

DE
Z E D E N
DER
W I L D E N
VAN
AMERIKA.
IN TWEE DEELEN.

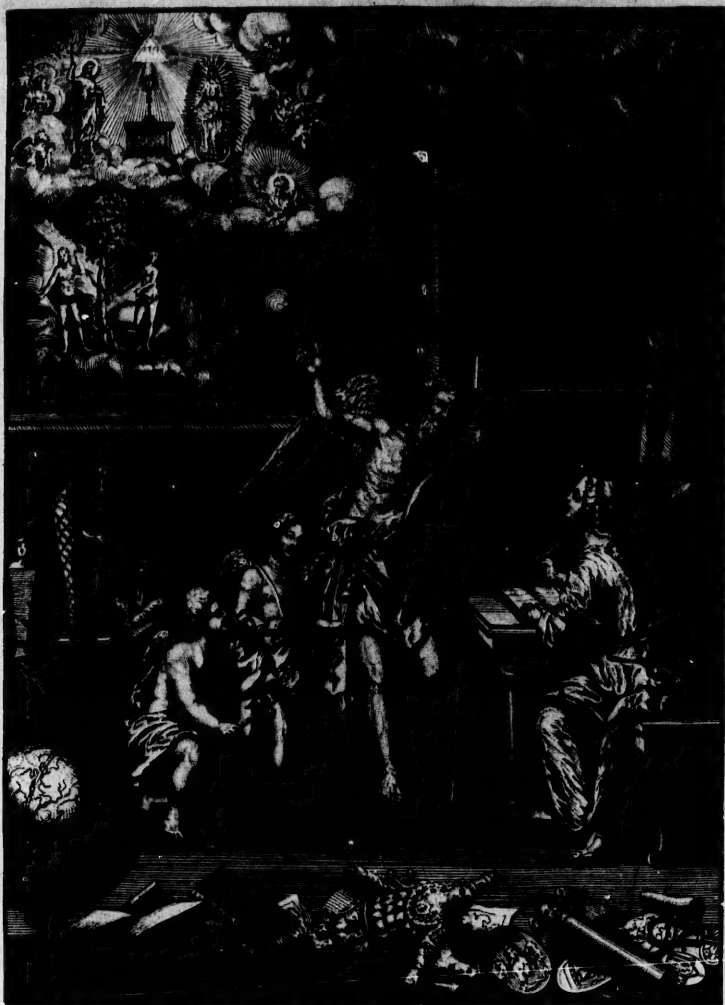
Verfied met een groot getal curieuse kopere Platen.

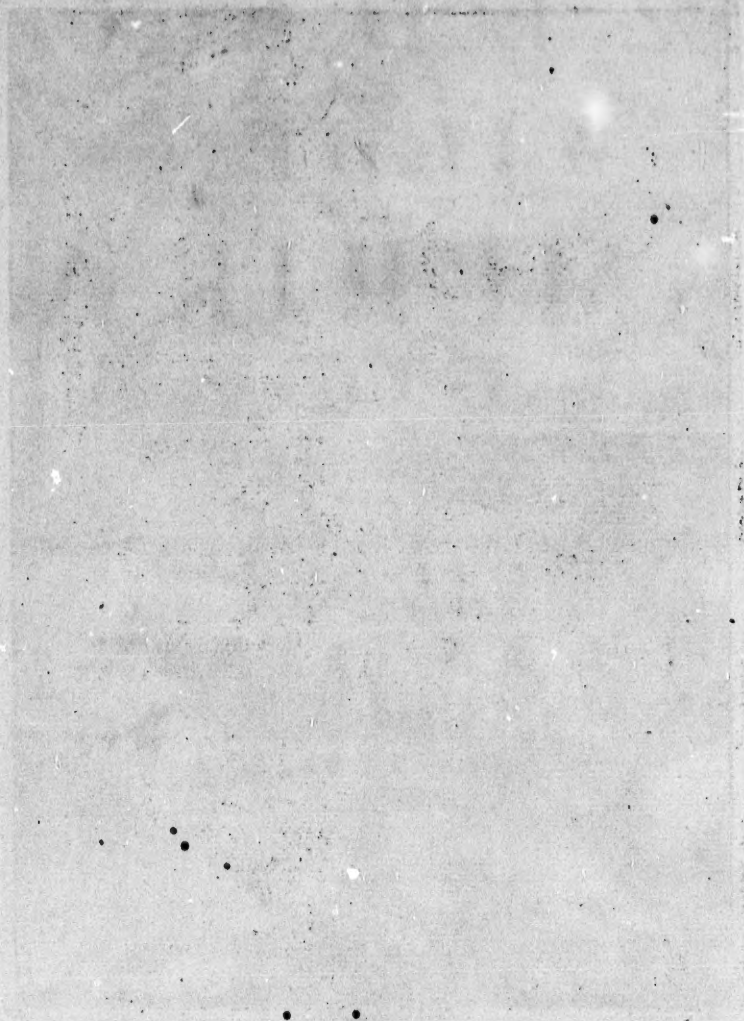
DE
N. E. D.
DER
W. I. D. E. N.
VAN
AMERIKA.

IN TWEE DEELEN

Van de geschiedenis en oorsprong der

R. L. Corbett Sculp.

D E
Z E D E N
D E R
W I L D E N
V A N
A M E R I K A .

Z Y N D E

Een nieuwe uitvoerige en zeer kurieuse Beschryving van derzelver Oor-
sprong, Godsdienst, manier van Oorlogen, Huwelyken, Opvoe-
ding, Oeffeningen, Feesten, Danzeryen, Begravenissen,
en andere zeldzame gewoonten;

T E G E N

*De Zeden der oudste Volkeren vergeleken, en met getuigenissen uit de oudste
Grieksche en andere Schryveren getoetst en bevestigd.*

DOOR DEN ZEER GELEERDEN

J. F. L A F I T E A U ,

*Jesuit en Zending in Amerika, in 't Fransch beschreven.
En nu in zuiver Nederduits vertaalt.*

E E R S T E D E E L

Te A M S T E L D A M ,
By H. W. VAN WELBERGEN,
En P. H. CHARLOIS, 1751.

RES
AB
10

15

DE ZEDEN DER WILDEN VAN AMERIKA. SYNDE

De nieuwe ontdekkings- en zeer belangrijke beschrijving van dezelver Oor-
sprong, Geschiedenis, manier van Oorlogen, Huwelijken, Over-
gang, Oeffeningen, Levenswijze, en andere belangrijke gewoonten.

DEEL I

De Zeden der wilde Indianen beschreven, en met getuigenissen uit de eerste
Gedrukt en uitgegeven door de uitgeverij van de uitgeverij.

DOOR DEN ZEER GELEERDEN

J. E. LA FITEAU.

Vertaald in het Frans, en in het Nederlandsch, door de uitgeverij van de uitgeverij.

EERSTE DEEL

TE AMSTERDAM,
BY H. W. VAN WILBERGEN,
EN H. N. CHARLOIS 1771.

I N H O U D V A N H E T W E R K. E E S T E D E E L. E E R S T E B O E K.

Ogmerk en Schets van het werk, vele Reyzigers hebben ons den aard en zeden der Amerikanen afgeschildert, maar zy hebben noch veel voor een naauwkeurig onderzoeker overgelaten, wat 'er van de geleerden die deze stof verhandelt voor oordeel te vellen is; de Schryver is vyf jaar Zending by de Wilden in Kanada geweest, heeft alles naauwkeurig zelf onderzocht, en voor 't overige met de ontdekkingen van een oud Jezuit die daar 60. jaren geweest had, zyn voordeel gedaan. De Algonkynsche spraak is de wyd uytgestrekte van Noorder-Amerika. *Dialekt.* De Schryver vergenoegde zich niet met de gewoontens en oeffeningen der Wilden te kennen maar vergeleek die met de zeden der oudheyd. 't Een zet het ander licht by. *Tweede Hoofstuk.* Nuttigheyd van de Zeden en gewoontens van verscheide volkeren te kennen. Wat een Reiziger be-oogen moet: Des Schryvers ongenoegen dat de meeste Auteurs de Wilden zonder Godsdienst verbeeld hebben. Dit gevoelen tegengesproken, 't geen den ongodisten zou begunstigen. Derhalven diende dit valsche denkbeeld vernietigt te worden. *Derde Hoofstuk.* Wat men bewyzen moet, de Godsdienst der woeste volkeren stemt volgens het gevoelen van onze Schryver, met dien der eerste tyden over een, namentlyk met dien der Phrygianen, Egiptenaren en Kretenzers, oorzaak van verwarring, de Godsdienst verbaastert, deze verdorventheyd is evenwel zoo groot niet of daar blinkt noch een naauwe Zedeleer door. Groote overeenkomst tusschen het Heydendom en verscheide onzer geloofspunten. *Vierde Hoofstuk.* Voorbeelden daar van, hierom heeft men gezegt dat de Godsdiensten van het Heydendom door de Wetgeversuyt de Mozaïsche Boeken gehaalt waren, en getracht de gansche Heidensche fabelkunde op Mozes en Sefora te huys te brengen. 't *Vyfde Hoofstuk.* Dit gevoelen geeft veel vat om den waren Godsdienst aan te tasten, want dan moet het gansche Heydendom voor Mozes zonder Goden en Godsdiensten geleest hebben. De Wetgevers zullen beschuldigt worden van de menschen door een slaafische vrees voor versierde Goden te hebben gebreidelst, van welke beschuldiging Mozes op het leest ook niet vry zou gaan. Dit gevoelen word derhalven wederlegt. *Zesde Hoofstuk.* Stelling van den Schryver, die alles op Adam en Eva te huys

2 INHOUD VAN HET WERK

huis brengt. Uit deze Stelling is geen nadelig gevolg te trekken. Maar veel eer een kragtig voordeel voor den Godsdienst. Daar kan maar een Godsdienst zyn, die met de menschen moet geboren zyn en zoo lang als zy duren moet. Deze Godsdienst aan onze eerste voorouders gegeven, is van geslacht tot geslacht aan allen overgegaan en overal verspreid. Hoe deze Godsdienst van tyd tot tyd heeft kunnen verbastert worden. *Zevende Hoofstuk.* Wat de Ongodisten tegen dit gevoelen kunnen inwerpen. De Volkeren van Amerika hebben zekerlyk een Godsdienst. In de eerste tyden had de Godsdienst invloed op alle menschelyke handelingen. *Achtste Hoofstuk.* Des Schryvers behandeling in de beschryving der Zeden en gewoontens. Alle de Zeden der Amerikanen hebben hun voorbeeld in de oudheid. Oorsprong der volkeren van Amerika. Wat den Schryver in het Artikel van den Godsdienst onderzoekt. Voetstappen van 't Joden en Christendom die de eerste ontdekkers van Amerika daar gevonden hebben. *Negende Hoofstuk.* Burgerlyke Regering. Huwelyken. Opvoeding der Kinderen. Huys bestier der Mannen. En Vrouwen. Onderzoekinge over de Tabak en Suiker. Wyze van Oorlogen. *Tiende Hoofstuk.* Gezantschappen, Koophandel, Jacht en Viich-vangst. Spelen en tydverdryf. Ziekten, Genees-kunst, Dood, Begravenis en Rouw. Twe soorten van Genees-middelen. Natuurlyke en Beswering. In hun begraving der doden, is alles aanmerkenswaardig. Algemeen Feest der doden. Verhandeling over de Taal. Omgang met de Europeanen. Oorzaak van de Verbastering der Zeden van de Wilden.

T W E D E B O E K.

Ontdekking van Amerika. Kristoffol Kolombus ontdekt de Eylanden van den Zeeboezem van Mexiko. Amerikus Vesputius het vaste Land. De Geleerden opperen hier omtrent verscheide vragen. Amerika buiten twyffel by de Ouden bekend. Bewyzen hier van. Schryft de ontdekking daar van aan de Feniciers toe. Die langs de kusten van Afrika varende, door een storm na een Eyland in 't Westen gelegen gedreven wierden. Aanmerkelycke plaats van Pausanias. Zyn beschryving van de bewoonders der Saters Eylanden, komt met den aard der hedendaagsche Karaïben overeen. Hoe en langs wat weg Amerika heeft kunnen bevolkt worden. *Twede Hoofstuk.* Gevoelens van Grotius. Amerika kan niet wel alleen door Schipbreuken bevolkt zyn. 't Is waarschynlyk dat Amerika aan 't Oostelyk Tartaryen vast is. 't Geen evenwel beter door de ontdekkingen als door blote gissingen zou bewezen kunnen worden. Bepaling van den tyd wanneer Amerika heeft kunnen bevolkt worden. De H. Schrift leert ons niet wat Landen de afkomelingen van den eersten Mensch, die zeer vermenigvuldigt moeten zyn, tot den Zondvloed toe bewoont hebben. Vergelyking van den Zondvloed met dien van Deukalion. Watervloed van Ogyges. Van de volkeren die in Amerika zyn gekomen. Oorzaken der veranderingen van woonplaatzen. Gissingen uyt de woorden der uyt-heemtsche spraken. Kennelyke trekken die dienen kunnen om de

vol-

volkeren van Amerika te onderscheyden. Giffingen uyt de gewoontens. Amazonen. Daar worden hedendags noch Amazonen gevonden. Mannen in Vrouwen Klederen. Te onrecht door de Europeers voor Hermafrodieten aangezien. Vasco Nages de Valbo brengt een groot getal daar van wredelyk omhale. *Tyde Hoofdstuk.* Giffing over den oorsprong der Kariben van de Antilles. Van de Eskimenzers. Zy zyn veel blanker als de andere Wilden. Waar die naam van daan komt. Zy vermyden zoo veel zy kunnen allen omgang met andere natien. Wat hier van de oorzaak is. Hun oorsprong. Volgens het gevoelen van den Schryver. *Zesde Hoofdstuk.* Reuzen. Dwerger. Verscheide wanschape Volkeren. Voorval waar uyt bewezen schynt te kunnen worden dat'er noch menschen zonder hoofden zyn. Het eerste voorval. Tweede voorval tot bewys hier van dienende. Hoe dit evenwel te verstaan is. *Zevende Hoofdstuk.* Giffingen over den oorsprong der Irokoizen en Huronen in Amerika. Vergelyk tusschen de oude Lyciers en de Irokoizen van Amerika. Eerste over een komst. Tweede over een komst. Opperhoofdigheyd der Vrouwen by de Wilde volkeren. Nader blyken van gelykvormigheyd. Uitlegging van de plaats van Heraklides. Verklaring van de plaats van Herodotus. Geslachtrekening der Irokoizen. Hunne overeenkomst in sekere opzichten met de Joden. Hunne overeenkomst met de Lyciers. Verandering der namen met de jaren. Wilden noemen elkander niet by de namen. Na hun namen te vragen is eensfront, wat uyt eenige gelykvormigheden zyn op te maken. Vrouwe Regering op veel plaatsen in zwang. By de Scythen, Sarmaten, Amazonen. By de Egyptenaren. By de Garamanten. By de Kantabers. By de Mederlifers. By de Sparnaten. Aardige gewoonte van opvolging te Peru. *Achste Hoofdstuk.* Oorsprong der Lyciers. Volk verspreiding der kinderen Jafet. Waar van zich sommige in Lycien ter neer zetten. De Volkeren van Lycien wierden eerst Myliers genoemd. De Lyciers waren dappere Luyden. Een schrikkelijk voorbeeld hier van. Ander niet min yfelyk voorbeeld. Derde staetje van hun wanhoop. Giffing hoe zy in Amerika kunnen gekomen zyn. *Negende Hoofdstuk.* Gevoelen van den schryver over den oorsprong der Amerikanen. Griekenland eertyds door Barbaren bewoont. Hellenisten en Pelasgiers, twee verscheide Volkeren schoon dikwyls met elkander verwart. Onderscheyd in hun levensaad. Met die der Volkeren van Amerika vergeleken. De Schryver geeft reden van zyn behandeling. Zedigheyd des Schryvers. *Tiende Hoofdstuk.* Wat men uyt de Wilden hun oorsprong betreffende halen kan. De Historie hunner Schepping. De Wolf. De Beer. De Schildpad. Drie voornamen Irokoische en Huronsche gesachten hebben hun naam van deze Historie gekregen. Deze geschiedenis met de ware schepping vergeleken, met de Grieksche Fabelkunde. Zinnebeeldige verklaring daar van. Justinus des bloedgetuigens gevoelen. Wederlegt en op den val van Eva te huys gebragt. Nadere over eenkomst van de Fabel der Wilden met die der Grieken. Schoon standbeeld van Venus Urania op een Schildpad gedragen. Wat het volgens des Schryvers gevoelen betekende. De Schildpad by de

4   INHOUD VAN HET WERK.

Ooffer-Indianen in eren, om dat 'er hun God Vichnou in verandert was. De Vliegende Draak een Godheid by de Chinezen, komt uyt een Schilpadd voort. De Trogloditen bewezen de Schildpad Godsdienstige eer. In tegendeel verstrekte de Kelenofagen tot voedsel. De Wilden hebben eenige kennis van den Zundvloed. Maar met verdichtzelen vermengt. Van wat kant de Agniezen een der vyf Irokoische Natien volgens hun verhaal van daan gekomen zyn. De Irokoizen waar gelegen. Worden in hoge en lage ondercheiden. Zyn zoo eendragtig dat zy zeggen maar eene Tent uyt te maken, die zy de Irokoische Tent noemen.

DERDE BOEK, EERSTE HOOFDSTUK.

WAt denkbeeld men zich eertyds van de Wilden maakte. Gesaante en gestalte der Wilden. 't is moeijelyk van hun aard en verstand te oordelen. Hun gemoeds hoedanigheden. Hun gebreken. Uyt den aard luy en met weinig te vreden zynde, lachgen zy met het oneindig sloven der Europeanen. Schoon zy omgang met de Europeanen hebben, blyven zy evenwel hunne oude manieren aankleven. Die van Peru en Mexiko evenwel van dit algemeen denkbeeld uytgesloten, om dat zy by andere voor wel gemaniert gehouden worden. *Twede Hoofdstuk.* Noodwendigheyd eenes Godsdienst, is met een het bewys van de waarheyd dat 'er een God is. Die in het hart van alle natien, anders zoo veel in Zeden van elkander verschillende, een gevoelen van Godsdienst ingeplant. Oorzaken der verbaftering van den waren Godsdienst. Die den zelve evenwel niet ten enemaal hebben kunnen uytroejen. Het gevoelen der Ongodisten wederlegt. Gevoelen des Schryvers over de Zamenkomsten van den Baron de la Hontan. Die 't eerst de landen van de Wilden bezocht hebben, hebben al te voorbarig van hun Zeden geoordeelt. Om de gewoontens van een Land wel te beschryven, behoort men de taal daar af te verstaan. De Wilden twisten weinig om den Godsdienst. De Godsdienst der Wilden is dezelfde als die der oude Barbaren. Eerste inwoonders van Griekenland, en Bachus Krysgezellen, namaals de stof der Heidenische fabelkunde. Wat de Kureten en Korybanten waren. 't is moeijelyk den netten tyd te bepalen wanneer de ware Godsdienst verbaftert wierd. Het bygeloof en de quade neigingen van 't hart, oorzaak van deze verbaftering. Waar in de dwaling der Heidenen bestond. De grond der Godsdiensten bleef evenwel byna altyd de zelfde. *Derde Hoofdstuk.* Van het voorwerp van den Godsdienst. Oorzaken van de vermenigvuldiging der Goden. De Egiptenaren, schoon meester in de Beeldsprakige wetenschap, zyn egter de eerste vinders daar niet van. De eerste Kretenzers beroemen zich de offerhanden en verborgene plechtigheden uytgevonden te hebben. Alle de Godsdiensten in Oost en West-Indien voor zoo veel wy die kennen, zyn Beeldsprakig en Zinnebeeldig. Wat voor een denkbeeld de Heidenische Wysgeren van God hadden. Het zelve komt mer dat der Afgodische natien die noch in wézen zyn volmaakt over een. Sommige natien houden den Donder voor de stem van het opperste

INHOUD VAN HET WERK. f

opperste Wezen. De Israëlitcn noemden den Donder ook Goda stem. Schrik der Wilden voor den Donder. Zeldzaam gevoelen der Noorder-Amerikanen van den Donder. Areskoui, by de Huronnen een naam van het opperste Wezen. Men heeft de eigentlyke betekenis van dat woord nooit kunnen uytvorschen. Onze Schryver meent dat het zoo veel als Ares of Mars betekent. Chemiin, de naam van 't opperste Wezen by de Karaiben is mischien dezelfde als Chemmis, gelyk Pan van zommige genoemd word. Jao of Jupiter, word voor Jehova gehouden. *Vierde Hoofdstuk.* De Zon een Zinnebeeld van de Godheid. Waarom in de oude Kerken de Altaren na 't Oosten gerecht zyn. De meeste namen der Goden van 't Heidendom slaan op de Zon. Senekà's gevoelen van de Godheyl. De Zon is de Godheyl van de Volkeren van Amerika. De Inkàs van Peru wederlegt. De Inkàs van Amerika, en de Natches van Luisiana noemen zich kinderen der Zon. Zulks was by vele Volkeren gemeen. Adad of Benadad, Zoon van de Zon, was een gemene naam onder de Koningen van Syrien. De Huronnen verstaan door Areskoui, en de Irokoizen door Agriskoué, ook de Zon. Betekenis van enige andere namen die de Wilden aan het Opperste Wezen geven: Gilling van den Schryver waar de woorden Horus en Hora van afgeleyd kunnen worden. Alles, uytgezondert God en de Mans Perzonen, zyn in de Irokoische taal van het Vrouwelyk geslacht. Andere namen van Zon en Maan. Bendis by de Volkeren van Tracien de naam van Diana, waar van daan komt. Mendes of Pan was de oudste en grootste van alle de Goden. En kan van het zelfde woord afgeleyd worden. Diana werd ook voor de Zon gehouden. Venus Urania by de Perzen Mithra genoemd. Mithra is de Zon by de Perzen. *Vyfte Hoofdstuk.* In de eerste tyden wierd de Godheyl onder geen menschelyke gedaante verbeeld. Maar men rechte gedenktekens op ter eeren van het Opperste Wezen. 't Welk met voorbeelden bevestigt word. En by de Heidenen ook in gebruik was. Waar van mogelyk de gewoonte om de Pylaren en Altaren van de Kerken die men inwyd te zalven gekomen is. Waarom God zyn volk de hoogstens, geheiligde bosschen en gezelfde steenen verbod. Naderhand begon men Standbeelden en Afgoden in plaats van blote stenen op te rechten. Deze besloten beide kunnen, gelyk nog hedendaags die der Indianen. Gevoelen van den Hr. Hyde, dat de oude Perzen altyd de kennis van den waren God gehad, en nooit iets anders als hem aanbeden hebben. Dit gevoelen is enigmater op de oudheyl gegrond. Doch word door den Schryver wederlegt. En met een voorbeeld opgehieldert. Begin en voortgang der Afgodery. De vleyery van 't volk voor hun Vorsten en de liefde der Kinderen voor hunne Ouders, gaven hier veel oorzaak toe. Aanbidding der beelden. De Wilden erkennen behalven het denkbeeld dat zy van 't Opperste Wezen hebben, noch verscheide Geesten van een minder rang. Die Okke of Manitou genoemd worden. Deze eeren zy uyt een slaafachtige vrees. Zy bewyzen geen Goddelyke eer aan andere Planeten als aan de Zon. Zy hebben nog enige eerbied voor stene Pyramides, voor hoogstens en gewyde Bosschen. Be-

Schryving van den Berg Olaimi. Kegels gewyze steen met een menigte van Geite vellen bedekt in den Tempel der Natches van Louisiana. Zodanig waren de Goden van de eerste tyden van 't Heydendom, met de vellen van de Slagt Beesten die men daar aan opgeoffert had bedekt. Volgens het gevoelen van den Schryver zyn de Pyramiden van Egipten ook met dit inzicht geschild. Beroemde boom der Abenakis op de kusten van Nieuw-Vrankryk. Die van hen zeer eerbiedig begroet en met geschenken behangen wierd. Zelfs na zyn val. De Volkeren van Brasiliën om hun Goden te bevredigen planten een stok in de aarde en leggen daar eenige offerhanden by. De meeste wilde Volkeren hebben geen Afgodenbeelden. *Zesde Hoofdstuk.* Van den dienst. Aanbidding van 't vuur. Daar was byna geen deel van de bekende wereld daar de vuurdienst niet bekend was. Deze dienst is volgens de Heer Huët onlangs in Ierland eerst afgeschaft, en by de Guebren, Tartaren, Chinezzen en Mexikanen noch in zwang. *Zevende Hoofdstuk.* Onderzoek waar het woord Vesta van daan komt. Vesta zomtyds voor de Natuur of den Schepper van de Natuur genomen. Zomtyds voor een bijzondere Godheid. Men vind twee Godinnen van dezen naam, 1. de Vrouw van Saturnus. 2. Dezer beider dochter. Zy moeten wel onderscheiden worden. De Aarde is het Zinnebeeld van de eerste, die daarom met een Stiele en Torenkroon op het hoofd verbeeld word. De tweede had het heilige vuur tot Zinnebeeld, 't welk om dat zy maagd was door Maagden moest onderhouden worden. Zy had zelfs geen Beeltenis te Rome. De Romeinen hadden in de 170 jaren niet als ledige Tempels zonder Beelden. Reden hier van. Prytanëa wat 't waren. Zy waren aan Vesta toegewyd. De Koningen van Perziën lieten een klein altaar en geheiligt vuur voor zich dragen. Onderzoek wanneer de Vestaalsche Maagden ingestelt zyn. Medea Priesteres van Hekate te Kolchos. En Ifigenia Priesteres van de zelve Godin te Tauris. Hunnen Vestaalsche Maagden genaamt worden. Haar opoffering is een Zinnebeeld van haar opgeofferde Maagdom aan Diana. Daar is veel overeenkomst tusschen haar en Iestas dochter. Aspasia Priesteres van de Zon, of volgens andere van Diana. Vestaalsche Maagden in Griekenland. Plutarchus wederlegt. Mannen die een kuisch leven lyden tot den dienst van Vesta geschikt. *Achste Hoofdstuk.* Heilig vuur in Amerika. Men vind geen overblyfsels van Tempels by de Irokoizen en Huronnen. Het vuur hunner haartsteden dient hun in plaats van Altaar. De Natiën het dichtst aan Aziën grenzende hebben Tempels daar het heilig vuur onderhouden word. Zy hebben meest een ronde gedaante en waarom. Tempel der Natches met desselfs heilig vuur beschreven. De Parten gingen nooit ten stryd zonder de Zon met een soort van gehuil te begroeten. De Tempel der Natches is langwerpig. Vestaalsche maagden te Peru. Beloofden een eeuwige kuisheid. Indien een van deze haar gelofte overtrad wierd de gansche stad het onderste boven gekeert. Doch hier was geen voorbeeld van. De Vestalen van Mexico hoefden zich maar voor een jaar te verbinden. Hoewel er andere waren die voor haar leven lang gelofte deden. Haar ampt, bezigheden en levenswyze beschreven. Ey.

INHOUD VAN HET WERK.

Eylanden door enkele Vrouwen bewoont. Gevoelen des Schryvers hier over. 't Is onzeker of alle de verscheidene natien van Amerika haar Vestaafche Maagden gehad hebben. *Negende Hoofdstuk.* Vestale by de Irokoizen, ging nooit uyt haar hutte. Haar noodruft wierd haar door een kleinen jongen gebragt. Carthier wederlegt. Affchaffing der Vestaafche Maagden onder de Irokoizen. Mannen die geloften van kuisheyd by de Irokoizen gedaan hadden. Historie van een Huronschen Kluizenaar. Pyajen, of Waarzeggers der Karaiben hoeven zich op zommige tyden maar van de Vrouwen te onthouden. *Tiende Hoofdstuk.* Van de Offerhanden. De Offerhande is te gelyk met de Godsdienst opgekomen, en zoo wyd als de volkeren die een Godsdienst hebben verspreid. In 't begin waren de Offeranden eenvoudig, bestaande niet als uyt wat Vruchten, Kruiden, en wortelen. Maar met de Rykdommen namen zy in pragt toe. De Wilden offeren nog het kooren van 't veld, en de Dieren die zy vangen. Zy werpen Tabak in 't vuur ter eeren van de Zon. En in de Meiren en Rivieren ter eeren van de Geesten die daar 't gezag over hebben. Andere Offerhanden van verscheidene wilde Natien. De Mexikanen offerden zelfs menschen op. Offering der eerstgehoorne aan den Koning in Florida. *Elfde Hoofdstuk.* Bacchus-feesten der Ouden. Waartoe ingestelt. Afbeelding der Bacchanaal-feesten. Zy wierden om hun ongeregelheden te Rome afgeschaft. Aanmerkelyke woorden van Strabo. Beschryving van een Offerande der Argonauten. De Helden offerden zelfs als zy wilden. Wat den Goden van de slacht-offers aangeboden wierd. Van het overige wierd een gastaal gehouden. Deze gastaalen geschiedden by de Egyptenaren met veel gemaatigheid. De meeste Volkeren die de Bacchanaal-feesten hielden, maakten geen gebruik van wyn. De Perzianen dronken ten tyde van Genez niet als water. De Scythen hadden geen wynstok. Gelyk zulks van verscheide andere Natien kan bewezen worden. Zober gebruik des wyns. Te Heliopolis in Egypten dorsten de Priesters die niet in hun Tempel brengen. De andere Egyptische Priesters dronken die heel weinig. De wyn oudtyds in Griekenland en in Italien vervloekt. Eschilus van Atheneus beschuldigt de Zeden der Grieken bedurven te hebben. *Twaalfde Hoofdstuk.* Van den zang en de dansen die de offerhanden verzelden. Venus mogt te Lacedemon niet als gewapent verbeeld worden. Holen op Parnas aan Bacchus toegewyd, daar men alle twee jaren de Bacchanaal-feesten vierdde. De bergen van Tracien waren beroemder om hun Hypokreen als om hun wynen. Gevoelen van den Schryver dat de Muzen en Bacchanten enerlei waren. Muziek en dans by de ouden hoog geacht. De zang zomtyds van den dans afgescheiden. Pyrrische dans meest by de Orgia gebruikt. Twederlei zoort hier van. Hyporchematische dans. *Dertiende Hoofdstuk.* Speeltuigen. Moeijelikheden die men in die te beschryven ontmoet. Twederlei zoorten van speeltuigen in de Orgia van Bacchusen de Moeder der Goden gebruikt. De Lier aan de Godsdienst en voornamelyk aan de Voorzegging toegewyd. Evoë der Bacchanten. De Oorlog is de grootste hertstocht der Wilden. Bewys dat de Arçskovi der Huronnen de Ares of Mars

VAN

Ey-

van Thracien is. De Irokoizen en in 't algemeen alle de Wilden stemmen met de Volkeren van Thracien in vele zaken overeen. Deze overeenkomst in de Offerhanden aangewezen. In de speeltuigen. Beschryving van de Trommel der Wilden. Ander zoort. Die van de Brazilianen. Zommige Schryvers gevoelen, dat de Brazilianen ze als een Godheid aanzien. Gelyk de Ouden een Godsdienstige eerbied voor de Ratel van Isis, voor de Lier van Apollo, en voor de Boom van de Godin van Frygien hadden. Nader overeenkomst van de Maraka met de Ratel van Iris. De Godin Clatra. De Ratel is de Rombus der Ouden. De Heer Spon tegen Vader Montfaucon verdedigt, dat zyn *Clatra* Iris is. Iris werd met een halve maan verbeeld. De Osiris en Isis der Egyptenaren zyn de Apollo en Diana der Grieken. De Irokoizen en andere Wilden maken hun Ratels op twederhande wyzen. De eerste is een ronde of peers gewyze Kallebas. De andere een droge Schildpad. Die ze met greintjes porcelein vullen, en daar ze een stok in steken. Dit speeltuig ichynt het zelve als de Testudo der Dichters, of de Lier van Apollo te zyn. Kinkhorens gelyk die der Tritons, by de Karaiben in gebruik. Als ook Bokkehorens, daar men de Saters zomtyds mee verbeeld. Gelyk nog verscheide andere speeltuigen.

Veertiende Hoofdstuk. Van de Bedienden van Bacchus. Van de verborgentheden. Schrikkelyke Eden die men de Ingewyde doen liet. Optelling der beroemdste verborgentheden. De Inwyingen waren een Oeffen-School van Godsdienst en Deugd.

Vyftiende Hoofdstuk. Wat men in de verborgentheden in acht moet nemen.

1. De Zinnebeelden.
2. De Proeven.
3. De verborgentheden van de Goddelyke Werking.

Van de Zinnebeelden der verborgentheden. Daar zyn 'er die de gantsche Historische Godgeleerdheid, en al de Goden van de Fabel op Mozes hebben t'huys gebragt. Onze Schryver is niet t'eenemaal van dit gevoelen. En meent dat veel daar van op Adam en Eva te huis gebragt kan worden. Versterkende zyn gevoelen met St. Clemens van Alexandrie. Verscheidene trekken van overeenkomst. De slang was van allen tyden een Zinnebeeld van den Godsdienst. Slangen in de Tempels opgevoed. Nadere trekken van overeenkomst. Até uyt den Hemel gejaagt, en de Boom van den tuyn der Hesperiden, die door een altyd wakenden Draak bewaart wierd: zyn klare Zinnebeelden van Adam en Eva uyt het Paradys gebannen, en van den vrucht van den Boom des Levens berooft. Herkules, Apollo, Perseus Zinnebeelden van den Verloffer.

Zestiende Hoofdstuk. Vervolg derzelve stof. Bacchus word in de Fabelkunde ook de Zoon van een Maagt genoemd. Nimpf wat by de Ouden betekent. Proserpina is dezelfde Godheid als Diana, Minerva, de Jonge Vesta en de Jonge Iris. Historie harer beswangering. Bacchus, Horus en Apis waren dezelfde Godheid. Atah-Entie, naam van de Vrouw die uyt den Hemel gejaagt wierd volgens het gevoelen der Huronnen. En is de Grootmoeder van hun God Tharon-Hiaouagen. Vergelyking van de zelve met Eva. Atahokan is God de Schepper in de Fabelachtige Historie der Algonkynen. Ata beroemde Waarzegger by de Brazilianen. Hy was de Klein-Zoon van een Maagt. Atabeira, naam van de

Moc.

Moeder der Goden op de Spaansche Eylanden schynt van Atabirius
 toenaam van Jupiter afgeleid. *Zeventiende Hoofdstuk.* Vervolg der
 zelve stoffe. Vreemt gevoelen der Karaïben als het Eklips in de Maan
 is. Wondere gebaarden der Peruvianen, wanneer de Maan in zwyn
 viel, om haar weer te doen bekomen. Vreemt gevoelen der Indianen
 omtrent den Maan-swyn. Zy maken een groot geraas met Ketels
 en Trommels om haar te reddden. De Ouden sloegen in die ge-
 legenheyd ook op kopere Bekkens, om de maan in haar nood by te
 staan. Zinnebeeld uit de Openbaring hier na zwemende. Uytleg-
 ging daar van. *Achtiende Hoofdstuk.* Godsdienstige oeffeningen.
 Vergelyking van de Tybarenen, met de Galibis, Karaïben, Bra-
 zilianen, &c. Vreemde levenswyze der mannen wanneer hun Vrou-
 wen in de kraam leggen. Na een vasten van zes weken gedaan te
 hebben reichten zy een gastmaal aan. De genodigden kerven zyn
 huid en vryven peper in de wonden. Dan brengt men hem weer
 te bed, en zyn vallen duurt nog zes maanden. Hy durft ondertuf-
 schen noch gevogelte noch visch eten. Deze zoo strenge vasten is
 voor den eerstgeboornen. De geboorte van andere kinderen komen
 hem zo duur niet te staan. Plechtigheyd van het kind een naam te
 geven. Afzonderingen der vrouwen en jonge dochters ten tyden
 harer maandstonden. Hoe by de Guebers geschieden. Hoe by de
 Negers van Guinea. Badinger Wilden. *Negentiende Hoofdstuk.* In-
 wyingen tot de verborgentheden. Twee verscheide staten der in-
 wyingen. 1. Van verzoening. 2. Van Heiligmaking en volmaakt-
 heid. Wat 'er in den staat van verzoening omging. Strenge vasten.
 Middelen die zy aanwenden, om de kuisheyd te bewaren. Hoe
 de verzoeningen en zuiveringen van misdaden geschieden. Verbor-
 gentheden van Samothracien. Wassing en Reinigingen. De ver-
 borgentheden van Mithras. Geesteling in de verborgentheden van
 Elutina. Feest ter eeren van Diana Orthia. Inwyingen der Eüper-
 kalen. Waar in de volmaaktheid bestond. Verscheide trappen in
 de inwyingen. Die in 't geheel niet ingewyd waren wierden voor
 godloze menschen aangezien, en mochten in den tempel van Oeres
 niet komen. *Twintigste Hoofdstuk.* Toepassing van het geen van
 de inwyingen der Ouden gezegt is op de Amerikanen. Inwyingen
 der Noorder-Amerikanen. Aanmerkingen van onze Schryver over
 dit verhaal. *Een-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwyingen der Karaïben.
 Inwyingen der volwasse Vrysters in Brazillen. Maire Monah, de
 naam van den Opperste God van Brazillen. Godsdienstige plech-
 tigheden van Florida. *Twe-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van
 een Krygsknecht. *Drie-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van een
 Kapitein. *Vier-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van een Kapitein-
 Generaal. *Vyfen-twintigste Hoofdstuk.* Inwying van den Inka van
 Peru. *Zes-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwying der Ridders te Mexico.
Zeven-en-twintigste Hoofdstuk. Inwyingen der Koningen van Mexico.
 Aanspraak van den Koning van Teskuto aan Monte-Cuma op den
 dag zynen kroning. *Acht-en-twintigste Hoofdstuk.* Inwyingen van
 de oude Ridders in Europa. Deze Ridder-order was in hoge ach-
 ting. In tyden van Oorslog zag men de strengheden der plechtighe-
 den door de vingeren. Ridders van 't bad, waarom zoo genaamt.

Negen-en-twintigste Hoofdstuk. Inwyng van een Priester by de Zuider-Amerikanen. *Dertigste Hoofdstuk.* Inwyng van een Priester by de Moxen en de volkeren van Paraguay. *Een-en-dertigste Hoofdstuk.* Inwyng der meeste Volkeren van het Noorder-Amerika. Zy hebben groote achting voor den Maagdelyken staat. En schryven daar byzondere hoedanigheden aan toe. Zelfs tot zó verre dat zy wanen dat de planten en andere geneesmiddelen door kuifche handen willen toebereid worden, zoo ze goede werking doen zullen. Plechtigheden om Priester te worden onder hen. De Wilden hebben veel van hunne strenge gewoontens verloren. *Twe-en-dertigste Hoofdstuk.* Van de Theurgia of de gemeenschap met de Goden. *Driëndertigste Hoofdstuk.* Laatste Inwyng van een Karaibisch Priester. Zamenpraak tusschen den Toekom, den Waarzegger en den Geest. *Vierendertigste Hoofdstuk.* Aanmerkenswaardige trekken van de Oudheid in de Inwyng van een Karaibisch Priester. De Ouden waren van gevoelen dat de Goden hun deel van de Offerhanden namen. Gewoonten der Ouden van leggende te eten met die der Wilden vergeleken. Verscheide zoorten van Tafelbedden. De Wan was een geestelyk Zinnebeeld in de verborgenheden van Ceres en Bacchus. Des Schryvers gevoelen wat de Wan beduid. *Vijfendertigste Hoofdstuk.* Oorzaken en oorspronk van de Tovery. Des Duivels list en den mensch te beguighelen. God laat den Duivel toe den mensch te beproeven. Zoroaster uitvinder der Tovery. Berolius schryft die aan Cham toe. *Zesendertigste Hoofdstuk.* Verscheide zoorten van wigchelery. Wie by de Lyciers Apollo was. De Volkeren van Amerika geven veel geloof aan dromen. *Zevenendertigste Hoofdstuk.* Denkbeeld van de ziel. De Wilden zouden zeer verlegen staan als men hun vroeg wat de ziel was, om daar een klare beschryving van te geven. Zy gebruiken dezelfde woorden om de gedachten van de ziel uit te drukken. Zy schryven den Dieren reden en verstand toe. En gelooven dat der zelve Ziel hun lichaam overleeft. De Egyptenaren beproeven de Vogels en andere dieren met veel vlyt. De Latynen hebben die zomtyds nagevolgt. De Ziel der Wilden heeft meer vryheid als de onze en gaat zomtyds om een luchje. Droevig onkomen van Hermotimus van Klazomene. Tempel ter zynner eeren te Klazomene opgerecht, daar geen Vrouw in komen mogt. *Achtendertigste Hoofdstuk.* Wigchelary door het Dromen. Alle Dromen zyn niet eveneens. Noodschikkelyke Dromen. Zynen dat het geen daar zy van gedroomt hebben een verbant met hun leven heeft. En rusten niet voor zy het hebben. Waar dit verband van daan komt. 't Zou schande onder hun zyn, iemant het gedroomde te weigeren. Wonderlyk voorbeeld hier van. Onder die dromen spelt veeltyds veel schelmery. Voorbeeld hier van. Een Wildman en een Franschman dromen om stryd. Zy maken een verdrag om niet meer te dromen. *Negenendertigste Hoofdstuk.* Feest der Dromen. Vergelyk daar van met een oud gebruik der Oosterlingen, met de Bacchanal en Saturnusfeesten der Ouden en onze vastenavonds-vermaakelykheden. Hoe by de Wilden genoemd. Beschryving daar van. Zy vermommen zich.

Zy

Zy laten de gene die ze ontmoeten raden wat het voorwerp van hun dromen is. Die het geraden heeft moet den wensch van den Vermoeden voldoen. Men overlaatzte met geschenken. Des Schryvers gevoelen waar dit heeft zyn oorsprong van heeft. Heeft der Lantaarnen by de Chinezen. Uit kragt van dezen Ojaron kunnen zy zich herscheppen en van de eene plaats na de andere varen. De eene mensch word meer van de Geesten begunstigt dan den ander. Sajotkatta en Agotfinachen, wat voor menschen zyn. Agotkon, Ojayan, Bojes, Pages, dus worden de menschen genoemd die met de Geesten omgang hebben. *Veertigste Hoofdstuk.* Wigchelary of voorzegging door den Geest verrukking en wat men daar van denken moet. Arendiouannen en Agotfinachen of Waarzeggers. Wat tot hun ampt hoort, en waar zy zich mee bemoeijen. Agotkon: dus worden zoo wel mannen als vrouwen genoemd die iemand betoveren door de vrouwen 't meest verdacht aangehouden worden. Des Schryvers gevoelen ontrent de Toveren en bezweringen. De Orakels hielden na de komst van Christus niet volkomen op. En zyn in de landen daar de Afgodery heerscht nog niet opgehouden. Getuigenissen van Leri Rochefort. Twee Protestantsche Predikanten ontrent de Zuider Amerikanen en Mexicanen. Beking van Memberton, hooft der Sourikezen. Reden die dezen Wigchelaar van zyn bekering geeft. De Jonglers of Priesters van de Wilden van Noord-Amerika zyn enkele bedriegers. De Schryver wil dit evenwel niet volkomen toeflaan. Overeenkomst der Jonglers met de Besweerders der Ouden. Zy verschillen niet als in het oogmerk. Nader overeenkomst. Iemand by de Ouden aan Tovery schuldig of daar van verdacht zynde wierd voor eeuwig uyt den Tempel Cheres gebannen. *Een-en-veertigste Hoofdstuk.* Hun bezweringen en hulp middelen daar tegen zyn van den zelven aart als die der Ouden. Hoe de vreemde geest de Jonglers handelt. Zy hebben in die Geest verrukking geen gevoelen van al het quaad dat men haar aandoet. Zonderling geval van een Fransch Officier aan den Schryver verhaalt. *Twe-en-veertigste Hoofdstuk.* De Abenakis en de Algonkyhen zeer tot de Pyromancy of waarzegging door 't vuur genegen. Hoe die in zyn werk gaat. Zy kunnen 't zelfs na dat zy Christenen geworden zyn niet verlaten. Geestig antwoord van een Wilde Vrouw aan een Zending. De Zuid-Amerikanen vrezen alle voor den Duivel. Men kan geen erger naam by hun hebben als te kunnen toveren. Bezweringen by de Irokoizen zeer gemeen. Schonnonkouiretsi een beroemt Kluizenaar. Ontdekt de bezweringen van een Oud Wyf en haar Zoon en doet die ophouden. Vergelyking van alle de voor verhaalde zaken met de oudheid. *Drie-en-veertigste Hoofdstuk.* Van den staat der Ziel na de Dood. Gevoelens der Heidenen over hunne verborgentheiden in inwyngen. Wat ons geloof ons wegens ons uiterste end leert. *Vier-en-veertigste Hoofdstuk.* Dichters-Hel. De Wilden stellen vast dat de Ziel onsterfelyk is. Het Land der Voorvaderen. Hoe de Hel by de Dichters beschreven wierd. Waar deze Fabel haar oorsprong van gekregen heeft. Des Schryvers gevoelen hier ontrents Ieder Natio heeft een Hel, die ze na haar eige zynlykheid

heid beschryft en plaatst. Waar de Wilden het land der Voorouders of der Zielen plaatzen. Hun beschryving daar van. Fabel der Wilden, na die van Orfeus gelykende. Verscheide soorten van woonplaatzen in het Zieleveld. Dit had by de Ouden ook plaats. *Vyfenveertigste Hoofdstuk.* Woonplaats der Zielen in den Melkweg. Plutarchus plaatste het verblyf der zielen in de Maan. Verscheide Natiën van Amerika noemen den Melkweg den weg der zielen. De Melkweg in eenige Provinciën van Vrankryk by 't gemeen de weg van St. Jacob genoemd. *Zes en veertigste Hoofdstuk.* Gelukzaligheid der Zielen. Wat de Ouden daar van gedacht hebben na de Platonische wysgeerte. Gevoelens der Wilden hier ontrent. De Plyaden by de Irokoizen, de dansers en dansersessen genaamt. *Zeven en veertigste Hoofdstuk.* Zielsverhuizing. Wat Pythagores aanlyding gegeven heeft om dezelve te geloven. Wat de Wilden hun gevoelen hier ontrent is. De Indische Brachmannen achten zich gelukkig te sterven als zy een koe by de staart hebben. *Acht en veertigste Hoofdstuk.* Van de tekens van 't Joden en Christendom die men in Amerika gevonden heeft. Gevoelen van sommige dat de tien Stammen van Israël die gevankelyk na Medien gevoert wierden na de nieuwe wereld zyn overgegaan komt den Schryver onaanneemlyk voor. Akosta looghent de besnydenis van de bewoonders van Jukatan. Waar uyt dit gevoelen ontstaan is. De besnydenis by verscheide Natiën in gebruik. Wederlegging van 't gevoelen van den overtocht der Joden na Amerika. Alle volkeren zoo wel Joden als Heidenen hadden eenige Goddienstige oefeningen gemeen. Als ook eenige gewoonten van het burgerlyk leven. Maar eenige gewoonten van Amerika sryden rechtstraats tegen die der Israëlitën aan. 't Is niet waarschynlyk dat de Joden hun wetten taal en kennelykste gewoonten zullen verlaten hebben om die der Heidenen te omhelzen. Het zeggen van Petrus Martyr en Herrera besluit niets. Louteringen met water tot verzoening der zonden in beide de Indien gemeen. Heiligheid des waters van den Ganges en andere Rivieren. De Biegt in Siam, Japan, en andere Staaten van Indien in gebruik. Aardige wyzen van Biochten. *Negen-en-veertigste Hoofdstuk.* Van de eerbied voor het Kruis in Amerika. Getuigenis van Petrus Martyr dien aangaande. Van Lopes de Gomara. Van Garcilasso. Van Antoni Ruiz. *Vyftigste Hoofdstuk.* De Vader Christiaen le Clerc heeft dit ontzag voor 't Kruis in Amerika eerst aangemerkt. Een lange plaats uyt den zelven aangehaalt. Giffing over der oorsprong der Kruis aanbidding onder de Amerikanen. Aanmerking over de stelling van Vader le Clerc dien aangaande. *Een-en-vyftigste Hoofdstuk.* 't Verhaal van Vader l'Allemand. En Vader Richard. Die niets van deze aanbidding van 't Kruis rept. Vader le Clerc spreekt zich zelven tegen. Oordeel van onzen Schryver over deze verhalen. Door den brief van een Zendeling bevestigd. Wat men van het verhaal van den Inka-Garcilasso denken moet. *Twee-en-vyftigste Hoofdstuk.* Twee nieuwe aanmerkingen van onzen Schryver. 1. Dat het Kruis geen onseilbaar teken van het Christendom is. 't Was ook een Zinnebeeld van de verborgenheden van Irlis.

Iris. Men vindt het by na op alle de gedenk stukken die 'er van de
pracht van 't oude Egypte over gebleven zyn. 't was ook een heil-
lig Zinnebeeld by de Feniciërs. Wat zommige Schryvers hier uyt
beeloten hebben. De Tau of T had in de oude Hebreeuſche let-
ters de gedaante van een Kruis. Het kruis by de Egyptenaren een
Zinnebeeld van het eeuwig leven. De T. by de Grieken een heil-
zame letter. Maar de O of Th een onheilbaar teken van veroor-
deling. Wat men hier uit zou kunnen beſluiten. *Drie-en-veertigſte*
Hoofſtuk. Vervolg van de voorgaande ſtof. Veſcheyde heylige
beeld ſpraken in de verwoeſting van den Tempel van Serapis ge-
vonden waar onder vele die de gedaante van een Kruis hadden.
Verſchil hier over tuiſſchen de Chriſtenen en Heidenen. De Egip-
tenaren hadden het kruis onder de ſtarren geplaatſt. By de Chine-
zen ſtaat het kruis ook hedendaags onder de beeldſprakige letteren.
De Opper Prieſter der Tartaren voert den naam van Lama, dat is
te zeggen het kruis. Tweede Aanmerking. De Schryver geeft deze
laaſte aanmerking niet hoger als een giffing op. De meeste Schryvers
getuigen de overlevering vande weſt Zuidelyke Amerikanen, dat zy
door een vreemdeling van de Weſterſche kullen van Europa komen-
de onderwezen zyn. Maar dit is geen vaſt beſluit dat St. Thomas
daar het Evangelium verkondigt heeft. *Vier-en-veertigſte Hoofſtuk.*
Beſluit van het artykel van den Godsdienſt. De Godsdienſt voor-
heen in alle menſchelyke zaken gemengt. Maar tegenwoordig we-
ten de Wilden geen andere reden van hun doen te geven, als dat
zy het zoo van haar Voorouders geleert hebben. De Godsdienſt
heeft by alle Volkeren een en den zelfden oorſpronk gehad en is in
den beginne zulver en heilig geweest. Maar naderhand door ondegd
en onwetendheid verbaſterd. Beſluit dat de Grieken en de Romei-
nen al zoo zeer te laken zyn als de Wilden.

VIERDE BOEK.

Verſcheide zoorten van Regering. Eenhoofdige Regering.
Tweede Hoofſtuk. Olygargale en Ariſtokratiſche Regering.
Rhadamantis eerſte vinder van dit ſlag van Regering. Verſcheide
die den naam van Minos gevoert hebben. Lykurgus voert die Re-
gering te Sparten in. De Wetten der Kretenzers en der Lacedemo-
niers quamen zeer wel over een. Lykurgus boezemt zyn lands
heden een diepe eerbied voor de oudheid in. De Wetten der
Kretenzers wyd en zyt verſpreid. *Derde Hoofſtuk.* Vrouwe Re-
gering. *Vierde Hoofſtuk.* Regering der Lyciers. Lyciarch of
opperhoofd der Lyciers. De Romeinen zich meester van Aziën
gemaakt hebbende handelen hun gunſtig. De reden waar van. He-
raclides van Pontus wederlegt. De Lyciers hadden door de nabuur-
ſchap van de Volkeren van Griekenland hun Zeden veel beſchaaft.
Vijfde Hoofſtuk. Regering der Irokoizen en Huronnen. Verge-
lyking hunner Regering met die der Lyciers. Van de geſlachten
of ſtammen. Drie geſlachten by de Huronnen en Irokoizen. Deze
zyn zoo veel als eertyds de ſtammen of tribus. Giffingen waar
de naam Tribus ſchynt van daan gekomen. Zinnebeeldige verkla-
ring

ring van de Chimeer. Deze Fabel van andere Schryvers andersuyt-gelegt. Hoe de Hr. Bochart die verklaart. Overeenkomst van de gewoonten der Ouden met die der Wilden. *Zesde Hoofdstuk.* Van de Hoofden. Namen der Hoofden. Eerste naam. Tweede naam. Pan by de Mendiciers onder de gedaante van een Bok verbeeld. Derde naam. Alle de Hoofden hebben geen gelyk gezag. De Waardigheyd van Opperhoofd is voor het leven van een Man en erfelyk in zyn hut. Boom oprechten wat is. Hoe een Hoofd verkozen word. Het eerste geboorten recht heeft hier altyd geen plaats. Deze verkiezing is altyd met feesten en plechtigheden verzelt. Zoo de verkoorne nog te jong is om zelfs te heerichen, word hem een Regent toegevoegt. Gezag der Opperhoofden. Zy hebben geen tekens die hen van 't gemeen onderscheiden. De Raads vergaderingen worden in hun hut gehouden ten zy 'er een gemeene raadshut is. *Zevende Hoofdstuk.* Van de Ajoanders. Met de Eforen te Lacedemon vergeleken, en de Kommen op het eiland Kreten. Rojander hoofd der Ajoanders. Ieder huisgezin heeft er een, hun ampt. De Raad. De Krygsknegten. Maatschappyen. *Achste Hoofdstuk.* Van de Raadhoudinge. De Vrouwen houden eerst Raad vooraf, en verwittigen dan de Hoofden wat zaken er op 't tapyt zyn. De Krygaluiden houden ook raad apart over de zaken die hen betreffen. Geheime en openbare Raadhoudinge. Het vuur van den Raad brand altyd. Wanneer die Raad-vergaderingen gemeenlyk gehouden worden. Misselyk figuur die zy onder 't Raadplegen maken. Zedigheid der Hoofden. Hun wyze van raadplegen. Zy vallen elkander niet in de woorden. Hun yver voor 't gemeene best. Deze regel is evenwel niet zonder uitzondering. Hun doorslepe Staatskunde. *Tiende Hoofdstuk.* Van de Rechtsplegingen wat zaken er te verhandelen vallen. Geldzaken. De geschillen der Wilden zyn kort van duur, hun bezadigheid. Om een quade zaak uit te voeren moeten zy zich dronken drinken of ten minsten veinzen. Halszaken. Hun gewoontens hier in met die der Joden vergeleken. Zoo iemand van haar familie dezelve door zyn boze bedryven onteert, ontdoen zy zich van hem. Wrede wyze van de Gryzaarts omtebrengen, wanneer die door den ouderdom onnut tot het leven geworden zyn. Voorbeelden hier van in de Oudheid. Dit gebruik is noch meer by de Algonkynen en de andere omfwerende Natien in zwang. Hoe het gaat wanneer de moord aan een perzoon van een andere hut, van een andere stam, van een ander dorp, of uytheemfche Natie gepleegt is. Men zoekt de beledigden met geschenken te pjen. De negen eerste worden de Bloedmagen ter hand gestelt. Wat zy by het overleveren van ieder geschenk zeggen. Waar toe de andere dienen. De wetten over een moord waren eertyds veel strenger. Wanneer de geschenken geen genoeg geven leveren zy den misdadiger met een tot een slaaf over. Zeldzame Historie. Hoe men iemand wiens dood de Raad besloten heeft doet omkomen. Lof hunner Rechtspleging. *Elfde Hoofdstuk.* Van de Staats-zaken. Van het porcelyn. Dit porcelyn kan met een als een soort van geld aangezien worden. Twederly soort van porcelyn. 't Eene wit 't welk het gemeenste

is. 't Andre donker violet. *Twaalfde Hoofdstuk.* Van de schackliff. De shoeren porcelein worden op verscheide wyzen gemaakt. Hier worden alle zaken me verhandelt in Noorder-Amerika. Nachten in plaats van jaren gerekent. *Dertiende Hoofdstuk.* Van de plechtige vergaderingen. Lykurgus beveelt zyn onderzaten de feesten aan. Hoe dese Gastmalen te Lacedemon gehouden worden. De Particulieren hielpen die hoofd voor hoofd bekostigen. Waar van het voornaamste gerecht een soort van bry of zwart vleeschnat was. De jongelingen kregen een stuk vleesch dat maar halt zoo groot was als dat der Ouden. De beste brokken waren voor diese 't best verdient hadden. Op 't einde der maaltyden deelde men vruchten en koeken van gersten-meel om. De wyn wierd sterk met water gemengt, de jongelingen kregen een zekere maat daar van, die by den ouden onbepaalt was. Lacedemon in genootschappen verdeeld. Hoe iemand in deze genootschappen aangenomen wierd. Deze maaltyden waren in 't eerst heel sober. Maar naderhand wierd 'er de lekkerheid en pracht op ingevoerd. Waar deze maaltyden toe dienden. Gastmalen der Irokoizen. Verscheide zoorten daar van. Een jonge jager offert het eerste beest dat hy gedood heeft. Feest van alles op te eten. Men mag een pannelikker medebrengen, om 't geen hem voorgezet word te helpen op eten. Als hy 't niet op kan krygen word hy zoo lang gevangen gezet. Wat zy onmogelyk verteren kunnen word in 't vuur geworpen. Het ampt van pannelikker oudtyds een heilig en aanzienlyk ampt. In later tyden wierd het gans veracht. *Veertiende Hoofdstuk.* Zangmaaltyden. Ordre ontrent deze plechtigheden gehouden. Hoe men hier toe genodigt word. Daar is geen rang onder hen als dat de oudste voor aan zitten gaan. Geschil dat evenwel over den rang ontstaat. Of de Vrouwen hier ook toe versocht worden. Onderwyl dat het gezelschap by een komt zingt den Gast-heer alleen. Wat deze zangen behelzen. De zanger heeft dikwils een noodhulp. De Bedenaar opent de zitting en noemt den Gast-heer, en de oorzaak waarom het maal aangerecht is. En stelt op wat 'er in de potten is. Dit word wederom met de oudheid vergeleken. Op deze maaltyden worden alle gewigtige zaken verhandelt. Zomtyds zingt men voor zomtyds na het eten. De Gast-heer raakt 'er niet aan, maar dient voor of laat voor dienen. Athronront of Pyrische dans. Hoe die in zyn werk gaat. Pantomimen of Bootszemakers. Hun behendigheid. Zy waren by de ouden ook zeer beroemt. Onze balletten zyn hier een overblyfzel van. In hun liederen pryzen zy niet alleen hun Goden en Helden, maar ook zich zelven. En scherpen den gek met anderen. Vergelyking daar van met de oudheid. Verscheide zoorten van Athronront. By de zangfeesten deelt men dikwils Tabak om aan de genodigde. Zomtyds ook de Sagamité het ware jus Nigrum, of de bry der ouden. *Vyftiende Hoofdstuk.* Andere soort van Dans te Jennommia, Koua genaamt. Deze is met speeltuigen en-zingen verzelt. De Natien van Zuider-Amerika komen noch meer met de Lacedemoniers en Kretenzers in hun woningen en feesten over een. Karbetten wat 't zyn. Byeenkomst der Karbetten op gastmalen. Wat de beweegredenen hier van zyn. Het feest

feest word altyd met dansen geviert. Razende dansen der Brazillianen. Oordeel des Schryvers over het Muziek en den Dans der Amerikanen.

VYFDE BOEK.

VAn de Huwelyken. Vreemt gevoelen der Ouden, dat de Eerst-ingeboornen als Champignons uit de aarde voortgekomen waren. Deze stelling van sommige Schryvers als een volledige waarheid te boek gellagen. Het vooroordeel dezer Schryvers is een uitwerking van de geringe kennis die zy van de eerste tyden gehad hebben. God de insleller van het Huwelyk. Als men zegt dat Cekrops het huwelyk ingeslelt heeft, moet men daar Adam door verstaan. Ieder Natie heeft haar fabelachtige Overlevering. Onze eerste Vaderen onder het zinnebeeld van een Slang verbeeld. Cekrops uit een mensch en slang te zamen gestelt. Dit moet uit de Beeldsprakige Godgeleerdheid uitgelegt worden. Ops, den naam van de moeder der Goden. Dit was Eva. Giffing des Schryvers dat het woord Ops by intrekking van 'o, n, een Slang komt. Lamech de eerste, die de heilichheid van 't huwelyk schende, met twee vrouwen te nemen. In de Landen daar de veel-wyvery heerfcht is altyd een de voornaamste. De verbinteniffen van 't bloed hebben gemaakt dat eenige huwelyken altyd als bloedfchandig aangezien zyn. Zo-roaster by de Affriers of Saturnus, by de Egiptenaren, voerde de veel-wyvery in, en zei rond uit dat 'er geen bloedfchand was. De veelwyvery in Syrien en Egipten gewettigt. De huwelyken waren in de namaagfchap van 't bloed binnen eenige graden verboden. De Schryvers hebben hier in eenige verwarring gemaakt, om dat zy de kracht van de woorden die by eenige Natien in gebruik waren niet verftonden. De Magen by de Chaldeen trouwden hun eigene moeders, en de Partifche koningen moesten uit zulke huwelyken gefproten zyn. By eenige Natien trouwden de Broeders hun zusters. Gelyk by de Egiptenaren. Reden hier van gegeven. Abraham en Izak geven den naam van zusters aan hun vrouwen. Huwelyken in de rechte linie voor Bloedfchanden aangezien. Dit word met het voorbeeld van Oedipus en Jokasta bevestigd. En met dat van Mirrha en Cynieras. Van Senniramis en Ningas. Van Parifatis en Artaxerxes. De Guehren, afkomstig van de oude Perzen, kunnen tot in het derde gelit niet trouwen. De Natuur fchynt ook een afgryzen voor de huwelyken tuffchen zusters en broeders, voornamlyk van helen bedde, te hebben. Zwarigheden hier tegen geoppert wegens de gewoonten van Egipten. De Schryver twyfelt aan deze gewoonte. Hier toe bewogen door de Historie van Abraham en Sara. Andere zwarigheid uit de woorden van Abraham en Abimelek. Sara was geen dochter van Thares. Maar of een zuster of een nicht van Loth. Dit word met het gebruik van dien tyd in de nakomelingschap van Sem bewezen. Abraham noemt Loth zyn broeder, fchoon het zyn broeder Nachora zoon was. Izak noemt Rebekka zyn zuster, fchoon hy 'er maar oom na de wyze van Bretagne over was. Jaër word Zoon van Manaffe ge-

genoemt, schoon hy maar een van delffels klein zonen was. In de H. Schrift staat dat Oram Ofias gewan, schoon hy maar zyn over-over-Grootvader was. De Neven van den Zaligmaker worden zyne Broeders genoemt. Algemeene regel hier ontrent. *Tweede Hoofdstuk.* Hoe de Irokoizen hun vermaagdschap rekenen. Onder de Irokoizen zyn alle de kinderen van een Hut, alle de Sisters van hun moeders, als hun eige moeders, en alle de broeders van hun moeders als hun ooms, alle de broeders van hun vaders noemen zy vaders en de zusters van hun vaders moeien. Op deze wyze meent de Schryver te kunnen uitleggen dat de Partische koningen hunne moeders konden trouwen, dat is te zeggen hunne moeien. En de Egyptenaren hunne zusters, dat is te zeggen nichten. Schoon 'er voorbeelden van verdorven Vorsten zyn die hun eigene zusters getrouwt hebben. Listig antwoord der Magen om den strik die hun door den koning gespannen wierd, te ontkomen. *Derde Hoofdstuk.* Van de veelwyvery onder de Wilden. Slavinnen in den oorlog gevangen worden dikwils van hun meesters ten echt genomen, maar kunnen nooit zulke lange haire of brozen dragen. *Vierde Hoofdstuk.* Van de geoorloofde en verbodene huwelyken in de rechte linie, of in de zydlinie in den eersten graad onder de wilden. De Inkas alleen trouwden hun zusters. En waarom. By de Zuidelyke Amerikanen trout de oom van moeders kant zyn zusters dochter. Andere Schryvers spreken dit even wel tegen. En brengen dit by de Karaïben op de neven en volle nichten van 's moeders kant te huis. De Irokoizen hebben geen verplichting om in hun vermaagdschappen te huwen. Zy trouwen zelden in een hut. Ten zy dat 'er geen andere bloedverwandschap meer is als dat zy van eene stam zyn. In de Athonni of hut van den vader zyn de verbintenissen zoo naauw niet. De Algonkynen waar van zommige vele wyven nemen trouwen zonder ichroom verscheide zusters. De wilden hebben geen omgang met hun vrouwen zoo dra die bevrucht zyn. De Irokoizen en Huronnen, enz. by wie de veelwyvery niet in gebruik is, trouwen na de dood van haar eerste vrouw graag derzelver zuster. Zoo ook een weduwe twee broeders na een doch zonder de verplichtingen van de Hebreewen. Gilling van den Schryver ontrent een plaats uyt Filo den Jood. En ontrent de wetten van Lykurgus by de Lacedemoniers. Vele Natien schynen door een soort van slaverny de vermaagdschapping te kopen gelyk Jacob by Laban. Wat 'er voor het trouwen gaan moet. De algemene regel van eige belang brengt mee dat een jonge dochter vroeg uitgetrouwt word. Maar met een jongeling moet men zich niet verhaasten. Redenen hier van gegeven. Hoe de Ouders en de jongelingen zich hier in gedragen. *Vierde Hoofdstuk.* Waar op zy in het trouwen acht geven. Drie orders onder de Wilden. 1. Der Adelyke geslachten. 2. Der gemene luiden. 3. Der slaven die men het leven geschonken heeft en die gener die uyt deze slaven geboren zyn. De Algonkynen zien daar naauw op. Maar de Irokoizen stappen 'er licht over heen. Het is de plicht der Matronen de jongelingen en jonge Dochters uyt te huwelyken. Om de Vrysters uyt te besleden zou het schanden zyn een tred te

***

ver-

Brazilia
Dana der

de Eerft-
men wa-
rige waar-
s een uit-
en gehad
zegt dat
dam door
g. Onze
ceit. Ce-
oet uit de
den naam
ryvers dat
amech de
rouwen te
altjd een
n gemaakt
zyn. Zo-
voerde de
ande was.
huwelyken
raden ver-
g gemaakt,
ien in ge-
trouwden
uit zulke
de Broe-
van gege-
hun vrou-
den ange-
kasta beve-
nis en Nin-
tig van de
t. De Na-
nen zusters
Zwarig-
gypten. De
en door de
de woor-
van Tha-
rd met het
wezen. A-
er Nachora
maar oom
an Manasse
ge-

verzetten. Maar zoo het te lang lyd eer zy gevryd worden, stellen de Matronen alle listen in 't werk om alle de partyen die haar dienen den pols te taffen. *Vijfde Hoofdstuk.* Plechtigheden van het huwelyk. Zoo dra het huwelyk gesloten is zenden de bloedvriendinnen van den bruidegom een geschenk aan de hut van de bruid. Waar in dit geschenk bestaat. By de Irokoizen begeeft zich de bruijom in 't begin van de nacht van zyn gansche maagschap verzelt na de bruids hut. De bruid brengt hem een schotel Sagamité of bry van Indiaansch-koorn. Kort na dat hy gegeten heeft gaat hy heen. De huwelyken der wilden met die der Grieken en Romeinen vergeleken. Waarom de vrouwen de schotel met de huwelyks sagamité aanbieden. Waarom de Romeinen het Far in de offerhanden en de eeffeningen van den Godsdienst gebruiken. De Grieken bedienden zich om dezelve reden van gerst om dat dit hun gewoon voedzel geweest was. Gewoonten der Hebreuwen en Brachamannen in het aangaan der huwelyken. Verdere plechtigheden van verscheidene volkeren. *Zesde Hoofdstuk.* Plechtigheid der Noorder-Amerikanen. De oude Romeinen wisten van geen brood of koeken, maar aten bry van gerooft of gemalen koorn. Giffing des Schryvers hier over. By de ouden deed men de nieuwe getrouwde op een huid neerlatten. Dat komt met de gewoonten der Irokoizen weer overeen. Het gastmaal word in de hut van de man gehouden, maar de vrouw draagt de kosten daar van en brengt het voorraat van vleesch, meel, enz. aan. De meeste wilde Natien brengen het eerste jaar zonder het huwelyk te voltrekken door, choon zy den nacht met elkander doorbrengen. Waar op de vrienden van de bruid naauw acht geven en waar toe zy om beter te zien een vuur voor derzelve mat ontsteken. Zeldzame historie hier ontrent. By de Zuider-Amerikanen slapen de mannen en de jongelingen in de karbetten en de jongelingen mogen er geen nacht buiten slapen. Zy durven niet als in de duisternis van de nacht by haar vrouwen gaan. Gelyk de gewoonte te Sparte was. De andere Natien daar zy niet in 't gemeen leven, durven zy ook niet als steels gewyze in de hutten hunner vrouwen slapen. Zy durven ook de ouders hunner vrouwen niet toesprenken. De vrouw moet haar mans hut ook byslaan. Zy moet de hut van de man van takkebossen en klein hout bezorgen, waar toe zy van de vrouwen van haar hut geholpen word. Waar voor ieder zoo veel scheppen Sagamité krygt als hy vragten gedragen heeft. Dit gebruik heerscht niet als by de Noorder - Amerikanen. De Schryver giff dat dit de huwelyks-toortzen der Ouden waren, om dat men geen was of sineer om te lichten gebruikte. Verlichtingen van de Man jegens de hut van zyn Vrouw. *Zevende Hoofdstuk.* Van de Echt-scheiding. Oorzaken daar van. Waarom de Priesteren van Mexico in de huwelyks-verbintenissen, de klederen van de Man en de Vrouw te zamen knopen. De Irokoizen bekommeren zich weinig om de Echt-scheyding. Zy waren voorheen veel geregelder als de Huronnen. En behouden noch ten minsten den uiterlyken schyn van deugt. De Brazilianen zeer teer ontrent den goeden naam na het zeg-

zeggen van een Zending. De Schryvers geven 'er andere getuygenissen van. Vader Laiteau verschoont de Wilden in enige stukken daar men hen heeft getrecht zwart te maken. De Baron de la Hontan wederlegt. De jaloezie heeft ook onder die volkeren plaats. Hoe de Man zich gedraagt indien de Vrouw schuld heeft. Schrikkelijke wraak van een Man over de ontrouw van zyn Vrouwe. De Natien na de kant van Louisiana, gaan hier ontrent wreder te werk als de Irokoizen. *Achtste Hoofdstuk.* De Karaiben en Galibers straffen het overspel zeer streng. Een Vrouw mag haar Man die haar verlaat in het Noorder deel van Amerika uitschudden. De Mans menen by de scheiding recht te hebben om de jongens na zich te nemen. Maar worden den meesten tyd van hun Vrouwen hier in te leur gestelt. Vergelyking hier van met de oudheid. *Negende Hoofdstuk.* Van de kinderen. De swangere vrouwen ontzien zich weinig. Dit was aan de vrouwen der Celten, Iberiers, Scythen, en volkeren van Thracien gemeen. Wonderlyk voorbeeld hier van. Zommige Natien brengen een van de twelingen om, onderstellende dat geen moeder twee kinderen voeden kan. Wet van Lykurgus. De Wilde vrouwen zuigen haar kinderen zelf. De Wilde vrouwen beminnen haar kinderen zeer. *Tiende Hoofdstuk.* Van hun wiegen. Wiegen der Plathoofden, een Natic ontrent Louisiana. *Elfde Hoofdstuk.* Van de opvoeding. Streng opvoeding die de jonge luiden op het Eyland Creten en Sparten hadden. De Wilden hebben eertyds al zoo streng opvoedinge gehad. Opvoedinge der Perzen. Opvoedinge der hedendaagfche Wilden. De grootste kastyding die zy hun aandoen is hun met water in 't aanschicht te gojen, of daar mee te dreigen. *Twaalfde Hoofdstuk.* Van de byzondere vriendschappen. Zy hebben een der aanmerkelykste artikels van de oudheid. De Wetgevers der Kretzeners en Spartiaten verdedigt. Wat hun inzicht was. Vergelyking van de Zeden der Wilden met de oudheid. Deze wetten van Vriendschap schynen door gansch Griekenland gemeen te zyn geweest. Eenige voorbeelden van zulke vrienden. Hoe dit slag van vrienden by de Brasilianen genoemd word. Deze knopen hechten zoo vast als 't bloed en de natuur. Opzegging van diergelyke vriendschap. Deze vriendschappen worden door geschenken gekocht. Zonderlinge opmerking. Voorbeeld van getrouwe vriendschap. Deze vriendschappen veroorzaken al te grote kosten.

I N H O U D

VAN HET

TWEDE DEEL.

EERSTE BOEK.

Ezigheden van het manvolk in het dorp. De wilden van Amerika zyn grote lediggangers. *Tweede Hoofdstuk.* Van hun dorpen. Versterking hunner dorpen. De meeste dorpen hebben een ronde figuur. De grootste hebben zelden over de hondert hutten. *Derde Hoofdstuk.* Van de hutten. Hun hutten met de Mapalia of Tuguria vergeleken, uitgezondert die van Mekka en Peru, die kleine huizen van steen bouwden. De eerste menschen leefden in holle rotzen of bomen. Eenige wilden leven ook in spelonken. Aan den oever van de Orinoko, de rivier der Amazonen en andere plaatzen meer ziet men dorpen in de lucht. Dit geschied tegen de overstromingen van 't water, tegen hunne vyanden, tegen de Krokodillen, Tygers, Muggen. In Afrika na de kusten van Guiné is 'er nog een volk dat ook zo leeft. Deze zwervende natien maken lage hutten waar in zy midden onder de honden huisvesten. Huizen der eerste Egyptenaren. Gedaante der hutten. De Karbotten en hutten der Karaiben zyn ey-rond. Beschryving daar van. Behalven de grote deur in de Karbet is 'er nog een kleine, die voor de geesten geschikt is, daar geen mensch door gaan durft. De hutten der Brazilianen zyn als een wieg. De Irokoizen Huttemakers genaamt. *Vierde Hoofdstuk.* Irokoische hutten. Beschryving daar van. Hoe de schorslen daar toe bereyd worden. Als men een hut wil maken nodigt men de ganische Dorpieugt te gast, die in een dag of twe het werk op zyn voeten stellen, de middelste plaats is voor den haart, daar den rook dan door een gat vliegt. Zy hebben geen venster, maar ontfangen haer ligt van boven, zy hebben de bedden langs de haartsteden; zommige nemen een stuk hout of een mat die zy in malkander rollen tot hun oorkussen, de grond van deze rustplaatzen is op zyn hoogst een voet van de aarde af. En waar om, om de rook te ontgaan, kassen daar zy hun huisraad en voorraad in doen. De Zuider-Amerikanen bedienen zich van hangmatten. Die geen hangmatten hebben maken een ander soort van een bed, dat men kabanis noemt. En hier beschreven word. Kleine kabinetjes in de kabanessen der Irokoizen. De Wilden zitten of leggen altyd, ten zy ze op reys zyn. Zy verwonderen zich als zy de Europeers zien heen en weer wandelen. De deuren van de hutten zyn losse schorslen. Voor dezen
plach-

plachten zy niets voor menschen te sluiten, maar zedert zy met de Europeanen hebben omgegaan, zyn zy met schade geleert. De hui-zen der Lacedemoniers. *Vyfte Hoofdstuk.* Van de kleding. In oude tyden bekleeden zy zich met vellen van dieren. Dit word met de voorbeelden van de oude helden bevestigd. De Schryver giff dat de Faunen en Saters hun gedaante aan deze kleding verschuldigt zyn. En maakt zyn giffing vast. Die met het getuigenis van Diodorus van Sicilien bevestigd word. De horens oudtyds een teken van macht. Uitlegging der namen van eenige Toneelklede-ren der ouden. Verscheide volkeren hebben etlyke euwen een ander kleding gehad, gelyk de Perlianen, de Duitschers, Afrika-ners. Galliers, Sarden, Scythiers, Thraciërs, Indianen, Egyptenaren. Zelfs na dat de linne en wolie stoffen uitgevonden wa-ren. Men had al vroeg de kunst gevonden om deze vellen zage en handelbaar te maken. De volkeren van Libien schynen eerst deze kunst ingevoerd te hebben. Egiden wat zy zyn. Dit woord komt van *Egein*, dat is te zeggen toebereide geitevellen. Daer wederlegt. De Karthaginezers leerden de kunst van dezen vellen te bereiden van de Feniciërs. De Parthen en de inwoonders van Pontus wisten heerlyk dit leer te bereiden. De grootste koophan-del van Assymen bestond in dit slag van huiden. De Zuider-Ame-rikanen gaan byna geheel naakt. Die van 't Noorden kleden zich in vellen en in 't bont. By de Eskimenzers, de volkeren van het land van Labrador, de Straat Davids en Nova Zembla is alles be-dekt behalven de handen en het aangezicht. Hemden van blazen en visdarmen, over deze hemden trekken zy een borstrok van zee-wolven of harten-vellen. Hoe zy die maken. Kleding der vrou-wen, kleding der Irokoizen. Beschryving van de Gaccaré of voor-schoot. Dracht der Algonkynsche vrouwen. Der Irokoische en Huronische. Beschryving van haar onderkleed, als zy op reis zyn. De kouffen. De schoening. Verscheelt niets van die der Partesche Koningen. Zommige dragen deze schoenen tot halfwegen de be-nen wanneer ze zeer wel na de brozen der oude helden gelyken. Het opperkleed. Met de *Egein* van de vrouwen van Lybien of de Egiden van Pallas vergeleken. De Wilden, die met de Europeers omgaan hebben meest hedendaags de stof hunner kleren verandert, schoon zy de oude wyze van kleding behouden. *Zesde Hoofdstuk.* Wyze om de vellen te bereiden. Zy beroken de vellen die ze wa-ter-proof willen maken. Hoe dat in zyn werk gaat. *Zevende Hoofdstuk.* Brandfchildering op de huiden. Waarom men dit zo noemen kan. Wat verf de wilden hier toe gebruiken. Giffing van den Schryver dat de wilden haar porceleine schulpen tot een fyn poeder stampen, en 'er een purper verf af maken. De wyze van de klede-ren te beschilderen heugt de eerste oudheid. Tweede aanmerking van den Schryver. Eerst. Dat dit de geschilderde en met de naald gewerkte klederen zyn waar van de oudste Schryvers spreken. Ten tweede het borduren is later uitgevonden als het graveren en het schilderen op huiden. Hy twyfelt of men Pallas de weefkunst wel verschuldigt is: Pausanias maakt Arkas vinder van die kunst. Ande-re, weer anderen. Waarom zommige Minerva die eer hebben wil-len

len geven. *Achtste Hoofdstuk.* Brandschildering op het levendige vleesch. Hoe men daar mee leeft. Deze operatie is niet heel pynelyk in 't begin; maar de kleuren verslimmeren de wond en veroorzaken de koorts. De ziekten hebben hier hunne naam van gekregen. Verscheidene andere volkeren hadden dit gebruik. De vrouwen van Thracien deden haar adél in de menigte van deze tekens bestaan. Naderhand wierd dit een teken van eerloosheid. En niet als de slaven en misdadigers wierden dus getekent. Hierom wierden de Samiers spotshalven geletterden genoemd. Zommigen wierd een paard, anderen een schip of andere figuren ingeprint. De kervingen der Zuid-Amerikanen laten altyd lidtekens na. Dezen zyn niet alleen een oeffening van Godsdienst, maar zyn ook onder hen tekens van hun adél. Onder de Noorder Wilden hebben 'er eenige Natien meer smaak in als de andere, en zyn 'er netter op. De Irokische vrouwen laten zich niet prikken als om tandpyn voor te komen of te verdryven. De Hunnen lieten zich de kin en het onderste deel van 't aangezicht branden om geen baard te krygen. Dit moet zonder twyffel ook van dit prikken verstaan worden. *Negende Hoofdstuk.* Zinnebeeldige prikkingen. Dit verstrekt den Wildeman tot schrift om zyn gedachten uyt te drukken. Wat de Wildeman doet om zyn portret af te beelden. Dit moet evenwel van de natien boven aan de rivier St. Laurens en na Louisiana verstaan worden. Andere hebben weer andere gewoonte. *Tiende Hoofdstuk.* Uytwisschelyke schildering. Oude volkeren die de gewoonte hadden van hun lichaam met verf te bemalen. By de Romeinen had deze laatste soort van schildering iets heilig in zich. Hierom beschilderden zy op de feestdagen de standbeelden der Goden, halve Goden, Helden, Faunen, Saters. Om deze reden geven de Dichters en Schilders aan de Faunen en Saters een bloed-rood aangezicht. In de zogepralingen der Romeinen was de overwinnaar van 't hooft tot de voeten met vermillioen beschildert als hy Jupiter de offerande ging aanbieden. 't Naakte standbeeld van Herkules in het Paleis van de Urfinis, dat gebrand en geschildert was. Heerlyk borsbeeld van Barchus met de tweederslei slag van schilderkunst die wy beschreven hebben. *Elfde Hoofdstuk.* Godsdienstigheid in de wyze van het haar te snyden. De hairen mee beschildert. God verbied den Joden het haar niet op de wyze van de Heidenen te snyden. De Egyptenaren schooren het hooft ten enemaal kaal. De Luciers droegen lange lokken. Het haar afsnyden by de Kariers een teken van slaverny, gelyk nog hedendaags by de Karaiben en Zuider Wilden. De Auser sneden hun haar af op een vlok na, die zy van voren lieten hangen. Gewoonte der Koribanten van Chalcis, en andere volkeren. De Thesefische schering. De Macers lieten maar een bosch haar op den top van 't hooft. De Maciers lieten het gansch aan de slinker zyde afsnyden en raakten aan de rechter niet. De Arabieren lieten zich in 't rond scheren. De Wilden dragen het haar op verscheidene wyzen. Irokoizen lieten voorheen het haar te eenemaal groeien, en besmeerden het alleen zonder het te verwen. Maar tegenwoordig zyn hun Zeden hier ontrent ook verbaastert. De jon-

ge-

et levendige
 et heel pyne-
 en veroor-
 van gekre-
 De vrouwen
 o tekens be-
 eid. En niet
 Hierom wier-
 migen word
 eprent. De
 ns na. Dezen
 yn ook onder
 n hebben 'er
 er netter op
 om tandpyn
 zich de kin
 een baard te
 eken verlaan
 kingen. Dit
 n nyt te druk-
 eelden. Dit
 laurens enna
 andere ge-
 ering. Oude
 et verf te be-
 schildering iets
 gen de stand-
 Saters. Om
 inen en Saters
 er Romeinen
 ermillioen be-
 n. 't Naakte
 at gebrand en
 et de tweder-
 Elſde Hoofd-
 snyden. De
 het haar niet
 enaren scho-
 en lange lok-
 van ſlaverny,
 Wilden. De
 voren lieten
 n andere vol-
 maar een boſch
 anſch aan de
 De Arabieren
 haar op ver-
 te eenemaal
 rwen. Maar
 ert. De jon-
 ge-

gelingen onder hen brengen al zo veel tyd door om hun haar te
 verciere en zich op te ſchikken als de juſſers in Europa, en meer
 als hun vrouwen. Hoe zy daar meeſ leven. Zy beſtryken het
 hooft, het haar, en de tronie met vermillioen dat met vet of on-
 gel gemengt is. Als zy ten oorlog trekken is hun aanzicht heel be-
 ſchildert. De wilden die naakt lopen ſchilderen het lyf alle mor-
 gen op nieuw. Hoe zy op de feestdagen daar mede leven. Ver-
 ſcheide Natiën doorboren het middelfchot van de neus, en maken
 'er een groenen ſteen aan vaſt, of ſteken 'er een veer door. De
 Brazilianen en Karaïben maken ook grote gaten in de onderſte lip
 en wangen, daar zy grote knopen van porcelein in ſteken die als
 een diamant geſlepen zyn. Andere doorboren de borſt en het
 dik van de dyen. De vrouwen der wilden laten het haar groeien
 en het zou een groot affront zyn het af te ſnyden. By de An-
 nelles en de Galibis dragen zy het byna op dezelfde wyze als de
 mannen. Zy dragen ook brozen, een teken van vryheid. Hoe
 die gemaakt zyn. Hoe de Irokoïſche en Huroniſche vrouwen die
 dragen. De wilde vrouwen van 't Zuider-Amerika beſchilderen
 het lichaam ook. In het Noorderdeel alleen het aangezicht. De
 Irokoïſche vrouwen evenwel trekken op zyn hoogſt maar eene
 vermillioene linie. Haar neuzen zyn niet doorboort, maar de oren
 wel. Wat zy daar in hangen. De kroon eertyds een teken van
 achting en verdienſten. Kronen by de Romeinen. By de wilden.
 De vrouwen zetten die nooit op. De mannen niet als in hun groot-
 ſte plechtigheden. Vooral als zy ten oorlog trekken. Gelyk Ly-
 kurgus de Lacedemoniers tot een wet geſtelt had. Zoort van boor-
 den die de wilden op de borſt dragen. 't Welk by de oudheid
 ook in gebruik was. Zonderling de gom die zy tot allerhande cie-
 raad gebruiken. Oordeel des Schryvers over den opſchik der wil-
 den.

T W E E D E B O E K.

Onderaardiſche Kelders der Wilde vrouwen om haar vruchten
 in te bergen. Beſchryving daar van. Het Koorn leggen zy
 op het afdak van haar hutten te luchten. Te Tſonnontouan maakt
 men hier ſchuren van ſchorſſen toe, in de gedaante van toorentjes
 met luchtgaten in. Te Florida brengt met het in gemene ſchuren.
 Men laat het drogen en den rook die daar in blyft, 's winters als het
 droog is, dorſt men het en legt het in groten kiſten van ſchorſſen.
Derde Hoofſtuk. Wyze om het voedsel te bereiden. De ouden
 rooſten het graan eer zy dat tot meel maken. Het meel werd hier
 door veel ſmakelyker. Sy ſtampen het koorn in houte mortieren.
 Hierom wierd hy van de veldelingen ge-eert. Die zich nog lang
 na de uytvinding der molens van deze wyze bediende. Romeinen
 na verſchide zoorten van vruchten genoemt. In de eerſte 500 jaren
 waren 'er in Romeen geen openbare bakkers. De burgers maakten
 het te huys, en niet als voor de lekkerny. Het gemeen voedsel
 was een zoort van bry. Wanneer zy vleefch hadden, lieten zy het
 met dezen bry koken. De Romeinen kregen den bynaam van bry
 op

of papbaarden. Uytlegging van een plaats van Plinius, wat *Plus* wat *Polenta* was. Soberheid der oude Romeinen. De oorspronk des broods is evenwel zeer oud, het werd of onder de asch gebraden, of in een aarde of yzeren pan gebakken. Verscheiden zoorte van brood. *Vierde Hoofstuk.* Hoe de Sagamité der Wilden gemaakt word. Onzeker waar dit woord van daan komt. De Vrouwen bereidenze alle morgen. Voor dezen plechten zy die in aarde, of wel in houten vaten te maken. Sy vallen by dag en by nacht, wanneer zy maar honger hebben aan 't eten. In de helden tyden vroeg men de gasten met wie zy waren voor dat zy gegeten hadden. Dit is by de Amerikanen ook in gebruyk. Men zet hun zonder te spreken eten voor. De Sagamité alleen is een holle spyze, maar zy weten die met vleesch of zisich smaakelyk te maken. De Wilden konnen niet sparen. Waar haar de eer toe aanprikkel. Hoe zy hun vleesch braden. Wanneer zy het koken schuuren zy de ketels nooit uyt vrees van iets te verliezen. Morssigheid der Wilden in 't eten. Zy eten ook Eekels als ook de vruchten der beukebomen. Aartappelen wortelen allerly wilde en bittere vruchten. De Algonkynen eten zomtyds mossen, de binnenste schors en de knoppen van de bomen. De Wilden die het koorn hebben sparen het wat beter als het vleesch, en maken tot dit koorn alderly zausen. Als het Indische koorn nog teer is dan fruiten zyn het zonder uyt te bolsteren een weinig op. Daar is een zoort van koorn dat zy in de moerassen doen verrotten daar zy als dol na zyn. Hoe zy daar mede omspringen. Ogarita of bloecient koorn. Zomtyds maken zy uyt lekkery brood van haar May. Hoe zy dat aanvangen. Dit brood kan niet goed gehouden worden, en dient nergens toe als om heet van de kolen te eeten. Diergelyke zoort van brood in Italien. *Vyfde Hoofstuk.* Sesamum, of wilde haver. De Wilden gaanze met hun kanos in de moerassen zoeken. Wortels Cezar geeft zyn leger brood van de wortel chara gemaakt. De Egyptenaren maakten oudtyds brood van de papier plant. *Maniok* of *Man-diok*, by de Spaansche Schryvers *Ifuko* genoemd, dient om brood af te maken. Beschryving van deze plant. Dezelve wortelen gelyken na Bietkroten. Zes of zevenderly zoort van Maniok. De een beter als den andere. De Maniok die een donkere violette verf heeft levert het smakelykste brood uyt. Gryze Maniok. Groene. Witte. Op het vaste land vind men een andere zoort, die men rauw, gebraden of gekookt kan eten, zonder 'er het zap uyt te drukken. Het zap der voorgenoemde zoorten is doodelyk. De Indianen brengen 'er zich dikwils vrywillig mee omhals. Waar in dit vergif bestaan zout. Als dit zap gekook is, word het een heerlyke drank. Koud zynde is zy zwaar om te verteten. Drie hulpmiddelen tot tegengift. Deze wortelen worden geschilt en geraapt. Droog meel dat tot klonters gaat zitten, en zoo wit als sneeuw is dat overblyft. *Zesde Hoofstuk.* Van hun Kassaau. Hoe zy 'er brood van maken. 't Is een goed voedsel en van een zeer goeden smaak. Van dit meel van de Maniok makenze ook een zoort van pap. *Zevende Hoofstuk.* Verscheide zoorten hier van, als groene, witte, rode, oranje, gemarmelde. Men braadt onder de asch of in

in een pot met een weinig water. Zy smaken haast als Kastanien. De Europeanen maken 'er een saus over van citroen, olie van olyf, en lange peper. De Zuider-Amerikanen leven voor het overige meer van visch als van vleesch. De Noorder-Amerikanen hebben allerlei gedierte in 't land om te eten. Schildpadden nog Camentyneynen mogen ze niet eten, nog ook geen varkens-vleesch. Maar zy hebben krabben en verscheide zoorten van schulp-vissen. De Zuider-Amerikanen overtreffen de anderen in groente en vruchten. De Maniok wil gepoot als gezaait zyn. Twederlei wyze van die te planten. De Patata wil in een lucht, matig vochtige, en een weinig omgeroerde aarde staan. Verscheide Wilde Natien maken brood van droge vruchten. Die van het Noorden maken ook brood van visch. Zorg die zy aan den akker aanwenden. De Karaiben hebben ook een gevoelen dat de maan veel tot het zaaien doet. Herodorus tegen-geproken. *Achtste Hoofdstuk.* Verplaatsing der dorpen. Waarom zy dat moeten doen. In Nieuw-Vrankryk hebben zy zich paarden aangechaft om de lasten te dragen. Maar dit is weer een nieuw ongemaak onderworpen. Zy zyn al vroeg op deze verplaatsingen bedacht. Zy steken in de bosschen een plaats voor hunne nieuwe landen af. Dit is der mannen plicht. De vrouwen hakken het hout maar aan kleine stukken en dragen het weg. Oudtyds hadden zy niet als stene bylen. De Europeers hebben 'er hun yzere gebracht, en hen geleert de bomen om te hakken, te kloven en te zagen. Maar zy houden zich nog veel by hun oude wyze. Waar in die bestaat. Een stene byl is een kostelyke effenis, en waarom. Hoe zy 'er de steel aan maaken. De oude Gaulen hadden die tot het zelve gebruik. De Wilden hebben ook messen van dezelve stof. Uyt dit verplaatzen der Dorpen kan men de aarttryks-beschryving ophelderen. *Negende Hoofdstuk.* Van den Wynstok en den wyn. De druif in Kanada valt zeer klein en zuur. De Europeanen hebben niet kunnen slagen in deze wilde wynstok tam te maken. De stokken die zy uyt Europa gebragt hebben, hebben zich nergens geslaagt als in Peru en Cheli. De Schryver had gehoord dat de Zendingen by de Ilinezen van de land-druif wyn gemaakt hadden en zich daar van in de mis bedient hadden, maar kan zulks niet geloven. *Tiende Hoofdstuk.* Sterke dranken. De Chica. Waar van en hoe die gemaakt wierd. Aanmerking van Thevet. Die van den Heer de Leri hier over uytgelacht word. *Een wyn te maken*, wat dat zeggen wil. De Schryver zoekt ze beide over een te brengen. Men moet deze drank niet zien maken. Zy is aangenaam van smaak, maar verwekt een ongemakkelyke dronkenschap. De Maby. De Palinot. Alle deze dranken moeten ras gedronken worden, want zy worden gauw zuur. Hornis wederlegt. *Elfde Hoofdstuk.* De Chocolaat. Beschryving van de Kakao. *Madre del Cacao*, of Moeder van de Kakaoboorn, wat die is. Het kruid van Paraguay, anders St. Thomas en St. Bartolomeus-kruid genaamt. Rio de Plata. Hoe dit kruid gebruikt word. *Twaalfde Hoofdstuk.* De Cassina. Verlegenheid der Schryvers om ons die te beschryven. De Schryver heeft van een geloofwaardig man gehoord, dat het een afrekzel van de bladeren van Apalachina was. Hy

*****

tracht

tracht De Laet en den Heer van Mourgues over een te brengen.

Dertiende Hoofstuk. Van eenige andere planten van Amerika. De Tabak. Of dit kruid by de ouden bekend is geweest. Plinius spreekt van rook, van droge; hoe ze mist door een rietje zuygen, of rookten tot medecynen; het schynt ten tyden van Plinius niet onbekent geweest. Verhaal van Maximus van Terus omtrent het roken. Komt met de hedendaagfche wyze der Oosterfchen over een. Getuige van Herodotus. Van Pomponius Mela. De Thracien. Van Solinus. Van Strabo. Fabel van een volk zonder mond. De Tabak is in Amerika aan verscheide oeffeningen van den Godsdienst toegewyd. Hariots geleerd bericht van den Tabak. Bericht van den Jesuit Allouez. Van den Heer Lery. Tabak door de Priesters tot hun waarzeggerij gebruikt. Verhaal van Pieter de bloedgetuige. Zy gebruiken dit kruid ook tot genezing der ziekten. De Tabak voed volgens de getuigenis van den Heer de Lery.

Veertiende Hoofstuk. Van de Coca. De Coca verstrekt in het land voor geld. Frezier meent datze den honger stilt. Voed en verstrekt de menfchen. De Amerikanen gebruiken de Tabak niet om te fnyven nog om te kaauwen.

Vyftiende Hoofstuk. Van de Zuiker. Plinius is de eerste die zich van het woord zuiker bedient heeft. Wierd ook Indiaansch zout genoemd. En wilde honig of riet-honig. De ouden zyn het wegens het zoort van riet niet eens. Solinus meende dat het uyt de Bamboes quam. Varro ftaande daar beter in. Maar de zuiker der ouden verscheelde veel van de hedendaagfche; het was eer een zoort van Manna die van zelfs op de bladeren van 't riet quam. Wat Dioskorides daar van zegt. Wat Seneka zegt. Noch een ander zoort van zuiker by de ouden. Beschryving van de hedendaagfche zuiker, en hoe die toegesteld word. Deze wyze van zuiker maken by de ouden niet bekend. De Europeanen hebben 'er ten tyden van de kruisvaarten kennis van gekregen. Getuigenis daar van. Het zuiker-riet in Sicilien aangequeekt. Daar waren reeds molens in dien tyd om het riet te kneuzen. Dit gebruik is naderhand in Europa opgehouden. Het zuiker-riet komt eigentlyk uyt Amerika. De Amerikanen namen zelfs de moeite niet om het aan te quaken. Wie de eerste was onder de Spanjaarden die dit in 't werk stelde. Uytlegging van eenige duistere woorden van Strabo. Drie zaken uyt de Mais te halen. 1. Voedzel. 2. Drank. 3. Uyt het riet van de Mais een fyne en lekkere zuiker.

Zestiende Hoofstuk. Zuiker uyt het zap van bomen. Hoe die gemaakt word. Sy is gezonder als die uyt het riet komt, maar zo lekker niet. Wat voor omftandigheden 'er by moeten zy als de bomen veel nat zullen geven. De dichters hebben verfiert dat de honig uyt de hartige eiken droop. Het geen hier evenwel ten delen bewaarheid word. Daar zyn meer bomen daar men zuiker en verscheide dranken uyt halen kan. Het Ahorne-water zelfs raauw zynde, zeer aangenaam om te drinken.

Zeventiende Hoofstuk. Bomen die wasch voortbrengen. De Wilden bedienen zich nog van geen kaarffen, maar van flambouwen van een hout dat licht brand, of van zamengerolde fchorffen van berken of andere gomachtige bomen.

Achtiende Hoofstuk. Planten daar men draden van maakt.

DER.

DERDE BOEK.

VAn den oorlog. De Huronnen en de Irokoizen zyn de dapperste van alle de Wilde natien. De oorlog is voor hun een noodzakelyke oefening. Waar in haar macht en groote rykdommen bestaan. Hoe de Matronen haar bloedmagen tot dapperheid opwekken. Hoe dat by de Floridianen geschied. Hoe by de Brazilianen en Karibianen. Verhaal van Thevet aangaande deze stof. Het krygsteken is een snoer. Oorlog in byzondere en algemeene onderscheyden. Wanneer zich de Ouden tegen deze byzondere partygangers kanten. En hoe. *Tweede Hoofdstuk.* Van de kleine partygangen in tyden van vreden. By de Argonauten vergeleken. Hun onvermoeide vlyt. Oorlog tusschen naburen. De raad stemt tot geen oorlog zonder dien eerst rypelyk overwogen te hebben. *Derde Hoofdstuk.* Opsteken van de heirbyl, een teken van het verkondigen des oorlogs. Schrik voor de Irokoizen. Wederzydsche list en staatkunde. De oorlogen in oude tyden wierden door den godsdienst geheiligt. Gewoontens der Romeinen hier omtrent. Op eenige plaatzen van Amerika vind men nog een overblyfsel van dit oud gebruik. In Florida stak men pylen met een vlokje katoen of wol aan de punten in den grond. Andere volkeren plantten een moorthamer, die zwart en rood geverft is, in de aarde. De oorlog is zomtyds een opgestemde zaak tusschen de wederzydsche hoofden, om hun jongelingen wakker te houden. Aanmerken waardig verhaal van Vader Garnier. Deseffels uytdrukking met die der H. Schrift vergeleken. De neef van den Irokoischen Veld-Oversten word gevangen. Het geen aanleiding tot een uitteerende oorlog geeft. De oorlog dezer Wilden by den Trojaanschen oorlog vergeleken. Hoe veel krygsknegten de hutten der Irokoizen wel kunnen uytleveren. Het Zuiderlyk Gallien der ouden met het hedendaags Kanada vergeleken. Plaats uyt de H. Schrift verklaart. Wat de uytleggers daar in verlegen maakt. *Vierde Hoofdstuk.* Het Rysje of krygsteken. De Wilden kunnen de verbintenissen, die zy zo aangegaan hebben niet verbreken. Voorbeelden hier van. Deze gewoonte met die der Grieken en Romeinen vergeleken. *Vyfde Hoofdstuk.* Manier om den oorlog te zingen of te verklaren. Honden zyn op dit feest het voornaamste voorwerp van de offerande. In overeenkomst met de oudheid. Zy beelden zich in met dit vleesch der honden, dat van hunne vyanden te verslinden. Dien zy ook dien naam geven. Hoe de krygslieden in deze vergadering verschynen. Aanspraake aan den Oorlogs-god. Het opperhoofd heeft den rang, en begint den dans Attionront. Vreemde plechtigheden op dit feest. De oorlog ontvonkt hoe langer hoe meer, na mate dat de bestemde tyd om te vertrekken nadert. Voor het vertrek verwisselen zy met hun vrienden van rok, deken, of eenig ander huisraad. Vergelyking hier van met de oudheden. *Zesde Hoofdstuk.* Vertrek der krygslieden. De vrouwen trekken met hun bagagie voor uyt. De overste aan het hoofd der krygslieden

lieden trekkende, zingt het dood-lied in aller naam. Order van hun marsch. Dit duurt zoo alle dagen weer aan, tot hy weer in zyn dorp gekeert is, wanneer hy een nieuw feest aanrecht om den geest te bedanken. Betekenis van het woord *Ondoua*, daar zy den oorlog mede uitdrukken. *Zevende Hoofstuk.* Wapens der Wilden. Slingers en koorden der volken van Chili. Andere Wapens door Thevet beschreven. Hun Standaard is een ronde schors, waar op de wapens van de natie of een ander kenlyk teken geschildert is. *Achtfde Hoofstuk.* Hun tochten. Grote overeenkomst tusschen de hedendaagche Wilden en de Argonauten in hun reizen en krygstochten. De meeste Karaibische natien vergiftigen haar pylen. De pylkoker is van een boomschors gemaakt. De moker of wapenknods. Hun schilden en harnassen. Zedert dat de Wilden met de Europeanen handel gedreven hebben gebruiken zy vuurroers. Hoe zy zich van onze degens bedienen. De meeste tochten der Wilden geschieden te water. Meiren van zoet water in het Noorder-Armenika die eb en vloed hebben. Voordeelige legging der Irokoizen. De Feniciers staan voor de uitvinders der scheepvaart bekend. *Negende Hoofstuk.* De Pyrogen of Praauwen. Kanoos van huiden. De Wilden buitelen zich met hun kanoos te onderste boven. Babien. De Spaansche Lettiberiers gebruikten die al ten tyden van Cezar. Deze waren op meer plaatsen gebruikelyk. *Tiende Hoofstuk.* Kanoos van schorsien. Beschryving van de papier-plant. Wat men daar al van maakt. Waarze groeien. Onze Schryver kan niet begrypen dat men 'er schuitien van maken kan, zyn gissing hier ontrent. Isidorus beschryving van het papier. Praauwen der Karaiben. Schuitjes van schorsien zyn gemakkeliker op de grote tochten. *Elfde Hoofstuk.* Kanoos van Beuke schorsien. Ongemakken der kleine vaartuigen. De Algonkynen bedienen zich niet als van schuitjes van berke schorsien. Kanoos van schorsien van Ipenbomen. *Twaalfde Hoofstuk.* Water-vallen. Hoe zy hier hun goederen overdragen. Berrien die zy hier toe gebruiken. *Dertiende Hoofstuk.* Van hunne sleden die zy in den winter en op de sneeuw gebruiken. Raketten. Derzelver maakzel. Dit is nog een gebruik van de oude tyden. Men bedient 'er zich nog hedendaags in Kolchos en Mingrelien van. Hoe men zich in Italiën van de Alpen doet glyden. *Veertiende Hoofstuk.* De krygslieden trekken met kleine dagreizen. Hoe zy hun marschen aanleggen. Tot de kinderen toe hebben een natuurlyk compas in hun hooft. Land-kaarten die de Wilden maken. Kennis van de sterrekunst. Zy tellen by nachten en niet by dagen. Als ook by maan-maanden en niet by jaar-maanden. Hoe zy de jaren rekenen. Rekenen der ouden. Zonne-jaar der Mexikanen. Afbeelding van hun euw. Op 't einde eener euw doofden zy het heilig vuur in hun tempels uit, en sloegen al hun huisraad in stukken. Verder verdeling der tyden der Wilden. De Schryver komt het verhaal van den Baron de Lattontan voor verdacht voor. Hoe de Peravianen met de tydrekening leefden. Jaar-Boeken der Wilden. De Wilden hebben dezelve wyze van tellen als de ouden. *Tyftende Hoofstuk.* Starren en Hemeltekenen. De Wilde noemen de

Order van
y weer in
ht om den
s, daar zy
Vapens der
Andere
een ronde
enlyk teken
te overeen-
oten in hun
vergiftigen
maakt. De
edert dat de
gebruiken zy
De meeste
zoet water
Voordeelige
vindens der
n of Praau-
met hun ka-
beriers ge-
meer plaat-
ortien. Be-
kt. Waarze
er schuiten
shyving van
chorssen zyn
Kanoos van
De Algon-
horssen. Ka-
uk. Water-
rien die zy
e sleden die
n. Derzel-
yden. Men
grielen van.
Veertiende
eizen. Hoe
ben een na-
den maken.
et by dagen.
Hoe zy de
Mexikanen.
ofden zy het
huisraad in
de Schryver
dacht voor.
Boeken der
ls de ouden.
de noemen
de

de starren *en* *vuur in 's water*. De meeste Wilden kennen den Beer onder den zelfden naam als wy. De Poolstar noemen ze *de gene die niet voortgaat*. Zy hebben een natuurlijk kompas aan de bomen der bosschen. En waarom. Om zekerder te wezen van niet te dolen, slojen zy rysjes langs den weg. De Lacedemoniers willen niet als in het afsgaan van de maan slag leveren. Dit schynt by de Wilden ook eenigen ingang te hebben. *Zestiende Hoofdstuk*. Van hun kampement. Wyze van vuur te maken. De volkeren van het Zuider-Amerika wryven twee stukken cederen-hout tegen elkander of boren het zo sterk dat 'er het vuur uyt springt. Dit deden de Vestaafche Maagden ook wanneer zy 't heilig vuur hadden laten uytgaan. *Zeventiende Hoofdstuk*. Voorzorgen op vyands bodem. Wanneer zy hun kans waarnemen. Zy zenden verspieters uyt. Andere tekens daar zy vast op gaan of de vyand na by is. Reuk van het vuur. Nasporing der voetstappen. Vreemde en verwonderens-waardige behendigheid hier ontrent. De Wilden zyn zeer scherp van gezicht. De ouden bedienden zich ook van de nasporing der voetstappen. Hoe zy zich hoeden om van de vyand niet ontdekt te worden. *Achttiende Hoofdstuk*. Toevallig gevecht. Zy vangen zomtyds in het veld twee-gevechten aan. En bejegenen elkander zeer heus voor dat de stryd aangaat, gelyk zulks by de ouden ook in gebruik was. *Negeniende Hoofdstuk*. Belegering van een plaats. *Twintigste Hoofdstuk*. Verwoesting en inneming eener plaats. Wat gevangenen zy ombrengen. Onverzaagde dapperheid eenes Wildenmans. Wreedheid die zy in den oorlog plegen. *Een-en-twintigste Hoofdstuk*. Plundering der Hoofdschdel. Hoe ze de huid van het bekkeneel villen en zacht maken. Zy spannen het op een raam, of maken een portret daar zy het aan vast maken en ten spot van den gewezen eigenaar in zegepraal om dragen. Alle die het vel van het hoofd gestroopt is sterven daar niet van. Het gevild of geschild hoofd. De Schyten pleegden deze woestheid ook eertyds, en maakten van 't bekkeneel een drinkbeker. Dit was het gebruik der oude Gaulen ook. De oude Duitschers leefden 'er op dezelfde wyze mee. Deze gewoonte schynt uyt de H. Schrift bevestigd te kunnen werden. Eenige Natien in Amerika villen de doden te eenemaal. *Twe-en-twintigste Hoofdstuk*. Wederkomst der krygs-knegten en gevangen. Hoe zy de krygs-gevangene bewaren. Doods schreeuw. Wanneer zy het Dorp naderen zenden zy iemand uyt de troep voor uyt, die niet staan blyft voor dat hy midden in het Dorp is, daar zy een kring om hem heen slaan. De afgezant luistert een ouden die hier toe verkoren is een net verslag van hun reis in 't oor. Het geen door den ouden met luider stem in een destigen styl verhaalt word. Eerst stort men de klachten over de doden uyt. Dan verwittigt men het gemeen van het voordeel dat men behaalt heeft, en men geeft zich aan de blydschap over. Overwinnings geschrei. Overeenkomst met de gewoonte der Mingreliërs. *Drie-en-twintigste Hoofdstuk*. Intrede der krygs-gevangenen. De krygsknegten keren op dezelfde wyze als zy uytgetrokken zyn weer in het Dorp, maar niet geschildert en met gescheurde klieren. De krygs-gevangenen word het aangezicht

met zwarte en rode verf beschildert. Hoe ze verder opgeschikt worden. Wat de witte slaaf met zwanen-veren overtrokken beduid. Marsch der gevangenen, die den ganschen weg langs hun dood-lied zingen. Al de Dorpelingen trekken hen te gemoet, en danzen rontom hen. Doende hun allerley smaad en hoon aan. Wreedheid tegen hen gepleegt. De krygslieden hebben recht op hun gevangenen tot dat zy ze overgelevert hebben. Die ze verminken willen zyn genoodzaak een present te doen om den eigenaar schadeloos te stellen. In het dorp gekomen zynde daar zy hun laatste vonnis moeten ontfangen, houden de slagen op, en zy worden belast hun dood-lied te zingen. *Vier-en-twintigste Hoofstuk.* Verdellinge der slaven. De hoofdschedel vervullen ook een persoon en worden voor een slaaf gerekent. De krygshelden die een slaaf geven, geven hem met den halsband over. De Hut waar aan de slaaf gegeven is moet dit geschenk met een ander beantwoorden. Maar zo hy ten vure veroordeelt word, gaat het geschenk over het geheele dorp. Dikwils worden 'er eenige slaven aan de gemene Schat-kist toegewezen. Ongeluk der slaven zo zy aan een Hut te beurt vallen daar men veel krygslieden verloren heeft. *Vyf-en-twintigste Hoofstuk.* Doodstraf der slaven in Noord-Amerika. Als de tyd van de executie gekomen is bemaalt men den slaaf met koleuren, dat zoo veel als zyn doodvonnis is. Het gansche dorp word toe dit schouwspel genodigt. Zy zien het alle even bezadigt aan. Wie tot beul verstrekt. Vergelyking van deze gewoonte met die der ouden, die de schimmen hunner doden met 't slachten der krygs-gevangenen paidden, en hen aan hun God Mars opofferden. Grouwelyke wreedheid aan de gevangenen gepleegt. Als de slaaf dood is slaan zy op de schorssen der hutten, om de ziel des overleden te noodzaken om het dorp te verlaten. Zy hakken hem aan stukken, koken en eten het vleesch. Des Schryvers aanmerking over dit bloedige schouwspel. De oude volkeren van Indien verbrandden haar zelve levendig als genoeg meende geleest te hebben. Dit gebruik is noch hedendaags by de vrouwen van Indien, die zich met haar doden man verbranden. De Sogdianen gingen met vreugt ter dood. Zoo ook de Kantabren. *Zes-en-twintigste Hoofstuk.* Doodliederen. Deze behelzen de dappere daden hunner natie, en duizent vloeken tegen hun tyrannen. De hondert-zeven-en-dertigsten psalm is een soort van een dood-lied. Stantvastigheid der slaven midden onder de pynen. De Irokoizen hebben ontrent dit pynigen den slimsten naam. De Schryver tracht het met het voorbeeld der Grieken en Romeinen te verschonen. En met dat der Joden. Het vuur van onheuglyke tyden af in gants Noorder-Amerika de gemene doodstraf. De Franschen en Engelschen, als zy onder de Wilden genaturaliseert zyn, zyn noch slimmer als de andere. De Irokoizen onder elkander ontzien zich meer als de Europeanen doen. *Zeven-en-twintigste Hoofstuk.* Doodstraf der slaven in Zuider-Amerika. Tegenstrydigheid der Schryvers. Zy moeten de graven van die gene voor wie zy opgeoffert staan te worden, opschikken, en hun huisraad schoon maken. Zo de overleden een weduwe heeft nagelaten, geeft men hun die tot vrouwen, anders de zusters. De meester

INHOUD VAN HET WERK. 31

meester van den slaaf verkleeft iemand om hem van kant te helpen. Daar word een groot feest aangersicht. Onverzaagtheid van den slaaf. Waar aan hy weten kan hoe veel maanden hy nog te le en heeft. Grote toebereidzelen. Cieraad en schildering van de Boutou, of knods daar hy me doodgeslagen moet worden. Alle de genodigden verschynen op den gezetten tyd. 's Avonds voor het feest halen de vrouwen den slaaf af, en doen hem een koort om den hals, die zy daar toe geweven hebben, en schikken hem vresmt op. Dit geschied onder het zingen en danzen van de andere vrouwen. 's Anderendaags schikken zich de Wilden op haar best op, en plaatsen de slaaf in 't midden. Gruwelyk zuipen op dit feest. De slaaf drinkt zoo wel als de rest, en zingt en danst zoo goed als hy geleert heeft. Men rust een dag uyt, en zet den slaaf in een hutje op de markt, net op de plaats daar hy opgeoffert zal worden gevangen. De vrouwen blyven hem den ganiche nacht by, dien zy met zingen en danzen doorbrengen. De krygslieden komen den slaaf halen, nemen hem den koort van den hals en binden die om zyn middel. Beschimpen hen, maar laten ondertusschen hem de vryheyd van gebroken porceleinen en stenen daar de plaats heel mee bestroit is, op te rapen en zich daar me te verweren. Eindelyk steekt men twe treden van hem af een vuur aan, en laat hem zonder ophouden de knods zien daar hy mee gemolt zal worden. Ondertusschen komt de tyd van de offerande. Die na eenige plechtigheid, een aanspraak aan den slaaf doet, en hem eindelyk een slag met de knods op het hoofd geeft. De vrouw van den overledene vereert hem met eenige jammerklachten. Het lyk word schoon gewasschen, en op een klein vuur gebraden, in stukken gesneden, en gegeten. Van de beste benen worden sluiten gemaakt. De anderen in het knekelhuis gebracht. De offeraar krygt een nieuwen naam die hem voor een adelyke titel verstrekt. En word op verscheiden delen van zyn lichaam gekerft. Overeenkomt met de oudheid. Daar na moet hy eenige dagen met vasten en in eenzaamheid doorbrengen. Zo de slaaf een kind by de vrouw die zy hem gegeven hebben, overgewonnen heeft, dat word 's avonds of 's morgens mee opgeoffert. Hoe zy met de vrouwen die ze gevangen krygen leven. Byna alle de woeste natien van Amerika zyn menschevreeters. *Acht-en-twintigste Hoofdstuk.* Aanneming in de familie. Hoe men met de slaaf leeft dien men het leven schenkt. Zy krygen zelfs de vryheid zomtyds om weer na hun vaderland te keren, maar dit zou gevaarlyk voor hem zyn.

VIERDE BOEK.

Wie door den raad tot afgezanten verkoren worden. Zy zyn altyd van een zeker getal jongelingen verzelt om hun karakter eer aan te doen. De afgezant zend iemand van den hoop voor uit om kennis van zyn komst te geven, en word een half myl van het dorp verwelkomt. Ceremonien hier in gebruikelijk. Op hun aankomst vinden zy een hut om te logeren, en de maaltyd byna toebereid. Gheoor-gevingen der Gezanten. Hoe men hen het antwoord

woord laat toekomen. Zo 'er tot den oorlog voort te zetten besloten word, breken ze den Afgezanten den hals. *Tweede Hoofdstuk.* Calumet of Vrede-riet. Verhaal uit Vader Marquette, Zendeling der Jesuiten. Kompliment dat de Wilden hem maken. Vreemde ceremonien ontrent hem gepleegt. Beschryving van dit Vrede-riet. Calumets-dans. Het woord *Alleluia* in de gezangen der Wilden door onzen Schryver opgemerkt. *Derde Hoofdstuk.* Vergelyking van den Calumet met den Slangenstaf van Mercurius. Het woord *Calumet* of Vuurdragers onderzocht. De Calumet nog nader met den Slangenstaf van Mercurius vergeleken. Tweederlei soort van Calumetten, een van vrede en een van oorlog. *Vierde Hoofdstuk.* Van den Koophandel. Giffing des Schryvers waarom Mercurius een God der dieven genoemd wierd. De Wilden gaan hun koophandel met feesten en danzery dryven. Dit word met de oudheid vergeleken. Hoe deze koophandel in zyn werk gaat. De Wilden zyn niet veel in de koophandel te vertrouwen. Zonderling verhaal van de handeldryving eeniger Indianen van Chili. Rechten die 'er by hen betaalt moeten werden. Onze Schryver wil het gebruik van de Calumet afgeschafft hebben.

V Y F D E B O E K.

VAn de Viſſchery. *Tweede Hoofdstuk.* Van de spelen en tydkor-tingen. Bikkelspel. De Wilden zyn zeer op dit spel ver- zot, en verspelen zomtyds zelfs tot hun vryheid toe. Het bikkelspel met de *lucislaorum* der ouden vergeleken. Hoe veel combinatien de ouden hadden. *Derde Hoofdstuk.* Spel met strootjes. Men vind weinig naricht van dit spel. *Vierde Hoofdstuk.* Van het balspelen. Verscheide zoorten hier van by de ouden. De Floridianen hebben noch een byzonder soort van balspel.

Z E S D E B O E K.

VAn hun ziekten. Zy zyn zeer aan de gezwelachtige ziek- tens onderworpen. En een soort van tering. Anders bereiken zy een hohen ouderdom. Twee zoorten van Geneeskunde. *Tweede Hoofdstuk.* De Geneeskunde van de eerste tyden was zeer eenvoud- dig. Behalven dat hadden zy nog eene die tot den Godsdienst be- hoorden: Ieder zo wel man als vrouw is by de Wilden een dokter. *Derde Hoofdstuk.* Van de natuurlyke Geneeskunde der Wilden. In het genezen der quetzuren werken zy wonderlyke zaken uyt. Voorbeelden hier van. Theriakel-water. Krachten hier van. Hoe de Dokter de wonden behandelt. De Wilden slagen even zo goed in de breuken, verstuikingen, uitledingen, van arm of beenbreuken. Maar niet zo wel in hun braak en buik-zuiverings-middelen. Geraaktheid. Waterzucht. En Venus-ziekten geneezing. En op wat wyze. Voor de komst der Europeanen wisten zy van geen ader- laten. Hoe zy dit gebrek vervulden door hun koppen. De Schry- ver weet maar een voorbeeld van klisteren. *Vierde Hoofdstuk.* Van hun zweetmiddelen. Zonderlinge wyze van zweeten. Met die der- ouder

zetten be-
Hoofdstuk.
ndeling der
emde cere-
Vrede-riet.
der Wilden
vergelyking
Het woord
nader met
i soort van
Hoofdstuk.
Merkurius
hun koop-
de oudheid
De Wilden
ling verhaal
hten die 'er
het gebruik

ouder vergeleken. Het gebruik der warme baden by de ouden zeer gemeen. Het zweten by de Wilden ook een gebruik van de burgerlyke beleeftheid. De Wilden houden veel van vreemde Geneesmiddelen en Doktoren, maar houden om de dood van geen Chirurgikale operatiën. *Vijfde Hoofdstuk.* Geneeskunde door de waarzeggerij of bezwering. Hoe de Jonglers hun bezwering in 't werk stellen. De Schryver heeft een ander denkbeeld van het maakzel van den Delphiſchen drievoet als het gemeen. Geestverrukking van den beſweerder. Wat voor remedien hy voorschryft. De zieken woorden erbarmelyk geplaagt. De Bezweerder wyſt den Auteur van die quaal aan. En ontdekt het toverkarakter. De waarzegger voorspelt gemenelyk de genezing. Sterft de zieken hy weet 'er zich altyd uyt te redden. De Karaiben verzellen deze plichtigheid altyd met een offerande aan den Duivel. Alle de Natien van Amerika hebben de wyze van door bezwering te genezen.

ZEVENDE BOEK.

en tydkor-
el verzoet, en
kelfpel met
nbinatiën de
en vind wei-
spelen. Ver-
ebben noch

ge ziekten
bereiken zy
de. *Twede*
eer eenvoud-
dsdienst be-
een dokter.
er Wilden.
zaken uyt.
r van. Hoe
ven zo goed
tenbreuken.
s-middelen.
ng. En op
n geen ader
De Schry-
fstuk. Van
Met die der
ouder

Dood, Begraffenis en Rouw. Gelykformigheid van de gewoontens der Wilden met die der Ouden ontrent het ſtuk van de eer die zy den doden bewyzen. Eerſte zorgen aan het lyk te koſt gelegd. Doodbezorgers. Zy ſchikken het lyk van 't hoofd tot de voeten op. *Twede Hoofdstuk.* Zonderlinge manier om de lichamen te balzemen. De balzeming was by de Oude volkeren ook in gebruik. *Derde Hoofdstuk.* Treurgezangen en wyzen van de doden te begraven. Gelykvormigheid gelyk dier gewoonte met de Ouden. Zonderlinge jammerklachten der vrouwen van Picardien, en Bearn in haar dode mans te bewenen. Als ook van de vrouwen van Gaskonje. Niet als de vrouwen maken deze jammerklachten. Hoe de Mans hunne doden bewenen. Reden van de inſtelling der Lyk gezangen. Treurdanſſen der Wilden. Met die der Ouden vergeleken. Verdere plichtigheden. *Vierde Hoofdstuk.* Doodmaal. By de Ouden Silicernium bekend. Gevoelen van zommigen dat de Ouden hun doden niet door de deur van 't huis droegen wederlegt. Schoon het by de Chinezen zomtyds in gebruik was. Vader le Jeune maakt 'er een algemene wet onder de Wilden van. Maar word door onzen Schryver hier in tegengeſproken. *Vijfde Hoofdstuk.* Verſchillende gewoontens van 't bezorgen der Lyken of Lykſplichten. Gewoontens der Grieken, Indianen, en Romeinen. Gewoontens der Guebren hier ontrent. Van andere noch woefter Natien. Dit word door onzen Schryver verzaacht. Door de vergelyking met de gewoontens der Amerikanen, ſchoon die in den eerſten opſlag wat ruw voorkomen. Zommige Natien eten haar doden op. Gewoontens der Zuider-Amerikanen. Die de geraamtens der doden in den ſtryd voor ſtandaarts dragen. Gewoontens der linnenzen in Noorder-Amerika. Der Huronnen Onbeſchroomtheid op de aannadering des doods. Affnyding van een hairlok. Dit was by de Ouden ook in gebruik. Deze hairlok was aan Proſerpina toegewyd. Diergelyke gewoonte was op de

*****

Spaan.

Spaansche Eilanden ook in gebruik. De Schryver heeft dit van de andere Wilden niet gehoord. Die niet als eenige snuifferyen met de doden in 't graf leggen. Verquisting der Wilden in het eren hunner doden. Den doden dekken wat zulks zeggen wil. Dit was by de Romeinen al in gebruik. Waar de Schryver de gewoonte van zommige Fransche Provintien van daan haalt van stro of kaf voor de huizen der versturvenen te strojen. Beschryving van hunne graven. Plechtigheid van de Schryver by den stryd den kampvechters onder de Romeinen vergeleken. Gestalte van den dooden in 't graf by de Zuid-Amerikanen. De vrouwen omringen de kuil en maken een yffelyk misbaar, De mans huilen wel maar maken geen geraas, Naderhand leggenze een plank op de kuil en dekkenze met aarde toe. Wet van Numa, om de gene die van den blixem getroffen waren niet te begraven. Hoe de Wilden met de genen die in de sneeuw doodgevroren of verdronken zyn leven. Fuller wederlegt. Zommige Wilden delven hun doden weer op en bewaren ze zorgvuldig in hun hut. *Zesde Hoofdstuk.* Gevoelen der Heidenen aangaande de schimmen. De Ouden schynen twee zielen gestelt te hebben. Lyk-diensten om de schimmen te pajen. Deze wierden of door het gemeen of door de gehele maagschap bezeten. Of door particulieren. Dag tot deze Godvruchtigheid geschikt. De Begraaf-plaatzen waren geheiligde plaatzen. Wachten aan de graven gestelt en tegen wie. Gevoelen der Amerikaansche volkeren wegens de zielen. De Huronnen stellen ook twee zielen. Waar van de eene straks na het doodfeest in een Ringelduif verandert, de andere by het lyk blyft. De Duif was by de Oosterfche volkeren het zinnebeeld van de ziel of den geest. Waarom de Wilden de kinderen aan de kant van de wegen begraven. Algemeen feest om de dooden te bewenen. Wat plechtigheden hier ontrent in 't werk gestelt worden. De volkeren van Florida stellen wagten aan hunne graven. Woeden der vyanden tegen de graven. De overwinnaars van Peru en Mexico ontwyden de graven. 't Geen de Indianen in de uiterste wanhoop brengt. Men mag de dode menschen niet meer by de namen noemen die zy in hun leven voerden. Boom-opbeuring wat hier door verstaan word. Voorbeeld hier van in den Schryver. 't Is een gevoelig affront de Wilden van hun dode vrienden te spreken. Hieromtrent gebruikt men omwegen, gelyk de Romeinen ook deden. *Zevende Hoofdstuk.* Van den Rouw. Het hair afsnyden was by de Ouden het duidelyk teken van rouw. Men bestrooide zyn hoofd mer asch en omgorde zyn lenden met een haren zak. De Wilden hebben ook diergelyke gewoontens. De Rouw is na mate strenger of slapper na mate van de bloedverwantschap. 't Is schande voor dat de rouw verstreken is, te hertrouwen. De Irokoische vrouwen laten zich een lok hair afsnyden. De mans van 'sgelyken en veinzen hier door een hevige smert te gevoelen. De Brasiliaansche en Karibische vrouwen latenze dicht aan 't hoofd afsnyden. De Lyciers kleden zich in den rouw in 't vrouwelyk gewaad en waarom. De Irokoizen en andere Wilden bewinden zich het hoofd. Dit deden de Perzen ook. De dooden te bewenen is by enige natiën een plicht van wellevende, om een Vrom-

heeft dit van
uifferyen met
in het eren
en wil. Dit
de gewoon-
an firo of kaf
ing van hun-
den kamp-
an den doo-
omringen de
wel maar ma-
o de kuil en
e die van den
lden met de
n zyn leven.
den weer op
e. Gevoelen
chynen twee
men te pajen.
naagfchap be-
chtigheid ge-
n. Wachten
amerikaansche
twee zielen.
elduif veran-
le Oosterfche
rom de Wil-
Algemeen
hier ontrent
tellen wagten
graven. De
en. 't Geen
mag de dode
ven voerden.
peeld hier van
van hun dode
regen, gelyk
a Rouw. Het
rouw. Men
en met een
ontens. De
edverwand-
hertrouwen.
n. De mans
e gevoelen.
aan 't hoofd
vrouwelyk
n bewinden
n te bewee-
een Vrem-
de

deling te ontfangen. Dit word met een gebruik uyt de H. Schrift vergeleken. *Achtste Hoofdstuk.* Algemeen feest der doden, wanneer dit gehouden word. Tot dit feest worden alle dorpen van hunne natie genodigt. Men brand de beenderen en stampze tot pulver, dat men onder den drank mengt en indrinkt. Gelyk Artemisia de beenderen van haar man Mausolus deed. Omftandige beschryving van deze gewoonte. Gelyk van de gewoontens van den vloed van Palmas. Van de Natien van Noorder-Amerika. Zommige vieren dit feest van jaar tot jaar. De Huronnen en Irokoizen alle tien of twaalf jaar maar eens. Groote jalouzie hier ontrent. Men verkiest een Ceremonie-meester. Ieder haalt zyn dooden uyt het graf. 't Welk een zeldzame vertoning geeft. En een onverdraagelyke stank veroorzaakt. Dan worden de treurzangen en tranen vernieuwt. Men snyd het vleesch van de beenderen en werpt het met de klederen en matten in 't vuur. Ieder draagt de beenderen zynen lyken weg. Daarna worden ze alle in een van de Raads-hutten gebragt. De opperste van de hut geeft hun een prachtig gastaal. Vervolgens geven zy zich met de doode lichamen en zakken met beenderen op de reis. En vernieuwen onderweeg hun misbaar. De genodigde brengen geschenken aan. Men vermaakt zich met verscheide spelen. Men vervaardigt ondertusschen een groote kuil. En maakt weer een gruwelyk gemjammer en getier. Ieder zet zich op de plaats hem door den Ceremonie-meester aangewezen. Gruwelyk gewoel in deze gelegenheid. En men laat eindelyk de lichamen in 't graf zakken. Aardig voorval. Men vult de graven weer toe. En giet spys op de kuil uyt. Besluit van deze stof.

ACHTSTE BOEK.

VAn de spraak. De menschen hadden voorheen maar eene spraak. 't Is belachelyk te stellen, dat by de verwarring van Babel de spraak juust in twe-en-zeventig talen gesplitst wierd. De Hebreeuw-sche taal heeft geen groter schoonheid als de andere. Gevoelen van den Heer Huet ontrent de Hebreeuw-sche Tale. Gevoelen van onzen Schryver. De Talen van Amerika hebben geen gelykenis ter wereld met de Hebreeuw-sche. Tegenwerping, die van den Schryver op-geloft word. De Barbaren die het eerste Griekenland bewoonden, hadden talen van een gansch anderen trant als de latere Grieken. De volkeren van Thracien, de Scythen, Perzen, Amazonen waren geen enkel volk, maar een verzameling van Barbarische Natien. Gelyk hedendaags de Indianen en Tartaren. Hoe de Irokoizen Lucifer en *Pontus Pilatus* zouden uytspreken. De Huronnen en Irokoizen hebben geen lipletters. Veel woorden der Wilden zyn uyt de taal van een volk van Thracien genomen. De Amerikaansche talen hebben niet alleen geen overeenkomst met de geleerde maar zelfs niet met enige levendige spraak in Europa. Uytgenomen die der Eskimenzers, die zeer met die der Biskajers word gezegt over eente komen. Giffingen van den Schryver hier ontrent. De Barbarische spraken zyn moejelyk om te leren. Als de Eupers en de Wilden elkander willen verstaan, moeten ze ieder van hun taal afwyken en

verdorve woorden maken. Gebroke taal in Canada, op de eilanden van Amerika, enz. In Zuid - Amerika is een algemeene spraak gelyk het Maleys in de grote Indien. Maar ieder volk heeft ook een byzondere taal, die ieder weer in drie stylen gesplitst word. Een voor den raad, de tweede de mannen, de derde de vrouwen eigen. In Noorder Amerika komenze byna alle op twee moederspraken uyt, de Algonkeinsche en Huronsche : die evenwel in verscheide tongvallen gesmaldeelt worden. De Algonkynsche taal is het meeste verspreit. De Huronnen waren eertyds zeer wyd uytgespreit. Maar zyn nu voor 't meeste gedeelte niet meer in wezen, en door de Irokoizen verwoest. De Schryver gelooft dat 'er nog enig volk van de Huronsche spraak in Nova-Sembla is. De vyf Irokoische Natien maken zoo veele verscheide tongvallen van de Huronsche spraak uyt, byna zoo veel als het Fransch, Spaansch en Italiaansch van elkander verschillende. Hoedanigheid van de Huronsche taal. Van die der Onnontageesche Irokoizen. Der Agniezen. Van het Oneinouds. Van het Gouoguenich en Taonnontouaansch. Moeielykheid die de Zendelingen ontmoeten. De Baron de la Hontan gehegelt. Waar in de zwaarigheid nog meer bestaat. Verhaal van Vader le Jeune. Ten dele door onzen Schryver toegestaan ten dele wederlegt. De Irokoizen en Huronnen hebben in hun taal niet als het werk - woord. Woorden zyn maar als tekens om een zaak te verbeelden, zonder dat zy uyt hun eige kracht iets betekenen. Wonderlyke kunst in de werk - woorden der Huronnen en Irokoizen. Redenen waarom de Schryver geen groter denkbeeld van deze talen gegeven heeft. Besluit.

de eilanden
ene spraak
heeft ook
word. Een
wen eigen-
raken uyt,
eide tong-
het meeste
ytgepreit.
, en door
enig volk
Irokoische
Huronsche
Italiaansch
nische taal.

Van het
ch. Moe-
la Hontan
verhaal van
estaan ten
hun taal
s om een
iets bete-
Huronnen
oer denk-

UITLEGGING

VAN ALLE DE

PRENTVERBEELDINGEN

Die in 't eerste Deel voor komen.

TITELPRENT.

DE Titelprent vertoont een perzoon die schryft, en bezig is met een vergelyking te maken tusschen verscheide gedenkten der aloutheid, als Piramiden, Naalden, Beelden, Tempels, Penningen en oude Schryvers, tegen verscheide Beschryvingen, Landkaarten, Reistogten, en andere dingen van Amerika. Twee geesten vergelyken deze tekenen tegen elkander, en doen den Schryver bezien de gelykvormigheid die 'er tusschen beide zou mogen wezen. De Tyd, die alleen alle zaken doet kennen, maakt die overeenkomst zichtbaarder; ze toont den Schryver den oorsprong van alles, en doet hem als met den vinger raken den samenhang van alle deze oudheden met de eerste schepping der menschen, met den grond van onzen godsdienst, en met 't gansche gettel der openbaring, na de zonde aan onze eerste Vaders gedaan; dit laatste ziet de Schryver als een verborgen gezicht.

KAART VAN AMERIKA.

I. P L A A T, pag. 48.

1 *Figuur.* Fabel van den oorsprong der menschen volgens de Irokoizen.

2. *Figuur.* Een Harpocrates, hebbende een schildpad tusschen zyne voeten, volgens 't *Museum Romanum* van La Chausse, *Seft.*

3. *Venus* van Pausanias, volgens 't denkbeeld van den Plaatsnyder. 't Is waarschynlyk, dat de Venus, by Pausanias, zinnebeeldig was, gelyk de Diana van Ephese.

4. Een Hierogliphische hand, waar van de Schildpad is 't zinnebeeld van de aarde, volgens Kircherus, *Oedip. Aegypt. tom. 2. p. 451. part 2.*

5. De God *Uchimon*, heerschen in een Schildpad, zodanig als hy in de Tempels van Groot Indie werd aangeboden.

6. *Draak*, geteelt van een Schildpad, en bedekt met een schaal van een Schildpad, volgens Kircherus, *China Illustrata pag. 137.*

***** 3 fig.

UITLEGGING VAN ALLE

fig. F. Hier by is gevoegt een ronde bol, om de Chineefche fabel meerder licht by te zetten.

De twee volgende platen verbeelden de voorname Natien der Wilden van Amerika, volgens de oudfte berichten.

II. P L A A T, pag. 52.

1. *Figuur. Huronnen en Irokoizen*, Man en Vrouw. 2. *Algonkynen*, Man en Vrouw. 3. *Eskimenzers*, Man en Vrouw. 4. *Inwoners van Groenland en van Nieuw-Zembla*.

III. P L A A T, pag. 54.

1. *Figuur, Karaiben*, van de voorie-landen Man en Vrouw. 2. *Acepbalen van Zuid-Amerika*. 3. *Brazilianen*. 4. *Floridianen*. 5. *Virginianen*.

IV. P L A A T, pag. 66.

Oirfprong en voortgang van de afgodery.

1. *Figuur, Begin van de afgodery*, verbeeld door de op een gestapelde vierkantige naald en kegels wyze stenen, door de Mercurius-beelden van hout of steen, en door de bomen behangen met allerlei schenadien, kranzen, felfonnen en kronen.

Voortgang van de afgodery door de zinnebeeldige figuren van zamengevoegde Goden.

2. *Figuur, Diana van Ephese*, volgens *la Chausse, Mus. Rom. Setf. 2. tab. 11*.

3. Een Isis met mammen, omringt van zinnebeelden der vier Elementen. *La Chausse Setf. 1. tab. 34*.

4. Godin van Syrie. *Montfaucon tom. 1. part. 1. Pl. 5. pag. 28. fig. 2*.

5. De fortuin of jonge Isis, met hare zinnebeelden, houdende een u hoorn des overvloeds, waar uit komen Osiris en de oude Isis, voorbeelden van onze eerste ouders. *La Chausse, Mus. Rom. Setf. 2. Tab. 24*.

6. Drievormige Diana, zinnebeeld van de Drieenheid, *La Chausse, Setf. 2. Tab. 14*.

7. Afgod van Indien en van Japan, ander zinnebeeld van de Drieenheid. *Kircherus, Chin. Illust. p. 138. & Oedip. Aegypt. tom. 1. p. 410*.

V. P L A A T, pag. 70.

Zinnebeeldige figuren van de oudheid, overeenkomende met die der Indianen,

1. *Figuur, Isis gezeten op een Lotos-bloem*, *La Chausse, Mus. Rom. Setf. 1. Tab. 23*.

2. De Puffa of zinnebeeldige Isis der Chinezen, gezeten op een plant, gelykende na een heliotropium. *Kircher, China Illust. p. 141*.

3. Zinnebeeldige figuur van de Zon, genomen uit een antiek,

D E P R I N T E N.

te Rome gevonden op den weg van Appius, zie *Tristan, Commentaires Historiques, tom. 3. p. 131.*

4. Ander beeld van de Pussa of Isis der Chinezen. *Kircher, Chin. Illustr. p. 140.* Zie ook zynen *Oedip tom. 1. p. 416.*, daar hy zegt, dat het een figuur van den God Amidas der Japonezen is, gelykende na Harpocrates.

VI. P L A A T, pag. 84.

Dienst van Vesta, of van 't Heilig Vuur, pag.

1. *Figuur.* Tempel, Altaar, vuur van Vesta, ook eenige Vestalen beezig met haar dienst. *Hyde, Religio Veter. Perfarum, cap. 7. tab. 4.*

2. Tempel der Gauren of Guebren, gesproken uit de oude Perlianen. *Hyde, cap. 29. tab. 8.*

3. Tempel van Natchez te Louisiana.

4. Penning van Faustina, verbeeldende Vesta door het heilig vuur, dat op het altaar brand. *Lipfius, tom. 3. de Vestâ & Vestalib. pag. 602. col. 2.*

VII. P L A A T, Offeranden, pag. 92.

1. Offerande der eerstgeborenen by de *Floridianen*, 2. Offerande van den afval van een hert te Florida. 3. *Karaïbe*, offeren de Kasaubroden en Ouicou, aan een paal, tot een zinnebeeld van de godheid opgerecht.

De twee volgende platen verbeelden de speeltuigen der eerste tyden, vergeleken by die der Amerikanen.

VIII. P L A A T, pag. 107.

1. *Figuur*, Ratel van Anubis, verandert in een ronde bol, door *Kircher Obelisc. Pampb. p. 294.* 2. Ware Ratel van Anubis by *Boissard* en by *Montfaucon*, en zodanig als menze in de *negende Plaat*, *figuur 1.* en 3. ziet. Gemene en gewone ratel. *Osilius, in Thesaur. Num. Tab. 117.* 4. Maraka of Ratel der *Brazilianen*. 5. *Chichikoué* of Ratel der Wilden van Noord-Amerika. 6. Schilpad of Ratel der *Irokoizen*, *Huronnen* en Noordelyke Wilden, vergeleken by de *Lier van Apollo*. 7. De *Rhombus* der *Lamâs*, volgens *Kircher, Chin. Illustr. Fig. 4. pag. 67.* 8. *Rhombus* of vierkantige Ratel, genomen uyt een antiek, op de *negende Plaat fig. 2.* te zien. 9. Ratel der *Ouden*, in 't klein te zien in de *twaaifde figuur* van diezelfde *Plaat*, in de handen van *Isis*. 10. *Kinder Speelgoed*, vergeleken met de Ratels der *Ouden* en der *Amerikanen*. 11. *Rhombus* van *Clatra*, in handen van die *godin*, te zien *figuur 13.* van de *negende Plaat*. 12. Een *Antiek*, getrokken uit den *Harpocrates* van *Cuperus, pag. 35.* daar men ziet *Osiris*, *Harpocrates* en *Isis*, houdende een Ratel in de linkerhand, zoo als die van de *negende figuur*. 13. Een geheel antiek van de *Godin Clatra*, zodanig als by *Spon Miscell. Erudit. Antiquis. Sect.*

UITLEGGING VAN ALLE

3. pag. 87. 14. Die zelve Godin Clatra verkleed by *Montfaucon*, tom. 1. *Planche* 53. p. 106. Hiernevens kan men nazien zekeren penning van Commodus, by *du Choul*, *Religion des anciens Romains*, p. 307. verbeeldende eenen Egyptenaar houdende eenen Rhombus, zoo als die van Anubis in de negende *Plaaf* fig. 1. De figuur van dien Rhombus is langwerpig rond en zeer volmaakt.

IX. P L A A T , pag. 107.

1. *Figuur*, Anubis houdende den Rhombus, *Boiffard*, tom. 4. *Planche* 78. *Montfaucon*, *Antiquité Expliquée*, tom. 2. *Planche* 128. pag. 14. fig. 1. 2. Godsdienstige plegtigheid, betreffende een Kind in de wieg. Men ziet hier een priester van Iſis en twee Mannen, waar van de eenen Rhombus houd, waarop gefneden zyn de Zon en de Maan, waar van een groter figuur in de *achtste plaat* num. 8. Dit antiek is genomen uyt Joh. Alſtrophus de *Leſſis Veterum*, pag. 85. 3. en 4. Antiken, verbeeldende hele Schildpadden onder de zinnebeelden van Mercurius. *Montfaucon*, tom. 1. *part* 1. *Planche* 72. pag. 130. fig. 3. 4. 6.

5. Penning, waar op men ziet een hele Schildpad, achter het hoofd van eene Muſa, *Montfaucon*, tom. 1. *part* 1. *Planche* 59. pag. 114. n. 10. 6. Een Galliſch Merkuur met een hele Schildpad voor zyne voeten. *Montfaucon*, tom. 2. *Planche* 189. pag. 418. 7. Huronſch Jongler of Waarzegger, vergeleken met een Galliſch Merkuur genomen uyt den Titelprent voor de grote *Reizè der Huronnen*, door *Frater Sagard*, *Rekollekt*. De volgende Platen 10. en 11. behelzen verſcheide figuren van zinnebeeldige ſlangen.

X. P L A A T , pag. 112.

1. *Figuur*, een Antiek te Rome in 't paleis van Matthei, en by Kircher, *Obeliſc. Pamph.* p. 326. fig. 4. verbeeldende de *Oſiris* der Heliopolitanen overend ſtaande, houdende in de rechte hand eenen ſtok, en daar boven aan de figuur van een man, en in de linkerhand een ruiker van drie bloemen. Aan zyne voeten zyn twee vogels. *Iſis*, zyne Huiſvrouw, met eene kroon op het hoofd, komt met het halve lyf uyt de aarde, nevens twee van haar kinderen, daar onder een als Argus, het lichaam bezaait met oogen. Deze drie figuren zyn omgeven van twee ſlangen. Alle deze figuren kan men niet dan by giſſing verklaren, zeer waarſchynelyk is 't een zinspeling op den oorsprong der menſchen.

2. De God *Taurus*, *Apis* of *Serapis*, waar van de horens een werreldkloot maken, waar op men ziet *Oſiris* en *Iſis* in de gedaante van half menſch en half ſlang. Kircher, *Obeliſc. Pamph.* pag. 261. *Menſa Iſiaca Oedipi Egyptiaci*, tom. 3. pag. 78. *Apis* heeft hier geen Hermetiſch kruis om den hals, maar verſcheide Schryvers zeggen, zoo als ik heb aangemerkt, dat *Serapis* dit kruis om den hals hadde of op de borſt.

3. Zeer kurieuſe penning van Keizer Julianus den afvalligen, in de verzameling van Oſetius, *Tab.* 47. 7. penning verbeeldende *Iſis*

en

DE PRINTEN.

en *Osiris*, half mensch en half slang, houdende een vaas, waar uyt een slang kruipt, verbeeldende hun zoon *Horus*.

4. Antiek by Spon, *Recherches differt.* 31. pag. 539. verzonende *Eskulapius* en *Hygeia*, zoo als uit 't opschrift ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΣΑ-
ΤΗΡΙΚΑΙ ΤΕΡΙΑ blijkt; te weten *Eskulaap* onder de gedaante van een slang met een menschen hoofd. *Hygeia* houd in de linker hand een fakkel, en in de rechter een vaas, waar in zy aan *Eskulaap* te eeten of te drinken bied. Deze twee godheden hebben de korenmaat op het hoofd, op de wyze van de Egyptische Goden en 't is zeer waarschynlyk, gelyk Spon gist, dat dit hun *Isis* en *Serapis* waren, te weten de jonge *Isis* en *Horus* haar zoon. *Hygeia* was de Godin der gezondheid, dezelve met de *Dea Salus*, of de Goede Godin der Romeinen.

5. *Isis* en *Osiris* werden hier andermaal gezien met een *Lotos*-bloem op het hoofd, maar onder de hele gedaante van slangen, behalven *Isis*, die een vrouwe boezem heeft, waar door zy dan ook *Isis Mammola* genoemd werd. De penning staat by Spanheim, *Differt.* 6. pag. 306.

6. 7. 8 en 10. Penningen der *Kretensers*, zinspelende op de *Orgia* van *Jupiter Sebazius*. Op den eersten penning zyn twee van onderen door malkander gevlochte slangen, een staande boven dezelve een *Jupiter* houdende eenen blixemstraal in de eene hand, en eene arend in de andere, met deze woorden, ΚΥΔΑΕ ΚΡΗΤΑΡΧΑΥ. De vierde penning n. 10. zynde het ruggestuk van den eersten, vertoont de korf van de *Orgia*, genoemd *Cyfra*, met een ingewyde slang. *Beger, de num. Serpentin. Cretenf. pag. 9.* De tweede n. 7. is de kurieuste, want hy vertoont te gelyk den korf van de *Orgia*, de slang en 't kind *Erycton*, gelyk *Antigonos* van *Caristie* verhaalt, dat hy door de dochters van *Cecrops* in 't mantje van *Pallas* gevonden wierd. Deze penning is van *Gordianus Pius*, geslagen te *Magnesia*, stad en kolonie der *Kretenzers* in *Asia*; zie Spanheim, *Differt.* 9. p. 655. Nog een pragtiger penning van die soort vind men by *Tristan*, *Comment. Hist. tom. 2. p. 196.* ook te *Magnesia* geslagen onder *Carecalla*. Op denzelven ziet men 't mantje van de *Orgia* met een slang; of volgens *Tristan* een altaar boven een pynboom. Boven het altaar is een soort van een tafel, waarop *Erycton* of wel *Jupiter Sabazius* zit; drie gewapende *Korybanten*, den *Pyrrischen* dans dansende, belaan 't overige van den penning, rondtom denwelken men leest ΕΠ. Μ. ΑΛΛΟΤ ΕΠΙ-
ΚΑΤΟΤΕ en op den buitensten rand; ΜΑΓΝΗΤΩΝ. 8. Penning van *Augustus*, na de gissing van *Albertus Rubenius* in *Kreta* geslagen. De *Victorie*, houdende in de eene hand eenen palmtak en in de andere éene kroon, staat op de mand van de *Orgia*, tusschen twee gekronkelde slangen. *Beger, de num. Serp. Cretenf. pag. 7.*

9. Het ruggestuk van eenen penning van *Lucius Verus* by Spon, *Differt.* 31. p. 525. vertoont *Eskulaap* in de gedaante van een slang met een mans hoofd. Men ziet elders andere figuren op de wyze van *Osiris* en *Eskulapius*. Men vind by Spanheim twee penningen te *Nicodemie* geslagen, *Differt.* 4. pag. 216.

11. Penning van *Antoninus Pius*, *Medagioni Di Carpegna. p. 56*

*****

ver-

UYTLEGGING VAN ALLE

verbeest Cérés of Cibels op haren wagen, getrokken door slangen,
met het opschrift, ΘΕΑ ΔΗ ΜΗΤΗΡ.

XL P L A A T, pag. 114.

1. *Figuur*, Hercules dodende een wangedrocht, half mensch en half slang, *Montfaucon, tom. 1. fig. 2. Pl. 127. pag. 110. Plain, Num. Imp. p. 106.* Men vind diergelyken penning van Hadrianus, verbeeldende eene Minerva, die een triton, of wangedrocht, half mensch en half slang verslaat.

2. Antick uyt Spon, *Miscell. Erudis. Antiq. Sect. 2. p. 306. Thor. 1. en by Montfaucon, Tom. 1. Pl. 132. p. 218 Fig. 5.* Spon gist, dat het is Cirie met den betoverden kelk, den boom uyt den ruin der Hesperiden, en Hercules, houdende den helhond aan den band. Alle deze figuren met elkander vergeleken, hebben mogelyk eenige betrekking tot den val der eerste menschen en tot de herstelling van 't menschelyk geslacht. Mogelyk is deze vrouw; die een doos houd, en niet eenen kelk, Pandora, de eerste van alle de Vrouwen; en de boom bewaart door eenen Draak, een zinnebeeld van den verboden boom in het aardich Parady; de draak is het zinnebeeld der slang, die Eva verleidde. Ik heb reeds gezegt, hoe Hercules temmende den Helhond, was een zinnebeeld van den zegenpralenden verwinnaar van de zonde en van de hel.

3. Zeer zonderling... gaat uyt 't kabinet van den Koning van Vrankryk, zie de Historie van de Koninglyke Akademie der Inscriptien, *Tom. 1. pag. 173.* Men ziet 'er Jupiter met zynen mantel, houdende eenen blixemsraal in de eene hand, en leunende met zynen linker voet op eene verheve rots, daar men de Geit Amalthea ziet hippelen. Minerva aan de andere kant gewapent met eenen stormhoed, gedoft met eenen langen tabbard, schynt met den vinger te wyzen, of na de slang, die voor haar voeten is, of na eenen wyngaardstam, gellingert om eenen boom, tusschen die twee Godheden staande, op denwelken men druiven ziet, en twee vogels, te klein om gekent te werden, doch naar allen schyn de *Arend*, vogel van Jupiter, en de *Uyl*, vogel van Minerva. Beneden by wyze van Exergue; ziet men twee Paarden en twee Leeuwen, en dan 't hooft van eenen Stier, 't voorhoofd, vlak van voren vertonende, maar 't merkwaardigste van allen, is het Hebreuwisch opschrift, rondtom den Agaat op den schuyns gellepen kant, behelzende deze woorden, uyt het derde kap. van Genesis, *De Vrouw zag dat die Boom goed was tot spyze, ende dat by een lust was voor de oogen.*

De Geleerde Heer Oudinet, die 't afdrukkel van dezen Agaat in den jare 1705. aan de Akademie heeft medegedeelt, schryft dat dezelve ontrent twintig jaren geleden, aan den Koning was gegeven, na dat hy een onheugbaren tyd, in een der oudste Kerken van Vrankryk geweest was, daarze gehouden wierd voor een beschryving van de geschiedenis der zonde van Adam.

De Akademie staat gaarn toe, dat de steen en de Historie oud en echt zyn, maar 't schrift scheen haar toe te zyn hedendaagfch Hebreuwfch

door slangen;

f mensch en
110. *Platin*,
n Hadrianus,
rocht, half

p. 306. *Tbr.*
Spon giff,
yft den tuyn
an den band.
gelyk eenige
erftelling van
ie een doos
de Vrouwen;
eld van den
et zinnebeeld
oe Hercules
en zegenpra-

n Koning van
emie der In-
er met zynen
en leunende
men de Geit
ant gewapent
bard, fchynt
ar voeten is,
om, tuffchen
aiven ziet, en
ar allen fchyn
Minerva. Be-
den en twee
oft, vlak van
, is het He-
yns gellepen
van Genesis;
nde dat by een

zen Agaat in
, fchryft dat
was gegeven,
en van Vrank-
fchryving van

iftorie oud en
daagfch He-
breeuwifch

DE PRINTEN.

breeuwifch, met een Kabbynfche gansch niet zuivere en flecht ge-
graveerde letter, en 't zinnebeeld.

Wat hier van zy fchoon men onderftelt dat 't graveerzel niet oud
is, zoo blyft 'er eenige zwarigheid over, want het zou de gene die
't Hebreeuwifch heeft gefneden, Jupiter en Minerva, voor Adam
en voor Eva, en een ipenboom, met een wynftok voor den ver-
boden boom hebben aangezien? Natuurlyker is te geloven, dat
de overeenkomst tuffchen de Heidenfche fabel, en de Ware Hi-
ftorie van den oorfprong der menfchen, iemand van later tyd be-
wogen heeft, die plaats uyt Genesis daar by te fchryven, om die
overeenkomst daar door aan te wyzen.

Ik heb daar ik van de oude namen van Minerva fpreek, getoont
de overeenkomst tuffchen Minerva en de eene en de andere Ate of
om beter te zeggen, tuffchen Minerva en de een en de andere Eva.
By Thevet, Cosmogr. is vind men eenen penning van Minerva,
met den naam van AOE, den naam van Ada vind men gegeven aan
Juno Urania, welke is Venus Urania, de Godin van Syrie, of Mi-
nerva. Men vind ook op een penning den naam Eva aan de zyde
van een hoofd van Minerva, en op de andere kant eene Cibeles
Beger, die dezen penning onder de Penelopofifche plaats fchryft,
datze geflagen is te Eva, Stad in Arcadia, en mogelyk zo genaamt
de de Evasmus van de Bacchanten, en hy voegt daar by: *Cum*
Primâ Mortalium Matre id Coincidit, quid autum baes ad Arcades
2. idem Inquit Dubitorus quod Bacchus, si Clementi Alexandrino Fi-
des; Evam enim, per quam non Errori Modo, sed ipsi Morti via
Patefacta est, in Orgiis Invocatam, ejus verbis apud Eusebium de
preparatione Evangelicâ patet. Thefaur. Brandenburg. tom. 2,
pag. 443.

4. Geheimnis volle figuur van de Godheyt; zie *Mondsaucon*, tom.
1. part 2. Pl. 115. p. 378. fig. 1.

5. Pallas met haar Schild; zie de *Byvoegzelen van Gronovius op*
de gegraveerde edele gefteenten Leonardo Agostini, eerste Plaat.

De twaalfde Plaat betreft de Jonge Ifis of vruchtbare Maagd.

XII. P L A A T, pag. 116.

De 1. *Figuur*, vertoont de jonge Ifis, houdende in een zoort van
fchildery het beeld van Horus Apollo haar zoon, met eenige zin-
nebeelden die op den Verlofter slaan, gelyk we beneden in de zes-
tiende Plaat zullen verklaren, zie ook *Kircher Oediep.* tom. 3. p. 500.

De 2. *Figuur* is zeer zonderling te vinden onder de grote pen-
ningen van *Carpegna*, pag. 70. en verbeeld dezelve Ifis, den God
Apis of Serapis der borst gevende. Men kan ook zeggen, dat het
Coca of Proferpina is, zogende den God Taurus, dat is Bacchus
in de gedaante van eenen ftier.

3, 6 en 7. *Figuren* van de jonge Ifis zogende haren zoon, zie
wegens de eerste figuur *Spon, Dissert.* 28. pag. 465. en wegens de
tweede *Beger Brandenburg* tom. 2. pag. 301. De derde is een pen-
ning van Hadrianus in den *Harpocrats van Cuperus*, pag. 51.

De 4. en 5. *Figuren* zyn twee zeer pragtige antieken in hun zoort.

***** 2

Van

U YTTLEGGING VAN ALLE

Van de eerste zegt Montfaucon, die ze onder de *Abraxis* plaatst; *tom. 2. Planche 198. pag. 366.* dat het eene *Isis* is, zonder daar by te voegen; dat het is de *Isis* van de oude *Scerrekunst* der *Egyptenaren*, der *Persianen* en der *Indianen*; 't gesternte *Isis*, de *Krigone* of de *Maagd* van den *diestriem*; 't welk ik besluit uyt de ster op haar voorhoofd, ze heeft drie koren *aren* in de linkerhand, en drie anderen in een vaas voor hare voeten. Men ziet'er den naam van *Jao* by de Ouden, dezelve als *Jebova* by de Hebrëen. Het overig maakt van deze en andere figuren, heeft men eerbaarheids-halven bekleet.

De 4. *Figuur* verbeeldt eene onderwetsche lamp, gewyd aan *Diana* van *Ephesus*, die dezelve is met de jonge *Isis*. De gelofstafel gevoegt by deze lamp, geeft eene veel duidelyker verklaring van het geen deze *Godin* van *Asia* betreft, en is eene der onwraakbaarste bewyzen van 't onderscheid tusschen de twee *Isis*ers en van de vruchtbaarheid van de tweede, alhoewel *maagd*. Men ziet hier in eene *galdery*, *Osiris* en de oude *Isis*, welke ik geloof dat onze eerste ouders, *Adam* en *Eva* zyn. *Osiris* kent men aan de *Korenmaat*, en *Isis* de oude aan de *Lotos-bloem*. De jonge *Isis* is kenbaar aan de wassende maan op haar hooft, waar uyt blykt datze dezelve is, die onder de zinnebeeldige figuur van *Diana* van *Ephesus* op de lamp is afgescherit. Aan haar zyde staat haar zoon *Horus*. Deze vier perzonen verbeelden al 't wezentlykste van den *Godsdienst*. De twee eersten hebben veroorzaakt den val van 't menschelyk geslacht; de twee anderen, de wensch van alle eeuwen, zouden dien val stellen. Deze lamp staat ook by *Montfaucon*; *tom. 5. part. 2. Planche 169. pag. 220.*

Ik had hier nog drie fraie penningen konnen plaatzen, ten ware te laat, daar op gedacht had.

De eerste staat by *Pantin*, *pag. 289.* verbeeldende *Cybele*, *Diana* van *Ephesus*, en *Apis* onder de gedaante van een stier. *Pantin* neemt *Cybele* hier te onrecht voor eenen geest, die eenen stier ten offer aanbied; *Cybele* is door haar hooft met torens gekroont, zeer kenbaar.

De tweede een penning van *Trajaan*, is by *Tristan*, *Comment. Hist. tom. 1. pag. 409.* te zien verbeeldende eene naakte *Dictynna*, leunende tegen een rots, houdende een kind in hare armen, en aan haar zyde twee gewapende *Korybanten*, boven aan de naam *DICTYNNA*, geheel uyt *Dictynna*, was *A* de *Diana* der *Kretenzers*; de fabel gewaagt 't van *Dictynna* altoos als van eene *maagd*. De Penning toont, dat ze dezelve is als de *Rhea* of *Moeder* der *Goden* by de *Kretenzers*, gelyk te zien is uyt eenen penning van *Decius* by *Seguin*, *Select. Num. Imp. pag. 188.* Blykt dan dat de *Rhea* der *Kretenzers* niet is de oude *Cybele*, maar de jonge, diete gelyk en *Maagd* en vruchtbaar was; en dat dien volgens de *Jupiter* van de *Orgia* der *Kretenzers*, zoon van eene *Maagd* zynde, genoegzaam is een voorbeeld van den *Verlosser*.

De derde penning is van *Julia Soaemias*, *Moeder* van *Elagabalus*. by *Tristan*, *Tom. 2. pag. 363.* *Venus Urania*, die altyd *maagd* is volgens de ouden, werd hier vertoont met haren zoon, datze ees aardkloot, met een figuur van een zoon daar boven aanbied.

DE PRINTEN.

XIII. PLAAT, *bestaat in twee onderwerpen, pag. 123.*

Het eerste stelt ons voor oogen het denkbeeld der Ouden en der Indianen van beide de Indien, van de Eclipsen, en hunne Godsdienslige plechtigheden in deze gelegenheden.

Het tweede is ontleent uyt de Openbaringe Joannis; De overeenkomst tusschen dit en 't eerste onderwerp, wert op zyn plaats in 't werk verklaart.

XIV. PLAAT, *bestaat insgelyks in twee onderwerpen, pag. 147.*

Het eerste vertoont de proeven die een Kapitein moet doen by de Karaibers, en het tweede de proeven van een Hooft of Kapitein, die in het boek verklaart worden.

XV. P L A A T, pag. 169.

Vertoont de laatste inwyng van een Karaibisch Priester.

De twee volgende Platen raken het zinnebeeld van 't kruis by de Ouden, voor Christus tyd.

XVI. P L A A T, pag. 210.

1. Deze hele eerste ry vertoont de verscheide figuren van kruizen, die op de Grasnaalden gevonden worden, behalven het tweede dat een Chineesch karakter is, het getal van tien betekende, zie Kircher *Obelisc. Pamp. pag. 306.*

2. Vier figuren van Egyptische Godheden, houdende het kruis in de hand, ontleent uyt de tafel van Isis, by Kircher *Oedip. tom. 3. pag. 78.*

3. Zonderlinge Egyptische oudheid by Paul Lucas, *tom. 2. Liv. 4. pag. 130.*

Horus Apollo is gezeten, houdende een winkelhaak en een Wichelstok; Isis staat achter hem, houdende het Hermetisch kruis in de rechterhand; voor hen staat een Egyptenaar, die hun schynt aan te bidden. Boven ziet men een zinnebeeld van de Godheid, te weten eene gewiekte ronde bol, omgeven van een slang, met twee qualyk gevormde hoofden, dicht daar by ziet men twee wel uitgedrukte kruizen.

4. Beeldsprakige hant uyt het Kabinet van sint Genoveva; men vindze ook by Frederik Adolf Lampe, *de Cymbalis Veter. pag. 150.* dewelke beweert dat het Trommels zyn, waar van 't hantvat een zeer volkomen kruis vertoont.

5. Egyptisch Priester houdende het kruis; zie *la Crausse, Muns. Rom. Set. Tab. 36.*

6. Hermetisch of Ilaatich kruis, na de mening van Kircherus; *Oedip. tom. 2. part 2 pag. 24.* verklaart.

XVII. P L A A T, pag. 212.

1. Horus Apollo met zyne beeldsprakige zinnebeelden, welke

***** 3

zyn

UYTLEGGING VAN ALLE

zyn een lang kruis, boven op met een Sperverschoofd, zinnebeeld van de Godheid, nezens den winkelhaak, zinnebeeld van de Koninglyke Hoogheid en van de rechtmatigheid, en met den wichelstok, zinnebeeld van 't Priesterchap; zie de tafel van Isis.

2. Egyptisch Priester houdende een altaar, uyt de *gegraveerde stenen van Leonard Agostini, van de uytgave van Gronovius, Pl. 39.*

3. Tafel van 't zelve altaar, in 't groot, door dien zelve Schryver, plaat 38. men ziet 'er geschenken die geoffert werden, te weten een mande met opgestapelde vruchten of broden, in 't midden twee korenschoven, de een tegen de andere leunende, twee tuytstessen met eenig vocht, en een kruis daar boven, beneden ziet men een kleine kom met een handvat.

4. Twee altaren genomen uyt de lyst van de tafel van Isis, verbeeldende twee offer-vazen, met een kruis daar boven. Het vocht loopt uyt het eerste in twee Nyl-vazen; een Egyptenaar met een been geknielt, houd eenen Nyl-keik, als om dit vocht te vangen, of uyt te gieten. De tweede Vaas staat even als ter vereering of aanbidding, tusschen twee bloem-bossen ten toon.

5. Een *Vestaal* mer een snoer van kostbare stenen, waaraan een penning hangt, daar de stenen by wyze van een kruis geschikt zyn. Dit stuk vind men by Lipsius, *tom. 3. de Vesta & Vest pag. 621.* Daar is niets van overig, als eenige voetstappen van stenen van de snoer, de *Vestaal* was zonder hoofd, doch de plaatinyder heeft haar een hoofd van zyn maakzel gegeven.

6. *Figuur van Jupiter-Ammon*, in de gedaante van een ram, met een slang op het hoofd, en een Hermetisch kruis aan den hals, van fazoen als een T. Spon, in *Misc. Erud. Ant. Sect. 9. pag. 306. Tab. 8.*

7. Canopus op een Griffioen, houdende zyn poot op een schild, waar op een kruis staat. *Gemme di Leonardo Agostino, Tab. 205.*

8. *Etahmeus Dionysus* in de gedaante van eenen Bacchus, de piek als een kruis. Foy Vaillant *de Num. Ptolom. p. 146.* by den zelve vind men *pag. 162.* eenen diergelyken penning van den zelve vorst, hoewel veel kleinder.

9. *Bacchante*, uyt eene lykbus by Spon, *Misc. Erud. Ant. Sect. 3. tom. 1. pag. 29.* hout ende in de rechterhand eenen penning daar een Hermetisch kruis op staat.

10 11. 12. 13. Figuren van *Astarta*, Godin van Syrie, met een lang kruis in de hand. De penning n. 10. is van Elogabus met de woorden: *Colonia Aurelia Pia Metropolis Sidoniorum*; De Godin overentstaande in eenen tempel met vier zuilen, houdende een lang kruis in de hand, aan welkers voet een man is in 't klein, en aan de linker zyde een zuil met eene Victorie daar op, hebbende in de linkerhand eenen Palmtak, en in de rechter eene koorn, die ze de Godin op zet. In de Exergue is een altaar en schilpwerk, qualyk gevormt wegens de genen die Tyrus en Sidon vermaard hebben gemaakt door den handel in purper gevefde wol. Vaillant, *Num. Imper. tom. 2. 126.* De penning n. 4. is van Julia Mammæe, met het opschrift: *Nervie Trajanae Alexandrinae.* Dezelve is geslagen te Bostre in Arabie, gelyk uyt de Exergue blykt. *Astarta* staat

staat hier in eenen Tempel, op dezelve wyze als op den voorgaanden penning; houdende in de eene hand een groot kruis, en in de andere eenen horen des overvloeds. Voor hare voeten zyn twee Centauren, blazende op twee kinkhorens, gelykende na die der Tritons. Vaillant, *tom. 2. pag. 187.* De penning, n. 13. is van Salonia, met het opschrift: *Colonia Julia Augusta Felix*, zynde gelyk uyt de Exergue blykt, te Herite gellagen. Astarta werd hier vertoont als eene vrouw op den voorsteven van een schip staande, haren tabbaard met de eene hand ophoudende, en in de andere heeftze een lang kruis. Eene Victorie houd een kroon boven haar hoofd. Deze penning door den plaatsnyder niet volke ten getroffen, is beter te zien by Vaillant, *Tom. 2. pag. 353.*

De penning n. 12. iste merkwaardiger, wyl ze lang voor Christus tyd gellagen is, gelyk uit het Grieksch opschrift blykt. Astarta staat hier in een galei. Uit haar rechte hand loopt een douw, zinnebeeld van de weldaden, die ze over de menschen uitbreid; in hare linker hand, die ze op den rug houd, heeft ze een lang kruis met appeltjes, zeer wel uitgedrukt. Deze penning is van Alexander, tweede Koning van Syrie, en te vinden by Befger, *Thes. Brand. tom. 2. p. 24.* Vaillant heeft in zyne *Geschiedenis der Koningen van Syrie*, twee diergelyke penningen, van Demetrius den tweden. Op den eersten *p. 272.* staat Astarta, met de korensmaat op het hoofd, overent, uitstreckende haar rechterhand, en ondersteunende met de linker een lang kruis. Men leeft hier op de rechte zyde *BA. AH.* dat is, *ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ*. De tweede, *p. 278.* vertoont de godin blootshoofds, staande in een galei, den rechter arm uytgestrekt, en houdende in de linkerhand, die ze op den rug heeft een kruis. Achter haar ziet men eenige Scytische of Fenicische Karakters.

14. Penning van Augustus, vertonende de muts van den Opper-Priester, van de Godin der Sidoniërs met een Sympulum, te Accis gellagen. De vier letters C. J. G. A. beteken *Colonia Julia Gemella Accitana*. Vaillant, *tom. 2. pag. 2.* Daar zyn nog andere diergelyke penningen met verscheide opschriften.

Ik moet nog zeggen dat 'er by Trifan, *tom. 2. 338.* een penning is van Heliogabalus, verbeeldende de jonge Isis, of zoo Trifan zegt, de Godin van Syrie, in de eene hand houdende een ratel, en in de andere een Isis kruis, by Kircher *Anfata* genoemd. De Schryver merkt aan, dat dit kruis, en de cerkel, die het omvat, is het sterreteken van de planeet van Venus, welke is de derde plaats, aan de vruchtbare maagd in den hemel toegelegd, waar uyt blykt, dat Venus Urania en de Godin van Syrie een en dezelve Godheid zyn. De Schryver meent met Marfilius Ficin, dat het kruis zinspeelt op de verborgentheid van onze verlossing.

Ik had hier ook eenige Romeinsche Standaarten konnen laten graveren, aan welker toppunt men zeer volkome kruizen ziet, gelyk Tertullianus den Heidenen, vyanden van 't kruis, tegenwerpt.

Dans

UYTLEGGING VAN ALLE

XVIII. P L A A T, pag. 256.

Dans der Irokoizen, genaamt *Te-Jennonniakoua* en de *Aibonroni*, op die zelve blad-zyde en de volgende verklaart.

XIX. P L A A T, pag. 281.

1. Huwelyks-plegtigheden. Twee vrouwen brengende het huwelyks-hout in de hut van den man 2. Eene vrouw, die door het Dorp wandelt, dragende haar kind in een wieg op den rug.

E

de *Aïbon-*de het hu-
v, die door
den rug.

UITLEGGING

VAN ALLE DE

PRENTVERBEELDINGEN

Die in 't tweede Deel voor komen.

XX. P L A A T, pag. 309.

DEze Plaat vertoont de kleding en opschik der eerste menschen, ook 't geen aanleiding gegeven heeft tot 't verciere van Saters 't zinnebeeldig denkbeeld van de horens der dieren enz. De middelste der drie eerste figuren verbeelt eene Isis, gehult met de huid van eenen stier, met horens en oren. Cuperus, in *Harpoerate*, p. 109. Aan hare zyden zyn 1. een Jupiter Ammon, en 3. Een Lyfimachus met horens op het hoofd, als of ze daaraan gegroeit waren. La Chauffe, *Mus. Rom. Sec. primâ Tab. 4 & 19*. De figuren van de tweede ry zyn twee Saters, 5. Zodanig als de antieken verbeelden; 4. Een oud Duitscher volgens Cesar, en 5. een Amerikaan, zodanig als die beyde gewoon zyn zich ten oorlog uyt te rusten. De figuren van de derde ry vertonen een vervolg van denkbelden der eerste tyden in de Helm-cieraden der Hertogen van Bretagne. 7. Vulson de la Colombiere, *Theatre d'Honneur*, Tom. 1. pag. 49. en van een oud Vlaamsch geslacht. 8. *Recherche des Antiquités, & Noblesse de Flandres de l'Epinoy*, pag. 312. lix. 1. De penning in 't midden verbeelt eenen Prins uit den huize van Vrankryk, vechtende in een Tournoi tegen eenen Hertog van Bretagne, beide hebben ze den stormhoed boven den helm.

XXI. P L A A T, pag. 313.

Men ziet hier eene afschietzing van de kleding en opschik der Wilden. 1. 2. Figuren van Wilden, zynde Irokoizen en Huronen, zoo als ze hedendaagich gaan, Man en Vrouw. 3. 4. Zoo als ze oudtyds gekleet zyn geweest. 5. Snoer der Ouden, waaraan hangt het geen, dat men by de Romeinen *Bulla* noemde. 6. Snoer der Wilden, waaraan gehecht is een groot stuk porcelein, overeenkomstig met de *Bulla* der Romeinen. 7. Halsnoer der Ouden, overeenkomstig met die, welke de Wilden dragen, en die schynt van dezelve stoffe geweest te zyn, Montfaucon, *Antiq. Expl. tom. Pl. 157. pag. 268*. 8. Armbant van porceleyn, by wyze van kleine buizen. 9. Caracolis der Karaïbers, of Zuidelyke Wilden. 10. Tabak zak der Noordelyke Wilden. 10. en 11. De twee delen der brozen, welke de vrouwen der Karaïbers van de Vooreylanden, boven en onder de kuitten dragen ten teken van hare oprechtheid en vryheid.

*****

XXII

VER-

UITLEGGING VAN ALLE

XXII. P L A A T, pag. 330.

Vertoont de pik en beeldsprakige schilderingen. 1. Oude Pikus. 2. Een beſchilderde Wilde, overeenkomſtig met den Pikus, in 't eerſte figuur vertoont. Tuſſchen deze twee perſonadien is een Wilde van Noord-Amerika. 3. Graverende zyn afbeeldzel op eenen boom en ſchryvende op zyne wyde het een door dit ſoort van gedenkſtuk wil te kennen geven. Beneden zyn uitgedrukt de ſchilderingen waar van ieder ſoort een letter kan verſtrekken. De eerſte beſchrijft, dat de Wilde genaamt de twee veren, a. b. van de natie van de kraanvogel, c. en van 't geſlacht van den Wilden Os, d. verzelt van vyftien krygsknechten, h. eenen krygsgevangen heeft gemaakt, f. en drie haaf-ſchedels veroverd, g. in den zefden tocht die hy gedaan heeft, om ten oorlog te trekken, k. en in den vierden, waar in hy de party gecommandeert heeft, i. In de tweede werd gezegt, dat de Wilde genaamt de twee pylen, a. b. van de natie het hert, c. van 't geſlacht van den Wolf, d. in gezantſchap gegaan is, brengende den kalumet van vrede aan de natie van den Beer, verzelt van dertig perſonen, h. In de een en de andere figuur, werd de Wilde niet alleen afgeſchetſt door zyne beeldsprakige gedaante, maar is ook in zyn geheel geſchildert, in de eerſte met zyne wapenen, e. en in de tweede met den kalumet en de Schildpad, f.

XXIII. P L A A T, pag. 340.

Verbeelt twee huſhoudingen der Wilden van Zuid en Noord-Amerika. De Hut der eerſten is een boere ſtulp in de gedaante van een karbet, waar van men maar de helft ziet; een Karaber legt daar in zyn hangmat, waar onder een klein vuur brand. Van vyf Karabiſche Vrouwen, ſchrapt de eene maniok, de andere maakt denzelven plat, de derde laat het meel van den maniok lopen door een zeef, de vierde maakt het kaffaibrood, en de vyfde brengt hout, om onder den pot te ſtoken. Daar tegen over ſtaat een ope hut der Irokoizen, daar men een vrouw de Sagamita ziet klaar maken, en een kind, een viſch en een Indiſche korenaar braden. Buiten de Hut zyn drie vrouwen; de eerſte ſtamt het Indiſch koren in een houtte vyzel, de tweede maalt 't graan tuſſchen twee ſtenen, een korrel teffens, en de derde maakt eenen zak, om het meel daar in te doen. Beneden ziet men eenige ſten van Indiaanſch koren, de plant van den maniok en een patata-wortel. Aan het ander end ſtaat een pers, om het zap uyt den maniok te perzen, 't welk men ook uitdrukt met iets, waar van men de gedaante ziet hangen aan een der einden van den karbet.

XXIV. P L A A T, pag. 355.

Het eerſte deel van deze plaat verbeelt de algemeene raadverga-dering der Fibridanen, en de proef der krygsknechten, bequaam om den veldtocht te doen; het opperhoofd, gezeten op zynen troon,

troon, in 't midden van de ouderlingen, edelen en priesters, die daar schynen onderscheiden, door hun mantels. Een man overend staande doet eene aanspraak, en brengt vervolgens aan elk den kallina-keik, dien hy moet uitdrinken. Aan de eene zyde maken de vrouwen de kallina gereed, en aan de andere zyde ziet men eenen dezer karels in vrouwegewaad, 't welk ik gezegt heb, overeen te komen met de priesters van Cibeles of van Venus Urania, en welke de Europeanen *Hermaphroditen* genoemd hebben, naar 't schynt, om dat ze waren mannen in der daad, doch vrouwen in hun bediening en kleding. Herodotus noemt in 't vierde boek *Hermaphroditen* zekere mannen onder de oude Scyten, welke men E-nareën noemde, die als vrouwen gekleed en tot den dienst van Venus Urania gewyd, van haar een zekere konst van waarzeggerij hadden ontvangen; deze mannen komen zeer met dit slag Amerikanen overeen. Het tweede deel van de plaat vertoont de wyze van de Chica, Ouicou of Caouin te maken en die te drinken, 't welk de Franfchen wynmaken gedoopt hebben. De waarzeggers zyn hier insgelyks aan hun mantels te kennen.

X X V. P L A A T, pag. 366.

Het eerste gedeelte van deze plaat is een godsdienstige dans der Virginianen; zie 't verhaal van Smith, en anderen over Virginie. Het tweede is eene vertoning van een gedeelte van den dans der Brazilianen, volgens Lery, by ons aangehaalt.

X X V I. P L A A T, pag. 374.

Wyze om den zuiker te maken. De vrouwen bezig, met de vaten te halen, die reeds vol water zyn, dat uit de bomen loopt, brengen dat water, en gieten het in ketels, die men over het vuur ziet en op denwelken eene vrouw past, terwyl eene andere die daarby zit, met de handen dit dik geworde water kneed, dat hard genoeg is, om zuiker-bröden van te maken. Verder ziet men de velden, gelyk ze ten einde van den winter zyn, en de vrouwen arbeiden, om dezelve de eerste gedaante te geven, en hun Indiaanisch koorn te zaaien.

X X V I I. P L A A T, pag. 374.

Deze plaat vertoont boven eenen onden Markoman, geheel met tenen gewapent, zeer gelykende na eenen Wilden, met van 't hoofd tot de voeten met hout en schorzen gedoft. De Markoman is volgens Cesar, zie de nieuwe Engelsche druk van de *Commentar.* p. 36. De Wildeman is volgens Champlain, *Reizen 1632 p. 291.* Tusschen deze twee perzonadien is het oorlogs-ryske, overeenkomende met de zinnebeelden van de Oudheid, welke men *Tessera* noemde, waarvan ik eenige figuren heb medegedeelt. Het eerste is een zinnebeeld der Christenen; zie *Cabinet de sainte Genevieve* pag. 1. fig. 6. En voorts La Chaussée, *Mus. Rom. sect. 4. Tab. 8.* De gedenkpenning om laag, vertoont eene vrouw, houdende in

***** 2

cend

UYTLEGGING VAN ALLE

eene hand een van deze zinnebeelden, en in de andere eenen hoorn des overvloeds met het opschrift: LIBERALITAS AUCH. Dezelve is van Balbinus. Deze zinnebeelden werden op verscheidene andere penningen van keizers gevonden. Het tweede onderwerp is een party krygsknechten, in gelederen uit hun dorp trekkende. De voornaamste is aan 't hoofd, zingende het doodlied.

De twee volgende platen raken de vaart der Amerikanen.

XXVII PL A A T, pag. 400.

In de eerste verdeling van deze plaat is een hand der Eskimoeners, boven de kano ziet men eenige Egyptische antieken en daaronder papiere schuifjes, op dezelfde wyze als die van schorzen, waarvan de Wilden zich bedienen; zie Montfaucon, *Ant. Expliq. Tom. 2. Planché 142. pag. 150.* In de tweede verdeling ziet men een vloot van droge kano's, ledig gemaakt en ses dage toegesloopt, en daar onder een Peruviaan.

XXIX. PL A A T, pag. 409.

Sprongen, Watervallen, storting van rivieren uyt de hoogten. In 't verschiep vertoont zich een waterval, welkers ongemene hoogte dezelfde onvaarbaar maakt. De Wilden genoodzaakt, de rivier ver boven den val te verlaten, dragen hun kano's en gereedschappen, om dezelve beneden de storting weder op de rivier te brengen. De rivier in een effen vlak bed, loopt heel stil verby een Dorp, by 't welk men op een uytstekende punt twee Wilden ziet, die aan een prauw arbeiden. Twee kano's van 't maakzel der Abenakezen en een ander van de Outaouaks. Beneden is een snel lopende stroom, dien men kan overspringen. Twee Wilden zakken denzelfden af, en twee anderen varen dien op, langs den wal en grond slepende.

XXX. PL A A T, pag. 411.

Tochten over sneeuw en winter-legeringen. De Wilden komen hier voor, als dragende hun equipage op berrien, en andere dezelve op hun sleden achter na slepende. Anderen op de zamelplaats gekomen, reichten de hut op. Zommigen hangen eenen ketel over het vuur, hakken hout, en maken vuur op hunne wyze door wryven of boren. Om hoog ziet men de raket.

XXXI PL A A T, pag. 425.

Beleg van een Schans of Dorp, met pallissaden bezet, volgens de manier der Wilden.

XXXII PL A A T, pag. 429.

't Voeren van krygs-gevangenen en hun intrede in het Dorp. Het eerste onderwerp vertoont de wyze, van de Slaven aan elkan-

DE PRINTEN

der te binden, en ze gedurende den nacht te bewaren; ter tyde ziet men een krygsmann, die het haar bereid, op dezelve wyze gelyk te gewoont zijn de huiden te bereiden. Het tweede onderwerp vertoont de Slaven bloot gestelt aan 't quaden eenehuut, dat men hen doet op hun knoude in de Dorpen van hun overwinnaars of derzelver bondgenoten. De marsch begint met die van de party der overwinnaars, welke de hairlokken dragen, en deze werden gevolgt van drie gevangenen, met den Schilpad in de hand, en den stok; verciert met zwaanen-veren. De Dorpelingen in twee ryen geschaart, en met stokken gewapent, staan gereed, om hen wel s'ontfangen.

XXXIII PL A A T, pag. 445.

Doodstraffe. 1. De Slaven van Noord-Amerika. 2. Doodstraffe der Slaven van Zuid-Amerika, bestaande in drie verscheide bedryven. Aan de oene kant beschilderen de vrouwen den slaaf; aan de andere vercierezen ze den knods, waar mede hy gebolt staat te werden; en in 't midden werd vertoont de wyze, waar op hy ter dood gebtagt werd.

XXXIV. PL A A T, pag. 445.

Dese plaat betreft de gezelschappen en den Koophandel der Wilden van Noord-Amerika. In het eerste onderwerp verscheint een Wilde in den raad, sprekende door zyne porcelaine snoeren. De snoer, dien hy in de hand houdt, is beneeden groter verbeeld. Het tweede onderwerp is een vertoning van den kalumet-dans. In 't midden op een mat, zyn de Manitou of de Geest, ter cere van denwelken de dans geschied; 't is een slang; en de wapenen, met dewelke men moet vechten. De toekykers en de speelluiden maken eenen ronden kring, waarin men de twee vechters ziet.

XXXV. PL A A T, pag. 469.

Spellen met bikkels of met den Astragaal. Het eerste spelen de vrouwen, en het tweede de mannen, op de wyze, als ik verklaart heb.

XXXVI. PL A A T, pag. 477.

Kolfspellen en andere oefeningen. Het eerste is kolven, en het tweede is een spel, dat ik elders beschreven heb. In 't verciert ziet men eenige Wilden, die zich in 't boogschieten na een wit oefenen.

XXXVII PL A A T, pag. 495.

Een zieke Jongler en een ten toon gestelt lyk. 1. De zieke onder de handen van twee priesters werd langzaam geleid over een groot vuur van gevonkte kolen, terwijl het choor bezig is, eenen

***** 3

godg-

UYTLEGGING VAN ALLE

godsdiensigen dans te doen, boven denwelken men ziet de hut van de wichelary of jonglery, welke ik gezegt heb overeent te komen met den Delphischen Drievoet. 2. Het lyk ter begravinge klaar ge-
maakte, is overent op eene verheve plaats. De menschen in de hut vergadert om hem te bewenen, schynen te luisteren na de lofre-
de, welke een der Ouden of voornaamsten staande uitspreekt.

XXXVIII P L A A T, pag. 505.

Dood der overgegevenen aan het opperhoofd, of aan de vrouw, hoest van de Natie der Natchez te Louisiana. De tempel gansch open, laat op den grond bloot zien de lichamen der hoofden, die hier bewaart werden. De geen aan den welken men de laatste eer bewyft, legt ten toon op een der stenen, aan den ingang van dien tempel. Twee Choren in den buik van den tempel vertoont, doen eenen Godsdiensigen dans; terwyl men de genen wurgt, die den overleden gezelschap zullen houden, en hem in de andere werelt moeten oppassen.

XXXIX. P L A A T, pag. 505.

Lykstaatzien by de Irokoizen. Het lyk overent gerecht op de rosbaar, waar op het is gedragen, is by de kuil, die twee karls graven. Ter zyde legt al zyn rykdom, die men met hem zal be-
graven. De Ceremonie-meester verschynt vervolgens, houdende in beide zyne handen de stokken, met dewelke de Mannen en Vrouwen zullen schermen, die de staatzie moeten vereeren met een gevecht, waar na de prys aan de overwinnaars werd uytgedeelt.

XL. P L A A T, pag. 509.

Lykstaatzien over de genen, die van koude in de sneeuw ge-
sturven, of by ongeluk verdronken zyn.

XLI P L A A T, pag. 517.

Algemeen feest der doden by de Huronnen en by de Irokoizen. De beschryving is daarvan zoo omstandig gedaan, dat het noodeloos zou zyn, daarvan eene nieuwe verklaring mede te delen.

E

de hut van
te komen
ge klaar ge-
en in de hut
na de losre-
spreekt.

de vrouw,
mpel gansch
soofden, die
le laatste eer
ing van dien
toont, doen
rgt, die den
ndere werelt

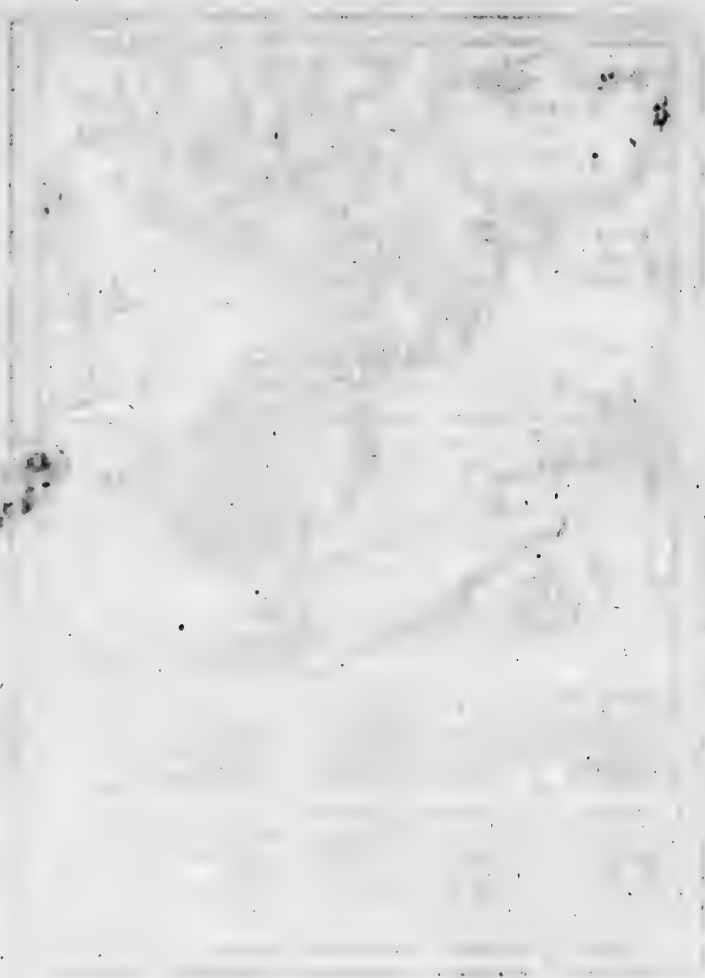
gerecht op de
e twee karls
t hem zal be-
ns, houdende
ie Mannen en
vereeren met
rd uitgedeelt.

e sneeuw ge-

de Irokoizen.
het nodeloos
elen.

ZEDEN

ft

ft
zo
Na
ke
zo
di
we
Na

V
ni
ge
als
ba
zu
G

K
de
ik
ee

Ec
de

Z E D E N

DER

AMERICANEN.

Oogmerk en Schets van het Werk.

E E R S T E H O O F T S T U K .

Edert meer als twee Eeuwen dat Amerika ontdekt is geweest, en dat de meeste Zee-machten van Europa daar talryke Volkplantingen na toe gezonden hebben, hebben veel Reizigers ons den Aart en en de Zeden der Amerikanen afgeschildert, en verscheide Geleerden hebben zich met vlyt toegelegd om in de duisternissen der Oudheid de voetstappen van den Oorsprong dezer Volkeren te zoeken.

Maar wat naauwkeurigheid wy ook in de Reizigers vooronderstellen, die hun aantekeningen daar over in 't licht gegeven hebben, zou het hard zyn dat zy alles ingezamelt hadden, en dat men geen Nalezing na hen zou kunnen doen; Men heeft in gevolg van tyden kennissen gekregen, die zy niet hadden en niet konden hebben; zo dat men, zonder hen te verongelyken, ondernemen kan over dit ontwerp te arbeiden, en zich vleyen van iets omstandigers en wetenswaardigers te zeggen, en dat zelfs de bevalligheid heeft van Nieuw te zyn.

Wat de Geleerden aangaat die deze stof verhandelt hebben, hun Vertogen niet als op onvolmaakte en ter loops geschreven Aanteekeningen gemaakt zynde, konden niet als gebreklyk zyn; hun gissingen zyn zo los en onzeker, dat zy meer twyffelingen doen ontstaan als zy 'er ophelderen; en de overeenkomst die zy tusschen de Barbaarische Talen en de geleerde, die hun bekend zyn, vinden, is op zulke verminkte Woorden gegrond, dat men 'er niet als valsche Gevolgen uithalen kan.

Geduurende vyf jaren die ik in een Zending by de Wilden van Kanada heb doorgebracht, heb ik my in den grond van den Aard en de gewoontens dezer Volkeren willen onderrechten. en voor al heb ik daar myn voordeel gedaan met de ontdekkingen en kennissen van een Oud Jezuits zendeling, Pater Juliaan Garnier * genaamt, die

A

zich

Vele reizigers hebben ons den aart en zeden der Amerikanen afgeschildert.

Maar zy hebben noch veel voor een naauwkeurig onderzoek over gelaten.

Wat 'er van de Geleerden die deze stof verhandelt hebben voor oordeel te vellen is.

* Pater Juliaan Garnier, een Jesuits zendeling van Kanada, is broeder van den Eerwaardigen Vader Dom Juliaan Garnier, Benediktynër Monnik, bekend door de werken die hy in 't licht gegeven heeft.

De Schryver is vyf jaar zending by de Wilden in Kanada geweest.

Heeft alles naauwkeurig zelf onderzocht.

En voor 't overige met de ontdekkingen van een oud Jesuit die daar 60 jaren gewoont had zyn voordel gedaan.

De Algonquynsche spraak is de uitgestrekte van Noorder Amerika.

De Schryver vergenoegt zich niet met de gewoontens en oefeningen der Wilden te kennen maar vergelykt die

zich van zyn Proefjaren af aan de Zendingen hebbende toegewyd, daar meer als zestig jaren verlieten heeft, en voortgaat zyn overigen leestyd daar in de oefeningen van een heiligen yver en een zeer strenge levenswys door te brengen. Hy heeft de Algonquynsche spraak, die de uitgestrekste van Noorder Amerika is, wel genoeg verstaan; maar voor al bezit hy in volmaaktheid de Huronsche en de Vyf Taalbulgingen der Irokoizen onder welke hy byna altyd geleest heeft; 't is, zeg ik, in den omgang met dezen deugtzamen Zending, met wien ik een naauwe verbintenis gemaakt had, dat ik byna alles geput heb, 't geen ik hier van de Wilden te zeggen heb.

Ik heb ook de Verhalen gelezen die in verscheide tyden door verscheide schryvers in 't licht gegeven zyn, en in 't byzonder door de Zendingen, die deze zendingen door hun Apostolischen Arbeid hebben geheiligt, waar van sommige zelfs gelukkig genoeg geweest zyn om hun bloed in de wrede pynen te vergieten, die de Barbaren hen hebben doen lyden, tot wier Zaligmaking zy zich opgeoffert hadden.

Ik heb my niet vergenoegt met den inborst der Wilden te kennen, en hun Gewoontens en oefeningen te leren; ik heb in deze oefeningen en gewoontens voetstappen van de verasgelegenste Oudheid gezocht; ik heb met vlyt die onder de Oudste Schryvers gelezen, die van de zeden, de Wetten en de Gebruiken der Volkeren gehandelt hebben, waar van zy enige kennis hadden; ik heb deze zeden de eene met de andere vergeleken, en ik beken dat zo de Oude Schryvers my licht gegeven hebben, om enige gelukkige gissingen aangaande de Wilden te gronden, de Gewoontens der Wilden my licht gegeven hebben om verscheide zaken in de Oude Schryvers gemaklyker te verstaan en uit te leggen. Misschien dat ik, myn gedachten in 't licht gevende aan die gene die in 't lezen dezer Schryvers bedreven zyn enige openingen geef, die zy zullen kunnen doorgronden: misschien ook zal ik gelukkig genoeg geweest zyn om enige Aders van een Myn te ontdekken, die onder hun handen ryk zal worden. Ik wensch dat zy zich boven my verheffende noch verder mogen zien, en dat zy een nette gedaante en een juiste uitgestrektheid aan vele zaken willen geven, die ik maar ter loopsaanroer. Sommige myner gissingen zullen gebrekig in zich zelven schynen, maar misschien dat zy te zamen verenigt zynde, een geheel zullen uitmaken, wiens delen elkander zullen ondersteunen, door de aanschakeling die zy met elkander hebben.

TWEDE HOOFTSTUK.

DE kennis der Zeden en Gewoontens van verscheide Volkeren heeft iets zo nut en zo gewichtig in zich, dat Homerus geoordeelt heeft daar het ontwerp van een Geheel Gedicht van te moeten maken. Deszelfs oogmerk is de Wysheid van zyn Held Ulysses te doen kennen, die na het beleg van Troje zich zonder ophouden door Neptunus wrok van zyn Vaderland Ithaka verwydert ziende, zich bedient van de Verscheide dolingen van zyn Scheepstochten, om zich van de Zeden der Volkeren te erkondigen, daar de opge-
ruide

ruide Winden hem dwingen aan te landen, en om van ieder wat 'er goeds en lotlyks in is te behouden.

In der daad de Reyzigers die Verhalen in 't licht geven, en die gene die ze graag lezen moeten zich geen blote nieuwsgierigheid en dorre kennis voorstellen. Men moet de zeden niet doornuflen als om de zeden te schikken, en overal word 'er iets gevonden daar men voordeel uit hale kan.

De Yver van Godsdienst die een zendeling verplicht om over zee te trekken moet hem ook tot een beweegreden dienen en zyn pen bestieren, wanneer hy op zyn ledige Uren arbeid om de Ontdekkingen die hy gedaan heeft, en de kennissen die hy verkregen heeft, in 't licht te geven. Dit is het einde van een Evangelisch Arbeyder, en dit is het ook waar toe ik al myn Vlyt en Arbeyd gepoogt heb te richten.

Ik heb met het uiterste ongenoege in de meeste Verhalen gezien, dat die gene die van de zeden der Woeste Volkeren geschreven hebben, ons dezelve hebben afgeschildert als luiden, die geen gevoelen ter Wereld van Godsdienst hadden, geen kennis van de Godheid, geen Voorwerp dat zy enige Eer bewezen; als luiden die noch Wetten noch uiterlyke beschaaftheid hadden, noch gedaante van Regering; met een woord als luiden die byna niets van een Mensch hadden als de gedaante. Dit is een Misflag die de zendingen zelfs en vrome luiden begaan hebben, die van de eene kant al te haastig zaken geschreven hebben, die zy niet genoeg verstonden, en die van de andere kant de moeyelyke vervolgen niet voorzagen, die men uit een gevoelen kon trekken, dat den Godsdienst zo weinig begunstigde. Want schoon deze Schryvers zich zelven in hun Werken toegesproken hebben, en dat zy, terzelfder tyd dat zy zeggen dat deze Barbaren noch Godsdienst hebben, noch Godheid die zy aanbidden, ook zaken zeggen die een Godheid en een geschikten dienst veronderstellen, gelyk de H. Bayle zelfs aangemerkt heeft; spruit daar niet te min uit, dat men ten eersten door deze eerste Voorstelling vooringenomen word, en dat men zich gewent om zich een denkbeeld van deze Wilde en Woeste Menschen te maken, dat weinig onderscheyd tusschen hen en de beesten maakt.

Nu wat drangreden verschafft men hier door den Ongodisten niet: Een van de krachtigste bewyzen die wy tegen hen hebben van de Nootzakelykheid en het Wezen van een Godsdienst, is de eendrachtige zamenstemming van alle Volkeren, om een Opperste Wezen te erkennen, en om het zelve op enige wyze te eren, die te kennen geeft dat men deszelfs opperheerschappy gevoelt, en dat men nodig heeft zyn toevlucht daar toe te nemen. Maar deze drangreden vervalt, zo het waar is dat 'er menigte Volkeren zyn, die zo na aan de beesten komen, dat zy geen Denkbeeld van een God hebben, noch geen ingevoerde plichten om hem de Schuldige Eer te bewyzen: want daar uit schynt de Ongodist in zyn redeneringe grond te zyn, besluitende, dat zo 'er by na een gantsche Wereld van Volkeren is, die geen Godsdienst hebben, de Godsdienst die by de anderen gevonden word het Werk van 's Menschen beleid is en een list der Wetgevers die dezelve uitgevonden hebben om

met de
zeden
der
Oud-
heid.

't Een
zet het
ander
Licht
by.

Nuttig-
heid van
de Ze-
den en
ge-
woon-
ten van
ver-
scheide
Volke-
ren te
kennen.

Wat
een rei-
liger
beogen
moet.

Des
Schry-
vers on-
genoe-
gen dat
de mee-
ste Ad-
teurs de
Wilden
zonder
Gods-
dienst
verbeeld
hebben.

Dit ge-
voelen
tegenge-
spree-
ken.

't Geen
de On-
godisten
zou be-
gunstigen.

toegewyd;
myn overigen
en een zeer
conquynsche
wel genoeg
insche en de
lytyd geleest
men Zende-
n dat ik byna
a heb.
en door ver-
zonder door
chen Arbeid
noeg geweest
de Barbaren
h opgeoffert

en te kennen,
a deze oeffe-
nste Oudheid
vers gelezen,
Volkeren ge-
heb deze ze-
at zo de Oud-
kige gissingen
Wilden my
de Schryvers
ik, myn ge-
dezer Schry-
kunnen door-
t zyn om eni-
h handen ryk
de noch ver-
h juiste uitge-
loops aanroer.
ven schynen,
geheel zullen
door de aan-

de Volkeren
omerus geoor-
van te moc-
Held Ulysses
der ophouden
dyert ziende,
neepstochten,
aar de opge-
ruide

Derhalven diende dit valsche Denkbeeld vernietigt te worden.

het Gemeen door de Vrees, moeder van het Bygeloof, te bestieren.

Om dan aan den Godsdienst al het Voordeel weer te geven, dat hy uit een zo sterk bewys als dat van een eendrachtige zamenstemming van alle Volkeren is, halen kan, en om den Ongodisten alle middelen te benemen, van denzelven aan deze kant aan te tasten, is het nootzakelyk, het valsche Denkbeeld te vernietigen, dat deze Schryvers van de Wilden gegeven hebben, nademaal dit denkbeeld alleen de grond van een zo nadelig Vooroordeel is.

DERDE HOOFTSTUK.

IK weet dat men in deze laatste tyden dit bewys van een eendrachtige zamenstemming der Volkeren om een Godheid te erkennen heeft willen ontzenuwen, als of deze eendrachtige zamenstemming dwaling kon onderworpen zyn: maar de bedriegelyke schynredenen en de spitsvinnigheden van een enkel persoon, die geen Godsdienst heeft, of wiens Godsdienst zeer verdacht is, kunnen geen waarheid doen waggelen, die door de Heidenen zelfs erkent is geweest, die in alle tyden zonder tegenspraak is aangenomen, en die men voor een grondbeginzel kan houden.

Wat men bewyzen moet.

Het komt dan nergens op aan als deze eendrachtigheid van Gevoelens in alle de Natien te bewyzen, met aan te tonen dat 'er geen zo woest Mench is die geen Godsdienst heeft, en geen Zeden.

Nu vley ik my de zaak zo klaar te zullen maken, dat men 'er niet aan twyffelen zal kunnen, ten zy men midden in het licht blind wil zyn.

De Godsdienst der Woeste volkeren stemt volgens het gevoelen van onze Schryver met dien der eerste tyden overeen.

Niet alleen hebben de Volkeren die men woest noemt een Godsdienst, maar deze Godsdienst heeft een zo grote overeenkomst met dien van de eerste tyden, met het geen men in de Oudheid de *Orgia* van Bacchus en van de Moeder der Goden noemde, de Verborgentheden van Isis en Osiris, dat men straks aan deze gelykvormigheid bemerkt, dat het de zelfde beginzelen en dezelfde Gronden zyn.

In 't stuk van Godsdienst hebben wy niets ouder in de ongewyde Oudheid als deze Verborgentheden en deze Orgia, die al den Godsdienst der Frygen, der Egyptenaren en der eerste Kretensers uitmaken, die zich zelven als de eerste Volkeren der Wereld aanzagen, en de eerste Uitvinders van dezen dienst der Goden, die van hen tot alle Volkeren was opgegaan en zich door 't ganseh heel al verspreyd had.

Naamentlyk met dien der Phrygiënen, Egyptenaren en Kretensers.

Oorzaak van Verwarring.

Maar nademaal 'er tusschen de vinders van dezen Gondsdiens en die gene die 'er van geschreven hebben verscheide eeuwen van duisternissen verlopen zyn: dat deze schryvers eerst in den tyd van deszelfs verbastering zyn opgekomen, en na dat dezelve met ontelbare verdichtzelen vermengt was, is het hun onmogelyk geweest, tot den tyd van zyn Oorsprong op te klimmen; zy hebben van Isis en van Osiris, van Bacchus en van Ceres en vele anderen byzondere Wetgevers gemaakt, waar van men de tydstoppen bepaalt heeft gelyk men gewilt heeft, en deze tydstoppen in het algemene denkbeeld zyn niet alleen veel later als de Schepping der Wereld maar zelfs als de Zondvloed;

Na-

bestieren.
even; dat
amenstem-
odiffen alle
te tasten,
a, dat deze
denkbeeld

Nademaal het denkbeeld van dezen Godsdienst eerst ten tyden van zyn Verbaltering tot ons over is gekomen, heeft dezelve nooit anders als een Wanschappe Godsdienst moesten schynen. In der daad hy is met al de duisternissen van de Afgodery en alle ydellykeden van de Tovery bewimpelt, ryke bronnen der grootste Misdaden, der erbarmlykste dolingen van 't verstand, en der grootste wanorders van 't hart.

De
Gods-
dienst
verba-
tert.

neendrach-
te erkennen
entstemming
chynredenen
Godsdienst
en waarheid
geweest, die
men voor

Deze Verdorvenheid evenwel, hoe groot zy ook zyn mag, is niet zo algemeen, of men vind in den grond van dezen Verdorven Godsdienst beginselen, die rechtdraats tegen de Verdorvenheid stryden, beginselen van een naauwe Zedeleer, die een strenge deugt vorderen, die een Vyandin van de Wanorder is, en die een Godsdienst veronderstellen die heilig in zyn oorsprong is, heilig voor dat hy verbaftert was; want het is niet natuurlyk te denken dat de zuiverheid van de Zedeleer uit de Verdorvenheid en uit de Ondeugt voortgesproten zy, daar het in tegendeel maar al te natuurlyk is te zien, dat de Ondeugt en de Verdorvenheid de alderheilgste zaken verderven en verbafteren.

Deze
Verdor-
venheid
is even-
wel zo
groot
niet of
daar
blinkt
noch een
natuur-
lyke ze-
deleer
door.

id van Ge-
dat 'er geen
Zeden.

men 'er niet
ht blind wil

Behalven dat, word 'er in dezen Godsdienst van het eerste Heidendom een zo grote overeenkomst gevonden tusschen verscheide geloofpunten, die het geloof ons leert, en die een Openbaring veronderstellen; een zo grote gelykvormigheid in den dienst met dien van den waren Godsdienst, dat het schynt dat byna al het wezenlykste uit dezelfde bron geschept is.

Groote
over een
komst
tusschen
den
Gods-
dienst
van het
Heiden-
dom
en ver-
scheide
andere
geloofs-
punten.

VIERDE HOOFSTUK.

t een Gods-
enkomst met
heid de Or-
de Verbor-
gelykvormig-
de Gronden

MEn kan deze gelykenis en deze gelykvormigheid niet loochenen. Men vind by voorbeeld voetstappen van de verborgentheid der H. Drie-eenheid * in de verborgentheden van Isis, in de werken van Plato, in de Godsdiensten der Indien, van Japan en der Mexikanen: men ontdekt verscheide andere gelyke trekken in de Heidensche fabelkunde, gelyk ik in 't vervolg doen zien zal.

te ongewyde
al den Gods-
enfers uitma-
d aanzagen,
die van hen
heel al ver-

Wat den dienst aangaat, de H. Vaders hebben zelfs verstaelt gestaan van daar in deze Overeenkomst te vinden, niet alleen met het wezenlykste dat 'er in de Mozaische Wet was, maar zelfs met byna

Voor-
beelden
daar
van.

A 3

hier

ondsdienst en
ven van dui-
tyd van des-
het ontelbare
eest, tot den
van Isis en
n byzondere
alt heeft ge-
ne denkbeeld
naar zelfs als
Na-

* St. Justinus, St. Clemens van Alexandryen, Eusebius van Cezarea, St. Augustyn en verscheide andere Kerkvaders hebben gemeent in de Werken van Plato enige duidelyke kennis van de Verborgentheid der H. Drie-eenheid te zien. Deze Wysgeer had deze kennis in de boeken van Mercurius Trismegistus geput, in de Omgang die hy met de Egyptische Priesters gehad had, en in de Wetenschap der Verborgentheden, daar hy zelve was in wyden. De gene die een volmaakter kennis van de Beeldsprakige Wetenschap der Istaiken menen te hebben, beelden zich in dat zy daar deze Verborgentheid onder verscheide Zinnebeelden begrepen, in zien. Klüberius heeft het in de Godheden der oude Duitschen aange-merkt. De Geleerden die over de Godsdiensten van Oostindien geschreven hebben, zeggen ook dat zy verbeelt is in de drie voornaamste Godheden van dat land, Bruma, Vichnou en Routren. Daar is in Japan een Afgodenbeeld met drie hoofden, dat de zelve Verborgentheid schynt uit te drukken. Acofta verzekert dat men 'er noch duidelyker voetstappen van in Peru vind. Hy maakt in 't byzonder gewag van een Afgod, *Tangatanga* genaamt, 't welk volgens zyn zeggen een in drie, en drie in een betekent. Een betekenis die een klare en korte uitlegging van deze verborgentheid schynt te zyn.

Hierom heeft men gezegt dat de Godsdiensten van het Heidendom door de Wetgevers uit de Mozaïsche boeken gehaalt waren. En getracht de gantsche Heidensche fabelkunde op Mozes ten Sefora te huis te brengen.

Ditgevoelen geeft veel vat om den waren Godsdienst aan te tasten.

Want dan moet het gantsche Heidendom voor Mozes zonder Goden en

al de Sakramenten van den Christelyken Godsdienst, en zy hebben hier op geen ander antwoord gevonden dan te zeggen, dat de Duivel altyd getracht had de Aap van de Godheid te zyn, en zich op de zelfde wyze te doen dienen, als God van zyn ware Aanbidders gedaan wierd. Die gene die in deze laatste tyden van de Godsdiensten gesproken hebben die in Oost- en Westindien verspreyd zyn, hebben deze overeenkomst aangetoont volgens de Uitlegging der H. Vaderen. Acosta in 't byzonder heeft zich over dit denkbeeld al te wyd uitgelaten.

Deze overeenkomst en de weinige kennis die men van de eerste eeuwen heeft, waar van ons geen gedenkstukken van de ongewyde Oudheid overig zyn, die niet jonger zyn als de boeken van Mozes, hebben doen zeggen, dat de Godsdiensten van het Heydendom, door enkele Wetgevers gesticht, byna alles uit de Mozaïsche Wet gehaalt hadden, en een der grootste Mannen van onze Eeuw heeft de zaak zo ver gedreven, dat hy ondernomen heeft de gantsche heydensche fabelkunde, voor zo ver het 't historishe deel raakt, uit te leggen, en daar van al de Goden en Godinnen op Mozes en op Sefora zyn Vrouw t'huis te brengen.

VYFDE HOOFSTUK.

IK weet wel wat eerbied men aan de waardigheid en diepe geleertheid van den Schryver van dit gevoelen verschuldigt is: maar hoe goede mening hy gehad hebbe, en wat voordeel hy 'er uit meent te trekken tegen het ongeloof, met aan te tonen dat al de Goden der Oudheid niet als afbeeldingen van Mozes waren, die zelf beleed een der nederigste Dienaars van den God te zyn, dien wy dienen, komt het my voor dat dit gevoelen veel vat geeft om den Godsdienst aan te tasten, de Godverzakkers begunstigt en die gene, die beweren kunnen dat de Godsdienst maar een enkele menschelyke vinding is, en een staatkundig werk.

Want zo het waar is dat alle de Godsdiensten Mozes na-geaapt hebben, zo hy zelf de voorschaduw van alle hunne Godheden is, en het voorwerp van alle de verachtzelen van de fabelkunde, zal het ook waar zyn dat voor Mozes het gantsche Heidendom zonder Godsdienst en zonder Goden geweest is. Men zal met waarheid kunnen zeggen dat de wereld meer als drieduizent jaar lang, zo men er de weinige Aartsyaders van uitzondert, daar het uitverkoren Volk uit voortgekomen is, in dien volkomen beestelyken staat geleefd heeft, daar de Heidensche Schryvers veronderstellen dat de menschen ingeweest zyn voor den tyd van Isis en Osiris, van Jupiter en Juno, van Kaimus en Cekrops, die dezelve begonnen te beschaven, in plaats dat zy voorheen als beesten leefden. Men zal met waarheid kunnen zeggen dat Wetgevers, die na Mozes geleefd hebben, zyn voetschappen volgende, zich van de zwakheid en bothed der Menschen zullen bedient hebben, om ze door een slaafsche vrees voor versierde Goden te breidelen, die den Mensch nergens in overtreffen, zo al deze Goden op Mozes te huis gebracht worden: en wie zal onze borg blyven, dat Mozes zelf de Hebreuwen niet om den tuin geleyd heeft,

en zy hebben
dat de Dui-
en zich op
Aanbidders
Godsdiensten
zyn, hebben
der H. Vade-
veld al te wyd

van de eerste
de ongewyde
n van Mozes,
Heydendom,
Mozaïsche Wet
te Eeuw heeft
t de gantfche
ne deel raakt,
p Mozes en op

l en diepe ge-
oordeeldigt is :
voordeel hy 'er
tonen dat al de
es waren, die
te zyn, dien
vat geeft om
stigt en die ge-
n enkele men-

ozes na-geaapt
Godheden is,
abelkunde, zal
endom zonder
met waarheid
lang, zo men
verkoren Volk
t geleest heeft,
menschen in-
iter en Juno,
beschaven, in
met waarheid
hebben, zyn
der Menschen
s voor verfier-
vertreffen, zo
wie zal onze
en tuin geleyd
heeft,

heeft, zo het de andere ongewyde Wetgevers zo licht gevallen heeft
het gantfche Heydendom te malleiden?

Zo dit gevoelen op zyn strengst aangenomen wier, zo dat inder-
„ daad de Feniciërs, de Egyptenaren, de Perzianen, de Indianen ,
„ de volkeren van Thracien, van Germanien, van Gallien, van
„ Ibercen, van Amerika zelfs, maar boven al de Grieken en de
„ Romeynen hun Godheid van Mozes gemaakt hadden, en hun
„ Godsdienst op het model van den zynen gevormt, zou er niets ge-
maklyker zyn als denzelven door de schriftuur en door de boeken
van Mozes zelfs onder den voet te werpen. Dat men ze leze, men
zal er een gevormden Godsdienst by al de volkeren, waar van hy
spreekt, en vinden; in 't byzonder by de Egyptenaren en Kananiters,
daar hy 't meeste omgang mee gehad heeft. Men zal er een Gods-
dienst zien die reeds by deze zelfde volkeren verdorven en verbaistert
was. Wat Afgod rechtten de Israëlitin in de Woestyne op, onder-
tusschen dat Mozes met God in gesprek was, en de Wet uit zyn
handen ontfont? Wat was het gulde kalfanders als het zinnebeeld
van Iis en een van deze wanschape Godheden van het reeds afgod-
dich Egypte, 't welk God verplichte om zyn volk uit dit vervloek-
te land, daar het zou hebben kunnen verbaistert worden, te leyden?
't was niet alleen ten tyden van Mozes dat er een Godsdienst was,
en dat deze Godsdienst by de Natien verbaistert was. Ten tyden
van Abraham was Chaldea zonder twyffel met Afgodery besmet,
toen God hem beval dat uit te trekken. Misschien was het de we-
reld reeds, toen God besloot dezelve door een zondvloet te verdel-
gen.

ZESDE HOOFSTUK.

DE vlyt die ik ontrent de Heidensche fabelkunde aangewent heb,
heeft my een weg tot een andere stelling gebaant; en my veel
hoger als de tyden van Mozes doen opklimmen om op onze eerste
voorouders Adam en Eva al het geen te hulp te brengen 't geen de
Schryver, daar ik van gesproken heb, op Mozes en Sefora uitduid.
Deze stelling die de wereld nieuw zal voorkomen, schoon ze niet
nieuw behoorde te schynen, dunkt my dat zich redelyk wel ophoud.
En schoon ik myn gissingen alle de uitgestrektheid niet gegeven heb
die ze wel lyden konden, beeld ik my in dat men ze gegrond ge-
noeg vinden zal, om dat geleerder luiden daar andere zullen kun-
nen byvoegen, die de myne zullen versterken.

Ik zie niet dat 'er eenig ongemak uit deze stelling voortkomen kan,
noch dat men 'er eenig nadelig gevolg voor den Goddienft uit halen
kan. Zo dra als 'er de Godsdienst in gemoeie is maak ik myn werk
van zo weinig op myn denkbeelden te staan, dat ik bereid zy om
alle de gissingen, daar men een quaad gebruik van zou kunnen ma-
ken, of in een quaden zin opnemen, te herroepen, en ze reeds in
voorraad herroep.

Maar ver van enig ongemak uit deze stelling te voorzien, dunkt
my dat ik 'er een krachtig voordeel voor den Godsdienst in zie; en
dat dit den Ongodisten alle voorwentzel beneemt om te zeggen dat
deze een menschelyke vinding is.

Want

Gods-
dienst
geleest
hebben.

De
Wetge-
vers
zullen
beschul-
digt
worden
van de
Men-
schen
door een
slaaf-
sche
vrees
voor
verfier-
de Go-
den te
hebben
gchrei-
deit.

Van
welke
beschul-
diging
Mozes
op leest
ook niet
vry zid
gaan.

Huet
De-
monstr.
Evangel.
Ivii.
Propo-
sit. 4.
etc.

Dit ge-
voelen
word
derhal-
ven we-
derlegt.

Stelling
van den
Schry-
ver die
alles op
Adam
en Eva
te huis
brengt.

Uit det
ze stel-
ling is
geen
nadelig

gevoel-
te trek-
ken.

Maar
veel eer
een
krachtig

voor-
deel
voor
den
Gods-
dienst.

Daar
kan
maar
een
Gods-
dienst
zyn.

Die met
de men-
schen
moet
geboren
zyn en
zo lang
als zy
duren
moet.

Deze
Gods-
dienst
aan on-
ze eerste
voorou-
ders
gegeven
is van
geacht
tot ge-
slacht
aan al-
len
overge-
gaan en
overal
verspreyd.

Hoe
deze
Gods-
dienst in
vervolg
van tyd
heeft
kunnen
verba-
stert
wor-
den.

Want zo onze eerste Voorouders het voornaamste voorwerp van de heidensche fabelkunde zyn, voor zo ver het historishe deel betreft, zyn zy de eerste Wetgevers, de eerste Voortplanters van den Godsdienst. Dus werkt het Heydendom met de Heylige bladeren te zaam, om ons te overtuigen dat de Godsdienst uit een zelfde bron komt.

In dezen Samenhang ziet men een Godsdienst die in zich zelve en in zyn oorsprong zuiver en heilig is: een Godsdienst die van God afdaalt, die den zelve aan onze eerste Voorouders gaf. Dan kan inderdaad niet meer als eene Godsdienst zyn, en deze Godsdienst voor de menschen zynde, moet met hen begonnen hebben, en zo lang als zy duren. Dit leert ons het geloof en geeft ons de reden in.

In deze stelling ziet men van de schepping der menschen een gevormden en openbaren Godsdienst, bestaande in vele overleveringen, gronden van deugd, waarnemingen en plechtigheden der Wet, gelyk zulks het denkbeeld zelfs van Godsdienst en van de staat der Menschen meebrengt. Kan men zich in der daad inbeelden dat menschen, die voor de samenleving geboren zyn, verscheide eeuwen zonder openlyken dienst en zonder andere verplichtingen als die gene die de byzondere Godsvrucht een ieder opleggen kon, geleefd hebben? dat is niet waarschynelyk. De Godsdienst zekerlyk het sterkste verband zynde, en 't welk het meeste toebrengen kan om hen te verenigen.

't Is in deze stelling gemakkelyk te begrypen hoe deze Godsdienst aan onze eerste voorouders gegeven zynde van geslachte tot geslachte als een soort van gemeen erfdeel tot alle moet overgegaan, en dus over al verspreyd zyn, daar men in tegendeel niet als met vele moeite begrypen kan, dat een Godsdienst, die enige eeuwen na den Zondvloed zou opgekomen zyn, en waar van men de vinding ook een byzonder volk, als by voorbeeld de Egyptenaren, zou verschuldigt zyn, tot alle Natien zonder eenige uit te zonderen, zou hebben kunnen overgaan, na dat deze Natie van den anderen gescheiden waren, gelyk zy het hedendaags zyn, onderscheide belangen en driften hebbende, meer genegen om elkander quaad te doen, als elkander het goede, 't geen zy mogten gehad hebben, mede te delen.

't Is in deze stelling gemaklyk te begrypen, hoe deze Godsdienst, in zyn oorsprong zuiver en eenvoudig, in vervolg van tyd heeft kunnen verbastert en verdorven worden; de onwetenschap en de hartstochten bronnen zynde die de beste zaken vergiftigen, en waar uit noodzakelyk wanorder moet ontstaan. Wy hebben 'er een levendig voorbeeld van in de Godsdiensten der Indien. Deze Godsdiensten zyn alle beeldsprakig, dit is ook klaar, ondertusschen hoe veel grove verdichtzelen heeft de onwetenschap verzonnen, om de zinnebeelden, daar zy de betekenis niet meer van weten, uit te leggen? Zy hebben vele grondregels, die een zeer strenge zedeleer behelzen, ondertusschen wat mengeling vind men daar in niet van deze Grondregelen met de grootste verdorvenheid der zeden, die door het voorbeeld der Godheden gestyft wierden.

Eindelyk vind ik daar noch een groot voordeel in: dat is, dat ik

op

DES SCHRYVERS.

op myn wyze van de Heidensche fabelkunde en de zinnebeeldige Godgeleertheid uit te leggen, ik de zinnebeelden en de beeldspraken op de Godheid en op de gronden van onzen Godsdienst te huis breng, en niet op een uitlegging van de natuurlijke wereld, gelyk de Heidensche Wysgeren in de laatste tyden van het Heidendom gedaan hebben, uitleggingen die de godloosheid kunnen begunstigen, en gezag aan een doorzichte ongodistery geven.

ZEVENDE HOOFSTUK.

DE Ongodisten kunnen hun tegen myn gissingen inwerpen, dat zy nieuw zyn, en zeggen dat ik in de uitleggingen die ik van de heidensche fabelkunde geef, myn stelling op een stof die in zich zelven zeer duister is, bouwe.

Ik zou deze gewaande Nieuwigheid die ik op de schryvers, die ik aanhaal, en op zeer waarschynelyke gissingen gegrond vind, konnen looghenen. 't Is waar ik geef myn gissingen niet voor bewyzen uit: Des niet tegenstaande latenze als eenvoudige gissingen niet na een zeer sterke drangreden en een soort van bewys uit te maken, zo men ze alle onder een hoofdstuk brengen wil.

Maar wat grondslag hebben zy zelfs om hun gevoelen vast te maken? daar is geen Wetgever van de bekende tyden dien zy als eersten vinder van een Godsdienst kunnen aanhalen, of men bewyst dat 'er reeds voor hem een Godsdienst aangenomen was. Daar was 'er een voor Numa by de Romeinen. Mozes, wiens schriften ouder zyn als alle anders werken die wy hebben, wyft ons van den oorsprong der Wereld een ingevoerden Godsdienst aan, derhalven zyn zy genoodzaakt hun toevlucht tot de Wetgevers van de Natien te nemen, die in deze duistere eeuwen leefden, daar men geen vast tydskip inbepalen kan, en die men als fabelachtige tyden aanziet, van welke zy by gevolg geen geschiedenis of iets zekers kunnen verhalen: tot die wetgevers, die de Volkeren als hun eerste stichters hebben aangezien, die de Oude Schryvers om deze reden Autochthones, dat is te zeggen, uit het slyk der aarde geteelt, noemen, en die ons de heidensche Oudheid op een zinnebeeldige wyze onder de gedaante van halve menschen en halve slangemafbeeld. Is dit genoeg om hun gevoelen grond te geven? neen zeker niet, maar dit steunt het myne volkomen wel, want deze twe hoedanigheden kunnen, gelyk ik het nitleg, op gene andere als onze eerste Voorouders passen.

Niet alleen toon ik in 't Hoofdstuk van den Godsdienst aan dat de Volkeren van Amerika, voor woefte menschen aangezien, 'er een hebben; men zal 'er verscheide zonderlinge en aanmerkenswaardige trekken van zien in de anders Hoofdstukken van hun Regering, Huwelyken, Oorlogen, Geneeskunst, Dood, Rouw en Begraving; zo dat het schynt dat eertyds en in de eerste tyden de Godsdienst over al in vlesche.

Wat de Ongodisten tegen dit gevoelen kunnen inwerpen.

De Wilt den van Amerika hebben zekerlyk een Godsdienst.

ACHTSTE HOOFSTUK.

Des
Schry-
vers be-
hande-
ling in
de be-
schry-
ving der
zedes
en ge-
woon-
ten.

DE Stof der zeden is een ruime Stof, die alles in haar omtrek besluit, die vele wonderlyke zaken en die weinig overeenkomst met elkander hebben, behelst: hierom is het zeer moeijelyk geweest die alle onder een gezichtpunt te brengen. De gedurige vergelyking, die ik van de zeden der Amerikanen met die der Ouden maak, heeft de zwaarigheid noch veel vermeerderd. Ik heb evenwel niet nagelaten daar een zeker order aan te geven, door de verdeling die ik gemaakt heb, schikkende de voornaamste zaken onder zekere titels, gelyk het register die vertoont. Maar gelyk de meeste van deze titels zelfs veel stof behelzen, heb ik getracht een zekere leerwyze te houden, schakelende de zaken zodanig aan een, dat zy in die order gevonden worden, die zy natuurlyk hebben moeten; en gevende haar zodanig een verband, dat zy uit elkander schynen te volgen.

Alle de
zedes
der A-
merika-
nen heb-
ben hun
voor-
beeld in
de oud-
heid.

In de Beschryving van de Zeden der Amerikanen staat de vergelyking met de ouden altyd op vaste voeten, om dat 'er geen eens trek in de Zeden van die volkeren is, die zyn voorbeeld in de Oudheid niet heeft. Eenige artykels die de Zeden der Ouden raken veroorzaken in 't voorbygaan een soort van een Vertoog wanneer hun duisterheid of aanmerkenswaardigheid vereisohen, dat men dezelve ontwimpelde. Men zal mischien eenige van deze Vertogen niet lang vinden.

Ik heb myn best gedaan om ze niet te ver uit te rekken. Maar ik heb geoordeelt of dat ik een stof niet moest beginnen, of dat ik die moest ophelderen. Men zal voor de langheid wel beloont worden, zo de ontdekking nieuw schynt, en zo de gissing of het bewys op grond staunt.

Oor-
spong
der vol-
keren
van A-
merika.

Ik begin met het artikel van den Oorsprong dezer Volkeren; ik onderzoek daar in of Amerika by de Ouden bekend is geweest? hoe en door wie, en in wat tyd het heeft kunnen bevolkt worden, en wat voor Natien daar heen kunnen verplant zyn. Men kan in 't byzonder over dit laatste stuk niet als wilde gissingen hebben, waar van ik de redenen aanvoer. Ook is myn oogmerk niet al deze Wilde Volkeren uit malkander te zoeken, om ieder van hen op een Volk, dat in de Oudheid bekend was, te huis te brengen. Maar schoon men van sommige in 't byzonder redelyk waarschynelyke gissingen kon bybrengen, gelyk ik in het voorbeeld der Irokozen en der Huronnen aantoon, schynt my deze kennis van weinig nut te zyn; en het is genoeg dat men in al de Zeden der Amerikanen een zo grote overeenkomst met de Zeden der eerste Volkeren aanwyft, dat men daar uit besluiten kan dat zy alle uit een zelfden stam voortkomen.

Wat de
Schry-
ver in
het Ar-

Na een algemeen denkbeeld van het karakter der Wilden gegeven te hebben, ga ik tot een omstandig verhaal van de Zeden over door het artikel van den Godsdienst. Ik onderzoek daar in op order wat het voorwerp van hun dienst is; waar in deze dienst bestaat, wat hy voor een oogmerk heeft: en ik eindig met het oordeel dat men over

over de voetstappen van 't Joden en Christendom, die de eerste ontdekkers van Amerika daar gevonden hebben, moet vellen. In dit alles is de Fabelkunde zo gemengt, dat zy daar een heel systeem uitmaakt, waar in ik hoop dat men met genoegen zien zal wat ik 'er van de zinnebeeldige Godgeleerheid der Heydenen, van het Sabéendom, van de Veelgodery, van den dienst van Vesta, van de byzonderheden der offeranden, van de Dienaren der Goden, van de Verborgentheden, van de Inwyingen, van de Goddelyke werking, en van de Wigchelary, van de onsterfelykheid der Ziele en haar staat na den dood bybreng.

NEGENDE HOOFSTUK.

OP het artykel van den Godsdienst doe ik dat van de burgerlyke Regering volgen. Van alle de soorten van Heerschapy komt my die der Huronnen en der Irokoizen de aanmerkenswaardigste voor, om dat zy 't meest met die der oude Krenzers en Lacedemoniers over een komt, dewelke zelfs de Wetten en gebruiken, die zy van de eerste oudheid ontfongen, het langst behouden hadden. Schoon deze form van door weinigen geregeert te worden, zonderling is, is de wyze van bestiering byna in alle de staten der Wilden algemeen: de aart der zaken by na de zelfde, zo wel als hun openbare vergaderingen, hun feesten en hun dansen.

Vervolgens de Wilden wat nader beschouwende spreek ik van hun Huwelyken, van de Wetten en Plechtigheden die daar in waargenomen worden; van hun Echtfcheyding; van de Opvoeding der kinderen en van hun jeugt.

De Godsdienst kan 'er een voordeel uithalen, want ik meen daar redelyk wel in te bewyzen het geen vele Schryvers gedreven hebben, dat 'er van alle tyden Wetten geweest zyn, die de menschen ontzien hebben, plechtigheden die zy hebben geoeffent, trappen van vermaagschapping die zy verboden hebben. Het voorbeeld van Abraham dat ik aanvoer schynt my overtuigend om de dwaling omver te werpen, daar ons de ongewyde Schryvers in geworpen hebben, met te zeggen dat het een Wet by de Egyptenaren was, dat de broeders hun zusters trouwden. Ik leg de oorzaken van deze dwaling uit in betrekking van eenige andere byzondere volkeren, en ik eindig met de vergelyking van de opvoeding der Wilden met het geen men in de Oudheid vind van de strenge opvoeding der Krotenzers, Lacedemoniers en Perzen.

Van daar tot hun bezigheden overgaande sluit ik onder dezen algemenen titel verscheide stoffen in. Eerst doorloop ik de bezigheden der mannen in hun huisbestier. Ik spreek daar van hun Dorpen, van hun Hutten, van hun Kledy en Cieraden, vervolgens handel ik van die der Vrouwen, die in deze landen tot den arbeid schynen geboren te zyn, en die de moeite van den Landbouw en al de zorgen van de huishouding op haar hals hebben.

Men vind hier ook verscheide trekken van de Oudheid, die niet te vermaden zyn, rakende de wyze van zich te kleden, van zich op te schikken, vellen te bereiden, zich met onuitwislyke verwen

tykel van den Godsdienst onderzoekt. Voetstappen van 't Joden en Christendom die de eerste ontdekkers van Amerika daar gevonden hebben. Burgerlyke Regering.

Huwelyken. Opvoeding der kinderen.

Huisbestier der Mannen en Vrouwen.

Onder-
zoekin-
gen over
de Ta-
bak en
Suiker.

Wyze
van
Oorlog-
gen.

en andere die uitgaan te schilderen. Aangaande het eerste voedsel der ouden, en de wyze van dat te bereiden, ik heb 'er eenige onderzoeken over de Tabak en de Suiker bygevoegt, voor zoo ver de kennis die 'er de ouden van gehad hebben, en de overblyfselen die wy 'er van in de Schryvers vinden betreft.

De Bezigheden der Wilden buitenshuis zyn de Oorlog, hun Gezantschappen, hun Koophandel, Jagt en Vischvangst.

De Oorlog heeft by alle de Wilden zo sterke aanlokzelen, dat zy voor dezelve schynen geboren te worden en te leven; dit is de hartstocht die zy 't meest laten blyken. Het artikel dat ik 'er van gemaakt heb is zeer lang, om dat ik daar dat van hun Reizen en al de toerusting van hun Togten ingelast heb. Ik begin deze stof door de redenen, die by hen den oorlog als noodzakelyk maken. Ik leg uit hoe de Oorlog gezongen en verklaart word, de toerusting en te water en te land.

Vervolgens spreek ik van hun Wapenen, van de order die zy in 't marcheren houden, van de voorzorg, die zy in een vyandig land gebruiken; van hun kampementen; van hun drikkonst; hun wyze van aanvallen en verweren, 't zy op 't vlakke veld, 't zy in 't belegeren van plaatzen. Het overige handelt van de te rugkomst der krygsknechten na de behaalde zege, hoe zy in de marich met de krygsgevangens leven, op wat onmenschyke wyze die in de dorpen, daar zy aankomen, ontfangen worden. De beschryving van de schriklyke straffen welke die gene, die ter dood veroordeelt zyn, te lyden hebben, en de voordelen van de verzoening van die gene, dien men goed vind het leven te schenken. Daar zyn vele trekken van Oudheid door dit gehele artykel verspreid, die op de verscheidenheid van de stof slaan, en die zo veel te keurlyker zullen schynen, hoe nader dat zy aan de gewoontens van de verafgelegenste tyden komen, waar van men slechts eenige voetstappen in de oudste Schryvers ziet. Hier onder stel ik 't geen men van het zinnebeeld van de dienstneming zegt, van de eerste scheepsvaart der Ouden, van de sterrekunde en de rekening der tyden; vuur te maken, en verscheide andere overeenkomsten, die de Lezer daar in aanmerken kan.

TIENDE HOOFTSTUK.

Gezant-
schap-
pen.
Koop-
handel.
geacht
en visch-
vangst.

Spel
en Tyd-
verdryf.

IN de artykels van hun Afgezantschappen, van hun Koophandel; van hun Jagt en Vischvangst handel ik niet als van het geen dat op de Oudheid kan te huis gebragt worden. Het overige is al te bekend en word hy al te veel reyzigers gevonden. Ik heb my met vermaak opgehouden in een lange beschryving van de Vrede-stok ter oorzaak van de vergelyking die ik daar van met den slangestaf van Mercurius maak. Om dit te doen heb ik enige brokken van oude Schryvers, die ik geloof dat weinig genoeg bekend zyn, en die een grote overeenkomst zullen aantonen, by elkander vergeleken.

De nodige bezigheden worden van de tydverdryven gevolgt; zonnige geschieden uit enkel vermaak, onder de anderen is enige oefening gemengt. Onder de eerste soort word van een spel gespro-

proken, dat aan de Geleerden stof tot verscheide vertogen verschaft heeft. Onder de laatste vond ik enige spelen en oeffeningen van het Ballaan en Wortelen der Ouden.

De natuurlijke order geleid my vervolgens om van hun ziekten, Geneeskunst, Dood, Begraffenis en Rouw te spreken.

Ik onderscheyde twee soorten van Geneesmiddelen voor hun ziekten, de eene natuurlijk, de andere niet, ten minsten men moet veronderstellen dat zy niet natuurlijk zyn. Dit slag van geneesmiddel was in de eerste tyden in gebruik, en geschiedde door Bezwering. Ik spreek van beyde de soorten, en beyde behelzen zy aanmerkenswaardige zaken, voor al houd de laatste een stuk van de Oudheid in, dat opmerking verdient.

Het artikel van de Dood, Begraffenis, en den Rouw behoort tot den Godsdienst, en komt my als een overtuigend bewys van het denkbeeld voor, dat alle de Natien van de onsterfelykheid van de ziel gehad hebben: in dit stuk vind ik dat de Amerikanen noch meer met de Zeden der eerste tyden over een komen, als in al 't overige. Alles is daar in aanmerkenswaardig, hun wyze van de doden te zegenen, te wasschen, te zalven, te pryzen en te bewaren. Hun verscheide wyzen van begraven, hun klaagliederen, hun seesten, hun begravenisspelen, hunne denkbeelden aangaande het geen na den dood in het graf blyft; de pligten die zy de overledenen gewoon zyn te bewyzen, en de wetten die 'er over den Rouw gemaakt zyn. Ik besluit dit artikel met een algemeen feest der doden, dat de Huronnen en Irokoizen gewoon waren alle twaalf jaren of daar ontrent te vieren, en dat zy noch in 't verplanten van hun dorpen vieren. Dit feest behelst iets aanmerkenswaardigs, en ter zelfder tyd iets akeligs.

Eindelyk besluit ik het gantche werk met het artikel van de taal. Ik vergelyk daar in alle de spraken van Amerika met de geleerde en bekende levendige talen van Europa. Ik breng enige woorden van het Hurons en Irokoisch, die in het Grieksch gevonden, en eenige andere woorden van barbaarsche talen, die ik uit oude Schryvers te zamen geraapt heb, overeen, en ik haal ter eenige giffingen uit, om myn gevoelen over den oorsprong van deze Volkeren te styven.

Het verblyf, dat ik onder de Irokoizen gehouden heb, heeft my aangezet om hun zeden naauwer te pluisen, om dat ik ze beter ken, en dat ik verzekerd ben van 't geen ik dryf. Men kan evenwel zeggen dat de zeden der Wilden in 't algemeen zeer overeenkomen. Wanneer ik iets byzonders van de andere Natien weet, laat ik het niet met stilzwigen voor by gaan.

De omgang met de Europeanen heeft de Wilden veel van hun oude gewoontens doen verliezen en hun zeden verbaastert. Ik onderzoek hier deze zeden en gewoontens, zoo als zy voor de verbaastering waren, en zo als zy die van hun Voorouders ontfangen hadden. Misschien zal ik van de veranderingen die er onder hen geschied zyn, in een ander Werkspreken, waar in ik voorneem van het invoeren des Christelyken Godsdienst onder hen te handelen, en van de pogingen die de Evangelische Werklieden aangewend hebben,

B 3

om

Ziek-
tens.
Genees-
kunst.
Dood.
Begra-
ffenis en
Rouw.
Twe
soorten
van ge-
nees-
midde-
len.
Natuur-
lyke en
bezwe-
ring.

In hun
begra-
ving der
doden
alles
aanmer-
kens-
waardig.

Alge-
meen
feest der
doden.

Verhan-
deling
over de
taal.

Om-
gang
met de
Euro-
peanen
oorzaak
van de
verba-
stering
der ze-
den van
de Wil-
den.

om deze Wilde zeden te beschaven, en die met de Wet van Jezus Christus gelykvormig te maken.

Wat de zeden en de Gewoontens der Ouden aangaat, ik heb myn ontdekkingen uit de Schryvers gehaalt, wier gezag het meeste erkent word, en wier werken het meest in achting zyn. Ik haalze op die plaatzen aan, daar ik het nodig acht. Zomtyds haal ik gantsche plaatzen aan, of in het werk zels, of met een aantekening onder aan de bladzyde. Ik heb ook verscheide aanmerkingen, die het myns oordeel verdienden, en die myn verhaal te zeer zouden verlengt hebben, had ik ze in het werk zels geplaatst, onder aan getekent. Myn styl is misschien een weinig te achteloos, maar ik heb my niet op het uitkippen van woorden toegelegd. My dacht dat men een zendeling deze achteloosheid moest toeven, en ik heb my inbeek dat de Lezer myn werk, zo hy 'er geen grover fouten in vond, in dank zou aannemen.

et van Jezus

, ik heb myn
meeste erkent
haalze op die
ik gantsche
kening onder
gen, die het
zouden ver-
der aan gete-
maar ik heb
lacht dat men
ik heb my in-
over fouten in

Z E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

EERSTE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Komste der eerste menschen in Amerika.

Et ruime Werelds deel, volgens het gemeen gevoelen in twee grote Schier-eilanden verdeelt, waar aan men den naam van Noord- en Zuid-Amerika gegeven heeft, strekt zich van beyde kanten heel ver na beide de Polen uit, en maakt als een andere Wereld, die men nieuw kan noemen, om dat de twee grote zeeën de Zuider en de Noord, die haar geheel of byna geheel omringen, door haar uitgestrektheid de kennis daar van tot deze laatste tyden toe aan de Volkeren van de Oude Wereld verborgen hadden, die noch zelfs de grenspalen van die gene zelfs, die zy bewonen, niet weten.

't Was eerst ontrent het einde van de vyftiende eeuw dat deze onmeetbare Landstrecken door een van de voorvallen ontdekt wierden, die bloot van het geval schynen aftehangen, maar die God in de Schatkamer van zyne Voorzienigheid bewaart heeft, en dat als het gelukkige oogenblik was door de genade van den Verlosser bestemt, om deze ontelbare menigte van Natien met de stralen van 't geloof te verlichten; die de Duivel noch verflaapt hield, die in de duisternissen der dwaling en in de schaduwen des doods begraven waren, en in al de yfselykheden gedompelt, die een beestelyke woestheid en al de dolingen van de Afgodery moeten voortbrengen.

Kristoffel Kolumbus, een Genuëes, had het eerste de eer dezer ontdekking onder de bloeiende regering van Ferdinand en Izabella, Koning en Koningin van Spanje, om dat hy de eerste was die in Europa kennis gaf van de Eilanden die in den Zeeboezem van Mexico daar hy aangeland was, leggen. Vier jaren na hem ontdekte Amerikus Vesputius, een Florentynner, het vaste land, daar hy naderhand vier rochten na toe gedaan heeft, waar van hy Gedenkschriften heeft nagelaten. Zo gelukkig niet in zekeren zin als Kolumbus, die

Ont-
dekking
van A-
merika,

Kristof-
fel Ko-
lumbus
ontdekt
de Ey-
landen
van den
Zee-
boezem
van
Mexi-
ko.

Ameri-
kaus Ver-
pooze
het Ver-
zeeland.

De Ge-
leerden
opperen
hier
ontrent
ver-
scheide
vragen.

Ameri-
ka bui-
ten twy-
fel by de
Ouden
bekent.
Bewy-
zen hier-
van
Plato in
Timaeus.

Milan.
lib. 3.

Seneca in
Maledict.

Diod.
Sic. lib.
3. Bibl.
p. 208.
Schryft
de ont-
dekking
dier van
aan de
Feni-
ciërs toe.

Die
langs de
kusten

beter beloont wierd, maar gelukkiger van een anderen kant, heb-
bende zyn naam aan het vierde deel van de Wereld gegeven, een
eer die hem de beroemste Overwinnaars zouden benyd hebben, die
hunnen naam aan de Staten, waar van zy zich Meester gemaakt heb-
ben, niet hebben kunnen doen overgaan.

De Ontdekking van Amerika verwonderde de Geleerden zelfs zo
zeer, dat de eerste vragen, die zy veroorzaakte, waren om te we-
ten of de menschen, die dat land bewoonden, van Adams nakome-
lingschap waren: en veronderstelt zynde dat zy uit onze eerste Va-
deren gesproten waren, gelyk het geopenbaarde Woord ons niet
toelaat te twyffelen, in wat tyd, hoe en waar langs dit Wereldsge-
deckte had begonnen bevolkt te worden? Of 'er de Ouden eenige
kennis van gehad hadden? Eindelyk welke Volkeren van de Oude
wereld in de Nieuwe waren doorgedrongen. Deze laatste vragen
waren veel harrewarrens onderworpen, en gaven den Geleerden ge-
legenheid om veel geleertheid voor den dag te halen, en des niet
tegenstaande zyn de meeste noch niet uitgemaakt, en zullen na allen
schyn noch lang zo blyven.

Om evenwel 't geen my het waarschynelykste voorkomt te zeg-
gen, ik twyffel niet of de Ouden hebben dit gedeelte van de We-
reld gekent.

Ik steun niet op 't geen Plato van zyn Eyland Atlantis zegt; want
schoon de beschryving die hy van deszelfs uitgestrektheid maakt ge-
noeg met Amerika overeenkomt, is deze Beschryving nochtans met
zo vele Fabelachtige omstandigheden vermengt, dat hy 'er zelfs van
spreekt als van een Fabel, door de Egyptenaren uitgevonden, waar
van Solon die geleert had.

't Geen Elianus verhaalt van de vertelling die Silenus aan Midas,
Koning van Frygie doet, zweemt ook te eenemaal na een dichters
vinding, en de Schryver is het hier in met ons eens.

De Voorzegging van Seneka, den Treurspeldichter, daar men
zo breed van opgeeft, is niet anders als een Poëtische verrukking,
gegrond op de nieuwe Ontdekkingen die men in zyn tyd gedaan
had, en op de waarschynelykheid dat men er noch meer in 't ver-
volg doen zou. Daar staat geen geheim in, ieder een kon op dien
toon even zo wel als hy voorzeggen, zonder van Pythons geest in-
geblazen te zyn, en zonder veel van het toekomende te weten.

De eenigste Schryver over dit voorwerp aangehaalt, die 'er dui-
delyker en met meer zekerheid van spreekt, is Diodorus Sikulus;
die de Feniciërs daar de Ontdekking van toeschryft. Deze hadden
zich al vroeg op den Koophandel en de Scheepvaart toegeleget, zy
maakten zich in weinig tyds beroemt, en stichtten vele volkplantin-
gen op de kusten van de Middellandsche zee, 't zy in Afrika, 't zy
in Griekenland, en Spanje. Zich vervolgens door hun handel zeer
verrykt hebbende, waagden zy het naauw van Gibraltar door te va-
ren. In 't eerst dorsten zy niet ver van de pylaren van Herkules af-
wyken, en zetten zich te Kadix ter neer, daar zy dezen God een
prachtigen Tempel bouwden: naderhand waagden zy 't van langza-
merhand de kusten van den Oceaen langs te zeilen. Nu gebeurde
het dat langs 't strand van Afrika varende een storm, die verscheyde
dagen

kant, heb-
geven, een
hebben, die
gemaakt heb-

erden zelfs zo
en om te we-
dams nakome-
ze eerste Va-
oord ons niet
it Wereldsge-
Ouden eenige
van de Oude
laatste vragen
Geleerden ge-
n, en des niet
zullen na allen

orkocht te zeg-
te van de We-

ntis zegt; want
heid maakt ge-
ng nochtans met
hy 'er zelfs van
gefounden, waar

enus aan Midas,
na een dichters

chter, daar men
he verrukking,
zyn tyd gedaan
meer in 't ver-
een kon op dien
ythons geest in-
te weten.

alt, die 'er dui-
diodorus Sikulus;
Deze hadden
rt toegeleegt, zy
vele volkplantin-
in Afrika, 't zy
hun handel zeer
altar door te va-
van Herkules af-
dezen God een
zy 't van langza-
Nu gebeurde
, die verscheide
dagen

dagen duurde, hen na een zeer wydtegestrekt Eyland dreef, en dat ver na de kant van 't Westen gelegen was. Op hun wederkomst gaven zy er de eerste kennis van, en maakten 'er vertellingen van, die na de gewone fleur der Reyzigers braaf opgeschikt en heerlijk waren. Dit maakte dat de Tyrreniers, het gezag over de Zee voerende, besloven zich in dat land ter neer te slaan, en alle onkosten daar toe aanwendden, maar de Karthaginenzers stelden zich daar met alle krachten tegen, vrezende dat hunne landluiden, door de wonderen die men daar van vertelde verblind, dit quaad voorbeeld mochten navolgen. Zy vleydden zich ook dat zo hun enig onheil overquam, en dat de fortuin hun ryk te gronde wierp, zy een schuilplaats zouden hebben in een land, dat hun Overwinnaars onbekend was, want zy hoopten dat in gevalle van een diergelyken nood zy zich daar met hun huisgefinnen en al hun goederen konden ter neer zetten.

Ik weet niet dat iemand noch acht gelagen heeft op deze plaats van Pausanias, die my schynt 't geen ik uit Diodorus Sikulus verhaalt heb wel te kunnen opwegen. Deze Schryver zegt dat over al onderzoekende of er Saters waren, en van wat aart zy waren, hy hier vruchteloos verscheide luiden nagevraagd had, maar dat eindelyk een zeker Eufemus, een Karier van geboorte, hem verhaalt had dat na Italien reyzende, hy door een der hevigste stormen na de uiterste einden des Oceaans was gedreven, alwaar, zeyde hy, Eylanden gevonden worden, die de zeevarende luiden Satyrides noemen, en die door wilde Menschen bewoont worden, wier vlees roodachtig is, en die staarten hebben voor die der paarden niet wykende. De Vrees die de Matrozen voor de bewooners dezer Eylanden hadden, die zy genoeg kenden, maakte dat zy trachten het landen te vermyden, maar het ongestuimig weer hen gedwongen hebbende het strand te naderen, wierden zy 'er ten eersten van overvallen, en konden niet uit hun handen geraken, als met een Vrouw die zy onder zich hadden ten besten te geven.

Dit verhaal van Eufemus komt my waarschynelyk genoeg voor, en de Beschryving dezer Eylanders past volkomen op de Karaiben, die Meesters van de Antilles waren, maar daar zy voor 't grootste gedeelte door de Europeers van deze laatste tyden uit verjaagt zyn. Het vlees dezer Volkeren is zeer roodachtig uit den aart, en 't is minder aan de luchtstreek toe te schryven als aan de verberdingskracht der Moederen, die een schoonheid in deze vers tellende, dezelve tot hun vrucht doen overgaan: het is ook door kunst zodanig, want deze woeste volkeren beschilderen zich alle dagen met rokou, dat hun in plaats van vermiljoen strekt, en hen zo rood als bloed doet schynen.

Wat de inbeelding dezer Matrozen aangaat, die Saters meende te zien, deze quam niet als uit de schrik voort, die hen gemaakt staarten voor natuurlyke deed aanzien. Byna al de Wilde Nationen van Amerika schicken zich hier mee op, voor al wanneer zy ten oorlog gaan.

Aan-
merke-
lyke
plaats
van
Pausa-
nias in
Antiqu.
p. 21.

Zyn
beschry-
ving van
de Be-
woon-
ders der
Saters
Eylan-
den.

Komt
met den
aart der
heden-
daag-
sche Ka-
raiben
overeen.

TWEEDE HOOFSTUK.

Hoeen
langs
was weg
Amerika
heeft
kunnen
bevolkt
worden.

MEn heeft langs verscheide wegen in Amerika kunnen komen; dit is buiten twyfel, en dus heeft het van alle kanten kunnen bevolkt worden: het is niet ver van de Zuiderlanden afgescheyden. In 't Noorden is Groenland, dat misschien aan deze Nieuwe Wereld vast is, zo heel ver van Lapland niet afgelegen. De landen van Azien, die het zelve ontrent het land van Jesso bepalen, maken ook misschien met het zelve een zelfde vasteland uit, of leggen er zeer weinig af, zo de naauwtens, die men daar veronderstelt, tot de Tartarische Zee doorboren. De Oceaan, die het zelve ten enemaal of byna ten enemaal omringt, is met Eylanden bezait, zo in de Noord als in de Zuidzee. Men zou daar van 't eene Eyland op het andere, of door ongelukkige schipbreuken of door bloze uitwerkingen van 't geval, kunnen gekomen zyn.

Gevoel-
ten van
Grotius.
Hugo
Grot.
Dissert.
de Orig.
Gent.
Americ.

De beroemde Grotius beelde zich in dat men daar door de twee uiterste einden was gekomen, en dat dit ruime Wereldsdeel in twee schier-eilanden verdeelt, gelyk ik reets gezegt heb, van de eene kant door de Volkeren bewoond was, die uit het Noorden van Europa in Groenland en Nova-Zembla waren doorgedrongen, van waar zy zich door het gantsche Noorder Amerika tot de Lantengte van Panama hadden verspreid, en van de andere kant door de Abyssinen en Ethiopers die na de kaap van Goede-hoop gedreven en zich gedwongen ziende om Afrika te verlaten in de Zuiderlanden waren gekomen, niet ver van het vuur-land en de straat van Magellaan afgelegen, van waar zy in Zuider Amerika waren doorgedrongen. Maar deze stelling is weinig staande te houden, en Jan de Laet heeft hem zeer grondig wederlegt.

Jahn. de
Lactin
Nos. ad
Dissert.
Hugo
Grot.
Ameri-
ka kan
niet wel
alleen
door
schip-
breuken
bevolkt
zyn.
† Pyro-
gani.

De gene die acht geven op de menigte van verscheide Volkeren die men er vind, zullen zich gemaklyk laten overtuigen dat het niet in 't algemeen door 't geval der schipbreuken heeft kunnen bevolkt worden in de tyden, dat de Scheepsvaart zo onvolmaakt was, dat men het alseen reukeloosheid aanzag te ondernemen om zelfs maar dicht langs de kanten van den Oceaan te varen, wiens baren steyd zeer ongestuimig zyn. Dit zal noch lichter te begrypen vallen wanneer men overweegt dat noch hedendaags de Amerikanen maar ellendige schuitjes hebben van de huiden van Zee-wolven en schorslen van bomen gemaakt; of wel † Praauwen dat maar uitgeholde bomen zyn in de gedaante van een boot, waar mee zy zich niet in volle zee durven wagen, en die noch minder bequaam zyn het geweld der stormen tegen te staan op een zo ruime zee, en daar de grootste schepen dikwils voor het geweld der baren moeten beigen.

Het waarachynelykste gevoelen en dat het meeste gevolgt is, is dat men al deze Natien door de landen van Azien in Amerika doet komen. Daar zyn redenen van een zeer grote waarachynelykheid, die doen geloven dat Amerika aan het vaste land van 't Oostelyk Tartaryen vast is, schoon men tot hier toe enig Naauw veront-

veronderstelt heeft, dat er van afscheid. Ik geloof niet dat ik door eenvoudige gissingen een zaak behoef te doorgronden, die niet als door de ontdekking zelfs kan opgeheldert worden. Maar 't zy dat deze landen aan elkander vast zyn, 't zy dat zy door eenige kleine zee-armen gescheyden zyn, 't is gemaklyk geweest tot die landen door te dringen, en ik hoop dat uit de vergelyking van de Zeden der Amerikanen met die der Aziatischen en de Volkeren onder de namen van Thraciërs en Scythiërs begrepen in 't vervolg van dit werk als een soort van gewisheid ontstaan zal, dat Amerika door de Oostelykste Landen van Tartaryen bevolkt is geweest.

Wy vinden geen zekere tydrekening in de Oudheid voor de Olympiaden, tot daar toe zyn het niet als duistere tyden, en in deze duisternis vind zich ook het tydskip gedompelt wanneer Amerika heeft kunnen bevolkt zyn, veronderstelt zynde dat deze bevolking zo oud is. Lescarbot heeft geen zwarigheid gemaakt van op een zeer sterke wyze en die verder als een gilling schynt te gaan aan te dringen, dat Noah deze Westersche landen wel kende, „ daar hy by geval geboren was, dat hy 'er ten minste door „ het gerucht kennis van had. Dat hy, drie hondert en vyftig „ jaren na den Zondvloed geleefd hebbende, hy zelfs de moeite „ genomen had om die landen te bevolken of weer te bevolken : „ dat hy een groot Werkbaas en een groot Stuurman zynde, daar „ en boven met de zorg beladen om de verwoefling van het land „ te herstelen, daar zyn kinderen na toe h' kunnen voeren, en „ dat het hem geen meerder moeite geweest was door het naauw „ van Gibraltar in Nieuw Vrankryk te komen, of van het Groe- „ nehooft in Braziliën, als het zyn kinderen geweest was zich in „ Japan ter neer te stellen, of als hem zelfs moeijelyk geweest „ was van 't Armenisch gebergte in Italiën te komen, daar hy „ den Janikulus op den Tyber stichtte, zo de vertellingen der „ ongewyde schryvers waarachtig zyn.“

't is waar dat gedurende twee duizent of meer jaren die zedert den oorsprong der Wereld tot den Zondvloed toe verlopen zyn, de afkomelingen van den eersten mensch, die in de eerste tyden eenige eeuwen leefden, en die van God een zeer groote vruchtbaarheid ontfangen hadden, zich op de aarde zeer vermenigvuldigt en verspreyd moesten hebben. Schoon de H. Schrift ons geen nette kennis geeft van de Landen die zy besloegen, en dat 'er ons de Ongewyde boeken niet van leren, is het nochtans waarschynelyk dat zy dezelfde landen bewoonden, daar zich de nakomelingschap van Noach flux na den Zondvloed in ter neder sloegen, dat is te zeggen, dat behalve een groot gedeelte van Azien, zy ook Egypte en Lybie bezaten, en het zuidelykste gedeelte van Europa.

Misschien dat niet tegenstaande de onzekerheid waar in ons de Schryvers werpen, met de tyden die voor den algemenen Zondvloed gegaan zyn, en die gene die den zelve gevolgt hebben te verwarren, men niet nalaten zou een weinig de waarheid te ontwinden, zo men zich daar op wilde toeleggen. In der daad zo het waar is, gelyk ik het wydlopijger in 't vervolg zeggen zal, dat de Ceres der Grieken, de Isis der Egyptenaren, en de Moeder der

't Geen evenwel beter door de ontdekkingen als door blote gissingen bewezen kunnen worden!

Bepaling van den tyd wanneer Amerika heeft kunnen bevolkt worden.

Marc Lescarbot, Hist. de la N. France. liv. I. c. 3. p. 214

De H. Schrift leert ons niet net waarvan den de afkomelingen van den eersten mensch die zeer vermenigvuldigt moesten zyn, tot den zondvloed toe bewoont hebben,

Goden by de Frygiërs niet als Eva, de Moeder aller Menschen zyn, moet by na de gantse Heidenische Fabelkunde op de tyden, die voor den Zondvloed gegaan zyn, slaan. De Watervloeden van Deukalion en Ogyges zullen geen byzondere Watervloeden meer zyn, maar de ware algemene Zondvloed, daar by na geen Natie is, die 'er niet eenig denkbeeld van gehouden heeft, maar een denkbeeld dat ten tyden der ongewyde Schryvers; die 'er het eerste na Mozes van gewaagt hebben, zeer verwart was.

*Lucianus
van de
Goden
van Syri-
en.
Vergely-
king van
den
Zond-
vloed
met dien
van Deu-
kalion.*

't Staat vast dat de Historie van Deukalions Watervloed, zo als ze door Luciaan verhaalt word, voor zo ver den grond aangaat te eenemaal gelyk is aan 't geen de gewyde Schrift ons van den algemenen Zondvloed leert, zo dat de Schytische Deukalion der Grieken niet van den Aartsvader Noah schynt te verschillen. Zie hier ten naaste by 't geen hy 'er van zegt. „De Grieken verzeke-
„ren in hun verdichtzelen, dat de eerste menschen wreed en bal-
„dadig zynde, zonder trouw, zonder herbergzaamheid, zonder
„menschelykheid alle door den Zondvloed omquamen, de aarde
„overvloed van water uit haar schoot hebbende voortgebracht; 't
„geen de rivieren deed zwellen en de zee met behulp van den re-
„gen overlopen, zo dat alles onderliep. Niets bleef 'er overig als
„Deukalion, die zich met zyn huisgezin en een paar beesten van
„ieder soort, die hem vrywillig gevolgt waren, zo wilde als tam-
„me, zonder elkander te verslinden of hem eenig leed te doen,
„gered had. Dus dreef hy tot dat de wateren van de aarde weer
„weggeweken waren, en naderhand hielp hy het menschelyk ge-
„slacht weer bevolken. “ Men moet niet zeggen dat de Grieken
de H. Schrift over dit artikel hadden nageschreven. De Geschie-
denis van den Zondvloed is een slijp van de Wereld-historie, en
niet van een enkel Volk, gelyk de Joodsche Natie was. Noah
was de Vader der Hebreëuwen, der Grieken en aller andere Vol-
keren. De Historie van dezen Aartsvader moest tot ieder van de-
ze Volkeren over gegaan zyn door die gene die 'er de Stichters
van waren: maar deze Historie moest meer verballert zyn by die
gene, die 't langste onbeschaaft waren gebleven.

*Water
vloed
van Ogy-
ges.
Cælius
Rhodigin
Lib. 9.
cap. 23.*

Wat den Watervloed van Ogyges aangaat, Cælius Rhodiginus merkt aan dat men in de Oude tyden Ogyges zelfs zo oud aanzag, dat men dikwils voor een spreekwoord zeyde, zo oud als Ogyges, om de afgelegenste Oudheid te betekenen.

Het schynt ook dat men twee tyden kan onderscheyden, waar in Frygiëns, Egypte, het Attische land en het overige van Griekenland bevolkt zyn geweest, waar van de een die van Ceres en de Goden is, en de andere later als de Zondvloed.

Men onderscheyd in de Heerschappyen der Egyptenaren de tyden van de Koningen die Goden, van de Koningen die halve Goden, en de Koningen die Menschen waren. Op dezelfde wyze onderscheyd men op het Eyland Kreta en in Frygië de tyden van Rhea of de moeder der Goden, van Saturnus, Jupiter, enz. men word niets voor deze eerste tyden gewaar, en deze tyden zelfs slaan zodanig op elkanderen, dat de Goden der Grieken die van de Egyptenaren en de andere Natien zyn, in plaats dat in de latere

ecu.

Menschen
de tyden,
loeden van
eden meer
geen Natie
, maar een
'er het eer-

ed, zo als
ond aangaat
ons van den
ukalion der
chillen. Zie
en verzeke-
vreed en bal-
eid, zonder
en, de aarde
rtgebracht; 't
o van den re-
'er overig als
beesten van
wilde als tam-
ed te doen,
de aarde weer
nffschelyk ge-
at de Grieken
De Geschie-
d-historie, en
was. Noah
r andere Vol-
eder van de-
de Stichters
t zyn by die

Rhodiginus
oud aanzag,
d als Ogyges,

eyden, waar
van Grieken-
Ceres en de

enaren de ty-
die halve Go-
zelfde wyze
de tyden van
er, enz. men
e tyden zelfs
eken die van
t in de latere
eeu-

eeuwen, de Koningen voor enkele menschen erkent, gelyk Minos, enz. aan zekere landen eigen zyn, en niets met de andere volkeren gemeen hebben. Men zou hier uit, dunkt my, een drangreden kunnen halen, dat deze eerste tyden die van den Oorsprong der Wereld zyn, die met alle Natien over een komende indrukselen op ieder gemaakt hadden, zo dat ieder de overlevering van deze eerste tyden behouden had, die om de waarheid te zeggen na verloop van tyd verbastert was, maar die evenwel voor zo ver den grond der zaken betreft een wezentlyk verband met die van alle de andere te zamen had. 't Geen ik zeg is zoo veel te klaarder; dat zo het waar was dat de tyden van Iis en de eerste Godheden later waren als de Zondvloed, men zou moeten zeggen dat 'er by de Natien geen denkbeeld ter wereld was overgebleven van alles wat 'er voorheen gegaan was. Nu heeft dit geen waarfchynelykheid.

Het zou zonder twyffel kunnen geschied zyn dat de menschen voor den Zondvloed zodanig vermenigvuldigt waren, dat zy toen reeds in Amerika waren doorgedrongen, en zich zelfs door al het overige bewoonbare land verspreyd.

Van dien tyd af was misschien de geheugenis by de Egyptenaars behouden van dat Atlantisch Eyland, waar van Plato spreekt. Want zo dit Eyland niet te enemaal verdicht was, was 'er niet minder als een Watervloed van noden om het te doen verzinken, gelyk de Egyptenaars geloofden dat dezelfs lot geweest was, of om het door een zo ruime uitgestrektheid van Zeen, die 'er het beste gedeelte van verslonden hadden, van ons af te scheyden. Maar nademaal Lescarbot en de anderen, die van zyn gevoelen zouden zyn, daar geen diepen voetstap van in de Oudheid kunnen vinden, waagt hy te veel dat hy Noah in Amerika by geval of anderszins doet ter wereld komen, en zyn giffing een van die geniezynde die op geen vasten grond steunen, verdient ook geen opmerking.

Men kan zelfs niet, ten zy uit lichte gissingen, besluiten, dat Amerika kort voor den Zondvloed bevolkt is geweest: men kan het, zeg ik, niet uit dit gebrek van alle zaken of uit deze onwetentheid der kunsten besluiten, die de Wereld in haar kintsheid schynen te verbeelden. Voor den Zondvloed bouwde Kain het land, en dwong het om vruchten voort te brengen, Abel had Vee en gebruikte het tot kleding en voedsel. Tubakain had zich beroemt gemaakt door allerly handwerken van yzer en koper, zegt de Schrift; het timmeren van de Ark door Noah, het bouwen van het gruwelyk gevaarte van den Toren van Babel, daar alle Volkeren deel aan hadden, wier aanslag God versloorde, veronderstellen in de eerste tyden vele ontdekkingen en kennissen in de kunsten, die de eerste Vaders der Natien tot hun nakomelingschap konden overzetten.

Evenwel onder de menigte van Amerikaansche Volkeren vind men 'er die zo van deze kennissen ontbloot zyn, dat zommige zelfs het gebruik van 't vuur niet wisten. Dit gebrek en deze onwetentheid zyn dan op zyn best niet als een bewys van hun lui-

heid en vatzigheid : een tastelyk bewys onzer dagen door het voorbeeld niet alleen van deze Amerikanen , maar van verscheide andere Volkeren van Europe en Azia , die noch volmaakte barbaren blyven , schoon dichte by beschaafde Volkeren wonende , wier omgang hen had kunnen leren met de Wereld omgaan , zo zy de moeite daar van niet ontzien hadden.

Ik twyffel evenwel niet of Amerika is kort na den zondvloed bevolkt geweest. Ik grond dit gevoelen op de Vergelyking die ik van de Zeden van deszelfs inwoonders ga maken met de oude zeden , die by hen gelyk in Azie en Europa niet verbaastert zyn.

De tocht dien de verscheide Natiën , die tot Amerika doorgedrongen zyn , daar heen gedaan hebben , is na allen schyn op verscheide tyden geschied. De vers aangekomen hebbe de andere voortgedreven , dwingende hen hun plaats in te ruimen. Het schynt dat men er een soort van bewys van ziet , om dat de woefte en de onbeschaafte genoodzaakt zyn geweest de oevers van de Noordzee in te nemen , en dat in tegendeel de welgemanierste , gelyk de inwoonders van Peru en Mexiko zyn , op de oevers van de Zuidzee gebleven zyn , en minder van de plaats hunner eerste oorsprong zyn afgeweken. Dit kan ook dienen om te bewyzen dat de tocht dezer Natiën door de landen van Tartaryen geschied is.

De oude geschiedenissen maken gewag van een menigte Volkeren , die de drie delen van de bekende Wereld beslagen hebben ; en nademaal men 'er geen overblyfsel meer van zag , meende men reden te hebben om te oordelen , dat zy te enemaal uitgeroeit waren. De ontdekkingen der Oost en Westindien hebben ons de meeste part dezer Natiën , die men verdelgt geloofde te zyn , weder doen vinden. De zwaarigheid zou zyn ze te onderscheyden , om ze weer tot haar eersten oorsprong te brengen. Ik geloof niet dat men het van ieder in 't byzonder kan ondernemen , zonder zo gek te zyn als die Schryver , die om een opvolging der Koningen van Spanje na te laten , opklimt van geslacht tot geslacht tot Adam toe.

De Giffingen die men ontrent dit onderscheyd maken kan zyn zo ydel en beuzelachtig , dat men by na nergens staat op maken kan. En hoe zou men naauwkeurelyk zo wyd afgelegene Volkeren , en die tot nu toe zo onbekent zyn , kunnen onderscheyden , daar geen eene Natie van Europa tot haar eerste beginsselen kan opklimmen , zonder ons verdichtzels en sprookjes op de mouw te spelden , daar de hoogmoed groter rol in speelt als de waarheid.

De Volkeren van Amerika uit de Volkeren van Thracien , Scythien , Indien , Ethiopien of Lybien te doen voortkomen , is by na niets zeggen , om dat deze namen altyd een zeer ruime betekenis hebben , en dat zy altyd aan Landen gegeven zyn , wier grenspalen noch bekend noch vastgesteld waren ; dat deze landen na malkander bewoont zyn door een menigte van Natiën , die daar niet meer zyn , die zeer van elkander verschilden , en noch meer van die genen , die daar hedendaags in zeer groten getalle zyn. Men zou dan

den iets duidelyker moeten zeggen, en hier in bestaat de zwaarigheid of de Onmogelykheid.

De verwarring der spraken was de eerste oorzaak van de scheiding der Menschchen niet, 't was de menigte van deze Menschchen zelfs, gelyk ons de Schriftuur te verstaan geeft. De verscheydenheid die God in hun taal invoerde diende niet als om ze te doen met die gene verenigen, die hen verstaan konden, en die zy konden verstaan.

De ontbering en de onkunde van verscheyde zaken, die de kunst naderhand uitgevonden of tot volmaaktheid gebracht hebben, hebben veel bygebracht om hen te dwingen om tegens hun dank werkmiddelen van de voorzienigheid te strekken, die hen door al de delen van de Wereld wilde verspreyden. Men heeft maar de verscheyde nooddriftigheden te onderzoeken men zal er de verscheyde beweegredenen in vinden die zy hadden om zich in verscheyde Oorden te verplanten: men zal niet meer verwondert staan over deze schielyke en menigvuldige verhuizingen, waar van de geschiedenissen vol zyn, en men zal licht begrypen hoe verscheyde Natien van 't eene end der Wereld tot het ander verreyt zyn, zonder eenig gedenkteken van hun verblyf in de landen achter te laten, die zy 't eerst bezeten hebben en in de andere, waar door zy naderhand getrokken zyn.

De Volkeren die niet als van de jacht en de visschery, van de boomvruchten en kruiden leefden, konden niet lang blyven zonder zich te verdelen, zy hadden ruime en wyduitgestrekte landen van noden voor hun klein getal, anders hadden de bomen geen voetzel genoeg kunnen verschaffen; de wilde dieren, de bewoonde en al te volkryke landen vliedende, hadden noodzakelyk grote bosschen en aanzienlyke ruimtens van onbewoonde landen van noden om hun onderhoud te vinden. De staat dezer dwalende Natien quam met de zorg om Vee aan te queken niet over een, de lange tochten die zy doen moesten, de schrale landen die zy door moesten trekken, de dikke bosschen die zy moesten zoeken, en die niet als bittere kruiden voortbrachten, de honger daar zy dikwils aan bloot gestelt waren zou haar daar dikwils het einde van doen zien en al haar zorgen vruchteloos gemaakt hebben.

De Volkeren die een weinig sulder leven leidden, en die zich op den Veldbouw toe leidden; gelyk de Egyptenaren, de Frygiers de Hellenisten, quamen, om de waarheid te zeggen, gemaklyker aan de kost: maar deze kunst wierd ten eersten niet tot haar volmaaktheid gebracht; de landen niet met mist bezogt wordende wierden haast uitgeput, en dwongen hun bewoonders nieuwe te zoeken en op nieuws te zaaien.

Hier van daan hebben de Volkplantingen haar oorsprong gekregen, die eerst zonder zwaarigheid toegegaan zynde allengsjes moeijelyker wierden en zonder bloedstorten niet geschieden 't zy dat die gene die men dwong zich elders ter neer te zetten hun land niet verlieten dan wanneer zy met geweld daar toe gedwongen wierden, 't zy dat zy noch groter zwaarigheden vonden om zich in landen die reeds bewoont waren, ter neer te zetten. Want zo

de

de Volkeren gedwongen waren zich dikwils op een droevige wyze van hun eige huisgezinnen te scheyden, zy zagen noch ongaarner dat lastige buren hen van hun nooddrust quamen beroven en in hun Erfdeel vallen. Dit was het begin van die bloedige Oorlogen die de Volkeren elkander aandeden, de nood was 'er de eerste beweegrede van; de staatzucht der Vorsten, die naderhand hun erfelden om alles aan hun gebied te onderwerpen, maakte deze Oorlogen noch wreder en hielp Natien verstroyen die hun geen tegenstand konden bieden, en die geen lust hadden om zich te onderwerpen.

In deze Oorlogen hadden die gene die de meeste toebereydzelen tot hun onderhoud konden bezorgen; wanneer zy op den Vyand aantrokken, gemeenlyk voordeel op die gene, die om zo te spreken niet als van de punt van den degen leefden. Maar deze hadden in hun rampen deze vertroosting, dat zy voor den Vyand wykende niet veel byzonders verloren. Enige hollen of stroje hutjes, huisraad van Aarde of van schorslen van bomen waren maklyk te herstellen, al hun geluk was aan hun persoon verknocht. Zy vonden in hun vlucht dikwils voordeel, mits dat die hun argstond en dat zy daar in geen tegenstant ontmoetten. Want die geene aangaat die warmer gezeten waren, hun Overwinnaars droegen zorg van ze te verplanten, gelyk Nebukadnezar en Salmanassar de Joden overvoerden, en 't wierd naderhand het gebruik der andere Koningen van Perzien, der Mediers, der Assyriers, en der Egyptenaren waarvan men menigvuldige voorbelden in Herodotus kan vinden en in de andere schryvers die van dien tyd gesproken hebben. Deze dus verplante volkeren namen de zeden en gewoontens van hun Overwinnaars aan, wanneerzy onder hen vermengt wierden, of wel zy wachtten een gunstige gelegenheid, om het juk af te schudden, wanneer zy er van onderscheyden waren en noch een lichaam in 't byzonder uitmaakten.

De eerste dezer Volkplantingen zyn door Noach en zyne kindere geschied. Mozes geeft ons een nette geslachtslyst van de kinderen van dezen H. Aartsvader, van de landen waar in zy zich verdeelden, en van de Volkeren, uit hun bloed gesproten: maar de verhuizingen merendeels later als Mozes tyd, en onder de grote Heerschappyyen geschied zynde tot het verval van het Persiaansche ryk toe, zo is het gebeurt dat in deze menigvuldige Verhuizingen de Volkeren vermengt zyn, en dat de afkomelingen der drie geslachten van de kinderen van Noach ten delen in elkanders erfdeel gekomen zyn.

Misschien zouden wy een netter kennis van de verscheide Volkeren hebben, zo de schryvers, die er van gesproken hebben, ons een grooter getal woorden van hun Oorspronkelyke talen bewaard hadden: maar schoon men 'er misschien enige van kan onderscheyden, gelyk ik in 't vervolg zal doen zien, kan men er evenwel by na geen staat ter wereld opmaken, om dat zy er te weinig hebben aangevoert, en dezelve by na alle verminkt. Ik zeg het zelfde van de namen die tot een ganfch Land of Volk behoren. Want al waren zelfs deze namen voor 't meestgedeelte niet onbepaald en

*Lib. 4.
Reg. Cap.
ult.
item 4.
Reg. Cap.
17.*

*Genef.
c. 10.*

Giffingen uit de woorden der Uitheemsche spraken.

te
ken
wil
ver
non
Wo
nen
plas
ove
die
in z
fen,
Egy
eige
doo
en z
en h
D
Hist
Egy
ontr
rode
zy h
eigen
Op
tyde
de g
len v
terste
ken v
horer
zegt
der z
boek
kande
trent
ste S
verw
bepaa
De
kenni
woon
de ee
kinde
enige
tastely
afwo
nig z
gelyk
bessuid

erige wyze
n ongaarne
oven en in
ge Oorlogen
er de eerste
derhand hun
maakte deze
ie hun geen
n zich te on-

ebereydzelen
p den Vyand
om zo te spre-
ar deeze had-
en Vyand wy-
stroje hutjes,
en maklyk te
cht. Zy von-
n argstond en
die geene aan-
droegen zorg
nassar de Joden
er andere Ko-
der Egyptena-
dotus kan vin-
proken hebben.
gewoontens van
mengt wierden,
n het juk af te
en en noch een

en zyne kinde-
van de kinderen
zy zich verdeel-
: maar de ver-
onder de gro-
ner Perſiaanſche
lige Verhuizin-
elingen der drie
kanders erfdeel

verſcheyde Vol-
en hebben, ons
e talen bewaard
kan onderſchey-
n er evenwel by
e weinig hebben
zeg het zelfde
oren. Want al
niet onbepaalt en
te

te algemeen geweest, gelyk die van *Ilnezen* dat Menſchen bete-
kent, en die van *Karaiben* dat oorlogszuchtige Menſchen zeggen,
wil al waren zelfs die gene, die een nader betekenis gaven, de
verandering niet onderworpen geweest, gelyk die van *Gentageron-
non* en van *Onnontageronnon*, dat is te zeggen *Bewoonders van
Weyden* en *Bewoonders van 't Gebergte*, namen die niet meer die-
nen kunnen wanneer de Volkeren, die dezelve voeren, van woon-
plaats verandert zyn; en die van den een op den ander kunnen
overgebracht worden; de Schryvers hebbenze ook vermoet met
die in hun eige taal te willen overbrengen. Plato zegt, dat Solon
in zyn verzen de namen van uitheemsche Volkeren willende inlafs-
ſen, zich daar ontrent zeer verlegen vond; maar ziende dat de
Egyptenaren, die 'er 't eerste van geſproken hebben, die in hun
eige taal hadden overgebracht, na 'er de betekenis van te hebben
doorgrond, moedigde hem dit aan om hun voorbeeld te volgen,
en ze in 't Grieks te verkleeden. Plato deed het zelfde als Solon,
en hun voorbeeld wierd van alle anderen gevolgt.

Dit is het eenigste ongelyk niet dat de Grieken in 't byzonder de
Historie aangedaan hebben, schoon zy alles van de Barbaren, de
Egyptenaren, de Chaldeen en de Feniciers geleert hebben, 't zy
ontrent den Godsdienst, 't zy ontrent de Tydrekening, gelyk He-
rodotus, de oudſte hunner Geſchiedenis-Schryvers het zelfs bekend;
zy hebben zich alles door een belachelijken hoogmoed willen toe-
eigenen, gelyk Euzebius van Cezarea het hun verwytt.

Op deze wyze hebben zy zo dikken nevel over de kennis der
tyden, die zy gants door een gehaspelt hebben, gebracht, als over
de godgeleertheit der Ouden, die zy in buitensporige verdichtze-
len verkeert hebben, die voor hen en hunne Goden niet als de ui-
terſte verachting konden inboezemen. Zy ſchreven de meeste za-
ken niet als op het gemene gerucht, en om zo te ſpreken op een
horen zeggen. Hier door bedrogen zy zich en bedrogen anderen,
zegt Megasthenes in het afgebroken ſtuk van het boek dat wy on-
der zyn naam noch hebben; over het oordeel der tyden en jaar-
boeken van de Perzen. Pausanias bekend dat zy weinig met el-
kander over een komen, en dat zy het overal niet eens zyn ont-
trent de zaken, die tot den oorsprong behoren. Ook zyn de mee-
ſte Schryvers daar zo wars van, dat ze de eerste tyden in hunne
verwarring latende ſteken hun Geſchiedenis niet als op zekere
bepaalde Tydstippen beginnen, om gene verdichtzelen te zeggen.

De gewoontens en Zeden der Natien zouden ons tot een nader
kennis kunnen geleyden door de Vergelyking dezer Zeden en ge-
woontens. Maar onder deze Gewoontens waren er algemene, op
de eerste denkbeelden gegrond die de Vaders der Volkeren hun
kinderen hadden overgelevert, en die by de meeste byna zonder
enige verbaſtering behouden waren, of ten minſte zonder een zeer
taſtelyke verbaſtering, niet tegenſtaande dat zy ver van malkander
afwoonden en weinig gemeenſchap met elkander hielden. Zoda-
nig zyn de denkbeelden die met de meeste gebruiken van het da-
gelyke leven over een komen. Zekerlyk uit deze kan men niets
beſluiten. Ook zal ik in de Vergelyking die ik maken moet geen

D

zwa-

Plato in
Otia,Herod.
lib. 2. n.
49 & ſeqEuseb.
Praepar.
Evan.
Lib. 10
Cap. 4.
& ſeq.Megasthenes
fragm.Pausa-
nias in
Arcadia.Giffin-
gen uit
de ge-
woon-
tens.

16. ZEDEN DER WILDEN

zwaarigheid maken van de Gewoontens van wat voor Volkeren het ook zyn mogen aan te halen, zonder daar enig ander gevolg, uit te willen trekken als de enkele overeenkomst dezer Gewoontens met die van de eerste Oudheid.

Kenly-
ketrek-
ken die
dienen
kunnen
om de
Volke-
ren van
Amerika
te onder-
fchey-
den.

't Zou dan niet zyn als op enige duidelyke en kenlyke trekken van nieuw ontdekte Volkeren, met die der oude Volkeren vergeleken, waar van ons de Geschiedenissen enig denkbeeld hebben overgelaten dat men enige gissingen zou kunnen wagen, deze kenlyke trekken by malkander leggende, en met andere vergelykende.

Duidelyke en kenlyke trekken noem ik eenige zonderlinge gebruiken en die zo gemeen niet zyn. Zodanig is by voorbeeld, de gewoonte die de Mannen by sommige Volkeren hadden, van te bed te gaan leggen, wanneer hun Vrouwen gebaard hadden, van zich daar in door hunne Vrouwen zelfs te doen oppassen, en zich door haar te doen plegen, gelyk men op alle andere plaatzen de Vrouwen gewoon is te doen. Want schoon dit gebruik een gebruik van Godsdienst is, was het doch zeer zonderling. Nu vind ik het by de Iberiers of eerste inwoonders van Spanje, ik vind het by de oude inwoonders van het Eiland Korsika, het was by de Tibareniers in Aziën: het is hedendaags in enige van onze Provinciën dicht by Spanje leggende, daar zulks *broejen* genoemd word, men vind het ook ontrent Japan en in Amerika by de Karaïben en de Galibis. Zou men niet kunnen vermoeden uit een gebruik dat zo zonderling schynt, dat het van die eerste Volkeren tot deze laatste is overgegaan; zoo veel te meer om dat Strabo en de meeste Schryvers van ons den weg banen, die de Iberiers die uit Azië in Spanje, van ouds Iberië genaamt, gekomen waren, gehouden hebben, om weer uit Spanje na Aziën te keren, daar deze zelfde naam van Iberiën 't land dat zy besloegen bygebleven is. Hebben zy zich niet van daar na Amerika kunnen begeven?

Strabo
lib. 3.
Diod. Sic.
lib. 5.
Appoll.
Kbubef.
Histoire
Morale
des An-
tiques, c.
23.

Strabo
lib. 1 p.
42.

Amazo-
nen.

De Zeden der Amazonen zyn al te zonderling, en duiden een Volk al te zeer uit, om zich daar in te kunnen vergiffen.

De eerste onderrechten die 'er ons de Geschiedenis van geeft zyn van de vrouwen van Lybie, die zich na Pallas humeur schikten en ten oorlog dienden, daar deze vreeslyke Maagt een kunt van gemaakt had op de oevers van den Nyl of van het Meer Triton, daar zy geboren was: en van die Menaden of Bacchanten, die Dionisius, Koning van Lybien, met de Saters en Koribanten in zyn tochten volgden. Diodorus van Siciliën verbeeldt ze ons als meestreffende van de wydsafgelegenste landstrecken van Afrika. 't Is waarschynelyk dat inderdaad die gene daar haar oorsprong van hadden, die zich aan den Tanais ter neder sloegen, nademaal Herodotus haar als vreemde by de Sarmaten doet verschynen, die zy tot mans namen, en wier spraak zy genootzaakt waren te leren, om dat deze de hare niet begrypen konden. Zy zetten de grenspalen van haar ryk zeer ver uit, dat volgens Diodorus Siculus zich van de uiterste einden van Lybie tot den vloed Kaïkus in Asië uitstreckte. Hypsila en de vrouwen van Lemnos, die op een nacht, dat zy de kans klaar zagen, haar mans den hals afsneden, wa-
ren

Diod.
Sic. lib.
3. p. 9

Herod.
lib. 4 n.
114.

ren zonder twyffel van die slag, of wilden haar navolgen.

De Ondernemingen der Amazonen op Peleponnezus waren niet gelukkig, en hier van daan nam haar ondergang een begin: zy wierden door den Griekſchen Herkules en door Thezus overwonnen, Pentheſilea ſlaagde niet in het beleg van Troje, daar zy door Achilles, zo men den Dichter geloven mag, wierd omgebracht.

Daar word ook van Thaleſtris geſproken, die Alexander ging bezoeken, en van die gene die by de Kaſpiſche Zee overwonnen wierden, ſtrydende met andere barbaariſche Volkeren in 't hondert tegen de benden van Pompejus, die Mithridates vervolgte. Plutarchus zegt dat deze Veldheer onder de doden het lichaam van enige dezer heldinnen liet zoeken, maar dat men er geen een vinden kon, ſchoon men verſcheyde van haar uitgeſchudde klederen en wapenen vond. Zedert dien tyd vind men er niet meer van gewaagt, en miſſchien zoude wy deze geſchiedenis voor verdicht aanzien, gelyk Strabo zelfs deed, zo men by onze tyden niet verzekert was, dat op de oevers van de rivier *Maragnon of der Amazonen* noch van deze heldinnen gevonden worden, die een eer ſtellen in Oorlog te voeren, van de Mannen afgeſcheyden leven, zich dagelyks oefenen om met den boog te ſchieten, niet als de meisjes by zich behouden, en de jongens ombrengen of aan de vaders wedergeven op gezette tyden dat zy by malkander komen. Vader Lamberti van de Order der Reguliere Prieſters, en zending van Kolehſis, beweert dat 'er noch Amazonen onder de woefte Natien zyn, die den Kaukaſus bewonen.

De geleerde Huet meent dat de Amazonen uit Afrika na Amerika zyn getrokken, maar zyn gevoelen ontrent dit ſtuk is niet beter gegrond, als dat 't geen hy over den Oorſprong der Peruviaanen heeft, die hy van de Zwartten der Ryken van Guinea en Angola doet herkomen.

Zo er Vrouwen van een Mannenmoed gevonden worden, die een eer in het Krygshandwerk ſtelden, dat niet als den Mannen ſchynt te paſſen, daar worden ook zulke laſſe Mannen gevonden, dat zy als Wyſen leven. By de Ilinezen, by de Siouzen te Louisiana, te Florida en in Jukatan zyn er jongelingen die een Vrouwe gewaad aantrekken, dat zy al hun leven behouden en die het een eer achten zich tot al haar bezigheden te vernederen; zy huwen, nooit zy wonen al de oefeningen by daar de Godsdienſt ſchynt deel in te hebben, en dit buiten gewone levensgedrag doet hen voor luiden van een verheven rang en die boven het gros der menſchen zyn aanzien. Zouden dit dezelfde Volkeren niet zyn als de Aziatiſche Aanbidders van Cybele, of deze Ooſterlingen daar Julius Firmikus van ſpreekt; die, de eene aan de Goden van Frygie, de andere aan Venus Urania, Prieſters toewydden, die zich als Vrouwen verkleedden, die zich aan een verwyſde tropi gewenden, die zich blanketten, en hun ware kunnen onder de ontleende gewaden van die gene die zy met kracht en geweld wilden nabootzen, verborgen.

Het gezicht dezer Mannen in Vrouwe klederen verbaasde de Eu-

Apoll.
Ab. lib. 1
N. 139.

Apollon.
der. lib. 1
Plat.
seeb. in
Theo.
Diod. Sic.

p. 163.

Coins.
Swy.
Lib. 2.

Quint.
Cras.
lib. 6

Cap. 10.
Justin.
lib. 12.

p. 108.

Plutarch.
in Pomp.
Strab.
lib. 11. p.

348.

Daar
worden
heden
daags
noch
Amazonen
ge-
vonden.

Relati-
one della
Calchide,
cap. p.
28 p.
200.
201.

Huet,
Demon-
str. E-
vang.
Prop. 4
cap. 7.
Subſt.
Mannen
in Vron-
wekle-
deren.

Julius
Firmicus
Lib. de
Error.
Prof. Re-
lig.

Teon-

recht
door de
Euro-
peers
voor
Hermas-
frodiet-
ten aan
gezien.

Vasko
Nognes
de Val-
boa
brengt
een
groot
getal
daar van
wrede-
lyk om-
hals.

*L. van de
Gomara,
Hist. Ge-
n. 3.*

ropeërs, die 't eerst in Amerika aanlandden. Nademaal zy de beweegredenen van dit slag van herichepping niet doorgrondden, beeldden zy zich in dat het luiden waren, die beyde de geslachten gemeen hadden: in derdaad onze oude Reysverhalen noemen hen niet anders als Hermasfrodieten of Manwyven. Schoon de Geest van Godsdienst, die hen dezen staat doet omhelzen, hen als buiten gewone menschen doet aanzien, zyn ze evenwel wezentlyk onder de Wilden zelfs tot die verachting vervallen, waar in oudtyds de Priesters van Venus, Urania en Cybele waren; en 't zy zy zich in de waarheid deze Verachting op den hals hebben gehaald met zich aan schandelyke minnedriften over te geven, 't zy dat de onkunde der Europeërs ontrent de oorzaken van hun aangevaarden staat, tegen hen quade vermoedens deed opvatten, deze vermoedens wortelen zo diep in hun gemoed, dat zy 't allernadeligste wat men denken kon verzonnen, en deze Verbeelding ontfak zo zeer den yver van Vasko Nognes de Valboa, een Spaans Hopman, die het eerst de Zuiderzee ontdekte, dat hy er een groot getal deed omkomen, hiezende op hen die razende Doggen aan, waar van die van zyne Natie zich bedient hebben, om een groot deel der Indianen te verdelgen.

VYFDE HOOFSTUK.

Giffing
over den
Oor-
sprong
der Ka-
raiben
van de
Antilles.
*Herod.
lib. 1. n.
146.*

Herodotus verhaalt een zeer sonderling geval, waar uit men eenig licht over den Oorsprong der Karaiiben van de Eylan- den Antilles zou kunnen halen. Hy zegt, dat onder de 12 Volke- ren, die uit Eubea na Jonien trokken, van waar zy dezelve eerste inwoonders verjoegen, die gene die uit het Prytaneum van Athe- nen gekomen waren, hun Vrouwen in hun land gelaten hebbende, daar zy niet van zins waren weer na toe te keren, een inval in Karien deden, en dat zy'er zich meester van gemaakt hebbende, zy al de Mannen zonder ondericheyd van ouderdom ombrachten, spa- rende de Vrouwen niet als om die ten wyve te nemen. Deze Vrouwen tot de droevige keur gebracht van om te komen of de wet van den Overwinnaar te ondergaan, wilden noch liever deze laatste party kiezen; maar razende van wanhoop deden zy een Eed van nooit met haar mannen te eten, en ze nooit by hun na- men te noemen; en zy maakten een Wet van dit gebruik tot haar nakomelingschap te doen overgaan, lerende de kinderen, die uit deze huwelyken zouden spruiten, dat zy dusdanig te werk gingen, om dat haar Overwinnaars haar Vaders, haar Mannen en haar Kinderen hadden omgebracht. De Vrouwen der Karaiiben eten ook nooit met haar mans, zy noemen ze nooit by hunne namen, en zy dienen hen als of zy hunne slavinnen waren. En dat het zon- derlingste is, is dat zy eenigants anders spraak hebben als haar Mannen, gelyk na allen schyn de Karische Vrouwen hadden, die vreemd waren aan deze Volkeren uit Eubia gekomen; die haar land verwoesten.

Men zou 'er by kunnen voegen dat men noch eenige overeen- komst vind tuschen den ouden naam van Kariens en dien van Ka- raiben,

maäl zy de be-
oorgronden,
de geflachten
en noemen hen
noen de Geest
n, hen als bui-
wezentlyk on-
aar in oudtyds
en't zy zy zich
en gehaalt met
t zy dat de on-
n aangevaarden
deze vermoec-
allernadeligste
lding ontfak zo
paans Hopman,
een groot getal
ggen aan, waar
een groot deel

K.
waar uit men
n van de Eylan-
der de 12 Volke-
zy defzelfs eerste
neum van Athe-
elaten hebbende,
en, een inval in
kt hebbende, zy
ombrachten, spa-
nemen. Deze
te komen of de
noch liever deze
p deden zy een
moit by hun na-
gebruik tot haar
inderen, die uit
te werk gingen,
Mannen en haar
er Karaiben eten
y hunne namen,
En dat het zon-
hebben als haar
ven hadden, die
komen, die haar

eenige overeen-
en dien van Ka-
raiben,

raiben, gelyk zich de Wilden, waar van ik spreek, hedendaags noemen. Deze Wilden verhalen zelfs dat zy hunne vyanden verwonnen en alle verdelgt hebbende, niet als de vrouwen en dochters spaarden, en zy zeggen, dat dit de oorzaak van de verscheydenheid der sprake is, die tusschen de twee kunnen gevonden word: maar nademaal 'er van een mischien zeer oude geschiedenis gehandelt word, en daar zy geen Tydrekening van hebben, schynen zy te veronderstellen dat de Vrouwen uit die landen, afkomstig waren, die zy hedendaags bezitten, en daar zy zelfs vreemdelingen in waren. Dit is de oorzaak geweest, waarom de Vader du Tertre en de Predikant Rochefort, dewelke onderstelden, dat deze geschiedenis verzer was, als zy mischien inderdaad is, over den oorsprong dezer volkeren getwist hebben; de eerste doet ze van de Galibis of Karaiben van 't vaste land, en de andere van de Apalachiëten, een Volk van Florida, afstammen.

De Natie der Eskimenzers, die van den 52^{den} Noorderbreete tot den 60^{den} woont, tusschen de baai van Hudson en het naauw van Belle-Ile; waar door het land van Labrador met het Eiland Terre-Neuve gescheyden word, heeft zulke zonderlinge gewoontens en die zo weinig met die der andere Wilden schynen overeen te komen; hun wezen zelfs verschilt zo veel van dat der andere Natien van deze ruime landstreek, dat het schynt dat men zich niet vergiffen kan met te zeggen dat zy ook een gants verschillende oorsprong hebben. Zy zyn groot, welgemaakt, blanker als de andere Wilden; zy laten hun baard groejen; zy hebben gekrult hair en snyden het onder de oren af, byna alle hebben zy het zwart, maar zommige blond en eenige andere ros, gelyk de Noordlyke Volkeren van Europa.

De naam van Eskimenzers die men hun gegeven heeft, schynt van het woord Eskimantzik van daan te komen, dat in de Abenagische spraak menschen betekent *die raauw vleesch eten*. Om dat enkel en alleen van de jacht en 't visschen levende, zy het vleesch der dieren en de visschen gants raauw en bloedig eeten. Men heeft willen beweren dat zy met het vuur niet wisten om te gaan, maar de Europeers, die ze van dichtter by bekeken hebben, hebben het tegendeel ontdekt. Het scheen zelfs dat zy daar een Godsdienstige eerbied voor hadden, dat uit de ongerustheid bleek die zy betuigden ter oorzaak van een Matroos, die om zyn pyp aan te steken een koolle vuurs genomen had, die hy omze te vrede te stellen genoodzaakt was weer op haar plaats te leggen. Zy bedienen er zich ook van in keuken, want schoon zy niet ichromen raauw vleesch te eten, laten zy het evenwel half gaar koken, wanneer zy daar gelegenheid toe hebben, in aarde of stene potten en ketels, of wel zy laten het in de zon drogen, om het tot meel te malen en 'er een soort van pap af te bereyden.

De Wilden geven hun noch een anderen naam, zoo veel als *Fluchtelingen* betekenende, niet dat zy niet dapper zyn, maar om dat zy zeer levendig en ongerust van geest zynde en een gedurige vrees zyn en altyd in alarm, vermydende zo veel zy kunnen allen omgang met alle andere Natien. De Heer Joliet, die het eerste

De Ter-
tre. Hist.
Natu-
relle des
Antilles,
Traité
7 Ch.
121.

Rochefort,
Hist.
Morale
des An-
tilles, liv.
2. Ch. 7.

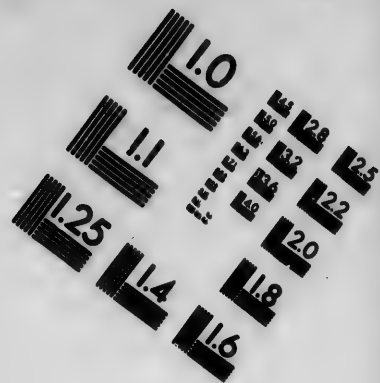
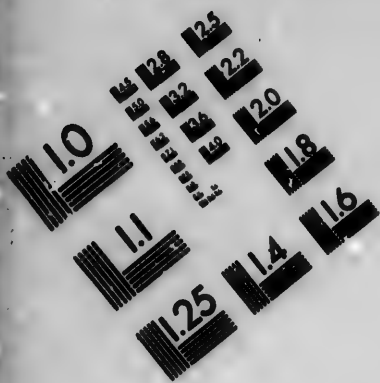
Van de
Eski-
men-
zers.

Zy zyn
veel
blanker
als de
andere
Wilden.

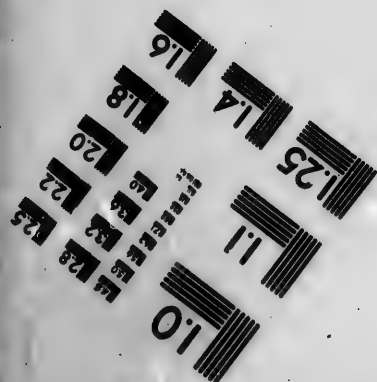
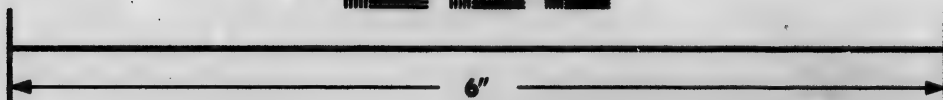
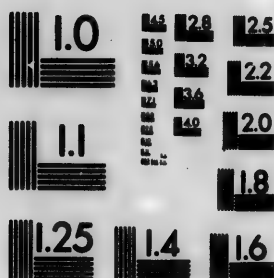
Waar
die
naam
van
daan
komt.

Zy ver-
myden
zo veel
zy kun-
nen al-
len om-

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4303

18 20 22 24
E E E E E

10 01
E E E E E

gang
met an-
dere
Natiën.

Mississipi ontdekt heeft, en de Heer Konstantyn zyn, die onder de Franschen, die er tnaast zyn by geweest. Zy zyn ook eens van zelfs op het fort van Myn Heer de Courtemanche gekomen, maar de handel die men met hen gedreven heeft is zo zeldzaam geweest en met zo veel voorzorg en argwaan van beyde kanten toegegaan, dat men geen omgang genoeg met hen gehad heeft om ze wel te kennen.

Wat
hier
van de
oor-
zaak is.

Men kan niet twyffelen of zy hebben eertys met de Biskajers omgegaan, die de eerste Volkeren van Europa zyn, die deze kusten hebben wezen bezoeken daar zy gongen visschen; en men heeft enige reden om te geloven dat eenig verraad, dat deze tegens hen gepleegt zullen hebben, hen schuw gemaakt heeft, want zedert dien tyd mishandelen ze al de Europeërs die in hun handen vallen. Men zegt zelfs dat zy stil de Kabels van hun Schepen aan stukken hakken, om ze op de kust te laten vergaan, en dat ze zomtyds stout genoeg zyn om ze aan te vallen en ze mee te nemen.

Men
ook
spreng.

Daar zyn 'er die beweren, dat de Natie voortgeplant is door de Schipbreuk van eenig Biskaais Schip, en dat zy bygevolg haar oorsprong verschuldigt is aan deze zelfde Volkeren van Europa, over wie zy naderhand reden hebben gehad om te klagen, maar 't geen men van hun gewoontens heeft kunnen aanmerken, overtuigt my dat zy een veel ouder oorsprong hebben. Ik zou eerder geloven dat zy in oude tyden uit de Britannische Eylanden of de Orkades zyn voortgekomen, en zo zy niet enige overblyfselen van Afgodery en Bygeloof hadden, zonder dat 'er onder hen enige voetslap van 't Christendom te zien is, zou men misschien kunnen zeggen dat zy van deze Kambriers afstamt zyn, die het Land van Wallis op het einde der 12. Eeuw verlatende, nieuwe landen na de kant van 't Westen gingen zoeken, onder het geleyde van een hinner Vorsten, Madok genaamt, en Zoon van Owen Guynedd, waar van in de Historie van Kambrien van David Pouwel gesproken word: zo andersins de Reyzen van dezen Madok niet te enemaal verduidelicht zyn. Ik zal op zyn plaats van de Woonplaatsen der Eskimenzers, van hun kledingen, kanen en prauwen spreken.

Volgens
het ge-
voelen
van den
Schrift-
ver.

David
Pouwel.
Hij.
Combrin
ad m.
1170.

ZESDE HOOFSTUK.

Reuzen.

DE gestalte der Reuzen en der Dwergen spreekt voor hen, zo veel als de duidelykste gewoontens voor anderen zouden kunnen spreken. De Schrift gewaagt dikwils van menschen van een onmatige lengte, die kinderen van Enakim waren, en in het land van Kanaan woonden. De Ongewyde Historie en de fabelen hebben hun gevecht met de Goden ook beroemt gemaakt. Akosta, de Inkas Garcilasso de la Vega, en verscheide andere verzekeren dat zy in Peru woonden, daar zy Gods toorn op hun haalden, die hen de zwaarte van zyn hand en het gewicht zynor Wraak op een buitengewone wyze deed gevoelen. Daar zyn noch hele volkeren van Reuzen, zegt men, in de zuidelyke landen, die na allen schyn uit den zelfden stam zyn voortgekomen.

De

De Pygmeen of Dwerger, wier gevechten met Herkules, die ze verdelgde, de Dichters ons hebben opgezongen, zyn misschien zo verfiert niet als men zich zou inbeelden. Ik wil wel geloven dat de Poëtische vryheid iets van hun gestalte heeft afgenomen, maar zonder van de Samoeden te spreken, die zeer klein zyn, Paulus Jovius plaatst in 't Noorden van het Moskovitsche Lapland en het Oosterfche Tartaryen een Natie van Dwerger. Volgens het verhaal eeniger Indianen moeten 'er eenige diergelyke volkeren in het Noorden van Amerika zyn: 't Is eenige jaren geleden dat de Wilden een man van een zeer kleine gestalte in Hudzons baai brachten. Deze scheen niet verwondert te zyn het fort der Franschen en de schepen der Europeanen te zien, en hy deed verstaan dat hy iets diergelyks in het land had gezien, waar uit hy getrokken was toen hy gevangen wierd. Een meysje van de Natie der Eskimenzers, die in 't jaar 1717 gevangen wierd, en in de sterkte gebracht die de Heer de Courtemanche op de kust van Labrador had opgerecht, daar zy tot in 1720 gebleven is; onderwyl fransch genoeg geleert hebbende om zich te doen verstaan, verzekerde dat 'er gehele Volkeren van kleine menschen waren, drie voet hoog en wier vrouwen, noch kleinder waren; dat de kleine menschen slaven van de grote waren, en zich gelukkig achten als men hun een teug zoet water gaf, om dat zy door den bank niet als zout water drinken, gelyk de Eskimenzers.

Men zou zich noch minder kunnen vergrypen ontrent den oorsprong van zekere Natien die noch meer getekent zyn, gelyk die daar Plinius, Solinus, Pomponius Mela, enz. van spreken na Ktesias en de andere oude Schryvers die van Oost-Indien geschreven hebben, zo zy hedendaags in Amerika gevonden wierden. Deze Schryvers hebben ons zulke wonderlyke Schepzels van menschen verbeeld, dat zy ons niet hebben kunnen overtuigen, noch den naam van fabelachtige Schryvers ontgaan, die voor vermaak wat sprookjes ver dichtten, of die zich door een gekkelichtgelovigheid lieten verleyden. Waar over Strabo, die tot het ander uiterste vervalt, gemeent heeft te kunnen de gekschieren. Maar al hadden zy schoon de waarheid gezegt, zy spraken van een zo wyd afgelegen land, en dat toen zo weinig bekend was, en zy zeyden 'er toen zo wonderbaarlyke dingen van, dat zy daarom niet te eer zouden hebben geloofd geworden, zo zeer was 't geen zy zeyden buiten alle waarschynelykheid.

Wie zou inderdaad hebben kunnen geloven dat 'er Natien van menschen zyn met Hondskoppen, van menschen zonder hooft, van menschen wier oren tot op de hiel en hongen. Van Arimaspi of menschen met een Oog, van menschen die maar een Been hebben; van gantfche Volkeren daar de vrouwen maar eens baren; en daar de kinderen met zulke gryze haaren ter wereld komen, als zy in een hogen ouderdom zyn kunnen; van menschen eindelyk waar van de eene geen neus hebben, andere geen mond noch aarsdarm, die niet eten en op een gants andere wyze als andere menschen hun voedsel ontfangen. Ook hebben enige Schryvers, gelyk Herodotus en Mela, de meeste part dezer Wanscheppzels, ver-

Paul.
Jovius,
lib. de
Legati-
one Mos-
cov.

Ver-
scheyde
wan-
schape
Volke-
ren.

Plin lib.
7. Cap. 2.
Solin Cap
44. Pom-
pon. Ma-
la lib. 1
Ctesias
frag. ex
Indica.

Strabo
Lib. p.
48.

no-

*Herodotus lib. 4.
n. 191.
Pomp.
Mela.
locu ut.*

*Plin. 2.
7. Cap.
1.*

ondeeffelt zynde dat 'er zodanige waren, eer onder de beesten als onder de menschen getelt. De meeste andere die 'er van geschreven hebben, blyven geen borg voor deze geschiedenissen, en spreken 'er niet als op de goede trouw van een ander, daar zy mischien zelfs niet te veel op vertrouwden. Daar is niemand als Plinius die ons deze wonderen schynt te willen opdringen, zeggende dat 'er vele zaken zyn die men als onmooglyk aanziet, eer de Ervarentheid geleert heeft dat zy in der daad mooglyk zyn: en dat men al zo ongelovig zou zyn ten opzicht der Ethiopers, zoo men 'er nooit gezien had, als men zou kunnen zyn ten opzicht van alles wat hy te zeggen had.

*Joan. de
Lus Ind.
lib. 1.
17. Cap.
7.
Idem lib.
15. Cap.
3.*

De Beschryvers van de eerste Westindische Reystochten hebben ons alzo ongelooftelyke vertellingen gedaan; wy zien 'er gedaantens van menschen met wanschapen oren, en wiens vermaak is dezelve door het ysselyk gewicht van de ooringen, die zy 'er aangehangen, langer te rekken. De Laet spreekt van een volk daar de Manliu borslen hebben die hun tot op de dyen vallen, zo dat zy genootzaakt zyn dezelve op te binden en rontom hun lyf te winden, wanneer zy lopen willen.

*Walter
Raleigh
in de-
scrip-
Guiana.
Ind. Oc-
cid. par-
te 8.*

Wouter Raleigh plaatst een talryk volk van menschen zonder hooft in Guyana. Jacques Carthier, die na allen schyn nooit Ktesias noch Plinius gelezen had, zegt ons op het verhaal van een Wilden man, dat 'er tegens het Noorden Volkeren waren die niet aten, Volkeren die maar een been hadden, en anderen daar men al zulke ongelooftelyke dingen zag, die te lang zouden zyn om te verhalen. Deze zelfde Wilde dochter, waar van ik zo even ter oorzak van de Dwerger gesproken heb, verzekerde op de zelfde wyze, dat 'er behalven deze kleine mensjens noch andere van een ysselyke lengte en dikte waren, die hun gevoeg door den mond deden, en van onder de schouder pisten; zommige die maar ene dy hadden, een been en een zeer brede voet, twee handen aan eenen arm, een plat hooft en lichaam, een kleine neus, ogen en mond, en die hier by de beste duikers van de wereld waren; en dat de Eskimizers zich van die gene die zy tot slaven maakten bedienden, om van den grond der zee op te halen, 't geen zy ingeslokt had, wanneer de Europeesche schepen op hun kusten schipbreuk leden. Andere, om kort te gaan, die een uitermaten zwart gezicht hadden, den neus en de oren zeer dik, en hairen die van de geboorte af gants gryszyn, en het haar der dieren die in landen geworpen worden die na altyd met sneeuw bedekt leggen.

Ik keer weder tot het geen ik flus gezegt heb dat alwaren zelfs deze verhalen waar, zy schynen evenwel zo verduicht en zo weinig waarfchynelyk, dat zy niet verdienen geloofd te worden als na dat men na de naaukeurige ontdekking dezer Volkeren zodanig verzekert was dat zy 'er zyn, dat wy 'er niet meer aan twyffelen konden zonder ongelijk te doen aan een groot getal van personen wier getuigenis onberispelyk scheen.

Wat my aangaat ik heb altyd voor fabelen aangezien 't geen de oude Schryvers en de opstelders van de Reystochten van Amerika

EN

de beesten als
r van geſchre-
niffen, en ſpre-
r, daar zy miſ-
niemand als Plu-
gen, zeggende
et, eer de Er-
k zyn: en dat
pers, zoo men
opzicht van al-

tochten hebben
zien 'er gedaan-
vermaak is de-
die zy 'er aan-
ten volk daar de
allen, zo dat zy
hun lyf te win-

menſchen zonder
len ſchyn nooit
verhaal van een
ieren waren die
en anderen daar
g zouden zyn om
an ik zo even ter
erde op de zelfde
h ander'e van een
g door den mond
nige die maar ene
wee handen aan
ne neus, ogen en
ereld waren; en
t ſlaven maakten
en, 't geen zy in-
hun kusten ſchip-
uitermaten zwart
k, en haren 'die
r der dieren die
t ſneeuw bedekt

dat alwaren zelfs
icht en zo weinig
worden als na dat
en zodanig verze-
twyffelen konden
perſonen wier ge-

gezien 't geen de
nten van Amerika
ORs

ons van deze wonderbare volkeren verkeren verhaalt hebben, en ik heb my nooit kunnen verbeelden dat de oude in 't byzonder ons dezelve in alle ernst voor wezentlyke Volkeren wilden verkopen, of ten minſten zo 'er geweest zyn die daar lichtgelovig genoeg toe waren; zy zullen door den naam dezer Natien bedrogen zyn geweest: bynamen die hun door hun bureu en vyanden gegeven waren, welke door deze beeldſprakige uitdrukkingen wilden te kennen geven, hoe weinig zy dezelve achten, op de zelfde wyze als hedendaags de Chinezen, die menen dat zy de verſtandigſte luiden van de wereld zyn, zeggen, dat zy de enigſte zyn die twee ogen hebben, dat al hun bureu blind zyn, maar dat de Europeanen, die hun enige ſchranderheid hebben laten blyken, een oog hebben, zo dat zy ons op de zelfde wyze aanzien als de Oudheid de Cyklopen verbeeld.

Het zelfde Vonnis had ik in 't byzonder over de menſchen zonder hoofden geveld, niet tegenſtaande het geen men hier over in een Sermoen leeft, dat onder die van St. Auguſtyn gevonden word, en dat dezen Vader wel opgedicht konde zyn. Maar een of twee gevallen, nu onlangs gebeurt, hebben my verplicht, myn oordeel op te ſchorten, of zelfs myn denkbeelden daar op te hervormen.

Het eerſte dezer voorvallen is gehaalt uit de laaſte brieven die wy uit China gekregen hebben. Daar in word verhaalt, dat de grote Keyzer, die zedert zo langen tyd dit wyd uitgeſtrekte ryk met zo veel roem beſtiert, gemeenzaam met den Hr. Mezsa Barba, Patriarch van Alexandryen, en Legaat van den H. Stoel, by dezen Vorſt pratende, hem verſcheide vragen deed, ontrent de wyze van rechtspleging in Europa, waar op de Legaat volkome na deſzelfs genoegen geantwoord hebbende: „wat my aangaat, zeyde „de Keyzer, ik ben volgens de Staatswetten verplicht de dood „vonniffen te tekenen, maar zedert meer als 60. jaar dat ik op „den troon ben, heb ik altoos grote moeite gehad om de dood van „een myner onderzaten te onderſchryven, en ik heb 'er my altyd „van verſchoont, zo veel ik heb kunnen doen zonder de Wetten „van 't ryk te ſchenden. Zie hier een voorbeeld daar van, zeyde hy.

„Enige jaren geleden hadden enige myner onderzaten een ge- „rucht uitgeſtroit, dat zy menſchen zonder hoofd gezien had- „den, wier ogen op de borſt, en de mond op den maag ſtond: „dit wonderdelyk nieuws veroorzaakte een beweging in de ge- „meederen, die de Mandarynen meenden te moeten ſluiten, uit „vrees dat dit enige opſchudding in den ſtaat mochte verwekken. „Zy deden de uitſtrojers van dit gerucht gevangen nemen, maakten „hun proces op, en verwezen ze ter dood. Het Vonnis my ge- „bracht zynde, dacht my dat dit een van die gelegentheden was, „waar in ik de uitvoering daar van kon opſchorten. Ik deed het, „en ik was 'er in het vervolg zeer wel voldaan over, want enigen „tyd daar na de Noorder Tartaren myn Onderzaten, die te Oe- „king gekomen waren, hier over ondervraagt hebbende, bevestig- „den zy my 't geen de eerſte gezegt hadden, en verackerden my.

E

Aug.
Serm.
37. ad
Hieronymus

Voor-
val
waar uit
bewe-
zen
ſchyn-
te kun-
nen
worden
dat 'er
noch
menſ-
chen
zonder
hoofden
zyn.

dat zy enige dier Wangedrochten gesien en gebod had-
den.

Twede
vooral
tot be-
vryis-
singe
van die-
pense.

Het tweede geval is te Kanada geschied, daar zich voorleeden jaar een diergelyk gerucht onder de Wilden verspreyde, by wie de ongeschortheid van de zaak geen minder verwondering als by de Chinezen verwekt heeft. Een Irokois, zeggen zy, in den herfst of de Winter van het jaar 1711. op de nacht zynde, wierd een van deze Wangedrochte menschen gewaar; en 't zy niet genoeg onder-
scheydende wat het wezen mocht, hy het van ver voor een wild dier aanzag, 't zy dat het gezicht van een zo zonderling voorwerp hem enige schrik veroorzaakt had, hy schoot op hem en doodde hem. Vervolgens geraadt zynde om hem niet meer aandacht te bestouwen, zag hy een man zo als ik deze hoofdeloze menschen beschreven heb, en 't geen zyn verwondering vermeerderde, is dat hy hem aan een boom gebonden vond. De Irokois van de nacht te huis komende, vertelde zyn verhaal aan de andere Wilden, die niet kunnen ophouden over de geschiedenis van den man zonder hooft te spreken, welke de meeste, ter oorzak van de aenwylend, voor een fabel hebben aangezien.

De zaak schynt evenwel zeer wezenlyk, en 't is waarschynelyk dat dit rampzalig schezpel door de Wilden van enige afgelegene Natie tot haar gemaakt zynde, dus in de bosschen gebonden en verlieten zal geweest zyn door deze Wilden die hem gevangen hadden, en die zich in een Vyandlyk land vindende, en misschien zich ontdekkende genootzaakt zullen geweest te vluchten, en in hun veiligheid te voorzien.

Wat hier van zy, deze gevallen komen zeer wel met elkander over een, en veronderstelt zynde dat zy maar zyn kunnen een denkbeeld van de Verslutningen der Barbaarsche Volkeren geven. Want deze menschen zonder hooft woonden eertijds in Afrika omtrent den Nyl en de Rode Zee. Heftendaags moeten 'er volgens de verhalen ten minsten twee zulke Natien zyn, een die van de Langeharde, die Wouter Raleigh aan den vloed der Amazonen en in het midden van Guyana plaatst, en de andere ten Noord-Oosten van China en Japan gelegen, daar Azie aan Amerika grenst. 't Is zelfs waarschynelyk, dat daar van daan die gene gekomen is, dien men veronderstelt door den Irokois waar van ik zo even gesproken hebbe gedood te zyn. Dit kan zelfs bevestigen, dat Amerika en Azia aan elkander vast zyn, en dat misschien zo moeilyk niet is deze ontdekking te doen. Nu rekent eens wat schriklyke ongeschiktheid van land 'er tuschen de oude en hedendaagse menschen zonder hooft is.

Hoe dik
even-
wel te
verstaan
is?

Men moet niet geloven dat deze Volkeren gants geen hooft hebben, maar dat het zeer ingezonken is, zo dat het byna met de schouders gelyk komt, en door het haar verborgen word. Dit kan door kunst geschieden, met het hooft der kinderen als ze noch in de wieg leggen te drukken, op dezelfde wyze als verscheide Volkeren van Amerika het voorhooft, het slag van 't hooft en den neus hunner kinderen plat drukken, zo dra zy ter wereld komen, en gelyk men in China de voeten van de jonge meisjes zo gewel-

dig

gedood had

ich voorleeden
eydde, by wie
ering als by de
, in den herft
wierd een van
genoeg onder
voor een wild
rling voorwerp
nem en doodde
er aandacht te
elooze menfchen
rmeerderde, is
Irokoi's van de
de andere Wil-
is van den man
oorzaak van de

s waarfchynelyk
enige afgelegene
en gebonden en
gevangen had-
de, en miffchien
vluchten, en in

vel met elkander
(zyn) kunnen een
Volkeren geven.
ertyds in Afrika
moeten 'er vol-
een die van de
d der Amazonen
dere ten Noord-
die aan Amerika
n die gene geko-
s waar van ik zo
s bevestigen, dat
fchienen zo moei-
s wat fchriklyke
n hedendaagfche

geen hooft heb-
het byna met de
n word. Dit kan
en als ze noch in
verfcheyde Vol-
't hooft en den
r wereld komen,
neisjes zo gewel-
dig

dig zwachtelt, dat zy 'er by na geen meer hebben, als zy wat ou-
der geworden zyn: dit kan ook natuurlyk gefchieden door een
uitwerking van de inbeeldingskracht der Moeders, die behagen in
zulk een diep ingezonden hooft zullen gevonden hebben. Men weet
uit verfcheyde droevige ondervindingen, hoe veel indruk de in-
beeldingskracht der moeders op haar vrucht geeft. Men zou
miffchien aan deze inbeelding de verf der Negers en der Karai-
ben, gelyk ik reeds gezegt heb, kunnen toefchryven. Ik zal in 't
vervolg van den fmaak fpreken, dien de woefte Natien altyd ge-
had hebben, om haar lichamen met verfcheyde verwen te befchil-
deren.

De Kariben behouden dezen fmaak nog voor het Rood. De
Negers hebben den zelfden fmaak voor het pikzwart, voor de dik-
ke lippen, voor een platte neus, en haar als wol. Deze algemeene
fmaak onder de gantfche Natie, en het gedurig gezicht van dier-
gelyke Voorwerpen heeft een indruk op de zwangere Vrouwen
moeten maken, gelyk de bonte flaven op de Schapen van Jakob;
en dit moet 'er ten eerften veel toegedaan hebben, om de eene
zwart uit de natuur te maken, en de andere roodachtig, gelyk zy
hedendaags zyn: dit moet ook ten delen geholpen hebben om het
hooft der zogenaamde Hoofdloze Menfchen met de fchouders
gelyk te ftellen. In der daad by die Volkeren die het hooft hunner
kinderen plat drukken, of die hun de voeten zwachtelen, heeft
'er weinig moeite toe om het werk tot volmaaktheid te brengen,
om dat uit der aart de kinderen daar met een platter hooft of klein-
ner voeten ter wereld komen als de kinderen der Européers.

Men zal in 't Vervolg van dit Werk verfcheyde andere zonder-
linge trekken zien, waar van ieder een de toepaffing op andere
Volkeren kan maken, waar van hy meer kennis zal hebben als ik,
en die ik varen laat om tot enige byzondere giffing over den Oor-
fprong der Irokoizen en Autonnen te komen.

ZEVENDE HOOFSTUK

HOrnius heeft gemeent, de Irokoizen en de Sourikoizen van de
Turken te konnen afleiden, en de Huronnen van een Volk
van den groten Mogol, 't welk een naam voert daar na zwemen-
de: maar nademaal deze dingen niet ftuunen als op de overeenbren-
ging dezer woorden, die hy eigen geloof te zyn aan de barbaar-
fche talen, is het, om zyn bewys mover te werpen en ter zelfder
tyd een denkbeeld te geven van den ftaat die 'er op zulke bewyzen
te maken is, genoeg, te zeggen, dat de wonderlyke namen *Hu-
ronnen* en *Irokoizen*, door de Franfchen verzonnen, en aan deze
Amerikaanfche Volkeren gegeven zyn.

Enige kenlyke gewoonten van de Volkeren van Lycie, met
die der Irokoizen en Huronnen vergeleken, hadden my in 't eerst doen
gelooven, dat ik niet van de waarheid zou afwyken, doende hen
de eene van de andere afftammen; en ik meende Herodotus, in
Nikolaas van Damaskus en in Heraklides van Pontus gevonden te
hebben, waar mee ik myne giffingen kon bevestigen. Laet ons

E 2

deze

Gen. 30:
Vs. 29.

Giffin-
gen
over den
Oor-
fprong
der Iro-
koizen
en Hu-
ronnen
in Ame-
rika.

Verge-
lyk tuf-
fchen de
oude
Lycien
en de
Irokoiz-

Sten van
Ameri-
ka.

Herod.
lib. 1. 8.
173.

deze Schryvers boreu. Herodotus in 't eerste boek schryft van de Lyciers aldus.

„De Lyciers bedienen zich ten dale van de Wetten der Kre-
tenners, en het dale van die der Karters. Maar die hebben zy
„in 't byzondere en dat nergens anders in gebruik is, dat zy de
„namen van hun Moeders aannemen; en zo iemand een ander
„ontmoetende vraagt wie hy is en van wat geslacht, zoekt hy zyn
„Adel in het huis van zyn Moeder, en haalt daar zyn geslachteke-
ning van daad. Zo een adelyke Vrouw een burger man trouw,
„worden de kinderen die 'er uit voortkomen van Adel gerekent,
„en zo een edelman en van een van de eerste huizen onder hen
„een vreemde vrouw trouw, of een byzit geweest is worden de
„kinderen die uit dit huwlyk geboren worden niet voor edel ge-
houden.

Her-
odot.
Pontus
ΑΤΚΙΩΝ

„De Lyciers, zegt Heraklides van Pontus, leven van den Roof,
„zy hebben geen geichreven wetten, maar alleen gewoontens die
„by hen onderhouden worden; De Vrouwen zyn 'er de meesters
„van 't begin af.

Nicol.
Damasc.
ΑΤΚΙΩΣ

Nikolaas van Damaskus bevestigt de zelfde zaak zeer duidelyk
in 't boek van de zeden der Natien. „De Lyciers, zegt hy, be-
„wyzen den Vrouwen meer eer als den Mannen. 't Zyn de Moe-
„ders die den kinderen den naam geven, en de dochters zyn
„'er erfgenamen van de goederen, en niet de zonen.

Laat ons tot de toepassing komen.

Eerste
over-
een-
komst.

De eerste trek van Overeenkomst is in den naam zelfs van de Ly-
ciers. Deze Naam was hun, volgens het gevoelen der Schry-
vers, gegeven ter oorzaak van Lykus, Zoon van Pandion, die na
de Termylen by Sarpedon gevlucht zynde, zich daar zo geacht
maakte door de Wetten die hy ontrent den Godsdienst en de Ze-
den maakte, dat zy den naam lieten varen die zy voerden om den
zynen aan te nemen. ΑΤΚΙΩΣ in 't Grieks betekent een Wolf; nu
zyn de Huronnen en de Irokoizen in drie geslachten verdeelt, waar
van 't een dat van den Wolf is. Het onderscheyd van deze drie-
geslachten is by hen geheiligt en zeer oud, het is op het verdicht-
zel van hun oorsprong gegrond, dat ik hier na zal verhalen; en het
geslacht van den Wolf beroemt zich den naam van den eersten al-
ler menschen te voeren, die my de Lykus der Lyciers schynt te
zyn.

Tweede
over-
een-
komst.

De tweede trek van overeenkomst bestaat in deze oppermacht die
Heraklides van Pontus en de anderen aan de Lycische vrouwen
over hare mannen geven. Dit zal misschien die gene vreemd voor-
komen, die de Reysbeschryvingen gelezen hebbende daar in zullen
gezien hebben dat de mannen alleen onder de Wilden eigentlyk
vry zyn, en dat de vrouwen niet als hunne Slavinnen zyn.

Opper-
hoofdig-
heid der
vrou-
wen by
de wilde
volke-
n.

Niets is evenwel wezentlyker als deze Opperhoofdigheid der
vrouwen. In de vrouwen bestaat eigentlyk de Natie, het adelyke
bloed, de geslachtboom, de order der bloedverwantschappen en
der behoudenis van de geslachten. By haar beruist al het wezent-
lyke gezag: het land, de velden en de ganche oegst komt haar toe:
zy zyn de ziel van de raadsvergaderingen, de scheydsvrouwen

van

chrift van de

ten der Kreu-
ten hebben zy
is, dat zy de
ind een ander
zoekt hy zyn
geslachte-
or man trouw,
del gerekent,
zen onder hen
is worden de
voor edel ge-

van den Roof,
gewoontens die
er de meesters

zeer duidelyk
zegt hy, be-
t Zyn de Moo-
e dochters zyn
en.

zelfs van de Ly-
len der Schry-
Pandiön, die na
daar zo geacht
dienst en de Zo-
voerden om den
t een Wolf; nu
n verdeelt, waar
d van deze drie-
op het verdicht-
vertalen; en het
den eersten al-
ciers schynt te

oppermacht die
ycische vrouwen
ne vreemd voor-
de daar in zullen
vilden eigentlyk
en zyn.
hoofdigheid der
ie, het adelyke
antschappen en
al het wezent-
t komt haar toe:
fcheyds vrouwen
van

van Vrede en Oorlog: zy bewaren de gemene schatkist: haar geest
men de Slaven: zy maken de huwelyken, de kinderen horen haar
toe, en op haar bloed steunt de order van de natenschap. De
mannen in tegendeel zyn te enemaal verlaten, en onder zich be-
paalt, hun kinderen zyn hun vremd, met hen sterft alles uit, eens
vrouw alleen beurt de hut weer op: maar zo'er niet als mannen in
deze hut zyn, hoe sterk zy ook in getal zyn mogen, hoe veel kin-
deren zy mogen hebben, haar geslacht sterft uit; en schoon men
eers halven de hoofden uit hen kiest, schoon de zaken door den
raad der ouden verhandelt worden, zy arbeiden niet voor zich
zelfs: het schynt dat zy niet zyn als om de vrouwen te verbeelden
en te helpen in zaken, daar de welvoegentheid niet toelaat dat zy
verscheynen en handelen.

Om een beter begrip te krygen en om beter de verscheide trek-
ken van overeenkomst te doen gevoelen, die de Schryvers, door
my aangehaalt, angetekent hebben, moet men weten, dat de hu-
welyken op deze wyze geschieden, dat de nieuw getroude niet
uit hun huisgezin en hut gaan, om een huisgezin en een hut op
hun zelven op te rechten. Ieder blyft tot zynent, en de kinderen
die uit deze huwelyken spruiten, de vrouwen, die ze gebaart heb-
ben, toebehorende, worden onder de hut en het geslacht van de
vrouw gerekent, en niet onder die van den man. De goederen
van den man gaan niet tot de hut van de vrouw over, in welke
hy zelfs een vreemdeling is; en in de hut van de vrouw worden de
dochteren erfgenamen gerekent, in voortrekking van de mansoren,
om dat deze daar niet anders als hun onderhoud hebben. Dus be-
waarheid men 't geen Nikolaas van Damaskus aangaande de erffe-
nis zegt, en Herodotus aangaande den adel, om dat de kinderen
van hun moeders afhangende zo aanzienlyk zyn als hun moeders
zelfs.

Betreffende het gezag dat Heraklides verzekert dat de Vrouwen
altdy by de Lykiërs van haar eersten Oorsprong af gehad hebben,
dit zou tastelyk valsch zyn, zo men verstonde, dat het gezag in
haar handen was, gelyk wy begrypen, dat het in een Eenhoofdige
regering of in een regering der Edelen is, waar in de Vrouwen
ten troon stygen en het roer van de regering aanvaren by gebrek
van Manlyke erven, regerende door haar zelfs en alles op haar
naam gaande.

Dit, zeg ik, zou tastelyk vals zyn, en te enemaal tegen de Ge-
schiedenis stryden, die ons die namen van verscheide hoofden der
Lykiërs heeft overgelaten, als die van Sarpedon, Lykus, Glau-
kus, Xantus, Pandarus, Jobates, Amisodares, enz., zonder
ooit enige Vrouwen naam onder te mengen. Dit verdient dan
uitgelegd te worden, en word gemaklyk opgeheldert door het
geen 'er voorgegaan is, en door het geen ik reeds gezegt heb, dat
het wezentlyk gezag by haar gevonden word: maar dat zy hoofden
in haar huisgezinnen kiezen, om dit gezag in den raad te verbeel-
den en daar als, bewaarders van te zyn, gelyk ik in 't vervolg, van
haar regeringswyze sprekende, zeggen zal. De Vrouwen kiezen
deze hoofden uit haar Moederlyke Broeders, of haar eigen kinde-

Nader
blyken
van ge-
lyk voe-
mig-
heid,

Uitleg-
ging van
de plaats
van He-
raklides,

ren , en het zyn de broeders van deze of de neven die hun in de hut van de Moeder opvolgen.

Verke-
ring van
de plaats
van He-
rodotus.

Men moet zich op het getuigenis van Herodotus ook niet inbeelden dat by de Lyciers de jongens den naam hunner Moeders voerden , en dat al de kinderen van eene zelfde Moeder den zelfden naam hadden. Dit zou ook rechtdraats tegen de Historie aanstryden. De Lycier namen die wy in Homerus en de andere Schryvers vinden , zyn altemaal Mans namen , en wy zien broeders die verscheide namen voeren , gelyk Pandarus en Buities. Men moet Herodotus dan ontrent de gewoonte die de Lyciers hadden van den naam hunner Moeders aan te neemmen uitleggen door het gebruik dat de Huronnen en de Irokoizen noch in acht nemen.

Ge-
schre-
kening
der Iro-
koizen.

In ieder geslacht bewaart men een zeker getal van namen van de voorouders van dit geslacht ; 't zy van de Mannen 't zy van de Vrouwen. Deze namen zyn hun alleen eigen , en bekend van aan zo een geslacht verknocht te zyn. Nu is het de gewoonte in ieder geslacht die 'er uitgesproten zyn , en die het beroemt gemaakt hebben , het weer te doen herleven en eniger maten weer op te wekken. Men verheft ter zelfder tyd de namen weer van die genen die men doet herleven , en men geeftze aan die van hun achterneven , die geschikt zyn omze te verbeelden. Deze worden hier door meer of min aanzienlyk , na dat die gene , die deze namen gevoert hadden , zelfs meer of min aanzienlyk waren doot hun aanzien , door hun deugden , en door hun daden.

Hunne
over-
een-
komst in
zekere
oplich-
ken met
de Jo-
den.

De Joden hadden op de zelfde wyze in ieder geslacht zekere namen , die men zorg droeg om ze weer op te beuren , en men nam die in het geslacht van den vader , gelyk men uit het Evangelium bewyzen kan ; en uit het geen 'er voorviel , wanneer men Johannes den Doper een naam moest geven.

Luk. 1.
27. 59.
60. 61.

Hunne
over-
een-
komst
met de
Lyciers.

Maar gelyk certyds by de Lyciers , zoo neemt men hedendaags by de Huronnen en de Irokoizen in het geslacht der vrouwen deze namen , en zy zyn het die het opgelegd is , de doden weer op te wekken en de voorouders te doen herleven. Dit geschied in de openbare plegtigheden , na dat zy besloten hebben den boom weer op te beuren , gelyk zy zich uitdrukken. 't Is waar in dezen zin te zeggen dat zy den naam van hun moeders ontfangen , gelyk zy van haar hun geslachtrekeningen opmaken.

Veran-
dering
der Na-
men
met de
jaren.

Wilden
noemen
elkan-
der niet
by de
namen.
Na hun
naam te

Deze namen veranderen met de jaren. Een kind heeft geen naam of beurt dien van een kind weer op , een jongeling dien van een Krygsheld , en een oudman dien van eenigen Gryzaart. Zo dra 'er iemand sterft blyft de naam die hy voerde met hem begraven , en men vernieuwt dien niet als eenige jaren daar na.

Gemeenlyk evenwel horen zich de Wilden niet graag by den naam noemen , die hun toegeschikt is , en 't is een soort van een affront , hen daar na te vragen. Tegen elkander sprekende geven zy zich alle namen van verwantschap , als broeder , zuster , oom , neef , enz. nemende naauwkeurig de trappen van veronderschikking en al de evenredigheid van de jaren in acht , ten zy dat 'er een wezentlyke maagschap is door het bloed of door zoon-aaneming : want dan ziet zich een kind dikwyls grootvader van dien

ge.

genen, die volgens den loop der natuur gemaklyk de zyne zou kunnen zyn. Zy gebruiken de zelfde beleeftheid omtrent de vreemdelingen, dien zy, tegen hen sprekende, namen van bloedverwantschap geven, als of 'er een waar verband van 't bloed was, of na of ver na mate van de eer die zy hen willen aandoen, een gebruik dat Nikolas van Damascus ook van de oude volkeren van Scythie verhaalt.

Ik had gedaacht, zeg ik, op de vergelyking van deze zonderlinge Zeden der Lyciers, door de aangehaalde Schryvers en door anderen die 'er van geschreven hebben verhaalt, met die van onze Wilden enige waarichynlyke gissingen te kunnen gronden, om hun Oorsprong vast te stellen: maar deze gewoonten, hoe zonderling zy schynen mogen, en zyn het evenwel niet; by verleyde andere volkeren ook plaats vindende, gelyk ik zal doen zien, vervalte de grondslag van al deze gissingen, en laat ons weer in de vorige onzekerheid.

Want voor eerst, de naam van Lyciers, Lycopollaners, en Lykanoniers enz. komen in dezelfde betekenis overeen, evenwel waren het onderscheidene volkeren. De Amazonen zelfs hadden een naam de Lykastische genaamt, die te ontfangt het geslacht van den Wolf by de Irokolzen en Huronnen over een komt.

Ten anderen, Herodotus vergist zich als hy van de Lyciers zegt, dat zy de enigste volkeren der Wereld zyn, die hun namen van het geslacht hunner moeders neemen, en die van haar hun geslachtsregisters opmaken. Apollonius van Rhodus, van de Argonauten sprekende, zegt dat men hen den naam van Myniers gaf, om dat de voornaamste onder hen tot een eer stelden, uit de dochter van Mynias gesproten te zyn, waar by zyn Uitlegger voegt, dat het een gewoonte was, die de Kaners ook hadden van hun namen uit het geslacht hunner moeders aan te nemen. Evenwel waren deze doorluchtige Argonauten voor 't meeste gedeelte uit Thessalie en Peloponnesus.

Ten derde, de Gineokratie of Vrouweregering was op zeer vele plaatsen in zwang, want zy was den Schythen, den Sarmaten en de Amazonen niet alleen eigen; maar zy was ook in beide de Aziën in gebruik, daar de heldinnen, die 'er meesters van geweest waren, aan al de Vrouwen, die onder haar gebied leefden, een smaak gegeven hadden, om over haar mans te heerschen, schoon zy alle zulke krygsheldinnen niet waren, noch zo naauw van haar mans afgescheiden als die gene, die het tot een oer rekkenden, ver van hen af te wonen, en niet als op zekere tyden hen te zien.

Dit gebruik was ook by de Egyptenaren, daar Izen het ingevoerd had, want deze Koningin had zich by hen zo geacht gemaakt, dat om haren wille, volgens de verzekering van Diodorus van Siciliën, de Koninginnen meer eer en meer gezag als de Koningen hadden; en wat de partikulieren aangaat, men gaf in de Huwelyks-Voortwaarden de vrouwen alle macht over haar mannen, en deze waren genootzaakt te zweren, dat zy in alles hunne wyven zouden gehoorzamen.

vragen;
is een
affuut;

Ni.
Damer.
Apad
Jen
kunt
verin.

gelen;
rijgwer
Wat ik
deze ge-
lykder
mighen
den is
op te
maken.

Apollon.
Rhod.
lib. 1.
V. 229.

Vrou-
we re-
gering
op veel
plaats-
zen in
zwang.

By de
Scy-
then,
Sarm-
aten,
Amazon-
nen.

By de
Egypte-
naren.

Diodor.
Sic. lib.
1. p. 16.

De

ZEDEN DER WILDEN.

De zelfde gewoonte was by de meeste andere woeste Volkeren van Afrika, daar de kinderen zodanig hunne moeders aanhongen, en zo weinig niterlyke tekenen van eerbied aan hun Vaders bewezen, dat zy dezelve niet schenen te kennen: 't geen enige Schryvers, die van deze Vrouweregering niets wisten, of daar geen acht op sloegen, heeft doen zeggen, dat 'er by de Garamanten geen Wet voor een wettig huwelyk was, en dat de Vrouwen daar in 't gemeen zynde, de kinderen daar door onder de mannen niet konden onderscheiden, dien zy het leven verschuldigt waren.

Van 's gelyken was het by al de Volkeren van Spanje, en in 't byzonder by de Kantabers, volgens het getuigenis van Strabo, die zich met dit gezag der vrouwen niet verdragen kan, en die het als een schadelijke zaak voor de menschelyke zamenleving aanziet, en die by na tegen de goede reden stryd, dat een man zyn vrouw huw'lyks goed toebrengt, dat de dochters tuit naadeel van de zoons erven, en dat zy haar broeders moeten uithuwen. De hedendaagse Biskajers, die uit deze oude Kantabers zyn voortgesproten, hebben noch iets van de gewoontens hunner Voorouders ten opzichte van de huwelyken en erfenissen.

Eindelyk deze Vrouweregering was by de Meders, by de Sabbeers en byna by alle de Barbaren, 't geen Klaudiaan zeer wel door deze Versen heeft uitgedrukt.

Medis leuibisque Sabais

*Imperat hic sexus, Reginarumque sub armis,
Barbaria pars magna jacti.*

De Spartiaten, die hun regeringsvorm na die der Barbaren geschildt hadden, en die dezelve het langste midden onder de Grieken behielden, hadden ook deze Vrouwelyke-regering, waar van ons gen heerlyk bewys over is in een geschiedenis die Plutarchus aanvoert: van een uitheemsche Mevrouw, die by Leonidas te Lacedemon huisveste, hebbende tegen Gorgo, deszelfs vrouw, durven zeggen als uit een soort van verwyrt, die van Lacedemon tot schande strekkende, dat 'er geen andere vrouwen als die van Sparte een volstrekte macht over haar mannen hadden, antwoordde deze haar op een trotse wyze, dat geen andere als zy ook dat volstrekt gezag verdienden, om dat zy alleen mannen ter wereld brachten.

Het blykt evenwel uit de Schryvers dat in de twee takken der Herakliden te Sparte de kinderen hun Vaders opvolgden, en in hun plaats op den troon klommen. Dus was de Vrouweregering, die Plutarchus aan de Lacedemoniers toeschryft, in dit stuk verschillende van die der Aziatischen en der andere Volkeren, waar van wy spreken, ten zy dat het recht van opvolging der kinderen aan hun Vaders by de Koningen alleen in 't gebruik was, en onder 't gemeen verschildte, gelyk dat te Peru geschied, daar de kinderen der Inkas alleen, wier Vaderen op den Troon stierven, in de regering opvolgden. Voor 't overige waren het de neven die van hun Omen van moeders zyden erfden. Dit was een zo alge-

By de Garamanten.

Solin. Cap. 43. de Asiaticis.

By de Kantabers.

Strabo lib. 3. p. 114.

By de Meders, Sabbeers enz.

Claud. in Maenep. lib. 1.

By de Spartanen.

Plutarch. in Lacedem. Apph. p. 227.

oefte Volkeren
ers aanhongen,
Vaders bewe-
en enige Schry-
of daar geen
de Garamanten
Vrouwen daar
de mannen niet
igt waren.

Spanje, en in 't
nis van Strabo,
en kan, en die
amenleving aan-
dat een man zyn
tot nadeel van
uithuwen. De
ders zyn voort-
nummer Voorou-

ers, by de Sa-
an zeer wel door

bels

er Barbaren ge-
under de Grieken
g, waar van ons
Plutarchus aan-
tonidas te Lace-
dis vrouw, dur-
Lacedemon tot
als die van Spar-
ten, antwoordde
zy ook dat vol-
nen ter wereld

twe takken der
pvolgden, en in
rouweregering,
in dit stuk ver-
Volkeren, waar
ing der kinderen
nik was, en on-
led, daar de kin-
dren stierven, in
het de neven die
as een zo alge-
meen

these Wet in dit ryk, dat Akofia en de andere Spaansche Schry-
vers in dit stuk ten opzichte van de Inkaas zelfs bedrogen zyn ge-
weest.

De opvolging tot den troon in de zyde-linie der neven aan hun
omen, boven de rechte linie der kinderen aan hun vaderen, was
een gevolg van deze vrouwe regering. Dit wierd in 't byzonder
by de volkeren, onder den naam van Ethiopiers begrepen, gevon-
den, waar van Nikolaas van Damaskus schryft, dat zy alle eer aan
hun zusters bewezen, en dat hun Koningen de kinderen dezer
zusters kozen om hen op te volgen, voor hun eige kinderen, en
dat zo deze 'er geen hadden, men dan dien uit de Natie koos,
die met deze grootste deugden begaafd was, die het welgemaakste
was en de dapperste. Deze Wet van opvolging is noch heden-
daags byna by alle de Negers van Afrika in gebruik, in gants Ma-
labar, en in enige andere plaatzen van Oostindien: maar zy is noch
meer door Amerika verspreyd.

ACHTSTE HOOFSTUK.

ZO men enige zekere gissingen had kunnen maken op deze trek-
ken van gelykenis tusschen de Lyciers en de Irokoizen, zou
het gemaklyk geweest zyn tot hun eersten Oorsprong op te klim-
men.

Europa, klein-Azië en dit deel van Groot Azië, dat zich tot
de Kaspische zee, na de Palus Maxotides en de Hyperboreische
landen uitstrekt, een deel zelfs van Afrika, waren het lot dat den
kinderen van Jafet na den zondvloed ten deel viel. De H. Schrift
geeft het ons genoeg te kennen, en de ongewyde Schryvers zyn
het over dit stuk genoegzaam eens. Die van de kinderen van de-
zen Patriarch, die na 't zuiden trokken, langs de beyde kanten van
den Hellespont gegleden zynde, sommige door Thracien en Pe-
loponnesus, andere langs dezen reeks van bergen, die aan den
Voet van den berg Taurus ophoud, versmolten by na alle op de
Eylanden van Griekenland, die de H. Schrift de Eylanden der Na-
tien noemt; en verlokt door de zachtheid van de luchtstreek, door
de vruchtbaarheid dezer Eylanden, en door hun legging zelfs, waar
aan de zee tot een natuurlyk bolwerk verstrekt, om hen voor
de stroperyen en vyandlykheden te dekken, sloegen zy zich daar
ter neer. Maar het getal der Inwoonders grotelyk toegesloten
zynde, en de Eylanden hen niet meer kunnende huisvesten en voe-
den, zagen zy zich genootzaakt om een droeve scheyding te ma-
ken, en hun volk na een goed heen komen te laten zien. Som-
mige poogden nieuwe ontdekkingen te doen, en wierpen zich in
Italien, in Gallien en Spanje: andere gingen de voetschappen van
hun Voorzaten weer te rug, en vielen met hopen in Peloponne-
sus en beyde de Azien. Deze scheydingen na den ander en op
verscheyde tyden geschied zynde, kenden deze volkeren, die een
zelfden oorsprong hadden, zich na een zeker getal van jaren niet
meer, zo dat zy zich in zo veel kleine Natien verdeelden, als 'er
verscheyde Volkplantingen waren, en gaven zich zo vele namen

Nord.
Dami.
Apud
firobom
verbo
A10104
NEZ

Oor-
sprong
der Ly-
ciërs.

Genet.
c. 13.

Volk-
ver-
sprey-
ding der
Kinde-
ren van
Jafet.

als 'er verscheide Dorpen of verscheide Horden waren , want de meeste leydden een dwalent leven op de wyze der Tartaren.

Lycien , dat aan de uiterste grenzen van klein Asie na de zee kant is , wierd de toevlucht van verscheide dezer Volkplantingen , die zich uitverscheide plaatsen van Peloponnesus en den Archipel daar na toe begaven. Een zekere Rhadamantus , volgens het getuigenis van Eusebius van Cezarta , voerde daar een uit het Eyland Kreta na toe , beroemt by de Dichters door zyn hondert steden , en dat een van de eerste bevolkt zynde geweest , ook van de eerste was om zyn eige kinderen te verjagen. Sarpedon , zoon van Europa , volgens het verhaal van Herodotus , door zyn broeder Minos verjaagt , lande in Lycien , en zette zich daar by de Kariers en Kauniërs ter neer , waar van de eerste uit het Eyland Kreta oorspronkelyk waren , en de andere op den zelfden oorsprong stoffen. Athamas uit Boetien gejaagt voerde daar een Volkplanting na toe , en bouwde 'er een Stad , die na zyn naam *Atbamantia* genoemd wierd. Plato weifelt niet te zeggen dat de Lyciers zyn afkomingen zyn. Xantus , zoon van Triophe , stichtte daar de Stad van Xantus , en sloeg zich daar ter neder met de Pelasgiërs die hy van Argos of uit het Eyland Kreta megevoert had.

De Amazonen , de Solymers , de Homonaden , en een redelyk groot getal van andere volkplantingen quamen daar van alle kanten aan , en zetten zich daar op verscheide plaatsen ter neer. 't Kan zyn dat de Amazonen van den Lykassischen stam ook uit het Eyland van Kreta gekomen zyn , en dat zy haar naam van Lykastes , zoon van den eersten Minos , gekregen hebben. De Volkeren van Lycien wierden eerst Myliërs genoemd , zegt Herodotus. Toen Sarpedon daar quam waren zy Solymers genoemd. Sarpedon veranderde dezen naam in dien van Termylen , en zy namen dien van Lyciers niet aan , als toen Lykus , zoon van Pandion , door Egeus uit Athenen gejaagt , by Sarpedon zyn toevlucht genomen had. Homerus schynt zich tegen Herodotus aan te kanten , zeggende dat Bellerophon , door den Koning der Lyciers gezonden , de Solymers beoorloogde: 't geen Strabo , die het gevoelen van Homerus volgt , doet zeggen dat de Solymers wel het volk waren , Myliërs genaamt , maar niet dat gene waar aan Sarpedon den naam van Termylen gaf. De geleerde Bochart beweert dat de Solymers een volkplanting der Feniciërs waren. * Hy steunt op enige naamafleydingen en op dezen oorlog van Bellerophon tegen de Solymers en de Amazonen.

Maar

* Men kan byna niet twyffelen of de Solymers hebben Lycien bewoont. Ik heb moeite om te geloven dat het een Fenicische Volkplanting was , en zo men wel de Rekening der tyden kon opmaken , zou het misschien waarschynelyker zyn dat de Solymers , die in 't begin al zo zeer herom zwoerven als de anderen , uit klein Azien in Palestina zyn gekomen , als uit Palestina in Azien. Daar is in Palestina een Voorgebergte , *Hera* genaamt , en bergen die *Solymers* hietten , na het getuigenis van Strabo. 't Is waarschynelyk genoeg dat deze twee namen dien van *Hera/Solyma* uitgemaakt hebben , na den naam der Solymers , bewoonders van dit voorgebergte , die na het land der Kananiërs trokken. De Heer Bo.

Waar
van zich
sommige
in
Lycien
ter neer
zetten:
*Euseb in
Chron.
Herod.
lib. 1. n.
173.*

Plato in
Minoe.

De Vol-
keren
van Ly-
cien
wierden
eerst
Myliërs
ge-
noemt.

*Herodot.
lib. 1.*

Naden-
hand
Solym-
ers,
toen
Termy-
len.

ov
van
kol
du
L
zon
Lyc
ver
cier
ker
mar
die
hoor
niet
dron
niet
aan l
Ju
geeft
deze
kan l
Schr
De
zo v
schap
langer
van s
ouder
H. Sch

Bochart
deze Sol
overtuig
in 't ron
de Hebr
namentl
geweest
na in P
breen w
tyden va
zich in c
David to
dien of l
der gelov
na in Kle
dat de Fe
maar dat
zeker, d
die de ce
maat wier

Maar deze bewyzen zullen zeer licht schynen, wanneer men overweegt dat alle deze Volkeren van Lycien, een mengelmoes van luiden zynde, onder verscheide hoofden uit Griekenland gekomen, altyd met den ander in oorlog moesten zyn, en zich gedurig den grond betwisten.

In der daad wy vinden dat Bellerofon de Solymers en de Amazonen niet alleen den oorlog aandeed, maar dat hy dien tegen de Lyciers zelfs voerde; van de Lyciers geholpen, 't geen niet kan verstaan worden als van dezen burgerlyken Oorlog, waar van Lycien het toneel en het voorwerp was. Ieder van deze kleine Volkeren was in zyn eigen land de meester, en regeerde zich na zyn manier, 't geen door Homerus bevestigd schynt, die de Lyciers, die tot hulp der Trojanen quamen, onderscheide onder verscheide hoofden, van verscheide plaatsen gekomen. Zy verenigden zich niet tot een lichaam als na verloop van tyden en wanneer de nood drong, ieder in zyn land zyn volkome gezag behoudende, en die niet mededelende, dan wanneer 'er des gantschen lands welvaren aan hong.

Justinus, van deze verscheide Aziatische volkeren sprekende, geeft genoeg te kennen dat hun staten naauw bepaalt waren, door deze woorden, *intra suam quique Patriam regna sinebantur*. Men kan het zelve van byna al de eerste Volkeren verzekeren. De H. Schrift rekent tot 31. Koningen in het land van Kanaän.

De Nomen der Egyptenaren waren na allen schyn in den beginne zo veel verscheide staten, en het is waarschynelyk dat de Heerschappyyen van verscheide Volkeren tot een gesmolten zynde, dit een langen reeks van Koningen zal uitgemaakt hebben, die het getal van 5 of 6000 vervullende een tydrekening hebben gemaakt, die ouder is als die van de schepping der Wereld, en die niet met de H. Schrift noch met de jaarboeken der andere Volkeren overeen-

F a n t a s m e n i k a k o m t ,

Bochart heeft gelyk, dat hy tegen het gevoelen van Jofestus staande houd, dat deze Solymers geen Hebreëen waren; maar de reden die hy 'er van geeft is niet overtuigend, wanneer hy meent te bewyzen uit deze hunne manier van het haar in 't rond te snyden, 't geen door de Wet der Hebreëuwen verboden was; want de Hebreëen hadden veele zaken behouden die tegen hun Wet waren, en voornamentlyk deze, gelyk wy in het vervolg zeggen zullen. Het zou natuurlyker geweest zyn te zeggen, dat al was het zelfs waar, dat de Solymers uit Palestina in Pisidiën gekomen waren, hy daar uit niet moest besluiten dat het Hebreëen waren, maar oer Jebuzers, inwoonders van de stad Salem, die ten tyden van Abraham in wezen was, waar van Melchisedek Koning was, en die zich in deze stad ondanks de Hebreëuwen handhaafden, tot de regering van David toe, die hen te onder bracht. Deze Jebuzers en de Solymers van Pisidiën of Lycien, schynen in der daad het zelve volk te zyn; maar ik zou eerder geloven, dat zy uit Klein-Aziën in Palestina zyn gekomen, als uit Palestina in Klein-Aziën. Om tegenwoordig Bochart te beantwoorden, het kan zyn dat de Feniciërs in eenige plaatsen van Klein-Aziën volkplantingen oprichtten, maar dat kan ook later geschied zyn als de uittocht der Solymers, want het is zeker, dat het gedurende langen tyd niet als een eb en vloed van Natien was, die de een de ander verjoegen. Die geene, die te zeer door hun bureu afgemat wierden, verwisselden gemaklyk van plaats, en drongen dieper landwaarts in.

Justin.
Initio
lib. 1.

Maar

bien bewoont. Ik
was, en zo men
waarschynlyker
en als de anderen,
Aziën. Daar is
Solymers hieren,
deze twee namen
Solymers, bewoon-
okken. De Heer
Bo.

komt zo men 'er de Chinezeh van uitboudert, die ook een vierde tydrekening hebben.

De Lyciers
waren
dappere
luiden.

Herod.
lib. 1.
n. 23.
lib. 3.
n. 90.

Herod.
lib. 1.
n. 176;

Een
schrik-
lyk
voor-
beeld
hier
van.

Ander
hier mis
styk
voor-
beeld.

Diodor.
lib. 17.
p. 576.

Fla-
vius
in M.
Brut.

Derde
staatsje
van hun
Wan-
hoop.

Gedurende den Trojaanschen Oorlog kosen de Lyciers alle de zyde van Priamus tegen de Grieken. Homerus spreekt met lof van hun dapperheid, maar hun land had gruwelyk te lyden vande stroparyen die de Grieken in hloyn Azich, gedurende den tyd dat deze Oorlog duurde, pleegden.

In verscheyde tyden betaalden zy schatting aan Krezus, Koning van Lydien, aan de Perzen, aan Mausolus, Koning van Karien, en vervolgens aan de Grieken.

De Lyciers van Xantus in kleinen getalle streeden met de uiterste dapperheid tegen Harpagus, Veldheer van Cyrus benden. Op het vlakke overvloedig zynde, weken zy in hun stad, en hebbende hun vrouwen en kinderen in hun Kasteel doen gaan verbranden zy ze met alles wat zy hadden, waar na zich met afsgriffelyke eden aan elkander verbonden hebbende, hervaten zy het gevecht, en quamen er alle in om.

Die van Marmora de benden van Alexander in hun doortochte lichte gevallen zynde sloot deze Vorst hen in hun sterkte op, dat een grote ongenaatbare en van alle kanten steyle rots was, en hy lietze vermanen dat zy zich zouden overgeven. De raad der Ouden wilde doot hun onderdanigheid hun algemene ondergang voorkomen, maar de jongeluiden liever willende ontkomen en zich met de vryheid van 't vaderland begraven, namen een voornemen om een uitval te doen op het leger der vyanden, om zich in 't geborgt te redden, na de gryzaarts, de vrouwen en de kinderen om hals gebracht te hebben, of om zelf onberoedelyk strydende te sterven. Deze raad goetgevonden zynde wierd 'er bevolen dat ieder zich na zyn huis zou begeven, dat zy daar een maaltyd van 't geen zy hadden zouden aanrechten, en stoutmoediglyk de uitwerking van dit besluit afwachten. Sommige een afgryzen hebbende van hun handen met het bloed hunner nabestaande te bezoedelen, vergenoegden zich de stad en de huizen in den brand te steken; maar de andere het besluit ten vollen uitvoerende, maakten een bloedbad van de stad, en na deze gruwelyke wreedheid een algemene uitval op de Belegers gedaan hebbende, reddden zy zich gelyk zy besloten hadden.

Brutus gedurende de Oorlogen van het diemanschap van Oktavianus Cezar, Markus Antonius en Lepidus in Lycien getrokken zynde, en de stad Xantus belegerd hebbende, die de Lyciers op de puinhopen van de eerste weer opgeboud hadden, gaven derzeive inwoonders, na gedurende dit beleg ongehoorde dapperheid getoont te hebben, een nieuw voorbeeld van een diergelyke wanhoop als hun Voorzaten ten tyden van Cyrus en van Alexander gegeven hadden. Wanneer Romeynen de Stad stormender hand ingenomen hebbende, verschoonden zy zich ten eersten, zonder het gevecht te vervolgen, en gingen ieder na zyn huis, en 't zy dat zy opstaande voet het besluit namen van zich onder de aschen hunner stad te begraven, 't zy dat zy dezen raad al lang voorheen gekozen hadden stonden de Romeynen, die verzet hadden gewees over hun

ylucht,

oock een ver-
Lyciers alle de
brecht met lof
te lyden vande
urende den tyd
Koning
ing van Karica,
de uiterste
s benden. Op
ad, en hebbon
aan verbrand
met afgryfslyke
zy het gevecht,
hun doortoch
stakte op, dat
rots was, en hy
De raad der Oe
ondergang voor
men en zich me
voornemen om
om zich in't ge
n en de kinderen
ediglyk strydende
d'er bevelen dat
en maakyd van't
diglyk de uitwei
gryzen hebbende
te te bezoedelen,
brand te steken:
nde, maakten een
edheid een alge
reddeden zy zich
anschap van Okta
Lycien getrokken
de de Lyciers op de
aven derzelve in
apperheid getoont
eyte wankoop de
Alexander gegeven
d ingenomen heb
er, het gevecht te
y dat zy opstaande
nen hunner stad te
neen gekozen had
gewest over hun
glucht,

vlucht, noch meer ver- dat op een ogenblik al de huizen in
muur en glas zagen. zy schoten vlak toe om het uit te
bluschten, maar deze woede menchen dreven den met pylen
te rug, zy brachten hun vrouwen, kinderen en slaven in 't gezicht
van den krygsknecht om, en wierpen zich vervolgens in het mid-
den der vlammen, andere wierpen zich als verwoede dieren tus-
schen de klingen hunner vyanden in, de kinderen ontblootten zelfs
den hals voor de degenen hunner vaders, of stortten zich van bo-
ven uit de huizen in de vlam; en na dat de brand opgehouden
was, vond men een vrouw die zich zelve verhangen had, hou-
dende in de eene hand haar kind dat zy verwurgt had, en in de
andere den sakkel waar met zy het huis had in den brand gestoken.
Brutus werd'er zo over geraakt dat hy tranen storte; hy deed
al wat hy kon om het overschot van deze rampzalige menschen
te sparen, belovende den krygsknecht een beloning, die hem een
Xantier bracht, evenwel kon hy'er maar vyftig in 't leven hou-
den, die zich noch beklaagden dat men hen tegens hun dank in 't
leven behield. Cezar was niet minder gevoelig over de wethoof
van zo veel dappere lieden, die zyne belangen beschermden, en wei-
nig tyds daar na stond hy de Lyciers toe om deze stad weer op te
bouwen.

Schoon de Lyciers zich tot den tyd van 't verval van 't rijk
in hun land gehanthaaf hebben, en dat deze Volkeren daar
in mislieden niet t'eenmaal uigerooit zyn, gelyk de Solymers, de
Mylers, de Amazonen, de Homomaden en hun andere geburen,
is het evenwel buiten twyfel dat in deze droevige Oorlogen, die
by hen byna een volkome verwoefling maakten, de meeste ge-
nootzaakt zynde voor 't geweld te wyken elders hun fortuin zullen
gezocht hebben, om de laatste rampen van den Oorlog niet af te
wachten, en zich gelyk de anderen de verafgelegenste landen van
Scythie zullen hebben laten slepen; van waar zy in Amerika heb-
ben kunnen overgaan.

Maar nademaal de gissing, op de overeenkomst der brokzen en
der Lyciers gegrond, zo niet is, of men kan ze op andere te huis
brengen, gelyk ik gezegt heb, en dat het in zo wyde afstand van
tyd en plaatsen moeijelyk om niet te zeggen onmogelyk is, met ze-
kerheid of zelfs met een genoegzame waarschijnlijkheid ten op-
zicht van een byzonder volk te raden, dunkt my dat men de zaak
een weinig ruimer moet nemen, om minder gevaar te lopen van
zich te vergiffen.

NEGENDE HOOFSTUK.

MYn gevoelen is dan, dat de meeste volkeren van Amerika oor-
spronkelyk van deze Barbaren voortkomen, die het vaste
land van Griekenland en dezelfs Eylanden bewoonden, van waar
zy gedurende verscheide eeuwen verscheide volkplantingen aller-
oorden gezonden hebben, eindelyk genootzaakt wierden alle of by
na alle te verhuizen, om zich in verscheide landen te verspreiden,
zynde de laatste maal door de Kadmoners of Agenoriden verjaagt

Gevoelen van den Schryver over den oorsprong der Amerikaanen.

die men de volkeren van Og, Koning van Bazaan geloofd te zyn, waar van in de H. Schrift gesproken word, 't geen ontrent gebeurde toen de Kananiers voor de Hebreëuwen vluchtende, en gedwongen zynde hun de plaats in te ruimen, zelfs gelyk een rivier andere landen gingen overstromen, daar zy vyanden vonden die zo vreeslyk niet waren.

Griekenland oertyds door Barbaren bewoont.

Het blykt uit de Schryvers, dat de Barbaren Griekenland bewoont hebben voor de volkeren, die men naderhand onder den naam van Grieken gekent heeft; en schoon in 't vervolg de Schryvers en voor al de Dichters op deze de namen van deze eerste Woeste volkeren hebben toegeduid, waren de Grieken nochtans zeer verschillende volkeren en geen andere als die Agenoriden, die de letters en misschien de Grieksche taal uit het land der Kananieten gebracht hadden, die zy in plaats van die der Barbaren invoerden, waar van 'er hy na geen voetslap meer overig was, gelyk ik in 't vervolg zal aantonen. Ik geloof dat dit voor de stichting van Tyrus en Sidon is voorgevallen, of ten minsten voor den bloei van deze zeefteden, die zo beroemt wierden door haar koophandel, en die naderhand noch verscheide Volkplantingen in Griekenland, in Afrika en in Spanje zonden.

Deze Barbaren, schoon in de Historien door een menigte van namen verward, die aan ieder kleine landstreek eigen waren, worden nochtans algemeen genoeg onder de Geslacht-namen van Pelasgiërs en Hellenisten begrepen, die van eenige byzondere volkeren tot de gantsche Natie waren overgegaan.

Hellenisten en Pelasgiërs, twee verscheide volkeren, schoon dikwils met elkander verwart. Onderscheid in hun levens aart.

De Hellenisten en Pelasgiërs zyn dikwils onder malkander vermengt, gelyk zulks uit die Historien blykt: maar de Pelasgiërs waren evenwel een ander volk als de Hellenisten, om dat deze, die het land een weinig bouwden, wat meer op eene plaats bleven als de andere, die niet zaaiden, niet als van de boomvruchten, van de jacht, en van de visschery leefden, en 't geen 't geval hun aanbieden mocht, die niet als in tenten woonden, om een beuzeling opbraken, en door den nood gedrongen een dwalend leven leidden.

Met die der Volkeren van Amerika verscheiden.

De gene die genoegzaam de Woeste Volkeren van Noorder Amerika kennen, zullen daar den aart van deze Hellenisten en Pelasgiërs in vinden; zommige onder den naam van Huronnen begrepen, bouwen het veld, maken hutten, en blyven genoegzaam op een en dezelve plaats. In tegendeel de meeste Algonkynen en Wilden van 't Noorden doen niet als een zwerfend leven leiden, en leven op genade van 't geval. Ontrent het zelfde onderscheid is 'er tusschen de volkeren van Zuid - Amerika.

Al wat ik in 't vervolg van de zeden en Levenswyze onzer Wilden te zeggen heb, heeft zo een grote overeenkomst met die van deze Barbaarsche Volkeren, dat men geloven zal die daar in te ontdekken.

De Schryver geeft reden van zyn

Ik geloof dat ik, eer ik verder ga, die gene zal moeten voorkomen, die mogelyk verwondert zullen zyn te zien dat ik in 't beoel van dit werk niet alleen de zeden der latere Grieken ga uitpluizen, die hun Gemeenebest na dat der ouder Kretenters hadden

den
rie
in
me
N
als
cien
spre
ron
cien
zelfs
zett
finge
E
Gele
gely
die d
ons

M
jaarb
ben z
onder
der u
ten z
beurd
gelate
Volke
gaande
ongery
moete
Zie
reld v
volker
deze l
geen
vrouwe
ven.
eene in
Met
van he
geven.
Hemel
een sto
daar na
vrouwe
bron,

den geschikt, maar dat ik zelfs die der Oude Romeinen der Iberiers en der Gaulen zelfs ga opdelven, om daar overeenkomsten in te vinden, die mogelyk hier niet konden schynen te pas te komen.

behandeling

Maar volgens het getuigenis des Schryvers was niets zo gelyk als de Zeden der Iberiers, der Gaulen, en der Volkeren van Thracien en Scythien, om dat deze Barbaren zich na al die kanten verspreyd hadden. Ik verbeeld my evenwel de Irokoizen en de Huronnen nader te kennen in deze Volkeren van 't Aziatisch Thracien, die van de uiterste grenzen van klein-Aziën en van Lycien zelfs in Pontus doordrongen, en zich in Asia en Arciana ter neer zetten. Ik zal in 't vervolg de redenen aanvoeren, die myn gissingen over dit stuk kunnen bevestigen.

Evenwel onderwerp ik op een nieuw al deze gissingen aan de Geleerden. Wat my aangaat ik zoek niet dan zo veel het my mogelyk is al de overeenkomsten van de Zeden der Amerikanen met die der eerste tyden by malkander te brengen: maar voor af staat ons te zeggen wat de Wilden zelf van hun oorsprong denken.

Zedigheid des Schryvers.

TIENDE HOOFTSTUK.

MEn kan in 't algemeen niets uit de Wilden aangaande hun Oorsprong halen. Geen letters hebbende, hebben zy ook geen jaarboeken waar op men staat maken kan. Ondertusschen hebben zy een soort van heilige Overlevering, die zy zorg dragen te onderhouden: maar deze Overlevering kan geen Volk in 't byzonder uitbeelden, om ze tot een bekenden Oorsprong te brengen, ten zy den eersten oorsprong van alle menschen, die van alle gebeurde zaken den mensch het meest aandoende, dieper indrukzelen gelaten heeft, die men zonder uitzondering by alle onbeschaafde Volkeren zien kan. Daren boven deze Overlevering van mond gaande, ondergaat by ieder enige verandering, en ontaart in zo ongerymde verduistelingen, dat men ze niet als met de grootste moeite van de Wereld verhalen kan.

Wat men uit de Wilden hun Oorsprong berispende, halen kan.

Zie hier hoe de Irokoizen hun Oorsprong en dien van de Wereld vertellen. In 't begin, zeggen zy, waren 'er zes mans; (de volkeren van Peru en Brazil stellen een gelyk getal.) Waar waren deze luiden van daan gekomen? dat weten zy niet. Daar was noch geen aarde, zy zwerfden heen en weer, zy hadden ook geen vrouwen, en zy merkten wel dat hun geslacht met hen zou uitsterven. Eindelijk vernamen zy, waar van daan weet ik niet, dat 'er eene in den Hemel was.

De Historie hunner Schepping.

Met elkander geraadslaagt hebbende, wierd 'er besloten dat een van hen, Hogouaho of de Wolf genaamt, zich daar na toe zou begeben. De Onderneming scheen onmogelyk, maar de vogelen des Hemels over eenstemmende, beurdten hem daar, makende hem een stoel van hun lichamen, en elkander ondersteunende. Toen hy daar aangekomen was, wachte hy onder een boom tot dat deze vrouwe nagewoonte uit zou gaan, om water te scheppen uit een bron, die dicht by de plaats was, daar hy zat. De vrouwen misten

De Wolf.

st te zyn, ontrent getuende, en gelyk een riden vonden

kenland be- onder den g de Schry- deze eerste en nochtans agenoriden, d der Kana- Barbaren in- was, gelyk de stichting or den bloet ar koopman in Grieken-

menigte van waren, wor- den van Pelas- dere volkeren

alkander ver- Pelasgiërs wa- at deze, die ats bleven als ruchten, van 't geval hun en een beuze- walend leven

Noorder A- sten en Pelas- onnen begre- noegzaam op gonkynen en even leiden, onderscheid

ze onzer Wil- at met die van die daar in te

moeten voor- at ik in 't be- ieken ga uit- tenten had- den

De
Beer.

niet volgens gewoonte te komen. De man, die op haar wachtte, trad met haar in gesprek, en vereerde haar Beere-vet waar van hy haar te eten gaf.

De
Schild-
pad.

Een nieuwsgierige vrouw die graag kalt en die geschenken aanneemt betwift de overwinning niet lang. Deze was in den Hemel zelfs zwak, zy liet zich verleyden. De Hemel wierd het gewaar, en in zyn toorn joeg hy haar weg en wierp haar van boven neer, maar in 't vallen ontfing haar de Schildpad op haar rug, waar op de Otter en de Visschen, kley van den grond der wateren putten de, een klein Eiland maakten, dat allengsjes aanwies, en zich in de gedaante uitsprekte, waar in wy de Wereld hedendaags zien. Deze vrouw kreeg twee kinderen, die te zamen vochten; zy hadden ongelijke wapenen waar van zy de kracht niet kenden; die van den een waren bequaam om te beschadigen, en die van den ander niet, zo dat deze zonder moeite omgebracht wierd.

Drie
voorna-
me Iro-
koische
en Hu-
ronische
geslach-
ten heb-
ben hun
naam
van de-
ze Hif-
torie ge-
kre-
gen.

Uit deze vrouw zyn alle andere menschen door een langen reeks van geslachten gesproten, en een zo zonderling voorval heeft tot een grondslag gedient, zeggen zy, van het onderscheid der drie Irokoische en Huronische geslachten van den Wolf, den Beer, en de Schildpad, die in de namen als een levendige overlevering zyn, die hun hun geschiedenis van de eerste tyden voor ogen stelt.

Dit verdichtzel is belachelijk, schoon het niet ongerymder is als die gene die de Grieken, anders zulke verstandige luiden, van de reys van Prometheus na den Hemel verzonnen hebben, toen hy daar na toe klom om het vuur te stelen, of van de herstelling der Wereld door Deukalion en Pyrrha, die volgens den raad der Godspriken stenen over hun hooft wierpen, die in mannen en vrouwen herschept wierden, het onderscheid der kunne alleen van de hand afhangende die ze geworpen had.

Deze
Ge-
schiede-
nis met
de ware
Schepp-
ping
vergele-
ken.

Maar door deze Fabel heen, hoe belachelijk zy ook is, meent men de waarheid te zien, ondanks de dikke nevels die dezelve omringen; in der daad als men de zaak een weinig doorgrond, word men 'er de vrouw in het aardse Paradys gewaar, den boom der kennisse des Goeds en des Quads, de bekoring die zy het ongeluk had van niet te kunnen weerstaan, die eenige Kettens gemeent hebben dat een zonde des vleeschs was, steunende mischijen op de verbasteringen van de heidensche Denkbeelden; men ontdekt 'er den Toorn van God in, onze eerste Voorouders uit den Lusthof jagende, waar in hy ze geplaatst had, en die als een Hemel kon aangezien worden in vergelyking van het overige der aarde, die van haar zelfs hun niets meer als distelen en doornen moest voortbrengen; eindelyk men meent 'er den moord van Abel in te zien, die door zyn broeder omgebracht wierd.

Dit Verdichtzel heeft ook zyn grond in de fabelkunde der Ouden, of wel de zaken, die de Godsdienst ons leert, zyn eer vermomt, als gansch ons onbekent. Niets inderdaad gelykt meer na de fabel der Irokoizen, die ons deze vrouw uit den Hemel verjaagt, verbeeldt, als die dewelke Homerus ons van den val van Atë vertelt. Atë was een Godin, Dochter van Jupiter; haar naam geeft te kennen hoedanig haar inborst was, die de Ondeugt zelfs was; zy was ner-
gens

N

haar wachte;
vet waar van hy.

geschenken aan-
s in den Hemel
erd het gewaar,
an boven neer,
rug, waar op
wateren putten-
vies, en zich in
medendaags zien.
ochten; zy had-
niet kenden; die
en die van den
it wierd.

een langen reeks
voorval heeft tot
erscheid der drie
f, den Beer, en
overlevering zyn,
ogen stelt.

ongerymder is als
e luiden, van de
hebben, toen hy
de herstelling der
en raad der God-
mannen en vrou-
ne alleen van de

zy ook is, meent
nevels die dezelve
weinig doorgrond,
gewaar, den boom
ing die zy het on-
enige Kettens ge-
as, steunende mis-
Denkbeelden; men
te Voorouders uit
ad, en die als een
van het overige der
stelen en doornen
den moord van A-
wierd.

fabelkunde der Ou-
ert, zyn eer ver-
aad gelykt meer na
den Hemel verjaagt,
val van Até vertelt.
aam geeft te kennen
s was; zy was ner-
gens

I Deel. M. 41

A
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525

V
d
e
h
't
te
is
de
re

in
lin
Pa
Ba
ly
uic
wi
ze

ha
va
ge
on
to
wi
be
ve
de

gem op bedacht om quaad te doen , en was nergens anders bequaam toe , gehaat van Goden en Menschen. Eindelyk vertoornde zy Jupiter zelfs zodanig , dat hy ze by de haren gevat hebbende van boven uit de Hemelen bonsde , en een eed deed , dat zy 'er nooit een voet in zou zetten.

Men ziet uit het verhaal van Homerus wel , dat deze Dichter de Begeerlykheid heeft willen verbeelden , die ons altyd tot het quade verleid , of wel de zonde zelfs onder een zinnebeeldige figuur ; want na deze boosaardige maagt afgeschildert te hebben , die met een ongeloofelyke snelheid de Wereld doorkruist , zo veel quaad als zy maar kan , den mensch aandoende , voegt hy 'er by , dat haar zusters , zo wel Dochters van Jupyn als zy en die hy den naam van *Atre* dat is , *Gebeden* geeft , haar altyd nagaan , om het quaad dat zy bedreven heeft te verbeteren , maar dat zy met langzame schreden gaan , om dat zy mank en gansch mismaakt zyn. De Gebeden zyn inderdaad in het Denkbeeld der Heidenen zelfs een der krachtigste hulpmiddelen , om na de zonde den toorn der Goden te stillen : maar Homerus heeft gelyk gehad , dat hy ze gansch mismaakt heeft afgeschildert , om dat 'er weinig gebeden zyn die niet gebrekkelyk zyn.

Justinus Martyr in zyn vermaning aan de Grieken zich met deze verbloemde uitlegging niet te vrede houdende , wil dat Homerus door Até de zonde der weerspannige Engelen beschreven heeft , en de rechtvaardige kastyding die God hen aandeed , hebbende hen op staande voet in alle Eeuwigheid uit het Paradys gejaagt. 't Geen voor hen het voorwerp van een dodelyke jaloezy zynde tegen de menschen , voor wie dezelve niet onverzoenlyk gesloten is , door de genade van de Verlossing , maakt dat zy niet ophouden den stervelingen lagen te leggen , en hen tot het quade aan te voeren , om ze verloren te doen gaan.

Maar nademaal Homerus 'er een vrouw afmaakt , waarom zou men het niet op den val van Eva kunnen uitleggen , en op de ballingschap van onze eerste Voorouderen , die God uit het aardsche Paradys zette ? Ate of Atre was zo wel als Evohé een geroep der Bacchanten ; zo nu de Evasmus der Bacchanten op Eva sloeg , gelyk Klemens van Alexandryen verzekert , gelyk ik het breder moet uitleggen , zal Até ook een naam zyn , waar door Eva betekent wierd in de seften der Barbaren , van wie Homerus dit verdichtzel ontleent heeft.

Het dryvende Eiland dat het van pas komt om deze vrouw in haar val te ontfangen , heeft ook veel overeenkomst met de fabel van Latona , die doot het serpent Python vervolgt zynde , en nergens blyven kunnende , vluchtende van de Hyperborysche landen , onder de gedaante van een Wolvin vermomt , tot den Archipel toe , zich in zee stortte daar zy door het Eiland Delos ontfangen wierd 't geen toen in 't water dreef , en geen deel aan den Eed hebbende , dien het Aattryk gedaan had van haar geen schuilplaats te verleen , eensklaps verscheen om haar voor 't verdrieken te redden , en met de Geboorte van Apollo en Diana vereert wierd.

Zo de Irokoizen van deze woeste volkeren , waar van ik ge-

Zinne-
beeldige
Verkie-
ring
daar
van.

Hom.
lied 9.

Justinus
des.
Bloed-
getui-
genis ge-
voelen.
Justin.
Cibor.
ad Gra-
ec. p. 28.

Weder-
legt en
op den
val van
Eva te
huis ge-
bracht.

Nader
over-
een-
komst
van de
fabel
der
Wilden
met die
der
Grie-
ken.

spoken heb, oorspronkelyk zyn, zullen de Grieken van hen den grond van dit Verdichtzel ontleent hebben, dat onder de Lyciers kon achtig hebben, welke God Apollo met een zonderlingen eerbied aanbadden, die 'er ook den bynaam van Lycier van had.

Misschien dat men noch dieper delvende, zou vinden dat dit verdichtzel op een ander zinnebeeld van de Heidenische Godgeleertheid gegrond is. Men ziet in de oude gedenktekens een Schildpad aan de voeten van Harpokrates. Pausanias zegt, dat hy in Elis een schoon standbeeld van Venus Urania of de hemelsche Venus gezien had, die van een Schildpad gedragen wierd, en een ander van de aardfche Venus, die haar voeten op een Bok zette, maar hy bekent openhartig, dat hy de betekenis van deze geheimen niet weet. Plutarchus heeft ze willen uitleggen, en hy zegt, dat deze Schildpad, die haar huis met zich voert, betekent, dat de vrouwen te huis moeten blyven, en dat de huishouding haar aanbetrooud is.

Maar men ziet wel dat dit een zedeles is, die Plutarchus uit zyn hooft gehaalt heeft, en die niet past op den tyd van de eerste vinding dezer Zinnebeeldige Godgeleertheid. Want dien tyd hielden de vrouwen zich niet bezig met in 't hoekje van den haard te zitten spinnen, by na al de vrouwen der Barbaren arbeydden in 't land, onderhielden haar hutten met brandhout, en hadden zo veel bezigheden buiten 's huis als haar mannen.

Het zou misschien natuurlyker zyn te denken, dat de Ouden daar door wilden te kennen geven, dat God, onder den naam van Venus Urania betekent, oorzaak was van de welluidenheid der Wereld, door de Schildpad betekent, die het Zinnebeeld van deze welluidenheid was; de Schildpad en Apollós Lier een en 't zelve zynde, gelyk in 't vervolg breder zal uitleggen. Misschien ook wilden zy zeggen, dat de oorsprong van den mensch, op de aarde geschapen, evenwel goddelyk was en uit den hemel quam. 't Geen zo veel te waarschynelyker is, om dat de Schildpad, die door haar vruchtbaarheid het Zinnebeeld van de Voortteling zyn kon, het ook van de aarde en haar Hooftstof was, gelyk de Kikvorfch van 't water, de Haagdis van de lucht, en de Slang van het vuur, gelyk Kircherus het in zyn Oedipus uitlegt.

In den Godsdienst der Oosterfche Indien hebben de Brachmannen een overlevering van hun God Vichnou, die in een Schildpad hervormt wierd, en zy hebben 'er verscheide standbeelden van in hun Afgoden Tempels. Zy zeggen, dat door den Val van een berg, de Wereld, die zo een zware last niet dragen kon, allengskes na den afgrond zonk, waar in zy zou vergaan zyn, zo Vichnou, die de weldoende God is, zich niet in een Schildpad verandert had, en haar met zyn rug ondersteunt.

De Chinezen maken ook een godheid van den vliegende Draak, dien zy den Geest of beschermgod van de lucht en de bergen noemen, en dien men in hunne Tempels afgeschildert ziet met een schild van een Schildpad op den rug. Zy doen dezen Draak

uit

Schoon
Stand-
beeld
van Ve-
nus
Urania,
op een
Schild-
pad ge-
dragen.
Pausan.
Elis. a.

pag.
173.

Plu-
tarch. de
Coping.
Pro-
copi.

Wat het
volgens
des Schry-
vers ge-
voelen beto-
kende.

Att.
Kirch.
in Oedi-
p. Tem.
2. Claf.
9 p.
411.
De
Schild-
pad by
de On-
ster In-
dianen
in Eren-
den dat
'er hun
God
Vich-
nou is

uit
de
I
dat
die
van
een
dors
nab
D
Zon
doet
zond
geen
schill
het
verdi
lion e
Me
van e
zelfde
ook a
geen
heeft
daar

De
deling
gen d
dat is
dat zy
genaam
Noord
tegen

* At
aëris G
quam fa
sestius d
fabulis a

en van hen
at onder de
een zonder-
Lycier van

dat dit ver-
he Godeg-
ktekens een
zeft, dat hy
le hemelfche
erd, en een
a Bok zette,
ze geheimen
ay zegt, dat
ekent, dat de
king haar aan-

archus uit zyn
de eerste vin-
den tyd hielden
haard te zit-
peydden in 't
adden zo veel

de Ouden daar
naam van Ve-
heid der We-
eld van deze
en en 't zelfde
Miffchien ook
op de aarde
quam. 't Geen
pad, die door
ing zyn kon,
de Kikvorfch
van het vuur,

de Brachman-
een Schildpad
eelden van in
Val van een
kon, allengskes
zo Vichnou,
pad verandert

genden Draak,
e bergen noe-
ziet met een
dezen Draak
uit

uit * een Schildpad voortkomen, en zy zeggen dat hy de ftut van de Wereld is, die gantfch op hem fleunt.

De gronde van dit verlichtzel, dat overal het zelfde is, bewyft dat de Schildpad een Zinnebeeld van dezen Ouden Godsdienst was, dien de volkeren vermoet hebben, wanneer zy daar niets meer van verftonden. Hierom hadden zonder twyffel de Troglodieten een godsdienstige eerbied voor de Schildpad, waar van zy niet dorften eten, en hadden een affchrik voor de Kelenofagen, hun naburen, die dezelve tot voedzel gebruikten.

De Wilden in 't algemeen hebben ook alle eenige kennis van den Zondvloed, die algemeen geweest zynde, gelyk de reden zelfs ons doet befluiten uit het geen ons het Geloof daar van leert, een al te zonderling en aanmerkens - waardig voorval is, als dat men 'er geen voetftappen van by alle volkeren vinden zou; maar de ver- fchillende wyze waarop zy verhalen dat 'er de weeroptrechters van het menfchelyk gellacht van afgekomen zyn, is al zo zeer met verlichtzelen vermengt, als dat van de Watervloeden van Deuka- lion en Ogyges.

Men vind van 's gelyken by eenige volkeren de overblyfzelen van een zeer oud geloof, waar door zy overtuigt zyn, dat op de- zelfde wyze als de Wereld door den Zondvloed vorgeen is, zy ook aan het einde der eeuwen door het vuur moet omkomen, 't geen dezelve te eenemaal verteren moet. Van dit Oud gevoelen heeft Ovidius ons een heertyk getuigenis in deze Verzen gelaten, daar hy van Jupiter dus fprekt:

*Esse quoque in fatis, reminiscitur, affert tempus,
Quo mare, quo telus, correptaque Regia Caeli
Ardeat, & Mundi molés operosa labores.*

Door den Dichter Vondel aldus vertaalt.

Ook fchoot hem in den zin hoe 't noodlot was voorhanden;
Dat Hemel, Aarde en Zee moest lichter lage branden,
En 't wereltlyk gevaerte aanvliegen. . .

De Wilden in 't algemeen zyn ook niet onbewuft dat zy vreem- delingen zyn in de landen die zy tegenwoordig bewonen. Zy zeg- gen dat zy van verre gekomen zyn, van de kant van 't Westen, dat is te zeggen uit Azien. De Agniéſche Irokoizen verzekeren dat zy langen tyd onder het geleide van een' vrouw, Gaihonariook genaamt, herom zwerfden; deze vrouw voerde hen door al de Noorder gedeelten van Amerika om, en bracht ze ter plaatze daar tegenwoordig de ftad van Quebec ftaat; maar deze landen te on-

G. 2

ge-

* Athan, Kirker. Chin. Illuſtr. p. 187. Col. 2. *Draco volans, quem ſpiritus
aëris & montium dicunt (Sinnæ) teſtitudinis ſcuti teſtus, conſpiciendum ſe exhibet,
quam fabulam a Brachmanibus mutuati, ajunt, mundum Draconi ſeu Serpenti ex
teſtitudine nato, ut in ſequentiſ ſuiſ aperitur, inſiſtere, quæ omnia tot ſanctiſſimo
fabulis differentiſ involvunt, ut vix ipſi ſeſe inde extricare queant.*

veran-
dert
was.

De
Troglod-
ieten be-
wo-
nen de
Schild-
pad
Gode-
dienſti-
ge Her.

In te-
rendel
ver-
ſtrekte
te de
Keleno-
fagen
tot
voed-
zel.

Plin. lib.
11. Cap.
10.

De
Wilden
hebben
enige
kennis
van den
zond-
vloed.

Ovid.
Metam.
lib. 1.

Van
wat
kant de
Agnié-
ſche,
een der

vyf Iro-
koifche
Namen;
volgens
hun
verhaal
van deen
geko-
men
zyn.

gelyk gevonden hebbende, en misfchien al te ongemakkelyk van wegens de koude, hield zy eindelyk te Agnié ftaande, wiens luche ftreek haar gematigder voorquam, en de landen bequamer om bebouwt te worden; zy verdeelde vervolgens deze landen om ze te bouwen, en flichte dus een Volkplanting, die zich zedert altyd in wezen gehouden heeft. Dit verhalen de Agniézen van hun byzonderen oorfprong, die zy beweren dat een weinig verfchillende is van dien der vier andere Irokoifche Natien, want zy willen niet begrepen wezen onder den naam van *Agonnon*, *Stonni* of *Hustmakers*, dien men aan de andere geeft. Ik weet 'er de reden niet van; ondertuffchen onderfcheyden hen de Franschen en de andere Wilde Natien niet, en in 't algemeen begrypt men onder den naam van Irokoizen of van Agonnonfionni, vyf Volkeren, die zo veel verfcheide Taalvallen van een en de zelfde Taal fpreken.

De Iro-
koizen
waer
gelegen.
Wor-
den in
hoge en
lage
onder-
fchey-
den.

Zyn te
een-
drachtig,
dat zy
zeggen
maar
éne
Tent
uk te
énaken;
die wy
de Iro-
koifche
Tent
noe-
men.

Zy zyn in dat deel van Nieuw-Vranksryk geplaatst, dat aan 't Oosten der Meiren gelegen is, waar door de Rivier St. Laurens loopt, en dat aan Nieuw-Jork en de andere Landen der Engelfchen en Franschen grenst. Men onderscheid ze in hoge en lage Irokoizen. De hoge zyn de Tfonnontovans, de Goyogouens en de Ontagouans. De lage zyn de Agniézen, en de Onnejouten. Deze vyf volkeren, niettegenftaande hun verfcheide oorzaken van jaloezy, hebben zich altyd wel vereent gehouden, en om hun een-dracht te betuigen, zeggen zy, dat zy maar een Tent uitmaken, die wy de *Irokoifche Tent* noemen.

De Wilden geven ons geen groter licht omtrent hun Oorfprong en de Tydfchappen van hun vernuizing. In hoop dat wy 'er meer van mogen ontdekken, zal ik de befchryving van hun Zeden door een algemeen kenteken beginnen, waar na ik my in een omftandiger verhaal zal inlaten, met de Artykels van den Godsdienst en aanvang makende.

Ende van het Eerfte Boek.

N

makke-lyk van
 wiens luche-
 amer om be-
 den om ze te
 zedert altyd
 van hun by-
 g verschillen-
 vant zy willen
Stonul of Hus-
 de reden niet
 en de andere
 onder den naam
 en, die zo veel
 reken.
 atst, dat aan 't
 der St. Laurens
 der Engelschen
 en lage Irokoi-
 wens en de On-
 ne-jouten. De
 e oorzaken van
 en om hun eer-
 te uitmaken, die

hun Oorsprong
 dat wy 'er meer
 hun Zeden door
 in een omstandi-
 Godsdiensl een

1 Boek. Bl. 20.

2.

7

A

D

De
van
rend
na al
die d
gelyk
de C
Kart
lietze
gen.
He
den
deze
om o
omge
behie
M

Z E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

TWEDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Algemene Schets van hun Godsdienst.

Et denkbeeld dat men zich eertyds van de Wilden maakte, was van een soort van naakte en ruige menschen, zonder zamenleving, gelyk beesten in de bosschen wonende, en die niet als een onvolmaakte gedaante van menschen hadden. Deze verbeelding had men ouwelings te Karthago, toen Hanno van zyn tocht te rug keerde.

Deze Veldheer last gekregen hebbende om op de ontdekking van nieuwe landen uit te snuffelen, de kusten van Afrika langs varende, bracht op zyn wederkomst twe ruige vellen met zich, die na allen schyn van twee wyfjes apen waren, van dat slag van apen die om hun maakzel en gedaante 't meest na een mensch gelyken, gelyk men 'er noch hedendaags op het Eyland van Borneo, aan de de Groene-Kaap en in de grote Indien ziet. Hy deedze by de Karthaginezers voor huiden van wilde vrouwen doorgaan, en lietze als een zonderlinge rareiteit in den tempel van Venus ophangen.

Het schynt dat men deze inbeelding in Vrankryk noch ten tyden van Karel den zesden niet verbannen had. Getuige zy hier van deze beroemde mommery, waarin enige jonge Heren van zyn hof om quamen, en waar in 't weinig scheelde, of deze Vorst had zelf omgekomen door een wonderlyk toeval, waar uit hy dit ongemak behield, dat zyn verstand atyd enigzins belemmert bleef.

Men had toen een gansch valsche verbeelding, de Wilden hebben

Wat denkbeeld men zich eertyds van de Wilden maakte.

Plin. lib.
2. Cap.
67.
Pomp.
Mel. lib.
3. C. 9.

Jean Juvenal des Ursins, bist. de Charles VI. Année 1392. p. 93.

Ge-
daante
en Ge-
stalte der
Wilden.

uitgenomen het hooft-haair en de winkbrauwen, die zommige zelfs uittrekken, geen een haair over het gantsche lyf, en zo zy 'er enige krygen, trekken zy die ten eersten met den wortel uit. Men kan niet beschryven hoe verbaast zy waren, toen zy de eerste maal Europeers zagen, en de lange baarden, die zy in dien tyd lieten groejen, maakten hen afgrypelyk lelyk in hun ogen. Men zegt evenwel dat 'er behalven de Eskimenzers, waar van ik reeds gesproken heb, noch twee of drie Natien in het Zuider-Amerika zyn, die baarden hebben, maar deze Natien zyn weinig bekend.

Zy komen wit ter wereld, gelyk wy. Maar hun naaktheid, de oli daar zy zich mee smeren, en de sterke lucht verbranden allengskens hun vel: voor 't overige zyn zy groot, ryziger van gestalte als wy, wel gemaakt, van een goede gesteltenis, net, sterk en behendig, met een woord, zy geven ons in lichaams hoedanigheden niet toe, zo zy zelfs 't niet van ons winnen.

't Is
moeijlyk
van hun
Aart en
Verstand
te oor-
deelen.

't Is moeijlyker hun aart en verstand af te beelden, en men schynt daar zelfs met geen zekerheid van te kunnen spreken. In den eersten opslag daar van te willen oordelen, strekt hun tot geen voordeel, en die gene die dat gedaan hebben, schilderen ze ons met lelyke verwen af.

In der daad als men deze menschen van alles ontbloot ziet, zonder geleertheid, zonder wetensclappen, in schyn zonder wetten, zonder geregelden Godsdienst, en de nodigte zaken in 't leven ontberende, zou men, zo 't schynt, moeten oordelen, dat het was als of de Wereld eerst voor hun geschapen wierd, en als of zy eerst uit het kley of uit Dodonaes holle eiken quamen, volgens de buitensporige versiering der Heidechen. Men zou niet denken mis te tasten, wanneer men ze als domme, botte, onwetende, woeste luiden affchilderde, zonder eenige kennis van Godsdienst of menschelykheid; aan alle ondeugden overgegeven, die natuurlyker wyze uit een volkome vryheid, noch door kennis der Godheid, noch door menschelyke wetten, noch door beginselen van reden en opvoeding beteugelt wordende, spruiten.

Hun ge-
moeds
hoedanig-
heden.

Dit zou evenwel geen getrouw schildery zyn; zy hebben een goed verstand, een levendige verbeeldingskracht, een gemaklyke bevattig en een wonderlyke geheugenis. Alle hebben zy ten minsten enige overblyfselen van een ouden en overge-erfden Godsdienst, en een regeringsform: zy beeffen hun zaken wel, en beter als het gemene volk by ons: zy bereiken hun opmerk langs zekere wegen; zy gaan met koelen moede te werk en met een bedaardheid van zinnen, die ons gedult zou tergen. Uit een punt van eer en grootmoedigheid vertoornen zy zich nooit, en zyn hun driften altyd meester. Zy zyn hoogmoedig en trots, van een beproefden moed, onvertzagde dapperheid en een heldhaftige standvastigheid in 't midden der pynen, en bezitten een gemoedsgesteltenis, die de rampen noch tegenspoeden niet machtig zyn te verwikken. Zy hebben onder zich een soort van wellevendheid op hun manier, waar van zy al de welvoeglykheden in acht nemen, eerbied voor menschen die ouder zyn als zy, een achting voor huns gelyken daar men zich over verwonderen zou, en die men moeite

N

zommige zelfs
zo zy'er eni-
ortel uit. Men
y de eerste maal
dien tyd lieten
gen. Men zegt
in ik reeds ge-
Zuider-Amerika
veinig bekend.
naaktheid, de
branden allengs-
iger van gestalte
s, net, sterk en
ams hoedanighe-

elden, en men
en spreken. In
rekt hun tot geen
schilderen ze ons

thloot ziet, zon-
zonder wetten,
zaken in 't leven
elen, dat liet was
rd, en als of zy
amen, volgens de
ou niet denken mis-
nwetende, woeste
pdsdienst of men-
o, die natuurlyker
nis der Godheid,
infelen van reden

; zy hebben een
e, een gemaklyke
hebben zy ten
erge-erfden Gods-
aken wel, en be-
un oogmerk langs
rk en met een be-
Uit een punt van
oit x en zyn hun
rots, van een be-
heldhaftige stant-
een gemoedsgestel-
chtig zyn te ver-
welleventheid op
en in acht nemen,
een achting voor
zou, en die men
moeite

T. Deel M. 54.

3.

z
h
b
d
b
m
b
k
y
z
w
de
ne
ty
br
on
on
da
he
on
om
Eu
kur
he
he
die
he
van
ven
gen
te
zy
geb
ver

moeite heeft om met deze onafhankelykheid en vryheid overeen te brengen, daar zy in den uiterften graad voor yveren: zy liefkozen weinig en laten zich niet veel in dienstbaruigen uit, maar des niettegenstaande oeffenen zy ontrent vremdelingen en ongelukkigen een liefdadige herbergzaamheid, die alle de Natien van Europa zou verftommen.

Deze goede hoedanigheden zyn zonder twyffel met eenige gebreken vermengt, want zy zyn licht en wispelturig, onbedenklyk lul, in den uiterften graad ondankbaar, vol argwaan, verraderlyk, wraakzuchtig, en zo veel te gevaarlyker om dat zy hun wraakzuchtige gevoelens beter weten te bedekken en langer bedekken: zy zyn wreed jegens hun vyanden, beestachtig in hun vernaaiklykheden, ondeugent door botheid en door arglistigheid; maar hun botheid en het ontberen van byna alle zaken geven hun over ons dit voordeel, dat zy niets weten van al die doorzeffingen der ondeugt, die de pracht en overvloed ingevoert hebben.

't Is waar dat het ons vreemd moet voorkomen, dat zy verftand, beleyd en behendigheit hebbende om veel kleine werktuigen te maken die hun eigen zyn, zy zo vele eeuwen doorgebracht hebben zonder eenige van deze kunsten uit te vinden, die andere volkeren tot zo een grote volmaaktheid gebracht hebben. Maar ver yan dat hun tot een misdaad toe te rekenen, zou men misschien zich over deze gematigtheid moeten verwonderen, die zich met weinig heeft weten te genoegen, en die hen noch hedendaags over de Europeanen doet lachen, die huizen bouwen, werken ondernemen die eeuwen lang duren moeten, hebbende zelfs zo weinig tyds te leven, dat zy niet verzekert zyn hun werk ten einde te brengen.

Wy zouden zonder twyffel gelukkiger zyn, zo wy gelyk zy deze onverschilligheid hadden, die hen vele zaken doet verachten en onkundig in zyn, die wy niet zonden kunnen missen, misschien ook dat hun gebrek de uitwerking van deze ingebore luiheid is, die hen zo vadzig maakt, dat zy liever de zelfde voordelen, die zy ons benyden, willen ontberen, als zich de nodige moeite geven om ze zich te verschaffen. Wat hier van zy, zedert zy met de Europeanen handelen, heeft het voordeel dat zy daar van hebben kunnen halen, hun hunne luiheid noch niet doen uitschudden: zy hebben liever hun oude manieren willen blyven aankleven, en zy hebben zo veel niet gewonnen met de kunsten te behulp te nemen, die hen een gemaklyk leven konden doen leiden, als zy verloren hebben met onze ondengden na te volgen.

Dit is in 't algemeen het kenteken van alle deze woefte Natien van Amerika, die ons het meeste bekend zyn, uitgezondert die van Peru en Mexiko, die in tegenstelling van de andere voor welgemanierd kunnen doorgaan. Deze algemene overeenkomst die zy te zamen hebben, belet niet dat ieder niet iets byzonders heeft, 't zy in het kenteken, 't zy in eenige wetten en zekere byzondere gebruiken, die ze van den ander onderfcheiden, gelyk men in 't vervolg omftandiger zien zal.

Hun gebreken.

Uit den Aart lul en met weinig te vreemde zyn. de lagchen zy met het onbedenklyg floven der Europeanen.

Schoon zy omgang met de Europeanen hebben, blyven zy evenwel hun oude Manieren aankleven. Die van Peru en Mexiko worden, by ande:

ZEDEN DER WILDEN

TWEDE HOOFSTUK.

ten
voor
welge-
maniert
gehouden.

Nood-
wendig-
heid
eenes
Gods-
dienst.

Is met
een het
bewys
van de
waar-
heid dat
'er een
God is.

Die in
het hart
van alle
Natiën,
een
gevoel-
en van
Gods-
dienst
inplant.

oorzaak
der Ver-
valsing van
den
Waren
Gods-
dienst.

Die den
zelven
evenwel
niet te
enemaal
hebben
kunnen
uit-
rooien.

DE menschen moeten een Godsdienst hebben. Die gene zelfs die 'er geen zouden willen hebben als uit staatkundige gronden, tot welzyn en verband van de menschelyke samenleving, bekennen dat 'er een en zelfs dat 'er niet meer als een zyn moet. Maar deze noodzakelykheid van een godsdienst is ter zelfder tyd het bewys van de waarheid van dezen Godsdienst, nademaal hy op het eenstemmig gevoelen van alle de Natiën gegrond is, die in alle tyden een voorwerp van hun Eerbied en aanbidding gehad hebben.

't Is niet mogelyk dat deze Natiën, in zeden van elkander verschillende, zo wyd in manier van denken van malkander afzynde, die in het gebruik der zaken, die tot het leven 't noodzakelyklyk zyn, zo verscheide denkbeelden opgevat hebben, evenwel ontrent dit stuk hebben kunnen overeenkomen, zo God, zo wel Invoerder als voorwerp van den Godsdienst, daar van het gevoelen in het hart van alle menschen niet ingeprent had, ter zelfder tyd dat hy zich van buiten door de schoonheid zynwerken heeft afgeschildert. Dit is het geen † Laktantius *het getuigenis der Volkeren en Nat.* noemt.

De moden, gebruiken en manieren hebben kunnen en moeten veranderen, 't zy ten opzicht van het bestier der staten, 't zy ten opzicht van het leven in 't byzonder; dit is den mensch en zyn onstantvastig en wispelturig gemoed eigen; deze wispelturigheid heeft zich over den Godsdienst zelfs kunnen uitstrekken en doen gevoelen. De onwetentheid, een der eerste straffen van de zonden, heeft dezen Godsdienst kunnen verbafteren, verduisterende de denkbeelden, die by onze eerste Vadersen klaar waren; overnatuurkundige waarheden te ver boven het begrip van domme en vleeschelyke menschen zynde, zyn gemaklyk in tastelyke Beelden verkeert, die de eerbied, die men den Schepper schuldig was, tot het schepzel hebben doen overgaan. De kleinmoedigheid heeft zo veel Afgoden kunnen maken als 'er voorwerpen van schrik en vrees zyn: de verdorventheid der Zeden, heeft alles wat de wanorder koesterde op het Altaar moeten plaatsen, dit is ook menschelyk.

Maar de Onwetentheid, het Bygeloof en de Verdorventheid maken ver van de Waarheid te benadelen een zeer sterk vooroordeel voor dezelve, nademaal ondanks de wanorder die deze drie zaken veroorzaakt hebben, zich tegen den Godsdienst die zy wilden onder de voet helpen, te zamen aankantende, het wezentlykste artykel, dat het gevoelen van een Godsdienst en Opperste wesen, altyd onveranderlyk is gebleven.

God den mensch na zyn beeld en gelykenis scheppende, drukt toen op een onuitwisbare wyze in de wildste harten en de domste verstandden een Denkbeeld van zich zelve in. Dit denkbeeld doet

* Lactant. lib. I. de falsa Religione, cap. 2. *Nec difficile sane fuit paucorum hominum praevis sententiam redarguere mendacia testimonio Populorum atque gentium hoc in uno re non disidentium.*

Die gene zelfs
utkundige gron-
amenleving, be-
een zyn moet.
ter zelfder tyd
t, nademaal hy
gegrond is, die
anbidning gehad

an elkander ver-
kander afzynde,
noodzakelykfe
evenwel ontrent
zo wel Invoer-
an het gevoelen
t, ter zelfder tyd
werken heeft af-
getuigenis der Vol-

unnen en moeten
stalen, 't zy ten
en mensch en zyn
ze wispelturigheid
strekken en doen
raffen van de zon-
a, verduisterende
laar waren; over-
rip van domme en
tastelyke Beelden
schuldig was, tot
bedigheid heeft zo
van schrik en vrees
wat de wanorder
ook menschelyk.
e Verdorvenheid
eer sterk vooroor-
der die deze drie
dienst die zy wil-
e, het wezentlyk-
t en Opperste we-

sheppende, drukt
arten en de domite
a. Dit denkbeeld
doet

cile sane fuit paucorum
opulorum atque gentium

doet zich over afgevoelen, 't geen een bewys van onze zwakheid is. Onze afhankelijkheid zelfs, onze onmacht, onze ongebondentheid, altyd door een ingeboren onbevleektheid bestreden, die op het licht van de reden en het gewiffen gegrond is, helpen ons boven ons zelfs verheffen, en buiten ons zelve een meeter te zoeken, die onze elenden niet onderworpen is.

Te vergeefs trachten de Godverzakkers zich in hun Ongeloof te versterken, met zich in te beelden dat deze woeste volkeren van hun zelve geen denkbeeld van een Godsdienst hebben, en dat men den Oorsprong daar van aan de vernuftigheid der wetgevers verschuldigt is; die zich van de bothed der Volkeren en hun dwaze lichtgelovigheid bedienden, om hun zaken wys te maken die bequaam waren om hun gemoederen door de vrees in toom te houden, maar dat de wysgeren en verstandige luiden, waar in zy met geweld een uitgepluisde Ongodistery willen vinden, geen Geloof hadden, schoon zy zelfs met de heerlykke woorden van den Godsdienst spraken.

Dit is den Wysgeren zyn eigen gevoelen byzeten, in plaats dat men van hen oordelen moest door de redenen, die zy ons klaar voorstellen. 't is een zeker en onfeilbaar getuigenis van de waarheid ener zaak, wanneer al de menschen dezelve geloven, zeggen, Cicero en Seneka. Zodanig is het gevoelen van de Godheid, dat diep in alle harten geprint is, want daar is geen ene Natie hoe woest en onthloot van wetten of zeden ze ook zyn moge, die niet gelooft dat 'er Goden zyn."

Al de Barbaren en Wilden zyn in derdaad hier ontrent in staat om ons te leren, en verschaffen ons een dringreden, daar men niets tegen in te brengen heeft. Maar zy zyn zo bovennatuurkundig niet als hen de Baron de la Hontan in zyn zamenpraken verbeeldt, daar hy een Wildenman over den Godsdienst doet spreken, zo evenwel dat hy 'er een besluit uit wil halen tegen den Godsdienst zelfs. Al de redeneringen die hy hen doet voeren zyn van zyn eigen vinding, en men word 'er gemaklyk een van die Vrygeesten in gewaar, die zich tegen waarheden die hun in den weg zyn verhardende wel zouden willen hebben dat andere geen meer godsdienst hadden als zy.

Maar zo de Wilden deze schranderheid en doordringentheid van oordeel niet hebben, die hun deze Schryver geeft, zy zyn ook zo beestachtig bot niet als die gene geloofden die het eerst hun landen bezocht hebben. Ziende onder hen noch Tempels, noch Altaren, noch Afgoden, noch geregelden Godsdienst, geloofden zy toen recht dat hun verstand niet verder ging als huanne zinnen; en zy hebben al te voorbarig geoordeelt, dat zy gelyk de beesten zonder eenige kennis van het toekomstige leven, geen Godlyke eer aan iets zichtbaars of onzichtbaars bewezen, dat zy van hun buik hun God maakten, en al hun geluk met het tegenwoordige leven bepaalden.

Men zou heel anders gepraat hebben, had men zich minder gehaast reisbeschryvingen in 't licht te geven, en de wereld-ontdekkingen mede te delen, daar men meende eer door te behalen. Ik

H

heb

Het ge-
voelen
der On-
godisten
weder-
legt.

Cler. de
Nat.
Dew.
lib. 1.
Seneca
Epist.
117.

Dialog.
du Bar-
on de la
Hontan
et d'un
Santage.

Gevoe-
len des
Schry-
vers
over
de za-
men-
spraken
van den
Baron
de la
Hontan.
Die 't
eerst de
landen
der
Wilden
bezocht
hebben,
al te
voorba-
rig van

hun zeden ge-
voordet.

Om de ge-
woonten van
een land wel te
beschryven be-
hoort men de taal daar
afte verstaan.

De Wilden
twisten weinig
over den Gods-
dienst.

De Gods-
dienst der
Wilden is de
zelfde als die
der oude Barba-
ren, eerste in-
woonders van Grie-
kenland, en Bac-
chus kryg-
gezuilen. nu-
maas de stof der
Heiden-
sche fabel-
kunde.

Strabo,
lib. 10.
p. 318.
& seq.

Wat de Kureten
en Korybanten wa-
ren.

heb het reeds gezegt de eerste opslag is bedriegelyk, en men moet zich niet bemoeien om de zeden en gewoonten van een land in te brede te beschryven, daar men noch geen gedonkschriften van heeft, zo men 'er de taal niet af verstaat; een kennis die een lange ervaringheid vereischt, en daar vele geen kennis van hebben, wanneer zy die zelfs menen te bezitten: weinige weten de kracht van de woorden, die zy zelfs gebruiken; wanneer zy niet tot den Oorsprong der woorden opklimmen, der zelve woorden en ver- scheyde zamenstellingen ontdekken.

Een wilde twist weinig over het stuk van Godsdienst; hy staat licht al dat op de reden gegrond is toe, maar hy is daarom geen eerlyker man, zo hy niet wezen wil, en men ziet gemalk dat hy oer uit ongebondenheid van zeden, die de uitwerking van de menschelyke zwakheid en het begin van de vrijwillige ongelov- heid is, kondigt, als door een hartnekkigheid, op het gebrek van kennis en onderrechting gegrond. Dit zal klaarder schynen door de overblyfselen van Godsdienst, die 'er noch in name ge- bruiken gevonden worden; en door het geen men noch uit hun overlevering verzamelen kan.

De gantsche grond van den ouden Godsdienst der Wilden van Amerika is dezelfde als die der Barbaren; die eerst Griekenland bewoonden en zich in Azien verspreyden; dezelfde als die der Volkeren die Bacchus in zyn krygstochten volgden, eindelyk de zelfde die vervolgens tot grondslag van de Heidensche fabelkunde en de verduitselen der Grieken strekte.

Strabo van de Kureten en Korybanten sprekende, dat volkeren waren die men vooronderstelt van het gevolg van Bacchus en de moeder der Goden te zyn, onderzoekt welke de Oorsprong deze Volkeren zyn kon, en na 'er van gezegt te hebben 't geen hem het waarschynelykste dacht, schynt hy te laten vallen het denkbeeld dat het een byzonder volk was, om zich by die gene te voegen die de Historie van Kureten en Frygiën beschreven hebben, de van de Kureten en de Korybanten Geesten en Dienaren, die tot den dienst der Goden geschikt waren, maken. Vervolgens legt hy zich toe om te bewyzen, dat alles wat men 'er van verhaalt tot den Godsdienst behoort, en hy poogt 'er den zin van uit te leggen.

Dit vertoog van Strabo is zeer geacht en zeer wetenswaardig, maar te gelyk zeer verward door de menigerley en verscheide ge- voelens van die gene, die over deze stof geschreven hebben. Het schynt evenwel dat men met recht met hem hier uit mag beslui- ten, dat alles wat men 'er uit halen kan een wezentlyk verband met den Godsdienst heeft; dat dit een gantsche en nette zamenhang was van den gantschen Godsdienst, die de menschen door die ge- ne geloort was geweest die de eerste Volkplantingen en de eerste zamenwoningen in de verscheide delen van de wereld maakten: dat deze gantsche Godsdienst in de Orgia * en in de verborgene he-

* Orgia, dit woord was by de Heidenen geheiligd om de zaken, die tot den Godsdienst behoren, te betekenen. Maar men kan daar een ruimer of naadwer- uir.

en men moet
van een land in
ontschiffen van
die een lange
an hebben, wa-
de kracht van
zy niet tot den
wetelen en van
deest; hy stam-
y is daarom geen
et gemalklyk dat hy
werking van de
willige ongelovig-
op het gebrek van
klaarder schynen
moet in hune ge-
meten noch uit hun

der Wilden van
eerst Griekenland
zelfde als die der
den, eindelyk de
fentke subelkunde

nde; dat volkeren
van Bacchus en de
le Oorsprong deze
hebben 't geen hem
ren het denkbeeld
die gene te volgen
even hebben, die
n Dienaren, die tot
Vervolgens legt hy
'er van verhaalt tot
en zin van uit te

er wetenswaardig,
y en verscheide ge-
even hebben. Het
hier uit mag besluit
wezenlyk verband
en nette samenhang
nschen door die ge-
tingen en de eerste
le wereld markten:
n in de verborgent-
he

de zaken, die tot den
een ruimer of nauwer
uit

deden van Jupiter, Apollo, Bacchus, Hehate, de Moeder der Goden en de grote Godinnen bestond: dat het geen men Tytiren, Faunen, Pans, Satyrs, Sylenen, Kureten, Korybanten, Ideische Daktylen, Kabyren, Telchinen, Saliere, Sabaziers, Muzen, Bacchanten, Menaden, Mimalloniden, Nymfen, Naiaden noemde, niet als verscheide namen van Dienaren waren, den dienst der Goden toegewyd; en zy hadden verscheide namen of om de verscheide staten van deze Dienaren te betekenen, of om het onderscheyd der talen van verscheide Volkeren die de zelfde of by na de zelfde oeffeningen van Godsdienst hadden, waar na het maklyk te begrypen is hoe men de zelfde gebruiken niet alleen op het Eyland Kreta, op de Eylanden van den Archipel, in Frygien, in Thracien in kleyn Azien, maar zelfs in Kolchos, in Baktriana, tot de Kaspijsche Engtsen en de Indien toe vind, die voor de ouden de uiterste palen van de bekende wereld waren.

Op dit denkbeeld van Strabo, dat my wel gegrond schynt, meen ik zelfs den gantschen Godsdienst der Wilden van Amerika te kunnen vastmaken, waar van ik nu de overeenkomst met dezen ouden Godsdienst ga bewyzen, ontwarrende zo veel ik kan dezen chaos van duisternissen, en verwarring, die 'er een lange reeks van eeuwen en deze menigte van verdichtzelen, die de Grieken ons op de mouw hebben gespelt, hebben ingevoerd, waar uit het byna onmooglyk schynt zich te kunnen redden.

God had zich aan onze eerste Vaderen te zeer geopenbaart, dat zy hem niet zouden kennen en de nakomelingschap onbekent laten blyven. Hy was niet te vreden, zich voor hun ogen in de schoonheid zyner werken af te schilderen, en door het getuigenis van hun gewisse tot hun hart te spreken; hy vertoonde zich ook aan hun voor zo veel God zich zienbaar maken kan, onderrechtende hen of door zich zelfs of door den dienst zyner Engelen, reden met hen voerende gelyk de eene mensch met den ander, gelyk ons de H. Schrift verbeelt, dat hy met Adam en de andere Aartsvaders van de oude wet spreekt. In dit slag van omgang wilde hy hun wel tot meester dienen, lerende hen niet alleen wat de waardigheid van zyn wezen raakte, en de eer die men hem moest bewyzen, maar hun ook de wezenlykste punten van de verborgentheden des geloofs ontdekkende, voedende hen met hoop van een gelukzalige eeuwigheid, belovende hun een Verlosser, die hun de deuren des Hemels zou openen, die het kwaad, dat de zon-

H 2

uitgestrektheid aangeven. Luciaan neemt het in een nauwen zin om het geheimste en 't geen onder den naam van verborgentheden begrepen was te betekenen. De meeste leggen het uit van de steelen en Offerhanden ter ere van Bacchus die in 't byzonder in de gebergten door razende wyven, die men Bacchanten noemde, gevierd wierden. Servius zegt dat men in 't begin alles wat den naam van Offerhande in 't Grieks had, en wat men Ceremonien te Rome noemde, Orgia hiette. 't Is waarschynelyker dat dit woord in 't eerst gebruikt is geweest om den gantschen Godsdienst der volkeren van de eerste tyden te betekenen, onder den algemeenen naam van Verborgentheden van Isis, Cybele, Bacchus &c. begrepen. In dezen zin neemt het Strabo en wy na hem.

de veroorzaakt had, zou boeten, en wyzende hun den weg die zy in de oeffening der deugden moesten houden, om niet van het einde af te dwalen, dat hy hun voorstelde: moedigende hen aan om langs dezen weg te wandelen, die hy hun gebaant had, door verwachting van beloning, en hen door vrees van straf van de zonde afschrikkende.

Dus hadden de menschen in 't begin klare denkbeelden van God, voor zo ver als het de staat der Reyzigers, waar in wy zyn, toeliet. Zy hadden ook een geregelden Dienst, waar van hun God zonder twyffel de Wetten had voorgeschreven, waar van zy niet af moesten wyken. Deze denkbeelden van het Opperste Wezen, en deze dienst waren een tyd lang zuiver, en na het uiterlyke zonder verbaftering, en ondanks de verdorvenheid van 's menschen hart voor en na den Zondvloed, wierd God gekent en ge-cert. Midden onder 't Heidendom zelfs behield hy gelovige harten. 't Was niet alleen onder het uitverkoren volk dat hy zyn aanbidders had in Geest en Waarheid. Melchisedek, Koning van Salem, Jethro; schoonvader van Mozes, Job in een Afgodisch land geboren, waren getrouwe, rechtvaardige dienaren, die God vreesden. De vrienden van Job, gelyk hy in het Heidendom geboren, maar zo rechtvaardig en verlicht niet als hy, kenden niet allen God, en bewezen hem de eer die hem toequam, maar uit hun redenen en die van dezen groten Patriarch kan men besluiten dat zy grots kennisse van den Schepper hadden; dat zy een recht denkbeeld van zyn wysheid, zyn voorzienigheid en zyn andere eigenschappen hadden; dat zy het geloof van een Verlosser en zyn Genade hadden, de hoop van de Opstanding der Doden, de verwachting van een zalige Eeuwigheid, denkbeelden van de Deugt en een oprecht hart, een afgryzen voor de zonde, vrees van daar voor gestraft te worden, een verlangen om God te voldoen, zo zy ongelukkig genoeg waren om die te begaan, en vrees'yker kastydingen voor te komen, waar van zy de rechtvaardigheid en billikheid erkenden, en zo, zeg ik, door het Gebed, de Offerhande, Boete doen en andere wegen der Zaligheid voor te komen. Toen Jesus Christus geboren wierd, wierden 'er in 't midden der duisternissen van de Afgodery harten gevonden, die misschien niet ongelovig waren, die den Verlosser van 't heel-al verwachtten, die na de Sterre van Jakob reikhalsden, waar van de overlevering altyd onder hen behouden was, en die, zo dra hun God de genade gedaan had van voor hun dit teken van een Zaligmaker te doen schynen, met allen spoed quamen om hem te erkennen, en hem in hun personen de eerstelingen der Heidenen aan te bieden.

Gelyk wy uit de H. Schrift zelfs deze leer putten, moeten wy uit de zelve ook leren kennen welke de Godsdienst van die eerste tyden was, wat eer men God bewees, en welke de middelen waren die zyn Goedheid, die alle menschen wil zalig maken, en die zo niet geschapen heeft om ze verloren te laten gaan, hun gegeven had om hun oogmerk te bereiken.

Deze Godsdienst, die in den aanvang zuiver was, wierd in 't vervolg van tyd zeer verbaftert, waar van het moeijelyk is den net-

't is
moet-
lyk den

ten

ten tyd te bepalen. De onwetentheid en de drift verwekten 'er een vermengeling onder, die alles verwarde, 't zy ten opzicht van het voorwerp van den Godsdienst, 't zy ten opzicht van de wyze hoe hy geëert moest worden, 't zy ten opzicht van het einde.

De denkbeelden van God wierden benevelt, men stelde zyn werken met hem gelyk, en door een droevige uitwerking van de zonde, in plaats dat de schepzelen den mensch tot volmaakter kennis van den Schepper moest verheffen, werd de schoonheid van den Schepper byna door die der Schepzelen uitgewischt. De dienst van God wierd op deze zelfde wyze door het bygeloof en door de quade neigingen van 't hart, die, om zo te spreken, tot de ondeugden toe heiligden, verdorven: en in plaats van de gelukzaligheid die God den Mensch op het einde beloofd had, maakte deze domme en vleeschelyke mensch zich 'er een, over eenkomende met zyn verlangen en de ongebondenheid zynner lusten, die door de zinnen en de verbeelding bestiert wierden.

Maar wat verbastering ook dezen Godsdienst is te beurt gevallen wierden de denkbeelden van God evenwel zodanig niet uitgewischt, of daar bleef noch wel een voetstap van over; want in wat dwalingen de afgodery de Heydenen gedompelt heeft, hebben zy zich zodanig niet aan hun afgoden overgegeven, dat zy hier doot de kennis van een waren en enig God, die de Schepper van alles is, verloren hebben. Dus spreekt St. Augustyn tegen Faustus, want dezen ketter wederleggende die om zyn gevoelen van twee hoofdbeginselen het een van 't goede en 't andere van 't quade te ondersteunen, den Katholyken tot een misdad rekende, dat zy het leerstuk van de Eenheid van God in de Lere der Heidenen geput hadden, dat Faustus lere, zegt deze H. Vader, of liever die „gene die behagen scheppen om zyn werken te lezen dat wy van „de Heidenen het gevoelen van de Monarchy (dat is te zeggen „de eenheid van God) niet overgenomen hebben, maar dat zy „ook weten dat de Heidenen zodanig aan hun valsche Godheden „niet overgegeven zyn, dat zy daar door het geloof van een eenigen en waren God, Schepper van 't heel-al van wat soort het „ook is, uit 't gezicht stelden.

De dwaling dan der Heidenen bestond hier in, dat zy God genoegzaam kennende hem niet als God verheerlykten, dat zy onder het denkbeeld van God zaken mengden, die hem onwaardig waren, dat zy het schepzel by na gelyk met hem stelden, en den dienst, dien men hem alleen schuldig was, op een ander brachten, of dat zy hem den zuiveren dienst, dien hy reden had om te verwachten, niet meer bewezen.

Wat verbastering 'er ook in den dienst geweest is, is evenwel de grond daar van byna altyd dezelfde geweest. 't Zyn overal byna de zelfde Altaar-dienaren, het zelfde slag van Offerhanden, de zelfde instellingen der Wet, en het schynt dat men van den dienst in 't algemeen zeggen kan, 't geen Prokopius van Gaza van de Reinigingen in 't byzonder zegt, vergelykende die van de Wet van Mozes met die van 't Heidendom; want het verschil dat hy

noten
tyd te
bepalen
wan-
neer de
ware
Gods-
dienst
verbas-
tert
wiert.

Het by-
geloof
en de
quade
neigin-
gen van
't hart,
oorzaak
van deze
verbas-
tering.

Aug.
lib. 30.
contra
Faust.
cap. 19.

Wat in
de dwal-
ing der
Heyde-
nen be-
stond.

De
Grootd
der
Gods-
diensten
bleef
evenwel
byna al-

op de
zeile.
Pomp.
Gedren
in Den
wer.

tusschen deze beyde soorten stelt is dat de Joodische reinigingen het denkbeeld van een volmaakter reiniging voerden, en van die der Grieken of Heidenen onderscheyden wierden in dat deze laatste met bezweringen pleegden te geschieden, en dat men daar zout, laurier, gerst en zee water toe gebruikte, en de menichen door 't vuur liet gaan, dat zaken waren die het bygeloof had uitgevonden.

Zo men noch meer het pit der vreemde Godsdiensten wil doorgronden, zal men 'er ook Zinnebeeldige figuren in vinden, die ons, schoon verward, de voornaamste stukken van 't Geloof en de Openbaring, die zy van een oude Overlevering gehad hebben, verbeelden. Men zal 'er de gronden van een t'eenemaal verstandige Zedeleer in vinden: zo dat men uit den grond van deze Godsdiensten, hoe verdorven en wanschapen zy ook zyn, als een bewys kan halen, dat zy op den waren ge-ent zyn, met dien zodanig te verderven en te verbaateren, dat hy onkenbaar geworden is.

DERDE HOOFSTUK.

Van het
Voor-
werp
van den
Gods-
dienst.

GOD een oneindig wezen zynde heeft men 'er geen bequaam en volmaakt denkbeeld van kunnen geven, dat de verhevenheid en de waardigheid van zyn wezen beantwoorde: 's menschen verstand, dat eindig en bepaalt is, heeft de oneindigheid zyner eigenschappen niet als op een onbepaalde wyze onder een denkbeeld kunnen brengen; het is genoodzaakt geweest een soort van een verdeling te maken, en een wezen te verbeelden dat zeer eenvoudig en onverdeelbaar is, gelyk stuk voor stuk, zo ik zo durf spreken, door de verscheide namen die men 'er aan gegeven heeft, waar van ieder maar een zyner volmaakheden betekent, en dat zelfs op een redelyk onvolmaakte wyze.

Oorza-
ken van
de Ver-
meng-
valdi-
gheid der
Goden.

Onze afhankelijkheid van de verbeelding en de zinnen ons niet toelatende God anders dan door een duistere reden te zien, gelyk Paulus spreekt 1. Kor. 13. *Vf.* 12., heeft een soort van noodzakelykheid veroorzaakt om hem ons onder tastlyke beelden te vertonen die zo veel zinnebeelden waren om ons tot hem te verheffen, gelyk het afbeeldzel ons een denkbeeld geeft van dien genen dien zy afschildert. Deze zinnebeelden zyn tot het oneindig vermeerderd, volgens de verscheide denkbeelden die men 'er van bevat heeft, maar om den Godsdienst eerwaardiger te maken, met dien met een groter getal van verborgene denkbeelden te bewimpelen, maakt men hem duisterder: want de onwetentheid het eerste deel van 't gemene volk zynde, wierden in vervolg van tyd deze verborgene denkbeelden niet wel verstaan als van die genen, die in kleine getale over den dienst van God gestelt waren, en in wier handen de Godsdienst als in bewaring was. Deze talmden zelfs met dezelve te verbaateren, en te lasteren 't geen zy gelyk de rest niet verstonen: zo dat de Godsdienst langer niets meer als een verwarring was.

De E-
gypte-
naren.

De Egyptenaren onder de ouden brachten deze beeldsprakige wetenschap verder als de andere Natien, 't geen in 't vervolg onder

enigingen hat
n van die der
de laatste
en daar zout,
nichen door 't
had uitgevon-

sten wil door-
n vinden, die
Geloof en de
gehad hebben,
maal verstandi-
an deze Gods-
yn, als een be-
et dien zodanig
worden is.

K.

een bequaam en
t de verheven-
de: 's menschen
gheid zyner ei-
r een denkbeeld
n soort van een
ak zeer eenvou-
ik zo durf spre-
gegeven heeft,
etekent, en dat

zinnen ons niet
n te zien, gelyk
t van noodzake-
elden te vertonen
e verheffen, ge-
n genen dien zy
lig vermeerderd,
van bevat heeft,
, met dien met
te bewimpelen,
het eerste deel van 't
deze verborgene
die in kleine ge-
n wier handen de
elfs met dezelve
rest niet verlon-
s een verwarring

ze beeldsprakige
in 't vervolg on-
der

der hen een groter verwarring in hun Godsdienst bracht, die zo wanfchapen werd, dat zy gelentheid gaven om te geloven dat zy tot de ayen van hun zinnen aanbadden. De Egyptenaren (ik spreek van die welke na den Zondvloed geleefd hebben) zyn nochtans de eerste vianders van deze ilannebeeldige wetenschap niet; en men zal ons niet licht doen geloven dat zy die in 't algemeen aan alle andere Natien hebben medegedeeld.

Men zou niet meer grond detzelft oorsprong aan de andere barbaarsche volkeren toefchryven. Inderdaad de eerste Krietenzen roemen dat de meeste Goden by hen geboren waren, en zich onsterfelyk gemaakt hadden door de grots weldaden die zy den menschen gedaan hadden; zy roemden ook dat zy de eerste geweest waren die de eerbewyzingen der Goden, de Offeranden en verborgene plechtigheden ingevoert hadden, die van hen by alle andere volkeren versprayed waren.

Onder alle Godsdiensten in Oost- en Westindien, waar van wy kennis hebben is 'er geen een die niet beeldsprakig is, en wiens godgeleertheid niet vol Zinnebeelden is: 't geen dient om myn gissing te bevestigen, 't geen ik in 't vervolg nader zal aandringen, dat het onze eerste Vaders zelve waren die Gods zaken door een verborgen taal geloofden te moeten verheffen, waar by de hoogmoed der menschen vervolgens veel van 't kunnige byvoegende, vond zich de Godsdienst met oneindig veel buitensporige fabelen vermengt.

Men ziet uit de schriftten die wy noch van de Heydenfche wysgeren overig hebben, dat het denkbeeld dat zy zich van God maakten dat van een Opperste Wezen was, boven alles heerschen- de, van een geest door dit gantsche heel al verspreid, die alles be- lieet en alles door zyn tegenwoordigheid onderhoud, die het be- ginsel van alle voorttelling is, en de vruchtbaarheid aan alles geeft: van een zuivere, levendige en altyd werkzame vlam: van een 't'e- nemaal verstandig Wezen, wiens Voorzienigheid zonder ophou- den over alles waakt en zich over alles uitstrekt: met een woord van een Wezen waar aan zy om dezelfs voorreffelykheid verscheide namen hadden gegeven, maar namen die eenige van zyn oneindi- ge volmaaktheden beantwoordende, altyd het kenteken van deze opperste heerschappy met zich voerden, die niet als aan den vol- komen Meester en Opperreer van alles toekomt.

Met dit denkbeeld der Ouden komen die van de Afgodifche Natien, die noch in wezen zyn, volmaakt overeen; de woorden van hun Talen geven klaar een opperste Wezen te kennen. 't Zyn niet alleen de beschaaftde Natien die deze tekens van kennis van een eerste Wezen hebben, gelyk by de Chinezen de *Tien Chu*, dat is de zeggende Meester van den Hemel, en de *Xang Ti*, de Opperste Keyzer en Opperste Meester, by de Indianen de *Kertar* die gene die alles gemaakt heeft, en de *Serjanbar* de Schepper van de Wereld: by de volkeren van Peru de *Pachadamak* of het op- perste Wezen, en de *Virakocha* die God de Schepper is. De zelf- de voetslappen ziet men by al de Natien die voor woest doorgaan in 't algemeen hebben al de volkeren van Amerika, 't zy zy her-

schoon
Me-
fien in
de be-
sprakige
wetens-
chap.

Zyn op-
ter de
vianders
dier nte
van.

De oet-
te Kie-
tenzen
bezoen
men
niet de
offeran-
den en
verbor-
gene
plecht-
igheden
inge-
vonden
te heb-
ben.
Died.
Sk. 10.
g. 24.
Men p.
aga.
100 p.
267.

Alledat
Gods-
diensten
in Oost
en
Westin-
dien
voor de
ver wy
die ken-
nen zyn
beeld-
sprakig
en zin-
nebeeld-
dig.

Wat
voet
een
Denk-
beeld de
Heyden-
fche
Wyge-
ren van
God
hadden.

Het sel-
ve komt
men dat
der Af-
godische
Natiën
die noch
in we-
sen syn
vol-
maakt
over
een.

Zom-
mige
Natiën
houden
den
Donder
voor de
stem
van 't
opperste
Wezen.

Joan de
Lery
Ind.
Ovrid.
Lib. 15.
Cap. 2.

Joan de
Lery
Hist. du
Bresil.
Chap. 16.

De
Israëli-
ten noe-
men den
Donder
ook
Gods
stem.

Brud.
c. 20.
V. 19.

Schrik
der
Wilden
voor
den
Donder.

Roche-
fort,
Hist.
Morul.
des An-
tilles.

om zwerven, 't zy dat zy een vaste woonplaats hebben, krachtige uitdrukkingen, die niet als een God kunnen betekenen; zy noemen hem den groten Geest, zomtyds den Meester en Oorzaak van het leven. Tot de Outaouaken toe, die onder alle deze volkeren de domste en onverstandigste schynen, noemen hem dikwils in hun aanroepingen en aansprekingen den Schepper van alles.

Zommige Natiën schynen zelfs te geloven dat dit opperste wezen haar enigermaten toespreekt door den Donder, dien hy door de lucht doet kraken. Jan de Laet zegt dat de Zuider-Amerikanen aan den Donder een naam in hun taal geven, die in de onze overgezet zynde *de stem of het geluid van de opperste uismuntentheid* betekent. Inderdaad die gene die het eerste na deze gewesten gereist hebben, zeggen ons, dat wanneer zy tegen deze woeste volkeren van God spraken, en hun daar een denkbeeld van wilden geven, zy den een tegen den ander hoorden zeggen, 't is * *Toupan*, een woord waar van zy zich ook bedienen om den Donder te betekenen; en op de zelve wyze als de Israëlieten, wanneer God met de stemme des Donders en Blixems tegen hen sprak, van schrik bevangen wierden, en tegen Mozes zeiden, „ dat de „ Heere toch niet tegen ons spreke, uit vrees dat wy mochten „ sterven“.

Zoo ziet men deze arme volkeren ook, wanneer zy een onweer zien naderen, van de uiterste schrik bevangen na hun hutten lopen, dicht by het vuur kruipen, met de elbogen op de knien leunende, en hun aangezicht met de handen verbergende, in deze gedaante huilen zy, en houden niet op hun vrees te betuigen, tot dat het onweer te enemaal over is: om dat, zeggen zy, die gene die dus zyn stem doet horen, ten uitersten tegen hen versloort is, en hen dreigt te vernielen. De Noorder-Amerikanen vrezten ook voor den donder, evenwel wanneer men hen vraagt wat het is, zeggen zommige dat het soorten van menschen zyn met vleugels, gelyk die men aan Pisché of aan de Witjes geest, en wier stem gelyk is aan het geluid dat men hoort. De meeste verzekeren evenwel dat het een soort van een ongemenen vogel is, 't geen een gevolg is van de raadzachtige denkbeelden der Heidenen, die den Arent aan Jupiter toegewyd hadden, en hem als den getrouwen die naar verbeelden, die hem zyn Blixems moest nadragen.

De grote Geest by de Karaïben onder den naam van *Obemîn* bekend, onder dien van *Manitou* by de Algonkynen, en onder dien van *Okki* by de Huronnen, word op een zonderlinge wyze, en die niet als op het opperste wezen toegeduid word, afgebeeld, door den naam van *Aareskoui* by de Huronnen, en door dien van

* Vader Antonio Ruis een Jezuit, in zyn Beschryving van Paragwey en enige andere Volkeren ontrent de Rivier de la Plata of Zilver-rivier, zegt §. 10. dat *Toupan* of *Toupa* (want dit is het zelve) de naam zelfs van God is, zo als ze Volkeren hem schynen te kennen, en hy geeft 'er de afscheiding of betekenis van in hun taal. Ik haal de eige woorden van dezen Schryver aan, *Conociéron que avia Dios, y a un en certo modo su unidad, y se collige del nombre que le dieron, que es tupa. La primera palabra Tu es admiracion, la segunda Pa. es interrogacion, y este corresponde al vocablo Hebreo Manah, quid est hoc, en singular.*

Agriskoue by de Irokoizen, om dat deze een soort van een byna ongevoelige *Jota*, waarvan de Huronnen een distongus maken, met die by de eerste klinker te voegen; in een *G* veranderen. De zendelingen hebben nooit tot de kennis van den oorsprong van dit woord kunnen komen: de Irokoizen weten het zelfs niet, alzo min als de Huronnen, en 't is een van die oude woorden, door een lang gebruik geheiligt, waar van zy den Oorsprong niet meer zien, en waar van zy bygevolg de eige betekenis niet weten; evenwel om dat zy 'er zich dikwils in hun aanroepingen van bedienen, is het waarschynelyk dat het ingestelt is om den Meester van alle zaken en den Schepper van het Heelal te verbeelden.

Een Huronsche vrouw door een Zendeling onderwezen, die haar een omstandig verhaal van Gods volmaaktheden deed, riep met een soort van verwondering uit: ik versta 't, en ik had my altyd wel ingebeeld, dat onze *Areskoui* zodanig zyn moest, als de God dien gy my afchildert.

Ik twyfel by na niet, of deze *Areskoui* is de Afys of Mars van de Volkeren van Tracien, en ik zal hier na de redenen aanhalen, die deze gissing versterken.

De naam *Chemiiin*, dien de Karaiben aan het opperste wezen geven, is misschien de zelfde dien de Chemmiten aan Pan gaven, dien zy *Chemniis* noemden, volgens Diodorus van Sicilien, en dien zy niet alleen verscheyde Tempelen hadden geboud, maar ook een Stad onder den zelfden naam, die ook die van de Provintie was. Wy vinden in de oudheid enige voorbeelden van Volkeren, die men na den zelfden naam, dien zy aan de Godheid gaven, genoemd heeft. Dus heeft men van het woord *Ares*, die de Mars van Thracien is, andere gemaakt, om de Provintien, de Stad de riever en de Volkeren van Arciana en Aria te beteken. De Mendeziers hadden van 's gelyken den naam van hun Provintie, van hun Hoofstad en van hun Natie, van het woord *Mendes* gehaalt, dat ook by hen de naam van Pan of van den Maker van alle dingen was.

De *Jao* of Jupiter der Ouden is volgens de geleerden dezelve als *Jebova*. Daar is noch in Guyana, een Provintie van het zuider Amerika, een volk, dat men de *Taos* of *Jaos* noemt. By de Floridanen worden de Waarzeggers of Priesters *Javouas* genoemd, een naam die klaar van *Jao* of *Jebova* gemaakt schynt.

VIERDE HOOFSTUK.

IN de beeldsprakige Godgeleertheid der Ouden werd de Zon, zelfs voor de Dwalingen van het Zabeëndom, als het krachtigste Zinnebeeld van God aangezien. Ik heb reden om te gelooven dat zy in de eerste tyden ook het Zinnebeeld van den Verlosser was, dien wy noch de Zonne der Gerechtigheid noemen. Zy was ook het eerste van Gods werken, die des menschen aandacht na zich trok, en waarin zy voornamen den Oppervoogt te eeren, die niet van de zinnen kunnende begrepen worden, eeniger maten tastelyk wierd in dit hemellicht, dat de wereld schynt te bezielen, en overal een gelukkige vruchtbaarheid te brengen, de schatten

Onze
schryver
meent
dat het
Ares of
Mars be-
tekent.

Diod.
Sic. l. p.
11.

Herod.
lib. 2. u.
46.

Jao of
Jupiter,
word
voor Je-
hova ge-
houden.
De Laet.
Iud. O.
cid. l. 17.
c. 14. l.
4. c. 16.
De Zon
een zin-
nebeeld
van de
God-
heid.

E N
n, krachtige
; zy noemen
zaak van het
volkeren de
ikwils in hun
opperste we-
dien hy door
ider-Amerika
lie in de onze
uidmuntendheid
deze gewesten
en deze woefte
beeld van wil-
eggen, 't is
om den Don-
raëlitien, wan-
egen hen sprak,
den, „ dat de
at wy mochten

zy een onweer
n hutten lopen,
nien leunende,
deze gedaante
en, tot dat het
ie gene die dus
port is, en hen
ezen ook voor
at het is, zeg-
t vleugels, ge-
wier stem gelyk
ekeren evenwel
een een gevolg
n, die den A-
getrouwen die-
gen.

van *Chemiiin* be-
en onder dien
linge wyze, en
ord, afgebeeld,
a door dien van

n Paraguay en en-
ivier, zegt §. 10.
an God is, zo als
eiding of betekenis
er aan, *Conocieron*
ombre qui le dieron,
Pa. 3. es interroga-
n singular.

van warmte en licht uitdelende, die uit deszelfs schoot als uit hun Oorsprong voortkomen.

Het uitverkoren Volk eerde in dit Hemel-licht God, die volgens de uitdrukking van de schrift daar zyn Tent gestelt heeft. De Profet verbeeld ons dezelve als een Bruidegom uit zyn slaapkamer gaande, en vrolyk als een Held om het pad te lopen. De H. Schrift leert ons ook dat dit zelfde Volk na de opgaande Zon wendde, om zyn gebeden tot den Allerhoogsten te richten, een gewoonte die de eerste kerk van de Synagoog had, zo dat wy noch hedendaags in de oude Kerken het Altaar na het Oosten gekeert zien.

De Zon was zodanig het heilige zinnebeeld van de Godheid by alle de Natien, dat alle de namen, die men daar in aan de Goden van het Heydendom gaf, op de Zon slaan; zo dat dit Hemel-licht te gelyk Caelus, Saturnus, Jupiter, Mars, Bacchus, Apollo, Ammon, Osiris, Apis, Serapis, Adonis, Mercurius, Herkules, Vesta, Juko, Cybele, Isis, Ceres, de Godin van Syrien, Diana, Venus Urania, met een woord al de Goden en Godinnen van de fabelkunde was. Makrobius in zyn Saturnalia en na hem verscheide hedendaagfche geleerden hebben volmaakt wel de getuigenissen der Ouden verzamelt, om deze waarheid te bewyzen, die tegen de reden schyn't om te lopen. Men kan in deze Schryvers de bewyzen lezen, die ik afdraai wegen laat, om niet te schynen met een al te grote geleentheid te willen prunken.

Maar de Schryvers al deze Goden met de Zon verwarrende, verwarren haar zelfs zo zeer met den waren God, dat zy eindelyk op het opperste Westen al wat zy van de Zon zeggen, schynen te huis te brengen. 't Geen den Geleerde Heer Haet heeft doen zeggen, dat de oude Griekfche en Latynfche Dichters in verichelde plaatsen van hun werken, die zorgvuldiglyk door de Geleerden verzamelt waren, openlyk hadden verklaart, dat 'er maar een God was. Seneca geeft zyn gevoelen hier over klaar te kennen. „Gy kunt, zegt hy, als gy wilt een anderen naam aan den Schepper van alles wat in de wereld is geven. Men kan hem zo veel namen geven als hy verschillende bezigheden heeft. De onze noemen hem Liber of Bacchus, Herkules en Mercurius; noemt hem op de zelfde wyze Natuur, Noodlot, Geval, 't zyn zo vele namen van een zelfden God, die op verscheide aart zyn macht oeffent.

De Zon is de Godheid van de Volkeren van Amerika, zonder 'er enige van die gene die ons bekend zyn van uit te zonderen. 't Was niet alleen te Peru daar de Zon met een byzonderen dienst geëert wierd; en daar de Koningen uit dezelve gesproten zeiden te zyn. Grolius en Hornius hebben beweert dat de Inkas van Peru Oorspronkelyk uit China waren, om dat de Vorsten van beyde deze ryken zich kinderen der Zon noemden, ik sta verwondert dat zulke geleerde lui den hun gevoelen op een diergelyke giffing hebben kunnen steunen. Want al was het zelfs waar dat de Keizers van China zich voor kinderen van de Zon uitgaven, 't geen Jan de Laet wederlegt heeft, hoe kunnes laiden die in de Histo-

rie.

Psalm
19/7. 5.
& 6.

Warom
de Alta-
ren naa't
Oosten
gerecht
zyn.

De
meeste
namen
der Go-
den van
't Hei-
dendom
staan op
de Zon.

*Macro-
bius.*
Saturn.
1. Cap.
17. 6.

Haet
Dumest
Keizer
Prop. 10.
Cap. 10.
Seneca
lib. 4. de
Benef.
Cap. 7.

De Zon
is de
God-
heid van
de Vol-
keren
van Ame-
ri-
ka.
Gevoe-
len van
Grolius
in *Dif-*
fusi. de
Orig.

N
Schoot als uit

God, die vol-
gestelt heeft.
uit zyn slaap-
te lopen. De
opgaande Zon
richten, een
d., zo dat wy
met Oosten ge-

de Godheid by
aan de Goden
dat dit Hemel-
chus, Apollo,
rius, Herkules,
Syrien, Diana,
innen van de fa-
hem verscheide
getuigenissen der
, die tegen de
uyvers de bewy-
chynen met een

on verwarrende,
dat zy eindelyk
geen schynen te
heeft doen zeg-
ters in verschei-
yk door de Ge-
erklaast, dat 'er
hier over klaar
en anderen naam
geven. Men kan
ezigheden heeft
kules, en Merku-
Noodlot, Geval,
die op verscheide

Amerika, zonder
uit te zonderen
byzonderen dienst
gesproken zeiden
de lakas van Pe-
oriten van beyde
ik sta verwondert
diergelyke gilling
waar dat de Key-
uitgraven, 't geen
n die in de Histo-
rie.

I Deel. M. 69.

L
in
H
fo
de
ni
ke
ne

in
afk
dra
Ae
het
me
zeg
me
haa
Ad
der
enig
Per
Zon
Ste
dit
Vor
D
ook
rika
ze
op
brac
D

riekennis zo bedreven zyn , onbewust zyn , dat dit in de Oudheid by de Natien voor al onder de Oosterfchen gemeen was? In der daad zonder van zo veel Koningen en Helden te spreken, deden naam van Jupiter , van Bacchus, van Herkules , of wel van Zoon van Jupiter, Bacchus of Herkules, enz. voerden, hoe veel waren 'er niet die zich zelve den naam van de Zon , of Zoon van de Zon gaven, gelyk eertyds de Inkas in Amerika deden , en gelyk noch hedendaags hun nakomelingen en de Natchés in Louisiana doen?

Op de beroemde Grafnaalt die Sixtus de vyfde voor St. Jan van Lateraan heeft doen oprechten, die dezelfde is die Hermapion in 't Grieks heeft overgezet, en daar Ammianus ons eenige brokken in deze taal van bewaart heeft, word de Zon de meester van den Hemel genoemd, de Schepper der Wereld, Mart God der Heirfcharen; en Rameffes de Koning van Egypte w. d ook de Zoon der Zon genoemd, Zoon van God, hemeliche en onsterfelyke Koning. Heliodorus doet Charikleä Princes van Ethiopien dus spreken: *O Zon, fchifter van den oorsprong myner Vaderen*, en Racine doet Fedra byna op de zelfde wyze spreken.

O edele Oorsprong van een wydberoemt gellacht,
Van wie myn Moeder zich beroemde voortgebtcht,
Die u licht fchaamt van my in dezen staat te ontmoeten,
O Zon, ik kome u voor de laaftemaal begroeten.

Men vind noch in de Schryvers eenige oude Opfchriften , waar in Semiramis, Koningin van Babylon , zich dezelfde doorluchte afkomst aanmatigt, gelyk ook behalven Pazifae, moeder van Fedra, Circé en Medea, de eene zuster en de andere dochter van Aeates, Koning van Kolchos deden. Adad of Benadad, waar van het eerste Zon, het andere Zoon der Zonne betekent, waren gemeene namen van de Koningen van Syrien. De Ridder Marfham zegt, dat de Koningen van Syrien hun namen van de Zon aannamen, gelyk zulks het gebruik der Koningen van 't Oosten was. Hy haalt Makrobius aan, welke zegt dat de Assyriërs den naam van Adad aan de Zon gegeven hebben, die zy eren als den grootften der Goden, en dat deze naam in zyn eige betekenis eigentlyk enig zeggen wil. 't Is niet minder zeker, dat de Koningen van Perzien en der Parthen zich den zelfden eernaam aanmatigden. Zonder twyffel was het om deze reden dat 'er zo vele koninglyke Steden waren, die den naam van de Zon voerden, en om dat zy dit hemellicht toegewyd waren, en om dat zy de verblyfsplaats der Vorften waren, die daar van zeyden afgestamt te zyn.

De *Areskoui* der Huronnen en de *Agriskoui* der Irokoizen zyn ook de Zon, die hun Godheid is, zo wel als die van alle de Amerikanen. Zy geven daar noch andere namen aan, maar onder deze namen paffen die gene die het best de Godheid verbeelden niet op de Zon, en kunnen niet als op het opperste wezen t' huis gebracht worden.

De eerste dezer namen is *Tbaronbiaouagon*, t. geen na den

Gen. Americ. en van Hinnins d. Orig. Gen. Amerik. Lib. 4. Cap. 16. over de Inkas van Peru we-derlegt.

Joan. de Leet. in Notis ad Dissert. Hugo. Grotii de Orig. Gen. Americ. Vid. Mars- ham. in Can. Chron. P. 482.

Heliodor. Elif. Rich. lib. 10.

Racine; Fedra of Hypolita Ab. 1. St. 3.

Adad of Benadad, zoon van de zon was een gemeene naam onder de Koningen van Syrien.

Marfham in Can. Chron. P. 339.

Macrob. Saturn. lib. 1. Cap. 13.

De Huronden

Verstaan
door
Ares-
kouien
de Iro-
koizen
door A-
griskou
ook de
zon.

Beteke-
nis van
enige
andere
Namen
die de
Wilden
aan het
opperste
Wezen
geven.
*Herod.
lib. 1.
n. 131.*

Giffing
van den
Schry-
ver
waar de
woor-
den Ho-
rus en
Hors
van af-
geleyd
kunnen
worden.

Alles
uitge-
zondert
God en
de mens-
perfo-
nen zyn
in de
Irokoiz-
sche taal
van het
vrouw-
elyk
geslacht.

Andere
namen
van zon
en
maan.

den letter overgezet betekent; *Hy versterkt den Hemel van alle kanten*. Dit woord is zamengesteld uit *Garonbia* en *Ouagon*; *Garonbia* betekent van 's gelyken God, of den Hemelvoogt, den stoffelyken Hemel en de Lucht, gelyk de namen van Jupiter en Juno by de Heydenen. Zomtyds bedienen zich de Irokoizen en de Huronnen niet als van het woord *Garonbia* om de Godheid te beteekenen, en zeggen in hun Aanroepingen *Saronbiato*, *gy die de Hemel zyt*. *Ouagon* betekent in de zamenstelling iets naauw omhelzen, het zelve versterken en van alle kanten beveiligen.

De betekenis van 't woord *Tbaronbiaouagon* komt over een met het geen Herodotus van den Godsdienst der Perzen zegt, dat zy aan den Hemelkring den naam van Jupiter gaven. Dit was het in der daad 't geen de Oosterichen door den naam van Urania, die haar Godheid was, verstonen. Suidas legt het ons uit in het woord *σφαίρη*, alwaar hy zegt, dat het de uiterste omtrek van den Hemel is, waar in alles wat Godlyk is verzamelt was. Herodotus maakt 'er iets van dat meer is als het enkel stoffelyke, wanneer hy verzekert dat zy 'er den naam van Jupiter aan gaven, een naam dien de geleerden van het woord *Jao* der ouden menen gemaakt te zyn, dat het zelve is als de onuitsprekelyke naam van *Jehova*.

De tweede dezer namen is *Horakouannentakton*, 't geen na den letter betekent *hy heeft de Zon vastgemaakt*. Dit woord is uit twee andere te zamen gestelt, van *Garakoua* de Zon en van *Gannentakton* of *Garantakton*, dat vastmaken zeggen wil, 't is misschien van het barbaarsche woord *Horakoua*, dat de Ouden het woord *Horus* hadden gemaakt, die de Apollo der Egyptenaren is, en dat van *Hora*, waar van zy zich bedienenden om de verdelingen aan te wyzen die zy van zyn jaarlykschen loop in getyden, en den daaglykschen in uren gemaakt hadden.

In deze twee namen *Tbaronbiaouagon* en *Horakouannentakton* staat aan te merken dat de letter *H*, die in 't begin gevonden word, in hun spraakwyze het kenteken is om de derde persoon in het manlyke te betekenen, en in plaats van *hy* komt. De *T* die het woord van *Tbaronbiaouagon* is een *T* van bevestiging, die ik op het einde van dit boek zal uitleggen, als ik van hun Taal spreek. Nu bedienen zich de Irokoizen niet van het manlyke als om God te betekenen, en nooit de manlyke kunne onder de menschen, al de andere, 't zy bezielde of onbezielde Schepzelen, de goede en quade Geesten, de Engelen, de Duivelen, de Beesten en de Vrouwen zyn van het vrouwelyke geslacht.

De gemeenste namen die zy aan de Zon geven, zyn die van *Garakoua* en *Ikare*, die vrouwelyk zyn, gelyk of iemand zeggen wilde, *zy is boven ons hoofs*, van *Gar*, *Gab-re* of *Gabere* verheven zyn. *Zy* geven aan de Maan die van *Iskare*, voegende 'er den letter *S* tuschen in, om de herhaling of verdubbeling te betekenen, dewelke dient om in dit woord aan te wyzen dat de Zon opgehouden hebbende ons haar licht mede te delen, het nachtlucht in haar plaats komt om dit gebrek te vervullen.

Zy noemen de Zon ook *Ouentekka*, hy brengt den dag, en de *Maan Afontekka*, zy brengt den nacht. Van *Ente* dag, *Afonta* nacht,

nach-
niet
ook
of
een
ik
woor-
Dian-
waar
thene
didia
by d
wille.
re L
ren d
en de
di doe
koizen
de da
ten o
sliet v
Mend
is.

Op
Enni
Pan b
te kon
beter
grootd
ste We
ken ee
Herod
lien spr
Zo d
zyn, d
die ma
de Sch
anderz
heemf
geoord
Venus.
nus U

* Lil
uitschry
didia lee
zen kon
't begin
gonkyne
beelt 't g
die gene

nacht, en *gabaui* brengen. Zomtyds onderscheyden zy den dag niet van de Zon; en door het woord *Endi* of *Enni*, dat den dag ook betekent, wyzen zy de Zon aan, en noemen de Maan *Endbi'ba* of *Enni'ba*, als of men zeyde een kleine dag, dit *'ba* op het einde een verkleinwoord in hun taal zynde.

Ik ben byna overtuigt, dat van dit Irokoische wortelwoord het woord *Bendis* gemaakt is, dat de oude Schryvers den naam van Diana in de taal der Volkeren van Thracien zeggen gewest te zyn, waar van daan de *Orgia* na Griekenland en voornamentlyk na Athenen wierden overgevoert, onder den naam van *Bendidia* of *Mendidia* * *Endi*, is gelyk ik zo even gezegt heb het wortelwoord, waar by de Irokoizen byna altyd *ou* voegen, om de welluidentheids wille. Dit *ou* is by hen in plaats van de letters B. M. V. en de andere Letters die met de lippen geformeert worden, die den Volkeren die ze hebben tot welluidenheid strekken, en die de Huronnen en de Irokoizen niet hebben; dus moet 't geen *Bendi*, *Vendi*, *Mendi* door de Grieken uitgesproken word, door de Huronnen en Irokoizen als *Ouendi* uitgesproken worden. In de samenstelling word de dag *Ouennifera* geneemt, zo evenwel dat de laatste letteren smelten om plaats te maken voor het woord dat daar mede zamengesteld word, en dat 'er van het eerste niet als *Ouendis*, *Bendis*, of *Mendis* overblyft, dat juist de naam van Diana in de Thraasche Taal is.

Op de zelfde wyze, gelyk *Bendis* zeer wel van het woord *Endi* of *Enni* komen kan, kan men ook gissen dat *Mendes*, dat de naam van Pan by de Mendeziers was, zeer wel van *Ouenne*, *Ouende* of *Ouente* komen kan; 't welk gelyk het woord *Endi* ook den Dag, en noch beter de Zon betekent. *Mendes* of Pan was by de Egyptenaren de grootste en de oudste van al de Goden, dat is te zeggen het opperste Wezen en Schepper van alle dingen. *Mendes* was van 's gelyken een stad van Egypten en de hoofdstad eener Provintie, volgens Herodotus en Stefanus. De zelfde Schryvers en Diodorus van Siciliën spreken ook van een stad van Thracien, die zy *Mende* noemen.

Zo deze gissing billyk is, moet Diana hier voor de Zon genomen zyn, die de ware oorzaak van den dag is; en niet voor de Maan, die maar een ontleent licht heeft, maar wy hebben reeds gezegt dat de Schryvers door den naam van Diana ook de Zon verstonen, anderzins zouden zy zich vergist hebben, de kracht van het nieheemsche Woord niet wel begrypen, gelyk Herodotus ook zou geoordeelt worden zich vergist te hebben, zeggende dat de Perzen Venus Urania met den naam van Mithra noemen, zo hy door Venus Urania iets anders als de Zon verstond; want het zo klaar is

I 39

* *Lil. Greg. Gyraldi, Hist. des Dieux*, p. 345. meent dat het een fout der uitfchryvers is, dat men by Tacitus *Mendidium Templum*, en by Strabo *Mendidia* leest, maar het schynt waarschynelyker dat men op wederhande wyzen kon schryven en uitspreken. De verwisseling van de twee liptletters in 't begin licht kunnende geschieden. De Wilden hebben een Rivier die de Algonkynen *Misconfin* en de Irokoizen *Ouisconfin* noemen. Men ziet in dit voorbeeld 't geen ik hier boven van de welluidenheid gezegt heb, ten opzicht van die gene die de liptletters hebben en de gene die ze niet hebben.

Bendis by de Volkeren van Thracien de naam van Diana, waar van daan komt.

Mendes of Pan was de oudste en grootste van alle de Goden.

Herod. lib. 2. n. 46. 1453

Stephanus *idem* *idem*

Diodorus Sic. lib. 12. p. 223.

Herod. lib. 7. n. 1232

Herod. lib. 2. n. 1312

Diana wierd ook

voorde
zon ge-
houden.

Mithra
is de zon
by de
Perzen.

Herod.
libid.

als de dag dat Mithra en de Zon by de Perzen volkomen een en 't zelfde waren.

De Perzen erkennen geen onderscheyd van kunne in de Godheid, om dat zy, gelyk Herodotus zegt, niet geloofden als de Grieken dat de Goden even eens als de menschen gemaakt waren, maar de Perzianen en de andere Barbaren hadden verscheide manlyke en vrouwelyke namen, om God of verscheide zyner eigenschappen te betekenen, gelyk wy ons zelven uitdrukken, met te zeggen de Allerhoogste, de Almogende, de Schepper, de Wysheld, de Voorzienigheid, de Goedheid, de Barmhertigheid, de Gerechtigheid enz. Dit kan den Grieken zeer wel aanleyding gegeven hebben om zich daar in te vergrypen, voor al na dat zy door hun Vergodingen den Hemel met Goden en Godinnen gevult hadden.

VYFDE HOOFSTUK.

In de
eerste
tyden
wierde
de
God-
heid on-
der geen
men-
schelyke
gedaan-
te ver-
beek.

IN de eerste tyden verbeelde men de Godheid onder geen menschelyke gedaante, maar het was de gewoonte der oudvaders een gedenkteken op te rechten, of de aanmerkenswaardige plaatsen, die door enige byzondere genade die zy van den Heer ontfongen hadden, of door eenige zonderling voorval getekent waren, te heiligen. Deze gedenktekens waren of de Bergen die God hun had aangewezen om daar enige Offerande te doen, of Altaren, of heylige bosschen, of stenen die men met oly smeerde. Aldus waren de berg daar God Abraham bevolen had dat hy hem zyn zoon Izaak zou offeren, en de berg Sinai, daar Mozes de Tafelen der Wet ontfong, by het Joodische Volk in byzondere achting. Dus rechten de Israëlitzen op Gods bevel ter gedachtenis van den overtocht des Jordaans twee Altaren op, ieder van twaalf stenen te zamen gestelt, volgens het getal der twaalf stammen van Israël. Zy rechten het een in het bed zelfs van den Jordaen op, en het andere op de plaats daar zy de eerste nacht na hun overtocht legden.

Gen. 22.
17. 29.

Gen. 28.
17. 18.

Abraham, na met Abimelech Koning van Gerar een verbond te hebben aangegaan, plante een heilig botich te Bersabée, ter gedachtenis van dit verbond, en Jakob na de wonderbaarijke ladder in den droom gezien te hebben, nam den steen dien hy onder zyn hoofd had gelegd om te slapen, en rechte dien als een gedenkteken op, stortende daar Oly over heen. De Eerwaardige Vader Dom Augustyna Kalmet in zyn Aantekeningen over deze laatst aangehaalde plaats van de H. Schrift merkt zeer wel aan dat wy niets ouder als deze gedenktekens op te rechten, om de geheugenis van aanmerkelyke geschiedenissen te bewaren, in de heldachtige tyden, by de Gewyde en Ongewyde Schryvers zien. Hy zegt dat Strabo dikwils van deze Gedenktekens door de oude Helden gelyk Herkules, Bacchus, Jazon, enz. spreekt. Hy voegt 'er by dat de gewoonte om stenen en Afgoden te zalven zeer in de Oudheid bekend is, dat Alexander de Groot het Graf van Achilles met Oly smeerde, en een kranen daar op ley.

Hy

E N

komen een en 't

anne in de God-
geloofden als de
gemaakt waren,
vericheyde man-
yde zyner eigen-
drukken, met te
epper, de Wys-
emhertigheid, de
nleyding gegeven
dat zy door hun
nnen gevult had-

K.

onder geen men-
te der oudvaders
enswaardige plaat-
an den Heer ont-
getekent waren,
gen die God hua-
n, of Altaren, of
erde. Aldus wa-
hy hem zyn zoon
lozes de Tafelen
yzondere achting
achtenis van den
a twaalf stenen te
n van Israël. Zy
op, en het ande-
overtocht leger-

een verbond to
abée, ter gedach-
baarlyke ladder in
ien hy, onder zyn
een gedenkteken
dige Vader Dom
laatste aangehaal-
wy niets ouders
heugenis van aan-
achtige tyden, by
zegt dat Strabo
den gelyk Herku-
y dat de gewoon-
dheid bekend is,
het Oly smeerde,

Hy

pre
" g
" k
sten
Klei
bade
wo
die
ver
ren
in de
op d
pleg
De
door
werp
een
wier
deren
Bolle
teken
koren
de H
nen,
le, e
Ma
at b
e, n
alde
e Af
yn, t
orzaa
en va
Apoll
lgodig
rouw
een b
ewaar
oden
Godhe
geen
e van
De F
ientst
f der
ewyze
ehad h
oort ie
leen t

Hy haalt Arnobius aan, die van de stenen die men zalfde dus spreekt: „zo dra ik einigen gladden en met oly gesmeerden steen „gewaar wierd, ging ik dien kussen, als of er enige Godlyke „kracht in besloten was.“ Minutius Felix spreekt ook van deze stenen die men met Oly wreef en met kransen verzierde. En S. Klemens van Alexandryen zegt dat de Ouden gezalfde stenen aanbadden. Vader Kalmet gift ook dat daar van daan misschien de gewoonte gekomen is om de Altaren en de Pylaren van de kerken, die men inwyd, te zalven; hy merkt aan na Theodoretus, dat verscheide godvruchtige Vrouwen de reliquiekassen der Martelaren en de Hekken der H. plaatzen zalfden, even eens gelyk men in de Odysee van Homerus ziet, dat men de stene zetels, waar op de Koningen voor hun Paleizen gingen zitten, om recht te plegen, zalfde.

De Verblinde Oudheid gewoon alles wat den Godsdienst raakte, door onwetendheid en bygeloof te verbasteren, maakte een voorwerp van Afgodery van alles wat te voren binnen de palen van een geregelden dienst geweest was; zo dat God zelfs genootzaakt wierd al de hoogtens te verbieden, daar hy eertyds den Oudvaderen bevolen had hem Slacht-offeren aan te bieden; de geheiligde Bolleken en gezalfde Stenen, die eertyds Godebehaaglyke gedenkkens geweest waren, wierden met een verbannen en het uitverkoren volk verboden, op dat het geen Afgodery zou plegen gelyk de Heydenen, die van deze gezalfde Stenen en deze gewyde Bonnen, die men met banden versierde, en met Offeranden beladde, een Godheid maakten.

Maar na dat zelfs de Afgodery al ingevoerd was, en dat men had beginnen Stantveelden en Afgoden in plaats van kegelsgewyde, neatsachtige of mismaakte stenen te stellen, die men met oly zalfde en in de tempels en op de kruiswegen aanbad, besloten de Afgoden, die zinnebeeldig waren, gelyk noch die der Indianen zyn, beyde de kunnen te zamen, om te betekenen dat de Goden oorzaak van alle Voorteling waren, of dat men er geen gedachten van moest hebben als van de menschen. Men onderscheyde geen Apollo van Diana; de Godin van Syrien zelfs van Cyprus waren Afgodige figuren, met een mans ligchaam, een groten baard, en vrouwo klederen verbeeld. De meeste van deze Beelden hadden een byzondere gedaante, en men wierder iets van alle Goden in gewaar; zódanig was het enge beeld dat in het Pantheon of aller Goden Tempel gevonden wierd, dien Agrippa ter ere van alle Godheden van t Heydendom had laten bouwen. Men kan lezen geen de Hr. Huet in het 10de Hooftdeel van de vierde Propositie van zyn Evangelisch Bewys geschreven heeft.

De Hr. Thomas Hyde wend in zyn boek van den ouden Godsdienst der Perzen alle vlyt aan, om op het getuigenis der Gauren of der Guehren, die voor derzelver nakomelingen doorgaan, te bewyzen, dat deze Volkeren altyd de kennis van een waren God gehad hebben, en van een opperste wezen dat boven alles was, nooit iets anders als hem met een Godsdienstige eer, en die God alleen toekomt aanbeden hebben; dat by hen de dienst die zy aan Mi-

*Vid.
Huet.
Cap. 10.
Prop. 4.
Demon.
fr. B.
viii.*

*Gevoe-
len van
den H.
Hyde
dat de
oude
Perzen
altyd de
kennis
van den*

waren
God ge-
had, en
nocht
iets an-
ders als
Hem
aange-
heden
hebben.

Herod.
lib. 1.
lib. 2. 104.

Strabo,
lib. 15.
p. 503.
Strabo
lib. 16.
p. 500.

Door
den
Schry-
ver we-
derlegt.

En met
een
voor-
beeld
opgehel-
dert.

Mithra of de Zon, de Sterren en het vuur bewezen niet als een te enemaal burgerlyke dienst was, dat zy nooit aan Mithra en het vuur den naam van God gegeven hebben, en dat de Afgodery die men hun toefchryft nooit eenigen grond gehad heeft als in de onwetentheid der Grieken en der Latynen, die hun een quaden lak hebben opgelegd; dat zy in der waarheid zich te veel aan de beuzelingen van 't Sabeendom hebben overgegeven, maar zonder den waren God, dien zy nooit uit het gezicht verloren hebben, in zyn dienst te benadelen.

Dit gevoelen van den Hr. Hyde schynt zelfs eniger maten in de oudheid gegrond te zyn, want schoon Herodotus en Strabo zeggen dat zy aan de Zon, de Maan, de winden, de aarde enz eer bewezen, vreesť * Strabo niet, zich op een andere plaats tegen te spreken, verzekerende dat Mars de enige God der Perzen is, dat is te zeggen het Opperste Wezen, waar van de Zon maar een zinnebeeld is.

Maar de Hr. Hyde heeft zonder een grote vermetelheid zo niet kunnen spreken, en men kan diergelyke itelling van geen Natie onder den naam van Heydenen begrepen verzekeren, zonder de li Schrift geweld aan te doen, waar in God zo duideelyk de Afgodery der Heydenen verklaart, en zo dikwils zyn Volk vermaant van niet op het voetspoor der Natien te treden, daar dit vleeslyke Volk zo veel lust toe had; en wie waren deze Natien, zo niet de Perzen, de Meders, de Assyriers, de Chaldeuwen, de Egyptenaren, de Kananieters, de Feniciers, die ront hen lagen, en wier nabuurschap hun de dwalingen mededeelde die zy in 't gemeen en ook die zy elk in 't byzonder hadden.

Hadden de Israëlieten door hun Vaders onderwezen, en noch werkelyk door Mozes hun Wetgever geleyd, die door hun ogen zo veel wonderen in den name des Allerhoogsten uitvoerde, geen kennis van den waren God, toen zy het gulde kalf in de Woestyne aanbaden, en toen zy in 't vervolg de knien voor den Moloch en voor Astarte Godin der Sidoniërs, bogen? zy kenden hem zonder twyffel, en maakten zich geen ander denkbeeld van de Godheid als dat gene dat men hun ingeboezemt had, zy lieten niet na Afgoden dienaars te zyn, nademaal zy een dienst die vol dwaze bygelovigheden was, daar God een afgryzen voor had, boven een zuiveren dienst stelden.

't Is wel waar dat in het denkbeeld, dat zy van God hadden, hun onwetentheid, hun domheid en de verdorventheid hunner zeden ook een mengeling van andere denkbeelden kon veroorzaken, die dit eerste benadeelden en God verongelykten, met hem iets toe te schryven dat de eenvoudigheid van zyn wezen krenkte, en met hem iets te ontnemen, dat niet minder zyn oneindigheid benadeelt. 't Geen men van de Joden zeggen kan, voornemtyk van het gemene volk, noch meerdeer waar ontrent de

* Strabo in de beschryving die hy van de Zeden der Volkeren van Karmanie, naburen der Perzen, maakt, zegt dat zy een Ezel aan God Mars offerden, die zegt hy, de enigste onder de Goden is, die de Perzen aanbidde.

zezen niet als een te
aan Mithra en he
lat de Afgodery die
heeft als in de on
hun een quaden lak
veel aan de beuze
maar zonder den
verloren hebben, in

s eniger maten in de
tus en Strabo zeggen
e aarde enz eer be
plaats tegen te spre
Perzen is, dat is
Zon maar een zin

vermetelheid zo niet
g van geen Natie on
eren, zonder de H
o duidelyk de Afg
zyn Volk vermaant
n, daar dit vleely
eze Natien, zo nie
ldeuwen, de Egp
ront hen lagen, en
elde die zy in't ge

derwezen, en noch
die door hun ogen
ten uitvoerde, geen
e kalf in de Woesty
en voor den Moloch
zy kenden hem zon
kbeeld van de God
had, zy lieten niet
dienst die vol dw
ten voor had, boven

zy van God hadden,
rdorvenheid hunner
elden kon veroorza
ngelykten, met hem
zyn wezen krenkte,
inder zyn oneindig
eggen kan, voorma
er waar ontrent de

Volkeren van Karmanie,
an God Mars offerden,
zen aanbidden.

andere Natien, die, geen verkoren volk zynde, niet met zo een byzondere voorzienigheid en met tekenen van een zo merckelyke bescherming geleid waren geweest.

De menschen gaven zich ten eersten aan den dienst over van het Hemelsche Heirleger, en van de geesten die tot beweging der hemelsche Lichamen en om Gods bevelen uit te voeren, gebruikt wierden. Deze Dienst was na allen schyn in zyn oorsprong een welgeregelde Dienst, en zodanig als wy voor zuivere geesten, en die den Schepper veronderschikt zyn, hebben. 't Is zelfs meer als waarschynelyk, dat dit stuk van Godsdienst, dat de schepping der Engelen, de zaligheid der enen en den val der anderen aangaat, een van de aan onze Vaders geopenbaarde stukken was; maar van langzamerhand ontaarde het in Afgodery, en ging raifschien van de Geesten zelfs tot de stoflyke lichamen over: zo dat de H. Schrift den Heidenen verwyf, dat zy de Zon, de Maan, de Lucht, de Winden, het Vuur enz. hadden aanbeden, als of ieder dezer zaken God geweest was. Toen was het Sabeendom, zo als het de Hr. Hyde verstaat, geen beuzeling, maar een ware Afgodery, en een verwart mengelmoeis van dwaze bygelovigheden.

De Afgodery, die de menschen op de Altaren plaatste, en 'er Goden van maakte, hadden in 't eerst, gelyk de Heidenen zelfs geoordeelt hebben, geen andere grondleer als het gevoelen van de beloningen, die in den Hemel aan de Verdiensten en aan de Deugt, die zich tot de laatste ogenblikken van 't leven had opgehouden, verschuldigt zyn. Men meende de menschen van een byzondere vromigheid, en die zich door daden, die men als navolglyke voorbeelden kon voorstellen, hadden beroemt gemaakt, te moeten eeren. Maar het duurde niet lang of deze eerbewyzingen wierden zondig.

De vleery van 't Volk voor hun Vorsten, de liefde der kinderen voor hun Ouders, of der Ouders voor hun kinderen, het verlies van vrienden maakte dat zy tot de gebreken toe in de personen die hun waard waren geweest, heilighden; en gelyk het denkbeeld en de achtung die men voor buiten gemene menschen heeft daaglyks toeneemt, na mate dat men verder van den tyd, waarin zy geleefd hebben, afraakt, gong het zo ver, dat men Godheden maakte van die gene, die de Geschiedenis en een oude overlevering beroemt hadden gemaakt.

Op de zelfde wyze als men soorten van Godheden van de verscheide zinnebeelden van de Godheid zelfs had gemaakt, verwarde men de menschen ook met de zaken waar van zy de namen hadden aangenomen; men zag deze menschen als de zielen of de geesten van deze zelfde zaken aan. De veelheid van personen die de zelfde namen hadden gevoert, wierp noch meer verwarring in den Godsdienst en in de fabelkunde. Hier van daan ziet men zo vele Apollo's, Jupiters, Bacchussen, Herkuleffen, Minerven en Diunen, wier daden de Grieken in een persoon hebben verzamelt, om ze te meer te verheffen. Eindelyk wierden de beelden die men oprechtte om deze grote mannen in gedachten te houden,

K

zelfs

Begint en voortgang der Afgodery.

De vleery van 't Volk voor hun Vorsten en de Liefde der kinderen voor hun Ouders, gaven hier veel oorzaak toe.

Aanbidding der Beelden.

zelfs voorwerpen van aanbidding, en toen waren 'er Goden, die gelyk de Schrift spreekt, ogen hadden en niet zagen, oren en niet hoorden, Goden, die onmachtiger waren als de menschen die hen gemaakt hadden, en die de menschen evenwel geen zwaarigheid maakten om te bewieroken.

De Wilden erkennen het opperste Wezen, en verscheidene Geesten van een minder rang.

Die Okki of Manden genoemd worden.

Deze eeren zy uit een slaafachtige vrees.

Zy bewyzen geen Godlyke eer aan andere Planeten of Sterren als aan de Zon.

Beschryving van den berg Olaimi.

Rochefort, Hiji. Morale des Isles Antilles, chap. 8.

Behalven het denkbeeld dat de Wilden van het eerste Wezen hebben, en dat zy met de Zon verwarren, erkennen zy noch verscheidene Geesten van een minderen rang, die de Irokezen *Hondatkon-Sona*, dat is, Geesten van allerlei soort, noemen. Het getal daar van is niet bepaalt; hun verbeelding doet 'er hen in alle natuurlyke zaken zien, maar noch meer in die, wier werkingen hun onbekent zyn, die buiten gemeen zyn, en die na iets nieuws zwemen.

Schoon zy in 't gemeen hun den naam van Geest, *Okki* of *Manti* geven, welke namen zy met het eerste wezen gemeen hebben, verwarren zy evenwel dezelve nooit niet met dit Opperste Wezen, en geven hun nooit enige byzondere namen, die hem alleen afbeelden, gelyk de namen *Ochemin*, *Araskoui*. Deze Geesten zyn alle van een minder slag, zy erkennen zelfs in de meesten een aart, die gegeneer is om quaad als goed te doen.

Zy laten evenwel niet na daar slaven van te zyn, en ze meer als den grooten Geest te eeren, die uit der aart goed is, maar zy eeren dezelve door een uitwerking van deze slaafachtige vrees, die het meeste toegebracht heeft om het Bygeloof en de Afgodery te handhaven, die de H. Schrift om deze reden een slaverny noemt; dus zyn zy waarlyk Afgodendienaars.

Schoon men in den dienst, dien zy aan de Godheid bewyzen, noch overblyfselen van het Sabeendom vind, gelyk ik haait zal doen zien, heb ik evenwel nooit horen zeggen, dat zy, behalven aan de Zon, eenige Goddelyke eer aan de Sterren en andere Planeten bewyzen; zy merken zelfs in het vuur, dat iets heiligs by al de Natien die 'er het gebruik van hadden gehad heeft, geen bezielde Godheid aan, die men voeden moet, gelyk men de Lyciers nagehouden heeft: eindelyk, schoon zy van *Tbaronbiaouagon* als van een mensch spreken, die onder hen geleefd heeft, en die nu in het land der zielen is, dat is zonder gevolg voor de anderen, en zy hebben deze menigvuldige Vergodingen van menschen niet, die de Grieken en Romeinen hadden.

Men vind evenwel noch onder hen een overblyfsel van de eerste eerbied der Heidenen voor de Hoogtens, voor stene Pyramiden, en voor geheiligde Bosschen, gelyk de Eiken van het Woud van *Donona*, of gelyk die dewelke de Druiden eerden.

De Heer Rochefort in zyn uitweiding over de Apalachten, een Volk van Florida, maakt een heerlyke beschryving van den berg van Olaimi. 't Is een berg, zegt hy, aan de Zon toegewyd, van een volmaakte ronde gedaante, zeer hoog en steil. Men klimt 'er al dragende op langs een redelyk breiden weg, die aan verscheidene oorden rustplaatzen heeft, nishgewyze in de rots uitgehouwen. Ontrent den top en na de kant van 't Oosten vind men een Grot, die de natuur expres schynt gemaakt te hebben om tot een Tempel te dienen, en daar begaf zich de gantsche Natie der Apalachten viermaal

maal 's jaars, dat is te zeggen in de twee zaaityden en de twee oogsten, met haar Jaouias, die haar Priesters zyn, na toe, om daar feestten ter eeren van de Zon te vieren. Niets verbeelt natuurlyker als deze beschryving de oude wyze van offeranden op de hoogtens te offeren. Deze Grot heeft al den smaak van de wydasgelegenste Oudheid, en vertoont ons de Holen aan Apollo, aan Bacchus en de andere Godheden op Pindus, Parnassus, Olympus en in 't algemeen op al de Bergen, die tot oefeningen van den Godsdienst geschikt zyn, toegewyd; maar ik wenschte wel dat dit verhaal van den Heer Rochefort wat beter met getuigenissen versterkt was, en dat zyn beschryving niet met omstandigheden vermengt v s, die dezelve fabelachtig doen schynen.

Een met de hand geschreven verhaal dat my in de handen gevallen is, en waar van de Heer le Maire, Priester van het Queekichool der Uicheemsche Zendelingen, de Schryver is, houd in, dat in den Tempel van de Natchez, een volk van Louiziana, men een van deze kegelsgewyze stenen, waar van ik zo even gesproken heb, zeer zorgvuldig bewaarde; hy was met meer als hondert geite-vellen de een over de ander bewonden. Een dom en gretig Keyziger, menende daar eenige schat in te ontdekken, maakte den wachter van den Tempel dronken, en bediende zich van den tyd van deszelfs dronkenschap, om te zien wat 'er onder een zo groot getal vellen verborgen was, maar hy stond bedroeft op zyn neus te kyken, dat hy, niet als een steen vindende, zich in zyn gierigheid bedrogen en van zyn hoop versteen zag; doch het verhaal dat hy van dit voorval gedaan heeft, heeft ons een anderen schat ontdekt, dien hy niet zocht, vertonende ons een Godheid van de eerste tyden van 't Heidendom, met vellen van de slachtbeesten bedekt, die men daar aan opgeoffert had. Wy hebben verscheide getuigenissen van schryvers, die ons verzekeren, dat de Amazonen en verscheide volkeren van 't Oosten in hun Tempels niet als van dit soort van kegelswyze, naaltwyze of wanschape stenen hadden, die hun de Godheid verbeelden. Op dezen grond wilden de Egyptenaren ook zonder twyffel de Godheid verbeelden in hun Zuilspitzen en in die prachtige Pyramiden, die gantsche Natien, die men daar aan te werk stelde, onder den last deden bukken, en die noch hedendaags naa een talryke reeks van Eeuwen den tyd verduren, die alles verblindende dezelve niet schynt te kunnen vernielen. Misschien ook wilden zy ter zelve tyd de Godheid en 't geen zy van de denkbeelden van de verborgentheid der Drie-eenheid noch overig hadden, door de drie zyden van deze Pyramiden afbeelden; ten minsten dus scheen een Brachman in de Indien de zaken te begrypen, en zich na de ouden te verklaren. „Men moet, zegt hy, zich God en „zyn drie verscheide namen, die op zyn drie voornaamste eigenschappen slaan, verbeelden ten naasten by onder het denkbeeld „van deze driekantige Pyramiden, die men voor de poort van „ge tempels opgericht ziet.”

De Abenakis, die op de kusten van Nieuw-Vrankryk, tusschen Akadien of Nieuw-Schotland en Nieuw-Engeland, wonen, hebben een beroemden boom gehad, waar van zy vele wonderen verhalen,

Kegels-
gewyze
steen
met een
menigte
van
Geite-
vellen
bedekt;
in den
Tempel
der Natchez
van
Louifia-
na.

Volgens het
gevoelen
van den
Schryver
zyn de Pyra-
miden van E-
gypte ook met
dit in-
zicht ge-
sicht.

Lettere
de P.
Bouché
à M.
Huet
Ancien
Evêque
d'Avran-
ches.

Be-
roemde
boom
der Abe-
nakis op
de ku-
sten van
nieuw
Vrank-
ryk.

Die van
hen zeer
eerbie-
dig be-
groet
en met
geschen-
ken be-
hangen
wierd.

Zelfs na
zyn sal.

De Bra-
ziliënen
om hun
Goden
te bevre-
digen,
planten
een stok
en leg-
gen daar
offeran-
de by.

Hist.
Occ. Ind.
1. 15. s. 1.
Du Ter-
re, Trai-
té 7. c. 1.
§. 3.

A. Rais.
Cout.
Esprit,
des Pa-
roissies
Gé.

Leves de
Camara,
1. 3. c. 11

en die slyd met geschenken, die zy voer hun geloften betaalt had-
den, beladen was.

Deze boom was zeer oud, en de Zee de Aarde veel ondermynt
hebbende, had hy het vele jaren tegen de woede der baren uitge-
houden, 't geen het denkbeeld hielp bevestigen dat 'er iets Godlyks
of dat na een wonderwerk geleek in was; hy viel evenwel op 't
leef, en onderging het gewone lot van de brosse zaken, 't zy dat
het een uitwerking van 't geval was, 't zy dat hy (gelijk de over-
levering zegt) door een Kapitein uitgerukt wierd, die zyn schip
daar aan had laten vast binden, en met de Wilden gewed had dat
hy hem omver zou halen. De afkomelingen van deze Wilden, die
hedendaags alle Christenen zyn, zeggen dat hun Voorouders ten
uitersten over dezen val, dien zy onmooglyk hadden geloofd te
zyn, verzet stonden, maar dat zy niet tegenstaande dit toeval niet
naken een Godsdienstigen eerbied voor dezen omgeworpen boom
te behouden, en dat telkens als zy verby deze plaats giengen, zy
noch Offeranden boven aan de takken, die boven op het water
drieven, hongen.

Jan de Laet schryft, dat de volkeren van Brazilië hun Goden
trachten te bevredigen, met een stok in de aarde te planten, en
daar eenige offeranden neven aan te leggen. Al de Wilden hebben
byna diergelyke Godentekens. Wat de Beelden en Afgoden aan-
gaat, behalven de gene die in Peru en in het ryk van Mexiko aan-
gebeden wierden, waren 'er noch eenige in de Tempels van de Na-
tien der Spaansche Indien, en in die van Virginia. Onder deze
Afgoden waren 'er zinnebeeldige, dat wanschape schepzels of yfe-
lyke figuren waren, waar onder de Duivel, na hun zeggen, dikwils
aan hun verschenen was, en die zy uit vreze aanbaden.

Andere waren niet als lompe gedaantens van mannen of vrouwen.
Op sommige plaatsen waren deze Afgoden maar kleine mismaakte
figuren van katoen of hout, die deze bygelovige volkeren met eer-
bied bewaarden, of wel beenderen van hun Hoofden en Priesters,
volgens getuigenis van Antonis Ruiz. 't Geen noch verwonder-
lyker schynen zal, is, dat 'er ook waren die de manlyke Teel-
den aanbaden, en die dezelve in figuur aan hun hals hongen. Men
kan evenwel in 't algemeen zeggen dat de meeste Wilde volkeren
geen Afgodenbeelden hebben, en dat zy niet tot deze buitensporig-
heid vervallen zyn, gelijk de blinde Aeloutheid of de Afgodische
Natiën van Oost-Indië; maar andere bygelovigheden nemen gesta-
dig onder hen toe, en zy zyn daar zo dom en buitensporig in, als
de dwaasste Natiën van het Heidendom.

ZESDE HOOFTSTUK

Van den
Dienst.

Het gevoelen van een Godheit sleept noodzakelyk een godlyken
dienst met zich, dat is te zeggen een verzameling van plich-
ten, waar door de mensch de opperste macht van een God erken-
nende, hem een onderdanige bekentenis van zyn afhankelijkheid
doet, door de hulde die hy aan de waardigheid van zyn Wezen be-
wyft, door zyn gehoorzaamheid van zich aan de Wetten, die hy
hem

hem v
goeder
verplic
of hoe
gelijk
gehad.
van Ba
zen Di
overeen
de.

De e
der der
Het
best die
wiens k
van de z
Zinnebe
toegewy

In de
woorden
verfimde
het mid
toont.

den Braa
ten gezie
deed dak
den, die
aanpam

Hier van
een gods
lang die
vuur te o

Het vuur
ster zal z
gen het na
Altaar u

digheid d
70 jaren v
een groot
hemias de

dijt geheil
weer ging
Deze d

der Natuu
gegaan.
is, waren
stad gegev
gezet wor
Abraham
zen; miss
vermengt

hem voorschryft , te onderwerpen , door zyn erkenning voor de goederen die hy van hem ontfangt , en door de toevlucht die hy verplicht is tot hem te nemen voor de gene die hy 'er van verwacht of hoopt . Alle de Natien het zelfde voorwesp gehad hebbende , gelyk wy hebben aangetoont , hebben ook by na den zelfden dienst gehad . Die van de Ouden was in de Orgia of Verboegentheden van Bacchus en van de moeder der Goden besloten . Nu ga ik dezen Dienst , tot zekere hoofpunten gebracht , ontwinden , deszelfs overzigt met die der Wilde volkeren van Amerika aanwyzen- de .

De eerste zaak die zich in de Orgia van Bacchus en van de moeder der Goden opdoet , is de aanbidding van 't gewyde Vuur .

Het Vuur , als het levendigste van alle Elementen , het geen het best dit opperste Wezen , van alle stoffelykheid ontdaan , verbeeld , wiens kracht altyd werkzaam is , en dat daarenboven een uitvloeijing van de zelfstandigheid der Zonne zelf schynt te zyn , wierd als het Zinnebeeld van die beide aangezien , en daar in 't byzonder aan toegewyd .

In de H. Schrift word God ons onder dit Zinnebeeld in deze woorden van Deuteronomium verbeeld , *De Meer uwe God is een verslindend Vuur* . Hy heeft zich dikwerf aan de Aartsvaderen uit het midden der Vlammen als van den troon zyner Majesteit vertoont . Zo verscheen hy aan Mozes in 't midden van den brandenden Braambosch , en wierd door de Profeten in verrukkende gezichten gezien . Wy zien zelf dat God zomtyds 't vuur van den hemel deed dalen , en het slachtoffer verteerde , wanneer de offerhanden , die de menschen hem met een rein hart aanboden , in dank aannam , en dat hy hun daar van gevoelige blyken wilde geven . Hier van daan leerden de menschen zonder twyffel voor het vuur een godsdienstige eerbied hebben , daar God niets tegen had , zo lang die binnen de palen bleef , nademaal hy Mozes beval een heilig vuur te onderhouden , dat altyd in zyne tegenwoordigheid brandde . Het vuur , zegt de Heer , zal altyd op het Altaar branden , de Priester zal zorg dragen dat het onderhouden werde , en zal daar alle dagen het nodige hout toe aanleggen . Het heilige vuur zal nooit op het Altaar uitgaan . Men kan in de H. Schrift zien met wat zorgvuldigheid de Leviten dit heilig vuur verborgen , 't geen gedurende de 70 jaren van de slaverny der Joden begraven bleef , en 't geen door een groot wonderwerk weer ontfloren wierd , toen Esdras en Nehemias de puinhopen van den Tempel weer opgebouwd hebbende , dit geheiligde pant op de plaats , daar zy het verborgen hadden , weer gingen zoeken , om het uit zyne asche weer aan te steken .

Deze dienst , in de gefchreve Wet bevolen , was maar op de Wet der Natuur weer hernieuwt , van waar hy tot alle Natien was overgegaan . De Chaldeen , waar van de Oudheit zo ver te zoeken is , waren door dezen dienst beroemt , die den naam aan hun hoofstad gegeven had , welke de H. Schrift *Ur Chaldeorum* , 't geen overgezet word *Vuur der Chaldeen* , noemt . Uit deze stad riep God Abraham , toen hy hem verloor om Vader aller gelovigen te wesen ; misschien zelfs dat deze Dienst reeds by hen met Afgodery vermengt was .

Aanbid-
ding van
't Vuur.

Deut. 4.
vs. 14.

Exod. 31.
Ezech.
1.

Reg. 3.
c. 18.

Levit. 6.
vs. 12.

Machab.
2. b. 1.
vs. 19.
en volk.

*Vid.
Huet.
Dem.
Enac.
Prop. 4.
c. 5.
p. 77.
Daar
was by
na geen
deel van
de be-
kende
wereld
daar de
Vuur-
dienst
niet be-
kent
was.*

*Deze
dienst is,
volgens
de Heer
Huet,
ontlang
in Ier-
land en
Mosko-
vien
eerst af-
geschaff,
en by
de Gue-
bren,
Tarta-
ren,
Chine-
zen en
Mexi-
kanen
nocht
zwang.*

*Onder-
zoek
waar het
woord
Vesta
van
daan
stamt.
Ond.
Eg. 6.*

De geleerde Heer Huet telt in 't brede de Volkeren op, die dit gewyde Vuur onderhielden, en hy haalt over al getuigenissen van aan, zo dat het schynt dat 'er geen deel van de bekende wereld was, daar deze Dienst niet in 't algemeen verspreid was. In Afie gong hy ook behalven de Joden en Chaldeënen, waar van wy gesproken hebben, behalven de volkeren van Frygien, van Lycien, en van klein Afie, by de Perzen, de Meders, de Scythen, de Sarmaten, by al de Natien van Pontus en Kappadocien, by alle die der Indien in zwang, daar men zich plichtshalven in de vlammen wierp en zich tot een Offer opofferde, en meest by alle die van beide de Arabien, daar men alle dagen op gezette Uren een Offerhande aan 't Vuur deed, waar aan zich vercheide perzonen opofferden. In Afrika was deze Dienst niet alleen by de Egyptenaren, die dit onsterffelyke Vuur in ieder Tempel onderhielden, gelyk Porfyrius verzekert, maar ook in Ethiopie, in Lybie, in den Tempel van Jupiter Ammon, en by de Atlantiers, daar Hiarbas, Koning der Garamanten en der Getulers, hondert Altaren had opgerecht, en zo veel Vuren ingewyd, die Virgilius wakende Vuren, en eeuwige Bewaarders der Goden noemt. In Europa was de dienst van Vesta zo wel ingevoerd, dat, zonder van Rome en Italien te spreken, 'er geen stad in Griekenland was, die niet een Tempel, een Prytaneum en een eeuwig Vuur had, gelyk Kalaubonus in zyn Aantekeningen over Atheneus aanmerkt.

De beroemde Tempels van Herkules in Spanje en in Gallicien, die van Vulkana op den Berg Ethna, van Venus Erycina, enz. hadden hun heilige vuren. Men kan diergelyke getuigenissen van de wyd afgelegene Natien van 't Noorden aanhalen, die alle van de Schythen en Sarmaten afkomstig waren. Eindelyk de Heer Huet beweert dat het noch niet lang geleden is dat deze dienst in Ierland en Moskovien is afgeschaff, die noch hedendaags niet alleen by de Guebren, maar ook by de Tartaren, de Chinezen, en in Amerika by de Mexicanen in wezen is. Hy had 'er noch andere kunnen byvoegen.

ZEVENDE HOOFSTUK

Die heilige Vuur was in de oudheid onder den naam van *Vesta* bekend, een naam dien de Geleerden van verscheyde wortsels doen van daan komen, of van een woord uit de spraak der Arameesche Schythen, dat het vuur betekent, volgens de Talmudisten, of van het Grieksche *Estia*, dat dezelve betekenis heeft, of wel van het Hebreeuwsche, dat een Vuur betekent dat Gode toegewyd is. Die heeft Ovidius begrepen, wanneer hy gezegt heeft dat men door den naam *Vesta* zich niets anders als een zuivere en levendige vlamme moest verbeelden.

Nec tu aliud Vestam quam vivam intellige flammam.

De Ouden wilden daar door uitdrukken, of dat zy God als een altyd werkzaam vuur begrepen, of dat dit vuur, dat hem toege-
wyd

wyd
Nate
het
E
de H
men
men
geest
tot
Do
beter
heest
jus in
Godin
dere
om be
Ma
men a
En af
sum om
gina M
celli lu
autibus
Numine
catt tron
allinc th
Siculi tri
nem alii
Solis inc
lentes AE
mine Re
+ Cal
teres aut
filiam, d

Confundu
dum est,
dum : qu
ignem esse
Italiam ad

Lil. Gi
dam statu
symbolum
Vossius
in het 18.
Oudheid g
geen niet
die op No

wyd was; het zinnebeeld de Godheid was, en het naast aan de Natuur der Goden quam, gelyk Maximus van Tyrus en Prosyrius het van het gevoelen der Perzen verhaalden.

Evenwel volgens het gemene denkbeeld, uit de grondere van de Heidensche Godgeleertheid gehaalt, is Vesta een Godheid, die men moeder van alle de Goden maakt, waar aan men ook de namen van Isis, Ceres, Ops, Cybele, Rhea en verscheide anderen geeft, die alle in dezen zin eene beduidenis hebben, om dat zy alle tot een en 't zelfde voorwerp te huis gebracht worden.

Door deze Godheid verstaat men zomtyds de Natuur, of om beter te zeggen den schepper van de Natuur, de ziel van dit heelal, het Opperste Wezen, dat alle zaken bestiert, die Apulejus in het 11 boek zyner Hericbeppingen onder den naam van deze Godin doet spreken. Zomtyds verstaat men 'er ook een byzondere Godheid door, waar van men verscheide voorvallen, of om beter te zeggen een langen reeks van fabelen verhaalt.

Maar onder den naam van Vesta, en de meeste andere namen die men aan deze moeder der Goden geeft, laat ons de Heidensche fabelen niet vergeten.

Lucius Apulejus, lib. XI. de Asinaria p. 378. Vesta sic loquens testatur.
En assum, tuus, Lucii, cosmote probus, rerum nature pater, Elementorum omnipotens Domina, seculorum progenies initialis, summa Numina, Regina Manium, prima coelorum, Deorum, Dearumque, facies uniformis: que coeli luminosa culmina, maris salubria flumina, Inferorum deploata silentia, nitibus meis dispenso: ejus Numen unicum, multiformi specie, ritu vario, Numine multijugo, totus veneratur orbis. Me primigenii Phryges pessimumificam nominant Deum matrem; hinc Antiochiai Atrei Ceteropiam Minervam, illinc Rhodanus Cyprii Paphiam Venereas, Cretae agresteis Dyctinnian Dianam, Siculi trilingues Stygiam Proserpinam, Eleusini vetustam Deam Cererem. Junonem alii, alii Bellonam, alii Hecaten, Rhamnusiam alii, & qui nascentis Dei, Solis inchoantis radiis illustrantur Aethiopes, Ariique, praesaeque doctrina polentes Egyptii caeremoniis, me procius propitius percolentes, appellant vero nomine Reginam Isidem.

† Calpurnius Passeratii Edit. Lugd. Ann. 1647. de Vesta seu Vestra sic habet. Vesteres autem duas esse Vestas affirmabant, unam Saturni Matrem, alteram ejus filiam, de qua Ovid. Fast. 6.

En opo Jannum memorans Cereamque creatas,

Semine Saturni sortita Vesta fuit.

Confundunt tamen has Poetae, alteram pro altera ponentes. Id tamen observandum est, cum Vestam pro terrâ accipiunt, de Matre Saturni id esse intelligendum: quando vero Virginem nominant, de filia ejus esse intelligendum, quam ignem esse voluere. Hanc unam esse voluit ex Diis Penatibus, quos Aeneas in Italiam advenit. Virg. lib. 2. Aeneid.

Sic ait, & membris Vistas, Vestaque potentes,

Eternumque adytis offert penetralibus ignem.

Lib. Giraldi Hist. Deor. Synagm. 4. T. Vesta. Porro duas Vestas nomine quidam statuunt, alteram Saturni uxorem, alteram filiam, hanc ignis, illam terrae symbolum gerere, ut supra meminimus.

Vossius in 't eerste boek van den Oorsprong en Voortgang van de Afgodery, in het 18. Hoofdst., bewyft uit verscheide trekken van de overeenkomst uit de Oudheid gehaalt, dat de Saturnus der Ouden, onze eerste Vader Adam was, 't geen niet belet dat men op deze Godheid niet enige andere te huis gebragt heeft, die op Noach en Abraham passen.

Marinus
Tyr.
Serm.
38.
Proph.
11. 3.

Vesta,
som-
tyds
voor de
Natuur
of den
Schepp-
per van
de Na-
tuur ge-
noemt.
Zom-
tyds
voor den by-
zondere
God-
heid.

K.

am van Vesta
scheyde wor-
de spraak der
as de Talmu-
tekenis heeft,
ent dat Gode
er hy gezegt
als een zul-

m.

God als een
at hem toege-
wyd

Men
vindtwe
Godin-
nen door
dezen
Naam,
en de
Vrouw
van Sa-
turnus,
de ande-
re den-
ner by-
der
Doch-
ter.
Zy
moeten
wel on-
der-
fchey-
den
worden.
De An-
de is het
zinne-
beeld
van de
Eerfte,
die daar-
om met
een ftede
en To-
ren-
kroon
op het
hoofd
verbeeld
wordt.
Ovid.
Fag. 6.

fabelkunde twee perfonen onderscheiden, de eene die men moeder of vrouw van Saturnus maakt, en de andere hun Dochter; men fchryft aan de vrouw van Saturnus een zeer grote vruchtbaarheid toe, die haar tot Moeder of Grootmoeder van al de Goden van het Heidendom maakt, en men verhaalt 'er vele zaken van, die tegen de fchaamte aanlopen: de andere in tegendeel is Maagd uit eigenfynlykheid, en heeft evenwel een foort van vruchtbaarheid.

Schoon men in de laafte tyden van het Heidendom; wanneer de Godsdienst langer niet als een yffelyk mengelmoes van buitenfporigheden was, die denzelven veracht en overftaanbaar maakten, deze twee Godheden of deze twee perfonen in een gefmolten heeft, moet men zich evenwel hoeden van ze te verwarren, nademaal wy uit de oudheid zelfs bevoegt zyn ze te onderscheiden; dit is zelfs noodzakelyk voorn't geen wy in't vervolg te zeggen hebben.

Gelyk men deze twee perfonen verward had, had men ook haar zinnebeelden verward: 't is evenwel waarfchynelyk dat de aarde het zinnebeeld van de eerfte was, die men om deze reden onder de gedaante van een vrouw, die een Stede-en Toren-kroon op had, verbeeld: en het is waarfchynelyk dat het zinnebeeld van de tweede het heilige vuur was, dat, om dat zy maagd was, door maagden moest onderhouden worden; en fchoon de dienst van deze beide in de Orgia van de moeder der Goden verward is, ter oorzaak van de overeenkomst die 'er tuffchen haar was, staat evenwel aan te merken, dat die gene, daar het H. vuur aan toegewyd was, nooit of byna nooit als de vrouw van Saturnus verbeeld word: zy had zelfs geen beeltenis te Rome, gelyk Ovidius ons daar een beroemt getuigenis van geeft met deze woorden:

*Esse diu fluitus vesta simulacbra putavi,
Mox didici curvo nulla subesse tholo;
Ignis inextinctus Templo celatur in illo,
Effigiem nullam Vesta nec ignis habet.*

Aldus door den zoetvloejenden Hoogvliet vertaalt.

'K heb lang zo dwaas geweest en in den waan gefteken;
Dat Vestaas beeld stont in de kerk, maar leerde zelf,
Dat nimmer beeltenis stond onder 't rond gewelf:
Een eeuwigdurent vuur bewaart men in haar dalen,
Wie kan van Vesta of het vuur een praalbeeld malen?

Herod.
lib. 1.
p. 131.

De Perzianen, ten tyden zelfs van Herodotus, hadden noch tempelen, noch altaren, noch beeltenissen, en zy achtten het dwaas die te hebben. De reden die 'er deze Schryver van geeft is dezelve die ik reeds aangewezen heb: te weten dat zy niet dachten, gelyk de Grieken, dat de Goden even eens als de menfchen gemaakt waren. Evenwel was het vuur by hen van de eerfte tyden af geheiligt. Dit zou my doen geloven, dat zy noch de

Barb
noch
wel i
heud
De
beelte
dat de
geda
hy vo
gehou
ledige
de dar
door
van G
begryp
van hu
wel no
Goden.
By d
plaatze
roemde
een an
Men z
Roomf
het vu
een Vef
De P
Curia
gen dat
't roer v
de gem
die enig
openbar
Al de
aanteker
ren, *
gaf den
van Staat
Eschilus
van Arg
" 't Vol
" na uw

* Vesta
gines Vesta
cumque Ve
2de. Nat.
pertines.
Julius T
cito. Nep
misticus,

Barbaren in 't begin geen andere Tempels als hun huizen hadden, noch andere altaren als hun haartsteden. De Perzen hadden evenwel in 't vervolg Tempels, waar in het onsterfelyk vuur onderhouden wierd.

De Romeynen hadden in de eerste tyden Tempels maar geen beeltenissen. Plutarchus in het leven van Numa Pompilius zegt, dat deze Vorst zyn onderzaten verboden had de Goden onder de gedaante van menschen of beesten te verbeelden. Inderdaad, gaat hy voort, daar was by hen van de Goden geen geschildert of uitgehouwen beeld, en gedurende 170 eerste jaren hebben zy niet als ledige Tempels gehad en zonder afbeeldingen, van gevoelen zynde dat grote zaken niet gelyk 't behoort, konden verbeeld worden door mindere, die altyd gebrekkig zyn, en dat het denkbeeld van God afgezonderd zyde niet als door den Geest kan begrypen. De Romeynen weken vervolg ontrent dit over van hun wetten af, en ten tyden van Ovidius, wanneer 'er evenwel noch geen beeld van Vesta was, hadden zy 'er van alle de Goden.

By de Grieken had Vesta beeltenissen, ten minsten op sommige plaatsen, en in de laatste tyden. Pausanias zegt dat 'er in het beroemde Prytaneum van Athenen een beeld van de Vrede was, een ander van Vesta, en die van enige Doorluchtige Mannen. Men ziet ook enige beeltenissen van Vesta op de Eermunten der Roomsche Keyzers, ten zy men liever zeggen wil dat Vesta door het vuur dat op het Altaar brand verbeeld word, en dat het beeld een Vestaalsche Maagt vertoont.

De Prytanen der Grieken waren het zelfde als de Romeynsche Curie, gelyk het Denys van Halykarnassen uitlegt, dat is te zeggen dat het Tempels of huizen waren, waar in die gene, die aan 't roer van staat of steden zaten, raad hielden. Men bewaarde 'er de gemene Schatkist, en men hield 'er alle de vergaderingen, die enige grote plechtigheid vereischten, gelyk de Offeranden en openbare gasteryen.

Al de Prytanea waren aan Vesta toegewyd, om dat, gelyk de aantekenaar van Pindarus zegt, in de Prytanea de openbare Vuren, * die zelfs het heilige Vuur waren, ingesteld waren. Men gaf den naam van *πρυτάνεις* aan die gene die het gezag en het roer van Staat in handen hadden, en om dit gezag te betekenen doet Eschilus in zyn smeekende Vrouwen dus de Rey tegen den Koning van Argos spreken: „ Gy zyt het Volk, gy zyt al de macht van „ 't Volk, gy zyt het Hooft, dat van niemand afhangt, en die „ na uw welbehagen het Altaar en het Vuur van het land der Ar- „ giers

* Vesta erat proprie Focus Urbis publicus. Unde Cicero in 2de. legib. *Virgines Vestales in urbe custodiunt ignem foci publici sempiternum.* Item 3de. legib. *cumque Vesta quasi focum Urbis, ut Græco nomine est appellata, complexa sit.* Et 2de. Nat. Deor. *Vestæ nomen sumptum est a Græcis, visque ejus ad aras & focos pertinet.*

Julius Turmicius Matern. lib. de Prof. Relig. Error. *Vesta autem quid sit discute. Neputetis antiquum aliquid, aut cum summate, rere in ventum ignis est domesticus, qui in fociis quotidianis usibus servit.*

De Romeinen hadden in de 170 jaren niet als ledige tempels zonder beelden.

Plutarch. in Numa. Reden hier van

Pausanias in Attica p. 16.

Prytanea waren waren. Diogenes Laertius Ant. Rom. lib. 2. p. 99.

Zy waren aan Vesta toegewyd. Schelling. Pyndari. Numa. Od. 10.

ZEDEN DER WILDEN

„giers befliert.” Zonder twyfel was het in dezen zin dat de Koningen van Perken en de Roomfche Keyzers in hun navolging een klein Altaar en geheiligd Vuur voor zich lieten dragen, als een zinnebeeld van hun Opperheerfchappy.

*De Per-
fe Xmo.
phou. l. 8.
Cyrop.
die.
Quinti
Curi.
lib. 5.*

Men fiede over het heilig Vuur en deszelfs onderhoud perzonen, die zelfs aan den dienst des Altaars gewyd waren, en die om deze oorzaak de heilichheid van haar dienst door de zuiverheid harer Zeden, en door deugden die boven 't gemeen uitihaken, moesten handhaven. Men gaf haar te Rome den naam van Vestalen, na den naam zelfs van Vesta; zy moesten Maagden zyn, of ten minsten kuisch leven gedurende den tyd dat zy aan den dienst der Goden verbonden waren; zy waren van de wereld afgezondert, om de gelegentheden te ontgaan die dezen fchat, die zy in broffe vaten bewaarden, mochten in gevaar fteilen.

Niets was 'er waardiger voor de reft van 't volk als deze Maagden, wanneer zy haar plicht wel waarnamen, maar niets wierd ook met meer ftrengheid geftraft, dan wanneer zy zich hier in te buiten gongen. De voorbeelden van ftrengheid daar ontrent gepleegt zyn al te wel uit de gefchiedeniffen bekend, zo wel als de reft van haar plichten en voorrechten, dan dat ik my daar mee zou ophouden. Myn oogmerk is de oudheid harer inzetting aan te tonen, die ik meen op vroeger tyden als op de verdorventheid van 't Heidendom te moeten te huis brengen, waaraan ik niet ge- loof dat men de eer moet geven van een deugt van zo hoge vol- maaktheid te hebben in achtig gebragt, en die de gene die God naderen zo waardig als de Maagdelyke staat is, fchoon het ondank- zyne verdorventheid maagden ingewyd heeft.

*Onder-
zoek
wan-
neer de
Vestaa-
fche
Maag-
den in-
geftelt
zyn.*

Men is de infteiling der Vestaafche Maagden aan Numa niet verfhuldigt, zy waren reeds voor de flichting van Rome by de Albaners, en Romulus, die 'er de flichter of de wederopprechter van was, was zyne geboorte niet als aan de misdaad van een dezer dwaze maagden verfhuldigt, die men tegens haar wil tot een Vestaal gemaakt had, en die 't niets tot haar verfhoning kon dienen dat zy zeide van God Mars bezwangert te zyn.

Deze infteiling is dan vry ouder; in der daad men vind voetschap- pen van dezen maagdelyken staat in zo aloude tyden en by zo vele Natien, dat het fchynt dat men zich niet bedriegen kan wanneer men tot deze tyden opklimt, waar in de heilige en zuivere Gode- dienst, God onder het denkbeeld van de zuiverheid zelfs verbeel- dende, in die gene, die in 't byzonder tot zyn dienst gewyd wa- ren, fcheen te vereifchen, dat zy zuiver en zonder finet van Lichaam, hart en Ziel waren.

Ik noem de aeloudste tyden de tyden van de fabel, waar in de Maagdelyke staat van de jonge Vesta, van Diana, van Minerva, van Venus Urania, en die van de Gezellinnen van Diana, van de Mu-

* Amm. Marcell. lib. 23. *de magis. Feruntque etiam, si justum est credi, ignem celitus lapsum, apud se sempiternis foculis custodiri: cuius portionem exiguam, ut fanstam, praefo quondam Afatio is Regibus dicunt.*

en zijn dat de
hun navolging
en dragen, als

houd perzonen,
en die om deze
heid harer Ze-
aken, moesten
Vestalen, na
n, of ten min-
dienst der Go-
gezonderd, om
zy in brosse va-

als deze Maag-
maar niets werd
zich hier in te
daar ontrent ge-
t, zo wel als de
my daar met zou
inzetting aan te
e verdorvenheid
araan ik niet ge-
van zo hoge vol-
de gene die God
hoon het ondank

aan Numa niet
van Rome by de
e wederoprechter
aad van een dezer
ar wil tot een Ve-
oning kon dienen

men vind voetslap-
den en by zo vele
leggen kan wanneer
en zuivere Gods-
heid zelfs verbeel-
dienst gewyd wa-
n zonder smet van

fabel, waar in de
ana, van Minerva,
an Diana, van de
Mu-

Muzen, van de Sibyllen een bewys zyn van het werk dat men 'er
toen van maakte: dit word aangetoont door de weerstand en door
den val van zo vele Nymfen die zich voor de lagen der Goden,
der Saters en der Helden, waar van de dochters grote liefhebbers
van de vrouwelyke sexe gemaakt hebben, te hoeden.

In wat nader tyden was Medea op den Fafus Priesteres van He-
katé. Apollonius van Rhodes zegt ons dat zy in een afgezonderd
vertrek van haars vaders huis leefde: dat zy jonge dochters had,
die maagden waren zo wel als zy, om haar te dienen: dat zy
niet uitquam als om ter Tempel te gaan: dat haar maagden haar
daar verzelden: dat het volk op de straten uit de weeg liep wan-
neer zy voorly trokken, en de ogen omdraaide om het gezicht
niet op 's Konings dochter te slaan. De liefde die zy voor Jazon
op vatte wierd hevig door die van haar staat bestreden, en toen
't geen zy gedaan had om hem meester van 't gulde vlies te maken
haar niet méér toeliet om veilig te huis te blyven, en haar genood-
zaakt had om de vlucht te kiezen, liet zy in haar bed een vlecht
van heur hair, om haar moeder tot een getuigenis te strekken, dat
zy altyd haar maagdom zonder vlek bewaard had.

Igenia was Priesteres van Hekaté in Tauris, gelyk Medea te
Kolchos. Het verdochtzel van haar opoffering is niet als een ver-
bloemt zinnebeeld van haar opgeofferde maagden aan Diana. Daar
is veel overeenkomst tusschen Igenia en de dochter van Jesta, de
zelve geschiedens kan wel op twe plaatzen gebeurt zyn.

Daar waren Vestalsche maagden by de Oosterfchen. De Histo-
rie meld dat Artaxerxes Anemon Aspazia, byzit van den jongen
Cyrus willende trouwen, zyn zoon Darius, dien hy het roer van
de regering had in handen gegeven, hem daar om vroeg; de va-
der kon ze hem volgens de Wetten niet weigeren, maar berouw
van zyn belofte gekregen hebbende, en een eerlyke uitvlucht wil-
lende zoeken, maakte hy haar Priesterin van de Zon, na het zeg-
gen van Justinus, of van Diana, gelyk Plutarchus geichreven
heeft.

In Griekenland waren de meeste Priesteressen van Herkules, van
Minerva en van Diana verplicht zich van de mannen te onthou-
den: zommige moesten al haar leven maagt blyven, gelyk de
Priesteres van Herkules by de Thespjers. De Priesteres by de Te-
geaten was een jonge dochter die gedwongen was het Priesterschap
af te leggen, voor dat zy huwbaar wierd. Te Kalaura in den
Tempel van Neptunus, daar het graf van Demofthenes was, en
op enige andere plaatzen, waren de meisjes Priesteressen tot dat
zy konden huwen. Aristokrates een Priesteres van Diana Hyantis
verkracht hebbende, wierd deze boofwicht door de Arkadiers
gefenigt, en men stelde toen in dat de Priesteres getrouwd zou zyn,
maar men stond aan den man of aan de vrouw geen omgang met
de andere menschen toe, het stond hun zelfs niet vry in de baden
te gaan, veel weniger in de huizen der particulieren; en Plutar-
chus verzekert dat te Athenen en te Delphos zo wel als in de an-
dere steden van Griekenland daar men het Heilig vuur bewaarde,

Medea
Prieste-
res van
Hekaté
te Kol-
chos.

Apollonius
Rhod.
lib. 3.

Ovid.
Metam.
12. En-
ripid.
lib. 10.
Taur.

Jed. XI
cap.

Jest. lib.
1. cap. 20

Pla-
tarch. id
Artax.

Vestals-
sche
Maag-
den in
Grie-
ken-
land.

Pausa-
nias in
Boeotia
p. 303.

Lidm in
Corinth.
p. 76.

Lidm
p. 225.
234

Lidm in
Arcadia
p. 247.

justum est credi, ignem
portionem exiguum, ut

Pla.
sach. in
Nume.
Plutar-
chus
wedet-
legt.

Pausa-
s. in
Asi-
as p.
233.

Man-
nen die
een
kuisch
leven
leydden
tot den
dienst
van Ve-
sta Ge-
schikt.

men geen jonge dochters koos, maar weduwen van een ryten ou-
derdom.

Dit kon op eenige plaatsen geschieden, maar Plutarchus be-
driegt zich zo hy hier van een algemenen regel maakt, die door
andere Schryvers tegengesproken word. Te Athenen wierd de
Tempel van Pallas *Parthenon* genaamt, niet alleen om dat Pallas
Maagt was, maar om dat men daar een deel maagden tot dienst
van den Tempel en de Godin onderhield. De eigentyke bete-
kenis van het woord *Parthenon* verbeeld een zamenling van Maag-
den. Pausanias spreekt van een Tempel in Achaje, waar van het
Priesterdom aan een getrouwde Vrouw opgedragen wierd, die
van dat oogenblik af gedwongen wierd zich van de mannen te ont-
houden. Wanneer zy verdacht wierd hierontrent gemist te heb-
ben, beproefde men haar, doende haar stieren bloed drinken
geen, zegt deze Schryver, haar geen quada deed zo zy onschuldig
was, en haar, schuldig zynde, deed sterven.

Men wydde niet alleen vrouwen en jonge dochters tot den dienst
van Vesta, daar waren ook mannen toe geschikt, die alzo wel een
kuisch leven leidden; dusdanige waren de Korybanten, de Sali-
en, de zo genaamde *Galli* en *Archigalli*, maar zommige hun zuiver-
heid niet wel bewaard hebbende, noodzakte men hen om uit
dwang kuisch te worden. Niets is bekender als de geschiedenis
van Atis, die making tot Priesters van Cybele, en de *Testa Samia*
die tot dit gebruik diende; zy waren als vrouwen gekleed, gelyk
ik reeds gezegt heb, en aapten 'er alle manieren van na, gelyk by
de Oosterichen de Priesters van Venus Urania, waar van ik reeds
op het getuigenis van Julius Firmikus gesproken heb.

ACHSTE HOOFSTUK.

Heilig
Vuur
in Ame-
rika.

Men
vind
geen o-
verblyf-
zels van
Temp-
pels by
de Iro-
koizen
en Hu-
ronnen.

Het Vuur heeft van alle tyden iets heiligs by al de Natiën van
Amerika gehad, die 'er het gebruik van hebben; maar de
omzwervende Natiën en zelfs de meeste stilzittende hebben geen
etawigdurent Vuur, noch Tempel om het te bewaren.

Ik weet niet of de Irokoizen en de Hurons ooit Tempels gehad
hebben. Men ziet 'er hedendaags geen overblyfszels van, zo min
als in de Oude beschryvingen; maar het vuur hunner haartsleden,
waar van de Ouden hun huis Goden hadden gemaakt, dient hun
in plaats van Altaar, en hun Raad-tenten in plaats van Tempels,
gelyk de Oude Perzianen, en zy verschillen nergens in van de
Prytaren der Grieken, of van de Romeinsche Curia. In hun ver-
blevende uddrukkingen heeft het Raad-Vuur iets heiligs, het word
geoordeelt altyd te branden; het is zelfs als het Zinnebeeld van
alle zaken, die enig verband met den Godsdienst en de regering
hebben.

De

* Celsus Rhodigia. lib. 29. cap. 22. *Parthenon dicebatur Minerva Templum,
Autore Pausania & Plutarcho quoniam est propriis Parthenon Virginum Concilio
salutis & conventus.*

*Virginis autem vocabulo
Minervam intell'ebant.*

en ryen ou.

utarchus be-
et, die door
en wierd de
en dat Pallas
en tot dienst
entlyke bete-
g van Maag-
waar van het
wierd, die
nannen te ont-
remitt te heb-
drinken t
zy onschuldig

tot den dienst
e also wel een
en, de Saliers,
ge hun zuiver-
n hen om uit
e geschiedenis
e *Tesla Samia*
gekleed, gelyk
n na, gelyk by
r. van ik reeds
o.

K.

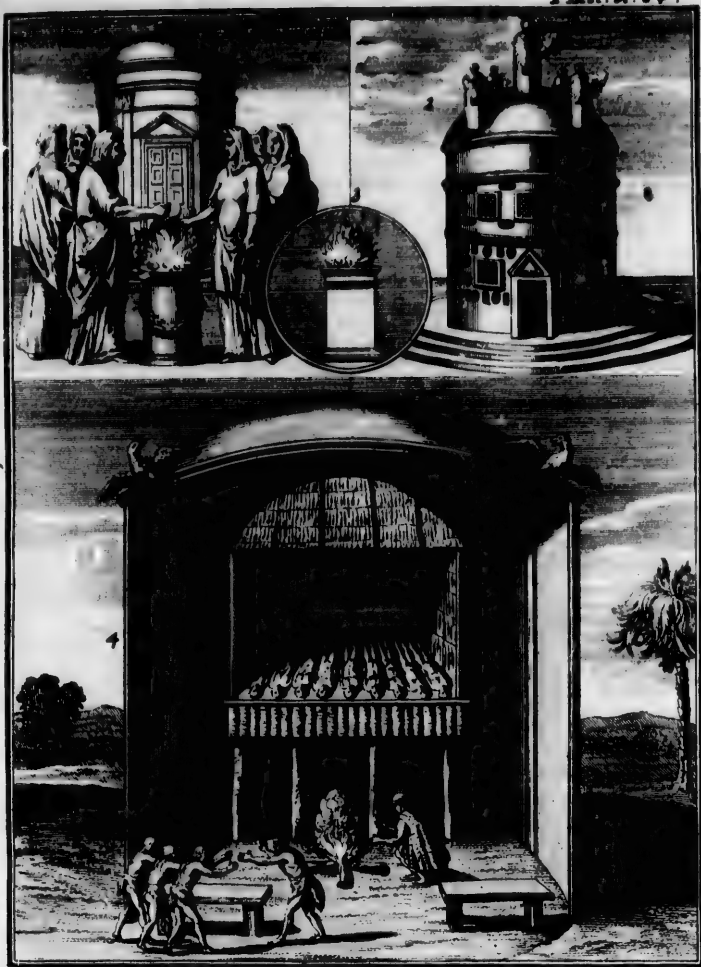
de Natiën van
bben; maar de
e hebben geen
ren.

Tempels gehad
s van, zo min
er haartsteden,
akt, dient hun
van Tempels,
gens in van de
e. In hun ver-
illigs, het word
Zinnebeeld van
en de regering

De

*Minerva's Tempel,
Virginium Concilio*

I Deel. M. 64.

6.

Ar
lig
der
ge
ged
h

wac
zorg
schin
min
mate
ken

Tem
byge
gang
de ar
brom

Dit is
de da
pleche
zo dik
eerbie
men.

lius C
dit He
't is

zyn ,
Men z
een A
wyd ,

De
ook T
dienst.
Oti of
horen
hun T
bekom

Daar
onder
moet b
zy ges
wetten
la Veg
Voorou
Dochte
heid te
in Kust
dert van
niet al

De Natiën die het dichtst aan Azien leggen, en die het laatste in Amerika schynen gekomen te zyn, hebben Tempels daar het heilig vuur onderhouden word, en die tot geen gebruiken als die van den Godsdienst geschikt zyn. Deze Tempels hebben voor 't meeste gedeelte een ronde gedaante, gelyk die van Vesta waren, wiens gedaante het zinnebeeld van de Aarde of van de Wereld was.

In Louiziana hebben de Natchez een Tempel, waar in een wachter tot onderhoud van het eeuwig vuur gesteld is, dat men zorg draagt om nooit te laten uitgaan. Drie spitse staken zyn geschikt om het te voeden, zonder dat men ooit vermeert of vermindert, 't geen enige Verborgentheid schynt te betekenen. Na mate dat ze verbranden draagt men zorg vanze nader aan te sloken, tot dat men 'er andere in de plaats moet leggen. In dezen Tempel worden de lyken van de Opperite en die van hun geslacht bygezet. De Opperite gaat alle dagen op zekere uren in den ingang van den Tempel, alwaar hy zich halver lyf bukkende, en de armen kruiswys over den ander leggende een zeker verwoot gebrom met den mond maakt, zonder enig duidelyk woord te uiten. Dit is het teken van de plicht die hy aan de Zon aflegt, als rekenende daar van afkomstig te zyn. Zyn onderzaten oeffenen de zelfde plechtigheid ten opzicht van hem en al de Prinssen van zyn bloed, zo dikwils als deze spreken, om in hen door dit niterlyk teken van eerbied de Zon te eren, daar zy dezelve van geloven af te stammen. De Parthen bewezen de zelfde eerbied aan de Zon, en Julius Cezar Boulanger getuigt dat zy nooit ten stryd gingen zonder dit Hemelsche met een soort van gehuil gegroot te hebben.

't Is iets zonderlings dat hoewel al de Hutten der Natchez rond zyn, hun Tempel langwerpig is, recht anders als die van Vesta. Men ziet aan beyde de hoeken van deszelfs top twee figuren van een Arent, een Vogel onder de Oosterschen aan de Zon toegewyd, gelyk hy door 't gantsche Westen aan Jupiter was geheiligd.

De Oumas en enige Volkeren van Virginia en Florida hebben ook Tempels, en ten naastenby de zelfde plichten van Godsdienst. Die van Virginia hebben 'er zelfs een Afgod, dien zy *Oki* of *Kiouasa* noemen, die de doden bewaakt. Ik heb evenwel horen zeggen dat de Oumas zedert de komst der Franschen, die hun Tempel ontwyden, dien hebben laten vervallen, en zich niet bekommert om den zelven weer op te bouwen.

Daar is niemand of hy weet hoe beroemt de Tempels van Peru onder de regering der Inkas waren, maar 't geen verwondering moet baren zyn die samenwoningen van Vestaaliche Maagden, die zy gesticht hadden, ter naasten by met de zelfde en noch strenger wetten als die van de Roomsche Vestalen. De Inka Garcilasso de la Vega schryft, in de Historie die hy ons van de Koningen zyne Voorouderen heeft nagelaten, dat zy samenwoningen van jonge Dochters ingesteld hadden, die verplicht waren een eeuwige kuisheid te beloven, en zich als Vrouwen aan de zon op te offeren. In Kusko, hoofdstad hunner Staten, waren 'er meer als twee hondert van deze Maagden, die zo naauw opgesloten waren, dat zy niet alleen niet konden uitgaan, maar dat geen man zo stout zou

*Rolling
de N.
Vest.
Magd.
lib. 1.
cap. 4.
p. 1.
lib. 1.
cap. 4.*

De Tempel der Natchez is langwerpig. *Of of Kiousa, Afgod der Vespertiers.*

*Garcilasso
Com.
ment.
lib. 1.
cap. 1.
p. 1.*

geweeft hebben van daarontrent te durven komen. De Vorst zelf, schoon boven de Wetten, onthield zich van haar te bezoeken, om zyn Onderdanen een voorbeeld te geven van de Eerbied die zy haar schuldig waren. Men liet daar in gene toe als jonge dochters van het geslacht der Zon, om hem vrouwen te geven die hem waardig waren, en men heiligde ze hem voor haar 8ste jaar toe, om verzekert te zyn dat men ze hem zuiver aanbod.

Indien
een van
deze
haar ge-
loste
overtrad
wied
de gant-
sche
Stad het
onderst
boven
gekeert.

De order die 'er in alle deze huizen gehouden wierd was zeer schoon, en men leefde 'er zeer geschikt, zich niet als met den Ouderdiens bezig houdende. Indien een van deze maagden haar geloste overtrad, beval de wet haar levendig te begraven, en de straf van den genen die haar verleid had moest zich niet alleen over hem en zyn gantsche geslacht uitstrekken, maar zelfs over de gantsche stad waar in hy geboren was, men bracht zonder genade alderhande inwoonders om, en liet 'er geen een steen op den ander; maar deze gevallen waren zonder voorbeeld, zo veel kracht hadden de beweegredenen van Godsdienst en de bevelen der Vorsten op het gemoed der Volkeren.

Aufse,
Hist.
Mor. de
las In-
dias, lib.
5. Cap.
15.

De Tempels van Mexiko en het eeuwig vuur dat men daar onderhielt waren niet minder beroemt als die van Peru. Deze Tempels hadden grote vertrekken die geschikt waren voor de Maagden die dezelve bedienden. Men plaatste daar in 't algemeen alle de jonge dochters, zo dra zy den ouderdom van twaalf of vyftien jaar bereikt hadden. Zy waren volgens de wetten maar een jaar gedwongen daar in te blyven, 't geen zy in alle kuisheid doorbrachten: maar het schynt dat 'er andere waren, die voor haar leven lang geloste deden, en uit wier getal men de bejaarde Vrouwen haalde, die opperste van dit slag van Kloofsters waren; zy aten in 't gemeen, en sliepen in grote zalen. Lopes de Gomara schynt over te hellen om te geloven, dat zy zich niet ontkleedden, om vaardiger te zyn tot den dienst der altaren, wanneer het de nood vereischte. Zy stonden 's nachts op en gingen na 't koor gelyk onze Nonnen na de vroege Metten; haar war de zorg aanbevolen om den Tempel te vegen en te onderhouden. Zy arbeiden aan verscheide soorten van werkstukken die van de uiterste netheid waren, en tot cieraad van de Altaren dienen moesten; zy maakten alle dag de broden, die men den Afgoden voorzette, en waar van de Priesters alleen het recht hadden om te mogen eten; wat haar aangong, zy leefden niet als van Almoezen, leidendende een zeer streng leven, zynde dikwils gehouden bloed uit haar lichaam te halen om 'er offerhanden van te maken, en hebbende allerlei soort van oeffeningen om het vleesch te tuchtigen, ook gaf men haar geen anderen naam als dien van *Boetvaardige Dochters*. Daarenboven wierden haar minste fouten met de uiterste strengheid gestraft, en daar waren 'er, die niet als met de dood van de schuldige konden geboet worden.

Lopes de
Gomara,
Hist.
Gen. de
las In-
dias,
Lib. 2.
Cap. 42.

Petrus Martyr verhaalt, dat 'er zommige Eilanden in Amerika gevonden worden die enkel en alleen door Vrouwen bewoont worden. Enige, voegt 'er deze Schryver by, hebben zich ingebeelt dat deze Vrouwen de zelfde Wetten en de zelfde regerings

vorm

W
noemd
zeggen
wat ik
Hutten
enkel e
eerbied
luiden e

* Car
lingen g

vorm als de Amazonen hadden; maar die gene die 'er gezonder van oordelen en de zaak met meer rypheid overwogen hebben, gelooven dat het jonge dochters zyn, die door een geest van Godsdienst gedreven zyn, en vermaak in een ongehuwt en afgezonderd leven scheppen, op de zelve wyze als de geestelyke Zusters van onze dagen, als de Vestalen van den ouden tyd, en die gene die op verscheide plaatzen aan de goede Godin toegewyd waren.

De Mansperionen die in haar buurt wonen, gaan haar op zekere tyden bezoeken, niet om 'er kinderen uit te verwekken, maar om haar enige nodige diensten te bewyzen, om in haar velden en hoven te werken, en haar dus in haar eenzaamheit de kost te gemakkelyker te doen winnen. Het kan wel zyn dat, gelyk de Elfeners onder de Joden een byzonder Volk uitmaakten, waar onder geen vrouws-perionen waren, een Volk dat kuis leefde, by wie men geen kinderen zag ter wereld komen, en die het evenwel nooit aan menschen ontbrak, 'er ook in de Oudheid een Natie van jonge dochters geweest is, van de mannen afgezonderd, en uit plicht en een verkoren levenswyze aan de kuisheid toegewyd. Ik zou niet vreemd zyn van te gelooven dat de Amazonen dus in haar eersten oorsprong geweest zyn. Haar staat zal in de eerste beginzelen streng geweest zyn, maar de geest van godsdienst of yver verkoelende, zullen zy haar strengheid wat hebben laten varen, en de naburige volkeren tot Mans genomen hebben, die haar de behulpzame hand wat quamen bieden, behoudende evenwel haar regeringsvorm, en ziende dezelve niet als in de tyden dat zy gewoon waren dezelve te bezoeken.

Ik ken de zeden der verscheide Natien van Amerika, zelfs die van 't Noorden, niet omstandig genoeg, om met zekerheid te kunnen zeggen, of zy alle zulke Vestaalsche Maagden gehad hebben. Zo 'er in Florida en Louiziana zyn, zyn het deze niet, alzo min als die mannen in vrouwelyk gewaad, die een ongehuwden staat blyven voeren, en tot onderhoud van het heilige vuur waken; het zyn soorten van Priesters die deze zorg aan vertrouwd is, en die in de Tempels op uitgespreide vellen slapen, gelyk de Heidenen, wanneer zy in de hunne door een geest van Godsdienst gedreven, op de vellen van de geofferde beesten gingen slapen.

NEGEND E H O O F T S T U K.

WAt de Irokoizen aangaat, die ik een weinig beter ken, zy hebben zekerlyk hun *Vestalen* gehad, die zy *Jeuinnon* noemden, en die amptshalven Maagden moesten zyn. Ik kan niet zeggen wat eigentlyk haar bediening in den Godsdienst was, alles wat ik uit de Irokoizen heb kunnen halen, is dat zy nooit uit haar Hutten gingen, dat zy daar enig futzelwerk by de hand hadden, enkel en alleen om zich bezig te houden; het volk droeg haar alle eerbied toe, en liet ze in rust; een kleine jonge, door de Oude luiden daar toe uitverkoren, en die gelyk de *Camillus* * of *Casmi-*

* *Camillus* of *Casmius* was de naam die de oude Romeinen aan de jongelingen gaven die tot dienst der Priesteren waren. Daar van daan komt dat de

Vestalen by de Irokoizen.

Gingen nooit uit haar hutten.

Enu.

lus der Heidenen was, bragt haar haar nooddruft; maar men droeg zorg dat men een ander in zyn plaats stelde, voor dat de jaren zyn dienst konden verdacht maken.

Zy leefden in een zamening, voor zo veel ik uit het verhaal heb kunnen oordelen dat Jaques Carthier van eenige Zeden der Inwoonders van Hochelaga maakt, dat een Natie was die het Irokois en het Hurons spraken, wonende op het Eyland van Montreal; want hy zegt, dat hy gemene Hutten had gezien, voor jonge dochters opgerecht, die men daar in plaatse zo dra zy de jaren hadden om met een man te kunnen voorzien worden, en deze hutten waren 'er vol van gelyk in Europa de scholen, daar men de kinderen na toe zend om fraaie wetenschappen te leren. 't Is waar dat Carthier gants niet van gevoelen was dat dit Vestaalsche maagden waren, hy spreekt 'er zelfs op een gants andere wyze van, maar 't geen hy 'er van verhaalt, stryd zo tegen de gewoontens der Volkeren van Noord-Amerika, dat men gemaklyk uit zyn Verhaal zien kan, dat hy 'er zo een nadelig gevoelen niet van gehad had, als om dat hy de spraak niet genoeg verstond, om nader onderrechting van een zo zonderling gebruik te zoeken. Zonder twyffel heeft Vincent le Blanc van deze Irokoische Vestalen willen spreken, wanneer hy zegt, dat 'er Wilden in Kanada zyn, die menschen-vreters zyn, welke tot de grote rivier van Hochelaga toelopen, en zich van schuitjes, van basten van bomen gemaakt, bedienen, en die wanneer zy deze basten aftrekken veel plechtigheden en gebeden gebruiken, daar enige maagden by tegenwoordig zyn, die aan haar Goden toegewyd zyn gelyk onze Nonnen.

Vincent
le Blanc
3. part.
Chap. 6.

Ik weet niet of 'er straffen gesfeld waren voor die haar staat ont-eerden, maar my dunkt dat zy zich redelyk wel gedragen hadden tot de komst der Europeers toe, die 'er dwaaze Maagden van maakten, gevende haar brandewyn te drinken. Te Onnontaguë liepen zy in haar dronkenschap uit haar Klooster, en vongen duizent buitensporigheden in het dorp aan; te Agnié deden ze het zelfde, en zommige zich al te openbaar tegen haar staat vergrepen hebbende, wierden 'er de ouden zo beschaamt over, dat men in den Raad besloot, deze ongeschikte Dochters, die de Natie aanstoot gegeven en schande aangedaan hadden, Werelds te maken. Zo hielden de Irokoische vestalen op.

De Irokoizen hadden ook Mannen die professie maakten van een ongehuwden staat. 't Kan zyn dat in de oude tyden zommige in een zamening geleefd hebben, gelyk de Esseners onder de Joden * en mischien het grootste getal der Profeten, de Plysten by de

Da.

Etruriërs aan Mercurius dezen naam gaven, om dat hy de Diepaar der Goden was, en onder de gedaante van een jongeling verbeeld wierd.

* Onder de Joden waren 'er twee soorten van Profeten, zommige maakten 'er hun werk van, en de andere waren het door een buiten gemene roeping: de eerste leefden in eenzamening in de gebergten en wildernissen, gelyk de Esseners, leidende een streng en zeer gesohikt leven, hun gedachten enkel met God bezig houdende, gelyk de Abt Fleury in zyn boek van de Zeden der Israëlieten zeer wel aangemerkt heeft. Onder de Profeten waren 'er die gehuwt waren, en kinderen hadden, maar deze schynen onder 't getal van die gene te horen,

De
de
me
af
nie
bra
v
ver
pro
ben
die
gen
ver
nam
aan
hem
ten,
ben
hem
vred
zien
innen
deel
den
V
onde
der
der
den,
en n
men
zyn
den,
enige
vervo

N

die op
David
nen ee
waar d
dit wo
dat de
opgevo
houden
in de z

ft; maar men
e voor dat de

het verhaal heb
Zeden der In-
s die het Irokos
van Montreal;
en, voor jonge
dra zy de jaren
en, en deze hut-
en, daar men de
leren: 't is waar
feftaafche maag-
ndere wyze van,
n de gewoontens
klyk uit zyn Ver-
en niet van gehad
d, om nader on-
zoeken. Zonder
ne Vefalen willen
ada zyn, die men-
an Hochelaga toe-
men gemaakt, be-
n veel plechtighe-
by tegenwoordig
ize Nonnen.

die haar ftaat ont-
el gedragen hadden
aaze Maagden van
Te Onnontague
er, en vongen du-
gnié deden ze het
haar ftaat vergrepen
over, dat men in
die de Natie aan-
Werelds te maken.

lie maakten van een
tyden zommige in
ers onder de Joden
a, de Plyften by de
De

de Dienaar der Goden
erd.
en, zommige maakten
in gemeene roeping: de
niffen, gelyk de Effe-
edachten enkel met God
de Zeden der Ifraeliten
er die gehuwt waren,
van die gene te horen,

Daciers, de Kriften by de Volkeren van Thracien, de Bonzen, de Talapoinen en de Boetdoenders by de Indianen. Ik zou evenwel met meerder fchyn oordelen, dat zy zich wat van hun Dorpen afzonderden, daar zy eenzaam leefden als Kluizenars, hebbende niet meer als een bediende, die hun 't geen zy van noden hadden bracht.

Ik heb reden om zo te oordelen uit een historie of fabel die zy my van een dezer Kluizenaren hebben verhaakt, die ik in 't vervolg zal vertellen, wanneer ik van hun bygelovigheden fpreek; zy maakten profefsie van niet te trouwen; van zich met geen Staatszaken te bemoeien, en in hun celletjes te blyven.

Wy hebben in onze zending van Sault-Saint Louis een Huron, die zulk een leven geleid had, hy was door de Irokoizen gevangen, en men had hem het leven gefchonken. Iemand hem in 't vervolg aangezet hebbende om een ander om hals te brengen, nam hy 't aan, zoop zich vol, of veinsde het te doen, om zyn aanflag nie te voeten, en ftaagde daar in. Deze daad noodzaakte hem het land te verlaten, en na de weide van Magdalena te vluchten, daar wy den grondflag van de opkomende zending gelegd hebben; hy zette zich daar ter neer, en volgens den raad dien men hem gaf, nam hy een Huronfche vrouw ten wyve, daar hy altyd in vrede en als een goed Chriften mee geleefd heeft; ik heb hem gezien en moet hem dit ter eren nageven; maar deze man akyd een innerlyken trek voor de eenzaamheid behoudende, heeft nooit deel in Staatszaken willen nemen, en de Raadsvergadering der Ouden bywonen.

Vader de la Neuville zegt van de Pyaien, die de Waarzeggers onder de Karaiben zyn, dat zy gemeenlyk alleen woonen, zonder vrouw of kinderen, op den top der Bergen, of aan den Oever der Rivieren en moerassen, alwaar hun huizen, gelyk de grafsteden, niet anders als kuilen zyn die diep in de aarde gegraven zyn, en met enige harte-of tygervellen bedekt, en in deze holen gaat men met hen raadplegen. 't Kan zyn dat 'er onder deze Pyaien zyn, die hun gantsche leven lang zich van de vrouwen onthouden, maar dat is niet in 't algemeen van alle waar; daar zyn maar enige tyden waarop zy dat genootzaakt zyn te doen, gelyk wy in 't vervolg zullen zeggen.

Hiftorie
van een
Huron-
fchen
Kluize-
naar.

Twede
brief
van
Vader
de la
Neuville
le in de
Mémoires
des
Tevrouwen
Mars
1723.

TIENDE HOOFSTUK.

NA de aanbidding van het Gewyde-vuur, dat een onophoudelyke dienft en als de grond van dien de Vesta of de Moeder der

Van de
Ofe-
randen,

die op een buitengewone wyze goddelyke ingevingen hadden, gelyk Samuel, David, Ifaías, enz. De Profeten van profefie die in 't gemeen leefden, fchy-
nen een ongehuwt en kuis leven geleid te hebben, gelyk Elias en Eliza. 't Is
waar dat zy zomtyds Profeten en Profetekinderen genoot worden, maar door
dit woord kind kan men quekeling of leerling verftaan: Men kan ook zeggen
dat deze ftait miffchien niet eeuwigdurent zynde, die gene die in de zamening
opgevoed waren daar uit konden gaan, trouwen, en den geest van Profecy be-
houden; maar 't is gants niet waarfchynelyk dat zy getrouwt waren, terwyl zy
in de zamening leefden.

Goden is, volgen de Offeranden, die men als een voortbygaanden Dienst kan aanmerken, gelyk de gebeden die dezelve verzellen, de Offeranden van allenhande soort, en de feesten, die schoon door het Gebruik of door de Godsvrucht bepaalt, hun gezette tyden hebben en niet altyd duren.

De Offerande is te gelyk met de godsdienst opgekomen.

De Offerande is een Godsdienstige pleging, een Offer aan de Godheid aangeboden om de zelve beweegroeden die in de verplichting begrepen zyn die de Menschlichen hebben om hem in 't algemeen de eere te bewyzen, die men hem verschuldigt is, en boven al uit reden van erkentenis voor de weldaden die zy 'er van ontvangen, en die zy bekennen van dien gener, die 'er de meester van is, te hebben. Zy is zo oud als de Godsdienst zelfs, en zo wyd uitgestrekt als de volkeren die een Godsdienst hebben, nademaal 'er geen een is by wien de Offerande niet in gebruik is geweest, en by wien het niet ter zelfder tyd een bewys van zyn Godsdienst is.

Deze Offeranden waren eenvoudig, voor al in 't begin, enige dieren uit de kudde, de planten, de vruchten der aarde, eenige kruiden, eenige wortelen die de menschen tot hun voedsel gebruikten, en die hun van eenig gebruik waren, waren 'er het voorwerp van, zo aangenaam niet aan God door zich zelve als door de oprechte en zuivere mening van de herten die hem het zelve aanboden.

Deze eenvoudigheid duurde langen tyd, zelfs noch na dat de Godsdienst door het Bygeloof had begonnen verbaastert te worden. Ovidius schildert ons de armoede der Offeranden van de oude Romeinen zeer wel af met deze woorden.

Ovid.
lib. 1.
Fag. 1.

*Thura nec Euphrates nec miserat India Costum
Nec fuerant rubri cognita fila Croci,*

*Ara dahat fumos herbis contenta Sabinis,
Et hui exiguo laurus adusta sono.*

Door den Dichter Hoogvliet dus gevolgt.

De Mirre, die gestaag druip uit de schors der bomen,
Was over zee noch in geen uitheemsch schip gekomen:
De brede Eufraat zond ons geen Wierook, de Indiaan
Geen dierbre Kostus; en de geringe Safran
Was in Italië noch onbekent; de luiden
Vernoeiden toen de Godn met wat Sabyische kruiden.
En met het branden van den knappende laurier.

Apoll.
Rhod.
lib. 2.
vj. 700.

De Volkeren die geen tamme dieren hadden, vervulden dit gebrek met die gene te offeren die zy op de jacht gevangen hadden. Alzo verspreyden zich de Argonauten, wissende een Offerande aan Apollo doen, om te jagen, en offeren op hun wederkomst enige Rheebokken. De Offeranden wierden heerlyker en ontrent den toelaf en ontsent de stoffe, toen de Volkeren ryker ge-

wor-

worden waren, toen Offerde men honderden van dieren te gelyk: maar in wat staat men was offerde men altyd het dierbaarste dat men had; en het Bygeloof bracht de zaken zo ver, dat men zyn eige kinderen, ja zich zelve opofferde.

Volgens dit oud gebruik offeren de Wilden noch het Koorn hunner velden, en de Dieren die zy onder 't jagen vangen; zy werpen Tabak en andere Kruiden, daar zy zich in plaats van Tabak van bedienen, in 't vuur ter eren van de Zon; zy werpen die ook in de Meiren en Rivieren, ter eren van de Geesten die 'er 't gezag over hebben.

De *Kassau* en de *Oukou*, die de Karaïben op een soort van een Altaar aan 't end van hun hutten leggen, of voor zekere palen die zy in de aarde slaan, zyn de geïkenen van Bacchus en Ceres, hun wyn en brood, die het voorwerp van hun Offeranden uitmaken. Onze Irokoizen leggen zomtyds in de openlucht op den top van hun Hutten takken halsbanden van porceleyn, Indiaansch koren, en dieren zelfs, die zy aan de Zon toewyden. De Bergluiden en Volkeren van 't Noorden planten boven op staken levende honden, die aan een lisknoop vast zyn, en latenze in dezen staat ter ere van hun Godheden den geest geven. De zwervende Natiën maken vellen van wilde dieren aan bomen vast, die zy een Godsdienstige eer aan doen; en de Franschen die in het doortrekken van de bosschen dat slag van offeranden vinden, maken dezelve niet als heilig aanzien, ook geen zwaarigheid zich daar van te bedienen. De Floridianen, volgens onze eerste Beschryvingen, zeeten alle jaren het vel van een Hart op een staak, dat zy met alierly slag van vruchten vulden, en met kranssen versierden. De gemeenste wyze evenwel van offeranden te offeren, is het Offer of het deel daar van dat men de Godheid geven wil in het vuur te werpen, na het met een soort van spreuk of gebed aangeboden te hebben.

De Mexikanen offerden vele Menschen op. Onder de andere barbaarsche volkeren waren deze soorten van Offeranden zo gemeen noch zo klaar niet, ten zy men de dood straaft die zy hun slaven of krygsgevangen aandoen voor een Offerande rekene, 't geen my zeer waarichynelyk voorkomt. Voor 't overige vind ik in de oude Beschryvingen van 't Noorderdeel van Amerika een ander soort van Offerande, gelyk die gene die de Kananiters aan den Moloch offerden.

Want het is zeker volgens het verhaal van den Heer le Moine van Mourgues, dat in dat gedeelte van Florida dat aan Virginia legt, en daar de Franschen onder het geleyde van den Heer de Laudonniere aanlanden, de Volkeren van dat land, die hun hoofden als zonen van de Zon aanzagen, en die in deze hoedanigheid hem Goddelyke eer bewezen, dezelve plechtiglyk hun eerstgebooren opofferden. De Franschen waren zelfs getuigen van deze droevige plechtigheid, zie hier hoe de zaak verhaalt word.

„ 't is een gebruik van deze Volkeren den Koning de eerstgeboornen op te offeren. De dag tot deze plechtigheid verkoren „ en van den Vorst vergunt zynde, begeeft hy zich na de plaats daar

Offeranden van verscheyde wilde Natiën.

De Mexikanen offerden zelfs menschen op. *Acosta, Histor. Moral. de Indiat lib. 5. cap. 19.*

Opoffering der Eerstgeboornen

aan den
Koning
in Flo-
rida.

„ daar de daad geschieden moet, daar hem een bank in plaats van
„ een troon gezet is; in 't midden van de plaats zet men een blok
„ van twee voeten in den omtrek, en van de zelfde hoogte, waar
„ voor de moeder van het kind dat opgeoffert staat te worden zich
„ plaatst, zittende op haar hielen, het aangezicht met de handen
„ bedekkende, en het lot van dit ongelukkig schepzel beklagende:
„ een van de aanzienlykste vrouwen onder de magen of vrin-
„ dinnen van deze bedrukte moeder, neemt het kind, en bied het
„ den Koning aan; straks beginnen alle de andere vrouwen een
„ ronden dans, in 't midden van dewelke die gene die het kind
„ draagt ook gaat dansen, zingende eenig lied ter eeren van den
„ Vorst; gedurende dezen Godsdienstigen dans, blyven zesluitge-
„ koren Indianen aan een hoek van de plaats of mark staan, heb-
„ bende in 't midden van hen den Offeraar, die met een knods
„ gewapent en prachtig uitgedoost is; na den dans en de andere
„ plechtigheden in deze gelegentheden gebruikelijk, neemt de
„ priester het kind en slaat het op het blok dood.

Verg.
ameid.
lib. 3.

Daar zyn 'er, die men als byzondere offeranden kan aanmer-
ken, welke ieder na zyn Godsvrucht, of om beter te zeggen na
zyn bygelovigheid, in het verholen doet, of zonder dat 'er de by-
standers veel deel in nemen. Zodanig was by voorbeeld de Offer-
ande die Encas deed, toen hy, na in de nacht de beelden zyn-
er Huisgoden gezien te hebben, die hem ontrent een Godspraak van
Apollo licht gaven, aanstonds opstond, en het vuur van zyn haart-
stede aanstekende daar eenig wiesrook, of iets anders, dat de Dich-
ter niet uitgedrukt heeft, hun ter eeren brandde. Zodanig waren
ook de plengingen die de Oude deden voor dat zy aten of dron-
ken, werpende eenige brokken van de gerechten die men hun
voordienende ter aarde of in 't vuur, of plengende enige droppels
van den drank die men hun aanbood, gelyk Dido op het gastaal
deed, waar op zy haar nieuwe gasten de Trojanen, met de aan-
zienlykste harer onderdanen gehooft had. Dit doen de Wilden
noch by alle gelegentheden.

Verg.
ameid.
lib. 1 sub
fin.

Maar daar zyn 'er onder hen gemene, of openbare, die met
plechtigheid geschieden, en waar in al het volk deel neemt.
Deze verdienen waarlyk oplettenheid, ter oorzaak van de zwe-
mende trekken die zy na de Bacchus feesten en de geheimenissen
van de Moeder der Goden hebben.

ELFDE HOOFTSTUK.

Bacchus
feesten
der Ou-
den.
Waar toe
ingefelt.

Het denkbeeld dat ons van de Bacchusfeesten overgebleven is
door een gevolg van de verdorventheid der laatste tyden
van het Heydendom, is als een van deze feesten die men ter
ere van deze eerste Wetgevers vierde, die de woefte zeden
der menschen beschavende, leerden het land te bouwen, den
wynrank snoeien, en het graan en de wynen tot hun voedsel te
gebruiken. De Volkeren, om de geheugenis dezer weldaden te
bewaren, op deze Wetgevers onder de namen van Bacchus en Ce-
res, van Isis en Osiris alles toepassende, 't geen ons de fabel van den
eene

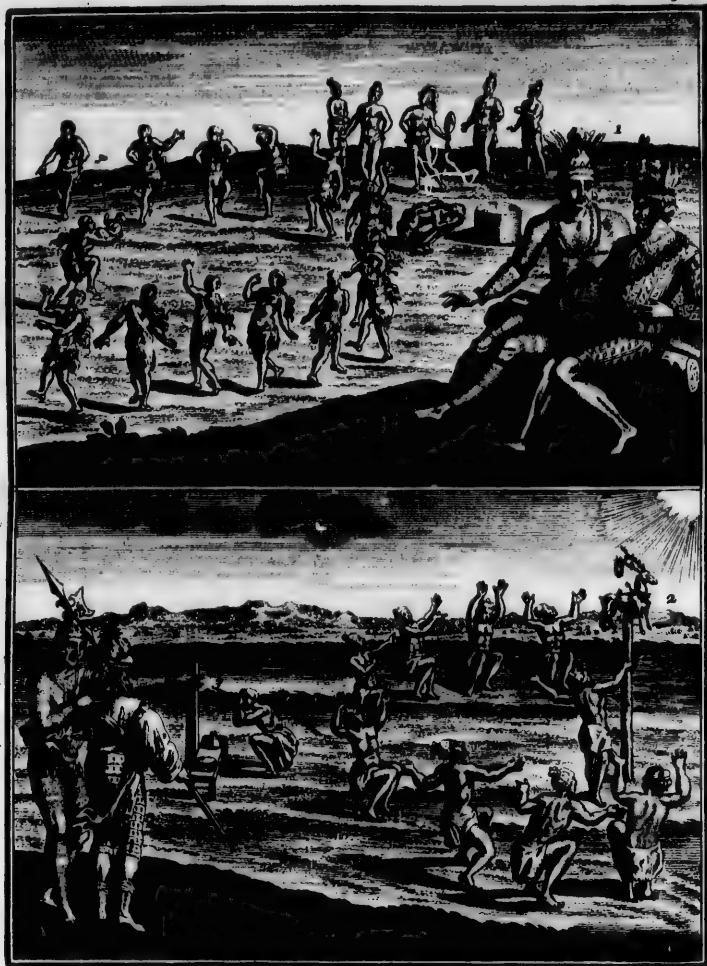
plaats van
een blok
ogte, waar
vorden zich
de handen
eeklagende:
en of vrin-
en bied het
rouwen een
ie het kind
ren van den
en zesluitge-
staan, heb-
t een knods
n de andere
t, neemt de

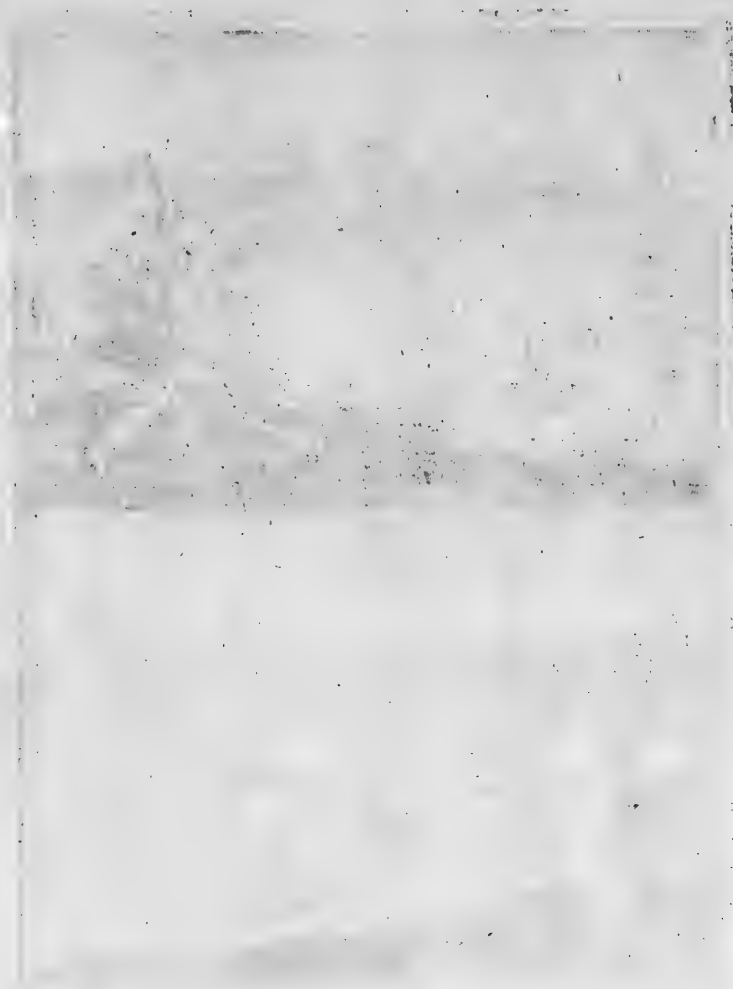
kan aanmer-
te zeggen na
dat 'er de by-
eld de Offer-
eelden zyner
odspraak van
van zyn haart-
, dat de Dich-
odanig waren
aten of drop-
die men hun
enige droppels
p het gastaal
, met de aan-
en de Wilden

are, die met
k deel neemt.
k van de zwe-
geheimenissen

overgebleven is
er laatste tyden
n die men ter
woefte zeden
bouwen, den
hun voedsel te
er weldaden te
Bacchus en Ce-
e fabel van den
eene

I Deel. bl. 98.

o
v
i
d
e
M
n
k
r
P
e
g
v
a

fe
de
fel
op
C
als
On
nie

del
gel
zee
en
on
dat
ont
de
een
en
me
ver
neb
gev
den
nie
voo

*
geho
van
verk
†
nes
Saba

eene kant van hun tochten en hun gewaande zegepralen leert, en van den andere kant alles wat met de uitwerkingen van den wyn en met den Landbouw over eenkomt, stelden deze feesten in, die als een afbeelding na't leven van deze Wetgevers waren, de Wereld doorkruissende op een wagen met Tygers, Panthers en Lossen bESPANNEN; verzelt van de Kureten, Korrybanten, Menaden, en om kort te gaan van al dezen sleep van Volkeren, die men onder den trein van Bacchus stelt, en die vol van een dronken razerny hun feesten vierden, met spiessen die met wyngaart-ranken omvlochten waren, gewapent, met veil bekrans't, den Pyrrischen dans danssende, doende al de gebergten van Thracien en Indien van hun geschreeuw en 't geluid hunner speeltuigen weergalmen, drinkende altyd den lekkeren wyn met volle schalen, waar van men ze zo dicht bestoven geloofde, dat men ze altyd als vol afscilderde.

Afbeelding der Bacchanaal feesten.

Men kan in Atheneus, in Thucydides, in Plutarchus en in verscheide andere Griekische en Latynsche schryver en de staats van deze feesten beschreven zien, daar zo veel ongeregelheden en schandelyke zaken (*) dat men te Rome genootzaakt was dezelve op zware straffen te verbieden, en dat een Grieks Dichter door Cicero aangehaalt, van gevoelen was, dat men alle deze Godheden als vreemdelingen uit Griekenland moest verjagen en verbannen. (†) Ondanks dit verbod bleven ze evenwel in wezen, of wierden hernieuwt.

Zy wierden om hun ongeregelheden te Rome afgeschaft. *Vid. Tit. Liv. lib. 9. Decad. 4. Aristop. apud Cic. lib. 2. de legib. Athen. lib. 4. c. 5.*

Niets haalde 'er ooit by de Bacchus-praal van Ptolomeus Filadelfus, waar van Atheneus ons een heerlyke beschryving heeft nagelaten; een Antiochus en een Mithridates maakten deze feesten zeer prachtig by de Aziatischen, gelyk by de Romeinen Antonius en Caligula, die beide vermaak schepten om in de toerusting en onder de gedaante van Bacchus te verschynen. Evenwel zien wy dat men byna overal deze elendige Priesters van Cybele, en deze onbeschaamde vrouwen, die zich met panthers-huiden bedekken, en met losse tuiten onder den naam van Bacchanten hollende, een ambacht pleegden dat zo zeer tegen de regels van de zedigheid en de schaamte, de vrouwlyke kunne zo wel passende, streed, met den nek aanzag.

Maar nademaal wy reeds aangemerkt hebben dat men de Wetgevers met de Godheid of met de Zon, die 'er het duidelykste zinnebeeld van was, verwacht had, waren het by gevolg deze Wetgevers, wie zy ook mochten zyn, niet, die het voorwerp van den dienst dixer plechtigheden zyn moesten. 't Was in der daad niet waarschynelyk dat zy zich als Goden lieten aanbidden, en voor zodanige by de volkeren van hun tyd wilden doorgaan, die

M 3

zich

* *Tit. Liv. in het 9. boek van het vierde Tiental*, verhaalt in het brede al de geheime gruwelen van de Orgia van Bacchus, het onderzoek dat 'er op bevel van den Raad na gedaan wierd, en het verbod dat 'er ter dezzer gelegenheid verkondigt wierd.

† *Cic. 2. de legib. Novos vero Deos &c in huius colendis nocturnis pervigilationes sic Aristophanes facetissimus Poëta veteris Comœdiæ vexat, ut apud eum Sabazius &c quidam alii Dei, peregrini iudicati, è civitate ejiciantur.*

zich zodanig niet konden laten verblinden, dat zy niet zien zouden dat zy menschen waren zo wel als zy, en dezelve zwakheden onderworpen. Derhalven moeten door een ander natuurlyk gevolg hun Orgia een anderen aard gehad hebben, als die van de Hachanalen van latere tyden, die maar een gruwelyke verbaftering van de eerste waren.

't Is deze aart van een godsdienstige plechtigheid dien Strabo volmaakt wel ontwimpelt heeft op de zelve plaats die ik in 't begin aangehaalt heb; wanneer hy na de verscheide gevoelens der Schryvers onderzocht, en na in 't algemeen al het voornaamste, dat 'er in de Orgia is, verhaalt te hebben tot de bespiegelingen van deze Heidensche verborgentheden overgaat. De woorden van dezen Schryver zyn aanmerkelyk. 't Is, zegt hy, een gemene zaak by de Grieken en Barbaren, dat zy hun Offeranden door feesten beroemt maken. Daar zyn 'er zommige daar razerny onderloopt, en andere die vreedzaam aflopen: zommige waar in men zingt, andere zonder zang: zommige daar verborgentheid in steekt, en daar alles in 't verholen geschied, andere in 't gedeel daar alles openbaar en plechtig is. De natuur en de reden willen het zo hebben, want de feesten den mensch van zyn gewone bezigheden aftrekkende, heeft zyn geest daar doore meer vryheid, om zich aan de zaken die God taken over te geven. De Geestdrying gelykt na een Godlyke ingeving, en hoort by de Profecyng: het verborgene in deze plechtigheden verwekt eerbied voor de Godheid, zo veel te nader derzelver wezen nabootzende, dat onzen zinnen ontglipt. Eindelyk de Muziek by de maat van de Verzen gevoegt verknocht ons noch meer aan God, door een betovering die aan de aanloklykheden en de verscheidentheid van deze kunst vast is. Men denkt zeer wel wanneer men zegt dat de menschen nooit beter de Godheit nabootzen, dan wanneer zy zich in weldaden uitlaten; maar men zou noch beter spreken wanneer men zeide dat het is wanneer zy die na behoren eeren, 't geen door een heilige vreugde geschied, door feesten ter eere van de Goden, door zich toe te leggen om de wysheid te verkrygen, en zich in 't muziek te oefenen; want zo de muzikmeesters hun kunst veracht gemaakt hebben, doende die aan ongewyde vermaken dienen, gebruikende die op ongeregelde feesten en op de Schouwtonen, moet men de schult daar van niet aan deze kunst geven, maar men moet den aart der andere kunsten onderzoeken, waar van zy het begin is. Om deze reden hebben Plato en de Pythagoristen die voor hem gegaan zyn geen anderen naam als dien van muziek aan de Wysgeerte gegeven; hierom hebben zy geleert dat de Wereld in een zeker overeenstemment geluid bestond, en dat alle de zaken waarin men overeenstemmingen en schikking vind, Gods werk waren. 't Is ook om de zelve reden dat zy aan de muziek de opvoeding en de hervorming der Zeden hebben toegeschreven, oordelende dat 'er niets nader aan de Godheid quam als 't geen het meeste toebrengt om de ziel van haar dwalingen en haar gebreken te zuiveren.

Vol-

ik
Of
hoe
war
M
ten
die
bew
schei
ziet
van
op v
ryen
hiet
men
om d
D
offer
vele
recht
gedee
moest
vonde
mino
men
taelit
strek
offert
naauw
den,
valsche
De
plaat
aange
ten,
door
't
Her
het
ster
met
of i
't
voe
te S
bran
die
Prie
men
deed

Volgens deze uitlegging, die ik als een grond-beginsel stel, zal ik nu in 't brede gaan verhalen wat 'er in de plichtigheid van de Offerande dier volkeren omging, die men van Bacchus gevolg noemt. Dit omstandig verhaal zal ons een netter kennis van den waren aart der Orgia geven.

Maar voor heen is het goed aan te merken dat de H. Schrift een nauwkeurige optelling maakt van de verscheide Offeranden die het volk van Israël den Here moest offeren, van de verscheide beweegredenen waarom men zulks moest doen, en van de verscheide plichtigheden die men daarin moest waarnemen. Men ziet daar een onderscheid van reine en onreine dieren die tot stof van de Offerande versprekten maar ook koren airen, meel, bry, op verscheide wyze toegerecht en verscheide soorten van speceryen. In zommige dezer Offeranden raakte men het Slachtoffer niet aan. Alles wierd door het vuur verteert; in andere mocht men niet als het bloed rontom het altaar vergieten, en het vet dat om de ingewanden zat verbranden.

Dit was gemeenlyk het deel des Heren in de vreedzame Slachtoffers, het overige wierd opgegeten. Men nam hier onttrent zelfs vele wetten in acht; want daar waren zaken die de Priesters alleen recht hadden om aan te raken; andere, waar aan zy maar een gedeelte hadden. Daar waren 'er die men in Gods tegenwoordigheid moest eten, volgens deze woorden die dikwils in de H. Schrift gevonden worden: *Comedatis in conspectu Domini epulaberis coram Domino, comedet Sacerdos in loco sancto, &c.* Daar waren 'er ook die men na huis mocht nemen. Het schypt zelfs dat het zy by de Israëlitien, het zy by de Heidenen, alles wat tot gewoonlyk voedsel strekte, vooral het vleesch der Dieren, God of den Afgoden geoffert wierd, en hier van daan quam het dat de ware gelovigen zo naauw toezagen, wanneer zy zich in 't land der Heidenen bevonden, dat zy geen spyzen aten, die zy konden verdenken van den valschen Goden geoffert te zyn.

Derhalven moet men besluiten dat 'er in de Tempels of in de plaatsen, tot de Godsdienstige vergaderingen geschikt, verscheide aangewezen plaatsen moesten zyn, de een om de Dieren te slachten, andere om ze te koken, en andere om te eten; dat is klaar door 't geen van het bedrog der kinderen van Heli verhaalt wordt. 't Waren de kinderen van Belial, zegt de Schriftuur, die den Here niet kenden, noch de plicht der Priesters ten opzichte van het volk; want wie ook een Slachtoffer geoffert had, de Priester quam onderwyl dat men het vleesch kookte, en een vork met drie tanden in de hand houdende, stak hy die in de ketel of in den pot, en alles wat hy met de vork kon opnemen, was voor den Priester. Zo handelden zy al het volk van Israël dat te Selo quam. Eer men ook het vet van het Slachtoffer verbrandde, quam de knecht van den Priester en zeide tot den geest die het offer deed, geef my vleesch, op dat ik het voor dien Priester koke; want ik zal van u geen gekookt vleesch aanemen, maar ik wil het rauw hebben. Die gene die het Offer deed zeide tegen hem, laat men eerst volgens de gewoonte, het

„het vet van het Slachtoffer verbranden, en neem dan zo veel vleesch als gy wilt, maar de dienaar antwoordde hem: neem gy zult het my aansonds geven, of ik zal het met geweld nemen. Dus was de zonde der kinderen van Heli zeer groot, om dat zy de menschen van de Offerhande des Heren afwendden. Laat ons nu de Offeranden der Heidenen beschouwen.

Beschry-
ving van
een Of-
ferande
der Ar-
gonau-
ten.

Apollonius van Rhodes geeft ons de beschryving der Offeranden van de volkeren van 't gevolg van Bacchus, verhalende die der Argonauten. Daar zou geen onderscheid moeten in zyn zo de Offeranden, die Bacchus gevolgt had, en die de Bergen van Thracien van de klanken zynner Lier had doen weergalmen, de zelsde Offeranden was, die Jazon volgde om het Gulden Vlies te helpen winnen. Ik geloof evenwel dat deze veel later geleest heeft als de eerste, maar de gedaante der Offeranden moest niet veel verandert zyn. De Argonauten daar hun Godsdienst willende plegen, rechten, na Apollo, den raad hunner Priesters aangeroepen te hebben, een Offerande op het vuur van hun haartiede aan. 't Waren de Helden zels die de Offerande offerden, wanneer zy het raadzaam oordeelden, gelyk men uit menigvuldige voorbeelden zien kan.

De Hel-
den of-
ferden
zels als
zy wil-
den.

Apoll.
Rhod. lib.
1. 17.
491.

De Priesters waren alleen om 'er het opzicht over te hebben, en zy waren 't die bevel gaven wat en hoe 'er moest geoffert worden, voor al in zaken van gewicht. Men bracht het slachtoffer niet al tyd om aan den voet van het Altaar gekeelt te worden. Dit blykt uit de dieren die op de jacht gedood wierden.

Het slachtdier wierd zels niet gaans en al den Goden aangeboden; De dyen waren hun toegelegd, dus heeft het Pausanias in 't algemeen wegens de Offeranden der Grieken aangemerkt. Men wenselde ze wel in 't vet, en men deedze op een klein helder vuur van hout dat satt sprinkels gehakt was, braden. „ Zy slachten, „ zegt de zelsde Apollonius elders, de twee ossen, villenze, hak- „ kenze aan quattieren, en vervolgens aan stukken, zy leggen de „ offer-dyen aan eene zyde, en na ze wel in het Omentum of Net „ dat heel vet was gewentelt te hebben, laten zy ze op sprinkels „ hout braden. Dit was al de plechtigheid die zy daarontrent in de eerste tyden oeffenden.

Pausan.
in Attic.
p. 22. in
Arcad.
p. 269.

Apoll.
Rhod.
lib. 1. v.
433.

Het overschot van het slachtdier wierd tot het gastsmaal bespaart, dat altyd een plechtige offerande verzelde, en daar een gedeelte van was. Atheneus verzekert ons zels, dat de Ouden nooit een openbaar gastsmaal aanrechten, ten zy ter ere van de Goden.

Athen.
lib. 5. p.
192.

Deze
Gastsma-
len ge-
schiedden
by de
Egypte-
naaren
met veel
gematig-
heid.
Plutarch.
Symposi-
on. 1. 3.
248. 9.

Deze Gastsmaalen geschieden by de Egyptenaren met veel gematigheid, gelyk ook by het gros der andere volkeren. Zelf de festynen van de Peaciers, die voor een volk te boek stonden, dat reeds doot de wellust verdorven was, waren veel gematigder als die van de Griekische Wysgeren. By de Perzianen en de meeste andere volkeren van Griekenland, was het volgens de getuigenis van Plutarchus, een heilige tyd, waar in zy van de gewichtigste Staatzaken handelden, op de zelsde wyze als de helden van Homerus op het festyn van Agamemnon.

't Geen

't Ge-
die de
sten 'en
scheide
te plant
zus, vo
Men k
en van
naam v
wynstol
ning af
verdien
gekeert
ken zie
' dien
' snoeje
Dit is
de Arke
Natie
rotzen
ven, en
kunnen
De ar
trent de
polis in
gen. D
nig, zel
reinigin
van, do
tyden v
nuttigde
aan, gel
den dat
Hemel
mengt,
stok vo
de gedac
tenaren,
Wyl
wyn oud
allengsk
daar van
vrouwen
boden wa
minste tw
schone fl
der Wysg
al aan de
Deze S
Grieken

dan zo veel
hem : neem
geweld ne-
groot, om
afwenden.

er Offeranden
kende die der
yn zo de Or-
van Thracien
e zelve Or-
helpen win-
heeft als de
veel veran-
ende plegen
ngeroepen te
aan. 't We-
anneer zy het
voorbelden

e hebben, en
offert worden,
ntoffer niet al-
en. Dit blyt

Goden aange-
et Pausanias in
gemerkt. Men
in helder vuur
Zy slachten,
villenze, hak-
zy leggen de
mentum of Net
te op sprankels
arontrent in de

gastmaal be-
en daar eenge-
e Ouden nooit
e van de Go-

met veel gema-
Zelf de fe-
stonden, dat
gematiger als
en de meeste
de getuigenis
e gewichtigste
hielden van Ho-

't Geen verwonderlyker moet schynen is dat verscheide volkeren die de Bacchanafesten hielden van geen wyn wisten, of ten minsten 'er geen gebruik van maakten. Het zou gemaklyk van verscheide Natiën te bewyzen zyn dat zy niet wisten van den wynstok te planten. Dit is zeker van de Perzianen, die ten tyden van Krezus, volgens het getuigenis van Herodotus, niet als water dronken. Men kan het zelve van de Natiën van Pontus, van Kappadociën en van de Scythen zeggen, want schoon zy by de Schryvers den naam van grote dronkaarts gehad hebben, hadden zy evenwel geen wynstok, gelyk men uit de woorden van Anacharsis tegen zyn Koning afmeten kan. Want van zyn tocht uit Griekenland, daar hy verdient had in 't getal der wyzen gestelt te worden, weer te huis gekeert zynde, zeide hy tegen den Vorst, latende hem eenige ranken zien. „Zy zouden tot hier toe voortgeschoten hebben, indien de Grieken niet zorg gedragen hadden van ze alle jaar te „ snoeien.

Dit is noch waarachtiger van de ouder tyden; want hoe zouden de Arkadiërs, die niet als van Eykels leefden, hoe zouden zo vele Natiën van Troglodieten, Ichtyofagen, Lotofagen, die zich in rotzen en holle bomen in 't midden der dichtste bosschen begroeven, en die geen vaste verblyfsplaatsen hadden, de zorgen hebben kunnen aanwenden die het planten van den wynstok vereischt.

De andere volkeren die den wyn kenden, waren zeer sober ontrent deszelfs gebruik. Plutarchus verhaalt, dat in de stad van Heliopolis in Egipte de Priesters geen wyn in hun Tempels dorsten brengen. De andere Egiptische Priesters dronken dien maar zeer weinig, zelfs onthielden zy zich 'er t'eenemaal van in den tyd van hun reinigingen. De Koningen zelfs dronken 'er maar een zekere maat van, door de boeken van hun Godsdienst hun voorgeschreven. Ten tyden van Psammiticus begonnen zy wyn te drinken, voorheen nuttigden zy geen in 't geheel, en boden dien ook den Goden niet aan, gelovende dat hun die niet aangenaam was, om dat zy vaststelden dat de wyn het bloed der Reuzen was, die in oude tyden den Hemel beoorloogt hadden, en dat dit bloed, met de aarde vermengt, na dat Jupiter hen met zyn blixem verplet had, den wynstok voortbracht. Zie daar, zo men dezen Schryver mag geloven, de gedachten der volkeren, die door Osiris, den Bacchus der Egyptenaren, onderwezen waren, over den wyn.

Wy lezen in Atheneus, dat in Griekenland zelfs en in Italiën de wyn oudtyds vervloekt was. Het gebruik daar van sloop evenwel allengskens in, maar zodanig, dat men op zommige plaatsen zich daar van niet als in de Offerhanden bediende, en hy in andere de vrouwen ten eenemaal, en de jonge luiden tot hun dertig jaren toe verboden was : die gene die hem vry mochten drinken, deden 'er ten minste twee derde water onder. Hy heeft hier ontrent verscheide schone staaltjes van de soberheid der Ouden, en verscheide lessen der Wysgeren, die hedendaags al te streng zouden schynen, vooral aan de Noordsehe volkeren van Europa.

Deze Schryver beschuldigt Eschilus, van in dit stuk de zeden der Grieken verdorven te hebben, deze elendige komediant een troep van

De men-
ste Vol-
keren
die de
Baccha-
naaf-
esten
hielden,
maakten
geen ge-
bruik
van
wyn.
Herod.
lib. 1.
n. 71.

Athen.
lib. 1. p.
428.

Sober
gebruik
des
wyns.
Plu-
tarch. de
Isis &
Osiride.

De wyn
oudtyds
in Grie-
kenland
en in Ita-
liën ver-
vloekt.
Athen.
lib. 10.
p. 429.

12. lib.

't Geen

N

van

van dronke luiden, gelyk hy was, met zich slepende, maakte het eerste van Bacchus een dronkaart, voerende een God op 't toneel die minder kracht had als de wyn, daar hy vol van was. De Dichters, die na Eschilus leefden, volgden zyn voetslappen, en heiligden de Dronkenschap door het gezag en de voorbeelden van deze Godheid, die in zo een quaad blad by de Barbaren stond, dat de Scythen, en de Naticn die geen wyn gebruikten, den Bacchus der Grieken als de oorzaak van der menschen dwaasheid aanzagen, en daar niet als met afgryzen en vervloeking van spraken.

TWAALFDE HOOFSTUK.

Van den zang en de dansen die de Offeranden verzelden.

2. B. der Kon. 6. H. 14. V.

Lucian. de Saltatione.

Venus mocht te Lacedemon niet als gewapent verbeeld worden.

DE Offerhande en 't Festyn wierden van den Zang en de Krygsdansen gevolgt. Het zal in den eersten opslag verwonderlyk voorkomen, dat zaken die zo werelids toefschynen als het dansen is, en zo ver van den aart van godsdienst af zyn als de oorlog, byna onafscheidelyk met de plechtigheid der offerhanden verknocht zyn geweest: 't Was evenwel van begin en oorsprong een welgegronden Godsdienst, nademaal wy van den enen kant in de H. Schrift het dansen in den persoon van David, die voor de Verbondkit danste, en in enige andere voorbeelden geheiligt zien, en dat wy van den anderen kant weten, dat een van Gods voornaamste namen, die hem het meest in de H. Boeken gegeven worden, die van Heer der Heiricharen is.

't Zy dan dat de menschen in hun gezangen en krygsdiensten de order en de overeenkoming wilden verbeelden, die 'er in deze wereld, die Gods werk is, en in den loop der Sterren en Planeten, waar in hy ons zyn macht openbaart, regeren; 't zy dat zy in God dit opperste gezag wilden eren, dat hy op beide de Heiricharen, die van den hemel en die van de aarde heeft; 't zy eindelyk dat zy gedurig de bystand van zyn milde hand nodig hadden om hen van het onrecht en de ongelyken te beschermen, die hun van quade buren aangedaan wierden, het staat vast dat hun eerste denkbeelden van Godsdienst krygszuchtige denkbeelden waren; dat een van de eerste eigenschappen die zy aan God gaven, die van God der Heiricharen was, en dat dit de oorsprong van 't Sabeendom was, of het Sabeendom zelfs, van 't Hebreuwiche woord *Sabaotb*, een Legt betekenende.

De Heidensche Natien kregen de zelfde krygszuchtige denkbeelden van de Godheid, en by haar was den Oorlog een van de voornaamste eigenschappen van Apollo, Bacchus, Mars, enz. Voor dat men Stantbeelden had opgerecht, was hun Zinnebeeld enig krygs-instrument, een zwaard of een moker by de Scythen, een lans by de Romeinen, enz. Eindelyk verbeelde men ze met pyl en boog, en men ging zo ver, dat al de beelden der Goden, tot dat van Venus toe, gewapent waren, en dat 'er te Lacedemon een wet was, die verbood hen anders te verbeelden.

Maar de Arès der volkeren van Thracien, de Jupiter of de Bacchus Sabazius der zelfder volkeren waren noch nader Krygsgod, zo men acht geeft op de oorsprong van dit woord *Sabuzius*. „ Gelyk wy,

zegt

zegt
„ Sa
„ vol
„ zeg
„ ook
„ gen
„ had
„ Sabaz
„ gegro
„ zelfde
„ ander
„ ten na
„ haalt,
„ soon v
„ Kad
„ Cekrop
„ en de v
„ breder
„ woord
„ wierd.

De G
waren k
reden d
den Oor
„ godin
„ zien
„ hem
„ word
Men
tes, en
wyze al
Orgia,
borgent
Pindus,
in 't-by
men vo
Orfeus,
gen heb
volgens
alwaar m

* Het
myn geda
primevus
der aller m
volgens de
mate de d
Deze eerst
Griekenlar
Theben in

zegt *Vossius*, „aan den God dien wy aanbidden, den naam van God „*Sabaoth*, of den God der Heiricharen geven, om dat hy een „volle macht heeft over de legers van hemel en aarde, dat is te „zeggen over alle schepzels oeffent, kregen de zinneloze Natien „ook in den kop den zelfden naam aan het schepzel, dat is te zeg- „gen aan de Zon en aan den Hemel, die zy in Gods plaats gestelt „hadden, te geven.” *Vossius* wil ook dat het woord *Sabadius*, *Sabazius* of *Sebadius*, van dat van *Sabaoth* komt, en dit schynt wel gegrond. De *Bacchus Sabazius* by *Diodorus* van Siciliën, is de zelfde met dien men den kleinzoon van *Kadmus* noemt, maar een ander die veel ouder is als de laatstgenoemde, waar aan hy evenwel ten naasten by dezelfde zaken toefschryft, die men van die gene verhaalt, die den zelfden naam gevoert hebben, en die in dezelfde persoon verwart zyn geweest. Maar gelyk ik vast stel, dat men door * *Kadmus* onzen eersten vader *Adam* moet verstaan, gelyk door *Cekrops* de *Bachus Sabazius* zyn kleinzoon moet genaamt worden, en de voorschaduw van den Verlosser zyn, 't geen ik in 't vervolg breder zal uitleggen; ziet men ook wel uit den oorsprong van het woord *Sabazius*, dat hier oorspronkelyk de ware God door verstaan wird.

De Gezangen der Ouden, onder den naam van *Paeans* bekend, waren Lofzangen ter eren van *Apollo* en van de Zon, die om deze reden de God van de Muziek en het Dansen was, zo wel als van den Oorlog. „De meeste Grieken, zegt *Strabo*, hebben de Zang- „godinnen met *Bacchus*, met *Apollo*, en met *Hecate* gepaart; zy „zien *Apollo* als den Leidsman der Zanggodinnen aan, noemende „hem *Musagetes*, en al de Poëzy, die den lof der Goden zingt, „word hem toegeschreven.”

Men gaf ook aan *Bacchus* en *Herkules* den bynaam van *Musagetes*, en zy hadden het opzicht over de Zanggodinnen, op dezelfde wyze als de Zanggodinnen met *Ceres* het opzicht hadden over de Orgia, de *Bacchanaal*-spelen, de Regen, de Inwydingen en de Verborgentheden. Om dezelfde reden zyn al de bergen van *Thraciën*, *Pindus*, *Parnassus*, *Olympus*, de bergen *Pierius* en *Libethrus* enz. in 't byzonder *Bacchus* en de Zanggodinnen toegewyd, om dat men vooronderstelt dat de Zanggodinnen en de beroemde Priesters *Orfeus*, *Mopsus*, *Thamyris*, *Eumolpus* dezelve van hunne gezangen hebben doen weergalmen. Op den *Parnassus* zelfs waren 'er, volgens het getuigenis van *Makrobius*, hollen aan *Bacchus* toegewyd, alwaar men om de twe jaren de *Bacchanaal*-feesten vierde.

N 2

Het

* Het Hebreeuwfch Wortelwoord van den naam van *Kadmus*, legt hier over myn gedachten uit en versterkt ze; want dit woord betekent de oude, *antiquus*, *primeus aetate*, 't geen voorzeker op niemand beter slaan kan als op *Adam*, vader aller menschen. Daar kunnen 'er meer den zelfden naam gevoert hebben, volgens de gewoonte die men in de Oudheid had, van de namen dus enigermate de doden te doen herleven, gelyk dit de gewoonte onder onze Wilden is. Deze eerste *Kadmus* zal dan veel van den zoon van *Agenor* verschillen, die na *Griekenland* vertrok, om daar zyn zuster *Europa* te gaan zoeken, en die de stad *Theben* in *Beotiën* stichtte.

Vossius
de Orig.
Progr.
Idol. l. 2.
Cap. 14.

Diodor.
Sicul.
lib. 3.
p. 148.

Strabo
lib. 10.
lib. 12.

Macrob.
Satur.
l. 1. cap.
de Libero
et.

N

le, maakte het
od op 't toneel
was. De Dich-
n, en heilighen
van deze God-
d, dat de Scy-
en *Bacchus* der
d aanzagen, en
n.

U K.

g en de Kryg-
g verwonderlyk
is het dansen is,
e oorlog, byna
verknocht zyn
een welgegron-
in de H. Schrift
de Verbondkitt
ien, en dat wy
naamste namen,
vorden, die van

krygsdienst en de
'er in deze we-
ren en Planeten,
y dat zy in God
de Heiricharen,
eindelyk dat zy
lden om hen van
un van quade bu-
rite denkbeelden
dat een van de
an God der Heir-
dom was, of het
baoth, een Leger

ichtige denkbeek-
en van de voor-
ars, enz. Voor
Zinnebeeld enig
de Scythen, een
hen ze met pyl en
r Goden, tot dat
cedemon een wet

iter of de *Bacchus*
rygsgod, zo men
s. „Gelyk wy,
zegt

Het staat aan te merken dat de naam van *Musagetes*, dien men aan Bacchus, Apollo, en aan Herkules geeft, en die van *mus* Zanggodin, en van *agos* ik leyde, zamengesteld is, een woord is dat de Grieken van de volkeren van Thracien en van de Barbaren ontleent hadden, gelyk zy 'er verscheide andere overgenomen hadden, die den Godsdienst en in 't byzonder de Muziek en Muziek-instrumenten taakten; welke, volgens het getuigenis van Strabo, haar oorsprong in Thracien en Aziën gehad had; en deze Schryver heeft zeer wel aangemerkt dat de meeste namen van de Muziektuigen, gelyk *Nabium*, *Sambuca*, *Barbitos*, *Magades*, enz. alle uitheemsche namen waren. Ik zou niet vreemd zyn van te geloven dat het woord *mus*, 't welk in de Irokoische en Huronsche spraken het zelfde als dat van *Gageston* gevonden word, met dezelfde form en de zelfde betekenis, ook van de zelfde wortel komt. Op de zelfde wyze als de Grieken zeyden *Musagetes*, *Archagetes*, *Ebdomagetes*, enz. zeggen onze Irokoizen ook *Nondontageté*, *Hoskemageté*, enz.

Het staat ook noch aan te merken dat de bergen van Thracien, aan Bacchus, Apollo en de Zanggodinnen toegewyd, beroemder waren door de bron van Hypokreen, waar uit de Muzen dronken, als om hun wynen, dus was het druivevocht niet dat die geestverrukking baarde, maar dit water daar de Dichters zo breed van opfyniden, en dat Pegazus met den voet deed ontspringen.

Ik weet niet waarom de Zanggodinnen aan Apollo en Bacchus, die Oorlogsgoden waren, toegewyd waren; die dit zelfs heeft toegestemt, heeft evenwel qualyk kunnen besluiten dat men van de Muzen Kryggodinnen maakte; my schynt het in tegendeel toe, dat de Muzen en de Bacchanten het zelfde onder verscheide namen waren, hy kon haar deze eer aandoen: deze razende vrouwlui rechten in den oorlog meer uit als vele manspersonen. Men riepte, volgens Plutarchus, aan, en men offerde haar in Griekenland voor dat men slag leverde.

De Lofzangen en de Dansen behoorden onder den oorlog, waar van men een Godsdienstige plechtigheid maakte, om de volkeren meer door den indruk, die de Godsdienst op de gemoederen maakt, aan te zetten. Lucianus heeft met recht het Dansen beschreven als „een godlyke en verborge oefening van Godsdienst, die ter ere „van de Goden geschiede. Hy kon de Muziek op de zelfde wyze beschryven, zo veel te meer om dat zy oudtyds een en dezelfde zaak waren. De Ouden hadden deze beide ingestelt, een vaste verbeelding hebbende dat de Muziek en de Dans oneindig veel toebrachten om den moed te versterken, en om het lichaam door de krygsarbeiden en oefeningen te verharden.

Dit gevoelen der Ouden, dat de Muziek en de Dans den moed versterkten en het lichaam bequamer maakten om de arbeid van Mars uit te staan, was zo algemeen aangenomen, dat men het voor een zeer grote deugd rekende zich daar wel van te quytten, en een groot gebrek wanneer men daar qualyk in slaagde. Socrates maakt geen zwaarigheid van te zeggen, dat die gene die de Goden door den Dans en de Muziek het volmaakte eren, die gene zyn, die zich het dapperste in den stryd houden. Het was zelfs een gewone spreek-

Strabo
ibid. p.
324.

De Ber-
gen van
Thra-
cien
waren
beroem-
der om
hun Hy-
pokreen
als om
hun wy-
nen.

Gevoe-
len van
den
Schry-
ver dat
de Mu-
zen en
Bac-
chanten
eenerly
waren.
Plu-
tarch. in
lacon.
Apophth.

Lucian.
de Sal-
ut.

Muziek
en Dans
by de
Ouden
hoog
geacht.
Socrat.
apud Als-
ben. l. 14
p. 628.

spreek-
betek-
wage-
De
van
Goden
Apollo
van Ka-
voegt
om der
halen o
midden
gewape-
Op
geen fe-
gehouden
dat 'er n
viert w
Grieken
gyptenar
zo dra d
groetten
voeten,
regulier
de volke
dat zom
zyde stel
de Sater
Hooften
die zich
meer als
algemeen
van de l
het volk
opstond
gen, wa
manduca
De Za
rontom h
tuig den
schakelen
der Helde
De Za
'er oncin
neus en
meenste e
Pyrrhiisch
oude Kur
in uitgem
vrouw van

, dien men
ie van *pura*
woord is dat
barbaren ont-
men hadden,
muziek-instru-
strabo, haar
chryver heeft
ektuigen, ge-
uitheemsche
at het woord
het zelfde als
o en de zelfde
lfde wyze als
magetes, enz.
te, enz.

an Thraciën,
d, beroemder
uzen dronken,
die geestver-
breed van op-
nen.

o en Bacchus,
zelfs heeft toe-
at men van de
gendeel toe, dat
ide namen wa-
vrouwlui recht-
Men riepze,
riekenland voor

n oorlog, waar
m de volkeren
poederen maakt,
n beschreven als
st, die ter ere
de zelfde wyze
een en dezelfde
een vaste ver-
eindig veel toe-
chaam door de

Dans den moed
de arbeid van
at men het voor
uyten, en een
Socrates maakt
de Goden door
gene zyn, die
elfs een gewone
spreek-

spreekwys te zeggen dat iemand de kadans verloor had, om te betrekken dat hy zich in een gevecht, daar hy zyn leven moest wagen, als een bloodaart gedragen had.

De Dichters hebben 'er in hunne Goden zelfs een volmaaktheid van gemaakt; Arctinus, of liever Eumelus, doet den vader der Goden en der menschen in den Hemel dansen. Pindarus geeft aan Apollo den titel van schoon-danser. Lykofron, in zyn Gedicht van Kassandra, geeft den zelven bynaam aan God Mars, om dat, voegt 'er zyn Uitlegger by, de krygs-zangen zeer bequaam waren om den Helden moet te geven. Men hoeft geen Schryvers aan te halen om het zelfde van Bacchus te bewyzen, dien men altyd in 't midden zyner Saters en Bacchanten, met haar wyngaardspieflen gewapent, als dansende verbeeld.

Op dezen grond, op dezelfde wyze als Athenen, zegt dat 'er geen festyn by de Ouden was, dat niet ter eere van de Goden gehouden wierd, heeft Lucianus ook gemeent te moeten zeggen dat 'er noch feest noch festyn was, dat niet door eenige dansen gevierd wierd; 't waren niet alleen de Latynen, de volkeren van Griekenland, en de Aziatische die deze gewoontens hadden, de Egyptenaren dansten rontsom hunne Beelden. De Indianen waren zo dra des morgens niet opgestaan, of zich na 't oosten wendende groetten zy de opgaande Zon, en maakten een beweging met de voeten, die dezen God scheen na te doen. Zy deden het zelfde regulier alle avonden. Deze Dans der Saters was zo aangenaam aan de volkeren van Ionien, en de wydafgelegene Natien van Pontus, dat zomtyds wanneer hen de lust beving alle andere bezigheid ter zyde stellende zy een gantschen dag konden blyven stil zitten om de Saters, de Ofsedryvers en de Korybanten aan te kyken; de Hoofden zelfs en de aanzienlykste onder de Natie waren de eerste, die zich onder het dansen mengden, en zy achten deze oefeningen meer als al hun oude titels van adel. Met een woord, het was een algemeen gebruik van alle de Heidenen; en de H. Schrift verhaalt van de Israëlitën, dat toen zy het gulden Kalf wilden aanbidden, het volk ging zitten om te eeten en om te drinken, en naderhand opstond om te spelen, dat is te zeggen om te dansen en om te zingen, want dus leggen de Overzetters deze plaats uit, *sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*.

De Zang was zomtyds van den Dans afgescheiden. Terwyl men rontom het vuur zat, heste een zanger op 't geluid van eenig speel-
tuig den lofzang der Goden aan, beginnende van den Chaos af, en schakelende de verdichtzelen van de fabelkunde en de loflyke daden der Helden aan den ander.

De Zang was ook met dansen en bewegingen vermengt. Schoon 'er oneindig vele namen onder deze Dansen waren, die door Athe-neus en de andere Schryvers opgehaalt worden, is evenwel de ge-meenste en die 't meeste by de Orgia gebruikt word die gene die de Pyrrhische genaamt word, na een zekeren Pyrrhichius, een der oude Kureten, die 'er, na 't zeggen is, uitvinder van was, of daar in uitgemunt had; mischien zou men ook dit woord van Pyrrha, vrouw van Deukalion, kunnen afleiden. Daar waren 'er tweederhande.

Arctin.
apud
Arben.
ibid.

Pindar.
ap. Al-
ben. l. 24.
p. 22.
Lyco-
phron
Cassandr.
p. 122.

Lucian.
de Salt.
sat.

Lucian.
ibid.

Exod.
32. 17. 6.

De
Zang
zom-
tyds van
den dans
afge-
schey-
den.

Pyrrhi-
sche
dans,
meest by
de Or-
gia ge-
bruikt.

Two-
derfel
soorten
hier van.

Homer.
Odyff. 4.
v. 18.
idem.
Odyff. 8.
v. 250.
Athen.
lib. 14.
p. 631.
Lucianus.
de Salt.
tus.

De eerste soort was eigentlijk maar een voeten-dans, en bestond in een deftige en statelyke wyze van treden, om na 't gevecht te gaan of eenige krygsdaad te verbeelden. Deze wierd het eerste uitgevonden, en was den mannen alleen eigen. Dezen Dans dansten de Kureten en Korybanten, gelyk ook die gene die Homerus *Cybisferen* en *Betarmonen* noemt. Zy dansten een voor een, en losten elkander af, zomtyds paarden zich twee of drie te zamen.

De tweede was die, dien men *χοροστα* of den *banden-dans* noemde. De dans, dien Atheneus Hyporchematisch noemt, was ook een soort van een Pyrrhischen dans, om dat 'er de gantsche rey in zong en danste, en dat hy by mannen en vrouwen gebruykelyk was. De beweging van handen en voeten was in dezen veel heviger, en gong altyd op den maat. Lucianus noemt de Gezangen van zekere danfen Hyporchemen.

DE TIENDE HOOFSTUK.

Speel-
tuigen.

Onder de menigte van speeltuigen die men uitgevonden heeft om den dans en de muziek te bezielen, is het moeijelyk te raden welke het eerste bedacht zyn. Zy zyn volgens de tyden en den

* De Geleerden hebben getracht de betekenis van het woord *Cybisferen* of *Cybisferen* te doorgronden, deszelfs afleiding nasporende, om uit te maken wat soort van Dans die gene dansten, waar aan Homerus dezen naam geeft. Zy doen het van *χορίαν*, in *caput mittere*, *saltare*, of *caput rotare* afkomen, waar over zy zeggen, dat het in *caput saltare* op zyn hooft dansten was, 't geen zy deden met de handen en voeten op een wyze te buigen, die my onbegrypelyk voorkomt, en die niet met den Phrygiaanschen Dans, waar van Homerus heeft willen spreken, over een komt. *Caput rotare* zeggen andere, wyft dronken of dollemans Dans aan, dien de Priesters van Cybele aanvongen, en die hen het hooft als een tol deed drajen, of het lyf in de rondte drajen gelyk hedendaags by de Turken de Dervis doen, die een heiligen Dans hebben, waar in zy een geruimen tyd rond drajen. Dit heeft zonder twyffel den Latynschen Overzetter van Orfeus doen besluiten om het Grieksche woord *ισχυρά*, in den Lofzang der Kureten door het woord *verginatores* over te zetten. In plaats van *caput-rotantes* leest men zomtyds *crinem rotantes*, van de Korybanten sprekende, 't geen op de wyze van hun hair te dragen slaat, het voorhoofd scherpende en alles in 't rond afnydende op de wyze van de geschore kruinen der Munniken. Eertyds fchoor men in Vrankryk, zo dra men Ridder wierd, zyn hair ontreut zo, en dit noemde men *geronde* hairlokken. Maar al deze afleidingen zyn bedriegelyk, en men wend vruchteloze moeite aan met die na te lopen. De Pyrrhische Dans was een Godsdienstige dans, maar waar van 'er verscheide soorten waren, en daar geen razerny mée vermengt was. Zy word ons noch hedendaags door den Moorischen dans verbeeld, die 'er een gevolg van is. De dronke en dollemans dansten waren ook danfen van Godsdienst, maar die niet als tot de waarzeggerij behoorden. 't Is waar dat zy beide by de Kureten en Korybanten gebruykelyk waren, maar men moet acht geven dat deze woorden een ruimer of enger betekenis hebben, want zomtyds betekenen zy al de verscheide staten van menschen, die onder het gevolg van Bacchus en de moeder der Goden behoorden. Zomtyds betekenen zy niets als de Priesters van Bacchus en de moeder der Goden. Nu nademaal 'er verscheide staten en oeffeningen in hun Orgia waren, moet men niet geloven dat zy altyd in razerny waren, die niet als met den staat overeenkomt waar in men ze van een verrukking en waarzeggenden geeft bezeten vooronderstelt.

den st
scheid
verich
bedach
Die
der de
komen
ben.
Het
en het
ker gel
pitacul
plaats u
, altoo
, bus e
beroemt
naamt.
Dit w
waar vo
Mercuri
de Lier
dienst, e
zyn Dion
zonder v
op de R
Eindel
roepingen
het ander
der Bacc
vers vind
My du
het geen
kom te b
by doen
waren.
De dri
oorlog.
Godheid
in al hun
slag van h
De Ar
zeer de
hun aanro
ven, en d
zen naam
de Mars v
Areskoni
op 't eind
zo dat 'er

den smaak der volkeren verandert. Daarenboven hebben zy verscheide namen gehad, en dezelfde namen kunnen na den ander aan verscheide speeltuigen gegeven zyn, die men in plaats van de eerste bedacht heeft.

Die gene evenwel die alleen in de Orgia van Bacchus en de moeder der Goden gebruikt wierden, schynen op twee soorten uit te komen, waar van de oudste Schryvers ons kennis gegeven hebben.

Het een was een soort van een Trommel, *Tympanum* genaamt, en het ander van een ronde figuur, *Rombos* genaamt, dat een zekker geluid maakte, 't welk daar aan de namen van *Crotalum* en *Crepitaculum* deed geven. Dit legt ons Apollonius van Rhodus in deze plaats uit, „ de Frygianen namen daar door gelegenheid om voor „ altoos het gebruik in te stellen van de Godin Rhea met de Rombos, bus en de *Tympanum* te bevredigen. Daar was noch een ander beroemt speeltuig by de Ouden, *Xaavv* van *Χααυυ*, een Schildpad genaamt.

Dit was de uitvinding van Mercurius, die het Apollo verceerde, waar voor hy den Slangestaf in de plaats kreeg. Aratus zegt dat Mercurius dezen naam van *Schildpad* veranderde, en beval dat het de *Lier* zou genoemd worden. Het was zodanig aan den Godsdienst, en boven al aan de voorzegging toegewyd, dat Nonnius in zyn *Dionysiaca* verfiert heeft, dat de hemelsche Lier van zelfs en zonder van eenige hand aangeroot te worden, de zege van Jupiter op de Reuzen voorzeide.

Eindelyk hun Dans zo wel als hun Muziek was gemengt met uitroepingen van *Je, Hies, Eve, Saba, Atte, Evoe, Evobe*, en al het ander geschreeuw, dat onder den algemenen naam van 't *Evoe* der Bacchanten bekend is, waar van men getuigenissen by alle Schryvers vind.

My dunkt dat ik onze Wilden reeds zo wel afgeschildert heb in het geen ik van de Offerhanden en de plechtigheden der Ouden komt te beschryven, dat ik niet zou geloven daar meer te hoeven by doen, zo ik tegen menschen sprak, dien zy een weinig bekend waren.

De drift die men 't meest onder de Wilden ziet uitblinken is de oorlog. De grote Geest, de Hemel, de Zon, die hun algemene Godheid zyn, zyn voor hen ook de Oorlogsgod; hem roepen ze in al hun krygstochten aan, en zy bevelen hem den gantschen uitflag van hun ondernemingen.

De *Areskoui* der Huronnen, en de *Agriskoui* der Irokoizen is zo zeer de Kryggod, dat zy zich byna van geen anderen naam in hun aanroepingen bedienen, wanneer zy de byl hebben opgeheven, en dat zy hem voornamentlyk in deze gelegenheid onder dezen naam aanroepen. Ik heb reeds gezegt dat ik geloofde dat het de Mars van Thracien was, by den Grieken onder den naam van *Ares* bekend. Daar is maar een zeer kleine verandering in het woord *Areskoui* te maken, om het tot dat van *Ares* te brengen, het *oui* op 't einde byna door de Huronnen niet uitgesproken wordende, zo dat 'er niet meer als *Aresk* overblyft, waar van zy den laatste letter

Moestelykheid die men in die te beschryven ontmoet.

Apol.
Rb. l. 1.
V. 1138.

Aratus
Phaen.
v. 268.
De Lier
aan den
Gods-
dienst en
voor-
naam-
lyk aan
de voor-
zegging
toege-
wyd.
Nonn.
Dionys.
l. v.
256.

De
Oorlog
is de
grootste
heers-
tocht
der
Wilt-
den.

Bewys
dat de
*Ares-
koui* der
Huron-
nen de
Ares of

Mars
van
Thra-
cien is.

letter doen snorren. De Grieken, dien dit woord vreemd was, hebben de *k*, die hun te hard zal geluid hebben, weggeworpen. Deze verandering is zo moeijelyk niet geweest als die van het zelfde woord *Ares* en *Mars*, die geschied met een *M* voor aan te zetten om de welluidenheid, en den letter *s* tusschen de *r* en *s* uit te schrappen.

Deze gissing zal zo veel te waarschynelyker voorkomen, om dat het Grieksche woord *Asia*, dat oorlog voeren, hulp in den oorlog verlenen, betekent, van de zelfde wortel als het woord *Asien* komt, en in de Irokische spraak met de zelfde betekenis gevonden word, nademaal het woord *Aregouan* zeggen wil, *den oorlog voeren*, en op deze wyze gebogen word, *Garego*, *Sarego*, *Harego* ik voer, gy voert, hy voert oorlog. Het bewys is zo veel te klaarder, om dat 'er in de Irokische spraak maar 7 of 8 woorden op zyn hoogt gevonden worden, die in de Grieksche taal ook zyn, maar die zo kenlyk zyn in deze laatste, dat men byna kan aanwyzen dat zy die van de barbaarsche talen, met wie zy geen overeenkomst ter wereld heeft, gelyk ik in 't brede in het laatste artykel zeggen zal, ontleent heeft.

Scaph.
de Urubik
Ogden.

Strabo
lib. 15.
Cajus
ben.
Comm.
& Ca-
fig. in
lib. 14.
Strab.
p. 206.

Van dezen naam *Areskoni* of *Ares*, dien de volkeren van Thracien aan hun Oorlogsgod gaven, hadden de Ouden den naam *Arela* gemaakt, gelyk Thracien in de eerste tyden, volgens de aanmerking van Stefanus, genoemd wierd. 't Is evenwel waarschynelyk dat dit maar de naam van het Asiaatich Thracien was, of zelfs alleen van die onder deze kleine volkeren van klein Asien die zich van den naam van *Ares* bedienden. Strabo maakt gewag van twee Provinciën in Asien, die men zich wel moet wachten van onder een te verwarren, gelyk Kasaubonus in zyn aantekeningen over de zyn Schryver zeer wel aangemerkt heeft.

De eene word *Areia* genaamt, die op den berg Taurus was, en de andere *Arelana*, wiens volkeren tegen Alexander opstonden. Deze laatste was een zeer ruime; maar niet een zeer woeste Provincie, tusschen de Kaspische engten, Persien, Karaminen en Gedrosien.

't Was zonder twyffel het zelfde volk van Thracien, dat zyn eersten naam behouden had, en dat van de uiterste grenzen van Lydien, daar de berg Taurus begint, langs de beide kanten van deze reeks van bergen getrokken was, en zich vervolgens in verscheide takken verdeelt had, waar van de twe voornaamste deze twee Provinciën, die buren waren en aan elkander grenzen, uitgemaakt hadden. 't Geen noch dient om myn gissing hier omtrent en over het woord *Ares* te gronden, is dat de namen van een volk van *Areiana*, van de rivieren van *Areia*, en van de hoofstad dezer provincie Irokische namen zyn, waar in men geen verandering hoeft te maken, als in de laatste van deze namen, daar men enige letters moet verzetten, 't geen het woord byna niet verandert, gelyk ik het in het Artykel van de taal zal aanwyzen, daar ik deze afleidingen heen zend, zo wel als myn gissingen over *Arioch* Koning van Pontus, dat een van de vier Koningen was dien Abraham overwon, na dat zy zelfs de vyf Koningen der zondige steden, die God door 't Vuur uit den Hemel verdelgde, verwonnen hadden.

Mer

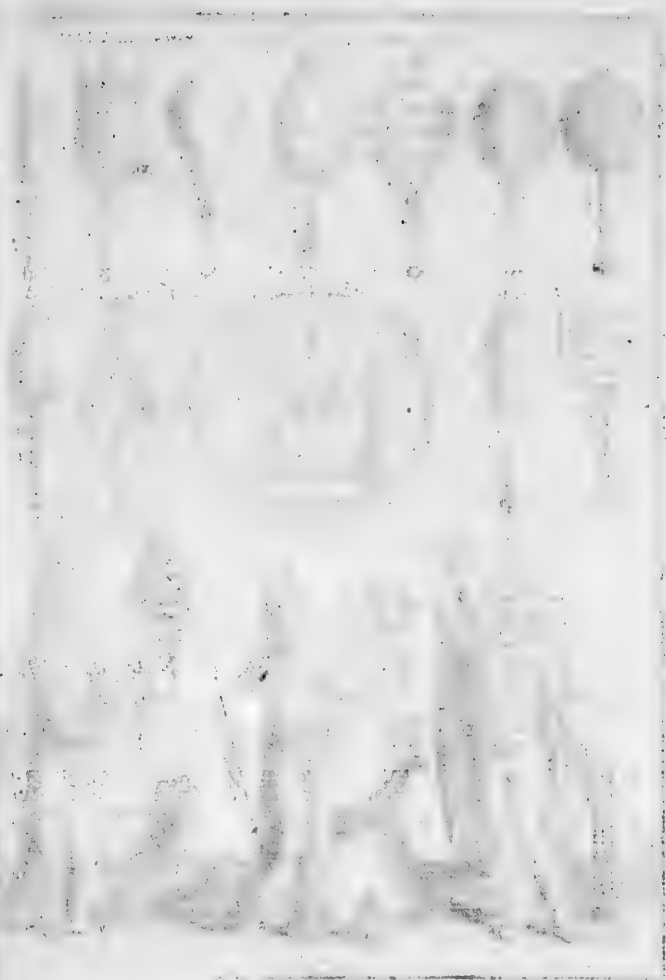
N
md was, heb-
orpen. Deze
n het zelfde
aan te zetten
r en s uit te

men, om dat
in den oorlog
ord A'ert komt,
vonden word,
log voeren, en
regio ik voer,
klaarder, om
op zyn hoogte
, maar die zo
zen dat zy die
komst ter we-
kel zeggen zal,

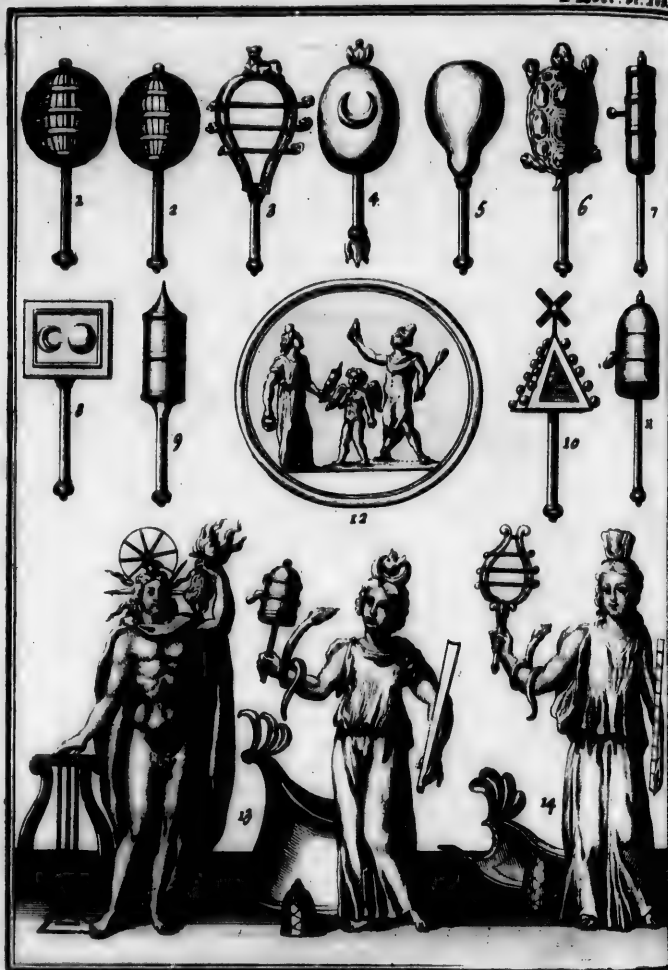
eren van Thn-
den naam A-
volgens de aan-
vel waarschyn-
was, of zelfs
Asien die zich
gewag van twee
chten van onder
eningen over de-

Taurus was, en
nder opstonden.
r woefte Provin-
ninen en Gedro-

en, dat zyn eer-
renzen van Ly-
kanten van deze
ens in verscheide
e deze twee Pro-
uitgemaakt had-
rent en over het
volk van Arcia-
dezer provincie
ring hoeft te ma-
nige letters moet
gelyk ik het in
deze afleidingen
Koning van Pon-
raham overwon,
die God door't
n.
Met

M
 van
 Wild
 nen,
 in de
 Hu
 ving
 heet
 nig a
 en be
 zannen
 yvand
 gelukkl
 gebede
 hoofsc
 Het
 den de
 ving in
 brede
 de ove
 jukchi
 Ik za
 speeltui
 Zy z
 heeft b
 panum
 men di
 Zy heb
 verschi
 De
 „ Bisk
 „ breed
 „ zy de
 „ De d
 „ daar
 „ maar

* In d
 deze oor
 bus waar
 ge geda
 Kalepinus
 quadrilate
 malfica m
 of langwe
 ste geda
 Tarbot,
 latynsche
 reten door
 gedaante v
 deed danst
 dum veran

Met den zelfden krygsgod en den zelfden aart van de volkeren van Thracien, behouden onze Irokizen en in 't algemeen alle de Wilden noch het zelfde kenteken in hun offeranden, in hun feſty-
nen, in hun danſen, in hun muzik, en hun toejuigelingen, en in de ſpeeltuigen waar mee zy hun muzik maken.

Hun wyze van offeren verſchilt niets ter wereld van de beſchry-
ving dier offerande, die ons Apollonius van Rhodus nagelaten heeft. Het zyn de dyen van een Rteebok, van een Beer, of eenig ander wild dier, die zy in 't vuur werpen, met vet dekken en bedruipen, biddende de Zon dat hy deze offerande in dank aanneeme, hun paden verlichte, hen geleide, en de zege over hun vyanden vergunne; het koren op het veld doe groejen, hun een gelukkige jacht of viſchvangst toezende, verzellende dit ſoort van gebeden met figuren en ontleende ſpreekwyzen, waar van hun hooſſche ſtyl vol is, en die gants na de oudheid ruiken.

Het Gaſtmaal, de Zang en Dans behoren ook tot alle plichtigheden der Wilden: maar nademaal ik daar van een wydropige beſchry-
ving in het Hoofdstuk van hun Regering moet maken, daar ik in 't brede van hun vergaderingen zal ſpreken, ſiel ik tot die plaats uit de overeenkomst daar van met de feſtynen, danſen, zang, en toejuigelingen der Ouden, met den vinger aan te wyzen.

Ik zal my hier alleen vergenoegen deze overeenkomst met hun ſpeeltuigen aan te wyzen.

Zy zyn volkomen even eens als die ons Apollonius van Rhodus heeft beſchreven. Zy hebben een ſoort van Trommel, die de *Tympanum* der Priesters van de Godin Frygien beantwoordt, en die men dikwils in de oude Gedenkstukken in handen van Cybele ziet. Zy hebben ook een rondachtig ſpeeltuig, dat niet van de *Rhombus* verſchilt *.

De Trommel, zegt Pater le Jeune, is van de grootte van een Biskajers bom, beſtaande uit een ring die drie of vier vingeren breed is, en uit twee ſtyfgeſpanne vellen, van weerkanten een: zy doen 'er kleine ſteentjes binnen in, om meer geluid te maken. De diameter van de grootſte Trommel is van twee palmen of daar ontrent. Zy ſlaan 'er niet op gelyk men in Europa doet, maar zy drajen en ſchudden die om de ſteentjes, die 'er in zyn, te

* In de Geometrie zyn Rhombus en Rhombois vierkante figuren. Om deze oorzaak miſſchien hebben zommige Geleerden zich ingebeelt dat de Rhombus waar van de Ouden zich in den Godsdienſt bedienden, ook van een vierzydige gedaante waren, wiens zyden gelyk zyn, volgens deze beſchryving die 'er Kalepinus van geeft: *Rhombus Græca vox est significans figuram tetrapleurom, id est quadrilateram, cujus latera omnia sunt æqualia, anguli vero obliqui. Utbantur eo malefica mulieres ad deducendam Lunam.* 't Is waar dat 'er van een vierkantige of langwerpige figuur waren, en ik vertoon 'er een in prent, naar de gewonelykſte gedaante van de Rhombus was rond. Inderdaad men noemt Rhombus den Tarbot, wiens gedaante rond is, en een tol, wiens figuur ook rond is. De latynſche overzetter van Orfeus heeft het woord *ῥομβοι* in den lofzang der Kureten door dat van *ῥομβοι* vertaalt, zinspelende mooglyk al zo veel op de gedaante van de Rhombus als op de razende drift die de Korybanten in 't rond deed danſen. Ik zou evenwel geloven dat het woord *ῥομβοι* beter door *Rhombum verrantes, agitantes* zou overgezet kunnen worden.

tabla
17901

In de
Speel-
tuigen.

Be-
ſchry-
ving
van de
Trom-
mel der
Wilden.
Relation
de Canon
da pour
l'An
1634.
cb. 4.
p. 66.

I Deel. bl. 105

„ te doen rammeleu, zy staan 'er mee op de aarde, dan met de „ kant dan met het plat.

Andersort.

Zomtyds is hun Trommel als een soort van een ketelrom, van een vel gemaakt dat styf op een pot of ketel gespannen is: zomtyds vergaooen zy zich op een drooge kassioorskuid te staan, welke den geelen, die 'er op gespeelt heeft, tot vergelding strekt.

Die van de Brazillanen.
Jean de Lery
Hist. du Brésil
ch. 16.

De Brazillianen maken hun trommen van een zekere vrucht die zy *Maraka* noemen, die van de grootte van een Vogelfruit ey is. Zy doorboren de schors van deze vrucht wanneer die droog is, en dezelve geleedigt hebbende vullen zy die met kleine steentjes, of wel met zaadjes van hun Indiams koren. Zy stoppen de gaten weer toe, een stok van anderhalf voet om het vast te houden en te schudden daar in stekende, eludelyk vertieren zyze met eenige schone veelverwijge veren.

Theront,
Cajmagr.
Vuro.
Tom. 2.
p. 929.
Huron.
Staad.
Hist.
Brasili.
cap. 23.
Jean de Lery,
chap. 15.

Thervenot, Hieronymus Staat en de Heer van Lery, die ons de eerste beschryvingen van de Zeden der Brazillianen gegeven hebben, schynen overtuigt dat deze volkeren, deze *Maraka* of *Tamaraka* als een soort van Godheid aanzien, dat zyze een godsdienstige eer bewyzen: dat zy 'er zich in alle gelegentheden van bedienen, waart in de godsdienst eenig deel heeft; dat ieder een de zyze ontziet, waart aan hy volstandig offeranden offert; en vooral dat haar gebruik zodanig aan de voorzeggung toegewyd is, dat deze Wilden schynen te geloven, dat deze *Marakas* de zetel of verblyfplaats van den geest zyn, die hen inblaast, en die hun daar uit op een klare en duidelijke wyze toespreekt, en zyn wil openbaart. De Ouden hadden op de zelve wyze een godsdienstige eerbied voor de Ratel van Isis, voor de Lier van Apollo, en voor de Bom van de Godin van Frygien; waar door deze Godheden waarlyk verheerd wierden. De Ratel, de Bom, de Lier waren ook in 't byzonder aan de voorzeggung toegeheiligt, gelyk ik hier boven byzonderlyker van de Lier aangemerkt heb. Eindelyk om een groter overeenkomst van deze *Marakas* met de Ratel van Isis aan te wyzen, moet men weten dat 'er by na geen is, daar zy niet de gedaante van een halve Maan opschulderen, 't geen het bekendste Zinnebeeld van deze Godin was.

Gelyk de Ouden een Godsdienstige eerbied voor de Ratel van Isis, voor de Lier van Apollo, en voor de Bom van de Godin van Frygien hadden.

Het geluid dat dit Speeltuig geeft, zegt de Heer de Lery, is byna gelyk dat van een blaas met erwteten. Hy zou een beter en nader gelykenis hebben kunnen vinden met zekere Speeltuigen, die men noch in Europa maakt, om de kinderen te vermaken. Ik vertoon een Sistrum of Ratel in prent, die ik op een oud gedenkteken gevonden heb; die daar na aankomt, behalven dat zy een vierkante gedaante heeft. Ik heb een andere Ratel, die noch nader komt in handen van de Godin *Clatra* gezien, dat een Isis is, gelyk de slang, die zy om den rechter arm heeft, en de maat van de overvloeijing van den Nyl in haar linker hand uitwyzen. Deze Ratel komt my om die overeenkomst zeer zonderling en aanmerkenswaardig voor. Deze figuur word in de Oudheden van Spon gevonden, en is uit een Toskaanisch gedenkteken gehaalt, op een kopere plaat gesneden, na zyn zeggen te Rome *apud Phalerios* berustende.

De Godin Clatra.

Spon in Mijell.
Erdit.
Antiq.
Soc. 3.
p. 87.

E N

te, dan met de

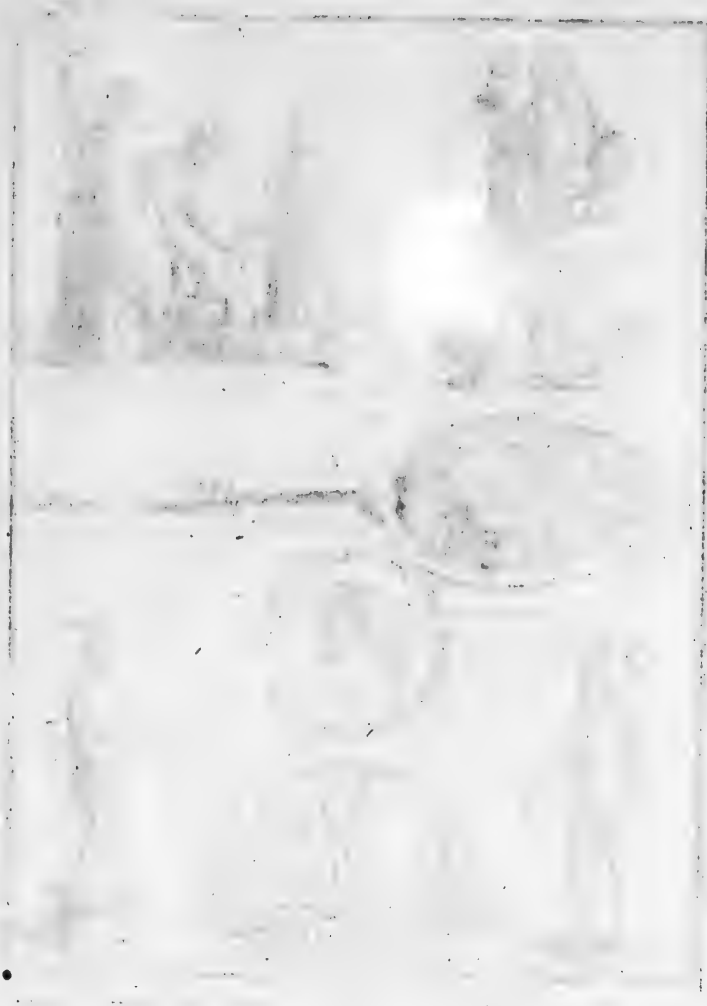
ketelstrom, van
nen is: zomtyds
te slaan, welke
g trekt.

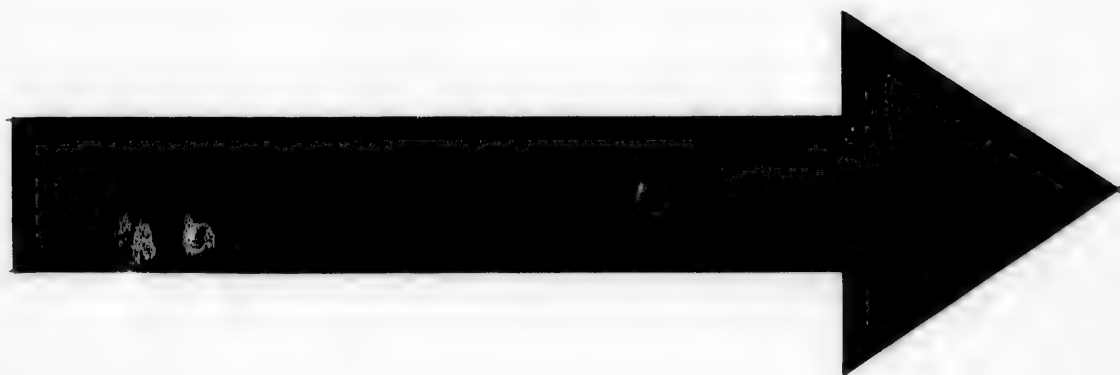
te vrucht die
Vogelstruis ey is,
die droog is,
eene steentjes, of
in de gaten weer
te houden en te
zye met eenige

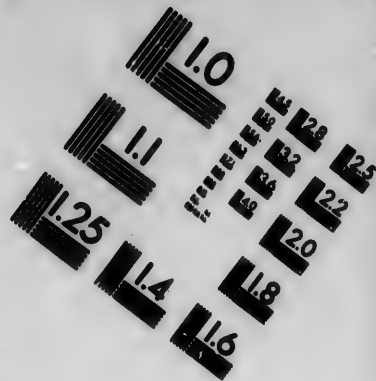
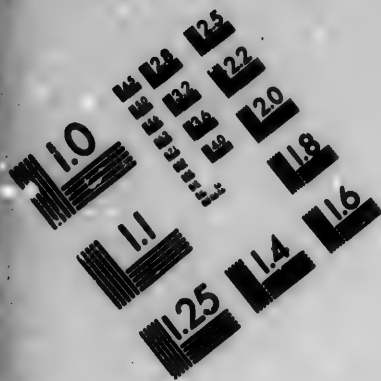
eri, die ons de
en gegeven heb-
Maraka of *Tama*
een godsdienst-
heden van bedie-
eder een de zyne
te; en vooral dat
vyd is, dat dese
te zetel of verblyf
hun daar uit op
vil openbaart. De
ige eerbied voor
voor de Bom van
den waarlyk ver-
ren ook in 't by-
k hier boven by-
lyk om een gro-
el van Isis aan te
daar zy niet de ge-
het bekendste Zin-

Heer de Lery, is
ou een beter en na-
e Speeltuigen, die
te vermaken. Ik
een oud gedenk-
alven dat zy een
el, die noch nader
at een Isis is, ge-
en de maat van de
wyzen. Deze Rattel
en aanmerkens-
den van Spon ge-
a gehaalt, op een
apud Phalerios be-

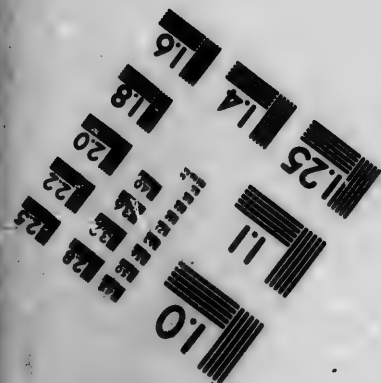
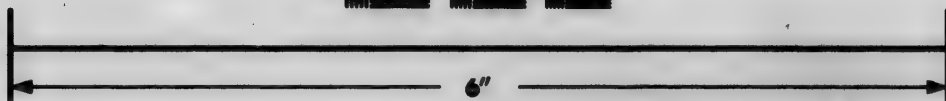
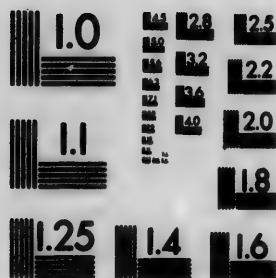
Don

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

Photographic
Sciences
Corporation

25 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14590
(716) 872-4303

1.8 2.0 2.2 2.5 2.8 3.2 3.6 4.0 4.5 5.0 5.6 6.3 7.1 8.0 9.0 10.0 11.2 12.5 14.0 16.0 18.0 20.0 22.5 25.0 28.0 31.5 36.0 40.0 45.0 50.0 56.0 63.0 71.0 80.0 90.0 100.0

10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

ge
le
ge
ge
H
he
ge
Ge
kry
tel
en
ver
kin
khe
tel
fau
teke
van
Va
doe
slan
H
Go
Rat
opz
die
zelf
plaa
was
een
verf
de a
de u
een
V
der
een
haar
de v
houd
aariw
na z
hoof
de g
Maar
tiaren
is ha

Den Bernard de Montfaucon heeft een afbeeldzel van de Godin *Clatra* gegeven, een weinig van die van den Heer Spon verschillende, en voornamentlyk heeft hy haar Ravel veranderd. Hy geeft geen reden van deze verandering, als dat hy die beweest na een beter tekening te hebben doen in plaat snyden. Hy meent ook, dat deze Godin *Clatra* een Diana is, en geen Isis, gelyk de Heer Spon van gevoelen geweest was.

Om tusschen deze twee Schryvers het vonnis te vullen zou men het oorspronkelyk moeten voor ogen hebben, maar wat moede ik ook aangewent heb om het te Rome te laten zoeken men heeft dit Gedenktuk niet kunnen ontdekken, noch 'er eenige kennis van krygen. Ik ben evenwel overtuigt dat de ware figuur van de Ratel van *Clatra* die gene is, die ons de Heer Spon verbeeld heeft, en dat deze Ratel de Rhombus der Ouden is. 't Geen myn gissing versterkt is, dat de Heer Spon daar by voegt dat men noch deze kinder speeltuigen, waar van ik gesproken heb die een soort van Rhombus waren, in 't Hollandsch *Klaters* (de Schryver meent *Ratels* gelooff ik) neemt na den naam van de Godin. Vader Montfaucon heeft 'er elders een andere figuur van verbeeld zonder te tekenen. Deze Rhombus is de eerste figuur van de zefste plaat van het Deel, staande tegen de 314. bladzyde over 't is, zegt Vader Montfaucon, een rond ding als een kloot, daar een stok doorsteekt, dat de God Anubis in de rechte hand houdt, met een slangestaf in de linke.

Het kan gemaklyk gebeurt zyn dat die gene die de figuur van de Godin *Clatra* afgetekent hebben, zich vergist hebben omtrent de Ratel die Vader Montfaucon gegeven heeft, gelyk men zich toe oprecht van die van Anubis vergist heeft. Want in dezelfde plaat die ik zo even aangehaalt heb niet men een Anubis fig. 6. in der zefde gestalte als die van de eerste figuur, maar wiens sitrum in plaats van een gewelfden kloot te verbeelden, gelyk de Rhombus was, maar een gemeen sitrum is, dat is te zeggen een soort van een kring, met dwars-spaken, waar van men op andere plaatsen verscheide voorbeelden ziet. Want het is genoeg om de een voor de ander te nemen, zich te vrede te houden met de voornamste, de uiterste linien af te tekenen, zonder die gene te verbeelden, die een bewys kunnen strekken van de holheid.

Voor het overige weet ik niet waar het van daar komt dat Vader Montfaucon den Heer Spon betwift dat zyne Godin *Clatra* een Isis is. Het is zeker, dat alle de zinnebeelden van deze figuur haar paffen, de Ratel, de Slang, de Lader-bloem, de pyrrappet, de voorfaren van een schip, en de stok dien zy in de linke hand houdt, dien de Heer Spon zeer wel vermoedt een afstok van een aanwaffen des Nylflusses te zyn. Het enigste Zinnebeeld dat Diana zou kunnen aanwyzn, is de halve maan die *Klatra* op het hoofd heeft, en om dat zy maalt de Zon geplaatst is, maar volgens de getuigenis van Diodorus van Sicilien, zette men haar een halve Maan of hoorns op 't hoofd, om dat deze Godheid by de Egyptenaren de Maan verbeelde, die zich dikwils onder deze gedaante in haar verscheide verschynzelen vertoont. Dus Blykt het alre

Montfaucon
enlyk
som. 187
l. 320
p. 108
p. 109
p. 110
p. 111
p. 112
p. 113
p. 114
p. 115
p. 116
p. 117
p. 118
p. 119
p. 120
p. 121
p. 122
p. 123
p. 124
p. 125
p. 126
p. 127
p. 128
p. 129
p. 130
p. 131
p. 132
p. 133
p. 134
p. 135
p. 136
p. 137
p. 138
p. 139
p. 140
p. 141
p. 142
p. 143
p. 144
p. 145
p. 146
p. 147
p. 148
p. 149
p. 150
p. 151
p. 152
p. 153
p. 154
p. 155
p. 156
p. 157
p. 158
p. 159
p. 160
p. 161
p. 162
p. 163
p. 164
p. 165
p. 166
p. 167
p. 168
p. 169
p. 170
p. 171
p. 172
p. 173
p. 174
p. 175
p. 176
p. 177
p. 178
p. 179
p. 180
p. 181
p. 182
p. 183
p. 184
p. 185
p. 186
p. 187
p. 188
p. 189
p. 190
p. 191
p. 192
p. 193
p. 194
p. 195
p. 196
p. 197
p. 198
p. 199
p. 200

De Ratel
tel de
Rom-
bus der
Ouden

187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300

De
Heer
Spon
tel
gen Va-
der
Mont-
faucon
verde-
digt dat
zyn Clat-
ra Isis
is.

Diod.
Sk. Hist.
lib. 1.
p. 71.

De Oor-
sch en
lief der
Egypte-
naren
zyn de
Apollo
en Dia-
na der
Grieken.

Kircher.
Obelisk.
Pomph.
Mau-
fanten
loc: ch.
Boissard
vol: 4.
Ant.

De Iro-
koizen
en ande-
re Wil-
den ma-
ken hun
Ratels
op twa-
derhan-
de wy-
zen.
De
Speel-
tuig
schijnt
het zelf-
de als de
Tefel-
do der
Dich-
ters of
de Lier
van A-
pollo te
zyn.

dat de figuur, die ons de Heer Spon geeft, Oris of de Zon van de ééne kant, en van de andere liss of de Maan verbaakt. Het waar dat de Oris en de liss der Egyptenaren de Apollo en Diana der Grieken zyn; maar de Ratel ende Zinnebeelden hebben men overeenkomst met de Egyptische Godheden als met die der Grieken, die geëenlyk met zo veel raadzelselohige figuren aler vermen- zyn.

Vader Kircher niet wetende wat hy van de gewetide bol, die men Anubis ziet in de hand hebben, maken zou, beeldde zich in dat het een Sphera of hemelkring was, en heeft deze figuur tot een Sphera gehaakt, zo dat men den stok daar door steekt, van het een end tot het ander, in plaats dat hy by Montfaucon en Boissard in de bol verborgen is, maar Kircherus taste omtrent die stuk lelyk mis.

De Irokoizen en de andere Wilden van Noord-Amerika maken hun Ratel op tweederhande wyzen. De onze noemen ze *Astouen* en de Algonkynen *Chicbikou*. De eerste is een rotte of peertge- wyze Kalebas; en de andere een droge schildpad, daarmen de ingewanden zuiver uitgenomen heeft, zonder het hooft, de staart de potten en het vel van dit dier, dat de twee schilden aan makender houdt, te beschadigen, zo dat zy heel sehyne.

Zy vullen de heilgheid van deze Kalebasen of van deze schild- pad met enige greintjes van hun porceleyn, en steken 'er een stok in, gelyk de Brasilianen omtrent hun *Maraka* leven; en bedienen 'er zich tot het zelfde gebruik van.

It is zeer waarschynlyk dat deze schildpad onzer Wilden dezelf- de is als de Tefelido der Dichters of de Lier van Apollo. Merku- rius was de vinder van de Lier, zo de fabel meldt; hier omtrent zyn vele gevoelen, maar van de meest word verhaakt dat de wa- teren des Nyls gezakt zynde, Mercurius op zyne Oevers een droge Schildpad vond, waar van de pezen onder de huid en onder het schild zynde gespannen gebleven, een geluid van zich gaven toen Mercurius die opsam en aanraakte, 't geen hem gelegenheid gaf om 'er een speeltuig van te maken, dat men naderhand de Lier genoemd heeft. 't is licht te begrypen dat de verdroogde ingewan- den in het ligchaam van een Schildpad een geluid hebben kunnen van zich geven als de pitjes in een droge vrucht of wel als de greintjes van porceleyn en in lisszandich horen in de Schildpad onzer Wil- den; maar het komt onbegrypelyk voor dat de pezen van het li- chaam van deze Schildpad onder de twee schilden zedlanig heb- ben kunnen gespannen blijven. Mercurius de gedachten kon inboezelen, om 'er een Viol of ander diergelyk speeltuig van te maken. De hemelsche Lier werd op de hemelkoren or- der de gedaante van een hals Schildpad verbeeld.

De hemelsche Lier werd onder de gedaante van een hals Zon Schildpad verbeeld, wiens hooft te der Zonlekking gekort was, 't geen de liss *Apollon* of *Phaen* *Cadon* heeft doen vermenen. Jozeph Schlegel zegt het 1. boek van Manilius, p. 179, heeft een zeer wyddoppe aantekening over de gedaante van de Lier der Ouden. Hy beweert dat zy zeer veel verchilde van die gene, die

Ma-
ten ter
Kuisch-
ten-
Prie-
der H-
gevon-

Die-
gens di-
Ouden
met in
Maat

Apollo-
niet van
my ge-
Dichter

Muziek-
schraep-
met zy-
He, B-

omte W-
goen ele-
De N-

te geven
de Tref-
krius be-

gonauten
dorens;
beeld z-

ten van
sluiten
ongelyk

die men o-
de hand he-
gelyk zy in

oort van M-
met een ve-
schilt, in

een hals Z-
vleugels of
faat, is, o-

omtent de
Lier van he-
den onze W-

pad zeven
maker van
men het li-
en daar ble-
dit is de Lier
stukken in l-

de Zee van
boek. 72
en. Dinn
hebben men
der Gte
niet versta

de bol, die
eldde zich in
gaur tot een
ekt, van het
en Bofland
nie dit fluk

erika maken
te *Amor*
of peestge-
armen de in-
de staar de
malkander

deze schild-
er een fluk
en bedienen

Wilden deze
pollo. Meri-
hier ontrea
k dat de wa-
vers een droe
en onder het
ich gaven toen
elegenheid af
rhand de Lier
ogde ingewar-
hebben kunnen
el als de greinjes
ad ontzer Wil-
en van het lie
n zodanig heb-
de gedachten
egelyk speeltuig
emelkloten on-

mentid Men
no de
de Zee-Schild-
en dewelke *Amor*
en over het 1. boek
over de gedaante
ilde van die gene,
de

Men met noch op enige oude gedenkstukken en op enige Munten ter zyde van het hoofd der Muzen en aan de voeten van Merkurius de gedaante van een hele Schildpad, om de Lier te betekenen. Ik voeg hier de afbeelding van een Wilden Huron by, een Priester of Waarzegger van zyn ambacht, die vóór de grote reys der Huronnen van Broeder Sagard, een Bedelmonnik, in prent gevonden word, en die niet qualyk na een Merkurius gelykt.

Dit zou tot bevestiging kunnen dienen van 't gezegde, aan die gene die weren dat de Merkurius, de Anubis of de *Hermes* der Ouden niets anders als een waarzegger was; en dat het woord *Hermes* in de Gekische spraak een Waarzegger betekent.

Maar zo deze Schildpad der Wilden het zelfde is als de Lier van Apollo, verschilden de Lier, de Sitters en de Rhomben der ouden niet van den anderen omtrent het geluid en de uitwerking. Het zy my geoorlooft te zeggen dat zo het de Lier van Apol was, de Dichters veel omtrent tyd verlieten hebben om zo op derzelver Muziek te stoffen, die ver voor die van den minsten dorp-viool-schraep moest wyken. Niet minder ongelyk hebben zy van hem het zyn Muzen aan te roepen, indien hun gezangen en geroep, an *He, Eube* en ook niets anders waren als de *He, He, Eube* die onze Wilden diep uit de keel halen, want in waarheid, ik weet geen elendiger Muziek in de wereld.

De Narabien bedienen zich noch van zee-horens om het teken te geven en hun volk te verzamelen, gelyk men ze in handen van de Tritons verbeeld, en gelyk die waar van zich Amykus by Theokritus bedient, om de Bebryciers by een te roepen, toen de Argonauten aan zyn kusten landden; zy bedienen zich ook van bokke horens, gelyk men ze op de Munten in handen der Saters verbeeld ziet, en van helletjes gelyk die men aan de benen en klederen van Momus verfoont, sommige hebben een soort van viool en fluiten. Onder deze fluiten zyn 'er die maar een gat hebben, maar ongelyk van grootte zynde, zegt men, dat als verscheide Wilden

O 3

die men op eenige. Oude gedenkstukken Arion en Herkules Musageta ziet in de hand hebben. Vervolgens geest hy een uitlegging van de Lier en haar delen, gelyk zy in Homerus, of om beter te zeggen by den makel van den Loofzang ter oore van Merkurius gevonden word, die van een cirkelwilde berg-schildpad en die met een vel overtrokken is een speeltuig maakt, dat weinig van een Viool verschildt, in plaats, zegt hy, dat Hygias, van de hemelsche Lier sprekende, een hele Zee-Schildpad met haar schilden, haar hoofd en poten, anders haar vleugels of vinnen beschryft. Wat 'er van deze verscheide gevoelens te denken staat, is, dat het licht is by het reeds gevondene iets by te doen, gelyk men omtrent de Lier tal gepleegt hebben, zo dat zy verandert zal zyn geweest. De Lier van het eerste makel is die dewelke Hygias beschryft, en dat zich he-den onze Wilden van bedienen. Men voegde by het lichaam van deze Schildpad zeven snoeren, en men maakte 'er een Viool van: dat is die dewelke ons de maker van den Loofzang, ter oore van Merkurius afschildert. Eindelyk wipt men het lichaam van deze Schildpad, als van geen nut zynde, aan een kalf, en daar bleef niets als de snaren over, in een soort van een list, gespannen, en dit is de Lier van de laatste tyden der Oudheid, die men op de oude gedenkstukken in handen van Apollo, Arion en Herkules Musageta ziet.

Petrus,
Anst.
der Gte
tes. p.
39.

Kink
horens
gelyk
die der
Tritons;
by de
Karabi-
ben in
gebruik.
Theoris.
Leyl 22.
V. 67.

Gelyk
noch
ver-
scheyde
andere
Speel-
tuigen.

zamen speelen, zy verscheide tonen van een zedelyk berallyk Muziek uitmaken.

Onder alle deze Speeltuigen zyn die gene daar ik 't eerst van gesproken heb de meest geachtste, en die een wezentlyker verband met den Godsdienst hebben.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

Van de
bedien-
den van
Bac-
chus.

ZO wy nu de dienaars van Bacchus, of de verscheide staten der Volkeren van zyn gevolg beschouwen, kunnen wy daar ook trekken van overeenkomst, die zeer gelijken zullen in vinden. Ik geloof dan dat de Zanggodinnen, die de Dichters als kuische Maagden verbeeldt, zyn 't geen de Gezellen van Diana, en de Romeinsche en Amerikaansche Vestalen waren: de Bacchanten, de Menaden waren de gemene Vrouwen, die ook haar party hielden in de Orgia, gelyk het gepeupel. Wy hebben reeds de Korybanten in die gene gevonden, die hun werk maken om de rechten van hun konne te verzaken. Orfeus, Eumolpus, Thamyus en de andere Waarzeggers kómen zeer wel met onze Jonglers over een, waar van wy haast meerder onderrichting zullen geven. De Silenen tot een hogen ouderdom gekomen, en die men de Voedsitt-Vaders van Bacchus noemt, verbeeldt onze Geyzaars, en vooral die gene die de zorg op zich hadden om de jeugt in de Inwyingen der verborgentheden te onderreechten. De Saters en de Kureten, dien de zorg aanvertrouwd was om den Pyrrhischen dans te maken, en die zo ouden als jongen zo wys niet waren, waren 't geen onze Krygslieden zyn.

Daar zyn noch Volkeren in Amerika die hun hair op het voorhoofd kaal scheren, en van achteren van 't ene oor tot het ander in de ronte snyden, gelyk de Kureten en de Korybanten. Eindelyk het overige van Bacchus toetaking komt ook met hen over een, men ziet 'er een natuurlyk afbeeldzel van in deze nieuwe Wereld. Maar dit zal men noch beter in het vervolg van dit werk gewaar worden. Na uitgelegt te hebben wat 'er in den openbaren Dienst omgong, laat ons tot de verborgentheden overgaan, die zonder tegenspraak het moeijelyk te ontwinden zyn.

Van de
Verbor-
genthe-
den.

Schrik-
keijke
eden die
men de
ingewy-
den
doen
liet.

De Verborgentheden waren het meest in den Godsdienst der Ouden gesacht, en te gelyk ook het verholenste; gelyk deszelfs naam zelfs medebrengt. Men ontdekte niet als aan die gene, die zich daartoe lieten inwyden, en die alle proeven uitsonden; wanneer men zulks deed, eischte men van hen een onverbreekbare stilzwijgenheid, en men bondze aan zulke vreeslyke eden, dat de godlozen zelfs niet stout genoeg waren om die te schenden, en zo'er iemand reukeloos genoeg was om zulks te doen, van dat uur af had hy de wraak van Goden en menschen te vrezen; hy wierd straks een voorwerp van de algemene afkeer, zo dat men niet met hem had durven omgaan, veel minder hem op reis verzellen of met hem onder een dak leven, uit vrese van in de wraak, die 'er de Goden van moesten nemen, niet angewikkelt te worden.

De be-
grepen
de Moed-
gien, va-
leusins,
zen, van
Rhodus,
Maar ge-
de vertel-
van gods-
openbare-
zelfde Ve-
alle in 't
de Verbo-
gezeht he-
" zyn de-
" maal ge-
" in den
voelen van
De swa-
van gods-
schen volge-
Dit is
wanneer
der mensc-
van de me-
denkbeeld-
de Verbo-
zy in teg-
zich begri-
heden niet
zaakte om
Heidendon-
dienden,
tonende,
vermoegt
der daad
Als men
ten dat m-
ven van d-
wysheid b-
oordelen v-
ken geen l-
geeft ons h-
de aanw-
• Cetero
ntem & m-
gnovimus.
cum spe mel-

De beroemde van deze verborgenheden onder de Ouden waren begrepen in de Origijn van Iſis en Osiris in Egypte, van Bacchus en de Moeder der Goden in Thracien, van Reys en Cybele in Frygien, van Venus en Adonis in Cyprus en Fenicien, van Ceres te Eleusis, van Diana in Scythien, van den God Mithra by de Perzen, van de Kabiren by de Samothraciers, van de Telchinen te Rhodus, van Jupiter in Kreta, en van Minerva te Athenen, enz. Maar gelyk ik reeds gezegt heb, dat het oorspronkelyk overal by de verschietſte Nadien de zelve Godheid was, en de zelve grond van godsdienst, gelyk ik aangetoont heb in 't geen ik van den openbaren Dienst gezegt heb, waren het ook ten naasten by de zelve Verborgenheden en de zelve Inwyngen; zo dat ik van alle in 't algemeen kan zeggen, 't geen Diodorus van Siciliën van de Verborgenheden van Iſis en Osiris, van Bacchus en van Ceres gezegt heeft. De Inwyngen of de Verborgenheden van Osiris zyn dezelve als die van Bacchus, en die van Iſis zyn te eenemaal gelyk aan die van Ceres, zo dat 'er geen onderscheid als in den naam is. Ik zal niet herhalen 't geen ik reeds van 't gevoelen van Strabo, die ze alle te zamen verwaart, gezegt heb.

De Inwyngen tot de Verborgenheden waren een Oeffenschool van godsdienst en deugd, door de Ouden ingestelt, om de menschen volgens de gronden van reden en wysheid te doen leven.

Daer is inderdaad het denkbeeld dat 'er ons Cicero van heeft, wanneer hy zegt dat door de Verborgenheden de wilde zeden der menschen verzacht en gepolijst worden, zo als het tot welzyn van de menschelyke samenwoning betaamt. * Onder het zelve denkbeeld van een School, verbeeldes de Hellige Vaders zelfs ook de Verborgenheden van den Christelyken Godsdienst, wanneer zy in tegenwoordigheid van de eerste Leerlingen sprekende, die zich begonnen te laten onderrechten, en dien zy de Verborgenheden niet wilden ontdekken, die de voorzichtigheid hen noodzaakte om noch verholten te houden, om ze niet voor 't ongewyde Heidendom bloot te stellen, zich niet als van bedekte woorden bedienden, dien genen die reeds onderwezen waren maar even aantoonende, 't geen zy voor de andere wilden verzwynen, en zich vermoegt houdende niet te zeggen, de *Ingewyde verstaan ons*. In der daad voor deze alleen hield men niets verborgen.

Als men zich deed inwyden, moest men, zo 't schynt, vergeten dat men tot noch toe geleefd had, als of inder daad al het leven van den mensch, dat niet door den Godsdienst en door de wysheid bestiert word, of dat al te zeer van de zinnen en de vooroordelen van de kindsheid had afgehangen, om eigentlyk te spreken geen leven was, en daar den naam niet van verdiende. Dit geeft ons het woord *Initiatio* zelfs te kennen, 't geen *het begin*, *de aanvang van 't leven* betekent, gelyk Cicero op de genoemde plaats

* Cicero de legib. 2. *Myſteris ex agresti immanique viâ exculti ad humanitatem & mitigati sumus. Initia, ut appellantur, ita revera principia vitae cognovimus. Neque solum cum laetitia vivendi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore morandi.*

Opstel-
ling der
beroem-
de Ver-
borgen-
heden.

Did.
lib. 1. &
p. 60.

De In-
wy-
ngen wa-
ren een
oeffen-
school
van
Gods-
dienst en
deugd.
Cicero
lib. 2. de
legib.

plaats het uitlegt. Men moest van voren af aan weert beginnen, en rekenen al het voorledene, dat niet door het leven van 't verstand beziel was geweest, voor niets.

De Inwyingen tot de verborgentheden dan een school zynde, moesten zy al het wezentlyke en den gantichen aart van den Goddienst behelzen, waar van de gene, die niet ingewyd waren, maar den schors en het buitendse zagen, dat is te zeggen, dat in een uitlegging van hun gantiche zinnebeeldige God, eijertheid, en van de gantiche Heidensche Fabelkunde behelzen: een uitlegging van al de gronden der Zedeleer, die het leven der menschen moest beheren, en van het einde, dat hun als de beweegreden voorgesteld wierd, en als de grenspaal van deze moeyelyke leer, en de stancyfste oeffening van alle de plichten, daar men deze Zedeleer aan onderdanig maakte.

VEERTIENDE HOOFSTUK

Wat men in de Verborgentheden in acht moet nemen.

Ontrent deze saken doen 'er zich drie of vier zaken in de Inwyingen tot de Verborgentheden van Bacchus en de moeder der Goden voor ons onderzoek op. De eerste zyn de Zinnebeelden, om welke wel te verstaan ons ten hoogsten aangelegen is, om dat zy 't gantiche begrip der Verborgentheden inhouden. De tweede zyn de proeven der Inwyingen, die ons tot een breder kennis van hun Zedeleer leiden; en de derde eindelyk zyn de Verborgentheden van de Goddelyke werking, die als een dubbel voorwerp of een dubbel einde waren, waar van het een de omgang der Geesten in dit leven ontrent de geheimen van de Waarzeggerij raakte, en het ander zyn gedachten tot op den staat der ziel na de dood liet gaan.

Van de Zinnebeelden der Verborgentheden.

De Zinnebeeldige Godgeleertheid had als twee delen, het een Natuurkundig, het ander Historisch. Het eerste raakte de Godheid in haar wezen, in haar eigenschappen en in haar uitwerkingen, waar door haar Almacht zich aan den mensch openbaart. Het tweede behelsde als in een lichaam van Historie of Verdichtzele zekere voorvallen, zekere gewichtige daden, daar de Godsdienst deel in had, en die de verschyning der Goden aan de menschen raakte, of de geschiedenis van menschen die in godvrucht jegens de Goden, onder wier getal zy hadden verdient gelykt te worden, het meest uitgemunt hadden.

Gelyk 'er onder de Ouden zelfs Geleerden, gelyk Makrobius, gevonden zyn, die de Godgeleertheid ten opzicht van dit Natuurkundig deel beschouwende, al de Zinnebeelden en al de Godheden van het Heidendom op de Zon en op dit opperste Wezen hebben te huis gebracht, waar van de Zon maar een Zinnebeeld is, worden 'er ook Geleerden onder de hedendaagsche Schryvers gevonden, die de gantiche historische Godgeleertheid en al de Godheden van de fabel op Mozes hebben te huis gebracht.

De geleerde Heer Huet legt zich toe om in zyn Evangelische Overtuiging in 't brede te bewyzen, dat Mozes in de perzoon van alle de Goden, en Sefora zyn vrouw in die van alle de Godinnen af-

er beginsse ;
van van 't ver

school zynde
van den Gods
ewyd waren
zeggen, dat
geleertheit, en
een uitlegging
menfchen moel
greden voorge
ke leer, en de
deze Zedeleer

TUK

zaken in de in-
us en de moeder
n de Zinnebeel-
n aangelegen is,
inhouden. De
een breder ken-
k zyn de Ver-
een dubbel voor-
de omgang der
de Waarzeggery
at der ziel na de

delen, het en
raakte de God-
haar uiterwerkin-
n openbaart. Het
of Verdichtzelen
r de Godsdienst
an de menfchen
godvrucht jegens
t geseit te wor-

ik Makrobius, ge-
van dit Natuur-
en al de Godhe-
erste Wezen heb-
n Zinnebeeld is,
he Schryvers ge-
lid en al de God-
acht.

zyn Evangelifche
n de perzoon van
alle de Godinnen
af.

J. Deel. N. 258

afge
Arak
noen
looft
ste h
pert
Hey
niet
heid
zelfs
en eer
wiens
ren,
we be
sterker
men o
algeme
van hu
wie zy
zen, e
zag; is
woede
die zy
volkeren
hunner
eeren.

Zo h
zou ik i
verfchei
worden
zouden
de Bacc
alle in e
gevonde
waarop
doorgro
Noach,
Wetgev
minder i
stelt zyn
en dat z
zy hem
hen alge
Het ee
ze eerste
eerste W
ten voor
zeg ik, o
gebeelt w
men, ma

afgeschikt was. Vossius beweert van zyn kant ook, dat Mozes de Arabische of Indiaansche Bacchus was, dien hy *Ofris* of *Liber* noemt. Hy onderscheide hem van twee andere, waar van hy geloofst dat de eerste Mizraim was, en de tweede een van de beroemdste Kapiteinen der Egyptenaren. Om naderhand het geen hy oppert te bewyzen, vergelykt hy de historie van Mozes met die der Heydenen van hun God Bacchus. Beyde deze Geleerden missen niet veel redenen van overeenkomst hy te brengen, die om de waarheid te zeggen, altyd niet overtuigend, en waar van sommige zelfs al te generaal, maar samen genomen zeer aannemelyk zyn, en een soort van overtuigend bewys uitmaken. De Heer Bochart, wiens geleertheid niet min eerwaardig is als die van de twee anderen, voegt by de redenen van Vossius nieuwe gelykheden en nieuwe bewyzen van overeenkomst, die zyn gevoelen schynen te versterken. Evenwel is hy niet van zyne gedachten. In der daad zomen overweegt dat de Israëlitén, wier geleider Mozes was, in 't algemeen vyanden van al 't Heidendom waren, dat zy na de dood van hun Wetgever langen tyd de geestel hunner burenen waren, by wie zy zich niet bekend maakten als door voorbeelden van afgryzen, en door een vyantlykheid die noch oude noch kunne ontzag; is het zo veel te minder waarschynelyk, dat die gene, die hun woede ontquamen, van Mozes een Godheid gemaakt zoude hebben, die zy aangenomen hebben, om dat het toen de gewoonte der volkeren, die tegen elkander oorloogden, was, de Landgoden hunner vyanden met vloeken te beladen, ver dat zy die zonden eeren.

Zo het my geoorlooft was na zulke grote mannen te spreken, zou ik in der waarheid geloven dat men zeggen zou kunnen, dat 'er verscheide kenbare trekken in de historie van Mozes gevonden worden, die 'de Dichters en Historieschryvers in vervolg van tyd zouden hebben kunnen aannemen, en in de fabel van hun verscheide Bacchussen inlassen, wier daden zy, volgens hun gewoonte, alle in een smelten. Maar zo 'er trekken in deze versierde historie gevonden worden, die op Mozes passen, hy is de enigste niet waarop alles slaat, en zonder veel moeite aan te wenden om die te doorgronden, zal men 'er vele zaken in vinden die noch beter op Noach, op Abraham en op Jozef, en op vele andere byzondere Wetgevers zouden passen, die voor hem geleefd hebben. Noach minder is hy het eerste en voornaamste voorwerp; dus veronderstelt zynde dat de Dichters iets uit zyn historie genomen hebben, en dat zy hem in hunne fabels hebben willen afschetzen, zouden zy hem met iemand anders verwart hebben, die ouder was, die hen algemener aandeel en nader als hy raakte.

Het eerste voorwerp van de historische Godgeleertheid zyn onze eerste voorouders, Adam en Eva, die zonder tegenpraak de eerste Wetgevers zyn, die een welgegrond recht hadden om wetten voor te schryven en ze wel te doen nakomen. Zy zyn het, zeg ik, die eerder als Mozes en Sefora in de verborgtheden afgebeeld worden. Ik weet niet of dit gevoelen vreemd zal voorkomen, maar my dunkt dat het wel op de Oudheid en op den

Vossius
de Orig.
et Prop.
Lib. I. l.
cap. 30.

Bochart,
Geog.
Sacr. lib.
I. cap.
18. col.
445.

IN ZEDEN DER WILDEN

grond zelfs van de Zinnebeelden en de lawyngen der Orgia gegrond is.

Verbe-
kende
syn ge-
vondens
met So
Kle-
mens
van Ale-
xandry-
en.
Clem.
Alex.
in Pro-
log.

St. Klemens de Alexandryner in zyn vermaning aan de Heydenen, verzekert ons duidelyk dat de Evasmus der Bacchanten op Eva, als de moeder aller menschen, zag; deze Eva, die door de heilsche slang verleyd wierd, en het verderf van haar gantsche nakomelingschap met zich sleepte. Zie hier zyne woorden. „ Zy vierden, zegt hy, Dionysius Moenolè in de Orgia van Bacchus, zy vervallen tot een soort van heilige razerny, eende raauw vleesch; hun hooft is met slangen omringt, wanneer zy dit vleesch aan stukken uitdeelen, en zy doen onder hun gesichtreuw en getier den naam van Eva weergalmen, deze Eva, door wie de dwaling en zonde in de wereld gekomen is. Het Zinnebeeld zelfs van de Bacchische verborgensbeden, is de ingewyde slang: en zomen de kracht van de Hebreeuwische uitdrukking wil doorgronden, het woord *Hava* met een sterke *H* daar voor, betekent het wyfje van een slang.

Ver-
scheide
trekken
van
overcom-
komst.

Gen. 3.
vs. 20.

Pf. 81.
vs. 6.

Gen. 9.
vs. 19.

Gen. 4.
vs. 2.

Gen. 3.
vs. 17,
18, 19.

St. Klemens van Alexandryen zegt niet waar hy deze Leer van daan gehaalt heeft, maar hy schynt ze als bekend en uit den grond der verborgentheden zelfs gehaalt te veronderstellen. In der daad de Orgia van de moeder der Goden, komen volkomen wel op deze Eva, die de Schriftuur *de moeder der levendigen* noemt, en die men ook in den zin der Schriftuur *de moeder der Goden* noemen kan, dewelke zegt dat wy alle *Goden en Zonen des Allerhoogsten* zyn. De Orgia van de Godin Vesta of Cybele, wier Zinnebeeld de aarde was, slaan volmaakt wel op deze Eva, de vrouwe van den avalligen mensch, tot wien voor hem en zyn gantsche nakomelingschap gezegt wierd, *dat hy tot stof en aarde zou weerkeren*.

De Orgia van Ceres, IIs en Osiris, die de menschen den Landbouw geleert hadden, passen volmaakt wel op deze Eva, moeder van Kain, dien de Schriftuur een Landman, *Vir Agricola*, noemt, en vrouwe van dezen zondigen Adam, tot wien gezegt wierd, *dat tot straf zyner zonde, het aartryk hem niet als struiken en doornen zou voortbrengen, en dat hy genootnaakt zou wezen zyn brood in het zweet zynes aanschyns te winnen*. De Orgia van de moeder der Goden, *Koningin der Schimmen*, van Hekabè, Ceres, en Proserpyn, *Godinnen der Hel*, passen volkomen wel op deze Eva, die door haar zonden de dood in de wereld deed komen, die haar macht op al haar nakomelingschap oeffende, de onvermydbare wet van te sterven onderworpen zynde.

De slang in de verborgentheden van Bacchus en de moeder der Goden ingewyd, heeft haar voornaamste overeenkomst niet met de köpere slang, noch met de vurige slangen die God in de Woestyne zond om zyn Volk te straffen, gelyk Huet en Vossius zeggen; men moet tot een hoger oorspronk opklimmen, om de betekenis van dit Zinnebeeld te begrypen.

De slang is van alle tyden in het Heydendom een Zinnebeeld van den Godsdienst geweest. Daar waren weinig beelden van Godheden, daar zy niet by gevonden wierd.

Men ziet ze op het schild van Pallas, op den stok van Jupiter en Es-

Numer.
21.

De slang
was van
alle ty-
den een
Zinne-

Zak-
ten
Goe-
de
gen-
den
slan-
in d-
stok-
ter g-
geme-
gen
sen
goed-
alle o-
in de-
word-
schei-
Me-
dienst
gebru-
geen
gia op-
geen
noch
zel va-
met d-
wist
in pla-
heb ev-
den er-
beeld-
derfch-
een va-
van a-
gevoe-
zelfs d-
zou m-
slangen
diende
tot een
kunde
De o-
eene ka-
en die
ingevo-

* Yul-
cum in
quicquid
tur.

der Orgia ge-

aan de Heyde-
chanten op Eva,
door de heiliche
de nakomeling-
„ Zy vierden,
Bacchus, zy ver-
trauw vleesch;
dit vleesch aan
reeuw en getier
wie de dwaling
zinnebeeld zelfs van
slang: en zomen
il doorgronden,
etekent het wyfje

y deze Leer van
en uit den grond
den. In der daad
men wel op deze
w noemt, en die
Goden noemen kan,
Allerhoogsten zyn.
Zinnebeeld de aar-
bouw van den af-
stiche nakomeling-
verkeren.

nischen den Land-
eze Eva, moeder
Agricola, noemt,
gezept wierd, dat
struiken en doorwa-
n zyn brood in het
n de moeder der
Ceres, en Profes-
op deze Eva, die
komen, die haar
onvermydbare wet

en de moeder der
enkomst niet mei-
e God in de Woe-
et en Vossius zeg-
men, om de be-

en een Zinnebeeld
einig beelden van

stok van Jupiter en
E.

Eeklapies, aan den staf van Mercurius enz. Op de meeste mun-
ten daar zy alleen gevonden word, is zy het Zinnebeeld van de
Godheid. Zy was het in 't byzonder van Isis en Osiris en van alle
de Goden of Godinnen, die enige overeenkomst met de Verbor-
genheden hadden, en om deze reden ziet men 'er altyd twee voor
den wagen van Ceres gespannen. In de Inwyingen speelde de
slang een voornams rol, men wierp een vergulde gemaakte slang
in den bezem der Ingewyden, die men dan van anderen door-
trok. De Bacchanten kroonden 'er haar hoofden mee, en maakten
'er gordels van. Men vergenoegde zich niet met slangevelen en
gemaakte slangen, daar waren 'er levendige, die betovert en tam
gemaakt waren, gelyk die gene die Daniel deed sterven; daar wa-
ren 'er, zag ik, in verscheide Tempels van Vesta, in dien van de
goede Godin te Rome, die men *Dea Salus* noemde, * en in bys-
alle de Tempels daar Godspraken gegeven wierden; men voedeze
in deze Tempels op, men handeldeze zonder vrees van gequest te
worden, om dat zy den menschen geen quaad deden, gelyk ver-
scheide Schryvers verzekeren.

Men moet niet verwondert zyn dat zinnelooze Natien, die den
dienst dien zy Gode verschuldigt waren, tot den duivel hadden over-
gebracht, en een zinnebeeld van de Godheid gemaakt hadden van 't
geen maar een zinnebeeld van den duivel was. Want zo de Or-
gia op Eva en op den eersten Vader Adam slaan, gelyk 'er mischien
geen reden van twyffeling meer zal over zyn na het geen my daar
noch van staar te zeggen: was de heilige slang maar een afbeeld-
zel van de verleydende slang, maar die de duivel, loerende om
met de onwetendheid en de verdorventheid der menschen zyn
wraak te doen, in een voorwerp van eerbied had doen veranderen,
in plaats dat het een voorwerp van afgryzen had moeten zyn. Ik
heb evenwel luiden, die in de zinnebeeldige wetenschap der Oud-
den ervaren waren, gezien, die beweerden dat men in de zinne-
beeldige Godgeleerdheid der eerste tyden twee slangen moest on-
derfcheyden, zinnebeelden van twe tegenstrydige beginselen, het
een van God, en het ander van den Duivel. Het bewys dat zy 'er
van aanvoeren, is, dat men de slang by al de weldoende Godheden
gevoegt ziet, die by de Orgia behoren, en dat in de H. Schrift
zelfs de kopere slang het zinnebeeld van den Verlosser was. Dit
zou men ook uit enige Munten kunnen bewyzen, waarop men twee
slangen ziet, waar van de eene de ander verslind. Dit artikel ver-
diende wel door de Geleerden opgeheldert te worden, en zou
tot een sleutel kunnen dienen om verscheide zaken van de Fabel-
kunde uit te leggen.

De ongehoorzaamheid van onze eerste Voorouders, die van de
eene kant al te droeve gevolgen in de uitwerkzelen der zonde had,
en die van de andere kant hun al te vleyende hoop deed opvatten
ingevolge der beloften die hun gedaan waren, was een al te aan-

P 2 zienlyk

* *Julius Firmicus Maternus, cap. 1.* *Sebasium colentes Jovem, anguem,*
cum iniciantur, per solum ducunt, adhuc primi erroris vitia grassantur, &
quicquid hominem perdidit, colitur, & funesti anguis callida crudelitas adma-
tur.

beeld
van den
Gods-
dienst.

Tab.
Firmici,
lib. de
Prof.
calig. or-
roris cap.
2.

Den. 14j
vi. 16.

Slangen
in de
Temp-
pels op-
gevoekt.
Suidas
Cicero
Quintian.

zienlyk voorval om aan de nakomelingschap geen geheugen van hun droevigen val te behouden, die oorzaak van zo grote qualen geweest was, en oorzaak tot een groter goed gegeven had.

Bewaarders van 't Geloof en de Openbaring, bepalende volgens Gods bevelen voor 't toekomende wat de menschen moesten doen om hem te behagen, besloten zy onder verscheide Zinnebeelden en in 't gebruik van verscheide heilige oeffeningen, 't geen huy zonder ophouden het verlies, dat zy geleden hadden, de afschrik van de zonde die het veroorzaakt had, de verwachting en de verdiensten van een Verlosser, de schikking van een bovennatuurlyk leven en van de genade, met de zoete hoop van de heerlijkheid moest voor ogen stellen.

Dit is 't geen ik van den aanvang reeds gezegt heb dat men uit de mischeemische Godsdiensten halen kon, die hoe gebreklyk en wanchapen zy ook zyn mögen, ons bewyzen genoeg verschaffen, dat zy op den waren Godsdienst, dien zy gruwlyk verbaistert hebben, zyn ge-ent.

Nadere
trekken
van
overeen-
komst.

In der daad dit kan men uit de Zinnebeeldige Fabelen van de Heldenische Godgeleertheid besluiten, waar van de meeste tot de Orgia behoren, die alle op deze eerste en grote waarheden zinspelen. Verbeeld ons Minerva, aan Pandora de nootlottige * Doos ter hand stellende, of de dochters van Cekrops den korf toevertrouwende, waar in Erychton opgesloten was, met verbod van dien te openen, niet een gebod, dat een drift van nieuwsgierigheid en hoogmoed deed overtreden? Is het serpent Python, Latona zonder ophouden vervolgende, om haar vrucht te verslinden, niet een beeldzel van de strikken die het helsehe serpent Eva spande? Saturnus zyn kinderen, op Jupiter en de anderen na, die door het geraas dat de Korybanten in de Orgia maakten gered wierden, verslindende, wyft ons die niet het ongelyk aan, dat de eerste mensch aan zyn nakomelingschap deed, en God enigermate door het berouw van onze eerste Voorouders en door den ingestelden dienst om hem te verzoenen bevredigt? Alle soorten van ziekten die de dood veroorzaken uit de doos van Pandora vliegende: † het kind half mensch en half serpent, dat in den korf van Cekrops

* Pausanias in zyn Attische zaken maakt van een beeld van Minerva gewag, dat te Athenen in den Tempel der Maagden was, die aan haar dienst toegewyd waren. In de beschryving die hy van dit beeld maakt, zegt hy „aan den voet „van de Speer die zy in de hand houd is een Draak, die men zou kunnen denken dat Erychton was. Op het voetstuk ziet men in laag verheven beeld „werk alles wat men van de geboorte van Pandora verhaalt, die Hesiodus en „de andere Dichters zeggen dat de eerste Vrouw geweest is. „ Zo men de woorden van dezen Schryver wil nadenken, zal men daar in ontdekken dat zy kunnen dienen om het gevoelen dat ik heb te styven, dat de fabelen van Minerva, Pandora, Cekrops en Erychton openbaar zinspelen op den eersten oorsprong der menschen, op den val onzer eerste Voorouders, en de verborgentheden van onzen Godsdienst.

† Antigonus de Karystier in het 1de hoofst. van zyn verzameling van Wonderbaarlyke historien, zegt niet gelyk de andere oude Schryvers, dat de dochter van Cekrops, den korf openende, dien Minerva haar toevertrouwd had, gevreesd

N
geheugen van
o grote qualen
en had.

alende volgens
moesten doen
Zinnebeelden
geen hun
n, de afschrik
ting en de ver-
bovennatuurlyk
de heerlijkheid

heb dat men uit
gebreklyk en
beg verſchaffen,
verbaſtert heb-

Fabelen van de
e meeste tot de
aarden zinspe-
ttige * Doos ter
korf toevertrou-
verbod van dien
wſgierigheid en
on, Latona zon-
verſlinden, nie-
erpent Eva ſpan-
anderen na, die
a maakten gered-
elyk aan, dat de
God enigermate
door den ingeſtel-
ſoorten van ziek-
ndora vliegende:
den korf van Ce-
krops

van Minerva gewag,
haar dienſt toegewyd
et hy, aan den voe-
nen zou kunnen den-
laag verheven beek-
elt, die Heſiodus en
ſt is. " Zo men de
in ontdekken dat zy
de fabelen van Min-
den eerſten oorsprong
n de verborgentheden

erzameſing van Wou-
vers, dat de dochten
vertroud had, ge-
des

T Deel. M. II 4

krop
Zinne
waar
spron
vrouw
men
uit de
boren
droevi
orde d
en de
zamen
onze e
van de
beganen
twee sla
zeven h
ter oort
les ter
pollo,
len door
Meduza
over Du
Ik zou
lyk zou
wysheid
uit Jupit
Voorzeg
waar vo
Wie
na, Pro
lus, of d
naten b
de Maas
geen sch

den hadde
kind met
gewaar w
een kind
dat de sla
eerste alke
onzer eerst
komeling
• Het S
der Heyde
fel van de
zynde, ni
ook volgen
regging de
en de geel

krops gevonden wierd, toen zy dien openden, en waar van het Zinnebeeld noch in de Inwyingen van de Verborgentheden bewaard wierd. De wetgevers, de eerste slichters van den oorsprong van eenige volkeren, zyn Erychton, en deze vrouw, waar van de Seythen zich afkomstig rekenden, en die men veronderstelt, half mensch en half slang te zyn. De menschen uit de gezaaide tanden van den Draak gesproten die zo dra zy geboren zyn elkander verdelen, betekenen ons al deze zaken de droevige en dodelyke uitwerkzelen der erfzonde niet, en de wanorde der begeerlykheid? Zyn Atë die uit den hemel gejaagt wierd, en de boom van den tuin der Hesperiden die door een altyd waakzamen draak bewaart wierd, geen verbloemde Zinnebeelden van onze eerste Voorouderen, uit den Lusthof van Eden gebannen, en van de vrucht van den boom des levens berooft, dien zy na hun beganen mislag niet meer mochten aanraken? Eindelyk is Herkules, twee slangen in de wieg dood drukkende, en van de Hydra met zeven hoofden zegepralende (een aanmerkenswaardig Zinnebeeld, ter oorzaak van den draak in de Openbaring) is dezelve Herkules ter Helle dalende en Cerberus aan den band leydende: is Apollo, wreker van Larona, en het Serpent * Python met zyn pylen doorschietende; is Perseus, door middel van Minerva over Meduza zegepralende, geen zinspeling op de zege die de Verlosser over Duivel en dood behalen moest?

Herkules, Apollo en Perseus, Zinnebeelden van den Verlosser.

Ik zou noch andere zinnebeelden kunnen vinden die het gemaklyk zou zyn op dezen Verlosser te huis te brengen; de ingeschape wysheid, wiens eeuwige voorttelling, in de geboorte van Minerva, uit Jupiters hoofd hervoortkomende, ook wegens den tyd in de Voorzeggingen der Sibyllen, in de Maagt die baren zoude, en waar voor de Druïden Altaren hadden opgerecht, verbeeld wierd.

Wie weet zelfs of de jonge Vesta, de jonge Isis, Minerva, Diana, Proserpina, Venus Urania, Dictynna, Britomartys, *Dea Salus*, of de goede Godin, die dezelve Godheid onder verscheide namen betekenen, en wier maagdelyke staat zo geroemt wierd: of de Maagt, die in den Dierenkring onder de Hemeltekenen is, geen schaduwen en duistere Zinnebeelden van deze onbevleete

P 3

Maagt

den hadden dat Erychton half mensch en half slang was, maar alleen dat zy dit kind met twee slangen omwonden vonden. Dit kan men nog op eenige munten gewaar worden, alwaar men boven den korf van de Orgia, *Cybele* genaamt, een kind ziet, met een of twee slangen, 't geen een nieuw bewys uitmaakt, dat de slang in de verborgentheden zinspeelt op den mislag van Pandora, de eerste aler vrouwen volgens de Heydenen, of om beter te zeggen, op den val onzer eerste Voorouderen, en op den elendigen staat waar in de erfzonde hun nakomelingschap gebracht had.

* Het Serpent Python is klaar het Zinnebeeld des Duivels, volgens de stelling der Heydenen zelfs, indien men overweegt dat de geest van Python het beginsel van de Waarzegging der Heydenen is, die een uitwerking van de Toverkunst zynde, niet anders als het werk van den Duivel zyn kon. 't Is waar dat Apollo ook volgens de Heydenen de God van de Voorzegging was, en dat al de Waarzegging der Heydenen by de zwarte kunst te huis horende, de geest van Apollo en de geest van Python in den grond maar een geest en een beginsel waren.

Maagt waren, die te eniger tyd zonder haar kuisheld te krenken, den Zaligmaker ter Wereld brengen moest; en of deze maagdelijke order, in alle tyden zo klaar uitgedrukt, niet ingeslekt was om eenigenmaten deze maagdom eer aan te doen, die tegen de wetten van de natuur vruchtbaar worden moest?

De Moedermaagt die den Verlosser heeft voortgebracht, heeft een zo wezentlike overeenkomst met den Verlosser zelfs, dat het waarschynelyk is dat zy beide in de Openbaring begrepen wierden, die aan onze eerste Voorouders van de Verborgentheid der Verlossing gedaan wierd, zo dat deze Verborgentheid niet alleen in 't gros geopenbaart wierd, maar met enige harer voornaamste omstandigheden.

ZESTIENDE HOOFSTUK

Vervolg
der sel-
ve stof.

Ik heb reeds in het artykel van den Vuur-dienst aangemerkt, dat men twee Vests onderscheyde, de eene de Moeder en de andere de Dochter, dat deze twee personen onder den naam van Moeder der Goden verwart, het ook in byna alle de andere menen waren, die men aan deze Moeder der Goden geeft, zo dat men in de fabelkunde twee Vests, twee Iffissen, twee Cerellen, twee Rhés, twee Opsen, twee Cybelen, enz. vind. Ik heb gezegt dat die gene, die ondersfeld word de Dochter te zyn, aangezien als haar maagdom zo zuiver bewarende, dat deze maagdom haar uitmuntendste voorrecht was. Men schryft haar twee plaatsen in den Hemel toe, een in den Dieretiern, in het teken

Het blykt evenwel klaar uit de fabel van Apollo, die Python met zyn pyth doorfchiet, en die van dezen Vysd zegepraalt, dat het in den oorsprong tegenstrydige beginselen waren, waar van Apollo ons dezen Verlosser voor ons stelt, die de zon der gerechtigheid is, oorzaak van dit zuivere licht dat de Profeten verlicht heeft, en die zelfs het voorwerp hünner profecyen geweest is.

* Onlangs zyn my enige handchriften in de handen gevallen, door Zendelingen opgeslekt, die een langen reeks van jaren in China hebben geleest, dat y veel ervarentheid in de taal en kennis der oude letters van dit ryk gekregen hebben. 't Zyn kleyne verhandelingen over enige uitgetrokke plaatsen van de klassieke boeken die al het voornaamste van den Ouden Godsdienst der Geleerden inhouden, daar de Chinezen eerbied voor hebben, gelyk wy voor de boeken van Mozes, en waar in zy een zo eerwaardige oudheid erkennen, dat zy die oud als hun ryk stellen. In deze uittrekzels word van een Moeder-Maagt en haar zoon gesproken, op een zo kenlyke wyze in zo veel stukken die overeenkomst hebben met het geen 'er onze Godsdienst ons van leert, dat het schynt dat ze niet onbekent kunnen blyven. Vooronderstelt zynde dat deze uittrekzels getrouw en wettig waren, zou niets myn stelling over de fabelkunde beter staak houden. Ik hoop dat deze Zendelingen in 't vervolg hun ontdekkingen en kennis in 't licht zullen geven, en daar de juiste uitgetrektheid en zekerheid me geven die zy verdienen.

Dan zal het licht dat zy de wereld over den Godsdienst der eerste tyden geven, zo veel te meer kracht hebben, om dat zy het zullen gehant hebben uit gedeelstukken die van de eerste tyden af in wezen zyn en met zorg bewaart worden, en dat deze ontdekkingen uit een zuiverder en zekerder bron zullen schynen te vloeien, als de andere gewoonten, die de woestheid der Amerikanen veel verbastert heeft.

te krenken,
ze maagdelij-
keft was om
egen de wen-

bracht, heft
zelfs, dat het
repen wierden
heid der Ver-
et alleen in
orneamte op

lauch nomis

OK.

der met god

ingemerkt, da

der en de

den naam, wa

e de andere na

n, geeft, zo de

awen, ik heb go

te zyn, en

dat deze mag

ryft haar twee

in, het teke

ood ziele van

roep, en

on met zyn pyta

den oorsprong te

Verloffer voor, en

re licht dat de Pri

yen geweest is

en, door Zende

en gekeft, dat is

ryk gekregen ha

plaatzen van de

diens der Geleer

wy voor de boeke

en, dat zy die ewi

Moeder-Magt en

ukken die overen

dat het schynt de

deze uittreksel ge

kunde beter staat

dekkingen en ko

id en zekerheid na

de eerste tyden geve

hebben uit gedenk

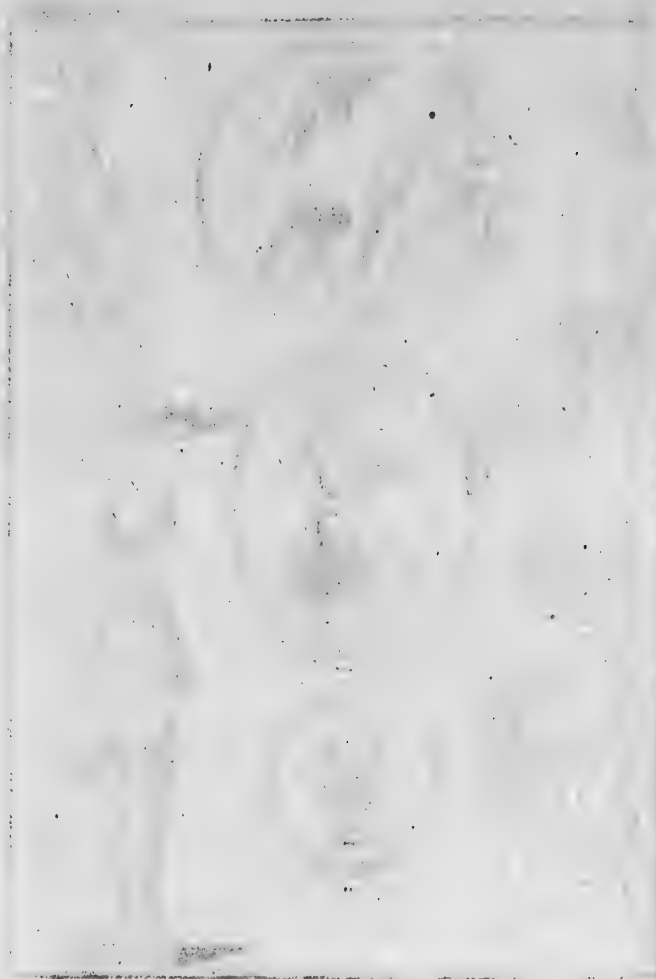
g bewaart worden,

n zullen schynen te

merken veel ve

I Deel bl. 117.

van de
heid g
was;
verkn
medeb
met ee
Iſis en
dert;
men ze
koper
de, was
was, w
een hal
de geda
de geda
Bacch
kunde o
niet geb
vpeden.
heid de
Cælius
van Alex
Bacchus
het uit.
de zinnen

† *Geop*
he proſus
tur. Quid
inſigni &
eſt imperi
nam y^o @
num, non
* *Celſu*
tini tui in
nam tibi v
Sylvâ hæc
mumque M
cupare, pr
chum, fili
pro Virgin
ſed & repu
parari tame
telligunt in
juncta non
rit. Veru
conjectas,
vocant. . .
tus qui neſc
Proſerpina
ziorum my
Draconem
unt, & qu
vocatum Ica

van de maagt, en de andere in de Maan; waar van men een Godheid gemaakt heeft, by wie de kuisheid in zonderlinge achting was; maar deze maagdom was met een soort van vruchtbaarheid verknocht, gelyk de naam van *Erigone* †, dien men haar geeft, medebrengt. Deze Maagt uit den Dierenriem, wierd niet alleen met een koren-air in de hand, dat een van de Zinnebeelden van *Iris* en *Ceres* is, verbeeld, gelyk men ze noch hiedendaags affchildert; men verbeeldeze oudtyds met een kind aan de borst, gelyk men ze noch in een oud gedenkteken ziet, dat ik heb laten in 't koper brengen. *Vesta*, dochter van *Saturnus*, schoon maagt zynde, was minnemoeder van *Jupiter*. *Venus Urania* die ook maagt was, was moeder van de *Min*; en deze *Iris*, op wier hooft men een halve Maan ziet, word dikwils verbeeld *Horus Apollo*, onder de gedaante van een kind, dat zy in haar armen houd, en onder de gedaante van een Stier of den God *Apis* te zulgen gevende.

Bacchus is dezelfde als *Horus*: maar *Bacchus* word in de Fabelkunde ook de Zoon van een Maagt genaamt. *Bacchus* is zo dra niet geboren, of *Merkurius* brengt hem aan de Nymfen om op te voeden. Nu verslond men door den naam van Nymf in de Oudheid de personen van de vrouwelyke sex die nooit gebaart hebben. *Celius Rhodiginus* * vraagt over eenige Schryvers die het leven van *Alexander* beschreven hebben, en alwaar gezegt word dat *Bacchus* van *Jupiter* en *Kora* geboren is, wat *Kora* was; en legt het uit. De Schryvers, zegt hy, hebben dit woord in verscheyde zinnen opgenomen. Want vooreerst noemde de natie der Mo-

Bacchus word in de fabelkunde ook de zoon van een Maagt genaamt.

Nymf was hy de Ouden betekent.

lof.

† *Goropius Becanus, lib. 4. cui titul. Chron.* Dicitur autem hac virgo, nomine prorsus admirabili, & tali ut in se quo maxime contraria concludere videatur. Quid enim ad audiendum altius, quam eam Virginem vocari, quae ab insigni & excellentissimo partu nominetur? Quisquis enim Graecae linguae non est imperitus, dum *Erigonem* audit, satis intelligit siue partis nomen derivari: nam *yo* & *g* *genio* dicit legitimum filium significat, non adoptivum, non putativum, non illegitimum, sed proprie cuique & naturaliter suum.

* *Celius Rhodigin. lib. 7. cap. 25.* At *Dionysius* meus quem *Latini* tui in secundo *Alexandri* gestorum, *Jove* ac *Cora* factum reddidere, qualisnam tibi videtur? Aut quam putas esse *Coram* istam? Ego detrum resupinatam *Sylvā* hac proruiffe sum visus. *Coram* quidem varie capi in auctoribus, primumque *Molossorum* gentem eo nomine puellas decenter formā conspicuas nuncupare, proptereaque eorundem rex *Ades* siue *Aidoneus*; uti est apud *Plutarchum*, filiam appellavit *Coram*, quem rapere adortus sit *Pyrithous*. Sed & pro *Virgine* eae *Coram* adnotavit *Eustathius* *ad* *Od.* *13* *ag.* quod ornare indicat, sed & repurgare quorum utrumque etati congruit in corrupta ac pura. . . Disparari tamen ab *Cora* & *Partheno* *Nympham*, invenias: quippe *Parthenon* intelligunt infamiam prorsus virilis concubitus; *Nympham* quae *Paulo* ante viro juncta non diem tamen pepererit, *Gynem* vero dicunt quae partum jam suscepserit. Verum & *Coras* *Poetae* *Naves* dicunt *Protoploos* id est, primam in aquam coniectas, tanquam plane virgines sint. *Coram* item *Graeci* pupillam in oculo vocant. . . Proserpinam &c. ab *Gracis* nuncupari nemo in litteris tam Senatui qui nesciat. . . Scribit *Clemens* *Jovem* commutatum in anguem intulisse *Proserpinæ* filiae vitium, unde natus sit *Dionysius*, quo argumento etiam *Sabaziorum* mystica *Draconem* praeferrunt in orbem complicatum. Hinc & *Poetae* *Draconem Tauri* patrem dum concelebrant, symbolicè opertèquae *Jovem* innunt, & quo & filia natus sit hic *Tauri* specie, Quare ab *Lycophrona* *Taurum* vocatum scimus.

lossen de jonge dochters, die door een kuische en zedige schoonheid uitmunten: hierom gaf de Koning van deze natie * *Aides of Aidoneus*, gelyk hem Plutarchus noemt, den naam van Kora aan zyn dochter, die Pynthous ondernam te schaken. Maar Enlathuis, voegt hy 'er by, heeft aangemerkt dat Kora altyd voor een Maagt genomen word, van het Grieks *κῆρ* *κῆρα*, 't geen opschikken en zuiveren betekent, beyde volmaakt met deze zuivere en onbevleete leeftyd over een komende. Rhodiginus haalt enige andere uitleggingen van het woord *Cora* aan, waar van de eigenlykste is, dat men dus by de Grieken het wic in 't oog noemde, dat men in dezen zin maagt kan noemen, om dat het de minste vleek niet dulden kan, en dat de geringste zaak het zelve hindert.

Deze Schryver voegt 'er vervolgens by, dat niemand, die enigzins in de letters ervaren is, onkundig is, dat men den naam van *Cora* aan Proserpina gaf, en dat Bacchus een zoon van Proserpina en Jupiter was. Van den naam dezer Godin *Cora*, Maagt en Moeder van Bacchus, zyn zonder twyffel de Korybanten genoemd, en dit heeft Strabo byna gegift, wanneer hy dezen naam van dien van *κῆρ* doet afkomen, dien aan de jonge Dochters gaf, om dat de Korybanten diergelyke klederen droegen.

Proserpina is dezelfde Godheid als Diana, als Minerva, als de jonge Vesta, en de jonge Isis, by wie de kuisheid zo hoog in waarde was. St. Klemens van Alexandryen heeft geschreven, dat Jupiter de gedaante van een slang hebbende aangenomen, haar geweld aandeed, en 'er Bacchus, anders Dionysius, by kreeg; dat het om deze reden is, dat in de Orgia van Sebadius de in een gekrulde slang het Zinnebeeld van de verborgentheden was. Om dezelfde reden is het ook dat de Dichters, wanneer zy in hun verzen den Draak, vader van den God Taurus of Bacchus, vieten, klaar Jupiter betekenen, uit wien en zyne dochter Proserpina, Bacchus onder de gedaante van een Scier geboren is: 't geen ook doet zien dat Bacchus, Horus en Apis dezelfde Godheid waren.

Heeft men dan geen grond genoeg om te zeggen dat in alle deze verbloemde fabelen van de Zinnebeeldige Godgeleertheid der eerste tyden, beyde de Eva's afgebeeld zyn, waar van de eerste, Moeder van alle menschen, zo schadelijk aan haar nakomelingschap was, als de andere haar door haar maagdom nut was, die eniger maten verdiende de Wereld een Verlosser te geven? men moet ook aanmerken dat in de H. bladen de Maan het Zinnebeeld van deze Maagt is, gelyk zy het in de ongewyde Oudheid van die gene was, waar van ik zo even gesproken heb.

Bacchus, Horus-Apollo, en Apis, die men aan de borst van Isis ziet leggen, waren de Zon in de ongewyde Oudheid. Zou men niet kunnen zeggen dat zy het Zinnebeeld van den Zaligmaker waren, die de ware Zon der Gerechtigheid is? Maar zo Bacchus, Horus, en Apis de afbeeldzels van den Verlosser zyn, zal het

* Deze gewaande Koning der Molossen *Aides of Aidoneus*, is de Pluto van de Fabel, de God der Hel: en deze naam *Aidoneus* schynt van *Adonai* gemaakt te zyn, een der namen van den waren God in de Hebreuwsche taal.

Strabo
lib. 10. p.
321.

Proserpina is
dezelfde
Godheid als
Diana,
Minerva,
de
jonge
Vesta,
en de
jonge
Isis; hie-
rorie ha-
ser be-
zwan-
gering.

Bacchus,
Horus,
en Apis
waren
dezelfde
God-
heid,

het gem
waaron
de, en
onder d
nen men
Isis onde
beeld w
kruis van

Waar
een lang
ven, Zinne
beeld van
nebeeld v
ook met
gelyk ik h
de Egypt
Zinnebee

Goropio
Maagt ule
in de hanc
tekenen, c
vens, het
zeggen dat
wyn zelfs
beeld wicr

En dat in
van de Euc
verborgent
beelding de
ons Jezus
zelfs het
Dit stryd
der Ouden
kelyk tot d
ker volgens
den van M

† Goropius
bilus, stellat
signis, & ad
significatur, c
tia. . . . Qu
cente exorient
cibum esse ele
mon, Alacel,
cam vocaveru
fir, sed cibus
ri perennis, at
go hanc spican
tur, quo com
condemnatione

het gemaklyk zyn de dubbele geboorte dezer Goden uit te leggen, waarom men in de Verborgentheden in 't eerst hun dood bewende, en naderhand hun Opstanding vierde. Waarom men Apis onder de gedaante van een Stier verbeelde, tusschen wiens hoornen men een kloot ziet, die de Maan verbeelt, waar op Osiris en Isis onder de gedaante van halve menschen en halve slangen verbeeld worden, en aan wiens hals men een lijsch of Hermetisch kruis vastmaakte.

Waarom men in de Zinnebeeldige figuur van Horus hem met een lang kruis in de hand verbeelt, hebbende de kop van een speyven, Zinnebeeld van de Godheid, met een winkelhaak, Zinnebeeld van de Gerechtigheid, en den *Litus* of Wicchelstok, Zinnebeeld van het Priesterschap: Waarom men eindelyk Bacchus ook met een Wyngaards-spijs als een kruis gemaakt, verbeeld, gelyk ik hier na zal aantonen, sprekende van dit Zinnebeeld dat by de Egyptenaten heilig was. Dit zyn sprekende figuren, en de Zinnebeelden schynen zich zelve daar uit te leggen.

Goropius Becanus † van de vruchtbaarheid van Erigoné of de Maagt uit den Dierenriem sprekende, vind in de korenair, die zy in de hand houd, een heerlyk Zinnebeeld om den verlosser te betekenen, die het uit den Hemel gedaalde brood, het brood des levens, het brood der sterken zyn moest. Waarom zouden wy niet zeggen dat in Bacchus, dien men dikwils in de Oudheid voor den wyn zelfs neemt, gelyk Ceres voor het koren, ook die gene verbeeld werd, die de wyn moest zyn die de Maagden voortbrengt?

En dat in de Offerande van brood en wyn, die een Zinnebeeld van de Eucharistie in de Wet de natuur was, dat even eens in de verborgentheden van Ceres en Bacchus gevonden wierd, Zinnebeeldig deze eeuwig durende Offerande verbeeld wierd, waar van ons Jezus Christus de wezentlykheid gegeven heeft, en waar in hy zelfs het slachtoffer en de Priester is?

Dit stryd niet tegen het geen ik hier boven van de Bacchanalen der Ouden gezegt heb, want schoon de wyn in dezen zin noodzakelyk tot dit Offer schynt te moeten behoren, is het evenwel zeker volgens de getuigenis van St. Justyn, dat in de verborgentheden van Mithra, waar in deze Vader een overeenkomst beweert

Q

† *Goropius Becanus, lib. 4. cui titulus Chronia. Quid inter cetera illo in irabilibus, stellam illam quam nascente Christo in Oriente erat primâ magnitudine insignis, et ad femora Virgines collocata a Chaldaei nomen accepisse, quo illud significatur, quod latinus diceret, signum cibi sustentantis confirmantis et elevantis. . . . Quis hic non admittetur præcipitum hanc stellam, cum Christo nascente exorientem, hoc nomen obtinuisse, quo indicaretur cum, qui nasceretur, cibum esse elevantiem, sustentantem atque confirmantem. . . . Bene igitur Asimon, Alacel, Asimech, nominatur stella hæc, quam veteres Græci, Latini spicam vocaverunt, eadem quam expositi ratione, eo quod spica non solum cibum sit, sed cibum vivus, è quo parvis aliis et aliis cibis nascitur, et hæc cibum sibi perennis, ac perpetuo hominibus sustentans. . . . Nec ociose aut frustra Virgo hanc spicam manibus suis tenet, eo quod cibum ille de pura Virgine nascitur, quo comesto ad Libram iustitie eterna procederemus, nihil amplius veris condemnationem, Christo longe peccatis nostris preponderantibus.*

Goropius
Becanus.
lib. 4.

Justini
Apologi
2 pro
Christo.
p. 98.

te vinden met het betwonderlijke Schiedent omte Alaars; men evenwel deze Offerande niet als met brood en een beker water vonden, en het is waarschijnlijk dat dit de Natien deden, by wien de wyne niet in gebruik was.

Hierin
Origes.
Opera,
tom. 2.
Nov.
part. 2.
col. 2.

Dit alles kan door een plaats bevestigd worden, die de Heer Huët uit een oud Arabisch Schryver * verhaalt, want in zyn aantekeningen over Origenes, over het stuk der Sterrekylers sprekende, die de geboorte stelling van onzen Heere Jesus Christus uit den Hemelloop hadden willen opmaken, heeft hy deze aanmerkelyke woorden. „ Zy zyn door Albumazar, een oud Arabisch „ Sterrekylers bedrogen, die de Beelden optellende die met de „ constellatie van de Maagt opgaan (volgens de Lore der India- „ nen, der Perzen en der Egyptenaren, die zekere Beelden onder- „ stellen, die in ieder tiental, dat is te zeggen in ieder tienden „ graad van de Constellatie opgaan) in het eerste tiental van de „ Constellatie van de Maagt des Dierentriens, het Beeld van een „ zeer schone Maagt plaakt, die een kind aan de borst heeft leg- „ gen. Zy voed het kind, zegt de Arabische Schryver, in een „ plaats *Abrys* genaamt, en een zekere Natio geeft aan dit kind „ den naam van Jesus, 't geen in 't Arabisch *Els* heet, en de eer- „ wig Star van de Maagt gaat met dit Beeld op.

De Heer Huët heeft gelyk dat hy deze geboortestellers verfoeit, maar het volgt evenwel uit de woorden van dezen ouden Arabischen Schryver, dat deze Maagt, een kind zuigende, in de oude Astronomische stelling der Perzen, Indianen en Egyptenaren was, en dat de Christenen van zyn tyd, die hy met deze woorden, *en zekere Natio*, beschryft, geloofden dat het kind, dat aan de borst van deze Maagt legt, Jesus, of het Afbeeldzel van Jesus, den Zeligmaker, was, waar uit wy licht kunnen besluiten, dat hy in de Orgia der Ouden was verbeeld gewoest.

Schoon men misschien zo diep in de voetstappen, die ons van den ouden Godsdienst der Wilden noch overig zyn, niet kan indringen, wyzen ons enige hunner fabelen nogtans een God des Schepper, en een God den Verzoener aan.

Maar de gene die de meeste overeenkomst met de moeder der Goden in de Orgia heeft, is deze uit den Hemel gekomde Vrouw, waar van ik reeds gesproken heb, en daar zy den oorsprong der menschen aan toeschryven. De Huronnen noemenze *Ata-enis*: dit is een naam zamengesteld uit *Ata*, dat de persoon betekent, en uit *Enis*, dat in de zamenstelling een buiten gemene lengte of verheid van tyd en plaats betekent, of dat de hoogste graad in 't stuk van goed of quaad is. Deze naam van *Ata* verschilt niet van de

Vul.
Cren-
cum.
Hij.
Gend.
lib. 1.
Ata-
enise,
naam
van de
Vrouw
die uit
den He-
mel ge-
jaagt
wird
volgens
het ge-
woelen
der Hur-
onnen.

* Hierin Origenis Opera, tom. 2. Nov. Part. 2. Col. 2. Hier sekket Albumazar vetus Astrologus Arabs, qui imagines recensuit, quae cum Virgine ascendit, (iuxta Perthesi, Isidorum & Egyptiorum doctrinam, qui cum singulis signis decem imagines quaedam ascendit signum) in primo Virgine de-
ono Virginis imaginem collocat formosam, postquam gestantis & lactantis. Ne-
trix personam, inquit in loco qui dicitur *Abrys* & vocat ipsum puerum quendam
geni Jesum, cuius interpretatio est Arabice *Els* & ascendit cum ea stella Vir-
ginis eterna.

Ata of
Iaccha
Deze
die zy
de men-
verschil-
bozen n-
over de
een qu-
men, d-
ligcham-
ken, m-
deze dar-
dienst g-
weest m-
Zou
en boze
na hun-
licht na
die haar-
de dood
re kinde-
merkens-
geen als
der enig-
zy gelyk
spreken,
Ik zeg
de moed-
zelfde vs-
het de na-
wierd, n-
het is wa-
Albene,
nerva, g-
Albarga
den van

* Phorm
geleden is o
vinden. M
de afleyding
in deze nam-
† Pausan
krops, die
hy zegt dat
de, het land
Adia, na
vers Cekrop
teus ook ge-
en die zeer
niet enen e

Ata of *Até* van Homerus; en van de *Até* van 't Evoo roepen der Iacchanten.

Deze vrouw is de grootmoeder van *Therophleogenes* hun God, die zy ook in den tyd veronderstellen geboren te zyn; en onder de menschen geleest te hebben; maar veel van haar klein-zoon verschildende, die niet als goed zoekt te doen, is zy van een zeer bozen aart; zy eet niet als slangen en adders, zy heeft het gebied over de dood; zy zuigt zelfs het bloed der menschen, die zy aan een quynende ziekte doet sterven; zy is de Koningin der schimmen, die haar de schatting schuldig zyn van al 't geen met haar lichamen begraven is geweest; en zy dwingt om haar te vermaken, met haar dansende, want zy stellen al de gelukzaligheid in deze dansen, die een van de voornaamste plichten van den Godsdienst geweest zynde, ook het voorwerp van de gelukzaligheid geweest moeten zyn.

Zou men inderdaad niet zeggen, dat men in deze Vrouw van een bozen aart, die niet als slangen eet, en aan wie alle menschen na hun dood hulde bewyzen, deze zondige Eva ziet, die al te licht na de verleydende redenen van den bozen geest luisterde, die haar door den mond van de slang aansprak, en die hier door de dood in de Wereld deed komen, waar aan haar zonde alle hare kinderen onderdanig maakte? 't Is van een andere kant aanmerkenwaardig, dat zy onder hun mensch gewordenen Godheden geen als deze Vrouw en haar zoon of kleyn-zoon noemen, zonder enig gewag van een Vader te maken, waar uit het schynt dat zy gelyk de Ouden de eene en de andere Vella, of om beter te spreken, de eene en de andere *Até* hebben verwacht.

Ik zeg van de eene en de andere *Até*, want gelyk de namen van de moeder der Goden aan beide de Eva's passen, kan men het zelve van den naam *Até* in 't byzonder zeggen. Niet alleen was het de naam van deze schuldige Eva, die uit den Hemel verjaagt wierd, maar 't was ook de naam van die gene die Maagt was, en het is waarschynelyk dat van dit woord *Até* al de andere van *Até*, *Aibene*, *Aibena*, *Aibrena*, *Asberonia*, eerste namen van * Minerva, gemaakt zyn, gelyk ook die van *Atergatis*, *Adargatis*, *Aibargatis*, *Aibara*, *Aibyr*, *Astur*, *Astara*, namen van de Goden van Syrien. *Acte*, *Attis*, *Actea*, *Attica* † zyn woorden die

Q 2

* Phormutus of Cornutus zegt, dat het zeer moeyelyk is om dat het zo lang geleden is de afleyding van den naam van Minerva, die hy *Aibrena* noemt, te vinden. Men kan het zelve van byna al de namen der Goden zeggen, want de afleydingen die men 'er van gemaakt heeft veel later zynde als de tyd, waar in deze namen gegeven zyn, moeten byna alle gebreklyk geweest zyn.

† Pausanias maakt *Acteus* eersten Koning van Athenen, en geeft hem Cekrops, dien hy veronderstelt zyn schoonvader geweest te zyn, tot opvolger. En hy zegt dat na den naam van *Attis*, dochter van Kramus, die op Cekrops volgde, het land der Athenienzers *Attica* genoemd wierd, in plaats dat het voorheen *Actea*, na zyn eersten Koning genoemd wierd. Maar nademaal byna alle Schryvers Cekrops eersten Koning van Athenen maken, moet hy den naam van *Acteus* ook gehad hebben, naam die van het woord Adam ichynt afgeleyd te zyn, en die zeer wel op dien genen past, dien wy veronderstelt hebben den zelfden met onzen eersten Vader te zyn.

En is de Grootmoeder van hun God *Therophleogenes*.

Vergelyking van de zelve met Eva.

den mensch ontfprong hebben, en werden als op den tyd van Cakrops, van Pandora, dat is te zeggen op den tyd van ontfteerste voorouders, op den tyd van Adam te huis gebracht, wiens naam den mensch betekkende op den Man en de Vrouw paste, en op mannen en vrouwen heeft kunnen uitgelegt worden; maar de onkenbaar zal geworden zyn door de woorden, waar niet hy al zamengehele zyn, en door andere verbafteringen, die evenwel gemeen en gematlyk genoeg zyn, nademaal 'er duizent voorbeelden zyn van de verandering van *A* in *E* en *D* in *T*. *Atabara* is God, de Schpper in de fabelachtige Hiftorie der Algonkynen.

In die der Braklianen word ook van een zekeren *Ata*, ten zett beredenden Waarzegger, gewag gemaakt, waar van zy vele zaken verhalen, die boven de menfchelyke krachten zyn, en die de kleynteden van een Maagt was, die hem zonder haar magdom te krenken ter wereld gebracht had. Dit is het eenigfte voorbeeld niet dat 'er in Amerika van een magdelyke Godin is. De volkeren van Peru hadden 'er een in de lucht geplaatst, die uitdeelfter van Regen en Wind was. Men vind ook in hun Hiftorien eenige overblyfsels van Poëzy, waar in 'er gewag van gemaakt word. By de volkeren van de Spaanfche Eylanden is een van de namen van de moeder der Goden die van *Atabara*, die van den naam van *Atabara*, dien men aan Jupiter gaf, fchynst afgeleyd te zyn.

ZEVENTIENDE HOOFSTUK.

DE Sang heeft iets verborgens by al de Afgodendienars van Oostindien, China en Japan, gelyk by de oude Heydenen, het zelfde is by al de Wilden van Amerika waar.

Vader Bouchet in een zynet Brieven aan den Hoer Huët, Bifchop van Avranches, zegt, dat 'er in de Hiftorie der Indianen verhaalt word: „ dat een beroemt Serpent, *Chioen* genaamt, ge-
„ waar wierd dat de Boom des Levens door de Goden van den
„ tweeden rang ontdekt was. Nademaal men mooglyk aan zyn
„ zorgen het bewaken van dezen Boom toevertrouwd had, wierd
„ hy zo vervoert van toorn dat men hem verrast had, dat hy op
„ ftaande voet een groot deel vergift uitbraakte. Het gantsche
„ Aartryk leed hier door, en niemand zou dit doodlyk vergif ont-
„ fap hebben, had de God *Chioen* geen medely met de menfche-
„ lyke natuur gekregen: hy verfcheen onder de gedaante van een
„ menfch, en flokte zonder veel te zeggen al het vergif, waar me
„ het boze serpent het heel-al bedorven had, in. ” De Verloffer
zo wel als de algemene val der menfchen, worden redelyk wel in
deze fabel afgebeeld; maar de Verloffer word noch beter in de
Offerande afgechildert, die de zelfde Indianen van een fchap
denn, en waar in men (zegt Vader Bouchet in den zelfden brief)
een foort van gebed doet waar in men hart op deze woorden uit-
fproekt: *Wanneer zal de Zaligmaker geboren worden? wanneer zal de Verloffer komen?*

Vader du Tertre, de Predikant Rochefort, Vader le Breton en verfeheide andere Schryvers verzekeren, dat de Wilden van 't

Zuider-

De
Cron.
Mij.
Conad.
lib. 1.
Thron
Conam.
Univ.
lib. 21
ch. 5.

Garcilaf.
fa, Com-
ment.
Noch.
lib. 2.
cap. 17.
Lil. Gr.
Gyrol.
Mij.
Deur.

Syn de
Joue.
vanvolg
der zelf-
de Hift.

Lettere
edifan-
tes & in-
vieses
des Hif-
fines de la
Comp.
de Jofes.
6. Koca-
oil 1. les
m.

eyd van Ca-
d van onse
cht, wiens
v pafte, en
; maar die
mee hy wil
wenwel ge-
oorbeelden
ran is God,
n.
s, een zeer
zy vele za-
, en die de
maagdom te
voorbeeld
De volke-
e uitdeeler
orten eenige
nnaakt word.
n de namen
n naam van
te zyn.

U K.

tiensnaars van
Heydenen,

Huet, Bif-
der Indianen
enaamt, ge-
den van den
lyk aan zyn
had, wierd
dat hy op-
het gantsche
k vergif ont-
de mensche-
ante van een
rif, waar me
De Verlosser
edelyk wel in
beter in de
n een fchaap
elfden brief)
woorden uit-
wanneer zal

le Breton en
ilden van 't
Zuider-

Zuider
grote l
haar to
genthei
luid da
schorste
oeffenin
is.

„ W
„ van d
„ is te z
„ den g
„ als ma
„ de an
„ versch
„ beginn
„ dag d
„ nood
„ kaleba
„ hand,
„ velent
„ De Inl

Maan da
genoegde
en ander
doen be
schreeuw
Maan ve
hoorde b
hebben v

Byna
Amerika
van de B
voelen, e

In de
toningen
dit wel d
Indianen
in dit ver
trommels
ken?

De Ou

* *Calius*
nibus mag
pres in Poë
ivi tot nato
λασιον τω
tionibus un
Proserpine

Zuiderdeel byna dezelfde* Denkbeelden hebben, die men in de grote Indien heeft, aangaande den Draak, die de Maan gedurende haar toning verslinden wil, 't geen enige Zinnebeeldige verborgentheid schynt te kennen te geven, op de zelfde wyze als het geluid dat de ene en de andere met hun *Maraca* maken, of met op schorssen, op keteltrommen of ketels te slaan klaar een goddelyke oeffening aanwyft, die een overblyfsel van die der Korybanten is.

„ Wanneer 'er een Eklips in de Maan is, zegt *Vader du Tertre* van de Karaiben sprekende, beelden zy zich in dat de *Maboya* (dat is te zeggen de Duivel) haar inslokt. 't Geen oorzaak is dat zy den gantschen nacht dansen, zo wel oude als jonge, vrouwen als mans, met de benen dribbelende, een hand op 't hooft, en de andere op 't gat, zonder te zingen, maar een droevig en verschriklyk geschreeuw van zich afgevend. Die eens hebben beginnen te dansen, zyn genoodzaakt tot het aanbreken van den dag daar in te volharden, zonder het zelfs om de dringendste nood te laten staan. Ondertusschen heeft een jonge dochter een kalebas, waar in enige kleine steentjes zyn opgesloten, in de hand, en die schuddende tracht zy haar lompe stem met dit ver-
„ velent geraas te paren.

De Inka Garcilasso zegt, dat de Peruvianen zich inbeelden dat de Maan dan in zwym viel, en in gevaar was van te sterven. Zy vergenoegden zich niet met veel geraas te maken, met gebeden te doen en andere bygelovige plechtigheden om haar uit deze slaauwte te doen bekomen, maar zy sloegen de honden ook omze te doen schreeuwen, om dat zy na hun zeggen verzekert waren dat de Maan veel van hen hielt, en zich zou laten bewegen wanneer zy ze hoorde baffen. Zouden de Ouden wel andere gedachten gehad hebben van hun jachtgodin Diana.

Byna de zelfde Denkbeelden hebbenze in het Noorderdeel van Amerika, en een oud Zendeling, na men my verzekert heeft, had van de Huronnen verstaan, dat zy van ouds onder het zelfde gevoelen, en de zelfde gewoonte hadden.

In de Astronomie noemt men de knopen daar de Zon- en Maan- toningen geschieden, het hooft en de staart van den Draak. Zou dit wel de grond gelegd hebben van dat belagchelyk gevoelen der Indianen, die geloven dat een Draak dezelve verslinden wil, en die in dit vertrouwen dan veel gebeden doen, en een groot geraas met trommels en ketels maken om hem te bevredigen of te verschrikken?

De Ouden hadden ook een Denkbeeld * dat de Zon en Maan in

Q 3

Hist. Nat. des Amér. Trais d. 7 ob. 183. vrent gevoelen der Karaiben als het Eklips in de Maan is.

Garcilasso Comentarios Reales lib. 2. cap. 23. Wondere gebaarden der Peruvianen wanneer de Maan in zwym viel, om haar weer te doen bekomen. Vremd gevoelen der Indianen omtrent den Maan- zwym, zy maken een groot geraas met ketels en trommels om haar te redder.

* *Calus Rhod. Lat. Ant. lib. 19. cap. 10. Es porto in sacris & exantationibus magnam habuisse veteribus auctoritatem ac vim, scribit Theocriti Interpres in Poeta Pharmaceutria propter eaque in Lunae deliquis adhiberi solitum, & in totis nationibus & hominum morte: purius enim ceteris habebatur, & deinde in purificationibus universis, ut in libro de Diis scripsit Apollodorus Quin & Cornu seu Proserpine Sacerdos Athenis Aeneum pulsare instrumentum assuerat, quod*

dien tyd leden, en onderwyl de Toferessen haar toverkunsten pleegden, beeldden zy zich in de zelve met haar kopere instrumenten, die van alle kanten weergalmden, te redden. Wat my aangaat, ik verbeeld my een overblyfzel van den Godsdienst der Korybanten te zien in het geluid van deze Cymbalen aan de Orgia, en den dienst van Ceres en Isis toegewyd. Zouden de eerste instellers van de godlyke plechtigheden gewild hebben dat de Zon en Maan-zwymen tydtippen waren, die onder de duistere Denkbeelden van een Draak, welke de Zon en de Maan verflinden wil, den menschen de pogingen in de gedachten bracht, die de geest der duisternis aangewent heeft om hen verloren te doen gaan; den goeden uitslag dien hy kreeg, onze eerste ouders bedriegende, en de zege die een Verlosser, uit een moeder-maagt geboren, ophem moest behalen?

Openb.
12. H.

Zinne-
beeld uit
de open-
baring
hier na
zwe-
mende.

Uitleg-
ging daar
van.

't Is zeker dat de H. Johannes ons in zyn Openbaring de zelfde zaak onder een byna diergelyk Zinnebeeld verbeeld, in die vrouw met de Zon bekleed, die de Maan onder haar voeten heeft, en een kroon met twaalf sterren op heeft. Deze Vrouw is in barensnood, de Draak met zeven hoofden, en zo vele kronen daar op, wiens staart het derde deel van de sterren des Hemels met zich sleept, past op het ogenblik dat zy haar vrucht aan den dag zal brengen, om die te verflinden; maar deze Vrouw baart een zoon, die de meester aller volkeren zyn moet. Deze zoon word ook tot Gods troon gebracht, en de Vrouw in de Wildernis geleyd, na de plaats die God haar toebereyd had. Wie is deze Vrouw? Wie de Zoon? Wie de Draak? Men kan het klaar uit het gevolg zien, want straks daar na word gezegt, dat 'er een groot gevecht in den Hemel tusschen Michael en zyn Engelen van de ene zyde, en den Draak en zyn Engelen van de andere zyde, voorviel.

De Draak, het oude serpent, dat is te zeggen de Duivel en Satan die al de Wereld verleyd, wierd 'er verwonnen en voor altoos met zyn gevolg uit den hemel gebannen.

Men zal zo veel te meer overtuigt zyn dat deze Draak, die volgens het gevoelen der Indianen de Maan verflinden wil, in de

Oud-

vocant. Apud Laconas Rege defuncto lebetibus obtinire fuit veteris instituti... Aeris porro sonos, seu rem potentissimam, multis rebus Graecorum vetustissimos adhibuisse palam est. Cur vero aeris dissono crepitu deficienti lunae auxiliantur Antiquiores, quod & Manilius significat, sed & Ovidius:

*Te quoque Luna traho, quamvis Temesae labores
Aera tuos minuas.*

Alexander etiam rationem affert ejusmodi, as & ferrum inquit quatiunt mortales, quod inde abigi daemones creditum sit, quo tempore sydera haec vim suam ad terras non perducant, quae hominibus prosit, & improbos retrudat daemones. Moris hujus item meminit Titus Livius, ab urbe condita 26. Camporum imbellis multitudo, cum aeris crepitu, qualis in defectu Lunae silentii nocte fieri solet, edidit clamorem. Et ut Plinium praeferam, etiam Theodosio secundo Papiniano:

*Procul auxiliantia gentes,
Aera crepans.*

Oudh
was,
de Ou
trouw
de ge
van w
een gr
de Ou
nomen
van T
van zy
deze l
en ger
zy, ze
" God
" te h
gevoel
mengt
gewoo
reden
om de
zouden
De r
slangen
Daar z
van op
merkel
na in a
den.
chanter
hoof v
Zy
nieuws
zeer ga
geen g
Nu
heid w
ik dat
daad ka
dat het
heid de
ons gel
enema
doening
lk be
leerthei
afgryze
was, en
veren
vergeely

Oudheid niet anders als een afbeeldzel van den heilschen Draak was, om dat Plutarchus en Alexander Aphrodisius getuigen, dat de Ouden hun kopere bekkens niet deden klinken, als in het vertrouwen dat zy van de kracht dezer bekkens hadden, om de quade geesten, Duivels of schimmen te verjagen, daar de Maan vol van was of mee geplaatst wierd, en die gedurende haar zwyming een gruwlyk geschreeuw maakten. Dit gevoelen en dit gebruik van de Oudheid wierd niet ten eersten, daar het Christendom aangenomen wierd uitgerooit en afgeschafft, gelyk wy van St. Maximus van Turin vernemen, dien dit belachelijk gevoelen der Christenen van zyn tyd zo tot toorn verwekte, dat hy een Leerreden over deze stof opstelde, waar in hy de gek scheert met het geschreeuw en geraas dat hy hen onder een Eklips had horen maken, als of zy, zegt hy, „den Schepper wilden hulp toebrengen, en als of „God, die de Hemellichten gemaakt heeft, niet in staat was om ze „te hanthaven en te beschermen.” Schoon de Kerk nooit de gevoelens der Ouden, die altyd met bygeloof of dwalingen vermengt zyn, heeft aangenomen, heeft zy evenwel zommige van de gewoontens der Oudheid gebeiteld; en misschien is het om deze reden dat zy een wet ingestelt heeft om de klokken te dopen, om de Duivels, Geesten en alle de machten der Lucht, die ons zouden kunnen beschadigen, te verjagen.

De meeste Wilde Natien hebben een gruwelyken afkeer van de slangen, daar 'er in tegendeel weer andere zyn, die ze eten. Daar zyn evenwel byna geen Wilden of zy laten 'er enige figuren van op hun lichaam prikken of schilderen. Maar 't geen het merkelykste is, is dat de beenderen en de yellen der slangen by na in al de verborgentheden van hun bezwingen gebruikt worden. Hun Priesters maken 'er kranssen en gordels van als de Bacchanten, en schikken 'er zich mee op, op de wyze als men ons het hoofd van Meduza op het schild van Pallas afbeeld.

Zy weten het kunstje ook van ze te bezweren, en het is niets nieuws hun slangen met schelstaarten te zien handelen, wier vergif zeer gaauw werkt, en dezelve in hun boezem dragen, als of zy 'er geen gevaar van te vrezen hadden.

Nu tot al deze Zinnebeelden van de Heydensche Godgeleerheid wederkerende, waar van ik zo even gesproken heb, geloof ik dat zo myn gissingen wel gegrond schynen, men daar in der daad kan nithalen, 't geen ik ten eersten geoppert heb, te weten, dat het gens het voornaamste in deze Zinnebeeldige Godgeleerheid der Heydenen is, een waar verband met het wezentlykste van ons geloof heeft, de grond van onze verborgentheden by na te enemaal op den misflag van onze eerste voorouders en dazels verdoening staande.

Ik beken dat de Heydenen hun gantsche Zinnebeeldige Godgeleerheid schriklyk hadden verward; dat men natuuryk een waar afgrizen heeft om een zo wanschapen Godsdienst, als de hunne was, en daar zy zelfs niet meer van verstonden, met een zo zuiveren Godsdienst als den onzen te vergelyken, en dat men deze vergelyking niet zonder ergernis zou kunnen maken, zo men hun God-

*Plut. de
factis in
orbis Lu-
an Alex-
ander
Aphrodis-
lib. 1.
prob. 46.
item lib.
3 probl.
43.*

*D. Ma-
xim.
Taurin.
Homil.
dede fidei
Luna.*

*V. le
Pontif.
cal de la
Benedic-
tion des
Clerget.*

Godheden zo ondeugent begreep, als Hesiodus, Homerus en na hem alle de Dichters de zelve afgeschildert hebben. Laat ons dan twe tyden in het Heydendom onderscheyden, laat ons van de eerste tyden alle deze botte verdichzelen afzonderen, die de laatste tyden verzoftene hebben, en die van Jupiter een overspeelder en groten lichtmis gemaakt hebben; van Bacchus een dronkaart in den hoogsten graad: van Venus het model van alle Hoeren, en van Mercurius een patroon der Dieven enz. Laat ons tot deze eerste eeuwen opklimmen, waar in de eerste Zinnebeeldige Denkbeelden zo verdorven niet waren.

't Is waar dat wy 'er noch enig verwarring in zullen vinden, want onder de zelve namen en onder de zelve Zinnebeelden ontdekke wy verscheide personen en verscheide voorwerpen. Bacchus en Osiris, by voorbeeld, zyn de Godheid, de Zon, onze eerste Vader, en de afbeeldzels van den Verlosser: op de zelve wyze zyn Vesta, Ceres, Isis enz. zyn de Godheid, de Zon, ende Maan, en worden in eene persoon verwart, waar in men tegenstrydige eigenschappen vind; gelyk moeder en Maagt te zyn. Evenwel zyn deze zaken in de vergelyking die men 'er van met onzen Godsdienst maken kan, gemaklyk voor die gene, die het weten, te ontwarren; in plaats dat onze Godsdienst zelfs diergelyke verlegentheden in die gene zou verwekken, die den zelve niet verstaan: want het is zeker dat men daar in van den Zaligmaker als van een God spreekt, om dat hy in der daad God is, ter oorzaak van de gepaarthed die 'er in hem van de Godlyke en menschelyke natuur gevonden word; men spreekt 'er van als een mensch, wanneer men geen acht geeft als op de menschelykheid; en deze mensch word in den naam van Adam met onzen eersten Vader en zyn gemitche geslacht verwart; hy word daar in met den zondigen mensch verwart, om dat hy alle onze ongerechtigheden op zich geladen heeft: eindelyk men past verscheide Zinnebeelden op hen toe, die met die van de eerste Oudheid overeenkomen, gelyk dat hy de Zon der gerechtigheid, het licht der Wereld, het Hemels brood is enz. De bewoordingen waar van men zich bedient om zyn Heylige moeder te eeren, schynen 'er een soort van Godheid van te maken, en dezelve met God te verwarren; want de titel van Koningin der Engelen en een menigte andere die men haar toeschryft; komen op die uit die men aan de moeder der Heydensche Goden gaf. De kerk zelfs past op haar in den dienst van haar feestdagen de woorden van de H. Schrift, die eigentlyk niet als de ingeschape Wysheid toekomen, die de Heydenen ook in de geboorte van Minerva schynen afgebeeld te hebben. De vergelyking die men van haar met Eva maakt, waar van men haar ook den naam geeft, ter oorzaak van de overeenkomst die 'er tusschen beyde is, zou gelegenheid kunnen geven, om ze beyde te verwarren, en haar in een en de zelve persoon eigenschappen te geven, die tegenstrydig schynen, gelyk Maagt te zyn, en moeder aller menschen. Eindelyk onder verscheide Zinnebeelden van den Godsdienst der eerste tyden past men haar byzonderlyk die van deze Godheden toe, die haar schynen te verbeelden; men schildert

ze dik
heb,
het he
Isis, is
de wo
ge Eva
" schap
" zaad
" len.
Even
schuld
moest g
sten oo
van dem
bewyzen

De
de
godsdien
schynt te
tot verze
door die
den van
ge boete
staat, be
ger zyn
ze veel
hut hang
gelyk ee
ben, be
onderho
ze tyd v
na hy g
brengen.
Tertre v
verloopen
aanrechte
hun vaste
gebruik
kerven d
van een

* De A
" een dier
" kleine st
" en twee
" gelyk de
" Men jaag

ze dikwils af, gelyk ik daar zo even een voorbeeld van aangeroot heb, met de Zon bekleed, op de Maan tredende, en den kop van het helsche Serpent verbryzelende. De slang, een Zinnebeeld van Isis, is haar zodanig eigen, dat het in haar en in haar zoon is, dat de woorden, die God tegen het Serpent ter oorzaak van de zondige Eva zegt, waar gemaakt worden: „ ik zal een eeuwige vyandschap tusschen u en de vrouwe stellen, tusschen uw zaad en haar zaad, gy zult haar lagen leggen, en zy zal u den kop verbryzelen.

Gen. 3.
vs. 15.

Even eens gelyk alle de Zinnebeelden van den Godsdienst de schuld van onze eerste Voorouders, en de voldoening die 'er voor moest gegeven worden tot hun voornaamste voorwerp hadden, moesten ook op dit zelfde Voorwerp alle de wezentlykste oeffeningen van den Godsdienst slaan, en dit is 'er noch noodzakelyk om te bewyzen.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

DE gewoonte die de Tybarenen hadden van als hun vrouwen in de kraam waren gekomen te bed te gaan leggen, was een godsdienstige oeffening, die een natuurlyk verbant met de erfzonde schynt te hebben, en die een boete voor de ouders schynt te zyn, tot verzoening van deze zonde ingestelt. Deze gewoonte word door die der Galibis, der Karaïben, der Brazilianen en andere Wilden van 't zuiderdeel uitgelegt. De strengheden van deze vrywillige boete, die in streng vasten en vele andere bygelovigheden bestaat, beginnen zo dra hun vrouwen hebben verklaart dat zy zwanger zyn: maar zo dra zy verloft zyn, neemt zyn strenge levenswyze veel toe, want de man dan zyn Hamak aan het dak van zyn hut hangende, ver van zich daar door zyn vrouw laten koesteren, gelyk eenige Schryvers van de eene en de andere geschreven hebben, begraaft zich daar in de eenzaamheid en stilzwygentheid, en onderhoud een zo strenge vasten van zes weken, dat wanneer deze tyd verlopen is hy 'er zo mager als een geraamte uitziet, waar na hy genootzaakt is een zekeren vogel voor zyn opkomst om te brengen. Dit heeft 'er de Heer Biet van geschreven. Vader du Terre voegt 'er by, dat na de 40 dagen van deze strenge vasten verlopen zyn, zy een gastmaal voor hun bloedverwanten en vrinden aanrechten van de korsten van de Kassou-broden die zy gedurende hun vasten hebben beginnen te eten, en waar van zy volgens het gebruik niet als de kruim mogen eten. Eer zy aan 't eten vallen kerven de genodigde de huid van dezen armen bloed met tanden van een * Akouti, en laten hem uit alle delen van zyn lichaam de

Gods-
dienst-
ge oeffe-
ningen.

Vremde
levens-
wyze
der
mannen
wan-
neer hun
vrou-
wen
in de
kraam
leggen.
Biet,
Voyage
de la Ter-
re Equi-
maxiale,
liv. 3.
chap. 13.
du Ter-
re Hiss.
Nas. des
Antill.
Traité 7.
chap. 1.
84.

R

ader,

- * De Akouti is volgens de beschryving die 'er de Heer Rochefort van maakt,
- „ een dier van een donkerbruine verf, het heeft borstelig, klaar hair, en een
- „ kleine staart zonder hair, het heeft twee tanden aan het opperste kakebeen,
- „ en twee aan het onderste, het houd het eeten tusschen de twee voorste poten,
- „ gelyk de Wezeltjes, hy maakt een geluid als of hy duidelyk Coüy zeyde.
- „ Men jaagt 'er met honden op, om dat zyn vleesch, schoon het weinig na 't

wilt

N
Homerus en na
Laat ons dan
ins van de eer-
die de laatste
verspeelder en
n dronkaart in
le Hoeren, en
ns tot deze eer-
dige Denkbeel-

zullen vinden,
innebeelden ont-
werpen. Bac-
de Zon, onze
r: op de zelfde
de Zon, ende
in men tegen-
te te zyn. Even-
van met onzen
die het weten,
diergelyke ver-
zelve niet ver-
Zaligmaker als
l is, ter oorzaak
te en mensche-
als een mensch,
kheid; en deze
eersten Vader en
met den zondi-
rechtigheden op
Zinnebeelden op
ereenkomen, ge-
der Wereld, het
an men zich be-
er een soort van
verwarren; want
e andere die men
mbeder der Hey-
n den dienst van
lie eigentlyk niet
denen ook in de
en. De vergely-
n men haar ook
die 'er tusschen
ze beyde te ver-
mschappen te ge-
n, en moederal-
beelden van den
erlyk die van de-
; men schildert

na een
vasten
van zes
weken
gehou-
den te
hebben,
rechten
zy een
gastmaal
aan.

ader, zo dat zy, zegt hy, van een zieken door inbeelding een w-
zentlyken zieken maken. Dit is t niet al, want daarna nemen zy
zestig of tachtig korreltjes piment of Indiaansche peper, van de
sterkste die zy vinden kunnen, en na die fyn gestoten in t water
gedaan te hebben, wasschen zy met dit gepeperde water de won-
den en littekens van dezen elendigen, die niet veel minder pyn lyd
als of men hem levendig verbrande; ondertusschen mag hy geen
een woord spreken, zo hy niet voor lasthartig en eerloos wil uitge-
kreten worden.

Deze plechtigheid ge-eindigt zynde, brengt men hem weer in
zyn bed, daar hy noch eenige dagen blyft, terwyl de andere goede
cier houden en zich op zyn koften vrolyk maken. Zyn vasten
duurt noch zes maanden, gedurende dewelke hy noch gevogelte
noch visch eet, gelovende dat dit het kind zou schaden, en dat dit
kind deel zou hebben aan al de natuurlyke gebreken der dieren,
waar van de vader zou gegeten hebben.

Deze lange en zo strenge vasten woord niet als voor de eerste-
boornen gehouden, voor de anderen, die 'er volgen mogen, ko-
men zy 'er beter koop af. Thevet verzekert dat gedurende dezen
tyd de Braziliaansche vrouwen, die in de kraam leggen, een langer
en strengere vasten als haar mans houden. Volgens Vader du Ter-
tre worden de vrouwen van de Karaiben op de Eylanden met min-
der strengheid behandeld. Ik weet niet dat in Noorder Amerika de
mannen in dit stuk die van t Zuider deel navolgen, maar wat hun
vrouwen aangast, t is zeker dat zy na haar kraam een dieet hou-
den, die t enemaal na een boetdoening gelykt.

Het hulpmiddel in de wet der natuur ingeslett om de vlak van de
Erfzonde uit te wisslen, raakte niet alleen de Ouders van het kind.
Dit kind, schuldig door het ongeluk van zyn geboorte, moest de
misdad, die hy van zyn Ouders ge-erft had boeten. Schoon men
niet weet waar in dit geneesmiddel bestond, komt men evenwel
overeen dat 'er een was, en dat dit noodzakelyk was. Misschien
was het een soort van Doop en reiniging der Wet; in der daad, t
was een gebruik van byna het gantsche Heydendom, gelyk het
noch dat van gantsch Amerika is, de jong gebore kinderen in t wa-
ter, en zelfs dikwils in bevrore rivieren te dompelen, en dit schyn-
my toe altyd als een oeffening van Godsdiens aangzien te zyn ge-
weest. Behalven dat was 'er een bestemde tyd om het kind een
naam te geven. Dit was een tyd van plechtigheid, waar toe de
gantsche bloetverwantschap genodigt wierd, en waar op men een
gastmaal aanreichte, dat misschien oorspronkelyk een Offerande
was. By verscheide Natien, die de gewoonte van besnyden had-
den,

33 wild smaakt, van velen zo goed als een konyn geacht word. Wanneer hy
34 vervolgt word, red hy zich in de holle bomen, van waar men hem door rook
35 doet uitgaan, na dat hy vreeslyk geschreeuw heeft. Als men hem jong
36 vangt word hy licht tam gemaakt, en wanneer men hem boos maakt, zet zich
37 het hair op zyn rug te bergen, en hy slaat den grond met zyn scherpe oren
38 gelyk de konynen. Hy is ook van die grootte maar heeft korte en ronde oren,
39 en zyn tanden zyn zo scherp als een vlym. *Rachefort Hist. Nat. des Isles
Antilles, ch. 12. art. 4.*

*Thevet
Cafongr.
Univ. lro.
21 ch. 5.
p. 916.
de Terre
des Indes
et.*

den, ge-
bloed,
volgen.
Deze
was het
ze plecht-
t Sta-
Amerika
scheide
noegen
Nikolaas
de zes
van zy
moede
gestmul-
afnyde
schot e
doortre
de ond-
om de
uit, en
den.
leven la-
te neme
ren de
den me
Wan-
zy een
ouders
den jon-
ze jong-
des huis-
den neu-
seftyn
fert, de
met zyn
of Wa-
geest aan
zyn Lee-
hun vry
eten zet
tels of al
den van
houden
ge-eindig
been ge-
doorboor-
neus. t
een scho-
hy daar

den, gelyk de Joden, of iets diergelyks, koste het aan 't kind bloed, want dit moest noodzakelyk op deze pytelijke operatie volgen.

Deze tyd was overal niet eveneens bepaalt. By de Hebreëuwen was het de achste dag na de geboorte, ten zy andere redenen de- ze plechtigheid drongen uit te stellen.

't Staat vast dat 'er iets diergelyks by de verscheide Natiën van Amerika was en noch is, gelyk men uit het getuigenis van verscheide Schryvers, die het melden, zien kan. Ik zal my verge- noegen met te verhalen 't geen 'er Vader du Tertre en de Heer Nikolaas Perrot van zeggen. „ Acht dagen daarna (te weten na „ de zes maanden van deze strenge vasten) verzoekt de vader een „ van zyn beste vrienden om Gevader van het kind te zyn, of Ge- „ moeder, zo het een dochter is, die na een weinig op hun manier „ gesmukt te hebben een weinig haar van het voorhoofd des kinds „ afnyden, het dik van 't oor doorboren, gelyk ook het middel- „ schot der neusgaten, (daar men twee of drie draden van katoen „ doortrekt, uit vrees dat de gaten weer toe mochten lopen) en „ de onderste lip. Wanneer 't hun dunkt dat het kind te zwak is „ om deze pijn uit te staan, stellen zy het tot het einde van 't jaar „ uit, en houden zich te vreden met hem een lok haar af te sny- „ den. Dit gedaan zynde geven zy hem den naam, dien hy zyn „ leven lang moet voeren, zy laten evenwel niet na 'er andere aan „ te nemen, maar deze blyft hun altyd by, en tot erkentenis sine- „ ren de ouders van 't kind den hals en het hoofd van den peter of „ den meter met oly uit de Palmbomen.

„ Wanneer een kind, zegt de Heer Perrot, 't zy een jongetje 't „ zy een meisje, vyf of zes maanden oud geworden is, rechte de „ ouders een gastsmaal aan van 't beste dat zy hebben, waar by zy „ den Jongler met vyf of zes van zyn Leerlingen verzoeken. (De- „ ze Jongler is zo veel als eertyds de Priesters waren.) De vader „ des huisgefins zich tot hem kerende, zegt dat hy genodigt is om „ den neus en de oren van zyn kind te doorboren, en dat hy dit „ festyn aan de Zon of aan eenige andere gewaande Godheid of- „ fert, daar hy de naam van noemt, dezelve biddende om deernis „ met zyn kind te hebben, en het in leven te sparen. De Jongler „ of Waarzegger antwoord vervolgens na gewoonte, en roept den „ geest aan, dien de vader uitverkoren heeft. Men bied hem en „ zyn Leerlingen eten aan, en zo 't eenige spys overblyft staat het „ hun vry die mede na huis te nemen. Als men gedaan heeft met „ eten zet de moeder van het kind den genodigten pelkeryen, ke- „ tels of andere koopmanschappen voor, en geeft het kind in han- „ den van den Jongler, die het aan een van zyn leerlingen vast te „ houden geeft. Na zyn deun ter ere van den aangeropen geest „ ge-eindigt te hebben, haakt hy een platten priem, die van een „ been gemaakt is, en een grote eis uit zyn zak. Met de priem „ doorboort hy beide de oren van het kind, en met de eis den „ neus. Hy vult de gaten der twee oren met kleine rolletjes van „ een schors, en in de neus steekt hy een enije van een veer, die „ hy daar in laat steeken tot dat het genezen is met een zekere zalf

Plechi-
tigheid
van het
kind een
naam te
geven.
De Tertre
en de Heer
Nikolaas
Perrot.

Men-
sch-
re-
m-
n-
der-
de Siem
N. Per-
rot.

„daar hy het niet heeft. Als het genezen is steekt hy 'er zwaredons in of gantedons.

De afzonderingen der vrouwen en jongedochters ten tyden harer maandstonden en reinigingen, die zo wel by de Heidenen als by de Joden in gebruik waren, hebben ook den godsdienst tot grond gehad, en schynen als geneesmiddelen voor de zonde ingestelt te zyn geweest. Zy zyn in Amerika zeer streng; daar men haar hutten apart maakt, gelyk voor die gene die onder de Joden niet melastheid aangetaft waren.

Zy worden dan zo onrein gehouden, dat zy niets van gebruik durven aanraken. De eerstemaal dat dit haar overkomt, zyn ze dertig dagen van de andere menschen afgezonderd, en elke reys dooft men het vuur van de Hut, daar zy uitkomen, uit; de as daar van werpt men buiten het dorp, en men steekt een nieuw vuur aan, als of het eerste door haar tegenwoordigheid besmet was geweest. By de volkeren die de oevers van de Rivier de La Plata bewonen, naait men ze in haar Hamak, als of zy dood waren; latende daar niet als een kleine opening voor den mond in, om haar het ademen niet te benemen. In dezen staat blyven zy zo lang als dat duurt, waar na zy tot de proeven overgaan; die alle de gene die tot huwbare jaren gekomen zyn, moeten ondergaan; waar van wy de omstandigheden hier na zullen melden.

By de Guebets, „gaan de vrouwen of jonge dochters zo dra zy haar maandstonden voelen ten eersten uit haar huis, en gaan alleen op het veld wonen in een klein hutje, van teenen gemaakt, met een daar voorhangende zeil, dat voor deur dienft. Zo lang „als dat duurt brengt men haar alle dagen te eten en te drinken, „en wanneer het over is, zend ieder na haar middelen strekken „aan den Priester een geitje, of een hen, of een duif ten offer; „waar na zy in 't bed gaan, „en daar na zomigige van haar vrienden ter maaltijd verzoeken.

De Negers van Guine en de Oudkust in Afrika hebben een dergelyke wet van reiniging en afzondering voor de sexe; maar in plaats van voor ieder vrouw of vryster een Byzondere hut te bouwen, hebben zy 'er een in 't gemeen, die als een groote zaal is, daar alle die gene die dit ongemak hebben zich na toe kunnen begeven, en te zamen leven.

Zie hier wat de Vader Godsfroy Loyer* in zyn Beschryving van het Koninkryk van Iffini verhaalt. „Daar is een zeker aanmerkenswaardig gebruik, van allen tyden onder de Negers van deze kust ingestelt: te weten dat ieder dorp een huis heeft van de andere ontrent hondert treden afstaande, dat zy *Bournamon* noemen; waar in zonder uitzondering al de vrysters en vrouwen zich gepootzaakt zyn te begeven, en van de wereld afgescheyden te blyven, tot dat haar reinigingen te eenemaal ophouden, waar na het haar vrystaat weer na haar huis te keren. Men brengt haar „t geen

* De Beschryving van Vader Godsfroy Loyer, munnik van de Order der Prekeren, is te Parys in 1714 onder het opzicht van Vader de la Placé, munnik van de zelve Order, en Lemaire van de Sorbonne, gedrukt.

Afsonderingen der vrouwen en jonge dochters ten tyden harer maandstonden.

La Patrie, Hist. de l'Amérique, sept. tom 3.
Antonio Ruiz Conquistador al del Paraguay 810.

Tevormer, Vrijdag de Perse, lto. 4. chap. 6.

Hoe by de Negers van Guine

Voyage d'Iffini C. 1. p. 168.

„t geen
„besmet
„mak,
„zoude
„dien
„men
„minste
„en zich
„Het
„a' morgen
vrouwen
geen noch
schynen een
houden.

N E

Maar en c
proeven d
in de Zinn
wy gesprok
ren en sch
re ongebo
den aan ov
waren, en
pen, die c
Heiligmak
Men kan
wydingen o
'er over d
zels, wann
ken, zich n
zich aan een
deze zaken
nieuwsgierig

* De Feit
ten der Amerik
ken die na die
dienst betreffen
ge barbaarsche
geen daar deze
Formosa, niet
toen ik de besc
gemaakt, van
waardige en st
haal van Candio
† Amleius,
diele Lector, o
cognoscere, si
temeraria curio

" 't geen tot 't levens onderhoud nodig is, als of zy met de pest
 " beïmet waren, en zy zouden om geen ding ter wereld dit onge-
 " mak, wanneer het haar overkomt, durven verzwijgen, want zy
 " zouden 'er het leven niet afbrengen, zo men merkte, dat zy in
 " dien tyd voor haar mannen het eeten klaarmaakten. Ook doet
 " men haar de * *Fetiche* eeten, en zweren dat zo dra zy 'er de
 " minste blyk van hebben zy het hare mannen zullen openbaren,
 " en zich in de Bournamon begeven.

Het eerste dat de Karaiben en al de Wilden van 't Zuiderdeel
 s' morgens als zy opstaan doen, is zonder uitsluiting (mannen en
 vrouwen elk in 't byzonder) zich in de zee te gaan baden, of, 't
 geen noch beter is, in eenige rivier, zo zy daar dichte by zyn. Dit
 schynt een Wet van reiniging te zyn, die zy onschendbaar onder-
 houden.

Bad-
 gen der
 Wilden

NEGENTIENDE HOOFSTUK.

Maar alle de waarheden van den Godsdienst wierden klaarder
 en op een uitdrukkelijker wyze in de plechtigheden en in de
 proeven der Inwydingen tot de verborgentheden uitgedrukt, als
 in de Zinnebeelden en in enige afzonderlyke gebruiken, waar van
 wy gesproken hebben; want schoon 'er gruwelen onder gelopen wa-
 ren en schandelyke zaken, gelyk de Phallen en Iryphallen en ande-
 re ongebondentheden, daar men zich in deze nacht-verborgenthe-
 den aan over gaf, men merkt klaar, dat dit ingesloopen misbruiken
 waren, en die rechtdraats tegen den aart van haar instelling aanlie-
 pen, die een afderving van zich zelfs, een Boetedoening en een
 Heiligmaking was.

Inwy-
 gen tot
 de Ver-
 borgent-
 heden.

Men kan geen omstandig verhaal geven van het geen 'er in de In-
 wydingen omging, ter oorzaak van het onschendbaar geheym, dat
 'er over deze zaak aanbevolen was. De Ongewyde Schryvers †
 zelfs, wanneer de gelegenheid om 'er in hun Historien van te spre-
 ken, zich natuurlyk opdoet, blyven met eerbied staan, houden
 zich aan een godsdienstige stilzwijgenheid, en maken hun werk van
 deze zaken van Godsdienst verholten te houden, waar ontrent onze
 nieuwsgierigheid beter wenschte voldaan te zyn, en meer gaande

R 3

ge-

* De *Fetiche* is een soort van Talisman of iets dat overeenkomt met de *Mam-
 to* der Amerikanen. Deze Afgodische Negens van Afrika hebben vele gebrui-
 ken die na die van Amerika zeer wel gelyken, voor al in zaken die den God-
 dienst betreffen. Men ziet ook een zelfde overeenkomst van Zeden onder eni-
 ge barbaarsche Volkeren van Oost-Indien met de Amerikanen, maar ik zie 'er
 geen daar deze overeenkomst volmaakter is als by de Barbaren van het Eiland
 Formosa, niet ver van China en Japan. Ik stond 'er ten uitersten verzet over,
 toen ik de beschryving die 'er een Hollandsch Predikant, Georgius Candidius
 gemaakt, van gemaakt heeft, las. Als ook de verzamelingen van aanmerkens-
 waardige en sichtigelyke brieven der Zendelingen van onze zamening. Het ver-
 haal van Candidius word in de Reys van Rechteren na Oostindien gevonden.

† *Apuleius, lib. II. Metamorph. de Mysteriis.* Quas forsitán satis anxie, sty-
 diose Lector, quid deinde dictum, quid factum? Dicerem, si dicere liceret,
 cognosceres, si liceret audire; Sed parem noxam contraherent aures & linguae
 temerariae curiositatis.

gemaakt word. Daar zyn 'er evenwel eenige daar zy ons niet onkundig ingelaten hebben, zonder zich evenwel in een omstandig verhaal in te laten, dat het geheim van deze Verborgentheden zou hebben doen uitlekken. Men kan uit het geen zy zeggen behuften, dat de Inwyngen een redelyk langen tyd duurden, en verscheyde zaken behelsden, die men tot zekere hoofpunten kan brengen, die de stelling, die ik geoppert heb, bewyzen.

De Inwyngen hadden als twee vericheyde staten. De eerste was een staat van Verzoening, en de andere een staat van Heiligmaking en Volmaaktheid: en mischien waren het deze twee staten die het onderscheyd van 't geen men de grote en de kleine Verborgentheden noemde, uitmaakten.

In de staat van verzoening, die waarlyk een staat van boete was, hield men zich afgezonderd, en sprak niet: men vastte streng: men speende zich van de geoorloofde huwlyks-vermaken: men deed bekentenis van zyn misdaden: men onderging verscheyde reinigingen die den staat van een geestlyke dood en een wedergeboorte verbeelden: eindelyk men onderging straffen, die een boete schynen en een voldoening voor de voorlede zonden.

Voor deze Inwyngen moest men zich de beslommering van de wereld onttrekken, die iemands aandacht, die men aan Gods zaken schuldig is, zou hebben kunnen afrekken. Tot dit gebruik waren 'er afzonderlyke plaatsen geschikt, daar men geen gemeenschap met de godloze wereld had. Deze toevluchten waren na allen schyn of in de bosschen die aan de Goden gewyd waren, of in den omtrek der Tempels, alwaar die gene, die tot den Altardienst geschikt waren, woonden.

Het vasten werd noodzakelyk in de Inwyngen tot de Verborgentheden vereischt, gelyk uit het plechtige antwoord blykt, dat de Ingewyde genoodzaakt was te geven, *Jejunavi*, ik heb gevast. Dit vasten was ten uitersten streng, en schoon men niet net weet, waarin het bestond, schynt het evenwel dat het op zommige plaatsen zeer lang duurde; dat men zich niet alleen van al wat leven had gehad onthield, maar ook van vele andere zaken, die eenigzins tot lekkerheid kunnen strekken. De Ouden stelden vast dat het Vasten, de ziel van de stoffykheid los makende, de zelve bequamer maakte om met God om te gaan.

Het zelve was 'er ontrent de Kuisheid, die men een zekeren gestelden tyd moest bewaren. Men noemde dat *in casto esse*, en de Ingewyde moest een plechtige getuigenis geven, dat hy deze proef uitgestaan had. De gene die deze ingetogenheid moeilyk viel, tuchtigden de prikkelingen van 't vleesch met dulle ker-

* *Arnobius, lib. 4.* Eleusiniorum vestrorum notas & origines produunt ubi & antiquarum Elogia litterarum, ipsa denique symbola, quae rogati, sacrorum in acceptionibus responderis. Jejunavi, atque ebibi cyceonem, ex gestis sumpsi & in calathum missi, accepi rursus, in cystulam transtuli.

Julius Firmicus, lib. de Erroribus Prof. Relig. In quodam templo, ut in interioribus partes homo moriturus possit admitti, dicit, de Tympano manducavi, de Cymbalo bibi, & religionibus secreta predidici. Quod Graeco sermone dicitur, *ἐκ τυμπάνου βιβον, ἐκ κυμβάλου πιον, ὑπερὰ μυστα*.

Twee verscheyde staten der Inwyngen. Wat er in den staat van verzoening omging.

Streng Vasten.

Middelen die zy aan-

verle dri- geloofden

Deze V de versch- gehouden derhiel- ren gedw-

In de v- lyk schyne moesten de ren kon,

kennen- in Medea zelve binne pen zy zich blyven daar gen Med-

steekt den heeft, in de op een ong- verwildert.

schuldig zyn zyn beiche- wyze te zu-

Zy berei- laat een klei- ben, besine- digen, 't ge- der moorde-

verzelt. He- heden ten d- dient had, v- heilige koek-

schap der he- verzoenen e- vreemd bloed- staande of M-

De plech- zitten, en zi- scheyde vrag- noch nader- te laten zuiv-

verzwyyt e- van Abyrtus ontdekt had- geraakt over- noegde zy zi-

verwyten, e- heid, en uit- In de Ver-

vel te drinken : andere leyden onder hun matten kruiden , die zy geloofden dat de kracht hadden om de kuisheid te bewaren.

Deze Wet was meerder of minder uitgestrekt na de plaatsen en de verscheide staten der Ingewyden. Zommige waren er niet toe gehouden als gedurende den tyd hunner Inwydingen , andere onderhielden het hun leven lang , maar de priesters van Cybele waren gedwongen zich te ontmannen.

In de verzoeningen van byzondere misdaden , en die omstankelyk schynen van de Inwydingen tot de heilige verborgentheden , moesten de schuldigen toevlucht tot iemand nemen , die ze zuiveren kon , en zy moesten ten minste in 't algemeen hun misdaad bekennen. Apollonius van Rhodus geeft 'er ons een voorbeeld van in Medea en Jazon , die zich by Circe lieten verzoenen. Circe dezelve binnen hebbende doen komen en genodigt om te zitten , werpen zy zich eens klaps met een drift op de haartstede neder , en blyven daar in den gewoonlyken staat van smekende personen leggen. Medea dekt met beyde handen haar voorhoofd , en Jazon steekt den degen , daar hy den ongelukkigen Absyrtus met gedood heeft , in den grond. Gedurende al dien tyd drajen hun de ogen op een ongewone wyze in 't hoofd , en het wezen staat woest en verwildert. Aan dit teken begrypt Circe , dat zy aan een moord schuldig zyn ; en de vrees voor Jupiter , die de smekenden onder zyn bescherming neemt , noodzaakt haar , hen volgens de gewone wyze te zuiveren.

Zy bereid ten eersten alles wat tot een offerande nodig was , en laat een klein speen - varken komen. Na het zelve gekeelt te hebben , besmeert zy met het bloed daar van de handen der twe schuldigen , 't geen zy met offerplegingen ter ere van Jupiter , wreker der moorden aan bloetverwanten gepleegt , en hun verzöende , verzelt. Haar Maagden , die haar gewoon waren in deze gelegentheden ten dienst te staan , nemen alles wat tot de verzoening gedient had , weg , en werpen het weg , onderwyl zy op het Altaar heilige koeken in de vlam werpt , en gebeden uitslort om de gramschap der helsche furien te stillen , om Jupiter met hen beide te verzoenen en zyn gunst te gewinnen , 't zy dat zy hun handen in vreemd bloed gebaad hadden , 't zy dat zyze met dat van hun nabestaande of Medeburgers bezoedelt hadden.

De plechtigheid ge-eindigt zynde , doet Circe hen op tronen zitten , en zich recht over hen gezet hebbende , doet zy hun verscheide vragen , in 't algemeen over de reden van hun reys , maar noch nader over de oorzaak die hen verplichte had om zich by haar te laten zuiveren. Medea verhaalt aan Circe het gebeurde , maar verzwijgt evenwel de voornaamste omstandigheden van de dood van Absyrtus. Circe , aan wie na allen schyn de Goden dezelve ontdekt hadden , was daar niet onkundig in ; maar met medelyden geraakt over deze ongelukkige Vrouw , die vele tranen stortte , verhoegde zy zich met haar in 't algemeen haar vlucht en misdaden te verwytten , en joeg vervolgens hen beyde uit haar tegenwoordigheid , en uit haar huis , zonder hun enig ander quaad te doen.

In de Verborgentheden van Samothracie , moesten die gene die

wahden om de kuisheid te bewa-
ren.

Hoe de
verzoen-
ingen en sul-
veringen
van mis-
daden ge-
schiet se-
den.
Apol.
lib. 12. 4
v. 662.

was niet op-
omstandig
theden zou
behu-
n , en ver-
punten kan
n.

de eerste was
heiligmaking
aten die het
verborgenthe-

boete was ,
streng : men
: men deed
de reinigin-
dergeboorte
boete schy-

ering van de
an Gods za-
dit gebruik
een gemeen-
waren na al-
waren , of in
den Altaar-

de Verbor-
voord blykt ,
ik heb ge-
pon men niet
het op zom-
alleen van al
andere zaken,
Duden stelden
nakende , de-

n zekeren ge-
casto esse , en
dat hy de-
genheid moe-
met dulle ker-
vel

es product ubi
rogati , sacrorum
ex gestis sum-

plo , ut in imo
o manducavi , de
sermone dicitur,

Verbor-
genhe-
den van
Samu-
thrasien.

Pla-
tarch in
Laced.

Platarch
ibid.

Was-
schingen
en Rei-
nigin-
gen.

men inwydde, gedurende hun verzoeningen de zonden die zy be-
dreven hadden, of ten minste de voornaamste openbaren. Wy
moeten het besluiten uit het geen Plutarchus van Lyfander verhaalt.
De Priester hem verklaart hebbende dat hy hem de misdaad moest
bekennen, die hem het zwaarst op 't hart ley, wilde Lyfander, die
daar niet vroom genoeg toe was, uit hem weten of hy het was of
de Goden die het hem bevalen; de Priester antwoordde dat het
de Goden waren. Wel zeyde Lyfander, vertrek dan, en ik zal
het den Goden openbaren, wanneer zy 't my vergen.

De zelfde Schryver verhaalt noch een of twee diergelyke stuk-
ken van eenige Lacedemoniers, die zich tot de Verborgentheden
lieten inwyden, en die geen lust hebbende om den Priester hun
zonden te openbaren, weigerden te gehoorzamen, of zyn vraag
door diergelyke antwoorden te leur stelden.

De Walschingen en de Reinigingen waren als een soort van
Doo, die de onreinheden van 't lichaam wegnemende ter zelfder
tyd een Zinnebeeld waren van de zorg die men aanwenden moest
om de ziel van de smetten, die zy kon gekregen hebben, te reini-
gen, zo dat zy als tot een nieuw leven herboren wierd. Deze
Reinigingen bestonden in menigvuldige afwalschingen van het ge-
schiepene lichaam, of alleen van de handen. Zommige geschieden
door besprenging, andere door indompeling. Men gebruikte hier
niet alleen water toe, maar ook zout, bloed der slacht-offeren en
vuur. Daar waren afwalschingen die tot verzoening, en andere
die tot toebereyding diende; de eene veronderstelden een vrywil-
lige of zelfs onschuldige misdaad, gelyk het zien of aanraken van
eenlyk, enz. De andere waren maar een toebereyding tot een
groter volmaaktheid; want hoe zuiver men was, de ziel kon, vol-
gens het gevoelen der Heidenen zelfs en moest zich altyd meer en
meer zuiveren, om zich waardiger te maken om de Goden te be-
dienen.

't Was niet alleen de Wet van Mozes die deze uiterlyke rei-
nigingen gebruikte, de andere Natien hadden 'er een zeer groot ge-
tal, die door de wetten bevelen waren, vooral voor de Priesters.
Die van Egypte overtroffen al de anderen, want zy schorren tothun
wenkbrauwen toe, om minder smetten onderworpen te zyn, en
om zich met meer gemak te reinigen; dezelfde beweegreden was
'er in de Besnydenis.

Maar daar waren in 't beloop der Inwyngen noch heiliger en sa-
kramenteelder reinigingen, zo ik my zo durf uitdrukken, als de
gewoonlyke, die men dikwils herhaalde. * Tertulliaan geeft een
schone getuigenis van deze Inwyngen, door een soort van Weder-
geboorte en Doo, in de Verborgentheden van Mithra, Apollo,
Isis en de Godin van Eleusina. Men noemde den genen, die de

zorg

* *Tertull. de Baptismo, cap. 5.* Nationis Sacris quibusdam per lavacrum ini-
tiantur, Isidis alicujus, aut Mithrae. Ipsos etiam Deos sui lavationibus effe-
runt, ceterum villas, domos, templa, totaque urbes aspergine circumlatas
aque expiatis passim. Certe ludis Apollinaribus & Pelusis (legendum Eleu-
sinis) tinguntur: idque se in regenerationem, & impunitatem perjuriorum suo-
rum, agere presumunt.

zorg van de
gen.

De Verb-
geestlyke d-
ven, of een-
zegt, als de
wyden, ma-
te beuigen
aan wien hy
de ook heit

Dit was e-
pidius verv-
by de Verb-
moedel had
in deze gele-

Eindelyk,
ydoening i-
gatheden v-
kort. » By

» genaamt A-
» plechtighe-
» yn dat hy

» geslekt zyn-
der gebouw,

» Priesteres
» tyden van

» dragende,
» dat hy hem

» wyden.

De zelfde
een Tempel

Alta, en een
jaren seesten

geestelde, op
het Altaar va-

dat dit ook een
cedemoniers v-

den te geestele

Niets zou g-
niet door een

wier gemigien-
de als ooggetu-

De Lacedem-
genaamt, ter

van de Godin
sten worden;
in de hand ha-

* *Elisb. Lamps-
pohuit, cum illic*

zorg van dit soort van Wyling bevolen was, *Apoll. of Water-plen.*

De Verborgentheden van Mithra verbeelden noch natuurlyker een geestlyke dood, een soort van Wedergeboorte tot een nieuw leven, of een soort van wederopstanding, gelyk dezelve Tertulliaan zegt, als de andere Verborgentheden. De gene die zich deed inwyden, maakte mynen van de dood boven de kroon te stellen, om te bewyzen dat hy geen andere kroon begeerde als den God zelfs, aan wien hy zich toeholligde, en die gene die hem inwydde, veinsde ook hem op te offeren.

Dit was maar een eenvoudige en geestlyke vertoning, en Lampridius verwyf in het leven van Commodus aan dezen Kayzer, dat hy de Verborgentheden van Mithra door een waren manslag beoefende had; deze wreedaart zich niet met een zinnbeeldige dood, in deze gelegentheden gebruikelijk, vergenoegende.

Eindelyk, daar was een geesteling, die men als een soort van voldoening kan aanstellen. *Hy* behoorde zekerlyk tot de Verborgentheden van Eleusina. Zie hier 't geen 'er ons Pausanias van leert. „By de Poneaten, zegt hy, is een tempel van Ceres, bygenaamt *Eleusina*, daar de inwydingen volkomen met de zeldre plechtigheden geschieden als die van Eleusina zelf; en zy bewyzen dat hy by hen is, en niet te Eleusina daar deze inwydingen ingeslekt zyn. „By dezen Tempel van Ceres Eleusina is een ander gebouw, daar men een beeld van Ceres Cidaria bewaart. „De Priesters dit Beeld van de Godin op zekere gezette dagen ten tyden van de grote inwydingen dit beeld van de Godin by zich dragende, als haar zelfs verbeeldende, staac volgens het gebruik dat hy heningevoert is, die gene met roeden, die zich laten inwyden.

De zelfde Schryver zegt dat te Alca, een stad van Arkadien, een Tempel van Diana van Efezen was, een ander van Minerva Alca, en een derde van Bacchus, met een beeld, alwaar men alle jaren feestten vierde, waar in men jonge dochters tot bloedsens toe geestelde, op de zelfde wyze als men de jonge luiden te Sparte voor het Altaar van Diana Orthia deed; 't geen my zou doen gelooven dat dit ook een plechtigheid van een soort van inwyding by de Lacedemoniers was, de jonge luiden die in hun mannelyke jaren treden te geestelen.

Niets zou ongelooflyker zyn als deze wrede geesteling, zo zy niet door een groot getal Schryvers omstandiglyk beschreven wierd, wier getuigenis niet kan afgewezen worden, en waar van verscheyde als ooggetuigen spreken.

De Lacedemoniers vierden dan alle jaren een feest, *Amphibolyon* genaamt, ter ere van Diana Orthia. Men bracht voor het altaar van de Godin een zeker getal van jonge luiden, die ingewyd moesten worden; en terwyl de Priesters het beeld van deze Godheid in de hand had, geestelde men deze jonge luiden zo streng, dat het bloed

Afz. 11.

De Verborgentheden van Mithra.

Tertull. de Baptismo, cap. 5.

Geesteling in de Verborgentheden van Eleusina. *Pausan. in Arcad. p. 249.*

Te Alca. *Pausan. in Arcad. p. 254.*

Feest ter ere van Diana Orthia.

* *Elidi Lampridius de Commodo Imperatore Sacra Mithriaca vero Homicidia pollicetur, cum illic aliquod ad speciem timoris vel dici, vel fingi solet.*

Pausan.
in Laco-
niciis p.
98.

Cicero,
Tuscul.
quaest. 2.

Inwyin-
gen der
Luper-
kalen.

Ovidius
Fast.

Waar in
de vol-
maakt-
heid be-
stond.

bloed van alle delen van hun ligchaam afgudde. Men ontzagte op generly wyze, en Pausanias verzekert dat zo iemand, over hun apel begrepen, hen in het minste deel verschoonde, het beeld van de Goden, schoon zeer klein, zo zwaar in handen van de Priesters wierd, dat zy het niet langer konde houden. De Ouders wierden met geen medely aangedaan dat zy hun kinderen zagen teisteren, zy schroomden eer hen enig teken van zwakheid als den geest te zien geven, en zy vermaandenze zonder ophouden om tot het einde een manlyken en onverschrokken moed te doen blyken. Deze jonge luiden zelfs schenen niet gevoelig voor 't geen zy leden, en Cicero zegt *, dat niet alleen de geweldige pyn aan geen van hen ooit een ichreeuw maar zelfs geen zucht had ontrukkt. Wanneer zy in zo deerlyken staat waren, dat men niet meer als op bloedende delen sloeg, en dat men wond by wond voegde, ontstond 'er onder hen een naaryver, wie 't meeste zou lyden, en 't beste zyn stantvastigheid doen blyken.

Zy schatten zich gelukkig in deze pynlyke oefening te sterven, ter oorzaak van de eer, die hun en hun geslacht hier door zou orerkomen. Want zo 't gebeurde dat 'er een stierf, voor da hy het bepaalde getal slagen ontfangen had, wierd hy op kosten van 't gemeen begraven; men droeg hem ten grave met een kroon op het hoofd, en men rechte hem een standbeeld op, dat hem een onsterfelyken naam deed behouden, een eer die een Lacedemonier boven het langste leven stelde.

In de Inwyingen der Luperkalen, wier Verborgentheden byn eveneens waren als die van Samothracien, en waar van 't gebruik door de Arkadiers, die Evander volgden, in Italien gebracht was, wierden de vrouwspersonen ook met lere riemen geslagen. 't Geen Ovidius ons in het tweede boek zyners feestdagen op deze wyze uitdrukt.

Iussa sua terga Puella
Pellibus exactis perentienda dabant.

Liet al het vrouwendom met deze ruige repen
Zich op den rugge zwepen.

HOOGV.

De ziel tot een nieuw leven wedergeboren zynde moest tot den staat van volmaaktheid overgaan, betekent in het woord *voluntas*, dat men op deze verborgentheden toepatte, ter oorzaak van de volmaaktheden die zy geoordeelt wierden te geven, of wel tot welke zy zich verbonden. Deze volmaaktheid bestond in een volkomen ontdoening van alle gevoelige zaken, die men van harten moest verzaken: een ontbering van het vermaak der zamenwoning, in de eenzaamheid, van de goederen der aarde, door de

* *Cicero Tuscul. quaest. 2.* Spartz pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, et multus e visceribus sanguis exeat; nonnunquam etiam, utquum ibi essent audiebant, ad necem. Quorum non modo nemo exclamavit unquam, sed ne ingruit quidem.

oefening
van de
scheen
eindely
len, da
nieman
scheide
dat hy
voeligh
St. Greg
staal, d
thra onc
van de k
van Are
liet slep
soorten
ren, ver
blyken.

Deze v
men van
zianzener
waar in n
ben, om
te leerza
verfichte
Goden w
opentlyke
is mischie
Verborger
maar kryg
dat zy on
sternissen
dat zy, on
veel als bl
het martel

De Ver
ring van de
buitenspori
tuurlyk vol
len, om he
ze hier doe
Het lot
zeer beklaa
Maar Tertu

* Tertull. d
judicandi, sed
vere Tenebra
tyri, de hinc
in Baucerum,

oeffening van een vrywillige armoede, aalmoezen vragende en van den altaar levende, volgens de belydenis die men 'er van scheen te doen in de plechtige woorden *de tympano manducavi*: eindelyk men moest de ziel in dezen staat van ongevoeligheid stellen, dat niets ter wereld haar meer aandoen kon. Suidas zegt, niemant kon ingewyd worden, ten zy hy eerst de proef van verscheide pynen had uitgestaan, en wettige getuigenissen gegeven dat hy de volmaakten staat van heiligheid, een volmaakte ongevoeligheid voor alles verkregen had, en zonder hertstochten was. St. Gregorius van Nazianzen spreekt van deze proeven door het staal, door het vuur, enz. die men in de verborgentheden van Mithra onderging; en hy stelt daar vervolgens een schoon voorbeeld van de kritieke standvastigheid tegen in de perzoon van Markus van Arethusa, een eerwaardigen gryzaart, die zich by de hairen liet slepen, met voeten trappen, in de goten werpen, en die alle soorten van onwaardigheden, die zo schandelyk als gevoelig waren, verdroeg, zonder het minste teken van misnoegen te doen blyken.

Deze verscheide proeven waren als zo vele trappen, waar langs men van de eene tot de ander moest slygen. St. Gregorius de Nazianzener telt 'er maar twaalf, maar andere tot vierentwintig toe, waar in men een onberoerlyke standvastigheid moest betuigt hebben, om te betonen dat men eindelyk tot dezen staat van volmaakte leertaamheid gekomen was, dien de gesteltenis van een mari vereischte, die te eenemaal ingewyd en tot de gemeenschap der Goden wilde toegelaten worden. Zy waren als een staat van openlyken oorlog tegen zich zelfs en tegen zyne driften; en 't is mischien om deze reden dat Tertulliaan de Ingewyden tot de Verborgentheden van Mithra de *krygsknechten van Mithra* noemt; maar krygsknechten met wier blindheid hy medelyden heeft, om dat zy onder het Veldteken van den Duivel in het leger der Duisternissen in *castris Tenebrarum* gelyk hy spreekt, streden; en om dat zy, om in de gronden der dwaling onderrecht te worden, zo veel als Bloedgetuigen leerden, en ondertusschen niet als apen van het marteldom waren.

De Verleydende Geest, die de eerste oorzaak van de verbaftering van den Godsdienst is, heeft de menschen tot alle soorten van buitenfporigheid vervoert, misbruikende den trek zelfs die zy natuurlyk voor de deugt en voor de heldhaftigste dapperheid gevoelen, om het juk te bezwaren dat hy zyn aanbidders opleyde, en ze hier door in den jammerpoel te storten.

Het lot van deze elendige slaven des Satans was zonder twyffel zeer beklagelyk, dat zy tot zo duren prys in hun verderf liepen. Maar Tertulliaan * heeft wel gelyk gehad den moed van deze ar-

S 2

Suidas
p. 137.Greg.
Naz.
ans.
Orat. 3.
adv. Jul.
p. 89.Tertull.
de Coron.
Milit.

* Tertull. de Coronâ militis. Erubescite commilitones ejus, jam non ab ipso judicandi, sed ab ipso Mithrae milite, qui cum initiatur in spelæo, in castris vere Tenebrarum, coronam interposito gladio sibi oblatam, quasi minus Martiri, de hinc capiti suo accomodatam, monetur obviâ manu acapite pellere, & in laqueum, si forte transferre, dicens Mithram esse coronam suam, atque eun-

me verblinde menschen in de verschriklyke proeven die zy vrywillig ondergingen; den dwaalweg betredende, tegen de lafheid en de gewaande teérheid der Christenen te stellen, die op de voetpaden der zaligheyd geleyd zynde door een verstandigen en redelyken Godsdienst, die hen ook niets afvergt als 't geen hun krachten dragen kunnen, en met de gezonde reden overeenkomt, evenwel zo veel moeite hebben om zich van de geringste plichten van den Godsdienst te quytten, en zo dra zy zich het minste geweld moeten doen, de leuwigheid voor niets rekenen. Zekerlyk zal de Duivel, gelyk deze Kerkvader zegt, in den dag des Oordeels veel voordeel op deze laffe Christenen hebben, om ze verftoemt te maken, door de vergelyking die hy zal maken van het weinige dat zy voor Jesus Christus geleden hebben met het gene zyne Aanbidders en zyn Slaven voor hem geleden hebben. Daar zal in der daad geen ander Rechter van noden zyn om ze te verdoemen als een van deze verleyde Slaven.

Ver-
scheyde
trappen
in de In-
wyin-
gen.

In de Inwydingen waren als verscheide trappen, men vorderde alleen, zo 't schynt, zo strenge proeven niet af; maar ook werd de wetenschap der Verborgentheden aan allen niet gelykelyk medegedeelt. De Waarzeggers, de Pythonissen, de Priesters der Afgoden, die staats-halven een nader omgang met de Goden moesten hebben, kochten ook hun wetenschap door strenger proeven; de tyd van hun Inwyng moest veel langer zyn; en wanneer zy zels ingewyd waren, waren zy tot een strenger leven verplicht ter oorzaak van de waardigheid en heilichheid van hun Dienst.

Voor 't overige lieten zy zich alle inwyen. Op sommige plaatsen wydde men de kinderen in, maar het schynt dat de jaren van manlykheid het meest vereischt wierden. De gene die het in dezen tyd verzuimt hadden, lieten niet na het ten minste voor de dood te doen. De gene die niet ingewyd waren wierden als godloze menschen aangezien, uit den Tempel van Ceres uitgesloten, en 't was hen op lyfstraffe verboden daar in te komen.

Die in 't
geheel
niet In-
gewyd
waren
wierden
voor
godloze
men-
schen
aange-
zien en
moch-
ten in
den
Tempel
van Ce-
res niet
komen.

De Oorlog een godsdienstige daad zynde, en waar in men meer gevaar onderworpen is als in de andere staten van 't leven, misten de Helden en Oorlogslieden, niet zich te laten Inwyden. Jazon, Kastor, en Pollux, Herkules enz. wierden in de Verborgentheden der Kabiren ingewyd, gelyk Diodorus van Siciliën ons leert. Deze Schryver zegt dat een van de beweegredenen hunner Inwydingen was, dat zy geloofden in alle gevaren den bystand der Goden nader by te hebben, en dat zy zich vleyden hier te heyliger en te rechtvaardiger door te zyn. Het schynt zelfs dat men in 't gemeen het harnas niet durft aanschieten, zonder zich eerst te hebben laten inwyden.

Gen. 14.
K. 14.

Daar is hierover een plaats in de H. Schrift, die het schynt te bewyzen; want wanneer Abraham zyn volk verloor om de overwinnende Koningen van Sodoma te bestryden, zegt de Vulgatus dat

de nunquam coronatur, idque in signum habet & probationem sui, si ubi testatus fuerit de Sacramento, statimque creditur Mithrae miles, si deiecerit coronam, si eam in Deo suo esse dixerit. Agnoscamus ingenia Diaboli, idcirco quaedam de divinis affectant, ut nos de suorum fide confundat & judicet.

dat hy
uitkoo
andere
de uit

Indie
gen
van Jap
Amerik
had, zo
beter u
voor al
geloof d
van Iis
sitten de
beter af
te eenen
niets is
gaande
foort van
Brachma
anen ge
zy haken
vasten, s
in oeffen
de waarh
in deze
zyn. Mo
hebben,
zen ingew
mannen e
en de vr
onderwe
hielden;
ne verge
Maar v
vooroorde
daad in s
moeylike
te wyzen
ken van a
Eer ik v
dien begin
hebben, o
hebben; e
niets ander
waar over
De Sch

dat hy drie-hondert en achttien van zyn eige luiden tot het gevecht uitkooft, *trecentos decem & octo expeditos Vernaculos*, maar enige andere Overzettingen hebben woorden die op *Initiatos* of ingewyde uitkomen.

TWINTIGSTE HOOFSTUK.

Indien ik de overeenkomst dezer Inwyingen en dezer Verborgenheden der Ouden met de Godsdiensten van Oost-Indien, van Japan en China, of zelfs met die der beschaafde Natien van Amerika, gelyk de Mexikanen en de Peruvianen zyn; te bewyzen had, zou ik een wyd veld hebben om in te weiden; want niets is beter uitgebeeld als de leer der Priesters van Mexiko en Peru, maar voor al als die der Brachmanen, Bonzen en Talapoynen; die ik geloof dat de opvolgers der Egyptiaansche Priesteren; Leerlingen van Isis en Osiris zyn, en die het zekerlyk zyn van de Gymnosophisten der Indien, Bewaarders van de Orgia van Bacchus; niets is beter afgebeeld, zeg ik, als hun leer van de reiniging der Zielen, te eenemaal met de Platonische Denkbeelden overeenkomende; niets is beter uitgebeeld als hun gevoelens rakende de Zon; aangaande de wyze van verzoening door Afwasschingen, door een soort van Biecht, die te gelyk by de Guebren en Perzen, by de Brachmanen, by de Japonezen, by de Siamezen en by de Peruvianen gevonden word; en aangaande de volmaaktheid waar na zy haken door het leyden van een streng en boetvaardig leven, in vasten, onthouding, kuisheid, armoede, tuchtiging en eindelyk in oefening der Deugden doorgebracht; deugden waar van zy om de waarheid te zeggen niet als de uiterlykheden hebben, maar die in deze uiterlykheden een bewys van een gants heiligen oorsprong zyn. Men schept vermaak in de Schryvers, die 'er van gesproken hebben, te lezen, op wat wyze de jeugt in de scholen der Bonzen ingewyd wierd. Te Mexiko waren 'er gemenehuizen voor mannen en vrouwen, waar in de jonge dochters van de eenekant, en de vryers van de andere, zonder uitzondering een jaar lang onderwezen wierden, en zo een strenge en straffe levenswyze hielden, dat geen Monnik in Europa zyn proef jaren met de hunne vergelyken kan.

Maar van de Wilden te spreken hebbende, by wien, na het vooroordeel dat men heeft, geen godsdienst is, en daar in der daad in schyn weinig godsdienst te vinden is, valt het my veel moeijelyker deze overeenkomsten in hun Zeden en Gewoontens aan te wyzen. Ik zal evenwel niet nalaten 'er hier eenige Mare trekken van aan te voeren.

Er ik van de Irokezen en Huronnen spreek, ga ik van de Natien beginnen, die het minste van haar oude gebruiken verloren hebben, of van wie de Reysbeschryvers de gewoontens verzamelt hebben; eer zy die te eenemaal hadden laten varen. Ik zal byna niets anders doen als de woorden van myn Schryvers aan te halen, want over ik my zal vergenoogen eenige aanmerkingen te maken.

De Schryver van de Historie van Virginien geeft ons de vol-

Vid. P. 4.
byglott.
& Bibl.
Max. in
cap. 14.
Gen.

Toepas-
sing van
het geen
van de
Inwyin-
gen der
Ouden
gezeft is
op de
Ameri-
kanen.

Hist.
de Virg.

traditie
de P. An-
gels im-
primé d
Orléans
1707.
Jawyn-
gen der
Noor-
der A-
merika.
ten.

maakte kennis van 't geen hierontrent onder de Wilden van Noor-
der Amerika gepleegt wierd, en helpt ons 't best op 't spoor om
een vergelyking daar van met de Inwyingen der ouden te maken.

„ De Indianen hebben Altaren en plaatzen tot de Offeranden
„ geschikt. Men zegt zelfs dat zy zomtyds jonge kinderen offe-
„ ren, maar zy loochenen het, en beweren dat zy ze niet van de
„ menschelyke zamenleving afzonderen, als om ze den dienst van
„ hun God toe te wyden. Smith geeft ons de Beschryving van
„ een dezer Offeranden; die in zyn tyd gepleegt wierd; op het
„ verhaal van eenige personen, die 'er ooggetuigen van waren.
„ Zie hier wat hy 'er van zegt.

„ Zy beschilderden vyftien jongelingen van de welgemaakte,
„ die niet boven de 15 of 16 jaren oud waren, met wit; en na ze
„ na buiten geleyd te hebben, bracht het volk den gantichen nor-
„ gen met rontom hen te dansen en te zingen, met schellen van
„ slangen in de hand, door. 's Achtermiddags plaatsten zy ze alle
„ vyftien onder een boom, en men maakte onder hen een dubbele
„ haag van luiden uit, die met kleine aan elkander gebonden sied-
„ jes gewapent waren. Dan koos men vyf jongelingen uit, die
„ beurt om beurt een van deze jongemaats gingen afhalen, hem
„ dwars door de haag geleyden, en hem op hun eigen kosten en
„ met een wonderlyke vertuldigheid van de rottingslagen, die
„ men als hagelen sand op hen deed neervallen, bevryden. Ge-
„ durende deze wrede oeffening huilden de arme moeders snor en
„ quyl, en maakten matten, luiden, mos en droog hout klaar,
„ om tot de lykstaarfy van hare kinderen te dienen. Na dat deze
„ jongemaats dus door de spitroeden gelopen hadden, haalde men
„ den boom verwoed omver, hakte den stam en de takken instuk-
„ ken, men maakte 'er kranfen van om ze te kronen, en men ver-
„ eijerde hun hair met dezelfde bladeren.

„ Myn getuigen konden niet zien wat men met deze kinderen
„ deed; maar men wierpze op elkander in een valey, als of zy dood
„ waren, en men vierde een groot gastsmaal voor al het gezelschap.

„ De Werowans ('at is te zeggen de Priester) na het oogmerk
„ van deze Offerande gevraagd, antwoordde dat deze kinderen niet
„ dood waren maar dat de Okée of de Duivel het bloed uit de
„ linker tepel van die genen troog, die hem ten deel vielen, en dat
„ zy dood waren; dat de vyf jongelingen de anderen in de Woe-
„ dyne tegen moesten lang bewaarden; dat gedurende dezen tyd
„ zy met niemant mochten omgaan, en dat men uit hun getal hui-
„ Priesters en Weerzeggers kade. (Hier eindigt het verhaal om
„ Kapteyn Smith).

„ Ik weet niet, waer de Schryver voort, of Kapteyn Smith in
„ dit verhaal qualyk onderzocht gewoest is, noch of dit sprookje
„ van Okée, die het bloed uit de linker tepel zuigt, een liit is van
„ den Geneesheer of Priester, die altyd Geneesheer met een is,
„ om zyn goeden naam te redden, zo 'er hy genal een van deze
„ kinderen onder zyn tuchten streven kon. Maar ik zou dit niet
„ de eer geleyen als die schone Roman van den Okée, ten minsten

„ de geschied-
„ voorbeeld
„ betekenis
„ nige om
„ enemaal o
„ Men ple
„ dien jaren
„ vinden, o
„ alle hui
„ tal der Hel
„ in plaats d
„ gezondere
„ Zie hier hoe
„ De Gou
„ levendigte
„ tochten en
„ worden; z
„ niet langer
„ recht in 't e
„ Kapteyn Sm
„ dering van
„ den opsluit
„ voedzel als
„ die de herst
„ solken noem
„ ten spael ge
„ 20. dagen; i
„ pres tot die
„ jaar 1694. z
„ Zy had de g
„ ten trauwe ge
„ 't Was noch
„ Gebuik anwe
„ daarenboven
„ dige bloeden
„ zy daar door
„ van hun goed
„ Geneesheren
„ ken hebben
„ dat zy ze we
„ er zy te een
„ de steden.
„ durven deze
„ geheugen heb
„ naveren; en
„ ven afbrengen
„ Zy moeten
„ aan leren. Ik
„ zentlyk is, n
„ geen zy eerly

de geschiedenis van Kapteyn Smith schynt niet anders als een voorbeeld van hun *buscauwering* (dit woord heeft de zelfde betekenis als *Inwyling*) te zyn, en hy is niet vergift ontrent eenige omstandigheden, als om dat deze plichtigheid hem toen te enemaal onbekent was.

Men pleegt dit werk gemeenlyk maar eens in veertien of zeshien jaren, ten zy hun jongelingen zich meermalen in staat bevinden, om daar in toegelaten te worden. Het is een tucht die alle huijre jonge luiden moeten ondergaan, voor dat zy in 't geal der Helden of *Cocharoufen* van de Natie aangenomen worden, in plaats dat zo men Kapteyn Smith geloven moet, zy niet afgezonderd wierden als om de Priesterlyke Order te vervullen. Zie hier hoe men *buscauweert*.

De Gouverneurs van de stad verkiezen de welgenakste en levendigste jongelingen die 'er zyn, en die enig goed oor hun tochten en met jagen verzamelt hebben, om *gebuscanaweert* te worden; zo dat die gene die deze proef weigeren te ondergaan niet langer onder hun landslui zouden durven blyven wonen. Men recht in 't eerst enige van deze gekke plechtigheden aan, die de Kapteyn Smith verhaalt heeft, maar de voornaamste is de afzondering van deze jongelingen in 't bosch, daar men ze enige maanden opsluit zondert dat zy enig gezelschap hebben, noch ander voedsel als een gekookte drank van eenige kruiden, huttigen, die de herffsen ontflessen. In der daad deze drank, die zy *Wifokkan* noemen, by de strengheid van hun tucht geveegt, maakt hen bygel gek, en in dezen droevigen staat volharden zy 18 of 20 dagen; men bewaartze in een sterke beslopte plaats, die expres tot dit gebruik gemaakt is, en waar van ik 'er een in 't jaar 1694 zag, die de Indianen van *Paumunkie* toebehoorde. Zy had de gedaante van een zuikerbrood, en was van alle kanten maten gewyze open, om doorspeling aan de lucht te geven. 't Was noch geen maand geleden dat dertien jongelingen daar in *Gebuscanaweert* waren, en dat men ze in vryheid gestelt had; daarenboven verhaalt men by deze gelegenheid, dat deze elendige bloeden zo veel water uit den stroom *Lethe* drinken, dat zy daar door het geheugen van alle zaken, van hun vrienden, van hun goed en zelfs van hun spraak verliezen. Wanneer de Geneesheren vinden dat zy genoeg van deze *Wifokkan* gedronken hebben, verminderen zy 'er allengsjes de dosjs van, tot dat zy ze weer tot hun vorig verstand gebragt hebben. Maakt er zy te eenemaal herstelt zyn, geleiden zy ze in hun versicheyde steden. Na een zo wrede pyniging uitgestaan te hebben, durven deze jongelingen niet zeggen dat zy van de minste zaak geheugen hebben, uit vrees dat men ze andermaal mocht *Huscauweren*; en dan is de handeling zo ruw, dat 'er weinig het leven afbrengen.

Zy moeten stom en doof woorden, en alles weer van nieuws aan leren. Ik weet niet of hun vergetelheid gemaakt of wezenlyk is, maar het is zeker dat zy niets willen kennen van 't geen zy eertyds geweten hebben, en dat hun Wachters hen verzellen

zullen, tot dat zy alles weer van nieuws aan geleert hebben.
 Dus beginnen ze weer te leven, na eeuwigmaten dood te zyn geweest, en worden mannen, vergetende dat zy ooit kinderen geweest zyn. Zo iemand onder hen in deze wrede oefening komt te sierven, beech ik my in dat dan de sabel van Oké, die Smith verhaalt, tot een verschoning diest, om het te verbergen; want, zegt hy, Oké moest die gene hebben die hem ten deele vielen; en men zeyde dat deze opgeboffert waren geweest.
 Myn gissing is zo veel te waarschynelyker, om dat ik vast en zeker weet, dat Oké aan deze *buscanawring* altyd geen deel heeft. Inderdaad zo de Indianen van Paumaunkie geen twee van hun jongelingen van deze wrede plichtigheid, die zy in 't jaar 1694 oeffende; weerom brachten; van de andere kant brachten de Appamatukken (voor dezen een machtige Natie, maar die hedendaags zeer verzwakt is) al de jeugt die zy in 1690 in deze schriklyke Leer gezonden hadden, weder te rug.

De moeite die de Oppassers van deze jonge luiden aanwenden is zo groot, en zy moeeth alles gedurende deze strenge tucht zo heilig verholten houden, dat zich wel van dit ampt te quytten een zaak is die de grootste beloning verdient, en het zekerste middel om tot de grootste bedieningen van 't land te raken, zo dra die vergeven worden; maar ook kunnen zy vasten staat maken van haast na de andere wereld verzonden te zullen worden; zo zy door lichtvaardigheid of achteloosheid het minste in hun plicht misten.

Daarenboven heb ik aangemerkt, dat die gene die men in myn tyd *gebuscanawert* had; schonen welgemaakte jongelingen waren, vol vuur, van vyftien tot twintig of vyfentwintig jaren oud en die voor ryk te boek stonden. Dit deed my in 't eerst gelooven dat de oude luiden dezen vond bedacht hadden, om zich van de goederen der jeugt meester te maken, nademaal zy in der daad dezelve onder zich omdelen; of zy schikken ze tot eenig algemeen gebruik; en deze jongelingen zyn genoodzaakt om nieuws hun fortuin te zoeken.

De Indianen betuigen een afkeer van dit gevoelen te hebben; en zy beweren dat men een zo hevig geneesmiddel niet in 't werk stelt, als om de jeugt van de quade indrukzelefen der kindsheid te verlossen en van alle de vooroordelen die zy aanneemt, voor dat haar reden werken kan. Zy houden staande; dat dan in volle vryheid gestelt zynde om de wetten der natuur te volgen, zy geen gevaar meer lopen door de gewoonte of de opvoeding verleyd te worden, en dat zy beter in staat zyn om oneenzydig gerechtigheid te plegen, zonder enige acht op de Vrindschap of Bloedverwantschap te slaan.

De toepassing van het geen in den grond van deze vertelling besloten legt, is, gelyk ik reeds hierboven gezegt heb; zo natuurfyk en gemaklyk, dat ik geloof dat ik die den lezer zelfs moet laten maken.

Alleen zal ik zeggen dat de Schryver ons, onder deze Wilden, Steden; Gouverneufs, grote ampten, en grote goederen verbeeldende,

Aanmerken van onzen Schryver over dit verhaal.

dende, vermoest, nade hun Gouvern schillen, en moede, die

Daarenbov uitzondering het zegt; spr dat de Gouv kon zich bo teyn Smith, ke niet als di ger te vervull ing algemeen scheyd zyn v onder de Ka Wilde volker al zeer wel m verschillen.

EENEN

Men vind van zee zelt zyn voor men, zwaar onder de krygsl een Kapteyn t en tot de linwy ons van alle de gegeven hebben in te ontdekke meer van over

Ik heb reeds re maandsonde dat wanneer ha proeven der ih geweest is van haal van het ge Braziliën omga ten.

't Is niet zon vering een naa de meisjes heb blik schromen, is. Men maak den, of het me het mooglyk is die hun voor e groene stenen,

dende, ver van het denkbeeld afwykt, dat men 'er van geven moest, nademaal hun steden niet anders als elendige Vlekken zyn, hun Gouverneurs, Hoofden, die weinig van 't overige volk verschillen, en hun grote goederen niet anders als een algemene armoede, die óveral aanblijft.

Daarenboven, zo het een algemene wet is dat zy alle zonder uitzondering *gehuftanawert* of ingewyd moeten worden, gelyk hy het zegt; spreekt hy dan zich zelve niet tegen met te verzekeren dat de Gouverneurs de welgemaakte en de rykste kiezen? Hy kon zich ook vergift hebben, verwarrende het verhaal van Kapteyn Smith, waar in van een plechtigheid gesproken word, dewelke niet als die gene raakte, die geschikt waren om de Priester order te vervullen, met het zyne. Want schoon de wet van Inwyding algemeen is, kan 'er zeer wel en moet 'er zelfs eenig onderscheyd zyn volgens de verscheide staten der Ingewyden, gelyk 'er onder de Karaiben gevonden wierd, onder wier naam ik al de Wilde volkeren van het zuider Amerika begryp, wier zeden overal zeer wel met elkander overeenkomen, en in zeer weinig zaken verschillen.

EENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

MEn vind voetstappen van Inwydingen onder de Karaiben, die van zeer streng vallen en andere zeer moeijelyke proeven verzet zyn voor jonge dochters en vryers die tot huwbare jaren komen, zwaar om uit te staan: wederom andere om een jongman onder de krygslieden te stellen, om een krygsman tot den rang van een Kapteyn te doen overgaan; tot aanstelling van een Generaal, en tot de Inwyding der Priesteren. 't Is verdrietig dat de Schryvers ons van alle deze zaken niet als een plomp en onvolmaakt verhaal gegeven hebben. Men laat niet na daar een teken van godsdienst in te ontdekken: maar daar evenwel niet als een ydele schaduw meer van overig is.

Ik heb reeds van de zuiveringen der vrouwen ten tyden van hare maandsonden gesproken, en ik heb reeds te verstaan gegeven dat wanneer haar dat ten eersten male overkomt, zy begonnen de proeven der Inwydingen te ondergaan. Thevet, die zelfs getuige geweest is van alle deze proeven, geeft ons een omstandig verhaal van het geen 'er in deze gelegenheid onder de volkeren van Braziliën omgaat. Ik zal hier het wezentlykste daar van aanroeten.

't Is niet zonder oorzaak, zegt hy, dat men aan deze eerste zuivering een naam gegeven heeft, die *gebeurde vrees* betekent, want de meisjes hebben waarlyk gelyk dat zy voor dit vreeslyk ogenblik schromen, dat als de leus van een ware marteling voor haar is. Men maakt dan een aanvang met haar de haren af te branden, of het met een vis-tand af te snyden, zo dicht by 't hooft als het mooglyk is. Daar na doet men ze op een platten steen slaan, die hun voor een key dient om hun porceleyn te werken, en om de groene stenen, daar deze Natien veel sieraden af maken, te polij-

T

sten;

Inwydingen der Karaiben.

Thevet, Cosmog. Univ. Tom 2. liv. 21. p. 946.

Inwyding der volwassene vryers in Braziliën.

sten; en met een tand van een Akouti snyd men haar het vleesch van boven de schouders tot den rug toe op, makende een dwars kruis, en verscheide andere kerven, zo dat 'er het bloed van alle kanten aftroomt. Men merkt aan haar tandeknaarslingen en verscheide wringingen van 't lyf wel wat pyn deze arme ruyters gevoelen, maar de schaamte weerhoudze, en niemand geeft een enkele schreuw. Daar na wryft men alle deze wonden met asch van wilde kauwoerden, die niet minder byt als buskruid of salpeter, zo dat de littekens nooit vergaan; waar na men haar de armen en het gantsche lichaam met een katoenen draad vast bind; men hangt haar de tanden van een zeker dier om den hals; en men legt ze in haar Hamakken, zo wel toegebakert dat niemand ze zien kan. Zy zyn ten minste drie volkomen dagen eer zy 'er kunnen uitkomen, en brengen al dezen tyd zonder spreken, eten of drinken door.

Deze drie dagen verlopen zynde laat menze uit haar Hamak omze te ontbinden, en men doet haar op de zelfde key staan, waar op men haar de eerste maal gekerst heeft, op dat zy in 't eerst met de voeten niet aan de aarde raken; van daar wordenze weer in haar bed gelegd, daar zy met enige gekookte kruiden en een weinig meel en water gevoed worden, zonder dat zy enige andere spyze of drank durven nuttigen. In dezen staat blyven zy tot de tweede zuivering, waarna men haar de overige delen van 't lichaam van 't hoofd tot de voeten toe doorkerst, op een noch wreder wyze als de eerste maal.

Men legt ze op nieuw in haar Hamak, daar zy om de waarheid te zeggen, gedurende de tweede maand wat zachter gehandelt worden, en zo strenge vasten niet houden, maar zy mogen noch niet uit haar hut gaan of met iemand spreken, en houden zich met spinnen en katoen pluizen bezig. De derde maand vryft men ze met een zwarte verf, van de oly van Jenipat gemaakt, en zy beginnen uit te gaan na 't veld.

Schoon Thevet van geen onderwyzing spreekt, is het evenwel waarschynelyk dat men ze gedurende dien tyd in de gronden van haar valschen Godsdienst onderrecht. Deze Schryver voegt 'er by, dat een oude Portugies, die onder die gene was die het eerst dit land ontdekt hadden, hem gezegt had, dat hy deze Volkeren getracht had deze bygelovigheid te ontnemen, maar dat de Pagés of Wichelaren om raad gevraagd zynde, zich daar sterk had tegen aangekant, zeggende, dat zo zy deze gewoonte nalieten te onderhouden, *Maire Monan* hen alle zou doen omkomen. *Maire Monan* is de naam dien zy aan een Wezen geven, waar aan zy by na dezelfde volmaaktheden toeschryven, die wy aan God geven; dat na hun zeggen, noch begin noch einde heeft, die de Hemel en Aarde en alles geschapen heeft, maar die vleesch geworden is en in een kind verandert, om door zyn leringen de noodzakelykheid van zyn volk te verlichten.

De zelfde Schryver spreekt van een andere Godsdienstige plechtigheid, die te Florida in gebruik was, en die van den zelfden aart schynt te zyn en de jonge dochters op dezelfde wyze te raken.

Thevet
Cosm.
Univ.
tom. 2.
lib. 21.
p. 913.
918.

Maire
Monan
de naam
van den
opper-
sten God
van Bra-
zilien.

Thevet,
Cosm.
Univ.
liv. 23.
ch. 1. p.
1004.

De F
tyden me
seest gev
huis, wa
met vele
en na de
zy zich o
zo in ver
drie van
welke d
dere, di
zy gezon
pen hebbe
dichte bo
wen het c
mer, dat
men der j
doorkerve
tak van ee
toe, Ha 1
Deze d
zyn als de
dele, om
en ten del
dat wanne
weerm ge
die gene d
en op deze
hartig te d
hogen oude
dit seest ge
met zo vet
te verfinde
op de twe
noch eten n
Jean de Le
men in Braz
daar hy zelf
van godsdien
deze plechtig
hulpmiddel in
soorten van on
vonden te zyn
ware reden ni
zelfs niet eens
Als de doch
doet men haar
straf voor haar
Ik heb de omst
van een Jezuït

De Floridianen, zegt hy, hebben feesten die zy op zekere tyden met zeer vreemde plechtigheden vieren. De plaats daar het feest geviert word, is een groot rond ruim, dicht by 's Koningshuis, waar uit die gene die tot deze plechtigheid afgezonden zyn met vele verven gechildert, en bepluimt voor den dag komen, en na de gezegde plaats trekken. Alwaar aangekomen zynde, zy zich op order rangeren, en drie andere volgen, die van hen zo in verwen als wyzen van doen verschaffen. Ieder van deze drie wanneer zy op 't midden van 't ronde vlak komen, welke dansende en zeer erbarmlyk zingende, van de andere, die hun antwoorden, gevolgt worden. Maar na dat zy gezongen en gedanst en deze ronde plaats driemaal omgelopen hebben, zetten zy het op een rekken door 't midden der dichte bosschen, als tomeloze paarden; dan verslyten de Vrouwen het overige van den dag met zo en deerlyk getier en gejammer, dat het 'er over heen is, en in die woede pakken zy de armen der jonge dochters aan, die zy met scherpe mosselschelpen doorkerven, zo dat 'er het bloed by neer loopt, dat zy met een tak van een boom in de lucht spatten, roepende tot driemaal toe, *Hé Thya ? Thya, Thya.*

Deze drie die het feest beginnen worden *Jaonas* genaamt, en zyn als de Priesters of Offeraars, daar zy geloof aan geven, ten dele, om dat zy van afkomst tot de Offeranden geschikt zyn, en ten delen ook om dat zy zulke schrandere Toveraars zyn, dat wanneer 'er iets verlor-n is het ten eerste door hun middel weerom gevonden word. Na 't verloop van twee dagen komen die gene die in de bosschen gevlucht waren weer te voorschyn, en op dezelfde plaats weer gekomen te zyn; beginnen zy lucht-harig te dansen en hun Vaders te verblyden, die om hun te hogen onderdom of wel om hun natuurlyke onpasykheid niet op dit feest genodigt zyn. De dansen ge-eindigt zynde vallen zy met zo veel gretigheid aan 't eten, dat zy de spys eer schynen te verslinden als te kauwen; om dat zy op den feestdag noch op de twee volgende dagen, die zy in de bosschen doorbrenghen, noch eten noch drinken.

Jean de Leri spreekt in 't hondert van deze wrede kervingen die men in Braziliën de jonge dochters, die huwbaar worden, aandoet, daar hy zelfs ooggetuige van geweest is; maar hebbende de reden van godsdienst niet gemerkt, die het begin en de oorsprong van deze plechtigheid is, beeld hy zich in dat het als een natuurlyk hulpmiddel in 't werk gestelt word, om haar te enemaal van deze footen van ongemakken te verlossen, waar toe het schynt uitgevonden te zyn. Maar hy is hier ontrent vergist, en hebbende de ware reden niet kunnen gissen, heeft hy 'er een verzonnen, die zels niet eens waarschynelyk is.

Als de dochters der Karaïben op de Antilles huwbaar worden, doet men haar ook de brozen of schocifels aan, 't geen een ware straf voor haar is, en doorboort haar zo wel als de jongens de oren. Ik heb de omstandigheden van deze plechtigheid in een Handschrift van een Jezuïet gezien, die een Zendeling op de Eylanden geweest

Leri;
Hist. des
Bresil,
ch. 17.

moet was, maar die bloedstrik niet meer hebbende konen krygen, doen ik 'er een stukken af heb willen maken, kan ik 't niet meer van zeggen.

De Mr. Roodloft geeft het volgende verhaal van de wyze van een jongman in den krygslust te nemen.

TWEEENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Voor dat de jonge luiden in den rang van die gene die ten oorlog moogen trekken aangenomen zyn, moeten zy in te gewoondigheid van alle hun vrienden en magen, die goedig worden om deze plechtigheid by te wonen, tot krygsknechten verkleed worden. Zie hier dan de order die zy in deze gelegenheden volgen. De Vader die voorheen de Vergadering be- roepen heeft, doet zyn zoon op een klein stoeltje, dat in 't mid- den van zyn Hut of Karbet geplaatst is, neer zeten, en na hen in korte woorden al de plichten van een edelmoedig Karibisch Krygsknecht voor gehouden te hebben, en hem te hebben doen betoven dat hy nooit iets zal aanvangen dat den roem zyns Voorzaten zou kunnen bezoedelen, en dat hy met al zyn vermo- gen de oude wrokken van hunne Natie zal wreken, neemt hy een zekeren roefvogel, die zy in hun taal *Mansfow* noemen, en die langen tyd te wonen tot die gebruik by de land is, by de pooten, en hy geeft 'er zyn zoon vercheide slagen met, tot dat de vogel dood is, en zyn heeft te aensmaal verplettent. Na de- se ruwe behandeling, die den jongeling gants bedwelmt maakt, vlymt hy hem het geestelike lyf met de leed van een Acousti op, en om de wonden die hy gemaakt heeft te genezen, dampelt hy den Vogel in gepoet water, en wryft 'er onbeshoot deze quetsuren af, 't geen den gewonden een zeer hevige en sche- pe pyn veroorzaakt, maar hy moet dit alles met een luchig hart uithouden, zonder den mond eens te verrekken of enige py- n te klagen. Daps na doet men hem het hart van dezen Vogel opeten, en om deze plechtigheid te besluiten, legt men hem in een hangmat, daar hy zo lang als hy is uitgestrekt in moet bly- ven liggen, tot dat zyn knechten door 't vallen byns uitgerui- zyn; waarna hy van ieder een voor Soldaat erkent word, hy kan zich in al de Vergaderingen van de Karbet laten vinden, en de anderen in alle de Oorlogen, die hy tegen hun vrienden on- dernemen volgen.

De Mr. Hier in zyn nacht van Frankryk dat onder de Linie lag op het Eyland Cayenne in 't jaar 1693 spreekt dus van de Wyze van een Kapiteyn onder de Galibis, die de Karibben van 't velle had zyn, te maken.

DRIEENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Voor eerst komt die gene die Kapiteyn wil gemaakt worden eerst in zyn hut, met een rondes op zyn heft. Stande de ogen ter aarde, zonder iemand aan te zien of een woord te spre-

Roche-
fort.
Nijf.
Morale
des An-
siles, p.
108.

Inwy-
ing van
een
Krygs-
knecht.

Liv. 3.
chap. 10.
p. 376

Inwy-
ing van
een
Kapitein.

„ (preken
„ ten blyf
„ dat men
„ vange
„ zyn bed
„ ke. Hy
„ moeijely
„ zyn ge
„ Ten t
„ dat de
„ doen. I
„ uer we
„ Godw
„ en 't avo
„ hem met
„ ryk kap
„ zyn, en
„ den gedr
„ de Natie
„ die niet i
„ log geva
„ Deze A
„ digt zynde
„ hy door h
„ slagen die
„ van de Kl
„ teingest
„ is al die v
„ gemaakt
„ krygt niet
„ kapitein 'e
„ Dit doet n
„ op die pla
„ tweede mid
„ nademaal d
„ worden, k
„ het bloed s
„ mag de arm
„ eenige pyn
„ 'er zo veel
„ om hem ge
„ gae hy in
„ inte gegeef
„ De nes w
„ een verwo
„ voorby zyn
„ den sterf
„ gae, p
„ zetten d
„ kouten, alle

„ (preken, en zonder iets aan zyn vrouw of kinderen te laten blyken. Hy zat zich in een hoek van de tent ter neer, tot dat men een kleine verichanting rondom hem maakte als een gevangenis, daar hy zich qualyk in kon versoeren. Men hangt zyn bed boven tegen de hut aan, op dat hy tegen niemand spreke. Hy komt ter niet uit als om zyn gevoeg te doen en om de moeilijke proeven te ondergaan, die hem de andere kaptajns, zyn geburen, doen gevoelen.

„ Ten twaalen doet men hem 6 weken lang zeer streng vasten, dat de Christenen nauwlyks om de liefde van God zouden doen. Men geeft hen niet als een weinig gekookte geest, en zeer weinig kassow, waar van hy niet als het binneste eet. Gedurende dezen tyd komen hem de baur-kaptajns 's morgens en 's avonds bezoeken, zy doen hem voor hen komen, vertoelen hem met hun natuurlyke wel sprekenheid, dat zo hy een roemryk kaptajn wil worden, waar na hy verlangt, hy moedig moet zyn, en zich edelmoedig in al de ontmoetingen met zyn vyanden gedragen; dat hy geen gevaar moet ontzien om de eer van de Natie op te houden, en om wrak te nemen van die gene, die niet nalaten hen te mishandelen, wanneer zy hen in den oorlog gevangen hebben, enz.

„ Deze Aanpraak, die hy met gedult heeft aangehoort, geendigt zynde, doet men hem gevoelen hoe veel hy lyden zou, zo hy door hun vyanden gevangen wierd, door 't middel van de slagen die ze hem op staande voer geven. Hy staat in 't midden van de Karbet overend, met de handen op 't hoofd. Ieder kaptajn geeft hem drie of vier slagen met een zweep, die zo groot is als die van een korpser. Zy is van wortels van palmboom gemaakt, de jonge luden maken die gedurende dien tyd. Hy knipt niet meer als drie slagen met ieder zweep, zo dat ieder kaptajn 'er een moet hebben, en dus heeft men 'er vele nodig. Dit doet men zes weken lang tweemaal 's daags. Men slaat hem op drie plaatsen van zyn lichaam, de eerste slag op de borst, de tweede midden op den buik, en de derde rondom de dyer, en nademaal deze slagen met veel geweld en uit alle macht gegeven worden, knipt ieder slag om het gansche lichaam, en doet 'er het bloed met grote druppels uitguden; gedurende al dezen tyd mag de arme bloed zich niet verroeren, noch laten blyken dat hy eenige pyn gevoelt. Zo de kaptajns sterk in getal zyn, komt 'er zo veel frisse armen te werk, die nieuwe krachten hebben om hem gruwelyke pynen aan te doen. Na zo gehandeld te zyn gaat hy in zyn bed kruipen, daar men al de zwepen, daar hy niet gespaard is, 't teken van zyn zegenpraat boven op legt.

„ De zes weken van deze eerste en zeer ruwe proef, waar in hy een verwonderenswaardige standvastigheid heeft laten blyken, voerbij zynde, bereydt men hem een andere, die bequaam is om den sterfeliken te doen sterven. Om hem deze proef te doen ondergaan, rechte men een groot drink gelag aan, waar toe op den gezeten, dat af de hoeden van de handstreek met hun toerusting komen, alle op nieuw geschildert en wel opgesmaakt. Zy rygen

„ voor de woning af. Alle in 't gezicht van de hut gekomen zyn-
 „ de, zetten zy zich in de struiken of struellen ter neder, daar zy
 „ alle te gelyk een schriklyk gefchreeuw en gehuil maken, dan tre-
 „ denze in de hut, hebbende alle den pyl op den boog gezet. Zy
 „ gaan den nieuwen Kapteyn halen, die reeds uitgeteert is door de
 „ strenge vasten die men hem heeft doen ondergaan, en de geef-
 „ sellagen die men hem heeft doen gevoelen. Zy dragen hem met
 „ bed met al, dat zy aan twe bomen vast maken, en waar uit zy
 „ hem doen opstaan. Men spreekt hem moed in 't lyf, gelyk in 't
 „ begin, en om te beproeven of hy dapper zyn zal, geeft ieder
 „ een der Hoofden hem een slag met de zweep uit al zyn macht.
 „ Hy begeeft zich neer te bed, en men verzamelt een hopen zeer
 „ sterke en stinkende kruiden, die zy rondom zyn bed leggen.
 „ Men steekt 'er den brand in, doch zo dat het hem niet raken kan,
 „ hoewel hy 'er alleen al de hitte van gevoelt. De rook van
 „ deze stinkende kruiden met de hitte van 't vuur doet hem elen-
 „ dige qualen uitslaan, hy is half gek in zyn bed, daar hy al in blyf-
 „ leggen, hy valt 'er in zo grote slaauwte dat men zou zeggen
 „ dat hy dood was. Wanneer men hem in dezen staat ziet, geeft
 „ men hem te drinken om hem weer te doen bekomen. Bekomen
 „ zynde vermaant men hem op een nieuw om moedig te zyn,
 „ men verdubbelt zyn vuur, dat langen tyd duurt.

„ Onderwyl dat hy al deze qualen moet lyden, vreten en zuipen
 „ de anderen 's varkens, en hem eindelyk na aan zyn end zien-
 „ de, gebruiken zy een vrend middel om hem weer te doen be-
 „ komen. Zy maken hem een halsband en een gordel van palm-
 „ boom, daar zy grote zwarte mieren in zetten, waar van een
 „ steek genoeg is om de pyn drie of vier uren te doen gevoelen.
 „ Mer, doet hem dezen halsband en gordel om, die hem haast weer
 „ doen tot zyn zelven komen, ter oorzaak van de gruwelyke smar-
 „ ten dieze hem veroorzaken. Hy staat op, en overend staande
 „ giet men hem een vles vol *Palins* dat een van hun dranken is,
 „ door een *Manard* of zeef op 't hooft. Flux gaat hy zich in de
 „ naaste fontein of rivier wasschen, en weer in zyn hut gegan-
 „ zynde, gaat hy weer op nieuw in een afgezonderden hoek zit-
 „ ten, en op dat al de kinderen van de hut en al de gene die daar
 „ in behoren, deze plechtigheid heugen mogen, geeffelt men hen
 „ alle zonder onderscheyd, zonder zelfs de Vrouwen, zo zy 't
 „ niet gaauw op een lopen zetten, te ontzien.

„ Men doet hem een nieuwe doch niet zo strenge vasten als de
 „ eerste was beginnen; van de een of de ander Kapteyn van zyn
 „ bureu, draagt zorg van enige kleine vogels voor hem te doden.
 „ De tyd van dit vasten gecindigt zynde, word hy tot Kaptein uit-
 „ geroepen, men langt hem een gants nieuwen boog en pylen,
 „ met alles wat hy nodig heeft.

„ Dit is evenwel noch maar een minder kapteyn, want om een
 „ groot Opperhoofd te worden, zyn 'er noch veel strengre proeven,
 „ die de Heer Biet niet geweten heeft, die de Heer Rochefort
 „ maar even heeft aangeroert, en die ik uit de brieven van Vader de
 „ la Neuville, een Jezuit, gehaalt heb, die eenigen tyd op het Ey-
 „ land

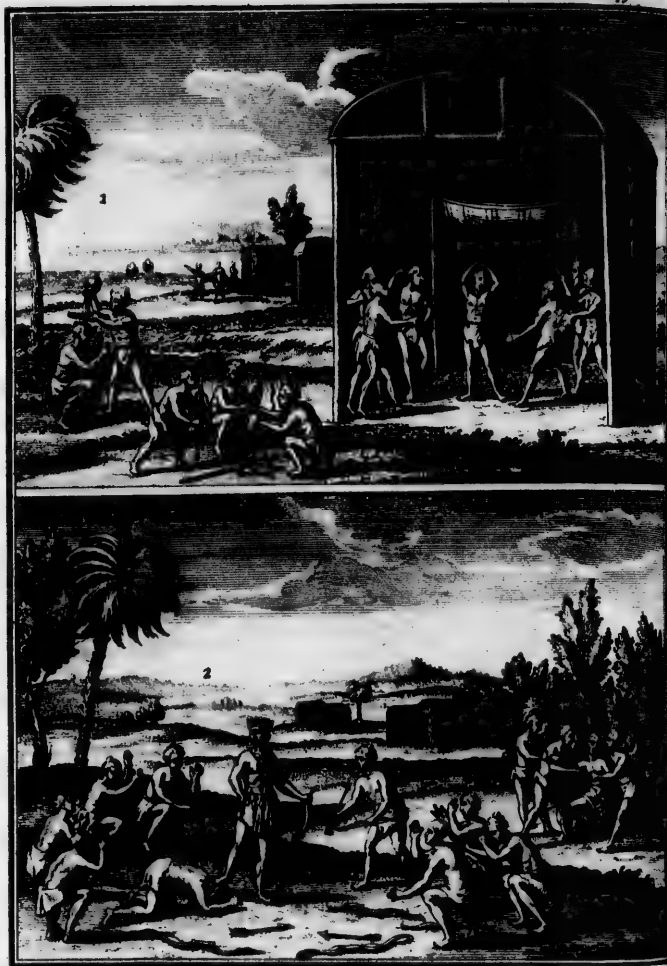

men zyn
daar zy
dan tre-
zet. Zy
is door de
de geef-
hem met
ar uit zy
gelyk in 't
geeft ieder
yn macht.
lopen zeer
ed leggen
raken kan,
rook van
hem elen-
y al in blyft
ou zeggen
ziet, geeft
Bekomen
g te zyn,

n en zuipen
a end zien
te doen be-
van palm-
ar van ont
n gevoelen
n haast wez
elyke sm-
end stante
dranken is,
zich in de
hut gegun
in hoek zik-
ne die daar
elt men hen
e, zo zy 't

asten als de
yn van zyn
n te doden
Kaptein uit-
g en pyleu,

vant om een
ar proeven,
Rochefort
an Vader de
op het Ey-
land

land v
bende
Zeden

V

D
gem
zo h
digh
krac
verdr
land
dien
and
zyn
een
wyze
als h
pakke
ingar
om t
die v
slapp
ren k
teyn
daz
gebr
lyke
hem
tot d
waar
geest
noeg
wimp
van v
ren,
nen a
schikt
de ko
W
wying
de g
bladen
Eerst
tegt
gehaa
een a
bylar

land van Cayenne in de nabuurschap dezer Volkeren gewoonst hebbende, gelegenheid gehad heeft om goede berichten van hun Zeden te krygen. Zie hier wat hy 'er van zegt.

ver de
Tre-
voux,
Mars
1723.

VIERENTWINGSTE HOOFSTUK.

DE Regering der Gayanezen is eenhoofdig. Zy hebben maar een Opperhoofd, dien zy blindelings gehoorzamen. 't Is gemeenlyk de oudste van de Natie dien men daar toe verkieft, zo hy andersins al de nodige hoedanigheden heeft om deze waar- digheid staande te houden, dat is te zeggen, zo hy moed, kracht, behendigheid heeft; zo hy werkzaam, handig, matig, verduelig is, ryk in vonden en krygsluiten; eindelyk zo hy het land kent, en de wegen weet die na alle de Natien geleyden. Indien de oudste deze hoedanigheden ontbeert, verkiezen zy een ander, dien zy op een strenge proef stellen, om verzekert te zyn dat hy zodanig is als zy hem begeren. Zy maken in 't eerst een begin met hem meer als negen maanden op een zeer strepge wyze te doen vasten, gevende hem dagelyks niet meer geers, als hy in zyn hand houden kan. Zy doen hem schriklyke zware pakken dragen; zy dwingen hem byna alle de nachten aan den ingang van de karbet schildwacht te houden. Zy zenden luiden om te verspieden uit, na de naburige Natien; daarna, wanneer die weermom gekomen zyn, dwingen zy den Pretendent de voet- stappen van deze afgezondene te volgen, om al de wegen te le- ren kennen. Daar is geen grenspaal of eenigzins bekende fon- teyn, of hy moet weten waar die gelegen is, gereed zynde om daar een bewys van te geven, met daar op het eerste bevel een gebroken tak na toe te brengen. Eindelyk hy moet de natuur- lyke Beschryving van zyn gantsche land in 't hooft hebben. Om hem aan de pyn te doen gewennen, begraaft men hem zomtyds tot den middel toe in een nest dat vol is van deze grote mieren, waar van het steken een koorts van 24 uren aan de Franichen geeft, en men laat hem daar een geruimen tyd in; anders ver- noegt men zich drie of vierhondert dezer mieren in bladeren te wimpelen, zo dat het hooft van de eene kant, en het lichaam van de andere daar uitkomt; men naait al deze levendige blade- ren, tot halsbanden, armringen, gordels, kouslebanden en kro- nen aan malkander, waar mée men den nieuwen Koning op- schikt, men kan giffen met wat pyn. Zo maakt men hem tot de koninglyke waardigheid bequaam.

Wanneer men hem genoeg beproeft acht, viert men de in- wyng op deze wyze. De gantsche Natie by een vergadert zyn- de gaat den Pretendent zoeken, die een myl of verder onder bladeren verborgen is, als om te kennen te geven dat hy de Eerstaaten vlied; of wel, gelyk my twe dezer Koningen ge- zegt hebben, om hem te doen verstaan dat men hem uit het stof gehaalt heeft, om hem op den troon te verheffen; 't geen door een andere plechtigheid bevestigd word: want ieder een van de bystanders gaat op de maat hem den voet op 't hooft zetten,

waar

Inwy-
ing van
een
Kaptein
Gene-
raal.

„ waar na men hem doet opstaan, en zy vallen alle voor hem neer,
 „ en werpen hun pylen en bogen aan zyn voeten. De Koning zet
 „ op zyn beurt den voet op het hoofd zyner onderzaten; dan ge-
 „ leid men hem in zegepraal weer na de Karbet, daar hy een groot
 „ gastaal door de vrouwen bereid vind. Vóór 't eten moet hy
 „ noch een proef van zyn behendigheid geven, schietende een pyl
 „ in een kopje van de grootte van een ey, dat boven op 't dak
 „ vast gemaakt is. Dit gedaan zynde dient hem ieder vrouw een
 „ kopje *Onicou* voor, die hy gedwongen is uit te drinken, om te
 „ betonen dat hy zo veel kracht heeft om te drinken als dertig
 „ mans, gelyk hy krachts genoeg gehad heeft om zich dertig da-
 „ gen lang met het voedzel te behelpen, dat een man gemaklyk
 „ in een dag op zou mogen. Nademaal hy genoodzaakt is dik-
 „ wils te braken, gelyk dit maal eer na een harde pyniging als na
 „ een festyn. Voor 't overige volgen zyn onderdanen hem ge-
 „ trouwlyk na, en houden niet op van eten en drinken voor dat al
 „ de voorraad op is.

„ De plechtigheid geeindigt zynde, word de nieuwe Kapteyn
 „ geoordeelt volle macht en een volstrekt gezag over de Natie te
 „ vieren, die langer niets als op zyn bevelen en door zyn bewe-
 „ ging doet. Hy maakt Vrede en Oorlog na zyn welgevallen.
 „ enz.

Men moet zich inbeelden dat alle deze strenge proeven, diemen
 by deze woeste volkeren moet ondergaan, om tot Krygsknecht,
 Kapteyn, en Opperhoofd van de Natie toegelaten te worden, niet
 als enkele burgerlyke gewoontens zyn, en gebruiken door de We-
 gevers ingestelt, om het lichaam aan de moeijelykste oefeningen te
 gewennen, en de ziel tot de hoogste ondernemingen bequaam te
 maken, dwingende haar door deze vrywillige proeven om een
 moed te verkrygen die alles kan uitstaan. De Godsdienst is 'er ze-
 kerlyk de grond van, gelyk die het in de Oudheid voor de kryg-
 knechten van Mithra was, voor de Lacedemoniers; die men voor
 het Altaar van Diana Orthia geëffelde, en voor de Helden, die
 zich tot de Verborgentheden van Samothracien of Eleufina lieten
 inwyden. Wy moeten van het geen 'er by de Karaïben omging,
 daar weinig schyn van Godsdienst is, oordelen uit het geen 'er om
 diergelyke voorwerpen te Peru en te Mexiko geoeffent werd,
 daar de Godsdienst zo kenbaar was, dat 'er mischien nooit afgo-
 difche Natien geweest zyn, daar de Heydenfche Godsdienst beter
 bepaalt was.

Schoon ik niet voorgenomen heb van de Zeden der Mexikanen
 en Peruvianen te handelen, die door den Inka Garcilasso, door
 Akosta, Lopes de Gomara, Oviedo, Herrera, en verscheide an-
 dere Spaansche Schryvers beschreven zyn, zal ik niet nalaten hier
 iets van hun Inwydingen ten Oorlog te zeggen, om aan te tonen
 dat de Godsdienst de beweegreden van hun proeven geweest zyn-
 de, men zich ook het zelfde denkbeeld van die gene, waar van ik
 reeds gesproken heb, moet maken.

M En
 zonen d
 staat uir
 Prinssen
 maken o
 ver bove
 Men b
 zy ware
 sche jare
 te ontfan
 quaa te
 ryk te be
 Zy wa
 oeffende
 quaa te
 staan.
 't Was
 van deze
 of lathert
 hun naaf
 ders, mo
 jongelinge
 de Zon te
 alle soorte
 Zon hun
 ke baan v
 leder j
 prinfen,
 zond ze
 bestier va
 welingen
 onderwyz
 De pro
 ren honge
 teren, en
 Indiansch
 dit vasten
 staan, en
 ven doen
 Op de
 honger en
 waken af
 kander op
 na-stig gl
 vond, zor
 derachtig

VYFENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Men liet tot deze Inwyingen van Peru niet toe als de kinderen die van de afkomst van de Zon waren, dat is te zeggen de zonen der Inkas, die een talryk en wyd uitgespreyd geslacht in den staat uismaakten, en welk geslacht dat van de Koningen en de Prinssen van hun bloed zynde, ook boven het gemeen moest uitmaken door deugden, die hun Hemelschen oorsprong pasten, en ver boven die van 't gros der menschen uitsaken.

Men begonze in den ouderdom van vyftien of zestien jaren, en zy waren een te enemaal vereischte voorwaarde om uit de kindersche jaren te raken, om de eertekenen van den manlyken ouderdom te ontfangen, en deszelfs voorrechten te genieten, voor al om bequaam te zyn om de wapens te voeren, en enige bediening in het ryk te bekleden.

Zy waren met een zeer strenge leertyd, waar in men ze oeffende om alle soorten van ongemak uit te staan, en zich bequaam te maken om al de wederwaardigheden van 't geval uit te staan.

't Was voor deze Leerlingen van het uiterste gevolg met eren van deze proeven af te komen, want zo zy daar in enige zwakheid of lafhertigheid lieten blyken, quam 'er hier door op hen en op hun naaste vrienden een onuitwisbare vlak. Ook hielden de vaders, moeders, broeders, zusters, omen, en moejen van deze jongelingen niet om te zien. In deze tyd duurde gedurige beslofen aan de Zon te doen, die zy met offeranden, vasten, tuchtigingen en alle soorten van Godsdienstige oeffeningen verzelden, op dat de Zon hun de nodige kracht en moed gaf, om met roem de moeijelyke baan van deze hevige proeven ten einde te lopen.

Ieder jaar dan of anders om de twee jaar koos men de jonge prinzen, die bequaam waren om ingewyd te worden, uit, en men zond ze in een huis dat tot dit gebruik geheiligt was, onder het bestier van eenige ervare gryzaarts, die de meesters van deze nieuwelingen waren, en die last hadden dezelve te beproeven en te onderwyzen.

De proeven begonnen door etlyke dagen vastens, om hen te leren honger en dorst te verdragen. Men liet hen byna helemaal uiteten, en men gaf hun niet als op gezette tyden eenige handen vol Indiaansch koren, en zuiver water. Men verduubelde den tyd van dit vasten, na mate dat zy zich bequamer toonden om ze uit te staan, en men liet hen dit zo ver uithouden als zy het zonder overvallen doen konden.

Op de zelfde wyze als men hen geleert had het lichaam door honger en dorst te temmen, gewende men hen ook het zelve door waken af te matten. Men steldeze tien of twaalf dagen achter elkander op schildwacht, gedurende dewelke de verspieters hen niet gingen bezoeken, en zo men iemand op zyn post slapende vond, zond men hem weer te rug, zeggende dat hy noch te kinderachtig was om tot eerstaten toegelaten te worden.

Inwyingen van de Inkas van Peru.

Garcilaso, de la Vega, Comentarios. Real lib. 8, cap. 24, 25, 26, 27.

proeven, diemen tot Krygsknecht, te worden, niet ten door de Wetten oeffeningen te bequaam te proeven om een Godsdienst is 'er zo voor de krygs, die men voor de Helden, die of Eleufina lieten araiben omging, het geen 'er om geoeffent wierd, chien nooit afgo-Godsdienst beter

in der Mexikana Garcilasso, door verscheide an niet nalaten hier om aan te toonen geweest zyende, waar van ik

De tyd dezer eerste proeven verstreken zynde, oeffende men hen in 't lopen. Men geleide ze tot dien einde na een plaats die onder hen heilig was, van waar deze loop begon, en zich tot aan den voet van 't kasteel uitstreckte; die er anderhalf myl ver van af gelegen is, en daar een standaard geplant was, dat een beloning was dien genen toegedacht; die er 't eerste zou komen, die men ook verloor om aan 't hooft van de anderen te zyn. De laatste en die gene die in het lopen bezweken waren, wierden eerloos verklaart en met schande weerom gezonden. De Ouders die dergelyken smaad vreesden, liepen met hun kinderen, of plaatsten zich hier en daar op den weg, en moedigden ze door redenen die zy het bequaamste dachten om de gevoelens van eer in hen op te wekken aan.

Men leerde hen ook met eigen handen arbeiden, alles wat tot hun nooddrift nodig was te maken, voor al hun wapens, hun schoenen, en al de toerusting van een krygsknecht. Men leerde hen vervolgens zich van deze wapenen te bedienen, hen op alle krygsoeffeningen afrechende, met de spies te werpen, met den boog en slaag om te gaan, zware pakken te dragen en alle soorten van proeven van kracht en behendigheid te geven.

Zomtyds liet men ze tegen elkanderen worstelen. Zomtyds verdeelde men ze in twee banden, men liet hen een plaats aanstaken en bestermen, en in dit soort van gevechten daar de verbitterheid en naauwerf hen aanmoedigden, wierd hun toorn dikwils zo hevig gaande gemaakt, dat zy zich ysselyke wonden maakten, waar van er eenige stierven.

Zomtyds een van hun meesters een stok of een soort van pick nemende plaatste hy zich in 't midden van hen, draaiende dezelve als een molen, schermende met een ongelooflyke vaardigheid en snelheid, houdende dan den een dan den ander deze stok of pick tot voor hun ogen, als of hy die wilde uitboren, of op hun been, als of zyn voortstroom was die van stukken te slaan. Die enigins de ogen verblikten, of den voet te rug trokken, wierden straf buiten de proeven gezet; om dat men zeyde dat indien zy zo zeer voor wapens schrikten, die zy wel wisten dat hun geen leed konden doen, zy het gezicht van die van hunne vyanden niet zouden kunnen uitstaan, die niet vrachten mis te stoten, en die nergens op uit zyn als om het leven te bememen.

Op andere tyden oeffende men hun gedult, op hun naakte armen en benen met grote stenen slaande, om te zien wat figuur zy zouden maken als zy deze slagen ontvingen, en zo zy daar al te gevoelig voor waren, zond men ze te rug; zeggende dat nademaal zy de slagen van deze tengere en brosse netjes niet konden uitstaan, zy noch minder de quetzuren en hevige slagen, die zy van hun vyanden te verwachten hadden, verdragen zouden kunnen.

Gedurende dezen gantzen leertyd oeffende men ze niet alleen in den wapenhandel, maar men trok ze in alle de deugden op die noodzakelyk waren om de verscheide bedieningen van den strijd wel te bekleden, en men leerdeze alle nooddriften uitstaan, op dat zy door zich zelven al de elenden beproeft mochten hebben, dat

daar de v
moesten

De Me
zonder o
gellacht
deugden

Godsdien
de ondeu

tierenhe
tigtheid i

mildheid
die gedun

toont als
deugden n

De verr
verfchoon

leerlingen
moest ver

boorte of
felde. M

beyden, z
onophoude

op dat, w
van een G

zou aanzie
geweeft w

wyzen, en
koningen g

men beteke

Na dat m
had, verric

oren en neu

Hof, die h

heid, dan v

verklaart;
vreugdetek

besloten.

De Inka C

trokken hel

plegen, wa

heugen kun

in zynen ty

er oudtyds
omging.

Z E S E

B Ehalven
in een z

aan onderga

, oeffende men
een plaats die
en zich tot aan
myl ver van af-
telt een beloning
namen, die men
zyn. De laatste
wierden eerloos
Ouders die dier-
of plaatsten zich
redenen die zy
hen op tewek-

en, alles wat tot
in wapens, hun
ht. Men leerde
en, hen op alle
terpen, met den
gen 'en alle voor-
ven.

telen. Zomtyds
en plaats aan-
daar de verbit-
n toorn dikwils
onden maakten,

foort van piet
drajende de ziele
e vaardigheid en
ze stak of pik
of op hun been,
na. Die enigste
, wierden straf-
indien 'zy zo zeer
n geen leed kon-
den niet zouden
en die nergens op

o hun naakte
En wat figuur zy
zy daar al te ge-
de dat nademaal
kon den uitstaan,
te zy van hun vy-
nennen.

en ze niet allen
deugden op de
gen van den
stten uitstaan, o
nochten hebben,
dat

daar de volkeren aan bloot gestelt waren, die zy haderhand rechte
moesten bewyzen en een goed voorbeeld geven.

De Meesters dezer Leerlingen gaven hun alle dagen lessen, hun
zonder ophouden voorhoudende, dat zy de eer hadden van van het
gellacht der Zon te zyn; Zy hielden hun zonder ophouden de
deugden en heldendaden hunner Voorouderen voor ogen, hun
Godsdienst, vroomheid, liefde voor de gerechtigheid, yver tegen
de ondeugt, hun dapperheid tegen hunne vyanden, hun goeder-
tierenheid en zachtmoedigheid voor hun onderdanen, hun gema-
tigtheid in het Ryksbestuur, hun teerheid voor de armen, hun
mildheid en Koninglyke pracht als waardige zonen van de Zon,
die gedurig haar schatten op 't Aardryk uitliort, en zich niet ver-
toont als om goed te doen; en zy vermaandenze om van zo veld
deugden niet te ontaarden.

De vermoede erfgenaam van de kroon, ver van deze proeven
verfchoont te zyn, werd noch met meer strafheid als zyn mede-
lerlingen gehandelt; zy zeiden, dat hy eer door zyn deugden
moest verdienen te heerschen, als door een zwak recht van eerfge-
boorte of erfenis, dat in hem geen personele verdiensten onder-
stelde. Men liet hem op den grond slapen, vasten, waken, ar-
beyden, zo veel als de minste onder hen lyden; men vernederde
onophoudelyk zyn hoogmoed, en hy was altyd 't slechtst gekleed,
op dat, wanneer hy op den troon zou zyn, en met al den glans
van een God op aarden omringt, hy de armen niet met den nek
zou aanzien; en dat hy zich erinnerende dat hy als een onder hen
gewees was, melyden zou hebben met de elendigen, weldaden be-
wyzen, en den naam van *Huachacuyak* verdienen, dien zy aan hun
Koningen gaven; een naam die *Beminnaar* en *Weldoender der Ar-
men* betekent.

Na dat men de loopbaan van dezen strengen proeftyd geëindigd
had, verrichte de Koning de plechtigheid aan hen, van hun do-
oren en neusgaten te doorboren. De voornaamste Prinzen van zyn
Hof, die hem hielpen, gaven hun de andere tekens van waardig-
heid, dan 'wierden zy tot ware Inkas of ware zonen van de Zon
verklaart; en deze plechtigheid wierd met Offeranden en andere
vreugdetekenen, die gewoon zyn de grootste feestten te besclynen,
besloten.

De Inka Garcilasso, uit wien ik 't wezentlykste van dit verhaal ge-
trokken heb, zegt dat hy de meeste part van deze zaken had zien
plegen, waar van hy de omstandigheden, voor zoo veel zy hem
heugen kunnen, verhaalt; maar hy voegt 'er by, dat het geen hy
in zynen tyd had zien oeffenen, maar een schaduw was van 't geen
'er oudtyds gedurende de glansryke regering zyner Voorouderen
omging.

ZESENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

B Ehalven de proeven die alle de Mexicanen van beide de kunnen
in een zekeren ouderdom in 't algemeen in hun Tempels moe-
sten ondergaan, waren 'er noch onder de Edelen voor vericheyde

In wyti-
gen der
Ridders
te Mexi-
co.

*Anstas,
Hist.
Moral.
de las
Indias.
cap. 26.*

*Lopez
de Co-
mora,
Hist.
Gener.
lib. 2.
cap. 78.*

*De So-
lis, con-
quista de
la Nueva
España.
lib. 3.
cap. 13.
p. 236.*

stappen van verheffing, waar langs zy klommen om tot den koninglyken troon te geraken, waar van de waardigheid verkiezbaar en niet erfelyk was. Deze trappen van verheffing voor de krygsknachten waren als verscheyde Ridderorders, en die door verscheyde namen en verscheyde tekens of klederen van de Order onderscheyden waren. Deze Orders hadden ook hun Inwyningen; zie hier wat ik 'er van in de Schryvers heb kunnen vinden.

Om *Tecuitls* gemaakt te worden, dat de eerste Adel na den Koning was, moest men uit het bloed van de voornaamste Heren van 't Ryk zyn, en zich door voortreflyke daden beroemt gemaakt hebben. De gene die na deze eer stond, maakte zich daar van langerhand toe gereed, en verwittigde drie jaren te voren al zyn bloedverwanten, al zyn vrienden, al de Groten en *Tecuitlen* van de Provintie van zyn voornemen.

Alle vergadert, en de voortekens om een gelukkigen dag te kiezen genomen zynde, verzelde het gantsche Volk den Profet na den prachtigsten Tempel van de stad, daar de voornaamste Godheid van 't land geëert wierd, die na het getuigenis van Solis, de krygsgod was.

De bloedmagen, de vrinden en genodigde Heren leydden hem onder arm, deden hem de trap van den Tempel tot voor het Altaar opklimmen, daar hy zich in een geslalte plaatste die de godsvrucht, de nederigheid, en het gedult verscheide. De Hoge Priester ging zich voor hem vertonen wanneer hy in dezen staat was, en met een puntig been van een Tyger, of de klaauw van een arend boorde hy hem verscheyde kleyne gaatjes in den neus, daar hy enige stukken zwart amber instak, op dat de gaten niet zouden toelopen. Vervolgens hielt hy tegen hem een zeer hatelyke reden, waar in hy hem de smadelykste scheldwoorden toeworpt, en zich niet vergeneggende met hem alleen met woorden te honen, sloeg hy hem op een schandelyke manier, en ontkleedde hem naakt, zo veel als de gevoeglykheid lyden kon en zonder de schaamte te quetsen.

De Profet dus ontkleed zynde week gants beschaamt alleen in een zaal van den Tempel, daar hy zich met bidden en andere godsdienstige oeffeningen bezig hielt, onderwyl dat die gene die hem verzelt hadden een Offerande pleegden volgens de wyze der Ouden; dat is te zeggen een gastmaal met zang en dans en andere vreugde-tekens vermengt, waar na ieder een na huis ging, zonder een woord tegen den nieuwelinge te spreken, dien men alleen in zyn binnekamer liet.

Als het nacht wierd bracht men hem alles wat hy voor de vier dagen die hy daar verblyven moest nodig had, eenige oude plunje om zich te dekken, een weinig stroo, eenige planken om op te zitten, yerwen om zich zwart te maken, priemen om zich te doorboren en verscheyde kerven op zyn lyf te maken; wierook en een wierookvat om de Afgoden te bewieroken, en men stelde hem onder 't bewind van drie ervaren personen, om hem te onderwyzen in 't geen een man van zyn staat weten moest. Zommige dezer nieuwligen brachten dezen gantschen tyd zonder eeten

en zonder d
wel eenige k
zwakheid te
al zittende v
de lust hier o
eften van zee
de middernac
offerde hun e
den omtrek
spitte de aar
verft was dat
had.

Deze vier
genprieester o
en gong dus
der, daar alt
in al dien tyd
den te bezoek
zynde den ty
door te breng

Eindelyk h
nak tot volco
de *Tecuitlen*,
nieweling he
hem weer me
leid was. Da
oude plunjen
daar verschey
zeer synen m
overheersahon
hem ook boog
nieuwen Ridd
vermaande he
hy in opgevoe
ven het gros d
eischen, een
lant en zyn vri
om 's lands v
zich ten hunne
niet vergetend
neus met de be
hem gestadig te
zyn. Vervolg

De plechtigt
styn, met zang
het geluid der
sloten; waar na
wegen den ni
trok naar huis.

en zonder de minste rust te genieten, door. Men gaf hun evenwel eenige koren airen, en een weinig water om zich in de uiterste zwakheid te laven. Men liet hun ook toe te slapen, mits dat het al zittende was. Buiten de gezette tyden deden de Wachters hun de lust hier toe wel overgaan, prikkende hen met een soort van eisten van zeer spits hout, dat hen gevoelig genoeg trof. Ontrent de middernacht ging de proeveling de Afgoden bewieroken, en offerde hun eenige druppels van zyn bloed; hy gong ook rontom den omtrek van den Tempel, en op vier vericheide plaatzen, hy spitte de aarde om, en begroef daar riet in dat met het bloed geverft was dat hy uit zyn tong, zyn handen, en voeten enz gehaald had.

Deze vier dagen verlopen zyn, vernam hy verlof van den Hogepriester om zyn proeven in de andere Tempels te gaan doen. en gong dus een gants jaar lang van den een Tempel tot den ander, daar altyd nieuwe proeven uit te slaan waren, zonder dat hy in al dien tyd de vryheid had om zyn huis te naderen, of zyn vrienden te bezoeken of van hen bezocht te worden, altyd genoodzaakt zynde den tyd met vasten, eenzaamheid, en gedurige strengheden door te brengen.

Eindelyk het jaar verlopen en een gelukkigen dag in hun Almanak tot voltoojing van de plechtigheid uitgekozen zynde, quamen de *Tecuitlen*, de groten, de bloedmagen en de vrienden van den nieuveling hem af halen, wuschen en reinigden hem, en brachten hem weer met staatsf na den Tempel waarin hy de eerstemaal geleid was. Daar schudde men hem aan den voet van 't Altaar zyn oude pluimen uit, men bond zyn hair in den nek met een rood leer, daar verscheide schone veren van affhongen, men hong hem een zeer synen mantel om, daar men noch een anderen kostelyken overheethong, dat het eige gewaad van de order was, men stelde hem ook hoog en pylen ter hand, en de Hoge-Priester tegen den nieuwen Ridder een lange aanspraak voerende over zyn plichten, vermaande hem om gevoelens aan te nemen die met den staat, daar hy in opgevoed was, overeen quamen: een staat die hem verboven het gros der menschen stellende ook ongemene deugden vereischten, een buitengewonen yver om zyn Godsdienst en Vaderlant en zyn vrienden te beschermen, en een onverschrokken moed om 's lands vyanden aan te tasten of hun te verstaan; moete de zich ten hunnen opzichte als een Arend of een Tyger aanstellen, niet vergetende dat men hem de eer aangedaan had om hem den neus met de beenderen en klauwen dezer dieren te doorboren, om hem gestadig te erinnern dat hy de navolger van hun moed moest zyn. Vervolgens verwisselde hy hem zyn naam, en zegende hem.

De plechtigheid wierd met een grote offerande of prachtig feestyn, met zang en dans in dit soort van feesten gebruikelijk, met het geluid der speeltuigen en de toejuichingen van 't gemeen befloten; waar na de genodigde Heeren met eenige geschenken van wegen den nieuwe Ridder begunstigt wierden, en ieder een vertrok naar huis.

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Inwy-
ngen der
Konin-
gen van
Mexiko.

Acosta,
lib. 6.
cap. 24.
Lopen de
Comara,
lib. 7.
cap. 77.

DE Inwyngen waren ook zeer streng voor die gene, die tot de grote ampten toegelaten wierden, gelyk dat van Opperheer van 't gantsche ryk, van de Koningen die hem scharing betaalden, en van de Kaciquen of Landvoogden. 't Zal genoeg zyn kortelyks wat 'er ten opzicht van den Vorst omging, te verhalen.

Het Ryk van Mexiko verkiesbaar zynde, vergaderden zo dramen den overleden Koning de laatste eer bewezen had, de Koningen en Keurvorsten, om uit de jonge Krygslieden een bequaam voorwerp uit te kiezen, om tot deze opperste waardigheid verhevene worden. Deze keur gedaan zynde, waren 'er twee tyden, die als twee bepaalde feesten waren, die van zyn verkiezing, en die van zyn kroning.

Op 't oogenblik van de verkiezing zelfs, en wanneer de verkoorne het aangenomen had, schudde men hem byna gants naakt uit, en geleydde hem na den Tempel, van een grote menigte volks van allerhande staten van 't Ryk verzelt. Twee Heren hielpen hem de trappen opklimmen tot voor de Altaren. Twee Koningen of eerste Keurvorsten gingen voor hem, met de tekens van hun waardigheid bekleed, en van enige personen die tot de plechtigheid behoorden gevolgt. De overige bleven uit eerbied onder aan de trap staan. De Koning opgeklommen zynde, bad den Afgod aan, rakende de aarde met een van zyn vingeren, en dien kussende. Hy lei zich vervolgens in een smeekent postuur voor het Afgodbeeld neer.

De Hogepriester met zyn cieraaden opgesmukt, van een groot getal Priesters verzelt, die met lange witte hemden gelyk de Egyptische Priesters gekleed waren, quam het ligchaam van den verkoren Vorst zalven, en smeerde hem met een vocht dat gants zwart was; daar na besprengde hy hem etlyke malen, en wierp hem een mantel, die met doodshoofden bezaait was, op 't hooft; en op dezen eersten, een tweden zwarten, en daar op een blaauwen, alle, gelyk de eerste, met doodshoofden bezaait. Hy hong hem enige rode snoertjes om den hals met andere die kleinder waren, daar enige Zinnebeelden aan vast waren, die al hun verborge bekenis hadden. Hy lei hem ook een vlesje met een poejertje, dat de kracht had om allerly soorten van betoveringen en bezweringen te weerstaan, op de schouder. Hy bond hem aan zyn slinker arm een zakje met wierook, en gaf hem vervolgens in de rechte hand een reukvat. Dan stond de verkore Koning op, zwaaide den Afgod wierook toe, en ging zitten.

De Hogepriester hem op nieuws naderende, hielt een lange aanspraak, en deed hem een Eed afleggen, dat hy den Godsdienst zynner Vadersen zou handhaven; dat hy de Wetten zynner Voorzaten zou onderhouden; dat hy den vyanden van den Staat een hevigen oorlog zou aandoen, en dat hy zyn Onderzaten recht zou doen. Vervolgens een verbloemden styl van spreken aannemende, deed hy hem beloven, dat hy de Zon altyd klaar en helder zou doen

schy-

schy-
dig v
gen.
De
aan d
aansc
hem
voort
Men
den T
ing, e
Hy
den T
dienst
het he
over e
beadde
nachts
onder
angeb
malen
vruchte
bloed z
van alle
't is
lyk van
Schrive
dagen w
van den
Deze
de Schr
kan me
der Tel
die van
meeste
Tempel
met zyn
ter by,
Piermy
as fama
Het
Koning
tegen zy
ge beroe
onderge
voert ha
dit feest
Op de
te gembe
Quatard

ene, die tot de
van Opperheer
tting betaalden,
g zijn kortelyks
alen.

iden zo dramen
i, de Koningen
bequaam voor-
heid verhevene
ve tyden, die als
zing, en die van

meer de verkoor-
gants naakt uit,
te menigte volks
deren hielpen hem
twe Koningen of
ens van hun waar-
de plechtigheid be-
onder aan de trap
en Afgod aan, n-
ien kussende. Hy
or het Afgodbeeld

van een groot ge-
n gelyk de Egypti-
n van den verkoren
at gants zwart was;
terp hem een man-
boft; en op dezen
blaauwen, alle, ge-
hong hem enigeror-
er waren, daaren-
verborge betekenis
a poeftertje, dat de
en bezweringen te
n zijn slinker arm
in de rechte hand
zwaaid den Af-

sielt een lange an-
den Godsdienst zy-
n zyner Voorzaten
n Staat een hevigen
n rechte zou doen
annemende, deed
n helder zou doen
fchy-

schynen; dat de wolken geen regen meer zouden geven als 'er no-
dig was, en dat het aartryk overvloedige vruchten zou voortbren-
gen.

De nieuwe Koning dezen Eed afgelegd hebbende, beval zich
aan de Gebeden van de Dienaars der Goden, en aan die van alle
aanschouwers. De zelfde Heren die hem geleyd hadden leyden
hem op de roeijuchtingen van al 't volk weer om, dat hem alle
voorspoed toewenschte, en hem verscheide geschenken aanbod.
Men geleyde hem daar van daan in een afgezonderd vertrek van
den Tempel, dat voor hem bereyd was; en daar een bed klaar
lag, en men liet hem daar alleen.

Hy bracht vier dagen in deze eenzaamheid door, zonder uit
den Tempel te gaan, zich met bidden, offren, en andere Gods-
dienstige en boetvaardige oefeningen bezig houdende. Schoon
het hem vrylond vlees en andere gerechten, met zyn waardigheid
over een komende; te eten, valte hy evenwel zeer streng; hy
baadde zich drie maal 's daags om zich te verzoenen, en eens des
nachts in een grote kusp met water, daar hy van zyn bloed liet
onder lopen, dat hy aan den God der wateren; na hem wierook
angeboden te hebben, ten offer gaf; hy bewierookte ook eenige
malen de andere Goden van den Tempel, offerende hun brood,
vruchten, bloemen, speceryen; en priemen of elken, met het
bloed zyner tong, zyner neusgaten; zyner oren, en in 't algemeen
van alle de delen van zyn lichaam geverft.

't Is waarfchynelyk dat dit aanstonds op het eerste feest, nament-
lyk van zyne Verkiezing, omging, 't welke te onrecht van eenige
Schryvers met dat van zyn Kroning verwart is. Deze vier proef-
dagen waren ook na allen schyn het begin maar van de Inwyingen
van den nieuwen Koning.

Deze Inwyingen duurden buiten twyffel veel langer, en schoon
de Schryvers 'er ons geen omftandigheden van pagelaten hebben,
kan men het vermoeden uit het geen ik reeds van de Inwyingen
der Tekuilen gezegt heb, en uit de woorden van Vader Akosta,
die van Montecuma sprekende zegt, dat hy voor zyn kroning het
meeste deel van den tyd in een afgezonderd vertrek, dat 'er in den
Tempel was, doorbracht, daar men zeyde dat hy gemeenzaam
met zyn God omging; in alles; voegt 'er de Latynfche Overzet-
ter by, *in ingenua mensis gelyk, ammerkenswaardige woorden!*
Plerumque autem in certo quodam Templi Virginitatis loco agebat ubi,
ut fama erat cum suo Deo converfabatur; intratus per omnia fensilis.

Het Kroningsfeest wierd niet gevierd voor dat de nieuwe
Koning zyn proeftyd uitgestaan hebbende, een gelukkigen tocht
tegen zyn vyanden ondernomen had; voor dat hy in persoon eeni-
ge beroemde overwinning behaalt; een wederftannige Provintie te
ondergebracht; en verfehde gewingen in zegepraal heilom ge-
voert had, die de verwachting moesten hebben van ter ere van
dit feest opgeoffert te zullen worden.

Op den dag van zyn aankomst ging al het volk hem met hopen
te gemoet. Van de eede Kane de Hoofdpriester gevolgt van al de
Ouden en van de andere de Kiezers en de grote Heren.

On-

Paralip.
America
Indie Oc-
cid. parte
12 fol.
130.

Ondertuſſchen weergalmde de Lucht van vreugde roepen en van 't geluid der ſpeeltuigen , waar onder de zeehafte Vorſt , door zyn overwinningen opgeblazen , zyn openbare intrede deed , verzek van krygſlieden die de gevangenen geleydden en den roof der overwonnen vanden droegen. Hy gong recht na den Tempel alwaar men , na geoffert en een verhaal van zyn heerlyke daden en dapperheid aangehoort te hebben , hem plechtiglyk en voor de eerſte maal de tekens van de Koninglyke waardigheid gaf. Men kleeedde hem in een zeer koſtelyk gewaad , men hong aan zyn oren en neusgaten zeer ryke geſteentens , men gaf hem in de rechte hand een goude ſtaf met een vuurſteen , Zinnebeeld der gerechtigheid , in zyn linke een boog met pylen , om te betekenen dat hy vrede en oorlog in zyn macht had ; en op zyn hooft een cierraad dat noch een kroon noch Koninklyke tulbant was , maar een ſtoot van een Myter , van voren rond , die van achteren in de lengte uitliep een weinig van haar rondheid verliezende , en die met een punt na den top toeliep. 't Was de Koning van Teſkuko die als eerſte Keurvorſt het recht had om hem die op 't hooft te zetten , de grootſte eer die een onderdaan hebben kan.

De Monarch plaatſte zich dan op zyn troon , om daar de hulde van al de Staten van 't Ryk te ontfangen , en om de aanſpraken die hem alle Gildens deden aan te horen. De Koning van Teſkuko begon het eerſte te ſpreken. Men heeft ons in de Hiſtorien de Aanſpraak die de Vorſt , welke Montezuma , laſten Koning van Mexiko kroonde , deed , bewaart. Zy is my zo ſchoon voorgekomen , dat , ſchoon zy dit verhaal moet verlengen , en miſſchien zal ſchynen niet te pas te komen , ik evenwel verzekert ben dat men my dank zal weten dat ik ze heel aangehaalt heb , zo als ik ze in Vader Joſef Akofa , die van onze zamenſting is , gevonden heb.

„ Jonge Vorſt , het geluk dat dit Ryk heeft van U heden op den Troon zyner Vorſten te zien ſtygen , word men wel gewaar door de vaardigheid , waar mee wy uwe verkierzing hebben toegelikt , en uit de grote vreugde die 'er het gemeen over betuigt heeft. Deze vreugde is zonder twyfel wel gegrond , nademaal de ſtaten van Mexiko zo groot en zo wyd uitgeſtrekt zyn , dat 'er om dit Ryk , dat als een gehele Wereld is , te beſtuieren geen minder kracht en moed nodig is , als 'er in uw edelmoedig en groots hart gevonden word , noch minder vlyt , bequaamheid , wijsheid en voorzichtigheid , als gy hebt. Ik zie zonneklare dat de Almogende deze Monarchy bemint , nademaal hy verwaardigt heeft die met zyn levendigſte ſtralen te verlichten , om een keur te doen die zo wel met ons geluk overeenkomt. Wie kan 'er in der daad met reden twyſſelen of een Vorſt , die voor dat hy tot de Regering quam de hegen harten der Hemelen door de levendigheid van zyn geest , en door de verhevenheid van zyn vernuft had doorboort , om 'er de verholenſte ſchoonheden van te ontdekken , nu hy genoodzaakt is voor het welzyn zyner onderdanen door de koninglyke plichten te waken , door dringendeit genoeg heeft om onder de zaken der aarde die ge-

Aan-
praak
van de
Koning
van Teſ-
kuko
aan
Monte-
zuma
droſte.
See che-
re.

ne te g
geloven
zicnlyke
nu het n
in segen
zal ſichy
een zo
beſchern
beelden
hoogiten
vele vol
verbeeld
Verhe
hebben ,
U voor
gemoed
alles te w
ſtoren ;
ten zyn ,
hebben ,
daar een
ledigheid
te drinken
ven. Ver
ſlaap zyn
zal ſichely
deze zelfd
voelen van
ik dan ge
dat gy u
is ? En gy
vertrouwe
zo laſtig p
dat hy u
houden ;
en goedg
houden d
digſte zeg
verheffing
u met alle
gelukkige
De Koning
de met acht
hy zich den t
zyn ; hoe ge
nen had , die
volkeren volg
ren : waar na
alle kanten g
verdiende , o

ne te ontdekken, die hun tot nut strekken kunnen? Wie zou geloven kunnen dat het groots gemoed dat gy in zo vele aanzienlyke gelegentheden hebt laten blyken, nu zal verslaauwen, nu het meer als ooit nodig is het te doen uitblinken, en dat het in tegendeel niet met veel meer luister als in den voorleden tyd zal schynen? Wie zal zich inbeelden dat onder de regering van een zo rechtvaardig en prachtig Vorst, de Wedu en Wezen bescherming en onderhoud zullen ontberen? Wie zal zich inbeelden dat de grootheid dezer Monarchy niet met u tot haar hoogsten certop zal klimmen, nademaal de Schepper in u zo vele volmaaktheden heeft verzamelt, dat men u ziende, zich verbeeld dat men daar reeds toe gekomen is.

Verheugt U dan, gelukkige volkeren, zodanig een Koning te hebben, die de hoefpilaar en steun van dezen Staat zyn zal, die U voor Voogd en Vader zal verstreken, en wiens vaderlyk gemoed, altyd over U bewogen, vaardig zal zyn om zich tegen alles te wapenen, dat de rust zyner waarde kinderen zou kunnen storen; en om hun zelfs alle de schatten, die daar in opgesloten zyn, mede te delen. Gy zyt verzekert van een Koning te hebben, die zich van zyn opperste macht niet zal bedienen om daar een misbruik van te maken, om zyn dagen in een vadzige ledigheid te slyten, om zyn geluk te stellen in lekker te eten en te drinken, om zich aan de ondeugden en vermaken over te geven. Ver van daar, zyt verzekert dat in 't diepste van zyn slaap zyn hart, om uwe nooddrusten bekommert, hem dikwils zal sichielyk wakker maken; en dat op de prachtigste maaltyden deze zelfde waakzaamheid over uwe nooddrusten, hem het gevoelen van den smaak en de goede cier zal doen verliezen. Heb ik dan geen gelyk van u geluk te wenschen, en u te vermanen, dat gy u verheugt dat gy een Koning hebt die het zo waardig is? En gy, grootmoedige Vorst, onze Koning en Meester, hebt vertrouwen en moed; nademaal de Schepper van 't heel-al een zo lastig pak op uwe schouderen geladen heeft, wees verzekert dat hy u de nodige krachten geven zal om het te kunnen uithouden; nademaal hy tot den tegenwoordigen tyd toe zo mild en goedgunstig t' uwaars geweest is, kunt gy u wel verzekert houden dat hy over u zyn dierbaarste gaven en zyn menigvuldigste zegeningen zal uitstorten in dezen staat van de hoogste verheffing, daar hy u ingestelt heeft, en die ik wensch dat hy u met alle soorten van voordelen, een talyk gevolg van lange en gelukkige jaren doe genieten.

De Koning dit slag van aanspraken gehoord hebbende, antwoordde met achtbaarheid, op een wyze die te kennen gaf hoe weinig hy zich den staat, daar men hem toe verhief, waardig geloofde te zyn; hoe gevoelig hy was voor de verplichting die hy aan die genen had, die hem verkoren had; en hoe hy voornemens was zyn volkeren volgens de wetten van zachtheid en billykheid te regeren: waar na hy met staats na zyn Paleys gebracht wierd, en van alle kanten gaf men zich aan de vreugde, die een diergelyk feest verdiende, over

W

ACHT-

ACHTENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Inwy-
gen van
de oude
Ridders
in Eu-
ropa.

AL wat ik van de Inwyngen der Oorlogslieden by de Wilde en beschaafde volkeren van Amerika verhaalt heb, moet die gene, die eenig denkbeeld van de oude Ridderfchap der Volkeren van ons Europa hebben, doen bevatten, dat de proeven, welke die gene, die na de eer stonden om Ridders gemaakt te worden, ondergaan moesten, ten naasten by met die gene, waar van ik de omstandigheden verhaalt heb, over een quamen, ten tyden dat de Volkeren noch woest zynde, in de duisternissen der Afgodery gedompelt waren.

De Cam-
de Gief-
verh.
Aakt.

Ik ben zo veel te beter gegronsd om deze vergelyking te maken, om dat Du Cange het voor my begonnen heeft. Want ter oorzak van het bad, waar in men de Ridders voor hun aanneming doet gaan, merke hy aan dat Jozef Akosta verhaalt, dat de Mexikaanische Priesters de kinderen der Edelen wafelten en reinigden, voor dat zy hun de plechtigheid bedienden om hen bequaam te maken om de wapens te voeren.

De zelfde Schryver van deze Ridderfchap sprekende, daar de ze godsdienst zekerlyk de grond van was, zegt ook 't geen ik zelf elders van eenige andere gebruiken gezegt heb, te weten; „ dat de Kerk altyd een voorzichtig huisbestier ontrent hare kin- „ deren gehad heeft, die noch teer in 't geloofzyn, niet geloven. „ de dat zy eensklaps de gewoontens kon afschaffen, waar in de „ Volkeren, in den schoot van 't Heydendom opgevoed, opge- „ bracht zyn, zich vergenoegt had met al deze gewoontens van „ den geest van bygeloof en alle afgodischen dienst te zuiveren, „ en zich dezelve eigen gemaakt had, met ze te heiligen. Want „ gelyk ik aangemerkt heb (gaat deze Schryver voort, sprekende „ van andere soorten van aanneming) dit heeft zy in 't byzonder „ ten opzichte van deze aanneming gedaan, waar in het verbod „ door overgeving der Wapenen aangegaan wierd; want dezelve „ van alle heidensche en barbaarsche plechtigheid en gewoontens „ gezuivert hebbende, heeft zy belait, dat de wapens door een „ Priester zouden gezegent worden, en dat dien genen, die Rid- „ der zou geslagen worden, zich door waken en vasten tot deze „ daad bereid hebbende, den degen zou omgord worden gedu- „ rende den tyd der heilige verborgentheden, enz.

Deze
Ridder-
orde
was in
hoge
achting.

Deze Ridder-orde was in zo hoge achting, dat de grootste Koningen en Vorsten zich tot een Eer rekenden daar onder te beho- ren, en vrywillig al de nodige proeven uistonden om daar toe ge- raken. Hedendaags noch worden onze Koningen by de plecht- heid van hun zalving tot Ridders gewapent.

Het schynt dat men in de oudheid twee soorten van personen ont- dekt, die daar toe verheven wierden. De jongelingen van den eer- sten Adel, die den ouderdom van 21. jaren of daar ontrent bereikt hadden, dien het toe noch toe niet vry gestaan had den degen om te gorden, enigen veldslag by te wonen, en die noodzakelyk toe volke-

volkome
worden;
Vorst ged
volgt had
daad had
„ met alle
„ sloeten:
„ gelichte
„ een pla
„ bres of
„ schip ov
„ te hebb
„ van 't v
„ aanzien
„ gered te
De eerst
fans, Vaile
leen mocht
zich by een
jongspil ste
eten, noch
achter hen
en schoon n
zeker dat 'e
in het 4de.
de stokken
„ die na de
„ de beste e
„ den ander
„ wie de vo
„ genen, di
uit, dat de
men over he
nig straffer
oefeningen
ze Eretrap,
vele proeven
zou staande
ven ook mo
king van 't g
moeit had.

* Lambertus
reperitendus
Sacramentis.
† Per arma
qui non est dignus
4. Ep. 2.
§ Epistolae
Normanni abbas
ritum degecerunt

volkome mannen * door de krygsplechtigheden moesten verklaart worden; en andere die gedient hadden en de Wapens voor den Vorst gedragen, en die enig beroemt Ridder zeven jaren lang gevolgt hadden; of wel die gene die zich door enige roemruchtige daad hadden bekend gemaakt, gelyk „ door in een tweegevecht „ met alle hevigheid gevochten te hebben, zo met houwen als met „ stoten: met de stompe punt geturnoock en zyn vyand uit den zadel „ gelicht of doorstoten te hebben: het eerst in de bestorming van „ een plaats op de stormladder gestegen te zyn: het eerst door de „ bres of de myn in de stad gekomen of 't eerst in een vyandlyk „ schip overgesprongen te zyn, en zich daar meester van gemaakt „ te hebben: in een veldslag den Standaard van den Veldverste „ van 't vyandlyke leger veroverd, of enig krygsgevangen van veel „ aanzien gemaakt te hebben: het leven aan zyn Vorst of Generaal „ gered te hebben, enz.

De eerstgenoemde waren onder de verscheide namen van *Infans*, *Valets*, *Damoysels*, *Bacheliers* en *Ecuysers* bekend. Niet alleen mochten zy den degen niet aangorden, of de wapens voeren, zich by een veldslag laten vinden om daar te stryden; of in het jongspel steken; maar zy mochten aan de tafels der Ridders niet eten, noch zich in de zelfde verwen klèden; zy waren verplicht achter hen te staan. Daar waren ook strenge proeven te ondergaan, en schoon men niet weet waar in die bestonden, is het evenwel zeker dat 'er waren. Want in de *Román* van *Perceforest* leest men in het 4de. boek, daar hy van de proeven met de schilden en met de stokken spreekt; „ dat *Blanche de Toveres* de jonge *Bacheliers* „ die na de Ridder-orde stonden deed oeffenen, om uit alle deze „ de beste te kiezen en ze te doen vechten, daar na den een tegen „ den ander, om te weten wie zyn makker zou overwinnen, en „ wie de volkome wapenrusting zou wegdragen, die zy aan den „ genen, die het 't beste maakte, gaf. Het blykt hier evenwel uit, dat deze proeven in een strenge Leetwyze bestonden, die men over het Oorlogs-ambacht op akademien heeft, die een weinig straffer waren als de hiedendaagse; men moest zelfs in deze oeffeningen uitgemunt hebben, want men verhiel niemand tot deze Eretrap, of hy moest het wel verdient hebben †, en na dat men vele proeven gegeven had, dat men 'er den roem volkome van zou staande houden. Ik geloof evenwel dat hoe streng deze proeven ook mochten zyn, de kerk ze veel verzacht had, in vergelyking van 't geen zy geweest waren, voor dat zy 'er zich mee gemeent had. Want *Ingulphus* § van de inwyng tot Ridders volgens

Vallée de la Colombe, Mémoires, Théorie d'histoire, Tom. 1. ch. 2.

V. Vallée de la Colombe, Théorie d'histoire, Tom. 1. c. 14. p. 226.

W s

* *Lambertus Ardensis apud Langium. Verb. Alapa Militaris.* Ei militarem non repercutiendum dedit alapam; & militariibus eum in virum perfectum dedicavit Sacramentis.

† Per arma posse fieri filium, grande inter gentes constat esse praeconium; qui non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci. *Semeter. lib. 4. Ep. 2.*

§ *Ingulphus apud Langium hoc cit.* Hanc consecrandi militis consuetudinem Normanni abominantes, non militem legitimum, sed socordem equitem & qui non degeorum deputabant.

de wyze der Christenen sprekende, zegt „ dat de Normannen of „ de volkeren van 't Noorden een afschrik hadden van deze in- „ wyng, en dat zy een Ridder, die op deze wyze geslagen was, „ als in de Ridderorde ingedrongen, als een bloddaart, en als een „ verwyft mensch aanzagen, die van de oude dapperheid ontlaar- „ was.

De Damoyfel of jonker die den tyd zyns eerste proeven ge- eindigt had, quam zich voor den Koning vertonen, ofwel ging in verre landen eenig groot Vorst of Ridder van grooten Naam op- zoeken, die hem zelfs wilde *adouben Chevalier* by na als of men zeyde tot zoon aannemen. Want de Nieuwe Ridder ging een ver- bond en een soort van verplichting van een zoon jegens zyn Vader aan met dien genen, die hem de eer aandeed van hem te wapenen, en hy hing, voor al een zekeren tyd, van zyn volstrekte bevelen af. Hierom de Koningen wyslyk bevolen, dat hun onderdanen geen Ridderorde uit handen van eenig uitheemsch Vorst, zonder hun duidelyke toelating, zouden aannemen.

In tyden
van
Oorlog
zag men
de
streng-
heden
van de
plecht-
igheid
door de
Ving-
ren.

Ridders
van 't
bad,
waarom
zo ge-
daant.

By 't aannemen van deze Ridders, wanneer het in tyd van Oor- log geschiede, zag men de strengheden van de plechtigheden door de vingeren, waar van men niet als de wezentlykste verrichte, voor al op 't tipje van een veldslag: maar in tyd van vrede moest men de gantsche order van het ceremonieel volgen, dat zeer lang en zeer duister was.

De voornaamste van deze plechtigheden bestonden in 't bad, daar de Ridder in ging, 't geen deze Ridders den naam van Rid- ders van 't bad deed geven; in het intrekken in de zwarte kamer, waar in hy zich straks daarna onder de bewaring van twee Ridder- Gouverneurs stelde, die hem moesten onderwyzen, in het vasten, in het waken met volle wapenrusting, dat hy in een kapel deed, daar hy den gantschen nacht, die voor zyn Aanneming gong, met bidden door bracht; in de belydenis zyns zonden, en het H. Nachtmal; in den Eed dien hy afley van God, zyn Godsdienst, zyn Vorst, en de gestrengste wetten van de Ridderfchap getrouw te zullen zyn; in de wapen-zegening; de krygs oorvyg; in het rid- derslaan, 't geen met een slag des zwaards in den nek geschiedde; in het gewaad van de order, en in de wapenen waar mee men hem van hooft tot voeten wapende, welke zaken alle een verborgen zin hadden, die op den Godsdienst sloeg, op den staat dien hy aan- vaarde, en op de verbintenissen die hy op straf van afzetting en eerloosheid aangong.

Men kan in du Cange en in andere Schryvers, die van de oude Ridderfchap en de wapenkunde gehandelt hebben, een omstandig verhaal van alle deze plechtigheden, van alle deze Wetten en de betekenis dezer zinnebeelden vinden.

Ik heb 'er genoeg van gezegt om te bevestigen 't geen ik in 't be- gin gedreven heb, dat een van de eerste eigenschappen waar onder de Menschen hulde aan God gedaan hadden, die van God der Heyrsharen zynde, zy ook van den Oorlog een der grootste voor- werpen van den Godsdienst gemaakt hadden, en een van zyn

zwa-
en to-
dienst
De
schry

„ D
„ den
„ wor-
„ een
„ Play
„ hoe
„ deze
„ W
„ derg
„ heid
„ kool
„ hy e
„ en b
„ ze la
„ welk
„ gen.
„ zo ze
„ de z
„ gant
„ hem
„ den
„ Men
„ van
„ vocht
„ gene
„ hem
„ Na
„ gema
„ te be
„ men
„ geers
„ het d
„ keurig
„ in har
„ om ni
„ zy hus
„ ben ne
„ Der
„ van e
„ drank
„ grote

Normannen of
den van deze in-
de geslagen was,
hart, en als een
ooperheid ontare

zwaarste oeffeningen. Laat ons nu tot onze Wilden wederkeren,
en tot de beschouwing van hun Priesters, die nader tot den Gods-
dienst behoren, waar van zy de Uitleggers zyn.

De Schryver van den tocht na Vrankryk onder de Linie be-
schryft ons dus de wyze hoe de Karaïben een Priester maken.

*Voyage de
Coyne, p.
3. ch. 12.
p. 385.*

NEGENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

proeven ge-
in,
ofwel ging in
ooten Naam op-
y na als of men
der ging een ver-
egens zyn Vader
hem te wapenen,
olstrekte bevelen
hun onderdanen
h Vorst, zonder

et in tyd van Oor-
rechtigheden door
tylke verrichte,
van vrede moest
en, dat zeer lang

itenden in 't bad,
en naam van Rid-
de zwarte kamer,
g van twe Ridder-
den, in het vasten;
n een kapel deed,
heming gong, mee
onden, en het H.
zyn Godsdienst,
derfchap getrouw
oorvyg; in het rid-
n nek geschiedde;
waar mee men hem
alle een verborgen
n staat dien hy aan-
f van afzetting en

die van de oude
en, een omstandig
eze Wetten en de

n 't geen ik in 't be-
chappen waar on-
, die van God der
n der grootste voor-
en een van zyn

zwart

DE geene die dan wenscht Piaye dat is te zeggen Priester of
Wigchelaar te worden, word voor eerst by een van de Ou-
den bestelt. Hy blyft daar zeer lang om van hem onderwezen te
worden; en als zyn proef te doen, zomtyds tien jaren achter
een, gedurende dewelke hy hem zeer naarstig oppast. De Oude
Piaye neemt hem naauw in acht; om te zien of hy de nodige
hoedanigheden van een Piaye heeft. Zy verhoffen hem niet tot
deze waardigheid, of hy moet 25. of 30. jaren oud zyn.

Wanneer de tyd gekomen is om hem de proeven te doen on-
dergaan, doet men hem eerst met zo veel en meerder streng-
heid als de Kapteyn vasten; want hy eet een jaar lang niet als ge-
kookte goers, en weinig kassau; 't geen hem zodanig uitteert dat
hy een geraamte gelykt, die niet als 't vel over de benen heeft,
en by na zonder krachten. De Oude Piayen vergaderen na de-
ze lange vasten; sluiten zich in een hut op; en leren den nieu-
weling de wyze om den Duivel te roepen en hem raad te vra-
gen. In plaats dat men den Kapteyn geestelt; doet men dezen
zo zeer dansen; dat hy 'er zo moede van word ter oorzaak van
de zwakheid die hem het vasten veroorzaakt heeft; dat hy
gantsch van zyn zelven en in zwyn op den grond neervalt. Om
hem weer te doen bekomen doet men hem gordels en halsban-
den van deze grote zwarte mieren om; die zo veel pijn maken.
Men opent hem met geweld den mond; en zet 'er een soort
van eed trechter, gietende hem daar door een grote kop met
vocht, die uit de tabak geperst is, in de keel. Dit wonderlyk
geneesmiddel doet hem van onderen en boven afgaan, en doet
hem bloed lozen. Dit duurt enige dagen.

Na zulke hevige middelen, en zo streng vasten word hy Piaye
gemaakt, en heeft macht om ziekten te genezen en den duivel
te bezweren. Maar op dat hy het doe gelyk het behoort, legt
men hem een vasten van drie jaren op. Het eerste jaar eet hy
geers en brood; het tweede eenige krabben by zyn brood, en
het derde jaar eet hy eenige kleine vogels. Zy zyn zo naauw-
keurig om deze vasten te onderhouden, dat schoon de andere
in hun vergaderingen drinken en goede cier maken, deze daar-
om niet een haar te moer drinken; zynde van gevoelen dat zo
zy hun vasten braken zy geen macht op de ziekten zouden heb-
ben noch op de Duivelen om hen te doen versichynen.

Deze elendige schepzels zyn genoodzaakt zich van tyd tot tyd
van eenige zaken te onthouden, en dikwils deze lelyke Tabaks
drank te drinken. Zy drinken 'er zomtyds zo veel van als een
grote dronkaart wyn kan laten. Hun maag gewent zich zonder

*Inwyding
van een
Priester
by de
Zulder
Ameri-
kanen.*

„ twyffel aan deze foort van drank, nademaal zy dien verdragen kan.

244.
lib. 8.
p. 380.

In de plechtige woorden van de Inwying waren de Ingewyde geroemd te verzekeren dat zy een zekeren drank die *Cyceo* genoemd werd, gedronken hadden. *Cyceo* is een drank die ik weet niet wat drank dat mocht zyn, maar nademaal hy onder de proeven gestelt werd, veronderstel ik met reden, dat hy zo moeijelyk moest zyn om te drinken, als het overige moeijelyk was om uit te slaan; en dat by gevolg deze drank van dien genen verschilde, daar *Athe-neus* onder den zelfden naam van spreekt, en die, volgens de Aanmerkingen van *Dalechamp* over dezen Schryver, uit meel en dikken wyn te zamen gestelt was, of wel een mengelmoes van verscheide kruiden, en, volgens anderen, wyn met honing gemengt. Geen my dus doet oordelen is dat deze Tabaks-drink, by de Kariben niet alleen in gebruik is, maar in 't gemeen by al de Natiën van Amerika; by wie de Tabak te boek staat als met zeer zonderlinge krachten en die een wezentlyke overeenkomst met den godsdienst hebben, begaast te zyn.

„ *Akosta*,
„ *Hist.*
„ *Mor. de*
„ *cas In-*
„ *diar*, l. 5.
„ *cap. 26.*

Deze drank had noch iets afgryfselykers by de Amerikanen, want onder den Tabak mengden zy slangen, salamanders, spinnekoppen; rupzen, wormen en andere schadelijke diertjes, maar waar van de Tabak het venyn wegham. Zy verbranden dit alles tot aschen op het heilige Vuur dat zy voor hun Afgod onderhielden, en maakten 'er naderhand een drank af, dien zy in hun Tempel bewaarden, en dien zy het voedsel der Goden, hun Nektar en Ambrozyen noemden. *Akosta*, die 'er het verhaal van geeft, zegt dat zy 'er zich mee smeerden; vaststellende dat de Tabak, die daar de overhand in hield, de kracht had om de ongeregelde driften en de begeerlykheid des vleesches te doen dempen. Zy dronken 'er ook van; en schoon hen dat tot gek wordens toe den kop op hol hielp, geloofden zy dat dit hen bequaam maakte om Godlyke ingevingen en verrukkende gezichten te hebben.

DER TIGSTE HOOFDSTUK

DE Natiën der Moken, in het midden van het Zuider Amerika aan dit zy der Bergen van Peru en Chili, de Anden genaamt, gelegen, en de Natiën van de rivier de la Plata, hebben ook zeer strenge proeven voor hun Priesters of Waarzeggers.

„ *Zettrai*
„ *disf-*
„ *tes, Ro-*
„ *lation de*
„ *la Mif-*
„ *son des*
„ *Mores*
„ *Recur*
„ *20.*

„ Men vind onder de Moxen, zegt *Urbanus de Matha*, Bisschop van de Vrede, twee foorten van Dienaren om de zaken van den Godsdienst te verhandelen. Daar zyn 'er dat rechte Toverars zyn, wier enigste werk is den zieken te herstellen, andere zyn als de Priesters die geschikt zyn om de Goden te bevredigen. De eerstgenoemde worden tot dezen eerrang niet verheven als na een strenge vasten van een jaar, waar in zy zich van vleesch en visch onthouden. Zy moeten behelven dat van een Tyger gewond en zyn klauwen ontsnapt zyn; dan eert men hen als menschen van een zonderlinge deugt, om dat men oordeelt dat zy van den onzichtbaren Tyger ontzien en begunstigt zyn, de hen

„ h
„ s
„ z
„ w
„ f
„ e
„ b
„ d
„ d
„ re
„ he
„ ta
„ De
van h
stuk v
„ ne
„ het
„ ben
„ min
„ gen
„ leg
„ by c
„ ka
„ over
„ ving
„ ke e
„ met
„ ten.

DE
is, dat
wyken
Priester
Zy bre
hun val
schoude
naauwk
van, aa
gedrag
aangaat
hier op
ten ne
Zy hale
volg be
roep te
Ik tw

dien verdragen

in de ingewyde
nk die Cyro ge-
lk weet niet wat
proeven geseit
elyk moelt zyn
uit te slaan; en
de, daar Athe-
volgens de Aan-
uit meel en dik-
velmoes van ver-
hooning gemengt
ks-drank, by de
een by al de Na-
taat als met zeer
eenkomst met den

de Amerikanen,
manders, spinne-
e diertjes, maar
rbranden dit alles
Afgod onderhiel-
en zy in hun Tem-
en, hun Nektar en
al van geest, zeg-
at de Tabak, die
ongeregelde drif-
empen. Zy dron-
dens toe den kop
quaam maakte om
e hebben.

STUK.

et Zuider Ameri-
hili, de Anden ge-
le la Plata, hebben
Waarzeggers.
de Matha, Bisschop
de zaken van den
te rechte Toverars
tellen; andere zyn
den te bevredigen.
niet verheven als
y zich van vleesch
at van een Tyger
a cert men hen als
t men oordeelt dat
egunikt zyn, de
hen

„ hen tegen het geweld van den zictharen Tyger, waar tegen zy
„ gescreeden hebben; beschermt heeft.

„ Als zy langen tyd deze bediening bekleed hebben, doet men
„ ze tot het Hoge Priesterschap opklimmen, maar om zich dat
„ waardig te maken, moeten zy noch een heel jaar met de zelfde
„ strengheid vasten, en dit moet hen van buiten door een mager
„ en ongedaan wezen aan te zien zyn. Dan drukt men enige zeer
„ bytende kruiden uit, om'er het sap uit te krygen, dat men hun op
„ de ogen druipt, 't welk hun zeer wrede pynen veroorzaakt, en
„ dus drukt men hun het teken van 't Priesterschap in. Zy bewe-
„ ren dat door dit middel het gezicht opgeheldert word, 't geen
„ hen aan deze Priesters den naam van *Tibaurangui*, dat in hun
„ taal *een die klare ogen heeft* betekent, doet geven.

De Schryver die een Reystocht na Westindien onder den naam
van François Coréal heeft in 't licht gegeven, drukt zich dus op 't
stuk van de Indianen van Rio de la Plata uit: „ om Priester of Ge-
„ neesheer onder hen te zyn, moet men lang en dikwils gevat
„ hebben; men moet dikwils tegen wilde dieren gevochten heb-
„ ben, voornamentlyk tegen Tygers, en daar van gebeten of ten
„ minsten gekrabt zyn. Daar na kan men de Priester-orde verkry-
„ gen; want by hen is de Tyger een byna Godlyk dier, en de op-
„ legging van zyn heilige klauw, is by hen van zo veel waardy als
„ by ons de Dokters kap die men op de Hogeschool van Salaman-
„ ka ontfangt. Vervolgens druipt men hen het sap van eenige
„ overgheaalde kruiden op de ogen, en dit is de priesterlyke zal-
„ ving, waar na deze nieuwe Priesters de geesten van alle onafely-
„ ke en stoflyke dingen weten te bevredigen, geheime omgang
„ met deze geesten te hebben, en deel te nemen aan hunne krach-
„ ten.”

*Voyage
aux In-
des Oc-
rid. Je-
conde
part. c.
10 p.
241.*

EENENDERTIGSTE HOOFSTUK.

DE Huronnen, de Irokoizen en de Algonkynen hebben ook
„ hume Inwyngen, die zy noch plegen. Al wat ik 'er van weet,
„ is, dat zy met de manlyke jaren beginnen; dat zy in de boschen
„ wyken, de jongelingen onder het beftier van een Ouden of van een
„ Priester, en de jonge dochters onder het opzicht van een Marroon.
„ Zy brengen dien tyd met zeer streng vasten door, en zo lang als
„ hun vasten duurt bestryken zy het aangezicht, het bovenste van de
„ schouders en de borst met zwart. In 't byzonder letten zy zeer
„ naauwkeurig op hun dromen, en doen 'er een getrouw verhaal
„ van, aan hun Opziensers. Deze onderzoeken zorgvuldiglyk het
„ gedrag hunner leerlingen, en plegen dikwils raad over 't geen hen
„ aangaat of hun overkomt met de oude mannen en vrouwen, om
„ hier op te besluiten wat zy voor hun *Oiaron* of hun *Manitou* moe-
„ ten nemen, waar van het geluk van hun leven af moet hangen.
„ Zy halen 'er ook gevolgen uit om te weten waar toe zy in 't ver-
„ volg bequaam moeten zyn; zo dat dit als een proef is om hun be-
„ roep te kennen.

Ik twyfel niet of hun Inwyngen en hun Proeven waren byna
even

*Inwyin-
gen der
woelke
Volke-
ren van
het
Noor-
der A-
merika.*

gens als die van de Volkeren van Virginia, waar van wy in't eerst gesproken hebben; maar 't zy dat zy reeds veel van hun gewoontens verloren hadden, toen de Europeanen omgang met hen begonnen te krygen; 't zy dat zy hun verborgentheden zorgvuldig voor dezelve verholen hielden, die een also onschendbaar geheim vereischen als die der Ouden, nademaal zy vaststellen, dat hun proeven zonder dat vruchteloos en van geen kracht zouden zyn; 't zy eindelyk dat de Europeanen niet oplettend genoeg geweest zyn om ze te onderzoeken, of schrander genoeg om den aart van 't goen zy hen zagen doen wel te doorgronden, wy hebben 'er geen omstandig verhaal in de oude beschryvingen van, en daar zyn niet als eenigs algemens voetlappen en kennissen overgebleven, maar die evenwel genoeg zyn, om 'er redelyk waarfchynelyke gissingen uit op te maken.

Vader le Jeune en Vader Brebeuf maken van hun vasten en afzonderingen gewag. De eerste spreekt aldus.

„ Zy onderhouden zomtyds een zeer strenge vasten, niet alle, maar zommige die graag lang willen leven. Myn huiswaard ziende dat ik in de Vasten maar eenmaal 's daags at, zeyde tegen my, dat zommige onder hen vasten om lang te leven, maar hy voegde 'er by, dat zy zich elk alleen in een kleine aparte hut begaven, en daar zomtyds in acht of tien dagen lang niet aten of dronken. Andere hebben my gezegt, dat zy als geraamten uit deze hut quamen, en dat men ze daar zomtyds half dood uitdraagt. Ik heb nooit grote vasters gezien, wel grote vraten. 't Is waar dat ik deze buitensporigheid gemaklyk kan geloven, want alle valsche godsdiensten zyn vol kinderachtigheden, of buitensporigheid, of vuiligheden.

„ Ik heb, zegt de zelve Schryver, den Toveraar een andere godvruchtigheid zien plegen, die ik geloof dat alleen aan die van zyn beroep eigen is. Men recht hem een kleine hut op, ontrent een steen worp of twe van de anderen afgelegen. Daar begeeft hy zich in om acht of tien dagen, meer of min, alleen te blyven, dan hoort gy hem nacht en dag schreeuwen en tieren, en op zyn trom slaan. Maar hy is zo alleen niet of andere helpen hem zingen, en de vrouwen bezoeken hem. Daar worden grote vuiligheden gepleegt.

Vader le Jeune verkond zeer weinig van de taal der Wilden, gelyk hy zelfs bekend. Hy verhaalt wel wat hy gezien heeft, maar hy was genoodzaakt na de antwoorden, die men hem op zyn vragen deed, te slaan. Op deze wyze verhaalt men de zaken eer zo als men ze begrypt, dan zo als ze in der daad zyn.

De Wilden kunnen hun Eenzaamheid wel misbruiken, om hun gruwelen te bedekken. De Ouden hebben het ook in hun Bacchanaal-seesten zo gemaakt, maar dan is het een misbruik dat tegen den aart van hun afgezonderd leven zelfs stryd, waar van de kuischheid een van de wezentlykste voorwaarden is; want behalven het geen ik van hun Vestalen en hun Kluizenaars gezegt heb, is het zeker dat zy onder hen een zekeren tyd hadden, die aan de eenzaamheid gewyd was en nooh is.

Zy

*Relation
de la
Nouv.
France
pour
l'Ann.
1634.
p. 84.
185.*

Zy hebben alle de Wilden achtung, die Maagt in den letter overbied voor een nederlyke achenlyk word, te keerspraak een Maafleyding niet.

Zy schryven de hoedankuisheid hun den uitslag te die zeer zorgdurven schend dat doen mocht.

Zy stellen vlyk gevoel der worden die men dat om in de vlucht tot den reyd worden, hebben. Versichun ziekten gezeten, maar dat bedienen.

Vader Brebeuf men deze Befters) duurde die met braaf strekte dagen 'er iemand mo dig te zyn van met vasten be

Dat is te zegg van hun gebruik les niet begreep deze gattalen, van dien genen, een voorbeeld a komt aan 't geen Wildeman gehan rendiouann zou z yd de gantche sonder iets and y gek was, en evenwel waren antle, waar van

Zy hebben een groot gevoelen van den maagdelyken staat, en hy alle de Wilde Natien is 'er iets of in de Zeden of in de Taal, dat de achting, die zy 'er voor hebben, betuigt. Het woord dat een Maagt in de Abenakische taal betekent is *Coussibouskone*, 't geen na den letter overgezet zeggen wil, een vrouws perzoon daar men eerbied voor heeft; van *Coussiban*, dat niet alleen een eerbied van innerlyke achting, maar een dadelyke eerbied en die uiterlyk betuigt word, te kennen geeft. Het woord *Gaouinnon* dat in de Irokoische spraak een Maagt beduid, is zoodanig dat men de kracht van deszelfs afleyding niet meer weet.

Zy schryven aan de maagdom en aan de kuisheid zekere byzondere hoedanigheden en krachten toe, en het is zeker dat zo de kuisheid hun als een wezentlyke voorwaarde toefchynt, om een goeden uitslag te geven aan 't geen hun bygeloof hun inboezemt, zy die zeer zorgvuldiglyk zullen bewaren, en in 't minste deel niet durven schenden, uit vrees dat hun vasten en alles wat zy buiten dat doen mochten door deze breuk te enemaal vruchteloos zyn mocht.

Zy stellen vast dat de liefde voor deze deugt zich tot het natuurlyk gevoel der planten uitstrekt, zo dat 'er onder haar gevonden worden die met schaamte aangedaan zyn als of zy bezielt waren; en dat om in de geneesmiddelen te werken, waar in zy zelfs geen toevlucht tot den dokter nemen, zy door kuische handen willen bereyd worden, zonder 't welke zy geen kracht ter wereld zouden hebben. Verscheide Wilden hebben my dikwils ten opzichte van hun ziekten gezegt, dat zy wel geheimen wisten om ze te genezen, maar dat zy getrouwd zynde zich daar niet meer van konden bedienen.

Vader Brebeuf spreekt dus van hunne Priesters. „ Eertyds quam men deze Bedieningen van *Arendiouann* (dat is te zeggen Priesters) duurder te staan als tegenwoordig. Hedendaags hebben zy die met braaf te gastereren. Een tyd was 'er, dat zy dertig volstrekte dagen in een afgezonderde hut moesten vasten, zonder dat 'er iemand mocht by hen komen als een dienaar, die, om waardig te zyn van daar hout te mogen brengen, zich zelf hier toe met vasten bereyde. “

Dat is te zeggen dat ten tyden van Vader Brebeuf zy teeds veel van hun gebruiken verloren hadden, of dat Vader Brebeuf zelfs alles niet begreep wat 'er voor zyn gezicht omging. In der daad, alle deze gastmalen, waar van hy spreekt, sryden niet tegen het vasten van dien genen, voor wien zy aangerecht zyn. Hy haalt ons ook een voorbeeld aan waar van hy ooggetuige was, en dat zeer na komt aan 't geen in de oude tyden geschiede, nademaal 'er van een Wildeman gehandelt word die gedroomt had, zegt hy, dat hy *Arendiouann* zou zyn, als hy dertig dagen gevast had, en die al dien tyd de gantsche Natie in beweging hield. „ Hy vatte 'er achtien, zonder iets anders als Tabak te eten. Vader Brebeuf meende dat hy gek was, en dat deze Vasten hem verder stapel gek maakte. Evenwel waren 'er verscheide seesten om zynen t'wil, en op het laatste, waar van hy zich verschoont de omstandigheden te verhalen,

Zy hebben groote achting voor den maagdelyken staat.

En schryven daarbyzondere hoedanigheden aan toe.

Relativede la Nouvelle France, pour l'au 1636. 2. part. ch. 5. Plechtigheden om Priester te worden onder hen.

verzende dat hy te lankwylig zou vallen, voegt hy 'er by, dat hy volstaan kan met voor het tegenwoordige in 't algemeen te zegen, dat nook de razende Bacchanten van den ouden tyd iets dollers in haar Orgia aanrichten.

De Wilden hebben veel van hun strenge gewoontens verloren.

Deze Wilden hebben zeders dien tyd noch meer van hun gewoontens verloren; zy bekennen het zelf en beklagen 'er zich over; want in de ongelukken die hun overkomen zeggen zy dat zy 'er niet over te klagen hebben, en dat het een straf is, om dat zy het gebruik van hun afzonderingen en hun vasten hebben laten verren.

TWEEENDERTIGSTE HOOFSTUK.

Van de Theurgie of de gemeenschap met de Goden.

DE verzoeningen en al de proeven der Inwyingen de ziel van alle bederfelyke, grove, en vleeslyke zaken hebbende los gemaakt, wierd deze ziel, van al het aardfche, dat zy door de beimeetheid der zinnen gekregen had, gezuivert zynde, en eniger maten tot haar geestelyke natuur wedergekeert, tot de innerlyke gemeenschap der Goden toegelaten, die zich aan dezelve op verscheide wyzen openbaarden, of in de dromen, of in de bespiegeling, of eindelyk in de geheime verborgentheden van de Theurgie en de Wichelary.

Pausanias in Boeciarch, p. 313, 314.

Dit was het voornaamste oogmerk van de inwyingen der Orgia, waar in men daar ook enige Zinnebeelden of wezentlyke proeven van gaf. Want na eenige dagen een afgezonderd leven geleyd te hebben, gelyk die gene, die zich bereyden om in het hol van Trophonius, waar van Pausanias spreekt, te dalen, na in deze afzondering verscheide soorten van Verzoeningen te hebben ondergaan, na in de wateren van den vloed Hercynas gewasschen en herboren te zyn, na verscheide offeranden gedaan te hebben, om der Goden gunst te winnen, na de Cyceo gedronken te hebben, of de wateren van Lethé en Mnemosyne, waar van het een de eigenschap had om al het voorledene te doen vergeten, en het andere om het geheugen te verskerken, om alles wat men op nieuws leerde te kunnen onthouden; na in alle gronden onderwezen te zyn, die de vooroordelen van de kintsheid moeiten verbannen, en na de geheimen van deze verborgentheden doorgrond te hebben; na alle deze toebereydzelen, zeg ik, daalde men in het hol van Trophonius, of in eenig ander diergelyk heyligdom, daar men onder tastelyke en raadzelachtige beelden, die niet als verborge vertoningen waren, of die wezentlyk door tavermiddelen geschieden, geoordeelt wierd met de Goden om te gaan, en van hen zaken te leren, die de mensch het noodzakelykste weten moet, om zich tot zyn einde te bestieren.

Dio Chrysostomus Orat. 12, p. 202.

Dio Chrysostomus verbeeld ons een man die in dezen staat van een verborgen verrukking ingewyd is, in wiens oren zich verscheide stemmen laten horen, voor wiens ogen zich verscheide vertoningen op doen, waar in de verborgenste zaken van de natuur klaar verbeeld worden; die beurt om beurt nu 't licht dan de duisternissen geniet, en dien eindelyk verscheide wonderlyke zaken overkomen. Apulejus na dat hy ingewyd was, verhaalt het zelfde van zich

oy » dat hy
een te zeg-
den tyd leet

van hun ge-
gen 'er zich
en zy dat zy
om dat zy
oen laten vi-

STUK.

e ziel van alle
e los gemaakt,
le beïmetheid
ger maten tot
e gemeenschap
cheyde wyzen
, of eindelyk
de Wichelary.
en der Orgia,
ntlyke proeven
even geleyd te
t hol van Tro-
n deze afzonde-
en ondergaan,
en en herboren
, om der Go-
hebben, of de
de eigenschap
andere om het
leerde te kan-
e zyn, die de
n na de gehey-
; na alle deze
Trofonius, d'
er tastelyke en
ngen waren, of
oordeelt wierd
leren, die de
ot zyn einde te

dezen staat van
n zich verschey-
heyde vertoon-
de natuur klar-
en de duisternis-
ke zaken over-
het zelfde van
zich

Deel. II. 15.

zich selv
 ik ben
 de ho
 heb m
 (halen
 Het ge
 Pius o
 knicht d
 Geenra
 knicht de
 vo bequa
 fagen, d
 dan die v
 Ogie by
 en rijn l
 dat tich
 wip om
 te verkie
 very, door
 wandren
 toerofiera
 geen bedro
 cgingen
 in des fcl
 die men nie
 trillen.
 Niets ge
 hier orre
 Knecht b
 die er van
 ik heb de
 Tante ge
 verhaal van
 it. Heyde
 overbrach
 die my med
 157
 Rid van DR
 NA dar
 lange
 van een oud
 midde bloe
 ftehen, ten
 drink, die u
 van deze mer
 dere Priester
 gantfche lyf
 fcheermes zy
 nen, die zy

zich zelve. „Ik ben, zegt hy, de poorten des doods genaderd, „ik ben in het heilgdom van Proserpina ingegaan, en na door al „de hoofdstoffen gedragen te zyn, ben ik weer om gekomen: Ik „heb midden in de duisternissen der nacht de Zon de helderheid „stralen zien van zich afgeven: Ik ben de Goden van Hemel en „Aard genaderd, en hebze van naby aangebeden.

Platon en zyn Aanhangers hadden zeer veel op met de gewaande „kracht der Inwydingen van de Origia en de Verborgentheden van de „Gemeenschap met de Goden. Zy geloofden dat door dervelver „kracht de ziel gezuiverd wierd, en dat de tover-offeranden dezelve „voetstapen maakten om den indruk der mindere Geesten te ont- „fangen, door wier middel zy tot het gezicht van de opperste Go- „den die van den eersten rang waren geloofden te komen. Maar de „Origia by na al de verballeringen van het Heydendom voor Plato's „en zynar Leerlingen tyd ontfangen hebbende, hebben de Kerkva- „derfich toegegege om al de Platonische denkbeelden over dit ont- „werp om ver te gojen, en om te bewyzen dat de gantfche Godly- „ke werking van de Theurgy niets anders was als de vervloekte to- „very, door alle godlyke en menschelyke wetten verboden; dat de „wonderen, welke die gene zagen die zich door bezweringen en „tover-offeranden gezuiverd hadden, zelfs veronderstelt zynde dat 'er „geen bedrog van de kant der Menschken onderliep, niet als begui- „chelingen van Duivelen en de Geesten der duisternissen, in Enges- „ten des lichts hervormt, waren, om de aanbiddingen en de hulde, „die men niet als aan den waren God verschuldigt was, na zich te „toekennen.

Niets geeft ons klaarder te kennen, wat gedachten de Heydenen „hier omtrent hadden, als de plechtigheid die de Inwyding der „Kerkken befluit, en die als de laatste hand aan de proeven legt, „die van een Priester of een Priester te maken nodig zyn.

„Ik heb de beschryving, die ik 'er van geven zal, uit Vader des „Trots getrokken, en uit een ontfandiger met de hand gefchreven „verhaal van Vader te Breton, een Jezuïtisch Zending, die ver- „fcheyde jaren onder de Kariben van het Eyland St. Vincent had „aangebrachte, daar hy noch was, toen hy dit werkje opstelde, „dit my medegedeelt is.

DRIENDERTIGSTE HOOFSTUK.

NA dat dan de jonge Proselyet, die Priester wil worden, de „lange loopbaan van verscheide proefjaren onder het befluit „van den oud Priester, die 'er zodanig de meester over is, dat zyn „naaste bloedverwanten en vrienden hem niet mogen komen zien of „hooren, ten ende is; na de strongheden van dezen vervloekten „drank, die uit de Tabak geparst word, van dit vreeslyk vasten, en „van deze menigvuldige aanvallen uitgegaan te hebben, die de an- „dere Priesters hem by nacht komen aandoen, kervende hem het „gantfche lyf met tanden van een Akouti, die zo fcherp als een „scheermes zyn, om hem tot deze vrywillige kervingen te gewen- „nen, die zy zich zelve in sommige gelegentheden moeten aan- „doen

Ap-
leins, lik
Marian.
11. prope
fin

V. Aug.
lib. 10.
de Civ.
Deitap.
10.

Laatste
In-
wyding
van een
Kari-
bisch
Priester,

doen, volgens het gebruik van de Baalspriesteren, komt eindelijk de Priester zyn leerling tegen den nacht, die zyn onoverwinyk gedult kronen moet, en een eind van zyn proeven maken, bezoeken. Hy houd hemin 't brede de waardigheid van den rang voor, daar hy toe verheven staat te worden; hy vyzelt hem de eer en de voordelen op die hy ontfangen zal, hebbe 'e een gemeenzamen geest, die hem alleen eigen is, dien hy zal kunnen roepen wanneer hy wil, en waar van hy zich in alles wat hy nodig zal hebben kan bedienen; vervolgens legt hy hem de order uit van alles wat 'er in dezen nacht om zal gaan, en vermaant hem zich niet te laten afschrikken door de wondere gevallen, die hem over zullen komen.

Ondertusschen maken de vrouwen op bevel van den Waarzegger een Hut schoon, zy hangen daar drie bedden of Hamakken in, een voor den geest, het tweede voor den Piage, en het derde voordien Profeliet. Vervolgens reichten zy met korven of kleine tafeltjes van gevlochte riet en palmladeren die zy de eene op de andere stapelen, een soort van een Altaar aan 't end van de hut op, waar op men enige kassau broden, en een Canari of vles met *Oukou* voor geest, voor wien men de offerhande plaatst.

Ontrent het midden van den nacht komen de Priester en zyn Leerling alleen in de Hut. De eerste, na een blad gerolde tabak geroookt te hebben, heft uit al zyn krachten en by na brullende een toverlied aan, dat ten eersten, zo men het verhaal dezer Wilden geloven mag, van een schrikkelyk geraas in de lucht, maar dat noch redelyk ver is, gevolgt word. De Priester het gehoord hebbende dooft het vuur tot het minste vonkje toe uit, want de Geesten, na zy verzerken, beminnen niet als duisternis.

Zo dra als het vuur uitgedoofd is komt de Maboya of de Geest door het dak in de hut, met het zelfde geweld en geraas als de donder in een hevige onweer. De Priester en zyn Profeliet doen hem flux hun Eerbewyzingen, en zy vangen een onderhoud aan, waar van die gene die in de naburige hutten zyn, zorgvuldig lettende op het geen 'er om gaat, geen een woord verliezen.

De Geest begint het eerste met een gemaakte stem te spreken, by na gelyk de gene die de Marionetten doen praten. Hy vraagt aan den Priester om wat reden hy uit 't ryk der schimmen gedaagt is, en verzekert hem ter zelve tyd dat hy bereyd is om hem te horen, en al zyn wenschen te verhoren. De Priester bedankt hem en bidt hem in korte woorden dat hy eerst plaats neme en aan het maal valje, dat voor hem bereyd is; waar na hy enigen tyd als een muiz zwygt.

De Geest, gelyk 't fatzoen is, dit noden beantwoordende, neemt eerst bezit van zyn Hamak met een gewoel dat de gantsche Hut doet schudden; vervolgens bereyd hy zich tot eten, en men hoort een geweldige gerammel van tanden en kakebenen, als of hy in der daad at, en alles wat hem voorgezet was verslond. Dit is evenwel maar kortswyl, en men mist nooit na de plechtigheid de broden zo heel en de vlessen zo vol te vinden, gelyk zy waren toen men ze op het Altaar plaatste. De Kariben geloven evenwel vast dat 'er de Geest zyn genoeg afneemt, en 't geen 'er overschiet, 't welk heel

heel schyn
in den Ten
mogen 'er
ben, en e
zelve wa

Dit gera
ster zyn Ha
ken zittend
wyze.

„ Ik heb
„ bied en g
„ geling, di
„ len. Ma
„ op dat de
„ den en to
„ jaren diene
„ Fiat, antw
den voet ver
aantonds een
vreeslyk gera
worden hun
betovert, die

De jonge P
uit zyn Ham
brengt hy dez
„ die my wel
„ ik u, myn v
„ my niet elen
„ op dat ik u
„ zyn myner l
„ Schep mo
„ u in alle uw
„ zal in alle d
„ zyn; maar w
„ noegen diene

Dit gezegt z
gantsche buv
„ geen de
„ 't werk om ze
„ vuur, en om de
„ te verslaan, gee
men ook doen r
van de indrukke
waar aan zy zo

„ ik u, myn v
„ my niet elen
„ op dat ik u
„ zyn myner l
„ Schep mo
„ u in alle uw
„ zal in alle d
„ zyn; maar w
„ noegen diene

Dit gezegt z
gantsche buv
„ geen de
„ 't werk om ze
„ vuur, en om de
„ te verslaan, gee
men ook doen r
van de indrukke
waar aan zy zo

Dan komt n
licht toeschiet
toning, voorgev
men half dood
vind, in hun be
't werk om ze
„ vuur, en om de
„ te verslaan, gee
men ook doen r
van de indrukke
waar aan zy zo

Dan komt n
licht toeschiet
toning, voorgev
men half dood
vind, in hun be
't werk om ze
„ vuur, en om de
„ te verslaan, gee
men ook doen r
van de indrukke
waar aan zy zo

Dan komt n
licht toeschiet
toning, voorgev
men half dood
vind, in hun be
't werk om ze
„ vuur, en om de
„ te verslaan, gee
men ook doen r
van de indrukke
waar aan zy zo

heel schynt, is als geheiligt, gelyk de Toonbroden waren die men in den Tempel den waren God voorzette: gene als de Oude Playen mogen 'er van eeten, noch moeten zy zich hier toe gereinigt hebben, en een zekere zuiverheid van lichaam hebben die hen de zelve waardig maakt.

Dit gerammel met de tanden ge-eindigt zynde, verlaat de Priester zyn Hamak, en stelt zich in een smeekent postuur, op de haken zittende gelyk de Karaiben gewoon zyn, en spreekt op deze wyze.

„Ik heb u gerdepen, niet alleen om u volgens myn plicht eerbied en gehoorzaamheid te bewyzen, maar ook om deze jongeling, die hier tegenwoordig is, onder uw bescherming te stellen. Maakt dan dat hier dadelyk een andere Geest als gy kome, op dat deze jongeling hem diene en zich op de zelfde voorwanden en tot het zelfde einde aan hem verbinde, gelyk ik u zo vele jaren diene.

Fiat, antwoord de Geest met een vrolyk wezen, gy zult op staanden voet verhoort worden. In der daad een tweede Geest geeft aanstonds een teken van zyn tegenwoordigheid, met een al zo vreeslyk geraas als de eerste op zyn aankomst gedaan had. Dan worden hun zinneri een geruimen tyd door talloze guichelaryen betovert; die hen byna buiten hun zelveu stellen.

De jonge Profieliet verschrikt en half dood van vrees springt dan uit zyn Hamak, en zich ook in een smeekent postuur stellende, brengt hy deze woorden met een bevende stem voort: „Geest, die my wel onder uwe bescherming nemen wijk, begunstig, bid ik u, myn voornemen: zonder uwe hulp ben ik verloren, laat my niet elendig sterven, en betoon u genadig aan myn verzoek op dat ik u t'elkens als ik u hebben wil, en dat zulks voor 't welzyn myner Natie nodig is, beroepen mag.

„Schep moed, antwoord de Geest, wees my getrouw, ik zal u in alle uwe tochten te Land en ter Zee niet verlaten, en ik zal in alle de gevaren, waar in gy u bevinden zult, op uw zyde zyn; maar weet ook dat zo gy my niet getrouw en na myn genoegen dient, gy geen dodelyker vyand zult hebben als my.

Dit gezegt zynde verdwynen de Geesten, doende de hut en de gantsche buurt door een gruwelyken donder kraken, en schudden, 't geen de twee arme slaven van den Satan byna van schrik doet sterven.

Dan komt men zonder tyd-verlies uit de naburige hutten met licht toeschieten, men loopt met hopen in de tent daar deze vertoning voorgevallen is, en men draagt deze elendige schepzels die men half dood, en byna zonder gevoelen op den grond leggen vind, in hun bedden weg; hun magen en vrieden stellen alles in 't werk om ze weer te doen bekomen; men legt ze voor een groot vuur, en om den honger, dien zy door lang vasten geleden hebben, te verstaan, geeft men ze braaf te eten en te drinken. Maar wat men ook doen mag, men heeft moeite om hun gekrenkte heffens van de indrukzelen te genezen die 'er de Duivel in gelaten heeft, waar aan zy zo slaafachting niet verbonden zyn als om dat zy, na

Zamen-
spraak
tusschen
den roe-
kenden
den
Waar-
zegger
en den
Geest.

hen zeggen, dikwils schaklyke uitwerkingen van zyn wyzen te proeven.

VIERENDERTIGSTE HOOFSTUK

Aanmerken-
waardige trek-
ken van
de God-
heid in
de be-
wysing
van den
Karaï-
schen
Erdigen.

IN dit omfandig verhaal van de laatste bewysing der Karaïten kunnen de geleerden verscheide zondelingen en aanmerken-
waardige trekken van den Goddienst der Heydenen ontdekken. Deze trekken zyn de tekens van des Geests tegenwoordigheid het *Epiulum durum* of het Gastmaal der Goden: het *testifernum* of toe-
bereyde bed voor de Godheid: de offerande van broot en wyn: het heilige brood de geestelyke Wan: de nagemaakte stem der Godspraken, en een manier om te onmiddelyk en onafhankelyk van de Pythonissen, de Waarzeggers en de Afgoden te geven.

De Duivel, die een geest der Duisternissen is, Ehepte geen be-
hagen als in donker, en gaf zyn Orakels in hollen en rotzen, in de duistere hoeken der Tempels, daar geen licht kon by komen, of wel in den naren nacht zelf.

Alles wat zyn tegenwoordigheid te kennen gaf, beoorde schrik. De aarde loeide onder de voeten; de lauieren werden hevig ge-
schut; de Tempels of de hollen beestden tot den grond toe; de toekykers werden met schrik bevangen; de Waarzeggers en de Pythonissen zelfs vreesden ten hoogsten voor de inblazing van den Geest, die al haar buizen vervulde, en haar veel deed uitgaan. Lukanus geeft ons de gewone tekens van des Gods tegenwoordig-
heid te kennen, door het gebrek van deze zelfde tekens die in de gelegenheid, waar van hy spreekt, niet verschenen zynde, te ken-
nen geven, dat de Waarzegger de Toekykers bedrogen had, vren-
zende voor het geweld en de stuipen die de geest van Pythos in haar veroorzaken moest.

Non ripas tremunt

*Virba suo, nec van antri complere capitis
Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
Excussa laurus, immotaque culmina Templi,
Securusque nemus, veritam se credere Phoebo
Profluviant.*

De Ouden waren innerlyk overtuigt dat de Goden deel aan de offeranden namen, dat zy zich met het vlees en bloed der offeran-
den verzaadden; dat zy met vermaak tot den rook van 't gebrand, dat men hun offerde, opstiepen. Hierom waren 'er seesten inge-
steld die men het gastmaal der Goden, *Epiulum durum* noemde, bestaande in prachtige maaltyden die hun aangeboden werden. De gene die de zorg hadden om deze maaltyden te bereiden, en die 'er het beste deel van opaten, waar aan de Goden niet geraakt hadden, werden *Epiolones* genoemd. De Kerkvaders hebben de Heydenen schamperlyk over hunne Godheden uitgelagchen, die altyd de ogen op het Aartryk gevestigd hadden, en den neus in de lucht, om te ruiken waar de geur van 't gebraden vleesch van daar kwam,

quam, en d
om den ro
sniven. De
te denken,
dienst zo we

Was om
wapenen dat
eren, of ge
hem dank off

Gelyk het
te eten, gely
die, schoon
driehalvetjes d
dikwils hun s
ook die van N
slopen, zitten
Goden en Go
anrechte; en
Aernia. Daar

die hongen, g
den der Karaï
denkmuntent af
hrokoische hette
beelden der G
vergenoege m
te spreken. Mer
rechten maar bo
buitengewone te
st, zegt Titus

De Offerande
die het gebruik
offerande, en di
nebeeld van de
zults uit de offe
liken en andere
liken een aap van de
Sakrament in de

't is dit brood
men het *kuische*
kelyk met den
den tyd hunner
zuiverheit van ha
eten: gelyk het
Priester Abimele
toen hy voor Sai
dat hy en zyne h

De Wan is hee
met twee oren
wiens holligheid
een schulp. Hy

quam, en die hele rochten na Eethiopen en andere plaatzen deden, om den reuk van de gebrade houten en de gekookte spyzen op te snuiven. De Joden, die altyd geneigt zyn om gelyk de Heydenen te denken, waren niet vreemd van een denkbeeld, dat de Godsdienst zo weinig voegde.

Was om dat te verbeteren, of om zo tegen dit denkbeeld te wapenen dat God tegen hen zeyde, dat hy geen vleesch van stieren eten, of geen Bokkenbloed drinken zal, maar dat hy wil dat men hem dank offeren zal en zyn geloften betalen.

Gelyk het de gewoonte der Ouden was op beddekens leggende te eten, gelyk het noch de gewoonte der Wilden van 't Zuiden is, die, schoon zy kleine stoelen met drie voeten hebben, gelyk de driestalletjes der Schoenmakers, waar op zy gemeenlyk eten, ook dikwils hun maaltyden in hun Hamakken leggende houden, gelyk ook die van Noord Amerika, die op de zelfde matten, waar op zy slapen, zitten en eten, zoo was het ook het gebruik bedden voorde Goden en Godinnen. te bereyden, tot wier eer men het gaitmaal aanrechtte; en om deze reden noemde men deze feesten zelfs *Leetifernia*. Daar waren bedden van verscheide soorten: daar waren 'er

die hongen, gelyk de hangmatten op de Schepen, en de watte bedden der Karabien: daar waren 'er ook andere, die men op de gedenkmunten afgebeeld ziet, en die niet qualyk na de matten der Irokische hutten gelyken: Zommige hebben gemeent dat men de beelden der Goden op deze bedden ley; andere, dat men zich vergenoegde met dezelve voor de Afgodenbeelden op te hangen of te spreken. Men liet een *Leetifernium* om verscheide redenen aanrechten maar boven al om de Goden te bewegen dat zy zich door buitengewone tekens verklaarden; *Prodigiorum procurandorum causa*, zegt Titus Livius.

De Offerande van brood en wyn of van 't water by de volkeren die het gebruik van den wyn niet wisten, is een gants geestelyke offerande, en die wel in de oudheid nitgebeeld is. Zy is een Zinnebeeld van de Eucharistie in de wet der Natuur geweest, gelyk zulks uit de offerande van Melchisedek blykt. St. Justyn, Tertullian en andere Kerkvaders verzekeren ons, dat de Duivel, die een aap van de Godheid is, ook een duidelyk Zinnebeeld van dit H. Sakrament in de verborgentheden van het Heydendom had.

't Is dit brood zonder twyffel, waar van Arnobus spreekt, en dat men het *kuysche brood* noemde, om dat gene als de Priesters, werkelyk met den dienst der Altaren bezig, de ingewyde gedurende den tyd hunner inwyngen, en die gene die zich door een zekere zuiverheit van hart en lichaam bereyd hadden, daar van mochten eten: gelyk het ook van de Toonbroden verhaalt word, die de Priester Abimelek aan die genen, die David verzelden, uitdeelde, toen hy voor Saut vluchte, na dat deze Vorst hem verzekert had dat hy en zyne luiden eenige dagen gevasst hadden.

De Wan is hedendaags van gedaante als een tiene gevlochte korf met twee oren, krom en van achteren rond toelopende, maar wiens holligheid merkelyk na voren vermindert, in de gedaante van een schulp. Hy dient om 't gedorschte koorn te zuiveren, met het

Psal.
50.

Ud.
Psau.
Aster-
psalmus,
de lectis
veterum;
cap. 20.
de Lecti-
fernia.

Titus Liv.
vint. lib.
22.

Arnob.
lib. 5.

te schudden en in de hoogte te werpen. De Wan was een geestelyk Zinnebeeld in de Verborgentheden van Ceres en Bacchus. De Ouden hebben ons deszelfs gedaante niet wel beschreven, noch ontvonden wat dit Zinnebeeld betekende. Zommige hebben gedacht dat het den Ingewyden vertoonde dat zy hunne zielen van alle onvolmaakheden moesten zuiveren, gelyk men het koren met het te wannen van alle onreinigheden zuivert, die onder het goede graan gevonden worden. My komt het evenwel waarschynelyker voor, dat de Wan een soort van een Altaar was, van tien en ried gemaakt, gelyk deze platte tafeltjes van tien en bladeren van Palm-bomen, die de Karaïben *Matatou* noemen, daar zy ook een soort van een Altaar van maken, waar op zy de Kaffouwbroden en den beker met *Ouicou*, die zy den Duivel opofferen plaatzen. Dit gevoelen word door Junius Phylargirius, Nonius, Papias, en Servius begunstigt. De woorden van dezen laatste voer ik hier onder aan *.

De Duivels, 't zy dat zy hun Orakels in de bezwerings door hun eigen mond, of door dien van de Waarzegsters en Waarzeggers gaven, deden het met een nagemaakte en onnatuurlyke stem. Men kan het uit de Verzen van Lukanus, die ik heb aangehaalt, en uit verscheide uitdrukkingen van andere Schryvers, die of een soort van gebrom of een wyze van piepen te kennen geven, besluiten.

VYFENDERTIGSTE HOOFSTUK.

DE grondslag van alle de bygelovigheden van 't Heydendom is deze nieuwsgierige aart geweest, die de menschen aanpoort, om tot in het toekomstige te willen dringen, of in het geheim der zaken die God in de schatkamer van zyn Wysheid heeft willen verbergen, en wier kennis boven de krachten der Natuur zynde niet als uit hem zelven tot ons kan komen, door een uitwerking van zyn goedheid, wanneer hy den menschen een sonderlinge gunst wil bewyzen, of van de kant van de Engelen der Duisternis; door zyn Goddelyke toelating, en uit hoofde van de macht die hy hun daar toe gelaten heeft.

In het Oude en het nieuwe Testament lezen wy dat God zich dikwils aan den mensch in dromen geopenbaart heeft, voor al aan vrome en deugtzame luiden. In het bestier van zyn uitverkoren Volk had hy zyn Profeten, door zyn geest ingeblazen, daar het volk in al zyn zwarigheden meê ging raadplegen, wanneer men verlore zaken weer wou vinden, gelyk wanneer Saut na Samuel gong, om de verlore Ezellinnen van zyn vader weer te zoeken: om den uitflag van een oorlog te weten, gelyk 'er van Josafat, Koning van Juda verhaalt word; die na een Profeet des Heren zocht, om hem over de uitkomst van den stryd te ondervragen die de Koning van Israël en hy tegen den Koning van Syrien moesten leveren: om de gevolgen van een ziekte te weet, gelyk 'er van Jeroboam aangekeent staat, die zyn Vrouw uitzond om over zyns Zoons ziekte met

* *Servius in Georg. p. 73.* alii mysticam sic accipiunt ut vanum, vas vimineum latum dicant, in quod ipsi optiti capacitatem congerere rustici primitivum frugum soleant, & libero & liberæ sacrum facere, inde Mystica.

met een Fro
voorzeyde. I
deden ware
David zich r
om God over
onseylbare b
wil te ontf
wiens dieftal
ontrouw der

De duivel,
altijd geloort
is, te ontrov
van hem te d
opgerecht, e
doen bewyze
lyke kracht t
mensch begui
waren, waar
door de tast
gaf. God om
gen zelfs te b
besloten als h
heeft hem eni
beproeven, e
heeft 'er door
rekykery, ze
Zwarte kunst,
door het hem
'er zyn slaven

Wie ook de
men den oor
Berosius, had
door een zyn
uit hy zo won
ken. Na mate
dienst te vester
de hen de Dui
gen van de To
als den vinder
aangroejende,

Wat 'er ook
de al te grote
ker dat in de
dienst, zyn v
had, en dat d
hartstochten m
moejelykste deu
den van deze d
toe deden dien

met een Profeet raad te plegen, die haar den dood van dit kind voorzeyde. Het omhangen van den Esod, de Urin en de Tummim deden ware Godspraken geven, en de H. Schrift leert ons, dat David zich met een goeden uitflag van den eeriten bedient heeft, om God over twyfelachtige zaken raad te plegen. Daar waren ook onseylbare bezweringen, om de verborge zaken, zo wel als Gods wil te ontdekken, gelyk zulks het voorbeeld van Achan bewyft, wiens dieftal de vloek des Heren over Israël gehaalt had: om de ontrouw der overspelige Vrouwen te bewyzen enz.

De duivel, Gods eer en des menschen geluk benydende, heeft altyd geloert om den enen den dienst, dien men hem verschuldigt is, te ontroven, en om den ander verloren te doen gaan, met zich van hem te doen aanbidden. Hier toe heeft hy Altaar tegen Altaar opgerecht, en zich toegelegd om den dienst, dien hy zich wilde doen bewyzen, door de uitwerkingen van een meer als mensche-lyke kracht te hanthaven, die door haar uitgerechte wonderen den mensch beguigchelden, en een navolging en naeping van die gene waren, waar van God aan zyn Volk de onseylbare getuigenissen, door de tastelykheid der Mirakelen, die hy voor hem uitwerkte, gaf. God om den ongelovigen mensch te straffen, of om den gelovigen zelfs te beproeven, heeft den Duivel niet in zo naauwe palen besloten als hy wel kon en in de wet der Genade doen moest. Hy heeft hem enigermaten de handen vry gegeven om den mensch te beproeven, en om te trachten hem te verleyden, en de Duivel heeft 'er door onze schuld wel zyn voordeel mee gedaan. De Sterrekery, zegt Laktantius, de Vogelkykeryen, de Orakels, de Zwarte kunst, en de Tovery zyn lagen van dezen bozen geest, waar door het hem waarlyk gelukt is, de Natien met zich te slepen, en 'er zyn slaven af te maken.

Wie ook de Zoroaster der Ouden mag geweest zyn, hem schryft men den oorsprong der Tovery toe. Volgens de getuigenis van Berosus, had Noah het ongeluk van de Wereld weer op een nieuw dooreen zyner kinderen verleyd te zien, dien de zondvloed, waar uit hy zo wonderlyk gered was, niet deugzaam had kunnen maken. Na mate dat deze Heylige Patriarch arbeeydde om den Godsdienst te vesten, verdort Chain van zyn kant de menschen, leerde hen de Duivelen bezweren, en verbond ze door de verlokkingen van de Tovery aan hun dienst; en dezen booswicht moeten wy als den vinder van deze vervloekte kunst aanzien, die als de kanker aangroejende, alle de Natien besmette.

Wat 'er ook van het gevoelen van Berosus zyn mag, waar van de al te grote oudheid ook verdacht word, het is evenwel zeker dat in de eerste tyden de Duivel overal zyn Orakels, zyn dienst, zyn verborgentheden, zyn Priesters, zyn Geestdryvers had, en dat de menschen door de onwetentheid of door hunne hartstochten misleyd, zelfs de strengheden van den Godsdienst en moeijelykste deugden, of ten minsten den schyn en de uiterlykheden van deze deugden, die op 't oog het schoonst waren, daar toe deden dienen.

1 B. der
Kon. 23.
H. 9. vs.

Job 47.
V. 18.

Des
Duivels
listen
om den
Mensch
te be-
guiche-
len.

God
laat den
Duivel
toeden
Mensch
te be-
proe-
ven.
Lactant.
Div. Inst.
l. 2. c. 17.

Zoroa-
ster, uit-
vinder
der To-
very.

Berosus
schryft
die aan
Chain
toe.

ZESEENDERTIGSTE HOOFSTUK.

Ver-
scheyde
soorten
van
Wig-
chelary.
Cem.
Alex.
Siron.
lib. 1.

Pausa-
nias in
Phocis,
p. 328.
in Mo-
seu, p.
111. c.
130.

De Vol-
keren
van A-
merika
geven
veel ge-
loof aan
dromen.

Denk-
beeld
van de
Ziel.

Schoon alle de Volkeren zich op de Wigchelary toeleiden, wa-
ren 'er evenwel verscheyde wyzen om daar toe te geraken, die
ieder na zyn smaak volgde; „Want onderwyl dat de Kariers,
„volgens het verhaal van Klemens van Alexandryen, zich toelei-
„den om uit de Starren te voorzeggen; de Frygiers uit de Vogel-
„vlucht; de naburige volkeren van Italiën uit de ingewanden der
„Slachtoffers; onderwyl dat de Mauriers en de Arabieren zich aan
„de kennis der Voortekens overgaven, leyden zich de Telmit-
„siers, Volkeren van Lycië voornamelyk op dat soort van Wig-
„chelary toe, dat door dromen geschied.

„Was Lykus, Zoon van Pandion, welke een der Telchynen
van Rhodus was, die al zyn krachten inspande om onder de Ly-
ciers den dienst van Apollo, de Orgia van Bacchus; en de grote
Godinnen in te voeren. Pausanias zegt dat het een uitmuntent
Wigchelary was, dat men van hem enige Godspraken bewaarde,
en dat het mischien dezelfde was, dien de Lyciers naderhand on-
der de gedaante van een Wolf en den naam van den Lycier Apollo
aanbadten.

Zo de Irokoizen van de Lyciers affstamden, zouden zy van hun
afkomst niet ontaart zyn; want zy hebben het breed op met hunne
dromen, maar evenwel hebben zy dit niet alleen, en deze verzo-
theid hebben alle de andere volkeren van Amerika met elkander ge-
meen, die behalven dat niet veel weten wat het is uit de Starren
te voorzeggen, en die niet veel acht op de voortekens schynen te
slaan, die uit het vliegen der Vogelen of het beschouwen der inge-
wanden van de slachtoffers gehaalt worden, zo men 'er die van
Peru en Mexiko van uitzondert.

ZEVENENDERTIGSTE HOOFSTUK.

Maar nademaal de ommeegang der menschen met de Geesten,
en alles wat van de Wigchelary afhangt, een kennis van de
ziel en haar Natuur veronderstelt, moet ik hier voor alle zaken
zeggen, wat 'er de Ouden van gedacht hebben, en de Wilden 'er
hedendaags van denken.

Ik haat my hier in geen oordeelkundig onderzoek in van de ver-
scheyde gedachten die de Heydenen over de ziel en haar bestaan
gehad hebben; of zy rechte denkbeelden van haar onstoltykheid,
onverdeelbaarheid en onsterfelykheid gehad hebben. Het denk-
beeld van den Geest boven de zinnen zynde, en de zinnen evenwel
altijd veel deel aan de wyze van denken der menschen gehad heb-
bende, kan het bezwaarlyk anders zyn of dit denkbeeld moet de
verbeelding zeer verbaastert zyn, en zy moeten zich den Geest
onder tastelyke denkbeelden afgeschetst hebben, die de ligche-
melyk-

melykheid,
lykheid on-

Maar late-
minsten is h-
erkent heb-
een ziel, di-
het geen zy
ziel, die va-
nien noemde
heid: een zi-
van zyn geel-
was; eindely
gong, zonde
van het graf

Ik geloof
mag zeer ver-
en daar een l-
ken ze even-
Zy vergenoeg-
bequaam is o-
danig met de
dingen hebbe

Deze Woo-
Schoon sy ze
van de ziel uit
de werkingen
dient om die

Deze Woo-
en men moet
zen word het
kenen; deze g-
de ziel haar g-
de hobbelyke
oorsprong van
zy andere bew-
schryvingen, o-
ven, gelyk wa-
gen, werken,

Zo zy zich
drukken, zy v-
Beeten. Ver-
maken, oorde-
en verstand bez-
zy doen ze hun
in den Hemel
schets van alle
heeft: 't geen
wel stellen zy
ten.

't is door een

melykheid, verdeelbaarheid en andere eigenschappen van de Stoflykheid onderworpen waren.

Maar laten deze Denkbeelden recht of onrecht geweest zyn, ten minsten is het waar dat zy in den Mensch van alle tyden een ziel erkent hebben, die wezentlyk van het lichaam onderscheyden was: een ziel, die een gants lyne en dunne zelfstandigheid was, boven het geen zy onder den naam van onkele stoflykheid verstonden: een ziel, die van de zelve Natuur was als het geen zy Geelten of Genien noemden, en een uitvloeijing of een deel zelfs van de Godheid: een ziel, die in den Mensch den oorsprong van het leven, van zyn gedachten, van zyn willen en van alle zyne Werkingen was; eindelyk een ziel, die lyden kon dat het lichaam verloren gong, zonder dat zy zelfs daarom verloren ging, en die het stof van het graf overleefde.

Ik geloof wel dat een Irokois of wie van de Wilden het ook zyn mag zeer verlegen zou staan om net te zeggen wat zyn ziel was, en daar een klare en duidelyke beschryving van te geven. Zy maken ze evenwel zo geestlyk of mischien noch geestlyker als wy. Zy vergenoegen zich niet, met dezelve als een zelfstandighejd, die bequaam is om te denken, aan te zien, maar zy verwarren ze zodanig met de gedachten, dat zy niet anders als de zelve bewoordingen hebben, om beyde deze zaken uit te drukken.

Deze Woorden onder de Irokoizen zyn *Gannigomha* en *Erienta*. Schoon wy ze zonder onderscheyd gebruiken, om de Werkingen van de ziel uit te drukken, staat evenwel het eerste eigentlyk op de werkingen van den Geest en van het verstand, en het andere dient om die van het hart en de wil uit te drukken.

Deze Woorden komen dikwils in de gemeenzame rede te pas, en men moet zich daar in niet misgrypen. In sommige spreekwyzen word het woord gebruikt om de dadelyke gedachten te betekenen; deze gedachten die de een op de ander volgen, en die van de ziel haar gedaante hebben gekregen; in andere betekenen zy de hebbelyke of inwonende gedachten, de zelfstandigheid die de oorsprong van onze gedachten is, 't welk de ziel zelf is. Wanneer zy andere bewoordingen gebruiken, zyn het eigentlyk niet als omschryvingen, die de ziel door haar andere bequaamheden beschryven, gelyk wanneer zy zeggen dat het is waar door wy ons bewegen, werken, leven, en zo voort.

Zo wy zich gelyk Kartesius ontrent de ziel der Menschen uitdrukken, zy verschillen veel van hem in gedachten over die der Beesten. Ver van 'er zelfs beweegzels en konstwerktuigen van te maken, oordelen zy uit deraelver werkingen dat zy veel reden en verstand bezitten. Zy verbeelden zich derzelver taal te verstaan, zy doen ze hun lichamen overleven; en zy geloven dat ieder soort in den Hemel of in het land der zielen de Afchaduwing of de schets van alle anderen, die onder dit soort begrepen worden, heeft: 't geen op de Denkbeelden van Plato uitkomt. Maar evenwel stellen wy dat de Menschen de andere dieren ver overtreffen.

't is door een gevolg der dwalingen van 't Heydendom, en van

Zy gebruiken de zelfde woorden om de Gedachten en de ziel uit te drukken.

Zy schryven den Dieren redenen verstant toe.

Dit is een ge-

eyden, wa-
eraken, die
de Kariers,
zich toeley-
de Vogel-
wanden der
ren zich aan
de Telmit-
rt van Wig-

Telchynen
nder de Ly-
en de grote
n uitmuntent
in bewaarde,
aderhand on-
ycier Apollo

zy van hun
op met hunne
deze verzo-
elkander ge-
ust de Starren
schynen te
wen der inge-
er die van

TUK.

et de Geesten,
kennis van de
oor alle zaken
de Wilden er

in van de ver-
n haar bestaan
onstoflykheid,
en. Het denk-
innen evenwel
nen gehad heb-
beeld moet de
zich den Geest
die de ligcha-
melyk

volg
der
dwalin-
gen van
t hey-
den-
dom.

De E-
gypte-
naren
begroe-
ven de
Vogels
en ande-
re die-
ren met
veel
viyt.

De ziel
der Wil-
den
heeft
veel
meer
vryheid
als de
onze,
en gaat
zomtyds
om een
lochje.
Droev-
vrig om-
komen
van
Hermo-
timus
van
Klazo-
menen.
Pla-
tarch de
genio So-
crat.
Tertul-
lian. de
anima,
cap. 44.

Wic-
chelaar-
dhor het
Dro-
men.

de verbaftering van den Godsdienst, dat onze Wilden, in navolging der Ouden, de ziel der beesten tot een geest gemaakt hebben, en haar een soort van onsterffelykheid toegeschreven, gelyk zy aan hun ziel doen. De Heydenen in der daad ichynen vastgesteld te hebben dat de zielen der beesten hun Lichaamen overleefden, en een eige plaats hadden in 't geen wy de Helden-Dichters noemen. Zonder twyffel is het om deze reden, dat zy grote zorg droegen voor de begraving van die gene, die zy lief gehad hadden. Men ontdekt noch dagelyks in Egypte onderaardsche graven en hollen, waar in men een hopen lykbullen van mumien van Vogels en andere soorten van dieren vind, die in zwachtels gewonden en met zo veel zorg en toebereydzen gebalzemt zyn, als men voor de lyker van menschen aanwendde. Schoon ik niet geloof dat deze dwaling zo gemeen onder de Latynen geweest is als onder de Egyptenaren, vind men 'er evenwel noch enige overblyfzelen van in eenige Afbullen van vogels, en in enige Grafchriften van dieren daar zy veel van gehouden hadden. Men vind 'er een op een Nachtegaal, dat zeer aanmerkens waardig is, in de reys van den Hr. Misson door Italien.

De ziel der Wilden hangt lang zo veel niet van hun lichaam af, als de onze, en neemt veel meer vryheid; zy verlaat het, wanneer zy het razdzaam oordeelt, om in de ruime lucht te zyn, en een wandeling te doen waar heen zy wil, zonder dat zy daarom de bestiering daar van verliest, en ophoud het zelve te bezielen. Grote reysen kosten haar niets, zy zweeft door de lucht, trekt over zee, en dringt in de ontoegankelijkste en de dichtgestlotenste plaatsen door, niets stuit haar, om dat zy een geest is.

Een zo buitensporig gevoelen quam eertyds Hermotimus of Hermodorus van Klazomenen duur te staan. Hy was zomtyds slaauw- tens onderhevig, die hem een geruimen tyd dood deden schynen. Het gerucht gong dat in dit soort van slaap zyn ziel het lichaam verliet, en een wandeling deed. Zyn Vrouw zelfs openbaarde dit geheim, waar van zyn vyanden zich bedienden, want hem in dezen staat verrast hebbende, haastten zy zich om hem de laatste eer te bewyzen, en verbrandden hem levendig, zonder dat de goede vrouw, die haar man niet al te zeer beminde, zich daar tegen stelde. De Inwoonders van Klazomenen rechtten een Tempel voor Hermotimus op, om hem te vertroosten, en zy lieten een gebod uitgaan, dat geen Vrouw daar in zou mogen komen, om hem over den mislag te wreken, die de zyne begaan had.

ACHTENDERTIGSTE HOOFSTUK.

D Eze grondleer, die by onze Wilden noch verder uitgestrekt is, maakt dat zy 't gruwelyk breed met hun dromen ophebben. Nademaal zy de Natuurkunde niet genoeg verstaan om ze te kunnen uitleggen, beelden zy zich in dat in der daad hun ziel, het lichaam in een diepen slaap begraven ziende, zich van deze ogenblikken bedient om een wandeling te doen, waar na zy weer in haar verblyfsplaats keert, of wel dat de geest, met wien zy gemeen-

schap

schap hebben-
klevende, h-
ker worden
daar zy in h-
werk.

Alle dromen-
genheid in
schikkelykhe-
zyn, om het
leven heeft,
verknocht is,
opzichte van
zaken, die h-
noodichrikkel-
koste wat het
krygen, bewa-
wier leven aar-
gen als die ge-
gen; want dit
zy geloven zo-
de inderdaad h-
korten tyd da-
aan sloegen dat

Dit verband
de evenwel ee-
komt van een
natuurlyk verla-
der haar een ev-
rust in derzelve
ring afhangt;
in het lichaam
ziektens en dik

Dit verlange-
langens, die ee-
veronderstellen.
veronderstelt ge-
heeft om te we-
maklyk gebeure-
in 't dromen ni-

De gevolgen
ziel in haar wil-
vlyt gade te sla-
al zyn landsluid-
tot vervulling zy-
genheden niet a-
ste schande zou-
te gemet, en d-

Een oud Zeno-
droomt hebbend
zit ener vrouwe

schap hebben, de ziel onmiddelyk in een soort van verrukking aanklevende, haar te kennen geeft wat zy weten moet. Als zy wakker worden geloven zy dat de ziel wezentlyk alles gezien heeft, daar zy in hun dromen om gedacht hebben, en daar gaan zy na te werk.

Alle dromen zyn niet even eens. De een houdt meer verborgenheid in als de andere. Daar zyn'er die een soort van noodschikkelykheid in hebben, en die voor hen van het uiterste gevolg zyn, om het verband dat het geen zy gedroomt hebben met hun leven heeft, om dat zy geloven dat het leven daar zodanig aan verknocht is, dat het volkomen van deszelfs bezit afhangt, zo ten opzichte van zyn duur, als van de omstandigheid des tyds en der zaken, die het zelve gelukkig maken kunnen. Wanneer zy deze noodchrikkelyke zaak gezien hebben, moeten zy ze hebben het koste wat het koste, en zo zy gelukkig genoeg zyn om die te verkrygen, bewaren zy ze zo dierbaar als hun leven zelfs. De gene wier leven aan enig onbezielt wezen hangt; zyn minder te beklagen als die gene die het van het noodlot van enig dier doen afhangen; want dit te sierven komende, lopen zy het zelfde gevaar, en zy geloven zo vast dat zy niet lang te leven hebben, dat verscheyde inderdaad het Orakel van hun inbeelding hebben waar gemaakt, korten tyd daar na gestorven zynde, om dat zy daar vast geloof aan sloegen dat zy niet lang leven konden.

Dit verband van zaken, welke, schoon den mensch vreemd zynde evenwel een zodanige verknochting met zyn leven hebben, komt van een beweging van de ziel; van een geheime drift en een natuurlyk verlangen, die de zelve na deze zaak doet haken, en onder haar een evenredigheid en een sympaty maakt, waar van of de rust in derzelver bezitting, of een ongerultheid in derzelver ontbering afhangt, welke maakt dat de ziel ontroert word, en dat zy in het lichaam dat zy bezit onverduldig wordende; hem verscheyde ziekten en dikwils de dood zelfs veroorzaakt.

Dit verlangen verschilt van deze voorbygaande en vrywillige verlangens, die een kennis van het voorwerp, waar na de wil strekt, veronderstellen. Dit is ingeschapen, huisvestende in de ziel, en veronderstelt geen kennis in die persoon zelfs, die zo veel belang heeft om te weten wat zyn ziel wenscht, en die het evenwel gemaklyk gebeuren kan dat het niet te weten krygt, zo zyn ziel zich in 't dromen niet verklaart.

De gevolgen waar aan men zou bloot gestelt zyn, zo men de ziel in haar wil niet involgde, verplicht hen om hun dromen niet vlyt gade te slaan, en noodzaakt den dromer niet alleen, maar ook al zyn landsluiden om hem alle voldoening te verschaffen, die hy tot vervulling zyner dromen begeren kan; zo dat zy in deze gelegtheden niet alleen niets van 't begeerde afslaan, 't geen de grootste schande zou zyn, maar zy komen zelfs iemand in zyn vermaak te gemoet, en offeren hem het dierbaarste dat zy hebben op.

Een oud Zendeling heeft my verhaalt, dat een van de Wilden gedroomt hebbende dat het geluk van zyn leven afhang van het bezit ener vrouwe, die aan een van de voornaamsten van 't dorp

Alle
Dro-
men zyn
niet
even-
eens.

Zy me-
nen dat
het geen
waar
van zy
ge-
droomt
hebben
een ver-
band
met hun
leven
heeft,
en rust
ten niet
voor zy
het heb-
ben.

't Zou
schande
ouder
hen zyn
iemand
het ge-
droomde
te wege-
ren.

*Plu-
sorb. in
Caton,
Nim.*

daar hy woonde, getrouwd was, hy hem het zelfde voorstel liet doen, dat Hortentius eertyds aan Kato den Uticenser doen dorf. De man en de vrouw leefden in de grootte eendracht en hielden veel van elkander; het fcheyden viel beyde zwaar, evenwel dorften zy het niet weigeren. Zy gongen dan van malkander. De vrouw ging een nieuw verband aan, en de verlaten man verzocht zynde zich elders te voorzien, deed hy het uit toegeventheid, en om alle vermoeden te benemen dat hy noch op zyn eerfte vrouw dacht. Hy nam ze evenwel wederom na de dood van dien genen, die ze gefcheyden had, die kort daar na voorviel.

*Hoer-
zy die dro-
men
zomtyds
door
een
vondte
leur stel-
len.*

Zo het moejelyk is den droom te vervullen, en dat dezelfs uitvoering droevige gevolgen met zich sleept, of vol vremde grillen is, zoeken de vrienden van den Dromer dien te leur te stellen, met de verlangde zaak na te maken, of zich op de eene wyze of de andere te gelaten als of zy dien vervulden. Ik heb in een Beschryving gelezen dat een Wildeman gedroomt hebbende dat hy door de vyanden gevangen was, wilde dat zyn vrienden den droom zouden waar maken, met hem als een krygsvyand te verrallen en als een slaaf te handelen. Hy liet zich een geruimen tyd zeer wel branden, en meende dus de voorzegging van een zo droevigen droom te ontzenuwen.

Wanneer men, als zy iets verdrietelyks gedroomt hebben, dat men niet graag vervult zou zien, hen hartnekkig daar op ziet staan, voegt men gelchenken by de gewone wyze van deze buitensporige dromen te leur te stellen, om hier door hun boze wil te verminderen. Maar deze vermoegen zich hier niet altoos mee. Een Wildeman, boos zynde dat men tegen zyn dank aan een slaaf in zyn hut het leven gefchonken had, behielt hier over een dodelyken haat tegen hem, dien hy verfcheyde jaren smoorde. Eindelyk niet langer veinzende kunnende, zeyde hy dat hy gedroomt had dat hy menfchen-vlees at, en kort daar na verklaarde hy dat het van vlees van den voornoemden slaaf was. Men zocht te vergeefs dezen wreden droom te leur te stellen, men maakte verfcheyde menfchen van deeg, die men onder de afch braadde; hy verwierpze, men liet niets na om hem van gedachten te doen veranderen, hy liet zich niet bewegen, en men moest den slaaf den hals breken.

Deze vryheid die zy hebben om alles wat zy wenschen te vragen en te erlangen, uit eerbied voor de dromen, maakt dat 'er dikwils zyn die daar een misbruik van maken, en flout eifchen 't geen zy met wakende ogen gedroomt hebben. Een Wilde man, een Franschman die slaaf onder hen was, een fraai dekkleed, en dat beter als het zyne was, hebbende zien hebben, droomde daar afstonds van, en vroeg 'er om. De Franschman die niet zot was gaf het goedsmoeds, staatmakende van zyn garand wel te zullen krygen. Weinig dagen daar na ging hy na de hut van den Dromer, en een fchoone buffelsiers rok gewaar zynde geworden, veinsde hy daar van gedroomt te hebben; de Wildeman gaf ze over zonder zich te laten bidden. Dit over en weer dromen duurde eenigen tyd, de Wildeman droomde altyd, en de Franschman deed hem befcheid, zonder zich in het voorwerp van zyn droom te vergrypen.

*Voor-
beeld
hier van.*

*Een
Wilde
Man en
een
Fransch
Man
dromen
geftlyd.*

*Einde
man toe-
dromen
De Fra-
door dit*

N

*B*ehalve
het
zy noch e-
wenschen

Het ge-
elkander
en is ter z-
feesten, w-
dingen van
ontrent op
na den and-
heid of Zin-
flag van de
foort van u
maken mo-
* Virgilius
de ogen en
den zich op
als zinnelof-
fukken slaaf
tegen zegge

De verha-
een tyd wa-
wraak te vo-
gedroomt h-
het voorwer-
Zinnebeelde
den, en ten
der hunne g-
en de wenit
maak doen,
heid heeft k-
foorten van
ketels, poro-
ding is, bel-
vroylyk make
gekheid uit
volk in Euro
ieder weero
raadzel was.

* Virg. lib.

Eindelyk wierd het de Wilde eerst moe. Hy ging na den Franschman toe, en ging een verdrag met hem aan, dat zy niet meer dromen zouden van het geen den een of den ander toebehoorde. De Franschman was te vrede, maar verloor meer als de Wilde door dit verdrag.

NEGENENDERTIGSTE HOOFSTUK.

B^Ehalven deze vryheid die zy hebben om in 't byzonder al wat het voorwerp van hun dromen geweest is te eischen, hebben zy noch een algemeen feest, dat als het feest der dromen of der wenschen is.

Het gelykt enigzins na het oud gebruik der Oosterlingen, van elkander doof raadzels en verbloemde Zinnebeelden te ondertasten, en is ter zelfder tyd een gevolg van de Bacchanaal- en Saturnaalseesten, waar van wy een overblyfzel in de mommeryen en verkleedingen van den Vastenavond-tyd behouden hebben. Het begint ontrent op den zelfden tyd, en duurt zomtyds drie of vier weken na den ander. Onze Wilden noemen het *Onnonbouarori*, de Gekheid of Zinneloosheid, om dat zy dan waarlyk gek schynen en een slag van de molen te hebben. Het gantsche dorp vervalt tot een soort van uitzinnigheid. Ieder verkleed zich op zyn manier. Zy maken momaanzichten van schorillen van bomen, gelyk die daar * Virgilius van spreekt, of van een zak, daar zy op de plaats daar de ogen en mond staan, gaten in snyden. Zy beschilderen en kleeden zich op een gants koddige wyze. In deze toerusting lopen zy als zinneloze van de eene hut na de ander, alles brekende, aan stukken slaande en overhoop werpende, zonder dat 'er iemand iets tegen zeggen kan, of zelfs eens denkt om 'er over te klagen.

De verandigsten evenwel begeven zich op 't land, want het is een tyd waar van men zich bedient om zyn haat en byzondere wraak te voldoen. Zy schreeuwen zo hart als zy kunnen dat zy gedroomt hebben, en laten die gene die zy ontmoeten raden, wat het voorwerp van hun dromen is, die ten delen in de verscheide Zinnebeelden van hun beeldsprakige vermomming uitgedrukt worden, en ten dele door enige raadzelachtige woorden, die zy onder hunne gezangen mengen. Die het geraden heeft moet betalen en de wenich van den vermomden voldoen, 't geen zy met vermaak doen, ieder het zich tot eer rekenende, dat hy hun zwarigheid heeft kunnen oplossen. Men belaadze ook met allerhande soorten van geschenken, en men zietze weer heen gaan met bylen, ketels, porcelein, huisraad, met een woort met alles wat hun gading is, beladen, vooral met spyzen, daar zy zich op 't feest mee vrolyk maken, 't welk eindelyk eindigt met, gelyk zy zeggen, de gekheid uit het dorp te jagen, ten naaftenby gelyk het gemene volk in Europa den ryken Jood begraven. Na het feest geeft men ieder weërom dat hy gegeven heeft, 't geen de oplofing van 't raadzel was.

Feest der Dromen.

Hoebt de Wilden genoemd.

Virg. Georg. 2.

Zy laten de gene die ze ontmoeten raden wat het voorwerp van hun dromen is.

Nade.

* Virg. lib. 2 Georg. Oraq. Corticibus sumunt horrenda cavatz.

Des
schry-
vers ge-
voelen
waar dit
feest zyn
oor-
sprong
van
heeft.

Nademaal de meeste feesten der Wilden by nacht geviert worden, en dat men ze op dit feest door het dorp en in de hutten ziet lopen met brandende houten of fakkels van schorssen van berkenboom in de hand, heb ik enig vermoeden, dat dit zyn eersten oorsprong aan de razende danssen die men ter ere van Bacchus, Pan, Ceres, Vulkanus, Prometheus, Minerva enz. vierde, en men het feest der Fakkels of der Lampen noemde, waar van wy verscheide overblyfsels in de oude gedenktekens vinden, en in de Schryvers, die 'er onder verscheide namen van geschreven hebben, en waar van men den oorsprong tot zo hoge tyden brengt dat men 'er de instelling van aan de Goden toeschreef, of wel aan de eerste bewoonders.

De beroemdste dezer feesten waren de Panathenea te Athene, ter ere van Minerva; de Luperkalia te Rome ter ere van Pan, en het feest der Lampen in Egypte, ter geheugenis van Isis. Ik twyfel niet of het feest der Lantaarnen, dat met zo veel staats by de Chinezen geviert word, en waar van wy zo een heerlyke beschrijving in de gedenkschriften van Vader le Comte hebben, is ook een overblyfel van deze Heydensche feesten.

Schoon ieder in 't byzonder de vryheid heeft om op zyn gemak te dromen, en door de Dromen kennisse krygen kan, die zyn ziel of de geley-geesten hem tot zyn eige belang ontdekken; moet evenwel de ziel eerst door de proeven der Inwyngen, door het vasten, door de kuisheid enz. bereyd zyn, dat zy deze verheve en gewichtige kennisse, waar van het leven afhangt, ontfangen. Zy moet eerst van de stoflykheid en de zinnen ontbonden zyn, daar de vermaken en de nootdriften van 't ligchaam haar ingedompelt hielden, dan krygt zy een scherper gezicht, en van naby met de geesten omgaande, ontdekt zy door hun middel deze wezentlyke zaak, die met al haar wenschen verknocht is, en die de Wilden hun *Oiaron* noemen.

Oiaron
wat is.

Deze *Oiaron*, die hem in een van deze verborgene dromen ver- toont word, bestaat in de eerste bagatel die hun door de herffens welke door den slaap onthutst, of door een lang vasten ontfelt zyn, speelt. Een riet, een mes, een berehuit, een plant, een dier, met een woord wat het ook voor een ding zyn mag, is de *Otkon*, de *Okki*, de *Manitou*, dat is te zeggen de Geest: niet dat zy geloven dat het wezentlyk een Geest is, maar eer een zinnebeeld daar van, het teken van 't verdrag of de geestlyke vereniging die 'er tusschen hun ziel en dezen Geest is, die zich aan hen verbind, door wien zy alles moeten weten en alles uitwerken; want uit kracht van deze *Oiaron* kunnen zy zich herscheppen, van de ene plaats na de andere voeren, en doen wat hun luit. Het denkbeeld dat zy hier ontrent hebben, komt met dat geen dat wy van de Weerwolven hebben over een. De *Oiaron* is het heeft dat hun in hun reizen en bezweringen behulpzaam is, 't zy dat zy deze tochten wezentlyk geloven te zyn, 't zy dat zy vaststellen dat de ziel zich alleen los maakt, of dat de geest volgens hun mening en wenschen te werk gaat.

Alle bezitten zy deze kracht niet even sterk, zy geloven dat 'er men-

Menschen z
meer veilic
personeel be
grond besch
dringen, en
gewaard wor
of noch door
dromen gehe
heeft hun der
naasten door
om dat zy de
den zelfden n
by deze kenn
dere wonder
danffen te k
Arendionann
de Oudheid a
voorzegging l
hebben, heeft
geellen van d
veronderstelt
Playen, Boyes
van Amerika

V E E

DE Wigcha
zen aang
schelyke zake
len, en alle de
niet alleen door
komende, zy k
onderhielden e
menschen niet
en een geschikt
spraak gevoegt
als Godspraken
gen.

De *Arendionn*
laars, zyn ook
brengt, en die
mond der waar
en de geheyme
hunne wetensch
mende, de uitl
zaken van een z
maken kan, ge
lyk alles wat de
gebied, en moet
quaad mogen on

Menschen zyn die van de geesten meer begunstigt worden, die meer verlicht zyn als het gemeen, wier ziel niet alleen wat hen personeel betreft gevoelt, maar die de ziel van anderen tot in den grond beschouwen; die door het kleed dat dezelve bedekt doordringen, en daar de natuurlyke en ingebore driften die zy heeft gewaar worden, schoon deze ziel ze zelfs noch niet gemerkt heeft, of noch door geen dromen verklaart, of ook dat die gene die deze dromen gehad hebben, dezelve te enemaal vergeten hebben. Dit heeft hun den naam van *Saiotkatta* door de Hurons, en *Agosinnachen* door de Irokoizen doen geven, dat is te zeggen *zienders*, om dat zy de Menschen in hun binnenste zien. De H. Schrift geeft den zelfden naam aan de Profeten des Heren. Maar nademaal zy by deze kennis van verborge zaken, de macht voegen van noch andere wonderen door 't middel van hunne gezangen en razende dansen te kunnen uitwerken, geven zy hun ook den naam van *Arendiouannen*, dat is te zeggen goddelyke zangers, dien de blinde Oudheid aan Orfeus en alle die gene gaf, die den Geest der voorzeggung hadden. Eindelyk, de omgang die zy met de geesten hebben, heeft hun den naam van *Agoskon* doen geven, gelyk de geesten van den tweden rang ook genoemd worden, met wie men veronderstelt dat zy een naauw verband hebben. De namen van *Payen*, *Boyes*, *Payes* enz. die men hun by de verscheide Volkeren van Amerika geeft, komen op de zelfde betekenissen uit.

De eens Mensch word meer van de Geesten begunstigt als de ander.

Saiotkat-ta en *Agosinnachen* was voor menschen zyn.

Agoskon, *Payen*, *Boys*, *Payes*. Dus worden de gene genaamt die omgang met de Geesten hebben.

VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

DE Wigchelaren zyn in alle tyden van het Heydendom als Wyzen aangezien geweest, die kennis van Goddelyke en menschelyke zaken hadden, die de kracht der kruiden, stenen, metalen, en alle de verborge krachten en geheimen der Natuur kenden; niet alleen doorgrondten zy de harten, maar voorzagen het toekomstende, zy lazten in de Starren, in de boeken van 't noodlot, en onderhielden een geheime omgang met de Goden, die de overige menschen niet waardig waren; 't geen by een strenge levens-wyze en een geschiktheid van zeden, ten minsten in schyn en buiten opspraak gevoegt, hen by al de wereld geacht maakte, die met hen als Godspraken of werktuigen van de Godheid raad quam plegen.

De *Arendiouannen* of *Agosinnachen*, opvolgers van deze Wigchelars, zyn ook buiten-gemene menschen, die hun staat in aanzien brengt, en die men over alle zaken komt raadplegen, als of zy de grond der waarheid waren; want niet alleen leggen zy de dromen en de geheime wenschen van de ziel uit, maar daar is niets daar hunne wetenschap voor sluit. De Voorzeggingen van het toekomstende, de uitlag van een Oorlog, van een reys, de verholde oorzaken van een ziekte, 't geen een gelukkige jacht of vischvangst maken kan, gestolen goederen, toveryen en bezweringen, eindelyk alles wat de Waarzeggerij aangaat, hoort volkomen onder hun gebied, en moet door hun handen gaan, op dat zy de bron van 't kwaad mogen ontdekken, het bezweren, afkeren, en daar de nodige

Arendiouannen en *Agosinnachen* of Waarzeggers.

dige hulpmiddelen toe verschaffen. Ook laten zy niet na hun nering wel te doen gelden.

Agoston
had dus
worden
zo wel
mannen
als vrou-
wen ge-
noemd
die ie-
mand be-
tovere-
ren daar
de vrou-
wen 't
meest
verdacht
aange-
houden
worden.

Zy hebben noch een andere soort van buiten-gemene personen, die zy ook *Agoston* of Geesten noemen. Dit zyn de gene die iemand betoveren. Daar zyn 'er veel van dit soort, zo wel mannen als vrouwen. De laatstgenoemde worden vooral verdacht gehouden zich met dit ambacht te bemoeien, 't welk geen ander oogmerk hebbende als quaad te doen en te veroorzaken, haar met afgryzen doet aanzien, en haar noodzaakt zich om haar boze stukken te verbergen, en de Priesters in achtig brengt, wier voornaamste bezigheid is deze betoveringen te ontdekken daar de Auteurs van aan te wyzen, en daar in te verhelpen.

't Is een list van de Godverzakkers en een uitwerking van 't Ongeloof, dat hedendaags in de wereld zo schriklyk toeneemt, dat zy enigmater uit het denkbeeld van die gene zelfs, die voor Gods-dienstig willen doorgaan, het vermoeden uitgewischt hebben dat 'er menschen zouden gevonden worden, die door bezweringen of Tovery omgang met de Duivelen hebben. Men heeft dit gevoel voor een zwakheid van herssens uitgekreten, die men niet meer als in de vrouwtjes en 't gemene volk of in de Priesters en geestelyke personen dulden kan, die men veronderstelt belang te hebben om deze dromen van 't gemene volk, die een wys man niet zou durven staande houden, te voeden.

Des
Schry-
vers ge-
voelen
omtrent
de To-
very en
het we-
singen.

Om evenwel dezen Geest van ongelovigheid in te voeren, moeten deze zo genoemde Vrygeesten in 't midden van 't licht alswills blind zyn; zy moeten het oude en Nieuwe Testament omver werpen, en de gantsche Oudheid der gewyde en ongewyde Historie tegenspreken. Men vind overal getuigenissen van dezen omgang der Menschen met de Godheden van 't Heydendom, of om beter te spreken met de Duivelen; en ver dat de Heydenen zelfs ooit getracht hebben dit gevoelen uit te roejen, begonnen zy in tegendeel, zo dra het Christendom opquam, zich te beklagen, dat deze omgang zo klaar en menigvuldig niet meer was: waar door hun Goden groot nadeel toegebracht wierd, die van alle menschen verlaten wierden, gelyk zy zelfs al de wereld schenen te verlaten.

't Is waar dat 'er ten allen tyden ongelovigen zo wel als eenvoudige en al te lichtgelovige luiden geweest zyn. Maar de ongeblazenheid van 't ongelooft in de ene, en de dwaze lichtgelovigheid in de andere moet de waarheid niet benadelen. 't Is ook waar, dat 'er onder de Priesters der Afgoden, die meer verband met de meesters die zy dienden hadden, en die belang hadden om hun naam door wonderwerken staande te houden, altyd grote bedriegers en rechte quakzalvers geweest zyn, die het gebrek der Duivelen, wanneer deze zwegen, vervulden, en de menschen beguichelden en een rad voor de ogen draalden; maar dit was zo algemeen niet of daar was ook enige wezenlykheid, ware betoveringen en bezweringen, ware Geestdryvers, luiden die door den Geest van Python vermits wieden, die dolevende en bezielde werktuigen waren, waar door de Duivels hun Orakels gaven. Men zou de

wereld voor
dat zy enige
bedriegen.

't Geen
was, kan n
Schoon na d
nen op te ho
daar het Chr
komen op, e
den van deze
Heiligen en
ben aan de w
rot een getuig
digden.

Hedendaags
dekte landen
dat God noch
over de Onge
mond van een
die hy hem aan
doet komen te
trooling geha
Christen hem
van 't Heyden

Wat de Wi
denlyk van ge
der-Amerika
zondering, zel
chefort, dat d
dat zy met hen
zen als men de
sent, dat hy ze
slagen, die hy
schryver, die a
gesproken heef
Men vind 'er

Vrankryk zeg
beroemde Men
zen van Cham
die een zo voo
en voor reden
hem dikwils ve
moest, om dat

De meeste Sc
Noorder-Ameri
meest van dit
de volkeren in
ste hinderpaal
veel vlyt aan on
zwingen of an

wereld voor al te zot aanzien, indien men wilde veronderstellen dat zy enige eeuwen lang zich door eenige Googhelelaars had laten bedriegen.

't Geen eertyds geschied, is en zelfs zo met getuigen versierd was, kan noch hedendaags zonder tegenstrydigheid geschieden. Schoon na de komst van Jesus Christus de Orakels hadden beginnen op te houden, en dat de Duivels veel van hun macht verloren daar het Christendom wortel schoot; hieldenze evenwel niet volkomen op, en de kerkelyke historie verschaft ons vele voorbeelden van deze oude omgang met de Geesten der Duisternis; die de Heiligen en de Opvolgers der Apostelen dikwils genoodzaakt hebben aan de waarheid recht te bewyzen, tegen hun zelven aan, om tot een getuigenis te strekken aan den Godsdienst die zy verkondigden.

Hedendaags zelfs geven ons de Beschryvingen van de nieuw ontdekte landen, daar de Afgodery in al haar kracht is, en men; dat God noch toelaat dat de Duivel daar op een gevecht wyze over de Ongelovigen zyn macht oeffent; dat hy Orakels, en in mond van een dezer ongelukkige schepzels geve, dien hy de eer die hy hem aandoet van hem tot zyn werktuig te gebruiken; duur doet komen te staan; en de Zendingen hebben dikwils de vertroosting gehad van te vernemen, dat het enkele bywezen van een Christen hem verliet, en de uitwerking van de bygelovigheden van 't Heydendom gesluit heeft.

Wat de Wilden van Amerika aangaat; men heeft 'er verscheydenlyk van gesproken. Die gene die Beschryvingen van 't Zuid-Amerika en Mexiko gemaakt hebben, zeggen alle zonder uitzondering, zelfs de Protestanten, gelyk de Predikanten Leri en Rochefort, dat de Duivel onder verscheyde gedaantens verschynt, dat zy met hem wezentlyk omgaan, en dat zy hem veel meer vrezen als men denken kan, om dat hy over hen veel wreedheid oeffent; dat hy ze gruwelyk slaat en dikwils zichtbare tekens van de slagen, die hy hun gegeven heeft, overlaat. Ik weet geen Reysbeschryver, die anders van de Mexikanen en de Zuider-Amerikanen gesproken heeft.

Men vind 'er ook enige die het zelfde van de Barbaren van Nieuw-Vranksy zeggen, en wy lezen in de eerste beschryvingen dat de beroemde Membertou, Hooft der Sourikezen, (door de Reyzen van Champlain, Lescarbot, en Vader Biard bekend) en die een zo voornaam Wigchelaar geweest was, bekeert wierd, en vóór reden van zyn bekering bybracht, dat de Duivel, die hem dikwils verschenen was, noodzakelyk een quaad meester zyn moest, om dat hy hem nooit als quade werken bevolen had.

De meeste Schryvers spreken evenwel anders van de Wilden van Noorder-Amerika; de Zendingen van Nieuw-Vranksy, die het meest van dit soort van Priesters te lyden hebben gehad, dewelke de volkeren in hun oude bygelovigheden onderhoudende; de grootste hinderpaal aan hun bekering toebrachten, wendden dadelyk veel vlyt aan om te onderzoeken of de Duivel enig deel in hun bezyeringen of andere bygelovige oeffeningen had; maar wat moeite

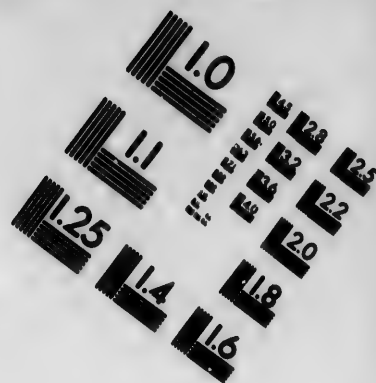
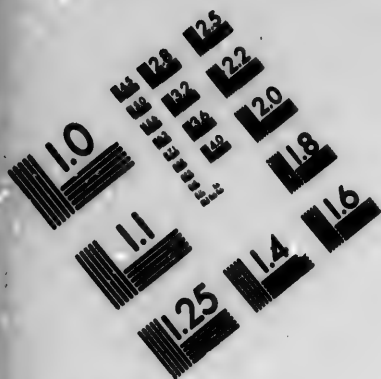
De Orakels hielden na de komst van Christus niet volkomen op.

En zy in de landen daar de Afgodery heerscht noch niet opgehouden.

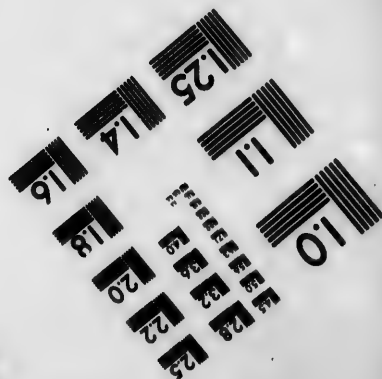
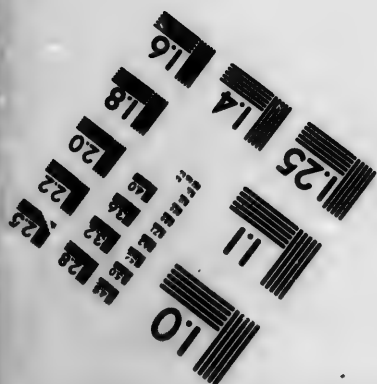
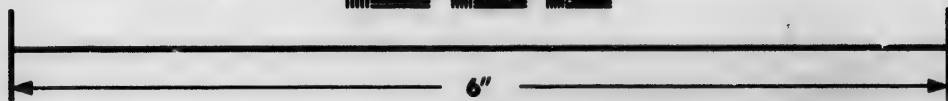
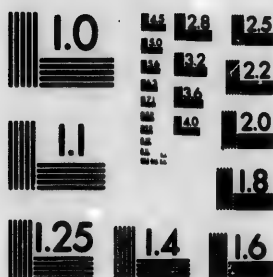
Bekering van Memberton, Hooft der Sourikezen.

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

Photographic Sciences Corporation

**23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503**

25
22
20
18

10
01

ny ook mochten aanwenden, zy konden niets ontdekken waar uit zy een vast besluit konden halen. Zy namen dan in deze onzekerheid voor om dezelve by geloofigheden, die zekerlyk quaad zyn, te verbinden; en den Doop niet als aan zulke te bedienen, die in hun belydenis opblyven dezelve verhoeden en verzaaken; maar zy geloofden dat zy niet tegen de andere zells van hun bezweringen en Waarszeggers, moeyden voor bezweringen moeilyk aanzien, en zy ontdekten in een gewaande Waarszeggers niet als enkele Betriegen en onnozele Dokters, die men naderhand genoot heeft, als of hun kunst maar in enkele oplyndery bestond.

't Staat aan my niet dit geschil te beslissen, en ik wil wel geloven dat al de wonderen, die de Jonglers uitrechten in den grond niets op natuurlyke oorzaken steunen, niet zo zeer om dat hun voorzeggingen verdocht zyn, en dikwyls tegen de uitkomst slyden, gelyk men beweert (want de Duivel is altyd de Vader der Leugenen geweest, en heeft de menschen door valsche en twyfelachtige Orakels in dwalingen gestort) als in der daad om dat 'er weinig wonderwerken zyn, die men niet door behendigheid na open kan, zo dat het by na onmogelyk is het ware van het bedrog te onderscheiden.

Dit niet tegenstaande evenwel zyn 'er zommige zaken die my verbaast hebben, en die ik geloof dat een zonderlinge opmerking verdienen.

De eerste is deze overeenkomst van denkbeelden en werkingen der Jonglers of der gener die yec of menschen bezwieren met het geen wy by de Ouden aangaande de Natuur van hun betoveringen, en Waarszegging lezen; in de tyden dat de machten van de Geesten der duisternis ontrent dese werken der ongerechtigheid meer erkent of minder in twyfel getrokken wierd.

De Jonglers en de bezweerders worden, gelyk ik gezegt heb, als *gouten* of geesten aangezien, ter oorzaak van den omgang die men wil dat zy met de Geesten hebben. Zy verschillen in schein niet van den ander, als in het oogmerk dat zy hebben: de bezweerders nergens anders op uit zynde als om schade toe te brengen en quada te doen, de Jonglers tegendeel, schoon zy hun kunst ook kunnen misbruiken, niet als het gemene welzyn bebben, en een hulpmiddel tegen het quada dat andere zouden kunnen doen, of reeds gedaan hebben, zoekende te verschaffen.

De macht van boven natuurlyke zaken uit, te voeren, komt in beyde uit den zelfden oorsprong voort, dat is te zeggen uit de omgang met de Geesten. De achting die de Wilden voor hun Wighelaars en de uiterste afkeer die zy voor de Toveraars hebben, doet my geloven dat zy evenwel enig onderscheyd stellen tusschen de Geesten, waar mede zy geloven dat de zelve omgaan, zo dat zy denken dat de goede de oorzaak van de wonderen zyn, die hun Priesters uitvoeren, en dat de quade in tegendeel de toveryen en bezweringen veroorzaken. De Ouden waren van het zelfde gevoelen, want schoon wy al de werkingen van de omgang met de Godden als een werk van den Geest der duisternis moeten aanzien, zo wel als de zwarte kunst, slynt het evenwel niet dat de Ouden

De Schryver wil dit evenwel niet volkomen toestaan.

Zy verschillen niet als in het oogmerk.

Nader overziet.

de Gevoelen met grote L...
en was de v...
heren in wy...
zulk een af...
zuiver hart...
den, deze on...
men maar be...
altes uit den...
sloten te zyn...
Heliodorus...
Ouden onder...
zynstien Pri...
tenchap de...
is in de gen...
lyks mis, w...
ken altyd, ...
der doden v...
altdy ontrent...
bezweringen...
kunnende de...
gen, en zich...
Zy laat niet...
men van zak...
zentlyk en in...
de verwacht...
dende alle da...
vullste drifter...
zich in de sc...
Maar de ar...
ste te vergee...
tracht te ont...
Priesterlyk g...
verheft zich...
zy verkeert g...
deel aan de C...
loop der Starr...
nis die zy ver...
zy zich toe o...
haan schaden...
haar pogen aa...
den...
De zelfde Eg...
dat zy hem de...
vres te mogen...
gen zien doen...
voor deze zwar...
godloze en ver...
boden was, te...
gelyk hy zelfs

de Gevoelen van hun omgang met de Goden hadden. Deze word met grote Lustuigen gevierd, zy wierd in de Inwyingen geleert en was de vrucht van de moejelyke proeven, die de gene die zich hier inwyyen moesten ondergaan, in plaats dat de Tovery met zulk een afgryzen wierd aangezien, dat gelyk men een reyn en zuwet hart moest hebben om tot de Inwyingen toegelaten te worden, deze onder de gruwlyke zonden gerekent wierd, waar aan men maar behoefde schuldig of zelfs van verdacht te zyn, om voor altoos uit den Tempel van Ceres en hare verborgentheden uitgesloten te zyn.

Heliodorus heeft zeer wel deze twee soorten van Tovery der Ouden onderscheyden; zie hier hoe hy over dit voorwerp een Egyptisch Priester doet spreken: „ Vele beelden zich in dat de wetenschap der Waarzeggerij by de Egyptenaren over al de zelfde is in de gene die 'er zich mee bemoeijen, en zy zyn in stuk grote mis, want daar is een gemene tovery, die om zo te spreken altyd, langs de aarde kruipt, slaafachtig aan de schimmen der doden verknocht is, en gedurig om de lyken waart. Zy is altyd ontrent de kruiden bezig, en geeft zich te enemaal aan de bezweringen over, hebbende uit zich zelven geen goed einde, kunnende de gene die zich daar op toeleggen daar niet toe brengen, en zich in tegendeel dikwils in haar gronden vergissende. Zy laat niet na enige wonderen uit te rechten, gelyk als schimmen van zaken te vertonen, die niet en zyn, als of zy 'er wezentlyk en in der daad tegenwoordig waaren; de menschen in de verwachting van 't geen zy hoopten te leure te stellen, vindende alle dagen nieuwe misdaden uit, en zonder ophouden de vuilste driften koesterende, met de middelen te verchaffen om zich in de schandelykfte wellusten te dompelen. „

„ Maar de andere, die de ware wysheid is, waar van deze eerste te vergeefs een gewaanden luister, om zich te vermommen, tracht te ontleenen, en waar van wy Priesters en alle die van Priesterlyk geslacht zyn, van der jeugt aan ons werk maken, verheft zich door de Bepiegeling boven de hemelsche zaken; zy verkeert gemeenzaam met de Goden; zy heeft eniger maten deel aan de Godlyke Natuur; zy legt zich op de kennis van den loop der Starren toe, en haar voordeel doende met alle de kennis die zy verkrygt met het toekomende te doorgronden, legt zy zich toe om van des menschen leven alles wat de ziel en lichaam schaden kan te weren, en ter zelfder tyd wend zy al haar pogen aan om dezelve tot het goede en de deugt te geleiden. „

De zelfde Egyptische Priester Charikleä het verzoek afslaande dat zy hem deed van over het noodlot hares minnaars met een Toveres te mogen raadplegen, die zy in de nare nacht haar bezweringen zien doen, geeft haar te verstaan hoe groot een afgryzen men voor deze zwarte kunst hebben moest, zeggende „ dat het een godloze en vervloekte daad was, waar van 't gezicht zelfs verboden was, ten zy men gedwongen was dezelve aan te zien, gelyk hy zelfs in de tegenwoordige omstandigheden was. Want,

*Heliodor.
Hist.
Ethiop.
Lib. 3.*

*Heliod.
Hist.
Ethiop.
Lib. 6.*

voegde hy'er by, het is den Priesteren niet geoorlooft in dit teg van bezweringen vermaak te scheppen, noch dezelve door hun tegenwoordigheid voor goed te keuren, nademaal de machts die zy zelfs hebben om wonderen uit te werken en de toekomstige dingen te voorspellen, hun door de heilichheid der wettige Offerinden overkomt, niet uit de heylloze bezweringen en de godloze opdragting der Schimmen, gelyk die gene doen, die als deze egyptische Egyptische Vrouw, die het geval ons doet zien, altyd roept om de graven wära.

EENENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

Hun bezweringen en hulpmiddelen tegen

Hun Bezweringen en hulpmiddelen tegen de bezweringen van van den zelden aart als die der Ouden, en hebben dezelve onoverredigheid met het quass dat zy willen veroorzaken of genezen. De kruiden op zekere tyden van de Maan en op zekere uren van den nacht te plukken, datzient bygelovige plechtigheden voor of onder 't plukken waar te nemen, onder het plukken verwerde toverwoorden te gebruiken, figuren van deeg of van bladeren van Indiaanisch koren, of van watten te maken, die de plaats van de persoon, die de bezwering aangaat, vervullen; dezelve met doornen te prikken, of met kleine pylen te steken, na dat de figuur groot is; te geloven dat deze dus toebereyde bezweringen door de enkele bestiering van de wil haar uitwerking kunnen hebben, met ze onder de deur-drempel, onder een mat of zelfs in de graven te begraven; dit alles zeg ik, hoort onder deze bezweringen, en is als de wezentlyke eigenschap en een te enemaal noodzakelyke voorwaarde daar van. Dit is met een zo gelykvormig aan het geen wy van de Bezweringen der Ouden lezen, en in de boeken, die van de zwarte kunst handelen, vinden, dat onze Wilden ze niet beter zouden kunnen navolgen, al hadden zy die vlytig gelezen.

Vader Garnier had verscheyde van deze tover-figuren, die de Wilden, welke hy bekeert had, hem hadden ter hand gesteld.

Op een tyd verwekte ik in hem een nieuwsgierigheid die hy noch niet gehad had, en ik bad hem dat wyze te zamen mochten onderzoeken. Daar waren'er een hele party; 't waren pakjes van gevlochte hair, beenderen van slangen of vreemde dieren, brokken yzer of koper, figuren van deeg of van bladeren van Indiaanisch koren, en verscheyde an witteryen van dien aart, die door haar zelf geen overeenkomst met de uitwerking konden hebben die men'er van verwachtte, en die niet als door een bovennatuurlyke kracht konden werken, uit hoofde van enig opentlyk of stilzwygent verdrag.

De Priesters hebben noch iets goddelykers in zich. Men ziet ze klaar in deze verrukking vervallen, die alle zinnen bind en ze als opgetogen houd. De vreemde geest schynt ze op een tastelyke wyze aan te grypen, en zich meester van hunne buizen te maken, om onmiddelyker in hen te werken. Hy doet ze in razerny en al de geweldige suyppen van de Sibyl vervallen; hy spreekt uit de diepe

Hoede
vreemde
geest de
jong-
glers
handelt.

van hun bo-
deel geven
schynen als
in deze af-
bezt ver-
lyk deze W-
vremde ge-
konden ma-
het quass d-
han vry, moe-
ben met byl-
mellen affyn-
veur inlokke-
te krygen
polo op den
ambo van
waar zeyder
van de zelfd-
waren. Beh-
speelt met k-
zaken die on-
Terwyl zy
in zich zelf
wyzen ver-
zagen door
de Schryver
handelt heb-
op zekere tel-
ander specia-
rkeningen en
Een Franse
de Hironim-
die zeer wel d-
haalt daar hy
het zonderlin-
Wilden, die
van hant dor-
boden een ou-
zmeringen d-
men had, vers-
men had veel
rykelyk betaa-
negenheid w-
tyds voor my
staande evenw-
zeer ernstig.
Zy maakte
voegde, en m-
moet welk va-
kaart, enige k-

oft in die
ye door
macha die
komende
Offerin-
de godin-
als deze
altdy tot

TUK.

werlingen
oben de
takken of
zekere
verwerde
bladeren
plaats van
elke met
dat de figu-
ringen door
hebben, met
in de graven
veringen, en
zakelyke
het geen
ken, die van
ze niet bet
telezen.

er-figuren, die
in ter hand
eid die hy
och
en mochten
pakjes van
dieren, brok-
van Indiaanfch
aart, die door
onden hebben
een boven-
ig opentlyk of

Men ziet ze
bind en ze als
n tastelyke
te maken, om
erny en al de
t uit de diepte

van hun berst, & geen de Pythoniffen den naam van *Bullfprockster* deed geven; hy lichtze zomtyds in de lucht; of doet ze groter schynen als hun natuurlyke gestalte is.

In dese staat van geestverrukking schynen hun geest in dien die ze bezit verslonden te zyn; zy zyn hun zelve niet meer meester, gelyk deze Waarzeggers; daar jamblichius van spreekt, in wie de vreemde geest zodanig werke, dat ze niet alleen zich zelve niet konden maar geen gevoel hadden; en geen leed ontgingen van al het quaad dat men hun in dien tyd sandoen mocht; zo dat men hen vry mocht met vuur branden, met gloejende speten doorboren, hen met bylen in de schouders hakken, en de armen met scheermessen afnyden. In der Jaad in dese verrukkingen ziet men ze voor inslokken; over gloejende kolen gaan, zonder daar leed van te krygen; gelyk die gene daar Virgilius van spreekt, die van Aegolus op den berg Sorakte bezeten waren; of gelyk die gene daar Seneca van gewaagt, die door inblazing van de Godin Perona waar zeyden; of gelyk de vrouwen van Castabal in Cilicien; waar van de zelve Schryver spreekt, die aan Diana Perasia toegewyd waren. Behalven dat steken zy lange stukken hout in hun keel; zy spelt met levende slangen in hun borst; en doen duizent andere zaken die ongelooflyk schynen.

Terwyl zy deze wonderen uitrechten zien zy de zaken binnert in zich zelve; of ze worden hun van buiten op oneindig vele wyzen vertoont; want zy hebben byna dezelfde wyzen van waarzeggen door de Pyromancy, Hydromancy en andere, die men in de Schryvers kan zien die van de Toevskunst en Waarzeggerij gehandelt hebben. De geest wekt ook in hen gelyk in de oudheid op zekere tekens, gelyk het geluid van kopere bekkens of enig ander speelsaig, zekere dranken, de wigchelroeden, het meel, de rekeningen en diergelyke waren.

Een Fransch Officier, die de Huronsche Taal zo goed spreekt als de Hurons zelve, onder wie hy van jongs af verkeert heeft, en die zeer wel den aart der Wilden kent, heeft my een geval verhaalt daar hy by geweest is, en dat ik hier zal aanvoeren om dat het zonderling is, en van de andere kan doen oordelen. Enige Wilden, die belang hadden in een party van zeven Oorlogsknechten van hun dorp, daar al de wereld om begon bekantert te zyn, baden een oude vrouw onder de Wilden, dat zy voor hen haar bezweringen doen mocht. Deze vrouw was in grote achting, en men had verscheide van haar voorzeggingen waar bevonden: maar men had veel moeite om haar hier toe te krygen, schoon men ze rykelyk betaalde, om dat zy veel lyden moest. Nademaal zy gezegtheid voor my had, zeyde de Officier; en dat zy zels eertyds voor my waargezegt had, voegde ik my by de Wilden; staande evenwel weinig geloof aan dit slag van zaken; ik bad haar zeer ernstig, en bracht te weeg dat zy het aannam te doen.

Zy maakte ben begin met een plaats te bereiden, die zy schoon voegde, en met syn gebuilde asch of meel beströolde (ik weet niet meer welk van twee het was). Op dit stof ley zy als op een Lantkaart, enige kleine takketjes, die verscheide dorpen van ver-
schiede

Virg.
Æneid.
9. lib.
lib. 7.
cap. 2.
Strabo
lib. 5. p.
156. id.
lib. 12.
p. 370.

Zonderling
geval
door
een
Fransch
Officier
aan den
Schryver
verhaalt.

ſcheyde Natien verbeelden, nemende volkomen wel hun legging en de ſteken van den wind in acht. Daar na kreeg zy yſſelyke ſluipen, wanneer wy klaar zeven vonken uit de rysjes, die ons dorp verbeeldten, zagen uitgaan, een weg op deze aſch of dit meel banen, en van 't ene dorp tot het ander gaan.

Na een geruimen tyd in een van deze dorpen verdwenen te zyn, quamen deze vonken weer negen in getal te voorschyn, baanden een nieuwen weg om weer te huis te komen, tot dat zy eindelyk dicht by het dorp of de takkebos ſtand hielden, daar de zeven eerſte eerſt uitgegaan waren. Toen gooide de Wilde vrouw, die al tyd in razerny was, al de takkeboſſen door een, en trapte den gantſchen grond dien zy toebereyd had, en daar deze vertoning voorgevallen was, met voeten. Vervolgens gong zy zitten, en na dat zy tot haar zelve gekomen was, verhaalde zy alle de byzondere bejegeningen die deze krygsknechten gehad hadden, den weg dien zy hadden gehouden, de Dorpen die zy doorgetrokken waren, en het getal der gemaakte krygsgevangenen; zy noemde de plaats daar zy op dat ogenblik waren, en verzekerde dat zy drie dagen daar na weer in 't Dorp zouden komen; 't geen door de aankomſt der Soldaten bewaarheid wierd, die van ſtuk tot ſtuk 't gezegde bevestigden.

TWEEENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

DE Abenakezen en de Algonkynen zyn zeer tot de Pyromany of Waarzeggung door 't Vuur genegen. Zy maken een kool van nederhout, die zy ſtampen, en zo ſyn als gruis maken, dit poeier leggende op een zekere manier en ſteken 'er den brand in, uit den loop van 't vuur waarzeggende. Schoon hedendaags de Abenakezen alle belydenis van den Chriſtelyken Godsdienst doen, laten zy niet na noch zomtyds toefſichte tot deze kunſt te nemen, die zy van hun Vaders ontfangen hebben. Zy biegtten het evenwel, om den afkeer dien men hun hier van ingeboezemt heeft; maar daar worden 'er eenige gevonden, die zich trachten te verſchonen; als of 'er niets berisplyks in ſtak. Een Wilde vrouw zey tegen een Zendeling, die haar poogde te doen begrypen wat zonde zy deed; ik heb nooit geweten dat 'er enig quaad in ſtak, en kan het noch qualyk begrypen; hoor, God heeft een byzondere verdeling onder de menſchen gemaakt: U Franſchen heeft hy het ſchryven gegeven, waar door gy zaken, die ver van u af geſchieden, te weten krygt, als of gy 'er by tegenwoordig waart; wat ons aangaat, hy heeft ons de kunſt geleert om door het vuur de afwezige en verre zaken te weten; veronderſtel dan dat het vuur ons boek of ons ſchrift is; gy zult niet vinden dat 'er enig onderſcheyd of meer quaad in 't een als in 't ander ſteekt. Myn moeder heeft my dit geheim in myn jeugt geleert, gelyk uwe ouders u lezen en ſchryven leren, ik heb 'er my menigmaal met een goeden uitslag van bedient, voor ik Chriſten wierd, ik heb het naderhand zomtyds met den zelfden uitslag gedaan; ik kon de verzoeking niet weerſtaan, maar zonder te geloven dat ik enig zonde beging.

De Abenakis en de Algonkynen zec tot de Pyromancy of Waarzeggung door 't vuur genegen. Geestg. uitwoord van een Wilde Vrouw aan een Zending.

De tweede zaak, die de vrouwen daar heeft, van de k. Waarzeggung hebben. Is af op deze gevoel ontdek hebben. nig in getal zyp den, de aanzien tigt zynde, zou vooroordeel uit gewortelt, dat haar Waarzeggung bezweringen vreden tot de Waarzeggung wylingen wil den.

In Zuid-Amerika, nademaal het vuur het zedert onhevel del tegen den aan om den gantſchen ten branden, den gen, zouden geer brandende toorts reden Kaarſſen-ba zich voor de ontr

In 't algemeen z de tegen die gene zins betoveren; z om de uitwerking van te bevryden. geen erger naam b dit gerucht over a met de dood geſtr

In het land der ringen dikwils dro onderzoeken is de genoodzaakt zyn om ze te doen op den zyn moet men in hun ziekten ge ben, voor al zo en den van Bezwerim

Schoon ik niet enſporigheid erge dat ik uit hen zelf dat zy van de bezv na van de wyze ſp en, als ik van hun

De tweede zaak, die my heeft doen verſtelt ſtaan, is het uitoefnen van vertrouwen daar zy alle in zyn van de macht die de Duivel op hen heeft, van de kracht der bezweringen, en van de macht die hun Waarzeggers hebben om die gene te ontdekken, die dezelve doen hebben. Is het wel waarſchynelyk dat zy, van hun ophoofding af op deze gevoelens verſlingert zynde geweest, het bedrog niet zouden ontdekken hebben, zo het anders niet was? Elk van deze Natien welk in geal zynde, is het bedrog te lichtſter te merken, en de oorzaken, de aanzienlykheit, eindelyk de verſtandigheit daar van verwittigt zynde, zou dit meer als genoeg geweest zyn om een dergelyk vooroordeel uit te roejen. Maar dit geloof is zo a. gemeen, zo ingewortelt, dat er geen eene natie in gantsch Amerika is, die niet haar Waarzeggers of Jonglers heeft, geen eene, die niet voor de bezweringen vrees, geen eene, daar iemand weigert zyn toevlucht tot de Waarzeggers te nemen, en niet graag al de proeven der luydingen wil ondergaan, om zelfs een Wiccheleer te worden.

In Zuid-Amerika vreesen alle de volkeren voor den Duivel, en medemaal het vuur iets heiligs en godlyks by hen heeft, en dat zy het zedert onheuglyke tyden gewoon zyn als een krachtig hulpmiddel tegen den aanval der boze geesten aan te zien, dragen zy zorg om den gantschen nacht rontom hunne Hamakken een vuur te laten branden, de Waarzeggers zelfs, behalven in hun bezweringen, zouden geen een ſlap in duister durven doen, zonder een brandende toorts van dat hout in de hand te hebben, dat men om deze reden *Kaarsen-hout* noemt; minder om hen te geleiden, als om zich voor de ontmoeting van boze geesten te hoeden.

In 't algemeen zyn alle deze woeste Natien gedurig op haar hoede tegen die gene die haar zouden kunnen met de ogen of anderszins betoveren; zy hebben duizent kinderachtige Bygelovigheden om de uitwerking van deze bezweringen af te wenden, en zich daar van te bevryden. Men kan ook in 't algemeen zeggen dat men geen erger naam by hen kan hebben als te kunnen toveren, en dat dit gerucht over al in de meesten die 'er mee beſchuldigt worden met de dood geſtraft word.

In het land der Irokoizen veroorzaakt dit gevoel van bezweringen dikwils droevige vertoningen, en wanneer men de zaak wil onderzoeken is de menigte der beſchuldigingen zo groot, dat zy genoodzaakt zyn geſchenken te doen en ſnoeren porcelyn te goeten om ze te doen ophouden. Onder die gene die Chriſtenen geworden zyn moet men het voor een heldendaad aanzien, wanneer zy in hun ziekten geen toevlucht tot de Waarzeggers genomen hebben, voor al zo 'er enige ſchyn is, of dat een droom enig vermoeden van Bezwering heeft doen ontſtaan.

Schoon ik niet graag hun verſichtzelen, die zy door hun heimſporigheid ergeren, verhaal, moet ik 'er evenwel een verſtellen, dat ik uit hen zelfs gehoord heb, en dat ons klaarder het denkbeeld dat zy van de bezweerders hebben zal doen begrypen. Ik zal hier van de wyze ſpreken hoe de Waarzeggers die naties te genezen, als ik van hun medezynen ſpreek.

De Zuid-Amerikanen vreesen alle voor den Duivel;

Bezweringen by de Irokoizen zeer gemeen.

Sbonnonkoureffi
een be-
roemde
Kluize-
naar.

Daar was eertyds onder hen een beroemde Kluizenaar, *Sbonnonkoureffi*, of de Man met zeer lang hair genaamt, wiens geheugen is noch in achtling is. In zyn tyd wierd het dorp, waar in hy geboren was, van een grote sterfte aangetast, die de voornaamste hoofden de een na den ander wegrukte. Alle nachten schudde een Uil, over de tenten vliegende, zyn vlerken met groot geraas, en gaf verscheide nare schreeuwen, 't geen de onrust en de verlegenheid vermeerderde. Men twyfelde niet of dit was de Oiarou, of het beest van den genen die de bezwering deed, maar men wist niet wien men daar met beschuldigen zou, om tot den oorsprong van het quaad te gaan, en de Waarzeggers, die men om raad vroeg, vonden in hun kunst geen heil.

In deze grote verlegenheid zond de Oudraad drie van de voornaamsten uit hun lichaam aan *Sbonnonkoureffi* af, om hem te bidden dat hy medelyden met hen hebben mocht; zyn staat liet hem niet toe om zyn kluis te verlaten, en hy kon nooit belluiten om daar uit te gaan na het dorp; hy liet zich evenwel enigzins bewegen, en hy stelde den Afgezanten een dag, om zyn laatste besluit te komen horen. Zy quamen op den gezetten tyd weerom. De Kluizenaar liet hun drie pylen zien, die hy in hun afwezen gemaakt had, en zonder hun iets van zyn voornemen te ontdekken, zeyde hy alleen, dat zy die wel bekyken zouden om ze naderhand te kunnen kennen.

Avonds ontrent het ondergaan der Zonne, ging *Sbonnonkoureffi* op de loer leggende op een klein heuveltje, niet wyd van 't dorp. De gewaande Vogel quam tegens den nacht uit een boom vliegen, en zyn vleugels als na gewoonte schuddende, noemde hy duidelyk enige van de voornaamste, die hy tegen 's anderendaags ter dood veroordeelde. Zo dra de Kluizenaar hem gewaar wierd, nadert hy allengsjes, schiet met een van zyn pylen na hem, en vertrekt, verzekert zynde dat hy hem wel gewond had.

's Anderendaags verspreyde zich een gerucht in het dorp, dat een zekere joutgeling, die alleen met een goede sloof van een moeder in een schamele hut was, zeer ziek was. De Oudraad, naauwkeurig op alles wat 'er omging lettende, liet hem stil en zonder dat het scheen dat zy enig oogmerk hadden, door de drie Afgezanten, die by *Sbonnonkoureffi* geweest waren, bezoeken. De zieke gevoelde al te veel pyn om die te kunnen ontveinzen, hy had een pyl diep in de zyde steken, die voor een van de kluizenam pylen bekend werd. Men had die gene die den zieken moesten oppassen, heimelyk onderrecht wat zy doen moesten, en deze doende als of zy 'er den pyl uit wilden trekken, bestierden dien zo wel, dat zy dezen elendigen door 't hart staken.

Het oude wyf, noch schuldiger als haar zoon, was niet onbewust waar haar die slag van daan quam, en merkte den dienst wel dien haar de Ouden bewezen hadden. Zy was een vrouw, en wilde haar kunne ontrent het stuk van de Wraak niet verzaken, derhalve besloot zy den kluizenaar tot haar eerste Slachtoffer te maken. Haar misdad deed met zo veel geheim niet belegt, ondanks dat haar herscheppingen, of zy wierd eindelyk ontdekt. Men deed z

V

op de pynely-
zy zich hadd-
keren van een
voorby gega-
kerende en

Na haar de-
aan. De War-
dat dit ramp-
melder herfel-
geweest was.
een hol dicht
zelven placht
te daar een v-
gen daar uit te
zen tonen den
een echt getui-

De naam van
my geloven dat
die hun hair la-
zo dat het een-
slag in Amerik-
als Vrouwen
haansche Priests

Het schynt
ken van de Asi-
menschen, die
bedriegeryen z

Deze Vrouw
Kandis by Ho-
de vergifmengst-
ge, *Venisea* w-
De Waarzegge-
gebruikt en ge-
geen Orfeus, 1
Priesters en Pri-
die in de Schrif-
denen ook ond-
Chaldeen, *Ar-*
Druiden en mee-
grote eer gewe-
vallen; toen het
ogen van 't Vol-
dekte.

DRIE

DE verborg-
deren zag-
einde en haar v-
twyfel waren b

op de pynelyke wyze verbranden; zy bekende dat haar zoon en zy zich hadden willen wreken, verstoort zynde dat op het wederkeren van een jacht men hen in een algemene uitdeling van 't wild voorby gegaan was; zy stond de gruwelyke pynen al laggende, kerende en dreigende uit.

Na haar dood vongen de voorgaande qualen weer op een nieuw om. De Waarzeggert, daar men meê raadpleegde, antwoordden dat dit rampzalig oud wyf daar schuld aan was, dat zy in een moordder herfchapen was, dat in haar leven haar *Oiaron* of haar beeft geweest was. Men loerde op haar en men wierd gewaar dat zy in een hol dicht aan den voet van den heuvel, daar haar zoon zich zelven placht te herscheppen, en gequelt wierd, liep. Men stookte daar een vuur tegen aan, en de rook haar hebbende gedwongen daar uit te komen, bracht menze om hals. De Agnieze Irokotzen tonen den ingang van dit hol, dat zeer beroekt is, noch als een echt getuigenis van de waarheid van deze schone fabel.

De naam van *Schonnontouiretsi* die zeer lang haar betekent, doet my geloven dat deze man als de Boetelingen in de Indien leefde; die hun haar laten groejen, en het verscheide vamen lang hebben, zo dat het een zware last voor hun hoofd is. Daar zyn 'er van dit slag in Amerika, en zy waren van 't getal van die gene, die zich als Vrouwen kleedden. Akosta verhaakt het zelfde van de Mexikaansche Priesters.

Het schynt dat men uit dit alles kan besluiten dat dit overblyfselen van de Afgodery zyn, en een gevolg van de verleyding der menschen, die door de beguichelingen van den Duivel of door de bedriegeryn zyner Dienaren bedrogen wierden.

Deze Vrouwen die van Toverij beschuldigt wierden zyn 't geen Kanidia by Horatius, de Huiswaardinnen van Apulejus en Lucian, de vergifmengsters van Thessalien onder de namen van *Lamie*, *Sage*, *Venefice* waren, die van de heydenen zelfs vervloekt wierden. De Waarzeggert in tegendeel en de Pythonissen die in hun ampten gebruikt en geëert wierden, zyn, gelyk ik reeds gezegt heb, 't geen Orfeus, Mopsus, Thamyris, Eumolpus Kalchas, de meeste Priesters en Priesteressen der gewaande Goden waren, en die gene die in de Schriftuur *Magi* en *Arioli* genoemd worden; die de Heydenen ook onder de verscheide namen van Priesters, Magen, Chaldeen, *Aruuspices* of Ingewandwikkert, Hierofanten, Saliert, Druiden en meer diergelyke kenden, wier beroep langen tyd in grote eer geweest zynde, met den dienst der Afgoden begon te vallen, toen het Christendom uit hun puinhoop ryzende voor de ogen van 't Volk de Ydelheid van hun gewaande Godheden ontdekte.

DRIENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

DE verborgentheden van Eleufina, van de Kabiren, en de anderen zagen den staat der ziel na haar dood als haar uiterste einde en haar voornaamste voorwerp aan. Om deze reden zonder twyfel waren by de Egyptenaren Ceres en Bacchus, onder welke

Aa 2

na

*Stof van
Hijf.
Moral.
de l.
nat. 1. 4.
cap. 26.*

*Verg.
lyking
van alle
de voor-
verhaal.
de za-
ken met
de Oud-
heid.*

*Van den
staat der
ziel na
de dood.*

*Herod.
lib. 2.
c. 123.
Diod.
sic. l. 1.
p. 60.*

namens Herodotus Isis en Osiris heeft willen betekenen; de eerste Godheden van de Hel, gelyk in de verborgentheden van Semiothracien Hekate, Pluto en Proserpina. Dit heeft Diodorus van Siciliën ook willen betekenen, wanneer hy van Orfeus spreekt. Want na gezegt te hebben dat hy uit Egypte in Griekenland de plechtigheden der Inwyingen gebracht had, vervolgt hy den draad der Inwyingen met de gansche fabelkunde van de Hel, ter oorzaak van het onscheydelyk verband dat 'er tussehen deze Inwyingen, de verborgentheden, en de ziel, in haar Eeuwigheid beschouwt was.

In der daad deze geestlyke dood der Inwyingen, deze verzoening, deze louteringen, het kloevoeren der Bacchanten, dat een waar gehuil was, zo wel als de tranen die men in de verborgentheden van Atys, Adonis en Odisforie, zelfs de zinnebeeldige fabelen van Adonis en Osiris, dood en weer opgewekt; de wedergeboorte, het nieuw leven der Inwyingen, de proeven van strengheid en boete, de staat van volmaaktheid, dien men in de grote verborgentheden onderwees; dit alles, zeg ik, te zamen gevoegzynde, kon dit vergankelyk leven niet alleen tot voorwerp hebben, voor 't welke alles vrucht en zinneloos zou geweest zyn, maar alles met het zelve vergaan moest.

De verborgentheden dan en haar Inwyingen strekten de gedachten van den mensch tot na de dood uit, om hem een gelukkiger einde te doen beogen, tot het welke dit, dat vergankelyk en sterfelyk is, maar tot een doorgang en voorbereyding strekte.

De Heydenen zelfs hebben zich wel over den zin van deze verborgentheden, en het oogmerk, dat zy hadden, uitgedrukt.

Plato verzekert dat die gene die zonder gezuiveren ingewyd te zyn ter hellen varen, daar in de slijk en de modder begraven worden; daar in tegendeel de andere daar by de Goden wonen. Sofokles verklaart dat de gene die ingewyd zyn alleen in de Hel een gelukkig leven hebben, en de anderen niets als elende en pynen.

Isokrates en Cicero zeggen ook duidelyk uit, dat die gene die deel aan de Inwyingen hebben, vertroostender hoop van een zachter dood en een gelukkiger einde hebben. Maar hier toe moest men zelfs de inwyingen ondergaan hebben, haar waren zin bevattende. Want de Inwyingen, gelyk Arrianus zegt, wierden eerst van vrucht, wanneer men ze deed in de gedachten der Ouden, die dezelve ingestelt hadden om te leren, en de Zeden te verbeteren.

Al deze getuigenissen van Heydensche Schryvers doen ons genoeg de heylige beweegreden van die gene bevatten, die deze oefeningen van Godsdienst ingestelt hadden, voor dat de Afgodery en de Bygelovigheid dezelve verbaasterden, en wie waren de gene die ze ingestelt hadden, zo niet onze eerste Vaders zelfs, die niet onbewust zynde van dat gelukkige leven, waar toe een verlosser hun den weg banen moest, hun boete en al de werken van 's menschen leven door Godsdienstige plechtigheden inwyden, die alle op dit einde uitquamen, 't geen voor hun gansche nakomingschap van zo veel gewicht was om het te kennen, op dat zy daar toe geraaken mochten?

*Platon
Phaed.
no. p.
32.
Socrates
apud
Plat.
sich de
andend.
Politi,
p. 21.
Socrates
in Pan-
gyr Ci-
cero, loc.
cit.
Arian.
in Epic-
et. l. 3
cap. 21.*

Geen
wy voor God
met hem, als
Mensch uit
maar dat zyn
banden, die
word voor d
welke de gen
vlammen ver
bereid, die
lichte smetten
heid te zegge
soch voor en
daar niets bes

Dit zelfde
de verdienste
poorten der E
praal inging, v
Voorburg van
opgefloten wa
der Eeuwen za
schynen, uit k
kunnen zalig v
de doden te oo
nieuw vonnis v
in de gerechtic
heal aan hun
verwonderlyke
dergaan, met d
dient hebben,

VIEREN

Hoe zeer de
verfiering
evenwel byna al
uit de Dichters
graden van pyn
en vuur, waar v
lusten der Flizee
den, het gevoele
een langen omloo
der daad zyn al
Natuur van de zi
wetgever die het
gen voor de vro
Als men ze maar
uit de zuivere b
naderhand door d
danig niet hebbe

't Geen

Ik Geen ons Geloof ons wegens ons uiterste end leert, is, dat wy voor God geschapen zynde alle na hem haken moeten, en ons met hem, als het middelpunt van ons geluk, verenigen; dat de Mensch uit het stof gehaakt zynde, tot stof moet wederkeren; maar dat zyn ziel, uit der aart onsterfelyk, niet zo dra van de banden, die haar aan 't lichaam verlaast hielden, verlost is, of zy word voor den Rechterstoel van den oppersten richter gebrachte, welke de gene, die in de zonde gestorven zyn, tot de eeuwige vlammen veroordeelt; en die eeuwige beloningen voor die gene bereid, die rechtevaardig geleefd hebben, na dat ze evenwel de lichte smetten zullen afgewalschen hebben, die hen, om de waarheid te zeggen, Gods vyanden niet maken, maar die voor hun noch voor enigen tyd deze plaats van wellusten gesloten houd, daar niets besmet en onzuivers in komen kan.

Dit zelve geloof geeft ons ook te kennen, dat de Hemel door de verdiensten van een Verlosser geopent zynde, voor wien deze poorten der Eeuwigheid zich openden, wanneer hy daar in Zegepraal inging, verzelt van de zielen der Rechtvaardigen, die in het Voorburg van de Hel tot den gelukkigen dag van hun verlossing opgesloten waren geweest; de Hemel op een nieuw aan het einde der Eeuwen zal opengaan, om den zelfden Verlosser te doen verschynen, uit kracht van wiens verdiensten al de menschen heliben kunnen zalig worden; en die dan komen zal om de levenden en de doden te oordelen, die in hun eigen vleesch opstaande met een nieuw vonnis van Zaligheid of verdoemenis een nieuwe beloning in de gerechtigheid zullen ontfangen, die men voor 't oog van 't heelal aan hunne deugden bewyzen zal, of een nieuwe straf in de verwonderlyke vernedering, die zy genoodzaakt zullen zyn te ondergaan, met de dodelyke verwyten, die hun misdaden zullen verdient hebben, aan te horen.

VIERENVERTIGSTE HOOFDSTUK.

HOe zeer deze waarheden in de Fabelen der Dichters en in de versieringen der Wysgeren vermomt zyn, men ontdekt 'er evenwel byna al den grond van deze leer in, die men, zo 't schynt, uit de Dichters hel, de strafheid harer Rechteren, de verscheide graden van pyn, de overblyfselen van loutering door lucht, water en vuur, waar van de vromen zelfs niet bevryd zyn, uit de wellusten der Flizeësche Velden, de vergedingen van Goden en Helten, het gevoelen van de Zielsverhuizing in andere lichamen, na een langen onloop van eeuwen halen kan. Deze denkbeelden in der daad zyn als een gevolg van de klare kennis die men van de Natuur van de ziel en haar onsterfelykheid gehad had; en van een wetgever die het goede belast en het quade verbied, die beloningen voor de vromen en kallydingen voor de Godlozen bereyd. Als men ze maar een weinig wil doorsnuffelen, zal men zien dat zy uit de zuivere bronnen der waarheid geschapt zyn, bronnen die naderhand door de onwetenschap zyn verdorven; maar dat zy zodanig niet hebben kunnen verballert worden, of de waarheid

Wat
ons ge-
loof ons
wegens
ons u-
terste
end
leert.

Dich-
ten-hell

breekt noch eengains door de nevelen, waar met zy ontogen was, heen.

De Wilden stellen vast dat de ziel onsterfelyk is.

Alle de Wilden stellen vast dat de Ziel niet met het lichaam sterft, en zy verzinnen een zielenveld, dat de Irokoizen en de Haronnen *Eskennams* of het land der Voorvaders noemen, 't welk te enemaal na de hel der Dichteren gelykt.

Deze hadden een onderaardsche plaats uitgedacht, daar de zielen zich, na dat ze uit het lichaam gescheyden waren, na toe begaven. Deze, die men den laatsien plicht bewezen had, moesten den Avernus of Stix in Charons bootje overvaren. Zy ondergingen het oordeel van drie gevreesde Rechters, en zy wierden volgens de verscheide graden van hun Misdaden in verscheide plaatsen afgezonderd, die tot straf der schuldigen geschikt waren, of zo zy onschuldig waren, gingen zy een zoete rust in de Elyreische velden genieten.

Waar deze Fabel haar oorsprong van gekregen had.

Deze fabel, zeggen de Schryvers, had haar oorsprong gekregen van 't geen 'er in Egypte ontrent de lyken gepleegt wierd. Na dat men ze tot de begraving toebereyd had, zette menze op den Nyl in een schuit, waar van de schipper in hun Taal Karon hiet. Voor dat men de lyken in het graf ley, maakte men ordentlyk hun proces op. De Rechters die geschikt waren om de beschuldigingen aan te horen, onderzochten strengelyk wat ieder tot lasten van de overledenen in te brengen had, en gaven na dit onderzoek de uitspraak, verwyzende de aanklagers tot zeer gruwelyke straffen, zo zy valsche beschuldigingen in brachten, of den beschuldigten de begraaffenis weigerende, zo de misdaden, die men hem opley, na rechten bewezen waren.

De Schryvers geven hier om trent.

Deze gewoonte der Egyptenaren, waar van, gelyk wy reeds aangemerkt hebben, de gantsche Godsdiens beelidspragik was, kon zeer wel een zinnebeeldige figuur zyn van 't geen ontrent de ziel voorviel, welke op het ogenblik van de dood zelfs, voor de rechterstoel van den geduchten rechter verschynen móet, om daar de uitspraak van zyn staat voor alle Eeuwigheid te ontfangen. Het is zelfs zeer waarschynelyk dat het volk zo niet te werk ging als om de gemoederen sterker aan te doen door een vonnis dat veel meer te vrezen was als dat geene waar van zy het voorbeeld gaven, een oordeel over den staat van een lyk vallende, waar aan het van weinig gewicht zyn moet op wat plaats en wat wyze het vertotte.

Ieder Natie had haar H. l., die ze na haar eige zinnelykheid beschreef en plaatste.

Het is ook waarschynelyk dat de Egyptenaren alleen dit gebruik niet hadden, maar dat het alle Natien gemeen was, waar van 'er geen een is die niet een denkbeeld hebbe dat de ziel het lichaam overleefde, en die niet een Hel bedacht heeft byna gelyk die der Dichters die ieder na zyn zinnelykheid op verscheide plaatsen gestelt heeft. Want niet alleen in Egypte had men het Acherontisch meer, de helse Rechters, en de stromen daar de Goden zelfs voor vreesden. Men plaatste ze by Theben in Beotien; te Tartesse in Spanje, by Kumen in Italien, op de Brittische en Kanarische of gelukkige Eylanden die dus genoemd wierden, om dat men geloofde dat zy de verblyfsplaats van een gelukzalige onsterfelykheid waren.

V
Het schynt de Eylanden van de zeeke Velden Elisa, kleinzo van Kreta, der Gelukzalig geest hadden, dus en ander Eyndelyk de pter gebaart h sterven, daar hebben.

De Wilden kant van 't W 't is, zeggen zy dood genoodza en moeijelyken van de Riviere zo smalle bruggen te houden; ook als een andere de in 't water afgrond in den

De gene die den op hun aan welke een grote gedeelte, en Het vertrek van van porceliene die de doden, vereert hebben. den styl der Wi men, en hun ver Daar zyn onein 't geen ik 'er v kome.

Deze fabel of word door een van Orfeus gelyk uit te halen.

Zy spreken v die hy met de u denkbeeld van d besloot dan haar vleyde zich dat

Hy had een hinderpalen te v vond hy een oud dememing gevr volgen, en hem

Het

Het schynt evenwel dat de ware gelukkige Eylanden der Ouden de Eylanden van de Egeesche zee waren, door den naam van Elyzeische Velden betekent, om dat deze Eylanden de kinderen van Eliza, kleinzoon van Jafet, waren ten deel gevallen. Het Eyland van Kreta, dat 'er het voornaamste van was, wierd het *Eyland der Gelukkigen* genoemd. Minos en Rhadamantus, die daar geregeert hadden, waren om deze oorzaak Recheers der Hel. De Lachus en andere hellsche stroomen waren rivieren van dit Eyland. Eyndelyk de Gelukkige Eylanden waren die gene, daar Rhea Jupiter geboort had; dien de fabel in Kreta doet geboren worden en sterven, daar de Kretenzers een geruimen tyd zyn graf gesoont hebben.

De Wilden plaatsen het land der Voorouders of der zielen na de kant van 't Westen; daar zy beweren van daar gekomen te zyn. 't is, zeggen zy, een zeer wyd afgelegene land en daar ieder na zyn dood genoodzaakt is zich na toe te begeven; langt een zeer langen en moeijelijken weg, waar op men veel te lyden heeft ter oorzaak van de Rivieren die men moet overtrekken over bouwvallige en zo finalle bruggen, dat men een geest moet zyn; om zich daar op te houden; ook vind men aan 't end van de brug een hont, die als een andere Cerberus hun de doortocht betwist, en 'er verschyde in 't water doet vallen, dat door zyn snelheid hen van den enen afgrond in den ander stort.

De gene die gelukkig genoeg zyn om 'er over te geraken, vinden op hun aankomst een ruim en schoon land, in 't midden van 't welke een grote hut is, waar van *Tharonbasagen*, hun God; een gedeelte, en *Ataensik*, zyn groot-moeder; het andere bewoont. Het vertrek van deze oude vrouw is met een oneindige menigte van porceliene halsbanden, armringen en ander huisraad behangen; die de doden, die onder haar gebied zyn, haar op hun aankomst vereert hebben. *Ataensik* is de eigenaarster van de hut, volgens den styl der Wilden; zy en haar kleinzoon regeren over de schimmen, en hun vermaak bestaat in dezelve voor hen te doen danssen. Daar zyn oneindig veel overleveringen over het zielenveld. Maar 't geen ik 'er van verhaal, is de grond waar op al het andere uitkomt.

Deze fabel of het versiert verhaal van het land der Voorvaderen, word door een andere fabel bevestigd; die byna t'eenemaal na die van Orfeus gelykt, die ter helle daalde om 'er Euridice zyn Vrouw uit te halen.

Zy spreken van een jongeling, die over de dood van zyn zuster, die hy met de uiterste tederheid bemint had; wanhopig was. Het denkbeeld van de overledene quam hem gedurig in den zin. Hy besloot dan haar tot in het land der Zielen te gaan zoeken; en hy veydde zich dat hy ze weer met zich zou kunnen geleyden.

Hy had een lange en zeer moeijelike reys, maar hy quam alle hinderpalen te boven; en stond alle zwarigheden uit. Kindelyk vond hy een ouden kluisenaar, of wel een geest, die hem na zyn onderneming gevraagd hebbende, hem aanmoedigde om die te vervolgen, en hem de middelen aanwees om daar in te slaagen. Ver-

Waar de Wilden het land der Voorouders of der zielen plaatsen.

P. Desbreaux, Relatien de la Nouv. France pour l'An 1636. 2. parti ch. 2. p. 75.

togen was;
het lichaam
en de Ha-
ren, 't welk

daar de zie-
na toe be-
d, moesten
y onderga-
vierden vol-
neyde plaat-
waren, of zo
Elyzeische

og gekregen
ierd. Na dat
op den Nyl
Karon hiet.
rdentlyk hun
beschuldigin-
rot lasten van
onderzoek de
lyke straffen,
beschuldigden
hem opley,

lyk wy reeds
sprakig was,
n ontrent de
elfs, voor de
et, om daar
tfangen. Het
werk ging als
nnis dat veel
beeld gaven,
aan het van
yze het ver-

n dit gebruik
waar van 'er
het ligchaam
elyk die der
plaatsen ge-
Acherontisch
Goden zelfs;
te Tartese
kanarische of
men geloof-
felykheid wa-
Het

volgens gaf hy hem een kleine lege kalebas, om 'er zyn zuisters Ziel in te sluiten, en hy verzekerde hem dat hy hem op zyn wederkomst haar herflens zou geven, om dat hy die in zyn macht had, zynde daar ampts halve geplaatst om de herflens der doden te bewaren. De jongeling bediende zich van deszelfs onderrechting, hy voltrok gelukkig zyn reys, en quam in 't land der Zielen, die zeer verbaast stonden van hem te zien, en voor zyn tegenwoordigheid vluchtten.

Tharonbiaouagou ontfong hem zeer wel en beschermde hem door den raad dien hy hem gaf van de lagen van zyn oude Grootmoeder, die onder den schyn van een geveinsde Vrindschap hem wilde van kant helpen, doende hem slangen en adders eten, die zy zelf voor lekkerny houd. De Zielen naderhand na ouder gewoonte gekomen zynde om te dansen, wierd hy die van zyn Zuster daar onder kennende.

Tharonbiaouagou hielp hem die by verrassing vatten; hy zou nooit zonder deszelfs hulp daar in slaags geraakt zyn, want wanneer hy toefschoot om haar te pakken, verdween zy als een droom, en liet hem zo verlegen als *Eneas* wastoen hy zyns Vaders *Anchises* schim wilde omhelzen. Ondertusschen kreeg hy ze beert, en slootze op, en niet tegenstaande al de tegenweer en list van deze gevangene ziel, die nergens anders op bedacht was als om den kerker te ontfappen, bracht hy ze weer langs den zelfden weg dien hy gekomen was tot in zyn dorp. Ik weet niet of hy 'er om dacht om zyn zuisters herflens onderweg mee te nemen, of dat hy het niet nodig oordeelde maar zo dra hy te huis gekomen was liet hy het ligchaam opgraven, en volgens de onderrechting die hy gekregen had, toebereyden, om het bequaam te maken dat 'er de ziel kon invaren. Alles was tot deze Weeropstanding vaardig, wanneer de onverdulde nieuwsgierigheid van iemand uit den bystaanden hoop daar den goeden uitslag van beleete. De Gevangene ziel, voelende dat zy vry was, vloog heen, en de gantsche reys wierd vruchteloos. De Jongeling had 'er geen ander nut van, als dat hy in het land der zielen geweest was, en 'er gewisse naricht van geven kon 't geen men zorg gedragen heeft om tot den nakomeling te doen overgaan.

Dit land der Zielen heeft ook verscheide soorten van woonplaatsen en zy worden 'er alle niet even wel onthaalt.

Dit besloot een van onze Zendingen uit het geen hy een jonge wilde Dochter hoorde zeggen. Deze haar zuster door ingenomen vergif den geest ziende geven, en haar niet kunnende overreden dat zy regengif gebruiken zoude, weende bitterlyk en zocht haar door de banden des bloeds en der Vrindschap die haar verknootten te bewegen. Zy zeyde zonder ophouden tegen haar: 't is dat uit, gy wilt niet dat wy ooit weer by den anderen komen en elkander weer zien zullen?

De Zending, over deze woorden verbaast staande, vroeg de reden daar van. My dunkt, zeyde hy, dat gy een zieleveld hebt waar in gy alle by uwe voorzaten komt, waarom voert gy dan zullen een reden tegen uwe Zuster? 't is waar, antwoorde zy, dat wy

Ver-
scheide
soorten
van
woon-
plaatsen
in het
zielen-
veld.

alle in het ziele-
gene die zich
voor hunne ziele
hebben geen

Virgilius wy
wyk aan Dido
zich zelfs gek

De Wilden
onderfcheiden
te verwonderen
straffen voor d
ren

VYF

IK beeld my i
velden en al
schimmen aange
ben, die de Ke
len niet ten He
den ingang daa
reikhalzende na

Want wat ge
gehad hebben, e
hebben, schynt
aanragen, van v
weer met de Go

Plutarchus he
maar volgens het
moment, dat de
stelling van de H
haar lichamen t
durende dewelke
deze onreine en
men zy daar we
verzonnen aan d
Melkweg door d
we deuren word

Goden, der Held
De eerste was a

ang tot onze we
war door men v

Op die manier
van Pluto, en 't

ad, om dat het
arde moest gebo

Die gevoelen de
unde der Wilden
deren naam aan
aar op het gev

zyn zusters
op zyn we-
macht had,
oden te be-
errechtig-
Zielen, die
genwoordig-

de hem door
Groot-moe-
p hem wilde
die zy zelve
gewoontege-
hiffen daar on-

ten; hy zou
, want wan-
s een droom,
ders Anchises
ze beet, en
iffen van deze
om den kerker
weg dien hy
om dacht om
at hy het niet
was liet hy het
e hy gekregen
er de ziel kon-
rdig, wanneer
en bystaanden
nge ziel, voe-
s wierd vruch-
als dat hy in
cht van geven
meling te doen

en van woon-

hy een jonge
or ingenomen
nde overreden
en zocht haar
aar verknoch-
haar: 't is dat
omen en elkan-

de, vroeg de
zieleveld heb-
ert gy dan zul-
e zy, dat wy
all

alle in het zieleveld gaan; maar de godlozen, en voornamelyk die gene die zich zelve om hals gebracht hebben, lyden daar straf voor hunne zonde; zy worden van de anderen afgezonderd, en hebben geen omgang met hen, dit veroorzaakt myn klachten.

Virgilius wyft op de zelfde manier in de Hel een afgezonderde wyk aan Dido en vele andere aan; die uit wanhoop de handen aan zich zelfs geflagen hadden.

De Wilden zyn verlicht genoeg om het goed van het quaad te onderscheyden. Het gewisse geeft dit een ieder in. Het is niet om te verwonderen, dat zy zo wel als de rest geweten hebben, dat 'er straffen voor de zonde, en beloningen voor de deugt geschikt waren.

VYFENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

IK beeld my in dat het gevoelen der Ouden over de Elizeefche velden en al die onderaartsche plaatzen die tot het verblyf der schimmen aangewezen zyn, van de oude overlevering der Lymben, die de Kerkvaders stelden, afkomstig was, waar uit de zielen niet ten Hemel kunnende stygen, voor dat een Verlosser haar den ingang daar toe geopent had, als gevangen gehouden wierden, reikhalzende na het ogenblik van hare verlossing.

Want wat gedachten de Ouden ook over de Elizeefche velden gehad hebben, en wat verdichtzelen zy over dit voorwerp vertelt hebben, schynt het evenwel dat zy die maar voor een doortocht aanzagen, van waar de zielen ten Hemel moesten varen, om zich weer met de Goden te verenigen.

Plutarchus heeft het verblyf der zielen in de Maan geplaatst: maar volgens het gemeen gevoelen, verheften zy zich tot het firmament, dat de plaats hunner oorsprong was. Want volgens de stelling van de Heidensche fabelkunde, daalden zy daar eerst uit om haar ligchamen te bezielen, en na een langen reeks van jaren, gedurende dewelke zy zich van alle smetten zuiverden, die zy in deze onreine en verderffelyke ligchamen overgeërft hadden, klommen zy daar weer na toe. De Ouden hadden hier toe twee deuren verzonnen aan de twee vaste punten der zonneftanden, daar de Melkweg door den Dierenriem doorsneden word. Een van deze twee deuren word de deur der Menschen, en de andere die der Goden, der Helden of der Doden genaamt.

De eerste was aan den tropicus van Kancer gelegen, en gaf toegang tot onze wereld, de ander aan den tropicus van Kapricornus, waar door men weer tot de Goden steeg.

Op die manier hoorde de gantsche Melkweg onder 't gebied van Pluto, en 't is waarfchynelyk dat hy dezen naam bekomen had, om dat het de weg der kindsheid was, 't zy men op der aarde moest geboren, of in den Hemel herboren worden.

Die gevoelens der Ouden word ons noch hedendaags in de sterre-kunde der Wilden vertoont, verscheide Natien van Amerika geen anderen naam aan den Melkweg gevende, als den weg der zielen; waar op het gevoelen van 't gemene volk of het spreekwoord

Bb

staat,

Virgil.
Æneid.
lib. 6.

Woon-
plaats
der Zie-
len in
den
Melk-
weg.

Pla-
tarch, de
facie in
orbe
Luna;
Vid. Me-
tal. A-
stronom.
lib. 2. c.
Caelum
Rhodi-
um.
Lac.
Antiq.
lib. 15.
cap. 23.
p. 700.
Col. 2.

staat, dat noch in enige provintien van Vrankryk onder 't gemeen stand grypt, by 't welke de Melkweg *de weg van St. Jakob* genoemd word, dien men, na hun zeggen, levent of dood moet betreden. Petrus Martyr en Gorizales d'Oviedo hebben ook geschreven, dat de Wilden van het Spaansche Eyland, die zich by 't sterven van hun Kaciquen lieten ombrengen, nergens anders om zo wreed tegen zich zelven waren, als in hoop van tot de Zon en in den Hemel te klimmen, daar zy gelukkig zouden zyn, en uit vrees dat zo zy dit gebruik van hun land niet opvolgden, hun ziel met het ligchaam mocht sterven, en vernielt worden.

ZESENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

Gelukzaligheid der zielen.

Wat de Ouden daar van gedacht hebben. Na de Platonische Wysgeerte.

V. Col. Rhodigin. Laet. Antiq. lib. 7. cap. 1. p. 271. vol. 2.

DE zang en dans hoorden onder de voornaamste voorwerpen der gelukzaligheid van 't verblyf der zalige zielen. 't Zy in de Elizeesche Velden, 't zy in de Hemelen; maar vooral genoten zy in den Hemel dit volmaakt geluk, hebbende deel aan de welluidende zamenstemming en de maat der Geesten, die de hemelsche lichamen bezielen. Aanmerkenswaardig is het over dit stuk de Leer der Oudheid te horen. Wy hebben 'er noch duidelyke overblyfselen genoeg van in de boeken der Platonische Wysgeren.

De Ouden versierden dan een Goddelyke zamenstemming, die door de gantsche wereld verspreyd was, welke in een beweging na de maat van alle hemelsche lichamen, en in een daar uitspruitend aangenaam geluid bestond. God was 'er het begin van, als eerste beweging, en de mindere Godheden, die het gezag over alle deze lichamen, die aan het uitspausel glinsteren, voeren, stemden met hem te zamen, makende zo vele verscheide reyen uit, als 'er verscheide Hemellichten waren. Om deze reden, zegt Caelius Rhodiginus, gaf men aan de zielen, die deze hemelsche lichamen bewogen, den naam van Zanggodinnen, en men zeide dat Apollo de Leidsman der Zanggodinnen was.

De zielen, geschikt om de aarde te bewonen, volgens hunne gronden, langen tyd voor dat 'er de lichamen, die zy bezielen moeten, van verwittigt zyn, geschapen zynde, dit goddelyk muzyk gehoor, en daar deel aan hebbende, hadden altyd een geheime genegenheid daar voor, schoon zy in deze stoffelyke lichamen verzwolgen waren, die, door hunne dikheid dezelve beletten van het te kunnen horen. Evenwel nademaal het muzyk, het geluid der speeltuigen, en de godsdienstige dansen, de Goden na de gebeden der menschen deden luisteren, hadden zy ook deze wonderlyke uitwerking, dat zy in de zielen der menschen het denkbeeld der soorten van 't goddelyk geluid opwekten, die zy eertyds gehoord hadden, en dat, vooral wanneer men door de Inwyding hier toe bereyd was, het herdenken van dit Goddelyk geluid hen verrukte, en tot deze heilige razerny deed vervallen, die tot de inblazing, de voorzegging en den omgang met de Goden noodig was, gedurende welke razerny men het zelve geluid beter hoorde. Maar nademaal het een buiten-gemene gunst was, die de Goden den menschen deden, wierd dezelve in dit sterfelyke leven

niet als onder een verleent.

Het geschiedde derfelyk vleesch, die vryheid wedesmet van 't lichtmelkring opwardie de ichoonheGoden uitmaken

Schoon de Wuitgepluist hebben te hebben, die Pwant niet alleen kdienstige feesten; noch het geluk d

Na dat de zielejelyke reys uitgestruikt, die zy, v ontmoeten, kome al alles wat tot haheid te zeggen een uitdrukken, maar Daar van dan heb een plaats te komenkende wyze voor ctonen van dit bekoen hemelich vermdeze aangename me na mate dat zy de bezielt welke de da in haar een noch vby dit gelukzalig ve moet gezonden, on komt hebben. Dez Atantisc, en midde

Daar mengen zy asgelegt, en zich mben, onder de anderbeurt alle de vermak is, zonder ooit meewilvalligheden van Schoon hun Leer, niet al te klaar is, hekkige zielen plaats der Pleiaden, Tejeen Danstereffen.

niet als onder een zekere naauwe bepaling en met een zekere maat verlicent.

Het geschiedde niet al dat de ziel, van de banden van 't verderfelyk vleesch, dat de we loom maakt, ontlagen, tot haar eerlyke vryheid wedergekeert was. 't Geschiedde niet als na dat zy van de smet van 't ligchaam gezuivert was, wanneer zy weer na haar hemelkring opwarende, op nieuws deze Godlyke akkoorden hoorde, die de ichoonheid van dit heel-al onderhouden, en het geluk der Goden uitmaken.

Schoon de Wilden een zo fyne en doorzifte leer zo wyd niet uitgepluist hebben, schynen zy volgens de zelfde stelling geredeneert te hebben, die Plato en zyn aanhangers naderhand gevolgt hebben want niet alleen komen de zang en dans in al hun vreugdeen godsdienstige feesten; maar van alle de Wilden van Amerika maken zy noch het geluk der zielen na de dood uit.

Na dat de zielen, zeggen zy, alle de zwarigheden van haar moejelyke reys uitgestaan hebben, en al de hinderpalen uit de weeg geruimt, die zy, voor dat zy in 't land hunner Voorouders komen, ontmoeten, komen zy eindelyk in een wellustig land, dat haar over al alles wat tot haar gelukzaligheid dienen kan aanbied, om de waarheid te zeggen een stolyke gelukzaligheid zo als zy die bevatten en uitdrukken, maar die niet verschildt van die Vergilius ons beschryft. Daar van daan hebben zy maar een kleinen weg afteleggen om op een plaats te komen, daar de trommel en de lier op een zielverrukkende wyze voor de doden spelen. Zy hebben zo dra de eerste tonen van dit bekoorlyk Muzyk niet gehoord, of zy worden door een hemelsch vermaak opgetogen, dat haar verrukt en driftig na deze aangename melody doet lopen, welke gevoeliger wordende, na mate dat zy de bestemde plaats naderen, en door de vreugde bezielt welke de dansende zielen door gedurige galmen uitdrukken, in haar een noch veel betoverender vermaak verwekt. Als zy dicht by dit gelukzalig verblyf zyn, worden haar verscheide zielen te gemoet gezonden, om de vreugde te betuigen die zy over haar aankomt hebben. Deze zielen geleyden haar vervolgens na de hut van Atentic, en midden in de vergadering daar gedanst word.

Daar mengen zy zich, na van weerskanten alle eerbewyzingen afgelegd, en zich met de smakelykste gerechten verzadigt te hebben, onder de andere om te dansen, en genieten dus beurt om beurt alle de vermaken, waar van de dans altyd het voornaamste is, zonder ooit meer aan druk, ongerustheid, ziekten of enige wisselvalligheden van het sterffelyke leven onderworpen te zyn.

Schoon hun Leer, rakende het verblyf der zielen in den Hemel, niet al te klaar is, hebben 'er de dans en het spel ook onder de gelukkige zielen plaats, en de Irokoizen noemen het, het hemelteken der Pleiaden, *Tejennonniakoua*, dat is te zeggen, de Dansers en Danssteressen.

*Jani
blich. de
Mytior.
Egypt.
Sext. 3.
cap. 9.*

*Gevoe.
lens der
Wilden
hier ont-
rent.*

*Virg.
Enid.
6.*

ZEVENENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

Ziels-
verhu-
zing.

Wat de
Wilden
hun ge-
voelen
hier ont-
rent is.

De In-
dian-
sche
Brach-
mannen
achten
zich ge-
lukkig
te ster-
ven
wan-
neer zy
een koe
by de
staart
vast heb-
ben.

NAdemaal de zielen uit haar lichamen scheidende, niet waardig waren de volmaakte gelukzaligheid te genieten, en dat 'er geen volmaakte gelukzaligheid was, dan wanneer zy tot den rang der Goden verheven waren, hadden zy vele proeven die zy moesten doorstaan, voor en al eer dat zy van haar onreinigheden en smetten gezuivert waren. Dit heeft tot de Pythagorische Zielsverandering of verhuizing der zielen van 't ene ligchaam in 't ander aanleyding gegeven. Men ziet onder de Wilden noch denkbeelden van deze Zielsverhuizing, maar zy zyn daar ontrent zo buitenporig niet als de leerlingen van Pythagoras, en de Indiaanische Gymnosophisten. Dusdanig een gevoelen zou hun te nadelig zyn, want de meeste zouden zonder jagen en visschen van honger sterven. Ik geloof ook niet dat, wat gevoelen zy van deze zielsverhuizing gehad hebben, zy ooit gevreesd hebben dat met enig dier op de jacht te doden, zy uit deszelfs ligchaam de ziel van een hunner Voorouderen verjoegen, noch dat zy ooit een dier zo zeer bemint hebben om te wenschen dat hun ziel rechtdraat in zyn ligchaam voer, gelijk de Indiaanische Brachmannen denken, die zich gelukkig achten te sterven, wanneer zy een koe by de staart vast hebben. Ik heb noch iets te zeggen over het gevoelen der Ouden en der Wilden aangaande den staat der zielen na den dood, 't geen ik tot het einde van dit werk uitsel, daar ik van hun begraafing zal handelen.

Laat ons nu de overblyfzelen van het Joden- en Christendom onderzoeken, die men in Amerika gevonden heeft, zedert dat dit land ontdekt is.

ACHTENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

DE Volkeren van het grote Schier-Eyland van Jukatan en enige andere naburige waren besneden. „Wy hebben 'er zo veel getuigen van, zegt de geleerde Grotius *, dat men van schaamte zou moeten ontbloomt zyn om het te loogchenen. Petrus Martyr voegt den Doop by de Besnydenis. Herrera zegt, vervolgt deze Schryver, „dat de Doop by hen den naam van Wedergeboorte had. Men bediende dien aan de kinderen op hun derde jaar.

De Ouders bereydden zich tot deze plechtigheid met vasten

Grotius
Dissert.
altera de
origine
Gent.
liber.

* Grotius, Dissert. 2. de Origine Gent: Americ. Circumscisos fuisse, cum Hispani in illas terras venerunt Iucitanenses & vicinos quosdam populos, tam multos testes habemus, ut id negare non sit hominis modesti ac verecundi. Baptismum addit Martyr: Baptismo datum nomen regenerationis: administratum infantibus anno statim tertio: parentes ad id se parasse jejuniis & seculacione: confitendi morem, unctiorem in fronte, honestam sepulturam: fidem de iudicio universali Herrera. Hac simul iuxta alio referre non possum quam ad athiopas Christianos.

„ en knisheid
„ zel, een
„ Oordeel.

Grotius over
stendom reden
de den oorsprong
geloofd dat van
stemmen. De La
gevoelen van o
ven my niet la
Daar blyven

over, om te w
van de Wet va
ten overgetro

Wat de Joden
stammen van Isr
dien overgevoert
de boek van Efd
Wereld gebaant
van overeenkom
andere burgelyke
der Amerikanen
delingen gesprok
vriend waren van
van het Hebreeu

Maar na dit ge
te tennamen onaan
enigen grond kan

Akoka * loogde
Besnydenis gezegt
twe geloofwaardig
Volkeren gehande
gen de eersten uit
zynde als zy schy
artikel niet zoude
die gemeent hebbe
gewest ontrent d
hadden van in hun
yd der Inwyinge
wel de teel-leden
Godheden op te o
Maar al was he

* Akoka Hystor. Na
mucho no se retajan,
de Ethiopia y del O
Mexicanos venian tam
nacidos los scarific
medavan la Circunc
on los hyos de los Re

en knisheld. Zy hadden ook een soort van Oorbiagt, het vorm-
zel, een eerlyke begraving, en geloofden aan een algemeen
Oordeel.

Grotius over al deze gemengelde tekens van Jodendom en Chri-
stendom redenerende, bedient 'er zich van om zyn gissing aangaan-
de den oorsprong der Volkeren van het zuidelyk Amerika, die hy
geloofd dat van de Christenen van Ethiopien afstammen, te onder-
steunen. De Laet heeft, gelyk ik reeds gezegt heb, zeer wel het
gevoelen van dezen groten Man wederlegt, en ik hoef 'er derhal-
ven my niet langer met op te houden.

Maar blyven evenwel noch enige twyffelingen over deze tekens
over, om te weten of de Joden, of volkeren die kennis hadden
van de Wet van Jezus Christus, niet oudtyds na Amerika mocht-
ten overgetrokken zyn.

Wat de Joden aangaat, velen hebben zich ingebeeld, dat de tien
stammen van Israël, door de Koningen van Israël gevangen na Me-
dien overgevoert, en voornamelyk die gene, waar van in het vier-
de boek van Eldras gesproken word, zich een weg na deze nieuwe
Wereld gebaant hadden. Zy steunen niet alleen op enige trekken
van overeenkomst die 'er tusschen de onderhoudingen der wet en
andere burgelyke gewoontens der Joden, en tusschen de Zeden
der Amerikanen gevonden worden. Ik heb zelfs verscheide Zen-
delingen gesproken, op wie dit indruk gemaakt had, en die niet
vreemd waren van te geloven dat al de Amerikanen in 't algemeen
van het Hebreewische volk afstamden.

Maar na dit gevoelen wel overwogen te hebben, komt het my
te menaal onaanhemelyk voor; ten minsten ik geloof niet dat men
enigen grond kan vinden om vast op te steunen.

Akosta loogchent rond uit 't geen de andere schryvers van de
Besnydenis gtzezt hebben, en Herrera spreekt 'er niet van. Deze
twe geloofwaardige Schryvers en die het best van de Zeden dezer
Volkeren gehandelt hebben, maken een zeer sterk vooroordeel te-
gen de eersten uit. 't Is niet waarschynelyk dat zo wel ondefrecht
zynde als zy schynen te zyn, zy een zo wezentlyk en zo duidelyk
artikel niet zouden geweeten hebben. Ik geloof dat de Schryvers,
die gemeent hebben deze Besnydenis te zien, bedrogen zullen zyn
gewest ontrent de gewoonte die de Mexikanen en hunne naburen
hadden van in hunne Godsdienstige oeffeningen, en vooral in den
tyd der Inwyingen uit verscheide delen van hun ligchamen, zo
wel de teel-leden als andere, bloed te halen; om dat aan hunne
Godheden op te offeren.

Maar al was het zelf waar, dat de Besnydenis onder de Volke-
ren

Yom de
Laet,
Respon-
dus
vraag.
Grotius
Differ-
ent.

Eldras
lib. 4.
cap. 13.
av. 40.
ad 49.

Waar
uit de
gevoel-
en ont-
staan is.

• *Idem Hist. Natural. de las Indias, lib. prim. cap. 25.* Los Indios poco ni
mucho no le retajan, ni han dado jamas en esta ceremonia, como muchos de los
de Ethiopia y del Oriente *Idem Hist. Moral de Indias lib. 5. cap. 26.* Los
Mexicanos tenían tambien sus bautismos con esta ceremonia, y es que a los re-
ñidos nacidos los scarificavan las orejas y el miembro viril, que en alguna manera
emendavan la Circuncision de los Judios. Esta ceremonia se hazia principalmente
con los hijos de los Reyes y señores.

ren van Jukatan en hunne geburen in gebruik geweest was, deze gewoonte zou zodanig een teken van het Jodendom niet zyn, of zy was ook by de Egyptenaren, de Ethiopiërs, de Ismaëlieten, de Trogloditen, de Arabieren, de Syriërs, de Feniciërs en de volkeren van Kolchois aangenomen, gelyk men zulks uit de Schryvers bewyzen kan.

Weder-
legging
van 't
gewoe-
nen van
den
over-
tocht
der Jo-
den na
Ameri-
ka.

Het vierde boek van Esdras, waar op men aangaande den overtocht dezer Israëlieten steunt, verdient niet wederlegt te worden, en de plaats, die men hier toe aanhaalt, wel onderzocht zynde vervalt van zelfs. Want waar zal men hedendaags onder de volkeren van Amerika of enig ander deel van de Wereld voetstappen van dit gelovige volk vinden, 't welk God weer in het beloofde land zal voeren, en 't welk zyn dienst zo zuiver bewaart heeft dat het verdienen kan dat God op nieuws den schoot van den Eufraat voor hem opene, en het zelve wonderwerk als voren verrichte om het in dat land van Arfareth te voeren, daar men een gants jaar toe nodig had om te komen; een zo verholten land dat het nergens als in de inbeelding der Rabbynen gevonden word, gewoon zich met diergelyke herfenschimmen te koestren?

Alle
volke-
ren, zo
wel Jo-
den als
Heyde-
nen,
hadden
enige
Gods-
dienstige
oefne-
ningen
gemeen.

Daar waren Godsdienstige oefeningen, en onderhoudingen der wet, die alle volkeren, zo wel Heidenen als Joden, gemeen hadden. Men heeft maar een vergelyking te maken van het geen ik reeds van den Godsdienst der Heidenen gezegt heb, met het geen ik van de Wet van Mozes heb verhaalt.

Men kan niets uit deze algemene oefeningen besluiten: maar de Joden hadden oneindig vele byzondere en geringe oefeningen, welke die gene, die van hun stam waren, beter zouden onderhouden hebben als de Amerikanen gedaan hebben.

Maar
enige
ge-
woon-
tens van
Ameri-
ka try-
den
rechts-
draats
tegendie
der
Israëli-
ten aan.

Het zelfde zeg ik van de gewoontens van het burgerlyke leven. Daar waren 'er die alle menschen gemeen hadden, die de Joden zo wel als de anderen konden hebben, en zonder twyffel hadden. Maar die gene die in Amerika alleen gevonden worden, als daar zyn de Vrouwelyke regering onder verscheide natien, de order van opvolgingen, van geslachtekeningen, van erffenissen enz. deze sryden rechttraats tegen die gene aan die wezentlyk tot de regering der Israëlieten behoorden, dus kan men niet verzekeren, dat enige der Israëlieten in dit deel van de Wereld zyn overgegaan, of zy moesten te enemaak hun wetten, hun taal, en hun kenlykste gewoontens hebben laten varen, om den Godsdienst en alle de gebruiken te omhelzen; die de Heydenen, waar onder zy gemengt geweest moesten zyn, van alle tyden gehad hebben. Grotius en de Laet, die malkander over den oorsprong der Amerikanen wakker hebben in 't hair gezeten, zyn het over dit stuk volkomen eens.

't Geen Petrus Martyr en Herrera van dit soort van Doop en de andere Bondzegelen, van het geloof aan de opstanding enz. zeggen, besluit niets om daar uit te zeggen dat de Christen Godsdienst daar verkondigt is geweest, schoon dit slag van Verbondzegels en dat geloof daar zo zeer schynen over een te komen.

De Bondtekens van de nieuwe Wet hadden in die van Mozes

in de Wet deze door de genade waardy ontfang in bestaat al het anderen heeft. Asp van de Go de zefde gewoo Goddient geha den oorsprong d ze gebruiken, o liekten het op t die dezelve ver van maaken, den.

Wy hebben r varheid en dez goed dat wy 'er letters sprekende dom maaken, m den van den zon in het voorbeeld eerste tyden ver betheden der va nageapte verbon

" De Duivel,
" geloven, en di
" kracht van dez
" wel onthouden
" zich laten inwy
" van de Offeran
" opstanding, en
" zal ik meer zeg
" van maar eens t
" Anbidders, d
" St. Chryostomus
" soort van Doop in
" wy zo even geïpro
" maakt elders een
" met het allerheilig
" borgenheden een
" ren. De H. Augu

" Tertullian. de Pra
" preteur eorum qua
" intervertent veritate
" eorum mysteriis amul
" fues: expositionem d
" tra signat illic in fro
" eorum resurrectionis in
" eorum pontificem unie

in de Wet des natuur hun schaduwen en afbeeldzels, waarvan zy door de genade van den Verlosser, van wien zy al hun krachten waardig ontfangen, de wezenlykheid en de vervulling zyn; en hier in bestaat al het voordeel dat de Wet van Jesus Christus over alle anderen heeft, die 'er voorgestaan zyn. De Duivel, die 'altyd de Aap van de Godheid geweest is, had getracht de Afgodendienaars de zelve gewoontens te doen onderhouden, die hy uit den waren Godsdiensl gehaalt had, en die zy van geslachten tot geslachten tot den oorsprong der menschen opklimmende geërf hadden. Maar deze gebruiken, die in zich zelve en in hun inzetting heilig waren, lieken het op te zyn, en wierden zondig door de bygelovigheid die dezelve verbafterde, door de toepassing die 'er de Heydenen van maakten, en door de gruwelen die zy 'er onder mengden.

Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Vaders van de kerk deze waarheid en deze list van den Satan gekent hadden; maar het is goed dat wy 'er hier noch iets af zeggen. Tertulliaan * tegen de letters sprekende, die als een nieuwen Godsdiensl in het Christendom maakten, met de leer te verbafteren, en een weinig de woorden van den zoon der H. Schriftuur te verdraaien, zegt dat zy hier in het voorbeeld van den Duivel volgden, die den Godsdiensl der eerste tyden verbaftert had, dezen Godsdiensl zelfs in de verborgentheden der valsche Godheden naipende. Vervolgens telt hy de ongecapte verbondzegelen op.

„De Duivel, zegt hy, doopt zomnige van de gene die in hem geloven, en die zyn trouwe dienaren zyn, en hy belooft hun uit kracht van dezen Doop vergeving der zonden. Zo ik het noch wel onthouden heb, Mithra tekent die gene op het voorhoofd, die zich laten inwyden om onder hem te dienen; hy maakt een steef van de Offerande des broods, hy geeft een geestlyke schets van opstanding, en hy maakt de kroon onder den degen vry. Wat zal ik meer zeggen, hy heeft zyn Hogenpriester een wet opgelegd van maar eens te trouwen; hy heeft ook zyn Maagden en zyn Aanbidders, die hun werk van de kuisheid maken. St. Justinus, St. Chrysostomus en enige andere Heilige Kerkvaders erkennen een soort van Doop in deze verborgentheden der Heydenen, waar van wy zo even gesproken hebben; en St. Justinus, gelyk ik gezegt heb, maakt elders een vergelyking van de verborgentheden van Mithra met het allerheiligste Sakrament van de Eucharist, als of deze verborgentheden een afbeelding van dit hemelsche brood geweest waren. De H. Augustinus gaat noch verder, want hy zegt, dat in ge-

*Tertul.
de Praesc.
Heres.
cap. 40.*

*Justin.
Apol. 2.
pro
Christ.
p. 94.*

* *Tertullian. de Praescr. Haeret. cap. 40. sequetur, a quo intellectus interpretum eorum quae ad Haereses faciant? a Diabolo scilicet, cuius sunt partes intervertendi veritatem, qui ipsas quoque res Sacramentorum Divinorum, idolorum mysteriis emulatur. Fingit & ipse quosdam utique credentes & fideles suos: expositionem delictorum de lavacro repromittit; & si adhuc memini Mithra signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit, & sub gladio redimit coronam. Quid quod & summum pontificem unis nuptiis statuit habet & Virgines, habet & continentes.*

as, deze
zyn, of
eten, de
de volke-
schryven

en over-
worden,
cht zynde
de volke-
oetslappen
beloofde
heeft dat
en Eufraz
verrichte
een gans
dat het ner-
d, gewoon

dingen der
een hadden
en ik reeds
et geen ik

n: maar de
offeningen,
en onderhou-

rylike leven.
de de Joden
yffel hadden.
en, als daar
e, de order
en enz. de
k tot de re-
verzekerden,
zyn overge-
mal, en hun
Godsdienst
e, waar on-
gehad heb-
oorsprong der
het over dit

Doop en de
ng enz. zeg-
den Godsdiensl
ndzegels e

an Mozes e

volge van de offerande van brood en wyn verscheide Heydenen geloofden dat de Christenen Ceres en Bacchus aanbaden: *Nonnulli nos, propter panem & calicem, Ceterum ac Liberum cultu existimant.*

't Is zekerlyk niet ingevolge van de oprechting van den Christelyken Godsdienst, dat de Heydenen de gebaren en plechtigheden van hun Verborgentheden zouden verandert hebben, om 'er een navolging van onze Sakramenten af te maken. De haat, dien de Heydenen voor de Christenen hadden, laat ons niet toe te geloven dat zy luiden hebben willen na-apen, daar zy een afkeer voor hadden, en die zy uit al hun macht te vuur en te zwaart en niet anderhande soorten van straffen vervolgden.

't Geen wy reeds van de Orgia en de lawyningen, van de verzoeningen, van de louteringen, van de Wedergeboorte en een soort van Biegt gezegt hebben, waar van wy op het getuigenis van Plutarchus hebben gesproken, geeft te kennen dat deze inzettingen oud waren en zelfs zo oud, dat wy redien hebben gehad om 'er uit te besluiten dat zy verbafteringen waren van den eersten Godsdienst dien God den menschen gegeven heeft, een Godsdienst waar van de verborge zinspelingen in dien geheel moesten vervult worden, dien de Zaligmaker van de Wereld, in de Wet der Natuur en de geschreve Wet afgeschaduwt, ons in de Wet der genade, die tot het einde der eeuwen staan moet, ons moest overleveren.

Wy moeten van de godsdiensten van Oost-en West-Indien op de zelfde wyze redeneren, als de H. Vaders over de verborgentheden der Ouden gedaan hebben.

Niets is 'er in beyde de Indien gemeender als de louteringen met water, op de wyze van den Doop, tot verzoening der zonden, en niets staat 'er valter in de lere de Brachmanen als de kracht die hun gewaande heylzame wateren hebben, en de kracht die zy aan den Ganges en enige andere Rivieren toeschryven, om de zielen van de aange-erfde sinneten te zuiveren. De belydenis der zonden is een van de oudste en volstandigste oefeningen van hun Godsdienst. Hun Goden waren zelfs niet van deze verplichting vry, en Vader Bouchet in zyn brief aan den Bisschop van Avranches, verhaalt hierover een van hun fabelen, die zeer aanmerkenswaardig is. Tavernier „ zegt, dat wanneer de Gauren ziek zyn, zy hun Priesters laten ha-
„ len, daar zy een soort van biecht aan doen, en de Priesters be-
„ velen hun aalmoezen en andere goede werken te doen, om ver-
„ geving hunner zonden te verkrygen. De Biegt is ook in Siam, Japan, en verscheide andere Staten van Indien in gebruik.

Die gene die in Japan van enige pelgrims op den berg van Oca gedaan wierd, heeft iets zo yffelyks in, dat men niet als met schrik lezen kan, hoe zy in een weegschaal gingen zitten over een diepen afgrond, en in dezen staat in de lucht bleven hangen, tot dat zy hun gewisse in 't openbaar en overluid door een algemeene oprechte en demoeidige belydenis van de geringste zonden ontslast hadden. De biegt was van 's gelyken te Peru in gebruik, met haar strengheden, boetedoeningen na mate van de zonde, en uitgezonderde gevallen. De dochters die aan de Zon toegewyd wa-

ren en tot vakeren
stiers, en hadden

De Inka alleer
hydenis ging hy
zyn zonden in d
wierden.

Vader Bouchet
dat hy nooit iet
merkt, dat met
bekerde Brachm
waardige omstan
dat het oversch
pelen omdeelt
Dit Indiaansche
drukken wy de
Daar was iets d
het Sakrament de
le jaren twe soest
Het eene begor

Almanak was. D
van Kusko met o
doorgebracht wie
Niet als dien laafte
toe aan het slot v
toeging: De Zon
die in 't bloed v
dien dag opoffere
landen in de stad
Zonnestriesters, d
tot deze plechtig
kleine stukjes gein
een stuk van aan
Inka, of de Zon, d
daar ter zelfder ty
hy zyn God en zy
no zyn mening nie
stukjes brood met
gingen, dat zy ne
doen of denken,
gechaam een getui
Het ewede seest v
ber valt, byna op

Men zond ook
en gewyde plaatze
wel tekens van ee
lyks in den Gods
Melkweg, dat aan
och een kind was
lieren te tonen
van den Melkw

ten en tot zekere jaren gekomen blechten daar zo wel als de Priesters, en hadden haar rechtswang gelyk zy.

De Inka alleen biechtte niet als aan de Zon, en na de gedane bekydenis ging hy zich in een rivier wasschen, dezelve biddende van zyn zonden in de zee te dragen, op dat zy te enemaal vergeten wierden.

Vader Bouchet zegt in den zelfden brief dien ik aangehaalt heb, dat hy nooit iets in den Godsdienst der Brachmanen had aange-merkt, dat met de Heilige Eucharistie overeen quam, maar dat een bekeerde Brachman hem voor enige jaren op een zeer aanmerkenswaardige omstandigheid deed acht geven: Namentlyk, zegt hy, dat het overschot der offeranden en de Ryst die men in de Tempelen omdeelt by de Indianen den naam van *Frajadam* behoudt. Dit Indiaansche woord betekent in onze taal *heilige genade*, en dit drukken wy door het woord *Eucharistia* uit.

Daar was iets duidelykers te Peru, en dat meer overeenkomt met het Sakrament des Outaars schynt te hebben. Men vierde daar al le jaren twee soesten.

Het eene begon met de maant December, die de eerste van hun Almanak was. Dit feest duurde vericheyde dagen, die in de stad van Kusko niet offeranden en andere Godsdienstige plechtigheden doorgebracht wierden, daar men geen vremdeling by liet komen. Niet als den laaften dag opende men hun de poorten, en stond hun toe aan het slot van dit feest deel te nemen, 't geen op deze wyze toeging: De Zonne-dochters maakten kleine broodjes van Mais, die in 't bloed van witte en onbevleete Lammeren, welke men dien dag opofferde, gekneet waren. De Vremdelingen uit alle landen in de stad gekomen zynde, plaatste men ze op een rey. De Zonnepriesters, die van een zeker geslacht moesten zyn dat recht tot deze plechtigheid had, droegen deze Afgodische broden in kleine stukjes geineden op goude en zilverte schotelen, en gaven 'er een stuk van aan ieder vremdeling, vermahende hem altyd den Inka, of de Zon, die de Inka verbeelde, getrouw te zyn; voegende daar ter zelfder tyd hy, dat dit stuk brood tegen hem getuigen zou, zo zyn mening niet oprecht was, en overeenkomende met het geen hy zyn God en zyn Vorst schuldig was, ieder ontfong en at deze stukjes brood met grote tekenen van erkentenis, en sterke betuigingen, dat zy nooit iets tegen de Zon en tegen den Inka zouden doen of denken, zeggende dat dit brood, dat zy aten, in hun ligchaam een getuigen en borg voor hun getrouwheid zyn zonden. Het tweede feest wierd in de tiende maand, die op onze September valt, byna op de zelfde wyze geviert.

Men zond ook deze broden van de hoofstad in al de Tempels en gewyde plaatsen van den Staat, en overal ontfong men ze met veel tekenen van eerbied en Godsdienst. Het Lam had iets geestelyks in den Godsdienst der Peruanen. Zy plaatsten 'er een in den Melkweg, dat aan een schaaap zoog. Garcilasso zegt dat toen hy noch een kind was men alle moeite aanwende om hem die beyde dieren te tonen; Maar ik voegt hy 'er by, zag de vlakken van den Melkweg wel, die men my toonde, maar ik zag noch

Ce

Levres
chap.
10. IX.
Hocneel,
leure 1.

Acad.
Hist.
Moral.
de la
dies.
Lib. 9.
cap. 23.

Garcil.
lasso,
Cronica
Real. I. 2
cap. 23.

„ de gedaante van een Lam, noch de gedaante van een schap in
„ allen ichyn om dat ik geen sterke verbeelding genoeg daar toe
„ had.

Stef. 2.
H. 1.
Moral.
de In-
dus. 1. 5.
cap. 24.

Niets geeft ook sterker indruk als 't geen 'er ontrent deze stot
te Mexiko omging. Alle jaren vierde men daar een feest, dat het
plechtigste van alle die van den staat was, om dat het eigentlijk
dat van hun God was. Twee dagen te voren bereydden de heilige
Tempeldochters een groten hoop meel dat van biete-zaat en van
gebrade en gestampte Mais gemaakt was. Zy kneedden het in bo-
ning water, en maakten 'er een afgod van, van de grootte van
den houten afgod, dien men in den tempel aanbad.

Zy bereydden met een van het zelve deeg kleine broodjes, in
de gedaante van menschebeenderen, die men de beenderen van
God *Vitziliputzli* noemde. De dag van de plechtigheid gekomen
zynde, droeg men dezen Afgod 's morgens vroeg in processie om,
met grote pracht, slaasi en kerkgebaren, waar van Akosta al de
omstandigheden beschryft, daar ik den Lezer na toe wyze; op de-
zelfde wyze als de Joden het Paaschlam aten in de toerusting van
Reyzigers, en met veel haast, om dat het de doortocht van den
Heer, *Phas* of *transitus Domini* was; men hield dezen omgang ook
met een grote schielijkheid, en men noemde dien *den korten weg*
van God Vitziliputzli.

Deeg in
de ge-
daante
van Men-
sche-
beende-
ren, die
men de
beende-
ren van
God
*Vitzilip-
putzli*
noemde.

De weg evenwel was zeer lang, maar het leken zo niet; om dat
men dien zo gauw overliep. Na het eindigen van deze processie
ley men al deze broden in de gedaante van beenderen in den Tem-
pel, waar in men dezen Afgod weer gebracht had; en na vele
offeranden, daar men menschen slachte, na vele zangen, dansen,
en plechtigheden die als een Heiliging van dezen Afgod en alle de-
ze broden waren, gong al het volk dat nuotheren moest zyn van
de toefte kinderen af tot de gryzaarts toe, al de cieraaden uitrek-
ken, die het aangedaan had om dit feest des te. prachtiger te ma-
ken. Ondertusschen ontleedden de Priesters den afgod, en sneden
hem in stukken, zo wel als al deze beenderagewyze broden, die
zo heilig waren als het afgodenbeeld zelfs; het volk daar na weer
om gekomen zynde, en alle zich op hun rang komende vertonen,
mannen, vrouwen, groot en klein, ryke en arme, deelde men
hun al deze brokken om, die ieder met een verwonderlyke ont-
bied ontfong. En met een Godsvrucht die hun de tranen uit de o-
gen lokte, zeggende dat zy het vleesch en de beenderen van hun
God aten, en zich zo grote gunst onwaardig rekenende. De plech-
tigheid eindigde met een redevoering die een van de oudste Pri-
sters over het ontwerp van 't feest hield.

Akosta legt zich op deze wyze toe, om te bewyzen dat de De-
vel over al in zorg gedragen heeft dat de Afgodendienaars hem de
zelfde plichten bewezen, die God zich zelven toege-eigent heeft.
Hy toont deze overeenkomst van dienst in den Godsdienst der In-
dianen van Mexiko en Peru aan, niet alleen een opzicht van de te-
ken die op ieder van onze Sakramenten staan kunnen, maar ook
op alle de omstandigheden van den Godsdienst. Evenwel krygt
het niet eens in de hersens dat deze zaken van het Christendom

ontleent zyn, e-
nis van onzen C-
vere Afgodendi-
brachmannen e-
dat hun plechtig-
ben, anders zou-
door alle de He-
wezen zyn gebi-
zyn, nageaapt e-

NEGEN

HET is noch
het kruis i-
er bewyzen. So-
nou men evenwel
onze zaligheid to-
nen geweest is, e-
voor de Heidenen
voor de Joden ge-
stendom in Amer-
laafte tyden ont-
vers, die 'er van
te zien wat men

Petrus Martyr
aan landden,
ders door hun tol-
hadden, dat 'er e-
hup dit teken gel-
andere gezegt had-
zon was, daar ge-
dat men op dit al

Lopes de Gama
en hout kruiffen
den; dat sommige
door de Moren te-
maakt, hier de vluc-
sch kon, om dat
den weg lagen, e-
gan, eer men da-
De zelfde Schry-

Journal genaamt,
toort van een klein
in palmen hoog,
het aanroepen en in-
dat men niet wist
was, maar dat die
het Christendom o-
Hy verhaalt ook
verheide Afgode

ontleent zyn, en dat ook de Volkren van Peru en Mexiko kennis van onzen Godsdienst gehad hebben. 't Waren in der daad zilver Afgodendieners, wier Afgodery zo klaar bleek als die der Brachmannen en Bonzen in Oostindien, die wy niet verdenken dat hun plechtigheden uit den Christelyken Godsdienst gehaalt hebben, anders zou men moeten zeggen, dat de Christen Godsdienst door alle de Heydensche Godsdiensten die tot de laatste tyden in wezen zyn gebleven, en voor 't meeste gedeelte noch in wezen zyn, nagelaapt en in Afgodery verkeert is.

NEGENENVEERTIGSTE HOOFSTUK.

Het is noch veel verwonderlyker het aanbiddelyk teken van het kruis in America vóór de komst der Europeanen te zien eer bewyzen. Schoon de Duivel een misbruik van alles maken kan, zou men evenwel geloven, dat hy zyne Aanbidders dit teken van onze zaligheid tot eerbied voorgesteld heeft waar in hy overwonnen geweest is, en dat daar en boven een voorwerp van dwaasheid voor de Heidenen is geweest, gelyk het een voorwerp van ergernis voor de Joden geweest is? Of zou het een bewys zyn dat het Christendom in Amerika was doorgedrongen, voor dat dit land in de laatste tyden ontdekt was? Laat ons eerst de getuigenissen der Schryvers, die 'er van gesproken hebben, onderzoeken, om naderhand te zien wat men 'er van denken moet.

Petrus Martyr zegt dat de Spanjaarders, die het eerst in Jukatan aanlandden, daar kruiffen zagen; en dat hier over de inwoners door hun tolken ondervraagt hebbende; zommige geantwoort hadden, dat 'er een zeer schoon man by hen was gekomen, die hun dit teken gelaten had op dat ze om hem zouden denken; dat andere gezegt hadden, dat een zeker man, die glansryker als de zon was, daar gestorven was, Petrus Martyr voegt 'er evenwel by, dat men op dit alles niet heel vast gaan kon.

Lopes de Gamara vertelt ook, dat de Spanjaarden daar koperen en houten kruiffen op de graven van de inwoners opgerecht vonden; dat zommige hierom geloofden, dat verscheide Spanjaarden door de Moren ten tyden van Koning Roderik uit hun land gejaagt, hier de vlucht hadden genomen, maar dat hy het niet geloofte kon, om dat men diergelyke kruiffen op de Eylanden die in den weg lagen, en daar men noodzakelyk aan land had moeten gaan, eer men daar quam, niet vond.

De zelfde Schryver van het Eyland Akuzamil, door den bank Gouamel genaamt, sprekende, verzekert, dat de inwoners een soort van een kleinen stenen tempel hadden, waar in een kruis van tien palmen hoog was, dat zy als een Godheid aanbaden; dat zy het aanriepen en in processie omdroegen om regen te verwerfen: dat men niet wist waar van daan hun deze Godsvrucht gekomen was, maar dat die oorzaak geweest was, dat zy met meer gemak het Christendom omhelsd hadden.

Hy verhaalt ook in de gewoontens der Kumaniets dat zy onder verscheide Afgodenbeelden een kruis hadden als een St. Andries kruis,

Van de Eerbied voor het kruis in Amerika.

Petr. Mart. Oecum. Decad. lib. 4. cap. 1.

Lopes de Gamara. Hist. Gener. de las Ind. l. 3. cap. 2.

Id. lib. 2. cap. 17.

Id. l. 3. cap. 30.

kruls, en een teken als die van de Apostolische Notarissen, die vinkant en gesloten zyn, met Burgondische kruisfen door elkander gevlochten: dat zy zich door 't middel van dit kruls tegen de nachgezichten en spoken wapenden, en dat zy de eerstgeboren kinderen daar mee aanraakten.

Columbus.
Reel. 116.
2. cap. 3.

De Inka Garcilaso verzekert, dat de Koningen van Peru in een van hun koninglyke huizen een kruls van een kristalachtig jasper met wit en rood gemengt, hadden, waar van hy een nette beschrijving maakt, hebbende het zelfs in de Sakristy van de hooftkerk van Kusko, daar 't de Spanjaarden na zich meesters van den Staat gemaakt te hebben bewaarden, met aandacht bekeken. De Inkas bewaarden dit kruls in een van deze vertrekken die men in de landtaal *Huaka* noemde, en die een geheiligde plaats waren. Zy baden dit kruls oudtyds niet aan, maar hadden 'er een groie eerbied voor, zonder nochtans te weten noch zedert welken tyd zy het bezaten, noch welk de beweegreden van de eerbied was, die zy 'er voor hadden.

Naderhand na de komst der Spanjaarden, zegt hy, baden zy het aan, en hielden het in groter achting om het geen Pieter van Kandi gebeurde, en 't geen elders door den zelfden Schryver verhaalt word.

Columbus.
Reel. 116.
2. cap. 3.

Vader Antoni Ruiz maakt gewag van een wonderbaarilyk kruls, dat men in dit gedeelte van Paraguay vond, dat men naderhand van 't Heylige kruls genoemd heeft, na allen schyn ter gedachtenis van deze ontdekking. Deze Vader ziet dit kruls aan als een van de bewyzen die hy aanhaalt om het gevoelen te bevestigen, dat men had dat St. Thomas de Apostel het Evangelium in Braziliën in Paraguay en in Peru verkondigt had. De overlevering daar te land, zegt hy, behelst dat 'er oudtyds een blank man met een langen baard van over de zee gekomen was, om 'er God te verkondigen: dat hy overal dit grote kruls, van een zonderling hout, dat men in alle die gewesten niet vind, gemaakt, met zich droeg: dat op het zien van dit kruls, de Duivels stom wierden en de Godspraken ophielden; de Heylige man werd evenwel zeter van de Heydenen mishandelt, die hem het stilzwygen hunner Goden weten; zy namen zyn kruls weg, en begroeven het by een Meir; daar het, na deze Schryver geloof, meer als vyftien eeuwen zonder verrotting bewaard is; en het is noch zo heel en zo sterk, dat men zelfs niet zeggen zou dat het ooit verrotten of verdueren kon.

't Geen men van een andere kleine Natie van Wilden verelt, die by Gaspé ten einde van de Golf St. Laurens aan een kleine rivier, de rivier van 't H. kruls genaamt, wonen, en aan welke men ook den naam van kruisdragers gegeven heeft, is also verwonderenswaardig, en met noch meer omstandigheden uitgedrukt.

VYFTIGSTE HOOFSTUK.

Vader Christiaan le Clerk, die na ik geloof de eerste eer van deze ontdekking gehad heeft, beweert dat de aanbidding van 't kruls zo oud by deze Wilden is, dat 't stof genoeg is om ons

die vier-
under ge-
le nach-
n kinde-

ru in een
ig jasper
belchry-
kerk van
gemaakt
bewaar-
landtaal
baden dit
d voor,
bezaten,
er voor

en zy het
van Kan-
verhaalt

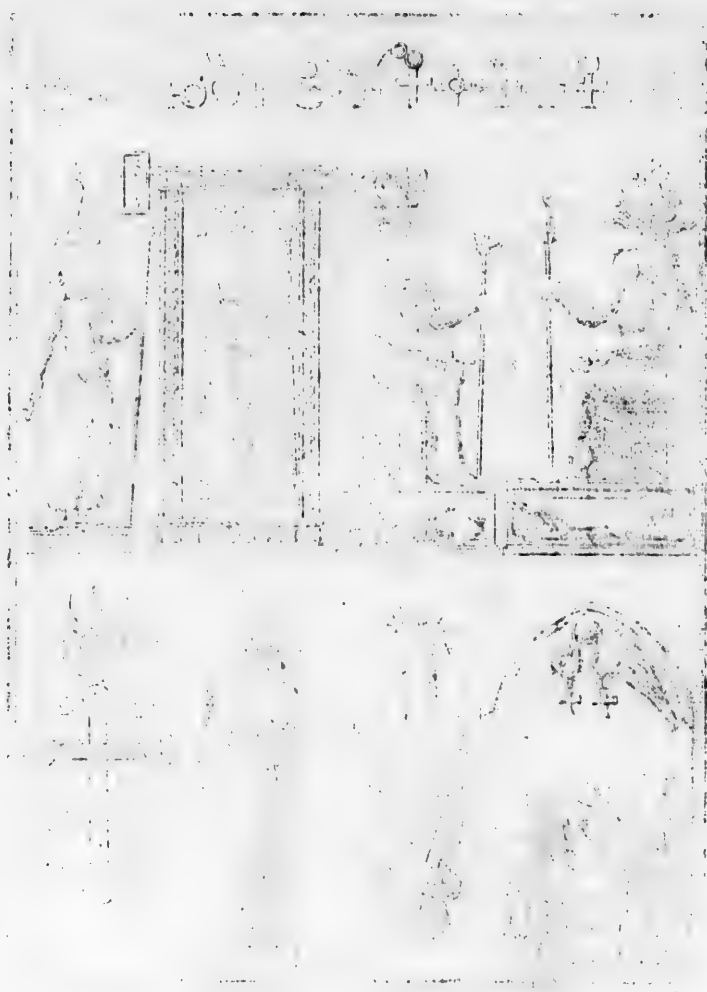
yk kruis,
rhand van
wens van
an de be-
men had
in Para-
te land,
en langre
kondigen:
dat men
g: dat op
odspraken
Heydenen
n; zy na-
er het, na
verrotting
wels niet

ereit, die
ne rivier,
men ook
onderens

te der van
dding van
is om ons
te

2 Deel. M. 110

te doen
voor d
geklon
hoe dezel
ten.

De o
hun lan
zynde
scheyde
sie en
droefhe

zynde v
vaardig
wy geze

In dezer
schoon n
moed te

gene die
der huisg
achting o

al hunne
gelovig
dezen in

den deze
voren ver

van de ster
men met e

den hemel
hun geluk
beurde, n

oerbiedigly
wyze gene
Herkules

tyds am
te troosten
te straffen

de sterfte d
tig teken
de en zegen

die zy'er v
veel groter
het kruis ge

Na dan di
genomen te
te zonderen

darven verfo
op zyn vel
wichtigs voo

sluiten, of
klaren, berie

te doen gissen, en zelfs te doen geloven dat deze Volkeren liet oór
voor de stem der Apostelen die over het gantsche aartryk heeft
geklonken, niet gesloten hebben. Dit is evenwel uit de wyze
hoe dezelve na zyn verhaal ingevoerd is, niet te enemaal te beslui-
ten.

De overlevering hunner voorouderen brengt mée; zegt hy, dat
hun land met een zeer gevaarlyke en besmetlyke ziekte geplaagt
zynde, die hen tot de uiterste nood deed vervallen; en reeds ver-
scheyden in 't graf geslept had, enige van de beste, verstandig-
ste en aanzienlykste gryzaarts in slaap vielen, van matheid en
droefheid vermaalt van een zo algemene verwoesting en de naby
zynde val van de gantsche Gaspesische Natie te zien, zo die niet
vaardig door een machtige bystand van de Zon, die zy, gelyk
wy gezegt hebben, voor hun Godheid aanzien, verquikt wierd.
In dezen slaap vol droefheid, verscheen hun een uinnement
schoon man met een kruis in de hand, die hem beval goeden
moed te houden, weer na huis te keren, zulke kruissen als de
gene die men hun wees te maken; en dezelve aan de hoofden
der huisgenoten te vertonen, met verzekering, dat zo zy ze met
achting ontfongen, zy daar ontwyffelbaar een hulpmiddel voor
al hunne qualen in zouden vinden. Nademaal de Wilden licht-
gelovig, ja zelfs bygelovig ontrent de dromen zyn, sloegen zy
dezen in hun uytcrsten nood niet in den wind. Derhalven keer-
den deze goede Gryzaarts weer na de hutten, die zy 's daags te
voren verlaten hadden. Zy vergaderden het gantsche overichot
van de stervende Natie, en zy besluten alle uit enen mond, dat
men met eerbied 't teken van 't heilig kruis, dat men hun uit
den hemel aanbod om een einde van hun elende, en begin van
hun geluk te zyn, ontfangen zoude; gelyk het in der daad ge-
beurde, nademaal de sterfte ophield, en dat al de zieken, die
eerbiediglyk het kruis by zich droegen, op een wonderbaarlyke
wyze genezen wierden.

Herkules was in hun land gelyk de Regenboog; dien God eer-
tyds aan 't heel-al verschynen deed om het menschelyk geslacht
te troosten; met beloften van het niet weer door een Zondvloed
te straffen; dus slutte het kruis in een ogenblik de ziekten en
de sterfte die deze volkeren verwoestte, en was hun een krach-
tig teken, en dat met een wonderlyke vruchtbaarheid van gena-
de en zegeningen vervult was. De wonderbaarlyke voordelen
die zy 'er van ontfongen, deden 'er hun in 't toekomende noch
veel groter van verhoopen: hierom namen zy alle voor, zonder
het kruis geen zaak te besluiten, of geen reis te ondernemen.

Na dan dit besluit van altyd het kruis te dragen in den raad
genomen te hebben, zonder 'er zelfs de kleine kinderen van uit
te zonderen, zou nooit een Wilde voor den anderen hebben
derven verschynen, zonder dit teken van zyn heil in zyn hand,
op zyn vel, of klederen te hebben: zo dat indien 'er iets ge-
wichtigs voor de Natie te verhandelen was, 't zy een vrede te
sluiten, of den oorlog tegen de vyanden van 't vaderland te ver-
klaren, beriep de Opperste alle de Ouden, die zich stiptelyk na

den raad begaven, alwaar alle vergadert zynde, zy een kruis van
geen of tien voeten hoog oprichtten; zy sloegen een ronden
kring, en namen hun plaats, ieder met zyn kruis in de hand, la-
tende dat van den Raad midden in de vergadering. Eindelyk de
Voorzitter het woord opnemende, lei voor den gantschen Raad
bloot, waarom hy hen te samen geroepen had, en al deze kruis-
dragers zeiden hun gevoelen, om over de zaak die men verhan-
delde goede maatregelen te nemen. Moest 'er een Afgezant in
benoemde het Opperhoofd dien uit de jongelingen, dien hy tot
volvoering van 'sijn aanlag 't bequaamt oordeelde, en deed hem
in den kring treden; en na hem opentlyk de keur verklaart te heb-
ben die men van zyn perloof, tot volvoering van de zaak die men
hem openlei, gedaan had; trok hy een uitnemenf schoon kruis, dat
hy in 't kostelykste dat men vinden kon bewonden had, uit zyn
boezem, en het zelve met eerbied aan de gantsche Vergadering
vertonende, deed hy door een vooraf bestudeerde aanspraak het
verhaal van de gunsten en zegeningen, die de gantsche Gaspefische
Natie door 't behulp van 't kruis ontfangen had. Vervolgens beval
hy den Afgezant te naderen en 't zelve met eerbied te ontfangen,
hem het zelve om den hals hangende, zeide hy tegen hem: Ga,
bewaer dit kruis, dat u van alle gevaren by die geene waar aan
wy u zenden bevryden zal. De Oudraad stemde door de ge-
wone toejuighen van *boo! boo! boo!* 't geen de Voorzitter ge-
zeft had, toe; wenshende den Afgezant in de reis die hy tot
voordeel van de Natie ging ondernemen, alle geluk en voor-
spoed.

Deze Ambassadeur gong dan den Raad uit met het kruis om
zyn hals als een Eerbewys en het teken van zyn Gezantschap. Hy
deed het niet als 's avonds af om het onder zyn hooft te leggen,
met vertrouwen dat het alle quade geesten gedurende zyn loop
zou verjaagen. Hy bewaarde het altyd zorgvuldiglyk tot de ver-
vulling van zyn Handeling toe, wanneer hy het met de zelve
plechtigheden waar mee hy het ontfangen had, in den vollen
Raad aan het Opperhoofd weer ter hand stelde, en hy deed
voor de gantsche vergadering verflag van zyn reys.

Om kort te gaan, zy ondernamen niets zonder het kruis. De
opperfte droeg het zelfs als een stok gemaakt in de hand, wan-
neer hy op raketten gong, en plaatste het op de aanzienlykste
plaats van zyn hut.

Als zy zich in hun kleine bootjes van fchorffen van bomen
op 't water begaven, plantten zy aan ieder end een kruis; ge-
lovende heiliglyk dat dit hen voor fchipsbreuk zou bewaren.

Zie daar de gevoelens van achting en eerbied van onze oude
Gaspeziërs voor het kruis, die noch hedendaags in de harten
van onze Kruis-dragers huisvesten, nademaal 'er geen een is
die het zelve niet op zyn kleren of zyn blote vel draagt.

De windels en wiegen der kleine kinderen zyn 'er altyd mee
verciert; de wanden van de hut, de bootjes en de raketten
pronken 'er over al mee.

kruis van
en ronden
hand, la-
indelyk de
chen Raad
deze kruis-
en verban-
afgezant in
en worden,
dien hy tot
n deed hem
aart te heb-
ak die men
on kruis, dat
ad, uit zyn
vergadering
inspraak het
Gaspesische
olgens beval
ontfangen,
hem: Ga,
ne waar aan
door de ge-
oorzitter ge-
is die hy tot
uk en voor-

et kruis on-
mschap. Hy
ft te leggen,
de zyn laap
k tot de ver-
et de zelve
n den volken
en hy deed

et kruis. De
hand, wan-
nanzienlykfe

van bomen
n kruis, ge-
ewaren.
n onze oude
n de herten
geen een is
agt.
er altyd mee
de raketten

1 Deel. 61. 172

De zwing
 van de Deker
 beſcherming
 nige of zy he
 dat zy zorgv
 hy gelyk wy
 het zelve bo
 Men kent
 kruiffen die
 ken verciert
 te zyn: een p
 een van de N
 len van de ph
 De voornam
 die zy daar
 land reyzende
 tot tyd op de
 takken vind
 hebben zo ver
 na hun dood
 dat dit kruis
 hun Vooroude
 ken niet by z
 Wilden van N
 Het zelfde, v
 de omſtandigh
 een veel groter
 die perſoon niet
 die hy onderrech
 deze natuur gee
 evenwel op de e
 verzekeit hebben
 Zo de oorſpr
 nachgezichten in
 ſing van de zwart
 boek te doen zou
 gen uyt den mon
 minder op de wo
 den worden.
 De meefte Sc
 Martyr en de Spa
 te boek geſtelt he
 inbeelden dat de
 dienſt en enig
 gehad hebben; k
 de Laet loochene
 gen, die dit alles
 De eerbied die
 zyn order ſchuld
 zyn verhaal te ve

De zwangere Vrouwen bordersen het met de naal op de plaats van de Deken die haar schbot bedekt, om haar vrucht onder de bescherming van 't kruis te stellen. Eindelyk daar zyn 'er weinige of zy hebben voor zich zelve een klein porceleyne kruisje, dat zy zorgvuldiglyk bewaren; en in achtting houden ten naasten by gelyk wy de reliquien doen; tot zo ver dat deze volkeren het zelve boven al hun kostelykheden en rykdommen stellen:

Men kent de begraafplaatsen dezer volkeren genoeg aan de kruiffen die zy op hun graven plaatzen, en met dit heilige teken verciert schynen dezelve eer van Christenen als van Wilden te zyn: een plechtigheid die zy zo dikwils in acht nemen als 'er een van de Natie der Kruisdragers sterft, al was hy hondert mylen van de plaats, daar zy gemeenlyk begraven worden, af.

De voornaamste Visch- en jach-plaatzen zyn door de kruiffen, die zy daar planten; onderscheyden; en men staat; door hun land reyende, op een aangename wyze verzet, dat men van tyd tot tyd op den oever van de rivieren kruiffen van twee of drie takken vind, gelyk die der Patriarchen. Met een woord, zy hebben zo veel achtting voor het kruis, dat zy beveien dat het na hun dood met hen in de kist gelegt zal worden, gelovende dat dit kruis hen in de andere wereld verzellen zal, en dat zy van hun Voorouders niet gekent zouden worden, zo zy het eerstken niet by zich hadden dat de Kruisdragers van alle andere Wilden van Nieuw-Vrankryk onderscheyd.

Het zelve, voor zo ver den grond en inhoud aangaat, schoon de omstandigheden een weinig verschillen, is door een persoon van een veel groter gezag als dat van Vader le Clerk beschreven. Maar die persoon niet als op het verhaal van dezen Vader, of van luiden die hy onderrecht had, gesproken hebbende, kan voor een zaak van deze natuur geen borg blyven; die valsch zyn kan, en die hy evenwel op de eerlykheid en goede trouw van luiden, die het hem verzeekert hebben, kan geschreven hebben.

Zo de oorsprong van deze aanbidding van 't kruis op dromen of nachgezichten moest te huis gebracht worden, dit zou een oplossing van de zwargheid zyn, die ons veel moeite om ander onderzoek te doen zou sparen; maar daar is weinig op de overleveringen uyt den mond der Wilden staat te maken, en zomtyds noch minder op de wonderen die 'er in zommige reysbeschryvers gevonden worden.

De meeste Schryvers verwondert staande over 't geen Petrus Martyr en de Spaansche Schryvers over deze aanbidding van 't kruis te boek gestelt hebben, en zich van de andere kant niet kunnen inbeelden dat de Amerikanen ooit enige kennisse van onzen Godsdiens en enigsen omgang voor de laatste tyden met de Christenen gehad hebben; kiezen de party van dit alles tegen te spreken. Jan de Laet loochent het met styve kaken en roept Oviedo tot getuigen, die dit alles voor verischrezen uitmaakt.

De eerbied die ik aan de gedachtenis van Vader le Clerk en aan zyn order schuldig ben, weerhoudt my van het zelve oordeel over zyn verhaal te vellen: schoon het in zich zelve en de wyze waar

Leeste
imprimé
en 1638.

Joan. de
Laet
drukt.
in 1. Dijk.
seriat.
Hag.
Groot.
Oviedo
op 176. 1

op het beschreven is beschoud zynde, gants na een godvruchtige Roman zweemt. Hoe? zou het wel mooglyk zyn dat deze aanbidding van 't kruis, waar van de ontdekking noch nieuw is, en niet hoger als den tyd van Vader Christiaan le Clerk opklimt, anderhalf eeuw onbekent gebleven zyn zou? Zedert de regering van François den eersten hebben de Franschen by na zonder ophouden na deze zeekusten van Amerika gereykt; zy hebben met al de Wilden van deze streken gehandelt, Kanadynen, Mikmakken, Sourikoizen, Gaspeziërs, Etechemynen, Almouchikoizen; zy hebben al de Havens van Florida tot aan 't land van Lubrador toe bezocht; is het dan wel waarfchynlyk dat zy geen kennis van deze Aanbidding van 't kruis zouden gehad hebben, of dat daar kennis van gehad hebbende, zy 'er geen enkel woord van in hun Rysbeschryvingen, die met zaken van veel minder gewichte opgepropt zyn, zouden gerept hebben? Deze zaak is aanmerkenswaardig genoeg, en zy moeiten nergens meer over verzet staan. Ondertusfchen hebben noch Thevet, noch Lescarbot, die niets ontinapt, noch Champlain, die ons een naauwkeurige Beschryving van alle deze landen, die hy in persoon bezocht heeft, gegeven heeft, noch de Heren de Mons en Poitrincourt, die 'er op verlos van onze Koningen geweest zyn, noch iemand uit de Zendingen, 't zy Minneboeders, Kapucynen of Jezuiten, ooit voor Vader le Clerk van deze zaak gesproken of 'er iets van geschreven. 't Is waar dat de Heer de Champlain verhaalt, dat de havens van de Franfche baay bezoekende, hy in een van deze havens drie of vier mylen ten noorden van Kaap de Poitrincourt, een zeer oud kruis vond, dat „heel met mos begroeit en byna gantsch vermolfent was. Maar de Heer de Champlain, ver van dit kruis voor een maakzel van de Wilden aan te zien, zegt duidelyk „dat het een klaar teken „was dat 'er certys Christenen geweest waren. „ In der daad daar fchynt geen twyffel aan te zyn of het was daar meer als hondert jaren voor dat de Heer de Champlain daar quam door de Europeers geplant. De aandacht van dezen fchryver om dit kruis te beschouwen is ons een gewis pand dat hy anders zou geredeneert hebben, en niet gemist van de aanbidding van dit kruis onder de Wilden van die quartieren te fpreken, indien de zaak zo wyd uitgebrekt en zo klaar was, als Vader le Clerk verzekert.

EENENVYFTIGSTE HOOFTSTUK.

*Relation
de la
Nouvelle
France
pour l'ann.
1657 &
1658.*

Vader Hieronymus l'Allemand, Opperfte van de zendingen van onze zamening in Nieuw-Vranksryk, geeft ons in zyn derden brief, in 't jaar 1658 geschreven, een staat een Beschryving van de Geloofsplantingen die wy in die quartieren hadden. Hy verdeeft die van het onderfte van de rivier St. Laurens, en de zee kusten in drie rechtsbannen, namentlyk Rigibouftou, Miscou, en Kaap Breton. Onder het gebied van Miscou besluit hy de Wilden van Gaspé en Miramichi, daar wy tegenwoordig van handelen, en hy voegt 'er deze woorden by: „ Dit is het land dat onze Vaders zedert het jaar 1629 beploegt hebben, en daar tegenwoordig Va-

der Andries
Fremin in de
1660 en 1661 en
chard, uit dat
Wilden en enig
aambidding van
Zouden hy er
tussen onder
kunnen verzwij-
fchwygentheid
Om kort te ga-
ken of de oude
ouwelings de aan-
le kyf, en daar is
ne daar men van
derzelver ware na-
nam verandert
vloed, onder
zo der Franfch
kruis vereert.
Vader le Clerk
in het zelfde hoo-
gent te fpreken, l
ver van hun vo-
neer hy in 't la-
volkeren vond
hunnet voorou-
gaderingen had
stelt te hebben.
Evenwel naden-
der le Clerk van
door hem verzon-
ten zeggen, dat
Clerk met de Fra-
Zendingen van
zich voor het kr-
hun ingeboezemt
lovigheid der dro-
gegeven, waar na
Vader le Clerk de
verlaten, weer o-
dezen dienst gevo-
op het ongegrond
dat deze dienst va-
't Geen ik zeg-
gen gevonden wo-
fprekende, verzek-
ons zien doen,
Maria, gelyk v-
het kruis bewy-

der Andries Richard; Vader Martin Lyonne, en Vader Jaques Tremin in den oegst werken. Men ziet in het verhaal van 1660 en 1661 een uittrekzel van een brief van Vader Andries Richard, uit dat land zelfs geschreven. Hy spreekt daar van deze Wilden en enige hunner gebruiken in, maar hy rept niet van deze aanbidding van 't kruis.

Zouden hy en de andere Zendingen het niet geweten hebben, midden onder deze Barbaren zynde, en zouden zy het hebben kunnen verzwijgen zo zy het geweten hadden? Waarlyk deze stilzwijgenheid zou ons vreemde gedachten geven.

Om kort te gaan, deze Wilden zyn geen andere als de Mikmakken of de oude Sourikoizen. Nu hebben zekerlyk de Mikmakken ouwelings de aanbidding van het kruis niet gehad. Dit is buiten alle twyfel, en daar is de minste twyffeling over dit artykel niet. De gene daar men van spreekt wonen by de Rivier van Miramichi, dit is derzelver ware naam, en Vader le Clerk bekennt dat hy zelfs den naam verandert heeft, wanneer hy zegt: „ wy hebben dezen vloed, onder 't lossen van 't geschut en duizent vreugde-galmen „ zo der Franschen als der Wilden, met den tiel van het heilige „ kruis vereert.

Vader le Clerk schynt op een andere plaats al het geen hy reeds in het zelfde hoofdstuk, dat ik uitgetrokken heb, gezegt heeft tegen te spreken, bekennde „ dat deze Wilden allengsiens den yver van hun voorzaten hadden laten verslaauwen, en dat wanneer hy in 't land quam om zyn zending te beginnen, hy niet als volkeren vond, die niet meer als de schaduw van de zeden „ konnen voortouders hadden, die de gewoonte van hun kruisvergaderingen hadden afgeschaff, en hy beroemt zich die weer herstelt te hebben.

Evenwel nademaal ik niet zou durven denken dat het geen Vader le Clerk van de aanbidding van 't kruis by de Gaspeziers zegt door hem verzonnen was, geloof ik tot zyn versichoning te moeten zeggen, dat deze Wilden, die lang voor vader Christiaan le Clerk met de Franschen hadden omgegaan, die eenige jaren lang Zendingen van onze Kompagnie by zich gehad hadden, onder zich voor het kruis eenige eerbied, die deze eerste Zendingen hun ingeboezemt hadden, behouden zullen hebben: dat de bygelovigheid der dromen deze aanbidding enigen tyd gezag zal hebben gegeven, waar na zy zal hebben beginnen te verslaauwen, en dat Vader le Clerk deze zending, die men genoodzaakt was geweest te verlaten, weer op de been geholpen, en enige overblyfsels van dezen dienst gevonden hebbende, of op het uiterlyk aanzien of op het ongegrond verhaal van enige Wilden geloofd zal hebben, dat deze dienst van onheuglyke tyden was.

't Geen ik zeg is op een brief gegrond die in onze Beschryvingen gevonden word, waar in Vader Perrault, van deze Wilden sprekende, verzekert „ dat zy gaarn een kruis'e maken gelyk zy ons zien doen, heffende de handen en ogen ten hemel, en Jexus „ Maria, gelyk wy, roepende tot zo ver dat de eer die wy aan „ het kruis bewyzen bemerkende, deze arme schepzels zich dat

D d

teken

*Relation
de la
Gaspésie
chap. 9.*

Vader le
Clerk
spreekt
niet zel-
ven te-
gen.
chap.
10.

*Relation
de la
Nouvelle-
France
pour
l'An
1635.*

„teken op de troni, op de borst, op armen en benen schilderen, zonder daar toe verzocht te zyn. Ik wil wel geloven, voegt hy 'er by, dat zy dit in den aanvang uit een natuurlyke eenvoudigheid doen, die hen dryft om alles wat zy zien na te apen, eer als uit een andere betere betrachting, evenwel kunnen zy 'er door den tyd in geholpen worden, en zy zullen de eerste niet zyn wanneer zy zullen beginnen te oeffenen 't geen by hen in geen gebruik geweest is, als by enkel toeval. „ Wat hier van zy, men weet hedendaags van geen Kruisdragers meer, en een Zending by de Abenaken, die hun naburen zyn, heeft my verzekert dat deze Wilden nergens in van de anderen verschillen.

Wat men van het verhaal van den Inka Garcilasso denken moet.

Het getuigenis van den Inka Garcilasso maakt meer indruk op my als al de rest. Het kan niet gelogchent noch uitgelegt worden. Want schoon hy eerst eenigen tyd na den val van dit grote ryk, waar van zyn Voorouders de meesters waren, ter wereld gekomen is, en dat hy by gevolg moet geacht worden in verscheide zaken van de oude gewoontens van zyn land onkundig te zyn; is het evenwel een Schryver in het zelfde land waar van hy spreekt geboren, uit den stam van deszelfs Koningen gesproten, en die beter als de vreemdelingen onderrecht moet zyn. Hy schynt in alles wat hy verhaalt ter goeder trouw te handelen, en hy getuigt hier een zaak, die hy met zyn eigen ogen gezien heeft; hierom de oudheid van deze aanbidding van 't kruis, en de waarheid van al 't verhaal der schryvers, die ik aangehaalt heb, veronderstellende, dunkt my dat ik twee zaken over dit voorwerp zeggen moet.

TWEEVYFTIGSTE HOOFSTUK.

Aanmerkingen van onzen Schryver.

Lipsius, de Cruce lib. 1. cap. 8. Gretser de Cruce l. 1. c. 51. Pignorius in expo. mensis Ifface. Kirker in Oedipo & Obelisc. Pamphil.

Voor eerst, dat schoon het kruis by de Christenen in eerbied is, het evenwel geen onseylbaar teken van 't Christendom en van de prediking van 't Evangelium is. Het was een heilig zinnebeeld in den Godsdienst der Ouden, en voor al in de Verborgentheden van Isis, waar van wy tot nu toe gesproken hebben, gelyk Justus Lipsius, Gretser, Pignorius en verscheide andere geleerden aangemerkt hebben, in 't byzonder vader Athanasius Kircher. Deze spreekt 'er lang en breed in zyn Oedipus en in zyn Naaldspits van Pamphilien van. Onder de Beelspraken der Egyptenaren vind hy 'er geen heiliger, krachtiger en volmaakter als zyn Hermetisch of Ista-tisch kruis, waar van hy de vinding aan Mercurius Trismegistus toeschryft.

Ik hou my niet op met al de uitleggingen die hy 'er van geeft, de-

* *Atban. Kirker Oedipi Egypt., classe 10. cap. 4.* Hermes Trismegistus... caracterum Hieroglyphicorum Institutor, ut quae in mundo occultissima latent mirifico a se excogitato symbolo exponeret, omnia unico caractere quem & crucem Hermeticam appellant (nos Isiacam seu Anistam, eo quod in nullis fere Gemulachris Aegyptiacis manu gestatus non spectetur, appellamus) exprimit. Quem quidem caracterem in tanta veneratione habebant ut nihil sine eo rectè confici posse existimarent, eratque amuletum potentissimum, & caracter ad naturae exemplar mirabili ingenii subtilitate fabricatus, ad viam felicitatis demonstrandam unicus Dux & lumen, &c.

derwelke iets na hem zouden kunnen van Rufinus, ters der Egypten, zulks medebrengende volmaaktheid aan alle de gedenklust overgebleven zyn, naaltpitzen herheeft dit Zinnebeeld onder deze gindruk op my ge-om ze hier voor beter in staat zyn.

Ik geloof dat h Apollo, om den de Wyngaartspies van den Verlosser aan de Heylige V Alkaren offerde, Niet alleen was ren, maar ook by gen doen drukken kruis in de hand, verbeeld word. De te zeggen, dat de vond, dezen dienst Fenicien waren, o

Dus zou Hornius ken, voornamelyk voor Christus tyd en dat de kruisdoog St. Hieronymus waar van de Samaritanen, de Tan, die De Tan is ook een Grieken en de Lat Reeldspraken worden bruikt. En volgen Suidas en Rufinus spraak verstonden, mende leven was: teken is dat on h Misschien was het Alfabet was. De wy in het oog mo

* *Hornius lib. 2. de sum mercatoribus An rum fassitatis manifestu quia Crux fadissimum*

dewelke iets na zyn betetting kunnen behelzen, dat de Galeonen hem zouden kunnen betwiffelen. 't Is zeker dat volgens de getuigenis van Ruffinus het kruis onder de Hieratische of Priesterlyke letters der Egyptenaren was, dewelke heylig waren, gelyk het woord zulks medebrengt. Dit teken moet van een grote heiligheid en volmaaktheid aangezien geweest zyn, nademaal men het byna op alle de gedenkstukken, die 'er van de pracht van 't Oude Egypte overgebleven zyn, vind; nademaal het vericheydemalen op de naaltpitzen herhaalt is, en dat 'er byna geen godheid is of zy heeft dit Zinnebeeld in de hand of ten minste dicht by zich. Ik heb onder deze gedenkstukken die gene uitgekozen, die de meeste indruk op my gemaakt hebben, en ik heb ze laten in plaat snyden, om ze hier voor de ogen van 't gemeen te stellen, dat daar door beter in staat zyn zal, om 'er zyn oordeel over te vellen.

Ik geloof dat hy met vermaak die kruis ziet in de hand van Horus Apollo, om den hals van God Apis, van Jupiter Hammon, en aan de Wynaartspies van Bacchus, die ik geloof dat de Voorbeelden van den Verlosser zyn; om den hals der Vesselsche Maaden, aan de Heylige Vaten, waar in het Nat dat men de Goden op de Altaren offerde, was: op de rinkelbommen der Korymbanten, enz. Niet alleen was dit een heilig Zinnebeeld by de Egyptenaren, maar ook by de Feniciers, en ik heb enige Gedenkenningen doen drukken, waar op de Godin van Syrien met een lang kruis in de hand, overend staande of over de schouder leunende, verbeeld word. Dit heeft zonder twyfel enige Schryvers verplicht te zeggen, dat de Amerikanen, by wien men het kruis in eerbied vond, dezen dienst van de Karthaginezers, die oorspronkelyk uit Fenicien waren, ontfangen hadden.

Dus zou Hornius * ongelyk gehad hebben van ze tegen te spreken, voornamelyk hier in, om dat hy t'onrecht beweert, dat men voor Christus tyd nergens enige eer aan het kruis bewezen heeft, en dat de kruisdood in Fenicien een zeer schandelyke straf was.

St. Hieronymus verzekert dat in de Oude Hebreuwsche letters, waar van de Samaritanen, zegt hy, zich tot noch toe bedient hebben, de *Tau*, die de laatste is, de gedaante van een kruis heeft. De *Tau* is ook een soort van een kruis, zo als die noch van de Grieken en de Latynen afgebeeld word. In de zelfde Egyptische Beeldspraken worden de *Tau* en het kruis door malkander gebruikt. En volgens de getuigenissen van Sokrates, Sozomenus, Suidas en Ruffinus, verzekerden die gene die het best hun Beeldspraak verstonden, dat het by hen het zinnebeeld van het toekomstige leven was: wy zien zelfs dat het in de heilige bladeren een teken is dat on het voorhoofd der Uitverkoornen geprent staat. Misschien was het om deze reden dat het de laatste letter van het Alfabet was. De Gelukzaligheid de uiterste merkpaal zynde die wy in het oog moeten houden, en daar wy moeten trachten toe

Dd 2

* Hornius lib. 2. de Orig. Gent. Amer. Lep. 13. Ritus crucis a Carthaginiensium mercatoribus Americanos accepisse quidam prodiderunt, quod vel propter raritatem manifestum, quia nullus Crucis ante Christum natum habens, & quia Crux fadissimum apud poenos supplicium.

Men vind hier by na op alle de gedenkstukken die 'er van de pracht van 't Oude Egypte overgebleven zyn.

't Was ook een heilig zinnebeeld by de Feniciers.

Horn de Orig. Gent. Amer. 126. 13.

Hieron. in Ezech. 6. 9.

Socrat. lib. 5. Hist. Ecclesiast. Sozomen. Hist. Eccles. lib. 7. c. 15 Ruffin. l. 2. c. 20. Suidas savv. 6.

te geraken. De *Tas* was ook by de Grieken een heylzame letter en van een gelukkig voorteken; en voor een inbiddigheit was het een teken dat hy vrygesproken was; daar in tegendeel de *Thes* een onseylbaar teken van veroordeeling en van de dood was.

Men zou denkt my hier uit kunnen besluiten dat in de eerste tyden en in de openbaring die aan onze eerste ouders van een verlossing gedaan wierd; de wyze van de Verlossing hun ook geopenbaart wierd; het kruis, dat het zinnebeeld van 't eeuwige leven was; ook het werktuig geweest zynde; waar van de verlosser zich bedient heeft om ons de poorten tot de eeuwige Gelukzaligheid te openen.

DRIENVYFTIGSTE HOOFSTUK.

Dit alles kan verhoort en bevestigte worden door het geen in tien tyden van Theodosius den Groten omging; en 't geen door Sokrates; dien ik te voren aangehaalt heb; verhaalt word. Want toen men den Tempel van Serapis verwoeste en plunderde; vond men daar verscheide Hellige Beeldspraken; in steen gehouwen; in; waar opder 'er vele waren die de gedaante van een kruis hadden. Dit was een oorzaak van verschil tusschen de Christenen en Heydenen; de Christenen zeyden dat dit kruis het heilzame teken van 't Heylands tyden zynde; hun Godsdiens aangong; de daar door verkondigde en voorzegt was. De Heydenen in tegendeel bekenden dat het kruis aan Jesus Christus en Serapis gemeen was; maar zy beweerden ter zelfder tyd dat het een gansch ander betekenis by de Egyptenaren had; als in het Christendom. Ouderwyl dat zy dit hevig verschil hadden; versierkten verscheide Heydenen; die zich toen bekeerden; en die volmaakt de beeldsprakige wetenschap der Egyptenaren verstonen; het gevoelen der Christenen; en verzeckerden dat dit het Zinnebeeld van het toekomstige leven was. De Christenen schepten door deze uitspraak weer nieuwen moed; maar wanneer men in 't vervolg door deze zelfde Zinnebeelden ontdekt had; dat wanneer dit teken van het kruis te voorschyn zou komen de Tempel van Serapis verwoest zou

* *Franciscus de Mendoza de Soc. Jes. Virid. lib. 3. cap. 7.* Graeci Θ utebantur cum aliquem supplicio capitis addicebant. Quo alludit Persius, *Satyra 4.*

Et patris es nigrum vitis praefigere Theta.
Martialis item lib. 7. & Aufonius.

Hujus rei causa illa est, quia Θ apud Graecos mortem significat; idem que prima hujus vocabuli littera ad mortem indicandam sumebatur. Ceterum cum aliquem liberum abire permittebant, *Tas* utebantur. Quam ob rem vero solutionis nota poneretur, a nemine, quem legerim, explicatur: nisi forte arcanum aliquod mysterium in hoc veterum consensu latere arbitremur, qui crucis notam, quam Γ representat, pro salutari usurpabant, animo videlicet praesipientes Crucis signum nobis saluti fore. Certe apud Hebraeos littera *Tas* salutis erat, ut colligitur ex Ezechiele cap. 9. vel quia in crucis figuram effingebatur, vel quia cum ultima esset Alphabetici Hebraici, Christum significabat, qui rerum omnium finis dicitur, &c.

van worden, w
Christus bekeere
lingen van hun
tes, dat ik aang
gin. 't is waar
hy niet geloofde
deze stenen doe
genheden geha
moesten vervult
om zyn gevoelen
dien de Apostel
sing aan de eew
de Duivelen zelv
denzelfs Dienare
gebeurde het; z
gebeurt was. W
de onbekenden G
ontdekking om
scheide mensche
de Christenen d
waar, en deden
by, zeggen wil
Priesters uitgewe
te, die het tegen
den, tot Profeten
veel bewyzen, z
heid van de Ver
die voor Mozes g
het is in dezen z
nebeelden van de
de eerste instellin
schoon zy die als
gen; zy ontrent o
van de Verborgere

De Egyptenaren
wy zien dit kruis
meeste planeten h
den al de Egyptis
uitgelegd, hebben
de zich niet hog
Ver van gelyk zy
lius Ficinus * voor

* *Marsl. Ficinus. Lib.*
tem quemadmodum in
tis anteponebant, qui
sam. Prima vero sup
gitudinem atque latitud
maxime, & quatuor r
per rectitudinem radio

Van
volg
van de
voor
gaande
hof.
Serap.
lib. 3.
Hijl.
Ezels.
cap. 17.

nen worden, waren 'er noch meer Heydenen, die zich tot Jezus Christus bekeerden, en den Doop ontfongen, erkennende de doelingen van hun voorgaande leven. Dit erinnert ik my, zegt Sokrates, dat ik aangaande het Zinnebeeld van het kruis heb horen zeggen. 't is waar dat 'er deze Schryver vervolgens byvoegt, dat hy niet geloofde dat de Egyptenaren de gedaante van het kruis op deze sienen doende nithouwen ooit een denkbeeld van de verborgenheden gehad hadden, die in de perzoon van Jezus Christus moesten vervult worden. Hy haalt zelfs den Apostel Paulus aan om zyn gevoelen hier ontrent te bevestigen. Want, zegt hy, indien de Apostel verzekert, dat de Verborgenheid van de Verlossing aan de eeuwen en geslachten onbekent geweest is, zo zy voor de Duivelen zelfs verborgen geweest is, hoe veel te meer voor denzelfs Dienaren gelyk de Egyptische Priesters waren! Maar toen gebeurde het, zegt hy, 't geen eertyds aan dezen groten Heylig gebeurt was. Want te Athenen een Altaar met dit opschrift aan den onbekenden God gezien hebbende, bediende hy zich van deze ontdekking om Jesus Christus te verkondigen, en bekeerde verscheide menschen tot het ware geloof. Op de zelfde wyze namen de Christenen deze gelegenheid van de ontdekking van 't Kruis waar, en deden 'er hun voordeel mee; ten zy men, voegt hy 'er by, zeggen wil, dat het Goddelyke Woord op de Egyptische Priesters uitgewerkt had, 't geen het in Balaam en Kaïfas uitwerkte, die het tegen hun wil, en zonder dat zy wisten dat zy voorzeyden, tot Profeten gemaakt had. Dit gevoelen van Sokrates zou te veel bewyzen, zo men 'er uit besluiten wilde dat de Verborgenheid van de Verlossing aan onze eerste Vaderen en de Patriarchen die voor Mozes geleefd hebben niet geopenbaart was geweest; maar het is in dezen zin waar, dat de Egyptenaren, die de meeste Zinnebeelden van den Godsdienst behouden hadden, de redenen van de eerste instelling dezer Zinnebeelden hadden vergeten; en dat schoon zy die als het Zinnebeeld van het toekomstige leven aanzagen, zy ontrent den grond en de wyze volkome onkundig waren van de Verborgenheid der Verlossing.

De Egyptenaren hadden het kruis onder de starren geplaatst, en wy zien dit kruis noch in de figuren die de Oudheid ons van de meeste planeten heeft nagelaten; maar gelyk men in de laatste tyden al de Egyptische beeldspraken op de natuurlyke Wereld had uitgelegt, hebben verscheide Schryvers in hun voetslappen tredende zich niet hoger verheft, en begunstigen dus de Ongodisten. Ver van gelyk zy te redeneren, moeten wy denken gelyk Marcellinus * voor ons gedaan heeft, wiens heerlyke woorden ik

Dd 3

hier

De Egyptenaren hadden het kruis onder de Starren geplaatst.

* Marcell. Ficini. lib. 3. de vita calius propagand, cap. 18. Antiquiores autem quemadmodum in quodam Arabum Collegio legimus, figuram crucis cunctis anteponebant, quia corpora per virtutem agunt, ad superficiem jam diffusam. Prima vero superficies Cruce describitur. Sic enim imprimis habet longitudinem atque latitudinem. Primaque hæc figura est, & omnium recta quam maxime, & quatuor rectos angulos continet. Effectus vero Coelestium maxime per rectitudinem radiorum Angularumque resultant. Tunc enim stellæ magnæ

Maest.
Puis.
lib. 1. de
vultu Co-
lumbi pro-
phetici,
c. 12.

hier met vermaak aanh. al. „ Voor my, zegt hy, ik geloof niet
„ dat men den trap van uitmuntendheid en Eer, waar in het kruis
„ voor den Messias by de Egyptenaren was, zo zeer als een gemei-
„ genis van de goedertierende invloeding der Sterren moet aanzien,
„ dan als een voorteken van de kracht, die het door Jezus Chri-
„ stus hebben moet. Maar de starrekundige die kort na de opkomst
„ van 't Christendom bloeiden, de wonderen ziende die het kruis
„ in handen der Christenen uitwerkte, niet wetende of niet beken-
„ nen willende dat Jezus Christus 'er de oorzaak van was, heb-
„ ben al de kracht daar van aan de invloeding van de starren toe-
„ geschreven, schoon zy moesten acht gegeven hebben dat deze
„ wonderen door het kruis alleen en zonder den naam van Jezus
„ niet uitgewerkt wierden.

By de
Chine-
zen staat
het kruis
ook he-
dendaags
onder
hun beel-
d-sprake
te worden.

By de Chinezen * word het kruis hedendaags onder hunne beel-
d-sprake letteren gevonden, gelyk van ouds by de Egyptenaren:
Het is daar, gelyk het by die was, het zinnebeeld van de vol-
maaktheid, en betekent het getal van tien. Dit doet my opmerken
dat in het oude Romeinsche cyffer het getal tien door een 8. An-
dries kruis verbeeld word.

Het kruis is ook in de Mexikaansche Beeldspraken in het mid-
den van een karakter, dat het hoogste en volmaakte van al hun
cyffers verbeeld, zo wel als in hun wereldlyke Almanak, gelyk
ik in 't vervolg uitleggen zal.

De Op-
perprie-
ster der
Tarta-
ren
voert
den
naam
van La-
ma, dat
is te zeg-
gen het
kruis.
Voyage de
la Chine,
liv. 3 p.
194.

Vader Avril zegt in zyn reyzzen een zeer zonderlinge zaak,
daar hy van den opper-Priester der Tartaren spreekt, die als een
soort van Godheid op der Aarde is, waar voor alle de oosterlingen
een zonderlinge eerbied hebben. „ Het aanmerkenwaardigste is,
„ voegt hy 'er hy, dat hy den naam van *Lama* voert, dat in het
„ tartaarisch *het kruis* betekent, en de *Bogdoi*, die China in 't
„ 1644 veroverden, en die *Dalat-Lama* in de zaken van den
„ Godsdienst onderworpen zyn, dragen altyd kruiffen by zich,
„ die zy ook *Lamas* noemen, en waar voor zy de hoogste eerbied heb-

pere sunt potentes, quando quatuor Caeli tenent angulos imo cardines, Orientis
videlicet, Occidentisque, & medii utrumque. Sic vero dispositae radios ita
conjiungunt in se invicem, ut crucem inde constituent. Crucem ergo veteres
figuram esse dicebant, tum stellarum firmitudine fixam, tum earundem fortitu-
dinis susceptaculum, ideoque habere summam in imaginibus potestatem, ac vi-
res & spiritus suscipere Planetarum. Hæc autem opinio ab Ægyptiis vel inducta
est vel maxime confirmata, inter quorum caracteres Crux una erat insignis,
viam eorum more futuram significans, eamque figuram pectori Serapidis incul-
pebant. Ego vero, quod de Crucis excellentia fuit apud Ægyptios ante Chri-
stum, non tam muneris stellarum testimonium fuisse arbitror, quam virtutis
prælagium, quam à Christo esset acceptura. Astrologos autem, qui statim post
Christum fuerunt, videntes a Christianis miranda per crucem fieri, nescientes
autem vel nolentes in Jesum tanta referre, in Coelestia retulisse, quamquam con-
siderare debebant per Crucem ipsam absque nomine Jesu miracula minimè perpe-
trari.

* *Athab. Kirker. China Illustr. part. 6., cap. 4. de differentiâ inter Sinenfes &
Hærotypticos Ægyptiorum caracteres.* Certè inter Sinenfes caracteres Crux qua
tanto apud Ægyptios honore habebatur, sæpissime spectatur, quæ non secus ac
apud Ægyptios denarium numerum significat, perfectionis symbolum.

„ hebben. „ Maar
„ goddich zyn, en d
„ dese Vader daar
„ wanneer hy zegt „
„ kennis hebben ge
„ dit anbiddeleyke t

Tot een nieuw be
van de aanbidding v
te dienst op den ver
Lezer de heerlyke w
genius nazien

Het tweede dat ik
kruis in Amerika te
beurt zyn dat een var
daar eerst enige eeuw
was, en na dat de A
Pontus, Kappadocien
de grote Indien verke
Evangelium gepredik
behouden hadden, ge
die men geloofd dat d

Mischien ook dat i
ring van Choroës in
uit te werken, die va
en een eerbied voor z
dese Afgodische Nati
nieuwe Wereld kunne
Dit zyn niet als gilling
waarschynelyk zyn, n
gevoelen dat iemand v
om daar het Evangeliu
't is waar dat de Sc
de volkeren die in h
wonen, een volstandi
van de westelyke kult
zyn, daar wonderen t
alleen in het denkbeeld
stelyke overblyfzelen b

Vader Antoni Ruis
order van St. Augusty
loofde tot een bewys t
gene te bevestigen,
Braziliën, in Paraguay
kondigt heeft; maar b
stier zyn, en weinig die
men 'er op zyn best ui
gebeurt zyn dat ten ty
gonnen te varen, enig
Verde menigvuldig zyn
schipbreuk geleden he

„ hebben. Maar nademaal deze volkeren in den hoogsten graad afgodisch zyn, en dat hun Godsdiensf zeer oud is, geloof ik dat deze Vader daar een bewys uit haalt dat weinig overtuigend is, wanneer hy zegt „ dat dit genoeg te kennen geeft dat zy eertyds „ kennis hebben gehad van de heilige verborgenheid, waar van „ dit aanbiddelyke teken ons een eeuwig aandenken geeft. „

Tot een nieuw bewys van al't geen ik aangaande de oudheid van de aanbidding van 't kruis voor Christus geboorte, en hoe deze dienst op den verlosser zag, gezegt heb, kan de nieuwsgierige Lezer de heerlyke woorden van St. Romanus by den Dichter Fulgentius nazien.

Het tweede dat ik over het voorwerp van de aanbidding van 't kruis in Amerika te zeggen heb, is dat het wel zou kunnen gebeurt zyn dat een van de Natien, die dit wereldd deel bewonen, daar eerst enige eeuwen na den dood van Jezus Christus gekomen was, en na dat de Apostelen en hun opvolgers het Evangelium in Pontus, Kappadocien, Seythien, Perzien, Medien, Baktrianen, en de grote Indien verkondigt hadden; en dat deze Natien, die het Evangelium gepredikt was, niet als dit teken van het Christendom behouden hadden, gelyk men het van de Sokotorynen vermoed, die men geloofst dat door St. Thomas onderwezen zyn.

Misschien ook dat het ware kruis by de Perzen onder de Regering van Chosroës in hechtenis zynde, daar wonderwerken begon uit te werken, die van alle de naburige Natien gehoorst werden, en een eerbied voor zich verwekte, die tot de laatste tyden onder deze Afgodische Natien, waar van 'er enige van de laatste in deze nieuwe Wereld kunnen overgaan zyn, zal in stand gebleven zyn. Dit zyn niet als gissingen, die om de waarheid te zeggen, niet al te waarschynelyk zyn, maar die het ten minste meer gelyken als het gevoelen dat iemand van de Apostelen na Amerika doet trekken, om daar het Evangelium te verkondigen.

't Is waar dat de Schryvers het genoeg eens zyn, dat 'er onder de volkeren die in het uiterste einde van het zuidelyk Amerika wonen, een volstandige overlevering is, dat een vremdeling, die van de westelyke kusten van Europa schynt gekomen te moeten zyn, daar wonderen uitgewerkt had, waar van de geheugenis niet alleen in het denkbeeld der volkeren, maar zelfs in verscheide tallelyke overblyfzelen bewaart is.

Vader Antoni Ruis heeft na een zeker Geestelyk persoon van de order van St. Augustyn hier ontrent alles verzamelt, dat hy geloofde tot een bewys te kunnen trekken om het gevoelen van die gene te bevestigen, die geloven dat St. Thomas het geloof in Braziliën, in Paraguay, en in Peru zo wel als in Oostindien verkondigt heeft; maar behalven dat alle deze bewyzen zwak, en duister zyn, en weinig dit gevoelen begunstigen, is al het geen dat men 'er op zyn best uit bescuiten zou kunnen, dat het waarlyk kan gebeurt zyn dat ten tyden dat de Portugiezen na Oostindien begonnen te varen, enig schip, door de stormen, die ontrent Capo Verde menigvuldig zyn, geslingert op de kusten van Braziliën schipbreuk geleden heeft; en dat enig Geestelyk persoon, die uit deze

*Fulgens.
thym.
14. 6at.*

*a De
Aano
mer-
king.*

*De
Schry-
ver
geeft de-
ze laas-
te aan-
mer-
king
niet ho-
ger als
een gis-
sing op.*

*Anton.
Ruis.
Conqui-
sta Espia-
ritual de
Para-
guay 9
21. 5
sey.*

deze fchipbreuk geborgen mag zyn, in deze landen enig zaad van het Evangelium gezaait zal hebben. Dit is, alles dunkt my, wat een gezond en ryp oordeel toelaat te zeggen.

VIERENVYFTIGSTE HOOFSTUK.

Besluit
van het
Artikel
van den
Gods-
dienst.

IK zou my in een lankwyliger verhaal hebben kunnen inlaten, om te meer de overeenkomst die 'er tusschen den Godsdienst der Ouden, en de overblyfselen van dezen zelfden Godsdienst, die onder de Wilden van Amerika voortgezet is, gevonden word, te doen gevoelen, maar deze stof, die uit zich zelfs wydlopig is, heeft my reeds te ver doen afdwalen. De toepassing is overal licht te maken. Daar ontbreekt, zo 't schynt, niets aan, om deze gelykenis een groter licht by te zetten; als dat die gene, die over de Zeden der Wilden geschreven hebben, dezelve een weinig beter moesten verstaan hebben, en dat die gene die onder hen geleefd hebben, dieper tot in het merg der Godsdienstige oeffeningen, waar van zy niet als de schors gezien hebben, hadden kunnen indringen; dat zy uit de Wilden zelfs het oogmerk en de reden van deze oeffeningen, en den zin dien zy aan hun fabelen en verborgentheden geven, hadden kunnen leren, en in 't algemeen wat de ziel is van 't geen zy ontrent dit stuk uit een oude overlevering ontfangen hebben. Maar het is waar, dat nademaal zy een menigte van hun eerste gewoontens verloren hebben, voor al zedert de Europeanen met hen verkeer hebben, men ook geloven mag dat zy 'er weinig meer van weten als 't geen zich voor 't oog vertoont, en dat zy van hun kant door vleeschelyke en grove denkbeelden verbafter hebben, 't geen de Ouden van hun kant door een menigte fabelen en bygelovigheden verdorven hadden.

De
Gods-
dienst
voor-
heen in
alle
Men-
schelyke
zaken
ge-
mengt.

De Godsdienst was voorheen in alles wat de menschen deden gemengt, voor al in de openbare handelingen, waar in alles onder zyn gebied hoorde. Dit zou gemaklyk by de Ouden te bewyzen zyn, en men ziet 'er noch overblyfselen van in alle de plechtigheden der Wilden. Maar hedendaags het gevoelen van godsdienst byna uitgewischt zynde, zyn deze plegingen van godsdienst niet meer als enkele burgerlyke Zeden en gewoontens, om welke te behouden en noch in acht te nemen zy byna geen andere reden meer zien, als dat zy die van hun Voorouders ontfangen hebben, en dat hun Land zo gemaakt is, op dat ik my, gelyk zy doen, uitdrukke. Hoe ver laat God niet toe dat de menschen, hoe veel verstand zy anders hebben, zich verblinden, wanneer zy het licht van de Reden voor de begeerlykheid en de beestachtigheid hunner driften doen wyken.

Om deze reden zal ik my vergenoegen om elders in de Beschryving hunner Zeden vele zaken te verhalen, die ik onder dit Hoofstuk had kunnen brengen om het verband dat zy natuurlyk met den Godsdienst moesten hebben, maar dat zy na 't schynt niet meer hebben, om dat de Godsdienst weinig deel meer in hun doen schynt te hebben.

Ik heb 'er evenwel genoeg van gezegt om te doen zien dat de

ma-

maker van de Na-
heeft dat hy toe-
by wien hy zodan-
len van enige goe-
om aan te tonen
zelfden oorspron-
heilig en zuiver
in zyn oogmerk,
alles beërcht; een
veld, en een onge-
drag der men'sche-
fening van God
of om een God te
meê te bemoejen.
Godsdienst verbaas-
tenheid en ondeu-
deszelfs Wezen en
De Wilden heb-
merk en al de pli-
gen van de dood n-
deren, schoon zy
zyn bot en zondig
oude, maar zyn z-
Romeynen, die de
maaktheid gebrach-
sche Wysgeerte ge-
Godsdienst door een
ongezoute verdicht-
ker Goden aangebe-
rook toezwaaiden:
godifery vervallen
dichtzelen zelfs spre-
Afgoden de eerbe-
taatkunde hen ver-
den in hun tempels

maker van de Natuur zich zodanig voor de natien niet verborgen heeft, dat hy toegelaten heeft dat 'er heele volkeren zouden zyn, by wien hy zodanig onbekent zou wezen, dat men 'er geen gevoelen van enige godheid of dienst zou hebben: ik heb genoeg gezegt om aan te tonen dat de Godsdienst by alle Volkeren een en den zelfden oorsprong gehad heeft; dat dezelve in dezen oorsprong heilig en zuiver geweest is, streng in zyn oeffeningen, verheven in zyn oogmerk, en veronderstellende een opperste Wezen dat over alles heerscht; een God die iets anders was als deze tastelyke wereld, en een ongevoelige stof, of een Wezen dat zich met het gedrag der men'schen niet bekommerde. Men zou zulke strenge oeffeningen van Godsdienst voor geen heilfenschim ingestelt hebben, of om een God te eren, dien men veronderfelde zich nergens mee te bemoeien. De onwetentheid en de ondeugt hebben dezen Godsdienst verbaasert, maar verliest de Godsdienst door de onwetentheid en ondeugt zyn rechr, en is dit zelfs niet een bewys van dezelfde Wezen en Heiligheid?

De Wilden hebben zo wel als de Ouden in het voorwerp, oogmerk en al de plichten van den Godsdienst gedwaalt. De gevolgen van de dood maken hedendaags weinig indruk op hun gemoederen, schoon zy de ziel onsterffelyk stellen. Hun bygelovigheden zyn bot en zondig, zy voegen alle dagen noch nieuwe, by de oude, maar zyn zy misdadiger en botter als die der Grieken en Romeynen, die de wetenschappen en kunsten tot de hoogste volmaaktheid gebracht hebbende, uit hun ontdekkingen en hun ganteliche Wysgeerte geen andere vrucht gehaakt hebben, als dat zy den Godsdienst door een oneindige menigte van zeer belagchelyke en ongezoute verdichtzelen verdorven hebben, en dat zy verachtelyker Goden aanbeden hebben als de menschen die hun den wieroek toezwaaiden: of wel dat zy tot een soort van wezentlyke Ongodistery vervallen zyn, die uit de buitensporigheit van hun verdichtzelen zelfs sproot; in gevolge van dewelke zy van harten hun Afgoden de eerbewyzingen weigerden, die de wellevetheid en haatkunde hen verplichte voor 't oog van de wereld aan deze Goden in hun tempels te betuigen.

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A

DERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Burgerlyke Regering.

Ver-
fcheyde
soorten
van Re-
gering.

Een
hoofd-
ge Re-
gering.

En heeft de Wilden van Amerika geen minder on-
gelyk aangedaan, met hen voor woefte menfchen
zonder Wetten en Staatkunde te doen doorgaan,
als met te zeggen dat zy geen Godsdienst ter wo-
reld hadden, en dat men 'er by hen geen teken
van vond. Ieder Natie heeft zyn Regerings-vorm.
By zommige ziet men de Monarchy in haar vol-
maaktheid, met een grote eerbied voor hunne Koningen, en een
volftrekte afhankelykheid van al hun willen en wenken. Te Me-
xiko en te Peru wierden de Vorften tot aanbiddens toe ge-eert.

Enige volkeren van Louisiana en Florida fchynen noch heden-
daags hun Opperhoofden een Godsdienstige en Godlyke eer te be-
wyzen, als Afbeeldzels van de Godheid, en als Goden zelfs. Tot
de Hoofden van de dwalende Natien der Algonkynen en der Bar-
baren van het zuidelyk Amerika toe, matigen zy zich een onbeperkt
gezag aan, daar zy zo opftaan, dat zy zich liever in gevaar willen
ftellen van verdelgt te worden, als zich zamen verenigen, uit vrees
van iets van dit gezag te verliezen.

Ieder van deze kleine koninkjes maakt een staat van de eene klei-
ne Rivier tot de ander uit; Deze Rivier voert zomtyds den naam
van het opperhoofd en van zyn dorp, 't geen myns bedunkens by
na op den zelfden voet in de Oudheid toe gaande, het gevoelen

V A

van de herfche-
bracht; dien me-
van hun Opperh

T W

DE Regering
zeer door
vorm (want bey
oudfte onder de
Kadmonceers bew
land Kréta gele
regel begon te m
van Griekenland
hiftoerien zo beroe
lang met roem ha

De eerste fchich
het Eyland Kreta
mantus genaamt,
fte Zeden der me
te menfchen, die
noden hadden, ha
Jupiter ontfangen
Minos, den zelfde
dezen God, en br
vende zich voor
zelfs geha had.

Het volk luifter
williger, om dat
ning ftelede, en da
en de bevelen van

Daar zyn 'er ve
ben. Diodorus va
ftaan heeft om ze
foon fchynt te ve
Schryvers, die ge
den gehad hebben
dat deze wyze We
ne en Feda het n
van dezen laatftgen
vaardig en gematig
't is dan waarfch
hy leefde. Men za
fonen van den zelf
acht geeft op de ge
den noch hebben v
na een zekeren tyd

Deze Regerings
fteden van Grieken
in deze ftad invoerd

van de herfchepping dezer Koningen in Rivieren in zwang bracht; dien men den bynaam van *Cornigeri* gaf, tot een teken van hun Opperheerschappy.

TWEDE HOOFSTUK.

DE Regering van weinigen en van de besten schynt ook zeer door Amerika verspreyd te zyn. Dit is die Regerings vorm (want beyde komen zy wel over een) die my dunkt dat de oudste onder de Barbaren geweest is; die Griekenland voor de Kadmoncers bewoonden, waar van de eerste gronden op het Eiland Kreta gelegd wierden; om dat men daar van dezelve een regel begon te maken, die naderhand door de voornaamste steden van Griekenland; gelyk Athene, Sparte en andere die zich in de historien zo beroemt gemaakt hebben, en die zich etlyke eeuwen lang met roem hanthaafden, aangenomen wierd.

De eerste stichter van deze Regering van weinige Hoofden op het Eyland Kreta was een man van een grote vroomheid, Rhadamantus genaamt, welke op de zelfde wyze gelyk Cekrops de wettige Zeden der menschen in Attika had getemt, ook ziende dat de te menschen, die dag op dag vermenigvuldigden, een breidel van noden hadden, hun wetten gaf, die hy veinsde uit den mond van Jupiter ontfangen te hebben. Langen tyd daarna verborg zich Minos, den zelfden weg inslaande, negen jaren lang in het hol van dezen God, en bracht deze Regeringsform tot volmaaktheid, gevende zich voor een Profeet uit; die groten omgang met Jupiter zelfs gehad had.

Het volk luisterde na hem, en onderwierp zich zo veel te vrywilliger, om dat hy de vryheid tot grondslag van hun samenwoning stelde, en dat hy de burgerlyke regering van den Godsdienst en de bevelen van de Godheid deed afhangen.

Daar zyn 'er verscheide die dezen naam van *Minos* gevoert hebben. Diodorus van Sicilien telt er twee; Strabo die verlegen gestaan heeft om ze uit elkander te kennen, en die ze in eene persoon schynt te verwarren, volgens het gebruik der Griekische Schryvers, die geen duidelyke kennis genoeg van deze eerste tyden gehad hebben, heeft evenwel moeite gehad om te geloven, dat deze wyze Wetgever die Minos was, welke als Vader van Ariadne en Fedra het meeste bekend was. In der daad de Regering van dezen laatstgenoemden was eer hevig en geweldig, als rechtvaardig en gematigt.

't Is dan waarschynelyk dat Minos de Wetgever veel vroeger als hy leefde. Men zal niet verzet staan dat men dus verscheide personen van den zelfden naam in een verfmolten heeft, wanneer men acht geeft op de gewoonte die de Ouden hadden en die de Wilden noch hebben van de doden weer op te wekken en hun namen na een zekeren tyd te doen herleven.

Deze Regeringsform bleef langer te Sparta als in alle de andere steden van Griekenland in gebruik. 't Was Lykurgus die dezelve in deze stad invoerde. Deze Vorst, die Voogt van zyn's Broeders

Olygarchale en Aristocratische Regering.

Ephor. apud Strab. lib. 1 p. 328. Diod. lib. 4. p. 183.

Strab. ibid. Platon. Valer. Max. & alii. Diodor. Sic. loc. cit. Strabo loco cit.

Platarch. in Lycurg.

De wet-
ten der
Kreten-
zers en
der La-
cedemo-
niers
quamen
zeer wel
overeën.
Lykur-
gus boe-
zeemt
zyn
Lands-
luiden
een die-
peerbied
voor de
oudheid
in.

Herod.
lib. 10.
n. 173.

zoon was, verbande zich zelve met zyn eigen land, en eenigha-
stig woord dat men hem gegeven had, en ley zich op 't reyzen
om de Zeden en gewoontens der Natiën te leren. Hy hielt een
lang verblyf op het Eyland Kreten, daar Thales toen bezig was
om Lofzangen voor de Goden op te stellen, en de Wetten van
Minos tot volmaaktheid te brengen, gelyk Minos zelfs over die
van Rhadamantus gearbeyd had. Lykurgus leerde veel uit den
omgang met dezen groten Geest, en zyn gemenebest oprichtende
ley hy zich zodanig toe om de denkkeelden der eerste Wetgevers
van het Eyland van Kreten te volgen, dat 'er niets meer na elkan-
der geleek als de Wetten der Kretenzers en der Lacedemoniers.

Lykurgus weer te Sparte gekomen zynde, wierd daar wel van
zyne landsluiden ontfangen, en hy was gelukkig genoeg om daar
de schets van zyn Regering te doen aannemen. Vooral boezemde
hy hun een oneindige eerbied voor de Oudheid, en de grootste af-
keer voor nieuwigheden in; en hy wist zo wel de Zeden der
eerste volkeren te doen herleven, dat zyn Regeringsform by na
zonder eenige verandering meer als 700 jaren na hem in stand
bleef, ter oorzaak van den eerbied dien hy hun voor de Oudheid
ingeboezemt had.

Die Barbaren die op verscheyde tyden genoodzaakt wierden het
Eyland van Kreten en de andere landen van Griekenland te verla-
ten, om elders volkeryen te planten, brachten de Wetten van
hun land daar zy zich ter neer gingen zetten. Sarpedon, by voor-
beeld, voerde die van het Eyland Kreten by de Termynen in Ly-
ciën in. Hierom heeft Herodotus geschreven dat de Lyciers door
de Wetten der Kretenzers en der Kariërs bestierd wierden, die
den zelfden oorsprong hadden.

- Dit belette niet dat de dus overgevoerde Volkeren zich ook niet
na de Wetten der Landen, daar zy aanquamen, schikten, en een
mengeling van die gene, die zy hadden met die van hun herber-
gers of van de bureu daar zy zich mee vereenden, maakten.

DERDE HOOFTSTUK.

Vrouw-
e Rege-
ring.

DE Vrouwe Regering, die de grondslag van die der Lyciers
was, kon certyds wel aan by na alle de Barbaren van Grie-
kenland gemeen geweest zyn, nademaal zy genoegzaam onder byna
alle de Volkeren verspreyd was, die 'er uitgekomen waren, gelyk
ik het van de Kantabers, van de Volkeren van Spanje en die van
klein Azie bewezen heb. Het zou ook kunnen zyn d. t. zy van de
Amazonen, wier ryk zo wyd uitgestrekt was, herkomstig was.
Het is waarschynelyk genoeg dat deze Vrouwen, waar van zich
eenige in Lycie ter neer zetten, daar zy door Bellerophon en ver-
volgens de Grieken verwonnen wierden, eindelyk den oorlog
moede zynde, en haar val en ondergang voorhanden ziende, ein-
delyk een verdrag met haar vyanden aangingen; dat zy hen in de
steden, die zy gebout hadden, ontfingen; van de eene kant de
heerschappy, daar zy reeds in 't bezit van waren, behoudende, 't
zy van de landen die zy bebbuden, 't zy van de kinderen, die zy
op-

V. A.

opvoeden; en-
weten, maken
hare, en hun d
niet als de eer-

V. I.

DE zorg der
in handen
kleine volkeren
was, een lichaam
en niet door gesl-
van Pontus getui-
den; ieder had
wanneer 'er het g-
een verbond te n-
ring in een van
ieder stad in 't by-
het recht van de
heid toe: zy erke-
zy Lyciërbv noem-
zy zodanig de ma-
'er geen stad was

Hun gemenebest
van de Romeinen
niets aan de Lycie
niet kon benadele-
lyk, hun toelaten
tens, die zy van h-
de verondersichikk
vorderde.

Dit was zelfs ee-
keren, die begrep-
dat op een billyke
gene dat zich door
zen, die tot de he-
ding geven, zich
schoon zy tot in
door de voordeler
hadden zedert zond
Ciliciërs, de Pamfi-
hun zeeroveryen zi-
en onrechtvaardigh-
oorzaak waarom de
zich hun haat op de
Men ziet hier uit
had heeft te zeggen
in tegendeel hadden
de verzekering van
wy persoon van d

opreeden; en dat zy van de andere kant den mannen ook eer be-
wezen, makende een mengeling van derzelver gewoontens met de
hare, en hun de zorg van de zaken overlatende, zo dat dezelve
niet als de eer daar van hadden, en zy al het wezentlyke.

VIERDE HOOFSTUK.

DE zorg der zaken dus als by wyze van volmacht by de Lyciers
in handen der mannen zynde, maakten zy van verscheide
kleine volkeren uit hun buurt, waar van ieder meester tot zynent
was, een lichaam van een gemenebest uit, dat door gewoontens
en niet door geschreevte Wetten bestiert wierd, gelyk Heraklides
van Pontus getuigt. Zy hadden, zegt Strabo, drie en twintig ste-
den; ieder had haar overheden en wetten in 't byzonder, maar
wanneer 'er het gemene welzyn aarhing, dat 'er eede of oorlog of
een verbond te maken was, enz. hielden zy een algemene vergade-
ring in een van de steden die tot deze zaak het gelegenste was:
ieder stad in 't byzonder stuurde daar haar afgezanten na toe, met
het recht van de stemmen, en alles ging 'er met de uiterste billik-
heid toe: zy erkenden in deze vergaderingen een Opperhoofd dien
zy *Lyciarch* noemden, en verkozen andere lager overheden, daar
zy zodanig de maat in hielden en het gemene best beoogden, dat
'er geen stad was, of zy had deel aan de ampten, en eertitelen.

Hun gemenebest was altyd in een bloetjenden staat tot de tyden
van de Romeinen, die zich meester van Azie gemaakt hebbende
niets aan de Lyciers overlieten, als 't geen hun opperheerschappy
niet kon benadelen; maar voor 't overige handelden zy ze gunstig-
lyk, hun toelattende van zich volgens de Wetten en de gewoon-
tens, die zy van hun Voorzaten ontfangen hadden te bestieren, met
de veronderfchikking die het opperste recht van hun overwinnaar
vorderde.

Dit was zelfs een beloning voor de gematigheid van deze Vol-
keren, die begrepen hebbende, gelyk de Spartiaten, dat een Ryk
dat op een bilyke middelmaat gegrond is, duurzamer was als dat
gene dat zich door de begeerlykheid van rykdommen laat opbla-
zen, die tot de heerschezucht en afgunst der naburige staten aanlei-
ding geven, zich met hun armoede te vreden hadden gehouden,
schoon zy tot in Italiën toe meesters van de zee geweest waren
door de voordelen die zy op hun vyanden behaalt hadden. Zy
hadden zedert zonder ontroering de Kretenzers, de Pizidiërs, de
Ciliciërs, de Pamfiliërs en de Kariërs, de Middellantfche zee door
hun zeeroveryen zien onveilig maken, zonder deel aan hun handel
en onrechtvaardigheden te willen nemen; dit was in der daad de
oorzaak waarom de Romeynen hen veel beter als de anderen, die
zich hun haat op den hals gehaalt hadden, handelden.

Men ziet hier uit hoe groot ongelyk Heraklides van Pontus ge-
had heeft te zeggen, dat zy van den roof en plundering leefden;
en tegendeel hadden zy een zulken afschrik voor dievery, volgens
de verzekering van Nikolaas van Damascus, dat zo onder hen een
vyr persoon van deze misdaad overtuigt wierd, dezelve met de

Rege-
ring der
Lyciers.

Heracld.
loc. cit.

Strabo
lib. 14.
457.

Lyci-
arch of
Opper-
hoofd
der Ly-
ciërs.

Heracld.
loc. cita-
to.

slaverny daar over gestraft wierd , om door deze strengheid te kennen te geven dat deze misdaad een van die gene is , die den mensch het meeste schande toebrengen , en dat zy niet als het ergste schuim , gelyk de slaven zyn , past.

De Lyciers hadden zonder twyffel tot de tyden van de Romeinen hun Zeden veel beschaaft , en hun Regering tot volmaakter stand gebracht door de nabuurschap en den omgang met de volkeren van Griekenland ; maar de veranderingen , die zy 'er in gemaakt hadden , hadden den grond zelfs en de wezentlykheid van hun gemenebest niet verandert , die altyd dezelfde gebleven is tot de latere tyden van het Roomsche Ryk toe.

VYFDE HOOFSTUK.

Rege-
ring der
Iroko-
zen en
Huron-
nen.

Hoedanig ook de oorsprong der Irokoizen en der Huronnen is , zy hebben deze zelfde Regerings-form in haar eerste eenvoudigheid behouden. Want behalven deze Vrouwe-regering ; die volkomen eveneens als die onder de Lyciers is , en daar de staatszorg niet als by wyze van volmacht in handen van de mannen is , bestieren alle de dorpen zich op dezelfde wyze door zich zelven , en als of zy van den ander onafhankelyk waren. Men ziet in ieder de zelfde verdeling der huisgezinnen , de zelfde regerings-wetten , de zelfde order , zo dat die 'er een ziet die ziet ze alle. Maar wanneer 'er zaken te verhandelen zyn , die het gantsche lichaam der Natie raken , maken zy een algemene Raadsvergadering daar zich de afgezondene uit ieder dorp na toe begeven ; 't geen met zo veel gelykheid geschied en met zo veel yver voor het gemene best , dat 'er een verwonderens-waardige zamenstemming en eendracht uit ontstaat , die het behoud van de Natie uitmaakt , en die niets , om deze reden , in staat is om te verbreken.

Van de
geslachten
of
stammen.

Dit is maar een algemeen denkbeeld van hun Regering. Om na tot een byzonderer verhaal te komen , ieder dorp is , gelyk ik gezegt heb , in drie geslachten verdeelt ; te weten dat van den Wolf , van den Beer , van de Schildpad. Ieder geslacht heeft zyn Hoofd , zyn Agoianders , zyn Gryzaarts , zyn Krygsknechten. Alle te zamen verenigt maken het lichaam van het dorp en den staat van hun gemenebest uit.

Deze geslachten zyn 't geen eertyds de Stammen waren , en wy zullen ons zomtyds van dezen naam bedienen , om ze te betekenen.

De oorsprong der Tribus of Stammen is zeer oud , en het woord geeft in zyn betekenis het getal der verdelingen te kennen , die in de eerste tyden by de meeste volkeren waren , 't zy dat men hier door drie verscheide takken van een zelfden stam wilde verbeelden , 't geen men op de drie kinderen van Noach zou kunnen t'huis brengen , wier nakomelingschap op verscheide plaatzen door een gemengt en verward wierd ; 't zy dat het in der daad drie verscheide Volkeren waren , die zich verenigt hadden , gelyk in de slichting van Rome de Rhamnesiers , de Tasiens en de Luceres , waar van Romulus , Tatius , en Lukumon de hoofden waren.

Afscon-
Padian.
in Oras.
3. contr.
verrems

Deze verdeling
en , dat Minos in
Doriens , onder w
ding gaf om ze in

Hierzelfde vond
mazonen en by de

By de Solymers
naderhand de Fab
wangedrocht uit d
dert , waar van he
het middelf van e
dat zelfs volgens H
hoofd van ider van

My is niet onbew
Fabel na Nymfodor
van Lycien verston
niet meer gezien w
voedde ; halfwegen
daar verscheide ku
groot getal slangen

Andere leggen di
rosen verwon , te w
Leeuwen vergeleken
door haar snelheid in
en de Lyciers , door
hem leyden.

Plutarchus geeft e
een beroemt zeefschu
kusten van Lycien o
beeld een Leeuw op
draak aan de achterit

Maar de natuurlyk
't eerste boek van zyn
zegt dat het drie Hoo
Trosibis waren , dat i
met deze namen van
hy evenwel zelfs niet
het onkent deze nam
zyn) Orsalus de Ge
het hoofd van de Slan

Als de Stammen de
onderscheiden waren
haard van zyn stam ge
ken , en 't geen heder
niet bevestigd word , i
sche en Huronische g
Schildpad , door wel
geslachten zelfs betek
nikleggen. De Wilde
St. Laurens en ontrent

Deu

Deze verdeling was oudstijds op het gantsche Eiland van Kreta, dat Minos in drie delen verdeelde, en in 't byzonder by de Doriers, onder wien men dezelve verdeling zag. 't geen aanleiding gaf om ze in drie verdeelt te noemen.

Heerzelve vond men in klein Azie by de Solymers, by de Amazonen en by de Lyciers.

By de Solymers veroorzaakte die onderscheyd van Stammen, naderhand de Fabel van de Chimeer, die Homerus ons als een wangedrocht uit drie verscheide dieren te zamen gestelt, affchildert, waar van het hoofd tot de schouders van een Leeuw was, het middelrif van een wilde Geyt, en de staart van een Draak: of dat zelfs volgens Hesiodus op een zo wanschiklyke mengeling een hoofd van ider van deze dieren had.

My is niet onbewuut dat de gemene uitlegging die men aan deze Fabel na Nymfodorus geeft, is, dat de Ouden daar door een berg van Lycien verstonden; wiens top vlammen uitwierp, 't geen 'er niet meer gezien word, en veel wilde dieren gelyk Leeuwen, enz. voedde; halfwegen den berg waren 'er aangename weylanden; daar verscheide kuddeu geyten weyden, en aan den voet een groot getal slangen en andere venynige dieren.

Andere leggen dit verdichtzel op de drie Natien uit, die Belle-rosen verwon, te weten de Solymers, die om hun moed by de Leeuwen vergeleken worden; de Amazonen, de wilde geyten door haar snelheid in 't lopen als zy op de bergen jagen gelykende; en de Lyciers, door de Draken verbeeld, om de lagen die zy hem leyden.

Plutarchus geeft een andere uitlegging, en zegt dat Bellorofon een beroemt zeeschuimer, Chimoeus genaamt, verwon, die de kusten van Lycien onveilig maakte en die op zyn schip tot zinnebeeld een Leeuw op de voorleiven, een Geyt ter zyden, en een draak aan de achterleiven had.

Maar de natuurlykste uitlegging is deze die de Heer Bochart in 't eerste boek van zyn Heilige Aartryksbeschryving geeft, daar hy zegt dat het drie Hoofden van de Solymers, *Arjalus*, *Arios*, en *Trofbis* waren, dat is te zeggen (gelyk hy het zoekt uitleggen met deze namen van Fenicische wortelwoorden afteleyden, daar hy evenwel zelfs niet te veel staat opmaakt, om dat de Schryvers het onkent deze namen en de wyze van die te schryven niet eena zyn) *Arjalus* de Geyt, *Arios* de Leeuw, en *Trofbis* de Slang of het hoofd van de Slang.

Als de Stammen der Solymers door de namen van deze dieren onderscheyden waren geweest, en dat hun hoofden ieder den naam van zyn stam gevoert had, daar zou niets zonderlings insteken, en 't geen hedendags door het voorbeeld der Wilde namen niet bevestigd word, en van het onderscheyd van de drie Irokoische en Huronische geslachten van den Wolf, den Beer, en de Schildpad, door welker namen de Opperhoofden zo wel als de geslachten zelfs beteken worden, gelyk ik het noch breder zal uitleggen. De Wilden die ontront den oorsprong van den vloed St. Laurens en ontront Mississippi wonen, die men in Kanada onder den

Strabo lib. 2 p. 318.

Homer. Iliad. V. 186.

Homer. Iliad. 6.

Geogr. 1. Cap.

den naam van de bovenlandfche Nation begrypt, zyn alle doot Stammen onderscheyden, en ieder Stam voert den naam van enig dier; en 't is zonder twyffel om dezelfde reden dat de meeste namen der eerste Aziatische en Egyptische Volkeren ook de namen van dieren zyn, die by hen Zinnebeelden van de godheid waren.

Het zyn deze zelfde hoofden *Arios*, *Arsalus* en *Trofibis*, waar van Plutarchus schryft dat de Solymers Goden maakten, na dat Saturnus hen had doen sterven. Homerus zegt dat de Lyciers, vyanden van de Solymers, deze Goden vervloekten, 't geen niets anders betekent als dat door de namen dezer Hoofden de Solymers en hun Land verbeeld wierden, welke die onder de Lyciers die met hen in oorlog lagen, (want toen waren alle de Volkeren van Lycien niet tot een lichaam van een Natie vereent) duizent vloeken na de kop wierpen, volgens de gewoonte die de Wilden noch hebben van in hun krygsgezangen hun vyanden duizent scheldwoorden te geven, noemende alleen de Hoofden, waar door zy het land en het lichaam der Natie, die zy willen beoorlogten verstaan.

*Apoll.
Rhod. lib
2^e. pag.*

Apollonius van Rhodus verzekert dat de Amazonen niet in een stad woonden, maar dat zy in stammen verdeelt waren, en in drie onderscheyden, namelijk de Themascyrische, de Chadesische, en de Lykastische.

Strabo schryft ook dat de Lyciers in drie delen verdeelt waren. Maar hy zegt dat dit onderscheyd volgens den rang der steden was, die hy in drie orders verdeelt, waar van de grootste drie stemmen in hun vergaderingen hadden, de middelmatige twee, en de kleine maar een.

*Diod.
Sic. lib 3.
p. 132.*

De Amazonen hadden verscheide steden gebout, gelyk *Efzes*, *Kumen*, *Myrrhina*, enz. 't is waarschynlyk dat zy in alle deze steden door stammen onderscheyden waren, zo dat 'er in ieder van alle drie gelyk waren, en de Lykastische, gelyk ik reeds gezegt heb, komen te enemaal met het geslacht van den Wolf by de Huroanen en Irokoizen over een.

Apollonius van Rhodus en Strabo kunnen wel verwart hebben, 't geen het ver afwezen van den tyd kon verandert hebben, of de wydasgelegenheid der plaatzen hen niet in den grond deed kennen.

Na 't verloop van jaren is de naam van *Tribus* gebruikt om al de takken van een zelfde geslacht te betekenen, hoe sterk zy ook in getal waren, gelyk men er zich ook van bedient heeft om in de steden niet meer de verdeling der Volkeren, maar de verscheide wyken van deze zelfde steden aan te wyzen, die merkelyk in de wereld vermeerderd waren.

Wat de Irokoizen aangaat, nademaal zy altyd weinig in getal geweest zyn, en dat de noodzakelykheid van na een andere plaats te verhuizen, wanneer hun landen afgeweid zyn, hen genoodzaakt heeft om zich in verscheide dorpen te verdelen, liever als door de menigte van menschen in een dorp alleen van honger te sterven, hebben zy hun oude verdeling gehouden, en daar is niet als het geslacht van de Schipad, dat in de groote en de kleine gemaaldeelt is.

VIER.

Handly
1200 ZES

Ieder Stam heeft zyn of de Archageten Sparten waren, of de Romulus, Tatus en de den geest, wyzen hun zyn. Want behalve de ren, hebben zy 'er regtsgebied zyn.

De eerste van deze gen de Edelman by u woord om den Adel men zelfs die zy vers zyn. In dezen zin zyn *Hannowara*, dat is te dit gezegt of gedaan.

te gelyk en zonder de landen die 'er ondsel belagchelyk voorkheid de namen der v de Godheid waren, waren, die 'er het zi ander indruk maken.

By de Mendesijs, van een bok, verbeel was zo veel of men z en my dunkt dat niet Koninglyke waarde als het denkbeelt en d zich bedienden, van Godheid in haar naam *Gda*, dat de Gryzaar kent. Deze naam ko plaats bekleed niet ov maar hy slaat op het k bied voor willen verwheid en andere hoeda moeten hebben, die d ders of Herders der noemt. Eindelyk, zy zelfs aan; dus zyn on onder de *Tionnontous* namen, die aan het la zyn. voornaamlyk aan

Want schoon de H schoon zy alle naauwk zy alles wilden aan zic 'er evenwel altyd en

ZESDE HOOFSTUK.

Ieder stam heeft zyn Hoofd, die onder hen 't geen de Koningen of de Archageten, van de twee geslachten der Herakliden te Sparten waren, of te Rome de Hoofden van de drie Volkeren Romulus, Tatus en Lukumon. De nar ..., die men aan deze hoofden geeft, wyzen hun voorrang in den stam aan, aan wiens hoofd zy zyn. Want behalven de namen die zy gelyk andere burgers voeren, hebben zy 'er noch andere, dat namen van waardigheid en rechtsgebied zyn.

De eerste van deze namen is die van *Roiander Gda*, dat is te zeggen de Edelman by uitmuntentheid, van *Gaiander*, een gebruikelijk woord om den Adel te beteken. De tweede is die van de stammen zelfs die zy verbeelden, en die als in hun persoon vergadert zyn. In dezen zin zeggen zy de *Hogouako*, de *Hofkervouak*, de *Hannomara*, dat is te zeggen de Wolf, de Beer, de Schilpad heeft dit gezegt of gedaan. Door deze wyze van spreken beteken zy te gelyk en zonder dubbelzinnigheid de Hoofden, de stammen, en de landen die 'er onder horen. Deze namen zullen ons zonder twyfel belangchelyk voorkomen, maar zo men overweegt dat in de Oudheid de namen der volkeren, gelyk wy gezegt hebben, namen van de Godheid waren, en dat deze wederom namen van de dieren waren, die 'er het zinnebeeld af waren, zal dit zonder twyfel een ander indruk maken.

By de Mendesiers, by voorbeeld, daar Pan onder de gedaante van een bok verbeeld wierd, te zeggen Mendes heeft gezegt, was zo veel of men zeyde Pan heeft gezegt, God heeft gezegt; en my dunkt dat niets bequamer is om ons een denkbeeld van de Koninglyke waarde of van het gezag der Opperhoofden te geven, als het denkbeeld en de uitdrukkingen zelfs waar van de Volkeren zich bedienden, van hun Hoofden sprekende, als of zy van de Godheid in haar naam spraken. De derde naam is die van *Roksten Gda*, dat de Gryzaart of den Ouden man by uitmuntentheid betekent. Deze naam komt altyd met de jaren van den genen die de plaats bekleed niet over een, want het is dikwils maar een kind; maar hy slaat op het karakter waar mée hy bekleed is, daar zyeerbied voor willen verwekken door een naam, die de ryphed, wysheid en andere hoedanigheden te kennen geeft, welke die gene moeten hebben, die door hun rang en uitmuntentheid als de Vaders of Herders der Volkeren zyn, gelyk Homerus ze dikwils noemt. Eindelyk, zy nemen ook den eigen naam van het Land zelfs aan; dus zyn onder de Onnantagufen, Sagofendageten, en onder de Tionnontouanen *Tjonnongeritaoui* en *Tjonninnokaraouen* namen, die aan het land en aan zommige der Opperhoofden eigen zyn, voornaamlyk aan dien genen die Meester van het dorp is.

Want schoon de Hoofden een gelyk gezag schynen te hebben, schoon zy alle naauwkeurige acht geven om niet te schynen als of zy alles wilden aan zich trekken, en volkomen den meester spelen, is 'er evenwel altyd enige voorrang van den een boven de anderen;

Ff

en

Namen
der
Hoof-
den.

Pan by
de Men-
desiers
onder
de ge-
daante
van een
bok ver-
beeld.

Alle de
Hoof-
den heb-
ben geen
gelyk
gezag.

en dit is voor zo ver ik 'er van oordelen kan, of hy wiens Hut het dorp geflicht heeft, of wie 't flam het tabyffe is, of ook wel die gene die om zyn bequaamheid het meefte geacht wordt. Evenwel beken ik dat ik dit niet voor vast kan zeggen.

De waardigheid van Hooftmen is voor zyn leven en eerlyk in zyn Hut, gaande altyd tot de kinderen van zyn moeyen, zulten, of nichten van 't Moeders zyde over. Zo dra de boom gevallen is moet men dien, zeggen ze, weer oprechten. De Matroon die het voornaamfte gezag heeft, pleegt op een flam, na het reeds mede van haar Hut gedaan te hebben, met die van haar flam raad, dien zy hun toeflemming doet geven voor dien genen dien zy tot de opvolging verkozen heeft, 't geen haar genoeg vry staat. Zy geeft altyd geen acht op het eerfte-geboorte-recht, en gemeenlyk neemt zy dien genen die het bequaamfte fchynt om door zyn goede hoedanigheden dezen ring ftande te houden. De Keur gevallen zynde, gefchied de voorttelling daar van in 't dorp door porceleine halftanden. Men doet niet anders als den verkooren daar te verzoeken, en hy word op ftande voet uitgeroepen en erkent. Men roepthen op de zelfde wyze uit en vertoont hem in de andere dorpen van de Irokoifche natie, en by alle de andere bondvolkeren; en deze verkiezing word altyd met feften en plechtigheden gevierd. Hetzelfde gefchied byna by de andere natien als 'er een Hooft verkoort word.

De Boom dus weer opgerecht zynde, voegt men, zo de verkooren perfoon noch te jong is en onbequaam om de zaken zelfs te beftieren, by den boom takken om hem te onderfteunen; en het vallen te beletten: dat is te zeggen, dat men hem geeft, 't geen de Spadieren noemen, een voogt, of Regent noemen, gelyk men noch hedendaags in de Koninkryken gedurende een minderjarigeid doet. Deze voogt word te gelyk met zyn Weeskind overal erkent en uitgeroepen, en hy word in perfoon, in name van den minderjarigen, met al dat gene beladen dat deze zott moeten voor het gemene beft doen, zo zyn jaren hem hier toe bequaam maken.

't Gezag der Opperhoofden ftrekt zich gemeenlyk over die van hun flam uit, die zy als hun kinderen aanzien, zy noemene gemeenlyk hun Neven, en zelden zullen zy zich van woorden bedienen, die zo veel als onderdanen betekenen. Schoon zy een wezenlyk gezag hebben, waar van sommige zich wel weten te bedienen, gelaten zy zich zo zeer voor de Vryheid te zyn, dat men hen ziende zou zeggen dat zy alle gelyk zyn. Onderwyl dat de kleine Koninkjes zich op de fchouders van hun onderdanen laten dragen, en zich veel eer bewyzen, hebben zy geen ondfcheydelyk teken, noch Kroon, noch Scepter, noch Lyfwacht, noch Burgermeesterlyke Bondel-bylen die hen van 't gemeen ondfcheyden. Zy fchyne gants geen volftrekte macht te hebben, of enig dwangmiddel om zich in geval van weerftand te doen gehoorzaamen. Evenwel gehoorzaamt men hun, en zy gebieden met gezag; hun bevel gelykt na gebieden, en de gehoorzaamheid die men hun bewyft fchynt te enemaal vry. Deze vryheid dient om de Hooften in band te hou-

houden: zy ver-
kunnen verzoeken
fchikt de bevelen
zelven kunnen
het hun bevelen
ten is. Op deze
in de uitvoering
der Hooften en
men in den b

Schoon de Ho-
heid hebben, en
door de Eer die
ge byzondere ge-
te hebben; maar
handelingen ftan-
den en in hun b-
alleen tot dit geb-
ken worden in h-
vergaderingen vo-
ien in de algeme-
on kort te gaan z-
waardigheid gehe-
hen, welke diene-
re kant kunnen he-

Z
Uit vrees dat
aanmatigen
breidek, gevende
mer hen delen;
Agoianders zyn te
het begin waren,
't begin, en eer z
dat der Koninger
Hooft, die Roia-
kennen te geven.
een, die het zelfe
het romtyds zelfs.
Natie te waken;
derzelver behoude
bruik van het geld
gaderingen erkenne
vertoont ze niet a-
den gewoon is.
Na de Agoiande
O-ringen, in h
adsheren is niet
men, om er zyn f-
rykt heeft, waar a

De
waar-
digheid
van Op-
perhoof
is voor
het leven
van een
man en
eerlyk
in zyn
hut.

Deze
verkie-
zing is
altyd
met fe-
ften en
plecht-
igheden
verzeft.
Plasch
in Lyn-
ge.

Gezag
der Op-
per-
hoofden

Zy heb-
ben
geen te-
kens die
hen van
't ge-
meen on-
der-
fchey-
den.

houden: zy verplicht hen om niets te bevelen dat moejelykheid zou kunnen veroorzaken en afgeslagen worden; zy dient ook om goed-schik de bevelen dien men hun geeft uit te voeren, zo dat zy zich zelve kunnen inbeelden dat zy minder gehoorsamen om dat men het hun beveelt, als om dat zy wel willen doen 't geen hun bevoelen is. Op deze wyze word'er een goede order onderhouden, en in de uitvoering der zaken vind men wezentlyk het goed verstand der Hoofden en der Leden, en een zo goede veronderschikking dat men in den best geregelde staat wenschen zou.

Schoon de Hoofden geen teken van onderscheyd en van overigheid hebben, en dat men ze niet uit den hoop kan onderscheyden door de Eer die men hun zou moeten bewyzen; uitgenomen in enige byzondere gevallen, laat men niet na voor hen een zeker eerbied te hebben; maar voor al houden zy hun waardigheid in de openbare handelingen staande. De Raadvergaderingen worden op hun bevelen en in hun hut gehouden; ten zy dat 'er een algemeene hut alleen tot dit gebruik geschikt is, en die als een stadhuis is; de zaken worden in hun naam verhandelt; zy zitten in alle soorten van vergaderingen voor, zy hebben een aanzienlyk deel in de Gastmaaken in de algemeene uitdelingen; men zendt hun dikwils geschenken; om kort te gaan zy hebben enige andere voorrechten, die aan hun waardigheid gehecht zyn, gelyk zy ook enige lastige plichten hebben, welke dienen om de zwakke voordelen, die zy van de anderen kunt kunnen hebben, in tegenwicht te houden.

ZEVENDE HOOFSTUK

Uit vrees dat de Hoofden zich een al te groot gezag mochten aanmatigen, en te machtig worden, heeft men ze als gebreidel, gevende hun Opzienders, die de Regering van 't Land met hen delen; en *Agoianders* gelyk zy genaamt worden. Deze Agoianders zyn ten naasten by 't geen de Eforen te Lacedemon in het begin waren, en de Kosmen op het Eyland Kreta; ik zeg in 't begin, en eer zich deze een gezag hadden aangematigt, 't welk dat der Koningen vernietigde. De Agoianders staan onder hun Hoofd, die *Roiander Goi* genaamt word, om zyn waardigheid te kennen te geven. In ieder stam heeft ieder byzonder huisgezin 'er een, die het zelve vertoont, de vrouwen verkiezen dien, en zyn het zomtyds zelfs. Hun ampt is naauwer op de belangen van de Natie te waken; op de gemene schatkist het oog te hebben; in derzelver behoudenis te voorzien, en te letten dat er een goed gebruik van het geld gemaakt word. Men doet ze in de Raadvergaderingen erkennen, wanneer men ze verkoren heeft; maar men vertoont ze niet aan de boutgenoten, gelyk men ontrent de hoofden gewoon is.

Na de Agoianders komt de Raad, bestaande uit Gryzaarts of Oorlogelingen, in hun taal *Agokstenba* genaamt: het getal dezer Raadsheren is niet bepaalt: ieder heeft recht in den Raad te komen, om er zyn stem te geven; wanneer hy deze rype jaren be-rykt heeft, waar aan men de voorzichtigheid en ervarentheid van

De Raadvergadering word in hun hut gehouden; ten zy 'er een gemene Raadhut is.

Vande Agoianders.

De Raad

de wereldsche zaken als een voorrecht toeftekyt; en ieder, gelyk op alle andere plaatsen, komt daar in oefning, na dat hy meer of min bequaamheid heeft.

De
Krygk-
knech-
ten.

Het vierde en laatste Lijchaam is dat van de *Wapenbroeders* of de Krygk-knechten, bestaande uit jonge lieden die in staat zyn om de wapens te voeren. Zy hebben gemeenlyk de hooften der Stammen aan hun hooft, wanneer die hun proeven van krygsoeffeningen gedaan hebben, en bequaam zyn om 't bevel te voeren. Maar behalven dat erkennen zy ook die gene voor Krygshoofden, die zich daar in beroemt gemaakt hebben, en die proeven van dapperheid, beleyd en dienst gegeven hebben.

Ma-
schap-
pyen.

Men heeft my verzekert dat 'er onder hen verscheide andere soorten van byzondere Maatschappyyen als soorten van Broederschappen waren; maar daar niet wel genoeg van onderreecht zyn: de kan ik niet zeggen of het verbintenissen van enkele vriendschap zyn, of dat die van het Staatsbestier en den Godsdienst afhangen.

In alle de Staten is men genootmaakt geweest de Ampten te vervullen (onder wat vorm die Staten ook zyn bestiert geworden) na mate dat het volk aangroeide en door het groot getal moeilijker om te bestieren wierd. Dan wierd het een noodzakelykheid: het gezag, met de vereischte veronderstelling, onder verscheide handen te verdelen, om de onderzaten in hun plicht te houden. De Irokoizen altyd weinig in getal geweest zynde hebben deze menigte van mindere Overigheden niet van noden gehad, die hun oorsprong op andere plaatsen nergens een verschuldigt zyn, als aan de dringende noodzakelykheid.

Zy hebben altyd met hun hooften en hun Raad volstan kunnen, gelyk 't alle Volkeren in hun eerste beginzelen gaf. Zy kunnen alle zonder zich zelve in den weg te zyn deel aan het bestier hebben; niemand word 'er uit den raad gesloten, zo dra hen de ouderdom daar toegang toe geeft; en hier door zynze voor de ongemakken beschat, die 'er uit de heerschizucht en kuiperyen om tot ampten te geraken ontstaan, waar van het gemeen dikwils het slachtoffer is.

ACHTSTE HOOFSTUK.

Van de
Raad-
hou-
den.

DE Vrouwen zyn altyd de eerste die raad plegen of volgens hunne gronden over de byzondere of algemeene zaken raadplegen moeten. Zy houden Raad apart, en als zy besluten hebben geven zy den Hoofden kennis van de stoffen die 'er op het tapyt zyn, op dat deze op hun beurt daar over raadplegen. De Hoofden doen op deze verwittiging de ouden van hun Wyk vergaderen, en zo de zaak, die men verhandelen moet, het gemeene welzyn betreft, vereenigen zy zich alle in een algemeenen Raad van de Natie.

De Krygsliden hebben ook hun Raad apart over de zaken die hen betreffen, maar alle de byzondere Raadsvergaderingen zyn den Oudraad onderworpen, die als de Hogeraad is.

De

De Raadhouder
De eerste worde
van waer natuur o
openlyk 't geen
re zaken van de
Afgaanten 't on
geen doden te bli
Als 't een geh
men 't byzond
van van den Raad
der hooften, die
haast allen zyn,
die gene die maar

Schoon 'er ge
hepaalt is, hege
vrouw daar na toe
lyke Majesteit aan
de Keyzers hand,
Zoue zelfs wyke,
van den ploeg gin
hebben te maken.

hun gaf, als open
hebben, of wel op
den balk, die alle
zo veel deſtigheid
Spanje of de Raad
Weinige andere

by, en hebben een
den zouden zich ſt
waardigheid hier v
dier by tegenwoor
quam te worden
door hun bequaam
hebben, gedragen

Raad, dat zy het
maar voorstellen, o
ken, waar na zy al
Vaders, gy zyt

De Wyze van ra
toe. Ieder van de
woorden de voorle
erſt stemmende vo
gen uit by zyn elge
Zie daar myn o
ging; " Waard
woord, zo veel als
gelyk geſproken h

Na hun raadpleg
zyn geen reden v
hebben: en wannee

De Raadshouders zittingen in 't geheim en anders in 't openbaar. De eerste worden gehouden om over hun verschillende belangen, van waaruit de raaden zyn in te raadplegen, en de andere om openlyk te gaan 'en besluiten te verklaren, of over alle de andere zaken van de stad; die enige plichtigheid verhoefden, gelyc als de andere te ontfangen, hen te antwoorden, ten oorlog te zyn, gelyc doden te beweren, gelyc als te houden.

Als een geheime Raadshouders zittingen te worden verhoefden, men in 't byzonder die gene, die dezelve moeten bywonen; het voor van den Raadshouders altyd, of in de gemeene Hat, of in die der hoofden, die om deze reden gemeentlyk van vyf of zeven hoofden zyn, dat is te zeggen vyf of zevenmaal zo groot als die gene die maar een voor hebben.

Schoon 'er geen tyd tot het houden dater Raadvergaderingen bepaalt is, hegeeft men zich gemeentlyk met hoe vallen van den grond daar na toe. Deze Raadshouders zittingen niets van die heerlyke Majesteit aan zich, die het Roomsche gemeenebest even voor de Keyzers had, maar ik geloof wel dat by niets van dien van Rome zelfs wyke, ten tyden dat zy de Serranen en de Cinesenaten van den ploeg gingen halen om ze tot burgemeesters en Oppergezaghebbers te maken. Verhoefden wien kopen mosteposten, die op hun gat, als open in een gedoken zitten, en de knien by de ooren hebben, of wel op den grond neevleggen, 't zy op den rug of op den buik, die als met de pyp in den mond de staatzaken met zo veel dectigheid en koelen moede verhandelen, als de Janke van Spanje of de Raad der Wyzen in Venetien.

Weinige anders als de Ouden wonen deze Raadvergaderingen by, en hebben een stem in 't kapittel. De Hoofden en Agoanden zonden zich schamen daar den mond te openen, zo zy by hun waardigheid het voorrecht van de jaren niet voegden, en zo zy daar by tegenwoordig zyn, 't is een om te luisteren en om bequamen te worden als om te spreken. De Hoofden zelfs die door hun bequaamheid en door hun ouderdom het meeste gezag hebben, gedragen zich uit eerbied zodanig aan het gezag van den Raad, dat zy het voorwerp daar men over raadplegen moet zelfs maar voorstellen, of door luiden die hun toebehoren laten voorstellen, waar na zy altyd besluiten met te zeggen, denkt daar om, Vaders, gy zyt de Meesters, bevest.

De Wyze van raadplegen gaat met veel bezadigheid en rypheid toe. Ieder van de stemmende personen herhaakt eerst in korte woorden de voorstelling, en brengt alle de redenen die 'er door de eerste stemmende vore en tegen ingebracht zyn te berde; vervolgens hy zyn eigen gevoelen, en eindigt met deze woorden: „Zie daar myn oordeel over het voorwerp van onze Raadpleging;” Waarop de gantsche Vergadering boo of wel nio antwoort, zo veel als dat is goed. Zonder aan te zien of hy wel of kwalik gesproken heeft.

Na hun raadpleging, over wat zaak het ook zyn mag, is 'er zyn geen reden voor of tegen, die zy niet gezien en gewikt hebben: en wanneer zy rekening van hun uitspraak willen geven, ma-

Geheime en openbare raadshouders.

het voor van den Raadshouders altyd.

Mistlyke en guur de zyn der Raadplegen maken.

Zedigheid der hoofden.

Zy val-
len el-
kander
niet in
dewoor-
den.

hun yver
voor 't
gemeene
best:

Hun
doorfle-
pe staat-
kunde.

maken zy die zoo aanmerkelyk, dat men kwalik nalaten kan hen toe te vallen. In 't algemeen kan men zeggen, dat zy veel verdu-
diger zyn als wy om een zaak met al haar aankleven te onderzoe-
ken: zy horen elkander geruust uitspreken: zy hebben meer eer-
bied en beleeftheid jegens die gene, die van een tegenstrydig ge-
voelen zyn; niet wetende van elkander in de reden te vallen, noch
minder van met driftigheid te twisten: zy zyn koelder van bloed,
hebben minder hertstochten, ten minsten in schyn, en behartigen
alle met meer yver het gemeene welzyn: ook is het door een van
de doorslepenste streken der Staatskunde, dat zy de overhand over
de andere Natien gekregen hebben; dat zy de strydbaarste volke-
ren, na de zelve verdest te hebben, overwonnen hebben, en dat
zy zich tegenwoordig in een geruime oneenzydigheid tusschen de
Franschen en Engelschen houden, daar zy zich van weten te doen
vrez en aanzocken.

't Geen ik van hun yver voor het gemeene best zeg, is evenwel
zo algemeen niet, of vele zyn om hun eige belangen bedacht, en
voornamelyk de hoofden stellen verscheide geheime middelen in
't werk om hun oogwit te bereiken. Daar zyn 'er die zo doorfle-
pen zyn, dat zy den Raad verscheide dagen achter een over een
stof doen raadplegen, waar van het besluit tusschen hem en de
voornaamste hoofden bekuipt is, voor dat ze op het tapyt ge-
bracht is. Evenwel nademaal de hoofden op elkander het oog
hebben, en dat niemand zich een opperhorigheid wil schynen aan
te matigen, die de afgunst kan gaande maken, ontzien zy zich
meer als de anderen in de Raadsvergaderingen, en schoon zy 'er
de ziel van zyn, verplicht hun Staatskunde hen om weinig te spre-
ken, en om eer het gevoelen van een ander aan te horen, als het
hunne te zeggen; maar ieder heeft een man op zyn hand, die als
een soort van een stokebrand is, en die zyn persoon niet te ontzien
hebbende alles wat hem voorkomt vry daar uit lapt, gelyk hy met
het Hoofd, door wien hy te werk gestelt is, afgesproken is, voor
dat hy in den Raad gekomen is.

NEGENSE HOOFTSTUK.

Vande
Ride-
naren.

Gemeenlyk zyn het de redenaars die deze rol spelen; de Hoof-
den weten zich met voordeel van hun verstand en van de ge-
maklykheid die zy bezitten om te spreken en al wat zy willen te
zeggen, te bedienen.

Maar voornamelyk steken de Redenaars in de Openbare Raads-
vergaderingen en in plechtige gelegentheden uit. Zy spreken dan
alleen, hun bediening eigentlyk daar in bestaande dat zy alle za-
ken, die in den geheimen Raad verhandelt zyn, aan 't licht bren-
gen, het besluit dat 'er genomen is verklaren, en met gezag in
den naam van het gantsche dorp of de gantsche Natie het woord
voeren.

Daar
word
een gro-
te be-
quaam-

Deze rol is zo gemaklyk niet te spelen. Zy vereischt een grote
bequaamheid, de ervarentheid van de Raadsvergaderingen, een
volkome kennis van al de gewoonten hunner Voorzaten, verstant

ervarentheid en
die men 'er van
niet anders
hij bequaamheid
na waarde bekle-
dorp, die ze o
hun toevlucht te
niets om die vry
dit ampt wel te
hant hebben.

De vertogen v
ken, op de wy
De Irokoizen wi
knopte redenerin
zinnebeeldig en
verscheiden aart
van de getiene r
rechtshof: in an
vondiger gebareh
zy hebben hier o
ken al zo zeer met
den de zaken zo
tehoorders schyn
De Redenaar he
geen hy zeggen m
besloten is; en om
order voorstelt;
sturen geschied.
Maar hy draagt
eyd aan de Vergad
verstaan moet en z
ge uit den Raad an
Hy bedient zich o
noodhulpen raad t
welk een tekent van
wyze toe. Een van
den, N/o.

Dit geschied zo
stort van formulie
maar 't is eigentlyk
de ja. Het schynt
raadzaam oordelen
miging te geven.
De Vrouwen he
bare Raadsverga
Redenaar onder de
was; en 'er de rol
Gezantschappen of
Wanneer de Red
kygen zy veel aan

ervantheid en wesprentheid. Men onderzoekt niet in de hoer die men 'er van doet of zy uit een aanzienlyke hut zyn, men geeft nergens anders acht op, als op hun personele verdiensten, en op hun bequaamheden. Zelden vind men onderdanen, die deze peit na waarde bekleden; nauwelijks vind men 'er een of twee in een dorp, die ze timelyk waarnemen; dikwils zyn zy genoodzaakt hun toefluht tot die van andere Dorpen te nemen; en zy verzuimen niets om die vreemdelingen na zich te lokken, die bequaam zyn om dit ampt wel te beffenen, en die 'er reeds enigen roem door behaalt hebben.

heid toe
ver-
eisch.

De vertogen van deze Redenaars bestaan in geen lange aanspraken; op de wyze van die van Demosthenes en Cicero opgesteld: De Irokoizen willen gelyk de Lacedemoniers een levendig en beknopte redenering hebben; maar hun styl is ondertusschen gantsch zinnebeeldig en verbloemt: hy is van verscheyden aart volgens den verscheyden aart van zaken: in zommige gelegtheden wykt hy van de gemene redenswyze af, en gelykt na onzen styl van 't Gerichthof: in andere gelegtheden word de redenering met levendiger gebarch ondersteunt als die van onze Toneelspeelders: zy hebben hier ontrent iets van de oude bootzmakers; zy spreken al zo zeer met de handgebaren als met de stem; en zy verbeelden de zaken zo natuurlyk, dat zy in tegenwoordigheid van de toehoorders schynen voor te vallen.

Honne
verto-
gen be-
staan in
geen
lange
aanspra-
ken.

De Redenaar heeft een of twee personen om hem te erinneren 't geen hy zeggen moet; om hem in geheugen te brengen wat 'er besloten is; en om te waken dat hy de zaken na elkander en in order voorstelt; 't geen evenwel behoortlyk en zonder hem te storen geschied.

Maar hy draagt zelfs zorg om midden in zyn reden van tyd tot tyd aan de Vergadering te vragen; of hy de zaken zo als men ze verstaan moet en zo als ze besloten zyn wel vochtstelt, en zommige uit den Raad antwoorden hem met een *etbo* van goedkeuring. Hy bedient zich ook van enige tusschenpozingen; om met zyn noodhulpen raad te plegen. Na zyn verhaal volgt het *Nio-ben*; 't welk een tekén van de algemene toejuigching is. Dit gaat op deze wyze toe. Een van de Ouden roept *Nio-ben*! al de andere antwoorden, *Nio*.

Dit geschied zo drie malen in naam van ieder Wyk, 't is een soort van formulier om ieder een te vragen of hy te vreden is; maar 't is eigendlyk maar voor de senter, want zy antwoorden al de ja. Het schynt evenwel ingestelt te zyn om die gene, die het raadzaam oordelen, gelegthheid tot enige vertoning of tegenbe-
mijning te geven.

De Vrouwen hebben haar Redenaren; die voor haar in de openbare Raadsvergaderingen spreken. Zomtyds kiezen zy ook een Redenaar onder de mannen uit; die spreekt als of hy een Vrouw was; en 'er de rol van speelt: Maar dit geschied weinig als in de Gerantschappen of in de Vergaderingen van de Natien.

De
Vrou-
wen
hebben
ook
haar Re-
denaren
dievoor
haar
spreken.

Wanneer de Redenaars verstand en ervarentheid hebben; ver-
angen zy veel aanzien en gezag. De beroemde Garakontie, die
den

*Plinius
in Bruto.*

den Godsdienst en de Franfche Volkplanting zo veel dienst gedaan heeft, was maar een Redenaar te Onnontagué: en deze man had zo veel te zeggen onder zyne Natie, dat hy de vyf Irokoifche volkeren na zyn hand zette. Wy lezen van de Lyciers, dat zy onder zich diergelyke Redenaars hadden, die insgelyks veel gezag hadden, wanneer zy bequaamheid genoeg hadden om zich te doen gelden. Ten tyden van den oorlog der Driemannen, was het een van deze Redenaars, Naukrates genaamt, die de Lyciers weerhiel van in het verbond van Brutus en Kallius te treden, die hen dwong om de troepen van deze twe beroemde moordenaars van Cezar den ingang in hun land met de wapenen te betwiften, en die hier door de oorzaak van den val der Xanthiers waren, waarvan wy reeds gesproken hebben.

TIENDE HOOFSTUK.

DE menschen overal de zelfde zynde, en met de zelfde goede of quade hoedanigheden geboren wordende, zyn de zaken die in den raad der Wilden verhandelt worden, byna van de zelfde natuur als die gene die in Europa onze Rechtsplegingen en Staatskunde bezig houden. Daar zyn zaken, die enkel den burgerlyken omgang betreffen, daar zyn halszaken, en andere die eigentlyk Staatszaken zyn, gelyk Oorlog en Vrede maken, Afgezanten zenden en ontfangen, nieuwe Verbonden aangaan, of de oude vernieuwen.

Tot hun geluk weten zy van geen Codex, noch Digesten, noch Advokaten, noch Procureurs, noch Serjanten; hadden zy by dit alles hun Jonglers niet, die zeer slechte Geneesheren zyn, zouden zy niet het gelukkigste volk van de wereld zyn? hebben zy processen, zy verteren hun geld niet met bedriegelyke streken, nademaal zy weinig te verliezen of te winnen hebben, hebben zy weinig belang om te pleiten: zy hebben ook niemand die zyn voordeel vind om hun verschillen door langdradige en uitgerekte pleidoyen te vereeuwigen; hun kleine verschillen worden haast door goede mannen uit den weg geholpen. Maar men moet hun dit recht doen, hun verschillen zyn zeldzaam, wanneer die voorvallen nemen zy haast een einde, of om dat zy reden gebruiken, zo dra men hun die voorhoud, of uit achting voor de personen die zich bemoeien om hen te verenigen, of zelfs met vrywillig van hun rechten af te staan, eer als t'onrechter tyd hardnekkig te blyven, voor al zo zy met luiden te doen hebben, die alles met geweld willen winnen.

De achting by de menschen, daar zy veel na luisteren, dient niet weinig om hun eendracht te onderhouden. Ieder de anderen als meesters van zyn bedryven en zich zelven aanziende; laatzetobben zo als zy willen, en denkt maar om zich zelven. Ik heb my dikwils in dit stuk over hen moeten verwonderen, en men moet bekennen dat zy door dit middel oneindig veel verschillen vermyden. Behalven dat zyn zy uitnemen koel van bloed, en weten niet wat het is in scheldwoorden uit te varen: ik weet niet

dat ik ze ooit vert
die denken zouden
blyken. Zy gaan
met alle strengheid
in 't minst te verwo
hy het voor hem o
onwaardiger een a
hy hem geen me
zinnen is.

Daarom wil ik ni
valt; dat de nyd,
rochten hen niet zo
dit geschied zeld
zaak te verrichten
zen dronken te zyn
nen zy een wettige
verstand verloren h
als den drank, die h
gemeenlyk aangenom

Het vonnis over
der schuldigen toe,
de een den ander va
veronderstelt dat zy
ben, schynt het dor
nemen. Men verm
dat hy aldus waan
volg dat een niet al
die het den vreemde
medelyden met hem
bragt is geweest, om
enige strafbare fout
te zien, of zy ontre
men, of dat zy het

De Joden gebruik
zelfde rechtspleging
van Thekua, waar
te verplichten, dat
dien hy aan zyn bro
heriep. Deze Vrou
questie gekregen heb
gebragt was, en zy i
ongelukkigen zoon
broeder was; zy be
troost niet laten wild
een erfenis aanziend
den dat zy dezen mi
de overleveren om h
hadden om hem te
toevlucht tot het op
den Vorst verbeelt

dat ik ze ooit vertoorn gezien heb, voornamentlyk de mannen, die denken zouden zich te onteren, zo zy enige ontroering lieten blyken. Zy gaan hier zo ver in, dat een nuchteren mensch zich met alle strengheid van een dronkaart zal laten slaan, zonder zich in 't minst te verweren, voor al zo hy gezien word, en om dat hy het voor hem onwaardig oordeelt zich te vertoornen, en noch onwaardiger een ander de schuld van een bedryf te geven, daar hy hem geen meester van gelooft te zyn, om dat hy niet by zyn zinnen is.

Daarom wil ik niet zeggen dat 'er by hen geen wanotder voorvalt; dat de nyd, de begeerlykheid, de wraak en de andere hartochten hen niet zo wel als andere menschen gaande maken, maar die gekheid zelden; en dan noch moeten zy, als 'er een quade zaak te verrichten is, zich dronken drinken, of ten minsten veizen dronken te zyn, om hun voornemen uit te voeren. Dan menen zy een wettige versichoning te hebben, zeggende dat zy hun verstand verloren hadden, dat men het hun minder moet wyten als den drank, die hun dat benomen had, en deze versichoning word gemeenlyk aangenomen.

Het vonnis over de Halszaken komt onmiddelyk die van de Hut der schuldigen toe, ten opzicht van de schuldigen zelfs, wanneer de een den ander van de zelve Hut gedood heeft. Nademaal men veronderstelt dat zy het recht van leven en dood over elkander hebben, schynt het dorp geen belang in de voorgevallen wanotder te nemen. Men vermoed dat de gedode wettiglyk omgekomen is, dat hy aldus waarderd moest zyn als den Moordenaar, en by gevolg dat een niet als om sterke redenen tot dit uiterste gekomen is, die het den vreemden niet vrystaat te onderzoeken. Men heeft zelfs medelyden met hem, dat hy tot die droevige noodzakelykheid gebragt is geweest, om tegen zyn eigen bloed geweld te plegen, en zo 'er enige strafbare fout in is, staat het aan de overigen van 't geslacht te zien, of zy ontrent het voorgevalle tot een verdrag kunnen komen, of dat zy het liever willen ontveinzen.

De Joden gebruikten zonder twyffel in diergelyke voorvallen een zelve rechtspleging. Dit blykt uit de gelykenis van die Vrouw van Thekua, waar van Joab zich bediende om den Koning David te verplichten, dat hy zyn zoon Absalon, die zedert den moord, dien hy aan zyn broeder Ammon gepleegt had, in ballingschap was, herriep. Deze Vrouw, veronderstelt dat zy twe kinderen had, die questie gekregen hebbende gevochten hadden, zo dat 'er een omgebragt was, en zy in haar weduwlyken staat niet als dezen anderen ongelukkigen zoon behouden had, die de moordenaar van zyn broeder was; zy beklagt zich dat men haar zelfs dezen droeven troost niet laten wilde; en dat de bloedmagen met begeerlyke ogen een erfenis aanzierende, die hen moest te beurt vallen, haar vervolgden dat zy dezen misdadigen zoon, dien zy noch overig had, zoude overleveren om hem te doen sterven, volgens het recht dat zy hadden om hem te veroordelen; 't geen haar verplichte om haar toevlucht tot het opperste gezag van den algemenen Vader, die in den Vorst verbeelt wierd, te nemen, om de uitvoering van een

Halstak-
ken,

Hungen
woon-
tens hier
in met
die der
Joden
vergele-
ken.

2 B. der
Kor. 14.
H.

vonnis te beletten, 't geen haar in de uiterste droefheid en inarmoede zou gestort hebben.

Schoon zy in hun familien veel van elkander houden, en zich niet als door het groot getal op de been houden; zo evenwel iemand dezelve oontert, en dezelve door boze bedryven in het dorp haatlyk maakt, talmen zy niet lang zich daar van te ontdoen, om zich voor den gemeenen haat te dekken.

Dit recht van leven en dood dat die van dezelfde hut over elkander hebben, is noch klaarder in de gewoonte die zy noch niet lang geleden hadden, en die zy noch niet te enemaal verloren hebben, van hun Gryzaarts om te brengen, wanneer de ouderdom dezelve te enemaal onnut maakte. 't Was een algemene Wet by sommige woeste Volkeren van de Oudheid, gelyk de Cyaniers, de Tybareniers, de Erulen, de Massageten, enz. van hen voor den ouderdom van 60 of 70 jaar te doen sterven, 't zy dat zy onder zich geen leeggangers wilden behouden, die de weinige leeftocht die zy noch overig hadden hielpen verteren: 't zy dat zy zich inbeeldden dat zy die gene die zy dus omhals brachten dienstdeden, sparende hun door een vaardigen en korten dood de elende en verdrietelykheden van een hogen ouderdom, wiens ongemakken niet als voor een gedurige dood kunnen aangezien worden. Dit, zegt men, is een algemene Wet onder enige Volkeren van Amerika geweest, en een van onze laatste beschryvingen behelst, dat 'er een Natie is by wie het zelfs niet geoorlooft is de vrouwen over de dertig jaren oud te laten worden; 't geen zonder twyfel die gene, die in een veel hoger ouderdom noch jong willen schynen, zeer streng moet voorkomen.

Schoon dit gebruik zo algemeen onder de Wilden, die wy kennen, niet is, geschied het evenwel dikwils genoeg in het Noordelyk Amerika.

Het mishaaft de huisgezinnen dat deze Gryzaarts, die nergens meer nut toe zyn, van de ene hut na de andere gaan, onder voorwenzel van bezoeken af te leggen, om eten te zoeken, als of zy thuis niets hadden, 't geen dikwils maar al te waar is, want zy latenze alles ontberen, en dan maken zy geen zwaarigheid de wereld van hen te verlossen, onder het glimpryk voorwenzel dat deze Gryzaarts maar veel te lyden hebben, en zich zelven en anderen in den weg zyn. Men heeft my evenwel verzekert, dat dit anders niet als in de arme hutten, en ontrent die elendige schepzels, die geen bescherming hebben, gepleegt wierd.

De Algonkynen, en de andere omzwervende Natien, plegen deze onmenschelykheid veel meer, om dat zy gedurig op reys zynde en dikwils tot hongersnood gebracht, de last van deze Gryzaarts, die zy vervoeren en de kost moeten geven, zonder dat deze hun ergens in behulpzaam kunnen zyn, te gevoeliger word. Deze elendige schepzels zyn dikwils van de eerste om tegen die gene, die hen draagt, te zeggen myn klein zoon ik veroorzaak u veel moeite, ik ben nergens goed meer voor, sla my den kop in. Men luistert niet altoos na hen, maar zomtyds gebeurt het dat de jongeling van vermoeitheid en honger slaauw zynde, met koelen moede

Dit gebruik is noch meer by de Algonkynen en de andere omzwervende Natien in zwang.

antwoord: gy hebt zyn pak neer, neem in, die zonder twyfel woord gevat heeft.

De zaak veranderd loon van een anderen en noch meer van raakt deze droefvichzich voor den doethe verlies dat zy (die is hun uitdrukdadiger het leven de wraak der ande uit te barsten, zo te gevallen door doen.

Men brengt dan een van de hoofden geschenk dat hy of ze plechtigheid doen eerste de bloedverbitterheid en w een slaak boven, he de geschenken zyn knaaltjes porcelyn. me van den midsda de handhoudende; dooze uit de hand len wreken.

Op het tweede z wonde af. Deze tgen dat de moorde dat hy bereyd zou weerom te geven, het Vaderland zelfs denen, voegt hy b weer in staat te bre op de opening en dzen moord geschied geschenken de harte slag verdeelt waren schenk geschied om te roejen, op dat n lagen te vrezen, va

De vier anderen hen te vertroosten hy by het zesde kracht heeft om het meefte belang i om hun gemoed w

ant-

antwoord: gy hebt gelyk myn groot vader. Terzelfder tyd zet hy zyn pak neer, neemt zyn byl, en slaat den goeden man het hoofd in, die zonder twyfel innerlyk bedroeft is, dat men hem by zyn woord gevat heeft.

De zaak verandert wel van gedaante zo de moord aan een persoon van een andere hut, van een andere stam, van een ander dorp, en noch meer van een uitheemsche natie gepleegt is, want dan raakt deze droevige dood het gansche gemeen: ieder een bemoeit zich voor den doden, en doet zyn best om de vrienden, die over het verlies dat zy lyden, verbittert zyn, *den geest weer op te wekken* (dit is hun uitdrukking) alle bemoeien zy zich ook om den misdadiger het leven te redden, en om de bloednagen van deze voor de wraak der anderen te dekken, die niet missen zou vroeg of laat uit te barsten, zo men nagelaten had de voldoening die in diergelyke gevallen door hun wetten en gebruiken voorgeschreven is, te doen.

Men brengt dan aanstonds tot zelft geschenken toe by een, die een van de hoofden zelfs aanbied, makende een aanspraak op ieder geschenk dat hy offert. Een gedeelte van den dag gaat 'er met deze plechtigheid door. Van deze zelft geschenken worden de negen eerste de bloednagen ter handen gestelt, om uit hun hart alle verbittertheid en wraaklust weg te nemen. De andere worden aan een slaak boven het hoofd van den doden gehangen. De negen eerste geschenken zyn de aanzienlykste, en zomtyds ieder van duizent kraaltjes porcelyn. De Hooftman zyn stem verheffende, en in name van den misdadiger sprekende, zegt, het eerste geschenk in de handhoudende; hier mee haal ik de byl uit de wond, en ik doeze uit de hand van dien genen vallen, die deze hoon zou willen wreken.

Op het tweede zegt hy: hier mee droog ik het bloed van de wonde af. Deze twee geschenken zyn om het berouw te betuigen dat de moordenaar heeft dat hy hem omgebracht heeft, en dat hy bereyd zou zyn om hem het leven ten koste van zyn eigen weerom te geven, zo zulks in zyn macht was. Eindelyk, als of het Vaderland zelfs de doodwond ontfangen had, in den overledenen, voegt hy by het derde geschenk: zie daar, om het land weer in staat te brengen. By het vierde, zie daar om een steen op de opening en de scheuring der aarde te leggen, die door dezen moord geschied was: dat is te zeggen, dat zy door deze twee geschenken de harten en de genegentheden, die door dezen aanslag verdeelt waren, weer trachten te verenigen. Het vyfde geschenk geschied om den weg te vereffen, en er de struiken uit te roeien, op dat men voortaan in alle veiligheid en zonder enige lagen te vrezen, van de eene plaats na de ander gaan kan.

De vier anderen worden aan de vrienden zelfs aangeboden om hen te vertroosten en hun tranen op te drogen. Zie daar, zegt hy by het zesde geschenk, om Tabak voor te roken, (die de kracht heeft om het gemoed gerust te stellen) voor die gene die het meeste belang in dezen dood nemen. By 't zevende: zie daar om hun gemoed weer t'eenemaal op zyn stel te krygen. Het acht-

ste is om de moeder van den overledenen een geneesmiddel in te geven, en om haar van de ziekte, die haar de dood van haar zoon veroorzaakt, te genezen. Het negende eindelijk om haar een mat te spreiden, daar zy zo lang als de rouw duurt zacht op rusten kan.

De geschenken die aan den staak hangen zyn als een toegift van vertroosting, en veerbeelden al de zaken waar van zich de dode in zyn leven bediende. Het een word zyn rok genaamt, het ander zyn boog, zyn pylen, zyn pylkoker, zyn tabak-zak, zyn kaan, zyn riem, en zo voorts.

Zo dra de geschenken aangenomen zyn achten zich de vrienden als volkomen voldaan. Maar zo het gebeurt dat zy voor den tyd van de voldoening zich over den moordenaar wreken, of op een van zyn geslacht, valt al de schult op hun kant. De eerste zyn van hun verplichting ontslagen, en men moet hun door zo vele geschenken voldoen, als zy zelfs zouden gedaan hebben.

Vader Brebeuf, uit wien ik al 't verhaalde by een gezamen heb, dat hy zelfs gedurende zyn verblyf by de Huronnen had zien oefenen, verzekert dat de Wetten eertyds veel strenger waren; en dat behalven de zestig geschenken die men in name van den misdadiger deed, deze genootzaakt was een personele straf te ondergaan, die byna al zo onverdraaglyk als de dood zelfs was.

Men strekte het dode lichaam op staken in de lucht uit, en de moordenaar was gedwongen daar onder te gaan staan, en de etter die uit het lyk droop op zyn lichaam te vangen. Men zette naast hem een schotel eten tot zyn onderhoud, die haast vol wierd van de vuiligheid die van boven viel; en om te verwerven dat deze schotel een weinig aan een kant mocht geschoven worden, koste het hem een snoer van zevenhonderd porcelyne kralen.

Eindelyk hy bleef zo lang in deze ysielyke gesteltenis, als het de vrienden van den overledenen behaagde, diën men weer een nieuw geschenk moest geven, na hun toeflemming verworven te hebben om 'er uit te mogen geraken.

Dit gebruik was reeds ten tyden van Vader Brebeuf niet meer in zwang. Hedendaags is zelfs het getal der geschenken vermindert. De misdadiger is in veiligheid, zo dra de geschenken aangenomen zyn; maar zo hy wys is, pakt hy zich gaauw weg, voor al zo het geslacht van den overledenen machtig is, om de gelegenheden, daar een nieuw voorval uit zou kunnen spruiten, te vermyden. Hy kiest het voorwendzel van ten oorlog te trekken, om des overledens plaats door een slaaf te vervullen, en komt niet weerom voor dat de tyd de gevoeligheid van het verlies, dat hy veroorzaakt heeft, vermindert heeft.

Iemand die denkt dat de misdaad die hy staat te begaan, zyn gants dorp raakt, door de menigte geschenken die men genootzaakt is te schaffen, en waar toe het gantsche gemeen toebrengt, moet, zo hy enig overleg by zich heeft, met veel moeite tot een daad besluiten, die het gantsche gemeen tot last word, en dit soort van voldoening zal zonder twyfel als een uitwerking van een verwonderenswaardige Staatkunde aangezien worden, die bequaam is om de toornigste menschen in toom te houden.

*Relation
de la
Nouvelle
France
1636 à
Paris
cb. 2.*

Wanneer de voldoening geschiede, is te zeggen dat men stellende zyn levende meesters schynen wel nooit tot dit Daer worden 'er oom slaaf te vreden hooft betuigt, met zich en die hem weigeren aangenaam voorweeld voor een maar de meeste vrouwen aan, en begaafte met de zelfden hebben, 't ge haar huisgezin: en hen, als of 't haar derdeel, zegt men, De moordenaar van zelf weduwe te tro voor de zyne aan te Ik blyf over dit A de Schryvers zich w ring en staatkunde in Daer zyn gevallen zo veel omzichtighe den, en waar in de zorg draagt om hem voorwerp een kleine en die dienen zal om ven.

Een jonge Vrouw overhoop leggende, zynde en geen man n zo haar broeders dat zy gaarn deden. Op een zekeren ty onder aan den voet v te gaan scheppen, wi man gewaar, die ov te. Zy kende haar n tende.

Zo dra zy weer in ders wat zy gezien h de man daar niet was

Wanneer de Ouders zich niet met de geschenken, die tot de voldoening geschikt zijn, genoegen willen, is het een byna algemene regel by de meeste Natiën van Noorder-Amerika met de tranen op te drogen en de gewone geschenken te doen: den moordenaar ook aan de bloedverwanten van den doden over te leveren, op dat hy by hen des overledenens plaats beklede: dat is te zeggen dat men hem aan hen als een rechte slave overgeve, stellende zyn leven in hun handen. Schoon deze hier door de meesters schynen te zyn om hem te doen sterven, komen zy evenwel nooit tot dit uiterste dat het dorp hen qualyk zoude opnemen. Daar worden 'er ook gevonden die zich met de aanbieding van den slaaf te vreden houden, en met de onderdanigheid die men hun betuigt, met zich van 't recht dat men op hen had te beroven, en die hem weigeren, om niet altyd een onangenaam voorwerp voor 't ge- te hebben, gelyk voorbeeld voor een moeder, de moeder van haar zoon zyn moet; maar de meeste vrouwen nemen dit slag van slaven waarlyk voor zonen aan, en beginnen, zo dra haar die overgelevert zyn, dezelfde met de zelfde ogen aan te zien, als het kind dat zy verloren hebben, 't geen haar waardste pand was, en al de stut van haar huisgezin: en zy hebben naderhand de zelfde opzicht voor hen, als of 't haar eige kinderen waren. De Wilden van 't zuiderdeel, zegt men, oeffenen een byna diergelyke rechtspleging. De moordenaar van een huishoudent man gedwongen zynde deszelfs weduwe te trouwen, en de kinderen van haar eersten man voor de zyne aan te nemen.

Ik blyf over dit Artykel voor de Karaïbische Wilden geen borg, de Schryvers zich weinig in een omstandig verhaal van hun regering en staatkunde ingelaten hebbende.

Daar zyn gevallen waar in de misdaad zo, gruwelyk is, dat men zo veel omzichtigheid niet gebruikt om den moordenaar te redden, en waar in de Raad zich van zyn opperste macht bedienende zorg draagt om hem daar over te straffen. Ik erinner my over dit voorwerp een kleine geschiedenis, die zy my zelfs vertelt hebben, en die dienen zal om beter te doen begrypen hoe zy hier mee leven.

Een jonge Vrouw ik weet niet om wat oorzaak met haar, man overhoop leggende, wierd 'er van verlaten. De jagttyd gekomen zynde en geen man meer hebbende, die haar mee kon nemen, bad zy haar broeders dat haar die mochten daar na toegeleyden, 'tgeen zy gaam deden.

Op een zekeren tyd dat deze Vrouw water uit een bron; die onder aan den voet van een steile rots niet ver van de Hut af was, te gaan scheppen, wierd zy in helder water het hooft van een man gewaar, die over de rots, daar hy op de loer ley, heen bukte. Zy kende haar man aanstonds, en ging heen, niets merken latende.

Zo dra zy weer in haar Hut gekomen was vertelde zy haar broeders wat zy gezien had. Deze konden gemaklyk vermoeden dat de man daar niet was dan om zich over zyn Vrouw te wreken, en

Wanneer de geschenken kengen genoe- gen ge- venleve- ren zy den mis- dadiger met een tot een slaaf over.

Zeldza- me Hist- storie.

dat zy derhalven wel haast een aanval van hem te verwachten hadden. In der daad zy wierden snachts terwyl zy slapen overvallen. De Vrouw, meer op haar hoede zynde als de anderen, of had reeds na een goed heenkomen gezocht, of reddde zich ten tyden van den aanval met haar jongsten broeder, dat een kind van 14 of 16 jaar was. Zy begaf zich in een hollen boom, die dicht aan haar Hut stond, van waar zy alles hoorde wat 'er omgong. Haar broeders wierden alle na een lichte tegenstand omhals gebracht. Het speet de man zeer dat de Vrouw het ontkomen was, maar hy vleydde zich dat hy haar als het dag was wel zou inhalen, haar voetstappen volgende. Tot haar geluk zocht hy haar in de verte, en na veel bomen doorzocht, en zonder vrucht veel wegs afgelegte hebben, vertrok hy met zyn bende van daar, zonder hoop van haar te vinden.

Na hun vertrek begaf zich de Vrouw ook op den weg, met den enigsten broeder dien zy noch had, en gong door het bosch recht op het dorp aan. De moordenaars begaven zich daar ook na toe, om dat de jacht op haar einde was, en dat zy zich van de vangst van dien ongelukkigen, die zy vermoord hadden, hadden bedient. Zy waren vol vertrouwen, zich verzekerende dat al kon de Vrouw zich daar na toe begeven, zy hen niet zou gekent hebben, en hebbenze voor een vyandige party genomen.

Dit arme schepzel was niet gerust in haar schuilplaats, de vrees deed haar allerley voorzorgen gebruiken, die haar ook wel te stade quamen. Na enige dagen marcherens klom zy met haar broeder op een zeer dichten pynboom, om daar den nacht door te brengen. De man en zyn makkers quamen een ogenblik daar na hun Hut aan den voet van den zelfden boom neerslaan. Daar viel een belagchelyk voorval voor, dat haar haast zuur opgebroken had, en dat haar onseylbaar deed geloven dat zy ontdekt was of het daatlyk zyn zou. In deze dodelyke ongerustheid viel haar de nacht zeer lang, evenwel was zy gelukkig genoeg om dit nieuw avontuur te ontsnappen.

De Jagers braken zo dra het dag werd op, en de vrouw, die de vrees vleugels byzette, koos een anderen korter weg, en quam het eerste in 't Dorp aan, daar zy haar vrinden heimelyk tyding gaf van het geen 'er voorgevallen was.

Op dit nieuws deed men den raad zeer heimelyk vergaderen. De Vrouw gaf daar vaste blyken van de waarheid van de zaak, en zy zeyde onder anderen, dat een van de moordenaars gruwlyk door een van de omgebrachte in de hand gebeten was. Het feik scheen al te yslyk, en van een al te groot gevolg te zyn om het ongestraft te laten, en men besloot op slaande voet daar wrak over te nemen.

Men wist reeds in het dorp dat de Jagers op het tipje stonden om te komen, zy hadden hun vrinden laten verwittigen datze hem te gemoet zouden komen, gelyk dit de gewoonte was, om hen hun vangst en toerusting te helpen dragen. Terzelfder tyd dat deze vertrokken, zond men op geheime order van den Raad hun

enige

enige personen om wederkomst te bidden ten spoeden, om van 't dorp een g

De Jagers misten in de Raadsbut, de gewoonlyke eegen : en iemant ten was, van onder voor te hebben was. Bever gebeten was voor den dag, die telde in 't openbaar omstandigheid te v

Zo dra zy geeind der toe hadden, e zeten waren, op, den om enige teger De Raad derhal doet men hem op hem op de mar zelf duistere plaats is, o uit het dorp, en me de kop in.

Wat die gene a hebben om redenen zy zich door menig wanneer zy onlusten onder nabestaande st bemoejen, wanneer onderhouden, beschu

Dit gerucht wel gunstige gelegentheid nemen dat men genot persoon niet aan, wie enige personen roepen altyd een goed zoot eerst met zachtmoedij hun medeplichtigen d en bidden, gelaat m dwingen, 't geen een de hoop van zich daar schuldigen en onschu word voor achterklap ders, de persoon gen dan vat men dezen, e de doen bekennen dat Jagers. Hy alleen he eest des eenens moed en heeft hem vuur z

enige personen te ontmoet; onder voorwenzel van hen over hun wederkomst te begroeten, en ze te verzoeken dat zy zich mochten spoeden, om dat op dien zelfden dag een van de voornaamste van 't dorp een galmaal in name van een van hun bende gaf.

De lagers misten niet 's avonds in het dorp te komen, zy traden in de Raadshut, daar het galmaal toeberaid was. Men deed hen de gewoonlyke cerbewyzingen: men vroeg hen na hun ontmoetingen: en iemand ter zelfder tyd de hand van dien genen, die gebeten was, van onder ziende, vroeg hem als zonder daar iets mee voor te hebben wat het was; hy antwoorde flauw, dat hy door een Bever gebeten was. Toen bracht men de Vrouw en het jongetje voor den dag, die in een hoek verborgen waren: de Vrouw vertelde in 't openbaar al wat 'er omgegaan was, zonder de minste onstandigheid te vergeten.

Zo dra zy geëindigt had, sprongen 'er jongelingen, die hier order toe hadden, en midden onder de verbaasde moordenaars gezeten waren, op, en doorstakenze, zonder dat zy zich in staat stelden om enige tegenweer te doen.

De Raad derhalven den dood van iemand besloten hebbende, doet men hem op de wyze als ik zeg omkomen, ponjarderende hem op de mat zelfs, of in den ingang van de hut, dat een zeer duistere plaats is, of wel men lokt hem onder enig voorwenzel uit het dorp, en men slaat hem enige treden buiten het stakerzel de kop in.

Wat die gene aangaat die zich aan het dorp gehaat gemaakt hebben om redenen die men niet uitdrukken wil, gelyk wanneer zy zich door menigvuldige dieveryen berucht gemaakt hebben, wanneer zy onlusten in de huwelyken verwekken, of de vrede onder nabestaande storen, wanneer zy zich met al te veel zaken bemoeijen, wanneer zy enig ongeoorlooft versiant met den vyand onderhouden, beschuldigt men ze van tovery en bezweringen.

Dit gerucht wel genoeg verspreyd zynde wacht men maar een gunstige gelegenheid af om uit te barsten. Om te beter het voor-nemen dat men genomen heeft te ontveinzen, pakt men direkt die persoon niet aan, wiens verderf besloten is, maar de Raad laat eerst enige personen roepen, die den zelfden naam hebben, daar 'er altyd een goed zootje van in het dorp is. Men vermaant deze eerst met zachtmoedigheid, dat zy hun misdaden bekennen, en hun medeplichtigen openbaren. Zo zy zich maar een weinig laten bidden, gelaat men zich hen met gloejende yzers te willen dwingen, 't geen een hevige pijn is. De vrees voor 't folteren of de hoop van zich daar van te bevryden maakt dat zy door elkander schuldigen en onschuldigen aanbrengen; maar al wat zy zeggen word voor achterklap gehouden, tot dat zy, 't zy by geval of anders, de persoon genoemt hebben, die men van kant wil helpen. Dan vat men dezen, en handelt hem op de zelfde wyze, op hem te doen bekennen dat hy schuldig is: Daar is geen gebrek aan aan-lagers. Hy alleen heeft al het quaad in het dorp uitgerecht, hy heeft des eenens moeder des anderens broeder om hals gebracht; men heeft hem vuur zien spuwen, in de graven wroeten, om de

Hut-

Hoe
men ie-
mand,
wiens
dood de
Raad be-
sloten
heeft,
doet om-
komen.

Hutten zien waren, enz. Hy hoeft zo veel niet gedaan te hebben om den dood te verdienen, dien men hem doet lyden, brandende hem als de slaven, zo men uit medelyden hem niet doorsteekt, of dood slaat.

De vrienden zouden in deze gelegenheid niets durven zeggen, en hebben het zich zelven maar te wyten, dat zy 'er zelfs geen recht over gepleegt hebben. Evenwel heeft men zomtyds deze achting voor hen, dat men ze voorkomt om hen te vragen of zy dien genen, dien het dorp wil laten ombrengen, laten varen, en dit is ter zelfder tyd van de eene kant een beleeftheid, en van de andere kant een staatkundige streek, om zich van hen ook te ontdoen, zo zy de geringste gedachten hadden om 'er zich gevoelig over te tonen. De vrienden, dien men deze voorstelling laat doen, wachten zich wel van daar niet in te bewilligen, en de gene die moeds genoeg hebben om stantvastig te blyven, zo 'er zulke gevonden worden, worden of zelfs in den ingang van de hut geponjaardeert, of zien door de vlucht na een goed heenkomen, om dat gevaar niet te lopen.

Lof
hunner
rechts-
pleging.

Aldus hebben deze Volkeren, zonder geschreeve wetten te hebben, een in den grond strenge rechtspleging, en houden elkander in eerbied, door de vrees die de burgers dwingt om op hun eigen gedrag acht te slaan, om de algemene order en rust niet te storen, te geen het oogmerk van alle goede Regeringen is.

ELFDE HOOFSTUK.

Van de
Staats-
zaken.

DE Staatszaken verdienen de grootste oplettentheid. Het gedurig wantrouwen dat zy op hun Buren hebben doet hen gestadig een oog in 't zeil houden, om zich van alle gunstige gelegenheden te bedienen, of om zonder zich te laten zien onenigheid tusschen hen te verwekken, of om ze aan zich te verbinden, met zich noodzakelyk te maken. Hun voorzichtigheid gebruikt hier ontrent oneindig vele kunststraden, die zy altyd in beweging houden: en onderwyl dat zy hun Bontgenoten door menigvuldige bezoeken en al de plichten van een wederzytse beleeftheid ontzien, zyn zy altyd binnen 's lands bezig, om te overwegen wat 'er omgaat, om zonder ophouden op de minste voorvallen acht te geven en raad te plegen; om hun jonge luiden een plooi van Staatszaken te geven om hen den styl van hun Raadvergaderingen, en de mondelyke overlevering die zy van de historie van hun land en de deugt hunner voorzaten bewaren, te leren, en om in hen die oorlogszucht aan te wekken, die in tyd van vrede hun rust en in den oorlog hun overwinning veroorzaakt.

Van het
Porcel-
eyn.

Alle zaken worden door takken en snoeren Porceleyn verhandeld, die hun in plaats van woorden, schriftuur, en verbintenissen verstrekken.

Het Porcelein waar van wy hier spreken verschilt veel van die werken van Porcelein, die men uit China en Japan brengt, of te geen men in Vrankryk Porcelein van Nevers noemt, dat werken zyn die door de kunst vervaardigt worden, en waar van de fio- een

een grzifte en coel
pen gehaalt, in 't
kent, en door ver
'er de liefhebbers
figuren en verven
't oog uitmaken, d
natuur en een van
aan kunnen aangezi
van bedienen zyn g
Jakobs schulpen, u
zyn, dat zy een w
jers of uittekeels; d
pen aan malkander
niet als onze genien
zyn haar schulpen zo
zo levendig en sch
zien kan.

Men vind ze op
aar de Wilden, di
ten en 'er groten ha
Brudewynen der E
gelyk zy 'er versche
zy dat de oorlogen o
hebben, is het Porc
meer bewerkt als ee

Deze zeshorentjes
de *Concha Venerea* o
ze *zeshorentjes*, en van d
men *Porcellana*, por
van deze horentjes,
het gebruik dat men
maaktheid te bedekke
beter gekleed gingen
noch overgebleven z
zelfde gebruik noch
bedienen zich tot di
porcelain, maar zy
om hun hoogmoed te
verscheide cieraaden
op te schicken.

De Heer van Ler
kennen, dat het in z
Vrouwen was enige
maakt, te dragen; w
men een groten Hore
woegt hy 'er by, „ c
lein noemen; waar
en ik had 'er mee
zien kan, toen ik
Schoon de koopph

een geaiste en toebereyde aarde is. Dit word uit zekere zee-schulpen gehaalt, in 't algemeen onder den naam van Porcelein bekend, en door verscheyde byzondere namen onderscheyden, die 'er de liefhebbers aan geven, en die door de verscheyde soorten, figuren en verven bepaalt zyn, die zo een aangenaam gezicht voor 't oog uitmaken, dat zy als een van de grootste wonderen van de natuur en een van de bekoorlykste voortbrengzelen van den Oceaan kunnen aangezien worden. Die gene daar onze Wilden zich van bedienen zyn geribt, en gelyken door haar maakzel na de St. Jakobs schulpen, uitgezondert nochtans dat zy een weinig langer zyn, dat zy een weinig puntiger toelopen, en dat zy die oortjens of wistekels, die ter zyden van het slot, daar deze twee schilpen aan malkander vast zyn, niet hebben. Haar vis is zo lekker niet als onze gemene en dagelyksche oesters, maar daar en tegen zyn haar schulpen zo glad van binnen en van buiten, en de verven zo levendig en schoon, dat men niers heerlykers in dit soort zien kan.

Men vind ze op de kusten van Virginien en Nieuw-Engeland, daar de Wilden, die op dezen oever woonden, dezelve bewerkten en 'er groten handel mee dreven. Hedendaags, 't zy dat de Brandewynen der Européers deze Natien byna verdeelt hebben, gelyk zy 'er verscheyde anderen in den grond geholpen hebben, 't zy dat de oorlogen der Irokoizen dezelve byna t'enemaal verstrooit hebben, is het Porcelein raarder geworden, en word zo net niet meer bewerkt als eertyds.

Deze zeehorentjes, waar van het Porcelein gemaakt word, zyn de *Concha Venera* of *Cytherea* der Ouden. De Grieken noemden ze *poros*, en van de Latynsche woorden *Poros*, *Porcella* heeft men *Porcellana*, porcelein gemaakt; niet ter oorzaak van de figuur van deze horentjes, gelyk Vossius zegt; maar gelyk ik geloof om het gebruik dat men 'er eertyds uit zedigheid van maakte; om zyn maaktheid te bedekken, in de tyden dat de menschen byna niet beter gekleed gingen als de stantbeelden die ons van de Grieken noch overgebleven zyn. De Wilden maken 'er hedendaags het zelve gebruik noch van in verscheyde plaatzen van Amerika, en bedienen zich tot dien einde of van hele horentjes of van gewerkt porcelein, maar zy maken 'er noch een veel groter gebruik van om hun hoogmoed te voldoen, zich daar van hedienende om 'er verscheyde cieraaden van te maken, daar zy zich gewoon zyn mee op te schikken.

De Heer van Lery geeft ons in zyn Historie van Braziliën te kennen, dat het in zyn tyd in Vrankryk de mode noch onder de Vrouwen was enige cieraaden, van deze gewerkte zeehorentjes gemaakt, te dragen; want na beschreven te hebben hoe de Braziliaanen een groten Horen, *Vignol* of 'Zeellak genaamt, te bewerken, noegt hy 'er by, „dit is na myn oordeel 't geen zommige porcelein noemen; waar van wy vele vrouwen-gordels zien dragen, en ik had 'er meer als drie vamen van, zo schoon als men ze zien kan, toen ik in Vrankryk quam.

Schoon de koophandel onder deze Volkeren, gelyk hy in zyn

Hh

oor-

Vossius de
Orig. &
Prog.
Idololat.
lib. 4.
cap. 35.
p. 71.

Lopez de
Gamara,
Hist.
Gener.
de Ind.
lib. 3.
cap. 18.

Lery,
Hist. du
Bresil.
Ch. 8. p.
106.

Dit por-

celein
kan met
en als
een soort
van geld
aange-
zien
worden.

oorsprong was, noch niet anders is als een zuivere ruiling van waar, zoo kan dit porcelein ook als een soort van geld aangezien worden, gelyk zekere kleine zeehorentjes daar noch in sommige plaatsen van Oostindien en by de Negers van Afrika voor doorgaan. De Wilden hebben niets kostelyker als hun porcelein, dit zyn hun juwelen en edele gesteentens. Zy tellen dezelve tot de greintjes toe, en dat verstrekt hun voor alle rykdommen.

Daar is twederley soort van porcelein, het een is wit, en het gemeenste. Men bedient zich van dit het meeste om verscheide sieraden te maken daar de mannen en vrouwen zich met opschikken. 't Ander is donker violet, en word veel meer gezocht als het ander, hoe meer het na 't zwart trekt, hoe meer het gracht is.

Het porcelein, dat tot de staatsverhandelingen dient, is alles tot kleine cylinders van de lengte van een vierdedeel van een duim bewerkt, en dik na proportie. Men deelt ze op twederley wyze uit, in takken en aan snoeren. De takken bestaan uit Cylinders, zonder enige order aan elkander gesnoert, gelyk de kralen van een Rozekrans; deszelfs porcelein is gemeenlyk gants wit, en men bedient 'er zich niet van als in zaken van een gering gewicht, of als van een voorbereiding tot andere aanzienlyker geschenken.

De snoeren zyn brede Gordels, alwaar de kleine witte en purpere cylinders op de ry geschikt zyn, en op kleine lere riempjes gelegd, die men fraai door een schakeert. Hun langte, breete en verven zyn na het gewicht der zaken geschikt. De gemene snoeren zyn van elf ryen, ieder van hondert en tachtig greintjes.

TWAALFDE HOOFSTUK.

Van de
Schat-
kist.

DE gemene schatkist bestaat voornamentlyk uit dit slag van snoeren, die hun, gelyk ik reeds gezegt heb, voor verbin- tenissen, openbare handelingen, en enigermaßen voor jaarboeken of registers versprekken. Want de Wilden geen schrift of letteren hebbende, en zich hier door blootgesteld vindende om haast de zaken, die onder hen van 't ene oogenblik tot het ander voor- vallen te vergeten, vervullen zy dit gebrek met zich een hulpmid- del voor het geheugen te maken door woorden die zy aan deze snoeren hechten, waar van ieder een byzondere zaak of een om- standigheid van de zaak betekent, die hy verbeeld zo lang hy in- wezen is.

Zy zyn zodanig aan dit gebruik toegewyd, dat behalven de naam van *Gaionni* die dit slag van snoeren betekent, en die het meest in gebruik is, zy daar ook dien van *Gariboua*, dat een handeling betekent; dien van *Gaouenda* stem of woord; en dien van *Gaianderesjerà*, dat zo veel als grootheid of adel is, aan geven om dat alle de zaken die door deze snoeren betekent worden, zyn de Agoianders of Edelluiden toebehoren; om dat zy het zyn die ze verschaffen, en dat men ze onder hen weer verdeelt, wanneer men geschenken aan het dorp doet, en dat men de snoeren van hun Afgezanten beantwoord.

Om de verwarr-
nigte van zaken zo-
zen gemaakt, en d-
schikt en door mal-
daante hebben. De
dat voor een gewo-
der hen de zorg te
die men hun in 't b-
vergeten.

Hun Porcelein zo-
en omliep; maar in
buiten 's lands, will-
voorde, dat is te z-
de plaats geve, die
wel enig onderschey-
acht, 't geen na des-
men handelt, moet g-

Zy geloven niet d-
ren kan afgehandelt v-
doet of wat antwoor-
latenze in der daad v-
was. De Europeanen
of zich daar niet veel
trent deze verlegen g-
met andere te beant-
kunnen voortkomen
nig in getal, zich ver-
is, en het overige v-
bokke-vellen, die me-
woord; zo dat de har-
koophandel geworden

Schoon al de wilde
sieraden van Porcelei-
Noorder Amerika zy
bedienen. Zelfs kan

De gemene schat v-
by beurten van den
bepaalt, en hy blyft
yden kan. Men telt
zo dat men zegt dat
waart geweest is, om
leven is.

Behalven de Purcel-
meel, Visc of geroc-
alle andere zaken, di-
die in naam van 't ge-

Om de verwarring te vermijden die 'er onfeilbaar uit deze menigte van zaken zou ontslaan, zyn deze snoeren op verscheide wyzen gemaakt, en deze witte en purpere Cylinders zyn zodanig geschikt en door malkander geschakeert, dat zy alle een andere gedaante hebben. De Agoianders en de Gryzaarts hebben behalven dat voor een gewoonte van ze dikwils te zamen na te zien, en onder hen de zorg te verdelen, en zommige in opmerking te nemen, die men hun in 't byzonder toewyst, zo dat zy op deze wyze niets vergeten.

Hun Porcelein zou haast uitgeput zyn, zo het niet omgezet wierd en omliep; maar in byna alle de handelingen 't zy binnen 't zy buiten 's lands, willen de wetten dat men woord voor woord antwoorde, dat is te zeggen, dat men voor een schoer een anderen in de plaats geve, die byna van de zelve waarde is, nemende evenwel enig onderscheide van een groter of kleinder getal greintjes in acht, 't geen na den rang der personen of der Natien, met wie men handelt, moet geschikt worden.

Zy geloven niet dat 'er enige zaak zonder deze soorten van schoeren kan afgehandeld worden. Wat voorstel men hun mondelings doet of wat antwoord men hun zo geve, vervalt de zaak, en zy laten in der daad vervallen, als of zy nooit op 't tapyt geweest was. De Europeanen, weinig van hun gewoontens onderrecht, of zich daar niet veel aan kreunende, hebben hen een weinig onterent deze verlegen gemaakt, houdende hun schoeren, zonder die met andere te beantwoorden. Om de ongemakken die daar uit kunnen voortkomen te vermijden, geven ze 'er nu maar zeer weinig in getal, zich verontschuldigende dat hun Porcelein uitgeput is, en het overige vervullen zy met eenige pakjes met harte- en bokke-vellen, die men met snoesteryen van weinig waarde beantwoordt; zo dat de handelingen tusschen de Europeanen en hen een koophandel geworden zy.

Schoon al de wilde Natien van Amerika verscheide soorten van sieraden van Porcelein maken, geloof ik dat 'er geen als die van Noorder Amerika zyn, die 'er zich in 't verhandelen van zaken van bedienen. Zelfs kan ik het van alle deze niet verzekeren.

De gemene schat word in de hut der Hoofden bewaart, en gaat by beurten van den een tot den ander. Daar staat geen tyd toe bepaalt, en hy blyft zo lang op een plaats als de afgunst hem daar lyden kan. Men telt de jaren by nachten, voor den schat alleen, zo dat men zegt dat hy twee of drie nachten in zo een hut bewaart geweest is, om te zeggen dat hy 'er twee of drie jaren geleven is.

Behalven de Porceleine snoeren brengt men ook Peltaryen, Maitz, Meel, Viscb of gerookt Vleesch in de schatkist, en in 't gemeen alle andere zaken, die tot de gemene onkosten en alle de uitgaven die in naam van 't gemeen geschieden, dienen kunnen.

De schoeren
van Porcelein
worden
op verscheide
wyzen
gemaakt

Hier
wordet
alle za-
ken in
verhan-
delt in
Noorder
Ameri-
ka.

Nach-
ten in
plaats
van ja-
ren ge-
rekenet.

DE TIENDE HOOFSTUK.

Van de
plechti-
ge ver-
gaderin-
gen.

Athen.
lib. 14 p.
631.

Lykur-
gus be-
veelt.
zyn on-
derzaten
de feest-
ten aan.

Strabo
lib. 10.
in Lycor-
80.

Hoe de-
ze Gast-
malen
te Lace-
demon
gehou-
den
wierden;

Aristot.
Polit. lib.
2 cap. 10.

DE algemene en plechtige handelingen vereischen byna alle ee-
nige onkosten, om dat zy byna altyd met gastmalen, zang
en dans verzelt zyn. Deze Handelingen, die haar oorsprong aan
den Godsdienst schuldig waren, gelyk wy reeds gezegt hebben,
van zich zelven onverschillig zynde, waren altyd zodanig aan den
Goddelyken dienst niet verknocht, of men scheyde ze daar nader-
hand van af, en men kon ze werelds maken, voegende dezelve by
het te enemaal burgerlyke en gemene leven. Dit geeft ons Athe-
neus zelfs te kennen, ter oorzaak van zommige verzen die Profo-
diafche, Apostolische en Parthenische genoemd wierden, die op
zeer aangename wyzen gezongen wierden, en volmaakt wel met
den dans konden gepaart worden. Want „men bedient er zich
„van, zegt hy, zomtyds om Venus, Bacchus, en Apollo te eren,
„en zomtyds gebruikt men die ook, zonder op de Goden te den-
ken.“ Maar 't zy dat het godsdienstige bedryven waren, gelyk
zy zekerlyk in de eerste tyden waren, 't zy dat zy als enkele tyd-
verdrijven aangezien wierden, de Wetgevers wilden die in hun
gemene beesten invoeren, als bequaam zynde om de harten des te
beter te verenigen, om ze met meer vermaak tot het gemene wel-
zyn te doen zamenspannen, en om de banden van de zamenleving
te naauwer toe te strikken.

Lykurgus, wiens gemeenbest, gelyk ik hier voren aangemerkt
heb, het langst de gewoontens der Ouden behouden heeft, had
die aan zyn volk bevolen, na dezelfde schets als die der Kreten-
zers. De instelling van deze feesten en dansen wierd te Sparre
zodanig als een zaak aangezien, daar zy aan die van 't Eyland
van Krete voor verplicht waren, dat de naam van Andreia, dien
zy aan deze feestynen gaven, aan beyde de Volkeren gemeen was;
en dat wanneer zy van hun zangen en dansen spraken, zy die niet
anders als Kretenzer zangen en dansen noemden.

Men noemde de feestynen *Andeia*, gelyk Strabo schryft, of *Andeia*,
gelyk in Plutarchus aangetekent staat, om dat niet als de mannen
die bywoonden.

Het woord *Andeia* betekent eigentlyk die grote zalen, waar in
mannen van een ryen ouderdom te zamen woonden; gelyk het
woord *Andeia* die gene betekende, daar de jongelingen, die de
manlyke jaren bereikt hadden, ook in 't gemeen opgevoed wien-
den, maar afgezonderd van de volwassche mannen.

De Vrouwen woonden en aten nooit in deze zalen daar de man-
nen en de jongelingen waren. Daar na veranderde men dezen
naam te Lacedemon in dien van *curia* en *goudia*, daar men ver-
scheide uitleggingen aan geeft volgens de verscheide afleydingen
die men aan dit woord gaf, waar van de meeste daar op uitko-
men, dat zy een matig gastmaal wilden betekenen of een gastmaal
dat bequaam was om de genegtheid te verwekken.

De particulieren hielpen hooft voor hooft deze gastmalen bekof-
tigen. Aristoteles en Atheneus tekenen aan, schoon een weinig
ver-

verschillend, 't g
len. Die gene
goede jacht geha
tot gebruik van

Een vrouw ha
personen die zy
gen, en die Ka
ten.

Oudtyds zette
hem; maar nade
te een bepaalt g
die zeer licht de
konden verander
van pap of zwart
den zeer beroer
mede, latende d
tanden hadden al
gelingen een stu
men den Ouden
deelde de schotel
door hun voorzi
dapperheid in de
len het meest uit
deelde men vru
wyn in Grieken
gelingen daar een
kon doen, om da
voor de ouden in
tot geen zekere r

Ten tyden va
volk voorzien, e
gastmalen by te
pleegt hadden, o
vers geloofd hebb
schie in de God
die de offerande
te zeggen die ge
het gechied niets
niet of het reeds
geworden was, e
die men *Etareiai*
bondmaker voor
waar van de God
daar de Broeders

Om iemand in
stemmen in 't ron
ieder van de broe
ne, die voor hem
bood, wierp; di
niet toe te laten

verschillend, 't geen ieder maandelings voor zyn hooft moest betalen. Die gene die den Goden de eerstelingen offerden, of die een goede jacht gehad hadden, droegen zorg van er een goed deel van tot gebruik van deze gastmalen te schikken.

Athen.
lib. 4.
p. 142.

Een vrouw had het bestier van deze maaltijd, met drie of vier personen die zy verkoor, die ook twee knechts om hout te dragen, en die *Kalophoroi* of *Xilophoroi* genoemd wierden, verschaften.

Oudtyds zette men daar ieder zyn schotel in 't byzonder voor hem; maar naderhand veranderde men dit gebruik, en men schikte een bepaalt getal van personen te zamen, zeggen de Schryvers, die zeer licht de verscheide zalen of vergaderplaatsen in schotels konden verandert hebben. Het voornaamste gerecht was een soort van pap of zwart vleeschnat, *jus nigrum* genaamt, dat by de Ouden zeer beroemt was. De Oudeluiden vergenoegden zich hier mede, latende de vaste spyzen aan de jongelingen over, die beter randen hadden als zy. In Kreten, in tegendeel, gaf men den jongelingen een stuk vleesch dat maar half zo groot was als 't geen men den Ouden gaf. De Vrouw die het opzicht over 't maal had, deelde de schotels om, en gaf de beste brokken aan die gene, die door hun voorzichtigheid in de Raadsvergaderingen of door hun dapperheid in de Gevechten en andere oefeningen van hun scho-len het meest uitgemunt hadden. Op het einde van de maaltijd deelde men vruchten om, en koeken van gerstenmeel. Toen de wyn in Griekenland begon in gebruik te raken, gaf men den jongelingen daar een zekere maat van te drinken, die hun geen quaad kon doen, om dat het water daar in ver uitstak. De wyn wierd voor de ouden insgelyks sterk met water gemengt, maar hy was tot geen zekere maat bepaalt, als voor de jongelingen.

Ten tyden van Lykurgus was de stad Sparte zeer slecht met volk voorzien, en mislichien waren ze toen alle genootzaakt deze gastmalen by te wonen; behalven die gene die een offerande gepleegt hadden, of die ter jacht gegaan waren, ten zy dat de Schryvers geloofd hebben dat er die van verschoont waren, om dat mislichien in de Godheid gelyk by de Wilden van onzen tyd die gene die de offerande gepleegt heeft, en op de jagt geweest is, dat is te zeggen die gene die het gastaal aantecht, en op wiens kosten het gelchied niets eet, en alles den genodigden overlaat. Ik weet niet of het reeds in dien tyd was, of wel na dat de stad volkryker geworden was, dat het volk zich in Genootschappen verdeelde, die men *Etartiai* noemde, welke Jupiter *Etairios* of den Verbondmaker voor den Patroon van hun Broederschap verkozen, waar van de Godsvrucht gelyk hedendaags op gastmalen uitquam, daar de Broeders elkander op onthaalden.

Lacedæ-
mon in
genoot-
schap-
pen ver-
deelt.

Om iemand in deze Genootschappen te ontfangen, nam men de stemmen in 't rond op, 't geen op deze wyze toeging: men stelde ieder van de broeders een zekere vrucht ter hand, welke die gene, die voor hem waren, heel in een bekken, dat een slaaf aanbod, wierp; die gene in tegendeel die redenen hadden om hem niet toe te laten, drukten die te zamen, en gaven hier door te

H h 3

ken-

kennen dat zy hem niet hebben wilden. 't Is waarschynelyk dat toen de stad van Sparte toenam, men deze soorten van gemene woonplaatzen, die men *Ανείλα* en *Αγία* noemde, ook moest vermeerderen, en dat ieder een van deze Broederschappen uitmaakte, die Atheneus door het woord *Εταίριαι* betekent. Dus zagen deze Genootschappen voornamentlyk op de samenwoning.

Behalven deze gastmalen, *οἰκίαι* genaamt, waren 'er noch andere, gelyk de *κωρίαι*, daar de Vremdelingen en de kinderen mee toegelaten wierden. Een ander dat men *Αἰαίαι* noemde, en verscheyde andere, waar van men de omstandigheden en het onderscheid in Atheneus zien kan, die alle, volgens dezen Schryver, uit enige beweegreden van Godsdienst geschieden.

De soberheid van deze maaltyden was niet al te aantlokkelyk, en de Lacedemoniers beholpen 'er zich niet langer mee als de Wetten in al haar strengheid onderhouden wierden. Areus en Akrotatus voerden 'er de lekkerheid en de pracht in, waar na het niet weer mogelyk was tot de eerste eenvoudigheid te keren. Kleomenes trachtte te vergeefs die weer in te voeren, hy deed vruchteloze moeite, en was het slachtoffer van zyn yver.

De Lacedemoniers namen op deze openbare maaltyden de gelegenheid waar om hun jongelingen moed in 't lyf te spreken, en om hun krygslieden op te wekken om de dapperheid hunner voorzaten, die zich in den oorlog het meest beroemt gemaakt hadden, na te volgen. En deze moedigden elkander in hun krygs-dansen en gezangen aan, waar door zy zich gewenden om den oorlog als een spel aan te zien, en zich oeffenden om den dood, onder het afbeeldzel van vermaak, te braveren, op dat hun vyanden het minste denkbeeld niet hadden dat zy dien vrezen konden.

Atheneus schryft op het verhaal van Filochorus, een oud Schryver, dat Tyrteus zich zeer door deze soorten van gezangen en dansen beroemt maakte; zo dat wanneer de Lacedemoniers de Messeniërs onder het bestier van dezen Hoofzman verwonnen hadden, zy bevalen dat in alle hun vergaderingen voor hun algemene gastmalen, hun jongeluiden elk in 't byzonder de gezangen van Tyrteus zouden zingen, onder het dansen van een Pyrrhischen dans; en dat een der Koningen of der Hoofden Rechter in deze oeffening zyn zou, waar na hy de lekkerste beten van het gastaal aan dien gene tot beloning voor zyn overwinning geven zou, die het best gezongen had.

Onder de gastmalen der Irokoizen en der andere Wilden, hune naburen, viind men 'er ook van verscheide soorten, waarvan de eene met meer plechtigheden verzelt zyn als de andere; zommige daar het gantsche dorp deel aan heeft, en andere daar een kleiner getal gasten op genodigt worden.

Behalven de gene waar van ik reeds gesproken heb, en die beroemt zyn door de offerande en de aanspraken aan de Zon, zyn 'er noch andere, daar de Godsdienst mischien geen deel meer in heeft, maar daar hy evenwel byna zonneklaar den oorsprong aan schynt gegeven te hebben. Gelyk die offerande die men van het eerste beest aanrecht, dat een jong jager gedood heeft: een feest dat

waar deze maaltyden toe dienen.

Athen.
lib. 14.
p. 630.

Gastmalen der Irokoizen.

dat zeer na de offerande van de Wet, en mischien te doen, de Zon is ook een brandoffer is slachtdier over te

Op dit feest moeten al wat 'er voeten, men moet verteren. Maar degen, die zyn gebre niet voor geld, en 'er op staande voeten in een hoek van den men laat 'er helen Na dat het vleeschken beren-vet op denvleesch gekookt is, pogingen de gerechten alles wat 'er overblijft dat 'er niets van in de Paaschlam deden. hun buik, zy eten zy al het eten latende.

Het ampt van de volgens de getuigeninzetting aan den Priesteren als Nooten, die geoffert worden, hun ook den naam van 't geen Atheneus even verhaalt hebben, alles op te eten, vselfter tyd om mylyk een ware offerande noemde, wyl 'er later tyden wierd gaf het niet meer den reuk der goeden ten om op alle goeluiden van aanzien om dat zy hen over hun kant alle uit vrees van hun de luiden van fatzen

V E E R

Schoon men op evenwel daar

dat zeer na de offerande zweemt, die de menschen in de geschre-
ve Wet, en misschien ook in de Wet der Natuur, verplicht wa-
ren te doen, de eerstelingen van alle zaken aan God opofferende.
Zodanig is ook het feest van alles op te eten, dat een soort van
een brandoffer is, waar in het niet geoorlooft was iets van het
slachtdier over te laten.

Op dit feest moet men zo lang men eet stilzwygen, en men moet
eten al wat 'er voorgezet word, men mag 'er niets van na huis ne-
men, men moet het alles op de plaats van het aangerechte gastmaal
verteren. Maar het staat ieder vry een Pannelikker meê te bren-
gen, die zyn gebrek vervulle. Zo hy 'er geen vinden kan, zelfs
niet voor geld, en dat hy zyn deel niet kan op krygen, word hy
'er op staande voet over gestraft; men maakt een klein afschutzel
in een hoek van de hut, dat hem voor een gevangenis verstrekt,
en men laat 'er hem zomtyds 24 uren achter malkander in zitten.
Na dat het vleesch verteert is, doet de Gastheer noch grote stuk-
ken beren-vet opdisschen, of ook wel het vleesch-nat, waar in het
vleesch gekookt is, dat gruwlyk vet is. Zo zy ondanks al hun
pogingen de gerechten niet kunnen meester worden, moet men
alles wat 'er overblyft, vleesch en been, in het vuur werpen, op
dat 'er niets van in de wereld blyve, gelyk de Joden ontrent het
Paaschlam deden. Al deze woefte Volkeren maken een God van
hun buik, zy eten tot barstens toe, en het is onbegrypelyk waar
zy al het eten laten.

Het ampt van Pannelikker was oudtyds heilig en aanzienlyk,
volgens de getuigenis van Atheneus. Deze menichen waren hun
inzetting aan den Godsdienst verschuldigt, en zy wierden den
Priesteren als Noothulpen bygezet, om hen te helpen de slachtdie-
ren, die geoffert wierden, op te eten. Om deze reden gaf men
hun ook den naam van *Coëpulones*. Wy hebben byna een bewys
van 't geen Atheneus zegt in 't geen ik van deze noodhulpen zo
even verhaalt heb, die de Wilden, die ter feest genood zyn om
alles op te eten, verzellen: en 't geen deze Schryver zegt dient ter
zelfder tyd om myn gevoelen te versterken, dat het oorspronke-
lyk een ware offerande was, van de gene die men Brandoffers
noemde, wyl 'er niets van het slacht-dier mocht overschieten. In
later tyden wierd het ampt van Tafellekker gantsch veracht, men
gaf het niet meer als aan slechte elendige luiiden, die zich door
den reuk der goede keukens lieten trekken, en hun werk maak-
ten om op alle goede maaltyden te verschynen in 't gevolg van de
luiiden van aanzien, daar men hen ook de schaduwen van noemde,
om dat zy hen overal volgden, gelyk de schaduw het Ligchaam,
van hun kant alle smaad uitstaande eer dat zy hem zouden verlaten
uit vrees van hun geluk te verliezen, dat aan de gastmalen, daar
de luiiden van satzoen op verzocht waren, verknocht was.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

Schoon men op alle gastmalen zingen en danssen kan, zyn 'er
evenwel daar men niet en zingt, gelyk 'er ook gelegentheden
zyn

Het
ampt
van Pan-
nelikker
oudtyds
een heil-
lig en
aanzien-
lyk ampt

In later
tyden
wierd
het gants
veracht.

Zang-
maalty-
den.

zyn waar in men zingt en danst zonder een gastaal te houden.

Maar daar is een soort, daar men dat voor al niet nalaten mag, en om deze reden noemt men die zelfs *maalyden om te zingen*. Deze zyn de meeste in gebruik, de plechtigste en de prachtigste.

Vader Brebeuf verhaalt, dat hy by de Huronnen drie van deze feesten gezien had, waar op 'er in de ketels dertig harten waren, op het ander twintig harten en vier Beren, en op het derde 30 visschen, die zo groot waren als onze grootste snoeken, en hondert en twintig andere zo groot als onze zalmen.

Zie hier ten naasten by de order die 'er in deze plechtigheden gehouden word.

Op den dag van het feest maakt men al vroeg het gastaal in een van de Raadshutten klaar. Terwyl men de ketels op het vuur zet, rekent men na mate van het vleesch dat men heeft, hoe veel personen daar op moeten verzocht worden; De rekening geschied met graantjes Indiaansch koorn of met kleine rysjes, dat hun manier van cyfferen is. Vervolgens zend men deze rysjes of deze graantjes in de verscheide Hutten rond, of men werpt ze op de vloer, zeggende, *gy word verzocht*. De Inwoonders van deze Hutten schikken na het gastaal een getal personen af, zo veel als zy rysjes gekregen hebben.

Onderusschen loopt een uitroeper het dorp verscheide malen door, om te verwittigen dat de ketel in zodanig een Hut opgehangen is, en om het uur aan te wyzen wanneer zy komen moeten. Even voor dat de gasten staan te komen hangt men de ketels af, en men zet ze tusschen de vuren in, die men een weinig uitdooft, op dat men 'er geen hinder van hebbe.

De partikulieren en de Hoofden zelfs komen aan, brengende ieder zyn keteltje mee. Het schynt niet dat 'er enig onderscheide van rang onder hen is, als dat de oudste op de voorste matten gaan zitten.

Evenwel verhaalt Vader Brebeuf, dat hy by de Huronnen een geschil over de voorzitting had zien ontstaan, in een zeer netelig geval, maar dat het haast door de voorzichtigheid van een van de Ouden bygelegd wierd, die daar met veel verstand en grootmoedigheid in sprak. De Irokoische vrouwen wonen dat ik weet dit slag van gastaalen niet by, en worden 'er niet toe verzocht.

Niet als die van de Hut worden 'er toegelaten, en deze schikken zich zeer op. Verscheide evenwel komen 'er om haar nieuwsgierigheid te voldoen, zy plaatzen zich gemeenlyk aan een hoek van de Hut: de kinderen en jongelingen, die noch niet in het ligbaam der Krygslieden ingelyft zyn, klimmen op de stelladien, die 'er opgerecht zyn, of wel op de Hut zelfs, om door het gat, waar door de rook trekt, te kyken. De andere die niet binnen kunnen komen of plaats nemen, breken de schorslen door, die de Hut voor muur verstrekken, om te mogen toekyken. De wanorder die zy hier ontrent oeffenen staat hun vry, en niemand mag 'er over klagen.

Onderwyl dat het gezelschap vergadert, zingt die gene die het

gast-

gastaal aanrechten alleen, gelyk de Lof van den God te onderhouden staan.

De meeste van den tyd, de heere zo oud is, dat zy begyppen.

Deze zanger heeft neer hy moede is, ryk duurt evenwel de galen gekomen.

Dan opent de l

al de genodigde d hy openbaart de omstandiglyk, al noemt antwoord l ching is: een oud Lykurgus schynt uitroeping deed en rechten van het g voorwerp van lof arbeiden strekke; jagers zyn Vaderla gers mocht bedankt.

Na deze eerste v het Gemeen van m alle gewichtige be riken, is dit eigen die ook zyn moge te bewen, afgezan den, den oorlog te

Zo dra men op aan 't eten, voor tyds zingt men vo moet duren, ledig te word voor 's a danst men.

De Gastheer raat laten voordienen, brokken die hy v bekkerle beetjes w men de meeste ac memon Ajax een u pen, om hem eer a by, met tegen Hel dult zynde, is 'er g Na de maaltyd ge den Pyrrischen Dan

gastmaal aanrecht, of die geen in wiens naam het aangerecht word alleen, gelyk die gene die by de Ouden den oorsprong en den Lof van den God zong: Dit is als om het gezelschap van zaken te onderhouden, die op het voorwerp dat hen heeft doen nodigen staan.

De meeste van deze Gezangen behelzen de fabels van den ouden tyd, de heldedaden van de Natie, en zy zyn in een styl die zo oud is, dat zy dikwils zaken zeggen die zy niet verstaan noch begrypen.

Deze zanger heeft dikwils een noodhulp die hem vervangt wanneer hy moede is, want zy zingen uit al hun macht. Deze muzyk duurt evenwel maar ontrent een half uur, en houd op als alle de gasten gekomen zyn.

Daar opent de Redenaar de zitting, vragende als om de fleur of al de genodigde daar zyn. Vervolgens noemt hy den Gastheer, hy openbaart de oorzaak waarom het feest aangerecht is, en telt omstandiglyk, al wat 'er in de ketel is, op. Op ider zaak die hy noemt antwoordt het gantsche gezelschap *bo! bo!*, dat hun toejuiching is: een oud gebruik, waar uit dat van het gemenebest van Lykurgus schynt gesproken te zyn, waar in men een diergelyke uitroeping deed en van den naam van den Gastheer, en van de geschenken van het gastmaal, op dat, zegt Atheneus, dit hem een voorwerp van lof voor zyn onvermoeide vlyt in het jagen en arbeiden strekke; en op dat de gantsche wereld hem voor de liefde jegens zyn Vaderland en het prachtige onthaal van zyn medeburgers mocht bedanken.

Na deze eerste verklaring geeft de Spreker reden van alles daar het Gemeen van moet onderrecht zyn; want deze zangfeesten voor alle gewichtige bedryven geschiedende, die het dorp of de Natie raken, is dit eigentyk de tyd om zaken van Staat van wat natuur die ook zyn mogen, te verhandelen, gelyk om een naam weer op te beuren, afgezanten gehoor te geven, hun snoeren te beantwoorden, den oorlog te verklaren, enz.

Zo dra men opgehouden heeft met spreken valt men zomtyds aan 't eten, voor dat men zingt, om meer moed te hebben, zomtyds zingt men voor 't eten, en zo het gastmaal den gantschen dag moet duren, ledigt men een deel van de ketel 's morgens, 't andere word voor 's avonds bespaart, en tusschen beyden zingt en danst men.

De Gastheer raakt 'er niet aan, hy bemoeit zich alleen om te laten voordienen, of dient zelfs voor, noemende overluid de brokken die hy voor ieder geschikt heeft en hem aanbied. De lekkerste beetjes worden eershalven aan dien genen gegeven, daar men de meeste achting voor heeft, op de zelfde wyze als Agamemnon Ajax een uitgelezen stuk van een osse-lende liet voordienen, om hem eer aan te doen en de dapperheid te belonen, die hy, met tegen Hektor te stryden, had blyken laten. Alles opgediist zynde, is 'er geen een die zyn best niet doet om te eten.

Na de maalyd geëindigt is, begint de Gastheer den Athonront of den Pyrrischen Dans, die den mannen alleen, eigen is. Zy lossen elkan-

De zanger heeft dikwils een noodhulp.

Athen. lib. 4 p. 141.

Hom. lib. 7. v. 337.

Athonront of Pyrr.

sche
dans.

elkander in deze oeffening af, beginnende van de voornaamsten af, en dalen by trappen af tot de jongiten toe. Zy hebben deze beleeftheid en oplettenheid voor elkander, dat ieder aan zyn meerder de voorrang geeft. Hier toe gebruiken ze geen *strykades* en komplimenten gelyk de Franschen doen, maar zy houden zich stil, zonder iets te doen, zo dat men genoodzaakt is 'er zommigen te noemen en de zelve te vermanen om de baan warm te houden als een ander gedaan heeft.

Hoe die
in zyn
werk
gaat.

De oude luiden en die van den eersten rang doen dikwils anders niet als van hun plaats opstaan, en vergenoegen zich met onder 't zingen enige buigingen van 't hooft, schouders, en knien te maken, om hun zang te ondersteunen. Andere, die wat minder achtaarheid hebben, maken eenige passen, en wandelen door de Hut rontom de vuren. Ieder heeft zyn byzonder liedje, dat is te zeggen een zangwyze, daar hy weinig woorden op past; die hy zo dikwils herhaalt als hy wil; ik heb zelfs opgemerkt dat zy eenige lettergrepen der woorden afbyten, als of het verzen, of woorden op de maat waren, maar zonder rym. De gene die danfen wil begint met van zyn mat op te staan, en hy word met een algemene toejuiching beantwoord. Na mate dat hy voorby een vuur gaat, antwoorden deze die aan weerkanten op de maten zitten, op de kadans met een beweging van 't hooft, en gedurende *be, be,* uit hun kelen en borst te halen, die zy op zekere plaatsen verdubbelen, daar de maat het vereischt, en dat zo net op de maat dat zy zich nooit vergiffen, en zy hebben zo een fyn gehoor, dat de Franschen, die 't meest op hun gewoontens afgericht zyn, daar lang niet by hebben kunnen komen. Als hy tot een tweede vuur gaat, scheppen die van het eerste adem, die by de verder afgelegene vuren zitten rusten ook, maar de kadans word altyd door die gene, voor wie hy stil staat, opgehouden. Het lied eindigt door een *be* of een *echo* van het gantsche koor, 't welk als een tweede galm van toejuiching is.

De jonge maats hebben levendiger gezangen en sterker bewegingen, 't welk beter met hun jaren over een koomt. Als de Dans recht aan de gang is, danfen 'er twee of drie gelyk, ieder aan zyn vuur, en deze mengeling maakt geen verwarring.

Nademaal dit krygs- of godsdienstige Dansen zyn, zouden zy rechtswegen de Lier en wapens in de hand moeten hebben, gelyk de Saters hun Wynrank-spiessen en hun Katels hadden. Maar dit geschied niet als in zekere gelegenheden; 't is ook niet eens noodzakelyk, want de Ouden danften hun Pyrrischen Dans of gewapend of ongewapent. Ik heb niet als de slaven de Athonront zien zingen, met de Lier in de hand, wanneer zy in het dorp aankomen, en dat men ze tot zyn vermaak doet danfen, voor dat men om hun noodlot het vonnis gevult heeft.

Onder deze Danfen zyn 'er zommige niet als een eenvoudige of deftige wyze van den vyand te gemoet te trekken, en het gewaagtrotzelyk en blymoedig te braveren.

Pantominen
of Boot-

Een tweede soort, maar altyd in den zelfden aart, is die de Bootzemakers, dewelke bestaat in een daad op de wyze zo als de

en af,
e be-
meer-
des en
ch stil,
igen te
en als

anden
nder t
te ma-
er ach-
de Hat
te zeg-
hy zo
y eenige
f woor-
danica
een al-
orby een
uten zit-
gedurige
re plaat-
et op de
gehoor,
chte zijn,
en tweede
de verder
ord alyd
t lied ein-
welk als

bewegin-
s de Danc
er aan zyn
ouden zy
en, gelyk
Maar di
ens nood
gewapen
zien zin
aankomen
men on

voudige e
het geva

is die de
zo als d
voo

voorgevallen is,
ken.

Verscheide liden
ben my verzekerd
komt al wat 'er
of tegen de vya
zonder enige om
haal bywonen ee
met veel levendig
zonder zich even
geproken te zyn
van de verwonde
door een zonderl
gebaarden al wat
beeld de daden z
zyn zy in hun ver
uitmunt.

De Kretenzer l
noch in achtting.
zeer beroemt. D
beelden zo leven
menschen, dat de
der- en Dichtkun
deze Bootzemaker
van Pontus, die a
boven al deze ges
deze Pantomimen
dat hy meede zom
woeste Natien, d
mier verslond, te l
de slaven die men
best in deze oeffen
Onze Balletten zy
sen, die de oorspr

In hun Liederer
maar zy pryzen zic
tuitingen, en deze
delende, die zy n

De gene die du
van bedanking, zo

Noch liever sche
wonderlyk wel in.

hy 't opgemunt he
de Vergadering.

gat de Danser voo
de reden van tyd t

bloed aanhoort zo
oefenschool om te

stekelachtige quink
Op ieder quinkslap

voorgevallen is, of zodanig als zy die zich verbeelden, te verto-
ken.

Verscheyde luden, die onder de Irokoizen geleest hebben, hebben my verzekert, dat dikwils na dat een Veldheer op zyn te rugkomt al wat 'er in zyn tocht of in de sryden die hy geleverd heeft, of tegen de vyanden uitgestaan voorgevallen is, verhaalt heeft, zonder enige omstandigheid te vergeten, al die gene die dit verhaal bywonen eensklaps opryzen om te dansen, en deze bedryven met veel levendigheid verbeelden, als of zy 'er by waren geweest, zonder zich evenwel daar toe bereid te hebben of met elkander afgesproken te zyn. De Franschen zyn dikwils getuigen geweest van de verwonderlyke bequaamheid die deze Natien hebben, om door een zonderlinge levendigheid, en een onbegrypyke menigte gebaarden al wat zy willen uit te drukken; zo dat men zich verbeeld de daden zelfs te zien voorvallen, zo natuurlyk en krachtig zyn zy in hun vertoning. Zy hebben Redenaars die in deze kunst uitmunten.

De Kretenzer Dansen waren te Rome ten tyden van de Keizers noch in achtung. Die der Pantomimen of Bootzemakers waren zeer beroemt. De gebaren daar van waren zo krachtig, en verbeelden zo levendig de zeden, hertstochten, en bedryven der menschen, dat de Schryvers de zelve om deze reden by de Schilder- en Dichtkunst vergelyken. Men kan oordelen hoe kunstig deze Bootzemakers waren, uit de vremde gedachten van een Prins van Pontus, die affheyd van een Roomsche Keyzer nemende, hem, boven al deze geschenken die dezelve hem aanbod, om een van deze Pantomimen verzocht, wiens gebaat hem zo aangestaan had, dat hy meede zonder 't behulp van eenig anderen tolk zich van de woeite Natien, die onder zyn gebied hoorden, en wier taal hy niet verstond, te kunnen doen verstaan. De Asiaticen en boven al de slaven die men uit Pontus en Kappadocien haalde, slaagden het best in deze oeffening, en wonnen het van alle andere volkeren. Onze Balletten zyn noch een overblyfsel van die vertoningsdansen, die de oorsprong zyn van de Toneelsstukken.

In hun Liederen pryzen ze niet alleen hun Goden en Helden, maar zy pryzen zich zelven ook, sparende voor zich geen lofuitroeringen, en dezelve ook aan die van de bystanders mildelyk uitdelende, die zy menen dat dezelve verdienen.

De gene die dus geprezen word, antwoordt met een schreuw van bedanking, zo dra hy zich hoort noemen.

Noch liever scherpen zy de gek met elkander, en zy lachen 'er wonderlyk wel in. De gene die danst neemt dan den genen, daer hy 't opgemunt heeft, by de hand, en zet hem in 't midden van de Vergadering, zonder dat hy weerstaand bied. Onderwijlghen gaat de Danser voort met zingen, en geeft hem in 't zingen, of in de reden van tyd tot tyd eenige schimpfshoten, 't welk de arme bloed aanhoort zonder een woord te spreken. Dit is een recht oeffenschool om spitsvinnige redenen, vermaaklyke kluchten en stekelachtige quinknagen te leren, die zomtyds wel gezouten zyn. Op ieder quinkslag ontstaat een schaterig gelag op de galdery,

Zy wa-
ren by
de Ou-
den ook
zeer be-
roemt.

Lachen
de Satyr.

waar door deze klncht noch meer gaande gemaakt word, en de patient dikwils gedwongen om weg te duiken, zyn hoofd in de den bewindende.

Hier mée is hy niet vry, de gene die hem kapittelt, doet, na hem wel voor 't lapje gehouden te hebben, hem de uiterste schande aan, begietende zyn hoofd in asch, die hy van de vrouwen de welke aan 't end van de Hut zyn, bedelt. 't Is ongehoort dat zich iemand over de stekelige woorden en over alles wat men om hem te honen doen of zeggen mag verstoort; in tegendeel, het is een zeer vermakelyke oeffening, waar in ieder zyn beurt heeft, en waar in de lyder rykelyk tot zyn verhaal komt, ten kotten van den genen die hem ten toon gestelt heeft. Men heeft my verzekert dat het dikwils gebeurt dat jongeluiden by elkander zynde zelfs buiten den tyd van deze openbare en plechtige vergaderingen, ieder zyn man neemt, en dan zich in twee reyen scharende zeggen zy elkander ongezonnen de waarheid, 't welk om te barsten is van lachen, tot dat een van de twee tegenpartyen de vlag strykt, en niets meer weet te zeggen, alsdat hy zyn bekomt heeft, en dat hy zich gewonnen vind.

Zonder twyffel komt het van deze gewoonte, die eertyds de Saters en de Korybanten hadden, en hedendaags onze Wilden hebben, van daan, dat men aan alle stekelachtige redenen den naam van Satyregegeven heeft. Hier van daan heeft de Satyrische dans, na den naam van een der oude Kureten *Sicinnis* geheten, ook zyn oorsprong gekregen. *Athenens* schynt ons ook dezen dans van onze Wilden, waar in men asch strooit, in een anderen afeschilderen, waarvan hy spreekt, daar in men meel strooide, en die hy onder de vermakelyke en belagchelyke dansen telt. Een Wilde man wilende een aanzienlyk Fransch Officier, die na zyn gevoelen (want het is een man die hart heeft) in enig toeval het slecht had leggen laten, een affront aandoen, maar van de andere kant eerbied voor zyn rang betuigen willende, nam meel in plaats van asch, en wierphem dat op 't hoofd.

Lykurgus, wel in de Kreténzer danssen ervaren, had onder zyn burgers een Wet van dezen Satyrischen dans gemaakt, bevelende uitdrukkelyk dat de jeugt zich daar in zou oeffenen, en dat de kinderen dien zelfs zouden bywonen, om aartig te leren gekijken, zonder iemand te honen, en het gekijken zonder oplopendheid en hevigheid te leren verdragen.

Onder deze danssen van de Athonront kan men verscheide soorten tellen, die de een van den ander onderscheyden zyn, eer door de oorzaak en de bewegreden; die zommige destiger, ander weer levendiger of kortswyiger maakt, als door de passen die 'er in komen. Ondertusschen valt het een vremdeling moeijelyk die te onderscheyden, gelyk het hun ook moeijelyk zou vallen onze verscheide menuetten uit den ander te kennen, of de menuetten van de andere soorten van danssen te onderscheyden, daar de Europeanen zelfs, die geen danssen geleert hebben, voor staan te kyken. Ik zal evenwel een omstandigheid van een dezer danssen, stilzwygent voorby gaan, om dat wy onder ons iets dergelyks hebben, dat men

Athen.
lib. 14. p.
630.

Plat.
arch in
Lycurgo.

men als een g
ne die dansit,
dansen nodigt
hem een gelch
diging te bea
voortgaat, ier
hy nodigt doe
By de Zan
aan de genodi
len van de f
Staat een led
te nemen.

ZY hebben
Jannonia
vrouwen als m
scheelt, oeffen
donneren dien
zing der zicker
enkele oeffenin
van 't dorp ge
van. Men laat
gen, en ieder l
vrouwen af, di
haar rol te spel
waar van men
Raadshut, of n
Midden op de
of men zet 'er
zielen moeten.
andere de Rhon

Onderwyl da
instrumenten ve
kleine stokjes op
versterkt word
ns, maar zon
opa het gebrui
en voeten na zy
enemaal versche
mand uit de ma
De gene die
reken beter te
de herhalingen,
heid, en na e
andere. Niets k
in een ogenblik
zag dat het een
noch meer moet

men als een gevolg van dit gebruik kan aanzien; dat is, dat die gene die danst, na dat hy gedaan heeft, aan hem dien hy na hem tot danien nodigt, den ruiker gaat aanbieden, dat is te zeggen dat hy hem een geschenk gaat doen, om hem te verplichten om zyn nodiging te beantwoorden; 't geen dus van den een tot den ander voortgaat, ieder na zyn believen een geschenk aan den genen dien hy nodigt doende.

By de Zangfeesten deelt men dikwils Tabak en andere zaken aan de genodigden om, en zy eindigen ook dikwils met het uitdelen van de sagamité, dat het ware *jus nigrum* der Ouden is. 't Staat een ieder vry die in de gaitaal te eten, of met zich na huis te nemen.

VYFTIENDE HOOFSTUK.

ZY hebben een andere soort van Dans, die onze Irokoizen *Tj Jannoniakoua* noemen. Zy danien dien in ryen, zo wel vrouwen als mannen. Nademaal hy veel van de voorgaande verscheelt, oeffent men dien in de Zangfeesten niet. De jonglers ordonneren dien dikwils, als een Goudienstige oeffening tot genezing der zieken, en hy hoort onder de Wigchelary. 't Is ook een enkele oeffening van vermaak, die in de seesten en plechtigheden van 't dorp gepleegt word. Zie hier ten naasten by de order daar van. Men laat tydelyk in al de hutten deze plechtigheid aanzeggen, en ieder hut vaardigt zommige personen, 't zy mannen 't zy vrouwen af, die zich met al haar cieraaden opsmukken, om daar in haar rol te spelen. Alle begeven zy zich op een gezetten tyd, waar van men door een Omroeper verwittigt word, of na een Raadshut, of na een plaats die hier toe bereyd is.

Midden op de plaats of in de hut recht men een klein stellaadje op, of men zet 'er een kleine bank voor de zangers, die den dans bezielen moeten. De eene heeft de Tympanum of Trommel, de andere de Rhombus of Lier in de hand.

Onderwyl dat deze zingen en hun zang met het geluid dezer instrumenten verzellen, 't geen ook door de toekykers, die met kleine stokjes op ketels, of ichorissen die zy voor zich hebben, slaan, versterkt word. De dansers maken een soort van een rondens, maar zonder elkander by de hand te houden, gelyk in Europa het gebruik is. Ieder maakt verscheide figuren met handen en voeten na zyn welgevallen, en schoon alle de bewegingen te enemaal verscheide zyn, na de invallen die zy krygen, raakt niemand uit de maat.

De gene die de meeste posturen weten te maken, worden gerekent beter te dansen als de andere. De dans bestaat uit verscheide herhalingen, ieder herhaling duurt tot dat ze hygen van moeheid, en na een ogenblik gerust te hebben, beginnen zy een andere. Niets kan 'er in levendigheid by deze bewegingen halen. In een ogenblik zyn zy gants bezweet, men zou zeggen als men ze zag dat het een deel dolle en razende menschen zyn. 't Geen hen noch meer moet vermoejen is, dat zy zo wel met de stem als met

Andere
soort
van dans
Tj Jannoniakoua
heette.

Deze is
met
speeltrui-
gen en
zingen
verzek.

de gebaren de stem der zangers en de speeltuigen volgen, door de gedurige *bé, bé*, maar niet wel zo sterk als die van de Athoniens, tot aan het einde van ieder dans, die altyd door een algemeen en luider *Oueb* besloten word, dat na 't schynt als een soort van toejuiching is, dat de dans wel is uitgevallen.

Schoon ik in dit artikel van de Regering eigentlyk niet als van de Irokische en Huronsche Natien, die ik wydloppig genoeg beschreven heb, gesproken heb, kan ik al evenwel zeggen dat ik ter zelfder tyd ontrent het hoofdzakelyke en het voornaamste al de andere Wilde Natien van Amerika afgeschildert heb. Want schoon 'er een groot onderscheyd tusschen een eenhofsidge en weinighofsidge monarchale en oligarchale regering schynt te zyn, is het evenwel overal dezelfde aart van bestiering, dezelfde wyze om de staatzaken te verhandelen, het zelve gebruik ontrent de geheime en plechtige Vergaderingen, het zelve karakter in hun gaitmalen, in hun dansen en in hun tydverdrijven.

De Hoofden die het volstrektste gezag hebben zien zich als Vaders van hun Volkeren aan, 't zyn in der daad niet anders als talryke huisgezinnen, in verscheide gebuchten verskrooit, die zich weer onder een Lichaam van een Natie verenigen. Wat gezag deze hoofden ook hebben is 'er evenwel een Raad, uit oude luiden bestaande, die zonder ophouden over alle zaken, die het gemeen welzyn aangaan, raadslagen; en schoon deze Raad misschien overal zo veel ontrent de staatzaken niet te zeggen heeft, als by de Irokoizen, heeft hy evenwel overal een groot gezag, bestaande altyd uit alle de Gryzaarts en de voornaamste hoofden, die men met reden veronderstelt dat meer licht en meer ervarentheid hebben, en een oprechter en onzydiger genegenheid om het gemene welzyn te behartigen. Ieder Natie niet zeer talryk zynde, word de eendracht door deze Godedienst en staatkundige Vergaderingen onderhouden, waar in zy alle te zamen etende, en om zo te spreken in 't gemeen levende, daarenboven hun zingen en dansen de vreugde van deze gaitmalen, die voor hen ware feesten zyn, bezielende, spannen zy met vermaak tot het oogmerk te zamen, dat de Wetgevers zich voorgesteld hebben, 't welk is de harten van hun volkeren te binden, en ze zels aantezetten om de knopen, die hen aan elkander houden, en die de zamenleving zoeter en aangenaamer maken, te vallen te strikken.

De Natien van Zuider Amerika met dezelfde gronden van regering in verscheide Korbetten onder verscheide Vaders des huisgezins, die onder een algemeen Hoofd verenigt zyn, verdeelt zynde, komen noch meer met de Lacedemoniers en Kretenzers in hun woningen, in hun plechtige feesten en hun dansen over een.

Hun Korbetten zyn grote zalen die ons, 't geen de inwoners van Sparte en van Kreta *Andra* en *Lykurgos* noemden, verbeelden. Alle de mantien wonen daar te zamen, van de Vrouwen en kinderen afgezonderd, die hutten apart hebben. De Vader des huisgezins, na den *ΠΑΙΔΟΝΟΜΟΣ*, door Lykurgus ingeslekt, gelykende, doet daar alle morgen een aanspraak aan de jeugt, en houdt een wakend oog over haar en over alle de oefeningen van deze jongelingen.

wier levenswy

De verlichey
en deze zaken
welk uit de re
oorspronkelyk
redenen dezer
scheide in wy
die een man na
een kind dat me
Voor de meisjes
jongeling in de
den rang der K
om een Priester
lopen: om nieu
len der vruchten
over een krygsto
sterven: voor de
met hun Priesters
doden te bewene

Deze seellen z
de Vrouwen heb
Karbet met de m
als die van hen
gastheer uit eerbi
gang van de Karb
houd, als of deze
word altyd met d
Kretenzers dansen
den, en worden
chanten, bezielt.

Deze dansen z
is dat hen doet
zen der Braziliaan
Irokoische dansen
een, die een dans
naden schynt te
dert daar met le
haar *bé, bé*, op e
de en makende z
vielen als of zy
valstelde dat zy
mannen dansen v
van 'gelyken.
evenwel kort daa
spel, 't welk hem
nen zynde, schep
hy verrukt van z
'er om denkt, hy
die een zo schiely
altyd nieuw verm

wier

vier levenswyze also streng als die der Spartanen is.

De vericheyde Karbetten vergaderen over zaken van enig gewicht, en deze zaken worden nooit zonder een gailmaal verhandelt, 't welk uit de redenen waarom het aangerecht word na allen schyn oorspronkelyk een offerande geweest is. Want de gewone beweegredenen dezer gailmalen zyn, de geboorte van een kind; de vericheyde inwijdingen, waar van wy gesproken hebben; voor de boetedie een man na het in de kraam komen van zyn vrouw doet: Voor een kind dat men het hair afnyd, en waar aan men een naam geeft: Voor de meisjes en jongetjes die tot huwbare jaren komen, om een jongeling in de order der krygslieden te stellen: een krygsman in den rang der Kapteynen: om een algemeen veldheer aan te stellen: om een Priester te maken: om een nieuwe pyrook in zee te laten lopen: om nieuwe akkers te beginnen: voor het zaaien en inzamelen der vruchten: om den tyd van een Vlschery te bepalen: om over een krygstocht te raadslagen: om een slaaf plechtiglyk te doen sterven: voor de huwelyken: voor de genezing van een ziekte: om met hun Priesters raad te plegen en de geesten te bezweren: om de doden te bewenen, enz.

Deze seelten zouden wel *Astilla* genoemd mogen worden; want de Vrouwen hebben 'er het bestier van, zonder dat zy ooit in de Karbet met de mannen daar van eten, geen andere zorg hebbende als die van hen wel te dienen en op te passen, onderwyl dat de gailtheer uit eerbied het eten niet durvende aanraken, aan den ingang van de Karbet met een *Bouton* of knods in de hand schildwacht houdt, als of deze feestdag voor hem een vastendag was. Het feest word altyd met dansen geviert, en deze zwemen te enemaal na de Kretenzer dansen: zy worden op het geluid der *Maraka* gehouden, en worden door *be, be*, gelyk het *Evoe* gescreuw der Bacchanten, bezielt.

Deze dansen zyn van verscheide soorten, na dat het voorwerp is dat hen doet vergaderen. De Heer *Leri* heeft enige zangwyzen der Braziliaansche dansen op notes gezet, sy schynen van de Irokoische dansen niet te verschillen. Hy beschryft 'er ons ook een, die een dans van Godsdiens was, en een navolging der Menaden schynt te zyn, waermeer zy haar *Evoe* riepen. Hy schildert daar met levendige voorwen deze Barbaarsche vrouwen af, haar *be, be*, op een schriklyke wyze afbrullende, schuimbekkende en makende zulke hevige bewegingen, dat zommige ter aarde vielen als of zy de vallende ziekte lieden, zo dat hy in 't eerst vasttelde dat zy volkomen met den Duivel bezeten waren; de mannen dansen van hun kant op dezelfde wyze, en de kinderen van 's gelyken. 't Was een afgryslyk muzyk, maar het wierd evenwel kort daar na een weinig beter, en de vrees die dit schoufspel, 't welk hem nieuw voorquam, hem veroorzaakt had, verdween zynde, schepte hy 'er naderhand zo een groot vermaak in, dat hy verrukt van zinnen was; en hy voegt 'er by, dat telkens als hy 'er om denkt, hy noch deze zoete welluidenheid meent te horen, die een zo schielijke uitwerking op hem veroorzaakte, dat hy 'er altyd nieuw vermaak in schepte.

By eenkomst der Karbetten op gailmalen

Hist. de
Brasil
chap. 16.

Ik

Ik heb zo een gevoelig vermaak als de Heer Leri in de seesten onzer Wilden niet gevonden, en ik kan qualyk geloven dat die der Brazilianen op ieder een dezelfde indruk als op hem zouden maken. Het muzyk en de dans der Amerikanen hebben iets woester over zich, dat ons aanstonds tegen de borst stuit, en daar men zelfs zich qualyk een denkbeeld van vormen kan, zonder 'er het gezicht van gehad te hebben. Men gewent 'er zich evenwel allengsjes aan, en in 't vervolg is men 'er garen by. Zy zyn gruwelyk op dit slag van seesten verzot, doende dezelve gantsche dagen of nachten duren, en hun *bé, bé*, maken zo veel geraas dat 'er 't gantsche dorp van dreunt. Ik heb nooit in de hevigheid van deze dolle dansen enige aangenaamheid of geestigheid kunnen vinden, maar de inboorlingen weten die daar in te ontdekken, en hun jonge luiden worden 'er zo verzot op als men by ons op de Tonneelpelen doet.

Z E.

Z

W

A M

VIERDE B

Van de H

D

Oor-
de-
do-
de-
de-
Sch-
sch-
van hun oorsprong a-
derden, in der daad
dezer menschen ont-
bequaam gemaakt die
vereischen. Athene-
zogen hebbende, he-
tyden geen plechtigh-
als de beesten paarden
Wetten over maakte
Vrouw te nemen en
De eene Schryver
Christelyken Godsdien-
noeg, om zich van
Schryvers opgevat he-
Werk van de Zeden
als een volledige wa-

sten
die
zou-
iets
daar
er 'er
nwel
gru-
stiche
as dat
d van
vin-
t, en
op de

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

VIERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Huwelyken en de Opvoeding.

Oor een gevolg van de algemene dwaling waar in de Ouden in de laatste tyden van het Heyden- dom waren, zich inbeeldende dat in ieder land de eerste inboorlingen daar als Paddestoelen uit den grond voortgekomen waren, hebben de Schryvers, vaststellende dat deze woeste men- schen noch na de slechtheid en de onvolmaaktheid

van hun oorsprong aardende, zich nergens in van de beesten afzon- derden, in der daad geloofte, dat het lang geduurt had eer de geest dezer menschen ontwonden wierd, en zy toe deze leerzaamheid bequaam gemaakt die de Wetten en de burgerlyke samenwoning vereischten. Atheneus deze gronden zo wel als de anderen inge- zogen hebbende, heeft geschreven, dat de menschen in de eerste tyden geen plechtigheid ontrent het huwlyk hadden, in 't hondert als de beesten paarden, tot de tyden van Cekrops toe, die daar Wetten over maakte, verplichtende zyne Onderdanen om een Vrouw te nemen en zich met een te vergenoegen.

De eene Schryver besmet den ander, en de waarheden van den Christelyken Godsdienst verlichten altyd een geleert man niet ge- noeg, om zich van de denkbeelden, die hy in de Heydensche Schryvers opgevat heeft, te ontslaan. Alexander Sardi heeft zyn Werk van de Zeden der Natien ook begonnen, met deze Stelling als een volstandige waarheid ter neer te slaan, zeggende, dat het

Kk

zeker

Vreemde
gevoelen
der
Ouden
dat de
eerste
inge-
boorne
als
champi-
gnons
uit de
aarde
voort-
geko-
men
waren.

Athen.
lib. 17.
p. 555.

Deze
stelling
van
zommi-
ge schry-
vers als
een vol-

standige
waar-
heid te
hoek ge-
slagen.

zeker was dat de menschen geen Wetten ontrent het huwelyk hadden, dat zy deszelfs plichten en verbintenissen niet kenden toe die tyden van Jupiter en Juno, of wel van Cekrops, Koning van Athenen toe, dien hy 'er na Athenus de instelling van toeschryft, en die volgens zyn gevoelen de eerste waren, die de menschen uit deze woelheid, waar in zy, geen anderen regel als hun sporelozen drift volgende leefden, trokken.

Het vooroordeel van deze Schryvers is een uitwerking van de geringe kennis, die zy van de eerste tyden gehad hebben, waar van zy de duisterheid niet hebben kunnen ontwinden. In tegendeel komt het my klaar voor, dat het huwelyk altyd door alle volkeren als een heilige en plechtige zaak is aangezien geweest, wiens rechten de woelste menschen zelfs in eerbied gehouden hebben. In der daad, schoon 'er tegenwoordig een grote menigte van Natien is, die al haar woelheid behouden hebben, en die ons voorkomen zonder Wetten, zonder Godsdienst en zonder burgerlyke Regering te leven, kennen wy 'en eenwel geen, die in de verbintenissen, die zy aangaan, niet enige plechtigheden oeffenen, en die niet yverig de huwelyks-trou voorstaan.

Wy hebben in het Hoofdstuk van den Godsdienst den maagdelyken staat in de oudste tyden achtung toe zien dragen, in personen geheiligd, die afzonderlyker aan den dienst der Goden toegewyd waren; en onder de Barbaten na een langer reeks van eeuwen tot de komst der Europeers in Amerika in eere gehouden. Deze deugt kon zich niet op alle personen voor den gantschen tyd van haar leven uitsprekken, om dat het menschelyk geslacht moest voortgeplant worden; maar in deze noodzakelykheid droeg men de huwelyks-kuisheid eerbied toe, en het huwelyk, schandelyk in zyn gebruik, had Wetten van welvoegelykheid, eerbaarheid, schaamte, en zedigheid, die de natuur ingeeft, die de reden ondersteunt, en die zy in 't midden van hun woelheid behouden hebben.

Ik bekén dat by enige Volkeren de verdorventheid en de onbeschaaftheid der Zeden ontrent dit stuk, op verscheide tyden en plaatsen misbruiken hebben ingevoerd. Maar dit is niet algemeen geweest, de meeste Natien zyn stantvastig genoeg gebleven, en by sommige hebben de byzondere Wetgevers, om een indruk op het gemoed der menschen te maken, en hun sporeloosheid te bezeugelen, by de eerste eenvoudigheid, waar mee het huwelyk aangegaan wierd; nieuwe Wetten en nieuwe plechtigheden gevoegt, die schoon zy van de keur der menschen afhingen, evenwel niet nalieten een duidelyke betekenis te hebben, en die het huwelyk plechtiger makende, het zelve ook eerwaardiger maakten.

Zo men door Cekrops dezen eersten Koning der Athenen verslaat, wiens leeftyd men enige eeuwen na den algemenen Zondvloed, maar voor dien van Deukalion bepaalt heeft, kon deze byzondere Wetgever diergelyke Wetten voor zyn onderdanen gemaakt hebben, maar Alexander Sardi kon bewyzen, dat de instelling van het Huwelyk voor zyn tyd geschied was, en; gelyk hy doet, tot de Goden opklimmende, kon hy een anderen Insteller

van de Heiligheid van ons een ander denkbaren, die er den grooten van al de Goden was, als al de anderen zyn, als hun Koning en V

Evenwel geloof ik Instellers van het Huwelyk dat men door Juno wils door verstaan hebben, vinder van Wezen, vinder van die zich den naam van door hun misdaden be zels gegeven hebben dat men door Cekrops Godsdienst na Gods dien ontrent het Huwelyk Godsdienst behoort, Want zo men den le vloed gestelt heeft, die in men ontrent de eer nienzers zelfs botten den of Tydboeken gelevering behouden hebben opwetende eeuwen be dien, waar in zy enige schap hebben begonnen men.

Het zelfde zou heden overkomen, zo zy wisten konden te boek slaan.

Zy hebben alle een sprong, waar in men ziet, en zy zouden ze zouden schryven, stellen, die in een laatste in een eeuwige vermen zeggen.

Ik heb reeds in het eerste onze eerste Vaders en waren, en dat sommige uit het slyk der aarde lyke zamenstelling van brachten. De Athenen waar dat Diodorus van den van deze wonderly

* Daar ontbreekt iets in boek, 17. Bladz. De naam dat hy van hem spreekt

van de Heiligheid van 't Huwelyk als Jupiter verkiezen, of wel er ons een ander denkbeeld van geven dan de Dichters gedaan hebben, die er den grootsten Overfpeelder en den grootsten Lichemis van al de Goden van gemaakt hebben, schoon hy ingetogender als al de anderen zyn moest, die hy met een voorbeeldig leven; als hun Koning en Vader zynde, moest voorgaan.

Evenwel geloof ik dat men in der daad Jupiter en Cekrops als Inftellers van het Huwelyk en deszelfs heiligheid moet aanzien; mits dat men door Jupiter versta 't geen er de Heydenen zelfs dikwils door verstaan hebben, dat is te zeggen God en het Opperfte Wezen, vinder van den Godsdienst, met deze godloze Koningen, die zich den naam van God zelfs hebbende aangematigt, hun leverd door hun misdaden bezoedelt hebben, en aanleiding tot verdichtzels gegeven hebben, die de Godheid onteert hebben; en mits dat men door Cekrops Adam onzen eersten Vader versta, die den Godsdienst na Gods bevelen schikkende, voor zyn kinderen Werten ontrent het Huwelyk zo wel als ontrent al het andere, dat tot Godsdienst behoort, gemaakt heeft: 't Geen ik zeg is gegrond. Want zo men den leeftyd van Cekrops na den algemenen Zondvloed gestelt heeft, dit is een uitwerking van de onkunde, waar in men ontrent de eerste tyden was; dat komt om dat de Athenienzers zelfs botten menschen zonder schrift zynde, geen jaarboeken of Tydboeken gehad hebben, en dat zeer weinig uit een Overlevering behouden hebbende, die om zo te spreken in verscheide onwetende eeuwen begraven lag, zyde verasgelegene tyden van dien, waar in zy enige zaken die hen betroffen aan de nakomelingschap hebben beginnen over te laten, dichter by hebben doen komen.

God de Infteller van het huwelyk.

Alsmen zegt dat Cekrops het huwelyk ingestelt heeft, moet men daar Adam door verstaan.

Het zelfde zou hedendaags al de woefte Volkeren, die 'er zyn, overkomen, zo zy wilden, of in 't vervolg iets van hun historie konden te boek slaan.

Zy hebben alle een fabelachtige overlevering van hun oorsprong, waar in men de geschiedenis der eerste tyden vermoemt ziet, en zy zouden ze onseilbaar nader aan de tyden, waar in zy houden schryven, stellen, by gebrek van niets van de geschiedenissen, die in een lange aaneenschakeling van eeuwen, die voor hen in een eeuwige vergetelheid leggen, voorgevallen zyn, te kunnen zeggen.

Ieder natie heeft haar fabelachtige overlevering.

Ik heb reeds in het artykel van den Godsdienst aangemerkt, dat onze eerste Vaders onder het Zinnebeeld van een Slang verbeeld waren, en dat zommige Volkeren hun oorsprong op menschen die uit het slyk der aarde voortgekomen waren, uit een wangedrogtelyke zamenstelling van een mensch en slang bestaande, te huis brachten. De Athenienzers zeyden het zelfde van Cekrops. 't Is waar dat Diodorus van Sicilien zegt *, dat de Athenienzers de reden van deze wonderlyke zamenstelling niet wisten. Hy zelfs en

Onze eerste Vaders onder het zinnebeeld van een slang verbeeld.

Kk 2 ver.

* Daar ontbreekt iets in de aangehaalde plaats van Diodorus van Sicilien, 1. 2. Boek, 17. Bladz. De naam zelfs van Cekrops staat 'er niet, maar men ziet wel dat hy van hem spreekt.

Ops, de
naam
van de
moeder
der Go-
den.
Dit was
Eva.

verscheide anderen hebben er gezocht uitleggingen van te geven : maar ik ben verzekert dat menze nergens anders moet zoeken , als in de beeldsprakige Godgeleertheid der Ouden , waar in deze verborgene Zinnebeelden ter zelfder tyd de kennis van onze eerste Voorouders en die van hun misdaad overreikten. Ops was een van de namen van de moeder der Goden , of van Eva ; die van Cekrops komt er dicht genoeg by , om te zeggen dat het haar mans naam was. Zou het woord Ops ook niet wel by intrekking van *Ophis* komen , dat een Slang zeggen wil , een Zinnebeeld van Osiris en Isis , die ik geloof dat Adam en Eva geweest zyn.

Hoe het ook zy , het huwlyk heeft al te veel verband met den Godsdienst , dat onze eerste Voorouders , die den Dienst ingesleut hebben , niets ontrent dit artykel zouden bepaalt hebben , en dat hun kinderen , hunne gronden ingezogen hebbende , in een beestlyken staat zouden vervallen zyn , tot zo ver dat zy er volkomen het denkbeeld van zouden vergeten hebben. Zo men de moeite wil nemen om de gewyde en ongewyde Historie te doorsnuffelen , zal men er bewyzen genoeg in vinden om de inzetting en de heiligheid van het Huwelyk tot den oorsprong van den Godsdienst zelfs te huis te brengen.

De verplichting van maar eene Vrouw te hebben schynt van deze eerste beginselen afgeleyd te moeten worden , en onschendbaar tot den Zondvloed toe van Adam en zyne kinderen onderhouden te zyn , uitgezonderd Lamech , die een vervloekt man zynde het eerste de heiligheid van het Huwelyk dorst schenden , met twee Vrouwen te nemen , en die door de Heilige Vaders voor een overspeelder aangezien word [†] , om dat hy zo een verderfelyk voorbeeld in een zaak gegeven heeft , die zodanig tegen de orden en tegen het gebruik was , dat men voor den Zondvloed niemand als hem vind , die zo van 't spoor afgedwaalt is. Inderdaad de Fabel der Goden , die men tot deze eerste tyden kan doen opklommen , vertoont ons nergens meer als een Vrouw , die dezen naam voert. Jupiter had niemand als Juno voor zyn wettige Vrouw. In Egypte zelfs , daar het huwlyk in vervolg van tyd meer verbaft stert wierd , had Osiris geen als Isis. De Fabel en de Historien zyn vol van de woede dezer verachte Vrouwen , wanneer haar mannen zich aan ongeoorloofde minnaryen overgaven. Onder hoe vele schandige vermommingen verbeeldt ons de Heidenfche Godgeleertheid Jupiter niet , wanneer hy zyne snoeperyen voor Juno wil verbergen? Ten tyden van den Zondvloed en in de Ark had den Noach en zyne drie kinderen ieder maar eene Vrouw ; ook heeft Jezus Christus , wanneer hy de huwlyks-wet herstelt heeft , niets by het geen er in het Boek der Schepping aangetekent sta gevoegt.

Inde

Daar en boven kan men ten voordele van de eenwyfery zeg-

[†] Tertull. Lib. de Exhort. ad Castit. Cap. 5. Numerus Matrimonii a male dicto viro coepit, primus Lamech duabus maritatus tres in unam carnem efficitur. Hic. lib. 1. contra Jovinianum. Primus Lamech sanguinarius & homicida unam carnem in duas divisit, uxores, fratricidium & degamiam eadem causa clyfmi delevit pœna.

gen, dat men in men noch hedend ingevoert, gewaa die eigentlyk de rechten boven die waren, of die dem

Men kan ook ni verbintenissen van ken als bloedschan die gene ingeboez stien geoorlooft ho

't Was de Zor van Berofus, die heid van het huwly had, lerende de m Duivelen raadpleg voorbeelden de ver de gemaakt , en o voerde de veelwyv scheyd met alle per bloedverwantschap broeder zyn zuster hem den naam van fus vertaalt , eerlo

Maar zonder juist men hem ook toefci deelte van deze Ste nakomelingschap v wierd. De veelwyv voorbeeld der Koni wen hadden , zonde spreken , gewettigt gedult , en niers is. Vrouwen van Abrah van de yffelyke me de dochteren van Iss che , die door de V zyn hart verdorven Persianen en de Med den der Assyriërs.

De nakomelingsch Azien. De Romein en Iberien , en , 't neers , die van de n hun huis by het lever En zo er in de gefch deel gevonden worde deze voorbeelden zy strekt gebruik aan te Assyriërs geweest is

gen, dat men in de Oudheid op heeft moeten merken; 't geen men noch hedendaags in de meeste landen, daar de veelwyvery is ingevoerd, gewaar word, dat er altyd eens voornamen geweest is, die eigentlijk de Vrouw was, en de Voorrang en eenige andere rechten boven die gene behield, die het maar uit de tweeds hand waren, of die den rang maar van bywyven hadden.

Men kan ook niet twyffelen of men heeft ten allen tyden op de verbintenissen van 't bloed acht gegeven, die altyd enige huwelyken als bloedfchandig hebben doen aanzien, en een afgryzen tegen die gene ingeboezemt, die dezelve tegen de gewone regels dordten geoorlooft houden.

't Was de Zoroaster der Assyriërs of de Egyptische Saturnus van Berosus, die zo men dezen Schryver geloven mag, de heiligheid van het huwelyk schond, gelyk hy den Godsdienst verbaalt had, lerende de menschen de vervloekte Toverkunst, en met de Duivelen raadplegen, styvende door zyn redenen en door zyn voorbeelden de verbaasering der Zeden, die Gods toorn had gaande gemaakt, en oorzaak van den Zondvloed geweest was. Hy voerde de veelwyvery in, en zey rond uit dat men zonder onderscheyd met alle personen kon te doen hebben, zonder op de nabloodverwantschap acht te geven een moeder haar zoon, en een broeder zyn zuster kunnende trouwen; versoejelyke lering, die hem den naam van *Chemefuenus*, dat is te zeggen zo als het Berosus vertaalt, eerloos en onbeschaamt, deed geven.

Maar zonder juist het gevoelen van dezen Schryver, wat gezag men hem ook toefchryve, aan te kleven, het staat vast dat een gedeelte van deze Stellingen volkomener door de Volkeren van de nakomelingschap van Cham en zelfs die van Sem aangenomen wierd. De veelwyvery wierd in Egypte en in Assyrië door het voorbeeld der Koningen, die verscheide wettige en echte Vrouwen hadden, zonder van een noch groter getal van Bywyven te spreken, gewettigt. Zy was by de Hebreuwen geoorlooft en gedult, en niets is bekender als het geen de H. Schrift van de Vrouwen van Abraham, van Jakob en David zegt, en boven al van de yffelyke menigte van die van Salomon, die zich niet met de dochteren van Israël en Juda vergenoegende, ook de uitheemsche, die door de Wet verboden waren, toegang gaf; dewelke zyn hart verdorven, en hem tot afgodery deden vervallen. De Perlianen en de Meders schikten zich misfchien hier in na de Zeden der Assyriërs, die zy verwonnen hadden.

De nakomelingschap van Jafet bleef reinder in Europa en klein Azien. De Romeinen, de Germanen, de Volkeren van Gallien en Iberien, en, 't geen my noch meer verwondert, de Kadmoëners, die van de nakomelingschap van Cham waren, konden in hun huis by het leven van hun eerste Vrouw geen tweede brengen. En zo er in de geschiedenissen eenige voorbeelden van het tegendeel gevonden worden, gelyk dat van Anaxandrides te Sparte, deze voorbeelden zyn dun gezaait, en ver van een zo wydmitgefrekt gebruik aan te wyzen, als het by de Egyptenaren en by de Assyriërs geweest is, en gelyk het noch hedendaags by de meeste

landen
daar de
veelwy-
very
heerscht
is altyd
een de
voor-
naamste

Beros:
fragm.
lib. 3.

De veel-
wyvery
in Syri-
en Egypte
gewet-
tigt.

Elated:
lib. 5. m.
39. 3.
109.

alleenheerschers van Azien gevonden word, zyn het uitzonderingen, die den algemeenen regel, de mannen aan een Vrouw verbindende, helpen bevelligen.

Wat de namaagfchap van 't bloed aangaat, 't is niet min zeker dat er verbodene trappen waren, binnen dewelke het niet vryftond een huwlyk aan te gaan. Maar de Schryvers de kracht der woorden, die by de verfcheyde Natien in gebruik waren, niet altyd wetende, en de trappen van verzwagering en die van 't bloedverwantschap niet genoeg onderfcheydende, hebben ons zaken te boek gezet, die qualyk opgevat kunnen geweest zyn, en die hendaags enige uitlegging kunnen lyden, zonder de welke zy ons verlegen maken.

Aldus hebben wy een afgryzen te lezen dat de Magen by de Chaldeen hun eige moeders trouwden; dat zonder deze Voorwaarde de Partifche Koningen niet konden ten troon flygen; en dat by enige andere volkeren de broeders hun eige zusters trouwden. De Schryvers ftemmen hier in alle over een, dat het een doorgaande gebruik by de Egyptenaren was. Zy zeggen dat by hen het huwlyk van Osiris en Isis, die broeder en zuiter waren, zo wel geflaagt en zo gelukkig geweest was, dat het in gevolg van de grote voordelen die zy van deze beyde verkregen hadden het een Wet onder hen was, dat de broeders en zusters uit een zelfde bedde zamen paarden. Abraam en Izak zyn zoon, vaders van het Joodsche Volk, geven den naam van zusters aan hunne Vrouwen. Filo verhaalt van de Grieken dat Solon den Atheniëzen het huwlyk met de zusters uit een zelfden vader gefproken toegelaten had, verbiedende dat met de zusters van een zelfde moeder: dat Lykurgus in tegendeel een Wet gemaakt had, die het huwlyk met de zusters uit eene moeder toeliet, en dat met de zusters uit eenen vader gefproken verbod.

Het fchynt evenwel dat men in 't algemeen kan verzekeren, dat het Huwlyk in de rechte linie tuffchen vader en dochter, en den zoon met zyn moeder altyd over al als bloedfchandig aangezien is, en onder de grooffte misdaden gerekent. De gefchiedenis van Oedipus en Jokasta, waar van zich de eerfte de ogen uitftak en de andere zich uit wanhoop om hals bracht om een huwlyk, dat hun niet kon geweten worden, nademaal zy beyde daar in dwaalden, geeft ons genoeg te kennen wat afgryzen deze bloedfchandige huwlyken baarden. Niet doet er ook den gruwel beter van gevoelen als de zwarte verwen en de levendige uitdrukkingen, waar van zich de Dichters bedienen om ons de yffelykheden van deze droevige gefchiedenis af te fchilderen, als ook de vervloekte minnedrift van Myrrha, dochter van Cyniras, Koning van Cyprus, waar van de misdaad by na gelyk die van de dochters van Loth was.

Maar onder de Oosterlingen zelfs verwekte de minnerocht van Semiramis, Koningin van Babylon en van Chaldea, voor haar zoon Ninyas, zo veel verontwaardiging in dezen Vorft, dat hy haar deed om hals brengen. Die van Parifatis voor haar zoon Artaxerxes verwekt het zelfde afgryzen in het hart van dezen Monarch, maar

De Huwlyken waren in de namaagfchap van 't bloed binnen enige graden verboden.

Diodor.
fic. lib.
1. p. 1.

Philo de
Special.
legib.

Sophoc.
in Oedip.
Cr.

Ovid.
Metam.
lib. X.

Justin.
lib. 1.

hy wilde als die wie hy het ontfaamt hebben, de nakomelingen de Chaldeeſche zag over den Gvryheid gehad h

Ver daar van afgryzen en de

zinneloze moede

zaak was die

het gemeen ge

Perzen zich nade

magiden, gelyc

dubbchinnigheid

volg van deze d

lei misdaden d

in twyffel kunnen

bedrogen is gew

die van de Perze

te in het derde g

en dat niemand i

Het fchynt ook

in het eerfte gelid

bedde, een afgry

antonen, dat zul

len van volftrekte

ren van Adam en

voor een gantsch

henglyke tyden.

De Schryvers d

die gene die ons

die ons de voorbe

noe, van den laatt

no het waar is dat

en Isis tot een We

zo oud als de Mon

Een van de aann

my evenwel daar

men de gifting nie

Abraham met S

in dezer voegen te

wanneer de Egypt

zyn Vrouw, en zy

dan, bid ik u, d

my wel handelen

am zoekt een uit

en de Egyptenare

dat hy de man van

og, loopen moet

hy wilde als de eerste het leven aan die gene niet benemen, van wie hy het ontfangen had. Zouden deze beyde een gerucht gemaakt hebben, dat twee, andersins, zo beroemde Vorstinnen, by de nakomelingfchap haar goeden naam moest krenken, indien de Chaldeeſche Magen, die hun onderdanen waren en het oppergezag over den Godsdienſt hadden, verplicht waren geweest of de vryheid gehad hadden van hun eige moeders te trouwen?

Ver daar van daan dat zulks waar zou zyn, zegt Agathias, dat het afgryzen en de verontwaardiging die den Vorst aanzetten om deze zinneloze moeder aſſewyzen daar uit ontfonden „ om dat het een „ zaak was die te gelyk tegen de godsvrucht, 's lands gebruik, en „ het gemeen gevoelen der menſchen ſtreed. “ Zo dat indien de Perzen zich naderhand een al te grote vryheid over dit ſluk aanmatigden, gelyk deze zelfde Schryver zonder twyfel door de dubbelzinnigheid der woorden misleyd, verzekert, is dit een gevolg van deze droevige verdorvenheid des harten, die hen in allerlei misdaden dompelde. Men zou evenwel 't geen Agathias zegt in twyfel kunnen trekken, of goedmaken dat hy in de woorden bedrogen is geweest; want Tavernier, van de Gauren of Guebren, die van de Perzen zyn afgeſtamt, ſprekende, verzekert, dat zy nu in het derde gelid van bloedverwantſchap niet kunnen trouwen, en dat niemand in de kop krygt daar vryheid toe te verzoeken.

*Tavernier:
Voyage
de Perſe,
liv. 4.
ch. 8.*

Het ſchynt ook dat de natuur in de zydlinie voor de huwelykheit in het eerste gelid, vooral onder broeders en zuſters van helen hadde, een afgryzen heeft. en het zou voordelig zyn te kunnen antonen, dat zulks nooit geoorlooft geweest is, buiten de gevallen van volſtrekte noodzakelykheid, waar in zich de eerste kinderen van Adam en Eva bevonden, zo dat zulks een algemene Wet voor een ganſch Volk heeft kunnen maken, en een Wet van onbegrypelyke tyden.

De Schryvers die ons de meeste zwaarigheid gebaart hebben, zyn die gene die ons van de gewoonte der Egyptenaren ſpreken, en die ons de voorbeelden van Ofiris en Iſis, van Ptolomeus en Arſinoe, van den laattſten der Lagiden met Kleopatra aanhalen. Want zo het waar is dat deze gewoonte by hen zedert den tyd van Ofiris en Iſis tot een Wet geweest is, moet het een grondwet, en die zo oud als de Monarchy zelf is, geweest zyn.

Een van de aanmerkelykſte geſchiedeniffen der H. Schrift dwingt my evenwel daar aan te twyſfelen. Namelyk deze, miſſchien zal men de giffing niet qualyk gegrond vinden.

Abraham met Sara, zyn huisvrouw na Egypte trekkende, ſpreekt in dezer voegen tot haar. „ Ik weet dat gy ſchoon zyt, en dat „ wanneer de Egyptenaren u zien zullen, „ zy zullen zeggen, 't is „ myn Vrouw, en zy zullen my ombrengen om u te bezitten, zeg „ dan, bid ik u, dat gy myn zuſter zyt, op dat zy u went wege „ my wel handelen, en my om uwent wil in 't leven laten.“ Abraham zoekt een uitvlucht om de dood te ontgaan, die hy van wege „ de Egyptenaren te vrezen heeft, zo zy vermoeden kunnen „ dat hy de man van deze Vrouw is, wiens ſchoonheid hun in 't „ oog loopen moet; hy vind 'er geen krachtiger als Sara te verplicht-

*Gen. 12.
v. 11.
12. 13.*

plichten om te zeggen dat zy zyn zuster is; maar zo het een algemene en een grondwet in Egypte geweest was, dat de broeders hun zusters trouwden, zou Abraham het onseilbaarste middel gekozen hebben om in het ongemak, dat hy vermyden wilde, te vallen; want de Egyptenaren zouden een goed besluit gemaakt hebben, zy is zyn zuster, derhalven is zy zyne Vrouw. Men moet in tegendeel, om ze in Abrahams gedachten te doen vallen, als geredeneert hebben. 't Is een gruwelyke en ongehoorde zaak, dat een broeder zyn eige zuster trouwd; deze is zyn zuster, derhalven is zy zyne vrouw niet.

Men zal misschien zeggen, dat Abraham en Sara vreemdelingen zynde, de Egyptenaren geen oordeel over hen moesten vellen door een Wet, die Egypte alleen kon hebben; maar eer door die van het land dezer vreemdelingen zelfs, die zy noodzakelyk weten moesten, nademaal zy hun naburen waren. Maar dit begunstigt het gevoelen zelfs dat ik dryf; want of de Egyptenaren waren onkundig in de uitheemsche gewoontens, en by gevolg moesten zy volgens die oordelen, die zy in hun eigen Ryk hadden: of zy wisten die der Chaldeen; zo zy die der Chaldeen wisten, was Abraham altoos zeer of zelfs in meer gevaar; want zo zy die wisten, zouden zy geweent hebben dat deze hunne zusters trouwden. Het staat te gelooven uit de list die Abraham gebruikte, dat de Chaldeen iets afzonderlyks hadden, dat de Egyptenaren niet hadden, en zelfs dat zy niet wisten; nademaal de Koning zyn beklag aan hem deed, dat hy hem verleyd had, om hem in een zo gruwelyke zonde, als het overspel, te storten, zeggende dat zy zyne zuster was, waar uit hy zich niet onthouden kon te besluiten dat zy zyn Vrouw niet was. In der daad Abraham had zyn maatregel genomen dat Farao niet te weten mocht komen dat Sara zyn huisvrouw was. Hy paaide hem evenwel met geen leugens, altoos min als Abimelek, by wien hem een diergelyk geval overquam; want hy zeyde rond uit tegen dezen, dat Sara niet alleen zyn Vrouw was, maar ook zyne zuster, dochter van zyn vader, maar niet van zyn moeder.

Dit schynt my byna bewezen te zyn ten opzicht van de Egyptenaren, en daar is niemand of hy moet 'er een wettig gevolg uit trekken, dat ten minsten in die tyden, de huwlyken van broeders en zusters, vooral van helen bedde, verboden en een ongehoorde zaak by hen waren.

Maar de woorden van Abraham tegen Abimelek werpen ons in een zelfde verlegenheid ten opzicht van de stelling die ik gedreven heb; want men zal vinden dat in de nakomelingschap van Sem het huwlyk in het eerste gelid in de zydlinie geoorlooft was, ten minste tusschen de broeders en zusters van halven bedde. De woorden van Abraham aangaande Sara, schynen zeer duidelyk te zyn.

Voor 't overige, zegt hy, zy is waarlyk myn zuster, dochter van myn vader, en niet van myn moeder. Men moet noodzakelyk uit deze wyze van uitdrukking besluiten, dat Thares, vader van Abraham, het ook van Sara was, maar dat Thares deze twee kinderen van verscheide vrouwen gehad had.

Ondertusschen loogchenen de Uitleggers byna alle uit eenen mond,

mond, dat Sara een
wanneer Thares Lot
zyn huis nam, nam
zyn dochter genoem
bessuiten, dat zy een
van te voren te zame
dood der twee broe
Thares ontfangen w
Schrift uit te leggen
voorbeelden van de
der en zuster, zoon
zyn, en in verscheide
bruik van dien tyd,
der van dezelfde tyd
broeder, schoon hy
noemt hy Abimelek,
hem het zelfde onger
beurt was; noemt R
in de wyze van Bre
noon van Nachor, br
noon van Manasse ge
zonen was.

De Joden behielden
de gellachtrekening v
Oiss gewan, evenwel
belde, zo dat Joram d
vader hy schynt geno
ker in een redelyk ver
den ketteren gelegent
andere kinderen gehad
H. Maagt zelfs. De a
en zusters te noemen,
zydlinien waren, wan
konden opklommen.

De giffing dan der
was, en dezelfde die
brahim zynde, haar t
andere dochter van A
van Abraham, trouw
men, op dezelfde wyz
deze maar zyn broed
dochter van Nachor,
zyn.

T W E E D

Onder de gewoone
Vermaagchappi
van die der Hebre
met de zelve over een

Gen. cap.
20. V.
12.

Andere
zwarig-
heid uit
de
woor-
den van
Abrah-
am te-
gen Abi-
melek.

mond, dat Sara een eige dochter van Thares was. In der daad wanneer Thares Loth zyn kleinzoon, wiens vader dood was, in zyn huis nam, nam hy ook Sara, die zyn schoondochter, en niet zyn dochter genoemd word; en het schynt dat men hier uit moet bepalen, dat zy een nicht of zuster van Loth was, nademaal zy van te voren te zamen in het huis van Nachor wonende, na de dood der twee broeders Aran en Nachor, beyde in het huis van Thares ontfangen wierden. Om dan deze woorden van de H. Schrift uit te leggen, nemen de uitleggers hun uitvlucht tot andere voorbeelden van de H. Schrift, waar in deze woorden van broeder en zuster, zoon en dochter, onwederfprekelyk dubbelzinnig zyn, en in verscheide zinnen worden opgenomen, volgens het gebruik van dien tyd, in de nakomelingchap van Sem. Want zonder van dezelfde tyden af te wyken, Abraham noemt Loth zyn broeder, schoon hy maar zyn broeder Nachors zoon was. Izaak noemt hy Abimelek, Koning van Gerara in Palestina zynde, daar hem het zelfde ongemak overquam, dat voorheen zyn vader gebeurde was; noemt Rebekka zyn zuster, schoon hy 'er maar Oom in de wyze van Bretanje over was, zy een dochter van Bathuel, zoon van Nachor, broeder van Abraham zynde. Jaïr word ook zoon van Manasse genaamt, schoon hy maar een van deszelfs kleinzonen was.

De Joden behielden de zelfde gewoontens tot het einde toe. In de geslachtekening van Gods zoon, word 'er gezegt, dat Joram Ofias gewan, evenwel ontbreken 'er drie geslachten, misschien deze beide, zo dat Joram de over-over-grootvader van Ofias was, wiens vader hy schynt genoemd te worden. De neven van den Zaligmaaker in een redelyk ver gelid worden zyn broeders genoemd, 't geen den ketteren gelegenheid heeft gegeven om te zeggen, dat Jozef andere kinderen gehad had, of van enige andere vrouw, of van de H. Maagt zelfs. De algemene regel der Joden was zich broeders en zusters te noemen, in wat gelid van vermaagfchapping zy in de zydlinien waren, wanneer zy van beyde kanten tot den Stamboom konden opklimmen.

De gilling dan der uitleggers is, dat Sara een dochter van Aran was, en dezelfde die Jescha genoemd word, die een nicht van Abraham zynde, haar trouwen kon, op dezelfde wyze als Melcha, andere dochter van Aran, en zuster van Jescha Nachor, broeder van Abraham, trouwde; en Abraham kon haar zyn zuster noemen, op dezelfde wyze als hy Loth zyn broeder noemde, schoon deze maar zyn broeders zoon was. Sara kon ook zeer wel een dochter van Nachor, zuster van Loth, en Vrouw van Abraham zyn.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Onder de gewoontens der Irokoizen vinden wy wyzen van Vermaagfchapping, om de waarheid te zeggen een weinig van die der Hebreën en Kaldeen verschillende, maar die hier in met de zelve over een komen, dat zy dubbelzinnigheden in de

Hoe de
Irokoiz-
en hun
ver-
maag-

LI

woor-

Schep-
ping re-
kenen,

woorden kunnen uitmaken, en daar door zelfs dienen om de denkbeelden te hervormen, die ons deze zelfde woorden in de gedachten brengen, wanneer wy ze in de Historieschryvers vinden, om dat wy onkundig zyn en deze Schryvers zo wel als wy onkundig waren in de verlicheyde zinnen, die zy by de Volkeren, waar van zy gesproken hebben, hadden.

Om dit door de toepassing klaar te maken moet men weten dat onder de Irokoizen en onder de Huronnen al de kinderen van een Hut alle de zusters van hun moeders als hun moeders, en al de broeders van hun moeders als hun ooms aanzien: om de zelfde reden geven zy den naam van vaders aan al de broeders van hun vaders, en van moejen aan al de zusters van hun vaders. Al de kinderen van de moeders en haar zusters kant, van den vader en zyn broederenskant zien elkander gelykelyk als broeders en zusters aan; maar ten opzicht van de kinderen hunner omen en moejen, dat is te zeggen hunner moeders broeders en hunner vaders zusters, deze handelen zy maar als neven, schoon zy in het zelfde gelid van vermaagschapping zyn als die gene die zy als hun broeders en zusters aanzien. In het derde gelid verandert dat, de oudomen en oudmoejen worden weer grootvaders en grootmoeders van de kinderen van die gene, die zy neven en nichten noemden. Dit gaat dus altyd volgens den zelfden regel in 't nederdalende gelid voort.

Op deze wyze is het gemaklyk te begrypen hoe de Chaldeen en de Partische Koningen hunne moeders konden trouwen, dat is te zeggen moejen, dikwils jonger van jaren als hare neven, in plaats dat zo het een noodzakelykheid geweest was, dat de Partische Koningen mannen van hun eige moeder wierden, zou het noodzakelyk geweest zyn dat dezelve persoon moeder en vrouw van alle de Partische Koningen geweest was, 't geen tegen de gezonde reden strydt. Het is gemaklyk te begrypen hoe de Egyptenaren en enige andere volkeren hunne zusters, dat is te zeggen volle nichten, of zelfs bloedvrindinnen die hun noch een lid verder waren, trouwen konden.

Ik loogchen niet dat 'er enige voorbeelden zyn waar uit men be-
wyzen zal kunnen dat Vorsten de vryheid aan zich genomen hebben om hun eige zusters te trouwen: en dat dit voorbeeld in 't vervolg een gebruik heeft kunnen invoeren. Zodanige zyn het voorbeeld van Kambyfes, zoon van Cyrus, dat van Ptolomeus, die Arsinoé trouwde, en dat van Ptolomeus, die de laatste Koning der Egyptenaren was. Maar de ongeregelde drift dezer Vorsten en het misbruik dat 'er op de vryheid, die zy genomen hadden, volgde, geven klaar te kennen dat het een verdorventheid en een nieuwe invoering was. Dit geeft Herodotus ons duidelyk te verstaan, daar hy het geval van Kambyfes verhaalt; want hy zegt ter zelfder tyd dat voor hem de Perzen hun zusters niet trouwden, en dat deliefde van dezen Vorst iets zo nieuws in zich had, dat dezelve door geen gebruik kunnende wettigen, hy ten minsten door een uitspraak der Magen, die de meesters van den Godsdienst waren, wilde gevestigd worden. Hy riep ze dan by een, en pleegde met hen over zyn voornemen raad, hen belastende de zaak met ryp overleg te onderzoeken.

Herod.
lib. 3. n.
31.

De Magen, die deze Koning spand wreedheden van een dat zy verloren waren een ypnis vel Wet vonden, die hiet; maar dat 'er de Koning de meester Vorst, die hier genen in de Magen ontqu

DE I

Men vind te gelyk en de Eenwy De Veelwyvery is het noordelyke deel onder eenige Natien en Irokoische Volke geen noch zeldzamer de Vrouwelyke Reg staat, evenwel by o geoorlooft is, daar 't recht houd.

De Veelwyvery is klein getal van Vrouwen 'er de Hoofden deren menen te hebtyd een voornaamste De Algonkynen ondergang van de Hut ne 't midden. Deze laa en haar kinderen wo rekt, in vergelyk Vrouw geboren zyn voorrang heeft, en d verkregen hebben, al de vereichte ple ook die men als Byw die zy in den oorlog wen zy deze Slavinn hun Slaverny, dat is brozen kunnen drag vryheid genieten.

Deze Vrouwen w de Algonkynsche na by de Karaiben won het zelfde Dorp zyn waar in zy met haar

D:

De Magen, die wel merkten dat het een strik was, dien hun deze Koning spande, dewelke by de godloosheid noch alle de wreedheden van een tyrannische regering voegde, en wel ziende dat zy verloren waren, zo zy tegen de genegenheid van hun Koning een ypnis velden, antwoordden dat zy in de waarheid geen Wet vonden, die het huwlyk van een broeder met zyn zuister toeliet; maar dat 'er een andere was, uit kracht van de welke de Koning de meester was om alles te doen wat hem goeddacht. De Vorst, die hier genoeg aan had, was met dit antwoord te vreden, en de Magen ontquamen door hun lafhartigheid den strik.

Lidly
ant-
woord
van de
Magen
om den
srik, die
hundoos
den Ko-
ning ge-
spannen
wierd,
te ont-
komen.

DERDE HOOFSTUK.

Men vind te gelyker tyd door gansch Amerika de Veelwyvery en de Eenwyvery.

De Veelwyvery schynt veel meer plaats in het zuidelyke als in het noordelyke deel te hebben, daar zy weinig geoorlooft is, als onder eenige Natien van de Algonkynsche sprake, de Huronsche en Irokoische Volkeren zyn aan eene Vrouw gebonden, en 't geen noch zeldzamer moet voorkomen is, dat uit een gevolg van de Vrouwelyke Regering de Polygamie, die den mannen niet vrystaat, evenwel by de Tsonnontouaansche Irokoizen de Vrouwen geoorlooft is, daar 'er zyn die twee mannen hebben, die men voor echt houd.

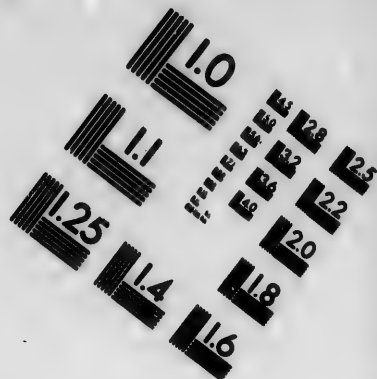
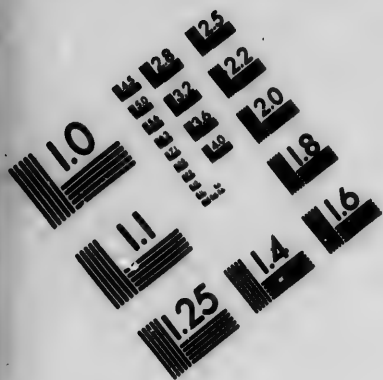
Vande
veelwy-
very on-
der de
Wil-
den.

De Veelwyvery is by de Natien daar zy in gebruik is, aan een klein getal van Vrouwen, by voorbeeld twee of drie, bepaalt, zo men 'er de Hoofden van uitzondert, die meer voorrecht als de anderen menen te hebben; maar onder alle deze Vrouwen is 'er altyd een voornaamste Vrouw, wiens trouw plechtiger geacht word. De Algonkynen onderscheyden zeer die gene die zy van den ingang van de Hut noemen (dat de plaats van eer is) van die van 't midden. Deze laatstgenoemde zyn als Slavinnen van de eerste, en haar kinderen worden als onecht en van veel minder waarde gerekent, in vergelyking van die gene die uit deze eerste wettige Vrouw geboren zyn. Onder de Karaiben is 'er ook een die den voorrang heeft, en dit is die gene, die zy door een geboorterecht verkregen hebben, 't geen ik ga uitleggen, of zo een, die zy met al de vereischte plechtigheden getrouwd hebben. Zy hebben 'er ook die men als Bywyven kan aanzien; zodanige zyn de Slavinnen, die zy in den oorlog gevangen genomen hebben. Zomtyds trouwen zy deze Slavinnen, maar zy behouden altoos de tekens van hun Slaverny, dat is te zeggen dat zy nooit zulke lange haren of brozen kunnen dragen als andere vrouwen, die het recht van haar vryheid genieten.

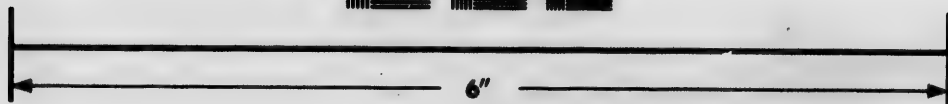
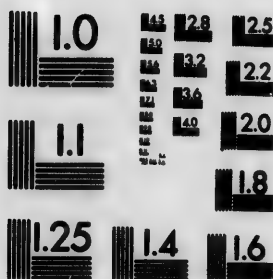
Deze Vrouwen wonen dikwils te zamen onder het zelfde dak by de Algonkynsche natien, en zy leven redelyk wel te zamen. Maar by de Karaiben wonen zy of in verscheide Dorpen, of zo zy van het zelfde Dorp zyn, maken de mannen voor elk een hut apart, waar in zy met haar kinderen leven.

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

Photographic
Sciences
Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

1.8
2.0
2.2
2.5
2.8
3.2
3.6
4.0
4.5
5.0
5.6
6.3
7.1
8.0
9.0
10.0
11.2
12.5
14.0
16.0
18.0
20.0
22.5
25.0
28.0
31.5
36.0
40.0
45.0
50.0
56.0
63.0
71.0
80.0
90.0
100.0

10
01

VIERDE HOOFSTUK

Vande
geoor-
lofteen
gebo-
den
lyken
oer-
de
de wil-
den.

Real. lib.
4 Cap. 9.
Iur.
Comm.

Acce-
pt. lib.
6.
Cap. 18.
Thevet,
cosm.
Univ. lib.
21. cap.
107932.

De Tir-
re tra-
it 7161
546c.

Het was in ganſch Amerika nergens geoorlooft in den eerſten graad in de rechte linie of in de zyde linie een huwelyk aan te gaan, behalve aan de Inkas, wettige erfgenamen van den troon, de Vorſt alleen zyn eige zufter trouwende; de hoogmoed van deze Koningen, die zich als de Godheid zelfs wilden geeert hebben, hen verplicht hebbende deze Wet te maken, waar van zy alle de overigen van hun eigen geſlacht uitgeſloten hadden, op dat het geſlacht van de Zon altyd zuiverder in het bloed van den Monarch zyn mocht, zynde uit dat van den broeder en de zufter te zamen geſtelt. De Inka Garcilasso beweert dat deze Wet zo oud als de Monarchy zelfs was, en dat zy door Manko Kapak, ſichter van dit Ryk, gemaakt was; maar Akofa komt my geloofbaarder voor, dezelve aan een zynen laſte Koningen toeſchryvende, die hier door Gods vloek op zyn geſlacht en op zyn ſtaten haalde, die het ſlacht-offer en prooi van den inval der Spanjaarden wierden.

By de Zuidelyke Amerikanen heeft de oom van moeders kant, volgens het verhaal van Thevet, een wettig recht op de dochter van zyn zufter. Hy neemt ze op het oogenblik van haar geboorte van de aarde op, en ziet ze van dien tyd af voor zyn toekomstende Vrouw aan. De vader van dit kind is van dit oogenblik af van een deel van de ſlaverny verlost, die hy aan de ouders van zyn Vrouw, en aan zyn Vrouw zelfs ſchuldig was, en de toekomstende man van zyn Vrouw word'er mee belast. Andere Schryvers zeggen evenwel dat dit recht der Karaiben de neven betreft, ten opzichte van hun volle nichten van 's moeders kant, die door de geboorte hun Vrouwen zyn. Ik weet niet of zy haar den naam van zufters niet geven, gelyk verſcheyde andere Volkeren, by wie de woorden *Germain* en *Germaine* dezelfde betekenis ſchynen te hebben als in 't Latyn. In dit geval zou men kunnen zeggen dat de Karaiben hun eigen zufters trouwen, ſchoon deze gewaande zufters maar in den tweeden graad van de zydlinie zyn.

Hoedanig het recht dezer Karaiben over hun nichten ook zyn mag, zy nemen ze naderhand niet ten Vrouwe als met toeftemming der ouders en met de vereiſchte plechtigheden, en de verplichting van elkander te trouwen is zo groot niet, of de dochters kunnen zich daar van verſchonen. Maar gemeenlyk verliezen de jonge dochters, die ontrent de voltrekking van deze huwelyken een ſtok in 't wiel ſieken, hier door haar goeden naam, en de voordele die zy in haar geſlachten te verwachten hadden.

De Irokoizen geen verplichting hebbende om in hun vermaſſchapping te huwen als de Karaiben of als de Hebreëuwen, zyn noch naauwer van gewiſſe ontrent de verboden trappen van 't bloed als deze waren, ten minſte voor dat Mozes hen, door de Wetten die hy hun in Leviticus oplegt, de handen meer gebonden had.

De Verbinteniffen van 't bloed zyn zo ſterk in de hut van de moeder, die de kinderen het naaſt ſchynen toe te behoren, dat zy zelden in deze Hut kunnen trouwen, ten zy ze in zo verre

graad zyn, dat die, dat ze van

De wettige ge-
die in deze hut i-
te ſchenken he-
geden zy in alle
ſchap, en verbe-
d zy het zelfs in
Zendingen het
waar men zy geg-
voortelling met
neden doen verſta-
pnde dat hy op
ſchap geen zelt
De Athooni of
zynde, van daar
indien de vader
van dit bed de ki-
Hut van deze noch
van den vader, w-
ren van deze twee
zen. Ik ben niet
de trappen van ble-
as door vermaſſe
ik ben verzokert
bloed, waar zy di-
e of ook van de
van den tweeden t-
toe-eigenen, dat i-
er een zo naauwe
de hut van hun Mo-
Zy geven zo v

De Algonkynen,
wyvery ſtellen, t-
wanneer de eene b-
re te doen, want
geen vleeslyken o-
ze verklaart hebbe-
Huronnen en de a-
gebruik is, zy trou-
zufter daar van, e-
men deze nieuwe v-
eerſte Huwelyk te
Men kan het zel-
twe broeders, ma-
den van de Weduv-
geſtorven was, ten
De plaats die ik
van de graden van
kunnen verſtaan w

graad zyn, dat 'er geen andere bloedverwantschap meer is, als die, dat ze van eenen Stam zyn.

De welvoegelykheid laat daar zelfs geen huwelyk met de Slaven, die in deze Hut ingetent zyn toe, want gelyk men met hun leven te schenken hen den naam van een van het geslacht doet opnemen, treden zy in alle de rechten van de aangenome bloed-verwantschap, en verbeelden die gene, die zy weer doen herleven, als of zy het zelfs in persoon waren. Ik crinner my dat een van onze Zendingen het huwelyk van een Slavin met iemand uit de Hut, waar aan zy gegeven was, voorgesteld hebbende, de Wilden de voorstelling niet afgryzen verworpen en de Zending moest hun laten doen verstaan om de ergernis weg te nemen, zich verschonpende dat hy op de Weyten van de aangenomen bloedverwantschap geen acht gegeven had.

De Athonia of Hut van den Vader zyne kinderen als vreemde zynde, zyn daar in de verbintenissen van 't bloed zo naauw niet, indien de vader kinderen van een ander bed had, zouden deze van dit bed de kinderen van het eerste noch verder bestaan, de Hut van deze noch vreemder aan die van het tweede zynde als die van den vader, waar uit zy beyde gesproten zyn, ten zy de kinderen van deze twee verscheide bedden van het zelfde geslacht waren. Ik ben niet naauwkeurig genoeg onderrecht tot hoe ver zy de trappen van bloedverwantschap, in deze hutten, die zy niet als door vermaagschap, en bestaan, verboden, uittrekken, maar ik ben verzekert dat zy eerbied hebben voor de banden van 't bloed, waar zy die ook vinden, in den eersten graad van de rechten of ook van de zyd-linie. Ik geloof zelfs dat zy niet met die van den tweden trouwen, en zo zy zich hier ontrent iets meer toe-eigenen, dat is op den grond dien ik reeds gesteld heb, dat zy ten een zo naauwe vermaagschapping niet in menen te vinden als in de hut van hun Moeder.

Zy geven zo veel acht niet op de graden van verzwagering. De Algonkynen, waar van zommige geen zwaarigheid in de Veelywyvery stellen, trouwen zonder schroom verscheide zusters, en wanneer de eene bevrucht is, hebben zy vervolgens met de andere te doen, want al de Wilden hebben een algemenen regel van geen vleeslyken omgang met hun Vrouwen te hebben, zo dat deze verklaart hebben dat zy bevrucht zyn. Wat de Irokoizen de Huronnen en de anderen aangaat, by wie de Veelywyvery niet in gebruik is, zy trouwen na de dood van hun eerste Vrouw graag de zuster daar van, en die van der overledene Hut laten niet na den man deze nieuwe verbintenis voor te stellen, zo zy over hem in het eerste huwelyk te vrede zyn geweest.

Men kan het zelfde van een Weduwe zeggen, ten opzichte van twe broeders, maar zonder de verplichting die de Hebreuwen hadden van de Weduwe van hun ouder broeder, die zonder kinderen gestorven was, ten Vrouwe te nemen.

De plaats die ik uit Filo den Jood heb aangehaalt zou misschien van de graden van verzwagering en niet van bloedverwantschap kunnen verstaan worden. Dus zal het by de Lacedemoniers door

In de Athonia of Hut van den vader zyn de verbintenissen van 't bloed zo naauw niet.

de wetten van Lykurgus aan een broeder met geoorloofd zyn geweest zyn zusters van moeders wegen te trouwen, maar aan een vrienden twee zusters, schoon uit een zelfde moeder geboren, na elkander te nemen; 't geen Solon, strengender zynde, verboden had; niet als het huwlyk met zusters, uit een zelfden Vader gesproken zynde, toestaande. Men kan volgens deze verscheide wyzen van de woorden van broeder en zuster op te nemen, uitleggen wat de Schryvers van de gebruiken der Kretenzers, der Kariërs, der Parthen enz., zeggen.

Behalven de Karabben die om zo te spreken getrouwd in de wereld komen uit kracht van de schikking die door de Wet ingevoerd is, en door het recht dat de Neven op hun volle nichten hebben, zyn'er noch verscheide andere natien, waar in de ouders van de toekomstende Bruidgoms verbintenissen voor hun kinderen van derzelver tierde jaren af maken, en van dien tyd af gaan deze mans een wezenlyke slaverny ten opzicht van de hut hunner bruiden aan, als of zy waarlyk getrouwd waren een slaverny, waar door zy het recht of de eer van haar vermaagtschapping schynen te kopen, gelyk Jakob de zyne kocht, met zyn schidn vader Laban zeven jaar voor Lea, en zeven andere voor Rachel te dienen. Dit verhaalt evenwel den tyd niet, waar in men de voorstellingen plechtig doen moet; en door geschenken openbaren dat men 't geen de Wetten voorgeschreven of de ouders door de verbintenissen die zy gemaakt hebben besloten hebben, voor goed keurt. Voor 't overige denkt men niet om deze voorstellingen te doen voor dat de verloofde tot huwbare jaren gekomen zyn, voor dat zy de proefjaren der Inwydingen hebben uitgegaan, waar van ik omtrent de vryers en vryers gesproken heb; en het is iets zonders onder de Zuidre Amerikanen, dat een jongeling van vrouwen durft spreken, of een ander voor hem, zo hy niet reeds enigen roem behaalt heeft, zo hy niet een of twee gevangenen gemaakt heeft of enig vyand van het vaderland omgebragt.

Behalven dit recht of deze verbintenissen zo vroeg aangegaan, die geen algemene Wet zonder uitzondering uitmaken, kan men evenwel in 't algemeen gesproken zeggen, dat de Huwelyken eer uit eigen belang en menschelyke inzichten als uit genegenheid der jonge luiden besloten worden. Volgens den gemeenen regel zou men zich altyd moeten haasten om een jonge dochter gants vroeg uit te trouwen; om dat, behalven dat de vrouwen de huisgezinnen onderhouden, die niet als door het getal van kinderen versterkt worden, dat er de Hut van de vrouw ook door, door het recht dat de vrouw op de jacht van haar man verkrygt; in tegendeel moet men zich niet verhaasten om de jongelingen uit te trouwen, om dat eer dat zy gehuwd zyn, al hun jacht, al de vruchten van hun naastigheid en arbeyd van rechtswegen hun hut toekomstende derzelver inwoonders noodzakelyk by dit huwlyk moeten verliezen, door de nieuwe verbintenissen die zy met een vrouw en kinderen aangaan, die hun eer mee brengt dat zy wel onderhouden.

En schoon de Hut van de vrouw ook ten opzicht van de man tot enige zaken zich verplicht, kunnen de voordelen daar van die ge-

Gen.
Cap. 19.
v. 11 &
30.

Wat'er
voor het
trouwen
gaan
moet.

Maar
met een
jonge-
ling
moet
men
zich niet
verhaas-
ten.

ne niet opwegen toebragt. Dit d' opgemerkt heb.

Evenwel nademenseigen belang zich zo wel door te bestieren, dat beklaagen kunnen, ten, en vooriellin Die van de Hut mo geen haast tot trouw nachten, die zy hun doet, niet be voort te hebben.

DE kinderen de schynende, m in wat Hut men troheid. Daar zyn even op zy niet nalaten e fadwans, dat is te die der Agongoueba Zanankoua, dat is t schonken heeft, of ny trachten zo veel h gan; de Wilden van naarw op dit artyke been, om wezenlyk in zy de verbintenis gom of de Bruid. I zy uit weinig person acht zyn, en andere den worden, wier o fonele hoedanigheder jongeling dat hy dap zy; in een jonge do zaam, en van een b Men bedriegt zich zyn weinig mans zor een al zo zeldzaam h doet zyn best, en me Het zyn de matros zeegt heb, de zorg dochters, die daar in de strekken een tred moeten om haar en d en huwlyk verzoeker een weinig te lan

ne niet opwegen, welke de jonge man daar voor zyn trouwen aan toebragt. Dit dunkt my ten minste dat ik onder de Irokoizen opgemerkt heb.

Evenwel nademaal het zegen de welvoegelykheid zou zyn volgens eigen belang te werk te gaan en het te laten blyken, weten zy zich zo wel door een verwonderens-waardige menichelyke eerbied te bestieren, dat de jongelingen zich over die van hun Hut niet beklagen kunnen, die niet missen dezelve tot trouwen aan te zetten, en voorstellingen te doen, die hun aangenaam kunnen zyn. Die van de Hut moeten ook over de jongelingen voldaan zyn, die geen haat tot trouwen hebbende of uit beleeftheid of uit andere omzichten, die zy altyd niet zeggen, de voorstellingen, die men hun doet, niet beamen, als na langen tyd zich onverschillig geenoot te hebben.

VYFDE HOOFSTUK.

DE kinderen de moeder toebehorende, en de Wilden alle egaal schynende, moest het zonder twyfel gants onverschillig zyn in wat Hut men trouwde, zonder anderen regel als de genegenheid. Daar zyn evenwel onder hen drie verscheide orders, waar op zy niet nalaten eenige acht te geven. De eerste is die der *Jesousians*, dat is te zeggen der Adelyke geslachten; de tweede is die der *Agongoueba* of der gemene luiden, en de derde die der *Zanankowa*, dat is te zeggen der Slaven, dien men het leven geschonken heeft, of van die gene die uit deze Slaven geboren zyn; zy trachten zo veel het by hen staat een goede verbintenis aan te gaan; de Wilden van het Zuiderdeel en de Algonkynen zien zeer nauw op dit artikel, maar de Irokoizen stappen daar licht over heen, om wezentlyker voordelen te zoeken, 't zy in de Hut waar in zy de verbintenis aangaan, 't zy in de persoon van den Bruidgom of de Bruid. Daar zyn Hutten die men schuwt, om dat zy uit weinig personen bestaan, en by gevolg arm en weinig geacht zyn, en andere, waar in ongemakelyke humeuren gevonden worden, wier omgang men zorgvuldig vermyd. Wat de personele hoedanigheden der Verloofden aangaat, men zoekt in een jongeling dat hy dapper, een goed krygsman en een goed jager zy; in een jonge dochter, dat zy van een goeden naam, arbeidzaam, en van een buigzaam humeur zy.

Men bedriegt zich in deze keur gelyk in al het overige. Daar zyn weinig mans zonder gebreken; en een goede vrouw is byna een al zo zeldzaam huisraad in Amerika als in Europa, maar men doet zyn best, en men poogt daar in niet mis te tasten.

Het zyn de matronen van een hut, die, gelyk ik reeds elders gezegt heb, de zorg toevertrouwd is om de jongelingen en de jonge dochters, die daar in zyn, uit te huwen. Het zou haar tot schandte strekken een tred te doen om een vryster uit te huwen, en zy moeten om haar en des meysjes eer wachten dat men haar vrye en huwelyk verzoeken, maar wanneer 'er meysjes gevonden worden, die een weinig te lang wachten, missen de matronen niet alle lif-

Waar
op zy in
het trou-
wen
acht ge-
ven.

Het is
deplucht
der Ma-
trouwen
de jon-
gelingen
en jonge
dochters
uit te hu-
wen.

ten

ten in 't werk te stellen om alle de partyen, die haar dienen, de pols te tasten. Ten opzicht van de jongelingen, nademaal de welvoegelykheid wil, dat zy de eerste aanroek by de ouders van de dochter, die men hen toefchikt, doen, doet men openlyk de eersten tred in hun naam, zonder dat zy zich laten zien, of van hun kant de minste betuiging doen.

De zedigheid der jonge dochters, die het tot schande zou strekken trek voor het huwelyk te laten blyken, of meer genegenheid voor den eenen als voor den anderen te betuigen, en van de andere kant de wezentlyke of geveinsde onverschilligheid der jonge liden, gevoegt by een byzondere togeventheid voor de ouderen, geeft deze zeer veel recht om niet als met hun eige genegenheid te rade te gaan, of ten minsten die te volgen. Maar die met verstand begaast zyn ontberen zonder in de eerbied die zy hun ouders schuldig zyn te missen, geen listten om de personen die hun behagen zouden voor te doen, zonder dat zy zich daar mee schynen te bemoeien, noch eerlyke voorwentzels om die gene te leeren te stellen, die niet na hun zin zyn. Dit is evenwel zeer zeldzaam, en de meeste zyn de slachtoffers van hun blinde gehoorzaamheid voor de ouders.

De Matronen de keur van een Bruid gedaan hebbende, en dezelfde den jongeling, die het aangaat voor goed hebbende doen keuren, gaan zy de voorstelling aan de bloedvrindinnen van de jonge dochter doen.

Deze plegen op de zelfde wyze met elkander raad, en zo de voorstelling aangenaam is, geven zy in 't kort een duidlyk antwoord, en zodanig als men het verlangen kan, na evenwel eerst de toefemming van de toekomstende bruid verworven te hebben.

ZESDE HOOFTSTUK.

Plechtigheden
van het
huwelyk

Het Huwelyk is zo dra niet besloten, of de bloedvrindinnen van den Bruidegom zenden een geschenk aan de Hut van de Bruid. Dit geschenk bestaat in porceleine inoeren, pelteryen, eenige dekkleden van bont, en ander huisraad, 't geen na de ouders van de bruid gaat, die men om geen huwelyks-goed vraagt, maar alleen dat zy den Man, dien men haar aanbied, wil aannemen. Diergelyke geschenken geschieden niet maar eenmaal, daar word een soort van beurt tusschen de twee Hutten van de toekomstende Egts gehouden, dewelke aan wetten verbonden is, die door de gewoonte ingevoerd zyn; maar zo dra de geschenken aangenomen zyn, word het huwelyk voor gesloten gehouden en het verbond aangegaan.

By sommige Natien, zegt men, geleiden de Vrinden van de Bruid haar gelykerhand na den Bruidegom. Maar by de Irokoizen verwacht de Bruid, haar Hut niet moettende verlaten, haar Bruidegom, die zich daar in 't begin van de nacht, ook van zyn gantsche Maagschap verzelt, na toe begeeft.

Nauwelyks is hy ingetreden of men doet hem op de mat recht tegen over het vuur neerzitten, dan brengt de Bruid een schotel

Sagittae of bry
zyde zitten, niet
maar zelfs hem
zedigheid in haar
voorgezet is zo v
heen. Hier in be

Niets, zo 't sch
gen dat dit, zo ik
en dat 'er niets ge
oordelen uit alles
Romeynen te boek
tens bunnier. Voorz
het Huwelyk geve
den, die zy van
werden als de heil
De Schryvers
hebben, hebben d
fcheyden: *Coentio*,
ing.

Van deze drie w
in het meeste in ge
geeft heb, gevond
en loort van Byzi
zy een buiten vrou
deze soorten van hu
tyd door de wetten
het jaar verstreken
hagen, deze gewa
zy hen in rechten k
Het geschenk dat
is een ware *coemptio*
nis van deze hut ke
het geschenk doet,
was, die drie stuive
oorzaak van dit ver

^o *Arrianus*, lib. 4. a
que, atque in conjugal
are, & coemptione g
Servius ad illud *Virg*
Quod ait *emar*; ad ar
vor invicem emebant.
nuptiae fiebant. Uti
die legibus, suisset: fa
per fruges & molam sal
abus Nuptiis patrem &
um conventionem, cum
+ *Varro*, de *vitis popu*
ones veteri lege Roma
ne unum, quem in ma
gen in pede traherent,
Sa cum condidisset, co

Sagami of bry van Indiaans koorn voor hem, en gaat neffen zyn zyde zitten, niet alleen zonder hem een woord toe te spreken, maar zelfs hem een weinig den rug toekerende, uit schaamte en zedigheid in haar deken bewondent. De man wet van 't geen hem voorgezet is zo veel hem lust, en gemeenlyk gaat hy kort daar na heen. Hier in bestaat al de plechtigheid.

Niets, zo 't schynt, komt eenvoudiger voor, maar ik kan zeggen dat dit, zo ik my dus durf uitdrukken, als sakramenteel is, en dat 'er niets geheiliger by de Ouden was. Wy kunnen 'er van oordelen uit alles wat de Schryvers van het gebruik der Grieken en Romeynen te boek geslagen hebben. Deze yverig op de gewoontens bunnert. Voorzaten staande, schoon zy vele plechtigheden by het Huwelyk gevoegt hadden, hadden evenwel die gene behouden, die zy van de eerste Oudheid ontfangen hadden, en die werden als de heiligste en de wezentlykste aangezien.

De Schryvers * die van de gewoontens der Romeinen gehandelt hebben, hebben drie wyzen van een huwelyk aan te gaan onderscheyden: *Coemptio*, *Confarreatio*, en het gebruik of de *zamenwoning*.

Van deze drie wyzen worden de twee eerste, die de plechtigste en het meeste in gebruik waren, in het geen ik van onze Wilden gezegt heb, gevonden. Het gebruik en de zamenwoning was een soort van Byzitting, gelykende na die der Wilden, wanneer zy een buiten vrouw nemen, als een wettig huwelyk. In der daad deze soorten van huwelyken waren niet wettig als na een zekerer tyd door de wetten bepaalt; want twee of drie uren zelfs voor dat het jaar verstreken was konden de mannen, als zy hee in de kop kregen, deze gewaande vrouwen als byzitten verjagen, zonder dat zy hen in rechten konden betrekken.

Het geschenk dat de Bruidegom aan de hut van de Bruid doet, is een ware *coemptio* of koop, waar door hy enigzins de verbintenis van deze hut koopt. Dit verschil is 'er in, dat hier de man het geschenk doet, in plaats dat het by de Romeinen † de Vrouw was, die drie stuivers als een Zinnebeeld van deze koop gaf. De oorzaak van dit verschil is, dat by onze Wilden de Vrouwen de Meesteren waren.

*Arnob.
lib. 4.
adv.
Gent.
Boll. in
2. Top.
Cicero.
Servius
in 1.
Georg.*

*Varro,
de vita
p. p. Rom.
lib. 2.*

* *Arnobius, lib. 4. advers. Gentes de Nuptiis Deorum, Uxores, inquit, Dei habent, atque in conjugalia foedera veniunt; conditionibus ante quaesitis. Ubi, sive, & coemptione genialis saculi Sacramenta conducunt.*

† *Servius ad illud Virgilii Georg. 1. Tequo sibi generum Thetis emat omnibus undis. Quod ait emat, ad antiquum Nuptiarum pertinet ritum, quo se maritus & uxor invicem emebant, sicut habemus in jure. Tribus enim modis apud veteres nuptiae fiebant. Ubi, si, verbo gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset: sive, cum per Pontificem maximum & Dialem flaminem per fruges & tholam falsam conjungebantur unde confarreatio appellabatur; ex quibus Nuptiis patrem & matrem nascabantur: coemptione vero atque in manu conventionem, cum illa in filii locum veniebat, &c.*

‡ *Varro, de vita populi Rom. lib. 2. apud Nonium, lib. de Doct. indagine. Nuptiae veteri lege Romanâ affes tres ad maritum venientes ferre solitas ait. Atque unum, quem in manu tenerent, tanquam emendi causâ marito dare, alium, quem in pede traherent, in foco larium familiare ponere, tertium in faciepe-*

to cum condidisset, compito vicinâli solere resonare.

meesters zyn, en niet uit haar, het gaan; in plaats dat zy by de Romeinen in het huis en de macht harer mannen overgingen; zo dat zy genoodzaakt waren van hen het recht van moeders des huizezins te zyn te kopen. Niet dat by de Wilden de mannen ook geen wettig recht op hunne Vrouwen verkrygen, maar een recht dat nauwer of ruimer palen heeft, na dat de verscheide gewoontent der Natien zyn.

In de aanbieding van een schotel *Sagamité* die door de Vrouw aan den man geschied, vind men de wyze van een Huwelyk door de *Confarreatio* aan te gaan.

Plin. lib.
13. cap.
3. Epit.
Natuur.

Plinius leert ons dat 'er niets heiliger was in de zaken die van den Godsdienst afhongen, als de verbintenissen die men door de *Confarreatio* aanging, en dat het om deze reden was, dat de bruiden het *farrium* voor haar lieten heen dragen, wanneer zy na haar bruidegoms gingen: *quia & in sacris nihil religiosius Confarreatio nisi vinculo erat, nequaquam nisi farrium praeferbant.* De Schryvers, die over de zeden der Amerikanen gehandelt hebben, hebben geen acht gegeven op de vrouwelyke regering, die onder deze volkeren ingevoerd was. 't Is ook zeker dat zy niet over al even sterke rechten heeft; maar nademaal het verschil dat 'er ontrent dit stuk zyn kan moejelyk te ontwinden is, heeft dit een weinig verwarring in de reisbeschryvers veroorzaakt, die de zaken volgens de denkbeelden en de gewoontens van Europa ontrent het Huwelyk als al het overige begrepen hebben; maar 't zy dat de vrouwen in de hutten hares mans overgaan, 't geen niet gemeen is, 't zy dat de mannen in die van hare vrouwen overgaan, zyn het altyd de nieuwgetrouwde vrouwen die de schotel met de huwelyke *Sagamité* aanbieden of laten dragen, als een teken van de verplichting die zy hebben, om haar mans met voorraad te verzorgen, en haar het eten te bereyden.

Waarom
de vrou-
wen de
Schotel
met de
huwe-
lyke
*Saga-
mité*
aan de
den,

Tacit.
Annal. 4.
Dert in
2. Topic.
Cicero.

De Koop en de *Confarreatio* waren in 't eerst maar twee verscheide doch nootzakelyke plechtigheden van een zelfde verbond. In 't vervolg van tyden vergenoegde men zich door een van deze beyde Huwelyken aan te gaan. Tacitus verhaalt ons, dat in zyn tyd de *Confarreatio* of niet meer in gebruik was, of niet als door weinig personen geoeffent wierd. Boëtius * verzekert, dat zy niet als voor de Priesters alleen was; maar of deze Schryver moest vergist zyn, of zyn woorden lyden eenige andere uitlegging.

De Ouden geeven ons geen licht genoeg om onder de koren gewassen te onderscheiden aan welk soort zy den naam van *Far* gaven, (ik zal gelegenheid hebben daar van te spreken, als ik van de kost der Wilden handel.) Maar de Romeinen bedienden zich van de *Far* in de offerhanden en in de oeffeningen van Godsdienst, om dat hun Voorzaten geen ander voedzel gedurende de driehonderd eerste jaren na de stichting van Rome gehad hadden, en de men zich by de Natien altyd van onheuglyke tyden af, van het geen de grondslag van het gemene voedzel was, bedient had, om

Plin. lib.
13. cap.
2.

* *Reverendus ad leg. 12. Tab. cap. 21. Boeticum dicentem quod confarreatio solis Pontificibus conveniebat siceplicat, per sales Pontifices peragebatur.*

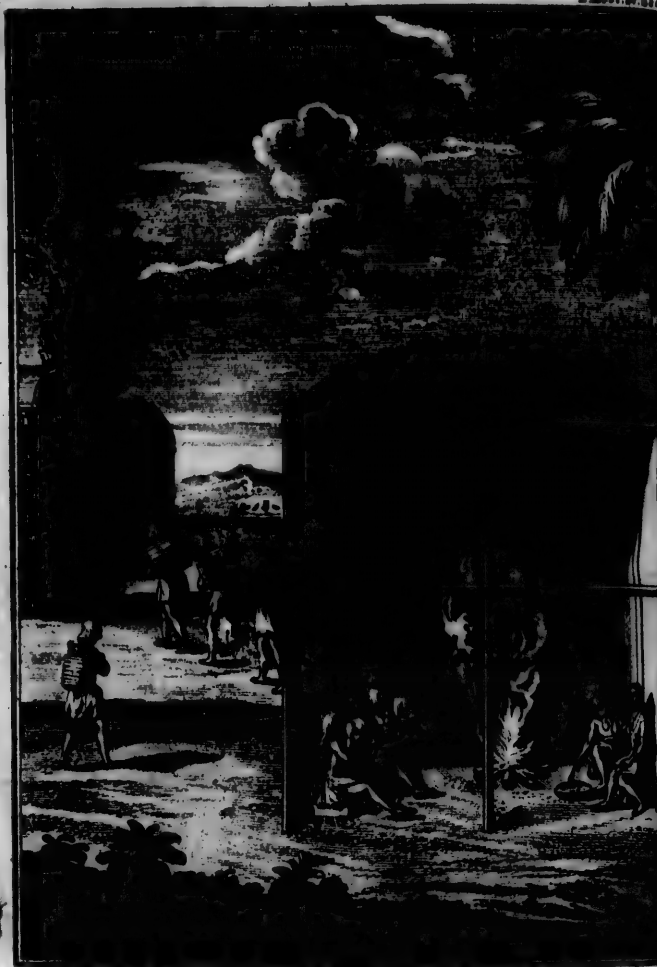
by de Ro-
en; zo dat
des huise-
nannen ook
een recht
gewoon-

de Vrouw
weylk door

die van den
oor de Co-
de bruiden
zy na haer
Conferentie
De Schry-
bben, heb-
e onder de
over al even
r ontrent die
weinig ver-
ken volgen
het Huwe-
lat de vrou-
emeen is, y
zyn het al
de huwlyk
de verplicht
zorgen, en

ar twee ver-
de verbond
en van deze
ons, dat is
of niet al
rzekert, dat
ze Schryve
e uitlegging
le koren ge-
van Far go
, als ik va
ienden zie
Godsdien
de drichon
en, en de
af, van he
nt had, on
d

ed confirmat
atur.

de banden van gald
strikken.

De Grieken bed
Far van Gerit, om
was, volgens de g
geeft, als hy van o

De Hebreuwen
huwelyken door de
vericheyde malen g
de, wist en vermen

moog zegt Selden
De Brachmannen
zyn. Het farreum

ning te zamen ge
Atheneus zegt de
van den bruidegom

res en krys genoe
schryver, droeg me

alles tot het galsma
vroude vrouw te z

ang een ander soo
enus zegt, dat 'er

and zyn, alwaar m
Confarreatie behou
doet opdillen.

Z E S

DE Heer de la P

het Noorderde

dat de bruid na d

waar van wy hier n

brood laat na toe b

noemt, en dat 'er a

water koken, me

in 't midden met

kalebass aangeeft.

omstandigheid niet

ik kan evenwel gem

om dat niets beter

heeft heb schynt over

De Wilden zender

brood dat gekookt

omstandigheid van het

en dat in andere

maar een plicht van

Nademaal de Oud

van brood en koek

meen gebruik van

de Romeinen verzek

de banden van gattbaarheid, vrindschap, en het huwlyk toe te strikken.

De Grieken bedienden zich om deze zelfde reden in plaats van Far van Gerst, om dat de Gerst altyd hun gewoon voedsel geweest was, volgens de getuigenis die 'er Dionyzius van Halicarnasse van geeft, als hy van de plechtigheid der huwelyken spreekt.

De Hebreuwen en de Brachmannen der Indien gingen ook de huwelyken door de Confarreatie aan. De eerste strooiden tot drie verscheide malen gerst op het hooft der nieuwgetrouwen, zeggende, *was en vermenigvuldigt*; en dit is noch het gebruik in hun Synagoga zegt Seldenus.

De Brachmannen oeffenen deze plechtigheid door heesproeijing met *ryl*. Het *Farreum* der Romeinen was een koek, uit far, oli en *was* te zamen gestelt, zegt Festus.

Athenus zegt dat men te Argos uit het huis van de bruid in dat van den bruidegom een koek bracht, die op de kolen gebraden was en *was* genoemd wierd. Te Lacedemon, volgens den zelfden schryver, droeg men, onderwyl dat men in het huis van den man alles tot het gattmaal, tot dansen, en tot de lof van de nieuw getroude vrouw te zingen bereyde, uit haar huis onderwyl zy 'er uitging een ander soort van een koek, dien hy *Kypcedras* noemt. Seldenus zegt, dat 'er noch vele plaatzen in Vrankryk en in Engeland zyn, alwaar men enige overblyfselen van het oude gebruik der Confarreatie behouden heeft, en daar men grote brulofstkoeken doet opdissen.

ZESDE HOOFTSTUK.

DE Heer de la Potherie, die niet lang geleden een historie van het Noorderdeel van Amerika in 't lichtgegeven heeft, zegt dat de bruid na dat zy in de hut van haar man *het huwelyksbont*, waar van wy hier na zullen spreken, gebracht heeft, daar ook het brood laat na toe brengen, dat hy op dezelfde wyze *huwelyks brood* noemt, en dat 'er als het zegel van is. „ Zy laat het tot harent in water koken, met bladeren van Indiaansch koorn bewonden, en in 't midden met een draat geknoopt die 'er de gedaante van een kalebas aangeeft. „ In het land zynde heb ik deze zonderlinge omstandigheid niet vernomen, en ik heb 'er geen acht op geslagen. Ik kan evenwel gemaklyk zyn zeggen geloven, zoo veel te meer, om dat niets heter met het geen ik van het gebruik der Ouden verhaalt heb schynt over een te komen.

De Wilden zenden elkander dikwils dit slag van geschenken van brood dat gekookt of onder de asch gebraden is; maar die omstandigheid van het huwlyk kan zeer gemaklyk iets heiligs in hebben dat in andere gelegenheden niet gevonden word, alwaar 't maar een plicht van wellevendheid en enkele beleeftheid is.

Nademaal de Ouden in de eerste tyden by na niets van 't gebruik van brood en koeken wisten, of dat zy 'er ten minsten geen gemeen gebruik van maakten, gelyk Plinius het in 't byzonder van de Romeinen verzekert, en dat zy toen van hun gerooft en gema-

Dionys.
Helyc.
lib. 2. p.
95.

Selden.
Uxor.
Hebraic.
Lib. 2.
cap. 15.

Hier.
de
manfr.
Kuang.
Prop. 4.
cap. 8.
Festus.
lib. 6.

Athen.
lib. 14. p.
845.

Idem. lib.
14. pag.
845.

Selden.
Uxor.
Heb. lib.
2. cap.
25.

Hist. de
l'Amé-
ric. Sept.
Tom. 3.
p. 14.

len koorn een foort van bry maskten, die hun den naam van *Pul-sophagi* deed geven, en die redelyk wel met de *Sagamist* der Wil-den over een komt, heb ik eenige redenen om te twyffelen of in de huwelyksplechtigheid der Romeinen, der Grieken en van de meeste andere Natien het ook geen schotel bry of *Sagamist* was, die de bruid den bruidegom aanbood.

Men moet begrypen dat by de Volkeren die niet en zaaiden en die niet als van 't jagen en vissen leefden, de bruid een schotel van het geen tot hun gemeen voedsel verstrekte aanbood.

Door dit gemeen voedsel, dat by hen betekende dat zy een zelf-de leven moesten leyden, maakten zy onder zich een verbond, waar van dit voedsel zodanig, het Zinnebeeld was, dat naclemaal by de Romeinen dit in het *Far* bestond, men door het enkele woord van *Conjunctio* het huwelyk verstond, gelyk het enkele woord *Disfarreatio* de echtscheyding uitdrukte, gelyk Festus verzekert.

By de Ouden deed men de nieuwgetrouwen op een hute neerzetten, in *lanata pelis*, om hen de huwelykskoets der menschen van de eerste eeuwen te verbeelden, die geen ander bed hadden als de vellen der heesten die zy op de jacht gevangen hadden, of der offerbeesten die zy den Goden hadden aangeboden, en die zy bequaam geloofden om hen gelukkige dromen en voortekens te doen hebben. Apollonius Rhodus doet al de pracht van het huwelyks-bed van Medea in het gulde vlies bestaan, dat Jazon door haartoe-doen van Kolchos weggevoert had.

Dus vinden wy door de vergelyking van het geen onze Irokoizen en de meeste Wilden hedendaags doen met het geen certys de Ouden deden, in het geen zich voor ons gezicht zonder verbor-genheid opdoet een waarlyk goddelyken dienst in een verbond, door het geen diende om de nauwste banden te strengelen aange-gaan, en op het huwelyks-bed in tegenwoordigheid der Huisgoden gemaakt, die niets anders als het vuur hunner hardsteden waren, voor dat de Heydenen deze kleine afgoodjes opgerecht hadden, daar zy den naam van *Lares* aan gaven, en die zy in hun schoorste-nen plaatsten.

Men vergeet hier de huwelyken door steffen en vreugdemalen, dat is te zeggen door zingen, danssen en gastmalen beroemt te ma-ken. Het gastmaal geschied in de hut van den man, maar de vrouw draagt 'er de kosten van, en brengt zelfs by haar man het vleesch en het meel dat in de pot gestoken moet worden.

Onderwyl dat ieder een zich verheugt en vrolyk maakt op de bruiloft, gelyk men gewoon is in andere openbare plechtigheden te doen, schynen de nieuwgetrouwen daar geen deel in te nemen, voor al de bruid, die zich niet als met schaamte moet verciereen: een echt bewys van de achting die de Heydenen voor den magdelyken staat hadden: een achting zo klaar in deze gelegenheid der bruiloften uitgedrukt, dat de Romeinen en Grieken wilden dat de jonge dochters daar zo veel genegenheid voor zouden betuigen, dat het scheen dat zy met tegenzin trouwen; en dat het zelfs bevo-len was als een der Wetten of plechtigheden van 't huwelyk, dat

de bruid, om te l-weld uit den schoot-wierd, om na dat v-gevoet te worden. 't is een oud geb-jaar na het aange-gar-brengen. Voor dien-front zyn, dat haar z-had minder uit achti-voldoen. En schoot-doorbrengen, is dit-den van de bruid ge-dragen zorg van een-dat zonder ophouden-ten, dat 'er niets te-begyn van de geloof-geweest zynde den l-sonder ze langen tyd-heilige niet voor de-en wankelbaarheid te-leiden van de gene di-nyze van 't land get-oud gebruik staande,bedienen. De vrouw-da schoon die gene d-genegenheid hadden o-om dezen onbescheyde-mocht voorhouden, z-hen te scheyden. Een-schoon hedendaags he-ting afschafft is, een-het eerste jaar verstre-voorwerp van verwon-goeden naam verliest. De gewoonte der Z-de jongelingen alle in-leven. De jongelinge-Deze regel is ook al-nieuw getroude, zo e-haar vrouwen wonen,nacht, op de zelfde vo-ryn volk voorgeschrev-Een zelfde Wet is e-andere Natien, daar de-Zy durven niet als-saapen, het zou een o-onen. Het oude geb-ven niet toespreken.vertoon. Zo zy deze-en, en vele omwegen

Phil. Ver-
tas. E.
sch. Tom.
1. Kap.
10. p. 56.

Taf. 11.
4

Plater-
chus
Priit.
cap. 30.
Alex. et
den lib.
2. cap. 9.
Apoll.
Rhod. lib.
4. v.
1142

de bruid, om te beter dezen tegenzin te laten blyken, met geweld uit den schoot harer moeder en uit haars vaders huis gerooft wierd, om na dat van haar man als met kracht en tegen haar wil gevoert te worden.

't Is een oud gebruik onder de meeste Wilde Natien het eerste jaar na het aangegane huwelyk zonder het te voltrekken, door te brengen. Voor dien tyd daar van te spreken zou de bruid een af-front zyn, dat haar zou doen begrypen dat men haar trouw gezocht had minder uit achting voor haar als om zyn beestachtigen lust te voldoen. En schoon de nieuwgetrouwen den nacht met elkander doorbrengen, is dit zonder het oud gebruik te benadelen; de vrienden van de bruid geven daar van hunne kant naauw acht op, en zy dragen zorg van een groot vuur voor der zelve mat te ontfikken, dat zonder ophouden hun gedrag bewaakt en tot getuigen strekken kan, dat 'er niets tegen het ingevoerde gebruik omgaat. In het begin van de gelootplanting de gewoonte der Zendingen altyd geweest zynde den Doop aan deze ongelovigen niet te bedienen, zonder ze langen tyd onderwezen en beproeft te hebben, om het heilige niet voor de honden te werpen, en hun onstantvastigheid en wankelbaarheid ten doel te staan; gebeurde het dat twee jonge meiden van de gene die men onderwees, dus door de ouders na de wyze van 't land getrouwd wierden. De man geen acht op het oud gebruik staaude, wilde zich van het voorbeeld der Europeanen bedienen. De vrouw wierd 'er zo geconfronteert en razent over, dat schoon die gene die het huwelyk gekoppelt hadden genoeg haar genegenheid hadden ondertast, zy haar nooit verplichten konden om dezen onbescheyden man weêrom te zien. Wat men haar ook mocht voorhouden, zy gaf het niet op, en men was gedwongen hen te scheidén. Een Zending heeft my ook verzekert, dat schoon hedendaags het oud gebruik in de buurte van de Volkplanting afgeschafte is, een Vrouw onder de Abenaks, die voor dat het eerste jaar verstreken is zwanger bevonden word, daar een voorwerp van verwondering verstrekt, en een weinig van haar goeden naam verliest.

De meeste Wilde Natien brengen het eerste jaar zonder het aangegane huwelyk te voltrekken, door.

Zeldzame historie hier ontrent.

Vid: Craximall de republi. Lucet. lib. 3 Tab. 5. Justit. 4. item lib. 3. Tab. 4. 146. 71

De gewoonte der Zuidelyke Amerikanen is, dat de mannen en de jongelingen alle in de Karbetten slapen, daar zy in 't gemeen leven. De jongelingen mogen 'er hooft een nacht buiten slapen. Deze regel is ook algemeen voor de gehuwde, voor al voor de nieuw getroude, zo dat zy niet in de partikuliere hutten, daar haar vrouwen wonen, durven gaan, als in de duisterheid van den nacht, op de zelve voorwaarden als die de Wergever van Sparte en volk voorgeschreven had.

Een zelve Wet is 'er ontreft voor de nieuw getrouwen by de andere Natien, daar de mannen zo niet in 't gemeen leven.

Zy durven niet als sleefsgewyze in de hutten hunner Vrouwen slapen, het zou een ongehoorde zaak zyn zich daar by d'g te verhoeden. Het oude gebruik wil ook dat zy de ouders hunner Vrouwen niet toespreken. Niemand is zo koen dat hy zich voor hen vertoont. Zo zy dezelve gewaar worden, moeten zy ze vermyden, en vele omwegen gebruiken om zich niet in gevaar te stellen

*Thust.
Cosmo-
graph.
Univ.
Tom. 2.
liv. 21.
pag. 932.*

van hen te ontmoeten, als of de verbintenis, die zy aangegaan hebben, hun tot schande strekte, en dat zy hun wraak te vrezen hadden. Daar zyn 'er veele die ze nooit toegeproken hebben, voor dat ze een of twee kinderen uit hun huwlyk hebben overgewonnen. Ik geloof dat deze Wet niet als de ouders van de bruid van 's moeders kant betreft, maar nademaal de Schryvers dit onderscheid niet gemaakt hebben, kan ik dit ook ten opzicht van alle de Natien niet ontwinden, daar de Wetten van de vrouwelyke Regering verschillen kunnen.

Schoon de man en de vrouw altyd tot de Hut van hun moeders behoren, en niet geoordeelt worden dezelve te verlaten, 't zy dat de een in des anders Hut overgaat, 't zy dat zy een derde oprechten, en van hun vrinden afleven 't geen zomtyds gebeurt, maken deze verzwagerde Hutten nieuwe verplichtingen voor elkander, ter oorzaak van de verbintenis. Niet alleen is de Vrouw verplicht haar man te voeden, zyn voorraad te bezorgen, wanneer hy op reis, of ten oorlog, of ter jacht trekt, of handel gaat dryven, maar zy is ook verplicht die van haar mans hut by te slaan, wanneer men hun velden bebouwt, hun vuur te onderhouden, en hier toe zyn 'er gezette tyden, waarop zy genootzaakt is daaren zeker gedeelte hout na toe te laten brengen. Zy begint zo dra het huwlyk gesloten en het geschenk aangenomen is. Dan dragen alle de Vrouwen van de Hut van de bruid, van een menigte van die uit het dorp geholpen, in de Hut van den man verscheide kleine takkebossen van een uitgezocht hout, dat aan stukken van derdehalf voet lang geklooft is, welke dienen om tusschen het grote hout in te steken, dat zy niet verplicht is te verschaffen, en die als de ziel van 't vuur zyn, om dat zy een heldere en levendige vlam uitmaken.

De bruid om die gene die haar in deze Leenplicht geholpen hebben te belonen, zet de pot te vuur, en geeft aan ieder zo veel scheppen *Sagamité* met een groten potlepel, als zy vrachten gedaan heeft.

Dit is nergens in gebruik, dat ik weet, als by de Natien van 't Noordelyk deel van Amerika die een vaste woonplaats houden.

Men geeft aan dit hout in de taal der Wilden een byzonderen naam, en dit is het dat de Heer de la Potherie *het huwlyksbout* noemt. Nademaal deze kleine quantiteit hout dat de bruid verschaffen moet, op lang na niet toestrekken kan om het jaarlyks vuur in de hut van haar man te onderhouden, twyfel ik niet of deze Inzetting behelst enig Zinnebeeld, waar van de betekenis niet onbekent kan zyn aan die genen, die weten wat in de Oudheid *het huwlykstoortzen* waren.

Niemand is 'er of hy weet dat gedurende vele eeuwen, voor dat men het was en het smeer om te lichten gebruikten, de gewone stoortzen niet als stukken hout waren, dat licht vlam vatte, 't welk van Pynboom was of enigen anderen die daar by quym, gelyk in de grote Indien de Bamboes is, in het Zuidelyk Amerika 't geen men *kaarffenbout* noemt, en in het Noordelyk dat daar ik van spreek. Ter gedachtenis van het Oud gebruik uit de eerste Oudheid

De
Vrouw
moet
haar
Mans
hut ook
by slaan.

*Hist. de
l' Amer.
Sept. 10m
3 p. 14.*

*Vid. Ti-
vaquell.
in not. in
cap. 5.
liv. 2.
Genial.
des. Alex.
de Alex.*

heid gevloeit, dat harer mannen te d ingestelt, dat de m vrinden verzelt, w haar dochters droeg

Jozefus verhaalt breeuwen hadden e feest onder hen inge der gedwongen wa dragen, daar men 'e heilige vuur nooit Hawlyk een godsdie Hutten der Wilden vrouwen hadden en de hutten hunner ma men den oorsprong

Op dezelfde wyze hut van haar man aar zyn vrouw aan. Hy Hut te repareren of rulling is. Al de van lyk het eerste jaar v De volgende jaren is zyn Vrouw in 't dorp De man zyn eer hang dekt zyn, en wel Met een woord, als elanders Hut niet al zyn, te bewyzen, m hun eendracht aan t houden.

Dit goed verstand en vrouw voor ziken dikwils de Ech nige inschikking, hu waar door zy zich late nemyd, en hunne ond gelegenheden van one Het huwelyk is zod maakt, dat het zelfs plechtigheden verrichte nien was het om de welyk de Priesters van klederen van den ma te kennen te geven da enigt moesten blyven. denkbeeld, dat by alle

heid gevloeit, dat de Vrouwen verplichte om dit hout in de Hut harer mannen te doen dragen, hadden de Grieken en Romeinen ingestelt, dat de moeders van de jonge vrouwen, van hun naaste vrienden verzelt, was-toortzen by de huwlyks-plechtigheden van haar dochters droegen.

*Plinius
prob. 2.*

*Joseph.
de bello
Judaico.
lib. 2. c.
31.*

Jozefus verhaalt dat in gevolge van de verplichting die de Hebreëuwn hadden om het heilige vuur te onderhouden, 'er een feest onder hen ingestelt was, dat hy ~~noemt~~ noemt, wanneer ieder gedwongen was een zekere quantiteit hout in den Tempel te dragen, daar men 'er een groten voorraad van op deed, op dat het heilige vuur nooit voedzel ontberen mocht. Ik stel vast dat het Huwlyk een godsdienstige plichtigheid zynde, en het vuur van de Hutten der Wilden iets heiligs in hebbende, de verplichting die de vrouwen hadden en noch hebben om dit hout of deze toortzen na de hutten hunner mannen te dragen, een verplichting is, waarvan men den oorsprong ook aan den godsdienst moet toechryven.

Op dezelfde wyze als de vrouw enige verplichtingen jegens den hut van haar man aangaat, gaat de man ook enige jegens die van zyn vrouw aan. Hy is verplicht een mat voor haar te maken, haar Hut te repareren of een nieuwe op te rechten, als de eerste bouwvallig is. Al de vangst, die hy op de jacht doet, komt gerechtiglyk het eerste jaar van zyn huwelyk de Hut van zyn Vrouw toe. De volgende jaren is hy verplicht die met haar te delen; 't zy dat zyn Vrouw in 't dorp gebleven is, 't zy dat zy hem verzelt heeft. De man zyn eer hangt 'er aan dat zyn Vrouw en kinderen wel gedekt zyn, en wel onderhouden, en hy moet daar in voorzien. Met een woord, als zy in eendracht leven dragen zy zorg van aan elkanders Hut niet alleen de diensten, die door 't gebruik ingevoerd zyn, te bewyzen, maar ook alle die gene, die dienen kunnen om hun eendracht aan te queken en een goede vriendschap te onderhouden.

ZEVENDE HOOFSTUK.

Dit goed verstand word dikwils ontrufft door de afkeer die man en vrouw voor elkander krygen, en deze onlusten veroorzaken dikwils de Echtscheyding. Hun quaad humeur, hun weinige inschikking, hun ingenomenheid met die van hun vrienden waar door zy zich laten bestieren, hun quaadvermoeden, hun minnenyd, en hunne onderlinge ontrouw verschaften hun verscheyde gelegenheden van onenigheid.

*Van de
Echtscheyding.*

Het huwelyk is zodanig in zyn instelling en in de banden die het maakt, dat het zelfs by de Wilde Natien, wanneer het met alle plichtigheden verricht is, schynt dat niets het verbreken kan. Misfchieten was het om deze reden dat in de plichtigheden van het huwelyk de Priesters van Mexiko, die 'er de Dienaren van waren, de klederen van den man en de vrouw te zamen knoopten, om hun te kennen te geven dat zy dus al hun leven lang onscheydelyk vermaigt moesten blyven. En 't is zonder twyffel in gevolge van dit denkbeeld, dat by alle de Natien de meeste, die deze verbintenis

aan-

aangegaan hebben; niet weten wat het is dezelve te verbreken, en dat onderling hun eendracht koesterende zy wachten dat de dood hen scheidde.

Maar nademaal 'er humeuren gevonden worden daar niet mee over een te komen is, en dat 'er in de harten, die het best vernigt schynen, dikwils tegenaan en afkeer ontstaan, die dezelve noch meer verdelen; had deze zelfde hartheid des harten, die Mozes gewettigt had om de echtscheyding onder de Hebreuwen toe te laten, ook de andere natien gewettigt, om het om gewichtige oorzaken, vooral om oorzaken van bewezen ontrouw toe te staan. 't Is niet te verwonderen dat de afgodische natien in dit stuk het juk afgeworpen hebben, en de grootte misbruiken in die zaak hebben doen insluipen.

De Irokoizen bekommeren zich weinig om de echtscheyding. Zy waren eertyds zo ondeugent niet als zy hedendaags zyn, en ik zou om deze reden wel geloven, dat de echtscheydingen, schoon geoorlooft, daar ook minder in gebruik waren.

Zy hebben my zelfs verzekert, dat zy altyd zeer eenvoudig en zedig geleefd hadden. Ik heb dikwils de Ouden van beyde de knnen hooren klagen, dat 'er by hen een verwildering der zeden ingevoerd was, die hun onbekent was, en die hen zelfs hun eigen natie niet deed kennen. De Huronnen, wier gewoontens 't meest met de hunne overeenkomen, waren veel ongeregelder, en ik heb een oud zendeling hooren zeggen, dat na dat zy t'enemaal te onder gebracht waren die gene die onder de verwinnars ingelyft waren nooit te Agnié en te Tsionnontouan een drinkfeest dorsten voorstellen, dat zy in hun land vierden, voor dat zy slaven wierden, en dat het zelfde is waar van Herodotus in de beschryving, die hy van de Zeden der Perzen doet, spreekt; zy dorsten het, zeg ik, nooit voorstellen, uit vrees van de Irokoizen, wier zeden niet ongeregelt genoeg waren om een diergelyke wanorder te dulden, te doen morren

Herod.
lib. V. n.
18.

Schoon 'er naderhand veel wanorder onder hen gesloopen is, en dat zy zeer ongebonden zyn, hebben zy evenwel noch al de uiterlyke schyn van de deugt. Hun taal is kuisch, en heeft eerbare woorden om zich gevoeglyk in 't byzyn van de personen, daarmede achting voor heeft, uit te drukken. In hun wyze van kleding onderhouden zy onschendbaar enige welvoeglykheden: hun jonge dochters vermijden zorgvuldiglyk in 't openbaar met personen van een andere sex te spreken, wier onderhoud noodzakelyk verdacht zou voorkomen: zy treden met veel zedigheid, en, ten zy ze alle voorzichtigheid ter zyden zetten, of te enemaal alle goede Zeden verbannen hebben, waken zy zorgvuldiglyk om haar goeden naam te behouden, uit vrees van geen man te krygen, ieder een vrouw willende hebben die voor eerlyk te boek staat en het ook is.

Een Zendeling van Braziliën, dien ik te Rome gezien heb, heeft my verzekert dat de Brazilianen zo téer ontrent den goeden naam waren, dat zo een meisje haar eer verloren had, zy niet alleen geen man meer zou vinden, maar zelfs onder haar vrinden niet meer in veiligheid zou leven, 't geen zo veel te verwonderlyker voorkomt, om dat men zou moeten oordelen uit haar moedernaaktheid, dat zy geen werk van de schaamte maken.

De Schryver handelt de zeden
schryver vero
zo na d, wel
zegen vind, h

De jongeling
Zy laten zich
bequaam om tot
wils door de he
heb ik gemeent
een stof te moe
raad van den A
veel verontwaar
op toegelegt hee
ongebondenheid
ren, waar uit m
wanorders te ver
dit recht te bew

Niet dat ik zeg
is, zonder twyfel
te verwonderen
dat in Europa, d
sterker zyn, over
heid, en een onei
zelfs een afgryze
De Baron de la
bydoet, geeft alle
zyn, een onbepas
het gebruik als een
maakt hy van al de
de is tegen de wa
stanten vind men
mis van een man
nigt, of ook zo
neemt zonder sch
man, zonder te v
ben of niet. Een
zich over haar ma
te bescheyden, zo

Deze minnehand
van uit. Uit den
het 'er gants aan g
verholen blyven,
maken als zy zyn.
heid van hun mis
pelen te doen over
voorschreven, M
veel meer in acht
den gedaan hebbe

De Schryvers evenwel, die van de Zeden dezer Volkeren gehandeld hebben, spreken 'er op een gants andere wyze van, en schryven veronderstellen dat de dochters voor haar trouwen daar zo na het welgevalven leven, dat men op haar gedrag niets te zeggen vindt, hoe zy het ook aanstellen.

De jongelingen houden zich in 't openbaar ook op hun hoede. Zy laten zich weinig door de liefde vervoeren, en schynen niet bequaam om tot de buitensporigheden te vervallen, daar men dikwils door de hevigheid van die hertstocht toegebracht word. Dit heb ik gemeent tot verschoning der Wilden in 't algemeen over een stof te moeten zeggen, waar van het goed was, volgens den raad van den Apostel, nooit te horen spreken, maar ik heb met zo veel verontwaardiging gezien dat men het om zo te spreken daar op toegelegt heeft om hen zwart te maken, en hun een algemene ongebondenheid van zeden zonder enige uitzondering aan te wryven, waar uit men enig voordeel zou kunnen halen om zyn eigen wonders te verschonen, dat ik my verplicht gevonden heb hun dit recht te bewyzen.

Niet dat ik zeggen wil dat 'er geen ongebondenheid onder hen is, zonder twyfel is 'er en moet men daar over verzet staan? is het te verwonderen dat woeste volkeren bedorven zyn, terwyl dat in Europa, daar de beweegredenen van Godsdienst en een veel sterker zyn, over al byna niet meer als een tomeloze uitgelatenheid, en een onseindige ergernis gevonden word, die den Wilden zelfs een afgryzen zou geven.

De Baron de la Hontan, die in zyn werk overal veel van 't zyne bydoet, geeft alle jonge dochters, die niet in 't huwelyk verbonden zyn, een onbepaalde vryheid; een vryheid die hy zegt dat door het gebruik als een volkomen recht is geworden, en ter zelfdertyd maakt hy van al de getrouwde vrouwen voorbeelden van deugt. Beide is tegen de waarheid en tegen de waarfchynelykheid; aan alle kanten vind men eerlyke, en andere die het niet zyn. Een lichtmis van een man die ziet dat zyn Vrouw zwanger is of een kind krijgt, of ook zo dra hy een misnoegen tegen haar heeft opgevat, neemt zonder schroom een bywyf, of roof de vrouw van zyn buurman, zonder te vragen of de vrouw of de man daar iets tegen hebben of niet. Een Vrouw die enige minnehandeling heeft, of die zich over haar man wil wreken, weet haar minnar wel een plaats te bescheyden, zonder acht te geven of hy een vrygezel of getrouwt is.

Deze minnehandelingen zyn zo geheim niet of daar lekt wel iets van uit. Uit den aart quaadsprekent en spotters zynde, ontbreekt het 'er gants aan geen quade tongen, wier werk het is niets te laten verholten blyven, alles te vergiftigen, en de voorwerpen groter te maken als zy zyn. Dit weeshoud hen evenwel niet, de ruchtbaarheid van hun misslag dient niet als om ze te verharden, en ze de palen te doen overschryden die hun de schaamte en welvoeglykheid voorfchreven, Men moet evenwel bekennen dat de Vrouwen zich veel meer in acht nemen, als zy misschien voor haar trouwen zouden gedaan hebben, en op de zelfde wyze als zy in de Oudheid een

De Schryvers geven 'er andere getuigenissen van.

la Hontan, *memoires de l'Amér.* pag. 138.

sluier begonnen opgezetten, zo dra zy trouwen, of enig ander on-
derfcheydentlyk teken aan te nemen, om haar staat te kennen te
geven, is 'er iets diergelyks by verscheide Natien van Amerika.
Men moet ook bekennen dat onder de Irokoizen de vrouwen meer
de meester zynde, ook minder vrezen dat de zaak ruchtbaar wor-
den zal.

Deja-
loey
heeft
ook on-
der die
volke-
ren
plaats.

Een vertoornde Vrouw gaat de byzit van haar man op de te rug-
komst van een jacht te ontmoet, en ontveldigt haar zonder hinder
het deel dat hy haar daar van gegeven had. De Man weet het, ziet
het en zegt 'er geen woord van; de Vrouw heeft haar recht ge-
scent, hy neemt 'er geen belang meer in. Maar zo deze Vrouw daar
uit gelegenheid neemt om haar man door haar korzeligen kop en
door haar schelden te bruijen, ziet de man voor zich neer, zonder een
woord te spreken, hy zou zyn vrouw niet durven bekyven, veel
minder haar slaan; maar ten lange leste haar boosaardigheid moede
zynde, laat hy haar zitten en zich van haar afzetten.

Zo de Vrouw ongelijk heeft, ontveinst de man zyn minnenyd zo
veel hy kan, en stelt 'er een eer in daar niet over geraakt te zyn,
maar hy vertoest niet lang zyn Vrouw met de interessen van die
de ontrouw te betalen, die zy tegen hem gepleegt heeft, en hy
dwingt ze dus met minder moeite te dulden dat hy haar verlate.

Schrik-
lyke
wraak
van een
Man o-
ver de
gepleeg-
de on-
trouw
zyner
Vrouwe.

Schoon de Irokoizen zich gelaten geen minnenyd te hebben, la-
ten zy niet na daar in den hoogsten graad gevoelig over te zyn
en daar zomtyds gruwelyke wraak over te nemen. Ik zal by de-
ze gelegenheid een geval verhalen, dat ik uit hen zelfs verha-
heb. Een man over zyn Vrouw qualyk te vrede zynde, maar
volmaakt wel zyn gevoeligheid ontveinzende, nam ze op den ge-
wonen tyd met zich op de jacht. 't Was een goed jaar, wild in
overvloed, en de man een goed jager. Ondertusschen geliet hy
zich niets te kunnen vinden, en bracht tot reden by, dat men hem
moest betoveren hebben om te beletten dat hy iets zou vangen. He-
jaargety verliep, de voorraad raakte op, en de Vrouw leed groter
honger; de man haar dus langen tyd geplaagt hebbende, veinst
een droom gehad te hebben, die meer kracht als de bezwering
die zyn ongeluk veroorzaakte, en hen in de uiterste nood bracht
hebben moest.

Dat was, zeyde hy, van by nacht de Hut van zyn Vrouw aan
te tasten, dezelve als een vyand te bestormen, haar gevangen te
nemen en als een Slavin te handelen. De Vrouw, die meende dat
men dezen droom kon te leur stellen, gelyk zy dikwils gewo-
zyn te doen, vermaande den man om zyn droom te vervullen. Hy
bleef daar in niet in gebreken. Den volgenden nacht overrompelt
hy de Hut, maakt zyn Vrouw tot Slavin, verwyft ze ten vuur, bindt
ze aan een paal, steekt een groot vuur aan, en maakt yzers gloe-
ient. De arme sloof meende, dat het spul daar mee op zou houden
maar 't was geen spul, zy vergiste zich. Toen alles tot het pynt
gen gereed was, ging de man, de zaak in ernst opnemende, haar
heur ontrouw; 't zy dan waar of onwaar, verwyten, en verbrand
deze elendige van langzamerhand met een klein vuur en een onmen-
schelyke wreedheid.

De broeder van
die haar teder be-
nende weerstaan,
den, had zich op-
quam toen deze w-
was van ver een

De Hut was ge-
door geen mensch
jongeling den mar-
te zyn, berade zi-
en dood hem.

Toen zyn zult-
digheid, die de
Vader, door de
tent ley uitgetreke-
vermoeden van de
heid.

De broeder tee-
haar de rest gaf;
toetsing even
bruik in deze gele-
hebben, quam hy
verhaalde.

Deze voorbeel-
nader by de Iro-
jiana wonen, daar
hoon aangedaan te
oren af te byten
de Slaven doet, z
over durft tonen.
maken omhals, en
dochter omgebrac
antwoord niet and
zy had het verdie-

A C H

DE Karaïben e-
D't zy dat de
man daar op betr-
sche Natie voor de
te zyn moet hy n
over 't lyf giet, w
derzelver Ouders
den, of hem doer-
De straf is, voo
haar dezelfde affre-
geligen man doet
die den man al de
de straf der Vef-

D

De broeder van deze Vrouw, die in het dorp gebleven was, en die haar teder bezinde, een zekere geheime ongeruithed niet kun- nende weerstaan, die hem vrezen deed, dat zy honger mocht ly- den, had zich op weg begeven om haar voorraad te brengen. Hy quam toen deze wrede ontmenscheit in 't werk gestelt wierd, en was van ver een anschouwer van dit treurspel.

De Hut was gants open, en de Vrouw ichreeuwde afgryfselyk, door geen menschelyke eerbied weerhouden zynde. Eindelyk de jongeling den man en zyn zuster gekent hebbende, zonder gezien te zyn, berade zich niet lang, hy mikt op den man, schiet toe, en dood hem.

Toen zyn zuster genadert zynde met de zelfde voorzorg van ze- digheid, die de twee kinderen van Noah gebruikten, toen hun Vader, door de onbekende krachte van den wyn bevangen in zyn tent ley uitgetrekt; hy ontbintze, en verneemt uit haar het quaad vermoeden van dezen jaloerzen man, en de oorzaak zynrer hevige- heid.

De broeder teerhartig wordende, meende wel te doen dat hy haar de rest gaf; hy ponjaardeerde ze uit medelyden, met haar toetsing evenwel, en na haar zo goed hy kon, volgens het ge- bruik in deze gelegentheden ingevoerd, de laatste eer bewezen te hebben, quam hy weer in 't dorp, daar hy dit droevig voorval verhaalde.

Deze voorbeelden van hevige minnenyd en wraak zyn veel nader by de Irokoizen als by de Natien die na de kant van Loui- ziana wonen, daar de mannen niet veel schromen, na haar allerlei boon aangedaan te hebben, hunne ontrouwe wyven den neus en de oren af te byten, of zelfs haar het hair af te snyden, gelyk men de Slaven doet, zonder dat 'er zich iemand aan kreunt of gevoelig over durft tonen. De Brazilianen brengenze zonder veel modes te maken omhals, en gaan tegen haar Vaders zeggen: ik heb uw dochter omgebracht, om dat zy my ontrouw was. De Vader antwoord niet anders op dit compliment, als, gy hebt wel gedaan, zy had het verdient.

De Na-
tien na
de kant
van
Loui-
siana gaan
hier om-
trent
wreder
te werk
als de
Iroko-
izen.

ACHTSTE HOOFSTUK.

DE Karaïben en de Galibers straffen het Overspel zeer streng, 't zy dat de man of de vrouw daar aan schuldige is. Zo de man daar op betrapt is word hy in tegenwoordigheid van de gant- sche Natie voor den Rechter geroepen, en na lustig doorgestreden te zyn moet hy noch uitstaan dat ieder hem een-pot kokent water over 't lyf giet, waarna men hem aan zyn Vrouw overlevert of aan derzelver Ouders, die hem met deze kaltyding kunnen quytstel- den, of hem doen sterven zo zy niet voldaan zyn.

De straf is, voor de schuldige Vruwen veel zwaarder, want na haar dezelfde affronten te hebben doen uitstaan, die men den over- speligen man doet lyden, stelt men haar in handen van haar ouders, die den man al de geschenken weer om geven, en haar gemeenlyk de straf der Vestaalsche Maagden doen ondergaan, begravinge

Lettre
du Père
de la
Nouvelle,
memoi-
res de
Tirooni
Mort
27.3.

haar levendig. Men kan wel denken dat daar de straf van 't overspel zo streng is, het Echtscheiden niet geoorloofd is, of ten minsten zeer zelden voorkomt.

Een
vrouw
mag
haar
man die
haar ver-
laat in
het
Noor-
der deel
van A-
merik
uitschud-
den.

In het Noorderdeel van Amerika heeft een Vrouw by de Echtscheiding het recht van den Man, die haar verlaat, uit te schudden, en zy doet het, zonder dat hy 'er zich tegenstelt. Om na rechten te handelen zou men ook het geschenk, of de waardy daar van, moeten werom geven dat voor het huwlyk gedaan is, ten zy het eenvoudiglyk door de Diffarreatie verbroken wierd. Op deze wyze zou de Echtscheiding maar een enkele verlaten zyn, die hun te enemaal de hoop niet beneemt van zich in 't vervolg te verzoenen, gelyk het dikwils genoeg gebeurt, 't zy dat 'er zich vrinden met bemoeijen om hen te bevredigen; 't zy dat hun oude vriendschap en de liefde tot hun kinderen, die de knoop van hun vereniging en de sterkste beweegreden van hun wederkering zyn, weder opgewekt worden; 't zy eindelyk dat de tyd het voorwerp hunner klachten weggenomen, of hun misnoegen verzacht heeft. Vele willen dat 'er inderdaad geen ware wettelyke Echtscheiding zy, dat het maar een enkelte verlaten is, die door gene plechtigheden gestyft word, en dat in hun scheyding, wat verbintenis zy ook aangaan, men hen noch als de eenige wettige en ware echtgenoten aanziet.

Zo zy kinderen hebben, beweren de mans na hun scheyding recht te hebben om de jongens na zich te nemen. Ik heb 'er expres van zeer ver zien komen om ze weg te nemen; maar de moeders het altyd denkende in haar keur te hebben of zy ze willen laten volgen of houden, laten niet na deze laatste party te kiezen, en goede maatregels te nemen om haar mans in hun verwachting te leure te stellen. De kinderen zelfs, altyd onder de vleugels van de moeder opgevoed, schynen nergens gevoelig over te zyn als over het affront dat de Vader haar aangedaan heeft met ze te laten zitten en hen insgelyks te verlaten. Dit wezentlyk of gewaande recht der mannen zou wel van het gebruik kunnen komen dat de Amazonen hadden, die niet als de dochters by zich hielden, en de jongens na de naburige Volkeren zonden, daar zy haar mans onder hadden.

NEGENSE HOOFTSTUK.

Van de
kinderen

DE Wilde Natiën van Amerika zyn niet talryk, en vermenigvuldigen niet sterk. De Vrouwen, schoon van een sterke en hartvochtige gesteltenis, hebben deze vruchtbaarheid niet die men elders en voornaamlyk in het Noorden van Europa ziet, daar deze zwermen van Barbaren van daan zyn gekomen, die het op verscheide tyden verwoest, en het Roomsche Ryk verdelgt hebben. Ik zie 'er geen reden van te geven die zo algemeen als dit soort van onvruchtbaarheid is, die haar aan een klein getal kinderen bepaalt.

De
zwangere
vrouwen

De zwangere Vrouwen ontzien zich weinig in haar vrucht dragen, zy arbeiden na ouder gewoonte, en hoe meer zy den tyd van 't bevallen naderen, hoe meer zy zich vermoeien. Zy gaan in

in 't veld, dragen dat deze heven en haar kinderen verwonderenswaardig baren. Zy worden zonder expresse mede en alleen helpen zy zich de water dat zy gebeurt was, en werk te verrichten.

Dit was een ziers, Scythen en het zeggen van S ven had, dat een rian vertelt had, van werklieden, een onder gevonden, maar een ben ging zy opsluur niet te verzwak was in 't ybende, hy haar bkind ging wassen en het na haar hmak van had.

Men kan byna doch daarom lyden zelf van. Maar waardige kloekmen zy kunnen, van lome Geloofplanten een weinig gevo redeneren, als ov sluiten, dat zy g als lachhartige bloe

By sommige N noch erger toe, om van haar vruc baring niet met al eigen is, verdragen de zwakheid om deze te doen van de Deugt hu dezelfde strenghe men, en dikwils brengen ook een moeder geen twe strenge bevel van menichen willend

in 't veld, dragen zonder zwaarigheid grote pakken, en zy beweren dat deze hevige oefeningen haar gemaklyker doen bevalen, en haar kinderen sterker maken. Men kan niet loochenen dat het verwonderenswaardig is te zien hoe gemaklyk zy haar kinderen baren. Zy worden door een andere Vrouw uit de Hut geholpen, zonder expresse Vroedmoers te hebben. Zo zy uit het veld komende en alleen zynde, van de barensnood overvallen worden, helpen zy zich zelve, wasschen hare kinderen in het eerste koude water dat zy vinden, keren weer na haar Hut, als of haar niets gebeurt was, en den zelfden dag zyn zy in staat om haar gewoon werk te verrichten.

Dit was een zaak die eertyds aan de Vrouwen der Celten, Iberiers, Scythen en Volkeren van Thracien gemeen was, volgens het zeggen van Strabo, die 'er byvoegt, dat Posidonius geschreven had, dat een zekere Charmolaüs van Marseille hem in Ligurien vertelt had, dat hy om het land om te spitten een menigte van werklieden, zo mannen als vrouwen, gehuurt hebbende, er een onder gevonden wierd, die door de barensnood overvallen wordende, maar een weinig aan een kant gong, en na verlost te hebben ging zy opstaande voet weer aan haar werk, om haar daghuur niet te verliezen. Maar dat hy gemerkt hebbende dat zy zwak was in 't werken, en daar de oorzaak van vernomen hebbende, hy haar betaalde en na huis zond. Dat deze Vrouw haar kind ging wassen, het in echige luren wond die zy by zich had, en het na haar huis droeg, zonder dat het kind 'er het minste ongemak van had.

Men kan byna niet zien dat zy iets geleden hebben of ziek zyn, doch daarom lyden zy evenwel genoeg, en sommige sterven 'er zelfs van. Maar zy komen haar pynen door een verwonderenswaardige kloekmoedigheid te boven, en onthouden zich, zo veel zy kunnen, van het minste teken van zwakheid te laten blyken. In onze Geloofplanting toonde zich een Vrouw voor eenige jaren een weinig gevoelig, waar over iemand de oude wyven hoorde redeneren, als over een zeldzame zaak, en met veel destigheid besluiten, dat zy geen kinderen meer moest krygen, om dat zy niet als lasthartige bloodaarts kon ter wereld brengen.

By sommige Natien van het Zuiderdeel van Amerika gaat het noch erger toe, want zo de Vrouwen jaar te veel moeite hebben, om van haar vrucht te verlossen, zo zy de pynen van de kinderbaring niet met al de slantvaggheid, die de Vrouwen van dat land eigen is, verdragen, dwingt de vrees die men heeft dat de kinderen de zwakheid van de moeders mochten overerven, de Ouders om deze te doen sterven, om het verdriet niet te hebben van ze van de Deugt hunner Voorzaten te zien ontaarden. Zy plegen dezelfde strengheid tegen die gene, die mismaakt ter wereld komen, en dikwils doen ze de moeder met het kind omkomen. Zy brengen ook een van de twelingen om, veronderstellende dat eene moeder geen twee kinderen voeden kan, zo dat men onder hen het strenge bevel van Lykurgus noch in kracht ziet, die geen andere menichen willende opvoeden als die bequaam waren om het geme-

ontseft
zich
weinig.

Strabo
lib. 3. p.
119.

De Lott
Ind. Oc-
cid. lib.
17. c. 15.

Plinarch
in Ly-

1791

nebest dienst te doen, een Wet ingevoerd had voor de kinderen die ter wereld quamen, om den staat by tyds van die gene te verlossen, die de lichamelijke hoedanigheden niet hadden, waar uit men gelukkige voortekens halen kon, dat zy hun Vaderland ten nutte konden zyn.

De Wil-
de vrou-
wen
zuigen
haar kin-
deren
zelfs,

De Wilde Vrouwen wachten zich wel van haar kinderen aan andere te mimen te geven. Zy zouden menen dat zy de moederlyke genegenheid uitschudden, en zy kunnen zich niet genoeg verwonderen dat 'er Natien in de wereld zyn, by wie dit gebruik aangenomen en ingevoerd is. Maar zo het gebeurt dat de moeders in de kraam, osterwyl de kinderen noch in de wieg zyn, sterven, vind men in deze noodzakelyke gevallen minnen in haar vermaagichaping; en 't geen noch verwonderlyker zal voorkomen, oude grootmoeders, die de jaren van kinderen te krygen verby zynde, het zog weerom doen komen, en de plaats der moeders bekleden. De Wilde Vrouwen beminnen haar kinderen met de uiterste téerheid, en schoon zy hun geen tekens van genegenheid geven, met zo vurige liefkozingen, als de Europeesche vrouwen doen, is haar liefde daarom niet te min wezendy, te min gegrond, en te min stoutvastig. Zy zuigen haar kinderen zo lang zy kunnen, en spenen ze niet als uit noodzakelykheid. Ik heb kinderen van drie en vier jaar weer op een nieuws met hun jonger broeders of zusters zien zuigen.

TIENDE HOOFTSTUK.

Van hen
wiegen.

DE Wieg voor de kinderen der Wilden in Nieuw-Vrankryk is heel aartig en gemaklyk. Zy bestaat in een of twee zeer dunne planken, van een heel luchtig hout, derdehalf voet lang, aan de enden opgeschikt, na onderen naauw toelopende, en onder aan den voet rond, om het gemak van te wiegen. Het kind in goede dikke dekens gewonden is daar als op deze effe planken vastgeplakt, en staat overent, zo dat het op een klein houtte uitstek steunt, daar zyn voeten op staan, met de punt na binnen gekeert, om zich niet te quetzen, en om de kneep te krygen, die hy hebben moet om de raket wel te dragen. De luren of dekens sluiten van voren heel naauw door brede windels van een geschildert vel, dat weinig rekt, en die door snoertjes van een sterk leer, dat langs beyde de kanten van de wieg loopt, daar zy styf aan vast zyn, door en weer door getrokken is. Men doet deze luren zeer ver boven over de wieg heen hangen, en men slaatze achter om, als men het kind lucht wil doen scheppen, of wel men doet ze over een halven koepel vallen, die aan beyde de enden aan het hoefdeneind van het kind vast is, en die na voren uitsteekt, op dat het vryer adem mogt halen, zonder in de winter voor de koude blootgesteld te zyn, en in de zomer voor het steken van de muggen, en op dat het zich niet bezere, ingevallende dat de wieg quam te vallen. Op dezen halven cirkel legt men kleine porceleine armingen, en ander poppegoed, dat de Latynen *Crepundia* noemden, voor cieraad en speelgoed die

dienende om het sterk leer, die bo het gemak om ze haar andere pakk van daan te rug k hangen, daar het den, als gewiegt.

De kinderen le behalven de deker deel dons in, dat dient, of wel stof wen zich bedienen te onderhouden. hun luren niet kun vel of stuk linnen voren uit de wieg binnenste te bevuil het gemaklyk is an

Enige Natien o naam van plat-ho heid doen bestaan sie van 't hooft sp ter, hebben wiege ven heb, maar die kunt deze gedaant hagen scheppen.

Dat is een gat in hooft van 't kind op het hooft een ten bind. Dus leg hooft zyn plooi ge noeg geworden z eerle proeven van doet worden, en en taai vocht uitw gedronge gestalte ten de eerste maar maar hoogmoed m heden, die de Nat

De Karaïben en plat voorhoofd en dat met kleyne pla hooft gebonden, in dere Wieg als Han moeders kunnen o andere dragen, en leggen. De Wilde den noemt, hebbe den, want zy doern te hebben, hierom

dienende om het kind te vermaken. Twee lange leirepen van een sterk leer, die boven uit de wieg komen, verichaffen de moeders het gemak om ze over al met zich te dragen, om ze boven op alle haar andere pakken te laden, wanneer zy te velde gaan of daar van daan te rug komen, en om ze aan een tak van een boom te hangen, daar het kind door den wind, onderwyl dat zy arbeiden, als gewiegt en in slaap gezukt word.

De kinderen leggen heel warm en zacht in deze wiegen; want behalven de dekens, die zeer zacht zyn, doet men 'er noch een deel dons in, dat uit het riet gehaalt word, en hun voor watten dient, of wel stof van de schors van Peruche, waar van de vrouwen zich bedienen om het vet uit haar hairen te krygen, en om ze te onderhouden. Zy leggen 'er ook heel zinnelyk in, zo dat ze hun luren niet kunnen bederven; en door het middel van een klein vel of stuk linnen, dat men tusschen hun benen steekt, en dat van voren uit de wieg hangt, kunnen zy hun gevoeg doen, zonder het binnenste te bevullen en te bederven, uitgenomen het dons, daar het gemaklyk is ander voor in de plaats te leggen.

Enige Natiën ontrent Louisiana, waar aan de Franschen den naam van plat- hoofden gegeven hebben, om dat zy hun schoonheid doen bestaan in het voorhoofd plat te hebben, en het bovenste van 't hooft spits te doen toelopen in de gedaante van een myter, hebben wiegen die ontrent zo zyn als die gene die ik beschreven heb, maar die behalven dat iets byzonders hebben om hun door kunst deze gedaante te doen krygen, waar in zy zo groot een behagen scheppen.

Dat is een gat in de wieg gepraktizeert, waar in de moeder het hooft van 't kind steekt, leggende op het voorhoofd en boven op het hooft een deeg van kley, dat zy kneed en uit al haar krachten bind. Dus legt zy 't kind alle nachten te slapen, tot dat het hooft zyn plooi gevat heeft, en de bekkeneel beenderen hard genoeg geworden zyn. De kinderen hebben schriklyk veel in de eerste proeven van deze hevige operatie te lyden, die hen zwart doet worden, en door den neus, de ogen en de oren een witachtig en taai vocht uitwerpen; zy hebben in 't vervolg noch veel van de gedronge gestalte te lyden, waar in zy genootzaakt zyn alle nachten de eerste maanden van hun kintfche jaren door te brengen; maar hoogmoed moet pyn lyden en zy kunnen voor niet de schoonheden, die de Natuur hun geweigert heeft, niet hebben.

De Karäiben en de meeste Zuidelyke Wilden hebben ook een plat voorhoofd en een spitzen kop. Hun moeders dragen zorg hun dat met kleyne planken en kleine wolke kussentjes, sterk achter 't hooft gebonden, in te duwen. Maar de kinderen hebben geen andere Wieg als Hamaken, na hun klein postuur gemaakt, die de moeders kunnen ophangen en met gemak van de eene plaats na de andere dragen, en waar in de kinderen gants naakt en ongeknelt leggen. De Wilden die men in Kanada *Garbagonronnon*, land-luiden noemt, hebben een gants verscheyden smaak van de plathoofden, want zy doen hun schoonheid bestaan in een gants ronden kop te hebben, hierom noemt men ze ook *Kloot-koppen*.

Wiegen
der Plat-
hoofden
een Na-
tie ont-
rent
Louis-
iana.

ELFDE HOOFSTUK.

Van de
Opvoe-
ding.

Streng
opvoe-
ding die
de jon-
geelden
op het
Eyland
Kreta en
te Spar-
te had-
den.

DE kinderen als ze uit de Wieg komen, beginnen eer zich te wentelen als te gaan. De ouders latenze gemeenlyk gedurende de eerste jaren naakt door de hut lopen, zich inbeeldende dat het lichaam by tyds aan de ongemakken van de lucht te gewennen. Zo dra zy een weinig groot worden volgen zy hunne moeders, te arbeiden voor het huisgezin. Zy gewennenze tot dien einde om water uit de rivier te gaan scheppen, om kleine vrachten hout, na hun lyf gerichte, en die men eer voor spelegaan als een last kan rekenen, te dragen. Allengsjes maken zy ze dus bequaam om de dienften die na huu krachten zyn, te doen. Voor 't overige verwaarlozen zy hun persoon, zy zyn slecht gekleed, tot dat zy tot hun huwbare jaren komen, en in het ligchaam van de jeugt ingelyft zyn, wanneer het hun vrystaat zich op te schikken.

Niets was harder als de opvoeding der jonge luiden op het Eyland Kreta en te Sparte. Zo dra zy zekere jaren bereikt hadden, voedde men ze in deze openbare scholen op die men *Aydas* en *overis* noemde, dat als grote zalen waren; daar wierden zy alle te zamen opgebracht, in troepen verdeelt, waar van ieder onder de tucht van een meester was, die ze tot een gants arbeydzaam en moeilik leven gewende.

De Wetgevers die niets als de krygskunst ten doel hadden, alleen bequaam om hun staat te vergroten of te hanthaven, hadden uit hun gemenebest al de Wetenschappen en Vrye kunsten verbanen, 't zy dat ze die niet noodzakelyk geloofden, 't zy dat zy ze als oefeningen van lediggangers aanzagen, die den tyd zoeken te verdryven, of dat zy dachten dat deze Kunsten en Wetenschappen nergens toe bequaam waren als om de menschen verwyft te maken en de wellust en ledigheid in te voeren. De Oorlog dan het enigste wit zynde, waar op al hun Staatskunde doelde, hadden zy ter zelfder tyd tot dit voorwerp al de oefeningen van den Godsdienst en het burgerlyke leven gericht.

't Was dan tot dit einde alleen dat zy hun jeugt in 't uitgaan van de kintfche jaren de lofzangen der Goden en Helden zingen, en den Pyrrhischen Dans danffen leerden: dat zy derzelver lichamen hart maakten, doende ze op den grond slapen, blootsvoets en hoofds gaan, zich met stof bedekken, en zich in den Eurotas en alle jaargetyden baden, dat zy ze gewenden honger, dorst, hitte en koude te verdragen: dat zy ze konder ophouden lang rotzen en bergen deden lopen, om het wild na te jagen: dat zy ze altyd gaande hielden door de gedurige oefeningen van hun openbare oefenscholen, daar zy zich op alle wyzen oeffenden om met den boog te schieten, met de spies te werpen, in 't worstelen, rennen, en verscheide gevechten met schoppen en met de vuist, en zelfs met stomp staal: maar 't was voor al tot dit voornemen dat zy ze tot dit onoverwinlyk gedult van een moed die alles uitdaan kon gewenden, waar van zy zo schone proeven in die wrede geesselingen gaven, waar van wy op het stuk der Inwyng-
gen

gen gesproken heb-
bet een vremdeling
demon van zag, ge-
't stuk van hun vo-
" verwonderen we-
" dapperheid in he-
" de dood zochten
" om daar in het
" Vaderland leydd
" zelf.

Dat de Wilden e-
blykt noch uit de o-
overgehouden heb-
lawyngen tot de
zen, die in haar in-
fenschool waren, d-
de, volgens de gro-
de burgerlyke zame-
't Geen een nieu-
dat deze Opvoeding
Barbaren ontleent v-
den, en dat zy te o-
dien en Scythien ge-
zelfs Paulanias gelov-
der Lacedemoniers
die hy verzekert d-
door Orestes en zyn
Scythien, in Grieke

De Perzen hadde-
van de ryken der
meesters gemaakt,
Monarchyen 'er Syl-
ons byna een zelfde
van Cyrus, als de
Kreta en Sparte ma-
de Orders, na de v-
de in 't gemeen in
ken *Aydas* en *Ardipolis*
feningen.

Ik zal hier niet h-
lyke Wilden en van
menebest van Lyku-
ren angaat die dus
ook zeer moeiljke
om hun jeugt te on-
eengefchakelde en
Nabuurfchap der E-
alle hun oude geb-
heeft, ziet men ev-
voeding. Al de on-

gen gesproken hebben: een zo verwonderenswaardig gedult, dat het een vremdeling, die 'er met eigen ogen voorbeelden te Lacedemon van zag, geestig deed zeggen, 't geen een ander reeds op 't stuk van hun voedzel gezegt had. „ Dat het nu niet meer te verwonderen was, dat de Lacedemoniers wonderwerken van dapperheid in het sryden uitrechtten, dat zy daar na allen schyn de dood zochten, zich voor de grootste gevaren blootstellende, om daar in het ongelukkige leven te eindigen, dat zy in hun Vaderland leydden, dat hondertmaal slimmer was als de dood zelfs.

Dat de Wilden eertyds al zo strenge opvoeding gehad hebben, blykt noch uit de overblyfselen die zy 'er tot onze dagen toe van overgehouden hebben, en waar van ik de overcenkomt met de lwyngen tot de Verborgentheden der Heydenen heb aangewezzen, die in haar instelling, gelyk ik gezegt heb, niet als een oeffenschool waren, daar men de gronden van een nieuw leven leerde, volgens de grondregels van den Godsdienst, de Zedeleer, en de burgerlyke zamenleving.

't Geen een nieuwe reden van waarfchynlykheid uitmaakt, is dat deze Opvoeding der Kretenzers en der Lacedemoniers van de Barbaren ontleent was, die het eerste Griekenland bewoont hadden, en dat zy te enemaal met de Zeden der Volkeren van Thracien en Scythien gevonden wierd over een te stemmen. Zo wy zelfs Pausanias geloven mogen, geschieden deze wrede geesfelingen der Lacedemoniers niet als voor het stantbeeld van Diana Orthia, die hy verzekert dat dezelfde is als de Diana van Tauris, welke door Orestes en zyn zufter Ifigenia weggeroofd wierd, die haar uit Scythien, in Griekenland brachten, gelyk ik reeds gezegt heb.

De Perzen hadden een diergelyke opvoeding, voor dat zy zich van de ryken der Assyriërs, der Meden, en der Lyciers hadden meesters gemaakt, en voor dat de pracht en de rykdommen dezer Monarchyen 'er Sybariten afgemaakt hadden. Xenofon geeft 'er ons byna een zelfde schildery van, in het begin van zyn opvoeding van Cyrus, als de andere Schryvers van de Gemenebeelden van Krete en Sparte maken. Hy verdeelt deze Natie in vier verscheyde Orders, na de verscheydenheid van jaren. Ieder Order woonde in 't gemeen in grote zalen, die zo veel zyn als 't geen de Grieken *Αἶθια* en *Αἶθια* noemden, en men had 'er by na de zelfde oeffeningen.

Ik zal hier niet herhalen 't geen ik van de Karbetten der Zuidelyke Wilden en van hun oeffeningen, weinig van die van het gemenebest van Lykurgus verschildende, gezegt heb. Wat de anderen aangaat die dus niet in 't gemeen leefden, het is zeker dat zy ook zeer moeiljke proeven en een zeer strenge leerwyze hadden om hun jeugt te onderrechten. Schoon zy hedendaags deze aangeeschakelde en geregelde opvoeding niet hebben, voor al in de Nabuurfchap der Europeanen en in de Geloofsplantingen, daar men alle hun oude gebruiken zo veel men heeft gekunnen, afgeschast heeft, ziet men evenwel noch den zelfden aart van een strenge opvoeding. Al de onderwyzingen die hun de Ouders geven bestaan

Oo

in

De Wilden hebben eertyds daer zo strenge opvoeding gehad.

Pausanias in Laconia, c. 98

Opvoeding der Perzen.

Xenophon l. 1. Cyropedia p. 2.

Opvoeding der hedendaagfche Wilden

in zaken die bequams zyn om hun moed op te wekken door de voorbeelden hunner Voorouders, in hen aan te moedigen om derzelve voorttappen na te volgen, en ze wel van hun gewoontens en gebruiken te onderreechten, en in hun den roem wel in te stampen; dien zy door hun behendigheid en dapperheid verwerven kunnen. Men stelt hun ten dien einde boog en pylen ter hand, zo dra ze die kunnen vast houden, zy bewaren ze lang als een speeltuig; maar hun krachten met de jaren aangroeiende, maken zy 'er van een tydverdrijf hunner ledigheid een noodzakelyke oefening van, en worden 'er in korten tyd heel bedreven in.

Hun leven daar en boven uit zich zelven hart zynde, en vele noodzakelyke dingen voor het voetzel, de kleding en het overige ontberende, brengt het niet weinig toe om hen hart te maken en bequams om den honger, dorst, de straffeden van de jaargetyden en andere ongemakken uit te slaan, waar onder men ons zon zien beawykten, om dat wy een al te verwysde en weeldrige opvoeding gehad hebben.

De kleine Wilden oeffenen zich gedurig te zamen, zo wel als de jongelingen, zy maken een spel van het schoppen en vuiflaan, een oefening die Lykurgus zyn burgers geboden had. Indien twee Kampers vechten dat het katespul word, is de onverschilligheid der anderen in deze gelegenheden verwonderenswaardig, en heeft my verzet doen slaan. Zy slaan een kring rontom de twee kampen; die zy op hun gemak laten vechten en spelen, gelyk zy het noemen, en zien het als enkele Toekykers aan: niemand neemt liet voor hen op, zelfs hun broeders niet, niemandscheydze, ten zy dat het al te grof ging, of dat de party al te ongelyk was: zy vergenoegen zich naderhand ten kosten van dien genen te lagchen, die het verloren heeft.

Maar nademaal zy deze openbare en gedurige oefeningen niet meer hebben, die veel tot de geschiktheid der Zeden kunnen bybrengen, zyn zy veel van deze maauwkeurige tucht ontaart, die hen enigmater als tegen hun dank deugtzzaam maakte. De Ouders doen al wat zy kunnen om hun goede gronden te geven, maar hen altyd niet met goede voorbeelden voorgaande, zyn hun redenen niet altyd krachtig genoeg om ze van de deugt af te wenden. De moeders, die 'er de meesters over zyn, hebben de macht niet om ze te straffen en te bekyven wanneer zy hun plicht te buiten gaan; zy laten hen in hun jonge jaren al doen wat zy willen, onder voortwenzel dat zy noch geen reden bezitten, en dat wanneer de jaren hun die zal gegeven hebben, zy derzelve licht zullen volgen en zich beteren; een quade grondregel, die de quade gewoonten begunstigt, waar van zy zich niet meer kunnen ontdoen.

De grootste kastyding die zy hen aandoen, is hen water in 't aanzicht te gojen, of hen daar mee te drygen: zy vergenoegen zich, wanneer dezelve wat meer jaren gekregen hebben, hen hun plicht voor te houden, die zy niet altyd willens zyn te gehoorzamen. Wat meer is, niemand zou zich durven vermeten hen te slaan of te bestraffen. Niet tegenstaande dat, zyn de kinderen reedelyk gehoorzaam, zy hebben ontzag genoeg voor die van hun

Hut

Hut en eerbied voor zeden ziet buiten 't de wyze van kinde uitwerkt als de kast. De Wilden zyn die niet vreem is te zie hier is met vergif o

DE Aibenrofers gelingen, die merika tot het andere punten hunner Zeden van de oudheid behoeft oantrent voornamen der Spartiaten in ge

Men heeft de Wilden als of zy door hun Schryvers naderhand de hatelyke namen verlaan, die in plaats van Griekenland aan de Perikles, Xenophon, die hebben hen gemakte verstandige Wogerechte gemene. Want schoon de Grieken geweest, die over a zonde waar in zy o fchande met zich, de de duisternis doet zo

Deze reden is meer te zonde, die de verloop, aan die slag van deze Wetgevers zich oer te heffen, tot z daar verdienste en ro van eerloosheid was zocht werd.

Het inzicht dan v rechten, die de deug binenis en een onsch war uit men tot de een wederzydye n persoon, zo als Plato Xenophon vergelykt e beide der Lacedemoni tuschen een vade

Het en eerbied voor de ouden, ten aanzien van dewelke men hen zelden ziet buiten 't spoor treden, 't geen te kennen geeft dat in de wyze van kinderen op te voeden de zachtheid dikwils veel meer uitwerkt als de kastydingen, en voor al de al te harde kastydingen. De Wilden zyn daar en boven in 't algemeen zo gevoelig; dat het niet vreemd is te zien dat ze zich om een verwyrt dat een weinig te hiet is met vergif of iets anders van kant helpen.

TWAALFDE HOOFSTUK.

DE *Atheniërs* of de byzondere vrindschappen onder de jongelingen, die byna op dezelfde wyze van 't een end van Amerika tot het ander in gebruik zyn, zyn een van de gewichtigste punten hunner Zeden, om dat zy een der aanmerkelykste artikels van de oudheid behelzen, en dienen om ons uit te leggen wat hier omtrent voornamentlyk in het gemeenebest der Kretenzers en dat der Spartiaten in gebruik was.

Men heeft de Wetgevers dezer Staten valschelyk beschuldigt; als of zy door hunne wetten gesteven hadden, 't geen 'er enige Schryvers naderhand van verhaalt hebben, en 't geen zy ons door de hatelyke namen van *Amator* en *Amasius* hebben willen doen verstaan, die in plaats van *Platon* en van *Aristot.* namen die men in Griekenland aan deze beroemde minnaars gaf, gestelt zyn: *Plutarchus*, *Xenophon*, *Maximus* van *Tyrus*, *Elianus* en verscheyde andere hebben hen gerechtevaardigt, en het is niet waarfchyndelyk dat zulke verstandige Wetgevers iets zouden ingevoerd hebben, dat hun opgerichte gemeenebesten voor altoos eerloos had kunnen maken. Want schoon de Grieken aan versoejelyke ondeugden zyn schuldige geweest, die over al maar al te gemeen geworden zyn, sleept de zonde waar in zy ook bestaan mag, altyd een eerloos merk van schande met zich, die haar, zelfs onder de barbaarste menschen, de duisternis doet zoeken.

Deze reden is meer als genoeë om ons te overtuigen, dat zo deze zonde, die de versoejelykste is en het meest tegen de reden aanloopt, aan dit slag van vrindschaps-verbintenissen was vast geweest, deze Wetgevers zich wel zouden gewacht hebben die in top van eer te staan, tot zo ver dat die het meeste aangezocht wierden daar verdienste en roem insielden, en dat het in teger deel een vlek van eerloosheid was voor die gene, wier vrindschap niet sterk gezocht werd.

Het inzicht dan van deze Wetgevers was vrindschappen op te rechten, die de deugt tot grondslag hadden, die een kuische verbintenis en een onschuldige liefde waren, een omgang in 't verstand, waar uit men tot de schiduwe zelfs van de misdaad verbande, en een wederzydige na-yver tusschen den minnaar en de beminde persoon, zo als *Plato* ze op verscheyde plaatzen beschreven heeft. *Xenophon* vergelykt de drift en de zedigheid van deze onderlinge liefde der *Lacedemoniërs* by de zamenketeningen van 't hart, die tusschen een vader en zyn kinderen zyn; en *Maximus* van *Ty-*

Van de byzondere vrindschappen.

Plat.
in *Ly-*
curgo &
Aristot.
Xenoph.
de *Repub.*
Lat.
Maxim.
Tyr.
Serm. X.
Elianus.
l. 3. c. X.

Cic. de
Repub.
lib. 1.
X. p. 333.

Xenoph.
& *Mar.*
Tyr. lib.
ed

rus zegt dat zy gelyk was aan de liefde, die men voor een schoon standbeeld zou kunnen hebben.

De minnaar wende zonder ophouden allen vlyt aan om het voorwerp zynner genegentheden roemryke gevoelens in te boezemen; hem was de zorg aanbevolen denzelven met goede voorbeelden voor te gaan, de mislagen die hy mocht begaan te bestraffen of voor te komen; zo dat het gemenebest volgens het inzicht van den Wetgever den minnaar voor 't gedrag van den beminden, die als zyn leerling was, verantwoordlyk maakte; zo dat deze geen mislagen kon begaan, of hy stelde den ander bloot om 'er over gestraft te worden en de kastyding te ontvangen, die hy zelfs verdient had; want nademaal de beminde altyd een weinig jonger was, zo hy quam te zondigen vergaf men het aan de onvoorzichtigheid en de teérheid zynner jaren, maar de straf viel op den minnaar, die verplicht was een waakzaam oog te houden, en borg te blyven voor het gedrag van dien genen die hy bezinden. Plutarchus verhaalt een voorbeeld van deze gestrengheid; want op een tyd in de wrede gevechten die de jongelingen in hun oeffenicholen hielden een van hen, zegt hy, een lachhartige klachte en die een Lacedemonier niet passe, hebbende laten ontvallen, weet men het zyn minnaar, dien een straf werd opgelegd.

Wee den minnaar die tot grover mislagen vervallen mocht, en die in plaats van zyn leerling tot de deugt op te wekken hem een voorbeeld van ondeugt gaf, verleidende hem tot quaad. Want, zegt Eliaan, zo het gebeurde dat hy zondige gedachten voor het voorwerp zynner genegentheden opvatte, daar was geen veiligheid voor hem meer te Sparte, en hy kon een eerloze dood niet als door een schandige vlucht ontgaan.

De Wyze waarop de Schryvers verhalen dat de ontvoeringen van dit slag van vrainen geschieden, en de misbruiken die daarnaderhand mogelyk inslopen, waren zonder twyffel de oorzaak dat men quade vermoedens tegen de Wetgevers opvatte, als of zy door hun Wetten de ondeugden die 'er op gevolgt waren gestyft hadden.

Maar de ondeugd dringt zich over al in, en niets is 'er dat men niet misbruikt.

Zo men 't geen 'er te Sparte en in Krete ontrent deze ontvoeringen omging wil vergelyken met het geen ik in het hoofstuk van den godsdienst verhaalt heb, en uit den Schryver van de nieuwe Historie van Virginien gehaalt, zal men bevinden dat de afzondering van deze ontvoerde jongelingen, die enige maanden buiten op 't land onder 't opzicht van hun vrind gingen doorbrenghen, mischien een soort van inwyng was, en een oeffening die tot den Godsdienst behoorde, gelyk in Amerika.

Dit schynt zo veel te beter gegrond, om dat op de terugkomst van deze jongelingen die gene die ze ontvoert hadden, genoodzaakt waren ieder een stier te schenken, om dien aan Jupiter op te offeren, gelyk Strabo getuigt. In Beotien, daar deze verbintenissen van vrindschappen zo wel als op het Eyland Krete en by de Lacedemoniers ingevoerd waren, noemde men *τὸν νότον* of de heilige krysbande het ligchaam van oorlogslieden, uit minnaars en beminden

Plus.
in Ly-
corga.

Verge-
lyking
van de
Zeden
der Wil-
den met
de oud-
heid.

den bestaande, 'Deze Wetten van men te zyn gewacht geven, zullen vrind, die de me knocht waren. Kyrithois; Achilles; Pylades, enz.

Plutarchus verzo tenis van de vrind beminden offerand en de knopen van in zyn naam deden

De Brazilianen te zeggen de volm dat de verbintenis, maakt word, zo sl gen, als of zy te za in elkanders geslac trouwen, als of er in 't eerste gelid wa

Deze Vrindschap derdeel van Amerika dat 'er veel wezentl zyn zeer oud van bruik, geheiligt, zo maken, waar van d 't bloed en de natu zy een van beyde z aden, die zyn vrind vrindschap op te z hebben dat zy 'er v de eerste om ze aan houden; zy zyn eer verdiensten na hun n hoedanigheden gegr wekken, dewelke ie gene te zyn, die he nen.

Deze vrindschappe eene Vrind aan den ben; zy worden do derhouden. Zy wo fortune; zy hebben Hut. Het toegenege maken kan, is hem o vrindschappen verou dat men 'er zomtyds tusschen Orestes en P Vader Garnier he

den bestaande, 't geen door hun eendracht onoverwinbaar was. Deze Weiten van vrindschap schynen door gants Griekenland gemeen te zyn geweest, en zo wy op de historie der eerste tyden acht geven, zullen wy zien dat byna alle de Helden dus aan enig vrind, die de metgezel van hun kloeke daden en geluk was, verknocht waren. Zodanige waren Herkules en Jolas; Theseus en Pyrrhoüs; Achilles en Patroklos; Eneas en Achates; Orestes en Pylades, enz.

Plutarchus verzekert in het leven van Pelopidas, dat ter gedachtenis van de vrindschap van Herkules en Jolas de minnaars en de beminden offeranden na het graf van den laatstgenoemden zonden, en de knopen van hun vrindschap toeftrikten door de eden die zy in zyn naam deden, en met hem aan te roepen.

De Brazilianen noemen dit slag van vrinden *Atour assap*, dat is te zeggen *de volmaakte Bontgenoot*. De Heer de Leri verzekert, dat de verbintenis, die tusschen hen door dit soort van verening gemaakt word, zo sterk is, dat zy alle goederen in 't gemeen krygen, als of zy te zamen maar een persoon uitmaakten, en dat zy in elkanders geslacht al zo weinig in de verbode graden kunnen trouwen, als of er onder hen een vermaagschapping van 't bloed in 't eerste gelid was.

Leri,
B. 11.
Bresil,
ch. 101.

Deze Vrindschapsbanden geven onder de Wilden van het Noorderdeel van Amerika geen schyn of vermoeden van ondeugt; schoon dat 'er veel wezentlyke zonde onderloopt of onderlopen kan. Zy zyn zeer oud van oorsprong, heel kenlyk in hun volstandig gebruik, geheiligt, zo ik zo durf spreken, in de verbintenis die zy maken, waar van de knopen zo naauw toegestrikt zyn als die van 't bloed en de natuur, en niet kunnen los gemaakt worden, ten zy een van beyde zich dezelve onwaardig makende door eerloze daaden, die zyn vrind zouden verontteenen, hem verplichte om zyn vrindschap op te zeggen, gelyk eenige Zendelingen my gezegt hebben dat zy 'er voorbeelden van hebben gezien. De ouders zyn de eerste om ze aan te quaken, en derzelver rechten in eerbied te houden; zy zyn eerlyk in hun verkiezing, zynde op onderlinge verdiensten na hun manier, op de overeenkomst van Zeden, en op hoedanigheden gegrond, die bequaam zyn om de nayver op te wekken, dewelke ieder een doet wenschen om een vriend van die gene te zyn, die het meeste geacht worden, en het best verdienen.

Deze vrindschappen worden door geschenken gekocht, die de eene Vrind aan den ander doet, dien hy wenscht tot vrind te hebben; zy worden door onderlinge tekenen van genegenheid onderhouden. Zy worden metgezellen van de jacht, den oorlog en fortuin; zy hebben recht tot voedsel en onderhoud in elkanders Hut. Het toegenegenste kompliment dat de eene vrind den ander maken kan, is hem dezen naam van vriend te geven: eindelyk deze vrindschappen verouderen met hen, en leggen zo vast in 't cement, dat men 'er zomtyds tekens van heldhaftigheid in ontmoet, gelyk tusschen Orestes en Pylades.

Vader Garnier heeft my gezegt van een Wildeman op 't stuk

Zoo:
derlinge

opmer-
king.

van deze vriendschappen verstaan te hebben, dat zy dikwils onder zich opgemerkt hadden, dat wanneer men een slaaf verbrandde, men als een vast voorteken kon aanzien, dat de gene, dien de slaaf in zyn doodlied noemde, haast zelfs gevangen zou worden, en het zelfde noodlot ondergaan. Deze vader maakte vervolgens dit overleg. Al wierd zelfs het voorteken van den uitslag gevolgt, daar zou niets boven natuurlyks in steken, want deze slaaf, zegt hy, volgens gewoonte de gene die hem verbranden dreigende, roept dien genen, met wien hy door een naauwe vriendschaps-band verknocht is, tot hulp om wraak voor hem te nemen; en deze over 't verlies van zyn vrind, van wiens noodlot hy wel onderrecht is, geraakt zynde, laat niet na, in hoop van 'er wraak over te nemen, zich in dezelfde gevaren te storten, waar in hy byna altyd het slachtoffer van zyn reukeloosheid is, hem door de droefheid van zyn vriend verloren te hebben ingeboezemt.

Ik heb ook in een van onze Dagregisters gelezen, dat onder enige krygsgevangenen die men te Onnontagué gebracht had, 'er twee zo naauw door de vriendschapsbanden verknocht gevonden werden, dat nademaal men den eenen ten vure verdoemt had, en den anderen het leven geschonken, de laatstgemelde zo bedroeft was om dat men zyn makker dezelfde genade niet bewezen had, dat hy zyn droefheid niet kon ontveinzen, en zo veel door zyn klachten en dreigementen uitwerkte, dat hy die gene, die hem in hun gelslacht aangenomen hadden, dwong om hem ook ter dood te verwijzen: men deedze dan beyde sterven, en de Zendeling, die 'er van spreekt, schryft dat hy gelukkig genoeg was om hun den Doop te bedienen, en om hen zeer godvruchtig te zien sterven, waar over de Irokoizen niet minder wel voldaan waren, als zy het over den yver van den Zendeling zelfs geweest waren.

De Zendelingen in een van onze Geloofsplantingen dit slag van verbintenissen afgeschaff hebbende, om de misbruiken die 'er in te vrezen waren, zonder nochtans te zeggen dat zy 't om deze reden deden, waren 'er de Wilden niet rouwig over, om dat deze vriendschappen al te grote kosten met zich sleepten, en dat zy daar door al te lastig wierden.

Einde van het eerste Deel.

nder
dde,
Slaaf
en het
as dit
olgt,
, zeg
ende,
s-band
n deze
onder-
s over
yna al-
droef-
er eni-
er twe
n wier-
en den
est was
id, dat
klach-
in hun
lood te
ng, die
hun den
terven,
s zy het
lag van
er in te
ge reden
vriend-
har door

Z E D E N
D E R
W I L D E N
V A N
A M E R I K A.
I I D E E L,

Z E

W I

A M

EERSTE BO

Bezigheden v

E me
kry
heid
en n
ter n
t'ont
De

ropa genoegzaam wa
rige beweging ontdek
Amerika niet door.
zo dat zy noch weten
boven de gereguleerd
bezig konden houden
gers van de wereld,
zondert, die hun nie
moeite en oplettenhei
malkander; doende a
eten, spelen, slapen e
Hoe streng het leve
en wat zorgen de W
kan men evenwel zeg
en alle Kunsten en W
egentlyk een vadzigt
II DEEL.

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

EERSTE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Bezigheden van het Manvolk in het Dorp.

E mensch tot den arbeid geboren zynde, quynt en krygt verdriet in een stil leven, hy moet bezigheid hebben, heeft hy die niet zo zoekt hy 'er na en neemt iets by de hand, en by gebrek van beter maakt hy zyn werk van zich zelve of anderen t'ontrusten.

Deze Stelling, die by de meeste volkeren van Europa genoegzaam waar is, waar in men veel levendigheid en gedurige beweging ontdekt, gaat zo algemeen ontrent de Wilden van Amerika niet door. Deze rekenen het ledig gaan tot een eer, zo dat zy noch wetenschappen noch kunsten hebbende, en daarenboven de gereguleerde oefeningen van den voorleden tyd, die hen bezig konden houden, ontberende, zyn zy de grootste lediggangers van de wereld, en zo men 'er eenige kleinigheden van uitzondert, die hun niet veel tyd komen te staan, en noch minder moeite en oplettenheid, zitten zy byna altyd met de handen over malkander; doende anders niet als byeenkomsten houden, zingen, eten, spelen, slapen en ledig gaan.

Hoe streng het leven der Lacedemoniers en Kretensers ook was, en wat zorgen de Wetgevers van deze Staten ook aanwendden, kan men evenwel zeggen dat zy niets als den oorlog behartigende, en alle Kunsten en Wetenschappen verbannen hebbende, hun leven eigentlyk een vadzig lui leven was, 't welk aan de laatstgenoem-

De Wilden van Amerika zyn grote lediggangers.

den door een Dichter, waar van Paulus in zyn brief aan Titus schryft, den schimpnaam van *Ventres Pigri*, of luibulken, deed geven, 't welk in twee woorden een volmaakt denkbeeld van deze Ledigheid geeft waar in zy vervallen waren, vooral na dat zy, de strengheid van hun eerste tucht hebbende laten varen, zich 't eenmaal door de verwyftheid lieten ontzenuwen.

Hun grootste bezigheden bestaan in de palissaden van hun Vestingen op te rechten, hutten te maken of te vermaken, de huiden waar van zy hun klederen maken, te bereyden, aan enig klein huistraad te arbeyden, hun krygs-jacht of visch-gereedschappen in staat te stellen, eindelyk in zich op te schikken en net voor den dag te komen.

TWEEDE HOOFSTUK.

Van hun Dorpen.

ZY maken een redelyke goede verkiezing van den stand van hunne dorpen. Zy plaatzen die zo veel als 't mooglyk is in 't midden van de beste landen op een kleinen heuvel die hun een vrye uitzicht over 't vlakke veld geeft, uit vrees van verrast te worden, en aan de kant van een beekje, dat 'er, zo 't mooglyk is, rondom heen slingert, en als een natuurlyke gracht maakt voor de vestingwerken die de kunst by een terrein kan voegen, dat uit den aart sterk is. In 't midden van hun dorpen laten zy een grote ruimte open, om 'er hunne vergaderingen te houden: De hutten staan dicht tegen den ander aan, 't geen hen in een gestadig gevaar van brand stelt, nademaal de stof waar van zy gemaakt zyn zo licht vuur vat. Hunne straten zyn niet linierecht, nademaal ieder timmert daar de gront hem het beste en 't minst steenachtig schynt.

Versterking hunner dorpen.

De Dorpen die 't meest voor den vyand bloot gestelt zyn, worden met een palissade, die 15 of 20 voeten hoog is, versterkt, en die uit een drie dubbelde rang van staken bestaat, waar van de middelste recht overend en perpendicular staan, de andere leggen kruiswyze over malkander als Spaansche ruiters, en zyn tot de hoogte van tien of twaalf voeten toe met grote en sterke schorssen gevoert. Van binnen langs deze palissade maken zy een soort van bank of ronden omloop, bestaande uit bomen die over dwars leggen en vlak tegen de palissade aan, steunende op grote houten palen die in de aarde steken; hier en daar maken zy 'er wykchanflen of schijlderhuisjes in, die zy in tyd van oorlog met stenen vullen, om zich in tyd van nood tegen de ladderstorming te verweren, en met water om den brand te blusschen. Men klimt 'er langs stammen van bomen na toe, die trapsgewyze uitgehouwen zyn en hun voor ladders dienen; de palissade heeft ook eenige openingen, die als schiergaten gemaakt zyn.

De aard van den grond maakt de figuur van derzelver omtrek uit. Daar zyn 'er die veelhoekig zyn, maar de meeste part hebben een ronde figuur, gelyk de meeste steden van ouds waren. De palissade heeft maar een ufgang door een enge deur die over dwars staat en met dwarsbouten sluit, en daar men op zy moet ingaan. Zy dragen ook zorg van ruimte genoeg tusschen de palissade en de hutten over te laten.

Deze

Deze dorpen zyn over de hondert hutten steden, waar in zom-

De Wilden in hetzelfde wyze: maar in 't Zuiderdeel en in 't plaats houden, deze dan dat ze wel kelyk ner vyanden blootg-

DE Hutten deze moede en zuin inwoonders van Perzen van steen bouwden mak in stak, en en hun woningen redel de overige Wilde N by de Ouden onder alle zeer bequaam zy te geven.

De Schryvers schiedere verblyf plaats c Wat hebben de v die van het Zuiden van 't water bloot: st menzers, de Wilder de Kaliforniers nemen hun verschaft om de waar in zy een land doorbrengen, weini graven: in plaats d hemel onder de bom van vellen van zee-ve tegen de ongemakke gewesten dusdanig t noko, de rivier der dorpen in de lucht t groeien in deze ver hoogte, die dicht b de inwoonders hunn balken aan elkander dertig voet boven e voor menschen schy zien, zegt men, m deren op de rug en hakte stammen na d zoeken zich niet all de overstromingen v

Deze dorpen zyn slecht voorzien, en de grootste hebben zelden over de hondert hutten, van een, drie, vyf of zelfs zeven haardsteden, waar in zomtyds verscheide huishoudens zyn.

De Wilden in beyde de Amerika's versterken zich byna op de zelfde wyze: maar het is zo zeer niet in gebruik by die van het Zuiderdeel en in 't algemeen by de volkeren die geen blyvende plaats houden, deze soorten van vestingwerken te maken, ten zy dan dat ze wel kelyk in oorlog zyn, en zeer voor de woede hunner vyanden blootgesteld.

DERDE HOOFSTUK.

DE Hutten dezer volkeren vertonen noch hedendaags de armoede en zuinigheid der eerste menschen; en zo men 'er de inwoonders van Peru en Mexiko van uitzondert, die kleyne hutten van steen bouwden, daar noch pracht, noch kunst, noch gemak in stak, en enige andere volkeren in hun nabuurschap, die hun woningen redelyk wel met kalk of ciment bestryken, hebben de overige Wilde Natien niet als ellendige strooie of houtte hutjes, by de Ouden onder den naam van *Mapalia* of *Tuguria* bekend, die alle zeer bequaam zyn om een volmaakt denkbeeld van de elende te geven.

Van de
Hutten.

De Schryvers schilderen ons de eerste menschen af, als geen andere verblyf plaats dan de holle rotzen of bomen hebbende.

Wat hebben de volkeren van het Noorderdeel van Amerika en die van het Zuiden, wier landen voor gedurige overstromingen van 't water bloot staan, by deze woestheid gevoegt? De Eskimenzers, de Wilden van de Straat Davids, van Nova Zembla, en de Kaliforniers nemen hun schuilplaats in spelonken die de natuur hun verschaft om de moeite te sparen, of zy maken 'er door kunst, waar in zy een langen winter, byna zonder daar uit te komen, doorbrengen, weinig van de besten verschillende, die zich holen graven: in plaats dat zy gedurende den zomer onder den bloten hemel onder de bomen slapen, of op zyn best onder enige Hutten van vellen van zee-wolven gemaakt. Zy moeten wel hart zyn en tegen de ongemakken van de lucht kunnen, om in zulke onzachte gewesten dusdanig te kunnen leven. Aan den oever van de Orinoko, de rivier der Amazonen, en eenige andere plaatzen ziet men dorpen in de lucht in 't midden der poelen en moerassen. Daar groeien in deze verdronke landen Palmbomen van een afgryfselyk hoogte, die dicht by elkander staan: in deze Palmboomen maken de inwoonders hunne huizen. Zy binden deze bomen door dwarsbalken aan elkander, en timmeren op dezen grond, twintig of dertig voet boven aarde, woonplaatzen, die eer voor Gieren als voor menschen schynen gemaakt te zyn. 't Is vermaaklyk om te zien, zegt men, met wat behendigheid de vrouwen met haar kinderen op de rug en met pak en zak beladen, langs de plomp uitgehakte stammen na dit soort van nesten klimmen. Deze volkeren zoeken zich niet alleen door zulke ongewone schuilplaatzen tegen de overstromingen van 't water te bevryden, zy dekken zich hier

door tegen de schielijke aanvallen hunner vyanden, tegen de overvallen der Krokodillen en Tygers, en tegen het ongemak der Maringwoynen of Muggen, die zich zo hoog niet kunnen opgeven, en zonder deze voorzorg hun onverdraaglyk zouden vallen.

De Overwinnaars van Nieuw-Spanje vonden talryke Natien die op deze wyze huis hielden, die hun veel moeite en volk om ze te overwinnen kosten. Daar is in Afrika na de kusten van Guinea noch een van de oude Atlantische volkeren, *Veseres* genoemd, wiens dorpen dus in de lucht op staken, die midden in 't water staan, gebouwt zyn.

*Loyer;
Relation
du Voyage
de l'Isly-
mi. p.
158.*

De zwervende Natien, gelyk de Algonkynen die geen lang overblyvende plaats hebben, vernoegen zich met zeer lage hutten te maken, alwaar zy in 't hondert met het groot getal van honden die zy de kost geven, midden in de vuiligheid en ongemak leggen. De volkeren die een vaste plaats houden hebben wat ruimer en duurzamer woonplaatsen.

*Diodor.
Sic. lib. 1.
cap. 7.
Plinius
lib. 16.
cap. 36.*

De huizen der eerste Egyptenaren waren van riet en biezen gebout, na het getuigenis van Diodorus van Sicilien. Plinius zegt het zelve van de Hyperborische volkeren. Biezen, riet, hout, bladen van palmbomen en de Latanus, de schorffen van Olmenberkebomen maken hedendaags de stof van die der Wilden uit.

Wat haar gedaante aangaat, zommige zyn rond gelyk de Tabernakels of Tenten der Ouden, gelyk de torens der Mosyziers, Tyreniers, en Partysche Gaulen. Dusdanig zyn de Hutten der volkeren van Florida, der Natchez te Louisiana, en verscheide andere volkeren.

*De Ter-
v. Trait.
7. c. 1.
810.*

*Reich.
Hist.
Mor. des
Amill.
ab. 15.*

De Karbotten en Hutten der Karaiben zyn eyrond. De Karbet of gemeine Hút heeft ontrent 60 of 80 voeten in de lengte, en is van grote kruisflaken die 18 of 20 voet hoog zyn gemaakt. Op deze flaken zetten zy een Latanus * of andere gants rechte boom, die den top van het huis uitmaakt, hier slaanze ribben of sperren aan, die aan weerskanten tot op den grond reiken. Zy dekken het met bladen van de Latanus, met riet, biezen of andere gewassen, die zy zo netjes weten door elkander te vlechten, dat zy wel voor den regen en andere ongemakken van de lucht bewaart zyn.

Maar

* De Latanus is een soort van een Palmboom; hy spruit uit een groote klomp wortels, en is byna nooit dikker als een been; hy is byna van alle kanten even dik, en schiet recht op als een pyl, zomtyds ter hoogte van veertig of vyftig voeten. Hy heeft rontom ter dikte van een vinger hout dat zo hard is als een yzer, al het overige is dradig gelyk het hartje van de Palmbomen. In plaats van takken heeft hy niet als lange bladeren, die open gegaan zynde van boven rond, en van onderen gevouwen zyn gelyk een wajer. Zy zyn aan grote stelen vast, die uit zekere draden spruiten die den stam van den boom omringen gelyk een grof ros en zeer doorfchynent linnen, deze bladeren tot kleine bundtjes gebonden zynde dienen om de hutten te dekken, en het vlies dat men van de steel haalt, is goed om zeven, kortjes, en andere kleine snuisteryen te maken; die de Wilden onder hun kostelykft huisraad houden. Zy maken ook van het hout van dezen boom bogen, knodzen, waar van zy zich in plaats van degen, bedienen: Zagayen, dat kleine spitze lanssen zyn, die zy met de hand tegen hun vyanden werpen, en zy wapenen 'er de punten hunner pyken mee, die hier door zo doordringent zyn als of zy van staal waaren.

Maar nademaal de deur, die zo laag is het daar gemeenlyden van den rofsteekt.

De partikuliere De vrouwen die de ze dikwils; de jonken die net.

Vader du Tertr Karbet een andere Wilden gaat en ze de geesten geschikt in hun bezweringe. De Hutten der dezelfde stof als de Hutten maken een tot zestig of tachtig deelt.

Niet zonder red Hotbmonfionni of H gemaklykste van al deze naam zo zeer enige andere hunne wyze van bouwen g

V I E

D Eze hutten hebben dekte gangen zy zyn vyf of zes van menigte van haartste of 25 voeten meer een hebben, dewelk ieder van deze hutte als de steun en de gr plant in den gantschen en aan de twee Olmbomen vast te sen van het binnenst. Het vierkant opgeredie als een boog gekdie een vaam lang e schorffen leggen een leyen op een huis.

Men houd ze van als die gene die hekerkt ze nog met lafleten zyn, en die der lopen, wordend

Maar nademaal de Karbetten geen daglicht ontfangen als door de deur, die zo laag is dat men 'er qualyk zonder bukken ingaan kan, is het daar gemeenlyk zeer duister, en men moet 'er veel ongemak lyden van den rook van 't vuur dat ieder onder zyn nak aansteekt.

De partikuliere Hutten hebben dezelfde gedaante als de Karbet. De vrouwen die dezelve bewonen onderhoudenze zynlyk, en vegen ze dikwils; de jonge luyden doen het zelfde aan de Karbet, en houden die net.

Vader du Tertre zegt, dat 'er behalven de gemene deur in de Karbet een andere is, die wat kleinder is, waar door geen van de Wilden gaat en zelfs gaan zou durven. Zy beweren dat die voor de geesten geschikt is, wanneer zy door hun Boyez of Waarzeggers in hun bezweringen geroepen worden.

De Hutten der Brazilianen zyn als een wieg gemaakt, en van dezelfde stof als die der Karaiben; zy zyn zeer lang, vyf of zes Hutten maken een groot dorp uit. 't Is waar dat 'er in ieder Hut tot zestig of tachtig personen zyn, in verscheide huishoudens verdeelt.

Niet zonder reden heeft men aan de Irokoizen den naam van *Huttmakers* gegeven: inder daad zy wonen het gemaklykste van alle de Amerikanen. Ondertusschen komt hun deze naam zo zeer niet toe, of die kan ook aan de Huronnen of enige andere hunner bureu gegeven worden, die van hen dezelfde wyze van bouwen geleert hebben.

*DaTert.
loc. cit.*

VIERDE HOOFSTUK.

Deze hutten hebben ook de gedaante van een ton, of die overdekte gangen in de tuinen die men *berceaux* of *wiegen* noemt, zy zyn vyf of zes vamen wyd, hoog na proportie, en lang na de menigte van haartsteden die 'er in zyn. Ieder haartstede neemt 20 of 25 voeten meer plaats weg, de langte van die gene die 'er maar een hebben, dewelke niet boven dertig of veertig voeten lang zyn; ieder van deze hutten rust op vier pylaren voor ieder haartstee, die als de steun en de grondslag van het gantsche gebouw zyn. Men plant in den gantschen omtrek, dat is te zeggen langs de twee zyden en aan de twee hoekbinten, staken, om de schorssen van de Olmbomen vast te houden, en die daar aangebonden zyn met lissen van het binnenste vlies of de tweede schors van het witte hout. Het vierkant opgericht zynde, maakt men het verwulf van staken die als een boog gekromt zyn, die men ook met schorssen bedekt, die een vaam lang en een voet of vyftien duim breed zyn. Deze schorssen leggen een entweegs over elkander, gelyk de pannen en leyen op een huis.

Men houd ze van buiten weer met andere staken vast, eveneens als die gene die het verwulf van binnen uitmaken, en men versterkt ze nog met lange stukken van jonge bomen, die in tweeën gespleten zyn, en die langs de gantsche hut van 't ene ent tot het ander lopen, wordende aan het einde van het dak aan de zyden of vleu-

*Irokois-
sche hut-
ten.*

vleugels door houten ondersteunt, die haakgewyze gemaakt, en tot dien einde hier en daar geplaatst zyn.

De schorslen worden van langer hand hier toebereyd, men schilt ze van de bomen af wanneer die het sappigst zyn, om datze 'er dan beter af willen, en na ze van hun bovenste korst, die te knobbelig is, berooft te hebben, drukt men ze vast op den ander, op datze een goede vouw zouden houden, en men laatze zo drogen. Op dezelfde wyze bereyd men de staken en het hout dat tot optimmering van het gebouw nodig is, en als de tyd gekomen is om hand aan 't werk te slaan, nodigt men de dorpjeugt, die men ter maaltijd onthaalt omze aan te moedigen, en in minder als een of twee dagen staat het werk op zyn voeten, eer om dat veel handen licht werk maken, dan door de vlyt der arbeyders.

Na dat het gebouw voltooit is arbeyden die gene die het aangaaft op hun gemak om het van binnen op te schikken en in kamers te verdelen na het gebruik dat zy 'er van maken willen. De middelste plaats is altyd voor den haart, wiens opgaande rook door een gat vliegt, dat 'er regt boven in de hut gemaakt is, waar door het licht ook komen moet.

Deze gebouwen geen vensters hebbende, ontfangen geen licht als van boven, op de zelfde wyze als de beroemde Tempel de Rotonda genoemd, die van Agrippa gebout is, en noch in zyn geheel te Rome gezien word. Deze opening word door een of twee beweeglyke schorslen gesloten, die men voor of rugwaarts trekt na dat men het raadzaam oordeelt wanneer het sterk regent of wanneer 'er enige winden wajen die den rook weer in de hutten zouden jagen, en dezelve groot ongemak verwekken. Ik spreek hier enkel van de hutten die op de Irokoische wyze gemaakt zyn, want de gene die in het rond of op de wyze van een yskelder gebout zyn hebben zelfs om hoog geen opening, zo dat zy veel duisterder zyn, en dat men 'er veel meer ongemak van den rook te verwachten heeft.

Langs de haartsteden is 'er van ieder kant twaalf of dertien voet in de lengte en vyf of zes in de diepte, en ontrent ook zo hoog een verheven plaats gemaakt, welke plaatzen van alle kanten toeynde, uitgenomen na 't vuur toe, hun voor bed en stoelen dienen om op te zitten, zy leggen op de schorslen die daar aan tot een vloer verstrekken, bieze matten en bonte pelslen. Op dit bed dat weinig dienen kan om zagt en lekker te rusten, strekken zy zich zonder andere ceremonien uit, in de zelfde kleren die zy 's daags dragen: Zy weten voor 't meeste gedeelte niet wat een oorkuilen is, zommige evenwel zedert dat zy gezien hebben hoe de Franfchen doen, maken 'er van een stuk hout of van een mat die zy in elkander rollen. Die 't gemaklykst op hun lyf zyn, gebruiken 'er van leer die met harten-hair of iets anders opgevult zyn; maar het duurt niet lang of zy zyn zo vet, zo vuil, en zo onaanzienlyk, dat men zo morslig als die Wilden moet zyn om 'er zich van te kunnen bedienen.

De grond van deze rustplaatzen staat op zyn hoogst een voet van de aarde af, zy geven 'er deze verhevenheid aan, om geen over-

laft

laft van de vochtigheid van de andere kanten der hutten onverdragen een weinig verheven.

De schorslen die verhemelte van het schapraien, waar in een klein huisraad zo te kassen, die tongs, waar in zy hun korse

In plaats van deze kansen van hangmatten roen of draden uitheid zyn. Zy maken Karbotten vast, of 'er zeer gemaklyk dag dus in de openen Karaiben komen 'e van den tyd in door hebben, maken zich noemt; dit zyn verdwars door elkander ren legt; zy worden touwen die van de y gehouden.

De Kabanissen de gang. Aan ieder e buiten een ingang.

In deze vertrekken men om heen kan gnetjes, daar zy, wamatten voor de jongbedienen, wanneer knipen. Deze kabaf, om ze van de vlie van klein brandh

Het portaal van en dient hun voor e zeten zy het van al leggen gedurende de portalen, dat plat is ze in de open lucht, men

Schoon men van bden gaan kan, is ditzitten of leggen de Vzy dan dat ze op reis zo zeer verftelt dat zvoetflappen weer omren, daar Strabo van

II. D E E

last van de vochtigheid te hebben, en zy maken ze niet hoger, om van de andere kant het ongemak van den rook te ontgaan, die in de hutten onverdraaglyk is, wanneer men 'er over end staat of een weinig verheven.

De schorffen die de rustplaatsen van boven bedekken, en die het verhemelte van het bed uitmaken, verstrekken hun voor kassen en schapraien, waar in zy voor 't oog van al de wereld hun schotels en klein huisraad zetten. Tusschen de bedden staan grote schorffse kassen, die tongschotels gemaakt en vyf of zes voet hoog zyn, waar in zy hun koren doen als het gedort is.

In plaats van deze rustplaatsen, bedienen zich de Zuider-Amerikanen van hangmatten, die men Hamakken noemt, en die van karbotten of draden uit de boomshorffen zaamengeweven en net gearheid zyn. Zy maken die aan de voornaamste pylaren van hun Karbotten vast, of aan de bomen als zy op reys zyn. Men legt 'er zeer gemaklyk in, en 't is een vermaak op 't heetste van den dag dus in de open lucht in 't lommer der bomen te hangen. De Karibben komen 'er zelden uit, en brengen 'er een groot gedeelte van den tyd in door met nergens op te denken. Die geen Hamak hebben, maken zich een ander soort van een bed, dat men Kabanis noemt; dit zyn verscheide vierkante stokken in 't lang en overdwars door elkander gevlochten, waar op men een menigte pladeren legt; zy worden ook aan de vier hoeken opgehangen, en met touwen die van de wortels of schors van bomen gemaakt zyn, opgehouden.

De Kabanissen der Irokoizen hebben van twee kanten een uitgang. Aan ieder end is een klein afgezonderd vertrek, en van buiten een ingang.

In deze vertrekjes, gelyk ook als tusschen de rustbedden in, daar men om heen kan gaan, maken zy van beyde kanten kleine kabinetjes, daar zy, wanneer zy een grote huishouding hebben, hun matten voor de jonge luiden spreken, of om 'er zich zelve van te bedienen, wanneer zy zo dicht niet meer by 't vuur hoeven te kruipen. Deze kabinetjes zyn drie of vier voeten van den grond af, om ze van de vlooiën te bevryden, waar onder zy hun provisie van klein brandhout leggen.

Het portaal van buiten word 's winters met schorffen gesloten, en dient hun voor een schuur voor 't grote hout, maar des zomers zetten zy het van alle kanten open, om lucht te scheppen, veele leggen gedurende de grote hitte hun spreken op het dak van deze portalen, dat plat is en zo hoog niet als hun hutten. Dus slapen ze in de open lucht, zonder voor derzelver ongemakken te schromen.

Schoon men van beyde de zyden tusschen den haart en de bedden gaan kan, is dit evenwel geen gemaklyke wandelplaats: ook zitten of leggen de Wilden altyd, waar zy ook zyn mogen, (ten zy dan dat ze op reis zyn) en wandelen nooit. Zy staan zelfs al zo zeer verstelt dat zy de Europeërs zien gaan en langs de zelfde voetstappen weer omkeren, als eertyds de volkeren van Spanje waren, daar Strabo van spreekt, die enige Officiëren van het Room-

II. D E E L.

B

fche

Strabo l.
3. p. 12.

sche leger op deze wyze ziende wandelen, meenden dat zy gek geworden waren, en boden zich aan om hen na huis te geleiden. Want zy geloofden dat men zich stil in zyn tent moet houden, of lust hebben om te vechten.

De deuren van de Hutten zyn losse schorssen, die 'er van buiten voor hangen en boven vastgemaakt zyn. Zy weten van geen sleutels of slot daar aan te doen.

In voorlede tyden wierd 'er niets by de Wilden gesloten. Wanneer zy voor een geruimen tyd te veld trokken, vergenoegden zy zich hun deuren met houte bouten voor de honden van 't dorp te sluiten. Zy leefden voor onzen tyd in een grote geruithed en zonder elkander veel te wantrouwen, die het quaadst van vertrouwen waren, bragten hun beste huisraad by hun vrienden, of begroeven ze in gaten die zy onder hun bedden maakten, of in enige verhole plaatsen van de Hut: zommige hebben tegenwoordig koffers of kistjes, andere versterken hun hutten aan de kap met grof gewerkte planken, en doen 'er houte deuren met sloten aan, die zy van de Europeanen kopen, wier nabuurschap hen dikwils met schade geleert heeft, dat het geen zy hadden niet altyd veilig was.

Zy verdubbelen hun deuren om zich van de koude en rook te bevryden, en zy maken een soort van een tweede van vellen of wolde dekens. In gewone koude zyn hun hutten warm genoeg, maar als de Noordweste wind blaast, en het te Kanada zo een goor en bar weer is, dat de stenen byna splyten, 't geen dikwils zeven of acht dagen na malkander duurt, weet ik niet hoe dat zy 'er van koude harden kunnen, zynde zy slecht daar tegen gewapent, voornamentlyk die ver van het vuur af slapen. Des zomers zyn zy koel genoeg maar vol vlooien en weegluizen, zy stinken ook zeer, wanneer zy 'er hun visch in den rook te drogen hangen.

De huizen der Lacedemoniers waren na allen schyn niet prachtiger noch gemaklyker, nademaal hun Wetgever hen bevolen had die allenig van hout te maken, en niet als de byl tot dit werk te gebruiken, of ten hoogsten de zaag voor de deuren. Hy wilde niet toestaan, dat zy zich van enig ander instrument, noch van enig andere stof bedienen mochten, die in 't vervolg den burger lust mochten doen krygen om zich door hechter en netter gewrochten arbeyd van 't gemeen te onderscheyden. Hy vreesde dat hier uit een naar-yver mocht ontstaan, die de pracht en weelde doende insluipen, hen uit dezen middelmatigen en gelyken staat mocht trekken, dien hy alleen bequaam geoordeelt had om het gemenebest in dezen bloeienden staat te houden, waar uit de Ryken onwrikbaar schynen te zyn vervallen, wanneer de burgers de palen van zedigheid overschreyden.

VYFDE HOOFTSTUK.

Gen. 3:
v. 7.
Ibid. v.
21.

ONze eerste Voorouders wierden niet gewaar dat zy naakt waren als na den val. Zy waren 'er zelve over geergert, maar zy deden toen anders niet als voor de betaamlykheid zorgen, dekkende

ry gek
eyden.
len, of

buiten
en leu-

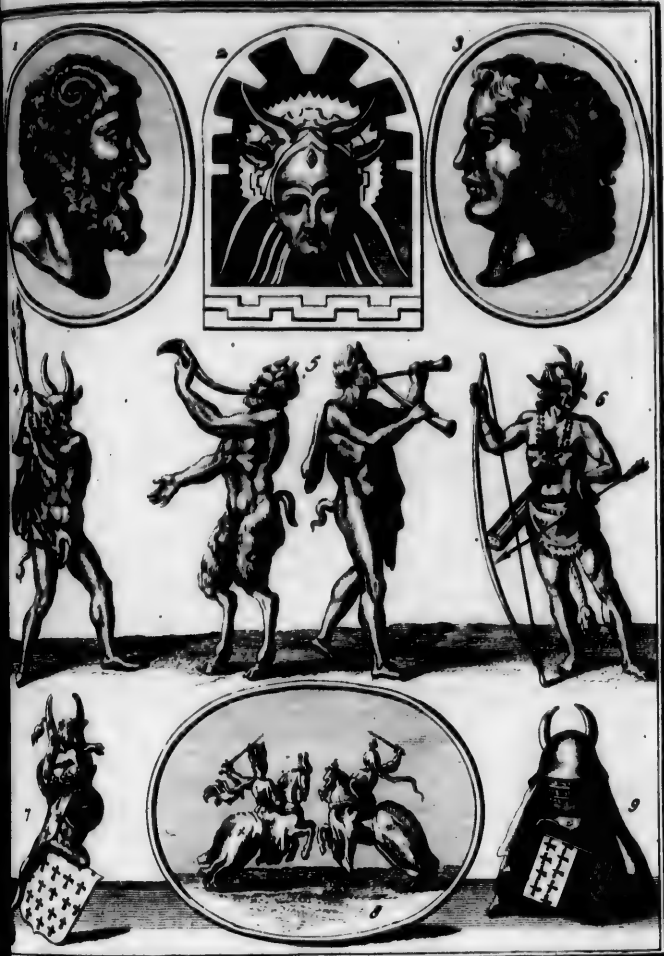
. Wan
oegden
'e dorp
heid en
vertrou-
, of be-
in eni-
woordig
kap met
ten aan,
dikwils
d veilig

rook te
ellen of
genoeg,
een goor
als zeven
y 'er van
wapent,
s zyn zy
ok zeer,

t prach-
len had
werk te
y wilde
noch van
a burger
etter ge-
vreesde
n weelde
ken staat
om het
de Ry-
rgers de

maakt wa-
rt, maar
en, dek-
kende

II Deel. Bl. 209

kende allenig hun
makken van de l
God hun rokken
zemden zonder t
te dekken, en de
voor de zelfde sc
hun ogen na der
hun last of raad in
tien, voornamen
bleven in een vol
nige andere dekte
eerste ogenblik da
bladeren, porcele
bpijs.

De meeste dach
quetzen te verbe
schrandtheid ver
dat zy van kintsbs
zynde; die hulpr
men zich naderha
der twyffel vrem
noch ten huidiger
naakt zyn, in ruw
geen tegen de wa
hun voorbeeld get
tun voorbeeld get

Die zich derhal
gene die zich van
kudden namen of
de koninglyke m
Herkules had gee
schen Leeuw: eer
aan den tocht van
met een schone stic
Acestes in Sicili
met een schoon l
boog in de hand.
schik als vellen v
Luipaarden; die
dewelke zonder t

Men kan byna
gedaante aan dit s
gewone schepzels
van achteren heef
versiering der Dic
tyden, en de onw
ware menschen v
breestelykheid aan
ben.

De Volkeren v
menschen van de

kende allenig hun schamelheid met bladen, die hen van de ongemakken van de lucht niet konden bevryden. Naderhand maakte God hun rokken van vellen, zegt de Schrift. Adam en Eva boezemden zonder twyffel hunne kinderen in zich op de zelfde wyze te dekken, en deze eerbied voor elkander te hebben die hen niet voor de zelfde schaamte bloot stelde, die zy gehad hadden, toen hun ogen na den Val geopent wierden. Maar het blykt niet dat hun last of raad in 't algemeen gevolgt is. Enige van de ruwste Natiën, voornamentlyk die gene die in de heetste gewesten woonden, bleven in een volkome of byna volkome naaktheid volharden. Enige andere dekten zich niet beter als de eerste menschen op het eerste oogenblik dat zy schaamte gevoelden, gebruikende niet als bladeren, porcelein, schorssen van bomen, en enige lichte dunne kappes.

De meeste dachten dat het genoeg was 't geen de zedigheid kon quetzen te verbergen, 't zy dat zy uit luiheid of gebrek van schranderheid verzuimden hun nooddrift te hulp te komen, 't zy dat zy van kintsbeen af de ongemakken van weer en wind gewoon zynde; die hulpmiddelen niet dachten van noden te hebben, die men zich naderhand tegen het weer verschaft heeft. Dit zal zonder twyffel vreemd en byna ongelooflyk voorkomen, zo wy niet noch ten huidigen dage volkeren hadden, die heel of by na heel naakt zyn, in ruwe gewesten, die ons noodzaken om te geloven 't geen tegen de waarfchynelykheid aan zou lopen, zo het niet door hun voorbeeld getyft en bewaarheid werd.

Die zich derhalven in den beginne het best kleedden waren die gene die zich van de vellen der dieren bedienden, die zy uit hun kudden namen of op de jacht gevangen hadden. Dit was langentyd de koninglyke mantel der Vorsten, en de opfchik der Helden. Herkules had geen ander optooissel als de huid van den Nemeeschen Leeuw: een van de Argonauten die Jazon volgde om deel aan den tocht van Kolchos te hebben, loopt na het strand, komt met een schone stierhuid aanlopen, die hem tot op de hiel en hong: Acestes in Sicilien treed Eneas, die op zyn oever land, te gemoet; met een schoon Lybiaans berevel bekleed, en hebbende pyl en boog in de hand. Bacchus en zyn gevolg hadden geen ander opfchik als vellen van Wilde Geiten, of van Tygers, Panthers en Luipaarden; die men naderhand voor zyn wagen gespannen heeft, dewelke zonder twyffel eerst lang na zyn tyd uitgevonden is.

Men kan byna niet twyffelen of de Faunen en Saters zyn hun gedaante aan dit slag van kleding verschuldigt. Dit soort van ongewone fchepzels met hoornen op 't hooft, boksveten en staarten van achteren heeft niets wezentlyks, en is zyn aart niet als aan de versiering der Dichters, de Zinnebeeldige uitdrukkingen der eerste tyden, en de onwetenschap der latere Eeuwen verschuldigt, die dus ware menschen vermomt hebben, welke zonder twyffel minder beestelykheid aan zich hadden als die gene die hen zo versiert hebben.

De Volkeren van 't gevolg van Bacchus, dat is te zeggen de menschen van de eerste tyden, kleedden zich met diere en voor-

namentlyk met bokke-vellen. De hoornen, daar van maakten zy op het hoofd vast als een cieraad, 't geen ik zelfs onze Wilden heb zien dragen. Zy knoopten deze vellen op de borst aan de voorste poten vast, en lieten de achterste met de staart hangen.

Deze manier van kleding zal den Dichteren aanleyding gegeven hebben om 'er ons een zinnebeeldige schildery van te geven, gelyk zy ogenschynlyk met de Centauren gedaan hebben, om ons volkeren uit te beelden, die het eerste middel vonden om de paarden te temmen, en ze na den toom te doen luisteren. Deze Dichters hebben nooit geloofd dat 'er een slag van schepzels was half mensch en half paard, of wel half mensch en half bok. Maar de schryfsaart en de smaak zelfs der eerste eeuwen was voor de zinspelingen en zinnebeeldige figuren, zy schepten vermaak om al het geen zy te zeggen hadden onder fabelachtige denkbeelden te verbergen, als zo veele raadzels die maklyk van die gene waar voor zy schreven begrepen wierden, maar die de gene die te laat na hen gekomen zyn niet welgenoeg begrepen hebben.

Dias.
Sic. l. 1.
p. 11.
Id. l. 4.
p. 189.

Diodorus van Siciliën van den God Anubis sprekende, die in Egypte onder de gedaante van een hond aanbeden wierd, en van Macede, die ook onder de gedaante van een Wolf geëert wierd, zegt dat de eerste een krygsheld was, wiens kleding in een hondevel bestond, en de andere ook een beroemt krygsmann, die met een Wolvevel omhangen was. De zelfde Schryver verzekert het zelfde 't geen ik ten opzicht van de Centauren gezegt heb. Men vind op de oude gedenktekens gedaantens van Anubis met een hondekop, of wel met een menschen hoofd, daar een hondevel over heen hangt: Jupiter Hammon onder de gedaante van een Ram, of wel met een Ramskop op een mensche lichaam, of enkel met Ramshorens, en met de huid van een Ramskop. 't Zelfde vind men oerent Isis en andere Egyptische Godheden.

De Horens waren opdyds een teken van macht, sterkte, en het opperste gezag. Verscheyde getuigenissen van de H. Schrift en van de Heidensche Godgeleertheid bewyzen ons onwedspreeklyk dat dit het algemeen denkbeeld van de Oudheid was. De Horens van de Godheden, van de Oostersche Koningen en van de Keyzers, die dus verbeeld hebben willen zyn, hebben geen andere betekenis, en zonder zo ver te gaan, de horens van de helmetten der Hertogen van Bretagne en van verscheyde familien van Duitsland geven te kennen dat het noch niet lang geleden is dat men in Europa dacht gelyk de Ouden gedacht hebben, en gelyk men noch hedendaags in Amerika denkt, en in 't byzonder by de Irokoizen, daar het woord *Gunnagaronni* (van *Onnagara*, dat een hoorn betekent gemaakt zynde) iemand verheffen en aanzienlyk maken beduid.

De Grieksche en Romeinsche Schouwburgers hadden tot het laatste toe de kleding der Saters in haar oude eenvoudigheid behouden, en de rok die men *Satyrice* noemde was niet anders als een Bokke of Luipaards vel, dat men *Pellis Hinnulei*, *Isale*, *Trage*, *Pardalis*, *Cblamis Florida*, *Purpureum Pallium*, *Venabulum Dionysacum* noemde. De *Syrms* van de Tonselstukken was ook een

INHOUD

lange mantel van gen, die ons noch hoofden verbeeld is.

In Europa, Afrende etlyke eeuwen. Ten tyden van Krijde ongunst van de standigen raad geniet over een stemmen, die toen als zeyde hy tegen anders hebben al zich bedekken, gen 't geen zy v kunnen, die niet den wyn niet ke niets aanbieden hen te overmeest dig veel te verli wonnen te word

Tacitus verzekert enige vellen hadden Varro van de Gallie Scythien en Thracien van Siciliën verhaalt het gebruik van Lin niet na zich noch Volkeren die in hen ons overal zyne hel vellen omhangen.

Jonker van maakt, venwel wisten Hele jansche Vrouwen z

Men had al vroo handelbaar te make den, inkrimpen en de beesten die een, het hart en borstelig ten af. Men gaf 'e wyse van snyden, ty door de verwen

De Volkeren van deze kunst ingevoet woorden te versta

Lybianen de kleo leent, met dit on sche Vrouwen de pele leertjes; vo maakt; en de naa

lange

lange mantel van bontwerk; de opschik der uitheemsche Koningen, die ons noch door den koninglyken Mantel der gekroonde hoofden verbeeldt wort, die met hermynen omzoomt en gevoert is.

In Europa, Asia en Afrika hebben verscheide volkeren gedurende etlyke eeuwen in 't geheel geen andere klederen gehad. Ten tyden van Kresus haalde een Lydier, Sandanis genaamt, zich de ongunst van dezen Vorst op den hals, om dat hy hem een verstandigen raad gegeven had, maar die met deszelfs heers-zucht niet over een stemde. Want om hem den oorlog tegen de Perziënen, die toen als Wilden leefden, af te raden: „ Grote Vorst, „ zeyde hy tegen hem; gy gaat volkeren beoorlogen, die niets „ anders hebben als lere broeken en eenige vellen waar meê zy „ zich bedekken, die in dorre schrale landen levende niet nutti- „ gen 't geen zy wel zouden willen eten, maar 't geen zy krygen „ kunnen, die niet anders als water drinken, en 't gebruik van „ den wyn niet kennen. Eindelyk, die niets goeds hebbende, u „ niets aanbieden dat gy winnen kunt zo gy het geluk hebt van „ hen te overmeesteren, daar gy overdenken moet dat gy onein- „ dig veel te verliezen hebt, zo gy het ongeluk hebt van over- „ wonnen te worden.

Tacitus verzekert ons dat de Duitschers geen andere klêeren als ruige vellen hadden. Herodotus verzekert het van de Afrikanen, Varro van de Galliers en Sarden, Virgilius van de Volkeren van Scythien en Thracien, Arriaan van die van Indien, en Diodorus van Siciliën verhaalt het ook van de Egyptenaren. Na dat men zelfs het gebruik van Linnen en Wolle stoffen uitgevonden had; liet men niet na zich noch een langen tyd van Vellen te bedienen by de Volkeren die in hennip, vlas, en zyde arbeiden. Homerus verbeeldt ons overal zyne helden met Leeuwen, Beren, Wolven en Geyte vellen omhangen. Zelfs Paris Alexander, daar hy een verwyfde Jonker van maakt, had voor alle opschik een Luipaarts vel. E. venwel wisten Helena, Penelope en de andere Grieksche en Trojaansche Vrouwen zeer wel te borduren.

Men had al vroeg de kunst gevonden om deze vellen zacht en handelbaar te maken, die zonder toebereyding hard moeten worden, inkrimpen en van geen gebruik zijn. Men liet het hair van de beesten die een zacht en warm bont hebben daar aan; maar zo het hart en borstelig was deed men 'er het schoon van beyde kant af. Men gaf 'er behalven dat enig cieraad aan; 't zy door de wyze van snyden, 't zy door de figuren die men 'er op maalde, 't zy door de verwen die men daar aan te kost leyde.

De Volkeren van Lybien schynen de eerste geweest te zijn; die deze kunst ingevoerd hebben. Dit geeft ons Herodotus door deze woorden te versiaan: „ De Grieken hebben van de Numidische „ Lybianen de kleding en de Egiden van de Minerv-beelden ont- „ leent, met dit onderscheyd; dat aan de Egiden van de Lybian- „ sche Vrouwen de hangende franjes geen slangen zijn; maar sim- „ pele leertjes; voor 't overig zijn zy na het zelfde satzoen ge- „ maakt, en de naam zelfs geeft te kennen dat de kleding der Mi-

Herodot.
n. 71. d. 1

Tacit. de
Morib.
German.
Herod. l.
4. n. 189
Virgil. l.
2. Georg.
Varro lib
2. rei
Rustic.
Arrian.
lib. 8.
Diod.
Sic. lib.
1. cap. 7.

Vid. de
his Tha-
quellam
In Nostr.
in lib. 3.
Gen.
Dier.
Alexand.

Hom. o.
Uliad. 2.

„nerf-beelden van de Lybianen is gekomen. Want de Vrouwen
 „van Lybien trekken over haar klederen *Egeen*, dat is te zeggen
 „toebereyde geyte vellen, die franjen hebben en rood geveest
 „zyn. Van deze *Egeen*, dat is te zeggen van deze Geytevelen
 „zonder hair, hebben de Grieken den naam van *Egiden* gehaalt.

Du Ryer heeft zich in zyn overzetting vergist, leggende het woord *Egis* door schilt uit. Want schoon het gebruik dit woord heeft afgezonderd om het schild van Pallas te betekenen, en dat men 'er in der daad dezen naam aangegeven heeft, om dat de schilden der Ouden met het vel van een bok of enig ander dier overtrokken waren, is 'er even wel geen woord in het Grieks dat een schild betekent, en op deze plaats word daar ook geenfinns van gehandelt, maar alleen van den Rok dien men over de andere klederen der Minersbeelden heen trok; 't geen klaar blykt uit de beschryving die Herodotus van de kleding der Vrouwen van Lybien maakt, die hy zegt te enemaal de zelve te zyn met die der Beelden van Pallas, met dit enig onderscheyd, dat de klederen der Vrouwen van Lybien geen slangen of gedaantens van hangende slangen hadden, maar alleenig franjes en leertjes.

Men zou misschien kunnen zeggen dat het woord *Egis* op deze plaats een schild betekent, om dat in oude tyden zo ver als men gaan kan de Rok, daar de Mannen zich mee bekleeden, hun ook tot een schild diende, 't geen ik niet loogchen. Want in der daad Apollonius van Rhodus verbeelt ons Anceus, een der Argonauten, die de rechter hand met een byl wapenende en met den linker arm zich met een zwarte en ysselyke beere-huid dekkende, vol woede aan komt sluiven om de Bebryciers te bestryden; maar dit word door geen gewoonlyk schild verstaan.

De Karthaginenzers hadden van de Feniciers de wyze om deze vellen te bereyden geleert, en de geleerde Heer Huët beweert dat door deze beyde volkeren de kunst tot onze tyden toe is overgegeven om dat schoon Marokyn of Turks leer te maken dat wy uit Afrika en de Levant krygen, en daar tegenwoordig zo sterke handel in gedreven word.

Nademaal al de Scythen ook met vellen bekleed waren, is het niet om te verwonderen dat de Parthen en de Inwoonders van Pontus, wier Land onder deze wyduitgestrekte landstrecken van Scythen begrepen wierd, zo hoerlyk het leer wisten te bereyden. De Romeinen hen te ondergebragt hebbende, wees Augustus hun zeven huizen te Rome in de veertiende wyk aan, daar de algemeen vyver was, en de Keyzers wilden daarna altyd werkluiden hebben die Parthers van geboorte waren, of die het leer op de wyze der Parthers wisten te bereyden.

De grootste koophandel van Assyrien bestond in dit slag van huiden, na het getuigenis van den Heer Huët en den Abt Girosalo die hier over de oude Schryvers aanhalen. Polybius verzekert dat men het grootste en beste gedeelte daar van tot gebruik der Romeinen uit de landen van Pontus haalde. Deze zelve Provincie verschaftte hun ook de meeste en welgemaakste Slaven.

In de Zuidergedeelten van Amerika gaan de Wilden 'enoma

*Apoll.
Rhod.
l. 2. v.
118.*

*Huët de
Cau-
merre,*

Vrouwen
te zeggen
od geveft
eytevelen
gehaalt.
tende het
dit woord
en, en dat
om dat de
ander dier
Grieks dat
ook geen-
over de an-
blykt uit
en van Ly-
et die der
lederen der
ngende flan-

is op deze
er als men
n, hun ook
in der daad
argonauten,
linker arm
vol woede
r dit word

ze om deze
het beweert
toe is over-
dat wy uit
sterke han-

aren, is het
ers van Pon-
en van Scy-
reyden. De
stus hun ze
le algeme-
iden hebber
le wyze de

slag van hun
t Girofalo
erzekert de
t der Romei
ovintie ver

en t'enoma

of byna t'enemaal
wonen, en het mee
betamelykheid en h
en in 't bont steken
heel aartig weten te

De Eskimonsers,
dor, van de straat
kled, dat behalven
maken hemden van
tneden, en zeer net
middellyf, en heeft
het is aan de borst n
het aan de kanten m

Over dit hemt tre
vel aan, of wel van
dat wel toebereyd e

Deze vellen inyde
ienne zo wel aan elk
borstrok hangt een v
ireen punt: de dy
kouslen bedekt, die
w zyn

De Vrouwen zyn
borstrok verschilt hie
hangt, en door een g
mad vericheyde punt
van een haarnaalt. D
ren zyn, maken dit
gels, wier zwarte en
kleding der Irokoizen
den leggen, bestaan v
schootje, een soort v
rok.

De voorschoot is h
niet afdoen. Zy sel
niet wanneer zy in hu
zyn, zonder dat zy v
voorschoot, van de l
n een vel dat een vo
niet tuschen de benen
nien vast, die hen on
n achteren ontrent
n Rome enige stantbeel
n gelyke aan hadden, n
naren voor dat zy
omwonden, die 'er
n De Vrouwen kled
n dragen een soort
n geknoopt, die ha
n an de stantbeelden

of byna tenemaal naakt. Die gene die de koudste gewesten bewonen, en het meeste na de Noortpool leggen, hebben beter de betamelijkheid en hun nooddruse in acht genomen, zich in vellen en in 't bont stekende, 't welk al de Volkeren die het gebruiken heel aartig weten te bereiden.

De Eskimofers, de andere Volkeren van het land van Liabrador, van de straat Davids, en ontrent nieuw Zembla zyn zo gekleed, dat behalven het aanzicht en de handen alles bedekt is. Zy maken hemden van blazen en visdarmen, die aan gelyke lappen getneden, en zeer net genaait zyn. Dit hemd gaat niet verder als het middellyf, en heeft een kap die het hooft en den hals wel bedekt, het is aan de borst niet open, en 'op dat het niet zou scheuren, is het aan de kanten met een heel fyn zwart leer gezoomt.

Over dit hemt trekken zy een borstrok van zeewolven of hartenvel aan, of wel van enige ander dieren die zy op de jacht vangen, dat wel toebereyd en noch met zyn hair voorzien is.

Deze vellen snyden zy aan repen van verscheide verven, en nalenze zo wel aan elkander, dat zy van een stuk schynen te zyn: de borstrok hangt een weinig lager als het hemt, en eindigt van voren in een punt: de dyen en benen zyn met een soort van broek en kouffen bedekt, die van dezelfde stof, en alle uit een stuk schynen te zyn.

De Vrouwen zyn eveneens als de mannen gekleed, maar haar borstrok verschilt hier in van de andere, dat hy tot op de kuitien hangt, en door een gordel vast om 't lyf sluit, waar aan zy tot die rad verscheide puntige beentjes hangen, ontrent van de lengte van een hairnaalt. De huiverigte, gelyk gemeenlyk de oude wyven zyn, maken dit slag van borstrokken van 't vel van zekere vogels, wier zwarte en witte veren een fraai gezicht geven. De kleding der Irokoizen en andere Wilden die wat minder na 't Noorden leggen, bestaan uit verscheide stukken, als daar zyn het voorschootje, een soort van een hemt, de kouffen, de schoenen en de rok.

De voorschoot is het enigste stuk van noodzakelykheid, dat zy niet afdoen. Zy schudden om een haverstro al de andere pluimen af, wanneer zy in hun hutten zyn, of dat hun de zelve in de weeg zyn, zonder dat zy vrezen tegen de zedigheid te zondigen. Deze voorschoot, van de Irokoizen *Gaccaré* genoemd, is voor de mannen een vel dat een voet breed, en drie of vier lang is. Zy halen het tusschen de benen door, en maken het aan een koort van darsen vast, die hen om de middel sluit, van waar het van voren en van achteren ontrent een voet lang neerwaards hangt. Ik heb te Rome enige stantbeelden van oude Egyptenaren gezien, die diergelyke aan hadden, met dit onderscheideyde nochtans, dat de Egyptenaren voor dat zy dit stuk van voren lieten hangen, hun dyen omwonden, die 'er van buiten meê bedekt waren.

De Vrouwen kleden zich zediger, die van de Algonkynsche Nationen dragen een soort van rok zonder mouwen, op de schouders toegeknoopt, die haar halverweegs de benen komt, gelyk men aan de stantbeelden van de Egyptische Vrouwen gewaar word.

De

De Irokoische en Huronsche Vrouwen, gelyk certyds de Lacedaemonische, hebben maar een soort van beneden-rok, die om de middel vast en ontrent tot aan de knie komt. Zy willen ze niet langer hebben, om wanneer zy in 't land arbeiden daar niet door belet te worden.

Het onderkleed is een soort van hemd zonder mouwen, van twee dunne en lichte geyte-vellen gemaakt, daar heel schoonties het hair af gemaakt is, en daar van onderen en aan de schouders als franjen uithangen, te enemaal op de zelve wyze als de Romeinsche harnassen. Dit onderkleed dat de Huronsche en Irokoische Natien alleen eigen is, achten zy het minst noodzakelyk van allen, en vele laten het gemaklyk uit, byzonder de mans.

Als zy op reys zyn, of dat het sel koud is, hebben zy gemaakte mouwen, die niet aan 't kleed of het onderkleed vast zyn, maar die door twee leren, die achter de schouders om gaan, aan malkander vast gebonden zyn.

De kousfen, of *Mittas*, gelyk de Franschen die noemen, worden van een vel gemaakt dat aan een genaait is en zich na de benen rekt, en waar aan men van buiten een zoom of lobbe van vier vingergen breedte laat. De Vrouwen dragenze tot aan de knien toe, en binden ze daar onder vast met kouslebanden, die netjes uit lands-hair en Egels-borstels gewerkt zyn. De mannen dragenze tot halverweg de dyen toe, en makenze om den middel aan den gordel, die hun voorschot op houd, vast.

Deze Kousfen, daar geen voet aan is, stekenze in schoenen van simpel huiden, zonder hiel of zool van sterk leer. Men frommelt het een weinig op de tenen daar het met darmfaren aan een strookje leer, vast genaait is. Naderhand neemt men al de ploojen weer op met leertjes van dezelfde huid, die men door gaatjes hier en daar, daar in gemaakt, trekt, en boven de hiel vast bind, na ze op het gewricht van den voet kruisgewyze over elkander gelegd te hebben. Deze schoeijing verscheelt niets ter wereld van die der Partische Koningen, waar van men verscheide slantbeelden vind, en onder anderen twee van Toetsteen, die uitmuntent schoon zyn, en die Klemens X. kort voor zyn dood op het Kapitoool heeft doen plaatsen.

Zommige dragen deze schoenen tot halverweg de benen, om minder overlast van de sneeuw te hebben, en dan gelykt de wyze van die vast te maken redelyk wel na de brozen die men de Romeinsche Helden in den kryg geeft.

Het opperkleed is een soort van een deken in 't vierkant, een vaam lang in eene zin, op anderhalf vaam in den ander. Aan zommige laat men het hair aan, anderen doet men het schoonties af. Zommige zyn van gansche elants, harte, ree of buffels-vellen gemaakt. Andere van verscheide bever of zwarte wezel-vellen aan elkander gehegt. Deze rokken zyn van boven en van onderen gefranjet, zynde het vel zelfs aan riemtjes gesneden, gelyk de Egen van de vrouwen van Lybien, of de Egiden van Pallas. Na boven toe zyn de riemtjes wat kleiner, en na onderen wat langer. Aan de gene die van zwarte wezeltjes-vellen gemaakt zyn, naait men

VAN

an de onderste
riemen doen deze
len der Kanunniken

De Wilden win
houden ze met de
ten zy dan dat zy
zynde, binden zy
zy daar geen hinder
trekken zy ze over
der oude Romeinen
Keyzerlyke munten

Hedendaags heb
Européers hebben,
leen de stof van hun
in plaats van hun o
kousfen. In plaats
volle of van honds
of rood geverft zyn
zyn Fransch dragen
gelyk ik reeds gezeg
hun kleren van velle
tenemaal onbekent
gemaklyk met ons
mak.

ZESDE

DE bereyding van
gen tyd. Na o
weken en ze wel ges
len zacht, zo dat zy
worden. Om ze no
de harfens van eenig
buigzaam, zagt en v
Ze trekken die ge
ze waterproef willen
dit gebrek met ze te
doet. Wanneer zy i
de aarde, daar men
hangt, die door klein
natuurlyke langte do
werpen ze verrot hou
vliegen. De rook di
dringt wel haast in di
zonder dat het nood
de wyze van beroken
gebeurt wanneer zy
die op balken rusten
die daar optrekt niet
aan of deze huiden

II. DE E

aan de onderste zouthaarten van deze dieren, en deze staarten of riemen doen dezelfde uitwerking als die men aan de armelyne-vellen der Kanoniken ziet.

De Wilden vinden zich onachtzaam in deze mantels in. Zy houden ze met de hand in toom, want zy zyn nergens aan vast, ten zy dan dat zy op reyszyn. Want dan met pak en zak beladen zynde, binden zy ze in den middel met een gordel vast, op dat zy daar geen hinder van zouden hebben. Als het slecht weer is, trekken zy ze over 't hooft, dat anders altyd bloot is, gelyk die der oude Romeinen; en t'enemaal na die gelykt, die wy op de Keyzerlyke munten vinden.

Hedendaags hebben de meeste Wilden die ommevang met de Européers hebben, hun oude wyze van kleding behoudende, alken de stof van hun kleren verandert. Zy dragen linne hemden, in plaats van hun onderkieren van vellen, stoffe voorschootjes en kousen. In plaats van hun hoopte rokken bedienen zy zich van volle of van hondshair gemaakte dekkleden, die cierlyk blaauw of rood geverft zyn. Daar zyn 'er vele die een soort van rok op zyn Fransch dragen, die de Kanadenzers *Kapotten* noemen. Maar, gelyk ik reeds gezegt heb, voor de komst der Européers waren al hun kleren van vellen. De gewerkte stoffen en 't linnen waren hun t'enemaal onbekent, en zyn by de ver afgelegene Natien, die zo gemaklyk met ons niet kunnen handel dryven, noch niet in gebruik.

ZESDE HOOFSTUK.

DE bereyding van deze vellen vereischt niet veel werk of langen tyd. Na dat men ze lang genoeg in 't water heeft laten weken en ze wel geschaaft heeft, maakt men ze door al 't handelen zacht, zo dat zy om zo te spreken onder hun handen droog worden. Om ze noch zeem-achtiger te maken wryft men ze met de harsens van eenig dier, en in korten tyd zyn deze huiden zeer buigzaam, zagt en wit.

Ze trekken die gene, daar zy hun schoenen van bereyden, of die ze waterproef willen maken, niet door de oli, maar zy vervullen dit gebrek met ze te doen beroken, het geen dezelfde uitwerking doet. Wanneer zy naaft hebben maken zy maar een klein gat in de aarde, daar men de huid, zaksgewyze genaait, overheenhangt, die door kleine takjes, dewelke dezelve van binnen haar natuurlyke langte doen behouden, ondersteunt word. In dit gat verpen ze verrot hout, en andere stof die niet in den brand kan vliegen. De rook die 'er van uitwaasemt geen uitgang vindende, dringt wel haast in dit leer in, dat men naderhand wasschen kan, zonder dat het nood heeft van in te krimpen. Dit is de vaardigste wyze van beroken, maar zy maakt het leer geel, 't geen niet gebeurt wanneer zy het boven in hun hutten op stokken hangen, die op balken rusten die rontom den haart staan. Want de rook die daar optrekt niet gedwongen zynde, gelyk in onze schoorsteen van deze huiden die genaait zyn op de wyze van de zakken

Wyte
om de
velleste
berey-
den.

daar men de Hippokras door lekt, trekt daar alomtegenwoordig door, zooder ze geel of zwart te maken. Van deze vellen maaken zy de onderklederen (hemden) die zy na ze lang gebruikt te hebben ook wasschen. Al deze vellen zyn van een zeer goed gebruik, en in de wyze van ze te bereyden, lopen zy het gevaar niet om gebrand te worden, gelyk die gene die men in Europa bereyd.

ZEVENDE HOOFSTUK.

Brand-
schilder-
ing op
de hup-
den.

Plinius
l. 35. c.
11.

Isidor.
Orig. l.
7. c. 9.
Rhodi-
gin. loc-
tion. au-
sig. l. 8.
c. 31.

OP het voorbeeld van de Volkeren van Lybia, waat van wy nu Herodotus gesproken hebben, beschilderen zy deze vellen, en maken 'er figuren van verscheide verven op, die 'er een ciernad en schoonheid aan geven. Schoon 'er niet veel kunst in dit werk steekt, vereischt het evenwel veel arbeid; waat voor dat men aan 't schilderen gaat est men op het toebereyde vel redelyk diep al de linien, waar in het *minium* en de andere verven vatten moeten, op dezelfde wyze als de ouden deden om op de cederhoutse tafelboekjes te schryven, die met was bestreken waren, of zelfs om in hout en yvoir portretten en andere soorten van schilderyen te graveren. De Graveerder estte eerst al de trekken van de leden of figuren die hy wilde hebben, daarna liet hy gesmolte was van verscheide kleuren in deze linien en vorens lopen. Plinius noemt de etsnaalt of het graveer-zyser, dat men hier toe gebruikte, *Cestrus* of *Viriculum*. S. Isidorus van Seville noemt het *Graphium*, *Scriptorium*. Rhodiginus en andere *Cauterium*. Men kan in der daad dit schilderen brandschilderen noemen, nemende dit woord in een geleenden zin, gelyk men noch hedensdaags ontrent operatien doet, waar in het yzer dezelfde uitwerking doet als het vuur. Want het zou een grote dwaling zyn zich in te beelden dat deze indruk-schilderyen der ouden, die op yvoor en hout, en op tafelboekjes die met was bestreken waren, geschiedden, van de zelfde natuur waren als die gene, waar in men nootzakelyk het vuur moet gebruiken, gelyk men ontrent het emailleren doet. Zo de etsnaalt waar van men zich bediende om, op het yvoir te werken, een gloeiend yzer was geweest, 't geen men door het woord *Cauterium* verstaat, zou ze zekerlyk het elpenbeen of het hout bedorven hebben, en het vuur zou meer ingevreten hebben als het moest doen, om ieder trek uit te drukken, of ieder groef te maken. Zo men, na in deze trekken en in deze groeven gekleurt was te hebben doen lopen, dezelve noch op het vuur of in een oven had moeten zetten, zou het was door malkander hebben gelopen, het hout gespleten zyn, en het yvoir stukjes afgesprongen. Men gebruikte dan geen vuur in dit slag van werken als om het wasch vloeibaar te maken, en om het in staat te stellen om ieder trek te kunnen vullen, na het wel met de kleuren vermengt te hebben. Het overige van het werk kon derhalven ook geen brandschildering genoemt worden, dan oneigentlyk en in een verbloemde w, ze van spreken, om dat de etsnaalt op het elpenbeen en het hout dezelfde uitwerking deed, als elders het vuur. De etsnaalt der ouden was van yzer of been. Daar was zelfs een tyd waar in de eerste op hals-
staf

staf verboden was
instrument in de h
vaarlyk waren als
den beginne niet a

De vers die de
maakt hebben doe
't geen zy uit een
zich geeft, maar o
Zy vinden het aa
gebruiken 'er ook

Ik heb my altyd
een versf maakten
gemaakt, want zy
Maar hebbende v
niemand gevonden
ken ik niets aang
ment het purper o
die zich in Virginia
dit te onderzoeken

Het blykt klaar
de klederen van ve
ken; 't zy, de *Syrn*
van *Chlamis Florida*
van de vellen te be
door ben ik in twe
1. Dat wanneer
maakt gewerkte kle
zen, dien ik brand
door de Babylonisc
eer een ets- als een
2. a. Dat, schoon
duren, en wol, gare
oudheid hoog te ac
gravenen en schilde
gewoonte van versf
noemde kunst van
tyden toe geen geb
te maken, om zich

Men kan Pallas
toeschryven, maar
schuldigt is. De re
het ander twyffelen
niet eerbied voor d
die zy zelfs droeg o
thenienzers van toe
van haar stantbeelde
bijsaatsche Vrouw
boren, en verikond
naien en te spinnen
Ik weet dat het g

staf verboden waren, om het gevaar dat 'er in stak van altyd een instrument in de hand te hebben, wiens wonden niet minder gevaarlijk waren als die der sileetten. De Wilden bedienden zich in den beginne niet als van zeer scherpe beentjes.

De verf die de Wilden in de groeven die zy op de huiden gemaakt hebben doen lopen, is een soort van *Minium* of vermillioen, 't geen zy uit een aarde halen, die een redelyk schoon rood van zich geeft, maar die evenwel by ons vermillioen niet halen kan. Zy vinden het aan den oever van enige meiren of rivieren. Zy gebruiken 'er ook de sapp en aschen van eenige planten toe.

Ik heb my altyd verbeeld, dat het wel kon zyn dat de Wilden een verf maakten van hun porcelein-schulpen, tot een syn poejer gemaakt, want zy is van het schoonste purper dat men zien mag. Maar hebbende verzuimt daar te lande daar na te vernemen, en niemand gevonden hebbende die my daar bericht van kon geven, kan ik niets aangaande een zaak zeggen, die ons groot licht ontrent het purper der Ouden had kunnen geven. De Engelschen die zich in Virginia ter neer hebben gezet, hebben gelegenheid om dit te onderzoeken.

Het blykt klaar uit al het gene ik reeds gezegt heb aangaande de klederen van vellen der vrouwen van Lybien en de Tonceel-rokken; 't zy de *Syrma*; 't zy de Satyrische, waar aan men den naam van *Chlamis Florida* of van *Purpureum Pallium* gaf, dat deze wyze van de vellen te beschilderen van de eerste Oudheid heugt. Hier door ben ik in twee overdenkingen gevallen.

1. Dat wanneer de oudste Schryvers van geschilderde en met de naal gewerkte klederen spreken, zy misschien dezen arbeyd menen, dien ik brandschildering genoemd heb, en dat men misschien door de Babylonische, Frygische, Semiramische, Sydonische naale een ets- als een borduurnaal verstaan moet.

2. Dat, schoon men niet loogchenen kan dat de kunst van borduren, en wol, garen en zy te bewerken om zich te kleden, om haar oudheid hoog te achten is, zy evenwel later uitgevonden is als het graven en schilderen op de huiden, waar van de voorrang uit de gewoonte van verscheide Natien te bewyzen is, die de laatste genoemde kunst van de eerste eeuwen geleert hebbende, tot onze tyden toe geen gebruik van linnen en wolle stoffen hebben weten te maken, om zich daar mee te kleden.

Men kan Pallas de vinding van deze Ets- en Schilderkunst wel toeschryven, maar ik weet niet of men haar de Weefkunst verschuldigt is. De reden die my het een doet geloven, doet my aan het ander twyffelen. Want zonder twyffel was het niet anders als uit eerbied voor de Oudheid en ter gedachtenis van de klederen die zy zels droeg of het eerst in de mode gebracht had, dat de Athenienzers van toebereyde geytevelen de klederen en de Egiden van hzar stantbeelden maakten, in navolging van de Egiden der Lybianse Vrouwen. Pallas, zo de Fabel luid, was in Lybien geboren, en verstand beter de krygshantering, als de kunst van te naaien en te spinnen.

Ik weet dat het geen ik hier zeg, ten eersten zommigen zal tegen

Julius
Firmic.
de Error.
re Prof.
Rel.

Pausa-
nias in
Arcad.
p. 238.

de borst sluiten, die niet geloven dat men Minerva daar de vin-
ding van kan ontroven, tegen het algemeen gevoelen, dat 'er haar
al de eer van gaaf. 't Geen ik evenwel zeg streunt genoeg op de
Oudheid, om het wat te mogen overwegen. Want behalven dat
Julius Firmicus in de Historische Godgeleertheit der Heidenen vyf
personen onder den naam van Minerva onderscheyd, die het moe-
lelyk is om uit elk ander te kennen; Pausanias maakt Arkas, zoon
van Kalisto, vinder van deze kunst. Zommige geven 'er de Ly-
diërs, andere de Egyptenaren de eer van. Indien men dan in 't
gevolg Minerva voor de uitvinder daar van aangezien heeft; in-
dien men ze te Athenen met de spies in de eene hand en een spin-
rokken in de andere heeft afgeschildert; indien de Dichters toe
haar lof de Fabel van haar wedstryd met Arachné verzonnen heb-
ben, die is maar uit een soort van cergeving geweest, om dat de
Ouden onder de persoon van Minerva, uit Jupiters hersienvat ge-
horen, de wyshheid van Jupiter of van het opperste Wezen ver-
beeldende, daar een Godheid van gemaakt hadden, die het op-
zicht over alle kunsten en wetenschappen had, waar van de uit-
vinding wyshheid en verstand te kennen gaf, 't geen ons volmaakt
wel door St. Isidorus van Sevilje uitgelegt word.

ACHTSTE HOOFSTUK.

DE Wilden hebben niet alleen van hare Voorouders de kunst ge-
erft om diergelyke brandschilderingen op de vellen van geiten
of andere dieren, maar ook die om heeslyk borduurwerk op hun ei-
gen vleesch te maken, en voor zich een kleed te bereyden dat hun
om de waarheid te zeggen duur komt te staan, maar dat dit gemak
heeft dat het zo lang duurt als zy. 't Is dezelfde arbeid als die aan
het leer te koste word gelegd. Men tekent eerst op het vleesch de
figuren af die men 'er in graveren wil; vervolgens loopt men al
deze lijnen langs, prikkende het vleesch met naalden of beendert-
jes tot op het been toe, zo dat 'er het bloed uitloopt. Eindelyk
vryft men *Minium*, gestoten houtskool of diergelyke andere verf
die men hebben wil in de wonden.

Deze operatie is zo zeer pynlyk niet wanneer zy in 't werk ge-
stelt word, want na de eerste prikkingen is het vleesch gants doof,
daarenboven arbeiden die slag van Tapytwerkers met zo veel be-
hendigheid en vaardigheid, dat zy een mensch byna geen tyd van
gevoelen overlaten. Maar als men 'er de kleuren aan heeft gegeven,
verslimmeren de wonden door dit soort van vergif, het vleesch
zwellt op, daar komt een koorts by die eenige dagen duurt; het
leven zou misschien zelfs in gevaar zyn, indien men het werk ten
helen deed, voor al wanneer het vol figuren moet zyn, en zo zy
geen zachte en gematigde tyden waarnamen, om de ongevallen te
myden die 'er in de grote hitte uit zouden kunnen ontstaan.

De Schryvers maken op een klare en zeer duidelyke wyze ge-
wag van deze brandschildering. De Pikten hebben 'er hun naam
van ontfangen.

„ Deze naam, zegt St. Isidorus van Sevilje, komt volmaakt wel

B

met

„ met het Beeld o
„ kunstenaar besch
„ door verscheide k
„ waar in hy het fa
„ op dat hun adel,
„ haam geschreven
„ gemeen ondersche
„ hyn in den zelfden
„ Europeisch Scythien
„ wezens en ligchame
„ groten zonderden zi
„ niet vry stond daar
„ aanzien, Lucian g
„ verzekert ook dat d
„ te van deze tekens
„ drukken. Ik ga ver
„ en Dichters voorby.

Nademaal versche
„ de menschen alle
„ beelden van schoo
„ wel haak in vervolg
„ de welgemanierde
„ ne als de slaven en
„ hun karakters indru
„ ten, 't zy datze dus
„ het slaven gemaakt h

De Romeinen noe
„ was by hen als een
„ waren als de Samier
„ uit Samothracien ge
„ voorzien waren. M
„ litriërs, om de men
„ wiens inwoonders in
„ de ze ook de blaauw
„ sloten houtskool, di
„ achtig word, en C
„ gevlaakt en gespikkel

De naam van gele
„ alle letters van het
„ een veel ruimer zin
„ zegt dat men de A
„ anderen die van een
„ lykheid.

De wroede kerving
„ gaan, worden onuit
„ den van de Acouty
„ diengen, sluiten nooi
„ tig word, ter oor
„ woorden of pompoe
„ Het werk daarvan

met het Beeld over een dat hun ligchaam vertoont, 't welk de kunstenaar beschildert, drukkende daar verscheide figuren in, door verscheide kleynne prikken die hy 'er met een naal in geeft, waar in hy het sap van de planten wryft, die in hun land wassen, op dat hun adel, om zo te spreken op al de leden van hun ligchaam geschreven, zich door het getal van deze karakters van het gemeen onderscheide." Solinus spreekt van dezelve Volkeren byna in den zelfden zin als Se. Isidorus. Pomponius Mela van het Europeisch Scythien sprekende, zegt van de Agathyrsen, dat zy hun vezels en ligchamen met onuitwillelyke figuren beschilderden, de groten zonderden zich hier door van het gemene volk af, die het niet vry stond daar zo een groot getal van te hebben, als luden van aanzien. Lucian getuigt het zelve van de Assyriërs. Herodotus verzekert ook dat de vrouwen van Thracien haar adel in de menigte van deze tekens deden bestaan, die zy op haar aanzicht lieten drukken. Ik ga verscheide andere plaatsen van Historieschryvers en Dichters voorby, die genoeg bekend zyn.

Nademaal verscheide Natien dit gebruik verloren, en dat de woeftste menschen alleen daar noch mee pronkten, veranderden de denkbeelden van schoonheid en adel, die men daar aan gehecht had, wel haast in vervolg van tyd; want deze schildering werd onder de welgemanierde volkeren een teken van eerloosheid, zo dat geze als de slaven en misdadigen dus gemerkt wierden, 't zy dat men hun karakters indrukte om hen te kennen en 't vluchten te beletten, 't zy datze dus getekent uit de Landen quamen, daar menze tot slaven gemaakt had.

De Romeinen noemden hen uit spotterny de geletterden, en 't was by hen als een spreekwoord, dat 'er geen geletterder luden waren als de Samiers, om dat de slaven die van Samos of mischien uit Samothracien gevoert wierden, het meest van deze figuren voorzien waren. Men gaf hun ook in 't algemeen den naam van Istriërs, om de menigte dier gener die men uit Istrië aanbracht, wiens inwoonders in dit slag van prikken uitmuntten. Men noemde ze ook de blaauwe, *Ceruleos*, ter oorzaak van de verf van gesloten houtskool, die in het vlees, daar zy ingewreven is, blaauwachtig word, en *Calator*, de gebeitelde, om dat hun ligchaam gants gevakt en gespikkelt was.

De naam van geletterde of Polygramma, en betekent niet datze alle letters van het A B C op hun lyf hadden. Dit woord moet in een veel ruimer zin opgenomen worden. In der daad Rhodiginus zegt dat men de Athenienzers de figuur van een paard indrukte, anderen die van een schip, of enige andere figuren na zyn eigen zinnelykheid.

De wrode kervingen die by de Zuider-Amerikanen in zwang gaan, worden onuitwislyke schilderyen; de wonden door de tanden van de Acouty gemaakt, waar van zy zig tot dit gebruik bedienen, sluiten nooit zonder een litteken te laten, dat blaauwachtig word, ter oorzaak van de bytende asschen van de wilde kauwoerden of pompoenen en andere drogeryen die zy 'er in wryven.

Het werk daarvan is zo fyn niet, noch vereischt zo veel tyd niet

Isidor.
Orig. lib.
19. c. 23.

Solin.
Cap. 29.
Pompon.
Mela lib.
3. c. 12.

Lucian.
de Deds.
Syriacis.
rods. lib.
5 n. 6.

als dat met de beentjes geschied, maar het is veel pynlyker, en men kan wel van deze volkeren zeggen, 't geen Solinus van de Pikten gezegt heeft, dat niets een groter denkbeeld van hun gedult en onoverwinlyke stantvastigheid geven kan, als de moed die zy hebben om zich een groter getal van deze wonden te laten maken, waar van de geheugenis al zo weinig uit hun zinnen kan uitgewischt worden, ter oorzaak van de pyn, die dezelve hun veroorzaakt hebben, als het litteken van hun ligchaam kan weg genomen worden.

Ik heb uit hun verscheyde inwydingen aangetoont, dat het een oefening van hun ouden Godsdienst was. Men kan ook zeggen dat het onder hen een teken van hun adel is, gelyk het by de Agathyrsen, by de volkeren van Thracien, by de Pikten, en in 't algemeen by alle die genen was; waar van de Schryvers ons by deze gelegenheid gesproken hebben. Want in der daad zy rekenen zich deze roemryke tekenen tot eer, en men zal zonder twyfel in den loop van hun inwydingen aangemerkt hebben, dat zy'er meer in getal ontfangen, na mate dat zy opklimmen en aanzienlyker worden, ieder nieuwe trap van verheffing, nieuwe proeven en een nieuwe plechtigheid vereischende, waar in men hun altyd een groot getal van deze pynlyke kervingen geeft. Ik weet niet of het een stuk van den godsdienst is of oorspronkelyk onder de natien van Noort-Amerika geweest is, ten minsten zyn het tekens van aanzien, en de fatzoenlyke luiden rekenen het zich tot eer daar een groter getal van te hebben, als de luiden van minder rang.

Onder deze Noorder-Wilden hebben enige Natien meer smaak in de prik-schilderen als anderen: in Virginia, Florida en na de kant van Louisiana is het gemeender en van een veel netter arbeyd als by die meer na 't Noorden leggen; die 'er minder van hebben. Zelfs zyn 'er eenige na myn gedachten by wie het gants in geen gebruik was. De Irokoizen schynen my toe het van hunne naburen ontleent te hebben. De mannen zyn byna de eenigste die zich doen prikken, en de meeste doen het nergens als op het aangezicht, gants tegen de gewoonte der Brazilianen en Karaiben, die, zo men zegt, het als een teken van slaverny aanzien, het aangezicht dus getekent te hebben. De Irokoische Vrouwen laten zich in 't geheel niet prikken, ten zy enige weinige, die 'er zich als van een hulpmiddel van bedienen om de tandpyn voor te komen of te verdryven, en die vergenoegen zich met langs het kakebeen een kleine tak loofwerk te doen schilderen. Zy verbeelden zich dat de zenuw, waar door de vocht op de tanden schiet, geprikt zynde, dezelve daar niet meer op kan vallen, en dat zy dus de quaal genezen, met tot den wortel van de quaal te gaan.

Mogelyk is het ook van deze prikking dat die gene hebben willen spreken, die geschreven hebben dat de Hunnen zich de kin en het onderste deel van 't aanzicht lieten branden met een heet yzer, om daar geen baart aan te krygen, want het is onmooglyk dat de baart meer kan doorbreken, daar men op deze wyze geprikt is geweest, en men moet 't geen zy 'er van gezegt hebben uitleggen

er, en
de Pik-
dulten
zy heb-
maken,
ewischt
orzaakt
en wor-

het een
zeggen
y de A-
en in 't
ons by
zy reke-
er twyf-
lat zy'er
anzenly-
even en
altyd een
ter of het
natie van
n aanzien,
en groter

er smaak
na de kant
eyd als by
n. Zelts
n gebruik
uren ont-
ich doen
ngezicht,
die, zo
angezicht
ich in 't
s van een
of te ver-
een klei-
ch dat de
t zynde,
quaal ge-

bben wil-
de kin en
eet yzer,
k dat de
rikt is ge-
uiteleggen
door

DE figuren die d
zetten, dienen
by voorbeeld, want
zyn overwinning aan
rekte wil bekend mak
lacht heeft, en dat
nich verkoren heeft,
meer men 'zich daar
ABC 't geen hy ont
drukken: hy schild
zaakt, van hem op
met zyn byl enige st
een vlak paneel van
ret op, en voegt 'e
wil te verstaan geven

Wanneer ik zeg d
ert dat men licht be
er al zyn wezens-tre
die hem voor. dezen
zyn mening niet.
geen andere wyze v
ding den Egyptenaren
hun Pyramiden vind
voudigheid is geble
na niet als in de uite
eer als van de ligcha
dat men dikwils den
beelden daar had beh
dertullichen rekender
uitgevonden hadden
daar van aan de Eryp

De Wildeman dan
de gedaante van een
geven om de ogen,
gezicht te verbeelde
die hy op zyn tron
prikken, en die hem
alleen aan die gene d
ne die hem niet als b
men, gelyk men eert
kericheyde, en hede
zen zyn hoeft schil

* Ammian. Marcellinus
ferro fulcantur altius
tribus habetur.

door 't geen er Ammianus Marcellinus van geschreven heeft.

*Ammian.
Marcell.
31.*

NEGENDÉ HOOFSTUK.

DE figuren die de Wilden op hun tronten en lichamen laten zetten, dienen hun voor Zinnebeelden, en gedenkschriften by voorbeeld, wanneer een Wildeman uit den oorlog komt, en syn overwinning aan de naburige volkeren van de plaats die hy doorekrecht wil bekend maken: wanneer hy een plaats om te jagen uitgezocht heeft, en dat hy hebben wil dat men wete dat hy die voor zich verkoren heeft, en dat men hem ten affront zou aandoen wanneer men zich daar ter neer sloeg, vervult hy het gebrek van 't ABC 't geen hy ontbeert door karakters, die hem in perfoon uitdrukken: hy schildert op een schors die hy boven op een staak plaatst, van hem op een gemene weg opgerecht, of wel hy hakt met zyn byl enige stukken van een stam van een boom, na daar als een vlak paneel van gemaakt te hebben, schildert hy 'er zyn portret op, en voegt 'er andere karakters by, die alles wat hy zeggen wil te verstaan geven.

*Zinne-
beeldige
Prikkin-
gen.*

Wanneer ik zeg dat hy zyn portret schildert, ben ik wel verzekert dat men licht begrypen zal dat hy niet kunstig genoeg is om 'er al zyn wezens-trekken in te brengen, zo dat hy van een ieder die hem voor dezen gezien had zou kunnen gekent worden, dat is myn mening niet. Zy hebben inderdaad in deze gelegenheden geen andere wyze van schilderen als die waar van men de uitvinding den Egyptenaren heeft toegeschreven, waar van men iets op hun Pyramiden vind, en die verscheide eeuwen by zyn eerste eenvoudigheid is gebleven. Ik spreek van deze schilderkunst die by ons niet als in de uiterste linien van de schaduw der lichamen, maar als van de lichamen zelfs bestond, een zo onvolmaakte kunst, dat men dikwils den naam van de zaak die men willens was te verbeelden daar had behoren onder te zetten, om ze te kennen. Ondertusschen rekenden de volkeren het zich zo zeer tot eer dat zy die uitgevonden hadden, dat Plinius verzekert dat de Grieken den roem daar van aan de Egyptenaren betwisten.

*Plin.
Hist. Nat.
lib. 35.
Cap. 3.*

De Wildeman dan om zich af te beelden, trekt een simple linie in de gedaante van een hoofd, zonder daar schier enigen trek aan te geven om de ogen, den neus, de oren en de andere delen van 't gezicht te verbeelden: in plaats van dien maalt hy de tekens af; die hy op zyn tronie, zo wel als die hy op zyn borst heeft laten prikken, en die hem alleen eigen zynde, hem kenbaar maken, niet alleen aan die gene die hem gezien hebben, maar zelfs aan al de gene die hem niet als by reputatie kennen, en zyn zinnebeeld kennen, gelyk men eertyds in Europa een perfoon by zyn spreuk onderscheide, en hedendaags een geslacht aan zyn wapens kent. Boven zyn hoofd schildert hy de zaak die zyn naam uitdrukt: de

Wil-

* *Ammian. Marcellinus lib. 31. de Hunis.* Ab ipsis nascendi principiis infan-
tem ferro sulcantur altius genae, ut pilorum vigor tempestivius emergens cic-
atricibus habetetur.

Wildeman, by voorbeeld, de zon genaamt, schildert een zon af ter rechte hand verbeeld hy de dieren die het zinnebeeld van de Natie zyn, en van het geslacht, waar uit hy spruit. Dat van de natie is boven dat gene dat het geslacht betekent, en de bek of de muil van het eerste is zodanig geplaatst, dat het naast aan zyn rechter oor komt, als of deze zinnebeeldige figuur van de Natie, derzelver geest betekende, die hem bezielt. Zo deze Wildeman uit den oorlog komt, drukt hy boven zyn afbeelding het getal van de krygslieden uit, die de party, welke hy geleyd, uitmaken, en onder de krygslieden het getal der gevangenen, die hy gemaakt heeft, en van die, die hy met eigen hand verlagen heeft. Ter linker hand staan zyn tochten verbeeld, en hoe veel zyn party gevangen of verlagen heeft. De krygsknechten worden met hun wapens verbeeld, of alleen door linien, de gevangens door den stok met pluimen verciert; en door de *Chibikoué*, dat de tekens van hun slaverny zyn. De dode door afbeeldingen van mannen, vrouwen of kinderen zonder hooft. Het getal der tochten word door biezen verbeeld, de gene die hy bygewoont heeft en daar hy het gezag over gevoerd heeft, onderfcheyd men hier door, dat deze laatste door halsbanden, die aan de biezen vast zyn, verbeeld worden.

Zo de Wildeman in bezending gaat om vrede te maken, zyn al de zinnebeelden vreedzaam. Hy word onder zyn figuur met de Kalumet in de hand verbeeld, behalven dat ziet men ter linkerhand de Kalumet in 't groot; de zinnebeeldige figuur van de natie, met wie hy in onderhandeling zal treden, en het getal van die gene die hem in zyn gezantschap verzellen. Maar dit alles zal beter uit de figuur, en de uitlegging daar van, begrepen worden.

Maar deze gewoonte die ik hier beschreven heb is de Natien alleen eigen, die boven aan de rivier St. Laurent wonen, en na de kant van Louisiana leggen; de andere volkeren hebben ook hun eigen manier die overal niet eveneens is: maar het onderfcheyd dat 'er in is, is al de Wilde Natien bekend, die de zaak zelfs maar kennen. Ik heb dikwils diergelyke barbaarsche afbeeldingen in de Hutten der Irokoizen gezien, maar zy zyn my niet vers genoeg in 't geheugen om 'er onderfcheydelyker en naauwkeuriger van te kunnen spreken: genoeg dat ik in 't algemeen zeg, dat alle deze volkeren onder zich een zeer grote menigte van zinnebeelden en figuren van allerhande soorten hebben, die men als een byzondere spraak kan aanmerken, die genoeg verstaan word, en in vele zaken het gebrek van schrift vervult, zelfs op een gemaklyker wyze als een brief.

TIENDE HOOFSTUK.

DE prikschilderingen die niet uitgewist konden worden, beletten de ouden niet, en beletten ook onze tegenwoordige Wilden niet, dat zy zich op een andere wyze bemalen als met een blaas ketzel dat zy telkens vernieuwen, wanneer zy zich willen opschikken. De oude Schryvers getuigen dit in 't algemeen van de Indianen, Afrikanen, Pikten, Gelonen, Agathyrzen, en menige

andere volkeren; ligchaam, gelyk de dewelke verzekerd worden dat miljoenen bestryken heeft, maakt gingen. Anderen die Perlianen, was had zich rontom den die schoner en

By de Romeinen schenen te hebben lykche kleurgevins iets heilligs en gods Hierom beschild Jupiter met vermilt zweemt. Op de zden, halve Goden, ze verzen van Virg

Pan Deus
Sanguineis

De Arkader ver
Hy glom van r

Hier op zinspelen
Faunen en Saters ce
Wanneer derhalven
maakt,

Sanguineis fr

moet dit niet als een
die men een slapent
daar Silenus, die in
de jeugt had, haar
de liederen, daar zy

In hunne Zegenpr
zyn heerlijkheid was
tolium gaande om d
tegewagen, zelfs va
schildert zynde. Ka
nius op de aangehaal
ook, dat zulks in 't
die men deze eer w
Ik heb in het Pale
mouille bewoonde,
het gantsche lichaam
punt in het midden.

II DEEL.

andere volkeren; maar zommige beschielden zich het gantsche ligchaam, gelyk de Ethiopiers ten tyde van Plinius noch deden, dewelke verzekert, dat zy zich van 't hooft tot de voeten met vermillioen bestreken. Zonder twyfel waren dit Volkeren die gants maakt gingen. Andere vergenoegden zich met enige cieraaden, gelyk de Perzianen, waar van Xenofon schryft, dat Cyrus hun toegelaten had zich rontom de ogen te beschielden, om dat zy schynen zouden die schoner en levendiger te hebben.

By de Romeinen die geen grote smaak in deze onuitwisselyke verschenen te hebben, ten minsten in de laatste tyden, had deze dagelyksche kleurgeving niet alleen iets edels en aanzienlyks, maar zelfs iets heiligs en godsdienstigs, gelyk Plinius getuigt.

Hierom beschielden ze op de feestdagen de standbeelden van Jupiter met vermillioen, om dat deze verf best na die van het vuur zweemt. Op de zelfde wyze bemaalden ze alle de beelden der Godden, halve Godden, Helden, Faunen, Saters: dit drukken ons deze versen van Virgilius volmaakt wel uit.

*Pan Deus Arcadie venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis Ebuli Baccis minisque rubentem.*

Dat is:

De Arkader vee-god Pan quam mee daar gy dus slooft,
Hy glom van menieroot en vlierbes om zyn hooft.

Vondel.

Hier op zinspelen de dichters en schilders, wanneer zy aan de Faunen en Saters een gants gloeient en bloedrood aangezicht geven. Wanneer derhalven Egle de tronie van Silenus met moerbeyen bemaakt,

Sanguineis frontem moris & tempora pinget,

moet dit niet als een darterheid of een poets aangemerkt worden, die men een slapent persoon spelen kan, maar als een galantry, daar Silenus, die in een hogen ouderdom al de bevalligheden van de jeugt had, haar voor moest bedanken, en uit erkentenis haar de liederen, daar zy om verzocht, voorzingen.

In hunne Zegenpralingen, die als een verbeelding van Jupiter in zyn heerlykheid waren, verscheen de overwinnaar, na het Kapitolium gaande om dezen God de Offerande aan te bieden, op zyn zegewagen, zelfs van 't hooft tot de voeten met vermillioen beschieldert zynde. Kamillus zegepraalde op deze wyze, gelyk Plinius op de aangehaalde plaats zegt. S. Isidorus van Seville verhaalt ook, dat zulks in 't algemeen in acht genomen wierd ontrent alle die men deze eer waardig achte.

Ik heb in het Paleys van de Urfinis, dat de Kardinaal van Tremouille bewoonde, een naakt standbeeld van Herkules gezien, over het gantsche ligchaam met kleine ronde kringen geprikt, met een punt in het midden. Men zag niets als deze brandschildering, en

II DEEL.

D

geen

*Virg.
Eclog.
10 v. 23.*

*Plin. loc.
cit.
Isid. lib.
13 cap. 2.*

geen andere verven die de tyd heeft kunnen uitwischen. Maar kort voor myn vertrek van Rome vereerde men aan den Bisschop van Sisteron, die toen ter tyd de zaken van den Koning by zyn Heyligheid waarnam, een klein marmer borstbeeld van Bacchus, dat men kort voor heen onder 't graven in den tuin van 't Noviciaat der Jesuiten by de H. Poort gevonden had. Dit Borstbeeld scheen onwaardiglyk in myn oog, om de twederlei slag van schilderkunst die men 'er noch op gewaar word. De duurzame verf word op de linker wang allenig wel gezien, zy vangt aan den uitwendigen hoek van 't oog aan, en slingerende langs de wang, eindigt zy onder het kakebeen. Ik kon niet genoeg onderscheyden wat figuur zy verbeeld. Misschien is het de slang, een Zinnebeeld van deze Godheid en van alle die gene, die over de Orgia en de Verborgenheden te zeggen hadden.

De vergankelyke verf is veel klaarder te zien als de andere: het vermillioen zit 'er noch rontom de winkbraauwen, in de twee inwendige hoeken der ogen, rontom de oren, in de hoeken van den mond, en voor het voorhoofd, daar een klimp of tak is, die hem als een krans omschaduwt.

Ik had de eer van het den Kardinaal Gualtieri aantebieden, en zyn Eminentie, die by alle de andere hoedanigheden, die hem verciere een uitmuntende smaak voor de Oudheit voegt, deed my ter zelfder tyd in zyn ryk kabinet twee Lykbusschen zien, die in Umbria gevonden waren, en waarop alle figuren geschildert waren, ieder figuur maar eene verf hebbende, die gelykelyk over de tronie, over het vleesch en de wapens van de persoon, die zy verbeeld, verpreyd was. De Kardinaal scheen te geloven, dat deze lykbusschen van de tyden der oude Tyrreniers heugden, maar de netheid van het werk, de gedaante van de helmen en harnassen op zyn Romeinsch, overtuigen my dat zy van een veel nieuwerwetzer maakzel zyn, zo wel als het klein Bacchus-beeld.

ELFDE HOOFTSTUK.

Gods-
dienstig-
heid in
de wyze
van het
hair te
shyden.

MEn vergenoegde zich niet met aldus het lichaam met allerlei soorten van verven te beschilderen, men streek 'er de hairen zelfs mee aan, en al de woeste volkeren der Oudheid schepten vermaak in ze wel te besmeren, en ze door gemaakte verwen op te smukken. Daar waren ook verscheide wyzen van ze te dragen, daar ik geloof dat de Godsdienst mee gemengt was, nademaal God den Joden zo uitdrukkellyk verbood dat zy de hairen niet op de wyze der Heidenen zouden snyden, om in dit stuk geen Afgodery met de natien te plegen, die den God van Abraham en van Jacob niet kenden.

De Volkeren hadden derhalven ieder hier ontrent een byzonder denkbeeld, dat de oude Schryvers ons in hun Schriften hebben overgelevert, en dat men noch in de Gedenktekens vind, die ons van de Oudheid zyn overgebleven. De Egyptenaren schoren het hoofd te eenemaal kaal, om redenen die wy reeds aangehaalt hebben. De Lyciers droegen lange lokken, en waren daar zeer op

gesteld. Mausolus, de, ley hun grote het hun onmooglyk naar hun reden te len dat zy een dec ter tyd een teken v hedendaags by de ciers wilden liever laatste bevel uit te te zyn, hoe duur h De Aufen, Volker na die zy van vore teger g vattende, hen hooft gantes kaal te achteren van het een ren op dezelfde w noemde deze scheri de zyne liet snyden spraak van Delfos v gedachtenis van H het hooft, en liete voorhoofd tot daar beroemden van de lyf met vermillioen het hair tot de huid niet. Ik heb ergen in tegendeel het ha seche rechter zyde v boog te kunnen sch ren, houdende gee de oren toe. Hier deze schering noem Amerika besluit wien men noch al De Brasiliënen drag of die der Koryba ver in de Historien als op den Krui de trokken, menende die hy in oude ty gen hadden. De li der het af te snyden zonder het te ver niet, ten zy in tyd diging was dat zy ling van allerlei na reeds gezegt heb, verbaastert, zo dat

gestelt. Mausolus, Koning van Karien, hen overwonnen hebbende, ley hun grote schattingen op. Deze vertoont hebbende dat het hun onmogelyk was die te betalen, geliet zich de Overwinnaar naar hun reden te luisteren, en vergenoegde zich met hen te bevelen dat zy een deel van hun hair zouden afsnyden, 't geen toen ter tyd een teken van slaverny by de Kariers was, gelyk het noch hedendaags by de Karaïben en Zutter Wilden is. Maar de Lyciers wilden liever al de zwaarste voorwaarden ondergaan, als dit laatste bevel uit te voeren, oordelende dat het beter was cynsbaar te zyn, hoe duur hen zulks ook mocht komen te staan, als slaven. De Ausen, Volkeren van Afrika, sneden hun hair af, op een vlok na die zy van voren lieten hangen. De Korybanten van Chalcis in teger gen t hebbende dat hun vaders hen by de hairen vattende, hen ter aarde wierpen, lieten zich van voren het hoofd gants kaal scneren, en lieten het hair maar een weinig van achteren van het eene oor tot het ander groeien. De Abanten waren op dezelfde wyze geschoren, als ook de Machlyers. Men noemde deze schering de *Thesefische*, ter eren van Theseus, die dus de zyne liet snyden, toen hy 'er de eerstelingen van aan de Godspreek van Delfos wydde: men noemde ze ook de *Hektorische* ter gedachtenis van Hektor. De Macers schoren de beyde zyden van het hoofd, en lieten maar een bosch hair op den top, dat van het voorhoofd tot daar de hals begint groeide. De Maciers, die zich beroemden van de Trojaners af te stammen, en die het gansche lyf met vermillioen aantreken, lieten aan de gansche linker zyde het hair tot de huid toe afsnyden, en raakten aan de rechter zyde niet. Ik heb ergens gelezen, maar ik weet niet waar, dat andere in tegendeel het hair aan de linker zyde lieten groeien, en de gansche rechter zyde afstehoren, om zo veel te gemaklyker met den boog te kunnen schieten. De Arabieren lieten zich in 't rond scheeren, houdende geen ander hair op 't hoofd als van den kruin tot de oren toe. Hier in meenden zy God Bacchus na te volgen, en deze schering noemde men de *Bacchische*.

Amerika besluit noch in haar schoot een menigte Natien, by wien men noch al deze gekke grillen van het hair te dragen vind. De Brasiliënen dragen alle eendrachtiglyk de *Thesefische* schering, of die der Korybanten van Chalcis, en Hieronymus, die zo ver in de Historien niet bedreven was, en die nergens op dacht als op den kruin der Munniken, heeft 'er een quaad gevolg uitgetrokken, menende dat zy dien van St. Thomas of de Apostelen, die hun in oude tyden het Evangelium hadden verkondigt, ontfangen hadden. De Irokoizen lieten het hair te enemaal groeien, zonder het af te snyden gelyk de Lyciers, zy besmeerden het allenig, zonder het te verwen, zy beschielden zelfs hun lyf of tronie niet, ten zy in tyden van oorlog, zo dat die een soort van verkonning was dat zy den vyand gingen zoeken, maar de vermengeling van allerlei natien hun Zeden bedorven hebbende, gelyk ik reeds gezegt heb, heeft hen ook in dit stuk gelyk in vele andere verbaasert, zo dat hun bode inden tegenwoordig klagen, gelyk

Deiphobus
Oeconomus
lib. 2.

Herod.
lib. 4. n.
180.
Strabo
lib. 10. p.
320.

Plutarch
in *Thes.*
Herod.
lib. 4. n.
180.

Herod.
lib. 4. n.
175.

Herodot.
lib. 4. n.
1, 1.

Herodot.
3 n. 3.

*Journal
Jan. 3.*

Juvenalis in zyn tyd deed , Rome met al de ongebondenheden van Griekenland besmet ziende.

Hun jongelingen zich op alle manieren zoekende behaaglyk te maken , nemen de kunst te hulp om zich te verfraien , en ontleenen van vrome cieraaden een bevalligheid , die zy denken niet uit de natuur te hebben. Onze wyze van opschik , die den Chinezen belachelijk voorkomt , mishaaft hun niet , maar zy zyn zeer beleefd wanneer zy op hun manier opgeschikt zyn : hun toilet is niet zeer voorzien , maar zy brengen 'er oneindig veel tyd aan toe , al zo veel als de Juffers in Europa , en veel meer als hunne vrouwen , die voor een vaste regel stellen dat de welvoeglykheid , de schaamte , en haar huiswerk meer zedigheit en eenvoudigheid vereischen.

Een jonge Irokois dan om zyn hooft te versieren snyd zyn haar aan de eene zyde omtrent op twee vingerbreed na van het vel af , en laat het van de andere kant groeien zo lang als het wil.

Om het naderhand op te tojen na het wel gesmeert en gekamt te hebben , maakt hy boven op de kruin een of drie kleine vlechten , op de wyze van een vederbosch , die hy daar vast maakt met een weinig gefigureert leer , en een klein stukje wit porcelyn ; en hy steekt onder door de middelste vlecht een schacht van een veer , die met verscheide verven opgeschikt is. Hy doet de hairen van de kant die geschoren is met ongel over end staan , en die van de andere zyde vlecht hy , en strikt ze onder 't oor met een lint toe ; hy maakt een andere kleine vlecht op 't midden van 't voorhoofd , die hy op een van de winkbraauwen laat hangen , en op zy weet vastmaakt.

Zyn oren zyn gemeenlyk op drie plaatzen doorboort. De gaten daar van zyn zeer groot , en met porceleine kralen van de grootte van een duim voorzien , die aan lintjes gesnoert zyn die op de bors hangen ; of wel hy steekt 'er een gekronkelt koperdraad in , van een vinger lang en een duims diameter. Behalven dat doet hy 'er noch zeer zachte zwanendons by , deze dons maakt op ieder oor een bondeltje van de grootte van een vuist. Op Feest of andere plechtige dagen spreid hy van dit dons over zyn gantsche hooft , en om het cieraad te voltooien steekt hy achter zyn een oor een kuif , een vleugel , of het gantsche vel van een zeldzamen vogel. Zommige maken zich een soort van een kroon van een kleine porcellyne halsband , of van een martersvel , 't welk , na het hooft omringt te hebben , op een bevallige wyze achter op hun schouders zwiert.

't Vermilloen en andere verven met oly of ongel en vet vermengt zyn op een onzienlyke wyze niet alleen over de troni maar ook over 't hair en het dons der oren en het hooft gesmeert , met enig onderscheyd nochtans van het geen zy gewoon zyn te doen wanneer zy ten oorlog moeten trekken , want dan is hun aangezicht te eenemaal beschildert , in plaats dat zy zich door de bank anders met enig opschik vergenoegen.

Wat de Wilden aangaat die altyd naakt lopen , deze geven zich alle morgen een nieuw geschildert kleed : de grond daar van is schar-

scharaken , daar kleuren opgeschildert ssteken. Zo dra afgedroogt hebben sen vol rocou en an jenipat temperen. cou , en geven 'er Feest of andere p gantsche lichaam n een graauwachtig p wel een soort van gepluimde vogels d velruikt deeg , land groeien , plak Verscheide natie maken 'er een groen van een pyl gemaak sich van beyde de z el maakt.

De Brazilianen en de onderste lip en in pen van porcelyn di cieraaden hinderen h maklyk kunnen begaer zy zich inbeeld.

De schoonheid ko der te staan , zo zy Gomara daar van ver Deze Schryver ze boren , en zommige len , ter lengte van dit van de dyen ; en deze Wilden aan der wonen een Eyland d

De vrouwen der V geloven hoe zeer zy men haar zou doen k zy niet durven voor men die van alle d

Wat haar wyze v over al hier in van de de Antiljes , en by de dezelfde wyze als d dat haar alleen eigen menlyk de brozen , dat geen slaven moge we stukken bestaand etjes bearbeid , die kanten doen opzwellen

scharaken, daar zy verscheide andere figuren van verscheide kleuren opschilderen, om den grond van 't kleed te beter te doen afsteken. Zo dra zy uit het bad zyn gekomen en zich een weinig afgedroogt hebben komen hun vrouwen in de karbet met kallebasen vol rocou en andere kleuren, die zy met oly van Palmboom of Jenipat temperen. Zy beschilderen eerst het gantsche lyf met Rocou, en geven 'er naderhand eenige andere sieraden aan. Op Feest- of andere plechtige dagen laten zy zich behalven dat het gantsche lichaam met een lymachtig water vryven, waar op zy een graauwachtig poeier, van eyerichalen gemaakt, strooien, of wel een soort van een dons, die daar op vast kleeft, en hen als geplimde vogels doet schynen, andere gebruiken een gegomt en verbruikt deeg, waarop zy de schoontste bloemen, die in hun land groeien, plakken.

Verscheide natien doorboren het middelschot van den neus, en maken 'er een groene doorschynende steen aan vast, die als de punt van een pyl gemaakt is, of wel zy steken 'er een veer door, die zich van beyde de zyden uitbreyden, hun een soort van een knevel maakt.

De Brazilianen en Karaïben maken behalven dat grote gaten in de onderste lip en in de wangen: in deze gaten steken grote knopen van porcelyn die rond zyn of als een diamant geslepen. Deze sieraden hinderen hen zeer in 't eten, maar de vrouwen zullen gemaklyk kunnen begrypen dat zy dit ongemak garen uitstaan, wanneer zy zich inbeelden dat zy hier door bevalliger worden.

De schoonheid komt zekere natie onder de Wilden noch duurder te staan, zo zy anders uit dit inzicht doen, 't geen Lopes de Gomara daar van verhaalt heeft.

Deze Schryver zegt dat de mannen zich daar de ene borst doorboren, en sommige beyde, en in de gaten zekere kleine riedjes steken, ter lengte van anderhalve palm. Zy doorboren zich ook het dik van de dyen, en steken 'er riedjes in gelyk door hun borsten; deze Wilden aan den hoek van de golf van Mexiko gelegen, bewonen een Eyland dat niet ver van Panuco af is.

De vrouwen der Wilden laten het hair groeien, en men zou niet geloven hoe zeer zy daar op gesteld zyn. Het grootste affront dat men haar zou doen kunnen, zou zyn het af te snyden, dan zouden zy niet durven voor den dag komen. Heur hairen, en in 't algemeen die van alle de Wilden zyn zeer schoon, en zo zwart als een ink, zy besmeren het met oli, en kammen het met de uiterste vlyt.

Wat haar wyze van dat te dragen aangaat, zy zonderen zich over al hier in van de mannen af, uitgenomen by de Karaïben van de Antilles, en by de Galibes, daar de vrouwen het hair by na op dezelfde wyze als de mannen dragen: maar zy hebben ook iets dat haar alleen eigen is, en dat de vrouwen nergens hebben; namelijk de brozen, een onseilbaar teken van haar vryheid, en dat geen slaven mogen dragen. Dit is een soort van schoeijing uit twee stukken bestaande, uit biezen en katoen te zamen genaait, en metjes bearbeid, die het been van beyde kanten perslende, de vingers doen opzwellen, en ze volleren vaster doen schynen.

De meeste vrouwen by de Wilde Natien vlechten haar hairen; en laten ze hangen. De Irokoische en Huronsche vrouwen scheiden ze aan beyde kanten van het hoofst, doende ze alle van achteren weer by malkander komen, daar zy ze zo na aan het hoofst als het mooglyk is vastbinden; vervolgens nemen zy deze hangende hairen, strooien 'er geitoten Peruche-schil in 't geen tot haar behoudenis dient, en na ze weer toegevlochten te hebben, dat ze niet over de middel kunnen hangen, winden zy ze in een toebereyd aalsvel, dat met gloelent vermillioen bestreken is.

Hier in doen zy haar voornaamste schoonheid bestaan. De Vrouwen der Wilden van het Zuidelyk Amerika beschilderen het lichaam zo wel als de mans, maar evenwel op een byzondere en verschillende wyze. In het Noorder deel vergenoegen zy zich met aan het aangezicht door dit blanketten enige bevalligheid te geven; men moet 'er evenwel de Irokoische vrouwen van uitzonderen, die op zyn hoogst maar een vermillioene linie trekken, van den kruin van 't hoofst tot daar het voorhoofst begint, in de scheyding van 't hair.

Haar neuzen zyn niet doorboort, maar haar oren wel, gelyk die der mans op drie plaatzen, maar de gaten zyn wat kleinder, zy hangender enige pendants van porcelyn in, of van rode steen, als de punt van een pyl geslepen, of wel porcelyne buisjes die gemaakt zyn als de Hollandische pypbuizen.

De oli daar de Wilden nich mee besmeren maakt hen ten uitersten slinkent en vuil; 't zyn enkele olien van dieren, visschen of enige planten, die meest alle een sterke reuk hebben, en licht gestig worden: maar zy hebben deze olien ten hoogsten nodig, en zy worden van het ongediert opgegeten wanneer zy die ontberen. Nademaal zy niets verbeterd hebben, hebben zy dezen stank niet kunnen verhelpen door liefstye geuren en parfuimen die de welge-manierde natien al voor lang in plaats van de simpele olien smeet, waar van de Wilden zich noch bedienen, gebruikt hebben.

Al de andere sieraden der Wilden bestaan in kronen, halsbanden om aan den hals te hangen, in andere ringen van porcelyn dat rond, tot knoppen, als de punt van een pyl af als cylinders geslepen is: in braceletten of armbanden van dezelfde stof, in verscheyde werken van pluimen, of van Elands, buffels of zwynegels haire gearbeyd; ieder zoekt zich een opschik na zyn zin uit, zo lang hy in zyn jonge jaren is, maar zo dra die voorby zyn, rekt hy daarentegen tot eer gants onachtzaam te leven, en niets te dragen 't geen 't overvloed dient, of niet reeds gedragen is om te doen begrypen dat hy op ernstiger zaken denkt.

De kroon was in de eerste tyden geen teken van de koninglyke waardigheid, maar wel van achting en verdiensten. Men gaf zeto beloning aan die gene die den prys behaalden in de spelen die te eren van de Goden ingestelt waren. De Romeinen, vyanden van den Koninglyken naam, hadden 'er van verscheyde soorten, om verscheyde soorten van diensten, aan 't gemene best bewezen, te erkennen. Men ziet by na by alle de Wilde Natien kronen; waar van de stralen van veren van verscheyde verven gemaakt zyn, en wiens kring op de wyze van diamanten vogelbekken ingewerk

zyn

zyn, en klaavwen
hoortjes. De Ge
dat de vrouwen zich
zelfs zetten ze niet
al wanneer zy den
schikken 'er ook he
bare intrede mée o
moniers een Wet
gekleed en met een

Nademaal de kle
niet waren, en dat
hun oeffenscholen o
vast in, dat het pur
vermillioen vtrfje v
beld my een Laced
bisch Oorlogsheld.

De halsbanden di
ben byna een voet
men nog op enige
beelden van woeste
dragen ook op de b
een hand, dat dezel
Romeynen noemde.

metaal dat tusschen 't
noemt; deze plaat
maan, gelyk het ge
vrouwe cieraad was.

Men kan by den c
Pater de la Neuville
zyn woorden wel ve

, Ik vergat, zegt
Indianen te spreke
delbare peer, die

gemaakt, die zo e
een kaatsbal weer
dat men in de pe
maakzel en van vo

gelykt: zy duurt
een halfels langte
niet langer of grote

hebben ringen van
den, halsnoeren,
ringen worden: z

der onderscheyd d
vinger, gy zult he
doen; en zelfs al
weer af en doet he
uitzetten om dat te

als een perelfnoer
worden om het ga

zyn, en klaavwen van vremde dieren, en zomtyds kleine bokke-
hoortjes. ^{De} Geen het aanmerkenwaardigste hier ontrent is, is
dat de vrouwen zich niet met dit cieraad oppronken, de mannen
zelfs zetten ze niet als in hun grootste plechtigheden op, maar voor
al wanneer zy den oorlog aankondigen, of ten oorlog trekken, zy
schikken 'er ook het hoofd hunner slaven op den dag van hun open-
bare intrede mee op. De Wetgever van Sparten had de Lacede-
moniers een Wet gestelt van zingende en dansende, in 't purper
gekleed en met een kroon op, ten stryd te gaan.

Nademaal de klederen ten tyden van Lykurgus noch zo gesaden
niet waren, en dat in de gevechten en de andere openingen van
hun oeffenscholen de meysjes zelfs gants naakt waren, beeld ik my
vast in, dat het purperkleed dat de Wetgever bevoelt te dragen, een
vermillioen verfje was, daar zy 't lyf mee beschüderden, en ik ver-
beeld my een Lacedemonier die ten stryde trekt, met als een Karai-
bisch Oorlogsheld.

De halsbanden die de Wilden zomtyds om den hals dragen, heb-
ben byna een voet diameter, en verlohllen niet van diergrootte die
men nog op enige oude gedenktekens rontom den hals der stant-
beelden van woefte volkeren ziet. De Wilden van 't Noorderdeel
dragen ook op de borst een plaat van hol porcelein ter lengte van
een hand, dat dezelve uitwerking doet als 't geen men *Bulla* by de
Roemeynen noemde. Die van 't Zuiderdeel dragen plaatjes van een
metaal dat tusschen 't goud en 't koper voorkomt, die men *Karakolis*
noemt; deze plaatjes hebben gemeenlyk de gedaante van een halve
maan, gelyk het geen men in de oudheid *luna* noemde, dat een
vrouw cieraad was.

Men kan by den opschik den *Wetgever* toevoegen, waar van
Pater de la Neuville spreekt, en die zo zonderlings heeft, dat
zyn woorden wel verdienen aangeheld te worden.

„Ik vergat, zegt hy, U van een zeer aartig werkstuk van onze
Indianen te spreken: 't is een soort van een holle en gants han-
delbare peer, die hun voor een spuit dient: zy is van een gom
gemaakt, die zo een weeromspringende kracht heeft, dat zy als
een kaatsbal weerom sluit. Zy smelt niet, hoe heet het water
dat men in de peer doet ook zyn mogt, die redelyk wel van
maakzel en van verf na een oude kopere Eolipilus of windblazer
gelykt: zy duurt heel lang, men kan ze zonder te bederven tot
een halfels langte uitrekken, schoon zy in haar natuurlyken stant
niet langer of groter is als een *poire de bon chretien*: onze Indianen
hebben ringen van dezelve gom, die in armringen, kousseban-
den, halsnoeren, gordels verkeert worden, en naderhand weer
ringen worden: zy sluiten wonderlyk wel om den vinger, zon-
der onderscheyd of die dun of dik is: trekt den ring van den
vinger, gy zult hem als gy wilt om alle vyf vingers gelyk kunnen
doen; en zelfs als een bracelet om den arm; trekt hem daar
weer af en doet hem om het hoofd, hy zal zich gemaklyk laten
uitzetten om dat te kronen, en weer inkrimpen wanneer gy hem
als een perelsnoer om den hals hebt gedaan; hy zal weer wyder
worden om het gantsche lyf te omgorden, en om van den hals en

*Derde
brief van
P. de la
Neuville
le Mo-
naire de
Trevoux.
Mars
1723.*

de

» de schouders om den middel te glyden; eindelyk om laag ge-
 » komen zynde, zal hy zyn oude gedaante hernemen, om als
 » voren voor een ring te dienen, zonder iets van zyn buigzaam-
 » heid en zyn springkracht verloren te hebben, want behalven
 » dat niets in staat is om hem te breken, knelt hy de armen, het
 » hoofd, den hals en het middellyf niet meer noch min als den vin-
 » ger. Ik heb een Indiaan gezien, die een noch vreemder gebruik
 » aan dezen ring gaf, 't geen de wonderlyke weerkracht van dezen
 » ring aanwyst. Hy bediende 'er zich van als van een pees op zyn
 » boog.

Uit alles 't geen ik van den opschik gezegt heb, kan men gemaklyk
 besluiten, dat de Wilden, in plaats van hun natuurlyke schoonheid
 (want zy zyn byna alle wel gemaakt) meer luister by te zetten,
 hun best doen om zich lelyk en onaanzienlyk te maken.

Dat is ook waar; ondertusschen, wanneer zy op hun manier wel
 opgeschikt zyn, heeft de vreemde mengeling van al hun sieraden
 niet alleen niets aanstotelyks, maar zelfs iets bevalligs dat men geen
 naam kan geven, en dat hen sierlyk staat.

ZEDEN

Z

W

A M

TWEDE B

Bez

E V
 nen
 van
 ken
 den
 en
 plo

ten te spinnen.

Het koorn dat zy
 van Indiaans, Spaans
 naamte voedsel van
 den, van het ene end
 Julius Scaliger heet
 by de Ouden onbekend
 dezen Schryver niet.
 menigte van verscheyde
 en daar overgevoert
 is, maar zelfs van Afri-
 worden van alle koon-
 ter zelfder tyd te den-
 van hun verhuizing o-
 bevinden dat zy noch
 wem, de gewoontens
 met eige ogen by he-
 door de nevelen der

II. D E E

Z E D E N

DER

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

TWEDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Bezigheden der Vrouwen.

E Vrouwen der Wilden, also wel als de Amazonen, de Vrouwen der Volkeren van Thracien, van Scythien, van Spanje en andere woeste Volkeren der Oudheid, bouwen het veld, gelyk hedendaags de Vrouwen van Gaskonje, van Bearne en van Bresse doen, die men zomtyds achter den ploeg ziet lopen, terwyl haar mans te huis zitten te spinnen.

Het koorn dat zy zaaien is de Maïs, anderfins onder de namen van Indians, Spaans en Turks koorn bekend, 't welk het voornaamste voedzel van byna alle de Naden is die een vast verblyf houden, van het ene end van Amerika tot het andere.

Julius Scaliger heeft beweert dat dit soort van koorn t'eenemaal by de Ouden onbekent was, maar ik heb voor 't gevoelen van dezen Schryver niet. Kan men zich inde daad inbeelden, dat deze menigte van verscheyde Volkeren die na Amerika zyn getrokken, en daar overgevoert zyn niet alleen van de uiterste hoeken van Asia, maar zelfs van Afrika en Europa, hedendaags zouden bevonden worden van alle koorngewassen die soort alleen te hebben, zonder ter zelfder tyd te denken dat het dit soort was, 't welk ten tyde van hun verhuizing onder dezelve Volkeren in gebruik was? Wy bevinden dat zy noch getrouwelyk na een langen reeks van Eeuwen, de gewoontens hunner Voorouderen bewaren, en wy zien met eige ogen by hen dezelve Zeden, waar van de voetstappen door de nevelen der tyden heen ontdekken, die door hun verasge-

II. D E E L.

E

legen

Strab. 7.
3 p. 114.

Van het
voedzel.
Jul. Scaliger
Esarr.
201. p.
869.

legendeit noch duisterder worden, is het wel te geloven dat zy gewoener geweest zyn in onverschillige gewoontens te verocwigen, als in het geen daar het zeyn 't meest aangelegen legt, en 't geen 'er de grond en het steunfel van is?

De Mais is, gelyk ik gezegt heb, het gewoonlyk voedsel van al de Wilden die een vaste verblyfsplaats houden, van de uiterste palen van Braziliën af, tot de laatste grenzen van Kanada toe, zelfs van het grootste gedeelte van die gene, die het gebruik van de wortels van de Maniok hebben: zou men niet natuurlyker mogen denken dat het 't eerste voedsel der menschen geweest was, na de êkels van Dodona; dat het menige eeuwen tot voedsel verstrekt heeft, waar na men andere soorten van koorn in de plaats gestelt heeft, die men van een beter gebruik zal gevonden hebben, en die van de eerste hebben doen afzien?

Dit alles is niet zonder grond, en kan uit de Schryvers bewezen worden. Want voor eerst zyn de Schryvers verlegen en het ontrent de woorden niet eens, om ons de verscheide soorten van granen te beduiden, zo dat men 'er tegenwoordig na slaan moet om hen te verstaan, en bekennen dat zy dezelfde woorden gebruikt hebben om ons verscheide planten te beduiden, of verscheide woorden om dezelfde plant te betekenen. Plinius zelf leert het ons zeer klaar, zeggende dat de soorten van koorn overal dezelfde niet zyn, en dat zy op de verscheide plaatsen daar men zich van dezelfde soorten bedient, zy den zêlfden naam niet hebben. *Frumenti genera non eadem ubique, nec ubi eadem sunt iisdem nominibus.* Ten anderen is het gemaklyk te bewyzen hoe de eene soort op verscheide tyden en plaatsen in stre van de andere is gekomen, zo dat het geen op een zeker tyd in een land het gemene en gewoonlyke voedsel was, daar by vervolg van tyd zo schaars wierd, dat het na een zeker getal van jaren daar gants buiten gebruik en zomtyds onbekent wierd.

Ten derden kan men uit byna overtuigende gissingen uit de Schryvers bewyzen, dat het Indiaansch koorn by vele volkeren niet alleen bekend, maar zelfs in gebruik was. Eindelyk kan men hier uit een zeer sterk vooroordeel halen, om dat de Amerikanen hedendaags hun Indiaans koorn op de zelve wyze bereyden, als de Ouden hunne granen deden, voor dat de Molens, Ovens en veel andere zaken uitgevonden waren, die by vervolg van tyd bedacht en tot groter volmaaktheid gebracht zyn na de noodzakelykheid of zelfs na den aard van de verscheide soorten van granen die de een na den ander in gebruik geraakt zyn.

De meeste woorden waar van men zich bedient heeft om de graan-gewassen te noemen, zyn algemene woorden, die uit kracht van hun betekenis niet meer eene soort als een andere betekenen, schoon men ze in 't vervolg op byzondere soorten heeft te huis gebracht; als daar zyn de woorden *Far*, *Ador*, *Alica*, *Hordeum*, *Triticum*, *Frumentum*. Calepinus (a) in zyn Woordenboek of

Calepin.
Far.

(a) Calepin. Far. Olim nomen generale fuit ad omnia genera frumentorum ita dictum a ferendo vel a faciendo.

het woord *Far* soorten van graan om dat het de *Frangere*, om dat *Far* tot een byzondere

Festus leyde die tyds *Ador* genoemt word *Aduror* zo dat men het stam Fesus doet het v op een byzondere zynde een voedsel

Het *Far* en *Al* scheide soort van dikwils by de *Scordeaceum*, *Alice*, *Hordeum*, wierd word *Triticum* h de van *Tritura*, v *frumentum* stamt v het verhemelte v passeren moet.

Ik laat my in g die door hun eige zondere soort, wa my genoeg daar u slachtnamig zynde nen gegeven word and in de plaats dienen, dat *Alica* h

Far, om dat de genoodzaakt is het men de afleydinge kan.

De algemeeneheit Schryvers verlegen verwekt, die men kert, dat de gene dienden, geen *Far* Halikarnassen en St haalt de verscheide wat dit voor soort *Zea* onderscheiden

(b) Festus. Ador. Far duratur ut fiat tostum
• Festus. Alica. Ad
† Idor. Hispal. On
habent. Reliqua Frum
um frumen dicitur (uz

het woord *Far* zegt dat het een geslachtsnaam was, om allerley soorten van graangewassen te betekenen. Het wierd aldus genoemd om dat het de aarde droeg en voortbragt, of wel van het woord *Frangere*, om dat men het in mortieren of molens verbryzelde. Het *Far* tot een byzondere soort gebragt, wierd (*b*) *Ador* genaamt.

Festus
Ador.

Festus leyd dit woord van *Edere*, *eten* af, en zegt dat het ouds-tyds *Edor* genoemd wierd: hy voegt 'er by, dat het ook van het woord *Aduror* zou kunnen komen, om dat men het rooſte voor dat men het ſtampde of maalde. *Alica* was ook een geslachtsnaam. *Festus* doet het van het woord *alere*, *voeden*, afſtammen. * *Alica* op een byzondere ſoort te huis gebragt, wierd *Alicaſtrum* genaamt, zynde een voedzamer ſoort van koorſen als de andere.

Festus
Alica.

Het *Far* en *Alica* waren, behalven dat toebereydingen van verſcheyde ſoort van graan-gewassen, daar van daan komt, dat men dikwils by de Schryvers vind *Far Triticum*, *Far adorum*, *Far Hordeaceum*, *Alica ex Zea*, *Alica Adulterina*, &c. De Gerſt of *Hordeum*, wierd dus genoemd, om dat ze gaauw rypde. In het woord *Triticum* hoeft men de afleyding niet ver te zoeken, komende van *Tritura*, van het woord *terere*, ſtampen, verbryzelen; en *frumentum* ſtamt van het woord *frumen* af, 't geen in oud Latyn het verhemelte van den mond betekent, waar langs alle voedzel paſſeren moet.

Iſidor.
Orig. lib.
17. c. 3.

Ik laat my in geen langer uitlegging van de andere woorden in, die door hun eige betekenis ons geen klaarder beſcheyd van de byzondere ſoort, waar aan zy gegeven waren, zouden geven. 't Is my genoeg daar uit te beſluiten, dat de woorden algemeen of geſlachtsnamig zynde, bygevolge aan verſcheyde ſoorten hebben kunnen gegeven worden, namate dat men daar van verwiffelde en een ander in de plaats ſtelde om tot gewoonlyk en gemeen voedzel te dienen, dat *Alica* heeft kunnen genoemd worden, om dat het voed.

Iſid.
Hiſpal.
Orig. lib.
17. c. 3.

Far, om dat de aarde het voortbrengt, *Triticum* om dat men genoodzaakt is het te breken en te malen, en zo voort; waar van men de afleydingen omſtandiger by St. Iſidorus † van Sevilje zien kan.

De algemeenheid van deze woorden heeft de oude en nieuwe Schryvers verlegen gemaakt, en onder hen verſchillende gevoelens verwekt, die men hier licht over een kan brengen. Plinius verzekert, dat de gene die zich van de ſoort die men *Zea* noemde bedienden, geen *Far* gebruikten. Evenwel noemen Dionyſius van Halikarnaſſen en Strabo *Zea*, 't geen Plinius *Far* noemt. Galenus haalt de verſcheyde gevoelens der Ouden aan, om uit te leggen wat dit voor ſoorten waren die door de namen van *Olyra*, *Typhbe*, *Zea* onderſcheyden wierden. Na ze uitgelegt te hebben, beſluit hy

Plin.
lib. 18.
cap. 8.
Dionys.
Halic.
lib. 2.
Aus.
Rem. p.
95.
Strabo
lib. 5. p.

E 2

met

(*b*) *Festus. Ador.* Farris genus Edor quondam appellatum ab edendo vel quod adoratur ut fiat tostum, unde in sacrificiis molafala efficitur.

* *Festus. Alica.* Alica dicitur quod alii corpus.

† *Iſidor. Hiſpal. Orig. lib. 17. cap. 3.* Frumenta sunt proprie quae Aristas habent. Reliqua Frumenta autem vel Fruges a frumendo hoc est a vescendo dictae, nam frumen dicitur summa pars gulae.

Frumentorum

242.
Galen.
lib. 1. de
Alim.
Facult.
cap. 3.
Anquil.
part. 6.
p. 98.
Jul.
Scalig.
Emend.
292.

met te zeggem dat het dezelve zaak onder verscheide namen was. Anquillara onderscheide, en begrypt onder deze drie namen drie soorten in Italië onder die van *Spelta*, *Scandella*, en *Farro* bekend. Julius Scaliger geloofte, dat de *Typhe* de rogge, *Zea* het witte koom of *Spelt* is; hy merkt ook dat *Ohyra* en *Oriza* twee namen zyn die de ryft toekomen. Genoeg hier van om te doen begrypen, dat indien de Schryvers, die wy als hedendaagsche kunnen aanzien, het niet eens hebben kunnen worden over het geen Dionysius van Halikarnassen, Plinius, Strabo en hun andere tydgenoten dachten, dezelve noch groter zwarigheden zouden kunnen ontmoeten, om net te weten welke soort in gebruik was veele eeuwen voor hun leeftyd; en die noch veel duisterder waren als de eeuwen die 'er zedert hun tyd tot ons verlopen zyn, om dat deze eerste tyden welke die van de wooftheid en de oorsprong der natien waren, altyd met de nevelen der onwetenschap overtrokken zyn geweest.

Ik wil niet zeggen dat het *Far* waar van het Roomsche Volk zich enkel en alleen in de driehondert eerste jaren zedert de stichting van Rome bedient heeft, het zelfde is als de *Maiz*; men zou my hier een sterke tegenwerping kunnen maken, te weten, dat dit soort van koom niet verloren geraakt was, nademaal men 'er zich noch ten tyde van Plinius, te Rome in de offeranden, huwelijken en andere zaken van bediende, die tot den Godsdienst uit eerbied voor de Oudheid behoorden, en schoon wy niet net weten wat soort van koom het *Far* was, en of zulks het zelfde was als de *Farro* daar de Italianen zich hedendaags van bedienen, Plinius zegt 'er ons genoeg van om ons te doen geloven dat het de *Mais* niet was, ten zy men wilde zeggen dat deze eerbiedige inzetting voor de Zeden hunner Voorouders, schoon veel ouder als Plinius, evenwel later van tyd was als de verwisselingen van verscheide soorten van graangewassen, die de een na de ander den naam van *Far* zouden gehad hebben.

De Schryvers zelfs geven ons voorbeelden van deze verwisselingen. En zonder ver uit te wyden moet het ons genoeg zyn te geen zy ten opzicht van de gerst gezegt hebben, die by de Grieken in den zelfden graad van eerbied was als het *Far* by de Romeynen; om dat ze hun eerste voedsel was geweest, gelyk de haver van de Hoogduitsche Volkeren, de gerst en Lotos by die van Egypte en Lybien, de *Spelt* by de Volkeren van Aquitanië, de geers by de Meoten en Sarmaten, en dus van verscheide anderen die zekerlyk en dat verscheidemalen van voedsel verandert zyn.

De tarwe die de Franschen in Amerika gebracht hebben, is daar zekerlyk van een nieuwer gebruik als de *Mais*. Evenwel geven de Wilden in hun taal aan beyde den zelfden naam.

Ik veronderstel dat in vervolg van tyd de tarwe of het Fransche koom boven het Indiaansche stellende (dewyl het zonder tegenspraak onvergelykelyk beter is) zy geen ander gebruik als van het eerste genoemde zullen maken, wat teken zullen de volgende eeuwen van deze verwisseling hebben, daar de naam altyd dezelve blyft? Derhalven moet de hedendaagsche Historie het hun op een klare wyze, en die de nakomelingschap geen verwarring make, le-

ren.

ren. Maar de Wilden uit hun zelven omlaen. De eerste tyden diep onwetenschap Amerikanen in zyn gelyk geweest, en schiedensissen die 'er ten minsten niet als fi-

Van deze verscheide koren tot hun onder de dieren, en andere bidden daar zy voort verdwenen, gelyk hi te bewyzen is. Wa altyd uitheems gewor- kan men byna niet lo niet verscheen.

Wat Scaliger ook z nius van het Indisch l a India in Italiam i drundineum culmo, a unium frugum fertili

Deze tien jaren he soort van geers gebrac reis heeft, en een hal van zeven voeten. D Vader Hardouin) noo van alle kooringewall voort.

Met reden stelt me om de overeenkomst by Teofrastus en de rige heeft Plinius de M hoogte van de halm e de vers aangaat, daar achtig, 't ander uit d heeft een strookouleur derder, na de grond c ken toevallig, of volg

De meeste oude en Mais of eenvoudiglyk en kleinste soort te on noemen zy die het rie

Dit moet dienen on zy ons van zekere Ve het voortbrengt gene Scilien het in 't algem Taprobana, en van de Na allen schyn hel preken, wanneer zy

ren. Maar de Wilden die geen schrift of jaarboeken hebben, kunnen uit hun zelve deze kennis aan de nakomelingschap niet overlaten. De eerste tyden ook gedurende verscheide eeuwen in deze diepe onwetenschap gedompelt zynde geweest, daar hedendaags de Amerikanen in zyn, zyn in dezelve gestelt en met de Barbarië gelyk geweest, en hebben geen jaarboeken nagelaten van de geschiedenissen die 'er in hunne onwetende eeuwen gebeurt zyn, of ten minsten niet als fabelachtige.

Van deze verscheide soorten van koornt die de verscheide Volkeren tot hun onderhoud gebruikten, dienen sommige niet als voor de dieren, en andere zyn onbekent, en men ziet ze niet meer in de landen daar zy voortgeteelt wierden, of wel zy zyn voor een tyd verdwenen, gelyk het gemaklyk ontrent het Indiaans koornt zelfs te bewyzen is. Want veronderstelt zynde dat dit gewas te Rome altyd uitheems geweest was, gelyk het ten tyde van Plinius was, kan men byna niet loogchenen, dat het daar ten minsten in zyn tyd niet verscheen.

Wat Scaliger ook zeggen mag, men moet deze woorden van Plinius van het Indisch koornt uitleggen. *Milium intra hos decem annos a India in Italiam introductum est, nigrum colore, Amplum grano, arundineum culmo, adolefcit ad pedes altitudine septem Lobas vocant, unum frugum fertilissimum, ex uno grano terni sextarii gignuntur.* Deze tien jaren herwaards heeft men uit Indien in Italien een soort van geers gebracht die zwart van verf is, en heele grote korrels heeft, en een halm die na riet gelykt: het groeit ter hoogte van zeven voeten. De halmen, die men Lobas of Phobas (volgens Vader Hardouin) noemt, zyn zeer groot. 't Is de vruchtbaarheid van alle koorngewassen, een enkel grein brengt negen mudden voort.

Plin. lib.
18. c. 3.

Met reden stelt men de Maïs onder de geers- en riet-gewassen, om de overeenkomst die hy met dit soort van planten heeft, gelyk men by Teofrastus en de andere kruidkenners zien kan. Voor 't overige heeft Plinius de Maïs door haar vruchtbaarheid, hoedanigheid, hoogte van de halm en haar grote korrels heel wel uitgebeeld. Wat de verf aangaat, daar is 'er van verscheide soorten, 't een zwartachtig, 't ander uit den blaauwen en purperen; de gemeenste slag heeft een strookouleur, zomtyds wat helderder, zomtyds wat donkerder, na de grond of de graad van rypheid is. Dit verschil is al ten toevallig, of volgt de verscheide soorten van Maïs.

De meeste oude en hedendaagsche Reysbeschryvingen noemen de Maïs of eenvoudiglyk geers, of grote geers om ze van de gemene en kleinste soort te onderscheiden. En sprekende van haar halmen, noemen zy die het riet van 't Indiaansch koornt.

Dit moet dienen om ons de Schryvers te doen verstaan, wanneer zy ons van zekere Volkeren verhalen, dat zy zich met het geen het riet voortbrengt generen, gelyk Elianus, Strabo, Diodorus van Siciliën het in 't algemeen van de Indianen, van de Inwoonders van Taprobana, en van de Ethiopiërs verzekeren.

Na allen seghyn hebben de Schryvers ook van de Maïs willen spreken, wanneer zy schreven dat de Indianen, de Volkeren ontrent

Philestr.
lib. 3. in
vita A-
pollon.

Herod.
lib. 3. n.
100.

trent het Meotisch Meir en de Sarmaten van goers leefden. Philestratus schildert in 't leven van Apollonius van Thyane, de geers byna al zo wel af als Plinius, want van Indiën sprekende, zegt hy, „ dat de aarde daar zwart is, welig in allerlei slag van vruchten „ voort te brengen, dat de halmen van de granen daar zo dik als „ riet en biezen zijn, maar voor al dat zy Geers en Sesamum van „ een yffelyke grootte voortbrengt. “ Herodotus beeldtze ons van „ gelyken klaar genoeg af, wanneer hy de Zeden der Indianen be- „ schryft. „ Zy leyden, zegt hy, van kruiden, en hebben een soort „ van zaat dat met de Geers over een komt, 't geen het aardryk „ van zelfs in zyn kelk besloten voortbrengt, na het ingezamelt „ te hebben, koken zy het in zyn eigen kelk, en gebruiken het tot „ spys. “ De zelfde Schryver van de Tarwe en Gerst der Baby- „ loniers sprekende, zegt dat de bladeren van haar halm ten minsten „ vier vingeren breed zijn. Dit schynt nergens anders mee te kun- „ nen over een komen als met de Mais. Theophrastus heeft misschien „ van het zelfde gewas willen spreken, wanneer hy op het verhaal „ dat men 'er hem van gedaan had schreef, dat verby Baetiana de „ Tarwe zo yffelyk groot wierd, dat ieder graan by een Olyfveelen „ kon vergeleken worden. Hedendaags nu ons deze landen beter be- „ kent zijn als zy aan de Ouden waren, weet ik niet dat 'er andere „ soorten van koorn zijn waar op dit passen kan als het Indiaansch „ koorn.

De Geers die de Sarmaten en Meoners aten, was de zelfde die de „ Amazonen hunne vrouwen, zaaiden. Apollonius van Rhodus van „ de Chalybers sprekende, die in de nabuurschap der Amazonen „ woonden, zegt dat zy de kunst van ploegen niet hadden, noch ge- „ wyze van de plant die een honing-smaak heeft te zaaien en aan te „ queken. Dat zy ook geen kudden hadden, maar dat zy hun nood- „ druft van hun buren kochten, en dat voor yzer, dat zy zeer we- „ wisten te bewerken. Nu kan deze plant die een honing-smaak heeft „ niet anders als het Indiaansch koorn zijn, of het moest de Gom „ zijn die de Mingreliërs hedendaags gebruiken, want in de taal der „ oude Celten betekent 't woord *Honing* zo wel *Geers* als *Honing*. He- „ zou zo veel te min verwonderenswaardig zijn dat deze twee laatste „ woorden van dezelfde wortel afstamden, om dat het geen zy bete- „ kenen terzelfder tyd in een en dezelfde plant, namentlyk de Mais „ gevonden word, gelyk ik aanstonds zal gaan uitleggen. Uit dit a- „ les kan men besluiten dat, ten minsten in de eerste tyden, 't India- „ ansch koorn het gewoonlyk voedsel van byna, al de woeste Vol- „ keren van groot Aziën was.

Ik heb ook enig vermoeden dat de Mais wel het zelfde zou kun-

• De Gom is een soort van graan die in Mingreliën verzamelt word, klein als „ Koriander-zaat, en 't welk redelyk wel na de Geers gelykt, het brengt e- „ halm voort van een duims dikte, en een mans lengte, aan welkers end een air „ daar meer als 300. korrels in zitten, en gelykt niet qualyk na het riet van de „ Indiaansch koorn. Uit deze Beschryving, die uit Chardyn gehaalt is, bly- „ het dat de Gom een soort van Indiaansch koorn is, niet van de gemene soort „ wiens graan aan een grote eykel of knop vast zijn, maar van dat, wiens gra- „ aan het eind van een redelyk langen halm groeit.

VAN

men zyn als het k- „ enigen grond sich „ van een halm met „ een soort van koor- „ halm is, is dit gen- „ koorn niet gemeen „ de onde Egyptenar- „ Zo de Mais, di- „ daar gezaait wierd „ werk van maakte, „ van Europa verdw- „ voor dat zy 'er wee- „ van de nieuwe We- „ wierd, 't geen daa- „ ven. Men heeft 'er „ waar van de Schryv- „ Want schoon zy he- „ koorn hebben, die „ nergens daar te lan- „ yst. Daar zyn zee- „ men om deze plan- „ het nergens anders e

T W I

IN Kanada vallen d- „ 't werk. Zy za- „ de gene hoort die „ zyn de Sesamum, „ wel om dat dit sobri- „ frastus en Plinius Th- „ zaaien en maaien ma- „ derzins dit aan een „ gebruik van Nieuw- „ van tarwe of Francis „ of Mey zaait, en in „ derlyker delen zaait „ Het eerste dat men „ garen en die te bran- „ te bequaam te make- „ te ontfangen. Hier „ min als van andere „ gebruik hun onbeke- „ men het niet een „ aan een langen steel „ keren die luchtig om „ De landen, die „ den en vorens verde- „ een drie voeten in h- „ kluit, en in ieder ge- „ men zorgvuldig toed

men zynzins het koren der oude Egyptenaren. 't Geen myn giffing enigen grond fchyn by te zetten, is de droom van Fario, alwaar men een halm met zeven airen gefproken word. Maar nademaal 'er een foort van koren met verfcheide airen op een en den zelfden halm is, is dit genoeg om myn giffing te ontzenuwen, schoon dit koren niet gemeen is, en dat het zelfs niet op de Geerst past, die de oude Egyptenaren plachten te nuttigen.

Geest.
41. v. 22.

Zo de Mais, die men ten tyde van Plinius te Rome bragt, daar gezaait wierd, blykt het klaar, dat men 'er naderhand weinig werk van maakte, om dat zy daar zo wel als in de overige delen van Europa verdwenen is, daar men ze niet weer gezien heeft, voor dat zy 'er weer op nieuws uit West-Indien, na de ontdekking van de nieuwe Wereld, of wel uit Azien en Tartaryen gebragt wierd, 't geen daar aan den naam van Turks koren heeft doen geven. Men heeft 'er alzo weinig werk in Oost-Indien van gemaakt, waar van de Schryvers, die ik aangehaalt heb, gefproken hebben. Want schoon zy hedendaags noch de Mais en andere foorten van koren hebben, die by ons in gebruik zyn, bedient men zich byna nergens daar te lande zo wel als in Egypte en Turkyen, als van ryst. Daar zyn zeer weinig Provintien in Europa, die de moeite nemen om deze plant voor te keken, en die het noch doen, doen het nergens anders om als om de boeren of de vogels te voeren.

T WEDE H O O F T S T U K.

IN Kanada vallen de Vrouwen zo dra de sneeuw gefmolten is aan 't werk. Zy zaaien in den herfst niet, om dat de Mais onder de gene hoort die men Zomer-zaden (*astiva*) noemt; als daar zyn de Sefamum, Geers, Spelt, en de andere veld-gewassen, of wel om dat dit foort van graan na het koren gelykt dat door Theophrastus en Plinius *Trimeftre* genoemd word, om dat 'er tuffchen het zaaien en maaien maar drie maanden van noden waren, zo men anderszins dit aan een byzondere foort moet toefchryven; want het gebruik van Nieuw-Vrankryk doet ons het tegendeel in alle foorten van tarwe of Franfch koren zien, dat men eerst in de maand April of Mey zaait, en in Juli of Augufti inzamelt. In Florida en de Zuidelyker delen zaait en zamelt men de Mais twemaal 'sjaars in.

Akker-
bouw.

Het eerste dat men aan de Akkerlanden doet is de stoppels te vergaren en die te branden. Vervolgens roert men de aarde om, om te bequaam te maken om het zaad, dat men daar in werpen wil, te ontfangen. Hier toe bedient men zich van geen ploeg, al zo min als van andere werktuigen van den Landbouw, waar van het gebruik hun onbekent is, en die zy ook niet nodig hebben. Zy maaien het met een stuk krom hout, dat drie vinger breed, en aan een langen steel vast is, hier mee klouwen zy de aarde, en keren die luchtig om.

De landen, die men bezaaien moet, worden niet in braaklanden en vorens verdeelt als in Europa, maar in kleine ronde kluiten van drie voeten in het overrond. Men maakt negen gaten in ieder kluit, en in ieder gat werpt men een graan Indiaanfch koren, dat men zorgvuldig toedekt.

Alle

Alle de Vrouwen van het Dorp slaan de handen te zamen voor zo ver het zware werk betreft. Zy maken verscheide talyke troepen uit, na de verscheide quartieren daar zy haar akkers hebben, en zy gaan van 't ene veld tot het ander over, helpende zich onderling. Dit geschied met zo veel te minder moeite, en te meer vaardigheid, om dat de landen door geen heggen of grachten van elkaar gescheiden zyn, en alle te zamen maar een stuk schynen uit te maken, zonder dat zy daarom twiiflen over de landpalen die ieder een wel te onderscheiden weet.

De Landvrouw by wie zy werken, deelt aan ieder van de arbeiders het zaad uit, dat zy in kleine teene korfjes van vier of vyf vingers hoog en even zo breed ontfangen, zo dat zy de menigte van graan die zy haar geven kunnen uitrekennen.

Behalven de Mais zaaien zy boontjes, pompoenen van een andere soort als de Franche, watermeloenen en grote zonnebloemen. Zy zaaien de bonen naast haar Indiaans koorn, waar van het riet of de halm haar tot steunfel dient, gelyk de Olm aan de wyngaards rank. Zy maken byzondere bedden voor de pompoenen en watermeloenen, maar voor en al eer zy die op haar akkers zaaien, bereyden zy een zwarte en luchtige aarde toe, waar in zy die tusschen twee schorslen in haar hutten boven haar haartsleden doen uitspruiten.

Zy houden haar landen zeer zinlyk, en wieden 'er zorgvuldig alle onkruid tot den oefft uit. Daar is ook een gezette tyd toe, om in 't gemeen te werken, en dan neemt ieder een bundel kleine stokjes met zich, die een voet of anderhalf lang zyn, en ieder een byzonder teken hebben en met vermillioen versiert zyn. Deze dienen haar om den taak, die ieder in 't werk afdoen moet, aan te wyzen.

De Oegstiyd gekomen zynde zamelt men het Indiaans koom in, dat men met de bladeren die de air omringen en de kelk daar van uitmaken, uittrekt. Deze bladeren daar sterk aan vast zynde, dienen om ze aan rissen te binden, gelyk men met de uien leeft : Dit aan een rissen is zonder twyfel een feest gelyk de Ouden hadden, die z y Ceres-feeften noemden, en ter ere van deze Godin vierden.

Het geschied by nacht op het veld , en dit is de enigste gelegenheid waar by de mannen , die zich noch met zaien noch maaien bemoeien , van de vrouwen geroepen worden , om haar te helpen. Ik weet niet of hier niet een overblyfsel van eenige godsdienstige oeffening onder schuilt. Ik heb 'er de byzonderheden niet van onderzocht , maar het is waarschynelyk dat men de instelling daar van aan den godsdienst verschuldigt is. Ik spreek hier maar alleen van het gebruik van Noorder-Amerika , ik ben niet genoeg onderrecht wat 'er elders omgaat , en de Schryvers die ons van de Zuider-Amerikanen gesproken hebben , vergenoegen zich met in 't algemeen te zeggen , dat de mannen voor eerloos zouden gehouden worden , zo zy het werk , dat de Vrouwen opgelegd is , aantroffen.

Diodorus van Siciliën verhaalt van de eerste Volkeren van Groot-Brittanje, dat zy de airen van den halm gefcheyden hebbende, die

in onderaardsche sch
die zy nodig hadde
en dat zy zich met e

Onze wilde Vrouwen
fche kelders, om 'er
ren, die zy anders v
nen bevryden.

Die zijn grote gat
voeten diep, van bi
aarde bedekt. De
der nood van de vor
ye bedekt, haar bev

Wat het koorn a
den van nood, legg
hun hutten te lichte

Te Tsonnontouan
daante van torentjes
kanten luchtgaatjes
en het graan niet be
algemene schuren, o
ling van maakt, na

getal van personen
men het koorn in d
den haart op palen
haartsteden optrekt
maar onttneemt het a
In den winter wanne
het in grote kisten v
neemt 'er telkens zo
men zaajen wil laa
voor dat de zaaiyd

DER

IK heb hier boven
ondersteunen dat
tot voornaamste voe
na Amerika verhuif
hun koorn toeberey
van onze Wilden v
Dit moet ik uitlegge

Et torre

Men hoeft zich o
van het woord *Ad*

in onderaardsche schuren leyden, daar zy daaglyks den voorraad die zy nodig hadden uithaalden, beginnende van de oudsten af, en dat zy zich met deze gestote en gemale granen geneerden.

Onze wilde Vrouwen maken op haar land van deze onderaardsche kelders, om 'er haar pompoenen en andere vruchten in te sluiten, die zy anders voor het strenge winterseizoen niet zouden kunnen bevryden.

Die zyn grote gaten die zy in de aarde maken, van vier of vyf voeten diep, van binnen met schorslen bekleed, en van boven met aarde bedekt. De vruchten houden 'er zich volmaakt wel in, zonder nood van de vorst te hebben, waar van de sneeuw, die dezelve bedekt, haar bevryd.

Wat het koorn aangaat, ver van het te begraven, ten zy in tyden van nood, leggen zy het op grote slaken en op het afdak van hun hutten te luchten.

Te Tsonnontouann maakt men schuren van schorslen, in de gedaante van torentjes, op verheve plaatzen, en men maakt aan alle kantten luchtgaatjes in de schorslen, op dat 'er de wind door spelen en het graan niet beschimlen kan; te Florida brengt men het in de algemene schuren, daar men het laat, tot dat men daar de uitdeling van maakt, na mate van de nooddrift van ieder huisgezin, en 't getal van personen waar uit het bestaat. Na een zekeren tyd laat men het koorn in de hutten op dwarsstaken drogen, die rondom den haart op palen rusten; de rook, die dag en nacht van hun haartleden optrekt, maakt het koren op den duur wat zwart, maar ontnemt het alle vochtigheid die het zou kunnen bederven. In den winter wanneer het heel droog is dorst men het, en legt het in grote kisten van schorslen, waar van ik gesproken heb, en neemt 'er telkens zo veel uit als men nodig heeft. Het koorn dat men zaajen wil laat men in den rook leggen, en dorst het niet voor dat de zaaityd gekomen is.

DERDE HOOFTSTUK.

IK heb hier boven een vierde reden aangehaalt om myn giffing te ondersteunen dat de Maïs by de Ouden bekend was geweest en tot voornaamste voedzel gestrekt, ten minsten aan de Volkeren die na Amerika verhuist zyn. Dat was de wyze, waarop de Ouden hun koorn toebereydden, om het te kunnen nuttigen, daar die van onze Wilden volkomen wel mee schynt over een te komen. Dit moet ik uitleggen.

Niets is bekender als de gewoonte die de Ouden hadden van hun graan, eer zy dat tot meel maakten, te roosten. Onder oneindige getuigenissen der Ouden zal ik my vergenoegen met dit vers van Virgilius aan te halen.

Et torrere parant Flammiſ & frangere Saxo

Men hoeft zich ook maar te erinneren 't geen ik van de afleiding van het woord *Ador* (naam dien men aan het *Far* gaf) van het werk-

*Virg. l. 3.
1. 2.
weid. 23.
133.*

Apoll.
Rhod. lib.
1. v.
1073.

werkwoord *Adrar* gezegt heb, om dat men het voor het malen roofte. Apollonius van Rhodus geeft ons te verstaan hoe oud dit gebruik was, uit het geen hy ons van den druk der Argonauten en der Dolioniers over den dood van hun Koning Cyzikus verhaalt; want die was zo groot dat zy verscheide dagen geen moeds genoeg hadden om hun koorn te laten malen, maar dat zy hun leven in droefheid versleten, etende nu en dan enig graan zo als het was, heel raauw, en zonder het zelfs te hebben doen rooften.

Het meel dat men van dit koorn, zo in de asch gebraden, kreeg, wierd veel smakelyker, het graan zelfs viel gemaklyker te malen en ontblootte zich te lichter van zyn zemel of eerste vlies.

Hesiod.
opera
& Dies
v. 451.

Voor dat zy het gebruik van de molens hadden, braken zy hun koorn in houte mortieren, met stampers van dezelfde stof. Hesiodus geeft ons de maat van den vyzel en den stampers der Ouden en onzer Wilden met deze woorden. „Hakt my een vyzel van drie voeten hoog, en een stampers van drie ellen.“ * Pylumnus was 'er de vinder van; hierom wierd hy van de Herders en Veldelingen geëert, die zich noch lang na dat de molens reeds uitgevonden waren, van deze wyze om hun graan te bereyden bedienden, niet in staat zynde om de onkosten, die 'er om het op de Heren-molens te laten malen vereischt wierden, goed te maken. Karo stelt ook den vyzel en stampers onder de boeren-gereedschappen van zyn tyd.

Cato de
re Rustic.

De Pizo's kregen hun naam van deze wyze van het koorn te stampen, gelyk verscheide andere Roomsche familien na verscheide soorten van koorngewassen of groentens, die by hen in gebruik waren, genoemd werden. By voorbeeld de Fabien, de Lentulischen en de Cicero's, die hun naam van de bonen, linzen en erwetjes ontfingen.

Plin. lib.
18. c. 11.

Men noemde de Bakkers ook *Pistoris a Pilo* of *Pisilla*. Gedurende de vyfhondert eerste jaren na de stichting van Rome, waren 'er geen openbare Bakkers; en toen zy begonnen ingevoerd te worden, waren zy terzelfder tyd Molenaars, Bakkers en Koks.

Men maakte geen brood als uit lekkerny, gelyk men hedendaags taarten en ander gebak maakt. De Burgers maakten het te huis, en dit was het vrouwewerk, gelyk het noch hedendaags onder het gemeen by de meeste Natien is. Het gemeen en gewoonlyk voedsel was een soort van bry, van meel gemaakt dat in 't water geweekt was, of een pap als de Farro der Italianen. Plinius en Valerius Maximus geven hier van twee heerlyke getuigenissen.

Plin. lib.
18. c. 8.

„'t is klaar, zegt Plinius, dat de Romeinen langen tyd van pap „en niet van brood geleefd hebben. „Onze Voorouders, zegt de andere, „waren zo sober van leven, dat zy meer werk maakten van bry als van brood. Dit drukt Juvenaal levendig, gelyk hy gewoon is, uit, in de vergelyking die hy van de Zeden der Romeinen van zyn tyd, met die van huane Voorouders maakt.

- - - Quint

* Servius in lib. IX. *Aeneid. init.* Pylumnus pinfendi frumenti usum invenit inde a pastoribus colitur, ab ipso etiam pilum dicitur.

t malen
oud dit
uten en
erhaalt ;
genoeg
leven in
et was,

kreeg
malen en

zy hun
Hezio-
uden en
van drie
was 'er
ngen ge-
waren,
in staat
te laten
den vy-

oorn te
erfichey-
gebruik
entuluf-
erwetjes

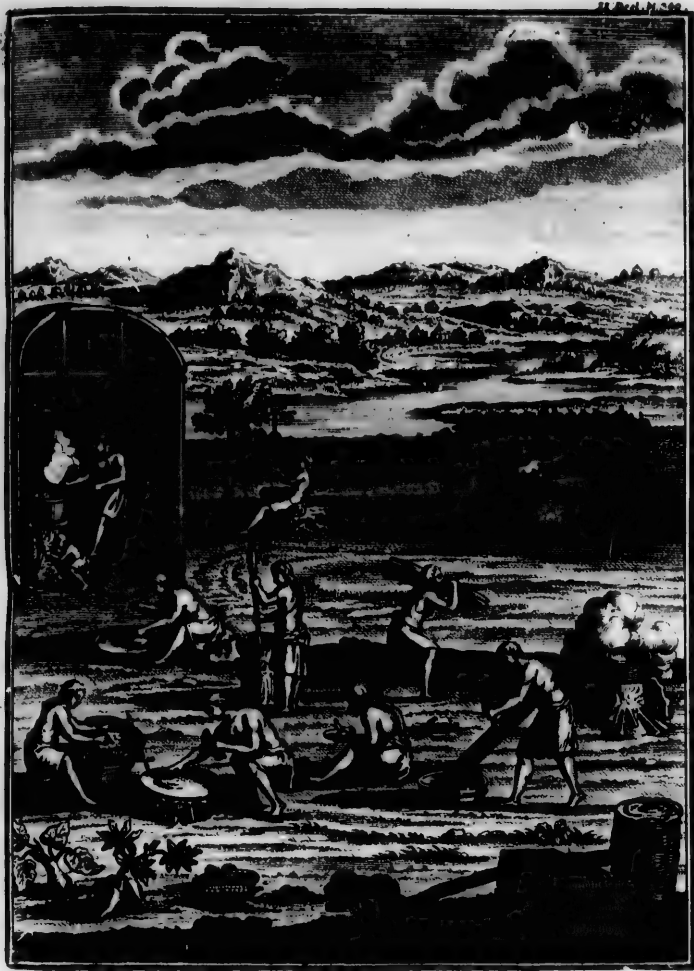
Gedu-
waren
te wor-

endaags
te huis ,
nder het
k voed-
ater ge-
en Valc-

van pap
n, zegt
k maak-
e, gelyk
der ko-

- Quin

n invenit

Dit meel, in schen leven, en zy hadden; maar was, lieten zy het *tum of Pulmentarium*

Want het *Pulm* ken, en dat men n verstrekte; maar toebereydzel van v plaats men het mo begon te worden.

Men gaf den Ro waarfchynelyk om behielden, want zy zelfs gaven den ze Licetus verzekert i de Perzianen, by de Grieken in zwa

Want schoon Plin het tegendeel fchyn *quam Italia potente* het dezelve zaak o *Puls* alzo weinig in *ta* in Italien. Men

gen, met te zeggen maar dat de stof v want het geen men gerst, en 't geen m halven heeft Plinius dat het een in Italie volgens het geen ik beyde deze Naticn ste-meel gebruikend

Deze soberheid d tyden, was hun van Een soldaat droeg klein zakje meel ha

Zyn maaltijd ko en de Veldheren ze hun dích van den ren de troepen alr plaats na de andere pracht en de lekker den zyn ingesloopen koften te gronde,

Quin & magnis fratribus turum
A serbo & iulco redentibus, altera cana
Amplior, & grandes sumabant pulvisibus olla.

Dit meel, in schoon water geweekt, was de grond van het menschelven leven, en zy beholpen zich daar mee wanneer zy niets beters hadden; maar wanneer zy vleesch hadden, van wat soort dat ook was, lieten zy het met deze pap koken. Dit noemde men *Pulmentum* of *Pulmentarium*.

Want het *Pulmentum* was geen gerecht dat men alleen liet koken, en dat men naderhand met deze bry ar, die in plaats van brood versprekte; maar of deze enkele en eenvoudige pap, of wel een toebereydzel van vlees dat in deze pap zelfs gekookt was, in wiens plaats men het moes heeft doen komen, toen het brood gemeener begon te worden.

Men gaf den Romeinen den bynaam van pap-eeters of *Pulporarij*, waarschijnlijk om dat zy langer als veel andere Natien dit gebruik behielden, want zy hadden deze gewoonte niet alleen; de Romeinen zelfs gaven den zeiden bynaam aan de Karthagineezers. Fortunatus Licetus verzekert in een van zyn antwoorden, dat deze gewoonte by de Perzianen, by de Karthagineezers, by de Romeinen en zelfs by de Grieken in zwang ging.

Want schoon Plinius van de Grieken sprekende, in deze woorden het tegendeel schynt te stellen. *Videturque tum puls ignota Graecis, quem Italia polenta*: legt Fortunatus Licetus het uit, en zegt dat het dezelfde zaak onder verscheide namen was. Maar dat dit woord *Puls* also weinig in Griekenland in gebruik was, als dat van *Polenta* in Italiën. Men zou het myn's bedunkens, beter kunnen uitleggen, met te zeggen dat de toebereyding in der daad eenderley was, maar dat de stof waar van het gemaakt werd verscheide was; want het geen men *Polenta* noemde, was van meel van gepelde gerst, en 't geen men *Puls* noemde van Far of tarwe gemaakt. Derhalven heeft Plinius, volgens deze uitlegging gelyk gehad te zeggen, dat het een in Italiën zo onbekent was als het ander in Griekenland; volgens het geen ik zelfs gezegt heb van het gemene voedzel van beyde deze Natien, de Romeinen niet als Far, en de Grieken gerst-meel gebruikende.

Deze soberheid der Romeinen en andere Volkeren in de eerste tyden, was hun van een groot behulp tot onderhoud van hun legers. Een soldaat droeg zyn leefstocht met zyn meubeltjes. Aan een klein zakje meel had hy lang genoeg.

Zyn maaltyd koste hem weinig moeite en geld: de Officiëren en de Veldheren zelfs zonderden zich weinig in 't toebereyden van hun diens van den simplen krygsknecht uit. Op deze wyze waren de troepen altyd op de been, altyd vaardig om van de eene plaats na de andere daar men ze hebben wilde te trekken; en de pracht en de lekkerheid, die in onze dagen onder de Oorlogsgelden zyn ingesloopen, hielpen den Staat niet door buitensporige onkosten te gronde, die men genoodzaakt is aan mondwaren te be-

Plin lib.
18. c. 8.

Wat
Puls,
wat Po-
lenta
was.

sleden, meer als aan alle andere krygsbehoefkens, en deden de beste ondernemingen met wilslukken die een vaardigheid vereischten, dewelke zo het seyl, of met grote toehereydzelen niet over een te brengen is. Eindelyk deze soberheid verichafte den Staat sterke, forlle, moedige mannen, bequaam om honger en dorst uit te slaan, die meer bedacht waren om den vyand te gaan opzoeken, als om hun toerusting te redden; en die, door geen goeder ontzenuwt zynde, geen eer selden in open tafel in het veld te hebben gehouden, doende daar het lekkerste en prachtigste dat de overvloed verschaffen kan, opdischen.

Schoon het brood van geen algemeen gebruik was, is dezelfde oorsprong evenwel zeer oud. Het eerste soort was van dat gene dat men onder de asch braadde, waar van de H. Schrift zo dikwils gewag maakt. Het ander was van dat slag dat men in een arde of yzere pan bakte, want dit verslaan de Schryvers door de woorden *Firmus* en *Cilbanus*. Dit slag van brood had verscheyde namen, die men by *Athenus* en *Kato* zien kan. Deze verscheyde namen konden van de verscheyde plaatzen komen daar men het maakte, of van de verscheyde ingredienten. Want behalven de verscheyde soorten van meel, dat 'er de hoofstof van was, deed men 'er oly, merg, honing, vruchten, sterkers, anys, kardamom, slaappollen-zaat, enz. in.

VIERDE HOOFSTUK.

DE Sagamité der Wilden is anders niet als dit soort van bryvan hun Indiaans koorn gemaakt, dat onder de asch gerooft, met kracht van armen in houte mortieren gestampt, door grove builen van kleine takken die aan malkander gehecht zyn gedreven is, en door schorssen of buigende korfsjes, van biezen gemaakt, gewant is. Ik weet niet waar het woord Sagamité van daan komt, waar van de Franschen van Kanada zich bedienen om deze pap te betekenen, die de Irokoizen in hun spraak *Onnontara* noemen. Misschien is het een woord dat uit enige tongval van de Algonkynsche spraak gehaalt is. Wat hier van zy, het is in Kanada in de verdorven taal tusschen de Franschen en Wilden aangenomen. De Irokoizen en de Huronnen spreken het *Sagouité* uit.

Alle morgen bereyden de Vrouwen deze Sagamité, en zetten het tot onderhoud van het huisgezin te koken. Voor dat de Europeers hun van over zee ketels gebracht hadden, bedlenden zy zich van pottbakkers vaten, die zy heel aartig wisten te maken, gevende daar van onderen een ronde gedaante aan, maar die van boven heel breed uitlep, en na de zelve in de zon te hebben laten drogen, bakten zy die op een langzaam vuur van schorssen gemaakt. De omzwervende Natien hadden maar houte ketels, die zo bros niet waren en lichter om te vervoeren. Hier in lieten zy het vleesch koken, gojende in het water enige gloejende keyen na malkander, die dit water allengsjes heet maakten, en het genoeg deden koken voor luiden, die zich met half raauw vleesch vergenoegen.

De Sagamité gemaakt zynde, deelt men die in zo veel keteljes

of schoteljes uit, als 'er personen in leven aanvallen, ge uurwyzer, die vult men een groot men kan, en die komen bezoeken, dorp zelfs behoren.

De eerwaardige gen over *Genesis*, de gasten gemeenlyk quamen als na de ja tien dagen, zon.

Dit is ook het e by wien de gastvry en dit stomme kon als onze buigingen schynen ten opzich en met van de reys.

Wie by hen ink of men zet hem zo der komplimenten reden waarom hy

De Brazilianen, ten hier na jegens 't vervolg zal uidele gewoonte hebben

lyk by de Hebr De Sagamité alle nen zelfs dat zy hezelve niet met vle

Zy zouden zo d wel doen, zo zy d gens hunne gronde spaarzamen aart te alles op te eten zo (als of zy nooit ge en zonder klagen u

In 't eerst meen voorzichtigheid, n heb ik bevonden d der hunne wetten den.

Een burger, als een goede jacht of den uirdelingen aar doen, en diergelyk den het niet durve der hun goeden na

of schoteljes uit , die van boomsthorffen of wortels gemaakt zyn , als 'er personen in de hut zyn , die daar altyd na haar lust en behieven aanvallen , by dag of by nacht . De honger is by hen deenigste uurwyzer , die de uren van de maaltyd regelt . Behalven dat vult men een grote schotel , die men de schotel van de gasten noemen kan , en die men al de personen voordischt , die hen in de Hut komen bezoeken , 't zy dat het vreemdelingen zyn of dat ze tot het dorp zelfs behoren .

De eerwaardige Vader Don Augustyn Calmet in zyn aantekeningen over Genesis , heeft zeer wel aangemerkt , dat in de helde-tyden de gasten gemeenlyk niet zeyden wie zy waren , noch van waar zy kwamen als na de maaltyd ; dikwils wachte men zelfs drie , vier , ja tien dagen , zonder daarna te vernemen .

Dit is ook het eerste kompliment dat alle de Amerikanen maken , by wien de gastvryheid niet minder geheiligd is als in de Oudheid ; en dit stomme kompliment is zeer welsprekend , en veel redelyker als onze buigingen des ligchaams en vragen , die te onpas moeten schynen ten opzicht van luiden , die men moet veronderstellen moe en maz van de reys te zyn .

Wie by hen inkomt is welkom , naauwelyks is hy ingetreden , of men zet hem zonder te spreken eten voor , en hy zelfs eet zonder komplimenten te maken voor dat hy den mond opdoet om de reden waarom hy komt te verklaren .

De Brazilianen , de Slouzen en enige andere Volkeren gebruiken hier na jegens de vreemdelingen veel plechtigheden , die ik in 't vervolg zal uitleggen . Daar worden 'er noch gevonden die de gewoonte hebben van hun de voeten te wasschen , 't geen zo heilighlyk by de Hebreëuwen onderhouden wierd .

De Sagamité alleen is een zeer holle spys , en de Wilden bekenen zelfs dat zy hen niet zeer lang voeden zou kunnen , zo zy dezelfde niet met vleisch of visch smakelyk maakten , 't welk dient om ze te binden en daar een ligchaam en smaak aan te geven .

Zy zouden zo dikwils geen lekkere beetten ontberen , als zy nu wel doen , zo zy die een weinig beter wisten te sparen . Maar volgens hunne gronden is het hun byna onmoglyk een zuinigen en spaarzamen aart te hebben : 't is by hen een aangenomen gebruik alles op te eten zo lang zy wat hebben , al zouden zy 'er van barsten (als of zy nooit gebrek konden krygen) en den honger met gedult en zonder klagen uit te staan , als zy niets meer hebben .

In 't eerst meende ik dat het beestigheid was , en gebrek van voorzichtigheid , maar na de zaken rypelyk overwogen te hebben , heb ik bevonden dat zy op generly wyze anders kunnen leven , zonder hunne wetten van beleeftheid en welvoegelykheid te schenden .

Een burger , als hy maar een weinig aanzien heeft , moet , als hy een goede jacht of vischvangst gehad heeft , volgens de gelegenheden uitdelingen aan de Ouderlingen , zyn magen en goede vrienden doen , en diergelyke mildadigheden putten alles uit , maar zy zouden het niet durven nalaten , en zouden het niet kunnen doen zonder hun goeden naam te verliezen . Daar zyn ten tyde dat zy hun

bescheyden deel moeten opbrengen, en de gemene onkosten van het dorp helpen dragen in de gasmalen, die altyd veel verslinden, om dat 'er het grootste gedeelte van 't dorp op genodigt word. Een man in wiens naam men het seest aanrecht, is verplicht dubbelt bescheyd te doen, en een beleeftheid met een andere te beantwoorden. Ik heb reeds van de gasmalen gesproken waar in alles opgegeten word en niets mag overblyven, en daar men zomtyds genoodzaakt is pannelikkers te brengen, die zich heel wel kunnen schikken om de Ouden en aanzienlyke luiden overal te volgen, om een goede maalyd te knappen, en om hen alles te helpen op-eten wat men hun voordient.

Diergelyke gasmalen, die zeer menigvuldig zyn, en waar men zich tot eer rekent overvloedig en tot overdaad op te diffchen, laten in der daad niet toe dat men gedachten maakt om voorlangentyd voorraad op te doen.

Voor 't overige is het waarlyk de eer die hen dryft. Ik begeer hier geen ander bewys van, als 't geen hen deze zelfde eer in den uitersten nood doet beginnen. Dit is in de jachttijd, waar in zy zo dikwils aan den honger bloot gestelt zyn, dat 'er byna geen jaar is, of daar sterven 'er enige van.

Wanneer in dien tyd een hut van verhongerde lieden een andere troep tegenkomt, wiens voorraad noch niet ten enemaal op is, delen de laatstgenoemde met de nieuw aangekomene de weinige mondkost die zy noch hebben, zonder te wachten dat men hen daarom vrage, schoon zy daar door in 't zelfde gevaar van te vergaan raken, waar in zich die gene bevonden die zy tot hun kosten met zo veel beleeftheid en grootmoedigheid helpen. In Europa zouden wy in diergelyke gevallen weinig plaats voor zo een edelmoedige mildadigheid vinden.

De nood, waar in zy zich door diergelyke mildadigheden bevin-den, noodzaakt hen om zonder ondericheyd van alles te eten, en het goed te vinden. Gelyk zy in hun overvloed het vleisch geen tyd gunnen om te besterven, dat zy het noch gants levendig in de ketel steken, of aan kleine houte speetjes laten braden, die zy met 't ene end in den grond steken, en omdraaien wanneer het aanene kant gaar is, op dat het van de andere kant ook een beurt kryge, maken zy 'er ook geen zwarigheid in stinkent en byna verrot vleisch te eten, wanneer zy geen ander hebben. Zy schuimen de ketel nooit, uit vrees van iets te verliezen. Zy kookten 'er hele kikvorschen in, en slikken die zonder schroom door. Zy drogen de darmen van Rheebocken zonder die van hun vuiligheid te ontfasten, en vinden in die te eten dezelfde lekkerny als wy in een snipje met zyn drek.

Zy drinken het vet van Beren, zeewolven, palingen enz, zonder daar wat na te vragen of dat vet geyl en stinkent is. Na kaarsongel likken zy vingers en duimen. Zy hebben noch de eikels niet verlaten, die de bosschen van Dodona zo beroemt maakten, alleen koken zy ze dikwils in water op, om de bitterheid weg te nemen. Zy zaamen zorgvuldig de vrucht der beukebomen, en snerken die op. Met vermaak eten zy aartappelen, verscheyden

smaak-

smaakloze wortelen, zy geven hun den smaak van dat andere hen m

Om een boom te om ver, zonder de jaren uit zoude die niet zaaien no een soort van mosse nensle of tweede sch

geven de Irokoizen van *Rontaks*, dat i van de Karaiben, aan hun droefgeel het zuur van de n vrouwelyke sex, o houtskool ziet eten

De Wilden die het vleisch, en 't zy 'er hun jaarlyk tyd, zo zy kunnen dit koorn allerlei salfte en smakeloze anderen en te verbe

Wanneer het Ino fruit men het een v zeer lekker. Men koorn.

Na het met bolf de bladen, die het ten, dan ontbolster drogen, en men v deze wyze smaakt Daar is een soort d doen stinken. Dit het water of liever vuil water dat 'er a afleken en 'er na het met zekere afsc aan geven. Dit gr wel gewasschen en zy ieder graan tuffc koken. Ik heb my gelegd, om een ne daar ik niet graag n

De verdraaglykhe kens zo als de gero men zyn, dan heeft die redelyk goed is van, die zy *Ogaru* zo dra het de warmte vertoont.

smaakloze wortelen, en allerlei soort van wilde en bittere vruchten; zy geven hun den tyd niet van ryp worden en groeien, uit vrees dat andere hen mochten voorkomen, en die wegnemen.

Om een boom te kaalder te maken, hakken zy hem by den voet om ver, zonder zich te bekreunen wat voordeelen zy 'er de volgende jaren uit zouden kunnen trekken. De Algonkynen en de gene die niet zaaien noch elendiger zynde, zyn zomtyds genoodzaakt een soort van mos, dat men ingewant der rotzen noemt; de bin-nenle of tweede schors, en de knoppen der bomen te eten. Hierom geven de Irokoizen aan de Algonkynen geen anderen naam als die van *Rontaks*, dat is te zeggen *boomvreeters*. Vader du Tertre zegt van de Karabien, dat zy zomtyds rechte aarde eten, 't geen hy aan hun droefgeeltigen en zwaarmoedigen aart toefschryft, die in het zuur van de maag een ongeregelde lust verwekt, gelyk in de vrouwelyke sex, die men in zommige ziekten met vermaak kryt en houtskool ziet eten.

De Wilden die koorn hebben, sparen het een weinigje beter als het vleesch, en 't geen zy voor lekkerny aanzien; zy maken dat zy 'er hun jaarlykchen voorraad aan hebben, en zelfs voor langer tyd, zo zy kunnen. Wanneer zy 't overige missen, maken zy tot dit koorn allerlei faussen, om door verscheyde toebereydingen het lalle en smakeloze dat dit licht voedsel zou kunnen hebben, te veranderen en te verbeteren.

Wanneer het Indiaansch koorn noch teer en byna melkachtig is, fruit men het een weinig op, zonder het uit te bolsteren, dan is het zeer lekker. Men maakt ook op deze wyze voorraad van dit tere koorn.

Na het met bolster met al te hebben opgekookt, doet men 'er de bladen, die het omringen af, en men laat het een weinig roosten, dan ontbolstert men het, men laat het in de zon op schorffen drogen, en men verpaart het tot betere gelegenheden, want op deze wyze smaakt het beter en maakt de lekkerste Sagamité uit. Daar is een soort dat zy in de moerassen doen verrotten om het te doen stinken. Dit koorn zyn zy als dol na, en wanneer zy het uit het water of liever uit de slijk halen, ziet men hun met vermaak het vuil water dat 'er afloopt, en waar van de stank onverdraaglyk is, afleken en 'er na snakken. De Wildinnen hebben een wyze om het met zekere aschen op te koken, die daar een verhevener smaak aan geven. Dit graan stampen zy niet in mortieren, maar na het wel gewasschen en in kokent water geweekt te hebben, kneuzen zy ieder graan tusschen twee stenen, of laten het heel in de ketel koken. Ik heb my op de regels van haar kokery niet genoeg toegelegd, om een net verhaal van al haar faussen te kunnen geven, daar ik niet graag mee te doen had.

De verdraaglykste wyze om hun koorn te eten, is myn's bedun-kens zo als de geroofte granen van onder de asch van daan geno-men zyn, dan heeft het een kleinen verbranden smaak gekregen, die redelyk goed is. Voor al hebben zy 'er een byzondere soort van, die zy *Ogarsta*, en wy *Bloeijent koorn* noemen, om dat het, zo dra het de warmte gevoelt, openfplyt en zich als een open bloem vertoont.

Dit

Dit gaat alle de andere in smakelykheden te boven. De Franschen houden 'er veel van, en de Wildinnen laten niet na die personen die haar bezoeken en die zy een byzondere eer willen aandoen, daar op te onthalen.

Zy maken zomtyds brood van haar Mais, ik zeg zomtyds, en uit lekkerny; want zy zouden 'er geen algemeen gebruik van kunnen maken, dewyl haar velden na mate van haar arbeyd haar geen koorn genoeg verschaffen, om de onkosten en het werk dat 'er toe vereischt word goed te maken.

Niet is 'er zwaarder en smakelozier, 't is een klomp deeg van haar meel, die slegt gekneed is, zonder gult of zout. Zy winden het in bladeren van indiaansch koorn, en laten het onder de asch braden of in de ketel koken. Zy doen 'er somtyds oly, vet, bonen en vruchten in. Deszelfs smaak is op deze wyze noch lelyker, maar voor den mond van een Wildeman is het een heerlyke en Vorstelyke spys. Dit brood kan niet goed gehouden worden, en is nergens goed voor als om zo heet van de kolen te eten. Ik heb in Italiën een soort van brood gezien, dat byna eveneens was, dat men aan het gemeene volk verkoopt. 't Is een zware klomp deeg, met saffraan gemengt, die het geel doet uitzien, en daar amandelen of gebrande amandelen pralynen ingebakken zyn. Ik heb 'er geen naauwkeurige acht genoeg op gesteld, om de nette toebereyding daar van te weten; maar ik zou geloven dat men een goede maag moet hebben om het te verteren, zo wel als een andere soort van brood, hier weinig van verschillende, dat men in Gaskonjen en Bearn maakt, 't welk uit meel van dit Indiaansch koorn of kleine geers, dat wel gebuult is, gemaakt is, in de landtaal *Cruchade* genoemd.

VYFDE HOOFTSTUK.

DE Schryver van de nieuwe historie van Virginia zegt, dat de Indianen daar te land brood van het zaat van zonnebloemen maken, die zy op hun landen voortqueken. Ik heb niet gezien dat 'er de onzen dit gebruik van maakten. De Wildinnen zaaien 'er zeer weinig van, en maken 'er oly van om zich te smeren, zo wel als van zekere kleine bittere noten en enige andere vruchten of planten.

Ik geloof evenwel 't geen hy 'er van verhaalt, want na allen schyn is de grote zonnebloem, by de Kruidkenners onder den naam van *Heliotropium magnum* bekend, de *Sesamum*, waarvan de oude Egyptenaren en de eerste volkeren brood en oly maakten.

Zommige Natien in het Noorderdeel van Amerika halen haar voedsel uit een soort van koorn, dat de natuur van zelfs voortbrengt, men noemt het *Folle Avoine*, waar van de Franschen den naam tot enige van deze natien hebben overgebracht, 't is een moersellige plant, die redelyk wel na de haver gelykt, maar beter gevoed is.

De Wilden gaanze met hun kanos, als zy ryp is zoeken. Zy schudden de airen maar, die met gemak haar graan laten vallen,

zo dat hun kanoos h
zonder dat zy hoev

Niet alleen weter
en brood tot hun vo
nige voorbeelden va
den. Als daar was
tel *Chara*, waar va
te held kort voor d
diende om zyn leg
leeskolt genoeg ont
gyptenaren zo beroe
den breder in 't ve
ook die wortel, wa
tien zich na den zwa
bedienen, om zich
honger en diere tyd

Daar zyn in West
niet alleen in tyd van
De beroemte is de
die in de eerste Re
Schryvers *Tuca* gene
stergewas, wiens ho
zyn smal, dicht in e
kenneep, zy komen n
groeit, vallen die va
zo dat de boom alty
komt 'er een knop
Deszelfs wortels gel
vallen na den aurt va
wend. Zy hebben l
geraken. Niet dat zy
maar zy krygen een
genschapen verlieze
vind 'er van zes of ze
verven der bladeren

Nademaal de inwo
ken, moet men dez
ene beter als de an
brood. De blaauwe
donkere violette ver
Deze houd zich lang
brood uit. De gryze
en een gryze wortel,
zy veel, zomtyds
komt is redelyk. D
haar bladen genoemt
om ryp te worden,
brood daar van is ze
om haar hout, is een
wortels verfmelten h

zo dat hun kanoos haast vol zyn, en hun voorraad gaauw opgedaan, zonder dat zy hoeven te ploegen of te zaaien.

Niet alleen weten de menschen van de koorngewassen hun meel, en brood tot hun voedsel te maken. De oudheid verschaft ons menige voorbeelden van verscheide wortels die tot die gebruik dienden. Als daar was de bolachtige wortel van de Asfodelus, de wortel *Chara*, waar van by Cezar gesproken word, en daar deze grote held kort voor den beroemden slag van Farzalien zich van bediende om zyn leger de kost te geven, 't geen uit Epyten geen leeskost genoeg ontging. Zodanig was de papier-plant, by de Egyptenaren zo beroemt, en waar van wy gelegenheid zullen hebben breder in 't vervolg te spreken. Zodanig was in onze tyd ook die wortel, waar van het gemene volk van een onzer Provincien zich na den zwaren winter van 't jaar 1709 zich met nut wist te bedienen, om zich van den uitersten nood te bevryden, daar de honger en diere tyd hen anders in zouden gestort hebben.

*Ceser de
Bellis.
vol. 1. 3.*

Daar zyn in West-indien verscheide wortels waar van men zich niet alleen in tyd van nood, maar zelfs in 't gemene gebruik bedient. De beroemte is de *Maniok* of *Mandiok*, die dezelve is als de gene die in de eerste Reysbeschryvingen en in die van de Spaansche Schryvers *Tuca* genoemd word. Deze plant is een soort van heestergewas, wiens hout zeer krom en teer is; de bladeren daar van zyn smal, dicht in een gedrongen, wat langachtig als die van de kennep, zy komen niet al te gelyk voort; maar na mate dat de plant groeit, vallen die van beneden af, en die van omhoog schieten uit, zo dat de boom altyd groen is. Op het afvallen van ieder blad komt 'er een knop van de grootte van een boon voor den dag. Dezelfs wortels gelyken de bietkroten, die groter of kleiner vallen na den aart van 't land en de zorgen die men daar toe aanwend. Zy hebben byna een jaar werk om tot volkome rypheid te geraken. Niet dat zy niet langer in de aarde kunnen goed blyven, maar zy krygen een te groten overvloed van sappen, die hun eigenschappen verliezende, dezelve te waterachtig maken. Men vind 'er van zes of zevenderley soort, die men door de verscheide verven der bladeren en schorslen onderscheyd.

Nademaal de inwoners van de wortel alleen hun voedsel trekken, moet men deze verscheide soorten kennen, waar van de eene beter als de andere zynde, ook beter meel geven en beter brood. De blaauwe Maniok heeft een dikke schors, van een zeer donkere violette verf, maar boven op is zy zo blank als sneeuw. Deze houdt zich langst in de aarde goed, en levert het smakelykste brood uit. De gryze Maniok heeft een gryze schors aan zyn hout, en een gryze wortel, maar deze is zeer ongelyk; zomtyds brengt zy veel, zomtyds zeer weinig voort, het brood dat daar van komt is redelyk. De groene Maniok, dus na de groenheid van haar bladen genoemd, heeft niet boven de tien maanden van noden om ryp te worden, maar kan niet lang in den grond duren: het brood daar van is zeer goed. De witte heeft een witachtige schors om haar hout, is eerder ryp als alle de andere soorten, maar haar wortels versmelten heel tot water, zo dat schoon het meel van een

schone goud-kleur is, en van een zeer goeden smaak, zy van weinig nut zynde ook van weinig gebruik is; en daar zyn 'er weinig andere als die gene wiens voorraad niet lang duurt, die dezelve planten om haalt weer andere voorraad te krygen.

Daar is noch een andere soort die wegens de gedaante weinig van de witte verscheelt; zy valt schaars op de Eilanden, maar is gemeen op het vaste land; zy word rauw gegeten, gebraden, gekookt of hoe men anders wil, zonder 'er het sap uit te drukken, 't geen men met de andere soorten van Maniok niet doen zou durven, dewyl haar sap een van de vaardigste en doodelykste vergiften is.

't Is zonderling dat een zo heerlyke wortel evenwel zo gevaarlyk is, en zulke droevige uitwerkingen heeft. Want het is zeker dat het vierdedeel van een glas van dit sap een mensch in een viereindeel uur zou doen sterven, zo men hem geen vaardig hulpmiddel ingaf. De Indianen beproeven het dikwils, brengende zich vrywillig met dezen drank omhals, gelyk de Noorder-Wilden met dulle kervel. In 't begin van de verovering der Spanjaarden nodigden deze elendige schepzels, het juk van deze slaverny niet kunnende verdragen, elkanderen uit, om in gezelschap te sterven, en men zag 'er met vyftigen gelyk die zich met dit sap van *Tuca* om hals hielpen. Vader du Tertre gelooft, dat al het quadaardige dat 'er in dit sapen zelfs in de gantsche plant is, niet als uit een overvloed van voedsel voortkomt, dat de maag niet kan verduwen; want schoon het uit den aart doodelyk is werkt het evenwel op een gants andere wyze als de andere vergiften, die een schrikke-lyke gloejing veroorzaken, zo zy heet, of dosheid in de geesten zo zy koud zyn; 't geen men in 't geheel in die gene niet gewaar word, die van dit sap ingenomen of van deze wortel gegeten hebben, maar alleen een vervulling van de maag die hen verstuikt en doet sterven. Daarenboven men vind geen van de edele delen der dieren, die 'er aan gestorven zyn, beschadigt, maar hun maag alleen opgeblazen. Zo dat deze Vader beweert dat 'er dan het zelfde gelchied 't geen men na een hongersnood heeft zien gebeuren aan die gene, die omkomen om dat zy te veel nieuwskoorn gegeten hebben; of wel aan de paarden die drinken na te veel tarw gegeten te hebben, die men evenwel niet van vergif verdenken kan.

't Heeft schyn, dat het schadelijke dat in deze wortel is, zyn slymachtige deelen zyn.

Indedaad dit zelfde sap, dat zo gevaarlyk en zo doodlyk is, word, na dat men het wel heeft doen koken, een zoete honigachtige drank en die goed is om te drinken; het vuur deszelfs rauwheid hebbende weggenomen, of de te grote waterachtigheid die 'er in was hebbende doen vervliegen. De Indianen maken van dit sap alleen beschuiten van een zeer synen en verhevenen smaak, doende het in de zon of op het vuur, dat alle waterachtigheid verteert, dik worden. Zy maken ook van de gedroogde wortel van Maniok zeer goede dranken, en die uitnemen hartsterken voor de zieken zyn. Oviedo zegt dat zy 'er goede boulijons van maken, maar dat wanneer de drank begint koud te worden zy op

*Genz-
les d'O-
viedo,
Hiflor.
Gen. l. 7.
cap. 2.*

*De Laet
In l. Oc-
cid. lib.
15. c. 10.
Oviedo
loc. cit.*

bouden daar van te
dat schoon hy, uit
is, hy evenwel kou
maag niet wel kook
ralle Lant, gelyk o
Maniok gants raauw
evenwel allengsjes z
hou hen zo wel als o
Maar van wat nat
daad de kracht van
ere drie middelen aan
hulpmiddelen zyn o
een deel Ananas sap
sap van slangen-kruie
te lande bekleed zyn
men zich tegen alle
Om dit verderfelyk
den, schillen de Wil
kryven zyze met al h
en ongelijke stenen g
den, en die in een p
nimen breed gestok
gen haar buik, en he
deze wortels te ontfan
biezen gemaakt zyn,
of met het eene end
gen groten steen die
dere end gebonden i
er niets als een droog
als sneeuw is, overbly

Z E S

Dit meel wel gebui
taal *Hibicbet* no
Kassauw-brood op dez
een platte pan, dat zy
niet aan raakt; w
dekken zy die ontren
droog en met geen vo
maakt door en bind het
gebakken is, keren z
en, om; en de kalf
krui.

't Kassauw-brood is
smaak, zommige stelde
op zyn best te eten me
te blyft evenwel heel
te dagen in de zon he
te bereyden dat he

hou

houden daar van te drinken. De reden die zy daar van geven is dat schoon hy, uit oorzaak van de eerste koking, niet dodelyke is, hy evenwel koud zynde zwaar om te verteren valt, en in de maag niet wel kookt. De Wilde Tapatas en eenige anderen van 't platte Lant, gelyk ook de dieren, eten de gevaarlykste soort van Maniok gants raauw, zonder enige toebereyding. Zy moeten 'er evenwel allengsjes zich aan gewennen en al vroeg aankomen, of het zou hen zo wel als de anderen schaden.

Maar van wat natuur dit sap ook mag zyn, nademaal het inderdaad de kracht van het sterkste vergif heeft, wyft Vader du Tertre drie middelen aan de hand, om voor tegengif te dienen. Deze hulpmiddelen zyn oly van olyf met lauw water te drinken, of wel een deel Ananas sap, met enige druppels citroen-sap: of wel het sap van slangen-kruud te nemen, waar mee al de bomen daar te lande bekleed zyn, en dat een onfeilbaar tegengif is, waar van men zich tegen alle soorten van venynen kan bedienen.

Om dit verderffelyke en schadelyke sap van de wortel te scheyden, schillen de Wildinnen ze eerst na het oude gebruik, daar na wryven zyze met al haar macht op een rasp, die van kleine puntige en ongelyke stenen gemaakt is, die aan haar strand gevonden worden, en die in een plank van anderhalf voet lang en zeven of acht duimen breed gestoken zyn. 't Ene end van de rasp houden zy tegen haar buik, en het andere staat in een kuip, om het raspzel van deze wortels te ontfangen, dat zy naderhand in perskuipen die van bieren gemaakt zyn, verzamelen, die onder een pers gezet zynde met het eene end aan een tak van een boom gehangen, met een groten steen die daar tot gewicht aan dient, en aan het andere end gebonden is, word 'er al het sap zo wel uitgeperst, dat er niets als een droog meel dat tot klonters gaat zitten en zo wit als sneeuw is, overblyft.

ZESDE HOOFSTUK.

Dit meel wel gebuilt en doof een soort van teens, die zy in hun taal *Hibichet* noemen, gepasseert zynde, maken zy 'er hun Kallauw-brood op deze wyze van. Zy hebben een aarden vat als een platte pan, dat zy op het vuur zetten, zo evenwel, dat de vlam daar niet aan raakt; wanneer deze pan door en door warm is, beklekken zy die ontrent twe vingeren dik met dit meel dat gantsch droog en met geen vochtigheid doormengt is; de hitte dringt 'er haast door en bind het, en wanneer het genoeg van de eene kant gebakken is, keren zy het met kleine plankjes, die hier toe dienen, om; en de kallauw is byna zo gaauw vaardig als by ons een kruif.

't Kallauw-brood is een goed voedsel en van een zeer goeden smaak, zommige stellen het boven het tarwenbrood, maar om het op zyn best te eten moet het niet boven een dag of twe oud zyn; het blyft evenwel heel lang goed, voor al, wanneer men het enige dagen in de zon heeft laten drogen. Men weet het ook zodanig te bereyden dat het als een soort van beschuit word, daar de

Europeers, die in deze gewesten handel dryven, voor hun langdurige reyzen voorraad van op doen. Het gemeen brood is een halven vinger dik, men maakt het ook dunner, dat noch lekkerder is.

De Wildinnen maken ook van dit meel van de Maniok, zo wel als van dat van Indiaansch koorn, een soort van pap, daar zy haar vleesch in laten koken. Men noemt die in Braziliën *Mingant* en het is niet anders als de *Sagamité* der Noorder Amerikanen. Bende deze soorten van meel hebben een aangename smaak, en zyn zo last niet als het onze is wanneer het van de molen komt. De Indianen eten het dikwils heel droog, zonder dat 'er iets anders ondergemengt is of zonder eenige andere toebereyding.

Behalven de Maniok-wortel en het Indiaansch koorn verschaft het Zuid-Amerika aan zyn inwoonders noch een nieuw behulp in de Patataas, die voor brood kunnen dienen en van zo een heerlyk voedsel zyn, dat men opgemerkt heeft dat die gene die dezelve nuttigen door den bank vet en welgedaan 'er uitzien, een voordeel dat dezelve boven het meel van de Maniok zou moeten doen verkiezen, dat al te opdrogent zynde, nooit vetheid noch goede kleur veroorzaakt.

ZEVENDE HOOFSTUK.

DE Patata is een bolachtige wortel, die kruipende spruiten uitschiet, daar zachte bladen aankomen, van een heel donkere groene kleur, die weinig van de Spinaasie verschilt. Daar zyn 'er van verscheide soorten, die men uit de verf der wortelen onderscheyd, want daar zyn 'er groene, witte, rode, oranje, gemarmelde, enz. alle zyn zy goed. Men legt ze onder de asch te branden of wel in een pot, daar men een weinig water in doet om te beletten dat ze branden, en men dekt ze ter degen toe. Door 't koken worden ze zo murw als kastanien, en hebben byna den zelfden smaak, maar zy zyn veel beter, blyven niet hard voor de maag leggen, en zyn niet winderig als de meeste andere wortelen, en voornaamlyk de grote Limozynsche knollen, daar men ze by zou kunnen vergelyken. Om 'er een verhevener smaak aan te geven, maken 'er de Europeënen een saus over van citroen sap, of van olyf, en piment of lange peper.

De andere levensmiddelen die de Volkeren van 't Zuidelyk Amerika nuttigen zyn zo voedzaam noch zo vast niet als die der Noorder Amerikanen, die allerly slag van dieren hebben die het land en de jacht hun verschaffen. De eerstgenoemde leven meest van visch als van vleesch, zy durven zelfs allerly soorten niet eten de schildpadden in 't byzonder zyn hun alzo zeer verboden alsoe tyds den Troglodyten. Zy eten ook geen varkens vleesch noch Lamentynen. 't Geen zy gemaklyker vinden en zich ook licht mee vernoegeen zyn de krabben en verscheide soorten van schulpvisschen, die zy met een piment of gepeperde saus, daar limoen

* Grote zee-visschen, in Amerika bekend.

sap in komt, eten ken, dat de Euro houden, ze niet m

Maar zo de Noo vleesch hebben, o en overvloed der op voort brengt, king, zo dat zy o anderen voor den

De Maniok wil brengt niet als dro menlyk van het l trent een voet lang De eerste heeft me voort. Na de krui grond aan hoopjes drie van deze stokje toe. Dit hiet men maklyker, maar oo

't is genoeg dat n iok in den grond knop na boven staa den grond zorgvul Maniok sterk geno onkruid verstikt te vruchtbaar, dat een schen voed als zes zyn.

De Patata wil in geroerde aarde slaan

Men maakt 'er galkanderen als hee sprenkels van hart dekt. Deze struike uit in zo groten ove geplant heeft, bedel

Aan de wortel of scheyde gedaante u zyn.

Verscheide Wilde ten, die tot meel g smaklyk genoeg. I vischvangst leven en de zon gedroogt en kenze tot meel gelyk

De Wildinnen dra behalven dat versc Het wonderlingste is nemen om te zaaien dwaling of het gevo

fap in komt, eten, en die zy gemeenlyk zo fterk en zo fcherp maken, dat de Europeanen die van geen zo fterk gekruide ragous houden, ze niet met hen eten kunnen.

Maar zo de Noorder Amerikanen boven hen het voordeel van 't vleefch hebben, overtreffen deze de anderen door de hoedanigheid en overvloed der groentens en vruchten, die het aartryk daar vol op voort brengt, of van zelfs, of met weinig moeite en voortqueking, zo dat zy over al de kost vinden, en zo dikwils niet als de anderen voor den honger blootgeftelt zyn.

De Maniok wil liever gepoot als gezaait worden. Het zaat brengt niet als droge magere wortelen voort. Men neemt dan gemeenlyk van het hout van de ftruiik, daar men een entje van ontrent een voet lang affnyd, en dat men op twederly wyzen plant. De eerfte heeft meer omflags in, en brengt ook fchoner wortelen voort. Na de kruiden van 't veld in den brand geftoken, en den grond aan hoopjes verdeelt te hebben, fleekt men in deze hoopjes drie van deze ftokjes in een driehoek, en men dekt die zorgvuldig toe. Dit hiet men in een knitje planten. De andere wyze is gemaklyker, maar ook van minder voordeel.

't Is genoeg dat men hier en daar een endje houts van deze Maniok in den grond fleekt, als men maar acht geeft, dat de bot of knop na boven staat, dit hietenze aan *ftokjes planten*. Men wied den grond zorgvuldiglyk en houd den akker fchoon, tot dat de Maniok fterk genoeg is om de overhand te houden en niet door 't onkruid verftikt te worden. Deze plant dus gekoefert zynde, is zo vruchtbaar, dat een morgen lands dat 'er mee bezaait is, meer menfchen voed als zes andere morgen die met de belle tarw bezaait zyn.

De Patata wil in een luchte; matig vochtige en een weinig omgeroerde aarde ftaan.

Men maakt 'er gaten in van een halve voet diepte, zo dicht by malkanderen als het mooglyk is; en men fleekt 'er twe of drie fprekels van hart hout of lage ftruiken in, die men met aarde toedekt. Deze ftruiken wortel hebbende gevat, fchieten 'er nieuwe uit in zo groten overvloed, dat zy het gantsche veld, daar menze geplant heeft, bedekken.

Aan de wortel of in ieder gat fpruiten 'er zes wortels van verfcheyde gedaante uit, waar van 'er enige zo groot als een hooft zyn.

Verfcheyde Wilde Natien maken brood van enkele droge vruchten, die tot meel gemaakt zyn. Dit brood is zeer hart, maar fmaaklyk genoeg. Die van 't Noorden, die den meeften tyd van de vifchvangst leven en niet zaaien, maken ook brood van vifch die in de zon gedroogt en gebraden is. Zy ftoppen ze in vyzels, en makenze tot meel gelyk men het koorn doet.

De Wildinnen dragen veel zorg voor haar akkers, en zaaien 'er behalven dat verfcheyde foorten van groente en aartvruchten op. Het wonderlingfte is dat de Karaiben de tyden van de maan waarnemen om te zaaien, een tastelyk bewys van de Oudheid van de dwaling of het gevoelen dat de maan daar iets toedoet. De zorg die

die zy aan de landen moeten te kost leggen, is by haar een zeer zwaren arbeyd, indien men overweegt hoe weinig hulpmiddelen zy hebben, niet als elendige houte spaden hebbende om het land om te spitten. Alles wat zy zaaien of poten heeft queking van noden, het Indiaanisch koorn noch meer als de rest, zo dat het te enemaal op een land zou verdwynen, indien men het niet met al zo veel vlyt oppaste als de tarw.

*Herod.
lib. 3. p.
100.*

Wanneer Herodotus derhalven van dit soort van geers die in de Indien groeit, en myn's oordeels de Mais is, zegt, dat de aarde het van zelfs voortbrengt, is het waarschynelyk dat deze Schryver zich in dit stuk vergist heeft, want ik ben overtuigt dat het zo niet zou kunnen groeien zonder te ontaarden, gelyk het gemeenlyk met die soorten van planten gaat, die queking vereischende straks vergaan als men 'er niet meer op past. In der daad ik geloof niet dat men elders in Amerika Mais ziet, die van zelfs groeit. Zy komt zelfs niet weer te voorschyn daarze eertyds aangequeekt is geweest.

ACHTSTE HOOFSTUK.

*Ver-
plaat-
zing der
Dorpen.*

NAdemaal de Wilden hun Landen niet misten noch dezelve braak laten leggen, worden zy haast uitgeput en kracheloos, 't geen hen noodzaakt hunne Dorpen elders te verplaatsen, en nieuwe akkers in nieuwe Landen te maken. Zy worden, ten minsten in Noorder-Amerika en in de koude landen noch door een dringender reden hier toe aangezet, want nademaal de Vrouwen alle dagen het brandhout na haar hutten moeten dragen, hoe langer het Dorp op de zelfde plaats blyft, hoe wyder het bosch daar van afwykt; zo dat na een zeker getal van jaren zy niet meer tegen de last kunnen om het hout zo ver op haar schouders te slepen.

Die dicht by de Fransche steden in Nieuw-Vrankryk wonen, hebben in dit ongemak willen voorzien, en hebben zich zedert enigen tyd paarden aangeschaft, om het hout na hunne hutten te slepen, 's winters in een slede, en 's zomers op den rug van dezelfde paarden. De jongelingen, verheugt zynde dat zy paarden te mennen hebben, nemen gaarn die moeite aan zich, en de Vrouwen door dit middel van een zeer zwaar pak ontlast zynde, zyn 'er niet minder over in haar schik, maar zy vervallen tot een ander ongemak, want deze paarden, veel in getal zynde, verspreiden zich met troepen op hunne koorn-velden, daar geen heggen of hekken zyn om ze tegen te houden, verwoesten ze te enemaal, zonder dat men daar in kan voorzien. Want niet in staat zynde om ze in hun stallen te voeden, is al wat men doen kan dat men ze in elendige schotten sluit, daar deze paarden gemaklyk over heen springen, 't zy om dat zy geen voedsel genoeg in deze beschotten vindende, van zelfs genegen zyn om in het Indiaanisch koorn, daar zy meer op verlekken als op de haver, te grazen; 't zy dat de kinderen, die zonder ophouden bezig zyn om ze tot vechten aan te hitzen, hen gaande maken, en dwingen om over hun staketzel te springen.

Zy

Zy zyn al vro-
ken het zo dat h
dat de nieuwe in
dat zy die verlate
ge jaren dan voor
een plaats voor hu
zich daar 's Winte
overwinteren. Zy
maken hun velden
zy om zich te wa
zynde hun die mo
zyn door gants An
steken, en de grote
allen tyden genoot
vrouwen niet mee
dere moeite hebben
dragen.

Zy hadden oudst
waren om bomen va
niet als met veel mo
hebben 'er hun yzer
hun geleert de bome
wel hebben zy 'er no
hun oude wyze, dem
om de boomen sny
schors beroven, en
zy dor zyn werpen
stam, en ze met klei
gen aanhouden, alle
ken zyze; wanneer
daar aan den stam va
Wat de wortels a
door de lankheid van
mak uit

Deze stene bylen
den af door gants Ar
zeer harde en sterke
ding eer ze dienen
men ze scherp maakt
trent de gedaante van
Het leven van een
zo dat een diergelyk
tooit, een kostelyke
ren zynde, steekter
handvatzel aan te ma
en daar een steel van
hem aan 't ene end o
beknelt den steel, e
hem moeielyk en zeld
In Vrankryk word

Zy zijn al vroegtyds op deze verplaatsingen bedacht, en maken het zo dat hun oude akkers hun zo lang dienen kunnen, tot dat de nieuwe in staat zijn om hun onderhoud te verschaffen, zo dat zy die verlaten kunnen zonder 'er ongemak van te lyden. Enige jaren dan voor dat ze hun dorp verlaten, steken ze in de bosschen een plaats voor hun nieuwe landen af, tot dien einde begeven zy zich daar 's Winters na toe, en slaan 'er kleine hutjes op om te overwinteren. Zy vinden hier een dubbelt voordeel in, want zy maken hun velden bebouwbaar, hakkende dezelve bomen af, die zy om zich te warmen nodig hebben, en die dicht by hun hutten zynde hun de moeite van een lange overvoering sparen. Het zijn door gants Amerika de mans wiens plicht het is de velden af te steken, en de grote bomen om te hakken. Zy zijn het ook die ten allen tyden genootzaakt zijn het grote hout te hakken, daar de vrouwen niet mee overweg zouden kunnen, zo dat deze geen andere moeite hebben als het aan kleine stukken te hakken en het te dragen.

Zy hadden oudstijds niet als stene bylen; dewelke niet in staat waren om bomen van een zekere dikte om te hakken, of die het niet als met veel moeite konden ten einde brengen. De Europeërs hebben 'er hun yzere gebracht; daar veel staal in is, en hebben hun geleert de bomen om te hakken, te kloven en te zagen. Evenwel hebben zy 'er noch niet veel van geleert, en houden zich by hun oude wyze, dewelke hier in bestaat dat zy een ronden kring om de boomen snyden, dezelve om ze te doen sterfen van hun schors beroven, en dus staande voets laten verdorren. Wanneer zy dor zijn werpen zy ze om ver, leggende vuur onder aan den stam, en ze met kleine brandende houtjes, die zy daar gedurig tegen aanhouden, allengsjes ondermynende. Op dezelfde wyze hakken zy ze, wanneer zy omleggen tot blokken, leggende hier en daar aan den stam van den boom diergelyke brandhouten.

Wat de wortels aangaat die in de aarde blyven, die laten zy door de lankheid van tyd verrotten, en trekkenze daar na met gemak uit.

Deze stene bylen, waar van ik spreek, zijn van onheuglyke tyden af door gants Amerika in gebruik, zy worden van een zekere zeer harde en sterke key gemaakt, en vereischen veel toebereyding eer ze dienen kunnen. De wyze van ze te bereiden is dat men ze scherp maakt met ze op een andere key te slypen en ze ontrent de gedaante van onze bylen of bytels te geven.

Het leven van een Wildeman is daar zomtyds niet genoeg toe, zo dat een diergelyk huisraad, al was het noch lomp en onvoltooit, een kostelyke erfenis voor de kinderen is. De steen geslepen zynde, steekt men een andere zwaarigheid in om 'er een handvatzel aan te maken: men moet een jongen boom verkiezen en daar een steel van maken zonder hem af te hakken: men splyt hem aan 't ene end op, steekt 'er den steen in, de boom groeit, beknekt den steel, en lyft hem zodanig in zyn stam in, dat men hem moeielyk en zelden daar weer uit kan krygen.

In Vrankryk worden 'er noch in de kabinetten van liefhebbers dier-

diergelyke stenen gezien, die men *Kravvishon* of donderkeylen noemt, die in het ryk op plaatzen gevonden zyn, alwaar de natuurlyke stenen van een ganz anderen aart zyn.

Deze stenen zyn ook een bewys, dat de eerste Inwoners der Gaulen daar een zelfde gebruik van maakten als de hedendaagfche Amerikanen, die geen of weinig omgang met de Europeanen hebbende, genoodzaakt zyn zich by hun oude gewoontens te houden. De Wilden hebben ook een foort van messen van dezelfde stof als hun bylen, die niet veel moeten verschillen van die gene, waar van zich de Joden in hunne besnydenis bedienden, en van die gene die by de Heidenen voor de Priesters van Cybele in gebruik waren.

Men moet aangaande deze Dorpverplaatzingen der Wilden, en de noodzakelykheid waar in zy zich bevonden om dikwils van grond te veranderen, aanmerken, dat deze noodzakelykheid in de eerste tyden even groot en misschien noch groter geweest zynde, als men acht geeft op het gebrek en het weinig beleyd van de meeste Natien, men daar uit besluiten moet, dat de steden der eerste Volkeren alzo wel van plaats veranderden als deze Volkeren zelfs. En dat die gene die in 't vervolg een blyvende stee hadden, wanneer men op een vaster manier heeft beginnen te bouwen, en dat de kunst den nood der menschen is te hulp gekomen, altyd alle de eerste van dienzelfden naam noch van dezelfde Volkeren, die ze gesticht hebben, niet geweest zyn. Deze grondstelling kan dienen om de twyfelingen te verklaren, die 'er in de vergelyking van de nieuwe aarttryksbeschryving met de oude kunnen ontstaan.

NEGENDE HOOFTSTUK.

Van de
wyn-
stokken
de wyn.

DE wynstok komt overal in Amerika voort, maar de Wilden quaken dien nergens aan, en weten de kunst om wyn te maken niet.

Zy zyn alle uit den aart zo grote dronkaarts, dat men wel oordelen kan, zonder hen te verongelyken, dat het hun schuld niet is. Het moet dan die van den grond zyn, of van dezen wynstok zelfs, die byna overal maar wilde loten uitschiet. In Kanada valt de druif zeer klein en zuur, zelfs wanneer ze volkome ryp is. In de Landen die een weinig warmer zyn, worden ze wat groter en zoeter. De Europeanen hebben op verscheide plaatzen dezen wilden wynstok zoeken tam te maken, maar ik weet niet dat zy 'er tot noch toe in geslaagt hebben. De stokken die zy uit Europa gebracht hebben, zyn in Braziliën, Nieuw-Vrankryk, en Nieuw-Spanjen ontaart, behalven in Peru en Chili, daar zy volkomen wel geslaagt zyn.

't Is niet gelooslyk, dat in een zo groot Land als Amerika is, niet elders enige grond zou gevonden worden, die bequaam was tot voortteling van den wynstok, voor al in luchtstrekken, die met die van Europa in warmte over een komen, daar zulk een heerlyke wynlezing van allerly soorten is. Daar moet dan een reden zyn, behalven dien van den grond, die belet heeft dat men 'er den

eylen
e na-

s der
gische
n heb-
ouden.
toef als
aar van
genen
k wa-

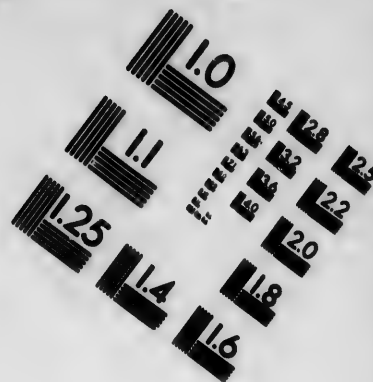
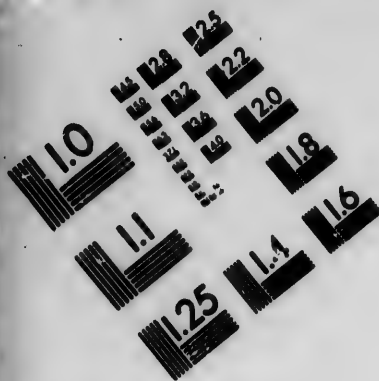
en, en
ils van
d in de
zynde,
e mee-
eerste
n zelis.
, wan-
en dat
alle de
eze ge-
dienen
van de

Wilden
te ma-

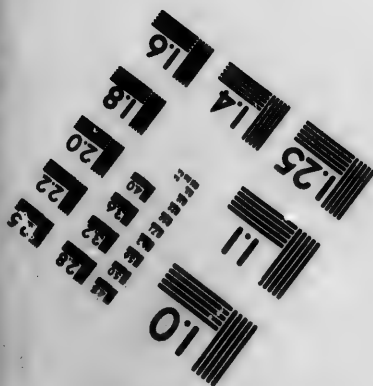
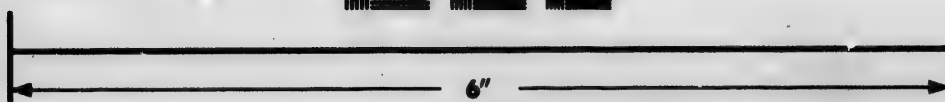
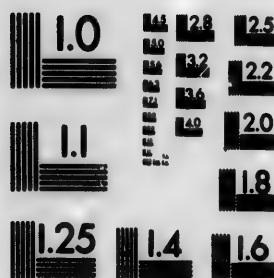
wel oor-
uld niet
wynstok
ada valt
p is. In
roter en
zen wil-
at zy 'er
ropa ge-
w-Span-
wel ge-

erika is,
nam was
die met
n heerly-
en reden
men 'er
den

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

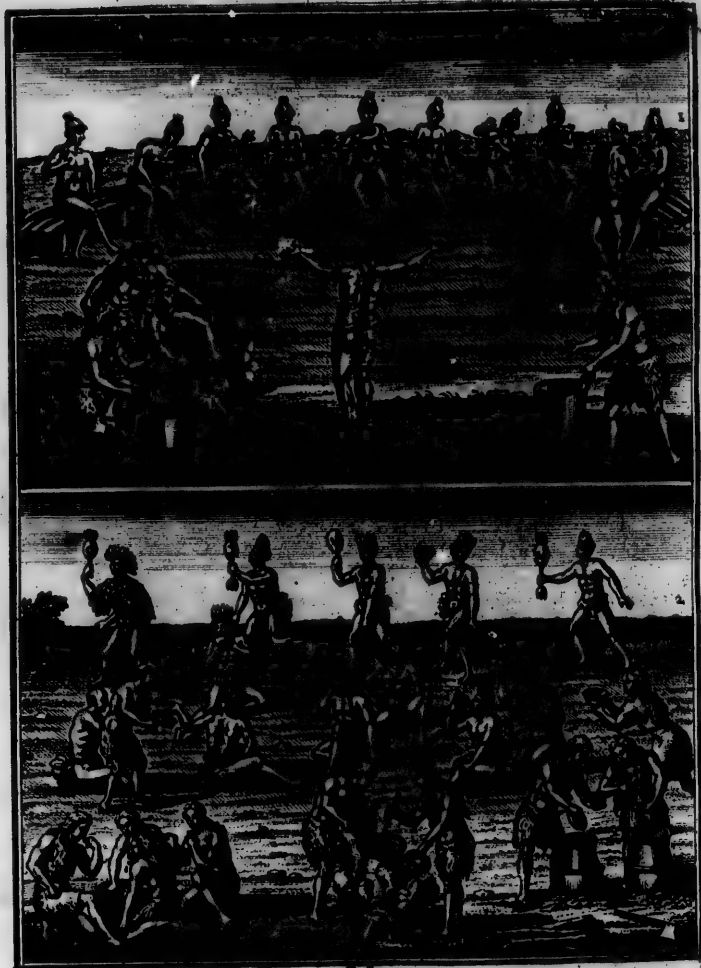

Photographic Sciences Corporation

**23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503**

1.8 2.0 2.2 2.5
E5 E3 E2 E1
E4 E3 E2 E1

01
02
03
04
05
06
07
08
09
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

den gelukkigen ni
beloof bad. Mer
de linezen geпоог
ay 'er zich zelfs in
gelooven dat die la
de proef, die men
gent genoeg, om
De oudheid van
de H. bladeren be
meeste natien was
met schoon water
maakten sterke dra
ten, waar aan mer
noch den wyn de
en hun is men ook

T I E

D E Volkeren v
van onheugly
van dezelfde wor
die tot hun daagly
borten, die ook v
de vericheyde zake
ten, en van de ver
De gemeenste va
ten *Caouin*, by de
op de Antilles en
Oucou noemt. Hy
geraakt. De Mani
gelyk men in Euro
potten laten die kol
de vrouwen, wier
gande, deze gare
zonder iets door te
brokken in andere
wortelen in doen o
schen huspot met
heeft. Waar na zy
voor de tweede maal
raten overgieten, in
onze Provincien tot
weinig langer en na
de landtaal *Canari*,
te betekenen; hoe
zellig en tachtig k
har men het enigen
toedekt, tot dat m
ten *Hibiches* of zee
De Vrouwen ka

II. D E I

den gelukkigen uitflag niet van gehad heeft, dien men 'er zich van beloofd had. Men heeft my verzekert dat onze Zendingen na de linezen geпоогt hadden wyn van de Landdruif te maken; dat zy 'er zich zelfs in de Mjs van bedient hadden; ik zou in der daad geloven dat die landen daar het bequaamtst toe zouden zyn; maar de proef, die men 'er van genomen heeft, schynt my niet 't overtuigend genoeg, om daar een vast oordeel over te vellen.

De oudheid van den wyn en zyn oorsprong zyn genoeg door de H. bladeren bekend. Maar gelyk ik reeds gezegt heb, by de meeste natien was die niet in gebruik. De meeste vernoegden zich met schoon water. Andere vervulden het gebrek van wyn en maakten sterke dranken van verscheide soorten van koom of vruchten, waar aan men ook den naam van wyn gaf. Zo maakte men noch den wyn de palm. De Egyptenaren maakten 'er van Lotos; en hun is men ook de vinding van het bier verschuldigt.

TIENDE HOOFSTUK.

DE Volkeren van Zuid Amerika en de Mexicanen maken ook van onheuglyke tyden af sterke en dronken makende dranken van dezelfde wortelen, het zelfde koom, en dezelfde vruchten; die tot hun daaglyks voedsel dienen. Daar zyn 'er van verscheide soorten, die ook verschillende namen hebben; namen die zy van de verscheide zaken gekregen hebben; die 'er de grondstof van maken, en van de verscheide wyze om die toe te maken.

De gemeenste van deze dranken is die gene dien men in Brazilien *Cauin*, by de Indianen onder het Spaansche gebied *Cbira*, en op de Antilles en in verscheide plaatsen van het grote vaste land *Ouleu* noemt. Hy word van de wortel van de Maniok of van *Mais* gemaakt. De Maniok wortel wel geschilt zynde, snippert men die gelyk men in Europa de knollen doet, en werptze in grote aarde potten laten die koken tot dat zy gaar en zacht zyn: dan nemen de vrouwen, wier huiswerk dit alleen is, rondom de pot zittende, deze gare wortel, kaauwen die en persen ze in den mond zonder iets door te slikken, en spuwen naderhand deze gekauwde brokken in andere aarde vaten, daar zy op een nieuw alle deze wortelen in doen opkoken, roerende zonder ophouden dezen ganschen huspot met grote spadels om, tot dat het kookt heeft. Waar na zy, zonder het ergens door te laten loopen, het voor de tweede maal van 't vuur nemen, en in andere grote aarde vaten overgieten, na die zwemmende die men in verscheide van onze Provintien tot de wasch gebruikt, uitgezondert dat zy een weinig langer en nauwer hals hebben. Men noemt deze potten in de landtaal *Canari*, een algemene naam om allerly aarde vaatwerk te betekenen; hoe groot die ook zyn mogen. Deze houden tot zessig en tachtig kannen. Al het nat daar in overgestort zynde, laat men het enigen tyd open staan en uitgisten, waar na men het bedekt, tot dat men het drinken wilt; en dan laat men het door een *Hibicht* of zeef, zo als zy daar te land hebben, lopen.

De Vrouwen kaauwen de gekookte *Mais* om 'er drank van te

Yvon de
Lery,
Hist. de
l'Ameri-
que, c. 9.

maken, op dezelfde wyze als zy met de *Oatow*, die van Maniok wortelen gemaakt word, leven. Thevet heeft opgemerkt, dat 'er een deze dranken te bereyden een bygeloof onder deze Volkeren was, die niet duldten wilden dat enige andere als maagden zich hier mee zouden bemoeijen, en dat zo 'er by geval getrouwde vrouwen by geopend werden, deze zich daar toe moesten bereyden, en enigen tyd kuisch en zonder haar mans leven. De Heer van Leri maakt de gek met deze aanmerking en spreekt ze tegen, maar nademaal hy bekend dat de mans 'er absolut geen hand aan zouden durven slaan, en dat zy zeggen dat de drank niets zou deugen, zo zy dien zelfs maakten, en dat van de andere kant deze drank het meest geschikt is tot het geen zy *een wyn maken* noemen, dat is te zeggen voor deze algemene byeenkomsten, die ik gezegt heb dat uk een beweegreden van ouden Godsdienst ingestelt zyn, zou men kunnen zeggen dat Thevet gelyk heeft gehad, sprekende voor deze gelegenheden, daar de godsdienst enigins deel in had, en dat door den bank men daar zo naauw niet op ziet, wanneer men dit slag van byeenkomsten niet in 't oog heeft, maar dat men alleen drank voor 't dagelijks gebruik hebben wil, in welk geval de Heer van Leri ook geen ongelijk zou hebben.

Het speekzel van deze Vrouwen is een gift die deze dranken grote kracht byzet.

Men moette niet zien maken, alzo min als onze koks wanneer zy hun sausen en ragouts bereyden, maar het vuur verhelpt alles: en na darze uitgegift hebben zyn deze dranken aangenaam genoeg van smaak. Gemeenlyk zyn zy zeer dik, en hierom eten zy zonder twyffel op hun drinkfeesten niet, nademaal het eten en drinken te zamen is. Zy verwekken een ongemaklyke dronkenschap gelyk onze beste wynen.

Ik zou evenwel geloven ten opzichte van die gene die den wyn en deze dranken even gewent zyn, dat men van minder wyn vol zou kunnen worden als van dit vocht, 't geen een bewys zou zyn dat het zo grote kracht niet bezit.

De Maby is een andere soort van gewoonlyken drank, maar zo gemeen niet, zy bestaat uit enkele patatas, die men in een ketel doet koken. De Wildinnen kaauwen de gekookte patatas ook, en spuwenzo weer uit in een *Cuni* dat is te zeggen de helft van een kalebas, daar het zuur geworden zynde een soort van gift uitmaakt, waar van zy een klomp als een ey groot nemen, die zy in een goede sloop water koken leggen, en dit maakt op staande voet een sterken drank. Men moet voor heerlyken witten, roden of klairer wyn kan doen doorgaan, na de kleur van patata geweest is. Zy maken evenwel dit slag van gift niet als voor tyden van nood, wanneer zy een drank moeten hebben die op staande voet vaardig is, want de gewone manier om de Maby te maken, is water op de patatas te gieten, en die als nieuwe wyn te laten koken. De Europeers die met de morfiery van deze gekaaude wortels niet mogen te doen hebben, vergenoegen zich met twe of drie gekookte patatas te raspen, die een byna onmiddelyke gifting veroorzaken, na dat de drank enigen tyd in de vaten geweest is.

De Palnot is een patata. De V heet is, en doen hakt zyn, by. Z andere soorten van zynde als de eerste Negers in Amerik uit niet, die men

Het gemak van dat de gifting haal drinken, maar men in korten tyd zuur men geen stof ont

Hornius van de nen, Tartaren en eenkomst der wood de Chia der Chir Cia of Chia der C De drank der Tur re beyde hebben e de Mais gemaakt w

Behalven deze d gants verschillende hat, het kruid van

E L

DE Chocolaat is daar zy tegen in en Italien, dat h in 't byzonder de o leven kunnen. Zy minder noodzakelyk koo, die 'er de hoo den koophandel die gelyk by ons de me verscheydentlyk, m gen, waar door zy veranderen.

De Spanjaarden h doende onder de k ze gemeenlyk heder in de hoofdstof van of komkommer, ge vol kleine pitten no

Deze pitten of b koude en vochtige en bitter. De boo boom, met evenvee groter zyn: op den

II. D 1

De Palinot is een drank die gemaakt is van gebrande kassauw en patata. De Wildinnen breken de kassauw, terwyl zy noch heel heet is, en doen 'er wortels van rasuwe patatas, die in stukken gebakt zyn, by. Zy maken ook dranken van Bananen, Ananas, en andere soorten van vruchten. Maar deze dranken zo gezond niet zynde als de eerste, zyn ook van zoo een groot gebruik niet. De Negers in Amerika maken wyn de palm, en de witte menschen wyn uit riet, die men zegt dat zeer lekker is.

Het gemak van alle deze dranken is, dat zy gaauw gemaakt zyn: dat de gifting haast geschied, en de drank haast bequaam is om te drinken, maar men moetze ook ras uitdrinken, want zy worden in korten tyd zuur. Maar een troost en hulpmiddel is 'er by, dat men geen stof ontbeert om nieuwe te maken.

Hornius van de *Chica* sprekende, zegt dat zy by de Amerikanen, Tartaren en Scythiers in gebruik is: naderhand door de overeenkomst der woorden bedrogen zynde, verwacht hy de *Chica* met de *Chia* der Chinezen, Japonnezen, Perzianen en Turken. De *Cia* of *Chia* der Chinezen, Japonnezen en Tartaren, is de Thee. De drank der Turken en Perzianen is de Koffy, maar geen van deze hebben enige overeenkomst met den sterken drank die van de *Mais* gemaakt wordt.

Behalven deze dranken zyn 'er noch drie andere soorten, van gans verschillende hoedanigheden en aart. Deze zyn de Chocolat, het kruid van Paraguay en de *Callina*.

*Hornius
de Orig.
Gems.
Americ.
lib. 3. c.
18.*

ELFDE HOOFSTUK.

DE Chocolat is een geschenk dat Mexiko aan Europa doet, daar zy tegenwoordig zo gemeen is, voornamlyk in Spanje en Italië, dat het schynt dat de gene die daar aan gewent zyn, in 't byzonder de oude lui der, niet zonder dezen kostelyken drank leven kunnen. Zy was by de Mexicanen niet minder gemeen noch minder noodzakelyk, gelyk men hier uit gissen kan, om dat de kakao, die 'er de hoofstof van is, daar in plaats van geld was, en in den koophandel diende, om 'er alle levens-nooddrift voor te kopen, gelyk by ons de metalen. De Mexicanen maakten hun drank zeer verscheidentlyk, met daar enige andere ingredienten onder te mengen, waar door zy deszelfs hoedanigheid en smaak na hun believen veranderden.

Van de
Choco-
lat.

De Spanjaarden hebben 'er een zeer lekkeren drank van gemaakt, doende onder de kakao, banilie, kaneel, en zuiker, zo als men te gemeenlyk hedendaags in Europa vervaardigt. De kakao, die 'er de hoofstof van is, is een vrucht van gedaante als een meloen of komkommer, gestreept, met groeven en rosachtig van koulour, vol kleine pitten noch kleiner als een amandel.

Deze pitten of boontjes gebruikt men 'er toe, zy zyn van een koude en vochtige gestekenis, en hebben een smaak tusschen zoet en bitter. De boom daar zy op wassen, gelykt na een Oranjeboom, met eveneens zulke bladen, behalven dat zy een weinig groter zyn: op den top heeft hy een soort van een kroon.

*Madre
del Cacao*

Deze boom is zeer zwak en zeer teer, zo dat hy een anderen boom nodig heeft, dien de Spanjaarden *La Madre del Cacao* of moeder van de Kakaoboom noemen, en die nergens toe schynt gegroeit te zyn als om hem tot schaduwe te dienen. Men onderscheyd de Kakaobomen in vier of vyfderly soorten.

Nademaal ik het kruid van Paraguay niet anders als droog heb gezien, zo klein als kaf gehakt, en by na tot stof gemaakt, kan ik ook niet zeggen wat plant het is. Daar zyn twee soorten van, de een noemt men *Hierba de Palos* en de andere *Hierba de Camini*, die veel beter en raarder als de eerste is: men noemt het ook St. Thomas of St. Bartolomeus kruid, na het denkbeeld dat de Spanjaarden zich gemaakt hebben dat een van deze apostelen na die quartieren van Amerika was getrokken, daar hy dit kruid (zo als hun overlevering luid) van vergiftig gelyk het eertyds was tot een heylzame plant gemaakt heeft. Het is waarschynelyk dat de Spanjaarden deszelfs gebruik van de inwoonders van dat land geleert hebben. Zy gebruiken het zo sterk aan de Rio de plata of zilver rivier, in Chili en Peru, dat zo men den Hr. Frezier geloven mag alle jaren uit Paraguay voor Peru alleen 50000 Aroben dat is te zeggen 12,50000 ponden van beyde deze soorten vervoert word, waar onder evenwel maar een derde van dat, 't geen men de *Camini* noemt, is, en 25000 Aroben voor Chili, 't geen half zo veel is als dat na Peru gaat.

Men zet het ontrent als de Thee te trekken; men doet het kruid in een schaal die van een perelschulp, van een kakao of kalabas gemaakt is, die met zilver beslagen is, en men doet 'er zuiker by. Vervolgens giet men daar heet water op, en zonder het den tyd te gunnen van te sterk te trekken, zuigt men het water door een zilveren pyp, aan wiens end een klein vlesje is, daar verscheide gaten in zyn, 't welk dient om het kruid van het water, waar op het dryft, te scheiden, so dat men niet als water alleen slurpt. Zommige in plaats van een pyp maken onder aan de kop een zilveren afscheyding daar verscheide kleine gaten zyn, 't welk de zelfde uitwerking heeft.

TWAALFDE HOOFSTUK.

DE Cassina is een drank alten by de Volkeren van Florida gebruiklyk, de oude en hedendaagsche Schryvers hebben er van gesproken, maar ik weet 'er geen die ons net gezegt heeft hoe hy toebereyd word; en daar is tusschen hen een soort van verlegenheid of zelfs tegenstrydigheid, die men siet uit den weg knuimen. Thevet verbeeld het ons als een drank, die door de trekking van een kruid, dat de gedaante van Latouw heeft, gemaakt word. De Heer le Moine van Mourgues spreekt 'er van als van een drank daar veel kruiden in komen. De Protestant die onder den Spaanschen naam van François Correal geschreven heeft, geeft 'er ons geen bericht van. De Laet wil ons doen geloven dat het een aftreksel is van de bladeren van een boom, en zo ik gelooven mag 't geen 'er my een deffig Schryver, die in deze laatste jaren

*Thevet,
Cost.
Univ. liv.
23. ch. 1.
f. 1004.*

*Fr. Correal,
Voyage au
Indes Oc.*

jaren een tocht
Cassina niets and
dat een klein hee
nende, en dat me
uit Louisiana na
heeft ter meer ge

De Laet, en o
Cassina als alle de
scheide wys van
Men zou mischien
brengen, met te
van Godsdiens ge
ping of Godspree
de tochten die zy
het gemene gebrui
gehad heeft. Mei

De Cassina,
„ voor „ rengt, en
„ ken, die een zo
„ Hy is in zulk een
„ den, dat 'er by
„ van drinkt, en
„ in nieuw Spanje
„ quantiteit blader
„ zy ze met een l
„ zy met de ander
„ ren in rood ver
„ zamer hand wate
„ 'er het nat alleen
„ van zich geeft a
„ doet. De Spi
„ uit grote zee-sch
„ zo veel als zy lat
„ zy sterven moes
„ Een uur of ander
„ zy een uur lang g
„ men 'er weinig d
„ De Wilden ge
„ purgeren doen z
„ zy de quade hum
„ kwyf. Het gebe
„ mige daar van ste
„ Op zekeren ge
„ gues, houden de
„ waar toe zy alle
„ de markt, daar b

De Atheol is een d
en groot gebruik van
hengelen dien onder hu

jaren een tocht na Mississippi gedaan heeft, van gezegt heeft, is de Cassina niets anders als 't aftrekzel van de bladeren van Apalichina, dat een klein heester-gewas is, redelyk wel na de Myrth gelykende, en dat men hedendaags in Vrankryk kent, daar men het uit Louisiana na toegevoert heeft, zedert dat men zich in dat land heeft ter neer gezet.

De Laet, en de Heer van Mourgues spreken wydlopijger van de Cassina als alle de anderen. Maar zy spreken 'er op een zeer verscheide wys van, en verdienen wel hier aangehaalt te worden: Men zou mischien deze Schryvers met elkander kunnen over een brengen, met te zeggen dat de eene niet als op een plechtigheid van Godsdiens gelet heeft, waar in de Cassina hun als een lotwering of Godspraak dient, en om hun krygshelden te verkiezen tot de tochten die zy ondernemen willen, en dat de andere niet als het gemene gebruik dat 'er deze Volkeren van maken, in 't oog gehad heeft. Men kan uit hun verhaal daar zelfs van oordelen.

De Cassina, zegt de Laet, is een boom die geen vruchten voortbrengt, en van wiens bladeren de Wilden een drank maken, die een zonderlinge kracht heeft om het water af te zetten. Hy is in zulk een hoge achting onder de Spanjaarden en de Wilden, dat 'er by na geen een is die 'er niet 's morgens en 's avonds van drinkt, en zelfs in groter overvloed als men de Chocolaar in nieuw Spanje doet. Om dien te maken nemenze een zekere quantiteit bladeren, die zy droog in een aardepot werpen, daar zy ze met een brandhout, hiertoe gemaakt, schroeien, en dat zy met de andere hand omroeren, tot dat hun groene bladeren in rood verkeert zyn. Vervolgens gieten zy 'er van langzamer hand water op, tot dat de pot hyn vol is: dan gieten zy 'er het nat alleen af, dat van vers na bleker gelykt, en een schuim van zich geeft als de Chocolaar, als men 'er de *Atheol* onder doet. De Spanjaarden en de Wilden drinken dezen drank uit grote zee-schulpen, zo heet als zy dien verdragen kunnen en zo veel als zy laten kunnen, zy zouden zich zelfs inbeelden dat zy sterven moesten, zo zy het een dag overgellagen hadden. Een uur of anderhalf na dat zy dien genuttigt hebben, worden zy een uur lang gedurig ongelooflyk veel water quyt, ook vind men 'er weinig die met graveel of steen geplaagt zyn.

De Wilden gebruiken dezen drank ook, en wanneer zy willen purgeren doen zy 'er zee-water onder, en door dit middel raken zy de quade humeuren met kracht van onderen en van boven kwyt. Het gebeurt zelfs dat zo zy 'er te veel onder doen, zomige daar van sterven.

Op zekeren gezetten tyd van 't jaar, zegt de Heer de Mourgues, houden de Volkeren van Florida een algemeenen Raad, waar toe zy alle morgen vergaderen. Deze Raad vergadert op de markt, daar banken in een half rood gezet zyn, waar op zy

De Atheol is een drank van Indiaansch koorn gemaakt, daar de Mexicanen een groot gebruik van maakten, en zich als een heilendrank van bedienden, zy mengden dien onder hun Chocolaar.

Laet Iur
die Or-
cid, lib.
4. 15.

Le Moyn
de de
Indiëgen
Am. 1761

„ zich alle rontom den Voorzitter nederzetten, die alleen in 't
„ midden op een soort van troon, van negen ronde houten ge-
„ maakt, geplaatst is, zittende wat hoger als zyn Raadsheren. De
„ President neemt eerst zitting, alle de anderen komen na rang
„ van de oudsten af hem begroeten, leggende de handen op hun
„ hoofd, en een lied zingende, 't geen van de gantsche rey met
„ een *be, be*, beantwoord word. Ieder een op deze wyze zyn
„ plicht by hem afgelegd hebbende, en zynde gaan zitten, legt de
„ Voorzitter aan zyn raad de oorzaak van hunne vergadering open,
„ en raadpleegt beurt om beurt met de *Jauas*, dat de Priesters of
„ Waarzeggers zyn, en de Ouderlingen, en vraagt ieder zyn oor-
„ deel af; want zy nemen geen besluit voor dat zy eerst langen
„ tyd te zamen geraadpleegt hebben. Ondertusschen bereyden de
„ Vrouwen op bevel van den Voorzitter de *Caslina*, dus noemen
„ zy een drank uit zekere kruiden bestaande, daar de Vrouwen
„ het sap uit persen, na dat zy ze hebben doen trekken en koken.
„ Voor dat zy aan 't drinken gaan staat iemand, die hier re-
„ koren is, uit zyn plaats op, en in 't midden van de Vergadering
„ in tegenwoordigheid van den President gaande staan, vangt hy
„ een aanspraak aan en wenscht dat deze drank den genen die ze
„ gebruiken zullen, tot gezondheid mag verstreken, en hun ver-
„ stand inboezemen: vervolgens uit handen van de Vrouwen een
„ groten beker vol van dezen gantsch heten drank nemende, bied
„ hy dien met veel plechtigheid den President aan, die gedronken
„ hebbende, word 'er aan ieder lit even zo veel in den zelfden be-
„ ker aangehoden. Deze Volkeren houden dezen drank zo hoog
„ in waarde, dat niemand als de Krygshelden, en die zich reeds
„ door eenige rochten beroemt hebben gemaakt, waardig geoor-
„ deelt word daar van te drinken. Hy bezit deze kracht, dat hy
„ zo dra men 'er van gedronken heeft den mensch schriklyk doet
„ zweten. Zo 'er iemand in de Vergadering gevonden word,
„ wiens maag het niet kan verdragen, en die genoodzaakt is hem
„ uit te braken, ziet men hem als een onnut lid aan, en die onbe-
„ quamen is te Vekke te trekken, daar zy dikwils drie of vier dagen
„ na elkander moeten vasten. Na gedronken te hebben, kunnen ze
„ een heel etmaal zyn zonder den minsten honger of dorst te ge-
„ voelen. Hierom dragen de Hermafroditen (dat is te zeggen
„ deze mias als vrouwen gekleed) waar van wy reeds gesproken
„ hebben, byna geen anderen voorraad met zich als kalabassen
„ vol van deze kruiden, die de kracht heeft om ze te voeden en
„ te sterken, maar die de menschen niet dronken maken noch in 't
„ hooft stygen, gelyk wy by ondervinding geleert hebben, toen
„ wy hen diergelyke feesten hebben zien houden.

De Floridanen maakten sterke dranken van de Palm-vrucht,
maar de meeste Amerikaansche Volkeren, voor al die van Nieuw-
Frankryk en van 't Noorden, hadden geen ander drank als schoon
water, ook dronken ze niet als uit enkele noodzakelykheid, en
zeer zelden, zo veel te meer om dat zy in hun Sagamité, die al-
tyd zeer klaar en helder is, eten en drinken te zamen hebben. En
ook had het God belooft dat de Europeënen hun nooit deze ramp-
zalige

zinge dranken h
zondheid onder
voordeel en het
van den Godsal

DER

DE andere Pl
Manok, d
angequ coast wor
riet, die hedend
Europese Cole
plant zyn, uitma
kent genoeg zyn.
Wilden onderzoe
te met die der ee
ik ook deze ewe p
als de Ouden daa
Schoon de Tal
Oost-Indië, en l
at het schynt dat
oorsprong op te k
sappen van by de
genigenissen der
neeg zyn, om 'er
die lust tot haarkle

Voor eerst is he
lent, wy dezelve
die in de oude Bo
een in Theofrastu
haar slaan kon, ku
giffingen, die alty
schynt het ook zek
baren, die de ee
daar gebruik van g
aen zyn, dit gebr
wind gellagen, zo
rope.

Plinius in der d
onkunde te laten d
bekent waren, en
kunde gebruik van
middel tegen de zw
hebben, aan: „ *Pin*
„ *num arundine ba*
„ Men zegt, dat
„ vey gelopen he
„ veel goeds doet.
„ noch andere kruiden
wyze roken of daar

waage dranken hadden leren kenne, die niet dienen als hun gezondheid ondermynen, en die al zo schadelijk aan hun tydelyk voordeel en het welzyn der Colonien zyn, als aan de voortplanting van den Godsdienst en de zaligheid van hun allen.

DER TIENDE HOOFSTUK.

DE andert Planten die 't meest in de West-Indien na de Mais, Maniok, de Patataes, ende anderen, die tot voedsel dienen, uitgekeekt worden, zyn de beroemde Tabaksplant en het zuikerriet, die hedendaags een deel van de gróote rykdommen van de Europeesche Colonien, welke in dit deel van de wereld voortgeplant zyn, uitmaken. Maar nademaal deze gewassen al lang bekend genoeg zyn, en dat ik hier eigentlyk niet als de Zeden der Wilden onderzoeken, en de zaken die daar aanhorig zyn, dezelve niet die der eerste Volkeren van de Oudheid vergelykende, zal ik ook deze twee planten niet onderzoeken, als om te zien wat kennis de Ouden daar vón gehad hebben.

Vaami-geade-re plan-ten van Ameri-ka.

Schoon de Tabak in een groot gedeelte van groot Azien, in Oost-Indien, en byna in gantich Amerika in gebruik was, waar al het schynt dat men slechts genoeg moet trekken om tot deszelfs oorsprong op te klimmen, moeten wy evenwel raden om 'er voetstappen van by de Ouden te vinden, en ver daar van daan dat de gemengissen der Schryvers, die wy kunnen aanhalen, klaar genoeg zyn, om 'er een zekerheid uit te halen, kunnen zy die genen, die lust tot haarkloven hebben, zwaarigheden verschaffen.

De Te- bak.

Voor eerst is het zeker dat al hadden de Ouden deze plant gekent, wy dezelve hedendaags onder geen van de namen kennen, die in de oude Botanisten gevonden worden, en al vond men 'er een in Theophrastus en de anderen, waar van de beschryving op haar slaan kon, kunnen wy 'er de toepassing niet van maken alsby gissingen, die altyd onzeker en gewaagt zouden zyn. Ten tweden schynt het ook zeker genoeg, dat veronderstelt zynde dat de Babyloniërs, die de eerste inwoners van Griekenland geweest zyn, daar gebruik van gemaakt hebben, de gene die in hun plaats gekomen zyn, dit gebruik niet overgeërft hebben, of hebben het in de vind geslagen, zo wel als de Latynen en andere Volkeren van Europa.

Plinius in der daad zegt 'er ons genoeg van om ons niet in de toekomst te laten dat de pyp en het roken ten zynen tyde niet onbekent waren, en dat men daar in zekere gevallen van de Geneeskunde gebruik van maakte. Hy wyft het ons zelfs in een Geneesmiddel tegen de zwaarmoedigheid door deze woorden, die klem hebben, aan: „ *Fini quoque aridi, sed pabulo viridi pasto bove, fumum arundine haustum prodesset tradunt.* ”

Plin. lib. 28. cap. 17.

„ Men zegt, dat de rook van droge mist van een Os, die in de wey gezolen heeft, met den mond door een rietje gezogen, veel goeds doet. “ Maar op deze plaats word van de Tabak noch andere kruiden niet gehandelt, die de Amerikanen Tabaksge- wyze roken of daar onder mengen; ook niet van een zo algemeen ge-

gebruik als dat van de Tabak is, die schoon als een hulpmiddel aangezien, ook als een tydverdrijf en een gril kan genomen worden.

De Schryvers dan, op wiens getuigenis wy steunen kunnen, kennen 'er niet van gesproken hebben dan van een gebruik van Volkeren, die uit hoofde van den tyd of plaatsen ver van hen afgelegen waren, en van wier zeden zy een onvolmaakte kennis hadden, gelyk die gene deden die beschryvingen van Amerika maakten, daar zy nooit geweest waren, op het verhaal aan van die gene, die 't eerst in deze nieuw-ontdekte Landen gekomen waren. Van dezen aart zyn de plaatsen die ik gaa aanhalen. Zy laten evenwel niet na zeer krachtig te zyn, en een bewys uit te maken 't geen iemand, die dezelve uitpluizen wil, voldoen zal moeten.

*Maxim.
Tyrus
Seru.
11.*

Het eerste is van Maximus van Tyrus. Daar is een Scythisch volk, zegt hy, en ik geloof dat 'er maar een is, die, schoon zy niet als water drinken, evenwel wanneer zy een verheuging van dronkenschap willen hebben, een klein houtstapeltje oprechten, daar zy welriekende kruiden opgeworpen hebbende, rontom gaan zitten, en ieder den rook na zich trekkende als of zy dien uit kelken dronken, worden zy zo wel vol als of zy wyn gedronken hadden; hierom danssen, zingen en springen zy als dronke lui.

Deze hewoording *als of zy dien uit kelken dronken* schynt van dezelfde waarde te zyn, en verbeeldt ons redelyk wel een pyp, waar door men de Tabakslap en rook na zich haalt, gelyk men het nat al drinkende uit een kelk haalt. Daar is niemand of hy weet op wat wyze de Oosterfche Volkeren noch hedendaags roken, zettende een soort van konfoor of reukvat op de tafel, dat als tot een algemene pyp dient, waar uit alle de gene die 'er rontom zitten door 't middel van verscheide pypen, die daar op uitkomen, en waar van ieder de zyne in den mond neemt, roken.

*Herod.
lib. 1. u.
211.*

Herodotus getuigt byna het zelfde van de Massageten, die aan de andere zyde van den Araxes woonden. „ Zy hebben bomen gevonden, zegt hy, die een vrucht dragen van dien aart, dat wanneer zy die in een brandent vuur werpen en daar met hoopen rontom gaan zitten, zy door den geur daar van dronken worden als de Grieken door den wyn, en namate dat zy 'er in werpen, worden zy hoe langer hoe meer dronken, tot dat zy eindelijk opstaan om te zamen te zingen en te danssen. „ 't Geen Herodotus en Maximus van Tyrus van de Volkeren van Scythien zeggen, getuigen Pomponius Mela en Solinus ook van de Volkeren van Thracien.

„ By enige Volkeren van Thracien, zegt Pomponius Mela, was het gebruik van den wyn onbekent. Evenwel wanneer zy zich willen vrolyk maken hebben zy zo dra niet enige zaden in 't vuur, waar om zy zitten geworpen, of de geur daar van verwekt een verheuging in hen die niet veel van dronkenschap vericheelt.

*Solin. c.
15. de
Thraci-
um mori-
bus.*

„ Op hunne galmalen, zegt Solinus, gaan zy, mans en vrouwen onder een, rontom het vuur zitten, en daar de zaden van enige kruiden ingeworpen hebbende, scheppen zy vermaak om „ de

„ de dronke lui „ meestert zynde „ ben.

„ Strabo, in de „ maakt, heeft ook „ dat ieder altyd „ ieder Wildeman „ zyn Calumet of r „ te maken. Ik h „ roken wel aanley „ den elkander wy „ geen mond had, „ met den geur of

„ Men moet zich „ die zy ons van z „ haal wisten, en d „ ringen van de e „ ben, die in staat „ demaal in onze d „ deze zelfde plant „ en die 'er als oog „ ons te verleyden „ eige denkbeelden

„ Vader Brebeuf „ en eindelyk zyn „ heeft, zegt dat zy „ Tabak etende. V „ gebruiken, en 'er „ woon is? Zou me „ inderdaad dezen „ bare waren, etem „ Wat roker zou zie „ hy enige reyzen d

„ Vader du Creux „ ten van de Ouden „ rookten als om he „ gaan nooit uit, „ waar door zy de „ zuigen, want h „ wankelen, en z „ tigt hadden.

„ Benzius, en vel „ dachten opgevat, „ men het een pest en „ zyn zonder twyffe „ uitwerking, die d „ nen, en die den r „ daad het verstant „ lyk maakt en doet „ king niet op die g

II. D E

de dronke lui na te doen, hun zinnen daar in der daad van ver-
meestert zynde; gelyk die gene die te veel wyn ingenomen heb-
ben.

Strabo, in de beschryving die hy van de Zeden der Indianen
maakt, heeft ons misschien de Tabak willen beschryven, zeggende
dat ieder altyd een zak met medicinale kruiden by zich draagt.
Ieder Wildeman heeft altyd zyn *tabakszak* by zich, waar in hy
zyn *Calumet* of riet en zyn tabak heeft, en wat 'er dient om vuur
te maken. Ik heb ook gedacht dat de gewoonte van gedurig te
roken wel aanleyding tot de fabel kongegeven hebben, die de Ouden
elkander wys maakten, dat 'er een Indiaansch Volk was, dat
geen mond had, maar alleen twee luchtgaten, waar door het zich
met den geur of rook van vruchten en bloemen geneerde.

Men moet zich niet verwonderen dat de Ouden, in de kennissen
die zy ons van zaken geven, die zy niet als uit een 's anders ver-
haal wisten, en die ver van hen af waren, altyd onder de beschry-
vingen van de eenvoudigste zaken omstandigheden gemengt heb-
ben, die in staat waren om dezelve byna onkenbaar te maken; na-
demaal in onze dagen, zo men zo spreken durft, de gene die van
deze zelfde plant, die wy tegenwoordig voor hebben, schryven,
en die 'er als ooggetuigen van spreken, niet hebben kunnen nalaten
ons te verleyden, en ons daar vertellingen van te doen volgens hun
eige denkbeelden, die wy klaar zien dat valsch zyn.

Vader Brebeuf, die langen tyd onder de Wilden geleest,
en eindelyk zyn offerhande in het vuur der Irokoizen voltóót
heeft, zegt dat zy zomtyds een maand lang vasten, *niet anders als
Tabak etende*. Verzekert ons Vader Biard ook niet, dat zy *Tabak
gebruiken*, en 'er den rook van inzwelgen gelyk men in Frankryk ge-
woon is? Zou men uit deze uitdrukkingen niet oordelen, dat zy
inderdaad dezen rook doorslikken, en de Tabak, als andere eet-
bare waren, eten? En is 'er iemand die Tabak zou willen eten?
Wat roker zou zich niet aan 't gevaar van braken blootstellen, zo
hy enige reyzyn den damp inslikte.

Vader du Creux in zyn Historie van Kanada is in dezelfde gedach-
ten van de Ouden vervallen, en verbeeldde zich dat de Wilden niet
rookten als om het plezier te hebben van dronken te worden. „ Zy
gaan nooit uit, zegt hy, zonder een lang riet by zich te hebben,
waar door zy dezen rook byna tot dronken wordens toe na zich
zuigen, want hier door raken de vezels van hun herssens aan 't
wankelen, en zy worden dronken als of zy te veel wyn genut-
tigt hadden.

Benzius, en vele andere Schryvers na hem, hebben dezelfde ge-
dachten opgevat, alle varen zy hevig tegen de Tabak uit, en noe-
men het een *pest* en *vergif* dat uit de bel gekomen is. Deze Schryvers
zyn zonder twyffel zo wel als de Ouden bedrogen geweest door de
uitwerking, die de Tabak op personen doet, die niet roken kun-
nen, en die den reuk niet gewent zyn, want zy benevelt in der
daad het verstant, en veroorzaakt een walging die den mensch qua-
lyk maakt en doet braken. Maar de Tabak heeft dezelfde uitwer-
king niet op die gene die ze gewent zyn, gelyk de Amerikanen,

II. DEEL

I

die

Strabo l.
15. p.
494.

Strabo l.
15. p.
489.

Relation
de Com-
da del' an
1636. 2
Part.
cb. 5.

Relation
de la
Nouv.
France
par le P.
Biard
cb. 7.

Cren-
sius,
Hist. Ca-
nad. lib.
1. p. 76.

Benz.
lib. 1.
cap. 26.

die als zy roken zekerlyk geen gedachten hebben om dronken te worden. Zy kunnen ook bedrogen zyn geweest om dat zy, het godvruchtig inzicht niet doorgond hebbende, dat 'er in deze Tabaksrook steekt, zy een gewaande Dronkenschap of wel verrukkende stuipen, die op de Geestdrievery volgen, en die gene eigen zyn die van Python's geest bevangen worden of veinzen bevangen te worden, voor een ware en wezentlyke Dronkenschap aangezien hebben. Oviedo is noch meer te berispen als de andere Schryvers, want na een waren geestdriever beschreven te hebben in het gebruik dat de Wilden van de Tabak maken, na gezegt te hebben dat zy deze plant in hun tuinen voortqueken, niet alleen om dat zy die dienstig voor de gezondheid oordelen, maar ook om dat ze by hen iets heiligs in zich heeft, vervalt hy tot de gedachten der Ouden, vergetende in een ogenblik wat hy 'er van gezegt heeft. Hy kan zich niet verbeelden zegt hy wat vermaak men in dat Tabak-roken vinden kan, ten zy het beestachtige vermaak van die genen die alleen drinken om te drinken, tot dat zy van dronkenschap ter aarde vallen. Vervolgens maakt hy een volkome vergelyking van dit gebruik met dat der Volkeren van Thracien, waar van ik zo even gesproken heb, en haalt de oude Schryvers niet aan, wier getuigenis ik aangeroert heb, maar den Geleerden Tostat, die 'er gewag van gemaakt heeft op de getuigenis van Eusebius van Cæsarea.

't Is zeker dat de Tabak in Amerika een kruid is, die aan verscheide oeffeningen en gebruiken van den Godsdienst is toegewyd. Behalven het geen ik reeds van de kracht gezegt heb, die zy daar aan toefchryven van het vuur der begierlykheid en de prikkelingen van het vleesch uit te doven, van de ziel op te helderen, die te zuiveren en bequaam te maken tot de dromen en verrukkingen, van de geesten op te dagen en dezelve te dwingen om met de menschen om te gaan; van deze geesten genegen te maken om de Nationen die hun dienen aan het geen zy verlangen te helpen, en van alle ziekten van de ziel en 't lichaam te genezen; geloof ik dat het goed is al het geen dat ik gedreven heb door de getuigenis van onwederfprekelyke en geloofwaardige Schryvers te bevestigen, welke men tegen die gene stellen kan, die niets doorgond hebben en niets gezien boven het geen hun uiterlyke zinnen hun vertoont hebben.

Thomas Hariot in zyn Bericht van de voordelen van Virginia spreekt geleerdelyk van den Tabak. Hy geeft 'er een naauwkeurig Beschryving van, en hy leyde de wyze waar op de Wilden die gebruiken, en de voordelen die zy 'er uit halen zeer wel uit. Vervolgens voegt hy 'er by, „dat dit kruid by de Indianen zo hoog in „acht is, dat zy zelfs geloven dat hun Goden daar vermaak in „scheppen wanneer men hun die offert: hier om, zegt hy, maken „ze van tyd tot tyd heilige vuren, daar zy dit kruid dat gehakt is „of tot gruis gemaakt als een soort van een Brandoffier opwerpen: „als zy van een storm overvallen worden, werpen zy 'er van in 't „water en in de lucht. Zy werpen 'er ook van in hun nieuwe „netten om een gelukkige vischvangst te hebben; het zelfde ple-

Oviedo,
Hist. de
Indias
lib. 9. c.
2.

Th. Hariot,
de
Commodities
in
col. Virginia
p.
16.

gen zy, waarom
met handen van
zingende, dan
order en zonde
Zie daar wat de
wel afgeschilderd
in het vyfde H
de jaren 1666 en
nitrekkel van er
deling by de Out
Offeranden gebr
de aanzienlykste
Priester waar, t
aan de Zon doe
den, dat als een
tuigt voor al de
dat het hem ver
brengen: hy bie
goede zorg, die
durende deze a
toe op: waar na
brood neemt, h
vangen een alge
teert word en e
word de gantfel
de Offerande den
deze galmalen vol
De Heer van Le
ons van een Gods
ken heb, en daar
standigheid wege
den. Dit is de in
„Maar volgens
„van hun Danil
„sproken heb, da
„hebben, zou he
„de aktien en ge
„by den ander, z
„zonder een voer
„den kring staand
„draaiende, verre
„rechte hand op z
„latende hangen,
„om de menigte v
„midden van elk
„kieren, mutzen
„veren gemaakt:
„raka, dat is te
„groter als een st
„gesproken heb;

gen zy, wanneer zy van eenig gevaar verloft zyn; zy werpen 'er met handen vol van in de lucht, makende verscheide posituren, zingende, dansende, springende, en allerhande zaken zonder order en zonder aansenchakeling door mekaar rammelende. Zie daar wat de Oyden ons gezegt hebben, en ter zelfder tyd wel afgeschilderde offeranden, die zy niet gemerkt hadden.

In het vyfde Hoofdstuk van 't verhaal van 't geen 'er gedurende de jaren 1666 en 1667 in Nieuw-Vrankryk gespassert is, is 'er een uittreksel van een Brief van Vader Allouez, een Jezuitisch Zending by de Outaouakken, die ons leert dat de Tabak ook in hun Offeranden gebruikt word. Dit zyn zyne woorden. „ Een van de aanzienlykste Gryzaarts van 't vlek neemt de bediening van Priester waar, hy begint met een doorwrochte harangue die hy aan de Zon doet, zo het Feest daar alles op verteert moet worden, dat als een brandoffer is, tot zynerey ingesekt is; hy betuigt voor al de wereld zyn dankzeggingen aan dit Hemellicht, dat het hem verlicht heeft om gelukkiglyk een dier om hals te brengen: hy bid en vermaant hem door dit Feest, dat hy in de goede zorg, die hy voor zyn familie draagt, wil volharden. Gedurende deze aanroeping eeten de Gasten tot den laafften brok toe op: waar na een man, die hier toe geschikt is, een Tabakbrood neemt, het in stukken breekt en in 't vuur werpt. Zy vangen een algemeen geschreeuw aan, terwyl de Tabak vertoert word en de rook ten hemel stygt, en met dit geschreeuw word de gantsche Offerande besloten. “ Deze Vader kon by de Offerande den zang en de dansen wel voegen, die altyd op deze gaitalen volgen en daar een deel van uitmaken.

De Heer van Lery verhaalt in de omstandige Beschryving die hy ons van een Godsdienstigen Dans geeft, waar van ik reeds gesproken heb, en daar hy zelfs een ooggetuige van geweest is, een omstandigheid wegens de Tabak, die waardig is aangemerkt te worden. Dit is de inhoud zynerey woorden.

„ Maar volgens het geen ik hier boven beloofd heb, wanneer ik van hun Dansen op hun Drinkgezelschappen en *Caouinaga*, gesproken heb, dat ik ook de andere manier van Dansen, die zy hebben, zou beschryven, om hen beter af te schilderen, zie hier de aktien en gebaarden die zy maaken. Zy stonden alle dicht by den ander, zonder elkander aan de hand vast te houden, of zonder een voetslap uit de plaats te wyken, daar na in een rond den kring staande, voorover bukkende, het lichaam een weinig draaiende, verroerende alleen het rechter been en voet, ieder de rechte hand op zyn achterste houdende, en de linke armen hand latende hangen, zongen en dansen zy op deze wyze: daar waren om de menigte van menschen drie ronde kringen, staande in 't midden van elk drie of vier van deze *Kanabes*, met kostelyke kleren, mutzen en armingen, van 'schone natuurlyke bonte veren gemaakt, houdende voor de rest in ieder hand een *maraka*, dat is te zeggen *shelles*, die van een vrucht, wat groter als een struyken zy, gemaakt zyn, waar van ik elders gesproken heb; op dat, zeyden zy, de geest naderhand in

II. D E E L.

I 2

hen

Van de
Heer de
Lery.

Lery,
Hist. de
l'ameri-
que, ch.
16.

„ hen werken zou, om ze tot dit gebruik in te weyden, deden ze
 „ die overluid klinken. Daarenboven hielden deze Karaiben (het
 „ zyn de Priesters waar van hy spreken wil) nu voorwaards sprin-
 „ gende, dan weer achter uit deinzende, zich niet altyd op een
 „ plaats stil, gelyk de anderen deden: ik merkte zelfs dat zy dik-
 „ wils een houte pyp namen, die vier of vyf voet lang was, aan
 „ wiens end droge en aangestoken Tabak was, waar van ik elders
 „ gewag gemaakt hebbe. Zich in 't rond draaiende en van alle
 „ kanten den rook daar van de andere Wilden in 't aanzicht bla-
 „ zende, zeyden zy tegen hen: *ontfangt alle den geest der kracht,*
 „ *op dat gy uwe Vyanden moogt overwinnen* : en dit deden deze
 „ hoofden der Karaiben verscheyde malen.

Tabak
doorde
Priesters
tot hun
Waar-
zeggers
bekent.
Loj et de
Gomara,
Hist.
Univ.
des Indes
l. 1. c. 27

Petr.
Martyr
Nouv. orb.
Des. 1
lib. 9.

Voor al word de Tabak door de Priesters tot hun Toverkunst
 gebruikt. „ Wanneer zy willen Waarzeggen, zegt Lopes de Go-
 „ mara, en iemand op zyn vragen antwoorden, eten zy een kruid,
 „ *Coboba* (dit is de Tabak) genaamt, of stampen het, of aassen
 „ den rook daar van ten neuze in, en dan zyn hun herssens bevan-
 „ gen, en daar vertonen zich duizent gezichten voor hen: deze
 „ dolheid over zynde en de kracht van 't kruid gestilt, verhalen
 „ zy 't geen zy in den raad der Goden gehoord en gezien hebben,
 „ en zeggen dat het geschieden zal wat God behaagt, zonder ooit
 „ recht op het gevraagde te antwoorden, of wel zy zullen in zo-
 „ danige termen antwoorden, dat men niets uit hun woorden
 „ wys kan worden, 't welk de styl van den Vader aller leugens
 „ is.

Petrus de Bloedgetuige zegt dat zy een drank van dit kruid *Coboba* maken, dien de Cacique (die ter zelfde tyd een Priester is) door den neus opnuist; dat hy aanstonds daar na razent word, zo dat het hem toeschynt dat alles in het kleine Hutje, dat men tot dien einde voor hem opgerecht heeft, t'onderste boven staat, en dat dit kruid van zodanige kracht is, dat hy straks alle kennis verliest. Na dat de razerny een weinig over is, gaat hy op den grond zitten met een hangende hoofd, en zyn knien omarmende: eenigen tyd in die posuur zynde blyven zitten, slaat hy de ogen ten hemel, als of hy eensklaps uit een diepen slaap quam, brommende enige woorden, die niet verstaan worden, tusschen zyn tanden. De omstanders ziende dat hy een weinig tot zich zelven gekomen is, bedanken den Geest, en vragen den Waarzegger wat hy gezien heeft.

Deze als een zinneloos mensch, als hy is, antwoordt dat het waar is dat hy met den Geest gesproken heeft, die hem de overwinning op zyn vyanden belooft heeft, of wel dat hy overwonnen en verslagen zal worden, om dat hy enige zaak, die hy hem bevolen had, niet gedaan had. Zo beantwoordt hy alle zaken, den overvloed en den honger, het leven en de dood, na dat het hem in zyn ontstelde herssens komt.

Gonz.
Oriedo,
Hist. de
los Indias
l. 5. c. 2.

Zonder twyffel is het een diergelyke geestverrukking die Oviedo heeft willen beschryven, wanneer hy van de Kaciquen van het Spaansche Eyland zegt, dat zy den rook van de Tabak door 't middel van zekere rietjes, als een Y gemaakt, die zy aan den neus hiel-

len ze
a (het
sprin-
op een
y dik-
as, aan
elders
an alle
ht bla-
tracht,
en deze

verkunst
de Go-
n kruid,
affemen
s bevan-
n: deze
verhalen
hebben,
der ooit
n in zo-
woorden
r leugens

kruid Co-
riester is)
word, zo
men tot
staat, en
omnia ver-
den grond
: eenigen
ten hemel,
nde enige
De om-
n is, be-
ay gezien

t het waar
erwinning
n en ver-
volen had,
overvloed
zyn ont-

die Ovie-
n van hee-
oor 't mid-
den neus
hiel-

17 Dec. 11. 166

hielden, ontvingen
gevoelen ontbloo-
wen in hun Ham-
belaft hadden dat
de dampen, daar
drevan waren.

De zelfde Schr-
genezing der ziek-
de Waarzeggers i-
heid hebben om
van de Tabak en
wanneer wy van

Nademaal de W-
ten, hebben vele
Tabak maakten al-
zonder enig eten
ten, en hy haalt

„ Want Benzius,

„ ru, dat wannee-

„ Coca genaamt,

„ houden. Van

ningen op Diofcon-

„ zich twaalf dage

„ eenige andere sp-

„ 't is waar dat de

lust doet vergaan,

is, als men wel ze-

ben kunnen voede-

lang vasten zich ge-

Verfcheyde ver-

Coca toegeschreve-

Benzius van sprec-

heid aan, gelyk Al-

dianen van Peru

Schryver fchynt a-

in der waarheid, z-

ander voedzel als

was onder de rege-

aan 't gemene volk

toeftemming van d-

bekleed waren.

De Vorst zelf w-

bieden als de Coca

gelyk men van alle

van de Afgoden v-

gebrand heeft.

hielden, ontfingen, hielden de dezen rook na zich, tot dat zy van alle gevoelens ontbloot waren, de vielen, waar na zy door hun Vrouwen in hun Hamak geslagen worden, 't zy dan dat ze alvorens belast hadden dat men hen in dezen staat zou laten leggen, tot dat de dampen, daar hun herssens door benevelt waren, t'eenemaal verdreven waren.

De zelfde Schryvers zeggen, dat zy zich van dit zelfde kruid tot genezing der ziekten bedienden, en verhalen omstandiglyk wat de Waarzeggers in deze gelegentheden doen, wy zullen gelegentheid hebben om 'er in 't vervolg van te spreken. Wy zullen ook van de Tabak en hoe zy tot den Godsdienst behoort spreken, wanneer wy van het Vrede-riet handelen.

Nademaal de Wilden ook vermaakshalven en uit gewoonte roken, hebben vele zich ingebeelt dat zy zo veel werk niet van de Tabak maakten als om de kracht die ze heeft van hen enige dagen zonder enig eten te voeden. De Heer van Lery is van dit gevoelen, en hy haalt in zyn Beschryving diergelyke voorbeelden aan. Want Benzius, zegt hy, verzekert van de inwoonders van Peru, dat wanneer zy op reys zyn, zy enige bladeren van een kruid, *Coca* genaamt, dat hun voor spys en drank dient, in den mond houden. Van 's gelyken verhaalt Matthiolus in zyn Aanteekeningen op Dioscorides, Theophrastus aanhalende, „ dat de Scythiers zich twaalf dagen lang met zoethout alleen behielpen, zonder eenige andere spys te nuttigen, als onze Wilden de Tabak. “ 't Is waar dat de Tabak het zuur stomp maakt, en dus de etens lust doet vergaan, maar ik geloof niet dat deze plant zo voedszaam is, als men wel zeggen wil, en dat ze zo lang de Wilden zou hebben kunnen voeden als men beweert, zo zy niet van jongs af door lang vasten zich gewenden honger te lyden.

Verscheyde verstandige luiden zien al de uitwerkingen aan de *Coca* toegeschreven, daar de Heer van Lery op de getuigenis van Benzius van spreekt, als een zuivere herssenschim of bygelovigheid aan, gelyk Akosta het zelf bekend. Evenwel geloven de Indianen van Peru dat deze uitwerkingen alle waar zyn, en deze Schryver schynt aan hun gevoelen geloof te slaan, nademaal men in der waarheid, zegt hy, hen enige dagen achter elkander geen ander voedzel als een hand vol van dit kruid ziet nuttigen. Zy was onder de regeringen van de Inkas in zo grote achting, dat het aan 't gemene volk niet geoorlooft was die te gebruiken, zonder toestemming van den Vorst of de Lantvoogden, die met zyn gezag bekleed waren.

De Vorst zelf wist den Goden geen kostelyker offerande aan te bieden als de *Coca*, die hy voor de Afgoden-beelden liet branden, gelyk men van alle tyden in den Tempel van den waren God en van de Afgoden van alle Godsdiensten der oude wereld wierook gebrand heeft.

Akosta
Hist.
Nat. de
las In-
dias. l. b.
4. cap.
22.

VEERTIENDE HOOFSTUK

Van de
Coca.

DE Coca is het blad van een boom, die vier of vyf voeten hoog is, hy is zeer teer en fyn, en wil hierom met veel zorg gekoestert worden. Niet minder zorg heeft men van noden om de bladeren, na dat zy geplukt zyn, te bewaren. Men schiktze hierom netjes en met veel zorgvuldigheid in lange en enge korfjes, daar zy dicht in besloten leggen. Deze bladen zyn een weinig effener en hebben zo veel naden niet als die van een Pereboom; andere vergelyken ze by die van haagappels, maar zy zyn veel dander en fynder. De wyze hoe de Peruvianen zich daar van bedienen is die, met asch van gebrande beenderen gemenst te kaauwen, of wel met een weinig kalk, ten naasten by zo als men in de grote Indien met de Betel-bladeren en de Arch-noten leeft, die men ook met kalk mengt. Deze mengeling, by de scherpte van het blad van de Coca gevoegt, byt den genen, die het niet gewent zyn, het vel van de tong af.

Zy veroorzaakt een lelyk schuim, en verwekt in de kaauwers een onverdraaglyken stank. In het land verstrekt zy voor geld, en daar wierd eertyds zo grote handel in gedreven, dat het geen wy van de Kakao en het kruid van Paragay gezegt hebben, op lang na niet komt by het geen men hier van vertelt. Uit Potofi alleen haalde men alle jaren meer als hondert duizent korven. Zy is tegenwoordig van zo groot gebruik niet meer onder de Indianen, die onder de Spanjarden behoren, om dat de Inquisitie ontdekte hebbende dat zy 'er zich voor allerley soorten van bygelovigheden van bedienden, dezelve onder zware straffen in het gantche Noordelyke Peru verboden heeft, en ze nergens anders om in 't Zuiden toegelaten als om de Mynwerkers, die dezelve niet missen kunnen.

De Heer Frezier schynt te geloven dat dit kruid niet voedzaam is, dat het den honger maar stillt, en den Indianen eigentlyk nergens anders toe dient dan als de Tabak aan die genen, die ze gewoon zyn te kaauwen, zonder ze door te slikken.

Heel anders is het met de Gin-seng gelegen, waar van na allen schyn Theophrastus heeft willen spreken, en waar van de Tartaren, dat ware Scythen zyn, zo veel werk maken. Zy heeft waarlyk de kracht om een mensch te voeden, te versterken, en de uitgeputte krachten weerom te doen komen. Zy sijnakt ook een weinig na Zoethout, gelyk ik in het schrift gezegt heb dat ik opgestelt heb over die, dewelke ik in Kanada ontdekt heb, en gelyk men gemaklyk uit de plant zelfs beproeven kan. Theophrastus geeft aan de Plant, waar van hy spreekt, en die hy zo grote krachten toeschryft, geen anderen naam als die van *Scythia*.

De Amerikanen, ten minsten de gene die ik gezien heb, gebruiken de Tabak niet om te snuiven noch om te kaauwen, zy rokenze allenig, noch hebbenze alle geen kalumet of pyp. De Brazilianen, de Karaiben en de meeste Zuidelyke Wilden maken een soort van een pyp van een groot blad van een boom, dat als een

Premier
voyage
de la Mer
du Sud
p. 246.

Theopb.
hist.
plant. l.
9. c. 13.

De Amerikanen
gebruiken
de Tabak niet
om te

V A

peperhuis gevou
de eene zyde in
Het is ook aan
weten.

V Y F

DE kennis van
Duitgedrukt
zich van het woo
in Galenus, in D
later als hy geleest
kende zaak in * E
had, die in Arabi
overbracht. Dit
uit. „ Arabien b
„ de Indiaanische i
„ behalven den na
verdorven Latinite
ra, Zuccara, Zuc
re namen aan; w
nisch zout, om he
nisch zout, zeg
boek aangehaalt, g
maar het heeft een
ook den naam van
libestre of riet-he
of Canamella, Cann
Schoon de Ouder
waar van men de
soort van riet. So
was, of van deze l
dat men van ieder l
schuit. Varro in te
die hy van dit riet n
plant van grootte te

Indica, non ma
Illius è lentis pr
Dulcia cui nequ

Daarenboven bly
en willen spreken,
voor eerst schynt h

* Plinius lib. 12. cap. 1.
„ melinarundinibus co
„ amplissimum nucis avella
„ Solin. cap. 65. Qu
„ effiam ut fittis intermodi
„ nitur: humor dulcis ad

peperhuis gevouwen is, zy vullen het met Tabak steken het aan de eene zyde in den brand, en zuigen den rook aan 't ander end. Het is ook aanmerkelyk dat de meeste vrouwen van geen roken weten.

shulven
noch
om te
kann-
wen.

VYFTIENDE HOOFSTUK.

DE kennis van de zuiker staat duidelyker by de oude Schryvers uitgedrukt als de Tabak. Plinius is evenwel de eerste die zich van het woord *Saccharum* bedient heeft, dat men vervolgens in Galenus, in Dioscorides en in andere Schryvers vind, die alle later als hy geleest hebben. Hy spreekt 'er ook van als van een onbetende zaak in * Europa, en die men niet als door den koophandel had, die in Arabien en Indien gedreven wierd, van waar men die overbracht. Dit drukt de plaats van Plinius zeer duidelyk en klaar uit. „ Arabien brengt ook zuiker voort, zo wel als Indien, maar de Indiaanische is de beste.

Vande
Zuiker.
Plin. l.
12. c. 8.

Behalven den naam van *Saccharum*, dien de Schryvers van de verdorven Latiniteit naderhand in *Zaccharum*, *Zuccarum*, *Zachara*, *Zuccara*, *Zucra*, vermoemt wierd, gaf men daar noch andere namen aan; want voor eerst noemde men die zout, en Indiaanisch zout, om het van het gemene te onderscheyden. Het Indiaanisch zout, zegt Archigenes, door Paulus Eginetas in het tweede boek aangehaalt, gelykt van verf en dikte na het gemene zout, maar het heeft een smaak net als de honing. Hierom gaf men 'er ook den naam van honing aan, en noemde ze wilden honing, *Mel silvestre* of riet-honing *mel silvestre*, gelyk men in Arrianus vind, of *Canamella*, *Cannamella*, *Calamellus*, a *Canna* & *Melle*.

Arrian.
in Peri-
plemaris
Eryth.
Solin. c.
65.
Varro
apud
Isid. l. 17.
cap. 7.

Schoon de Ouden ons geen twyffeling wegens het riet nasaten, waar van men de zuiker maakt, zyn zy het niet eens over het soort van riet. Solinus † was van gedachten dat het de Bamboes was, of van deze Indiaanische rieten, die zo vervaarlyk groot zyn dat men van ieder lid een kanoo kan maken, of een ordentelyke schuit. Varro in tegendeel heeft beter in de beschryving geslaagt die hy van dit riet maakt, dat hy zegt een boom of middelmatige plant van grootte te zyn.

Indica, non magna nimis arbore, crescit arundo.

Illius è lentis premitur radicibus humor.

Dulcis cui naqueunt succo contendere mella.

Daarenboven blykt het dat de zuiker, waar van de Ouden hebben willen spreken, veel van de hedendaagche verscheelt, want voor eerst schynt het dat zy ons een soort van Manna, die van zelfs

* Plinius lib. 12. cap. 8. Saccharon & Arabia fert, sed laudatus India est cum melinarundinibus collectum, gummi mod. candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis avellanae magnitudine, ad medicinas tantum usum.

† Solin. cap. 65. Quæ Palustria sunt (Indiæ loca). Arundinem crescit ita ut fistulam ut fistis internodiis lembi vice vestitit navigantes. E radicibus ejus eximitur humor dulcis ad melleam suavitatem.

Mém.
ves de la
Californie
Les-
tres edi-
fantes S.
Reueil.

Dijver.
l. 2. c.
104.

Seneca
Epist. 24

Lucan. l.
3. v. 237

Beschry-
ving van
de he-
den-
daag-
sche
Zuiker
en hoe
die toe-
geheid
word.

zels op de bladeren van het riet geformeert word, voor zuiker hebben verkocht. Men ziet 'er noch van dit soort in de grote Indien, en in Amerika in Kalifornia. Pater François Maria Picolo spreekt 'er dus van: „ In de maanden April, Mey en Juni valter „ met den daauw een soort van Manna, dewelke stremt en op de „ bladeren van het ried, daar men ze inzamel, hard word. Ik „ hebze geproeft zegt hy, zy is niet wel zo wit als de zuiker maar „ wel zo zoet. Hier komt volkomen mee over een wat Plinius, „ Dioscorides en Seneka van de zuiker zeggen. „ 't Is een honing, „ zegt Plinius, die zich op het riet te zamen zet, wit, als of het „ een soort van gom was, kan door de tanden verbryzelt worden, „ en is niet groter als een hazenoot; zy word alleen in de mede- „ cynen gebruikt.

Dioscorides zegt „ daar is een soort van honing, dien men zuiker „ noemt, die op het riet van Indien en het gelukkig Arabien ge- „ vonden word, zy heeft de dikte als zout, en word als het ge- „ mene zout tusfchen de tanden verbryzelt. „ Seneka gaat noch „ verder, hy legt uit op wat wyze deze zuiker gemaakt word, en „ volgens zyn gevoelen besluit men dat de Ouden dachten dat deze „ honing door den hemeldauw geformeert wierd, dewelke op de „ bladeren van het riet blyvende leggen, daar stremde; of dat hy „ als de bladeren uitspruiten, uit het fap van de steel voortkomende „ en door de poren van de plant in de gedaante van een gom door- „ brekende, door de zon hard gemaakt wierd, gelyk het zout in de „ zoutmoeraffen. Dit, zeg ik, ziet men in deze woorden van Seneca „ uitgedrukt. *Ajunt inveniri apud Indos mel in arundinis foliis quod, aut ros illius celi, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignit.*

De Ouden hebben ook een ander soort van Zuiker gekent, die men nit het zelfde riet haalde, maar 't was maar een fap, een vocht, of ten hoogften een siroop. Lucanus spreekt 'er in deze Verzen van.

Quique bibunt tenerâ dulces ab arundine succos.

Van deze soort spreken Solinus en Varro ook op de plaatzen die i aangehaalt heb; maar zy slaan beide den bal mis, wanneer z zeggen dat men ze uit de wortel van 't riet drukt, in plaats d het de merg is van het riet zels.

Maar de zuiker die men hedendaags gebruikt, is een toebereid zuiker. Het riet daar men ze uit haalt is een knobbelachtige e sponsieufe plant, die een zeer dunne schil heeft, vol van een zee zoete honigachtige stof.

Dit riet knuut men in de Molens, men drukt 'er al het fap e persfen uit, vervolgens reinigt men het vocht op 't vuur en g het in vaten over, daar men het laat kout worden en verstyven gelyk men het in Vader Labat, en die gene, die 'er voor hem ove gehandelt hebben, naauwkeurig beschreven vind.

Deze wyze van Zuiker te maken en die te raffineren hebben e Ouden niet geweten, of ten minsten hebben zy ons die niet overg

laten. Zy heug king van Ameri kruisvaarten kenn nen toen na het C de Schryvers van cus, Kanunnik va ques de Vitre, H

Albertus verha hongersnood gebr ri, Archasen de i het zuiker riet, d knechten zo lekk digen. „ Men qu die men alle ja schaft. In den de inwoonders drukt en wel g daar het styf w Zy raspenze, e ter smelten, en ker gebruiken v de honingraad. thas, zoon van der overfchryder had gekoft.

Marina Sanutus te aanzetten, om gen de Sarrazenen syn werk met de g of Sultan uit den k uit de speceryen, grote macht en gro de middelen over o te beletten, waar Na vele omstandigh

de landen van d rzynen daar vel nen te zamen wi de koophandel v krak zou krygen zuiker groeit, d voorzien, dat h rea en Malta voe en de andere lan hun eigen belang wapenden.

Het fchynt dat d men het zuiker-rieo dat het wel slaagde dat men by Palermo

H. D E

hten. Zy heugt evenwel al van veel ouder tyden als de ontdekking van Amerika. De Europeanen hebben daar ten tyden der kruisvaarten kennis van gekregen, door de reyzen die de Christenen toen na het Oosten deden, gelyk het uit de getuigenissen van de Schryvers van dien tyd blykt, als daar zyn Albertus of Albericus, Kanunnik van Aken, Wilhem, Aartsbisschop van Tyrus, Jacques de Vitre, Bisschop en Kardinaal, Sanutus enz.

Albertus verhaalt dat het leger der Kruisvaarders tot een groten hongersnood gebracht zynde, in de belegeringen van Albaria, Marra, Archasen en de streken rontom Tripoli, zeer verquikt wierd door het zuiker riet, dat men op het land vond, en wiens zoet de krygsknechten zo lekker smaakte, dat zy 'er zich niet aan konden verza-digen. „ Men queekt in deze landen, zegt hy, deze plant aan, „ die men alle jaren zaait, en die den boeren veel moeite ver-schaft. In den maaltyden wanneer zy ter degen ryp is, stampen „ de inwoonders het ried in mortieren, en na 'er het sap uitge-drukt en wel gezuivert te hebben, gieten zy het in vaten over, „ daar het styf word en zo blank als sneeuw of het witste zout. „ Zy raspenze, en mengenze onder hun brood, of doenze in wa-ter smelten, en maken 'er hunne spyzen mee toe. Die deze zuiker gebruiken vindenze aangenamer van smaak en gezonder als „ de honingraad. Van dit soort van honing zegt men dat Jona-thas, zoon van Saul, proefde, toen hy de bevelen van zyn Va-der overichrydende, deze ongehoorzaamheid hem haast het leven „ had gekost.

Marina Sanutus, genaamt Torxel, de Christen Vorsten willen-de aanzetten, om een verbond tegen den Turk aan te gaan, ofte-geen de Sarrazenen, die meesters van het H. Land waren, begint zyn werk met de grote voordelen in 't licht te stellen die de Soudaan of Sultan uit den koophandel der Indiën haalde en in 't byzonder uit de speceryen, die hy alle uit de eerste hand had, 't geen zyn grote macht en grote rykdom uitmaakte. Vervolgens gaat hy tot de middelen over om hem te verzwakken, met dezen koophandel te beletten, waar mee de Christenen hun voordeel konden doen. Na vele omstandigheden zegt hy: „ Dat de zyde en de zuiker in „ de landen van den Soudaan vallen, en dat deze Vorst en de Sar-razynen daar vele rechten van trokken; Dat indien de Christe-nen te zamen wilden spannen om den tocht over zee te doen, „ de koophandel van de vyanden des geloofs daar door een groten „ krak zou krygen; nademaal op het eyland Cyprus alleen zo veel „ zuiker groeit, dat zy 'er gansch Christenryk mee zouden kunnen „ voorzien, dat het ried ook wel op het Eyland Rhodes, in Mo-rea en Malta voortquam en dat het op dezelfde wyze in Sicilien „ en de andere landen der Christen Vorsten zou groeien, indien zy „ hun eigen belangen wisten, en zich tegen den algemenen vyand „ wapenden.

Het schynt dat de Christen Vorsten na zyn raad luisterden, dat men het zuiker-ried na Sicilien oervoerde en daar aanqueekte, en dat het wel slaagde. Falcandus zegt ten opzicht van het zuikerried dat men by Palermo voortteelde „ gy zult akkers zien vol ried, „ daar

*Albertus
Aquap.
lib. 5. c.
37. Hist.
Hieron.*

*Marin.
Sanutus
lib. 1.
part. 1. c.
2. secret.
fidel.
crucis.*

*Falcandus
de
praesent.
ad Hist.
de Calo-*

mit. Sc.
ed.

„daar gy over verzet zult staan: De Inwoonders noemen het *Homing-ried*, om de zoetheid van het sap, dat het in zich besluit. Dit sap als men het tot een zekeren graad optooft, word een ijs-roep, een soort van honing; zo men het noch langer laat koken, word het dik, en verandert in zuiker.

Diplom.
Gingliet.
m. 2.
Regis
Sicilia

Rochum
Pirabum
moit. 3.
Belef.
Monte-
regalen-
fi.

Daar waren reeds in die tyden om het ried te kneuzen molens, die men in de Sarrazynsche spraak *Majara* noemde, gelyk men uit de Bul of het bewyschrift van de Gist ziet, die Wilhelm de tweede, Koning van Sicilien, aan een Monnike-klooster van de Orde van St. Benedictus, in het Aartsbisdom van Montreal gelegen, gaf. Wy vergunnen hun, zegt deze Vorst, in het gebied van Palermo en in deszelfs Rechtsbanne uit eige beweging en als een volkome gift „ een molen om het zuikerried te malen, die men in het Sarrazyns *Majara* noemt, met haar rechten, gerechtigheden, en alles wat 'er toehoort. “

Ik geloof niet dat men volhard heeft met het zuikerried in Europa aan te queken, misschien dat het niet wel wou slagen, of dat de koophandel in de Levant gemaklyker zynde, men meer voordeel vond met die waar van de kooplieden te kopen, als vruchteloze zware onkosten te doen aan een land dat zich in 't dragen ondankebaar toonde.

Labat,
mauer-
opn te-
toet aan
Hies de
l'Améri-
que, tom.
3. ch 5.

Het zuikerried komt eigenlyk uit Amerika, en maakt een rykdom uit, dien zy niet als aan het weer en de goedheid van haar grond verschuldigt is, gelyk Vader Labat dat zeer wel tegen het gevoelen van enige Schryvers bewezen heeft, die te boek gellagen hebben dat de Spanjaarden het uit Oost-Indien na de Kanarische of gelukkige Eylanden, en van daar na Amerika hadden overgebracht. Het komt evenwel niet wel voor als in het Zuidelyk Amerika, op de Eylanden van de Golf van Mexiko, en misschien aan het uiterste end van Noorder Amerika, dat na 't Zuiden legt.

Gonzales
d'O-
viedo,
Hist. de
las Indi-
casl. 4.
c. 8.

De Amerikanen namen zelfs de mocito niet om het voort te queken, en haalden 'er geen groot voordeel uit. De Spanjaarden waren lang zonder daar eens om te denken, en die gene onder hen die de eerste vlyt daar aan te kost leydden, hadden in 't eerst geen gedachten om 'er zuiker van te maken, of brachten het niet tot uitvoering. Volgens Gonzales Oviedo, was het de Baccalaureus, Gonzales de Velosa die buiten gemene kosten aanwendde om een zuikerplantasie op het Spaansche Eyland aan te leggen, daar hy uit Kanarien ervaren meesters liet komen om de zuiker te maken en die te raffineren: zommige beweren evenwel dat het Michiel Valestrier uit Katalonien was. Het voorbeeld van die beyde welgeslaagt zynde wierd van verscheide personen nagevolgt, die 'er op verscheide plaatzen van deze nieuwe Wereld hebbende aangelegt, daar een handel deden bloeien, die eniger maten de rykdommen van Peru evenaart.

Vossius meent dat de afleyding van *Saccharum* van het Arabische Sacar of van het Hebreeuwische Schakar komt, dat dronken worden betekent, om dat men van het ried, daar de zuiker uitkomt, sterke dranken maakt: 't geen Strabo in het 15de boek schynt te begunstigen, want hy verzekert ons op het getuigenis van Near-

hus, „ dat in India „ van byen, en „ vruchten draagt „ om iemand dro-

Deze laatste w zels tegen elkand van een boom of dit kan men even Onder de voorvoortbrengt, maar Mais is, wat klein van terzelfder tyden naam van rieden har toegepast worden, want in deze boorn, waar uit dezylmeel van maken boorn, 't zy uit de delyk lekkere wyn uit het ried van de sijn en lekkere zuiker te Trevoux ge-

Ik heb 'er van de dar niet aan, evenant de halm van koningsachtig waterlozen noemen dezylukt gemeenlyk die gemist hebben, deren berooft te hemen 'er het merg van men smaak als die n Het ander zuikerzels. Men maakt men wyn, en zeer van Strabo uitlegt, brengt, die het vrucht of sap sterke

Z E S T I

DE zelfde Strabo Scythiers ook deel aan hadden. N gelukkig Arabien, gebracht wierd. D ge naburige landen ten waren, en daaspreekt hier noch v met al de Schryver

II. D E E

bus, „ dat in Indien het ried honig voortbrengt, zonder 't behulp van byen, en schoon het, zegt hy, geen boom of plant is die vruchten draagt, heeft 'er deze evenwel een, die de kracht heeft om iemand dronken te maken.

Strabo;
lib. 11.
p. 477.

Deze laatste woorden van Strabo zyn zeer duister, en schynen zelfs tegen elkander te stryden. Want wat is dat voor een vrucht van een boom of liever van een plant, die geen vrucht draagt? dit kan men evenwel op deze wyze uitleggen.

Onder de soorten van ried is 'er eigentlyk geen dat vruchten voortbrengt, maar de Mais, de Gom dat ook een soort van een Mais is, wat kleinder van korn, en enige andere gerstachtige planten terzelfder tyd riedachtig zynde (schoon men haar gemeenlyk den naam van ried niet geeft) kan 't geen Strabo zegt zeer wel op haar toegepast worden: en zo moet men deze Schryvers uitleggen, want in deze kan men drie zaken vinden. De eerste is de korn, waar uit deze Wilden hun gewoonlyk voedsel halen, en daar ryneel van maken; ten tweden, de sterke dranken, want het zy uit boorn, 't zy uit den steel, men maakt van den brandewyn een redelyk lekkere wyn, en zeer goeden azyn; ten derden haalt men uit het ried van de Mais, wanneer die op zyn sappigst is, een zeer fyne en lekkere zuiker, gelyk het in het algemeen Woordenboek, dat te Trevoux gedrukt is, aangetekent staat.

Ik heb 'er van deze soort geen gezien, en onze Wilden arbeiden daar niet aan, evenwel heb ik geen moeite om dat te geloven; want de halmen van de Mais, wanneer hy vol sap is, is vol van een honingachtig water, dat zeer gezond en verquikkent is. De Irokoizen noemen deze halmen *Obere* en de Franschen *Succes*. Men plukt gemeenlyk op de Indiaansche kooenvelden de halmen uit, die gemist hebben, en daar geen aar aan is, en na die van hun bladeren berooft te hebben en van hun schors, die zeer dun is, zuigt men 'er het merg uit, dat zeer vleeschig is, en een alzo aangename smaak als die mede heeft.

Het ander zuiker-ried draagt geen ander vrucht als de zuiker zelf. Men maakt 'er ook brandewyn, zeer lekkeren en aangename wyn, en zeer goeden azyn van. Dus hoe dat men de plaats van Strabo uitlegt, is het altyd waar dat het ried een honig voortbrengt, die het werk der byen niet is, en dat 'er van dezelfde vrucht of sap sterke dranken gemaakt worden.

ZESTIENDE HOOFSTUK.

DE zelfde Strabo leert ons dat de wyd-uitgestrekte landen van Scythiers ook hun honig voortbrachten, daar de byen geen deel aan hadden. Maar hy verschildte van die van de Indien en het gelukkig Arabien, om dat deze laatstgenoemde van het ried voortgebracht wierd. Daar hy eenvoudig zegt dat in Hirkaniën en enige naburige landen het de bomen waren, die als zo vele honigranten waren, en daar de honig van alle bladeren afdroop. Strabo spreekt hier noch volgens de gronden der onwetenschap, die hy met al de Schryvers der Cudheid gemeen heeft, wegens de manier

Zuiker
uit het
sap van
bomen.

van zuiker maken, zo dat hy in de zelfde dwaling schynt te zyn als die gene, die geloofden dat de zuiker een gom, een vocht, of een zout was, dat door de poren van de bladeren doorzwoette, of wel een hemeldauw, die gekristalliseert wierd en verduikt als de Manna. 't Is evenwel natuurlyk te denken dat Strabo ons hier de wyze maar aantoonde, waar op onze Wildinnen de zuiker maken, die zy uit het sap der bomen en in 't byzonder van de Ahorn of Malboom persen, 't geen ik nu ga uitleggen.

Hoedie
gemaakt
word.

In de maand van Maart wanneer de Zon een weinig kracht begint te krygen, en dat de bomen sappig beginnen te worden, maken zy met de byl dwarshaaken in den stam van deze bomen, daar een water in overvloed komt uitloopen, dat zy in grote schorlie-
vaten vangen; vervolgens zetten zy dit water op een vuur te koken, dat 'er alle vochtigheid van doet vervliegen, en het overige tot de dikte van een siroop of zelfs van een zuikerbrood maakt, na dat zy 'er heet onderstoken. Daar sleeft geen ander geheim in: deze zuiker is zeer goed voor de borst, en wonderlyk van kracht in de medicamenten, maar schoon zy gezonder is als die gene die uit het ried gemaakt word, komt zy 'er evenwel in lekkerheid van smaak lang niet by, en heeft altyd een kleinen aangebranden smaak. De Franschen maken ze beter als de Wildinnen, van wie ze het geleert hebben, maar zy hebben het kunstje noch niet weg kunnen krygen om ze wit te maken en te raffineren.

Als de bomen veel nat zullen geven moet 'er aan den voet een deel sneeuw leggen, die ze frisch houde; het moet 's nachts redelyk vriezen, en de dag moet helder, en zonder wind en wolken zyn; Want de Zon dan meer kracht hebbende zet de poren van de bomen open, die in 't tegendeel van den wind gesloten worden, zo dat dezelve hen belet hun nat te geven. De bomen houden daar ook mee op, wanneer het sap begint dikker te worden; dit word men gauw gewaar, want behalven dat de bomen minder geven, is het water dat 'er uit loopt tajer, en schoon het meer lyvigheid als het eerste heeft, kan het niet meer gekristalliseert of tot een zuikerbrood gemaakt worden, en geeft langer niet als een taje en onvolmaakte siroop uit.

De Dichters in de beschryvingen die zy van de Goud-Eeuw of de Eeuwen, die daar by vergeleken kunnen worden, maken, zeggen ons onder andere wonderen, dat de hardste eiken van honing dropen of zullen druipen. Zo zy dit met hun andere grootsprekingen of andere verchynselen, hebben willen gelyk stellen die gants zinnebeeldig en verbloemt zyn, gelyk wanneer zy zeggen dat de honig uit de rotzen zal lopen, dat de doornstruiken wyntrossen zullen voortbrengen, dat men fonteynen van melk en honig zal zien ontspringen; doen onze Wilden zien, dat zy meer weten als onze dichters, hebbende uit de Ahornen, dat een soort van zeer harde eiken is, een natuurlyk vocht weten te halen, dat alzo lekker of lekkerder is als de honig die de byen maken.

Daar zyn vele bomen en planten daar men zuiker en verscheidene dranken uit kan maken, zonder van de soorten van palmboom te spreken. De notebomen leveren een honig-achtiger vocht uit als

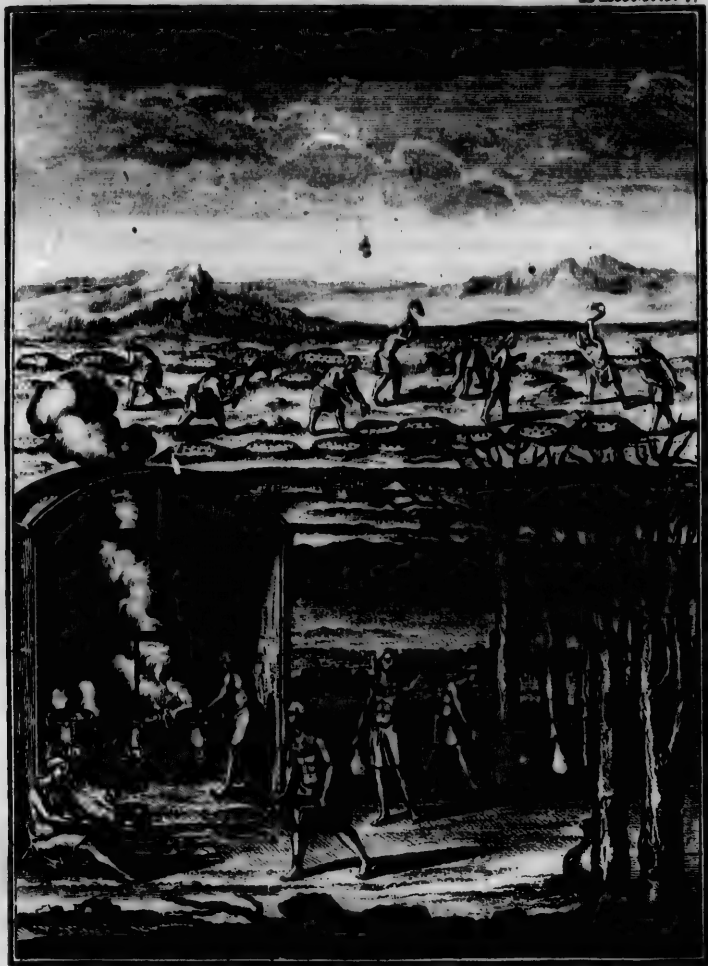
to zyn
ehte, of
ette, of
t als de
hier de
maken,
norn of

echt be-
en, ma-
en, daar
ichorile-
r te ko-
overige
aakt, na
eima in:
kracht
ene die
heid van
n maak-
ze het
kunnen

voet een
ts rede-
wolken
en van de
worden
houden
en; die
n minder
meerly-
pert of toe
s een ta-

-Eeuw of
ten, zeg-
n honing
grootpre-
ellen die
y zeggen
ken wyn-
en honig
er weten
toort van
dat alzo

erfcheyde
bboom te
ht uit al
de

de Ahornen, de
is zeer aangenaam,
en veel meer als
heeft.

Men maakt nog
katoen-boom, by
Canadense bekend;
of honig van het sa-
ten, een Volk van
en evenaarden.

De Schryver van
een boom die daar
en opgeblaze baste
of bonen gelykt
een middelmatige g
ren lang, gelyk di
honig zyn, maar di
van proeven moelte
ver maakt van zake
de uiterste tipjes va
droegen; deze hon
en hy verhaalt dat
vonden worden, zi
bedienden, om de
Zy quamen hun on
moed, onthaalden
ken, en hakten dri
hen buiten verstand
lyk dat de Mosynae
ten, maar die de g
maakten, en dat de
gewend waren, een
en in 't drinken gez
dat Herodotus ond
spreekt, wanneer h
zegt, dat zy een d
turwe en heigewas.

Het Ahorne-water
zynde: het word v
men het enigen ty
goede mede maken,
halen als uit het zuik
De hedendaagsche
zuiker bedienden als
borg, gelyk ik ree
Maar nademaal de
zelfs lekkerder van
niet in plaats van h
hun saffen tot in h
De Wildippen laa

de Ahornen, de zuiker daar van is zeer goed. Die van de Eiken is zeer aangenaam, maar heeft een grote menigte water van doen, en veel meer als men van het water uit de Ahornen van noden heeft.

Men maakt noch een synder zuiker van de bloeifsem van den katoen-boom, by de Botaniffen onder den naam van *Apocynum Canadense* bekend; maar ik weet niet dat de Wilden enige zuiker of honig van het sap der bloemen maken, gelyk oertyds de Ziganen, een Volk van Afrika, deden, die hier in den arbejd der by- en evenaarden.

De Schryver van de nieuwe Historie van Virginia spreekt van een boom die daar den honig voortbrengt, „welke in een dikke, en opgeblaze bast besloten is, die van ver na de schil van eenen, of bonen gelyk.” Strabo zegt dat 'er in Indien een boom van een middelmatige grote gevonden word, die basten van tien vingers lang, gelyk die daar de bonen in zitten, draagt, en die vol honig zyn, maar die met een zo gevaarlyk is, dat de gene die 'er van proeven moeite hebben om het te ontnappen. Dezelfde Schryver maakt van zekere bomen gewag, die een soott van honingsam- de uiterste tipjes van de takken of in de knoppen van de bladeren droegen; deze honig maakt de gene, die 'er van proefden, gek; en hy verhaakt dat de Mosynœciërs, in wier land deze bomen gevonden worden, zich listiglyk van de zoetheid van dezen honig bedienden, om de troepen van den groten Pompejus te verraden. Zy quamen hun onder ichyn van een geveinsde vrindschap te gemeed, onthaalende, lietenze in overvloed van dezen drank drinken, en hakten drie gehele benden in stukken, toen deze drank hen buiten verstand en buiten weer gestelt had. 't Is waarfchynelyk dat de Mosynœciërs van dezen honig aangename dranken maakten, maar die de genen, die 'er te veel van dronken, dronken maakten, en dat de Romeinsche krygsknechten, die 'er niet aangewend waren, eer dronken waren als de gene die hen nodigden, en in 't drinken gezelschap hielden. 't Is ook zeer waarfchynelyk dat Herodotus onder den naam van honig van een sterken drank spreekt, wanneer hy van de werklieden van Kallateben in Lybien zegt, dat zy een door kunit gemaakten honig toebereydden van urwe en heigewas.

Het Ahorne-water is zeer aangenaam om te drinken, zelfs reaat zynde: het word van zelfs zuur, en maakt tamelyke Azyn, zo men het enigen tyd bewaart. Men kan met deszelfs siroop zeer goede meê maken, maar men zou 'er geen brandewyn kunnen tuit- halen als uit het zuikerried.

De hedendaagfche Schryvers geloven dat de Ouden zich van geen zuiker bedienden als in de medecynen. Plinius zegt het en is hun borg, gelyk ik reeds heb aangemerkt, en het kan wel waar zyn.

Maar nademaal de zuiker denzelfden naam had als de honig, en zelfs lekkerder van smaak was, wat belette hen dat zy zich daar niet in plaats van honig van konden bedienen, dien zy toch in al hun saullen tot in hun brood en wyn toe, deden.

De Wildinnen laaten haar Indiaansch koor, op de manier als de gebran-

Apollon.
Alexan-
dr. Hist.
Com-
ment.
cap. 38.

Vijf de
Virgin.
lib. 2. ch.
4. A. 6.
Strabo.
lib. 15.
p. 447.

Strabo
lib. 12.
p. 378.

Herodot.
lib. 7.

Plinius

lib. 12.

lib. 12.

lib. 12.

gebrande amandelen, in haar Ahorne-siroop koken, en zy mengen haar gestampte zuiker met haar geklontert meel, daar zy een voorraad voor al haar reystochten van maken. Dit meel kan beter goed gehouden worden, en is veel lekkerder.

ZEVENTIENDE HOOFSTUK.

Bomen
die
wasch
voort-
brengen.

Ik zal hier by deze gelegenheid byvoegen, dat gelyk 'er bomen en planten zyn, die een honing voortbrengen, welke de byen geen moeite gekost heeft, daar ook planten zyn die wasch voortbrengen, daar de byen geen deel aan hebben. 't Is een klein heestergewas dat aan den oever van de meeren, rivieren en moerassen groeit. Het gelykt redelyk wel na een myrteboom, deszelfs blad verschilt by na niet van de Apalachina, die men in Louisiana ontdekt heeft. Hy draagt byen van de grootte van een peperkorn. Deze beyen laat men in 't water koken, waarop een vetachtige materie komt te dryven, die men verzamelt, en dat de substantie van deze beyen zelfs is, die zich van haar pit ontdoet. Vervolgens smelt men deze gantche materie te zamen, die als zy koud word zich tot een groen, doorichynent, hart wasch te zamen zet, dat een zeer aangename reuk van zich geeft. Ik heb 'er kaarsen van gezien die onder 't branden niet aflicpen, en een zo kruidigen reuk uitleverden, als de beste wierook, zonder hooftpyn te verwekken of een mensch qualyk te doen worden, gelyk de meeste reukwerken doen.

Men is deze uitvinding aan de Wilden niet verschuldigt. Zy bedienen zich tot noch toe niet als van Ceres kaarsen, dat is te zeggen flambauwen van een hout dat licht brand, of van zaamgerolde schorslen van Berkebomen, of enigen anderen gemachtigen boom. Men zegt dat een Chirurgy van nieuw Engeland 't eerst de gedachten kreeg om deze beyen te smelten, en met dit zelfde wasch, daar men naderhand flambauwen van gemaakt heeft, noch schoonder operatie in de Chirurgy deed, mengende het zelfde onder zyn geneesmiddelen.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

Planten
daar
men dra-
den van
maakt.

DE Wildinnen zaaien op haar velden noch kennip noch vlasch: Beyde de Amerika's brengen van zelfs verscheide dradige planten voort, daar zy zich van weten te bedienen, en die zy zonder veel moeite weten te bewerken, en zonder zich van spinnewiel en rokken te bedienen. Als daar zyn een soort van wilde hennip, verscheide soorten van vlaskruid daar men een zeer fynen draad uithaalt: twe of drie soorten van katoenbomen, daar de vrouwen der Karaïben de schone katoene bedden, die men Hamakken noemt, en waar van wy reeds gesproken hebben, van maken. Zondanig zyn ook de Mahot, de Berkeheester, enz.

De Irokoïsche Vrouwen en Wildinnen van nieuw Vrankryk maken ook een soort van draad van de schors van het witte hout, waar van zy de zakken maken om haar mans voorraad in te doen,

van-

seer zy op reys, zich bedienen o datgen, en vers Van deze schors komt, zy weten het water te w nip en vlasch leel keurig, genoeg o draadjes, dat zy een kluwen make

Onder de klei ten van draden m Wilde Buffels, e verft is. Om de van enige fappen tenze met wortel schorslen en spaar zaken, die zy ve toebereyding, in

Zy vervullen o den. Om de bon fedarmen of wel ook wel riemtjes is. Om de kano wortels. De klein en gebruikt, doe

meer zy op reys trekken; de hennepzelen of zwachtels waar van zy zich bedienen om de pakken van de eene plaats na de andere te dragen, en verscheide andere snuisteryen, die zy nodig hebben. Van deze schors nemen zy de fynste en die het meeste aan het hoort komt, zy weten die met den nagel tot lintjes te schellen, die zy in het water te weken en te rotten leggen, gelyk men met de hennip en vlasch leest; en na enige toebereydingen, die ik niet naauwkeurig genoeg onderzocht hebbe, scheuren zy die tot zo kleine draadtjes, dat zyze gemaklyk om hun knien kunnen winden en tot een kluwen maken.

Onder de kleine snuisteryen die zy van deze verscheide soorten van draden maken, mengen zy zeer netjes het hair van Eland, Wilde Buffels, en stekel varkens, dat met verscheide kleuren geverft is. Om deze verscheide verwen te maken bedienen zy zich van enige sappen die zy uit zekere planten persen, of wel zy latenze met wortelen en kruiden, die hun bekend zyn, koken, met schorffen en spaanders van enige bomen, wier sap gemaklyk in de zaken, die zy verwen willen, na enige koking en zonder andere toebereyding, indringt.

Zy vervullen ook op verscheide manieren het gebrek van draden. Om de bont-rokken te naaien gebruiken zy gedroogde beestdarren of wel draden die van hun zenuwen gemaakt zyn, of ook wel riemtjes van bereyd leer, dat aan smalle stukken gesneden is. Om de kanoos te naaien bedient men zich van schorffen of wortels. De kleine wortels die men tot de kanoos van berkeschorffen gebruikt, doen een helen goeden dienst en zyn zeer net.

Z E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

DERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van den Oorlog.

E Mans, die in het Dorp zo leeg lopen, stellingen andere eer in die luiheid als om te verstaan te geven dat zy niet als tot grote zaken geboren zyn, en voornaamlyk tot den Oorlog, die hen voor de grootste gevaren bloot stelt, hun menigvuldige gelegenheden verschaft om de edelmoedigheid van hun gevoelens en de onwrikbare stantvastigheid van een helde-ziel in haar grootste licht te stellen. De jacht en de vischvangst, die na den Oorlog al hun zorgen na zich trekken, zyn hun niet aangenaam, als om dat zy 'er een schets van zyn, en misfchien zoude de zorg daar van aan de vrouwen overlaten, zo wel als van de spys en van al het overige, zo dit niet terzelfder tyden oefening was bequaam om hen noch schriklyker te maken aan vyanden, die noch meer als de Wilde dieren te vrezen zyn.

De Volkeren van Thraciën moesten wel Oorlogszuchtig zyn, nademaal om een denkbeeld van hun moed te geven al de Fabel-dichters het eens geweest zyn om God Mars onder hen te doen geboren worden, en dat de Grieken, die alle Natien met nydige ogen aanzagen, en die den Barbaren alles wat zy gekunt hebben ontnomen hebben, hun evenwel zyn geboorte niet hebben durven ontroven, om zich die tot eer te rekenen. Zo myn gissingen over den Oorsprong der Amerikanen wel gegrond zyn, kan men zeggen dat hun Dapperheid niet dient als om die noch meer te versterken.

Zy zyn alle hoogmoedig, hebben een trots en aanzienlyk gelaat;

zy

V A N

zy stellen alle hun
de door de menig
stantvastigheid geg
Maar zo de Are
der Grieken of de
hennen dat de Irok
Kryggod nader to
Amerika, om dat
winnen.

Zy mogen aan
ligchaam moeten v
achttheid van wez
feningen, de vaar
dapperheid toe, zy
en, en men kan h
betwiflen.

De Oorlog is vo
oefening, en misf
rika. Want behalv
delige burenen, die o
toge oorzaken en re
bondigen, is hun d

De huisgezinnen
niet staande als doo
zy mans, 't zy vro
de rykdommen. I
verlies, maar het m
foon die 'er manke
de persoon, wiens
niemlyk was.

Het staat niet aa
van alle die gene,
Autbonni, gelyk z
een Hut, veel man
deze manslui, scho
in vericheyde hutte
ze vericheyde Huv
bonden (daar deze
bintenis aan om de
het voornaamste ge
gen om na haar gev
den zo zy een oor
zin was.

Wanneer dan de
boom weer op te h
haar ontrooft heeft
van die gene, die h
quaamste oordeelt d
door een porcelein

II. D E E

zy stellen alle hun roem in de dapperheid, en zy krygen geen naam als door de menigvuldige bewyzen die zy van een onvertzaagde standvastigheid gegeven hebben.

Maar zo de Areskoui der Huronnen en der Irokoizen, de Arés der Grieken of de ware Mars van Thracien is, moet men ook be- kennen dat de Irokoizen en Huronnen noch waardiger zyn om den Krygsgod nader te bestaan als alle de andere woefte Natien van Amerika, om dat zy 't van haar van de kant van de dapperheid winnen.

Zy mogen aan zommige in enige voordelen van den geest en het ligchaam moeten wyken; in de levendigheid in den omgang, de machtheid van wezenstrekken, de behendigheid in verscheide oefeningen, de vaardigheid in 't lopen, maar zy geven niemand in dapperheid toe, zy passeren onwederisprekelyk voor de beste Solda- ten, en men kan hun ten minsten den roem van dapper te zyn niet betwisten.

De Oorlog is voor de Irokoizen en Huronnen een noodzakelyke oefening, en misschien ook voor alle de andere Wilden van Ame- rika. Want behalven de gemene beweegredenen die men heeft om helige buren, die ons een quaad vermoeden geven, of die ons wet- tige oorzaken en reden tot klagen verschaffen, den oorlog te ver- kondigen, is hun deze door hunne grondwetten als onvermydelyk.

De huisgezinnen, gelyk ik reeds aangemerkt heb, houden zich niet staande als door het getal dier gener die dezelve uitmaken, 't zy mans, 't zy vrouwen. In dit getal bestaat hun macht en groot- ste rykdommen. Het verlies van een enkel persoon is een groot verlies, maar het moet noodzakelyk herstelt worden, met deze per- soon die 'er mankeert door een of meer andere te vervullen, na dat de persoon, wiens plaats men vervullen moet, meer of min aan- zienlyk was.

Het staat niet aan die van de Hut dit verlies te vergoeden, maar aan alle die gene, die daar vermaagschappingen in hebben, of hun *Atbonni*, gelyk zy spreken, en hier in bestaat het voordeel van een Hut, veel mannen te hebben, die daar in geboren zyn. Want deze manslui, schoon afgescheyden en op zich zelve levende, zich in verscheide hutten verbindende, worden de kinderen die uit de- ze verscheide Huwelyken spruiten aan de hut hunner Vadersen ver- bonden (daar deze vreemd in zyn) en gaan een stilzwygende ver- bindenis aan om de plaatzen te vervullen; zo dat de matroon, die het voornaamste gezag in deze hut heeft, deze kinders kan dwin- gen om na haar gevallen ten oorlog te trekken, of dezelve weerhou- den zo zy een oorlog wilden ondernemen, die haar niet na den zin was.

Wanneer dan deze Matroon oordeelt dat het tyd is om den boom weer op te heffen, of enige van haar familie, die de dood haar ontroofd heeft, weer op te wekken, keert zy zich tot een van die gene, die hun *Atbonni* by haar hebben, en die zy 't be- quaamste oordeelt om haar bevelen uit te voeren. Zy spreekt hem door een porceleine snoer toe, en legt hem haar mening uit, om

I I. D E E L.

L

hem

hem te verplichten om een aanhang te maken, 't geen haast geschied is.

Daar moet onder de andere Natien iets diergelyks ingevoert zyn, maar 't geen evenwel veranderen kan na de regels volgens de welke de Vrouwelyke regering by haar vast gestelt is. Op zekere tyden komen de Vrouwen van Florida alle te zamen voor den Oppersten, en zich voor hem in een smeekent postuur stellende, bewenende zy de doden van haar Natie, ieder hem het verlies voorhoudende, dat zy in haar familie geleden heeft, en zy smeeken hem alle dat hy hare droefheid enigermaten verzachte, met wraak van de vyanden, die dezelve veroorzaakt hebben, te halen. Onder de Karaiben en Brazilianen zyn het ook de Vrouwen die de zorg opgelegd is om de krygslieden te smeeken, dat zy den hoon, aan hun Natie door den algemenen vyand aangedaan, wreken mogen. Gedurende hunne gastmalen wenen de Vrouwen by hen, hoog ophalende wat zy geleden hebben, trachtende door haar klachten en woorden den moed van hare jongelingen op te beuren, om hen aan te zetten dat zy vrymoedig ten stryde gaan en daar bewyzen van hun dapperheid en liefde voor die gene van de Natie, wier dood zy wreken, te geven.

Daar moet behalven dat enige byzondere verplichting in de huisgezinnen zyn, van elkanders krakelen te hanthaven, met wetten evenwel die een weinig van die der Irokoizen verschillen.

Dit besluit ik uit de volgende woorden van Thevet. „ Wat de „ gezegde weduwen aangaat, zy hertrouwen niet weer, ten zy aan „ de broeders en naastbestaanden van hun overleden man die even- „ wel eerst de dood van een overledenen moeten wreken, zo hy „ van den vyand gevangen en opgegeten is. Zo hy van ouderdom „ of ziekte gestorven is, moet die gene die de Weduwe tot vrou- „ we neemt een gevangen aanbrengen, die op het graf van den „ overleden, 't zy dat men van dorp verandert is of niet, de ve- „ ren, halsbanden, pylen en boog van den doden wassche en „ schoonmake, zelfs zyn groot bed daar hy in zyn leven op sloep. „ Ook hertrouwen deze Weduwen nooit aan een die zo dapper en „ sterk niet is als haar man was, want andersins zou men ze van el- „ kander scheiden, en haar kinderen en magen zouden 'er misnoegt „ over zyn, zo dat wanneer zy op haar slag niet kunnen komen zy „ liever het overige van haar leven in den weduwlyken staat zullen „ verslyten, en met haar kinderen doorbrengen, en al trouwenze „ al ten tweden maal, is het evenwel meer als een jaar na den „ dood van haar man, en daar worden noch meer zaken ontrent „ waargenomen. By deze gelegenheid zal ik U van een vrouw „ verhalen, die na de dood van haar man, die van de vyanden ge- „ vangen en opgegeten was, nooit wilde hertrouwen, om dat nie- „ mant van de bloedvrienden des overledenen getracht had zyn dood „ te wreken: tot dien einde greep zy pyl en boog in de hand, „ trok zelfs met de mannen ten stryde, en maakte ook enige tot „ krygsgevangens, die zy haar kinderen om te doden gaf, zeggen- „ de: slaat dood, myn waarde kinderen, wrekt den dood van „ uwen overleden Vader, nademaal niemand van zyne verwanten „ enige

*Thevet
Cosmogr.
Univ.
liv. 21.
ch. 8. p.
927.*

enige andere w
schoon genoeg
ik moedig en d
man, te wreke
dat zy versche
deed omhals br
den overleden
stellende, en d
lokken meer dr
was, maar zich
te. Maar om v
te hebben, mak
vyanden, en an
nier, en zy dan
daar ondertuffc
volgens de gew
zy worden door
bestaande vrind
gevraagd hebben
jongelingen den
vrymoedig teger
een diergelyke d
De Krygslieden
hen plicht vermaa
om roem te winne
gebruik. De gene
die dus verplicht i
die ontfangen heeft
wil werven, als h
hun evenwel beke
kent heeft, noch v
maar zo hy het hu
oorlogslieden, wa
De Oorlog kan
wanneer die met k
een te velde is: of
leger trekken, en
De Ouden word
partyen om raad
wanneer het belan
tegedeel zyn zy w
ne en dezen kryg
maakt, met hen v
het getal dezer par
zy enige Natie, w
gen sandoen, of w
derneming nodig h
hoofden tegen te k
kig genoeg zyn, o
lagen, laten zy he
11. DE

enige andere wraak pleegt, mooglyk om dat ik niet jong noch
 schoon genoeg ben, maar iets is evenwel in my te weten dat
 ik moedig en dapper ben om den dood van uwen Vader, myn
 man, te wreken; en in der daad deze vrouw rechte zo veel uit,
 dat zy verscheide van haar vyanden gevangen kreeg, die zy
 deed omhals brengen zelfs van de jonge broeders en neven van
 den overleden: zo dat zy alle vrouwelyke bedryven ter zyden
 stellende, en de manlyke ter handen nemende, geen hangende
 lokken meer droeg als de andere vrouwen, of gelyk zy gewent
 was, maar zich met veren en andere manlyke sieraden opschik-
 te. Maar om weer tot onze reden te keren; na wel gegastreert
 te hebben, maken zy sluiten van de been- en armpypen hunner
 vyanden, en andere speeltuigen, gelyk trommeltjes na hun ma-
 nier, en zy dansen en springen verheugt rondtom hunne huisjes,
 daar ondertusschen de oudsten niet nalaten den gantschen dag
 volgens de gewoonte met vreten en zuipen door te brengen, en
 zy worden door de weduwen van den overleden en zyn naast-
 beslaande vrindinnen opgepast; en hen de reden van dit doen
 gevraagd hebbende, kreeg ik tot antwoord, dat het was om de
 jongelingen den moed op te beuren; en hen aan te zetten om
 vrymoedig tegen de vyanden ten stryde te gaan, in hope van
 een diergelyke eer, wanneer zy omgekomen zyn.

De Krygslieden wachten niet altyd tot dat zy gebeden worden,
 hun plicht vermaant hun genoegzaam hier toe, en het verlangen
 om roem te winnen preft hen noch levendiger als de plicht en 't
 gebruik. De gene die lust heeft om een bende op te rechten, of
 die dus verplicht is het te doen, verschaft een snoer, of wel zo hy
 die ontfangen heeft, wyft hy ze aan die genen, die hy tot zyn tocht
 wil werven, als het teken van zyne en hunne verbintenis, zonder
 hun evenwel bekend te maken wie hem tot dezen oorlog opgerok-
 kent heeft, noch wie de persoon is, wiens plaats hy vervullen wil:
 maar zo hy het hun al bekend maakt, is dit een geheim onder de
 oorlogslieden, waar van het dorp geen kennis heeft.

De Oorlog kan als een byzonderen Oorlog aangezien worden,
 wanneer die met kleine partyen geschied, waar van 'er byna altyd
 een te velde is: of als een algemeene, wanneer zy met een gantsch
 leger trekken, en dat het in name der gantsche Natie geschied.

De Ouden worden altyd niet door de hoofden van deze kleine
 partyen om raad gevraagd, maar zy kanten 'er zich niet tegen,
 wanneer het belang van de Natie zelfs daar niet tegen stryd. In
 tegendeel zyn zy wel in hun schik te zien dat de jeugt zich oeffe-
 ne en dezen krygzsuchtigen aart behoude, die hun veiligheid uit-
 maakt, met hen vreeslyk te maken. Maar indien zy vreesden dat
 het getal dezer partygangers hun dorp te zeer zou verzwakken; dat
 zy eenige Natie, welke zy noch willen ontzien, enigen smaad gin-
 gen aandoen, of wel dat zy hun krygslieden tot enige geheime on-
 derneming nodig hadden, doen zy onder de hand arbeiden om de
 hoofden tegen te houden. Zo hun onderhandelingen niet geluk-
 kig genoeg zyn, of dat zy enige zwarigheid vinden om daar in te
 slagen, laten zy hen vertrekken, en doenze op valsche berichten,

II. DEEL.

L 2

die

die zy hun onder weeg van ter zyden laten geven, wetrom keren; maar het veiligste middel dat zy hebben om hun ondernemingen te breken, is de Matronen van de Hutten te winnen, daar die gene, die zich met den Veldoversten verbonden hebben, hun *Aibonni* hebben; want deze hoeven haar gezag maar te doen tusschen beyden komen om de best overleydde ondernemingen omver te werpen, 't geen ons doet zien dat zy een gezag hebben dat eniger maten wezentlyker is als de raad der Ouden zels.

Maar dit middel neemt men zelden ter hand, om dat de Wilden elkander zeer ontzien, en niet licht deze wegen van gezag en macht, die de genegenheid dwingen, zullen inslaan.

TWEDE HOOFSTUK.

Van de
kleine
party-
gangen
in tyd
van vre-
de.

Vid.
Apoll.
Rbod.
lib. 1.
Argo-
naut.

DEze kleine partyen bestaan gemeenlyk maar uit zeven of acht personen van een dorp; maar dit getal groeit dikwils door die van andere dorpen of bontgenoten van andere volkeren aan, die 'er zich byvoegen; en zy kunnen by de Argonauten vergeleken worden, die tot hun beroemde onderneming een leger oprichten, dat niet talryker was als de minste kompagnie voervolk.

Deze afgezonderde partyen, die dus in volle vrede gemaakt worden, en de Natie in geen moeielijkheden in te wikkelen, die van droevige gevolgen zouden kunnen zyn, gaan by de verasgelegenle volkeren oorlog voeren. Zy zullen twe of drie jaar onder weeg zyn, en twe of drie duizent mylen afleggen in 't gaan en weeromkomen, om iemand den hals te breken en het hoofthair met zich te nemen. Deze kleine kryg is een rechte moordery en struikrovery, die geen schyn van recht heeft, noch in de reden waarom hy ondernomen is, noch ten opzicht van de volkeren dieze aangedaan word: zy zyn deze verasgelegene Natien niet bekend, of nergens anders door als door de schade die zy haar veroorzaken, wanneer zy hen komen dood slaan of tot slaven maken byna tot voor de poorten van hun Palissaden. De Wilden zien dit evenwel voor een heerlyke daad aan.

De Oorlog, die onder naburen gevoert word, heeft gemeenlyk meer reden. De nyd die 'er tusschen deze Volkeren regeert, maakt dat zy zich onderling alle smaad aandoende niet lang wachten om wettige oorzaken tot een vredebreuk te geven. Het minste dat zy maar verbittert zyn, of dat zy menen redenen te hebben om over elkander misnoegt te zyn, laten zy de gelegentheden niet voorby slippen, die zich op doen, om tot hun voordeel die gene gevangen te nemen, daar zy zich gemakkelyk van kunnen ontdoen, wanneer zy ze op hun jachtlanden onmoeten, of wanneer zy over een stukje van hun land gaan in 't wederkeren van den Oorlog; dien zy in verasgelegen landen gevoert hebben.

De hoop van strafloosheid en van dit slag van moorden aan de kennis van die gene, die 'er belang in hebben te kunnen verborgen houden, geeft veel aanleyding hier toe; maar zy kunnen zo geheim niet zyn, of het komt vroeg of laat voor den dag, door de onvoorzichtigheid van de schuldige of daar blyven hevige ver-

moet-

moedens over, en omstandigste b
n zich zo goed als
ningen voor af g
haar mooglyk is,
schenken doen o
zyn om te breken
deze geschenken
bequaam is tot he
wraak over te ne
gants vergeten is.

Het verband d
gedekt, zonderze
and daar de kasty
ingeest; de Raad
lyke voorvallen o
geheugenis daar
voldoening over t
De Raad stemt
boezem gebroeit
denen die 'er voor
Alle de vergaderin
daar zorgvuldig al
vicht: men pleeg
men nemen kan,
Zy laten in 't by
bontgenoten te ku
zanten en kraal-sno
omhelzen, of zich
van wantrouwen
den ander in eerbic
De Vrede heeft
de Oorlog. De ge
't verlies hunner m
ge ogen aanzien, v
als die gene, die h
ook beter in staat
of te veinzen, ma
welgegrondheid va
men verdeelt zyn s
hand aan, en doet
beginnen, die de
Oorlog verhaasten,

DE I

DE Vrede dus g
om dien te br
harze volgens de g
gen, en men verko

moedens over, die al zo diepe wonden maken als de volmaakste en omstandigste bewyzen. Dan tracht de Natis, die schuld heeft, zich zo goed als zy kan te rechtvaardigen, zy doet de verschoningen voor af gaan, daar zy de beste vers aangegeven heeft die 't haar mooglyk is, vervolgens gaat zy de doden bedekken, en geschenken doen om de banden van het goede verstand, die gereed zyn om te breken, weer aan elkander te knopen, maar al worden deze geschenken aangenome, indien het gewricht van tyden niet bequaam is tot het voornemen dat men had om 'er een algemene wraak over te nemen, hoeft men zich niet te vleyen dat de hoon gints vergeten is.

Het verband dat men op deze wonde gelegd heeft houde maar gedekt, zonderze te genezen, zy bloed van binnen zo lang de vyand daar de kastyding niet over ontfangen heeft, die de wraak hun ingeeft; de Raad houd een nette lyst van die gene, die in diergeelyke voorvallen omgebracht zyn, en men hernieuwt t'elkens de geheugenis daar van, tot dat men in staat is om 'er de plechtigste voldoening over te nemen.

De Raad stemt tot geen oorlog, zonder lang dit besluit in den boezem gebroeit te hebben, en zonder met veel ryphed al de redenen die 'er voor en tegen zyn gewikt en overwogen te hebben. Alle de vergaderingen handelen over deze stof. Men onderzoekt daar zorgvuldig alle de gevolgen van een onderneming van dit gewicht: men pleegt daar raad over de middelen en maatregelen die men nemen kan, en men verzuimt geen van de minste voorzorgen. Zy laten in 't byzonder niets achterwegen om op hun bureu en bontgenoren te kunnen vastgaan, zy zenden aan alle geheime afgezanten en kraal-snoeren, om hen te overreden dat zy de gemene zaak omhelzen, of zich ten minsten onzijdig houden, door de redenen van wantrouwen die zy stilletjes uitdrijven, om zo den een door den ander in eerbied te houden.

De Vrede heeft zo wel zyn yverige aanhangers in den raad als de Oorlog. De gene die niet tot wraak aangezet worden als door 't verlies hunner medeburgers, schoon zy dit niet met onverschillige ogen aanzien, worden 'er evenwel veel minder door aangedaan als die gene, die hun broeders of nabestaanden bewenen; zy zyn ook beter in staat om te oordelen of het beter is uit te bersten of te veinzen, maar zy zyn altyd geen meester om een ander de welgegrondheid van hun redenen te doen begrypen. Als de stemmen verdeelt zyn stoken de verstoofte zomtyds de party onder de hand aan, en doen de vyantlykheden door simpele partygangers beginnen, die de balans doen overhellen, en het besluit tot een Oorlog verhaasten, die in die omstandigheden noodzakelyk word.

DERDE HOOFSTUK.

DE Vrede dus gebroken zynde of alle maatregelen welgenomen om dien te breken, steekt men opentlyk de heirbyl op, men harze volgens de gewoonte plechtiglyk by alle bontgenoten dragen, en men verkondigt in alle Dorpen den Oorlog.

Opsteken van de heirbyl.

De schrik van den Irokoischen naam is zodanig verspreyd, dat van dat oogenblik af aan alle buren voor zich beven, en hun vrees niet laten varen voor dat zy zien wien de slag gelden zal.

't Is een staatkundige streek onder hen, zelfs wanneer zy den oorlog verkondigen, dat zy zich niet haasten om te voortrukken, en lang dreigen omze lang in alarm te houden: dikwils van 't ene jaar tot het andere uitsellen, om die gene, die zy willen verrassen, door een gewaande veiligheid in slaap te wiegen: maar 't is ook een staatkundige streek in de anderen, alle geruchten van oorlog uit te strooien, hoe valsch die ook zyn mogen, die te koesteren, wakker te houden of zelfs uit te strooien, om hun jongelingen waakzaam te houden, op dat zy niet op 't onvoorziens verrast worden.

De Oorlog vast gestelt zynde uit noodzakelykheid om zich voor het onrecht te dekken, geweld met geweld te weerstaan, en wraak te nemen over de ongelijken, die de volkeren, het een van 't ander, konden ontfangen, wierd ook door den Godsdienst, gelyk ik gezegt heb, geheiligt, en had zyn algemeen-aangenome wetten, die men zorgvuldiglyk zelfs onder vyanden in acht nam, op dat hy zelfs de palen van gerechtigheid niet overschryden mocht, en het recht der volkeren ichenden, dat hy een moest hanthaven. Volgens dezen grond * zien wy dat men in oude tyden geen Oorlog begon, zonder wettige reden om dien te verklaren, en zonder dien plechtiglyk verkondigt te hebben. De Romeinen in 't byzonder waren hier zeer nauwkeurig in. Zy hadden personen die hier toe aangesteld waren om van de rechtvaardigheid van hun zaak te oordelen, en wanneer zy door naburige Volkeren meenden beleidigt te zyn, zonden zy vier wapenkoningen om de voldoening, die men hun verschuldigt was, te vorderen.

Deze Wapenkoningen op het Kapitoel yzer, kruid en andere die men *Sagmina* noemde genomen hebbende, 't welk het teken van hun bezending was, en het hooft met wolfe offerbanden bekransd hebbende, gingen de eischen van het Romeinsche volk voordragen, en zo men hun binnen een gezetten tyd geen recht op hun vordering deed, keerden zy weer tot op de grenzen van de landen hunner vyanden: en de opperste onder hen, dien men *Pater Patratus* noemde, en die alleen recht had om den oorlog te verkondigen, in tegenwoordigheid van drie getuigen zeker formulier van plechtige woorden, in deze gelegenheden gebruykelyk, met een klare en duidelyk stem, die aan deze plechtigheid den naam van *Clarigatio* gaf, uitgesproken te hebben, wierp op het vyandelyke land een spies met een yzeren punt, of wel een bloedverwige

spies,

* *Alex. ab Alexandro, lib. 7. cap. 3.* Ibat pater patratus ad hostium fines, & verba solemnia praefatus, bellum a populo Romano contra praescriptos hostes, ob legitimas quas censuerat causas, clara voce indicabat, post quam clarigationem miserat, ut de Senatus Consilio & Populi jussu, socialis has tam ferratam aut sanguineam praestitam ad fines illorum jaceret: & non minus tribus puberibus praesentibus bellum indiceret, & ita denunciari & indici justum piumque bellum putavere, &c.

Vid.
Alexan-
drum ab
Alex.
Genial.
div.
lib. 5. c.
3.
Servium
in lib. 9.
curid.

1, dat
vrees

ry den
kken,
t ene
rassen,
is ook
oorlog
steren,
waak-
t wor-

h voor
wraak
n 't an-
gelyk
wetten,
op dat
acht, en
n. Vol-
Oorlog
zonder
t byzon-
die hier
zaak te
len bele-
ning, die

ndere'die
eken van
bekranst
voordra-
at op hun
de landen
ater Pa-
e verkon-
ulier van
met een
naam van
yandely-
dverwige
spies,

ium fines,
ptos hostes,
clarigatio-
m ferratam
bus puberi-
m piumque

II Deel. n. 266.

spies, die aan
vyandlykheden

Op enige pla
van dit oud ge
verkondigen, d
passagie was, p
je katoen of we
in plaats van py
verft is, in den
te verklaren is
de gerechtighei
om de oude for
zynde als om h
toe als om hen
te overvallen

De verbittert
vendig niet, dat
in den grond te
ze elkander met
matig zien gedra
zo dra de val v
nydigheid verod
adem te halen, e
nieuws weer het
ook gelegentheid
zaak was tussche
lingen flux en
had als elkander
de proef te stellen

Vader Garnier
zonderlingheid h
ke uitdrukking,
een diergelyke
Hooft der Tson
nontagues (het h
was) liet het ho
toefaan dat hun
stryd trokken,
door het geen d
wier bloed noch

• Servius in hac
quæ emittit in am
te tractum est. C
princeps fecialium,
lemnia clara voce di
cios læferant, aut c
Clarigatio dicebatur
fines missa indicaba
mum diem quam re

spies, die aan 't ene end gebrand was ; waar na het geoorlooft was vyandlykheden te beginnen. *

Op enige plaatzen van Amerika vind men noch een overblyfsel van dit oud gebruik. In Florida was de manier om den Oorlog te verkondigen, dat men op den vyantyken bodem daar de meeste passagie was, pylen in den grond stak, aan wier punt men een vlokke kasoen of wol stak. Vericheyde andere Volkeren van Amerika in plaats van pylen planten een moorthamer, die zwart en rood geverft is, in den grond ; maar deze wyze om den Oorlog plechtig te verklaren is zeer zelden in gebruik. Weinig bekommert over de gerechtigheid hunner zaak, zyn zy het hedendaags noch minder om de oude formaliteiten te onderhouden ; nergens om bedacht zynde als om hun vyanden te onderdrukken, leggen zy ook niet toe als om hen te verrassen, en hen als zy 'er 't minst om denken, te overvallen

De verbittertheid van de twee vyandlyke Natien is altyd zo levendig niet, dat zy zich beyde wapenen, om elkander te enemaal in den grond te helpen. Men heeft Rome en Karthago, schoonzekander met jaloerfse ogen aanzagen, zich in haar overwinning matig zien gedragen, haar vyanden voor zodanig niet meer aanzien, zo dra de val van de eene deze balans weggenomen had, die de nydigheid veroorzaakte ; dezelve sparen om hun tyd om weer adem te halen, te geven, en om zich weer op te beuren, om op nieuws weer het voordeel en de voorrang te betwisten. Daar zyn ook gelegenheden geweest, waar in de Oorlog een opgestemde zaak was tusschen de hoofden der beyde partyen, om hun jongelingen fluxs en levendig te houden, en die geen andere inzicht had als elkander te tergen en af te matten om hun dapperheid op de proef te stellen.

Vader Garnier heeft my een geval vertelt, 't geen ik om zyn zonderlingheid hier gaarn aanhaal, en voor al om een aanmerkelyke uitdrukking, die in de H. Schrift met dezelfde betekenis en in een diergelyke gelegenheid gevonden word. *Sbonnonkeritaoui*, Hooft der *Tsonnontouans*, of wel *Sagostendages* Hooft der *Onnontagues* (het heugt my niet ter degen meer wie van beyden het was) liet het hooft van de onzydige Natie bidden, dat hy wilde toestaan dat hun jongelingen van weerskanten tegen elkander ten ftryd trokken, en zich door kleine partyen afmatteden : deze, door het geen de Huronnen, zyne geburen, overgekomen was, wier bloed noch rookte, en wiens neerlaag noch gantsch vers was, deed

* Servius in hæc verba lib. 9. *Æneid.* En, ait (Turnus) *Et jaculum interquens emittit in amas, principium pugne*, sic habet. Hoc de Romana solemnitate tractum est. Cum enim volebant bellum indicere, Pater Patratus, hoc est princeps fecialium, proficiscebatur ad hostium fines : & præfatus quam solemnem vocem dicebat se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios læserant, aut quia nec aprepta animalia nec obnoxios redderent. Et hæc *Clarigatio* dicebatur, a claritate vocis. Post quam clarigationem hasta in eorum fines missa indicabatur jam pugne principium. Post tertium autem & tricesimum diem quam res repetissent ab hostibus, feciales hastam mittebant.

deed hem antwoorden, dat hy daar niet in konde bewilligen, en dat hy al te zeer voor de droevige gevolgen vreesde, die uit de vaardigheid, waar mee hy deze voorstelling toegestemd had, zouden kunnen ontstaan. De Irokois, die niets tegen deze reden in te brengen had, maar die evenwel altyd hier ontrent tot zyn oogmerk zocht te komen, liet hem vragen, met wie hy dan wilde dat zyn kinderen spelen zouden: Abner bediende zich certyds van dezelfde wyze van spreken toen zyn leger en dat van David zich in zyn tegenwoordigheid bevindende, hy aan Joab een tweegevecht tusschen luiden, die van weerskanten hier toe verkoren zouden worden, liet aanbieden, die hun het vermaak daar van aan 't hooft van beyde de legers verschaften. *Dixitque Abner ad Joab: surgant pueri & ludant coram nobis & respondit Joab, surgant.* Het twee-gevecht wierd aangenomen. Toen trokken 'er uit de legers twaalf dappere knechten tegen twaalf uit, die elkander by de kop gevat hebbende, elkander doodstaken, en dit spel met hun leven eindigden: een aanmerkenswaardige daad, die de plaats, daar zy voorviel, beroemt maakte, door den naam dien zy 'er van behield van *Veld der Dapperen, Ager Robustorum.*

't Zy dat het hooft van de onzydige party eindelyk de voorstelling, die hem gedaan wierd, bewilligde, of dat hy 'er door enige schermutzelingen tegen zyn volk toe gedwongen wierd, de kleine Oorlog begon. Maar tot zyn ongeluk wierd in de eerste ontmoeting de eige neef van den Irokoischen Veldoversten gevangen genomen, en aan een Hut overgeleverd, daar men hem ten vure veroordeelde. De rampzalige Oom, die zich ingebeelt had dat men eerbied voor een persoon moest hebben, die hem zo na bestond, wierd gruwelyk op het hooft der vyanden verfloort, en zeyde dikwils in toorn tegen hem „Broeder, waarom hebt gy „uwen neef en den mynen niet gered? “ De gemoederen dus gruwelyk verbittert zynde, ontslak de oorlog met ernst, en eindigde niet als door de algemene onderbrenging van de onzydige Natie, waar van het opperhooft den ondergang had voorzien.

Wanneer twee machtige Natien tegen elkander verbittert zyn, dat het schynt dat de Oorlog niet zonder den ondergang van een van beyde kan ophouden, is het gerucht van hun vredebreuk alleen machtig genoeg om byna het gantsche Noorder-Amerika in roer te stellen, en van 't ene tot het ander end in de wapens te brengen. Laat de Irokoisen by voorbeeld den Outaouach of den llinees den oorlog verkondigen, daar is niet meer van noden om een gemene verwoesting te veroorzaken, als die daar de beroemde Trojaaniche oorlog de corzaak van was, waar in gants Griekenland tegen Aziën was gewapent. De gelykenis is niet quaad. Het Koningryk van Priamus, daar de Dichters zo breed van opgeven, bestond in Troas en Frygien, dat een klein landschap van klein-Aziën is. De Oorlog, dien de Grieken hem aandeden, verenigde al de verscheyde Volkeren van de Egeesche zee en van Peloponnesus tot een leger, onder verscheyde Kapiteyns, die men Koningen noemt, en wiens staten in eenige dorpen bestonden. Een koddige Koning, by voorbeeld, was de Koning

2. B. der
Koning.
2. B.
14. v.

De Oor-
log de-
zer Wil-
den by
den
Tro-
jaan-
schen
Oorlog
vergele-
ken.

ning van Itaka, welk
verbond het meeste
scherming onder ver-
niet alleen alle dezer
bontgenoten en bure-
verafgelegenste Natien
der Amazonen, quam
van de uiterste grenze
een Veldoverste der
gewees te zyn; brach
vuldige Natien maakte
voerde Rhesus aan, die
eerste nacht van hun a-
water van de rivier X
van het opspynen der
hoedanig toen het far-
het getal van duizent,
misschien niet machtig
te maken.

De Hutten der Irok-
gedachten, niet in sta-
ten uit te maken. Ev-
de versafgelegenste Na-
rens en de kusten van
Dit moet die genen n-
Amerika, en de Wild-
rele en verscheyde Na-
der in een klein getal
zo dat zommige geen

Ten anderen beslaa-
schen, of schrale weyde
dat men zomtyds twe-
een levendige ziel ont-
me woestynen, daar e-
cheren, voor niets ge-
agthondert mylen da-
speelreysje van Parys
ne Natien, die dicht b-
ten beschermen, houd-
zaak van de onderlinge
schon de naaste bure-
hulp te bieden tegen
zit als zy 'er 't minst o-
and te weerstaan zy g-
aan te gaan, die aan o-
om een verwydering t-
noodzaken om zyn kr-
Op dezen dubbelen
ieder Natie in de eers-
heid der onbewoonde

II. D E E

ning van Itaka, welke een van die gene was, die in dit beroemt verbond het meeste aanzien had. Priamus zag ook tot zyn bescherming onder verscheide hoofden tot zyn hulp toe schieten niet alleen alle deze kleine volkeren van klein Azien, die zyn bondgenoten en bureu waren, gelyk de Lyciers enz., maar ook de verafgelegenste Natien van het grote Azien. Penthailea, Koningin der Amazonen, quam 'er van den oever van den Thanais, Rhesus van de uiterste grenzen van Thracien, en Memnon, dien men zegt een Veldoverste der Egyptenaren, der Assyriërs of der Ethiopiërs geweest te zyn; bracht de troepen van Aurora aan. Deze menigvuldige Natien maakten geen talryke legers uit. Wat hulpbenden voerde Rhesus aan, die Diomedes en Ulysses alleen in den slaap de eerste nacht van hun aankomst afmaakten, eer dat hun paarden het water van de rivier Xanthus hadden kunnen drinken? En zonder van het opspynen der Dichters te spreken, zo men overwegen wil hoedanig toen het farzoen en de grootte der schepen mocht zyn, het getal van duizent, die de Vloot der Grieken uitmaakten, was misschien niet machtig om een leger van twintig duizent man uit te maken.

De Hutten der Irokolzen te zamen verenigt zynde, zyn na myn gedachten, niet in staat om veel boven de drieduizent krygsknechten uit te maken. Evenwel verwekt de Irokois alleen jaloely aan de verafgelegenste Natien, van den mond van de rivier St. Laurens en de kusten van den Oceaan, tot den oever van Mississipi. Dit moet die genen niet vreemt voorkomen, die enige kennis van Amerika, en de Wilden, die het bewonen, hebben. Schoon 'er vele en verscheide Natien zyn, bestaat ieder van haar in 't byzonder in een klein getal van Dorpen, en vele zelfs in een enkel dorp; zo dat zommige geen dertig Soldaten kunnen uitleveren.

Ten anderen beslaan zy onmeetbare landstreken van dichte bosschen, of schrale weyden en zy zyn zo ver van den ander afgelegen, dat men zomtyds twe of driehondert mylen moet gaan, eer men een levendige ziel ontmoet. Dit maakt dat de weg door deze ruime woestynen, daar een kleine bende lang zonder vrees kan marcheren, voor niets gerekent word, en dat een tocht van zeven of achthondert mylen daar aangezien word, als men in Vrankryk een speelreysje van Parys na Orleans zou doen. Daarenboven de kleine Natien, die dicht by elkander leggende malkander zouden moeten beschermen, houden geen goed verstand onder een ter oorzaak van de onderlinge jaloersheid, of zyn niet genoeg by de hand; schoon de naaste bureu zynde, om elkander in tyd van verrassing hulp te bieden tegen een vreeslyker vyand, die hun op den hals zit als zy 'er 't minst om denken, zo dat om dezen algemenen vyand te weerstaan zy genoodzaakt zyn een verbond met de Natien aan te gaan, die aan den anderen hoek van Noorder Amerika zyn, om een verwydering te maken en hem te verzwakken, met hem te noodzaken om zyn krachten te verdelën.

Op dezen dubbelen grond van het klein getal personen waar uit ieder Natie in de eerste tyden bestond, en van de wyd uitgestrektheid der onbewoonde landen, moeten wy redeneren; om de lan-

Hoe
veel
krygs-
knech-
ten de
Hutten
der Iro-
kolzen
wel
kunnen
uitleve-
ren.

Het zuidelyk Gallien der Ouden met het hedendaags Kanada vergeleken.

ge lochten, de verhuizingen, en de verbintenissen van zekere zeer verafgelegene Natien uit te leggen, die zonder dat zeer onverhaalbaar zouden zyn. Diodorus van Siciliën schildert ons het Zuidelyk Gallien eveneens af, als men hedendaags Kanada zou doen. In der daad Gallien, Spanje, Duitsland, Italiën zelfs en de andere delen van Europa waren landschappen opgepropt met bosschen, die de natuur daar geplant had, en met bergen met sneeuw bedekt, daar de kunst noch geen arbeid aan te kost gelegt had, om 'er wegen en voetpaden te maken. In deze woeste Wildernissen viel het den Galaten en Iberiers gemakkelyk zich uit Aziën na Gallien en Spanjen te verplaatzen, even zo gemakkelyk was het van daar weer na Aziën te keren.

De Natien, die hier en daar verspreyd waren, waren niet zeer talryk; hoe zou het anders mooglyk zyn te begrypen dat een zo klein leger als dat der Argonauten een zo grote uitgestrektheid van land had kunnen doortrekken, als de Poëten verhalen, en zo veel Natien te onderbrengen, zonder dat hun iemand den doortocht en hun onderneming betwiste? 't Is een fabelachtig verhaal, zal men zeggen, ik wil 't geloven, schoon het volgens de regels van een gedicht ontrent den grond en den inhoud van het voornaamste voorwerp zodanig niet zyn moest; maar in het vierde de zelfs geven de Dichters acht dat zy de waarschijnlijkheid in zaken, die natuurlyk zyn, plaats geven, en welke geen wonderwerken of ontknopingen vereischen, die niet zonder tusschenkomst der Goden kunnen te weeg gebracht worden.

Gom. 14.

't Geen ik daar gezegt heb kan dienen om een plaats in de H. Schrift te verklaren, die de Uitleggers heeft verlegen gemaakt, en die ik hier zal aanroeren om datze tot myn onderwerp dient, ter oorzaak van de gissingen die ik over den oorsprong der Irokoizen en Huronnen heb. Daar word van vier Koningen gehandelt die een verbond hadden aangegaan om vyf andere Koningen van deze zondige Steden, die God door 't vuur des Hemels verteerde, te beoorlogen. Deze vier Koningen waren Chodorlahomor, Koning der Elamiten of Perzen, Amraphel, Koning van Sennaar of Babylon, Arioch, Koning van Pontus, en Thadal, Koning der Natien. De Overzettingen verschillen 't meest ten opzigt van deze twee laatste. De Hebreeuwsehe, die Onkelos en de zeventig gevolgt hebben, noemt *Arioch Koning van Hellasar*, de Arabische, *Koning van Sarian*, die van Symmachus, *Koning der Scythien*.

Maar St. Hieronymus, de overzetting van Aquila volgende, noemt hem *Koning van Pontus*. Men is noch onzekerder ontrent dezen Thadal, om de algemene uitdrukking van *Koning der Natien*. De Hebreeuwsehe vertaling heeft *Koning van Gom*, en de Syrische zet het over *Koning der Geliten*. Maar deze landen Hellasar, Sarian, en Goim zyn in de oude en hedendaagse Aartsryksbeschrijving te enemaal onbekent. Zommige verstaan, na Symmachus, door het woord *Gentium* Pamphiliën, of om beter te zeggen dat gedeelte van klein Aziën, dat verscheide kleine afgezonderde volkeren inhield, waar van ieder tot zynent de meester was, en die de

Vide Pogliotta & Bibliam. in cap. 14. Genes.

H. Schrift *Popee* Egeische zee

't Geen de uithet eene land tot 'er uit deze verhemmen hebben kunlyk dicht aan elkeid dan te verveel het moogelArioch Koninglas noemt, en zte van Galilea, noemde; maar heeft, waar van want deze benoer niet gevonden, fNeder-Galilea Heydenen genoedische Volkeren

Maar de grondmen opmerkt datzamen te verbindren in Afiën en A in den laatste O 1716 gevoort hebpringen zes of zby de Outagamis daar zy zeer weinde Staten van Arien zo waren zy van de staten van de gene die zy gestelling in 't midde

Ik geloof evenwkan brengen, als houd, die Thadal in het Afiatisch Scbius *Areios* noemdeze Provintie, grensde, en zich zelfs van Areiaman in de Arabiscwas een nabuur van de zelve warving *Gele of Geli* Kaipische zee geleers, Strabo onde veel voetvolk als dge waren de staten plaats na de kant

II. D E

H. Schrift *Populus Gentium* noemt, gelyk zy de Eylanden van de Egeïsche zee *Infula gentium*, de Eylanden der Natien noemt.

't Geen de uitleggers verlegen maakt is de verasgelegenheid van het eene land tot het ander, en de soort van onmooglykheid die 'er u't deze verheid schynt te spruiten, dat deze Koningen te zamen hebben kunnen verbonden zyn, om vyf Koningen, die redelyk dicht aan elkander lagen, te beoorlogen. Om deze verlegenheid dan te vermyden, trachten zy de staten van deze Vorsten zo veel het moogelyk is tot elkander te doen naderen, en zeggen dat Arioch Koning van een stad van Celefyrien was, die Stefanus *El-las* noemt, en zy plaatzen het koningryk der Natien in dat gedeelte van Galilea, dat men Galilea der Natien, *Galilea Gentium*, noemde; maar waar aan men dezen naam in voorbaat gegeven heeft, waar van men meer Voorbeelden in de H. bladeren vind; want deze benoeming is zo oud niet als Mozes, en word in Jozua niet gevonden, schoon zy beyde van Galilea gewagmaken.

Neder-Galilea wierd in der daad eerst lang daar na Galilea der Heydenen genoemd, ter oorzaak van de Feniciers en andere afgodische Volkeren van 't geslacht van Kanaan, die het bewoonden.

Maar de grond van deze zwarigheden heeft niets om 't lyf, als men opmerkt dat het deze Koningen niet moeilyker viel zich te zamen te verbinden, als Priamus dat hy met verasgelegene Volkeren in Aïen en Afrika had aangefpannen, en als het de Franschen in den laatsten Oorlog geweest is, dien zy in Amerika in 't jaar 1716 gevoert hebben, wanneer zy, om de Tionnontaten by te springen zes of zeven hondert mylen weegs moesten alleggen, om by de Outagamis te komen, en die in hun fort te overmeesteren, daar zy zeer weinig in getal waren. Nu veronderstelt zynde dat de Staten van Arioch en van Thadal in klein Aziën geweest waren zo waren zy niet meer als ontrent vier of vyf hondert mylen van de staten van Chodorlahomor en van Amraphel afgelegen, en de gene die zy gongen beoorlogen waren volgens deze veronderstelling in 't midden, ten opzicht van die vier Vorsten.

Ik geloof evenwel dat men de staten van deze Vorsten naderby kan brengen, als men zich by de Vulgata en andere overzettingen houdt, die Thadal en Arioch in Pontus en na de Kaspische Engtens in het Asiatisch Scythien plaatzen. De naam Arioch, dien Eusebius *Areios* noemt, komt met den *Ares* der Barbaren, en met deze Provintie, *Areïana* geheten, over een, die aan Perziën grensde, en zich tot de Kaspische engtens uitsprekte. De naam zelfs van Areïana of Ariana zweemt zeer na het koningryk van Sarian in de Arabische Overzetting. Thadal, Koning der Geliten, was een nabuur van Arioch, want 't is waarschynlyk dat de Geliten de zelfde waren als die gene, die in de oude aarttryksbeschryving *Gele* of *Geli* genoemd worden, die ook na de kant van de Kaspische zee gelegen waren. Plinius vermengt ze met de Kadusiërs, Strabo onderscheyd ze, en zegt dat de Kadusiërs by na zo veel voetvolk als de Volkeren van Ariana hadden. Voor 't overige waren de staten dezer twee Vorsten, als men dezelve in Pontus plaatst na de kant van klein Aziën toe, zo ver niet van die der twee

Wat de Uitleggers daarin verlegen maakt.

Mafius, Jozua H. 12. VI. 9.

Plin. lib. 6. c. 16.

Strabo, l. 11. p. 350. c.

Arrian.
lib. hist.
Indic.

andere bontgenoten afgeleg. Want in Arrianus word verhaalt, dat terwyl Alexander Perzien doortrok, hem de Afgezanten der Natien die omtrent Pontus Euxinus wonen, langs een zeer korten weg quamen begroeten, zo dat deze Vorst daar zeer over verwondert stond. Men kan 'er byvoegen, dat de steden en de Natien in die eerste tyden geen vaste plaats houdende, men noch gemaklyker de staten van de twee andere Koningen zou kunnen doen naderen, voor al van die der Elamiten, wiens land toen noch zo ver afgeleg noch zo wyd uitgestrekt niet was, als naderhand. Men kan niet loochenen dat de Persianen of Elamiten tot den tyd van Cyrus toe op de wyze der Wilden geleefd hebben, gelyk ik door Herodotus bewezen hebbe.

Gen. 14.
Vf. 5.
6. 7.

Deze Oorlog, waar van de Schriftuur spreekt, was in eenen zin zo klein niet als men dien maken wil; want schoon de Koningen van de vyf steden dichte bureu waren, liet de Oorlog niet na een groten streek lands te beslaan, 't geen klaar uit de H. Schrift zelfs blykt, nademaal deze vier Koningen, voor dat zy de vyf andere overwonnen, verscheyde Natien te onderbragten, die mooglyk in 't verbond hunner vyanden stonden. Dit waren de Raphajms, de Emims, van 't geslacht der Reuzen, de Zuzims, de Chorréers, de Amalekiten, en de Amorhéers. Van de andere kant was hy evenwel niet groot, want alle deze Natien, die een zo aanzienlyke uitgestrektheid van land besloegen, waren zeer gering in getal. Niets geeft dit beter te kennen als het geen deze vier Koningen, overwinnaars van zo vele Volkeren, en die noch over die van de vyfteden quamen te zegepralen, overquam: want deze trotse overwinnaars wierden in hun zege zelfs door Abraham overwonnen, aan het hoofd van driehondert achttien van zyn volk, en misfchien van eenige hulpbenden van de twee broeders Escol en Aner die zyn bondgenoten waren.

Ibid.
Vf. 15.

Ik weet dat men zwarigheden kan maken over het geen ik van het klein getal van ieder Natie zeg, en dat men my kan tegenwerpen dat deze landen zeer bevolkt zyn geweest, 't geen men uit het voorbeeld der Israëlitzen zelfs bewyzen kan, die zoo zeer in de Woestyne toecamen; maar men moet de tyden onderscheyden: de Volkeren hebben hun wisselvalligheden gehad, in den eenen tyd zyn zy zeer weinig in getal geweest, en op andere tyden zyn zy zo sterk aangegroeit, dat zy al de staten hunner geburen als beken hebben overstroomt.

VIERDE HOOFSTUK.

Het rysje of krygstekenen.

DE Byl is zo dra niet opgestoken of de Legerhoofden bereyden zich om hun volk te werven, en de gene die lust hebben om hen te volgen, steken het Rysje op. Dit is een stuk gewerkt hout met vermillioen bestreken daar ieder krygsknecht enig teken of kenlyke figuur op zet, en dat hy den Veldheer geeft, als een pand dat hem in persoon verbeelt, en dat als een knoop van zyn verbintenis, zo lang die duurt, kan aangezien worden.

De Wil-denkuu-

Ik had in 't eerst gemeent dat wat verbintenisfen de Wilden in dien

diergelyke gel
hun woorden
deze vryheid,
kelyk van den
hun Hoofden
maten van de

Maar ik ber
pen, door he
van Loretto g
over een Wild
zaak had aange
den had, en w
men opteekt o
den Zendeling
de, dat men d
van onheuglyk
had om dien g
stoken had, de

Schoon deze
word, zyn 'er
gestrengheid,
sten met koelen
den kop inloeg
of die onderwe
zy zich in hadd

Deze wyze v
enig teken en
Barbaren niet a
meynen overgeg
van het gemeen
Deze tekens no
van beyde de ka
het geen men v
van de eerwaard
noemde, om da
wiens rechten o
melingen overg
nemende, deeld
stukken van, om
val malkander w
gerden of aan f
trouw te verbre
gramschap der G
Van de partik
schappen over,
Bontgenoten, or
In de Krygsku
ven den Standaard
met den zelfden
het woord dat zy

diergelyke gelegenheden aangingen, zy die konden verbreken en hun woorden na hun believen in den hals halen, in gevolge van deze vryheid, die hun zo aangeboren schynt, dat zy alle onafhankelyk van den ander schynen te zyn, en dat men zou geloven dat hun Hoofden maar een gezag zonder dwang hebben, en dat eniger maten van de dadelyke wil van ieder mensch afhange.

Maar ik ben vervolgens ontrent dit stuk uit den droom geholpen, door het geene 'er in de Zendelingschap van de Huronnen van Loretto gebeurde; want eenige zwaarigheid ontstaan zynde over een Wilden, die men weg wilde jagen om dat hy tegen een zaak had aangegaan, waar toe zich het dorp plechtiglyk verbonden had, en waar van het verband in zulke Rysjes bestond, als die men opsteekt om ten oorlog te trekken; vermaande een oud Man den Zendeling dat hy styf by zyn stuk zou blyven staan, zeggende, dat men den schuldigen noch genadiglyk handelde, en dat het van onheuglyke tyden af een Wet by hen was, dat het Dorp recht had om dien genen te doen sterven, die na dat hy het Rysje opgestoken had, de beloften van zyn verbintenis niet na quam.

Schoon deze Wet hedendaags na den letter niet nagekomen word, zyn 'er evenwel noch verscheide verscheide Voorbeelden van gestrengheid, en men heeft dikwils genoeg gezien dat Veldoversten met koelen moede en zonder rechtspleging gemene Soldaten den kop inloegen, die tegen hun wil ten Oorlog getrokken waren, of die onderweg gedeserteert waren, verlatende de party daar zy zich in hadden laten inschryven.

Deze wyze van verbintenissen aan te gaan; met zich onderling enig teken en pand van het gegeven woord te langen, was by de Barbaren niet alleen bekend, maar van hen tot de Grieken en Romeynen overgegaan, en noch lang genoeg na de bloeiende eeuwen van het gemene best tot de latere keyzers toe in stand gebleven. Deze tekens noemde men *Tessera*, en waren kleine stukken hout, van beyde de kanten glad, waarop men cyffers of figuren zette, na het geen men vertonen of betekenen wilde. De keurlykste en die van de eerwaardigste Oudheid waren die gene die men *Hospitales* noemde, om dat zy tot een teken van gastvryheid gegeven waren, wiens rechten onschentbaar en allerheiligt waren, en tot de nakomelingen overgingen. De Gastheer en de gast van elkander afscheyd nemende, deelden het teken, en bewaarden 'er zorgvuldig de stukken van, om ze te kunnen aan elkander voegen, als zy by geval malkander weer ontmoeten, de gene die deze tekens verslingerden of aan stukken braken, wierden geoordeelt de gezwore trouw te verbreken; zy stonden voor eerloos te boek, en al de gramschap der Goden waardig te zyn.

Van de partikulieren gingen deze Zinnebeelden tot de Genootschappen over, en de steden zonden ze aan andere steden hare Bontgenoten, om een zeker pand van haar verbond te zyn.

In de Krygskunst waren 'er van verscheide soorten, want behalven den Standaard, die men ook *Tessera* noemde, noemde men met den zelfden naam het teken van de inschryving, de order of het woord dat zy in het leger van den Veldoversten gingen halen,

nen de
verbintenissen,
die zy zo
aange-
gaan
hebben,
niet ver-
breken.

en dat op diergelyke stukken houts gegeven wierd; men noemde dus de Verbintenissen voor de belening der Troepen, 't zy dat men die in geld of in levensmiddelen moest betalen; want als men deze tekens op den gezetten tyd vertoonde, waren de Krygskassiers en Kommissarissen van den leestocht genootzaakt zulke en zo veel zaken te leveren, als zy betekenden. Men had het zelfde gebruik in de uitdelingen die de Keyzers aan het Volk deden, en hier van daan komen de verschillende betekenissen die men in de Schryvers vind, of de bywoorden die by het woord *Tessera* gevcegt zyn, als *Nummaria*, *Fruementaria* en andere, die haar gebruik en de uitlegging die men 'er van maakt betekenden, dewelke door het bywoord zelfs bepaalt word. Men ziet noch de gedaante van deze Tekens op de Medailjes der Keyzeren en op eenige antiken.

VYFDE HOOFSTUK.

Manier
om den
Oorlog
te zin-
gen en
te ver-
klaren.

Pausan.
in Laco-
nica. Plu-
tae. pr.
3. Arusp.
Centr.
Gentis.
lib. 4.
Clemens
Alex. in
Protr.

DE Oorlog word in een Raads-hut, daar het gantsche dorp vergadert, gelyk ik elders uitgelegt heb, gezongen, en de Veldoverste recht het gastmaal aan. Het zonderlingste dat 'er in dit soort van feest is, is dat de honden, die men in den ketel steekt, daar het voornaamste voorwerp van de offerande uitmaken; waar onder zy of aanspraken doen aan *Areskou* den Krysgod, aan den groten Geest en den Hemel, of aan de Zon, die zy bidden dat hunne paden mag verlichten en hun de zege over hun vyanden doen behalen en hen gezond weer in hun Vaderland leveren.

Zonder twyffel is dit een van die Offeranden, die de Lacedemoniers, Kariërs en de Volkeren van Thracien God Mars ter eren pleegden, waar in zy Honden tot een Offer slachten. Maar ver dat het een Geest van Godsvrucht zou zyn, die de ziel van deze Offeranden is, is het eer een Geest van razerny en dolheid. Want hun gedachten op het gezicht van dit gerecht verhit wordende, beelden zy zich in dat zy het vleesch hunner vyanden verslinden, gelyk zy naderhand in hun liederen zeggen, en zy hebben geen groter vermaak als de verachting die zy 'er van hebben te betuigen, door de gelykenis die zy tusschen hen en de honden maken; in der daad zy geven geen anderen naam aan hunne Slaven.

De Krygslieden verschynen in deze Vergadering op een afgryfselyke en wonderlyke manier, die bequaam is om schrik aan te jagen, beschildert, en met hun wapenen opgeschikt. De Veldoverste, die de Byl opsteekt, heeft de troni, de schouders en de borst met houtskolen zwart gemaakt. Hy is gewapenc, zo wel als een of twee Raadslieden die hy nevens hem heeft staan, met zyn vrouw en kinderen, die met hun beste cieraad opgeschikt zyn. De Overste eenigen tyd gezongen hebbende, verheft vervolgens zyn stem, en zegt tegen alle de omstanders dat hy dit feest aan den Oorlogs God offert, en zich vervolgens tot hem rechtende. „Ik „roep u aan, zegt hy, op dat gy my in myn onderneming begun- „stigt, dat gy medelyden met my en myn gantsche familie hebt; „ik roep ook alle goede en quade Geesten aan, alle die in de lucht, „op der aarde, en onder de aarde zyn, op dat zy my en die van

Aan-
spraak
aan den
Oorlogs
God.

myn

„myn aashting
„in ons land n
„ho! en herhalen
den die hy doe
Eindelykt be
honrront, slaand
hut aan, en zy
danft.

Ieder van de
op den paal, en
klaring van de
gaan hebben.
in de ketel gest
door dit teken
zy ook hun saty
gene, die zy wi
verwytt willen d
dragen had, da
zich van hem be
de, maken ook
fen, als of zy de
scheyde hunner
geen anderen g
daad hebben be
nen tonen, dit t
schenk aan dien
zo veel vryheid
welke deze rech
gen, zeggende o
hebben gehad o
zou bedekken.

zonder lied heef
durven zingen, i
in 't byzonder, z
te doen, en 'er v
De Oorlog on
trekken nadert,
met ernst verbitt
doen, 't geen zy
neemen, 't zy o
doen, waar aan
dat de krygskne
zeggen zy, te be
honger uit te staa
beproeven hoe k
dat zy misschien
vasten hebben, n
godvruchtige ple
randen ingestelt.
Eindelyk, wan

„myn aanzoog behouden, en dat wy na een gelukkige toeyze weer
in ons land mogen keren.“ Al de omstanders antwoorden *ho!*
ho! en herhalen deze toejuichingen op alle de wenschen en gebeden die hy doet.

Eindelykt heft de Overste den zang aan en begint den dans *At-honront*, staande met zyn moker tegen een van de pylaren van de hut aan, en zy antwoorden hem alle door hun *hé, hé* terwyl hy danst.

Ieder van de gene die het rysje opsteken slaat op zyn beurt ook op den paal, en danst op dezelfde wyze. Dit is een openbare verklaring van de verbintenis die zy voorheen in 't verholen aangegaan hebben. Dan bied men opentlyk de hondkoppen, die men in de ketel gestoken heeft, aan de aanzienlykste helden aan, om door dit teken van achting hun moed op te wekken. Dan dansen zy ook hun satyrischen dans, en werpen asch op het hooft van die gene, die zy willen aanmoedigen, of ook wel op die, dien zy enig verwyt willen doen dat hy zich niet wel in enige gelegenheden gedragen had, daar hy minder dapperheid had laten blyken, als men zich van hem beloofd had. Zommige, met hun wapens schermende, maken ook den schyn van iemand der omstanderen te willen treffen, als of zy door deze gebaren zeggen wilden, dat zy dus verscheide hunner vyanden om hals gebracht hebben. Maar het is geen anderen geoorlooft, als die zich reeds door enige heerlyke daad hebben beroemt gemaakt, om bewyzen van dapperheid kunnen tonen, dit te doen; noch moeten zy op staande voet een geschenk aan dien genen geven, dien zy deze soort van smaad, met zo veel vryheid te gebruiken, hebben aangedaan, by gebrek van 't welke deze recht zou hebben om hen in 't openbaar te hieten liegen, zeggende dat zy maar bloodaarts zyn, die nooit de kouragie hebben gehad om iemand leed te doen; 't geen hen met schaamte zou bedekken. Daar staat ook aan te merken, dat ieder zyn byzonder lied heeft, 't geen niemand in zyn tegenwoordigheid zou durven zingen, niet alleen in diergelyke plechtigheden, maar zelfs in 't byzonder, zonder zich bloot te stellen om hem een afront aan te doen, en 'er weer een van zyn kant te ontfangen.

De Oorlog ontsiekt na mate dat de bestemde tyd om te ver trekken nadert, en word by na alle nachten gezongen. Men word met ernst verbittert, wanneer men de mondprovisie begint op te doen, 't geen zy *Jagotokariagon*, dat is te zeggen *den bongersnood* noemen, 't zy om dat zy dezen voorraad tegen den honger op doen, waar aan zy in hun lange tochten blootgesteld zyn, 't zy om dat de krygsknechten door lang vasten zich daar toe bereyden, om, zeggen zy, te beter in staat te zyn om door deze toebereyding den honger uit te staan, die hun onvermydelyk voorkomt, en om te beproeven hoe lang zy dien kunnen verduren. Wel is het waar dat zy misschien hedendaags geen andere reden voor dit strenge vasten hebben, maar het blykt klaar dat het by hun oudstyds een godvruchtighe plechtigheid was, met het zelfde inzicht als de offeranden ingestelt.

Eindelyk, wanneer die tyd verlopen is, nemen die gene, die in het

Den zang, en begint den dans *Athoront*.

Vremde plechtigheden op dit feest.

het dorp blyven, van hun vrienden, die vertrekken moeten, afscheyd.

Ieder wil een pant van hun onderlinge vrindschap hebben. Zy verwisselen van rok, van deken, of enig ander huisraad. Een krygsknecht eer hy uit het dorp trekt word dikwils meer als twintig of dertig maal geplundert, na mate van de achting waar in hy by de zynen is, of na het getal van vrinden dat hy heeft, zynde 'er niemant die niet yvert om hem tekens van zyn achting te geven, en die het zich niet tot eer rekent iets te bezitten dat hem toegekomen heeft.

P. le
Comte,
N. M. de
la Chine,
tom. 2. p.
53, 54.

De Schryver van de nieuwe gedenkschriften van China, die met zo veel aartigheid en bevalligheid geschreven zyn, geeft ons een heerlyk voorbeeld van een diergelyke beleeftheid in de Chinezenjens de Overheden, die in een stad of Provintie hun tyd met lof uitgedient hebbende genoodzaakt zyn na een ander over te gaan.

Want zo dra de Mandaryn op het punt van zyn vertrek staat, gaan al de inwoonders op de herewegen staan, en rangeren zich hier en daar van de poort van de stad af, waar door hy komen moet, tot twe of drie mylen ver: men ziet over al schoon verlake tafels, met satyn overtrokken, en met konfituren, likeurs en Thé beladen. Ieder houd men tegen zyn dank op den weg staande, men dwingt hem te gaan zitten, te eten en te drinken, wat het aardigste is, is dat ieder een iets wil hebben dat hem toebehoort. De een trekt hem de laarzen uit, de andere neemt hem zyn muts, de derde zyn rok af, maar men geeft hem terzelfder tyd een anderen in de plaats, en eer hy van dezen troep verloft is, heeft hy dikwils al dertigderly verscheide paren laarzen aan gehad.

Verge-
lyking
hier van
met de
Oud-
heid,

Homér.
Iliad. 6.
Vj. 236.

Deze voorbeelden van wederzydsche beleeftheid vond men in de Oudheid niet alleen onder medeburgers, maar zelfs onder vyanden. Glaukus en Diomedes, staande op het punt om elkander aan te vallen, en de verbintenissen kenbaar wordende die hun Vaders door de rechten van gastvryheid hadden gemaakt, hernieuwen het oud verbond, en willende elkander tekens van hun achting geven, verwisselen zy op het slagveld onderling van wapenen, voor dat zy elders tekens van hun dapperheid tegen Vyanden gingen geven, die hun niet zo na bestonden.

ZESDE HOOFTSTUK.

Vertrek
der
Krygs-
lieden.

Op den dag van hun vertrek vergaderen alle de Krygsheden, op hun best uitgedoost en met alle stukken gewapent, in de Hut van den Oversten van de Party, die altyd volgens gewoonte zwart gemaakt en gewapent is. Onderwylen trekken de Vrouwen, met hun bagagie beladen, voor uit, en wachten hen op een zekere distantie van het dorp in. Wanneer zy alle by een zyn, doet de Overste een korte aanspraak en gaat voor aan, zingende alleen het doods-lied in name van alle de anderen, die hem op een rey een aan een volgen, zonder een woord te spreken. Buiten de passade gekomen zynde, schieten zy hun vuur-roers af, zo zy 'er

hebben, of schieten 'er marcheren al het dorp is. A morgen als hy tot dat hy ten e gekeert is, daan om den Geest te sligt, en weer te varen.

De Krygsheden, leggen alle lende hun Vrouw nodig hebben, e

De Irokoizen gette en Gaskenr mensteling dezer betekent, geeft 'er zodanig een z benoeming van h zachte dons die n tekt ook de pla mazen, wa rop z zy dit woord voor ieder oorlogsman zich droeg

In der daad de hun beeldsprakige tochten uit te drul is zo oud, dat 'er ten. Maar nadem van afgeleyd word is het my genoeg tochten mee drage in 't veld nodig hel ik 't uitgelegt heb

Z E V

H Un aanvallend delen dezelfde tyden bedient heeft, dat men hu weten de boog en Cretenzers toeschr schilde, het ha'nas, Hun bogen zyn der zeer hart hout recht, en by na zo maakt, en met ver van een yzeren pu

II. D E E

hebben, of schieten een pyl in de lucht, en de Overste gaat onder 't marcheren al voort met zingen, tot dat hy uit het gezicht van het dorp is. Alle dagen doet hy het zelfde, en mist nooit alle morgen als hy van legerplaats verandert zyn dood-lied te zingen, tot dat hy ten enemaal buiten gevaar en zelfs weerom in zyn dorp gekeert is. daar hy verplicht is een nieuw feest aan te rechten, om den Geest te bedanken, die hem in zyn onderneming begunstigt, en weer te huis gebracht heeft, verlossende hem van alle gevaren.

De Krygslieden gekomen zynde daar de Vrouwen hen inwachten, leggen alle cieraad af, en rusten zich toe als reizigers, stellende hun Vrouwen of Bloedvrindinnen alles ter hand wat zy niet nodig hebben, en beladende zich zo weinig als 't mooglyk is.

De Irokoizen en de Huronnen noemen den Oorlog *Ondoutagette* en *Gaskenrbagette*. Het slot woord *Gagetton* dat in de zamenstelling dezer beyde woorden gevonden word, en dat dragen betekent, geeft te kennen dat men daar in eertyds iets droeg, dat 'er zodanig een zinnebeeld van was, daar de gantsche Oorlog zyn benoeming van had gekregen. Het woord *Ondouta* betekent de zachte dons die men uit de airen van het moerasried haalt, en betekent ook de plant in 't geheel, waar van zy zich bedienen om de maten, wa'rop zy slapen, van te maken, zo dat het schynt dat zy dit woord voor den Oorlog eigentlyk bewaart hadden, om dat ieder oorlogsmen in deze soort van tochten zyn bed of mat met zich droeg.

In der daad de mat is noch hedendaags het zinnebeeld dat zy in hun beeldsprakige schilderyen vertonen, om het getal hunner veldtochten uit te drukken. Wat het woord *Gaskenrba* aangaat, dat is zo oud, dat 'er de Wilden zelfs de betekenis niet meer van wisten. Maar nademaal het dwaas zou zyn te zoeken waar een woord van afgeleyd word, daar de inboorlingen zelfs verlegen in staan, is het my genoeg te zeggen, dat al wat de Wilden op hun krygstochten mee dragen in hun wapens bestaat, in enig huisraad dat zy in 't veld nodig hebben, en in enig voorraad van meel, zodanig, als ik 't uitgelegt heb, toebereid.

Z E V E N D E H O O F T S T U K .

Hun aanvallende en verwerende wapens waren en zyn noch ten delen dezelve, waar van men zich by na overal in de eerste tyden bedient heeft, tot dat men het schietgeweer uitgevonden heeft, dat men hun door een slecht overleg medegedeelt heeft; te weten de boog en pyl, waar van men de eerste vinding aan de Cretenzers toeschryft, de werp-spies, de moker of knods, het schild, het harnas, en de helm.

Hun bogen zyn van rood cedren-hout gemaakt, of van een ander zeer hart hout dat in het vuur noch meer verhart is. Zy zyn recht, en by na zo lang als zy zelfs; hun pylen zyn van riet gemaakt, en met veren van enigen groten vogel verzien, en in plaats van een yzeren punt plakken zy daar met een zeer sterke vislym

II. D E E L.

N

fcher

Betekenis van het woord *Ondouta* daar zy den oorlog mee uitdrukken.

Wapens der Wilden.

Deme-
ste Ka-
raïbische
Natiën
vergifti-
gen haar
pylen.

De mo-
ker of
wapen-
knods;

Hun
schilden;

Harnaf-
sen.

Zedert
dat de
Wilden
met de
Europe-
anen
handel
gedre-
ven heb-
ben, ge-
bruiken
ze vuur-
roers.

Frezier,
*Relation
du Voya-
ge à la
Mer du
Sud*, p.
58.
*Thevet,
Cosmog.
Univ.*, l.
21. ch. 1.
f. 905.
c. 2.

scherpe beenderen of stenen aan, die met verscheide hoeken uit-
gehakt zyn, om de wonde noch gevaarlyker te maken. De mee-
ste Caraïbische Natiën vergiftigen die, zo dat de minste quetzur
daar van doodlyk is. Ik heb niet gehoord dat enige Natie van het
Noordelyk Amerika het geheim geweten of het gebruik gehad
heeft om ze te vergiftigen. Met deze pylen vullen zy hun pylko-
ker, die van een boomstems gemaakt en met een toebereyd leer
overtrokken en verciert is. Zommige Volkeren in plaats van pyl-
kokers steken hun pylen in het haar, gelyk eertyds de Ethiopiërs
deden.

De moker of wapenknods dient hun te gelyk voor degen en
knods. Zy is van een wortel van een boom of van een ander zeer
hart hout gemaakt, twe of derdehalf voet lang, aan de kantenge-
lyk geschaaf, en loopt aan het end breed of rond toe ter dikte van
een vuist. Men ziet 'er van verscheide soorten.

Hun schilden waren van biezen of schorffen, met een of meer
toebereide vellen bekleed, daar zyn 'er die maar van zeer dik leer
zyn. Zy hadden 'er van allerly grootte en van allerly gedaan-
tens.

Hun harnassen waren ook een samenweefzel van hout of kleine
ried-stokjes; op een zekere lengte gesneden, vast tegen elkander
sluitende, heel netjes met kleine koortjes van harte of geytevel
gemaakt, doorweven en doorregen. Zy hadden dy-en arm-pla-
ten van dezelfde stof. Deze harnassen konden de proef van pylen,
die met been of steen gewapent waren, uitslaan, maar zy zouden
de yzere punten niet hebben kunnen weerstaan.

Ik weet niet datze in Amerika elders als in het Noordelyke deel
in gebruik zyn.

Zedert dat de Europeanen met de Wilden handel gedreven heb-
ben in vuur-roers, kruid en loot, hebben de gene, die dit kry-
gen kunnen, byna hun andere wapens laten varen, voor al die tot
verwering des ligchaams dienden, nademaal deze hen niet tegen
een musket kogel kunnende beschutten, nergens toe dienen alstot
ballast. De verasgelegenste Volkeren, en die zo gelukkig zyn dat
zy ons niet kennen, gebruikenze misschien noch.

Zy bedienen zich niet graag van onze degens op de manier als
wy doen, maar zy stekenze aan 't end van de stokken, die zy met
kracht gelyk de spieffen werpen, of die zy als lanssen of esponsens
handelen.

De Volkeren van Chili hebben slingers, en zyn op de jacht zeer
behendig in het werpen van koorden, waar meê zy de dieren ver-
strikken, ik weet niet of zy 'er zich in den stryd van bedienden,
gelyk eertyds de kampvechters, die *Restiarii* genoemd wierden
die ze in de gevechten van de renbaan gebruikten.

Thevet spreekt ook van een ander soort van wapens, die de
Patagons of Reuzen, die dicht by de Zuidlanden wonen op een Ey-
land aan een hoek van Amerika, gebruiken.

„Het zyn, zegt hy, zekere grote en zware kogels, die uit een
„zeer klare myn gehaalt zyn: deze kogels zyn gants rond, deze
„maken zy aan een touw dat van pezen der dieren gemaakt is,
„vast.

„Dit

„Dit slag van
„jacht of ten st
„ervaren zyn,
„sen te raken.
„vast te houden
„tig of veertig
„een heeft moe
„harde beender
„aan stukken sl
„het op hun sch
„loode kogel u
„Onder 't getal
„de krygslieden d
„schors, waarop o
„ken geschildert is
„daarden, die men

M Et een zond
„van Rhodu
„volmaakte over
„deze beroemde H
„woordigen tyd in
„Jazon, Kastor en
„alle deze andere h
„en die men al te li
„door een troep ari
„beelde met eige o
„te zien, maar dez
„beelt dat ik my van
„de grootste Konin
„eer gerekent hebb
„Het beroemde S
„wortels van Laur
„het gewicht van H
„ten door de Lybi
„op hun schouders
„hoogsten van een
„Deze Herkules
„zitten en een riem
„om een riem van
„ken was, te make
„huten te slapen,
„blaren of takken ge
„meer.

Ik zou de gelyke
„zelfs tastelyk geno
„heden die ik zal g
„om die met het die

„Dit slag van wapens laten zy nooit te huls, 't zy dat zy ter jacht of ten ftryde trekken, te meer om dat zy in dit kunftje zo ervaren zyn, dat ze op de lengte van hun touw niets zullen miffen te raken. Ook werpen zy ze wel uit de hand zonder die vast te houden, en dan zynze niet eens bekommert op vyfender-tig of veertig fchreden daar zy opgemikt hebben 'e treffen, en een heeft moet wel moeielijk zyn 'm 't leven te brengen, en wel harde beenderen hebben, zo deze kogel hem die niet kneuft en aan stukken flaat: wanneer zy het gedood hebben, dragen zy het op hun fchouders na hun Hutten: 't waar al zo goed met een loode kogel uit een vuur-roer getroffen te zyn.

Onder 't getal van de wapens moet men den ftaandeart fteflen, dien de krygslieden dragen om zich te onderscheyden. 't Is een ronde fchors, waarop de wapens van de Natie of enig ander kenlyk teken gefchildert is, en die aan een langen ftak gelyk de andere ftaandearden, die men in onze legers gebruikt, vast gemaakt is.

ACHTSTE HOOFSTUK.

MEt een zonderling vermaak heb ik het gedicht van Apollonius van Rhodus over den tocht der Argonauten gelezen, om de volmaakte overeenkomst die ik door het gantsche werk tusschen deze beroemde Helden der Oudheid en de Barbaren van den tegenwoordigen tyd in hun reizen en krygstochten vind. Herkules en Jazon, Kastor en Pollux, Zethes en Kalais, Orfeus en Mofus, en alle deze andere halve Goden die zich onfterffelyk hebben gemaakt, en die men al te licht wierook heeft toegezwaaft, worden zo wel door een troep arme en elendige Wilden vertoont, dat ik my verbeelde met eige ogen deze beroemde winnaars van het gulde Vlies te zien, maar deze gelykenis brengt een groten afflag in het denkbeeld dat ik my van hun roem gemaakt had, en ik fchaam my voor de grootste Koningen en Vorften van de Wereld dat zy zich tot eer gerekent hebben, wanneer zy daar by vergeleken wierden.

Het beroemde Schip Argo, dat een fteen die aan een koorde van wortels van Laurier gemaakt, vast is, tot anker heeft, waar aan het gewicht van Herkules alleen tot ballast dient, dat de Argonauten door de Lybifche zanden twaalf dagen en twaalf nachten lang op hun fchouders dragen, heeft niets dat het van een prauw of ten hoogften van een floep onderscheyd.

Deze Herkules zelfs, die by de anderen op de roeibanken gaat zitten en een riem in de hand neemt, die diep in het bosch loopt om een riem van een kleinen dennenboom, na dat de zyne gebroken was, te maken, die t'elkens als men aan land treed om in hutten te slapen, op strand onder den bloten hemel op een bed van blaren of takken gaat leggen, is in alle delen een Wildeman en niets meer.

Ik zou de gelykenis verder kunnen voortzetten, maar zy zal van zelfs tastelyk genoeg worden door de toepaffing van de omftandigheden die ik zal gaan verhalen, zo iemand de moeite wil nemen om die met het dicht te vergelyken.

II. DEEL.

N 2 De

Apoll.
Rhod. l.
1. V.
955 &
2. V.
166.

Idem lib.
1. Vj.
333.
Id. l. 4.
Vj. 1385.

Hun
tochten.
Deme-
fle tochten
der
Wilden
geschie-
den te
water.

De meeste reyzen der Wilden geschieden te water, om het gemak van de Meiren en de Rivieren, die Amerika zodanig doormyden, dat 'er byna geen plaats is, daar het water niet door loopt. De Rivieren van Europa zyn beken in vergelyking van die van de nieuwe Wereld. In Zuid-Amerika zyn de Rivier der Amazonen, de Orenoko, de Rivier de la Plata hele zeen, om hun gruwelyke breedte en lengte. In Noorder-Amerika heeft men Meiren van zoet water, die Eb en Vloed hebben, en waar van 'er zommige vyshonderd mylen in den omtrek beslaan. Byna alle deze Meiren hebben gemeenschap met elkander, en wanneer men op de hoogte van het land is gekomen, tegen den groten vloed St. Laurens opvarende, vind men schone Rivieren die in de Mississippy lopen, dewelke byna altyd Noord en Zuid lopende, Noorder-Amerika in twee gelyke delen schynt te snyden, om in haar schoot een menigte van schone Rivieren te ontvangen, die van beyde oevers zich daar na toe begeven, en waar van hy de schatting aan de zee gaat overbrengen, zich in de golf van Mexiko uitstortende.

**Voor-
delige
legging
der Iro-
koizen.**

De legging der Irokoizen is noch voordeliger als die van de andere Volkeren van het Oostelyke deel; want van de eene kant den vloed St. Laurens in hun buurt hebbende, by den beroemden watervall van Niagara, en van de andere kant de Ohio, of de Ichone Rivier die in de Mississippy valt, zyn zy wel gelegen om overal na 't Oosten en 't Westen te varen, den loop van deze twee rivieren volgende.

De wyze waar op het land doorneden is tot verdeling der wa-
teren die het vruchtbaar maken moeten, heeft de scheepsvaart,
byna zo dra als 'er menschen waren, noodzakelyk gemaakt. Maar
deze kunst die in de laatste tyden tot zo hoge volmaaktheid ge-
bracht is, was eenige eeuwen lang in zeer enge palen besloten; en
schoon de Ark, waar van God zelfs de maat en proportien gege-
ven had, en die zeer groot moet geweest zyn, als men acht geeft
wat 'er al in moest, reeds in de tyden van den Zondvloed denk-
beelden tot het bouwen van schepen had kunnen geven, in der
daad van een gaans andere gedaante, maar die veel hadden kun-
nen houden, moet men evenwel bekennen, dat zelfs langen tyd
na den Zondvloed niet alleen niets by de Ark quam, maar dat het
zelfs scheen dat men alle kennis daar van verloren had. 't Is waar
dat de wereld niet meer met een zo groot ongeluk gedreigt zynde
als dat waar door zy byna gaans had omgekomen, en dat de
heerschzucht de gretigheid niet opwekkende, gelyk zy naderhand
gedaan heeft, de menschen afgecricht waren van diergelyke wer-
ken te ondernemen, als de Ark, die een vrucht van een veeljaari-
gen arbejd geweest was; 't zy dat zy die niet nodig oordeelden
voor hun tegenwoordigen nooddruft, 't zy dat ze noch geen
naauwkeurige kennis van de wyduitgestrektheid der Zeen hadden,
noch lust om zich daar op te wagen, of wel dat zy zich liever
daar reukeloos op wilden vertrouwen, als te veel moeite en arbejd
aanwenden, om met meer veiligheid te varen.

Schoon men de Feniciërs of de Egyptenaren de eer geeft van de eerste uitvinders van de scheepsvaart geweest te zyn, geloof ik dat men

**De Fe-
niciers
staan
voor de**

men zeggen ka
byna de zelfde
merkelyk ware
niciers de ander
van de Eylande
ponnesus begon

Het Eyland I
Tyrus en Sydoon
schaakt, en zyn
heerscht. * M
en zich daar ter
de van Minos d
Jazon, zo als
tugen uitvond
den, gelyke zek
den Eufraat en d
de schuiten, wa

Maar zonder
ker dat men zich
reld van geen an
daags in Amerik
en Canooe.

NEC

DE Pyrogen v
waar mee
had, gelyk iv h

Time

Men gebruikte
naren, de Arabie
is te zeggen van
en Plinius spreke
De Kanoos wa
gemaakt, en me
litaniërs, en van
van de Veneten
op den Tiger en
Andere waren v
der Egyptenaren
heeft heerlyk de
ven,

* Volgens Thucydides heeft een vloot in zee gezag van Kastor van gehad hebben. De Cypriotten, de Feniciërs en de Focëers.

men zeggen kan dat de beginselen over al daar 'er menschen zyn byna de zelfde geweest zyn, en dat deze beginselen niet zeer aanmerkelyk waren. 't Is zelfs zeer waarschynlyk dat voor dat de Feniciërs de anderen hier ontrent overtroffen hebben, de inwoonders van de Eylanden van de Egeësche zee, en de zee-kusten van Peloponnesus begonnen hadden daar vele zaken in te verbeteren.

Het Eyland Kreta was beroemt voor den groten koophandel van Tyrus en Sydon. Jupiter had Europa, dochter van Agenor geschaakt, en zyne kinderen hadden lang de Middellandsche zee beheerscht. * Minos had zelfs eenige plaatsen in Feniciën veroverd, en zich daar ter neer gellagen. Dedalus en Ikarus hadden ten tyde van Minos de zeylen en masten uitgevonden.

Jazon, zo als sommige zeggen, was de eerste die de lange vaartuigen uitvond, in plaats dat zy voorheen een ronde figuur hadden, gelyke zekere kleine schuiten, waar van men zich noch op den Eufraat en den Tyger bedient. Herodotus beschryft deze ronde schuiten, waar mee men den Eufraat afzakte.

Maar zonder tot zulke duistere tyden op te klimmen, het is zeker dat men zich langen tyd in de drie delen van de bekende wereld van geen andere bedient heeft, als die gene die noch hedendaags in Amerika in gebruik zyn, dat is te zeggen de Praauwen en Canoos.

olivin-
ders der
scheeps-
vaart
bekent

Vid. Lili
Greg.
Gyrald.
de Navis-
glio etc.

Herodot.
lib. 1. m.
194

NEGENDE HOOFDSTUK.

DE Pyrogen waren en zyn noch hedendaags uitgeholde bomen, waar mee Virgilius meende dat de Scheepsvaart begonnen had, gelyk iv het door dit Vers uitdrukt.

De Py-
rogen of
Praau-
wen.

Virg.
Georg. 1.
vi. 136.

Tunc Alnos primum fluvii sensere cavatas.

Men gebruikte daar alle soorten van licht hout toe. De Egyptenaren, de Arabieren en de Indianen, maakten 'er van biezen, dat is te zeggen van dat riet, waar van Diodorus uit Siciliën, Solinus en Plinius spreken, dat zo vervaarlyk hoog en dik word.

De Canoos waren van twee soorten, sommige waren van tien en gemaakt, en met vellen overtrokken; zodanig waren die der Lufitaniers, en van de Volkeren van Groot-Brittanje op den Oceaan, van de Veneten of Venetianen op 't Adriatisch meer, der Assyriërs op den Tiger en den Eufraat; der Ethiopiërs op den Nyl, enz. Andere waren van de papier plant of schorffen gemaakt, gelyk die der Egyptenaren en verscheide Volkeren daar ontrent. Lukanus heeft heerlyk deze kleine schuitjes in de volgende Verzen beschreven,

Diodor.
Sic. lib. 2.
p. 74. So-
lin. Cap.
65. Plin.
lib. 7 cap.
2.

De Ka-
noos.

Strabo;
lib. 3 p.
107.

N 3

Pri-

* Volgens Thucydides 1. Boek, is Menos de oudste voor zo veel men weet een vloot in zee gebracht heeft. Eusebius noemt in zyn Kronyk op het gezag van Kastor van Rhodes, de Volkeren, die na elkander 't gezag over de zee gehad hebben. De Lydiërs, de Pelasgiërs, de Thraciërs, de Rhodiërs, de Cypriotten, de Feniciërs, de Egyptenaren, de Milesiërs, de Kariërs, de Lesbians en de Focëers. Hy kon wel van de Kretenzers begonnen hebben.

Linn.
lib. 4.

*Primum canis salix, madefacto vimine, parvam
Textitur in puppim, casoque induta juvenco
Victoris patiens tumidum superenatas amnem.
Sic Venetus stagnante pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano. Sic tum tenet omnia Nilus
Conseritur Bibula Memphis Cymba Papyro.*

De Schryvers geven aan deze schuitjes de bynamen van *Sutiles* en *Plicatiles*, om dat zy aan malkander moesten genaait worden, ter oorzaak van de stof daar zy van gemaakt wierden, en dat 'er waren die tot een konnen gevouwen worden, zo dat men ze gemaklyk dragen kon.

Plin. lib.
5. Cap. 9.

De Ethiopers, op het getuigenis van * Plinius, hadden 'er van dit slag, die zy met hun overige bagagie inpakten, en droegen, wanneer zy aan de Katarakten van den Nyl gekomen waren.

Kanoos
van Hui-
den.

De Eskimenzers, en enige andere Volkeren van 't Noorden hebben ons het maakzel en de gedaante van die bewaart, die zy gebruiken, dewelke ook van de twee soorten zyn. De eerste zyn maar voor een persoon, zy zyn van twaalf tot vyftien of zestien voeten lang, gants plat, en van gedaante als een wevers schiet-spoel. Zy zyn zo wel van boven als van onderen gants met vellen bedekt, en hebben maar een gat in 't midden, daar de Wildeman halver lyf in gaat zitten. Hy sluit deze opening als een zak dicht om zyn middel toe, als met een gordel, en wanneer hy rontom zyn lyf een kafak heeft gellagen, en die zo geschikt dat 'er niets als het aanzicht bloot blyft, lykenen de kano en de roejer maar uit een stuk te zyn, en daar zou geen druppel water in konnen komen. Zy bestieren de kano met een dubbelen riem, die aan weerskanten als een palet gemaakt is. Zy regeren die van beyde de zyden met zo veel behendigheid en vaardigheid, dat de kano langs het water schynt te glyden, en den wind te willen voorby rennen. Een werpspies die zy aan de kanten van de kano met een lange kooft vast maken, dient hun om de visschen te treffen, die zy raauw eten, en nademaal zy niet voor 't water vrezen, en zelfs pleisir scheppen om hun kano 't onderste boven te keren, en twee of drie-maal achter malkander om te buitelen, schynt het dat zy zonder vrees lange tochten kunnen ondernemen, als zy maar verzekert kunnen zyn dat de visch hun niet ontbreken zal.

De Wil-
den bui-
telen
zich met
hun Ka-
noos
't onder-
ste boven

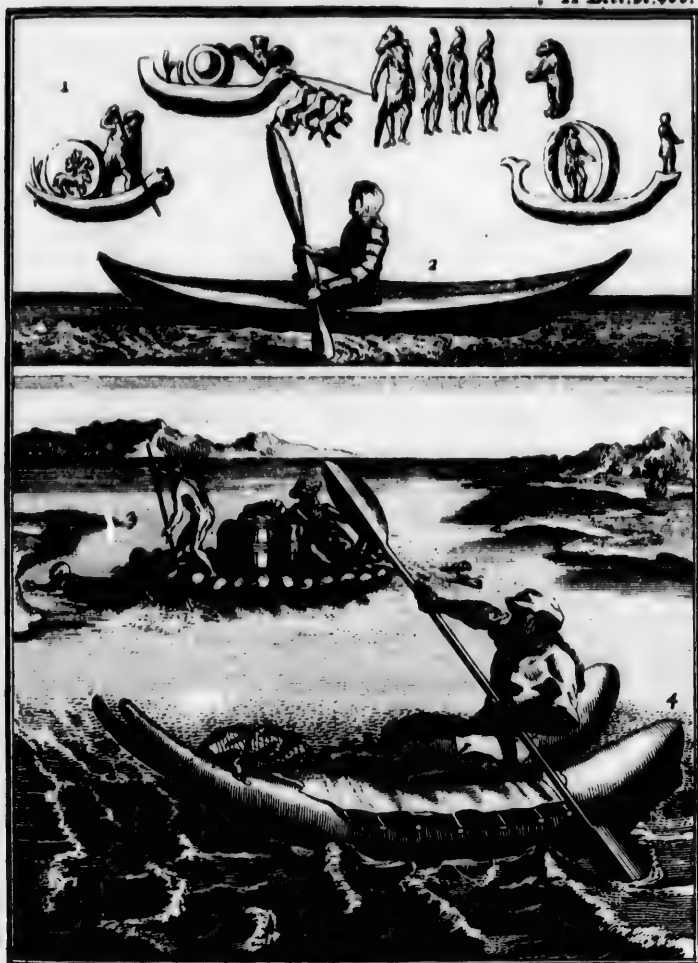
Hun andere kanoos zyn van het ordinare maakzel. De kiel is van hout en van wel in elkander gedrevene stukken, die men vervolgens van 't eene end tot 't ander met vellen van zeehonden, die wel genaait zyn gelyk de eerst genoemde, bedekt. Zy zyn zoo lang als grote Praauwen, en kunnen vyftig of zestig personen bergen. Als het stil is bestiert men ze met riemen, maar als de wind goed is zetten zy 'er een mast met lere zeylen op.

De

* Plinius lib. 5. cap. 9. Navis Plicatilis, quæ facta ex corio complicata circumfertur ad trajiciendos amnes.

Idem, libr. 10. cap. 29. Ibi Æthiopicæ conveniunt naves: namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataraclas ventum est.

Sutiles
vorden,
dat 'er
ze ge-

'er van
roegen,
en.
den heb-
e zy ge-
rste zyn
f zeltien
s schiet-
et vellen
ildeman
ak dicht
ntom zyn
ts als het
r uit een
omen. Zy
anten als
n met zo
et water
en. Een
ge koort
zy raauw
lfs pleisir
e of drie-
y zonder
verzekert

e kiel is
men ver-
den, die
zyn zoo
nen ber-
de wind

De

olicata cir-
e eas pli-

De Indianen v
van lere schuitje
lee en de Heer F
Zuid-zee gegeve

Het bestaat in
en uit vellen van
dat zy water-dic
't middel van een
zorgvuldig toefte
volgens maakt m
het voorste nader
del van een hout
bestaande, daar
De fiaken van d
voor tot de acht
pen van bakboon
de tot de andere
verscheyde ander
men de enden aan
gene die op dit f
en roeien met een
ne Eskimenzer k
Zo de wind goe
lucht die verdwy
op twee darmen
waar meê men zo
byzondere manie
vellen met een el
of graten of stukje
der kruislings van
deeg de gaten ,
sluiten. Daar we
getuigt, waar op
kan.

Thomas Candie
hy van een Natie
Zuiderbreette, v
die zich door 't
houd. Maar de
meling der Reyze
zyne erven, vers
van gesproken he
hoort te zyn, me
dat zy gants uit 't

De Spaansche C
far diergelyke sch
haalt. Zyn zaken
Spanje te trekken
de het weinig of

* Quintaal is een

De Indianen van Peru hebben een andere zeer zonderlinge soort van lere schuitjes, die zy *Balzen* noemen, waar van Vader Feuillée en de Heer Frezier ons de afbeelding in hunne reyzen na de Zuid-zee gegeven hebben.

Het bestaat in twee soorten van schuiten, als de kanoos gemaakt, en uit vellen van Zeewolven die welgenaait zyn en vast sluiten, zo dat zy water-dicht zyn. Men vult deze schuitjes met wind, door 't middel van een pyp die ieder heeft, waar van men de opening zorgvuldig toefstopt, na ze als een bal opgeblazen te hebben. Volgens maakt men ze aan malkander vast, zodanig evenwel dat het voorste nader aan malkander is als het achterste, door 't middel van een houten raam, uit staken die twee duimen breed zyn bestaande, daar zy met kabels van darmen vast aan gemaakt zyn. De staken van den raam zyn zo geschikt, dat de langste van de voor tot de achtersteven loopt, en voor kiel dient, de andere lopen van bakboort tot stuurboort, dat is te zeggen van de eene zyde tot de andere. Op dezen raam spannen zy een groot vel, uit verscheide andere aan malkander genaaide bestaande, waar van men de enden aan de vier hoeken van den raam vast maakt. De gene die op dit soort van vaartuigen varen, gaan op dit vel zitten, en roeien met een pagaai of dubbelen riem, gelyk die van de kleine Eskimener kanoos, waar van wy zo even gesproken hebben. Zo de wind goed is zetten zy 'er een klein zeyl op, en om de lucht die verdwynen zou kunnen, te vervullen, zyn 'er altyd voor op twee darmen, die aan de openingen der blaasbalken vast zyn, waar meê men ze in tyd van nood kan opblazen. Zy hebben een byzondere manier om de blaaden te naajen, men steekt de beyde vellen met een els of een graat door, en door de gaten trekt men of graten of stukjes hout, over de welke men van de een tot de ander kruislings van onder en van boven natte darmen legt, om ter deeg de gaten, waar door de lucht zou kunnen komen, toe te sluiten. Daar worden Balzen gemaakt, na dat de Heer Frezier getuigt, waar op men tot twaalf en een half * quintalen laaden kan.

Thomas Candish heeft van de Balzen willen spreken, wanneer hy van een Natie in de Zuiderzee gelegen, ontrént op 23 graden Zuiderbreete, verhaalt, dat zy een soort van lere kanoos hebben, die zich door 't middel van twee opgespanne blazen boven water houd. Maar de figuur die men 'er van gegeven heeft in de verzameling der Reyzen na de West-Indien van Theodorus de Bry en zyne erven, verschilt veel van die gene, die anderen, welke 'er van gesproken hebben, ons geven, en is heel anders als zy behoort te zyn, men hoeft 'er maar een oog op te slaan om te zien dat zy gants uit 't hooft gemaakt is.

De Spaansche Celtiberiers gebruikten ten tyden van Julius Caesar diergelyke schuitjes, gelyk hy zelfs in zyn Gedenkschriften verhaalt. Zyn zaken hem genoodzaakt hebbende om uit Italien na Spanje te trekken, daar zich alles voor Pompejus verklaarde, scheelde het weinig of zyn gantsche leger was tusschen de Segra en de Cin-

Balzen.

Frezier, *Voyage de la mer du Sud.* p. 109.

Feuillee, *Journal des Observations &c.* tom. 2. p. 590.

Indie Occid. part. 3.

De Spaansche Celtiberiers gebruikten die al ten tyden

* Quintaal is een gewicht van hondert pondt.

van Ce-
zar.

Cesar de
Bello Civ.
lib. 1.

Cinca omgekomen, die door het smelten der sneeuw overgelopen zynde, de bruggen, die hy over deze rivieren gellagen had, weg sleepten, en hem hier door alle middelen om het te doen bestaan benamen. Het lichte voetvolk der Lusitaniers en der Celtiberiers, dat het land in den grond kende, en gewoon was de rivieren over te trekken op opgeblaze bokke-huiden, die zy altyd in den oorlog met zich heromvoerden, matteden zyne troepen af, en lieten niemand van zyn Soldaten ongestraft van de anderen afwyken. In deze verlegenheid bedacht hy een list, waar door hy de verwachting zynen vyanden bedroog, die zich reeds een volkome zege beloofden. Hy liet door zyne Soldaten Kanoos maken, waar van hy de gedaante en het gebruik in zyn tocht op de Britannische Eylanden geleert had. De kiel en de bodem van deze kleine schuitjes waren van een zeer luchtig houdt, en de rest van reisjes met leer overtrokken. Zyn aanslag gelukte, gelyk hy gedacht had, en hier door redde hy zich uit een van de grootste gevaren, waar in hy zich misfchien ooit bevonden heeft.

P. Avril
Voyage d'
Orient,
liv. 1. p.
36.

Acosta,
Hist. nat.
de Ind.
lib. 318.

Men trekt, volgens het getuigenis van Vader Avril, noch hendaags den Tiger en den Eufrat over op een machine uit verscheide opgeblaze bokke-huiden bestaande, die men van de vier zyden door zo veel staken aan malkander voegt, die men dicht te zamen bind, en vervolgens met verscheide takken van bomen bedekt, welke men 'er dwars over heen legt. Vader Acosta zegt, dat men in Amerika diergelyke vlotten maakt om de rivieren over te varen; maar, in plaats van bokke-huiden, bedient men zich van droge, leeg gemaakte en wel toegestopte kaauwen, daar geen water in kan komen.

TIENDE HOOFTSTUK.

DE Kanoos van schorssen, welke de Wilden die zo ver niet na 't Noorden leggen, maken, komen met die gene overeen, die de Egyptenaren van papier maakten.

Het papier is een plant die aan den oever van den Nyl wast, en die een menigte van driehoekige spruiten uitschiet, op zyn bestes of zeven ellen hoog, schoon Theophrastus en Plinius (a) daar tien en zelfs meer als tien aan toeschryven: het was byna een algemene plant voor het gebruik dat men 'er in oude tyden van maakte; zy ver-

(a) Plinius, lib. 13. cap. 21 Papyrus ergo nascitur in Palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatae stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radice obliquae crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubituum longitudine in gracilitatem fastigatum, Thyrsimodo cacumen includens semine nullo aut usu ejus alio, quam floris ad Deos coronandos. Radicibus incolae pro ligno utuntur, nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro navigia texunt, & e libro vela, tegetesque, nec non & vestem, etiam stragulam ac fuses. Mandunt quoque crudum, decoctumque, suocum tantum devorantes. Nascitur & in Syria circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque alius usus est, quam iocundis, funibus Rex Antigonius in navalibus rebus, nundum Sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrus intellectum est eundem usum habere chartae. Similia his Theophrastes, loc. cit.

verstrekte tot v
om op te schry
fen, linnen om
hoorden, zeyle
schoenen voor
te eigen, zy gr
op het Eyland
was deze laatste

Ik heb moeit
vrucht voortbre
bladeren, ten z
zo veel versche
hoof niet kryg
ken. Herodot
van het riet toe
van het riet zel
maken, die dik
bouw van te tim
die zich in blad
China, en die b
of de omtrek va
om menschen er
beelding moet n
ben, gelyk men
Abissynen zich h

Ik gele ook
die eer te de zel
in 't algemeen a
men zich om te
teerst op de bla
Virgilius misfchi
spraken op blade
men zich naderh
Midorus van Sev
oordeelkundigen
het Boek, (war
vlies van de sc
de ouden schr
cobaret, in qu

Deze geslacht
nen volmaakt we
dunste vlies kan
'er my zelfs zor
zich om kanoos,
vettig is, maakt
schen, of in don
het woord Papy
word, zou deze

II. DE E

* Athenens in he
Plinius zegt dat men

verstrekte tot voedsel, men maakte 'er medecynen van, en bladen om op te schryven: zy verschaftte hout om zich te warmen, kaarsen, linnen om zich te kleden; men maakte 'er schuiten, masten, koorden, zeylen en huusraad van; kranssen voor de Goden *, en schoenen voor de Priesters. Deze plant was niet alleen aan Egypte eigen, zy groeide ook in Syrien, aan de oevers van den Eufrat, op het Eyland Kreten, en zelfs in Italien. Maar na allen schyn was deze laatste van een andere soort.

Ik heb moeite genoeg om te begrypen hoe een Plant, die geen vrucht voortbrengt, die een halm heeft die niet al te dik is, geen bladeren, ten zy een bosje dat aan den top van den halm groeit, zo veel verscheide gebruiken kon hebben. Vooral kan ik in myn hoofd niet krygen, hoe men 'er schuiten en zeylen van kon maken. Herodotus schynt te zeggen, dat men hier niet als den top van het riet toe gebruikte, en Theophrastes verzekert, dat men ze van het riet zelfs maakte. Men kon van den halm geen schorssen maken, die dik genoeg waren, om 'er het lichaam van het gebouw van te timmeren; noch minder, zo het schynt, van den top, die zich in bladeren of dunne vliezen scheyd, als het papier van China, en die by gevolg geen lichaam genoeg hebben om zeylen of de omtrek van een schuit te maken, die sterk genoeg moest zyn om menschen en redelyk zware pakken te voeren. Na myn verbeelding moet men 'er dan zeer dichte matten van geweven hebben, gelyk men noch zekere kleine vaartuigen heeft, waar van de Abissynen zich hedendaags bedienen om op den Nyl te varen.

Ik geloof ook dat de woorden, *Papyrus*, *Biblos*, *Charta*, *Liber*, die eene en dezelfde betekenis hebben, geslacht-namen waren, die in 't algemeen aan alle bomen gegeven wierden, van wier schors men zich om te schryven bediende. Plinius leert ons, dat men in 't eerst op de bladeren van Palmbomen schreef, en hier zinspeelt Virgilius misschien op, van de Sibylle sprekende, die haar Godspraken op bladeren van bomen schreef. Plinius voegt 'er by, dat men zich naderhand van de schors van enige bomen bediende. St. Isidorus van Sevilje, volgens het gevoelen van de schranderste oordeelkundigen, geeft deze Beschryving van het Papier, of van het Boek, (want dat is het zelfde) „ het boek is het binnenste vlies van de schors, dat het naast aan het hout komt, waar op „ de ouden schreven. *Liber est interior Tunica corticis, quæ ligno „ coheret, in quâ antiqui scribebant.*

Deze geslacht-namen, waar van ik zo even gesproken heb, kunnen volmaakt wel op de berkebomen toegepast worden; van hun dunste vlies kan men bladeren om te schryven maken, en ik heb 'er my zelfs zomtyds van bedient. Van de dikste bedient men zich om kanoos, zeylen en tenten te maken; en nademaal zy zeer vettig is, maakt men 'er ook toortzen van, om by 't licht te vishen, of in donkere nachten na huis geleyd te worden. Indien het woord *Papyrus* van het Grieksche woord *πῦρ*, vuur, afgeleyd word, zou deze naam daar noch beter aan passen.

II. DEEL.

O

De

* Athenus in het 15. Boek scheert de gek met deze kranssen van papier, die Plinius zegt dat men voor de Goden maakte.

*De Italia
câ Papy-
ro. Stra-
bo lib. 5.
et Mar-
tialis lib.
8.*

*Herod.
lib. 21.
98.
Theophr.
loc. cit.*

*Plinius
lib. 13.
Cap. 11.
Virg.
aeneid. 3.
6.
Isidor. lib.
6. Cap.
12.*

gelopen
d, weg
bestaan
beriers,
en over
oorlog
ten nie-
ken. In
erwach-
tege be-
van hy
e Eylan-
schuitjes
met leer
had, en
waar in

noch he-
uit ver-
n de vier
dicht te
men be-
sta zegr,
eren over
men zich
voerden,

er niet na
overeen,

wast, en
n bestzes
daar tien
algemene
akte; zy
ver-

bus Eryp-
on exceden-
tis lateribus,
Thyrifimo-
Deos coro-
nati, sed ad
nt, & è li-
Mandunt
scitur & in
quam inde,
picato. Nu-
est eundem

Praauwen der
Karai-
ben.

De Karaiiben en de andere Zuidelyke Wilden, die aan den oever van de zee wonen, bedienen zich van lange Praauwen, die toe zestig personen toe kunnen voeren, en zy hogenze met planken op, die zy aan de kanten aan den stam van den boom, die den bodem van de Praauw uitmaakt, vastmaken. Zy zyn redelyk goed om langs de kusten van den Oceaan te varen, en staan de baren beter tegen als simpele schorssen; maar op de rivieren van Kanada of van het Zuidelyk Amerika deugen zy niets voor lange tochten, om de menigte water-vallen, alwaar haar zwaarte en de moeilykheid om ze te regeren dezelve van geen gebruik zouden maken. Men vind 'er evenwel altyd een menigte ontrent de dorpen, daar zy van groot nut zyn, om van de eene kant van de rivier na de ander te varen, of om het brandhout en de andere voorraad over te brengen, wanneer men die te water kan varen.

In tegendeel zyn de schuitjes van schorssen zeer gemaklyk voor de grote tochten, en de enige waar van men zich bedienen kan, om dat haar lichteheid maakt dat menze met meer gemak op de snelle vlooden kan regeren, en datze beter kunnen gedragen worden.

ELFDE HOOFTSTUK.

Kanoos
van beu-
keschor-
ssen.

DE Kanoos van beukeschorssen zyn een meesterstuk van de kunst der Wilden. Niets kan 'er aartiger en verwonderlyker bedacht worden, als deze brosse vaartuigen, waar mee men evenwel ongelooflyke zwaartens voert, en men gaat 'er overal zeer snel mee voort. Daar zyn 'er evenwel van verscheide grootte, van twee, vier tot tien plaatzen toe, die door dwarsbalken onderscheyden zyn. Ieder plaats moet met gemak twee roeiers kunnen bergen, behalven die aan de enden, alwaar 'er maar een kan zitten. De bodem van de Kanoo is van een of twee stukken schors, daar men 'er andere met de wortel aan vast naait, die men van binnen en van buiten begomt, zo dat zy van een stuk schynen te zyn. Nademaal de schors, die 'er den bodem van uitmaakt, weinig dikker als een of twee ryksdaalders is, versterkt men dien van binnen met zeer dunne Cedren delen, die overlangs leggen, en met krom-houten of knien van 't zelfde hout, maar veel dikker, ten naaften by volgens de bocht van de Kanoo van 't ene tot het ander geplaatst. Behalven dat lopen 'er langs de boorden twee meesterbalken, waar in de punten van de kromhouten, die zy vast houden, sluiten, en waar aan de dwarsbalken, die dienen om het gantsche lichaam te versterken, vastgemaakt zyn. Men kan daar in geen voor of achtersteven onderscheyden. De twee uiterste enden of de snavels zyn eveneens, om dat men 'er geen roer aan vast maakt, en dat de gene die aan een van de snuiten zit, met de riem of met de staak stuurt, wanneer zy tegen den stroom op moeten varen, van grond afstekende. De riemen zyn zeer luchtig, schoon van massibomen hout, dat zeer hard is, gemaakt. Zy zyn zelden langer als vyf voet, waar van de schup of palet anderhalf beslaat, op vyf of zes duimen breedte.

Indien de kleine vaartuigen gemaklyk zyn, zy hebben ook hun on,

ongemakkens, w
daar in te slappe
te draaien, en o
houden. Daaren
of op stenen rak
in komt lopen,
bederft; zo dat
plaats te begom
de daar in roeien
zyn knien legt.
daar in niet veel
zeyl bedienen ka
te stellen van te
Meiren over te s
zelden, zonder e
daarenboven vare
zeylen van de en
land op het ander
stapt moet men b
moet men de kan
op het zant of in
stukken sla. Als
toemaken gelyk ik
fen dat men ze by
van berke schorss
van Amerika in h

De Natiën die d
als van schuitjes v
daar is enig onder
Abenakis, by voo
niet, en platter aa
hoog zyn, nadema
kunnen lyden en a
van beyde kanten
de Outaouakken e
vier van St. Laure
steitens zyn, of v
kanoos moeten hel
te breken, en mi
Daar zyn in Zuid-
die zich met scho
hare snavels zyn o
De Irokoizen m
pen die van ander
open-schorssen. De
dat zy zo sterk nie
verlies gemaklyker
onaanzienlyk en pl
nen. Zy syn den d
weer vrouwen moe

II. D E E

ongemakkens, want men moet veel voorzichtigheid gebruiken met daar in te slappen, en daar heel gedwongen in zitten, om niet om te draaien, en om de Kanoo, als zy aan de gang is, in balans te houden. Daarenboven zyn zy zeer bros, 't minst dat zy op het zand of op stenen raken, komen 'er grote scheuren in, daar het water in komt lopen, en de waren, of den voorraad dien men voert, bederft; zo dat 'er zelden een dag voorby gaat, dat 'er niet enige plaats te begommen is. In stille wateren kan men zittende of staande daar in roeien, maar op snelle vlooden is het beter dat men op zyn knien legt. Een ander ongemak, dat zy hebben, is dat men daar in niet veel zeylen kan voeren, en dat men zich niet van 't zeyl bedienen kan, als by matige winden, zonder zich in gevaar te stellen van te vergaan. Om deze reden is het zeer moeilyk de Meiren over te steken, de voorzichtigste luiden ondernemen het zelden, zonder eerst wel met het weer raadgepleegt te hebben; daarenboven varen zy zo na langs het land als het mogelyk is, of zeylen van de ene kaap na de ander, en trachten van het ene eyland op het ander te komen. T'elkens als men in of uit de kanoo stap moet men blootsvoets zyn, en als men voet aan land zet, moet men de kanoo ontladen, dezelve uit het water trekken, en op het zant of in de modder zetten, op dat de wind ze niet aan stukken sla. Als 'er scheuren in komen moet men die met gom toemaken gelyk ik reeds gezegt heb, en hier toe moet men oppassen dat men ze byna elke reys bezichtigt. Men gomt de kanoos van berke schorssen met gom van enigen harstachtigen boom, waar van Amerika in haar wyduitgestrektheid geen gebrek heeft. Maar

De Natien die de Algonkynsche taal spreken bedienen zich niet als van schuitjes van berkeschorssen, en maken die zelfs.

daar is enig onderscheyd onder de eene en de andere. Die van de Abenakis, by voorbeeld, zyn zo hoog niet van boorden, zo groot niet, en platter aan beyde de enden, zo dat ze byna over al even hoog zyn, nademaal deze, op kleine rivieren varende, last zouden kunnen lyden en aanslukken gestoten worden door de rakken, die van beyde kanten van de rivier over 't water hangen, in plaats dat de Outaouakken en de Volkeren, die hoger op leggen, op de rivier van St. Laurens te varen hebbende, daar veel watervallen en steilten zyn, of wel op meiren daar de baren altyd zeer hol gaan, kanoos moeten hebben met hoge en verheve snuiten, om de baren te breken, en minder nood te hebben van water in te krygen. Daar zyn in Zuid-Amerika na de kant van de Zuid zee Wilden, die zich met schorffe-schuitjes op den Oceaan betrouwen. Deze hare snavels zyn om dezelfde reden noch veel verhevener.

De Irokoizen maken geen Kanoos van beukeschorssen, maar koopen die van andere Natien, of maken 'er in derzelver plaats van ipenchorssen. Deze dienen zelden meer als een veldtocht, om dat zy zo sterk niet zyn als de andere, en om dat men der zelve verlies gemaklyker vergoeden kan. Zy zyn uit een stuk, en zo onaanzienlyk en plomp bewerkt als men qualyk geloven zou kunnen. Zy snyden deze schors aan de vier hoeken af, daar men ze weer vouwen moet, om de snuiten te maken, en na ze in deze

II. DEEL.

O 2

hoe-

De Algonkyn-
nen be-
dienen
zich niet
als van
schuitjes
van ber-
keschor-
sen.

Kanoos
van
schor-
ssen van
ipenbo-
men.

hoeken en aan de twee enden benaait hebben, die zy met gekloofde stokken versterken, om ze te sluiten en het van een barsten te beletten, maken zy de kromhouten, de dwarsstaken en boorden van de schuit van simpele takken van bomen. Deze takken zyn maar afgekap't, en zo slecht by een gevoegt, dat het gezicht daar van alleen genoeg is om vrees in die gene te verwekken, die hun leven in deze machines op zo gevaarlyke rivieren als die van Kanda zyn, moeten wagen.

Evenwel vertrouwen zy zich met een wonderlyke gerustheid aan de snelheid van den vloed in de steilten en watervallen, wanneer zy de rivieren afzakken, of met ongelooflyke moeite daar tegen op varen, bomende op den grond met de slaken.

TWAALFDE HOOFSTUK.

Water-
vallen.

DEze steilten en watervallen worden door de hoogte der Landen veroorzaakt, die na mate dat men dichtcr aan den oorsprong der rivieren nadert, zich altyd verheffen. Op zommige plaatzen zyn zy vervaarlyk hoog, gelyk aan de Katarakten van den Nyl, of wel de beroemde waterval van Niagara, die schriklyk om aan te zien is, en daar de vloed St. Laurens, die daar ter plaats een half myl breed is, met een vervaarlyk gedruis lootrecht als in een afgrond komt nederstorten, op andere plaatzen lopen zy eensklaps zo styl niet op, maar hier en daar by trappen van vyf of zes voeten. De zelfde vloed van St. Laurens kan hier ook een voorbeeld van verstrekken.

Want hy loopt dus meer als veertig mylen van den eenen sprong tot den ander, die niet ver van elkander af zyn, en waar van zommige byna een myl lang zyn, daar hy door verscheyde vallen met zo veel snelheid loopt, dat een pyl door een sterke en ervare hand afgeschoten niet gezwinder kan lopen, als dit water in deze afstortingen: en nademaal deze plaatzen niet heel diep zyn, veroorzaken zyn baren, tegen de rotzen die in zyn kil verspreyd zyn, brekende, een gedurig gebruiſch, en schynen gants in schuim verandert te zyn.

Hoe zy
hier hun
goederen
over-
dragen.

Men moet aan deze Katarakten, die om haar gruwelyke hoogte onbevaarbaar zyn, alles overdragen. Men moet zich zelfs van ver reeds in acht nemen, en ver boven den val zich van de rivier begeben, om niet in een onvermydelyke dood te lopen. Maar in sprongen, die zo hoog niet zyn, geeft men zich aan den loop van den stroom over; al de kunst bestaat hier in om die wel te volgen, en zommige enge passages tusschen de reeks van rotzen wel te verkiezen, en om de losgeraakte stenen, waar mee de rivier bezaait is, te vermyden, waar van 'er een genoeg is om de kanoo, die met een gruwelyke vaart voortgedreven word, wanneer zy daar op stoot aan stukken te splyten, en een schipbreuk, daar geen hulpmiddel meer voor is, te veroorzaken.

De gene, die zulk varen niet gewent zyn, zidderen op het denkbeeld

gekloof.
arsten te
boorden
ken zyn
cht daar
die hun
an Kana-

gerustheid
en, wan-
oeite daar

der Lan-
den oor-
zomnige
en van den
riklyk om
ter plaats
cht als in
n zy eens-
vyf of zes
een voor-

men sprong
r van zom-
vallen met
rvare hand
eze afflor-
veroorza-
zyn, bre-
uim veran-

ke hoogte
fs van ver-
e rivier be-

Maar in
en loop van
te volgen
wel te ver-
ier bezaaid
kanoo, die
zy daar op
en hulpmid-

o het denk
beeld

leelt alleen dat m
gevaarlyke passagi

Evenwel zyn de
pen om de Rotze
den sprong van S
van Montreal te vo
een half myl lang
genoeg gebeurt da
leden hebben, na

Twe mannen di
boven of onder de
op de overvoerpla
Berrien gelegd, g
maakt pakken die
of aan windels, v
zelen gevlochten,
vastmaken, en de
ginnen, recht tege
verhaal van Herod

D E R T

IN de winter en
jes, die van een
ke beyde te zame
ger als zes of zeve
en zyn van voren
breken en uit den
te op moeten, h
kanten langs de slo
zyn 'er hier en da
men, die hun equ
te rygen. Een W
deken gewonden,
slee voort.

Op de sneeuw d
zich van Raketten
voor den oorlog,
vallen. De gedaant
to zeggen dat het
der van voren als
grootste zyn derde
band daar om, die
is in zyn omtrek d
kenen, met dit o
een zyn en dat de
harte huiden, die

Om het ligchaar
twee dwarsstokken
van het middelste

beelt alleen dat men op genade van een enkele schors zich in zulke gevaarlyke passagies kan begeven.

Evenwel zyn de Wilden en de Franschen van Kanada zo geslepen om de Rotzen te myden, dat ik veele gezien heb, die liever den sprong van St. Louis wilden heronder komen, als de reyze van Montreal te voet doen. Deze sprong nochtans, schoon hy maar een half myl lang is, is een van de gevaarlykste: en het is dikwils genoeg gebeurt dat zeer ervare Kanoo-voerders daar schipbreuk geleden hebben, na alle de andere neergevallen te zyn.

Two mannen dragen met gemak de Kanoos op hun schouder tot boven of onder de Katarakten. Het overige van de equipagie 't zy op de overvoerplaatzen, 't zy in de andere land-reyzen, word op Berrien gelegd, gemaklyk om zware lasten te vervoeren of welmen maakt pakken die men op den rug laat hangen, die aan halsbanden of aan windels, van de draden van hun wit hout gemaakt, en tot zolen gevlochten, vast zyn, welken de vrouwen op haar voorhoofd vastmaken, en de mans voor op de borst, daar de schouders beginnen, recht tegen het gebruik der oude Egyptenaren, volgens het verhaal van Herodotus aan.

Berrien
die zy
hier toe
gebruiken.

Herodot.
lib. 3. n.
64.

DE RTIENDE HOOFTSTUK.

In de winter en op de sneeuw bedienen zy zich van kleine sleetjes, die van een of twee zeer dunne plankjes gemaakt zyn, welke beyde te zamen gerekent niet veel breder als een voet en langer als zes of zeven zyn. Deze planken lopen binnewaarts krom, en zyn van voren een halven voet opgebogen, om de sneeuw te breken en uit den weg te schuiven, die hen, als zy tegen de sleilte op moeten, het gemaklyk glyden zou beletten. Van beyde kanten langs de sleet lopen twee een weinig verhevene stokken, en zyn 'er hier en daar aan vast gemaakt. Zy dienen om de lere riemen, die hun equipagie op de sleet vast houden, heen en weer door te rygen. Een Wildeman met zyn zeel op de schouder en in zyn deken gewonden, trekt met veel gemak een zeer zwaar geladen sleet voort.

Van
hunne
sleetjes,
die zy in
den winter
en op
sneeuw
gebruiken.

Op de sneeuw daar geen gebaande weg is zyn zy genootzaakt zich van Raketten te bedienen, zonder dewelke alle reyzen, 't zy voor den oorlog, of voor de jacht, enz. hun onmooglyk zouden vallen. De gedaante dezer Raketten zweemt na een eyrond, dat is te zeggen dat het eyrond niet volmaakt is, zyn deze Raketten ronder van voren als aan het ander end, dat wat puntig toeloopt. De grootste zyn derdehalf voet lang, en anderhalf breed. De ronde band daar om, die van een hout is dat in 't vuur hart gemaakt is, is in zyn omtrek doorboort gelyk onze Raketten, waar na zy gelykenen, met dit onderscheyd dat derzelver maliën veel dichter by een zyn en dat de koorden van geen darmen zyn maar van rauwe harte huiden, die aan zeer dunne riemen zyn gesneden.

Raketten.

Derze-
ver
maaktel.

Om het ligchaam van de Raket vaster te maken, steekt men 'er twee dwarsstokken door, die dezelve in drie delen scheidt, waar van het middelste het langste en het breedste is. In dat deel dat aan

het ronde is, laat men een gat open, dat boogsgewyze gemaakt is, waar van het dwarsstokje als de pees uitmaakt. Hier moet de punt van den voet inkomen, zonder aan den dwarsstok te raken, die hem quetzen zou. Aan de twee enden van den boog zyn twee kleine gaten, waardoor de riemen moeten gaan, om den voet op de Raket vast te binden. Men steekt deze riemen deenen door den ander, als of men een knoop op den groten teen wilde leggen, en na ze kruislings over elkander gelegd te hebben, steekt men ze weer door de Raket door den omtrek van den boog.

Men haalt ze vervolgens van achter boven de hiel, van waar men ze weer op het gewricht van den voet brengt, daar men ze met een dubbelen strik toeknoopt; dit gaat zodanig in zyn werk, dat of schoon de voet onwrikbaar staat, hy evenwel nergens als op de grote teen geprest is, en dat men de Raket kan afdoen zonder 'er een hand aan te slaan.

Dit is ook noch een zonderling gebruik van de oude tyden, dat uit Azien na Amerika met de volkeren, die daar zyn gaan wonen, is overgegaan. Strabo van de Volkeren sprekende, die dezen langen reeks van bergen bewonen, dewelke zich van den voet van den berg Taurus, tot aan het uiterste van het Ripheisch gebergte uitsprekt, en waar van de Kaukasus een der beroemsten is by de Oude Schryvers, verhaalt 'er dit in 't byzonder van. „ Men kan „ in den winter niet op den top van deze bergen klimmen, maar „ de inwoonders gaan 'er 's zomers, en binden spitze schoenen „ van rauwe ossehuiden gemaakt, en zo breed als trommels, aan „ hun voeten voor de sneeuw en het ys. Vervolgens laten zy zich „ van boven deze bergen met al hun bagagie afglyden, zittende „ op een vel. Het zelfde doet men in Atropatien, in Medien, en „ op den berg Mafius die in Armenien is. Daar binden zy ook „ houte schyven die spits toelopen of met punten voorzien zyn, „ aan hun voeten.

Suidas, op het verhaal van Arrianus, zegt van 's gelyken dat de Krygsknechten van Alexander de Groot door het middel van zekere ronde kringen met biezen voorzien zonder ongemak over de sneeuw liepen, die op zommige plaatzen zeshien voet hoog lagen.

Nademaal men zich noch hedendaags van Raketten in Kolchos en Mingrelien bedient, 'als oo' in deze landen daar Strabo van spreekt, blykt het klaar dat hy in zyn Beschryving door deze schoenen van Osseleer, die zo breed als trommels waren, niets anders als deze Raketten heeft willen uitdrukken.

De punten die men onder de hielen maakt, en de houte schyven, dat schaatzen zyn of iets diergelyks, dat Strabo heeft willen beschryven, zyn in deze sneeuwige en ysachtige landen hoognodig, daar men genootzaakt is de paarden zelfs te scherpen.

Wat de wyze aangaat van zich van boven van 't gebergte te laten glyden, Strabo schildert ons een gebruik af, dat noch hedendaags op den Berg Cenis en op de Alpen in zwang gaat. Dit noemt men *la Ramasse*, 't welk een soort van een slee is, met een klein floetje waar in men den Reyziger doet zitten. De Inwoonders die gewoon zyn met deze machinen om te gaan, zitten voor op den bo.

Dit is
noch
een ge-
bruik
van de
oude ty-
den.

Strabo.
lib. 11. p.
348.

Suidas,
Najis.

Men be-
dient 'er
zich
noch he-
dendaags
in Kol-
chos en
Mingre-
lien van.

gemaakt is,
 et de punt
 aken, die
 zyn twee
 om den
 en de een
 een wilde
 en, steek
 oog.
 van waar
 ar men ze
 yn werk,
 gens als op
 n zonder

yden, dat
 n wonen,
 ezen lan-
 voet van
 gebergte
 is by de
 Men kan
 en, maar
 schoenen
 nels, aan
 n zy zich
 zittende
 edien, en
 n zy ook
 nien zyn,

en dat de
 l van ze-
 over de
 g lagen.
 Kolchos
 strabo van
 eze schoe-
 ets anders

e schyven,
 willen be-
 ognodig,

gre te la-
 h heden-
 Dit noemt
 een klein
 anders die
 r op den
 bo.

II Deel. bl. 410.

bodem neer, en
leuning van de
len gewapent zyn
neer die al te s
voort, als deze
plaats van een ve
vermaak dat de k
wanneer zy ontrec
kan.

V E E R

DE Oorlogslie
in 't gemeen
hun stuk af, ten a
van den uitflag hu
wel als de Argona
hun Waarzeggers
uit alles goede of
dunken doen nade
toe van doen, en
te hebben horen sp
Gulde Vlies, zo d
Zy trekken op
met weinig voorz
of de toerusting sle
in, om onderweeg
in, en verspreyden
den, om het zelfs
zy zich na de bette
Niets is verwon
't is een hoedanig
hebben. Een kind
als men aan 't ko
plaatsen daar hy ge
in de dichtste boss
lyk men zegte, hun
aar daar zy wezen
geen gebaande we
angemerkt, en zy
of in het zand naa
tekenen der graden
baarten in hun alge
raad te plegen.
Zy hebben eenig
hun tyd te bepalen
noch van deze wet
ginselen aan Prom
eerste toeleiden om

doem neer, en bestierenze met de handen door 't middel van de leuning van de sleetzels, en met de punten, waar mée hun hieken gewapent zyn, stuiten zy dezelve midden in haar loop, wanneer die al te snel is. Niets is 'er plezieriger en gaat sneller voort, als deze wyze van dalen. De Wilden bedienen zich, in plaats van een vel, in tyd van nood van een schors. Dit is een vermaak dat de kinderen zich zelve aan doen als 'er sneeuw legt, wanneer zy ontrent hun dorp een hoogte hebben, die hun dienen kan.

VEERTIENDE HOOFSTUK:

DE Oorlogsliden marcheren met kleine dagreyzen. Niets preft in 't gemeen de Wilden, en geen toeval helpt hen ook van hun stuk af, ten zy hun bygelovigheid hen eenig quaad voorteken van den uitflag hunner onderneming doe hebben. Zy hebben zo veel als de Argonauten hun Orfeus en hun Mopsus, dat is te zeggen hun Waarzeggers, die overal van redeneren, volgens hun gronden uit alles goede of quade gevolgen halen, en dezelve na hun goeddunken doen naderen of te rug wyken. Zy hebben hier weinig toe van doen, en zy zouden zich inbeelden de mast van hun kanoo te hebben horen spreken, gelyk die beroemde Veroveraars van het Gulde Vlies, zo de Waarzegger zeyde dat hy gesproken heeft.

Zy trekken op hun grond of in een land dat hun niet verdacht is, met weinig voorzorg voort. Terwyl zommige de kanoos gleyden of de toerusting slepen, begeven zich de anderen diep boschwaarts in, om onderweeg te jagen. Deze jagers slaan verscheide wegen in, en verspreyden zich van elkander, na de streken van de winden, om het zelfde wild niet te ontmoeten. 's Avonds begeven zy zich na de bestemde slaappleats, en niemand dwaalt 'er af.

Niets is verwonderlyker als het denkbeeld van deze Barbaren. 't Is een hoedanigheid die zy schynen mée ter wereld gebrachte te hebben. Een kind weet natuurlyk op wat hoogte hy is, zo wel als men aan 't kompas zou kunnen weten, ten opzicht van de plaatzen daar hy geweest is, of waar van hy heeft horen spreken. In de dichtste bosschen en in het donkerste weer verliezen zy, gelyk men zegt, hun Noordstar niet uit het gezicht. Zy gaan recht uit daar zy wezen willen, schoon in onbewoonde landen, en daar geen gebaande wegen zyn. Op hun wederkomst hebben zy alles aangemerkt, en zy tekenen op een plompe wyze op de schorsfen of in het zand naauwkeurige landkaarten af, daar niets als het aftekenen der graden aan mankeert. Zy bewaren zelfs deze Landkaarten in hun algemene schatkamer, om daar als 't nodig is mée raad te plegen.

Zy hebben enige kennis van de Sterrekunst, welke dient om hun tyd te bepalen en hun tochten te bestieren; dit hebben zy noch van deze wetenschap over behouden, waar van men de beginfelen aan Prometheus, Atlas en Lycaon toefchryft, die zich 't eerste toeleiden om den loop der sterren te beschouwen, de een op

De Krys-
lieden
trekken
metklei-
ne dag-
reizen.

Kennis
van de
Sterre-
kunst.

op den berg Kaukasus, de tweede in Mauritanien, en de derde in Arkadien of op de gebergten van Thracien.

Zy tellen gemeenlyk by nachten op de wyze der Numiders en verſcheyde andere Volkeren van de Oudheid, en niet by dagen: by Maan-maanden eer als by Zonne-maanden, gelyk byna alle Natien in de eerſte tyden deden, en voornaamlyk de Joden. Evenwel is deze wyze van tellen aan den loop van de Zon onderhorig, dewelke dient om hun jaren te reguleren, die gelyk de onzen in vier getyden verdeelt zyn, en in twaalf maanden gefmaldeelt. De wyze van by Manen te itellen is zelfs zo algemeen niet, of zy rekenen ook by Zonnejaren. Ik meen dat ik aangemerkt heb dat ieder van deze wyzen van tellen aan zekere zaken eigen is, en dat zy in andere gelegenheden door elkander worden gebruikt.

Hoezy de jaren rekenen

De Zonnejaren zyn geſchikt om den leeftyd der menſchen te rekenen. Om te weten by voorbeeld hoe oud een menſch is, vraagt men na de Auroſche ſpreekwyze, hoe dikwils heeft hy zyn geboortedag bereikt? En dit is de zelfde redenzaart waar van zy zich ten opzicht van de Zon bedienen, waar van zy zeggen dat zy zo dikwils het punt, waar van zy haar loop weer begint, bereikt heeft. Zy drukken ook de Zonnejaren door den naam van een van de getyden en voornaamlyk die van de Winter uit, de naam van een der getyden in deze gelegenheid alle vier te zamen, en het gantsche Zonnejaar betekenende. Zy zulken by voorbeeld zeggen, zo veel Winters ben ik op de wereld geweest, om te zeggen zo vele jaren; deze wyze van ſpreken is ook in de oude en hedendaagſche Poëzy gebruikelijk. Op de zelfde wyze rekenen zy alle verſagelezen zaken, die een redelyken langen omloop van tyd in zich beſluiten, waar in het getal en de oprekening der Maan-maanden hen zou verlegen maken.

In tegendeel tellen zy by manen en by nachten, wanneer men van een redelyk korten tyd handelt, van hun maatregelen te nemen voor hun oorlogſtochten, viſch- of jachtpartyen, voor den tyd wanneer zy op een plaats beſcheyden zyn, en voor hun weeromkomt, enz. In deze gelegenheden zeggen zy zeer wel *Skarakuat*, dat een Zonne-maand betekent, gelyk *s'Ouennit*, dat een Maan-maand is, maar het eerſte is zo gebruikelijk niet als het ander.

Rekenen der Ouden.
Gen. 41.
p. 29. 30.

't Is zeer waarſchynlyk dat alle de Volkeren der Oudheid de Maan-jaren ook aan den loop der Zon veronderſchikt hadden, die blykt klaar uit de H. Schrift ontrent de Egyptenaren en de Hebreeuwen. Jozefus tegen Farao van de zeven vette en de zeven magere jaren ſprekende, ſprekt duidelyk van de jaren die volkomen van den loop der Zon aſhangen, dewelke dient om den zaai-tyd en maai-tyd te bepalen, met dien der getyden te reguleren.

Herodotus.
lib. 2.
n. 2.

De Jubeljaren der Joden waren ook klaarblykelyk Zonne-jaren. Herodotus verhaalt van de Egyptenaren, dat de Prieſters dezer Natie zich beroemden van de eerſte geweest te zyn, die het jaar in twaalf Zonne-maanden, van dertig dagen ieder, verdeelt hadden, voegende vyf dagen aan het einde van ieder jaar. De Egyptenaren

matigden ſich niet toequaam als die der ſterrenkring zyn, dat zy een maan aan de ſtarren toe, gelyk men aanvoeren.

't Geen diene- tigen, is dat be- merika ook hun woonders van I verdeeldenze in en zy verdeelden

Het Zonnejaar den van twintig loop van de Zon- ning van op deze overtollige dage offeranden deden elkander te bezu-

Na deze ſchri- te en het uitbre- in 't eerſt in Janu Almanak door e-

De Mexikaner- tyden in vier gely- nebeelden hadde- als de onze geſc- deze waren van van vier, die het- den.

De gedaante v- kruis met vier ge- geſchildert, en v- der jaren te betek- ſte voorvallen doe-

Ik zal niet verg- maal zy een oude der Eeuwen verg- loofden, gelyk w- neer hun Eeuw-j- die van hun huis- ken, als of zy da- werkelyk dien na- In deze verwacht- ſternis tuſſchen v- dagraad hun de- van alle kanten d- tuigen, men ſtak

I I. D E

mitigden zich misfchjen uit opgeblazenheid een roem aan, die hun niet toequam. Het is waarfchynelyk dat deze verdeling zo 'oud is als die der fterren in Hemeltekens, waar van 'er twaalf in den tekenkring zyn, die men de twaalf huisjes van de Zon noemt, om dat zy een maand in ieder huisvest; nu komt de eer van de namen aan de fterren gegeven te hebben, geloof ik de andere Barbaren toe, gelyk men zal kunnen befluiten uit het geen ik zo daatlyk zal aanvoeren.

't Geen dienen kan om myn mening van de Zonnejaren te bevestigen, is dat behalven de Barbaren de befchaafde Volkeren van Amerika ook hun jaren na den loop der Zonne reguleerden. De Inwoonders van Peru rekenden zo veel dagen in 't jaar als wy, en verdeeldenze in twaalf maan-maanden, die ieder hun naam hadden, en zy verdeelden weer de elf zonnedagen die 'er overfchieten.

Het Zonnejaar der Mexikanen was van 360 dagen, in 18. maanden van twintig dagen ieder maand verdeelt. Evenwel om dat de loop van de Zon elf dagen meer wegneemt, deden zy daar rekening van opdezelfde wyze als de Egyptenaten, maar zy zagenze als overtollige dagen, als ledige dagen aan, waarop hun Priefters geen offeranden deden. Deze dagen werden enkel doorgebracht met elkander te bezoeken en vermaak te nemen.

Na deze fchrikkeldagen begonnen zy hun nieuw jaar met de Lenten en het uitbreken der bladeren; in plaats dat de Peruvianen dat in 't eerst in Januari, en daar na in December begonnen, toen hun Almanak door een hunner Inkas hiervormt was.

De Mexikanen verdeelden behalven dat hun jaar volgens de getyden in vier gelyke delen, die ieder onderscheyde namen en zinnebeelden hadden om dezelve uit te beelden. Hun maanden niet als de onze gefchikt zynde, waren het hunne weken al zo min; deze waren van dertien dagen. Zy hadden ook jaarweken, waar van vier, die het getal van 52 uitmaakten, hun eeuw te zamen felden.

De gedaante van deze Eeuw Almanak wietd door een rad of een kruis met vier gelyke takken verbeeld. De Zon stond in 't midden gefchildert, en was in dertien delen onderscheyden, om het getal der jaren te betekenen. Op de kanten tekenden zy de voornaamfte voorvallen door H. beeldfpraken af.

Ik zal niet vergeten hier in 't voorby gaan te zeggen, dat na de maal zy een oude overlevering hadden dat de Wereld aan het einde der Eeuwen vergaan moefte, net als de volkeren van Peru ook geloofden, gelyk wy reeds aangemerkt hebben, doofden zy, wanneer hun Eeuw-jaar eindigde, de heilige vuren van hun Tempels en die van hun huis-haartfleden uit, en floegen al hun huisraad in ftukken, als of zy dat niet meer van noden hadden, en dat de Wereld werkelijk dien nacht vergaan zou, of tot haar oude Beyert keren. In deze verwachting brachten zy dezen gantschen nacht in de duifternis tuffchen vrees en hoop door. Maar zo dra zy zagen dat de dageraad hun de weerkomft van de Zon verkondigde, hoorde men van alle kanten duizent vreugdegeluiden, en het geluid van fpeeluygen, men ftak van alle kanten nieuwe vuren in de Tempels en

*Acosta's
Hift.
Morul.
de los
Indios. l.
6. cap.
2. 3.
Zonne-
jaar der
Mexi-
kanen.*

huizen aan, en men vierde een feest, waar in zy door offeranden plechtige omgangen God bedankten, dat zyne goedheid hun het licht weer gegeven had, en noch een nieuwe Eeuw vergunde.

De namen der vier getyden zyn by de Barbaren bepaalt. De maanden nemen de namen van de Manen aan, of van de verscheyde uitwerkingen die daar door geschieden. Byde Natien van Nieuw-Vrankryk die een vast verblyf hebben, duiden zy die uit door het zagen, door de verscheyde hoogtens van 't koren, het majen, enz.

De dwalende Natien hebben andere omstandigheden die ieder Maan eigen zyn, welke den naam, die zy 'er aan geven, bepalen. Zy weten van geen onderscheyd van weken, noch van dagen in bepaalde uren te verdelen; zy hebben maar vier vaste tydslippen, Zonnen opgang, middag, Zonnen ondergang, en middernacht, maar zy vervullen het gebrek der Uurwyzers door een zo naauwe achtgeving dat wat uur van den dag het is zy byna met den vinger op het punt weten aan te wyzen, daar de zon wezen moet.

De Irokoizen en Huronnen hebben een wyze van tellen, welke de Hof of Raadstyl is, waar in de nachten voor jaren gerekent worden, gelyk ik het van de gemene schatkist gezegt heb. De Egyptenaren, de Chinezen en andere oude Volkeren hebben mooglyk diergelyke wyzen van tellen gehad, 't welk oorzaak heeft gegeven tot deze oprekening van een groot getal van Eeuwen, die in hun tydrekening gevonden worden, en die geen wezentlykheid hebben als in hun onwetentheid of in hun ongeblazentheid. Zo zyn 'er by de Joden jaar-weken geweest, die uitgedrukt wierden als of het dag-weken waren.

De Baron de la Hontan zegt dat het jaar der Outaouakken, der Outagamis, der Huronnen, der Ilinezen, der Oumamis en enige andere Wilden uit twaalf gereguleerde maan-maanden bestaat, met dit onderscheyd dat na 't verloop van dertig Manen zy 'er altyden op den hoop laten doorslippen, die zy de verloten Maan noemen; daar na gaan zy in hun tellen voort gelyk zy gewoon zyn. „ By voorbeeld, zegt deze Schryver, wy zyn tegenwoordig in de „ Maan van Maart, die ik veronderstel de dertigste maan-maant te „ zyn, en by gevolg de leste van deze tydrekening, op deze wys „ zou die van April daar ten eersten op moeten volgen, ondertus- „ schen zal het de verloren maan zyn, die het eerst komt, om dat „ zy de eenendertigste is. Vervolgens zal die van April komen, „ en men zal terzelfder tyd den cirkel van deze dertig reguliere „ Manen beginnen, die ontrent derdehalfjaar uitmaken. „ Dit alles schynt my puur uit het hersensvat van dezen Schryver voort te komen, zo wel als zyn zamenspraken, en vele andere zaken daar zyn godenkschriften mee opgepropt zyn, en die alle klaar valsch zyn.

't Is zeker dat zy geen wiskunstige naauwkeurigheid ontrent de schrikkelingen hebben, en om de Zonne-jaren met de maanjaren over een te brengen. De beschaaftde Volkeren van Amerika hadden ze zelfs niet, 'k laat staan dan de Wilden. Acosta, en de Inca Garcilasso zyn genoodzaakt te bekennen, dat de wetenschap der Mexikanen en Peruvianen ontrent dit stuk zeer bepaalt was. Beyde

La Hontan, Mémoires de l'Amérique tom. 2. p. 109. 110.

Acosta loc. cit. Garcil.

verhalen zy, h
van Peru de m
Zonnejaren zo
zelve niet n
nacht-eveninge
pylaren voor d
verschillen ont
zy komen ontr
danig geschikt
kon houden, d
ze hedendaags
dienen konden.
deze verdrietig
De Jaarboeke
ters niet zeer m
ning die mislag
den kunnen gev
Eeuwen volgen.
middel om de g
het merkwaardig
geen ik van de
heb, die de zal
halven het zinne
waar van wy ges
foort van Jaarbo
kronyken zyn ze
de Peruvianen w
want zo wy Va
brek der letters
van koortjes gen
kleuren bestaan
zaken zy op deze
schrift en de boek
of koopmansreke
scheyde toutjes a
waren, dat men
door betekent w
Daar waren p
tariffen, die 'er
jeugt hier in te o
De Mexikanen
tot groter volma
schorsen van bon
byna op dezelfde
den zonder twyfel
de weinige sma
jaarden voor de
weinig geleert
gedreven had om
II DE

verhalen zy, hoewel een weinig verschillent, hoe de inwoonders van Peru de mislagen, die 'er uit het verschil tusschen de Maan en Zonnejaren zouden kunnen ryzen, verbeterden, richtende zich zelve niet na den loop der Maan, maar na de Zonnestanden en nacht-eveningen. Zy hadden torens om de ééne waar te nemen, en pylaren voor de andere. De Schryvers, die ik heb aangehaalt, verschillen omtrent het getal en de plaatsing van deze torens; maar zy komen omtrent het wezentlyke overeen, te weten, dat zy dusdanig geschikt waren, dat men 'er Mathematische waarnemingen op kon houden, die zonder twyffel zo naauwkeurig niet waren als men ze hedendaags zou vereischen, maar die tot hun behulp genoeg dienen konden. 't Was een Vorst uit het geslacht der Inkas, die deze verdrietige observaties moest doen.

Res. I.
2. c. 23.

De Jaarboeken der Wilden door het gebrek der Alfabetische letters niet zeer met voorvallen overladen zynde, heeft hun tydrekening die mislagen niet te wachten, die 'er in hun optellingen zouden kunnen gevonden worden, en uit den omloop van verscheide Eeuwen volgen. Niet dat zy geen vaste tydstoppen hebben, en een middel om de geheugenis van Historische gevallen en zaken, die het merkwaardigste zyn, in wezen te houden. Want behalven 't geen ik van de Irokoizen van de Huronnen en die genen gezegt heb, die de zaken door porceleine halsbanden verhandelen, behalven het zinnebeeldige schrift der Mexikanen, en de schilderyen waar van wy gesproken hebben, hebben alle de Wilden noch een soort van jaarboeken, door zekere knopen verbeeld: maar deze kronyken zyn zeer schraal en onvolmaakt by alle de Wilden. By de Peruvianen waren ze een weinig beter tot volmaaktheid gebracht, want zo wy Vader Acoffa mogen geloven, vervulden zy het gebrek der letters door hun *Quipos*, dus noemen zy zekere registers van koortjes gemaakt, die uit verscheide knopen en verscheide kleuren bestaan: 't Is een ongelooflyke zaak, zegt hy, hoe vele zaken zy op deze wyze uitdrukten, want al wat men door het schrift en de boeken rakende de historien, wetten, plechtigheden, of koopmansrekeningen kan te verstaan geven, wezen zy door verscheide toutjes aan, waar in de knopen en verwen zo verscheiden waren, dat men tot de minste omstandigheden der zaken, die daar door betekent wierden, kon kennen.

Jaarboeken der Wilden

Acoffa;
Hist.
Moral. I.
6. c. 8.

Daar waren publyke personen, gelyk by ons de Koninklyke Notarissen, die 'er register af hielden, en aangestelde meesters om de jeugd hier in te onderwyzen.

De Mexikanen hadden hun Chronologische Zinnebeelden noch tot groter volmaaktheid gebragt. Zy hadden 'er Historien van op schorsfen van bomen geschreven die als boeken ingebonden waren, byna op dezelfde wyze als die wy uit China krygen: en wy zouden zonder twyffel meer kennis van hun regering hebben, indien de weinige smaak die men ten tyden van de verovering der Spanjaarden voor de Oudheid had, en indien de dulle yver, by de weinige geleertheit van hun eerste Zendelingen gevoegt, hen niet gedreven had om alle deze Historische verzamelingen te verbranden,

Idem c.
7. 46. 61

11 DEEL

P 2

als

als of ze vol toverkarakters geweest waren, en geen ander oog gehad hadden als om toveren te leren.

De Wilden hebben dezelfde wyze van tellen als de Ouden.

Ik zal hier ten opzichte van hun tydslippen en wyze van telbyvoegen, dat men ook als een verwonderenswaardige zaak aanzien, dat de Wilden dezelfde wyze van tellen hebbende, wy van de Oudheid hebben overgehouden, en die te enemaal verschillig is, uit dezelfde bron moet voortgekomen zyn. Wy het getal van tien is by hen het getal van volmaaktheid, gelyk by de Egyptenaren was, gelyk het noch hedendaags by de Chinezen is, en gelyk men ook zeggen kan dat het by alle de Natien van Europa is. Zy tellen voor eerst de enkele getallen tot tien, de tientallen door tien tot hondert: de honderden door tien duizent, en zo voorts.

VYFTIENDE HOOFSTUK.

Starren en Hemeltekenen. De Wilden noemen de starren een oorspronkelijk ster.

Wat de starren en Planeten aangaat, zy hebben onder zich den noch dezelfde denkbeelden van, die men in oude tyden had heeft. Zy noemen de starren *Oiffok* een vuur in 't water van *Oiffa* vuur, en van *O*, dat in de zamenstelling iets in 't water betekent, 't geen schynt te zinspelen op de wateren, die Schrifuur zegt dat boven het uitspanfel zyn. Zy zeggen *Oiffokouannion*, doende 'er een slot van het meervoudige getal by, het getal der starren te verbeelden.

Zomtyds noemen zy ze ook *Oiffokouannentagon*, vastgemaakte starren, om te betekenen dat schoon zy in vloeiende hemelen zyn evenwel vast zyn, en altyd evenwyd van elkander afstaan. hebbenze in Hemeltekenen verdeelt, en het zonderlingste dat in is, is dat enige van deze Hemeltekenen en enige der Planeten dezelfde namen hebben, die wy van de Oudheid ontfangen hebben. Zy noemen Venus of de Morgenster *Te Ouentenbaouitba*, zy brengen dag aan, 't geen dezelfde betekenis heeft als de naam van *Aster*, ons door de Ouden overgelevert.

Zy noemen de Pleiaden * *Te Jennonniakoua* de Dansers en Danseressen. 't Geen enigens grond in de Oudheid schynt te hebben volgens het geen Hyginus verhaalt, zeggende dat zy zo genoemd zyn, om dat zy door de schikking van haare starren een rond dans schynen te leyden. Ik heb reeds aangemerkt dat zy den meeweg *Zielenweg* noemden, en ik heb aangetoont wat overeenkomst deze naam met de leere der Ouden over den staat der zielen heeft over haar hemelschen oorsprong, en wederkering na den Hemel. Maar de duidelykste en waar op ik blyf staan, is de grote Beelding.

* Varro schryft aan alle de Starren toe, 't geen Hyginus maar van de Pleiaden alleen zegt:

Quam Pittas ex fervidis laet ignibus

Caeli choreas aethrae ostenderet.

Manilius lib. 2.

Signorumque choras & mundi flammae tellis.

dien de V
sche naam

Ik blyf

merkelyk

ten opzich

schepsvaa

gevolg me

zeer niet v

Ik onder

van den gr

of deze na

in Creta vo

Arkas en C

Ik geloo

deze Heme

tyden en m

minsten sch

lang na den

Hyginus

toegelegt,

Arctos gaf,

te ondersch

dit Hemelte

voordeel me

hun streek n

Volkeren va

groten Beer

soort van ja

ciers waren

ten, volgens

ne Feestdage

Quis tur

Senfer

Effe dua

Sidoni

Wie liet

Wie wif

Of dat 'e

Daar nu

Terwyl

* Aratus spre

Eyland Kreta vo

kentenis van dez

wel als dat van

de Barbaren die

geven hebben, e

dien de Wilden ook den Beer of de Beerin noemen. De Irokoi-
sche naam is *Okouari*.

Ik blyf, zeg ik, by deze staan, om dat dit Hemelteken het aan-
merkelykste van allen is, en die de meeste opmerking verdient,
ten opzicht van de eerste Zeeluiden, die men wil dat zich in hun
scheepvaart na het zelve gericht hebben en dat door een natuuryk
gevolg meer als de andere moet bekend geweest zyn, die men zo
zeer niet van noden had.

Ik onderzoek hier de verdichtzelen der Poëten * over de namen
van den groten en den kleinen beer niet, en ik laat anderen na gaan
of deze namen uit hoofde van de Leren gegeven zyn, die Jupiter
in Creta voedden, of wel uit de oorzaak van de herfschepping van
Arkas en Callisto.

Ik geloof voor zo ver de Historie aangaat, dat die namen aan
deze Hemeltekens, die zeer na elkander gelyken, op verscheyde
tyden en misschien lang na malkander kunnen gegeven zyn: ten
minsten schynt het dat het gevoelen der Ouden was dat men zich
lang na den groten Beer gericht had voor den kleinen.

Hyginus zegt dat Thales, die zich zeer op de starrekunde had
toegelegt, die gene was, die aan den kleinen Beer den naam van
Arctos gaf, en dien men *Minor* noemde, om hem van den groten
te onderscheyden: dat Thales een Fenicier zynde daar om ook aan
dit Hemelteken den naam van *Fenice* gaf. De Feniciërs deden hun
voordeel met de ontdekking van hun Landgenoot, en richtende
hun strek na den kleinen Beer, voeren zy des te veiliger. Alle de
Volkeren van Peloponnesus en de Egeësche Zee volhardden den
groten Beer in 't gezicht te houden; misschien bleven ze uit een
soort van jalouzy by hun oud gebruik; wat hier van zy, de Feni-
ciërs waren langen tyd de enigste die zich na den kleinen Beer rich-
ten, volgens het getuigenis van Ovidius, in het derde boek van zy-
ne *Feestdagen*.

*Hygin. l.
2. Arctos
Minor.*

Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Atbanteas

Senserat, aut geminos esse sub axe Polos?

Esse duas Arctos; quarum Cynosura petatur

Sidonius; Helicen Graja carina notet?

Wie liet het oog toen in den loop der starren dolen?

Wie wist den omeddrai des Hemels op zyn poolen?

Of dat 'er Beeren zyn in 't hoge starrenheir?

Daar nu 't Sidonisch Volk vaart op den kleinen Beer;

Terwyl de groote Beer geleidt de Grieksche kielen.

Hoogeliet.

P 3

Deze

* Aratus spreekt in 't begin van zyn dicht van de Beren, die Jupiter op het
Eyland Kreta voedden, van waar zy na den hemel vervoert wierden en tot er-
kenenis van dezen dienst onder de Hemeltekens geplaatst. Dit verdichtel, zo
wel als dat van Arkas en Callisto, schynt te bewyzen dat het de Cretenzers en
de Barbaren die Griekenland bewoonden, zyn, die den naam aan de Starren ge-
geven hebben, en den Hemel in Gestarrenten verdeelt.

Deze Thales, waar van Hyginus spreekt, was van Mileten, en kan geen Fenicier genoemd worden als om het verblyf dat hy in Fenicien hielt. Hy is een ander als die Thales die aan de wetten der Kretenzers arbeeyde, en die men onder de Wetgevers stellen kan.

De meeste Wilden kennen den Beer onder denzelfden naam als wy.

't Geen het zekerste is, is dat de Irokoizen en de meeste Wilden den groten Beer onder denzelfden naam als wy kennen; en nadeemaal de namen der gestarntens te enemaal onverschillig zyn, en van der menschen gril afhangen, kunnen zy ons niet gevaltig ontmoeten hebben in het geven van dezelfde namen, zonder een mededeling van denkbeelden, die een omgang van de personen onderstelt, waar door deze kennissen van de ene tot de anderen zyn overgegaan. Voor 't overige moet men niet geloven dat zy 'er dezen naam aangegeven hebben zedert dat de Europeanen op hunne kusten zyn geland, 't is zekerlyk onder hen een zeer oude naam. Zy lagchen ons zelfs uit dat wy een groten staart aan de figuur van een dier geven, dat 'er byna geen heeft, en zy zeggen dat de drie starren, die den staart van den groten Beer uitmaken, drie jagers zyn, die denzelven vervolgen. De tweede van deze starren heeft 'er een zeer kleinen, die dicht by haar is. Dit zeggen zy is de kemel van den tweden van deze jagers, die de bagagie en voorraad van de anderen draagt.

Relation de la Gaspésie, ch. 7. p. 152.

Vader le Clerk in zyn Beschryving van Gaspesien verzekert dat de Gaspesische Wilden kennis van den groten en kleinen Beer * hebben, dat zy den eersten *Moubinne* en den anderen *Moubinchicbe* noemen, 't geen op *Arctos Major* en *Minor* uitkomt. Hy voegt 'er by dat zy zeggen dat de drie Wachters van de Noordstar een kano zyn, waar in zich drie Wilden gezet hebben om den Beerte vervolgen, maar dat zy hem by ongeluk noch niet hebben kunnen inhalen. Men gaat zelden met een boot op de Berejacht, ten zy men met witte Beren te doen had, die op het ys gaande visschen daar van in de Noordzee verlaten worden, maar deze jacht noch veilig noch in gebruik zynde, schynt my deze kano enkel en alleen uit de herssen van Vader le Clerk in zyn oorsprong te hebben.

Depoolstar noemen ze de gene die niet voortgaat.

De Irokoizen, die ik 'er na gevraagd heb, schenen den kleinen Beer niet onder dien naam te kennen, zy noemen de Poolstar *ia' te Ouattenties*, de gene die niet voorgaat, om dat haar beweging voor het oog onzichtbaar is, en dat zy altyd op de zelfde plaats schynt vast te staan. Evenwel, schoon zy van de beyde

* Onder alle de verscheide namen die men aan den groten en kleinen Beer gegeven heeft, schynt die van *Arctos* of Beer de oudste te zyn, en in de tabelkunde het beste gegrond, maar het is niet zeker dat de drie starren, die men den staart van den Beer noemt, altyd op dezen voet in de Oudheid aangezien zyn, of ten minsten is dat niet algemeen geweest. Noch hedendaags worden deze drie starren in *Italien* *tre Cavalli* de drie Ruiters, genoemd, gelyk men op de Hemelglobe van Vader Coronelli zien kan. In *Vrankryk* noemt men ze ook de Wachters van den Beer, gelyk Vader le Clerk in zyn beschryving van Gaspesien op de aangehaalde plaats gedaan heeft.

Beeren geen als zich op hun reys die zy volgen zo weinig den ik geloof die hun buren z

De Wilden h demissen van he vieren, wier loo nen, maar wann der Starren misli bomen der bosk Noorden aanwyz

Het eerste is e helt, daar de Z schors, die na de zy noch vaster w met de byl af te den boom uitmal n het Zuiden w zy evenwel hier eer zy langs die imand na hen k vind of de sneeu

De Laedemon Oudheid, hadden gan van de Maan ik zal niet ver hebben. Maar h eger moeten uitn byeenkomst een v kent is, en zy la te te laten vinden Starren dienen on ga te bestieren.

Z E S T

Het kampemen zy daar zy halen hun kanoos of wel zy planten den 'er andere op kembomen mot zic met zy haast een den hoop, als 'er ten de pot koken den zyn als v gewo enigheid in hun Rylas Herkules die

Beeren geen als de goots kennen, is het de Poolstar waar na zy zich op hun reys richten, en die hun de verscheide Windstreken, die zy volgen moeten, aanwys. De Wilde Abenakis kennen al zo weinig den kleinen Beer, en wat Vader le Clerk ook zeggen mag, ik geloof dat het even eens met de Mikmakken gelegen is, die hun buren zyn.

De Wilden hebben hun Noordstar meer in de bosschen en wildernissen van het vaste land van Amerika van noden, als op de rivieren, wier loop hun bekend is en die zy gemaklyk houden kunnen, maar wanneer zy het gezicht van de Zon, of de helderheid der Starren missen, hebben zy een gants natuurlyk kompas aan de bomen der bosschen, die hun door byna onseilbare tekens het Noorden aanwyzzen.

Het eerste is dat van hun kruin, die altyd na het Zuiden overhelt, daar de Zon hem na toe trekt. Het tweede is die van hun schors, die na de kant van 't Noorden dover en donkerder is. Zo zy noch vaster willen gaan, hebben zy 'er maar eenige spaanders met de byl af te hakken, de verscheide lagen, die het lichaam van den boom uismaken, zyn altyd na het Noorden veel dikker, en na het Zuiden veel dunner. Hoe vast deze tekens gaan, strooien zy evenwel hier en daar eenige gebroken ruyjes op den weg, wanneer zy langs dien zelfden weg moeten weerom keren, of dat 'er iemand na hen komt, die verdoot zou kunnen lopen, indien de wind of de sneeuw hun voetslappen bedekte.

De Laedemoniers, en misschien eenige andere Volkeren van de Oudheid, hadden certys de bygelovigheid van niet als in het afgaan van de Maan slag te leveren.

Ik zal niet verzekeren dat de Wilden de zelfde bygelovigheid hebben. Maar het is gewis dat wanneer verscheide Natien eeniger moeten uitmaken tot enige onderneming, het teken van hun byeenkomst een volle Maan is, die lang voorheen onder hen bestemt is, en zy laten niet na zich op dien tyd ter bestemder plaats te laten vinden, zo dat dit ook een waarneming is, waar in de Starren dienen om hun den weg te wyzen en hunne ondernemingen te bevestigen.

Zy hebben een natuurlyk kompas aan de bomen der bosschen:

De Laedemoniers wilden niet als in het afgaan van de Maan slag te leveren.

ZESTIENDE HOOFSTUK.

Het kampement der Wilden, wanneer zy ter plaats gekomen zyn daar zy zich neer willen slaan, is gauw vaardig. Zy halen hun kanoos op zy, om zich voor den wind te beschermen, of wel zy planten enige takken met blazen in het zand, en spreiden 'er andere op hun matten. Sommige sleepen schorffen van berenbomen met zich, die als onze Landkaarten toegerolt zyn, waar met zy haast een doort van Tent en Hut opslaan. De jongste uit den hoop, als 'er geen Vrouwen onder zyn, maken vuur en moeten de pot koken en het overige huiswerk doen. De Krygsknechten zyn altyd gewoen eenige jongelingen met zich te voeren, wier beghienheid in hun eerste Valdtecht is de anderen te dienen, gelyk Rylas Herkules diende.

Van hun kampement.

Zy

Wyze
van vuur
maken.

Zy hebben in diergelyke gelegenheden een zonderlinge wyze van vuur te maken. De Montagnezen en Algonkynen slaan twee stenen uit de mynen te zamen boven een Arends Dye, die met haar veren gedroogt is, licht vuur vat en in plaats van lont dient. In plaats van zwavelstokken hebben zy een stuk verrot en gants droog hout, dat zonder ophouden brand, tot dat het gants verteert is. Zo dra het vuur gevat heeft, steken zy het in cederen schorsfen, die tot poejer gemaakt zyn, en blazen 'er zachtjes in tot dat zy in de brand zyn.

De Huronnen, Irokoizen, en andere Volkeren van Zuider-Amerika slaan geen vuur uit de stenen, maar wryven twee stukken hout tegen elkander. Zy nemen twee stukken cederenhout, die droog en licht zyn, het een houden zy styf met de knie vast, en in een holligheid die zy met een Bevertand of met de punt van een mes op de kant van een dezer twee houten, dat plat en een weinig breed is, gemaakt hebben, steken zy het ander stuk, dat rond is, en spits toeloopt in, en draien het zo vaardig en sterk, dat de stof van dit hout met geweld omgedraait, als een vuur regen door het middel van een klein gootje, dat aan deze holligheid vast is, op zodanig of diergelyk een lont, als ik beschreven heb, loopt. Dit lont ontfangt de vonken die 'er vallen, en bewaart ze lang genoeg om hun tyd te geven van een groot vuur te maken, met 'er andere droge brandstoffen by te doen.

Dit gebruik om door het boren vuur te maken is zo veel te zonderlinger en aanmerkenswaardiger, om dat de Vestaalsche Maagden te Rome net de zelfde gewoonte hadden om nieuw vuur te maken, of het oude weer aan te steken, dat zy door onachtzaamheid hadden laten uitgaan. Want niet geoorlooft zynde daar enig ongewyd vuur by te brengen, was het 't gebruik, zegt Festus, van een plank van een hout, dat zeer licht vlam vatte door te boren, tot dat men 'er vuur uit kreeg, dat een Vestaalsche Maagt in een kopere zeef ontfong, dat zy naderhand in den Tempel bracht.

Mos erat Tabulam felicitis materiae taminu terebrare, quousque exceptum ignem cribro aneo Virgo in adem ferret. By de Grieken, volgens het getuigenis van Plutarchus, stak men het heilige vuur door middel van een brand spiegel aan, dat de zonnestralen verzamende, de brandstoffen, die in een vat, tot dit gebruik geschikt, bereyd waren, aanstak.

Festus.
Ignis.
Vesta.

Plutarchus.
in Num.

ZEVENTIENDE HOOFSTUK.

Voor-
zorgen
op 't vy-
andsho-
dem.

DE wyze waarop de Wilden oorlog voeren, is gevaarlijk voor al hunne Vyanden, om dat al hun kunst bestaat in ze te verrassen, gelyk de kat de muis doet. Een kleine party loert om op enige hutten van jagers te vallen, die zy in hun slaap oplichten. Wanneer zy zelfs met het volle leger marcheren, pogen zy hunne maatregelen zo wel te nemen, dat zy op het oogenblik, wanneer men ze 't minst verwacht, aankomen; terwyl de mans op de jacht zyn, de vrouw met den landbouw bezig, en wanneer men buiten staat is om hun het hoofd te bieden.

De uitflag v
en van de zor
geen middelen
tyen, die te
te worden.

Op elk kamp
kondschap uit.
gillen.

Het eerste is
het bosch hun
heid leven, me
zeer verre aan
dat zy zo wel o
went is het wil

Het tweede te
weg gepasseert
minste spoor nie
oog zullen zy z
wat kunne, wa
st ontdekken, e
daar in gezet
hun kennis zyn,
stappen van zo
zy hier door ee
zaakt, ontdekt
voetpaden loopt
van het geen de
driegen zy zich

Schoon dat di
een beter en sch
dit de uitwerkin
langdurige gewo
heb 'er zelfs de
stappen, daar ik
maar ten opzicht

In het begin v
zien dat de Wild
opstijgen, of afz
niet minder verv
dikwils een bew
grond zagen, ha

Ik zette zo gr
allengsjes begon
aangewezen was
zo wel aan, dat
toonde, maar r
verzet te slaan
kon zien, en een
op 't water niet

De

De Ouden ver
II. D

De uitflag van deze ondernemingen van het geheim afhingende, en van de zorg die zy dragen om hun marsch te bedekken, zyn 'er geen middelen die zy niet in 't werk stellen om de verscheide partyen, die te veld zyn, te ontdekken, en om zelve niet ontdekt te worden.

Op elk kampement dat zy maken zenden zy hun Verspieters op kondschap uit. Deze hebben tekenen waar in zy zich zelden vergiffen.

Het eerste is de reuk van den rook. Zo 'er eenige Wilden in het bosch hun hutten hebben neergeslagen, en die daar in veiligheid leven, merken de gene die hen zoeken het aanstonds en van zeer verre aan den reuk van hun vuur. Men kan verzekert zyn dat zy zo wel op de reuk afgerecht zyn als een jachthond die gewent is het wild op te snuiven.

Het tweede teken is dat der voetstappen van personen, die een weg gepasseert zyn. 't Is zeker dat zy ze daar zien daar wy het minste spoor niet zouden merken. Met den eersten opslag van het oog zullen zy zonder zich te vergiffen zeggen, van wat Natie, wat kunne, wat statuur de personen zyn, daar zy de voetstappen ontdekken, en hoe lang het ontrent geleden is, dat deze voeten daar in gezet zyn. Onderstelt zynde dat deze personen van hun kennis zyn, zullen zy niet dralen te zeggen, dit zyn de voetstappen van zo of zo een. Zy zyn zelfs zoo gauw, dat wanneer zy hier door een bestemde plaats die wat achterdenken veroorzaakt, ontdekt hebben, zy al het gras dat langs een van deze voetpaden loopt, wegnemen. Een stomme maar duidelyke taal, van het geen de mond niet gevoeglyk durf zeggen, en zelden bedriegen zy zich daar in.

Schoon dat dit iets zonderlings is, is dit niet te zeggen dat zy een beter en scherper gezicht hebben als wy; maar ik geloof dat dit de uitwerking van een zonderlinge achtgeving is, en van een langdurige gewoonte om diergelyke aanmerkingen te maken. Ik heb 'er zelfs de proef van genoten, niet evenwel ontrent de voetstappen, daar ik my niet op toegelegt heb om die te beschouwen, maar ten opzicht van twee andere zaken, die dikwils voorkomen.

In het begin van myn Zendelingschap stond ik gants verzet te zien dat de Wilden van zeer ver de kanoos de Rivier konden zien opflyten, of afzakken, zo dra zich die maar vertoonden. Ik was niet minder verwondert te zien dat met hen in een kano zynde, zy dikwils een beweging maakten, als of zy een visch, die zy op den grond zagen, hadden willen harpoenen.

Ik zette zo grote ogen op als ik konde, en ik zag niets. Maar allengsjes begon ik, met lang acht te geven op de plaats die my aangewezen was, iets te ontdekken. Eindelyk gewende ik my 'er zo wel aan, dat ik dikwils de eerste was die ze den Wilden aantoonde, maar niet tegenstaande myn ervarentheid, liet ik niet na verzet te staan dat men een visch enige voeten diep onder water kon zien, en een kano die meer als een myl ver was, schoon ze op 't water niet meer als een linie gelykt.

De Ouden verstonden het kunsje om de voetstappen na te speu-

Deon.

den be-
dienen
zich ook
van de
naaf-
ring der
voet-
slappen.

*Apel.
Rhod.
lib. 4. V.
3459.*

ren, en bedienden zich 'er op de zelfde wyze van als onze Wilden. Apollonius van Rhodes geeft 'er ons een voorbeeld van in de Argonauten. Deze hadden Herkules verlaten, toen hy verdwaalt was om Hylas na te loopen, dien de Nymfen hem ontroofd hadden. Naderhand vernomen hebbende dat hy kortelings in Lybien zich had laten zien, en dat hy niet ver kon zyn, zonden zy verscheide uit hun bende na deze en gene plaats uit, om tyding van hem te vernemen, om dat, voegt hy 'er by, het geen tyd meer was om hem op zyn voetstappen te volgen, nademaal de wind, die enige nachten gewaait had, al de voetstappen had door een gesmeten, en het zand gints en herwaarts verwaait, gelyk het noch hedendaags in die landen geschied, daar hele karavanen zomtyds onder bergen van draazanden in de woestynen van Arabien bedekt worden.

Zy zyn niet onbewust dat hun vyanden dezelfde hoedanigheden hebben als zy, en om 'er niet van ontdekt te worden, nemen zy zich zorgvuldig in acht, en trekken met een grote voorzorg voort. Zy bedienen zich van geen vuurroers meer om te jagen, en zy beginnen van den voorraad van meel, die zy mee gebracht hebben, te leven. Zy weken het in wat koud water, of eten het gants droog, en drinken 'er een helderen teug boven op. Zy durven zelfs geen vuur maken. In hun tocht trekken zy op eene ry achter malkander, en de laatste dekken de voetstappen met bladeren toe; zo zy enig riviertje vinden, trekken zy enigen tyd door 't water, om de gene, die hen volgen mochten, verlegen te maken. Eindelyk de plaats daar zy wezen willen naderende, marcheren zy niet als 's nachts, en rusten een groot gedeelte van den dag uit.

Niet tegenstaande alle deze voorzorgen worden zy evenwel dikwils verrast, om dat zy de wezentlykste verwaarlozen, dat is om een naauwkeurige wacht te houden; want in plaats van elkander in deze bediening af te lossen, verlaten zy zich op de verzekering die hun de Verspieters, die zy uitgezonden hebben, gegeven hebben, voor dat zy zich neersloegen; zy slapen alle te zamen als in een land van veiligheid, en wanneer zy in een diepen slaap zyn, overvalt men hen, brengt hen omhals, of maaktze tot slaven.

Deze oorlog by verrassing, die de Wilden tegen elkander voeren op de wyze der Parthen, die de Romeinen zo lang afsmatteden, komt uit geen lasheid voort, maar oer uit een lust die zy hebben om hun overwinning te heerlyker te maken, en om hun volk te sparen. Het verlies van een eenig persoon raakt hun zeer gevoelig, om hun klein getal dat zy hebben; en dit verlies is van zo groot gevolg voor het hooft van een party, dat hier zyn roem en goede naam van afhangt, begerende de Wilden dat een Opperhoofd niet alleen bequaam zy, maar ook gelukkig. Zy zyn hier ontrent zo wonderlyk, dat zo hy al zyn volk niet weer te huis brengt, en dat 'er een zelfs zyn eigen dood sterft, de kaptein hier door byna gants in ongunst raakt. Dit kan evenwel een goede staatkundige streek zyn, om daar door de Hoofden in toom te houden, en hen te verplichten dat zy hun Volk niet reukeloos wagen. Voor het overige tonen zy wel als 't pas geeft, dat het hun

aan

aan geen hart
leven moeten
op 't vlakke
plaats, die w

A C

DE Heer v
schen de
tegen de Irok
dezer ontmoet
heid bezitten
men in Europ
ling, die ik e
Champlain
dat men nader
heeft, en hun
tien uren op d
ook van hun k
kander waren
een groot getie
zen traden aan
om in tyd van
bylen hout heb
anderen van h
van de verlich
dicht tegen el
zich tot het ge

Zo dra deze
gezanten af, c
zelven met bly
zeggende dat z
beginnen, die
den dag moest
de Zon zich aa
komen leverer
wierd, voegde
eerskanten b
gen, met zyn
volgens gewoo
uit te braken,
loofde

De dag geko
sing, ten getal
schreden in slag
en deftigheid,
was. Zy hadd
den, om zich i
ty, die aan land
der. Champlain

I I. D

aan geen hart ontbreekt, wanneer zy ontdekt zyn, en dat zy hun leven moeten wagen; 't zy dat twee vyandlyke partyen elkander op 't vlakke veld ontmoeten, 't zy dat zy genoodzaakt zyn een plaats, die weerstand bieden kan, aan te taalen.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

DE Heer van Champlain aan het hoofd van eenige andere Franschen de Algonkynen en Montagnezen verzelt hebbende, die tegen de Irokoizen optrokken, heeft ons de Beschryving van een dezer ontmoetingen nagelaten, die aantonen kan dat zy dapperheid bezitten, en zelfs een zekere edelmoedige dapperheid, daar men in Europa op roemen zoude. Zie hier wat ik uit zyn vertelling, die ik een weinig verkort hebbe, gehaalt heb.

Toeval-
lig ge-
vecht.

Champlain en zyn bende zich op het meir hebbende begeven, dat men naderhand na zyn naam het meir van Champlain genoemd heeft, en hun reys in stilte vervolgende, zagen zy 's avonds ten tien uren op de kant van een Kaap de Irokoizen aankomen, die ook van hun kant ten stryde trokken. Zo dra de twee partyen elkander waren gewaar geworden, maakte men van weerskanten een groot getier, en ieder bereyde zich tot vechten. De Irokoizen traden aan land, schikten al hun kanoos in order op het strand, om in tyd van nood zich weer te kunnen inschepen; en met hun bylen hout hebbende gehakt, verchanssten zy zich heel wel. De anderen van hun kant plaatsten zich onrent een pylschootweegs van de verchansingen hunner vyanden, sloten hunne kanoos dicht tegen elkander, maakten ze met staken vast, en bereyden zich tot het gevecht.

Voorzet-
tel van
plaat. 1. v
3. 4. 9.

Zo dra deze in order waren, vaardigden zy twee kanoos met gezanten af, om den Irokoizen den stryd aan te bieden, die den zeiven met blydschap aannamen, maar tegen 's anderen daags eerst, zeggende dat zy dien met geen Ichyn in de duistere nacht konden beginnen, die hun dappere daden begraven zou houden, dat men den dag moest afwachten, om elkander te kennen, en dat zo dra de Zon zich aan de kimmen vertonen zoude, zy hun slag zouden komen leveren. Na dit antwoord, dat met dank aangenomen wierd, voegden zich de twee kanoos weer by hun vloot, en van weerskanten bragt men den nacht door met doodsliederen te zingen, met zyn dappere daden en die zyner Natie te roemen, en volgens gewoonte veele stekelige schimpschoten tegen den vyand uit te braken, waar van ieder party zich een gemaklyke zege beloofde.

De dag gekomen zynde, trokken de Irokoizen uit hun verchansing, ten getale van byna tweehondert man, gaande met kleine schreden in slag-order voort, met een Lacedemonische ernstigheid en destigheid, waar over de Heer van Champlain zeer vergenoegt was. Zy hadden drie Oversten, die drie grote vederbofschen hadden, om zich in 't gevecht te laten zien. Die van de andere party, die aan land getreden waren, rangeerden zich in de zelfde order. Champlain toen voor uit getreden zynde, hielden de Irokoiz-

I I. D E E L.

Q 2

zen

zen halte, om hun verwondering wat te laten overgaan, en na hem een tydlang van 't hooft tot de voeten bekeken te hebben, raakten zy in beweging om hun pylen te schieten, en het gevecht begon met een goede ciertykheid. Het zou op de zelfde wyze volhaat hebben, maar Champlain twee van de Irokische Oversten doodgeschoten, en een derde van hun troep doodlyk gequest hebende met de eerste flentschoot die hy deede, terwyl een ander Franschman ter zelfder tyd uit het bosch schoot, onthutzelde de onverwachte uitwerking van dit schiet geweer deze Barbaren, die het niet gewent waren; zy betwisten de zege niet, die zy mischielen zonder dit voorval zouden weg gedragen hebben.

Zy verlieten het slagveld en hun verichanselingen, zy reddden zich in de bosschen daar hunne vyanden hen vervolgden, vericheyde daar van ombrachten, enige gevangen namen, terwyl de overige na een goed heenkomen zochten.

Zy van-
gen
somsyd
in het
veld twee
gevech-
ten aan.

In diergelyke gelegenheden laat hun klein getal hun genoeg toe om man tegen man aan te gaan, en als een tweegevecht aan te vangen, gelyk de Helden van Homerus en Virgilius deden. Zy kunnen den ander dikwils bekenne, en spraken zich toe.

Zy vragen malkander na nieuwe tydingen, doen aanspraken, en brengen malkander niet om voor dat ze elkander een kompliment gemaakt hebben, gelyk die gene die Virgilius zyn Eneas in den mond geeft.

Schoon de Wilden gemaakt zyn om in de bosschen te vechten, en van den eenen boom tot den ander te lopen, laten zy niet na zich zeer wel op het vlakke veld te houden. Zy hebben zelfs onder zich een soort van een oefening om hun drillkonst te plegen, welke doet zien dat zy niet met gebroken gelederen vechten maar zich wel gesloten houden. Champlain geeft 'er ons ook deze Beschryving van.

„ De Hoofden, zegt hy, nemen stokken van een voet lang, zo
„ veel in getal als zy sterk zyn, en kiezen andere, die een weinig
„ groter zyn, voor hun hoofden uit, daarna gaan zy in de bos-
„ schen en slechten een plaats van 5 of 6 voeten in 't vierkant, daar
„ de Overste als Serjant Majoor, alle deze stokken na zyn goed-
„ dunken in order stelt, en daar na alle zyn rotgezellen roept, die
„ gants gewapent komen, en wyft hun den rang en order aan, dien
„ zy houden moeten, wanneer zy met hun vyanden slaags zullen
„ raken, 't geen alle deze Wilden met opmerking aanzien, letten-
„ de op de figuur die hun hooft met deze stokken gemaakt heeft,
„ en daarna trekken zy van daar weg, en beginnen zich in order
„ te stellen, gelyk zy die stokken hebben zien staan, naderhand
„ vermengen zy zich ondereen, en keren weer op nieuw in hun
„ rang, volhardende dus twee of drie malen, en dus doenze in alle
„ hun kampementen, zonder dat zy een Quartiermeester van no-
„ den hebben, om hun den rang te doen houden, dat zy zelfs wel
„ zonder verwarring weten te doen. Deze regel houden zy in den
„ oorlog.

na hem
raakten
begon
volha
dood-
ebben-
ander
elde de
en, die
zy mis-

redde
erichy-
de ove-

oeg toe
aan te
en. Zy

ken, en
pliment
in den

echten,
na zich
s onder
n, wel-
en maar
eze Be-

ang, zo
weinig
de bof-
nt, daar
n goed-
ept, die
an, dien
gs zullen
letten-
heeft,
in order
derhand
y in hun
te in alle
van no-
zelfs wel
y in den

DE Belegering is ook een
waar in de list
gepaart gaan.

den, om de wa
hinderpalen, di
deze niets van

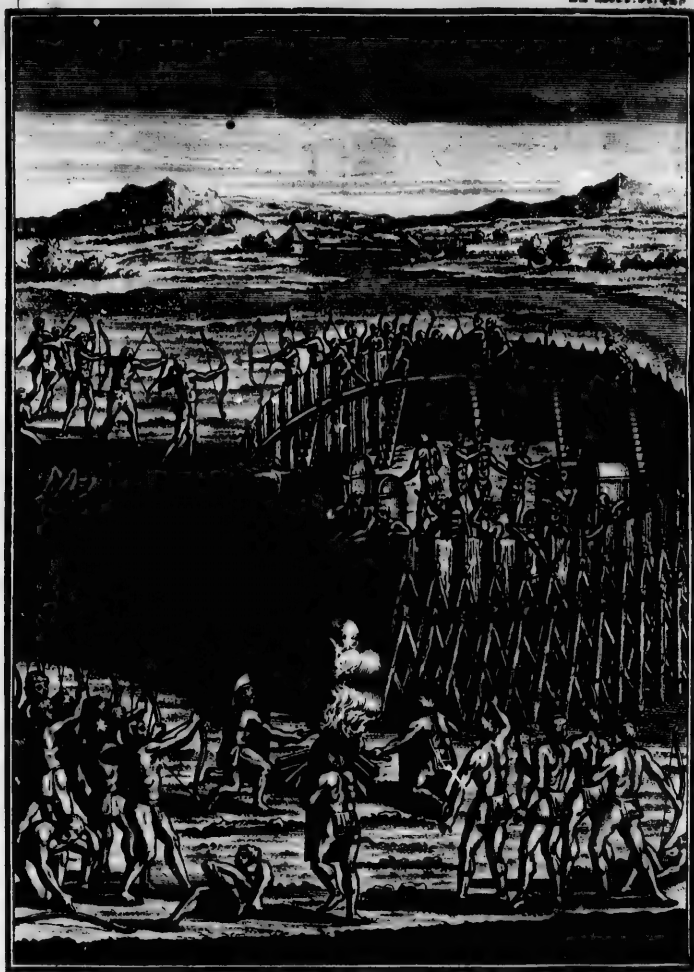
Listen, valsche
derlagen, verrat
ten in 't werk g
Hutten niet als
veel zy willen h
zy mogen zo v
aanvallers met e
de verwoesting
klein getal genoe
dorp in de afsch
schroom met stor
dragen, en achte
zy met de byl o
tegen-palissade,
middel verschaft
en die te vermeer

Dus heb ik in
hondert Irokoizen
den vermeerstert, v
verweren, niet te
ten, die als hage

T W I N

't Is onmoglyk
'er in een v
Overwinnaar met
om iemand een s
loopt over al als d
met ysselyk gesche
den valt word aan
eerste hitte van z
de houd niet eer d
meerder wreedhe
de eerste aanvallen
levendig in hun ha
De Overwonnen
de wrede razerny
liever omkomen e
graven, als enige

II Deel. bl. 31.

NEGENTIENDE HOOFSTUK.

DE Belegering van de Plaatzen, waar in zy weerstand vinden, is ook een bewys dat zy regels van een krygskunde hebben, waar in de list en beleyd met de onverzaagte dapperheid en kracht gepaart gaan. Zo de belegeraars ongelooflyke krachten aanwenden, om de waakzaamheid der Belegerden te verrassen, en alle de hinderpalen, die men hun tegen stelt, te overwinnen, verzuimen deze niets van 't geen tot een dappere verwering dienen kan.

Bele-
ring van
een
plaats.

Listen, valsche aanvallen, dappere en onverwachte uitvallen, hinderlagen, verrassingen, alles word beurt om beurt van beyde kanten in 't werk gestelt. De palissaden maar van hout zynde, en de Hutten niet als uit schorslen bestaande, mogen de belegerden zo veel zy willen hun Vesten met stenen, balken en water voorzien, zy mogen zo veel oplettentheid gebruiken als zy kunnen om de aanvallers met een hagelbui van pylen af te keren, deze brengen de verworping onder hen met brandende pylen, waar van een klein getal genoeg is, zo de wind hen begunstigt, om het gehele dorp in de asch te leggen. Zy maken hun aproches zonder schroom met storm-daken van planken gemaakt, die zy voor zich dragen, en achter welke zy tot den voet van de palissade gaan, die zy met de byl of met het vuur ondermynen: of wel zy maken een tegen-palissade, die hun voor schild en ladders dienende, hun een middel verschafft om over de vyandlyke verschanssingen te komen, en die te vermeesteren.

Dus heb ik in een van onze Beschryvingen gezien, dat zeven hondert Irokoizen een Dorp van de Natie, *de Kat* genaamt, hadden vermeestert, waar in byna twee duizent mannen waren om het te verweren, niet tegenstaande een gedurige bui van vuur-roerschooten, die als hagel op hen neerviel.

TWINTIGSTE HOOFSTUK.

Is onmooglyk het droevig schouwspel wel af te schilderen, dat 'er in een verrast of ingenomen dorp vertoont word. De Overwinnaar met zwarte en rode verf beklad, 't geen bequaam is om iemand een schrik aan te jagen, en hoogmoedig op zyn zege, loopt over al als dol, zingende zyn zegepraal, en de overwonne met ysselyk geschreeuw beschimpende. Alles wat onder zyn handen valt word aan zyn dollen wreedheid opgecoffert. Hy zet in de eerste hitte van zyn woede alles te vuur en te zwaard. Zyn woede houd niet eer op voor dat hy moede is, en dan is hy eerst op meerder wreedheid ten opzicht van die ongelukkigen bedacht, die de eerste aanvallen ontkomen zynde, het droevig lot hebben om levendig in hun handen te vervallen.

Ver-
woes-
ting en
inne-
ming
eener
Plaatz.

De Overwonnene van hun kant niet onbewust zynde, wat zy van de wrede razerny der Verwinnaars te wachten hebben, willende liever omkomen en zich onder de asschen van hun Vaderland begraven, als enige ogenblikken deszelfs ondergang te overleveren,

om naderhand voor de yffelykſte plagen die de wreedheid bedenken kan bloot te ſtaan, rechten wonderen van dapperheid uit, en te gelyk door de wraakluſt en wanhoop aangezet, wapenen zy zich met het eerſte dat hun in de handen valt, zoeken de dood in hun moed en in dien van hunne vyanden, en geven het niet op als wanneer zy door het getal overſelpt of door de overdadige moedigheid zich niet langer in ſtaat bevinden om weerſtand te kunnen doen.

Watge-
vange-
nen zy
ombren-
gen.

Nademaal de Overwinnaars het groot getal van gevangens, die zy in een Dorp, dat zy vermeerſtert hebben, maken, niet zouden kunnen bewaren, doet hunne Staatkunde, die toelegt om de overwonnen te beletten dat zy niet weer op de been komen, en zich in ſtaat van tegenweer ſtellen, hen die gene uitkippen, die zy aan die krygswode willen opofferen, en de gene die ze behouden willen, om ze in hun lichaam in te lyven. Dus worden de Gryzaarts, die moeite zouden hebben om hun ſpraak te leren, of die door de ouderdom niets nut zyn: de Hoofden en de aanzienlykſte onder de krygsluiden, waar van zy iets konden te duchten hebben, zo zy hen ontfnapten: de al te jonge kinderen en de zieken, die hun te zeer in 't marcheren tot ballaſt zouden dienen, de ongelukkige ſlacht-offers, die zy aan hun woede en valſche Staatkunde opofferen, zy verbranden 'er zommige van, eer zy uit het ingenomen dorp trekken, en gelyk als op het ſlagveld. Vervolgens branden zy 'er alle avond enige in de eerſte dagen van hun march, wanneer zy wegtrekken kunnen, zonder vrees van vervolgt te worden.

Onver-
zagde
dapper-
heid
eenes
Wilde-
mans.

De kleine Partyen niet in ſtaat zynde om een daad die veel gerucht maakt uit te voeren, durven byna de poorten der Dorpen niet naderen, daar zyn 'er evenwel die het doen, maar dit zyn zeldzame en reukeloze gevallen, gelyk die daad van een Irokois, die ſilletjes de paliffade van een dorp naderende, daar men reeds den oorlog zong, en twee Wilden op ſchildwacht hebbende zien ſtaan, daar behendig na toe klom, den enen met een knods een ſlag op den kop gaf, en den ander ter aarde hebbende geworpen, de tyd nam om hem te doorſteken, en beyder hoofden met zich te nemen, waar na hy doorging. Zy doen hun ſlagen gemeenlyk op de jacht en viſch plaatzen, en zomtyds voor aan op de velden en in de boſſchen, alwaar, na zich eenige dagen in de ſtruiken verſteken te hebben, het ongeluk van eenige reyzigers die nergens minder om denken, hun gelegenheid verſchaft om ze te verrallen en de zege te behalen. Daarna door de vrees van vervolgt te worden afgemat zynde, vluchten zy eer, als dat zy al wykende vechten; breken de gequeuſten, en die gene die hen niet volgen kunnen, den hals, en ſlepen niet meer gevangens met zich, als zy door hun klein getal meerſter zyn; zo zy luſt hebben om 'er een te verbranden, dien zy te veel denken te hebben, en dat zy menen geen tyds genoeg te hebben om het op hun gemak te doen, binden zy heim aan een boom vaſt, en ſteken een anderen neffenſtaande boom in den brand, die 'er van pas afſtaat om hem lange ſmerten te doen uitſtaan en hem van langzamer hand te verbranden.

Deze

Deze elandige
menſchen, of van
gruwelyken hong-
om zyn werking

EENE

A lle de Kryg-
voor dat zy
het hoofd van di
brengen het in h
waar op zy deze
pik of langen ſla
re gelegenheden
mee, die in den
hebben. Tot die
dekt, ſnydende h
van het hoofd af.

Na het afgeſtr
nacht, gelyk zy
ty op de jacht ge
op een ronde ra
van beyde kanten
op de, verkeerde
dige ſchilderye v
op een ſtaak, dra
ſte is, dat al die
het hairvel af te
zo weinig als van
gegeven te hebbe
heb een Vrouw
een diergelyk voo
gevild of geſchild
was aan een Fran

De Scythen er
hadden zich eerty
die de oude Schry
maakt. Dus dru
„ Een Scyth drink
„ en hy bied den
„ hy in een ſtryd
„ heeft hy deel a
„ geen recht op
„ Hy vilt het ron
„ ge hebbende afg
„ zyn handen zach
„ volgens maakt h
„ geteken aan zyn
„ knecht van deze
„ Daar zyn 'er die

Deze elandige schepzels dus verlaten zynde sterven als razende menschen, of van het langzame vuur dat hen vertoert, of van een gruwelyken honger, zo het vuur geen krachts genoeg gehad heeft om zyn werking op hen te doen.

EEN ENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Alle de Krygslieden, wanneer zy tot een leger vergadert zyn, voor dat zy een stryd beginnen of een plaats aantasten, slaan het hoofd van die gene die zy verrast en gedood hebben af, en brengen het in hun leger, daar zy het in het gezicht der vyanden, waar op zy deze verovering gedaan hebben, op een soort van een piek of langen staak zetten. Maar als zy wegtrekken, of in andere gelegenheden nemen zy niet als het hoofd-hair van die gene mee, die in den slag gebleven zyn of die zy voor dood gelaten hebben. Tot dien einde villen zy de huid die het bekkeneel bedekt, snydende het boven het voorhoofd en de oren tot achter van het hoofd af.

Na het afgestroopt te hebben, bereyden zy het en maken het zacht, gelyk zy met de beeste-vellen gewoon zyn te leven, die zy op de jacht gevangen hebben. Vervolgens spannen zy dit vel op een ronde raam, daar zy het aan vast maken, zy schilderen het van beyde kanten met verscheide koulouren, zomtyds zetten zy op de verkeerde zyde daar geen hair is het portret of zinnebeeldige schilderye van den gewezen eigenaar, en zetten hem boven op een staak, dragende het dus in zagepraal om. 't Wonderlyke is, dat al die gene waar aan men deze gruwelyke operatie van het hairvel af te stropen in 't werk stelt, daar van niet sterven, al zo weinig als van den mokerslag, waar met men hun meent de rest te geven te hebben. Verscheide zyn 'er van opgekomen, en ik heb een Vrouw gezien ter plaatze daar ik Zendeling was, die na een diergelyk voorval van de Franschen den naam van *Tite pelle*, gevild of geschild hoofd, gekregen had, en die heel wel voer. Zy was aan een Franschen Iroquois getrouwd, daar zy kinderen by had.

De Scythen en andere woeste Volkeren van Azie en Europa hadden zich eertyds door deze yffelyke tekens van hun woestheid, die de oude Schryvers niet onbekent zyn geweest, beroemt gemaakt. Dus drukt zich Herodotus aangaande de Scythen uit. „Een Scyth drinkt bloed van den eersten gevangen dien hy maakt, en hy bied den Koning de hoofden van alle die genen aan, die hy in een stryd gedood heeft, want een hoofd met brengende, heeft hy deel aan den buit, daar hy zonder deze voorwaarde geen recht op heeft. Dit hoofd neemt hy op deze wyze mee. Hy vilt het rontom de oren af, en het bekkeneel van het overige hebbende afgescheyden, stroopt hy 'er het vel af, dat hy met zyn handen zacht maakt, en als een ofshuid toebereyd. Vervolgens maakt hy 'er een cieraad van, en maakt het als een zegetekens aan zyn paardetuig vast. Hoe meer een simpel krygsknecht van deze zegetekens heeft, hoe meer hy geacht word. Daar zyn 'er die verscheide van deze vellen aan malkander naaien,

Plundering der
hoofst-
schedelg

De
Schyten
pleeg-
den deze
woest-
heid
ook eertyds.

Herodotus
lib. 4. m.
64.

„ien, als of het beestehuiden waren, en 'er kleren af maken.
 „Zommige villen de rechterhand hunner vyanden, zy stropen
 „behendig die vel met de nagels, die 'er aan blyven, af, en ver-
 „cieren daar hun pylkokers mee, om dat het mensche vel dik is,
 „en veel blanker als dat van alle andere dieren. Daar zyn 'er ook
 „vele die gantsche menschen villen, en het vel op ramen laten
 „drogen, bedienende zich daar naderhand van als van een zadel
 „op hun paarden.

En
 maak-
 ten van
 het be-
 keeneel
 drink-
 bekers.

Dat, zegt deze Schryver, is een aangenomen gebruik by deze Volkeren. Vervolgens legt hy uit op wat wyze zy van het bekeeneel van hun aanzienlykste vyanden drinkbekers maken, en zelf van hun gemeenzaamste vrinden, die zy in tegenwoordigheid van den Vorst in een twe-gevecht overwonnen hebben, wanneer zy om opgekome ne verschillen genoodzaakt zyn geweest hen uit te dagen.

Diodor.
 Sicil. lib.
 3. p. 212

De Gaulen waren al zo woest als de Scythen, en Diodorus de Siciliaan schryft 'er ontrent dus van. „Zo iemand nêdert om hen te bescryden, zingen zy de dappere daden hunner voorouderen en hun eigen. In tegendeel betuigen zy de uiterste verachting voor hunne vyanden, vergetende niets van 't geen hun den moed kan doen verliezen en hen afschrikken. Zy hangen aan de halzen hunner paarden de hoofden die zy afgehouden hebben: zy laten door hun slaven de bloedige zegetekens, die zy gewonnen hebben, dragen, onderwyl zy zelfs door hunne zangen hun overwinning zingen. Zy hangen deze zegetekens aan de posten van hunne huizen. Wat de hoofden van hun aanzienlykste vyanden aangaat, die balzemen zy met cedergom en bewaren ze in kassies; en die aan de vreemdelingen, die hen komen bezoeken, tonende, roemen zy daar op dat hun Voorzaten of zy zelfs geweigert hebben grote sommen gelds voor deze hoofden te ontfangen, die zy niet hebben willen missen.

De oude Duitschers, die van de zelfde Scythen, waar van Herodotus spreekt, waren voortgekomen, gelyk Elias Skeed in zyn boek van den ouden Godsdienst der Duitschers, Gaulen, Volkeren van Groot-Britannien, en Wandalen, dryft, leefden op dezelfde wyze met de hoofden hunner vyanden; 't geen door Strabo bevestigd word, die verzekert dat de meeste Noordsche Volkeren hier in van de Gaulen niet verschilden.

Elias Skeed wil ook dat deze wreedheid byna by alle Oostersche Volkeren in zwang ging, en misschien zinspeelt God op dit gebruik in deze plaats van Deuteronomium. „Ik zal myne pylen dronken maken in hun bloed, en myn zwaard zal zich in hun vleesch verzadigen. “ Met wat voor bloed wil hy zyn pylen dronken maken? „het bloed der doden die op het slagveld gebleven zyn, en het bloed der gevangenen, wier hoofd men ontbloot heeft. *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus devorabit carnes, de cruore occisorum, & de captivitate nudati inimicorum capitis.*

De zin van deze plaats is veel verstaanbaarder, wanneer men deze ontbloting van die bloedige operatie uitlegt, die het vel der

ge-

en.
itropen
en ver-
dik is,
'er ook
en laten
n zadel

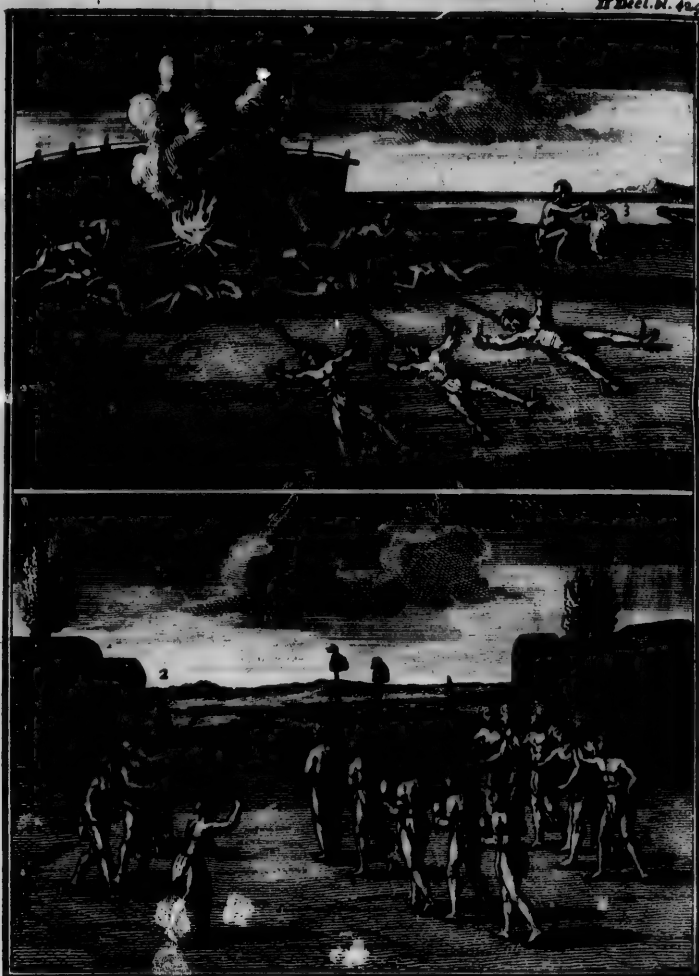
by deze
met bek-
en zelf
heid van
er zy om
it te da-

lorus de
om hen
rouderen
rachting
en moed
de hal-
oben: zy
ewonnen
n hun o-
le posten
ste vyan-
ren ze in
e zoeken,
zelfs ge-
te ont-

van He-
in zyn
Volke-
p dezelf-
rabo be-
Volkeren

e Ooster-
d op dit
ne pylen
in hun
yn pylen
veld ge-
men ont-
meus de-
ti inimi-

eer men
t vel der
ge.

V
gevangenen
de uideggers
nen de helme
De Irokoja
lyk ik het be
hun doode vy
schikken, en
baks zakken

TWEE

DE gevang
marchen
sche Leger ge
tal hunner lui
om zich te re
den. Tot die
elboog vast, k
handen vry h
ken, of vryhe
t geen van ee
door deze kno
van der jeugt

Een Zendel
had, die 'er z
en evenwel alle

De slimste t
men ze byna g
daar men voor
den en voeten
vast te binden.
grond, daar m
of viermaai om
middel met ee
gevangen moet
slaapt onder zy
vangen enige b

Een gantsche
straf, maar 't is
gen, want het
die by millioen
diep in 't vleesc
steek, dat ter z
baart.

Voor 't over
dat men hun op
neer zy wat v
zyn, past men z
zo grote vryhe
dyd. Want he

II. D E

gevangenen tot het bekkeneel afstroopt, als wanneer men die met de uitleggers op de gewoonte te huis brengt van den krygsgevangenen de helm te ontnemen, en hen blootshoofds te laten gaan.

De Irokoizen vergenoegen zich met den schedel af te stropen, gelyk ik het beschreven heb. Daar zyn enige Natien in Amerika die hun doode vyanden villen, en die zich met dit afgestroopte vel opschikken, en die zich voor al van de handen bedienen, om 'er Tabaks zakken af te maken.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE gevangene die door kleine partyen gevat zyn, zyn in het marcheren lang zo ongelukkig niet, als die door een gantsche Leger gekregen zyn, om dat de overwinnaars niet op het getal hunner luiden of slaven steunende, nergens op bedacht zyn als om zich te redden, en met hun buit veilig in hun dorp te belanden. Tot dien einde binden zy hun alleen de armen boven den elboog vast, knevelende die achter op den rug vast, zo dat zy de handen vry hebben, zonder dat zy zich evenwel los kunnen maken, of vryheid genoeg hebben om te lopen en het te ontkomen, 't geen van een zekere wikking van het lichaam afhangt, daar zy door deze kneveling t'enemaal van berooft zyn, ten zy ze zich van der jeugt aan geoeffent hebben om dus te lopen.

Een Zendeling heeft my verzekert dat hy een Wildeman gezien had, die 'er zo op asgericht was, dat hy niet anders kon lopen, en evenwel alle de anderen het in 't lopen afwon.

De slijmste tyd voor hen is des nachts, want alle avonden legt men ze byna gants naakt op den rug, op den bloten grond neer, daar men voor ieder gevangen vier palen insteekt, om 'er hun handen en voeten als een St. Andries kruis van elkander gespart aan vast te binden. Daarenboven plant men een vyfde paaltje in den grond, daar men een strik aan vast maakt, die den gevangen drie of viermaai om den hals gaat. Eindelyk sluit men hem om zyn middel met een anderen riem vast, waar van die gene die op den gevangen moet passen de twee enden neemt, die hy terwyl hy slaapt onder zyn hooft legt, om wakker te worden indien zyn gevangen enige beweging om zich te redden maakte.

Een gantsche nacht zo geknelt te leggen is zonder twyffel een straf, maar 't is een van de grootste plagen in den tyd van de muggen, want het is niet te beschryven hoe lastig deze dieren vallen, die by millioenen vliegende en niet doen als brommen, hun angel diep in 't vleesch slaan en het bloed zuigen, latende vergif in ieder steek, dat ter zelfder tyd een ontteking en een gruwelyke jeuking baart.

Voor 't overige geven zy altoos deze elendige schepzels hoop, dat men hun op hun aankomst het leven zal schenken. Zelfs wanneer zy wat ver van de plaatzen, daar zy ze gevat hebben, af zyn, past men zo zeer niet meer op hen, en men vergunt hun een zo grote vryheid, dat die zomtyds de Verwinnaars tot onheil geddyd. Want het is dikwils gebeurt dat slaven, daar niet wel op

II. DEEL.

R

ge-

Weder-
komt
der
Krygs-
knech-
ten en
gevan-
genen.

Hoezy
de krygs-
gevan-
gene be-
waren.

gepast wierd, zich los gemaakt hebben, een deel van hun vyanden, die in een diepen slaap lagen hebben omhals gebracht, en zich van de anderen meester gemaakt, die ze op hun beurt tot slaven maakten, latende hen zich over hun te grote toevertrouwenheid en onvoor- zichtige veiligheid, die tot hun verderf strekte, beklagen.

Doods-
schreuw.

De Krygsknechten hun Dorp of een van hunne Bondgenoten naderende, zenden iemand van hun troep voor uit, om de tyding van hun wederkomst te brengen, en ondertusschen houden zy halte, om te wachten dat men hun te gemoet kome. De gene die dit aanbevolen is begint, zo dra hy het Dorp gewaar word, of vermoed dat hy kan gehoord worden, een *doods-schreuw* te geven, roepende *kôbe*, welk woord hy zo lang uitrekt als hy kan, en zo dikwils herhaalt, als 'er luiden van hun troep in den stryd of op reis gesneuveld zyn. Dit geroep is zeer doordringent en droef- 100
men kan het van zeer ver horen, voor al op de Rivieren en by nacht. Aanstonds loopt men alle hutten van het dorp uit, na de kant daar het geschreeuw van daan komt.

Ondertusschen vervolgt de afgezant zyn weg, verdubbeldende van tyd tot tyd zyn gelchreeuw. Hy blyft niet slaan voor dat hy in 't midden van 't dorp is, daar ze een kring om hem slaan, en na een weinig adem gechept te hebben luistert hy een van de Ouden, die gekozen is om hem aan te horen, een net verslag van hun reis in 't oor, den naam van die gene die zy verloren hebben, en hoe zy aan hun dood zyn gekomen; zonder eenige omstandigheid van het geen hen aangaat te verzwigen. Deze oude man zyn ver-
haal hebbende aangehoort, herhaalt het met luider stem in een des-
tigen styl. Dit gedaan zynde keert ieder naar huis.

De gene die van hun vrinden verloren hebben gaan dezelve in hun Hutten bewenen, daar zy de gewoonlyke rouwklachten ontfangen. De afgezant van zyn kant keert na de zyne, of wel zo hy een vreemdeling is, treed hy in een andere, daar hy door eenige vermaagschapping of galivryheid aan verbonden is. Men geeft hem daar te eten, waar na hy omstandiglyk verhaalt alles wat 'er in dezen tocht is voorgevallen, en ontfangt de gelukwenschingen over zyn behouden weerkomst.

Zy hebben zo veel eerbied voor elkander, dat hoe compleet hun overwinning ook zyn mag, en wat voordeel zy behaalt hebben, de eerste drift die zy laten blyken die van droefheid is over die gene, die zy van hun volk verloren hebben. Het gantche Dorp moet daar deel in nemen, het nieuws van den gelukkigen uitslag word niet gemeen gemaakt voor dat men over de doden de eerste klachten, die hun toekomen, uitgestort heeft. Dit gedaan zynde verwittigt men op nieuws het gemeen door een tweden schreuw; men geeft hun deel van het voordeel dat men behaalt heeft, en men geeft zich aan de blydschap over, die deze zege verdient.

De Vrouwen doen het zelve ten opzicht van de mans die ter jacht of ten oorlog gegaan zyn. Want op hun wederkomst gaan zy ze aan den oever op wachten, en in plaats van hun ten ceriten de vreugde te betuigen, die zy over hun behoude weerkomst ge-
voe-

voelen, beginnende hun afwe-
zenheid van het verlies dar z
klaagliederen, v

Zoo'tr niemand
storven was, gel
eer op stropery
van een dood-ich
maar dit woord
wils als hy gevang
sche dorp, zich
overgeevende, lo

't is verwond
niet omstandiglyk
wel van Azie in
Colchos in zwang
is, is het ook by

De oude luid
komst wetende,
weerkomst geluk
en om de slaven

DRIENT

O P den dag to
hun gevang
men; zy begeven
kinder, byna gel
zonder geschilder
den die een verre
de gene, die de
hen tot deze plec
voor hen te gelyk
't zy men hun w
den roem der O
aangezicht met z
tigheid. Men ve
op, men geeft h
zwaansvel overtro
scepter is, als of
ne Natie zelfs ver
pad, en om den h
de porcelaine hals
sangen heeft, toe
knechten dienst g
hun eer aandoe
de te doen gevoe
zyn, en men doe
rug gebonden mar
lk heb de verst

I I D E

voelen, beginnen zy die van haar vrienden te bewenen, die gedurende hun afwezen in het dorp gestorven zyn, en verkondigen hun het verlies dat zy geleden hebben door haar jammerklachten en klaagliederen, waar van wy in 't vervolg zullen spreken.

Zoo'ter niemand van de kant der Overwinnaars gebleven of gestorven was, gelyk het dikwils in de kleine partyen gebeurt, die eer op stropery als ten oorlog uitgaan, geeft de afgezant in plaats van een dood-schreeuw een vreugde-geschrey, roepende ook *kôbe*, maar dit woord veel korter afbrekende. Hy herhaalt het zo dikwils als hy gevangens of hooftschedels in getal heeft, en het gantsche dorp, zich aan de vreugde, door dit geschrey veroorzaakt, overgevende, loopt in aller yl om het goede nieuws te verstaan.

't Is verwonderenswaardig dat een zo zonderling gebruik ons niet omstandiglyk door de Oude Schryvers verhaalt is. 't Is evenwel van Azie in Amerika overgegaan, en is noch hedendaags in Colchos in zwang. *Obi* dat de doodschreeuw by de Mingrellers is, is het ook by de Huronnen.

De oude luiden en de bloedmagen der oorlogshelden hun aankomt wetende, zenden hun te gemoet, om ze over hun behoude werkkomst geluk te wenschen, om hun ververfchingen te brengen, en om de slaven te helpen geleyden.

DRIENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

OP den dag tot deze intrede geschikt geven de Krygsknechten hun gevangens over, als of zy 'er geen belang meer in namen; zy begeven zich alleen na het dorp, marcherende achter elkander, byna gelyk toen zy vertrokken, maar zonder te zingen, zonder geschildert te zyn, en zelfs met gescheurde kleren, als luiden die een verren tocht gedaan hebben. Ondertusschen bereyden de gene, die de zorg der gevangenen op zich genomen hebben, hen tot deze plechtigheid, dat een soort van een zegepraal is, die voor hen te gelyk iets roemryks en iets droevigs inheeft. Want 't zy men hun wil eer aandoen, of dat zulks maar geschied om den roem der Overwinnaars te verheffen, men beschildert hun aangezicht met zwarte en rode verf, gelyk op een dag van plechtigheid. Men verciert hun hoofd met een kroon met veren daar op, men geeft hun in de linkerhand een witten stok met een zwaansvel overtrokken, dat een soort van een kommandeerstaf of scepter is, als of zy den oppersten van de Natie, of de overwonne Natie zelfs verbeelden. In hun rechterhand houden zy de Schildpad, en om den hals van den slaaf die 'er 't best uitziet maken zy de porceleine halsband vast; die de Krygsoverste gegeven of ontfangen heeft, toen hy volk worf, en waar op de andere krygsknechten dienst genomen hebben. Maar zo men van de eene kant hun eer aandoet, schud men van de andere kant, om ze hun eelnde te doen gevoelen, hun alles uit, zo dat zy byna gants nakent zyn, en men doet ze met de armen boven den elleboog op den rug gebonden marcheren, gelyk ik reeds gezegt heb.

Ik heb de verstandigste Kanadenzers, en die de meeste omgang

I I D E E L.

R 2

met

Overwinningsgeschrey

Lambert, Relas. de la colonie, Cap. XI. p. 67.

Intrede der Krygsgangenen

white
staf met
zwane-
veren
over-
trokken
beduid.

met de Wilden gehad hebben, ondervraagt, om te weten wat de betekenis van dezen witten staf, met zwaneveren overtrokken, zyn mocht.

Zommige hebben my gezegt dat het een zinnebeeld was, dat deze elendige slaven hun droevig lot verbeeldde, en dat zy volkomen alle recht op zich zelve en op hun eigen leven verloren hadden.

Evenwel heeft my een Officier een geval vertelt, waar van hy oorgetuigen was geweest, en waar uit men besluiten zou konnen dat deze staf een certeken is; want een kleine party krygslieden twee gevangene hebbende gekregen in een ontmoeting, daar hy zich by bevond, en een van beyden zich in zyn nieuw lot wat ongeduldig tonende, en dezen staf met een achteloosheid aanvattend, die zyn bovenmatigen druk te kennen gaf, rukte hem zyn lotgenoot die met kracht uit de hand, zeggende met een toornig gelaat, dat de lafheid die hy toonde duidelyk te kennen gaf dat hy niet waardig was dien te dragen. Vervolgens marcheerde hy met fiere schreden, dragende beyde de stokken, zo wel dien men hem gegeven had, als dien hy den ander ontrukte had, in de hand.

Marfch
der
krygs-
gevan-
genen.

De marfch der krygsgevangenen begint met die van het dorp, die de hoofdschedels der doden, aan lange stokken als halve pieken vastgemaakt, vooruit dragen. Zy volgen een voor een achter malkander, dan komen de slaven, die den gantschen weg langs zingen, parende het geluid van hun Lier met hun doodslied. De dorpelingen ten naasten by van den tyd verwittigt zynde van de aankomst der gevangenen, gaan hun een vierendeelmyls of een half myl te gemoet, en byna alle maken zy zich vaardig om zich op hun knien een wreëd vermaak te verschaffen. Zo dra men by hen gekomen is, doet men ze stil staan, en onderwyl zy hun doodslied zingen, danst het gantsche dorp rontom hen, volgende de maat van hun lied door hun menigvuldige *hé, hé*, die zy diep uit de borst halen. Na hen dus te hebben doen stilstaan doet men ze lopen, en dan doet ieder zyn best om hun zo veel quaad te doen als hy kan. De steenen, de vuist en rotting-slagen vallen hen als hagel op 't lyf. Men neemt het niet qualyk dat zy zich verweren, en men lacht 'er om. Maar nademaal zy geknevelt zyn en door het getal overmant zou hun verwering hun van weinig nut zyn. Ieder een heeft recht om ze op te houden, en eer ze aan 't dorp komen doet men hun menigmaal stil staan. Voor dat zy 'er in treden doet een van de oude mannen hen ook halte houden, om hun enige nagels uit te rukken of een vinger af te doen snyden, na dat het te voren in den raad besluten is, of op het verzoek van een partikulier.

Zy hebben evenwel hier ontrent enige wetten, maar die zy eertyds veel zorgvuldiger naquamen als hedendaags. De krygslieden hebben recht op hun gevangenen, tot dat zy ze overgelevert hebben; zy geven eenigermaten in 't intreden van de dorpen dit recht over, om hun landsluiden of bontgenoten het genoeg te gunnen van daar hun vermaak mee te nemen; 't geen ieder met meerder of minder woede doet, na dat hy meer of minder door het verlies,

dat

dat de porlog van zegepraal, zy 'er niet by nademaal de gevangens ontlang in dat zy wederkeren, ouders moeten genamer ontfangen die ze verminkte mate van de deloos te stellen.

Daar loopt dat het is altyd zo sparen, te reddendat ze hier doovuur doet werpwaar toe zy gepersonen, die den genen, die by de hand. D ongelukkigen d voorzorg toebere in 't dorp komen zy zyn zomty onder de slag.

Dit intrée-recht hun bontgenoten tot dat zy in he ontfangen; overtigheid. Evenwheid in de dorpe.

De slagen ho Men leydte in e zich ook de kry hebben, welke omkrygen. Me krygsoverste herfchap op hun k ander quaad, als zy zyn, verheug in ze de liederen onderweeg gelevoert men ze in zich de krygslie is van hun verbl wien men ze ge

dat de oorlog hem veroorzaakt, aangedaan is. Dit is een soort van zegepraal, waar van de krygslieden al de eer hebben, schoon zy 'er niet by verschynen, en het volk al het vermaak. Evenwel nademaal de krygslieden zich zodanig niet van het recht op hun gevangens ontdoen, of zy krygen ze weerom, hebben zy 'er belang in dat zy zo gezond en zo min mishandelt als het mooglyk is wederkeren, op dat het present dat zy 'er van in de Hut van hun ouders moeten doen, daar zy de doden moeten vervullen; te aangename ontfangen worde. Hierom is ingevoerd, dat de gene die ze verminken willen genootzaakt zyn een present te doen na mate van de verminking om den genen, dien hy toekomt, schadeloos te stellen.

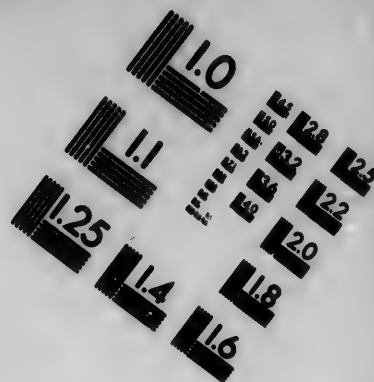
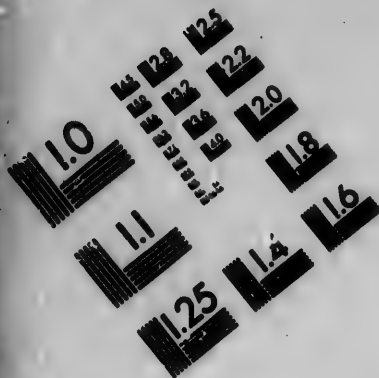
Daar loopt dikwils in deze gelegenheden veel drift onder, en het is altyd zo gemaklyk niet de gene, die men in 't leven wilde sparen, te redden, ter oorzaak van deze verminkingen, die, om dat ze hier door onbequaam worden om iets te doen, hen in 't vuur doet werpen. Om deze reden verbergt men zorgvuldiglyk waar toe zy gechikt zyn; maar zo het geheim ontdekt, en dat de personen, die zy toegedacht zyn, van eenig aanzien zyn, gaan zy den genen, die zy redden willen, te gemoet, en geleydenze zelfs by de hand. De eerbied, die men voor hen heeft, spaart deze ongelukkigen de quade ontmoeting, die men hun zonder deze voorzorg toebereyde. Anders zyn zy zo mishandelt, dat als zy in 't dorp komen het bloed hun van alle kanten het lyf af stroomt, en zy zyn zomtyds in zo elendigen staat, dat het wonder is dat zy onder de slagen niet bezweken zyn.

Dit intrée-recht is men aan alle de dorpen van de Natie of van hun bontgenoten, die zy op den weg ontmoeten, verschuldigt, tot dat zy in het dorp komen, daar zy hun laatste vonnis moeten ontfangen; overal is het de zelfde onthaling en de zelfde plechtigheid. Evenwel gebruikt men meer omzigtigheid en gematigtheid in de dorpen die zy maar doortrekken.

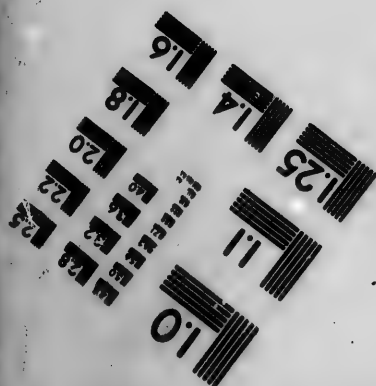
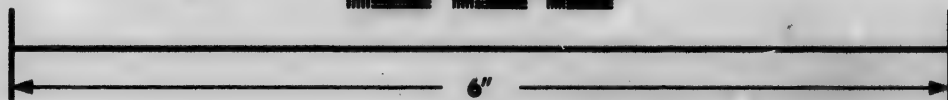
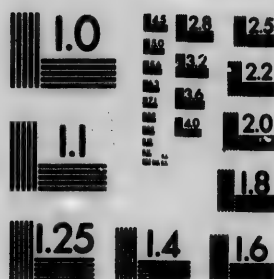
De slagen houden op zo dra zy een voet in het dorp zetten. Men leydze in een Raadshut, daar met de oude en jonge luiden zich ook de krygslieden laten vinden, die ze gevangen gevoert hebben, welke dan het eerste recht, dat zy op hen hadden, weer omkrygen. Men geeft deze arme menschen te eten, waar na de krygsverste hen beveelt hun doodslied te zingen, en het gezelschap op hun kosten te vermaken. Evenwel doet men hun geen ander quaad, als dat men zich over den elendigen staat, waar in zy zyn, verheugt. Al het vermaak bestaat in ze te zien dansen; in ze de liederen van hun land, of die gene die de overwinnaars hen onderweeg geleert hebben, te horen zingen. Van de eene hut voert men ze in de andere, en dit duurt zo eenige dagen, tot dat zich de krygslieden weer op weg begeven, of, zo dit het dorp is van hun verblyf, tot dat men besloten en verklaart heeft, aan wien men ze geven moet.

De
krygslieden
hebben
recht op
hange-
vangenen
tot
zy ze o-
ver ge-
leverd
hebben.

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

18 20 22 25
16 18 20 22 25
14 16 18 20 22 25
12 14 16 18 20 22 25
10 12 14 16 18 20 22 25
8 10 12 14 16 18 20 22 25
6 8 10 12 14 16 18 20 22 25
4 6 8 10 12 14 16 18 20 22 25
2 4 6 8 10 12 14 16 18 20 22 25
0 2 4 6 8 10 12 14 16 18 20 22 25

10 01
11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25
10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

VIERENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Verde-
ling der
slaven.

DE verdeling geschied in een Raad, waar na men het in 't dorp laat uitroepen, daar ze alle op de markt verschynen om het lot der slaven te horen. Een van de oude luiden maakt de verdeling, die men 'er van gemaakt heeft, openbaar, de bontgenoten, of de personen, waar aan zy gegeven zyn, en den naam van 'de mannen of vrouwen, wier plaats zy moeten vervullen.

Men verdeelt ter zelfder tyd de hooftschedels, die voor een slaaf gerekent worden, en ook een persoon vervullen. De gene die deze hairlokken ontfangen, bewarenze zorgvuldiglyk, hangen-ze eenigen tyd aan de deuren van hun hutten, zy schicken 'er zich meê op in de openbare plechtigheden, voor 'al als men ten oorlog zingt, en eindelyk hangen zy ze op nieuws aan de deuren van hun hutten, tot dat zy door den tyd verslyten.

Na deze verdeling geleyd men de slaven in de Hutten, daar zy aangegeven zyn, en men voert ze daar in, of wel men laatzte aan den deur in den ingang, 't geen men voor 'al doet wanneer men niet vast besloten heeft hun het leven te schenken. Daar gekomen zynde zet men hun opstaande voer eten voor. Onderrusfchen bewenen de inwoonders van deze hut, hun magen, en vrienden, de doden, wierplaats deze slaven vervullen, als of men ze zo eerst quam te verliezen, en men laat in deze plechtigheid waarachtige tranen rollen, om de geheugenis van de personen eer aan te doen, waar van het gezicht dezer slaven een bitter herdenken 'baart, en den druk vernieuwt dien men over hun verlies gevoelt heeft.

De krygshelden, die een slaaf geven, geven hem met den halsband, die het verband van hun onderneming gesterkt heeft, of die hun dient om te zeggen dat zy hun plicht volvoert hebben zy schudden den slaaf alles uit, op het enigste stuk na dat de zedigheid verbied hun te ontnemen.

De Hut, waar aan de slaaf gegeven is, moet dit geschenk met een ander beantwoorden, zo zy hem het leven schenkt, maar zo zy hem in 't vuur werpt, gaat het geschenk over 't ganfche Dorp, niet meer als billyk zynde dat dit het wrede vermaak betaalt, 't geen het gehad heeft om hem te doen sterven.

Men verbrand altyd twee of drie slaven, wanneer zy gegeven zyn om luiden van groot aanzien te vervullen, al warden zelfs die gene, die men vervult, op hun bed, en aan een natuurljke dood gestorven.

Men is niet verwondert dat die gene, aan wien men ze geeft, hen, volgens hun uitdrukking, in 't vuur werpen, maar hier na moeten de personen, die 'er belang in hebben, te vreden zyn, want de verplichting om de doden te vervullen altyd in de kinders ten opzicht van hun vaders en hun moejen in wezen blyvende, tot dat men het leven aan een persoon geschonken hebbe, welke dien gene verbeeld dien men wil doen herleven, zouden die gene, die deze verplichting hebben, recht hebben om zich te beklagen, dat men ze weinig ontziert, nademaal om een slaaf te maken zy verplicht

De Krygshelden die een slaaf geven geven hem met den halsband over.

plicht zyn het gedood of verblijven zich verbranden.

Dikwils wyze schatkiest toe, al vervolg tot eenigenheid niet na den anderen na voornemens vermen heeft of in ven de Oudrader hut geven, de gaten leven of te meenlyk opgevoert zy maakt geen vry 'er zodanig fche dorp hen niet verbranden, nillens zyn hun h

Uit eenige lichte deze elendigen te zy aan een hut te heeft, of eenig a maar een kind aan lopen geen minder en inborst niet a veel dienst van zinnen geeft, die dien men ze aan a geschenk te erken De Jeshuiten hebbe de vlam dezer Bar tot hun behoudeni

Hun lot is gaau gegeven zyn, zich leven deze ongeluk angst en vrezen tu wel redelyk veel v men voed ze met vernoegt zich met Dikwils om hen ge voor hen in deze g

VYFENTW

DE doodstraf die die wy kenne maar dit schouwspelijke wreedheid te doet grillen.

plicht zyn het zelfde gevaar te lopen van zelfs slaven te worden, gedood of verbrand te worden, op de zelfde wyze als zy ze by zich verbranden.

Dikwils wyzen de oude luiden enige gevangens aan de gemene schatkist toe, als een goed dat het gemeen toekomt, en dat in 't vervolg tot eenige staats-verrichting dienen kan. Men laat in die gelegenheid niet na hen aan eenige hut toe te wyzen, en den een of den anderen naam te doen opheuren, om te beter de geheime voornemens verholten te houden, die de Raad ontrent hen genomen heeft of in 't vervolg noch nemen kan. Op andere tyden geven de Oudraden en de krysknechten zelfs als zy ze aan eenige hut geven, de genegenheid te kennen die zy hebben om hen te laten leven of te doen omkomen, en deze genegenheid word gemeenlyk opgevolgt, uit eerbied die men voor hen heeft, maar zy maakt geen wet uit. De Hutten daar zy aangegeven worden zyn 'er zodanig de meester van dat de genegenheid van het gantsche dorp hen niet zou kunnen redden, zo zy lust hebben om hen te verbranden, noch hen niet zou kunnen doen omkomen, zo zy willens zyn hun het leven te schenken.

Dikwils worden 'er enige slaven aan de gemene schatkist toegewezen.

Uit eenige lichte omstandigheden kan men dikwils gissen wat lot deze elendigen te verwachten hebben. Zy zyn vast verloren zo zy aan een hut te beurt vallen, daar men veel krygslieden verloren heeft, of eenig ander persoon, wie het ook zyn mag, al was het maar een kind aan de borst, waar van het verlies noch vers is. Zy lopen geen minder gevaar indien hun ouderdom, gestalte, gelaat en inborst niet aangenaam zyn, en doen vrezen dat men 'er niet veel dienst van zal hebben: indien men ze aan eenige helduivenlingen geeft, die vermaak in de wreedheid scheppen, of wel indien men ze aan arme hutten toewyft, die niet in staat zyn om het geschenk te erkennen, of den slaaf te kleden en de kost te geven. De Jesuiten hebben veele van deze elendige slacht-offers gered, uit de vlam dezer Barbaarsche menschen, met de geschenken, die 'er tot hun behoudenis nodig waren, op te brengen.

Hun lot is gaauw uitgemaakt, indien de personen, waar aan zy gegeven zyn, zich in het dorp bevinden: maar zo zy afwezig zyn, leven deze ongelukkige menschen tot haar weerkomst in gelladige angst en vrezen tusschen het leven en de dood. Men laat hun evenwel redelyk veel vryheid; zy zyn noch geketent noch gebonden, men voed ze met hoop dat ze het leven zullen behouden, en men vernooget zich met op hen te passen dat zy niet weg kunnen lopen. Dikwils om hen gerust te stellen en beter te bedriegen houd men voor hen in deze gelegenheden verholten, aan wie zy gegeven zyn.

VYFENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE doodstraf der slaven by de Natien van Noorder-Amerika, die wy kennen, is dezelve met een klein vuur te verbranden, maar die schouwipel gaat met zo veel omstandigheden van een yfselyke wreedheid toe, dat het denkbeeld alleen daar van een mensch doet grillen.

Doodstraf der slaven in Noord-Amerika.

't Is

't is alzo onaangenaam als moeijelyk daar een naauwkeurige Beschryving van te geven; evenwel nadien ik 'er van spreken moet, zie hier het geen men 'er onttrent van zeggen kan, en dat zal genoeg zyn om 'er eenige kennis van te krygen.

De tyd van de executie gekomen zynde, bemaakt men eerst den Slaaf niet verscheide koleuren, 't geen de zelfde indruk op hem maken moet, als op een misdadiger het lezen van zyn doodvonnis. Dit is evenwel een eer die hun geschied, en een grote achting die men voor hen heeft. Ondertusschen laat men het dorpsvolk door een omroeper tot dit schouwspel nodigen, waar van het toneel een Raads-hut, of een openmarkt is. Daar zet men een paal, of men recht een vierkante houtse lyst op een klein schavotje op, en men maakt een vuur van kolen, daar men yzere boute priemen, ondeugende bylen, en oude lopen van roers inlegt, die haast gloei-ent worden.

Het
gantsche
dorp
wordt
tot dit
Schouw-
spel ge-
noodigt.

Als men het gantsche dorp rontom een elendig schepzel verzamelt ziet, dat gereed legt om zyn leven in de yfelykste pynen te eindigen, zou men zeggen dat 'er een gants andere vertoning zou geschieden.

Alle zyn ze daar in de grootste bezadigtheid van de wereld, men zit of legt op de matten gelyk in de Kaadsvergaderingen, ieder praat met koelen moede met zyn buurtman, steekt zyn pyp aan, en rookt met een wonderlyke onverschilligheid. Die gene zelfs die het lot van dezen ongelukkigen beklagen, zyn genoodzaakt voor de wereld de gevoelens van mededogen, die in hun harten zouden kunnen ontlaan, te doven, uit vrees dat men hun tot een misdaad mocht rekenen, dat zy eenig medelyden voor een vyand van hun Natie gevoelden.

De luiden van de Hut, waar aan hy gegeven is, raken hem niet aan, het zou niet welvoegen dat zy de beulen van dien genen wierden, die aangeboden is om iemand van hun familie te vertonen. Maar ieder Hut heeft een ander, die verplicht is haar diergelyke diensten te bewyzen, en beulen te verschaffen om die gene, die zy verworpen heeft, om hals te brengen. Deze zyn het gemeenlyk die beginnen, dan komen andere op hun beurt met geschenken, om het vermaak te hebben van enig deel van 't lichaam na hun welgevalen te blaken. Op 't end komen alle de omstanders in 't spul. Al munt de jeugt daar in uit, en vind nieuwe wyzen van pynen uit.

De Ouden offerden de krygsgevangenen aan hun God Mars op, zy slachten 'er dikwils op de graven van hun bloedmagen en vrienden, die in het gevecht omgekomen waren, en zy meenden den zelfver schimmen door dit slag van offerhanden te paien. Dus liet Achilles twaalf Trojanen by de houtmyt van Patroklos ombrengen, en zo wierd Polixena op het graf van Achilles opgeoffert. Het is zo veel te waarschynlyker dat dit een overblyfsel van dit barbaarsche gebruik is, om dat de gewoonlykste slacht-offers die de Mexicanen offerden, in de krygsgevangen bestonden, die zy in den stryd gevat hadden. En schoon hedendaags by deze Barbaren in die gelegenheden niets na een offerande gelyk, zou ik evenwel ge-

Glad.
236
175.
Euripid.
in Hec.

geloven dat het oude Beschryven men dus een was opmerkte, hy van het licha offerde.

indien de Slaaf hem slaan, of reeds aan de paal ligger zou durven ontroering of ydelheden, klimmen een nagel uit, en vlees van zyn vinger, steekt hem Tabak, of dwijn.

Dus laat men men kneut de beulen snyd ze hem malen op dezelfde tot dat ze door gedooft is: men van deze razende met zyn bloed v

Wanneer de z om ze te draxien en benen met ko beide de enden t

Dit is evenwel zes uren in deze biat men den Slaaf dere executie tot schynen is, dat de en uitgeput zynde dat men ze met v geeft men hun ze voor dat zy het a

Als men boven veel heviger, en krachten, wanneer is, die moest ver een hemd van be langen duur is, en wils vergenoegen daar zy hem de zy verscheide bylen ronden kring van en toortzen make beulen hun brood Eindelijk na van

II. DE E

geloven dat het 'er oorspronkelyk een was; en my heugt in een oude Beschryving gelezen te hebben, dat op een zekeren tyd dat men dus een slaaf verbrandde, een Fransman die 'er tegenwoordig was opmerkte, dat 'er een oud man was, die alle de stukken die hy van het lichaam van dezen elendigen afneemt, aan *Areskani* offerde.

Indien de Slaaf in de hut of op de markt wandelt, houd men hem staan, of men gaat na hem toe om hem te pynigen, zo hy reeds aan de paal vast gemaakt is. Maar om dat dit wrede vermaak langer zou duren, raakt men hem niet als van verre aan, zonder ontroering of yl. Men begint met de uiterste toppen der voeten en handen, klimmende zo allengies na het lyf op: de een rukt hem een nagel uk, een ander ryt met de tanden of een oud mes een stuk vlees van zyn vinger af, een derde neemt dezen ontleefschten vinger, steekt hem in de gloeiende kop van zyn pyp, rookt hem als tabak, of dwingt den Slaaf zelfs dien te roken.

Dus laat men hem na korten tyd geen een nagel behouden, men kneult de beenderen van zyn vingers tuschen twee stenen, men snyd ze hem aan alle leden af; men houd hem verscheide malen op dezelfde plaats gloeiende yzers, of brandende toortzen, tot dat ze door het bloed of vet, dat uit zyn wonden druipt, uitgedooft is: men snyd het geroofter vleesch aan stukken; zommige van deze razende menfchen eten ze op, terwyl andere hun gezicht met zyn bloed verwen.

Wanneer de zenuwen ontbloot zyn, steekt men 'er yzers in, om ze te draaien en te breken, of wel men zaagt hem de armen en benen met koorden af, die men met een gruwelyk geweld aan beide de enden trekt.

Dit is evenwel niet meer een voorfpel, en zomtyds na vyf of zes uren in deze wrede reffening doorgebracht te hebben, ontbint men den Slaaf, om hem in rust te laten, en men stelt de verdere executie tot een andere zitting uit. Maar 't geen vreemd zal schynen is, dat de meeste van deze ongelukkige fchepaels, afgemat en uitgeput zynde, gedurende dezen tusfchentyd zo vast slapen, dat men ze met vuur moet wakker maken. Gemeenlyk evenwel geeft men hun zo langen uiffel van fmerten niet, en men rust niet voor dat zy het afgelegd hebben.

Als men boven de dyen begint te blaken, worden de pynen veel heviger, en de wreedheid dezer Barbaren krygt nieuwe krachten, wanneer de deerlyke staat, waar in de lyder gebracht is, die moest verzachten. Dikwils maken zy hem een soort van een hemd van berkefchors, daar zy den brand in steken, die van langen duur is, en een vlam maakt die weinig kracht heeft. Dikwils vergenoegen zy zich met toortzen van deze fchors te maken, daar zy hem de zyden en borst mee fchroeien; dan eens nemen zy verscheide bylen die zy op kolen gloeient maken, maken daar een ronden kring van, en hangen hem dien om den hals. Deze bylen en toortzen maken blaren, daar vet uit komt lopen, waar in deze beulen hun brood dopen, dat zy naderhand gratig inslokken.

Eindelyk na van langzamerhand alle de delen van het lichaam ge-

I I. D E E L.

S

blaakt

blaakt te hebben; zo dat men niet een vinger kan zetten daar geen wond is; na het aangezicht gants onkenbaar gemaakt te hebben, na het vel van het hoofd te hebben afgevilt, en van het bekkeneel gescheurt; na op dit blote bekkeneel een regen van vuur, hete asch of kokent water te hebben gegoten, ontbinden zy dezen ongelukkigen, doen hem noch lopen, zo hy krachts genoeg heeft, en smyten hem met stenen of slaan hem met stokken dood; of wel zy rollen hem over de gloeiende kolen, tot dat hy het weinige leven, dat hy noch overig hadde, hebbe uitgeblazen, ten zy iemand uit medelyden hem het hart uit den boezem gerukt of met een dolk doortoken hebbe, toen hy noch aan de paal stond.

De wreedheid van deze ontmenschte Barbaren is met de dood dezer elendigen noch niet verzaad; en terwyl zommige op de schorslen der Hutten slaan, om de ziel van den Overledenen te noodzaken het dorp te verlaten, op dat zyn omzwervende schim hen niet verschrikken moge, vertonende zich voor hun gezicht in de gedaante van een helsche furie, hakken deze menschevreters, gelyk de oude Scythen en de meeste andere woeste Natien van de eerste tyden waren, het lyk aan stukken, steken het in de pot, en geven 'er geen ander begraafplaats aan als hun buik.

Dus eindigt dit bloedig schouwspel, waar in ik niet weet waar over men zich het meest moet verwonderen, of over de beestachtige woede dezer Barbaren, die met zo veel wreedheid elendige Slaven handelen, die dikwils uit zo verre landen daar na toegevoert zyn, dat zy niets aan deze moordenaren kunnen verdient hebben; of wel over de stantvastigheid van deze Slaven zelfs, die in 't midden van de ysselykste pynen een stantvastig gemoed en een helden-aart behouden die men zich niet verbeelden kan.

Dit is een wezentlyke Helden-aart, en de uitwerking van een edelmoedige stantvastigheid. 't Geen wy in de bloedgetuigen van de eerste kerk met verwondering aanschouwt hebben, en dat in hen de uitwerking van de goddelyke genade en een wonderwerk was, is by hen de blote natuur, en een uitwerking van hun stantvastig gemoed. De Wilden gelyk ik reeds aangetoont heb, schynen zich van hun teerste jeugt af tot dit voorval te bereyden. Men ziet 'er kinderen de naakte armen tegen malkander houden, tusschen beyden gloeiende kolen leggen, en zich uittarten wie het 't langst zou uithouden, en zy houden het standvastig uit. Ik heb zelfs een kind van 5 of 6 jaar gezien, wiens lichaam by een droevig toeval door kokent water gebrant was, dat telkens als men het verbond met een ongelooflyke stantvastigheid zyn doodlied zong, schoon het gruwelyke smerten uitstond. Scevola zyn hand in 't vuur stekende, om dat hy zyn aanslag gemist had, is niet meer verwonderingswaardig als deze Volkeren, die zich dus beproeven om het leven te verachten, om het zonder vrees te wagen, en het in de ysselykste pynen te verliezen, zonder de minste lachertigheid te laten blyken.

Ik weet niet of men menschen die zulk een mannenmoed bezitten, Barbaren moet noemen; maar ik weet wel dat men meer voorbeelden hier van by die gene die men daar voor uitmaakt zal vinden,

den, als by be dient om ze we heid van leven lachertig te doe

By de oude een zekeren ou hebben, zich n kules te sterven te. Alexander zyn verblyf in e tuin der Macedo aan Griekenland misfschien oogge zag ze met verw wilde zien, als h geerte over de t

Noch hedende een vervloekte f de Vrouwen van zich op het lich Vrouwen grondt sche Vrouwen h de Vrouwen, w voert, aan de lie andere wereld te verbranden, ziet dat zy verkoren z zy na een baal g niet kunnende ov in Amerika diem sonen, aan de c hen te laten omb gelyk ik in het v

Quintus Curti genen, Alexander land bracht, alle nomen hebbende voerde, vreugde springen, tonend hy ze zo verheug en vroeg hen wa die de dood vo tot antwoord, d bedrukt zouden Vorst, overwinne geven zynde, e mannen zich tot perheid verzet f van onder zyn ly

II. DE

De
Schry-
vers
aanmer-
kingen
over de-
se bloe-
dige
schouw-
spelen.

den, als by beschaafde Natien, aan wie de kunsten en al het geen dient om ze wellevēnt te maken een overvloed en een aangenaamheid van leven verschaffen, die niet dient als om hen verwyft en lasthertig te doen worden.

By de oude Volkeren van Indien was het gemeen als men tot een zekeren ouderdom gekomen was en genoeg meende geleefd te hebben, zich met koelen moede levent te verbranden, en als Herkules te sterven, die zelfs zyn houtmyt op den berg Oeta oprichtte. Alexander de Groot zag 'er enige voorbeelden van gedurende zyn verblyf in die landen; en zommige van die gene, die het fortuin der Macedoniërs volgen wilden, gaven 'er het schouwspel van aan Griekenland. Zeno van hunne grondregels onderricht, en die mischien ooggetuige van diergelyk een schouwspel geweest was, zag ze met verwondering aan, en zeyde dat hy liever een Indiaan wilde zien, als hy zich zelven verbrand, dan alle de lessen der Wysgeerte over de stantvastigheid te horen.

Noch hedendaags ziet men by eenige Volkeren van Indien (daar een vervloekte staatkunde het gebruik heeft ingevoerd, dat eertyds de Vrouwen van zekere Volkeren van Thracien ook hadden, die zich op het lichaam van haar dode mans verbranden) in deze Vrouwen grondregels van een Heldinnen aart, die de Europeesche Vrouwen haar graag zullen overlaten. Want nademaal onder de Vrouwen, waar van het gebruik de meerderheid heeft ingevoerd, aan de liefste alleen de eer toekomt om den overleden in de andere wereld te verzellen, met zich op zyn lykklapel met hem te verbranden, ziet men haar om den voorrang twisten, zegepralen dat zy verkoren zyn, zich bereyden om na de houtmyt te gaan als of zy na een baal gingen; in tegendeel zuchten zommige, het affront niet kunnende overleven, dat haar die eer geweigert is. Men zag in Amerika dien zelfden naaryver by de Volkeren, alwaar personen, aan de oversten toegewyd, gedwongen waren zich met hen te laten ombrengen, om hun in het land der zielen te dienen, gelyk ik in het vervolg zeggen zal.

Quintus Curtius verhaalt dat men onder de Sogdiaansche gevangenen, Alexander dertig jongelingen van de grootste Heren van 't land bracht, alle wel gemaakt en die 'er wel uitzagen, welke vernomen hebbende dat men ze op bevel van dezen Vorst ter dood voerde, vreugdeliederen begonnen te zingen, te dansen en te springen, tonende veel vrolykheid. De Koning verwondert dat hy ze zo verheugt zag ter dood gaan, deed ze weerom komen, en vroeg hen waar van daan zy zo uitgelaten waren, dat luiden, die de dood voor ogen zien, zo zelden gewoon zyn; zy gaven tot antwoord, dat zo iemand anders als hy hen dede sterven, zy bedrukt zouden zyn, maar dat zy op het bevel van een zo groot Vorst, overwinnaar van alle Natien, aan hun Voorouders weergegeven zynde, een zo roemryke dood zegenden, die de grootste mannen zich tot eer zouden rekenen. Alexander over deze dapperheid verzet staande, schonk hun het leven, en stelde 'er vier van onder zyn lyfwachten, die hem altyd getrouw bleven.

II. DEEL S. De

Strabo;
lib. 15. p.
493.

Zeno,
apud
Clem.
Alex.
Strom.
ib. 2.

Strabo,
loc. cit.
Pompo-
nins Me-
la, lib.
2 Cap. 2.

De So-
gidianen
gingen
met
vreugt
ter dood
Quint.
Curt. lib.
7.

Zo ook
de Kan-
tabren.

Strabo,
lib. 3. p.
114.

De Kantabren en de eerste Volkeren van Spanje zongen als men hen deed sterven, en terwyl zy op het kruis lagen.

Ik weet niet of Strabo, die dit gebruik van hen verhaalt, recht heeft om het voor zothed uit te kryten, en het als een teken van hun woestheid en botheid te boek te slaan. Ik zou in tegendeel geloven dat men 'er zich zo zeer over behoorde te verwonderen, als wy ons over de schoonste Voorbeelden doen, die de geschiedenis ons van de Romeinsche dapperheid verschaft.

ZESENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Doods-
liederen.

MAAR wat waren deze Lofzangen en Liederendans anders als de doodslieden van onze Wilden, hun Feestgezangen, hun Krygdanssen, wanneer zy de byl opsteken en geroed zyn op den vyand aan te vallen? Zy herhalen deze zelfde gezangen wanneer zy tot Slaven gemaakt worden; zy gaan daar in voort gedurende den tyd van hun slaverny, en zingen ze noch met meer kracht in de pynen, als of zy nooit ergens anders op gedoeld hadden.

Deze Liederendans nergens anders door bedwongen zynde als door de maat, en de slaven vryheid hebbende om te zeggen wat zy willen, zingen zy hun dappere daden en die van hunne Natie; zy braken duizent vloeken tegen hunne Tyrannen uit; zy zoeken zedoor hun dreigementen vervaart te maken, zy roepen hun vrienden te hulp om het te wreken; zy beschimpen hun beulen als of zy hun ambacht niet verstonden, zy leren hun hoe men branden moet, om te groter pyn te veroorzaken, zy verhalen wat zy zelfs ontrent de gevangens gedaan hebben, die hun in de handen gevallen zyn; en zo 'er by toeval onder deze gevangens een van de Natie geweest is, die hen nu doet sterven, verhalen zy de geringste omstandigheden van 't geen zy hem hebben doen lyden, zonder de gevolgen van een rede te vrezen, die de toehoorders noodzakelyk meer verbitteren moet.

Zoude ik durven zeggen dat de 137ste. Psalm beginnende aan de wateren van Babylon, een soort van een doodliet is, dat ons de gewoonte vertoont die de Oosterfchen eertyds hadden, en die het zelfde denkbeeld en den zelfden aart van de gezangen der Amerikaanse Slaven heeft? 't zyn Hebreeuwfche gevangenen die 'er spreken en die hun slaverny bewenen. Hun overwinnaars vermaanden hen dat zy hun Lofzangen van Sion, dat is te zeggen liederen die in hun land in gebruik waren, zouden voorzingen; het schynt dat de Hebreeuwen dit verzoek niet wilden inwilligen, evenwel is de gehele Psalm een Lied, en een Lied in de smaak der Wilden; want zy maken een aanvang met de uiterste verachting voor het land en de Volkeren, daar zy by overgevoert zyn, te betuigen: niets kan hen bekoren als Jerusaleem, daar al hun zuchten en verlangen na strekt; en om te meer hun liefde en afkeer te doen ontfleken, bidden zy den Heere dat hy de rampen niet vergeete, die de kinderen van Edom, dat is te zeggen de Assyriërs, in wier macht zy waren, den Joden in de verworffing van Jerusaleem veroorzaakt hebben, en zy eindigen met de gruwelykste vervloeking.

Nehondert
zeven en
dertigste
Psalm is
een
soort
van een
dood-
lied.

kingen. „ We
„ hem die u al
„ wel hem die
„ verpletteren.

Om weer tot
zo met rust laat
de spraak versta
verstaar, zy sp
nieuwe tydingen
vragen met een
die bezig zyn m

Midden in de
smert hen schuin
hun geen een la
die stantvastighe
men in myn tege
zo vaardig in z
wield om het te
zy gaf niet eens
op haar gelaat ni

Daar zyn 'er d
na toe gaan, en
't meeste quaad g

Alle, om de w
heid in den zelfd
verdueligheid bly
heeft ook Francis
al zo veel stantva
zo ver dat deze l
voel hadden. Ma
den onder de Eu
merikanen geme
zynde, ook zo k
geen hel vrezend
ook minder het
een toekomstige
maakt, dat door
tegenwoordige le

Ik beken dat n
ven gegeven heb
aanzien, en dat r
maken, dat zy ge
dieren. De Iroko
het groot getal v
ben doen omkom
alle de andere Na
den te boek, en
dien van Magou
geven wat hun to
niet veel te wyte

kingen. „Wee u, zeggen zy, gy Dochters van Babylon, wel hem die u alle de rampen zal vergoeden die gy ons gedaan hebt! „wel hem die uwe kleine kinderen zal nemen en ze aan de stenen „verpletteren.

Om weer tot onze Slaven te keren: in de tusschenpozen dat men ze met rust laat, onderhouden zy elkander, of zonder tolk, zo zy de spraak verstaan, of door een tolk zo 'er een is die de hunne verstaat, zy spreken onbeteutert van onverschillige zaken, van nieuwe tydingen, en van 't geen 'er in hun land omgaat, of zy vragen met een bezadigt wezen na de gewoontens van die gene, die bezig zyn met hen te verbranden.

Midden in de zwaarste pynen, zelfs wanneer de overdadige smert hen schuimbekken doet, en zich als bezeten aanstellen, zal hun geen een lachertig woord ontsnappen. De Vrouwen bezitten die stantvastigheid zo wel als de mans; ik heb 'er een gezien, die men in myn tegenwoordigheid twe nagels afkneep, maar het ging zo vaardig in zyn werk, dat ik het niet gaauw genoeg gewaar wierd om het te beletten. 't Was in een intrede der Gevangenen, zy gaf niet eens een schreeuw, noch liet geen zucht, en ik kon op haar gelaat niets als een geringe druk bemerken.

Daar zyn 'er die midden onder de pynen lachen, die 'er vrolyk na toe gaan, en die met een grote bevalligheid de gene, die haar 't meeste quaad gedaan hebben, bedanken.

Alle, om de waarheid te zeggen, bezitten zy deze stantvastigheid in den zelfden graad niet: zommige laten tegen hun dank onverduldigheid blyken, en zyn het schreuwen niet meester. Men heeft ook Franche mannen en vrouwen gezien, die in de pynen al zo veel stantvastigheid hebben laten blyken als de Wilden, tot zo ver dat deze laatstgenoemde zeyden te geloven dat zy geen gevoel hadden. Maar deze Voorbeelden van een heldenmoed worden onder de Europeanen schaars gevonden, en zyn onder de Amerikanen gemeen. Zonder twyffel dat zy zo teer niet opgevoed zynde, ook zo kleinzerig niet zyn: en misschien ook dat zy, voor geen hel vrezende, waar van hunne vuren maar een schaduwezyn, ook minder het leven aankleven, en minder verschrikt zyn voor een toekomstende leven, dat altyd meer indruk op een gemoed maakt, dat door het geloof verlicht is, als alle de pynen van het tegenwoordige leven.

Ik beken dat na de Beschryving die ik van de pyniging der Slaven gegeven heb, men deze Volkeren niet als met afgryzen kan aanzien, en dat men 'er zich ten eersten een denkbeeld van moet maken, dat zy geen meer menschelykheid bezitten als de wildste dieren. De Irokoizen die voor de Franschen zo vreeslyk zyn door het groot getal van die gene, die zy in deze ysselyke pynen hebben doen omkomen, hebben by ons noch veel slimmer naam als alle de andere Natien. Zy staan ook zodanig by de andere Wilden te boek, en de Abenakis geven hun geen anderen naam als dien van *Magouë*, dat is te zegge *Wreeddaarts*. Maar om hun te geven wat hun toekomt, zy hebben elkander ontrekt dit artykel niet veel te wyten. Ondertusschen als men de Irokoizen hoort

De Irokoizen hebben ontrekt dit pynigen den slimsten naam.

sprekten, beelden zy zich in dat zy zo wreed niet zyn als andere, en zy betalen een ander maar met gelyke munt.

Om de waarheid te zeggen, wat doen zy meer als eertyds de Grieken en Romeinen deden? Wat is 'er ontmenschter als de Helden van de Ilias? Wat barbaarscher als het stryden der Kampvechters en Slaven onder zich, of van deze zelfde Slaven tegen de wilde dieren, die in de Schouwplaatzen van Rome zo veel bloeds hebben doen stromen? Ondertusschen stelde dit Volk, dat de volmaakteheid van alle kunsten en wetenschappen, die bequaam zyn om de Zeden te verzachten en te beschaven, zo ver gebracht had als de palen van zyn ryk; ondertusschen stelde dit Volk, zeg ik, zyn grootste vermaak in de onmenschelykheid van diergelyke gevechten, het deed het vermaak van de grote maaltyden in het zien van deze bloedige schouwspelen bestaan, en schepte een zonderling genoegen in op de schouwplaats een teken te geven daar men maar na wachte om een ongelukkigen, die overwonnen was, af te maken; sehoon hy om genade bad.

Ik heb reeds iets van de wreedheid der Joden aangeroert, maar ik heb noch niet alles gezegt. Hoe handelden zy hunne vyanden? Ten tyden van Trajaan maakten de Joden, door den ondergang van Jerusalem en de noch versche verwoesting van hun land om zo te spreken vernietigt, in verscheyde Provintien een opstand tegen de Romeynen, en begongen zo grote buitensporigheden in Egypte en Cyprus, dat zy meer als veertig duizent zielen deden omkomen, scheppende vermaak om zich met het vlees hunner vyanden te voeden, het aangezicht met hun bloed te besmeuren, en ze gants levend te villen, bekleedende zich naderhand met derzelver vellen, om tot een zegepraal hunner woede te strekken. Men zette hun dit wel betaalt. Het schynt dat deze woorden van den 77. Psalm, *Juvenes eorum comedit ignis, & Virgines eorum non sunt lamentatae; het vuur verslond bunne jongelingen en men maakte geen rouwklacht over bunne maagden*, al zo natuurlyk van de straffe des vuurs zouden kunnen uitgelegt worden, die men de Joodsche Slaven deed lyden, als van het zwaard en den oorlog, gelyk de Uitleggers zeggen. De straffen die Antiochus de Machabéers en hun moeder oplegt, zyn de uitwerking niet van een wreedheid die dezen Tyran alleen eigen was. Wanneer hy ze doet in stukken hakken, het vel van het bekkeneel rukken, en belast dat men ze in ziedende oly koke, springt hy 'er na allen schyn volgens het gewone gebruik der Oosterische Volkeren mee om.

Het vuur is van onheuglyke tyden af in het gantsche Noorder Amerika de gemene doodstraf. Hier door maken zy zich gevreesd en denken elkander in toom te houden. Zo zy de gene die hen onmenschelyk handelen niet met gelyke munt betaalden, zouden zy 'er allerflimst aan zyn, en hunne gematigtheid zou maar dienen om hunne vyanden stouter te maken.

De zachtmoedigste Volkeren worden zelfs gedwongen hunne gedweeheid te laten varen, wanneer zy zien dat die aan wrede naburen tot een dekmantel strekt, om daar trotzer en onhandelbaarder door te worden. De Franschen zyn hier een voorbeeld van.

Wan-

De Schryver tracht hen met 't voorbeeld der Grieken en Romeinen te verschoonen

En met dat der Joden.

Het vuur van onheuglyketyden af in gints Noorder-Amerika de gemeene doodstraf.

Wanneer om wren heeft om niden, hebben dat zy deze Bar niet overtroffen

Om de waarheit want deze gestren dat zy minder do reden, om zo vo voegen, dat wan den genaturalisee den en gewoonte wennen, dat zy den weten het on dat wy 'er niets t

Wanneer men weinig of zy bek Verscheyde, en den van uitzonden zyn als de mans wonen: onder de scheyde geen lez dikwils voor de w nige, zich aan de hen ergens om vr gelaten deze laat hemelpad te doen de taal van deze s hen de eeuwige w artigheid, daar God door zyn ge Zaligheid van den

Kindelyk doet hun ouderdom en slag geven, en sp te staan.

Maar wat wreed vyanden, die in h men hun van de elkander meer on den als iets barbaa gemaklykheid om begrepen en gewa een beuzeling, on leven van bloed blootstelt. Zy st die de Europeaner gevoeligheid, die vyanden omgebraa door een ander v

Wanneer om wraak van de Irokoizen te nemen, men hun toegelaten heeft om hante govangens te handelen, gelyk zy de onze handelden, hebben zy het met zo veel woede en verbittertheid gedaan, dat zy deze Barbaren niets hebben toegegeven, zo zy hen zelfs niet overtroffen hebben.

Om de waarheid te zeggen, men moest 'er zo mée te werk gaan, want deze gestrengheid, die men noodzakelyk oordeelde, maakte dat zy minder dorsten ondernemen, en was voor hen een beweegreden, om zo veel te eer vrede met ons te maken. Ik zal 'er hy voegen, dat wanneer de Franschen en Engelschen onder de Wilden genaturaliseert zyn, zy zo wel al het quade dat 'er in hun Wilden en gewoontens is aannemen, zonder zich het goede aan te wennen, dat zy noch slimmer zyn als de anderen zelfs. De Wilden weten het ons heel wel te verwyten, en de zaak is zo klaar, dat wy 'er niets tegen weten in te brengen.

Wanneer men onder de Irokoizen een Slaaf verbrand, zyn 'er weinig of zy beklagen hem, en zeggen dat hy deernis waardig is. Vercheide, en voor al de vrouwen (zo men 'er eenige helhonden van uitzondert, gelyk 'er overal gevonden worden die bozer zyn als de mans) hebben het hart niet om zyn doodstraf by te zonen: onder de mans en vrouwen die 'er by staan, doen hem vercheide geen letzel ter wereld: de gene die hem pynigen doen het dikwils voor de wereld, en om dat zy 'er toe verplicht zyn: sommige, zich aan de wereld niet kreunende, verquikken hem als hy hen ergens om vraagt. De Raad heeft dikwils de Zendelingen toegelaten deze laatste ogenblikken te mogen gebruiken, om hen het hemelpad te doen betreden; en daar zyn Irokoizen geweest, die de taal van deze Slaven verstaande, hun voor Tolken dienden, om hen de eeuwige waarheden te doen smaken, en dat met een goedartigheid, daar de Zendelingen zelfs verzet over stonden, en die God door zyn genade vruchtbaar heeft willen doen worden ter Zaligheid van den een en van den ander.

Lindelyk doet na een zekeren tyd een van die gene, die door hun ouderdom en gezag hier toe gerechtigd zyn, hem den genade slag geven, en spaart hem de pynen, die hy noch zou hebben uit te staan.

Maar wat wreedheid men ook den Wilden ten opzicht van de vyanden, die in hun handen vervallen, te last moge leggen, moet men hun van de andere kant dit recht bewyzen, dat zy onder zich elkander meer ontzien als de Europeanen doen. Zy zien met reden als iets barbaarscher en woester de Tweegevechten aan en de gemaklykheid om elkander om hals te brengen, die door een qualyk begrepen en gewaant punt van eer ingevoert is, en dagelyks om een beuzeling, om een qualyk opgenomen of uitgelegt woord, het leven van bloedmagen en de welverknochteste boezemvrienden blootstelt. Zy staan niet minder verzet over de onverschilligheid die de Europeanen voor die van hun Natie hebben, en over de ongevoeligheid, die zy over de dood van hun Landsluiden, door de vyanden omgebracht, betonen. By hen helpt een man alleen, die door een ander van een vreemde Natie omgebracht is, de beyde

Na-

De Franschen en Engelschen als zy onder de Wilden genaturaliseert zyn, zyn noch slimmer als de andere.

De Irokoizen onder elkander ontzien zich meer als de Europeanen doen.

Natien aan meêlender, en veroorzaakt een oorlog. Onder de Europeanen schyn't de dood van vele van hun Volk geen mensch te raken. Zy hebben hier ontrent voorbeelden van een ongevoeligheid gezien, die hen verzet heeft doen staan, en verontwaardiging en verachting tegen ons ingeboezemt.

Zy hebben zich zelfs aangeboden om wraak voor de Franschen te nemen, die niet over de dood van hun broeders en medeburgers schenen aangedaan te zyn, welke door andere Wilde Natien vermoort waren. Men heeft niets op hun voorstellingen te antwoorden gehad, en zy zyn 'er ontsikt geweest.

De oorlog die de Zuider-Amerikanen voeren, gelykt op eenige omstandigheden na redelyk wel na dien ik beschreven heb; ik zeg op eenige omstandigheden na, want wat het wezentlyke betreft is het over al 't zelfde.

Zy hebben over al de zelfde beweegredenen daar toe; de zelfde wyze om dien te zingen; de zelfde maatregelen om zich daar toe te bereyden; de zelfde waarnemingen ontrent hun tochten, en ontrent den tyd van hun bestemde byeenkomst; de zelfde wyze van aan te vallen en zich te verweren; de zelfde wapenen om te strijden, zo men 'er het harnas van uitzondert: met een woord, het is over al de zelfde onverfehrbke en woeste aart: de zelfde geest van haat, woede en razerny tegen hunne vyanden.

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Dood-
straf der
slaven in
Zuider
Ameri-
ka.

DE doodstraf hunner Slaven heeft iets zonderlings dat verdient aangemerkt te worden. Zy is om de waarheid te zeggen, met zo veel omstandigheden van een zo uitgezochte wreedheid en zo duidelyke onmenschlykheid niet verzelt, als die der Noorder-Amerikanen, die ik omstandig verhaakt heb. Maar zy heeft in een zekeren zin noch iets yfselykers, dewyl, zo dra dese elendigemenschen tot Slaven gemaakt zyn, zy zich als vast ter dood veroordeelde slachtoffers moeten aanzien, en die dikwils langen tyd in de onzekere verwachting van dat dodelyk oogenblik te wachten hebben, 't welk van de koppigheid van die gene afhangt, die 'er de meesters van zyn: want nademaal zy onder vyanden niet weten van vrede of bestand te maken, en dat om deze redenen hun haat onsterffelyk is, weten zy ook van geen genade te bewyzen, en hun wraaklust word niet gebuist als in het bloed van die ongelukkigen, die het oorlogs-lot in hun ketens heeft doen vallen.

Enige Beschryvingen zeggen dat de Slaaf ten eersten een intreerecht betalen moet, als hy in het dorp van zyn overwinnaars, gelyk die van Nieuw-Vrankryk, komt. De kryghelden laten hem aan de bescheydenheid der vrouwen en kinderen over, die rontom hem dansende, en hem zelfs dwingende om mee te dansen, een onmenschelyk vermaak scheppen om hen in zyn elende te bespotten, en op hem haar eerste gal en ingewortelden haat tegen die van zyne Natie uitbraken, doende hem verscheide quade handelingen uitslaan.

Thevet zeg. in tegendeel, dat zy de gevangenen alle soorten van

Tegen-
strydig-
heid der
Schry-
vers.

Hieron.
Sinod.
Hijst
Bresil
lib 2 Cap
29.

Jeon de
Lori Hiss
du Bresil,
ib. 15.

de Ra-
tisch te
evoelig-
ardiging

anschen
edebur-
Natieu
te ant-

eenige
ik zeg
betreft is

de zelfde
daar toe
, en on-
ryze van
te fry-
d, het is
de geest

K.

verdient
zeggen,
dheid en
Noorder-
ft in een
ge men-
veroor-
yd in de
en heb-
e 'er de
t weten
un haat
zen, en
angeluk-

intree-
rs, ge-
en hem
rontom
en, een
bespot-
gen die
bande-

soorten
van

van goed onthaal
den van veren g
zeggen zou, dat
maar Slaven af zy

Het eerste dat
graf van die gene
het zelve doet he
sachtoffers moete
van der zelve sch
leyd men ze in he
of in de gevangen
huten van die g
brengt alles wat d
hamak, boog, py
wasschen en ichoe
de overledene we
vrouwen, anders
regen hebben,
worden, of zels
hebben hier ontre
raden moet; n
hebben, maakt z
vrou te geven
ping tot eer.

Die de meester
foon, die hy deze
en deze die door
te en hare Bondg
men. Hier toe r
nodigden verschyn
te rol speelt, met
leur ziet, die ier
schenken die men
bedongen heeft.
waar in aan een k
ren geregen zyn,
als men hem noch
leder maand de
en wanneer 'er no
hy op het einde v
Ik zeg dat hy z
wórd met zo veel
aanzien van een C
zich van langer
nooit zonder een
ge maaltyd geschi
bontgenoten van
nodigt.

De Vrouwen d
is, hebben lang v

II. D E

van goed onthaal aandoen, en hem zo wel met verscheide ciera- den van veren gemaakt opschikken, dat men als men hen ziet zeggen zou, dat zy de Heren van die genen zyn, daar zy zelfs maar Slaven af zyn.

Het eerste dat men ontrent hen pleegt, is dat men hen na het graf van die gene geleyd, voor wie zy gegeven zyn, dat men hen het zelve doet hernieuwen, om verzekert te zyn dat zy zich als slachtoffers moeten aanzien, die geschikt zyn om tot verzoeking van der zelve schimmen opgeoffert te worden. Vervolgens ge- leyd men ze in het dorp, daar men, ver van hen te mishandelen of in de gevangenis te werpen, hen byna als meesters stelt over de hutten van die gene, wier graven zy opgeschikt hebben. Men brengt alles wat de overledenen gedient heeft voor hen, als hun hamak, boog, pylen, en pluim-cieraden, die zy verplicht zyn te wasschen en schoon te maken, eer zy zich daar van bedienen. Zo de overledene weduwen hebben nagelaten, geeft men hun die tot vrouwen, anders de zusters van die genen, die hen gevangen ge- negen hebben, of van die gene aan wien zy moeten opgeoffert worden, of zelfs van dien genen die hen opofferen moet. Zy hebben hier ontrent vastgestelde regels, daar men in de Schryvers raden moet; maar niemand van die gene, die deze verplichting hebben, maakt zwaarigheid om zyn zuster aan deze ongelukkigen te geven, men reekent zich zelve deze vermaagchapping tot eer.

Die de meester van den Slaaf is verkiest ter zelfder tyd een per- soon, die hy deze eerwaardig acht om hem van kant te helpen, en deze die door die daad in aanzien moet komen, nodigt de Na- tie en hare Bondgenoten om den dag van de executie te bestem- men. Hier toe recht hy een groot feest aan, waar op alle de ge- nodigden verschynen, en waar op de Slaaf, die daar de voornaam- ste rol speelt, met koelen bloede en zonder zich te ontzetten de keur ziet, die ieder van enige zyner ledematen doet, en de ge- sehenken die men hem aanbrengt, om dat lid te betalen dat hy bedongen heeft. Ondertusschen doet men hem een halsband om, waar in aan een katoenen draad zekere pitten of wel vischbeende- ren geregen zyn, wier getal zo veel manen of maanden betekent, als men hem noch leven laat.

Ieder maand doet men 'er een van deze pitten of beenders af, en wanneer 'er noch maar een overblyft, kan hy verzekert zyn dat hy op het einde van deze maan geoffert zal worden.

Ik zeg dat hy zal geoffert worden, want dit verschriklyk feest wórd met zo veel toefstel en plechtigheid geviert, dat het al het aanzien van een Godsdienstige plechtigheid heeft. Men bereyd 'er zich van langer hand toe, schikkende alles tot deze daad, die nooit zonder een *grote wyn*, dat is te zeggen, zonder een plecht- ige maaltyd geschied, daar men alle vrinden, alle bureu, en de bontgenoten van de Natie, die deze plechtigheid bekostigt, op nodigt.

De Vrouwen die de zorg van deze toebereydzelen aanbevolen is, hebben lang werk om van vette aarde grote vaten te maken,

II. D E E L.

T

die

die bequaam zyn om haar sterke dranken bekend onder de namen van *Caouin*, *Oucou* en *Chica*, waar van wy reeds gesproken hebben in te houden en te doen giften. Zy maken 'er ook andere kleinder, die dienen moeten om de verven, waar mee men den Slaaf moet beschilderen, en het werktuig van zyn pyniging, in te doen. Alle deze vaten doen zy op een langzaam vuur koken, op de wyze gelyk ik reeds heb uitgelegt.

Daar na spinnen zy een lange koorde van katoen of schorsfen van bomen, om den Slaaf mee te binden, en zy werken met veel nettigheid verscheide hangende quaften, met pluimen van verscheide kleuren, daar zy de *Boutou* of knods, waar mee hy dood geflagen moet worden mee opschikken. De Slaaf, dien men niet verholen houd dat alle deze toebereydzelen hem aangaan, ziet dit alles met een bezadigt oog aan, en is 'er niet meer van ontroert, als of het een gants onverchillige zaak was, en die hem in 't minste niet raakte.

Evenwel om hem tot een plechtigheid te gewennen, waar in hy wezentlyk de hoofstrol moet spelen, vertoont men hem enige dagen achter een op de markt, daar hy opgeoffert moet worden, en daar vermaakt men zich op zyn kosten, dwingende hem te zingen en te danssen, en zingende en danssende rontom hem, volgens de maat van zyn lied, waar na men hem weer stillietjes na huis brengt.

De gene die men tot dit feest genodigt heeft, verschynt van alle kanten op den gezetten tyd, en de opperste van de Carbet of van het dorp hen verwelkomende, vermaant hen om deel in hun vreugde te nemen, en wenscht hen in voorraad geluk met het vermaak dat zy zullen hebben van het vleesch van een hunner vyanden te eten.

Al de toebereydzelen tot het feest gemaakt zynde bestemt men hier een netten dag toe, tegen dat de *Caouin* uitgewerkt heeft.

's Avonds voor dit feest gaan de Vrouwen den Slaaf afhalen, en doen hem deze koord, in haar taal *Mussurana* genoemd, die zy hier toe geweven hebben, om den hals. Waar na een uit den hoop zyn gantfche lyf met verscheide verven beschildert, waat op zy een afschgrauw poejer van zekere gestote Vogel-eyer-schalen gemaakt, strooit. By dit cieraad voegt zy verscheide pluimen, zo dat hy opgeschikt is als of het een dag van zegepraal was. Terwyl men dus den Slaaf verciert, omringen hem alle de andere Vrouwen, en doen de lucht van haar liederen weergalmen, en de aarde van 't getrippel harer voeten beven. Op de zelfde wyze en op het zelfde geluid schildert men de *Boutou* of dodelyke knods daar zy hem mee bollen moeten. Vervolgens draagt men met staafte deze knods in een lege hut, die Jeronimus Staad ons byna als een Tempel verbeeld, daar zy met eerbied haar *Maracas* bewaren, die hy meent dat hare Godheden zyn. Men hangt ze in 't midden van deze hut op, en de Vrouwen slyten daar den nacht met uit al haar macht te zingen en te springen.

's Anderendaags vertoont zich de Zon naauwelyks aan de kimme, of de Wilden zich gereinigt hebbende, volgens hun gewoonte van zich alle morgen te baden, en zich hebbende doen beschilderen en hu

schilderen en hu
daar het feest m
die zy in 't mid
re kant ontficke
ken in zyn, en
een drink-feest
drinken zo wel
dronk genegen
haar daar in kan
zeer wel door de

Wykt Duit
„ slempen en zw
„ Amerikanen zi
„ dat gy by he
„ moet gy 't hun
De Vrouwen
bekers uit, die
zyn, waar van z
houden, en drag
haar danssen, de
uitdrinken. De
drank te halen, z
't verholen als ha
„ wils? (gaat de
„ tot dat de kru
„ dat 'er geen d
„ ik heb ze niet
„ den zien doord
„ waren dat ze n
„ geen braaf ke
„ worden als eer
„ overgegeven b
„ „ Zo lang dit
„ den onze Brasili
„ zich de kop wa
„ dar aanmoedig
„ wanneer zy ter
„ kander geplaac
„ waarin zy verg
„ daan is : dat is
„ dat zy niet zu
„ dat 'er noch o
„ geen ik gezegt
„ drinken zyn,
„ vergaring mee
„ voor al wannee
„ stuk afgebeelt
„ ze toerusting e
„ een Bacchanaal
De Slaaf, dien
I I. D I

schilderen en hun beſte cieraaden aandoen , vergaren op de plaats daar het feest moet worden gehouden , en geleyden 'er den Slaaf , die zy in 't midden van hen plaatzen . ' De Vrouwen van de andere kant ontſteken kleine vuurtjes rontom de potten daar haar dranken in zyn , en warmen ze op tot dat ze laauw zyn . Dit is maar een drink-feest en geen eetfeest . Maar de Zuider - Amerikanen drinken zo wel op de wyze der oude Scythen , en zyn zo tot den dronk genegen dat 'er werkelyk geen Natie in de wereld by haar daar in kan vergeleken worden . Dit drukt ons de Heer Leri zeer wel door deze opgeblazen woorden uit .

Leri,
loc. cit.

„ Wykt Duitschers , Hollanders , Zwitzers , die uw werk van slempen en zweigen maakt , want als gy gehooft hebt hoe onze Amerikanen zich daar in quytten , zult gy zelfs moeten bekenne dat gy by hen te rekenen daar niets van verſtaat , derhalven moet gy 't hun hier onttrent gewonnen geven .

De Vrouwen dan de potten geopent hebbende vullen 'er grote bekers uit , die van door midden gefnedene kalabassen gemaakt zyn , waar van zommige meer als anderhalve Paryſche pinten inhouden , en dragen ze midden in de Carbet , daar de mans rontom haar danſſen , dezelve uit haar handen ontfangen , en in eene teug uitdrinken . Deze Vrouwen doen niet als gaan en komen , en dronk te halen , zy vergeten zich zelven niet , drinkende zo veel in 't verholen als haar mans in 't openbaar . „ Maar weet gy hoe dik wils ? (gaat de Schryver , dien ik aangehaalt heb , voort) zo lang tot dat de kruiken , alwaren 'er hondert , alle ledig zyn , en dat 'er geen drup *Caouin* meer in is . En in der daad zegt hy , ik heb ze niet alleen drie dagen en drie nachten zonder ophouden zien doordrinken , maar ook na dat ze zo dronken en vol waren dat ze niet meer konden (want daar uit te ſcheyden paſt geen braaf kerel onder hen maar hy zou al zo weinig geacht worden als een ſchelm onder de Duitschers) na dat ze hadden overgegeven begonnen ze weer van voren af aan .

„ Zo lang dit drinken duurt , voegt hy 'er wat lager by , houden onze Braſiliaanſche ſlampampen en lichtmiſſen niet op , om zich de kop wat heter te maken , te zingen en te fluiten , elkan- dar aanmoedigende en vermanende om vele gevangens te maken wanneer zy ten oorlog trekken : en als de ganzen achter mal- kander geplaatſt houden zy niet op van danſſen in het huis , waarin zy vergadert zyn , op en neer te lopen , tot dat het gedaan is : dat is te zeggen gelyk ik reeds voorheen gemeld heb , dat zy niet zullen van daar vertrekken zo lang als zy merken dat 'er noch drank is . En zeker om beter te bewaarden 't geen ik gezegt heb , dat zy katje de voorſte en overvliegers in 't drinken zyn , geloof ik dat 'er zyn die voor hun hooft in eene vergaring meer als twintig kannen *Caouin* uitdrinken ; maar voor al wanneer zy op de wyze als ik ze in 't voorgaande Hooft- ſtuk afgebeeld heb , met véren opgeſchikt zyn , en dat zy in de- ze toeruſting een krygsgevangen doden en eten , houdende dus een Bacchanaal feest op de wyze der oude Heydenen , enz .

De Slaaf , dien men gelyk aan de anderen te drinken bied , laat

De slaaf
drinkt

zo wel
als de
reit.

geen teug dien men hem brengt voor hy gaan zonder hem tot den bodem toe te legen, hy bedwingt zyn gelaat om bly te schynen, en beter te vreden als iemand uit de vergadering zingt en danst hy zo goed hy 't geleert heeft, en terwyl dat ieder van de gene die hem omringen op zyn dappere daden of die zyner voorzaten shoest, en een eer stelt om die van de vyandige Natien te verklynen, roemt de Slaaf ook op zyn heerlyke bedryven, en ontziet geen van die hem gevangen houden, en die zich over zyn ongeluk verheugen, de smadelyke scheldwoorden en de ysselyke vervloeking en na 't hooft te werpen.

Men rust een dag uit na het plechtig festyn, en gedurende dien tyd word de Slaaf, die nu zyn vryheid quyt is, gevangen gezet in een klein hutje, dat men expres midden op de markt voor hem oprecht, net op de plaats daar hy zal opgeoffert worden, en men bewaart hem daar zorgvuldiglyk. Den nacht voor de executie, gaan de Vrouwen weer in de hut daar de Boutou opgehangen is, dansen en volharden met zingen tot het aanbreken van den dag.

Eindelyk begint het laatste bedryf van dit Treurspel met den Slaaf uit zyn gevangenis te halen, die men onder den voet werpt, en men bereyd de plaats voor de plechtigheid. Dit gedaan zynde komen de krygslieden met hun pluimen op en met hun schilden bedekt, die van een dik en sterk leer gemaakt zyn, den Slaaf halen.

De
Krygs-
lieden
komen
den slaaf
afhalen.

Zy ontbinden de koord die hy om den hals heeft, binden hem die om zyn middel, en doen hem aldus lopen, verscheide krygslieden van beyde kanten de beyde enden van deze lange koord vasthoudende, zo dat zy hem; wanneer zy 't raadzaam oordelen, bot stil kunnen doen slaan.

In deze toerusting geleyd men hem midden op de plaats, daar al het volk, mannen, vrouwen, kinderen, hem met hopen volgen, ieder een breed tegen hem opgevende van het vermaak dat zy hebben zullen van hem te braden en te eten. Men vermaant hem ondertusschen zyn aanstaande dood te wreken, en men laat hem de vryheid om stenen en gebroken pot-scherven op te rapen, daar de plaats tot dien inzicht heel meê bestrooit is. Hy werpt ze in der daad uit al zyn macht in 't hondert op de omstanders, de krygsknechten bedekken zich met hun rondassen; maar wee de Vrouwen, die niets hebbende om zich te beschutten van hem geraakt worden, want in dit spel worden 'er altyd verscheide gequetst.

Dit kattedspel geëindigt zynde, doet men den Slaaf onbeweeglyk midden op de plaats stillaan. Men siekt twee treden van hem af een vuur aan, dat my als de Godheid voorkomt, waar aan hy moet opgeoffert worden. Ter zelve tyd komt een Vrouw, die men belast heeft de knods te halen, daar triomfantelyk mee aan strijken, gillende van vreugde, en stelt ze een krygsknecht ter hand, die zich recht voor den Slaaf plaatzende, dezelve voor zyn gezicht opgeheven houd, en hem zonder ophouden het doodlyk werktuig vertoont, dat een einde van zyn leven maken moet.

Nu begint zich die gene dien de eer vergunt is om den doodslag te geven, en die zich tot hier toe schuil gehouden heeft, om door

vallen

vallen en eenza
de plaats te ver
die hem als wa
verscheide ver
van dit afschgr
knods reeds be
de knods uit ha
hebbende, gaat
vervolgens als u

Deze de knod
stuur van slaan
„ Zyt gy niet
„ niet verscheide
„ en bondgenot
„ van die Natie
„ niet omzien u
„ zo veel perfon

Daar na zich i
geen hy gedaan
vergeet hy niets
ders te verbitter
„ zaak, nademaal
„ onze handen h
„ doodslag geve
„ en ze tot de b
„ de Slaaf, ik l
„ weest verzeke
„ myn dood u d
„ Naauwelyks h
offeraar geeft hen
knods op den kop
neer doet vallen,
overschot van lev

De Vrouw van
men haar eenige
ten, en zyn doo
deze rouw duurt
nademaal zy van
re van te eten nie
om haar lust met

Na deze gemaa
het op een klein
braaf met kokent
De geweze meest
hem helpen het li
'er de armen aan
welke vier Vrouw
sche Dorp doord
na 'er de ingewan
de andere stukker

raften en eenzaamheid zich tot deze grote daad te bereyden, op de plaats te vertonen, verzelt van vyftien of twintig krygshelden, die hem als wapenheren dienen; opgeschikt zynde als hy, en met verscheide verven beschildert, waar op van 't hooft tot de voeten van die aschgrauw poejer gestroot is, waar mee de Slaaf en de knods reeds beschildert is. De opperste van de Karbet of het dorp de knods uit handen van dien genen, die ze vast hield genomen hebbende, gaat hem te gemoet, bied ze hem aan, en steekt ze vervolgens als uit eerbied tusschen zyn benen door.

Deze de knods met beyde de handen vattende, en zich in posituur van slaan stellende, spreekt den Slaaf met deze woorden aan: „Zyt gy niet van zulk een Natie, die onze vyand is; hebt gy niet verscheide van onze vaders, broeders, vrouwen, kinderen en bondgenoten omgebracht? Ja zeker, zegt de Slaaf; ben ik van die Natie, en ik draag 'er myn roem op: ik heb my zelfs niet omzien u alle mogelyk leed toe te brengen: ik heb zo en zo veel personen omgebracht; ik heb my met hun vlees gespyst.

Daar na zich in de minste omstandigheden inlatende van al het geen hy gedaan heeft, breed van zyn dappere daden opgevende, vergeet hy niets van het geen hy bequaam oordeelt om de omstanders te verbitteren. „Goed, hervat de krygsheld, om die oorzaak, nademaal wy heden meester van uw persoon zyn, en u in onze handen hebben, zult gy ons niet ontsnappen, ik zal u den doodslag geven, wy zullen alle uwe leden stuk voor stuk braden, en ze tot de beenderen afkluiven. Daar sla' geluk toe, antwoord de Slaaf, ik hang 'er myn zegel aan, en gy doet wel, maar weest verzekert dat myne landsluden my wreken zullen, en dat myn dood u duur zal komen te staan.

Naauwelyks heeft hy dit woord uit den mond, of de beul of offeraar geeft hem ter zyden 't oor een zo vervaarlyken slag met de knods op den kop, dat hy hem gemeenlyk dood vóór zyn voeten neer doet vallen, daar hy naauwelyks eenige tekens van een slaauw overschot van leven geeft.

De Vrouw van dezen ongelukkigen nu het lyf naderende, gunt men haar eenige oogenblikken, om eenige tranen over hem te storten, en zyn dood met eenige jammerklachten te vereren. Maar deze rouw duurt niet lang, en is zonder twyffel niet heel oprecht, nademaal zy van haar recht dat zy heeft om 'er zo wel als de andere van te eten niet afstaat, en dat zy dikwils van de yverigste is om haar lust met zyn vlees te boeten.

Na deze gemaakte tranen nemen de Vrouwen het lyk, braden het op een klein vuur om het schoon te maken, en wasschen het braaf met kokent water, tot dat de huid zo blank als sneeuw is. De geweze meester van den Slaaf komt vervolgens met enige die hem helpen het lichaam aan stukken kappen. Voor eerst hakt hy 'er de armen aan de schouderbladen af, en de dyen onder de knie, welke vier Vrouwen met groot gejuich als in zegepraal het gantsche dorp doordragen. Vervolgens verdeelt hy het middelrif, en na 'er de ingewanden uitgehaalt te hebben, maakt hy 'er verscheide andere stukken van, gelyk vlees dat men in de hal op de ban-

ken ten toon legt. De vaders en moeders, die dit schouwspel bywonen, vangen zorgvuldiglyk het bloed, dat uit dit lichaam loopt, op, en bestryken 'er het aangezicht, de armen, dyen, en benen hunner kinderen mee, om hen aan te moedigen, en om in hun jonge harten dezen onsterfelyken haat in te boezemen, die zy tegen de vyanden hunner Natie koesteren.

Het lichaam dus in stukken gehakt zynde, houden de mans het vaste vleesch voor zich, na de verdeling die 'er van ouds van gemaakt is, en zy bereyden het na het gebruik dat zy hebben van het vleesch te braden. Het hoofd en de ingewanden zyn voor de vrouwen en kinderen, zo evenwel dat de laatstgenoemde niet als de herfens en de tong eten, 't geen zonder twyfel door enige bygelovigheid geschied. De Vrouwen koken dit hoofd en deze ingewanden, en doen 'er van haar meel by, waar van zy een soort van Sagamité maken.

't Zy uit lust tot menschen vleesch, of uit woede en razerny tegen hunne vyanden, niemand is 'er of by eet 'er van, en betuigt dat hy 'er een zoer lekkeren en fynen smaak in vind.

Als alles verlonden is zoekt men onder de beenderen die gene uit die bequaam zyn om fluiten van te maken, waar mee zy noch de geheugenis van die gene ontceeren, die het ongeluk hebben gehad van in hun handen te vervallen. Het bekkeneel en het overschot der beenderen word in een soort van knekelhuis gebragt, dat 'er in het dorp is, 't geen hun als een zegezuil en gedenkteken van hun overwinning verstrekt, dat zy den vreemdelingen, die hen komen bezoeken, als wat raars, en als echte getuigenissen van hun dapperheid tonen.

De offeraar van dit ongelukkig slagbeest verwerft door deze heerlyke daad een roem, die hem onder de zyne onsterfelyk maakt, en hy moet in 't vervolg eertekens dragen, die zo lang als zyn leven duren. Men geeft hem ten eersten met veel plechtigheid een nieuwen naam, die voor hem als een nieuwe adelyke titel, en die hem veel aanzien doet verkrygen. De overste van de Karbet geeft hem dien zelfs, en een scherpen tand van een Acouti of enig ander dier nemende, maakt hy hem grote kerven op de schouders, op de borst, op de armen, op de dyen en op de benen, daar veel bloed uitloopt, dat men mee gestoten houtskool stulpt. Deze kervingen laten op zyn lyf onuitwislyke littekens na, gelyk die waar van ik reeds gesproken heb, van hun brand-schildering handelende; het zyn zo veel eeuwigdurende bewyzen van zyn dapperheid, en ter zelfder tyd als een soort van inheiliging, waar van de Dichter Prudentius ons een bewys geeft, in het geen hy St. Romanus ten opzicht van de Priesters van Cybele doet zeggen.

Overeenkomst met de Oudheid.

Prudent.
in Roman.
Marij.

*Quid cum Sacerdos accipis sbragritidas,
Acus minutas ingerunt fornacibus:
His membra pergunt urere, usque igniverint.
Quamcumque corporis partem fervens nota
Stigmatiz, hâc sic consecratum predicant.*

Het

Het schynt o blyfel van het gebruik was, en vigheden, welken wy besluiten neer hy zegt: „ van de doden „ of tekens op *incidesit carnem vobis. Ego Dom*

Na deze operenzaamheid en vastmak; maar op de gryzen van den doe beven, en oeffent hy zich gaten, dat tot die

Het gruwelyk hun vyanden bekind by de Vrouwen heeft, schoon zy ziet men in het zder aan, en het zal opgeoffert en daar niets over keder menschen v

Men oeffent d sterven, die het De Brazilianen e van de mansperso De Karaïben t schenken zy het welyk, maar zy een teken van ha buyen, gelyk ik

Byna alle de v maar de Zuider-A smet als de andere die 'er een afgry andere Natien ne

ACHTEN

DE staat van e de Algonky is hy zacht, na

* Aristoteles in h menpraken, zeggen heid en vrye geboort

Het schynt ook dat het een schimverzoening is, en een overblyfsel van het geen eertyds in 't Oosten onder de Heydenen in gebruik was, en zelfs onder de Hebreëuwen, die alle de bygelovigheden, welke zy hun bureu zagen doen, na-aapten. Dit moeten wy besluiten uit het verbod dat God aan zyn Volk doet, wanneer hy zegt: „Gy zult geen kervingen op uw vlees ter oorzaak van de doden maken, en gy zult 'er geen onuitwisbare figuren, of tekens op schilderen. Ik ben de Heer. *Es super mortuis non incidetis carnem vestram, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. Ego Dominus.*

Levit
19. 28.
28.

Na deze operatie moet hy vertrekken, en eenige dagen in eenzaamheid en vasten doorbrengen, zittende of leggende in zyn Hamak; maar op dat zyn armen niet zouden verstyven en dat het afgryzen van den moord, dien hy begaan heeft, hem dezelve niet doe beven, en onbequaam make om met den boog te schieten, oeffent hy zich gedurende dien tyd met pylen op een wit te schieten, dat tot dien einde opgerecht is.

Het gruwelykste en wreedste dat 'er in den haat, dien zy tegen hun vyanden bewaren, gevonden word, is, dat zo de Slaf een kind by de Vrouw, die zy hem gegeven hebben, overgewonnen heeft, schoon zy zomtyds van de aanzienlyksten van 't Dorp is, ziet men in het zelve niet als het bloed van zyn ongelukkigen vader aan, en het is onseilbaar dat hy t'avond of morgen even eens zal opgeoffert en opgegeten worden; wreedheid zonder weerga, daar niets over kan, en die de maat vult van de beeftachtigheid dezer menschevreters.

Men oeffent de zelfde plechtigheden om de Vrouwen te doen sterven, die het lot des oorlogs in hun handen heeft doen vallen. De Brazilianen evenwel geven haar geen mans, gelyk zy Vrouwen aan de manspersonen geven.

De Karaïben leven 'er een weinig anders mee, want zomtyds schenken zy het leven aan deze Vrouwen, en nemen ze ten huwelyk, maar zy dragen geen brozen, zy hebben korte haren, als een teken van haar slaverny, en zyn dikwils de slachtoffers van hun buyen, gelyk ik reeds gezegt heb. *

Byna alle de woeste Natien van Amerika zyn menschevreters; maar de Zuider-Amerikanen zyn meer met die onmenscheitheid besmet als de anderen. Ik ken 'er weinig andere als de Abenakis, die 'er een afgryzen van hebben, en die men de wreedheid der andere Natien niet kan te last leggen.

ACHTENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE staat van een Slaaf, dien men het leven schenkt, is altyd by de Algonkynsche Natien hard genoeg, maar by de Irokoizen is hy zacht, na mate als het lot van de gene die men in het vuur

* Aristoteles in het eerste boek van zyn Rhetorica; en Lucian in zyn zamenkomsten, zeggen dat de haren te laten groeien een zeker teken is van vryheid en vrye geboorte:

Hoe
men moet
een
staaf
leest die
men het
leven
schenkt.

vuur werpt wreed is. Zo dra hy de hut intreed waar aan hy gegeven is, en daar men beiloten heeft hem in 't leven te laten, maakt men zyn banden los, men outdoet hem van dezen droevige opschik, die hem deed aanzien als een slachtoffer dat ten vure gedoemt is; men wascht met warm water de verwen, daar zyn aanzicht mee beschildert was, af, en men kleed hem in der yl. Vervolgens ontfangt hy het bezoek van de bloedmagen en vanden van de familie, daar hy ingetreden is.

Kort daar na recht men voor het gantsche Dorp een feest aan, om hem den naam van de persoon te geven, die hy opbeurt: de vanden en verwanten van den overleden rechten ook een feest in zyn naam aan, om hem eer aan te doen, en van dit oogenblik af aan treed hy in alle deszelfs rechten.

Zo het een Slavin is die aan een Hut gegeven word, daar niemand van haar sex in staat is om die op te houden, is het een geluk voor deze Hut en voor haar. Al de hoop van de familie steunt op deze Slavin, die de meesters van dit huisgezin word, en van de takken die 'er van afhangen. Zo het een manspersoon is, die een aanzienlyk oud man doet herleven, word hy zelfs aanzienlyk, en krygt gezag in het Dorp, zo hy door zyn eigen verdiensten den naam, dien hy aanneemt, weet op te houden.

Om de waarheid te zeggen, de Slaven, zo zy wys zyn, moeten zich den staat waar in zy geweest zyn, en de genade, die men hun bewezen heeft, erinneren. Zy moeten zich door hun goed gedrag bemint maken, anders zou hun fortuin kunnen draaien, zelfs na verscheide jaren in die Hut geleest te hebben, voor al zo de huisgezinnen, daar zy inge-ent zyn, talryk zyn, en hen gemaklyk kunnen ontberen. Maar hun meesters, schoon zy hun eigen oppergezag wel voelen, laten het hun niet blyken, in tegendeel leggen zy zich toe om hun te doen geloven, dat zy, hunne familie ingelyft zynde, meesters zyn als of zy in hun eige huis waren, en dat 'er geen onderscheyd tusschen hen is. Zomtyds zeggen zy zelfs tegen hen, dat het hun vrystaat te blyven, of weer na hun Vaderland te keren: maar het zou gevaarlyk zyn deze party te kiezen, zo men het gewaar wierd, en het zou hun onseilbaar het leven kosten, zo zy het ongeluk hadden om andermaal gevangen te worden.

Een zo zachte behandeling der Irokoizen jegens hunne Slaven is de uitwerking van een doorslepe staatkunde: want deze Slaven byna geen onderscheyd tusschen de natuurlyke Irokoizen en zich zelven ziende, worden ook byna niet gewaar dat zy Slaven zyn, en krygen geen lust om te vluchten. De Natien zelfs, die de Irokoizen beoorlogen, of die van de andere kant door onrustige buren geplaagt worden, zich niet in staat vindende om elkander te weerstaan, luisteren gretiger na de voorlagen die de Irokoizen hun laten doen, van zich aan hun over te geven, om te zamen maar een volk uit te maken; en dus verwerven deze des te gemaklyker de twee wezentlykste punten die zy verlangen, te weten van hun waggelende familien te schoren, en der zelvez gental te vermeerderen; 't geen hun zedert zo langen tyd de overhand over de andere Natien doet hebben.

VIER-

Z

W

A M

VIERDE
Van de Ge

slagen van Vrede
byna altyd deze v
tyd de gene die z
dat hy zich vlyen
ken halen: in dit
hend daarom aan
Evenwel, nade
zyn, en dat het g
verstoorte mensc
Afgezanten afva
bedient zich van
zo men gevangens
zend men enige v
zyn, met eerteker
altyd partikulieren
porcelyn den weg
wieden, gelyk zy
deurs, die zich in
I I. D E

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

VIERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK:

Van de Gezantschappen en den Koophandel.

Eldurende den oorlog vergeet de party, die het 't quaadt begint te krygen, niets om het onweer van zich af te keren, en siltte te krygen. Zy bedient zich van alle de openingen die zich aanbieden om tot een onderhandeling te treden, en wanneer haar dunkt dat alles geschikt is om daar in te slagen, zend zy Afgezanten uit, om voorstellen van Vrede te doen. De overwinnaar van zyn kant neemt byna altyd deze voorstellingen gretig aan, als deze oorlog is, die altyd de gene die ze voeren lastig is, hem maar 't minste drukt, en dat hy zich vlyen kan uit de Vrede aanzienlyke voordelen te zullen halen: in dit geval is hy dikwils zelfs de eerste om onder de hand daarom aan te houden.

Evenwel, nademaal de gemoederen van beyde kanten verbittert zyn, en dat het gevaarlyk zou zyn zich aan de bescheydenheid van verstoorde menschen over te geven, neemt men, voor dat men Afgezanten afvaardigt, zo veel voorzorg als het mooglyk is: men bedient zich van onzydige Natien, en de andere de pols te tasten: zo men gevangens heeft van de Natie, die men bevredigen wil, zend men enige van die gene die aan het gemene land toe gewezen zyn, met certekenen en geschenken na huis. Daar zyn ook byna altyd partikulieren die zich in gevaar stellen, en die met takken porcelyn den weg gaan banen en daar de dorren en onkruid uit wieden, gelyk zy spreken, makende ruim baan voor de Ambassadeurs, die zich in staat stellen om te vertrekken, wanneer zy ver-

I I. D E E L.

V

ze.

Wie
door
den
Raad tot
afgezan-
ten ve-
koren
worden.

Zy zyn
altd
van een
zeker
getal
jonge-
lingen
verzellt
om hun
karakter
eer aan
te doen.

De afge-
zant
zend ie-
mand
van den
hoop
voorale,
om ken-
nis van
zyn
komst te
geven.

zekert menen te zyn dat men genegen is om hen wel te ontfangen.

De Raad kiest altd tot deze bediening enige Oude luiden, wier gaven en bequaamheid bekend zyn; en na langen tyd over de openbare en geheime voorstellen, die zy doen moeten, geraadslaagt te hebben, boezemt men hun ter degen in wat zy zeggen moeten: men geeft hun hun les als op schrift op hun halsbanden, of wel met kleine stokjes van verscheide gedaantens, en die verscheide zinnen hebben, op dat zy van de ene kant niets vergeten, en van de andere hun orders niet overtreden.

De Afgezanten hun instruelen ontfangen hebbende, begeven zich met de geschenken die zy doen moeten op weg, die altd uit de gemene schatkist genomen worden; en zy doen zich van een zeker getal jongelingen verzellen, om het karakter, waar mee zy bekleed zyn, eer aan te doen. Dit strekt hun voor alle de kosten die elders de Ministers van Vorsten, welke na vreemde hoven gezonden worden, doen moeten.

Voor hun aankomst zend de opperste van de Ambassade iemand uit den hoop eenige dagen voor uit, om kennis van zyn aantocht te geven, op dat men zich vaardig make om hem te ontfangen. Een half myl van het Dorp houd hy halte, en laat ze weer van zyn aankomst verwittigen.

Dan schikt de Raad van de plaats, daar hy na toe gaat, enige Ouden na de Ambassadeurs uit, om hen te verwelkomen, en eenige jongelingen om hun pakken te helpen dragen. Die van de Ouden die het woord voert een oogenblik by hen neer zynde gaan zitten, zyn pyp aangestoken en gehoest en gespuwt hebbende, zegt tegen hen met een grote welsprektheid, dat zy welkoom zyn: dat men hun wel verplicht is dat zy zo moeielyk een reys ondernomen hebben, dat zy zonder twyffel op zo langen weg veel ongemakken van de koude of hitte, enz. moeten geleden hebben. Lindelyk geeft hy hun te kennen, dat men een huut bereid heeft daar hy met al zyn volk in logeren kan. Na deze korte aanspraak nemen de Ouden hun afscheyd, en de Ambassadeurs doen zonder pracht hun intrede in het Dorp.

Op hun aankomst vinden zy hun Hut klaar, en de pot over 't vuur. Het zyn de jongelui uit het Dorp, die altd de Hoofden der Huis-gezinnen ten dienst staan, die de maalyd toebereyden, en niet de Vrouwen. De onkosten worden uit de gemene beurs goed gemaakt, en niemand raakt 'er aan als de nieuw gekomene, die gedurende hun verblyf door het gemeen onderhouden worden, volgens de gewoonte die zy onder zich hebben dat de geen, die het feest aanrecht, het t'enemaal aan de genodigden toewydt, zonder 'er het minste deel van over te houden.

Na een of twee dagen rustens doen de Ambassadeurs hun voorstellingen, en bieden hun halsbanden in den vollen raad aan, die nergens toe belegt is als om te zingen, dansen, en te horen wat zy te zeggen hebben. Zy slapen ondertusschen niet op hun belangen, en nemen den tyd wel waar dien zy in 't byzonder voor hun geheime onderhandelingen hebben, waar van de gantsche goede uitflag van hun bequaamheid afhangt. De Ouden raadslagen van
hun

angen.
wier
ver de
geraad-
zeggen
nden,
de ver-
geten,

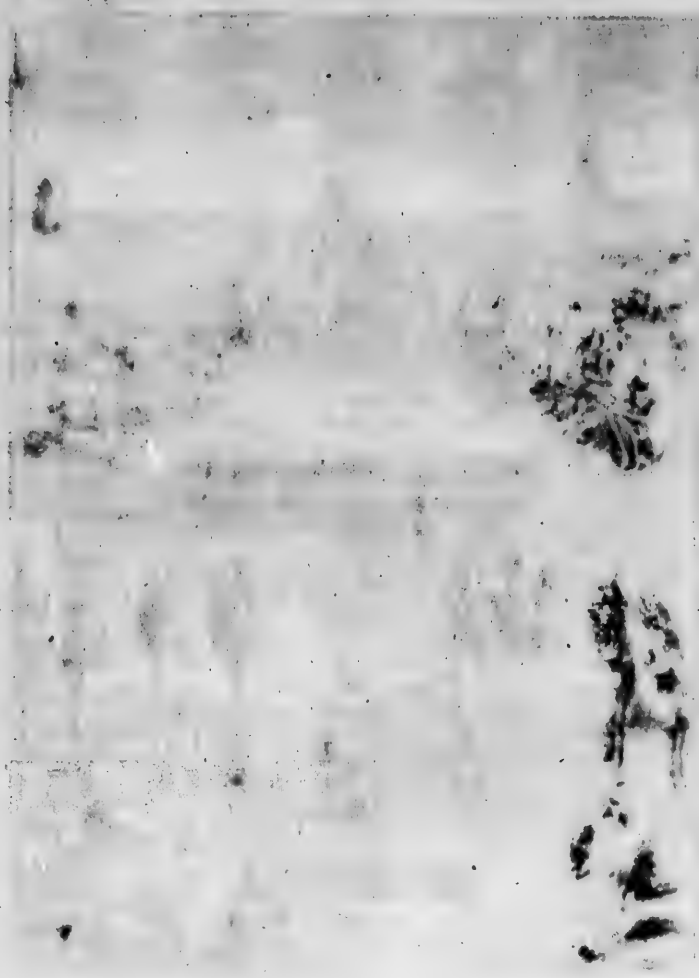
gegeven
yd uit
an een
nee zy
kosten
en ge-

niemand
ontocht
fangen.
an zyn

enige
n eeni-
de Ou-
an zit-
, zegt
n, zyn :
ndermo-
l onge-
n. l-in-
eft daar
ak ne-
zonder

over 't
loofden
den, en
rs goed
e, die
en, vol-
die het
zonder

n voor-
an, die
ren wat
n belan-
oor hun
e goede
gen van
hun

hun kant over
tot de Vrede be-
slagen gehouden
ten met antwoor-
zomtyds kort da-
gen, die op hun-
den alle de voer-
den.

Zo het gevoel
overhand behou-
deren red hen n-
als zo lang de za-
laste besluit ge-
dikwils op hun
hatelykheid van
heid en vertrou-
geven, en ze op
omhals te laten
verbranden, en
lrokoizen eenige-
dien de Graaf v-
had, en zy zoud-
niet by de Engels-
den dat dit maar

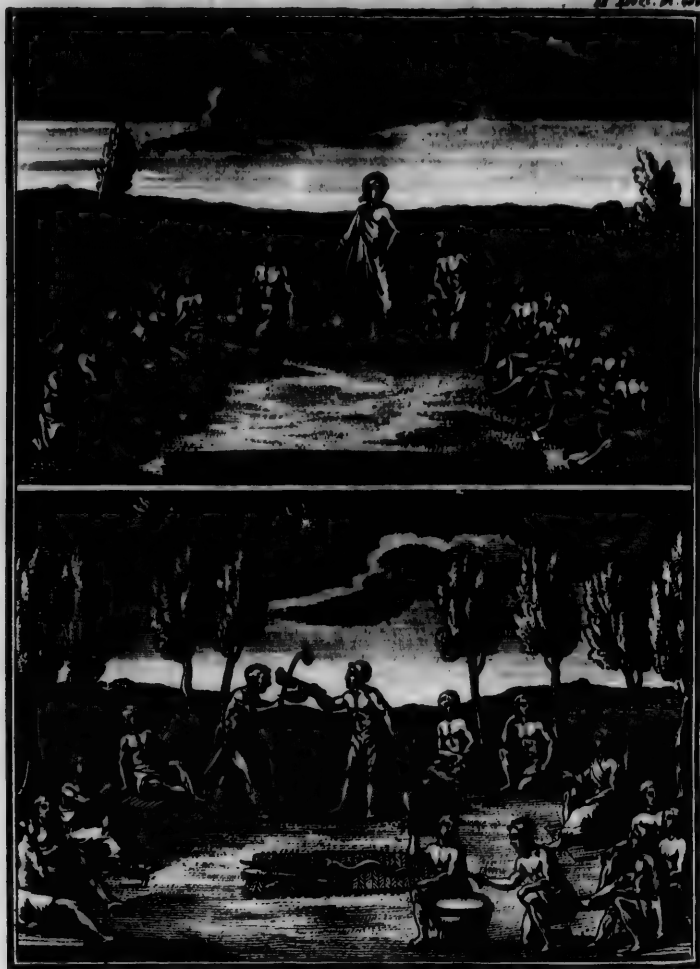
Het recht der
Natiën die hoge
oevers van Missis-
sippi, daar de lro-
onder aan den vi-

T W

Vader Marqu-
den Heer J-
gaan zynde om o-
door Kanada na-
vloed Mississippi d-
fiana kreeg, die
besproeit worden
(dat is te zeggen
la Salle op zyn
Land ging neme-
en veertig mylen
hem noemt, af-
vervielen ontren

De schoonheid
dat zy ergens o-
stroom afdryven
na hun rekening
af. Maar geme-

I I. D

hun kant over deze voorstellingen, en veronderstelt zynde dat zy tot de Vrede besluiten, zenden zy na eenige dagen geheime raads-
slagen gehouden te hebben, en openbare maaktyden, de Afgezant-
ten met antwoord op hun vraag weer te rug, of wel zy lieten za-
zomtyds kort daar na door andere Ambassadeurs van hun kant vol-
gen, die op hun mat door een byna even groot getal van halsban-
den alle de voorstellen, die zy gedaan hebben, geen beantwoor-
den.

Zo het gevoelen van den oorlog voor te zatten in den Raad de
overhand behoud, wee dan de Ambassadeurs! het recht der Vol-
keren red hen niet, en men heeft geen eerbied voor hun karakter
als zo lang de zaak noch onafgedaan hangt: maar zo dra men het
latste besluit genomen heeft, breekt men hun den hals, en dat
dikwils op hun mat zelfs, hoewel het gebruikelijker is, om de
hatelykheid van een daad te ontgaan, die de rechten van gelyk-
heid en vertrouwen schend, hun op een eerlyke wyze afscheyd te
geven, en zo op den weg, eenige dagreysen van het Dorp af,
omhals te laten brengen. 't Is geen gebruik de Ambassadeurs te
verbranden, en ze als Slaven te handelen. Evenwel verbranden de
Irokoizen eenige van die genen, die den Ridder d'O verzeil hadden,
dien de Graaf van Frontenac hun als Ambassadeur toegezonden
had, en zy zouden hem misschien zelfs verbrand hebben, zo hy
niet by de Engelschen gevlucht was, maar de Irokoizen beweerd-
den dat dit maar repêtaille was.

Het recht der Volkeren word veel meer in acht genomen by de
Natiën die hoger op wonen na de kant van Louisiana, langs de
oevers van Mississippi, die het gebruik van de Vrede-kalumet heb-
ben, daar de Irokoizen en de andere Wilden ontrent Quebec, en
onder aan den vloed van St. Laurens niet afweten.

TWEEDE HOOFSTUK.

Vader Marquette, een Zendeling der Jezuïten te Kanada, met
den Heer Joliet, een Franschman van Kanada, scheep ge-
gaan zynde om ontdekkingen in de West-zee te doen, en een weg
door Kanada na China te zoeken, was de eerste die tot den groten
vloed Mississippi doordrong, en de kennis van de Natiën van Loui-
siana kreeg, die door de landen, welke door deze grote rivier
besproeit worden, verstroot zyn. Het was op den 17 Juni 1673
(dat is te zeggen zeven of acht jaren voor dat de Heer Cavalier de
la Salle op zyn voetspoor in name des Konings bezitting van dat
Land ging nemen) dat zy, na den vloed St. Laurens opgevaren,
en veertig mylen op den vloed *Quiconsin* of *Misconsin*, gelyk hy
hem noemt, afgelegd te hebben, op een anderen veel groteren
vervielen ontrent op 42 en een halve graden Noorderbreette.

De schoonheid van deze grote Rivier hun valt doende besluiten,
dat zy ergens ontlasting in zee moest hebben, lieten zy zich den
stroom afdryven, en voeren daar in der daad op tot den 34. graad,
na hun rekening twee of drie dagreysen van den golf van Mexiko
af. Maar gemerkt hebbende dat de loop van dien stroom hen van

hun eersten weg afleydde, en de vrees voor de Spanjaarden hen belet hebbende om tot deszelfs mond te dalen, namen zy een besluit om dien weer op te varen, en keerden door het land der Ilinenzen na Missilimakinak, en van daar na Quebec, daar zy van de byzonderheden hunner ontdekking verslag deden.

In de Reysbeschryving, die men toen liet drukken, geeft ons Vader Marquette kennis van het Vrederied, en nademaal hy de eerste is die 'er van gesproken heeft, en ook die 'er het beste van schryft, zal ik uit hem halen 't geen ik hier ga ter neder zetten.

Op den 25 Juni van het zelfde jaar aan den oever van den vloed Mississippi enige voetstappen van menschen en een gebaant spoor gezien hebbende, besloten zy dat te volgen, en een avontuur te beproeven dat hachelyk genoeg was voor twee menschen alleen, die zich aan de genade van een woest en onbekent volk bloottelden. Zy waren niet lang zonder drie Dorpen te ontdekken. Zy bevalen zich aan God, en in stilte voorttrekkende quamen zy zo dicht by een van de Dorpen zonder ontdekt te worden, dat zy de Wilden hoorden spreken.

Oordelende dan dat het tyd was om zich bloot te geven, schreeuwden zy uit al hun macht, en hielden zich stil om af te wachten wat hier af komen zoude. Op dit geschreeuw liepen de Wilden met hopen hunne hutten uit, en hen voor Europeanen kennende, zonden zy vier Gryzaarts, om met hen te spreken.

Twee onder hen hadden Tabakspypen in de hand, die fraai opgeschildt en met verscheide veren versiert waren. Zy traden met manhafte schreden, en hun pypen na de Zon opbeurende, scheen het of zy die tot roken wilden nodigen, zonder evenwel het minste woord te spreken. Zy brachten langen tyd door om den korten weg van het Dorp tot hen toe af te leggen. Eindelijk by hen gekomen zynde, bleven zy stil staan om hen met opmerking te beschouwen. De Pater door deze plechtigheid, en door hun stoffe kleren gerust gestelt zynde, sprak hun het eerste toe, vragende wie zy waren; waarop zy antwoordden dat zy Ilinenzers waren, en tot een teken van Vrede boden zy hun de pypen aan om te roken, vervolgens nodigden zy hen om in hun Dorp te komen, daar zy met ongedult van een ieder verwacht wierden.

Aan de deur van de hut, daar zy zouden ontvangen worden, stond een oud man, die hen in wonderlyk postuur, maar by hen op het ontvangen van alle vreemdelingen in gebruik, verwachtte. Deze man stond overend, en gants nakent, met de handen uitgestrekt en na de Zon opgeheft, als of hy zich voor der zilver stralen had willen hoeden, die evenwel tusschen zyn vingeren door op zyn gezicht schenen. Toen zy dichte by hen gekomen waren, maakte hy hun dit compliment. „Wat is de Zon schoon, Fransch-„ man, als gy ons komt bezoeken! ons gantsche Dorp verwacht „ u; gy kunt in Vrede in alle onze hutten treden.“

Hier op geleyde hy hen in de zyne, daar een deel menschen waren, die de ogen op hen uitkeken, en die evenwel gants stilzwegen. Men hoorde alleen deze woorden, die zy hun van tyd tot

tot tyd met e

„ders dat gy

Na dat zy pl

lyke beleefthei

niet weigeren

noeg als men z

Onderwyl d

om hun eer aan

hoofd der Iliner

raad met hen

zelschap na toe

dorp gezien ha

den omgang die

gelegen, hebb

de wegen op he

om om ze noch

geraas, en met

Het Opperho

midden van twe

kent, houdende

Aanspraak met v

Kalumet aan, e

alle beleeftheden

gewoon is te doe

Het gantsche

gencheit houdend

waar op het Opp

de.

De Raad wierd

rechten bestond,

hun Ceremonieel

tel met Sagamité

lepel vol daar van

ter in den mond

hand verscheen 'e

Ceremonie-meest

uit te doen, en d

flak hy hun die i

het derde gerecl

slacht had, maar

nam men dat wee

Verhaal
uit Va-
der Mar-
quette,
Zende-
ling der
Jezuiten

Na de maaltyd
Onderwyl dat zy
Volk vermaande
len, men bood h
ken van Beere en
rarigheden zyn d
perhoofd, en nam

tot tyd met een zachte ſtem toefpraken. „ Dat is goed, broe-
„ ders dat gy ons komit bezopen.

Na dat zy plaats genomen hadden bewees men hun de gewoon-
lyke beleeftheid van hun Kalumetten aan te bieden. Men moet ze
niet weigeren, zo men niet voor vyand wil paſſeren, maar 't is ge-
noeg als men zich maar gelaat te roken.

Onderwyl dat de Ouden de een na den ander na hen rookten
om hun eer aan te doen, quam men ze uit namen van het Opper-
hoofd der linnenzen verzoeken om in zyn Vlek te komen, daar hy
raad met hen wilde houden. Zy gingen 'er met een goed ge-
zelschap na toe; want deze Volkeren, die nooit Franchman in hun
dorp gezien hadden, en hen niet als by reputatie kenden, en door
den omgang die zy met de Naticen, na de kant van Miſſilimakinak,
gelegen, hebben, lieten niet na hen aan te zien: zy gongen langs
de wegen op het gras leggen, zy liepen voor uit, en keerden weer-
om om ze noch eens te zien, dit geſchiede evenwel alles zonder
geraas, en met tekens van de eerbied die zy voor hen hadden.

Het Opperhoofd wachtte hen aan den ingang van zyn hut, in 't
midden van twee Gryzaarts: zy ſtonden alle drie overent en na-
kent, houdende de Kalumet opgelicht na de Zon. Hy deed een
Aanſpraak met weinig woorden, verwelkomde ze, bood hun zyn
Kalumet aan, en deed ze roken zo dra zy in de hut traden, daar zy
alle beleeftheden ontfongen, die men in diergelyke gelegenheden
gewoon is te doen.

Het gantſche gezelschap vergadert zynde en een diepe ſtilzwy-
genetheid houdende, ſprak hen de Pater door vier geſchenken toe,
waar op het Opperhoofd der linnenzen door drie andere antwoord-
de.

De Raad wierd door een groot feſtyn gevolgt, dat in vier ge-
rechten beſtond, daar men moest van eten, zich al de wetten van
hun Ceremonieel onderwerpde. Het eerſte was een grote ſcho-
tel met Sagamité, die in 't vet dreef. De Ceremonie-meester een
lepel vol daar van in de hand houdende, ſtak die driemaal den Pa-
ter in den mond, en deed het zelfde aan den Heer Joliet. Nader-
hand verſcheen 'er een twede ſchotel daar drie viſſchen in lagen; de
Ceremonie-meester nam 'er eenige ſtukken van, om 'er de graad
uit te doen, en daar op geblazen hebbende om ze koud te maken,
ſtak hy hun die in den mond, gelyk men de vogeltjes doet. Voor
het derde gerecht bracht men een groten hond, dien men ge-
ſlacht had, maar vernomen hebbende, dat zy daar niet van aten,
nam men dat weer weg. Eindelyk het vierde was een ſtuk *Pifi-
kion* of van een woud-os, waar van men hun de vetſte brokken in
den mond ſtak.

Na de maaltyd moeſten zy de hutten van het Dorp bezichtigen.
Onderwyl dat zy overſtraat gongen, was 'er een die gedurig het
Volk vermaande van hen aan te kyken, zonder hen laſtig te val-
len, men bood hun overal gordels, koullebanden en andere wer-
ken van Beere en wild Oſſenhair gemaakt, aan, dat de eenigſte
narigheden zyn die zy hebben. Zy ſliepen in de hut van het Op-
perhoofd, en namen 's anderendaags aſſcheyd van hem. Hy ver-
zel-

Vreemde
ceremo-
nien
omtrent
hem ge-
pleegt.

zeldze met meer als zes hondert personen, die elk om 't zeerst door allerly soorten van betuigenissen van vriendschap hun wat vreugde zy door hun bezoek ontfongen, betoonden.

Vader Marquette na in 't kort een denkbeeld van de linnenzers en hun Zeden gegeven te hebben, spreekt vervolgens van de Kalumet op deze wyze.

Besbry-
ving van
het vre-
sied.

„ Zy hebben niets heiligers en dierbaarders. Men bewyft de scepters der Koningen zo veel eer niet als zy dit riet aan doen. Hy schynt de God van Vrede en Oorlog te zyn, en leven en dood in zyn handen te hebben. 't Is genoeg dit Ried by zich te hebben en het te laten zien, om veilig midden door de vyanden te wandelen, die in het hevigitte van het gevecht de wapens neerwerpen, wanneer hun dit vertoont word. Hierom gaven 'er my de linnenzen een, om voor vrygeleyde by de Natien te dienen, die ik in myn tocht moest doortrekken. Daar is een Kalumet voor de Vrede, en een voor den Oorlog. Zy bedienen 'er zich ook van om hun geschillen by te leggen, om hun verbintenissen te bekrachtigen, en om tegen vreemdelingen te spreken.

„ Het bestaat uit een rodesteen, die zo glad is als marmer, en zodanig doorboort, dat het eene end dient om tabak in te stoppen, en het ander in een handvatzel sluit, dat een stok is van twee voeten lang, zo dik als een ordinaar ried, en van binnen hol. Het is vertiert met het hooft en hals van verscheyde vogels, wier veeren heel fraai zyn; zy hangen 'er ook grote rode, groene en andere pluimen aan, daar het van alle kanten mee omwonden is. Zy maken 'er werk van, om dat zy het voor de Kalumet van de Zon aanzien, en inderdaad zy bieden ze de Zon aan om te roken, wanneer zy stilte, regen, of mooi weer verlangen; zy maken zwaarigheid zich in 't begin van den zomer te baden, of nieuwe vruchten te eten, voor dat zy 'er mee gedanst hebben. Zie hier hoe zulks in zyn werk gaat.

„ De Kalumetdans, die onder deze Volkeren zeer beroemt is, word niet als om gewichtige oorzaken gehouden; zomtyds om de Vrede te bekrachtigen, of om zich tot eenigen groten oorlog te verenigen, op andere tyden voor een algemeen vreugdefeest. Nu eens houd men die ter eeren van een Natie, die men daar by nodigt, dan eens ter welkomst van de een of de ander aanzienlyk persoon, als of zy hem op een Bal of Komédie wilden onthalen. 's Winters geschied deze plechtigheid in een hut. 's Zomers op het open veld. De plaats verkoren zynde omringt men die met bomen, op dat al de toekykers onder derzelver schaduwe voor het steken der Zon zouden bevryd zyn. Men spreidt op 't midden van de plaats een grote bieze mat, die met verscheyde kleuren beschildert is, deze dient voor een tapyt om daar met eerbied den God van dien genen, die den Dans geeft, op te plaatzen. Want ieder heeft zyn God, dien zy hun *Manitou* noemen. Dit is een Slang, een Vogel, een Steen, of iets diergelyks, daar zy van gedroomt hebben, en daar zy al hun vertrouwen voor den goeden uitflag van hun oorlog, jacht, en visschery op stellen. Dicht by dezen *Manitou* en aan zyn rechter

ter zy legge
„ Men maakt
„ waar van zi
„ de knods
„ De zaken
„ derende, ne
„ aanzienlyk
„ mannen en
„ ben, en die
„ de genodig
„ moet op zyn
„ kende doed
„ hy hem wie
„ den Dans in
„ eerbied de
„ sleunende, o
„ liederen. H
„ hy ze eens a
„ en dan bied
„ dan eens bu
„ vleugels uit
„ aan den mor
„ les op de ma
„ De tweede
„ ker voort van
„ Zang komt
„ te zamen over
„ De Dansie
„ wapens, die
„ uit om op he
„ boog en pyl
„ den ander aa
„ weren: dit sc
„ altyd op de n
„ der verweert
„ ze af; de ee
„ vluchter om,
„ op de maat e
„ en trommels
„ Vrankryk zo
„ De derde v
„ de gene, die
„ gevecht ge-e
„ haalt hy de V
„ winningen di
„ zen, en de g
„ genen te belo
„ hem een sch
„ hebbende gaa
„ derden, en z

ter zy leggen ze de Kalumet, tot wiens eere dit feest geschied
 „ Men maakt als een wapenpraal, en men legt de wapens ten toon
 „ waar van zich de krygshelden dezer Natie bedienen, te weten
 „ de knods, de heirbyl, den boog, den pylkoker, en de pylen.

„ De zaken dus geschikt zynde, en het uur van den Dans na-
 „ derende, nemen die gene die benoemt zyn om te zingen, de
 „ aanzienlykste plaats onder deze bomen in. Hier toe worden de
 „ mannen en vrouwen verkoren, die de schoonste stemmen heb-
 „ ben, en die volmaakt wel over een stemmen. Daar na gaan alle
 „ de genodigden in 't rond onder deze takken zitten, maar ieder
 „ moet op zyn aankomst den *Manitou* groeten, 't geen hy al smo-
 „ kende doed, blazende den rook uit den mond op hem, als of
 „ hy hem wierook toezwaide. Hier na verschynt de leyder van
 „ den Dans in 't midden van de vergadering, en neemt strak met
 „ eerbied de Kalumet, en dezelve met beyde de handen onder-
 „ steunende, doet hy die op de maat dansen, op 't geluid van de
 „ liederen. Hy maakt 'er allerly vreemde figuren mee, dan toont
 „ hy ze eens aan de vergadering, draaiende ze gints en herwaarts,
 „ en dan bied hy ze de Zon aan, als of hy die wilde doen roken;
 „ dan eens buigt hy die na de aarde, dan strekt hy derzelver
 „ vleugels uit als om te vliegen: op andere tyden nadert hy die
 „ aan den mond der toekykers op dat zy roken; dit geschied al-
 „ les op de maat, en is als de eerste intrede van het Ballet.

„ De tweede bestaat in een gevecht, dat op 't geluid van een zer-
 „ ker soort van trommel gehouden word, welke in plaats van den
 „ Zang komt, of zelfs daar onder geroert word, stemmende wel
 „ te zamen over een.

„ De Danser geeft een van de krygshelden een teken om de
 „ wapens, die op de mat leggen, op te nemen, en nodigt hem
 „ uit om op het roeren der trom te vechten; deze nadert, neemt
 „ boog en pyl met de heirbyl, en vangt het Tweegevecht tegen
 „ den ander aan, die niets als de Kalumet heeft om zich te ver-
 „ weren: dit schouwspel is zeer vermakelyk, voor al om dat het
 „ altyd op de maat geschied; want de een is de aanvaller, de an-
 „ der verweert zich; de een brengt een slag aan, de ander keert-
 „ ze af; de een vlucht, de ander vervolgt hem; dan keert de
 „ vluchter om, en doet zyn vyand weer wyken, 't geen zo wel
 „ op de maat en vaste passen geschied, na het geluid der stemmen
 „ en trommels, dat dit voor een aartige intree van een Ballet in
 „ Vrankryk zou kunnen doorgaan.

„ De derde vertoning bestaat in een lange redevoering, welke
 „ de gene, die de Kalumet in de hand heeft, houd. Want het
 „ gevecht ge-eindigt zynde zonder dat 'er bloet gestort is, ver-
 „ haalt hy de Veldslagen waar in hy zich bevonden heeft, de over-
 „ winningen die hy behaalt heeft; hy noemt de Natien, de plaat-
 „ zen, en de gevangens die hy daar gemaakt heeft, en om den
 „ genen te belonen die de meester van dezen Dans is, vereert hy
 „ hem een schone bever-rok of iets anders: en het aangenomen
 „ hebbende gaat hy de Kalumet een ander aanbieden, die aan een
 „ anderen, en zo in 't rond, tot dat zy alle hun plicht gedaan heb-
 „ bende

Kalu-
met-
dans.

„bende, de Voorzitter van de Vergadering dezelfde Kalumet aan
„de Natie schenkt, die tot deze plechtigheid genodigd is, tot te-
„ken van den eeuwigdurenden Vrede, die 'er tusschen deze twee
„Volkeren zyn zal.

Vader Marquette verhaalt vervolgens een van de liederen, die men op de Kalumet zingt, waar aan zy; zegt hy, een zekeren toon geven, die men met noten niet wel verbeelden kan, en die 'er evenwel al de bevalligheid aan geeft. Ik heb in der daad aangemerkt, dat de zangen van de Bovenlandsehe Natien meer weluidendheid hebben als die der Irokoizen en andere Wilden, die dicht by Quebec wonen.

Na den oorlog die men in deze laatste jaren tegen de Outagamis, anders de Vossen genaamt, voerde, schonk men een Slaaf van deze Natie aan de Wilden van de plaats daar ik myn Zendesingschap bekleedde, die hem het leven schonken, volgens de gewoonte der Christen Wilden. Deze Slaaf deed hun hult krygen in deze Kalumet-dans, en onze luiden waren 'er als gek na.

Zy quamen hier toe dikwils in de hut te zamen, daar hy in de familie aangenomen was, om hem te zien dansen en te horen zingen. Ik bleef 'er zelf alte mets by, vindende noch niets quaads in deze plechtigheid van de Kalumet, die ik niet kende, en ik schepde 'er veel vermaak in. Maar 't geen my 't wonderlykst voorquam, is dat hy onder 't zingen niet als het enkel woord *allé-luia* uitte, sprekende de *u* als de Italianen (*ou*) uit, en spleetende het woord in twee gelykt delen op deze wyze *Alle-huia*. Hy herhaalde dikwils het eerste, en daar na het tweede, vallende van het een op het ander, en ze elk in 't byzonder langs verscheyde tonen van een muziek rollende, dat redelyk bevallig was. Lescarbot schryft, dat hy dit zelve woord in de Gezangen der Souriquenzen gehoord had. Ik weet niet wat betekenis dit woord in hun taal mag hebben.

Het
woord
Alléluia
in de ge-
zangen
der Will-
den
door on-
zen
Schry-
ver op-
gemerkt
*Lescar-
bot, Hist.
de la
Nouv.
Franc. liv
3 ch. 6.*

DERDE HOOFSTUK.

Verge-
lyking
vande
Kalumet
met den
Slangen-
staf van Mer-
kurius.

Niets verbeelt beter den Slangenstaf van Mercurius als het Vrede-ried. Mercurius was een uitheemsche Godheid ten opzigt van de Grieken, die dezelve van de Egyptenaren en andere barbaarsche Volkeren ontleent hadden. Hierom is het niet om te verwonderen dat de Grieken hem door Fabeln onkenbaar hebben gemaakt, en dat zy zelfs verscheyde zaken, die dezen God raken konden, niet geweten hebben. In den Zinnebeeldigen Godsdienst der Ouden was de overeenkomst van Jupiter en Mercurius met de menschen na allen schyn in haar oorsprong niet anders als een verborgenheid, die hun het Opperste Wezen verbeeldde, dat hun de plicht op ley om elkander, schoon vreemt zynde, in de plichten van den burgerlyken omgang eerbied te bewyzen; om het recht der Volkeren als geheiligd aan te zien; om het in luiden te eren, die met een inzicht van Vrede zich in hun handen quamen stellen, om hun geen onglyk te doen, en voor al om hun de gezwore trouw te houden.

In

In dezen zin
andere gezond-
zels aangezien
wegen den He-
ter handen stel-
zantschap gelyk
Derzelve figuur
tekens van den

Misschien wi-
aanwenden moe-
mee hy omwon-
zy in hunne on-
nuten hadden
zy aan alle natie-
„ Dit was Etha-
„ zorg der ond-
„ staf van Mer-

De Kalumet
't is een stok by
men verciert, o-
hy in een der p-
word. Daar ont-
me gelykenis van
aan de Caduceus
en zinnebeelden
Wilden dit pun-
nen kan, zynde
af en toe kan de
hebben de Griek
het wezentlykst
den.

Dat is deze p-
heb, een waar
kome offerande
bied byzet, waa-
ligheid der Eder-
zyn, op de zelve
waren.

Wanneer ik z-
staf deze pyp va-
Altair is, waar
de Zon doen, s-
dat ik 'er van he-
een en het zelve
voorkomen, die
aan deze Roe-
die gene te bere-
kleed waren, in
lig Zinnebeeld v-

Men vind het

II. D

In dezen zin wierden die gene, die van de eene Natiën tot de andere gezonden wierden, enigermaten als Afgezanten van Jupiter zelfs aangezien, dat is te zeggen als personen, die onmiddelyk van wegen den Heere gezonden wierden. De Slangenstaf, dien men hun ter handen stelde, was hun vry-geleyde, en het teken van hun gezantschap gelyk noch hedendaags de staf der Wapen-Koningen. Deszelfs figuur was zinnebeeldig; de Vleugels en de slangen zyn tekenen van den Godsdienst.

Misschien wilden zy door deze vleugels de naarstigheïd, die zy aanwenden moesten, betekenen, en misschien dat de slangen, waar mee hy omwonden was, de voorzichtigheïd betekende, waar mee zy in hunne onderhandelingen moesten te werk gaan. De Argonauten hadden op hun tocht hun Herout en hun Ambassadeur dien zy aan alle natiën, die zy op den weg ontmoetten, afvaardigden. Dit was Ethalides, een vaardig en naarstig Afgezant, dien zy de zorg der onderhandelingen hadden toevertrouwd, en dien zy den staf van Mercurius in handen gaven.

De Kalumet gelykt enigermaten van gedaante na den slangenstaf: 't is een stok byna van de zelfde lengte, hy is altyd met grote pluimen verciert, of zomtyds met hele vleugels als de Caduceus, gelyk hy in een der platen van de nieuwe Historië van Verginia verbeeld word. Daar ontbreekt zo 't schynt niets aan de Calumet tot volkomene gelykenis van het zinnebeeld als de gekroonde slangen, die altyd aan de Caduceus door de Grieken en Romeinen in de Stantbeelden en zinnebeelden van Mercurius behouden zyn. Maar indien de Wilden dit punt van gelykenis niet hebben, dat onverschillig schynen kan, zynde misschien maar een van die cieraaden, die men 'er af en toe kan doen, volgens de zynlykheid en aart van ieder Natie, hebben de Grieken en Romeinen van hun kant aan den slangenstaf het wezentlykste, dat de Kalumet van vrede heeft, niet behouden.

Dat is deze pyp, welke, volgens de verbeelding die ik 'er van heb, een waar Altaar is, waar op de Wilden aan de zon een volkome offerande aanbieden: Offerande, die de Kalumet deze eerbied byzet, waaraan na den aart vanden ouden Godsdienst, de heilighheid der Eden, en het onschcenbaar recht der Volkeren verknocht zyn, op de zelfde wyze als zy eertyds aan den Slangenstaf gehecht waren.

Wanneer ik zeg, dat de Grieken en Romeinen aan den Slangenstaf deze pyp van de Kalumet niet bewaart hebben, die een waar Altaar is, waar op de Wilden noch hedendaags een Offerande aan de Zon doen, spreek ik 'er dus niet van, als volgens het denkbeeld dat ik 'er van heb, dat de Caduceus en de Calumet oorspronkelyk een en het zelfde waren. Myn gevoelen zal die gene wel gegrond voorkomen, die den naam van *μῆρ δρομῶν* of *Vuur-dragers*, die men aan deze Roe-dragers, zo ik my van dit woord mag bedienen om die gene te berekenen, die met het karakter van Ambassadeurs bekleed waren, in die tyden dat de Caduceus of Slangen-roe het heilige Zinnebeeld van hunne Zending was, willen doorgronden.

Men vind het woord *μῆρ δρομῶν* in Herodotus, in Xenophon, by Fi-

*Apoll.
Rbod. lib.
v. 640.*

*N. Hist.
de l'Asie
géné.
Planché
6.*

*Herodot.
lib. 8. n.
6.
Xenoph.
de republ.
Laced. p.
400.
Phil. de
vita Mo-
ris, lib. 1.
Pollux*

Onom.
lib. 1. Cap.
1. Signi.
24. Sui-
das

Alex. ab
Alex. lib.
5. Cap.
8. Cal.
Rhodig.
lib. 8.
Cap. 2.

Rhodig.
lib. 7.
Cap. 29.

Calu-
met
noch
nader
met den
slangen
staf ver-
geleken.

lo den Jood, in Posflux, en in Suidas. Men kan uit het gene deze oude Schryvers, en na hen Alexander ab Alexandro en Corlius Rhodiginus gezegt hebben, besluiten: 1. Dat het Priesters en Waarzeggers waren, die ter zelfder tyd den dienst van Gezanten en Herouwen waarnamen, wier perzoon zo geheiligd was, dat men voor een van de grootste misdaden aanzag het krygstrecht tegen hen te gebruiken, en hun de minste smaad aan te doen. 2. Dat zy in hun handen een Altaar droegen, *Pyranon* genaamt, en een heilig vuur, dat hun den naam van *Pyrophori* of *Vuurdragers* deed geven, en dat dit vuur hun de eerbied van de kant hunner vyanden zelfs byzette. 3. Dat men op hun raad het laatste besluit van Vrede of Oorlog nam. 4. Dat voor dat de stryd aangong zy voor de eerste Standaarden traden, om voorstellen te doen, waar op men de wapens neerley, of den stryd begon. 5. Dat de eerbied, die men voor hen had, den Overwinnaar verplichtte om alle vyandlykheid te doen ophouden, zo dra zy zich vertoonden om nieuwe voorstellingen te doen, of om te betuigen dat men zich onderwierp: zo dat om een volkome overwinning en een gehele neerlaag te betekenen, het tot een spreekwoord was geworden, dat zelfs geen *Vuurdrager* overgebleven was, om de overwinnaars de wapenen uit de hand te doen vallen. 6. Dat het een algemeen gebruik by de Grieken was, en wel in 't byzonder by de Lacedemoniers, zich van *Vuurdragers* te bedienen, en die aan het hoofd der Legers te doen trekken. Eindelyk, dat het een zo oud gebruik was, dat men die gewoonte had zelfs voor dat de Trompetters uitgevonden waren, om den aanval te blazen. De Volken van Pontus en Kappadocien hadden menigte van Waarzeggers, die men *Pyrethen* noemde, een woord waar van de betekenis op dat van *Pyrophoren* mee uitkomt? 't Is waar de Schryvers geven ons geen licht genoeg om ons te doen kennen hoe die draag-Altaaren gemaakt waren, maar het is ons genoeg dat wy in de Kalumet een waar Altaar vinden, een heilig-vuur, en een reuk-offer, namentlyk de kruiden, waar van wy reeds gezegt hebben dat de Ouden die aan de Goden offerden.

Ik heb ook in enig Schryver gelezen, dat men den Slangenstaf met hair opschikte, dat men netjes vlocht, op dezelfde wyze als men met de Calumet leeft; maar wat vlyt ik ook aangewent heb, ik heb my niet kunnen erinnern waar ik het gelezen had. Men zal dit evenwel maklyk kunnen geloven, als men overweegt dat de bywoorden, die de Schryvers aan den staf van Mercurius geven, betekenen dat hy vergult, en gants verciert was: dat volgens het gebruik der Ouden, men de hairlokken aan de Goden opofferde: en dat de Romeinen, die zich in plaats van een Slangenstaf van Olyfstakken, van yzerkruid en andere kruiden, *Sagmena* genaamt, bedienden, dezelve met wol en windelen vercierten.

In al het overige zyn de Slangenstaf en Calumet te enemaal gelyk; want de Wilden stellen vast, gelyk men in de oudheid ook deed, dat het een Zinnebeeld van Vrede voor de gene is die dezen staf aanbieden en ontfangen, en van oorlog voor die gene, die hem van de hand wyzen en verwerpen: dat hy het recht van leven en dood

dood voert. I stort: dat zy de grote ongelukken door gegeven pand als deze l wanneer men z uit de handen d de Zon is die h ze als de Oudem van Apollo gek

Nademaal er oorlog, moet n ke men gevaar heid bedrogen t van de Kalumet te gebruiken, d enigermaten daa hun verlies aan z

Een Franck had evenwel ha by wie hy was, slaan, die by de hem met al de moord, dien zy zich dan als of boden hem twa Kalumets verda woord te geven de hy hier over was. Deze de een was, die ni wiens riet de fig gefneden was; v ken van een gh maatregelen, h zich in zyn Fort zegt heeft, is d neer zy den stok millioen bestryk

V I I

DE Kalumet maar ook kurius, die om gen, die hem in dezelfde reden God der Koopli Men heeft M Dieven te maken I I. D

dood voert. Dat hy de schimmen uit de hel leyde, en daar in stort: dat zy de granschap der Goden zouden gaande maken, en grote ongelukken op hun hals halen, zo zy de trouw, die daar door gegeven is, ichonden. In der daad daar is geen zekerder pand als deze Kalumet, die gelyk Vader Marquette wel zegt, wanneer men ze in 't hevigte van 't gevecht zien laat, de wapens uit de handen doet vallen. Eindelyk de Wilden zeggen, dat het de Zon is die hun deze Kalumet gegeven heeft, op de zelfde wyze als de Ouden zeyden dat Mercurius den Slangenstaf uit handen van Apollo gekregen had.

Nademaal 'er Kalumetten van Vrede zyn, en Kalumetten van oorlog, moet men ze wel weten te onderscheyden, zonder 't welke men gevaar loopt om door zyn onachtzaamheid of onwetentheid bedrogen te worden; want de Wilden niet opentlyk de trouw van de Kalumet durvende schenden, trachten litten tegen die gene te gebruiken, daar zy enig verraad tegen willen plegen, om ze enigermaten daar voor verantwoordelyk te maken, en op dat ze hun verlies aan zich zelve te wyten hebben.

Een Fransch Officier, die de Zeden der Wilden heel wel kent, had evenwel haast in diergelyk een strik gevallen. De Siouzen, by wie hy was, waren wilens om zich van enige Wilden te ontsaan, die by dezen Kommandant gekomen waren, en zy zouden hem met al de Franschen daar hy het gezag over had, in den moord, dien zy wilden plegen, ingewikkelt hebben. Zy gelieten zich dan als of zy met hem van staatzaken wilden spreken, en boden hem twaalf Kalumets aan. De Officier, dien dit getal van Kalumets verdacht voorquam, verhaaste zich niet om zyn antwoord te geven; en in zyn Fort wedergekeert zynde, raadpleegde hy hier over met een zyner Wilden, dat een schrander karel was. Deze deed hem opmerken dat 'er onder deze Kalumetten een was, die niet als de andere met hair gevlochten was, en op wiens riet de figuur van een Slang, waar mee het omwonden was, gesneden was; vervolgens deed hy hem begrypen, dat dit het teken van een geheim verraad was. De Officier nam hier op zyn maatregelen, hy stelde het verzoek der Siouzen te leur, en hield zich in zyn Fort met al zyn volk op zyn hoede. Na men my gezegt heeft, is dit noch een gewoonlyker teken van oorlog, wanneer ze den stok van de Kalumet, tuschen de hairen in, met vermillioen bestryken.

VIERDE HOOFSTUK.

DE Kalumet is niet alleen een Zinnebeeld van Vrede of Oorlog, maar ook van den Koophandel, gelyk de Slangenstaf van Mercurius, die om deze reden de veiligheid der wegen moest bezorgen, die hem in 't byzonder toegewyd waren; en dien men om dezelfde reden een beurs in de hand geeft, om te tonen dat hy de God der Kooplieden was, en de borg van hun goede trouw.

Men heeft Mercurius verongelykt, met hem tot God van de Dieven te maken. Niets stryde 'er meer tegen de verplichting die

I I. DEEL.

W. 2

op

Twederlei soort van Kalumetten, een van vrede en een van oorlog.

Van den Koophandel,

Glasz.

sen, daar zyn familie uit bestaat, waar na dit opperhoofd met trompettengeschal zyn versproorde onderdanen van de komst der kooplieden laat verwittigen, daar zy mee handelen kunnen. Deze gekomen zynde, zien de koopmanschappen, als meissen, bylen, kammen, naalden, enz. Zo dra zy alles gezien hebben, en de ruiling klaar is, neemt ieder 't geen hem aanstaat naar zyn huis, en vertrekt zonder te betalen, zo dat de koopman alles geleverd heeft, zonder te weten aan wien, noch enige van zyn schuldenaars te zien. Eindelyk als de koopman verreizen wil, geeft het Opperhoofd door een ander trompettengeschal order om te betalen, en ieder komt en brengt getrouwelyk 't geen hy beloofd heeft.

Eindelyk daar zyn by de Wilden eenige rechten te betalen, wanneer zy reizen om handel te dryven, en de landen van een Natie doortrekken, by wie zy zich niet willen ophouden, en dat zy willens zyn verder te trekken, want de minste persoon van zyn Natie zal twintig of dertig Kanoos aanhouden, zeggende *dat by de rivier stuit*, of om dat men het lighaam van zo een Kapitein niet gedekt heeft, of op wat voorwendzel hy geven wil. Men bied in diergelyke gelegenheden geen tegenstand, maar met een geschenk is men vry.

Hoe weinig inhelig de Wilden schynen, zynze het evenwel in der daad, en zelfs sijn genoeg op hun zaken: maar zo wel als de vreemdelingen niet veilig voor hun handen zyn, die zeer licht zyn; zyn deze ook niet gedekt voor de gene die hen bedriegen willen, of zich vleyen dat zy hen bedrogen hebben, wanneer zy ontrent hen geweld gebruikt hebben, daar zy wel zien dat het vruchteloos is zich tegen aan te kanten.

Ik zal hier, voor dat ik dit artikel eindig, zeggen, dat tot hier toe de Europeanen, die met de Illinenzen en de andere Volkeren van Louisiana gehandelt hebben, zich op het voorbeeld van deze Natien van de Vrede-Kalumet hebben bedient, en dat zy deel hebben genomen aan alle de plechtigheden, die by hen in gebruik zyn om de vreemdelingen te ontfangen, om een vryen doortocht te hebben, om de veiligheid van den Koophandel te verzekeren, om de doden te bewenen, en om de knopen van de verbonden, die zy aangaan, toe te strikken. Ik weet niet wat de Zendelingen van de verchevde orders hier van denken, of zy de beweegredenen van Godsdienst, die in dit gebruik zyn opgesloten, doorgrond hebben, en of zy die gene die het waarnemen zwarigheid daar ontrent maken, dan of zy geloven het te moeten toestaan, veronderstellende, dat de Wilden overal geen Godsdienst hebben, of dat het geen oudtyds een oeffening van Godsdienst was, geen indruk meer op hun gemoed maakt, en niet meer als op den voet van een te eenemaal burgerlyk gebruik moet aangezien worden. Wat my aangaat, die weet dat de Wilden zeer bygelovig zyn, die men by hen grote overblyfzelen van het Heydendom te ontdekken, en die hier in een zeer klare Afgodery gewaar worde, ik geloof ook dat men verplicht is zyn best te doen om dit gebruik te eenemaal af te schaf-

fen, om het den Europeanen te eenemaal te verbieden; en het de Naticen te doen verlaten die ons geloof omheft hebben, of die men toebereyd om het te omhelzen.

Z

W

A M

VYFDE

Van

de meeste zaken
ben: het vlees on
daar hy zich in
dryft.

De omzwervende
visch: een deel v
ophouden langs d
het ander deel br
na te lopen.

Ik zal my hier
van jagen en vissc
vuur of in de zon
al te bekende en
Volgens myn inz
de Visschery, on

ZE:

DE WILDE N
DER
WILDE N
VAN
AMERIKA.

VYFDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Jacht en de Visschery.

Ndien de oorlog van alle de oefeningen de heerlykste is, en daar de Wilden de grootste eer in stellen, volgende hier in het algemene denkbeeld van alle de Natien, die 'er haar roem van doen afhangen; die van de Jacht en de Visschvangst zyn voor hen de gewoonlykste, om dat zy hun in het leven het noodzaaklykste zyn, en dat zy 'er de meeste zaken uithalen, die zy tot hun onderhoud nodig hebben: het vlees om te eten, de kleeren om zich te dekken, de oli daar hy zich mee besmeert, en de pelteryen waar mee hy handel drypt.

Van de
Jagt en
de Visschery.

De omzwervende volkeren leven byna niet als van vleesch en visch: een deel van 't jaar zyn zy Vissch-eters, zwervende zonder ophouden langs den oever van de zee, van de meiren en rivieren, het ander deel brengen zy in de bosschen door met wild gedierde na te lopen.

Ik zal my hier in de omstandigheden van hun verscheide wyzen van jagen en visschen niet inlaten, noch hoe ze 't vleesch voor 't vuur of in de zon braden of drogen, en tot meel maken, dat zyn al te bekende en gemene zaken, om 'er dit werk mee te vullen. Volgens myn inzicht zal het genoeg zyn te zeggen dat de Jacht en de Visschery, om zo te spreken, de eerste bezigheden der eerste men-

menschen geweest zynde, die de nood dwong om in de boschen te leven, daar het aantrek toon vol van was, of op de oevers van de rivieren en van de zee, dit gelegenheid aan de naderhand van deze buitensporige inbeelding overtuigt zynde, maakten zy zich daar een artikel van Godsdiens uit te geloven dat ieder boom een geest had, die daar in zyn verblyf hield; en dat op dezelfde wyze ieder meir, ieder rivier, ieder bron, haar Goden, Godinnen, Vliet- of Bronnimsen had, gelyk de zee behalven haar grote Goden, haar Nereiden en Tritons had. De Bygelovigheid eindelyk met der tyd toenemende, voerde men ysselyke menigte van kleine Godheden van een minderen rang in, dewelke, gelyk wy in het artikel van den Godsdiens gezegt hebben, haar wezen niet als de onwetenheid der tyden, en de vrolyke verbeelding der Dichters verschuldigt waren, diem het niets kostte Vergodingen te maken, en de menschen na hun dood in iets anders, als zy in hun leven geweest waren, te herscheppen.

TWEDE HOOFSTUK.

Van hen
Speelen
en Tyd-
kortin-
gen.

Behalven de noodzakelyke bezigheden hebben 'er de Wilden noch andere, die of tot enkel vermaak strekken, gelyk de spelen van hazard, of tot vermaak daar de gezondheid mee vermengt is, die tot de lichamelijke oefeningen behoren, om het lichaam rap en vlug te maken. Deze spelen zyn ook van de eerste instellingen der menschen, en de eerste waar van de oude Schryvers ons kennis hebben gegeven. Zy zyn ouder als de gene die Palamedes gedurende het beleg van Troje uitvond, en mischien ook als die der Lydiërs, die men de eerste vinders van alle soorten van spelen maakt, op een Historie die 'er Herodotus van maakt, of wel op de gelykenis van de woorden *Lydi* en *Ludi*; 't geen my als een zwakke gissing voorkomt.

Het bekendste spel van geluk by de Wilden, geschied met vruchten, stenen of met bikkels uit de achterste poten van een Elandt, en andere ronde kootjes van wat dier het ook zyn mag. Zy zyn ontrent tweemaal zo groot als kerliefstenen, en byna van een cyrondige form gemaakt; schoon men 'er zes zyden op kan onderscheyden, hebben zy 'er evenwel maar twee breder als de andere, die allengsjes plat worden, verliezende een weinig van haar rondheid, en waar op zy gemaklyker rusten. Een van deze zyden is zwart geschildert, en de andere geelachtig wit. Zy hebben 'er geen bepaakt getal van, men kan 'er meer of min nemen, na dat de spelers over 'een gekomen zyn. Evenwel overschryden zy het getal van acht niet, en nemen 'er meesten tyd zes. Zy werpen deze kootjes in een houte zeer effe schotel met brede randen, en aan de holle en bolle zyde zeer uitgerond. Deze schotel heeft byna de gedaante van een hak daar men zich op de schepen van bedient. Zy schudden deze stenen langen tyd in de schotel om, en na ze dus gehutzelt te hebben, zetten zy de schotel op de mat neer, staande

of-
de
na-
en
as-
k-
ic-
op
n,
ar
eid
gte
yk
en
der
gen
in

den
de
ver-
lic-
rste
ry-
Pa-
ook
van
, of
my

ach-
en
on-
ron-
ney-
die
eid,
wart
be-
peel-
getal
deze
aan
byna
ient.
ia ze
ceer,
ande

staande met de
springen.

Zy geven 'e
rond doet lopen
ze gedraaide sch
zy met de hand
keren of vallen.

Zomtyds, z
stenen maar in
grond neer ges
Maar men ziet z
zyn een weinig
van een ander,
waar van Vader

„ dat zy ook op

„ taarling-spel,

„ bruiken. Hi

„ maakt, op da

„ kunnen rullen

„ lingen hutzelt

„ gaten boven l

„ twee op de an

„ ten of der ond

„ Schoon 'er op

„ zyn, de ene wi

„ nigte van kombin

„ duren, en verma

„ verzoet, als de e

„ Men ziet de een

„ zomtyds komen

„ ken. Vooraf leg

„ Overwinnaar na

„ dat men 'er in di

„ guldens ziet. Ik

„ niet alleen al wa

„ in het hartje van

„ ook hun vryheid

„ niets om gojen

„ zommige bereyde

„ spel.

„ 't Is een van de

„ len, zo yverig er

„ schotel houden vo

„ zeggen dat zy al

„ den dans, en alle

„ als of zy alle hand

„ speelders de scho

„ hand wedden uit

„ wensch, dien zy

„ I I D

staande met de schotel zelfs tegen den grond, om de stenen te doen springen.

Zy geven 'er ook een draai aan, die dezelve langen tyd in 't rond doet lopen, en zy helpen de beweging, die de stenen in deze gedraaide schotel ontfangen, noch door een klein windje, dat zy met de handen maken, om ze, zo als zy het verlangen, te doen keren of vallen.

Zomtyds, zonder zich van schotel te bedienen, gojen zy de stenen maar in de hoogte, en laten ze op een huid, die op den grond neer gespreyd is, of op een syne mat weer neer vallen. Maar men ziet zelden andere als vrouwen dus spelen, en de bikkels zyn een weinig groter als de andere. Dit spel verscheelt weinig van een ander, dat by de zwarten van Afrika in gebruik is, en waar van Vader Labat dus spreekt. „Het spel dat zy spelen, en dat zy ook op de Eylanden ingevoerd hebben, is een soort van taarling-spel, het bestaat uit vier schulpen, die zy tott geid gebruiken. Hier in is aan de bolle zyde expres een gat in gemaakt, op dat zy zo gemaklyk op deze zyde als op de andere kunnen rusten. Zy schuddenze in de hant; gelyk men de taarlingen hutzelt, en gojen ze op een tafel. Zo al de zyden met gaten boven leggen, of onder, of twee op de eene wyze en twee op de andere, wint de speelder, maar zo het getal der gaten of der onderste zyden oneven is, heeft hy verloren.

Schoon 'er op de stenen of bikkels maar twee kanten getekent zyn, de ene wit, de andere zwart, kunnen 'er evenwel een menigte van kombinationen uitkomen, die de party lang kunnen doen duren, en vermaak bybrengen. De Wilden zyn zo zeer op dit spel verzoet, als de ergste Dobbelaars by ons op de stenen zyn kunnen. Men ziet de eene helft van het dorp tegen de andere spelen, en zomtyds komen de naburige dorpen by een, om een party te maken. Vooraf legt men de pelteryen, het porcelein en alles wat de Overwinnaar na zich trekken zal ter neer, niet zelden gebeurt het dat men 'er in die gelegenheden ter waarden van vyf of zes duizent guldens ziet. Ik heb ergens gelezen dat 'er particulieren zyn, die niet alleen al wat zy in de wereld hebben daar meê verliezen, en in het hartje van den winter naakt weer naar huis keren, maar die ook hun vryheid voor eenigen tyd verpanden: ook verzuimen ze niets om gojen te krygen die hen gelukkig kunnen maken, en zommige bereyden zich door eenige dagen streng te vasten tot het spel.

't Is een van de grootste vermaken van de wereld hen te zien spelen, zo yverig en verhit zyn ze. Schoon 'er maar twee zyn die de schotel houden voor de twee weddende partyen, kan men evenwel zeggen dat zy alle te zamen spelen. Deze zyn maar leyders van den dans, en alle de andere volgen de bewegingen, die zy maken, als of zy alle hand aan 't werk hadden. Onderwyl dat een van de speelders de schotel hutzelt, schreeuwen alle de gene die op zyn hand wedden uit eene keel, herhalende zonder ophouden den wensch, dien zy voor de verfen het leggen der stenen doen; alle

die van de tegenparty schreeuwen ook van hun kant; roepende net om het tegendeel. Zy spreken hun woorden met een ongelooflyke levendigheid en rapheid van tong uit, en zomtyds breken zy ze noch af; ondertusschen slaat de een en de ander zich zelve op de borst, geeft zich vervaarlyke muilperen, en dat met zo grote hevigheid, dat, schoon zy half naakt zyn, zy ten eersten aan 't zweten, als of zy sterk gekaatst hadden, of eenige andere noch geweldiger oeffening hadden gehouden.

De verhandelingen die de Geleerden over de woorden *Tali*, *Tessera*, *Calculi*, gemaakt hebben, die men dikwils zonder onderscheyd de een voor de andere gebruikt heeft, hebben ons drie verschillende spelen doen onderscheyden; zo dat wy hedendaags menen te weten, dat het spel met de *Tali* een bikkelspel was, 't welk zedert langen tyd in Europa niet meer schynt in gebruik te zyn; dat de *Tessera* het taarlingspel was: en de Geleerden schynen vast te stellen, dat het geen in oude tyden *Indus calculorum* genoemd wierd, voor het hedendaagsche verkeren moet opgenoemen worden.

Het spel der Wilden dat ik beschreven heb is klaar dit bikkelspel of *Iusus talorum* der ouden, 't geen ik genoegzaam uit de aanmerkingen menen te kunnen beschryven, die de Geleerden; die over deze stof geschreven hebben, daar over gemaakt hebben, en in 't byzonder Caelio Calcagnini, Julius Caesar Boulanger, en Adrianus Junius, die deze stof het beste verhandelt hebben. 't Geen zy 'er van gezegt hebben zal dienen om myn gissingen te gronden, en de beschryving die ik 'er van gemaakt heb zal misschien de hunne helpen ophelderen.

Dit spel had zyn naam gekregen van een klein * kootje, dat in de enkel van de achterste poten van byna alle de dieren die een gespleten voet hebben, gevonden word, en dat by de Latynen *Talus* genoemd by de Grieken genoemd word.

Dit kootje was misschien de eerste stof waar van men zich bediende om die bikkels, waar mee men speelde, te maken, en zy bleven den naam daar van behouden, schoon men 'er naderhand niet alleen allerlei soorten van ronde beentjes toe gebruikte, maar ook allerlei andere stoffen † gelyk de metalen, yvoor, en zelfs steenen van vruchten, gelyk Dadels van Palmbomen, enz.

De *Talus* of de *Astragalus* verschilde veel van den dobbelsteen of taarling; want deze heeft zes vierkante zyden, te eenemaal egaal, zo dat hy evengemaklyk op ieder van zyn zyden leggen kan.

De

* *Calcagnini de Talorum ludo*, p. 188. Est autem Talus proprie bisulcorum in suffragine pedum posteriorum ossiculum, non rotundum plane, sed rotunditatis tamen parte magna particeps, &c.

Talum cum esse apud Latinos quem Græci vocant Astragalum ita certum est ut vix probatione indigeat... Plinius Lib. 34. Ubi de Polycleto verba facit. Fecis, inquit, & distrigentem se & nulum telo incessentem, duoque pueros item nudos talis ludentes, qui vocantur Astragalizontes.

† Tali aurei apud Apoll. Rhod. lib. 3. ex cornu, vel ossi, vel talo Hinnuli, apud Callim, ex dactylo Palmæ, Athen. lib. 5. Eburnei Propert. lib. 2.

Het bikkelspel met de Iusus talorum der ouden verzeiken.

De *Astragalus* * zeggen ook wel meer of minder malkander te ko

De twee uite noemde, en we rondste toelopen op kon ruiten als den dat de bikkels rige bikkels in d † Gellius en speelders diende de smalite waren op ruiten kon, de twee andere 'er in 't vervolg twee laarngenoe

Deze Schryver hol was, en de en *Plautus* uitma de bikkels tchyn Boulanger in dit maakt op elkand wel van de eenen ter als de andere die veel meer ui wanneer hy zeg niet volmaakt en ter toeliep, ver

* Boulanger geen hy elders i par en effen wa zyde met die ge buiten rondacht heid te eenemaa mee beschildert veel te waarschy

* Sex vero sunt sunt ita incurva, u detur Aristoteles ap

† *Gellius*, lib. 1 ab utroque longitu

§ *Bullingerus* de stabilis est quam si ret... Talus igitur bus quas habet latit rat.

† *Calcagnini*, p. absoluta rotunditat

* *Bullinger*. loco

De *Asragalus* * in tegendeel ovaal zynde, had om de waarheid te zeggen ook wel zes verscheide, maar ongelyke zyden, en die meer of minder rond waren, na dat ze moesten zyn om wel over malkander te komen.

De twee uiterste einden van het eýrond die men de *spristen* noemde, en welke de twee uiterste verste zyden zyn en die het rondste toelopen, waren zo krom dat de *Asragalus* daar al zo min op kon rusten als een ey op zyn punt. Dus gebeurde het zeer zelden dat de bikkels zo lagen, ten zy 'er een door de andere naburige bikkels in dit postuur, dat niet natuurlyk was, geknelt wierd.

† Gellius en Calcagnini zeggen, dat de andere vier zyden de speelders dienden, en dat de *Asragalus* op de twee zy-kanten, die de smalste waren, kon rusten. Boulanger zegt ook dat hy daar op rusten kon, maar dat hy 'er zo valt niet op leggen kon, als op de twee andere kanten die breder waren; ondertusschen voegt hy 'er in 't vervolg by, dat de *Asragalus* zelden als op een van deze twee laagstgenoemde vallen kon en valt blyven leggen.

Deze Schryver gelooft dat van deze twee breedste zyden de een bol was, en de andere bol, 't geen het onderscheyd van *Suppus* en *Planus* uitmaakte, dat twee woorden zyn, die het leggen van de bikkel ichynen uit te drukken; maar misschien bedriegt zich Boulanger in dit stuk. Want de zyden van de stenen sloegen volmaakt op elkander, en waren alle bol, met eenig verschil evenwel van de eene tot de andere, zynde de twee breedste veel platter als de andere vier, en voornaamlyk als de twee uiterste enden, die veel meer uitsaken. † Calcagnini heeft het zeer wel opgemerkt, wanneer hy zegt, dat hy reeds heeft aangetoont dat de *Asragalus* niet volmaakt en volkomen rond was, maar dat hy allengsjes platter toeliep, verliezende een weinig van zyn rondheid.

* Boulanger behoorde het zelve begrepen te hebben, uit het geen hy elders zegt, dat 'er geen eene zyde was, die t'eenemaal plat en effen was, waar uit hy licht had kunnen gissen, dat ieder zyde met die gene die tegen haar over stond over een quam, na buiten rondachtig toelopende; zo veel te meer om dat deze holligheid te eenemaal vruchteloos schynt, zynde de verwen, daar zy mee beschildert zyn, genoeg om ze te onderscheyden. Dit is zo veel te waarfchynelyker, om dat in de Architectuur de *Asragaal*

X 2 een

* Sex vero sunt tali latera, et si quatuor in usu ludentium sint. Nam duosunt ita incurva, ut illis Talis vix possit consistere: has *νοτάτας*, Antennas videtur Aristoteles appellasse.

† Gellius, lib. 1. Talus quatuor tantum partes habet quibus insitat, cum ab utroque longitudinis extremo rotundetur.

§ Bullingerus de ludis veterum. In latera minus lata si cadat, stat, sed minus stabilis est quam si in latiores duos superficies caderet, suppusque aut planus fieret... Talus igitur non ferè cadit nisi duobus modis, vel in eam faciem è duobus quas habet latiores, quæ cava est, vel in oppositam quæ eminet & protuberat.

† Calcagnini, p. 293. Asragalos plane rotundos negavimus, perfectà scilicet & absoluta rotunditate, sed parte sui leviter pressa.

* Bullinger. loco cit. Ei Cralo nulla facies plana perfectà.

een rondachtig stuk is: en dat de Latynen het bolle deel van hun ronde Tempels *Talus* noemen †

Daar ziet men, myn's bedunkens, dat de bikkels onzer Wilden heel wel voor zo verre de gedaante aangaat na de *Astragalus* der Ouden gelyken.

De Schryvers staan in groter verlegenheid, om te ontwinden wat 'er op de zyden van deze bikkels getekent stond, als zy ontrent het maakzel geweest hebben. Niet te min komen zy in twee zaken over een, de eerste dat de *Astragalus* geen ogen had *, de tweede, dat de legging van de *Astragalus* alleen in plaats van ogen diende, en de zelfde uitwerking had.

Maar zy veronderstellen dat 'er behalven dat verscheide figuren op gerekent stonden, en zy pynigen zich zeer om te weten wat *Unio*, *Senio*, *Chius* en *Cous*, *Canus* en *Venus* was, en diegelyke woorden meer. Ondertusschen als men deze gewaande figuren nagaat, moest dat op twee kleuren of twee getekende zyden uitkomen; want volgens hun eige bekentenis sloeg 'er niets op de ogen die op de stenen de doubletten van twee, alle de drie, de viere, en de vyven aanwyzten. Daar was niets als de weerga van het aas en de zes. † Ik geloof dat men in der daad besluiten moet, dat 'er niet meer als twee kleuren op stonden, als op de bikkels van onze Wilden, te weten wit en zwart, of wel twee andere verscheide verwen, die op het zelfde uitquamen, en die volkomen noodzakelyk waren op dat men 'er enige verandering op mocht zien.

Eustathius maakt op het zesde boek van de *Ilias* van een zeker spel gewag, waar in men met zeffig witte en zwarte schyven speelde. Dit kan het verkeren, noch het dammen, noch het schaken niet zyn. Zou het dat niet zyn daar wy van spreken, waar in het getal der bikkels meer van iemands zynlykheid afhangt? Schoon men zich in het getal te schryven wel kan vergist, en een hul te veel gezer hebben, zettende zeffig in plaats van zes.

Bouffanger veronderstelt ook dat een van de getekende zyden gelukkig was, en de andere ongelukkig. Dit kan en moest ook zo zyn, wanneer men maar met een steen speelde, en in dit geval verloor de *Unio* en won de *Senio*. De zelfde Schryver zegt ook na *Cicero* *, dat de worp *Venus* zoo één was, wanneer alle de bikkels

† *Cornel. in Persi Satyr. f.* Talum, eminentem rotunditatem esse dicit, tamque ob causam fastigium Templi rotundi talum quoque dici assermat.

* *Bullinger. loc. cit.* Talis, ipsi casus aut propunctis numerorum, quia ipsi sua figura sunt.

† *Adrianus Junius Anim. lib. 2.* In Talis, positus ipse, sive ratio lapsus, vicem obtinebat numeri, testante Pollux.

* *Bullinger. ibid.* In Talis Binio, Ternio seu trio, quaternio non fuere, soli senio, Venus & unio. Canis fuere. Venus, si diverso omnes vultu, canis si uno omnes tali vultu caderent. Si unico talo luderent senio felix fuit, unio damnosus. Cicero zegt wel dat de worp van Venus hier in bestond, dat de bikkels zich alle of verscheide zyden vertoonden, maar hy zegt niet dat ieder van deze zyden haar eige figuur had, en men moet het over een brengen met het zeggen van Pollux.

hels op verscheide alle op een worp *Basiliscus* genoecht of gants awwat

Deze verscheide vyf en dertig te begrypen, De namen die Helden, of wonen; zodan fiede van deze van *Euripidius* thenen aangestreden had. de, en na de moet men zich schillende leglei paring, van plaatsen aanleylukkige of ong

Apollonius doet hen tot lotzetten, waar m om dat hy 'er naar *Kupido* z wedden de kinmeê spelen.

Pausanias in Goden quamen het gebied der pen der bikkels uitlegging van zelfs onder de fortuin. De Leheid, wierden 't geen ook op van hun ziekte hunne Waarzeg

De schotel, uitgevonden on zo wel als het men van *Orca* rricula, wier gerentje passen. redelyk wel. beduiden, scho

* *Statius f. Bo* werpingen van Ly

kels op verscheide zyden vielen; en die van *Cerberus*, wanneer zy zich alle op een zyde vertoonden. De beste goot was de koninglyke worp *Basiliscus* of *Venus*. De slinger in tegendeel werd *Damocles* genoemd. De worp van *Venus* by de Wilden is gants wit, of gants zwart, na dat men over een gekomen is.

Deze verscheide combinatiën waren by de Ouden ten getalle van vyf en dertig, zeggen de Schryvers; dit is evenwel moeilyk om te begrypen, zo zy gemeenlyk maar met vier bikkels speelden. De namen die dezelve uitdrukten waren van hun Goden, van hun Helden, of wel van de beroemteste voorvallen of gedenktekens genomen; zodanig was de worp *Stefeborius* genaamt, van de grafstede van dezen man, dat van een achtkantige figuur was. Die van *Euripidius* na een der veertig bestierders genoemd, die te Athenen aangestelt wierden, na dat men met dertig Tyrannen verdreven had. Maar alle de verscheide combinatiën arbitrair zyn, de, en na de tyden en plaatsen hebbende kunnen veranderen; moet men zich volkomen houden by het geen *Pollux* van de verschillende legging der bikkels zegt, waar van de verscheydenderlei paring, van haar legging en vers genomen; op verschillende plaatsen aanleyding tot verschillende namen, en verschillende gelukkige of ongelukkige worpen zal hebt en gegeven.

Apollonius van *Rhodus* doende *Kupido* met *Ganymedes* spelen, doet hen tot loon voor den overwinnaar de bikkels zilver in 't spel zetten, waar mee zy speelden. Hy verbeeldde *Ganymedes* bedroeft, om dat hy 'er niet meer als twe overig had, onderwyl dat de winnaar *Kupido* zyn handen en de slippen van zyn rok vol had. Zo wedden de kinderen noch dagelyks om de marmels zelfs daar zy mee spelen.

Pausanias in zyn *Achaïsche* zaken zegt, dat die gene die met de Goden quamen raadplegen in een Tempel van *Hercules*, die op het gebied der *Buriers* was, hun noodlottig antwoord uit het werpen der bikkels haalden. Zy gooiden 'er vier op een tafel, en de uitlegging van het geen zy verlangden te weten, stond op de tafel zelfs onder de bikkels geschreven. Dit was mogelyk een Rad van fortuin. De Lotwerpingen van *Lycien*, zo beroemt in de Oudheid, wierden mischien door een diergelyk bikkelspel gehouden; 't geen ook op het gebruik der Wilden steunt; die voorspellingen van hun ziekten en alle zaken maken door een schotel-spel, dat hunne Waarzegger hun zeer dikwils voorschryven.

De schotel, waar in men de stenen wierp, was door de Ouden uitgevonden om de bedriegeryen der valsche speelders te beletten, zo wel als het horentje daar men de dobbelstenen in doet. De namen van *Orca*, wiers hals zeer naauw was, en van *Pyrgus* en *Turricula*, wier gedaante van zelf spreekt, konden niet als op het horentje passen. Die van *Alveolus* verbeeldt de schotel van de bikkels redelyk wel. Het woord *Abacus* zou mischien het zelfde kunnen beduiden, schoon het noch beter het bord, waar op men schaakt, ver-

X 3

Hoe
veel
combi-
natiën
de On-
den had-
den.

*Calcu-
latus de
Indo Te-
lorp.
290.*

*Apoll.
Rhod. lib
3 v. 117*

*Pausani-
as in Ach.
hæcat. p.
233.*

* *Statius* f. *Boek van de Theb. Virgil. 4. Boek van de En.* spreken van de lotwerpingen van *Lycien*, maar zy zeggen niet waar in die bestonden.

verkeert of damt, uitdrukt. Het woord *Frillus* kan te gelyk aan de schotel en het honstje zyn gegeven, om dat in beide de bikkels of de stenen met groot geraas omhertielden.

Eindelijk om dit artikel te eindigen, de Ouden, als zy hun spelen van hazard speelden, gaven zich al zo veel beweging, als de Wilden hedendaags doen, en waren even heet daar op. Op ieder gooi die zy deden, riepen zy den naam van hunne Goden aan, de Klienten die van hunne Patroonen, de Minnaars die van hunne Meestersessen. Zy riepen met luider stemme om den gooi dien zy verlangden, zy ichteuwden en woelden met zo veel yver, dat het zweet hun langs het lys neerliep; 't geen Augustus aan Tibertius schryvende, volgens Suetonius, deed zeggen, *forum Aleatorum calefecimus*. Dit heeft ook aanleiding tot de gissing gegeven, dat het Latynsche woord *Alia*, van het Grieksche *Alais* komt, dat een vochtige hitte beteekent, om dat de drift om te winnen, de speelders zo aanzette, dat zy 'er van zweetten, en door hun driftigheid de plaatsen daar men spelen liet, warm maakten.

DERDE HOOFSTUK.

Spel met
Stroo-
jes.

Een ander spel van hazard der Wilden, en daar ter zelfder tyd veel behendigheid in gepleegt word, is dat van de Stroohalmen, of om beter te spreken van de biezen. Want het zyn kleine witte biezen, zo dik als een korenhalm, en tien duimen lang. Ik heb het nooit zien spelen, en ik vind 'er geen naricht van in de Oudheid. De Heer Boucher, die ik in den ouderdom van 95 jaren heb zien sterven, en die als de Patriarchen geleefd hebbende, ook een talryke nakomelingschap heeft nagelaten, die hedendaags tot eer van de Colonie strekt, in wiens dienst hy zyn leven verlieten heeft, spreekt van dit spel met deze woorden in zyn klein werkje *Historie van Canada* genoemd.

Men
vind
weinig
naricht
van dit
spel.

„Dit spel word met kleine stroohalmen gespeelt, en 'er expres toe gemaakt zyn, en die in drie hopen verdeelt worden, als by geval en zeer ongelijk. Onze Franchen hebben het noch niet kunnen leren. Het is vol geest, en zy vermaken 'er zich mee, als wy met de kaarten.

De Baron van Hontan maakt 'er ook een spel van dat geheel van 't verstand afhangt, en in 't rekenen bestaat, waar in de gene die tellen, divideren, afrekken en multipliceren kan, verzekert is te winnen. Dat moet in de gewoonte en in 't veel doen bestaan, want de Wilden zyn niet minder als goede cyfferaars. Men kan ten minsten verzekeren, dat hun rekenkunst niet veel behelst, en zich niet ver uitstrekt.

De Heer Perrot, een beroemt Reiziger en een der Europeanen, dien de Wilden van Nieuw-Vrankryk de meeste eer hebben aangedaan, heeft ons in zyn Gedenkschriften, die nooit gedrukt zyn, een beschryving van dit spel nagelaten. Ik zou ze hier ingevoegt hebben, maar ze is zo duister, dat ze byna onverstaanbaar is. Niemand van de andere Kanadische Franschen, die ik gesproken heb, heeft 'er my van kunnen onderrichten. Al wat ik 'er van heb kun-

nen

men vernemen
zy ze met een
ten, dat het o
altijd van alle
spel doet ryz
gens de verki
zomtyds zo ver
dat zy dikwils
vreedzaam toe
'er evenwel ve
vervaarlyk ha
bikkel-spel bed
op staan, en d
zicht bloot leg
meelertlyk. V
van ik gesprok
in gebruik zyn

V

Het Baispel
al zo oud
do met Ganym
lyk ik verhaalt
aan de winst w
van hem een so
piter van zyn
God het groot
genoten had; r
daar zy hem ter

Homerus in
de Feaciers mo
nings dochter,
mee vermaakt.
meesters in dez

Op order van
het met zo veel
van al de toek
alle hun bewe
baispelen als een
in men lessen g
om te begrype
dantien.

Onder de soe
behalven des C
men by Boula
ven heeft, kan
Burette, dat in
lyke Academie
'er hier niet me

men vernemen, is, dat na dat zy deze halmen verdeelt hebben, zy ze met een onbegrypelyke vaardigheid in hun handen verschie- ten, dat het oneven getal aktyd gelukkig is, en 't getal van negen aktyd van alle anderen wint: dat de verdeling van de strootjes het spel doet ryzen of dalen, en de weddenschappen verdubbelen vol- gens de verscheide getallen, tot dat de party gewonnen is; die zomtyds zo verhit is, wanneer het ene dorp tegen het ander speelt, dat zy dikwils twe of drie dagen lang duurt. Schoon alles hier in vreedzaam toegaat, en zo het schynt ter goeder trouw, laten zy 'er evenwel veel bedrog en guitery onder lopen. De Wilden zyn vervaarlyk handgaw, en schoon het zeer moeielyk valt in hun bikkelspel bedrog te plegen, daar maar twee zeer duidelyke verven op staan, en die in een schotel met een breiden rand voor het ge- zicht bloot leggen, verstaan zy daar in de kunst van valsch spelen meestlyk. Voor 't overige weet ik niet dat de twee spelen, waar van ik gesproken heb, elders als in het Noorderdeel van Amerika in gebruik zyn.

VIERDE HOOFSTUK.

Het Balfpelen, dat onder de lichaams-oeffeningen behoort, is al zo oud als de Astragaal. Apollonius van Rhodus na Kupi- do met Ganymedes die laatstgenoemde te hebben doen spelen, ge- lyk ik verhaalt heb, doet hem daar van uitscheyden, schoon hy aan de winst was, op de hoop die hem zyn moeder Venus geeft, van hem een schonen bal te zullen schenken; den zelsden dien Ju- piter van zyn Voedster Adrastica ontfangen had, en waar mee deze God het grootste vermaak van zyn kindsheid op het eiland Krete genoten had; mits dat hy van zyn kant haar de gunst inwillige, daar zy hem ter liefde van Juno en Minerva om verzoekt.

Homerus in het zesde en achtste boek van de Odysee, doet 'er de Feaciers mee spelen. Op de eerste plaats is het Nausicaa, 's Ko- nings dochter, die zich op den zee-oever met haar Staatjuffers daar mee vermaakt. Op de andere plaats zyn het twee jongelingen, meesters in deze kunst, en daar niemand tegen aan durft.

Op order van Alcinous dansen zy alleen al spelende, en zy doen het met zo veel netheid en bevalligheid, dat zy de toejuichingen van al de toekykens ontfangen. De Ouden leyden zich toe om alle hun bewegingen met een bevalligheid te doen, 't geen het balfpelen als een deel van de Danskunst heeft doen aanzien, waar in men lessen gaf in de publyke scholen. 't Is evenwel moeielyk om te begrypen, dat men kaatzen kan en een reguleren dans dansen.

Onder de soorten van Balfpel, hadden de Grieken en Latynen, behalven den Coryx en den Windbol, noch verscheide andere die men by Boulanger en Mercurialis, die 'er in 't brede van geschre- ven heeft, kan lezen; gelyk ook in het vertoog van den Heer Burette, dat in de verzameling der Gedenkschriften van de Koning- lyke Academie der Bechaafde Wetenschappen ingevoegt is. Ik zal 'er hier niet meer van zeggen, als het geen met de spelen onzer

Van het
Balfspe-
len.

Apoll.
Rhod.
lib. 3.
133.

Wil.

Wilden over een komt, die 'er ook vier of vyfderfel soorten hebben.

Het eerste gaat op deze wys toe. Na twee plaatsen die redelyk ver van elkander af staan (als by voorbeeld vyfhondert schreden) uitgekozen en afgetekent te hebben, vergaderen de speelders in 't midden tusschen de merkpalen. Die het spel beginnen moet, houdt een groter bal als onze kaatsballen, maar die zo vast niet is, in de hand. Hy moet hem in de lucht werpen, zo recht op als 't hem mogelyk is, om dien in 't neervallen weer te vangen; alle de andere slaan een kring rontom hem, lichtende de handen boven 't hooft, om hem ook in 't neervallen te vangen. De gene die hem gekregen heeft, tracht aan een van de merkpalen te komen; de andere in tegendeel spannen al hun zinnen in om hem den weg af te snyden, om hem te beletten dat hy geen honk kryge, stotende hem gedurig na 't midden, om hem te vatten en den bal te ontrukken. Maar deze op al hun doen acht gevende, wykt dan na de eene kant dan na de andere, houdende altyd den bal vast, zoekende zich altyd van die gene te ontslaan, die hem vervolgen; alle die hy in zyn weg ontmoet stotende en onder den voet werpende, tot dat hy geen kans meer ziet om hem te behouden. Dan moet hy ze een van de vlugsten van den hoop toewerpen, die in staat is om den bal te verweren. Maar om de party zo veel te langer te doen duren, bestaat zyn behendigheid daar in, dat hy hem na die genen werpt die achter hem zyn, het eerste van den genen af, daar hy na toe liep: dat hy die zelve bedriegt, gelatende zich na de eene kant te mikken, en werpende na de ander waar na hy dus lange vervolgt zynde, op zyn beurt ook vervolgt, en de hoop niet verliest van zyn bal weerom te krygen, die dus van de eene hand in de andere gaat, 't geen een zeer levendig vermaak verschaft, en daar kunst genoeg in steekt, tot dat eindelyk iemand het geluk heeft om een den merkpaal te komen. Hier in bestaat de winst van de party, die men altyd op dezelfde wyze weer begint.

Pollux,
lib. 9.
cap. 7.
Sigm.
107.

Het begin van dit spel gelykt na het geen de Ouden *O'paulis* noemden, 't welk volgens de beschryving die 'er Pollux van geeft hier in bestond, dat een van de speelders den bal in de lucht wierp, dien de anderen al springende trachten op te snappen eer hy ter aarde viel. Maar of deze beschryving is zeer onvolmaakt, of dit spel was wel koud zo 'er anders niet in stak. Deze Schryver gelooft dat het dit spel was, dat Homerus de Feaciers doet spelen; maar het geen ik beschreven heb kan niet met zyn beyden gespeelt worden, gelyk Halius en Laodamas by Alcinoüs deden.

Hierom geloof ik eer dat het 't spel was *Pbaininda*, *Pbennida*, of *Pbennida* genaamt, dat Pollux van de Episcyrus, waar van ik straks spreken zal, onderscheyd. Volgens het gevoelen van den zelfden Schryver, wierd het dus genoemd of van *Pbennindus* zyn vinder, of van het Grieksche woord *πναινίζω*, om dat men in dit spel iemand zocht te misleyden, werpende den bal na de eene kant, na dat men zich gelaten had als of men hem na de andere wilde gojen.

De Dichter Antifanes schynt het ook uit te beelden in eenige ver-

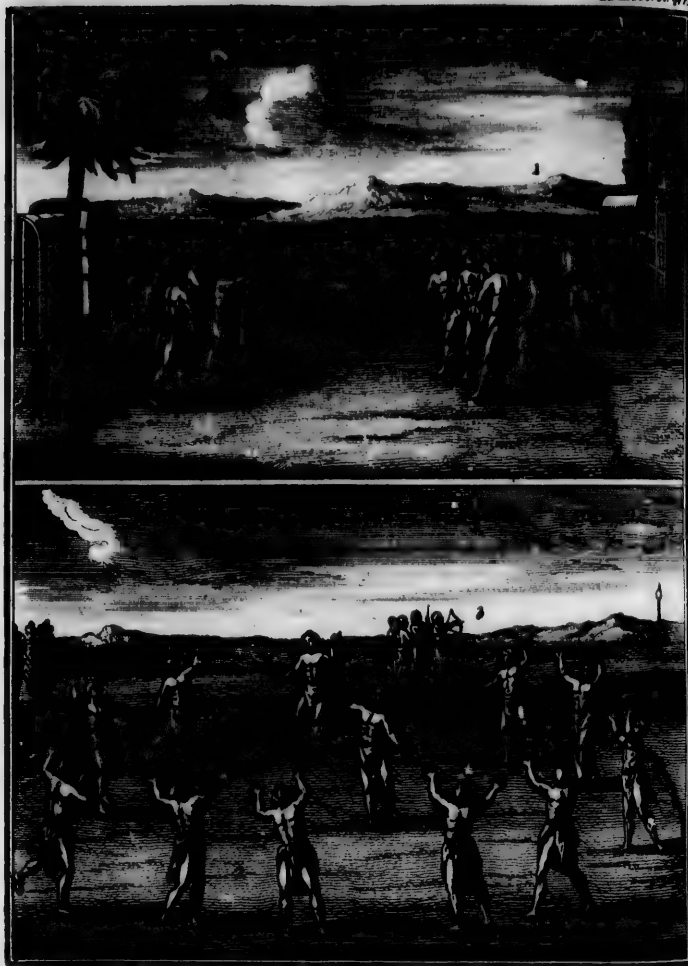
heb-

edelyk
eden)
s in t
houd
in de
t hem
de an-
ven 't
ie hem
n; de
g af te
otende
te ont-
na de
, zoe-
n; alle
pende,
n moet
staar is
iger te
na die
nen af,
zich na
hy dus
op niet
e hand
schast,
geluk
e winst

O'geest
geest
wierp,
hy ter
of dit
ver ge-
pelen;
respeelt

ninda,
van ik
an den
yn uit-
in die
e kant,
wilde

eenige
ver.

verzen, door A
„ een den bal n
„ week ter ziele
„ plaats, en rie
„ slaan.

Men speelt ne
zeer na hy kom

naam van *la Sou*
De tweede to
regels hier van
waar van Pollux
„ len zich volge
„ hopen als zy
„ een linie waa
„ ken zy achter
„ nien, om vo
„ koren zyn stor
„ van hun kant
„ daan komt.
„ vyanden tot d
„ sien verweren

Het eenigste
piscyrus of *Hary*
om den bal voor
welkers einde v
daar het in teg
van een van dez
die men gebrui
geen overblyfzel
in hun kaatzen v
t kan besluiten
geen niet mooge
dewyl het heder
land also zeer v
den af tot aan C
Beschryving die
men den bal op
en ult het byw
voegt, zo dikw
Arenaria, dat b
geen ons te ken

I I. D E

(a) *Martialis*, l
Hæc rapit
Grandia qui
Idem

Sive Harpal

(b) *Isidor. loc. ci*
tiumque emissâ ultr
rust.

Id. *ibid.* Trigon

verzen, door Atheneus aangehaalt, waar van dit de zin is. „ De „ een den bal nemende, wierp dien luchtig een ander toe, „ ont- „ week ter zelfder tyd den slag van dezen, sleet dien uit zyn „ plaats, en riep den vierden uit al zyn macht toe dat hy op zou „ slaan.

Athen.
apud
Athen.
lib. 1. p.
15.

Men speelt noch hedendaags in Neder-Bretagne een spel, dat 'er zeer na by komt, en dat daar te lande heel bekend is onder den naam van *la Soule*.

De tweede soort van Ballaan der Wilden is het kolf spel. De regels hier van zyn t'eenemaal de zelfde als die van de Episcyrus, waar van Pollux deze beschryving maakt. „ De speelders verde- „ len zich volgens hun getal, en scheiden zich in twee zo gelyke „ hopen als zy kunnen. Vervolgens halen zy midden op den grond „ een linie waar op men een bal legt. Op de zelfde wyze trek- „ ken zy achter ieder van de twee troepen twee andere verre li- „ nien, om voor te meet te dienen. De gene die door het lot ver- „ koren zyn stoten het eerste den bal na hun tegenpartyders, die „ van hun kant hun best doen om hem te zenden daar hy van „ daan komt. De party duurt zo lang tot dat een van beyde hun „ vyanden tot de meet of schrap gebracht hebben, die zy moe- „ sten verweren.

Pollux.
lib. XI.
Cap. 71.
Sec. m.
104.

Het eenigste onderscheyd dat 'er tusschen dit kolfspel en de Episcyrus of *Harpastum* is, is dat men zich in het eerst genoemde om den bal voor te slaan van eenige kromme stokken bedient, aan welkers eindé verscheide Wilden soorten van raketten hebben, daar het in tegendeel niet blykt dat men zich in het andere spel van een van deze beyde bediende; want behalven de armwapens die men gebruikte om met den windbal te spelen, vinden wy geen overblyfzel van eenig ander instrument daar de Ouden zich in hun kaatzen van bedient hebben. Het schynt evenwel dat men 't kan besluiten niet alleen uit de oudheid van het kolf-spel, 't geen niet moogelyk is of de Ouden moeten het gekent hebben, dewyl het hedendaags in Europa tot de uiterste grenzen van Lap-land alzo zeer verspreyd is, als door gansch Amerika van het Noor- den af tot aan Chili toe; maar men kan het ook besluiten uit de Beschryving die 'er Pollux van maakt, nademaal die zegt, dat men den bal op den grond ley op de Scyros, of middel schreef, en uit het bywoord *bestoven*, dat (a) *Martialis* by *Harpastum* voegt, zo dikwils als hy 'er van spreekt, zo wel als uit het woord *Arenaria*, dat by (b) St. Isidorus van Sevilje gevonden word, 't geen ons te kennen geeft dat deze bal altyd door het zand roide.

Martial.
lib. 4.
Epi. 19.
lib. 7.
Epi. 31.
lib. 14.

I I. D E E L.

Y

De

(a) *Martialis*, lib. 14. *Epi. 48.*

Hæc rapit Ante velox in pulvere dracone.

Grandia qui vano colla labore facit.

Idem lib. 4. Epi. 19.

Sive Harpasta vagus pulverulenta rapis.

(b) *Isidor. loc. cit.* *Arenaria* qua in grege dum ex circulo instantium spectan-
tiumque emissâ ultra justum spatium pilam accipere ludumque inire consueve-
runt.

Id. ibid. *Trigonaria* est qua inter tres luditur.

Spier.
48.
Ibid.
lib. 18. c.
65.
Historia
della rob-
stetude
cap. 18.
p. 107.

De Mingsellers speelden dit spel te paard, en de Beschryving die 'er de Italiaan in zyn Beschryving van Colchis van geest, is zeer aartig.

De derde soort van kaatzen by de Wilden is een oefening met den kleinen bal, daar zelden andere als de meisjes mee spelen. De wetten daar van zyn na myn gevoelen, weinig verschildende van de Trigonalls of driehoek-kaatzing der Romeinen. Men kan het met zyn twee, drie of viere spelen. De bal moet in dit spel altyd in de lucht wezen, van de eene hand tot de andere gaan, en die hem laat vallen verliest de party.

Een vierde soort word by de Albenagues gevonden. Hun bal is niet anders als een blaas vol wind, die men altyd in de lucht moet houden, en die in der daad langen tyd door de menigte handen opgehouden word die ze zonder ophouden weerm kaatzen; 't geen een vermaaklyk schouwspel geeft.

De Floridianen hebben een vyfde soort. Zy rechten een malt van eenige ellen op, waarop zy een teen kooitje zetten, dat op zyn spil draait. De kunst bestaat hier in om dit kooitje met den bal te raken en verscheide malen te doen omdrajen.

Hunne ballen hebben geen veer-kracht, en kunnen niet in de weromstuit opgeschept worden. Die van het kolspel is van leer gemaakt, dat met herte of elants hair, gelyk die der ouden, opgevult is, waar van daan het woord *Pila* van *Pilis* volgens de aanmerking van * Isidorus komt; hy is een weinig plat, op dat hy zo wel niet rollen zou.

De anderen kunnen ook van de zelfde stof zyn, maar gemeenlyk maken zy ze van de bladeren van Indiaansch koren, zonder iets anders, zo dat zy uimement luchtig zyn, met dit enkel onderscheyd, dat de Trigonaal veel kleinder is.

Van de andere lichaams-oeffeningen hebben zy behalven deze geen als die van den boog, van de renning en een soort van kampgevecht, waar van ik in het vervolg spreken zal. Zy kennen myn's wetens niet en schynen zelfs het gebruik van de werpschyf niet gekent te hebben, die zo oud en zo beroemt is door de dood van Hyacinth, dien Apollo by ongeluk ombracht; noch de slinger en de offe-lere wanten, noch de worsteling en eenige andere oefeningen, die zo langen tyd het vermaak der Grieken en Romeinen hebben uitgemaakt.

(*) *Isidor. lib. 18. cap. 65.*

Pila proprie dicitur quod sit pilis plena.

Nec tu parca pilos vivacis condere cervi

Unica domus eris geminam superaddita librum.

ZE.

Z

W

A M

ZESDE

Va

van al deze aan-
heid heeft doen
genoegen, en d
te onderhouden
Slecht voedz
reyzen verhart,
makken van de
koude zeer stre
gesteltenis, we
balzemachtiger
nig menschen d
vel, graveel no
en zy zouden
geen pokjes, sc
ziektens kennen
I I. D

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

ZESDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van hun Ziekten en Genezing.

E hevige oefeningen die de Wilden doen, hun tochten, en de eenvoudigheid der spyzen die zy nuttigen, bevryden hen van vele ziekten; die de noodzakelyke gevolgen van een lekker, ledig en lui leven zyn; van de lekkerheid der tafels, van den overvloed en verscheyden aart van wynen, van de saussen en speceryen, en eindelyk van al deze aangename toebereydingen van spyzen, die de gulzigheid heeft doen uitvinden, en die eer dienen om den smaak te vergenoegen, en den honger gaande te maken, als om de gezondheid te onderhouden en een goede gesteltenis te krygen.

Slecht voedsel nuttigende, en door de ongemakken van hun reizen verhart, door de weinige voorzorg die zy tegen de ongemakken van de lucht gebruiken, die door overmatige hitte en koude zeer streng is, zyn zy byna alle van een sterke en robuste gesteltenis, wel in 't vleesch, en hebben een zachter, zoeter en balzemachtiger bloed als het onze is. Men vind onder hen weinig menschen die van natuur gebreklyk zyn; zy zyn geen voeteuvel, graveel noch beroertheid onderhevig of een schielijke dood, en zy zouden mischien zonder den omgang met de Europeanen geen pokjes, scheurbuik, purperkoorts, mazelen, of andere volkziektens kennen.

Van hun
Ziek-
ten en
Gene-
zing.

Ziek-
tens.
Zy zyn
zeer aan
de ge-
zwel-
lichtige
ziekten
onder-
worpen.

Evenwel menschen zynde zo wel als andere, en by gevolg ziekten onderworpen, hebben zy 'er eenige die hun meer eigen zyn. Als daar zyn de gezwellichtige ziekten, door het rauwe water en sneeuw veroorzaakt, die zy op de jacht moeten laten smelten om te drinken en om hun Sagamité te koken. 't Komt misschien uit de zelve bron voort, en om dat ze altyd met de borst open lopen dat zy een soort van toring krygen, die hen allengs ondermynende, 't grootste gedeelte daar van in 't graf sleept, en daar zy noch geen hulpmiddel voor hebben kunnen vinden.

Zo zy deze ziekten kunnen vermyden, die hen gemeenlyk in 't best van hun leven aantasten, en de toevallen die men altyd niet afweren kan, komen zy tot een zeer hogen ouderdom, waar in men ze moet doodslaan, of afwachten dat ze door een volkome val van krachten sterven, gelyk een lamp die by gebrek van voedsel uitgaat. Ik heb ter plaatze daar ik als Zending was een Wilde vrouw gezien, die haar kindskinderen tot in het vyfde gelid voor haar ogen zag.

Deze evenwel was maar een kind in vergelyking van twee of drie andere; maar boven al van een in 't byzonder, die zo een hogen ouderdom bereykte, dat men geen jaartal van haar wist, als dat de oudste menschen geen gebeugen hadden dat zy haar anders als oud gezien hadden. Zy was van een redelyke gestalte geweest, maar enige maanden voor haar dood scheen het lichaam in malkander te zakken, en zo klein te worden, dat ik ten uitersten verzet stond toen ik met haar te begraven gong, dat ik een kist zag die naauwelyks derdehalf voet lang was.

TWEEDE HOOFSTUK.

Two
soorten
van ge-
neeskunde.

DE Geneeskunde in de eerste tyden was eenvoudig; slecht en recht liep ieder in de hand, en ieder een kon die oefenen zonder den Doktershoed bekomen te hebben, en den naam gekocht van geleert te zyn en het recht van met 's menschen leven om te springen als of men al 't verstand alleen had. De Koningen en Helden bemoeiden zich met die kunst zo wel als het slechte volk. Enige planten, waar van men de kracht eer uit een lang gebruik, als door scherpzinnige redeneringen kende, waren natuurlyke algemeene geneesmiddels, daar de menschen zich wel by bevonden, 't geen men noch doen zou, zo men het geheim niet verloren had met al te zeer te willen ziften; en zo men de Geneeskunde niet met oneindig veel barbaarsche woorden had beladen, die dezelve verduisteren, en als een onoplosselyk raadzel van een wetenschap maken, die ieder behoorde te verstaan, om dat ieder daar belang in heeft, en hem ten hoogsten daar aan gelegen is, dat het geen dient om de goede overeenkomst van het leven en de gezondheid te onderhouden, niet in handen van weinig luden in bewaaring was, die hun oefening vryheid geeft om door droevige proefnemingen en ongestrafte moorden een naam te verkrygen. Dit zy evenwel gezegt zonder de Doctoren van onzen tyd te beledigen, die

die waarlyk g
ben gemaakt,
Behalven de
andere, die g
Apollo verschu
was, gelyk hy
ziek was.

„ Hy was h
„ die de vinder
„ van waarzeg
„ zen wierden
Schryver al het
't geen het wo
in gebruik, of
Zy is evenwel
met waarheid
tens meer rader
ken, daar zy n
maar 't is hun s

„ 't Is door een
zeggende wete
neeskunde in 't
was, en na aan
deze Geneeskun
derliep, met de
ze evenwel niet
den, en onze W
de gebruiken va
scheyden, en o
ste instelling ont

In alle de ziek
te weten, en da
geen voor haar
heden, die zy i
bedienen zy zich
kracht zy kenn
werk, die by h
uit om Doktor
Doktoren, 't g
spreekt die den
zing van een die
ben.

Maar zodra 'e
rustheden van de
verlangt die zy n
geopenbaart hee
kop hebben geft
of andere poets i
tuurlyke Geneesk
mitten zich in de

die waarlyk geleert zyn, die hun kunst oneindig volmaakter hebben gemaakt, en hun Voorgangers zeer overtreffen in de kunst.

Behalven deze gemaklyke en gemene Geneeskunde was 'er een andere, die gants tot den Godsdienst behoorde. Men was ze aan Apollo verschuldigt, die omdeze reden de God der Geneeskunde was, gelyk hy het van den Oorlog, van het dansen, en van de Muziek was.

Hy was het, volgens de getuigenis van Diodorus van Sicilien, die de vinder van deze genezing-kracht was, die door de kunst van waarzegging geschied en waar door de zieke certyds genezen wierden. Men had zonder twyffel ten tyden van dezen Schryver al het vertrouwen op deze waarzeggings-kunst verloren, 't geen het woord certyds te kennen geeft, en of zy was niet meer in gebruik, of de zieken vonden 'er dezelfde baat niet meer by. Zy is evenwel in dezen zin zodanig niet afgeschaff, of men kan noch met waarheid zeggen dat de Doctoren na de meeste van onze ziekten meer raden, als dat zy ze kennen zonder van die gene te spreken, daar zy niets van weten en met raden ook geen gat doorzien, maar 't is hun schuld niet, en het kan niet anders zyn.

't Is door een overblyfsel van de verwarde kennis van deze waarzeggende wetenschap, dat Hippokrates heeft gemeent van de Geneeskunde in 't algemeen te kunnen zeggen, dat zy een gave Gods was, en na aan de waarzeggerij quam; dus schynt Hippokrates deze Geneeskunde, daar een weinig duivelry of waarzeggerij onderliep, met de natuurlyke en gemaklyke te verwarren. Men moet evenwel niet door malkander goen want zy zyn zeer onderscheyden, en onze Wilden, naauwkeurige en getrouwe waarnemers van de gebruiken van de eerste tyden, wetenze volmaakt wel te onderscheyden, en oeffenenze noch zo ten naasten by als zyze in de eerste instelling ontfangen hebben.

In alle de ziekten waar van zy menen de natuurlyke oorzaken te weten, en daar zy geen geheim in vermoeden, maken zy 'er ook geen voor haar genezing, en uitgenomen enige gemene hygelovigheden, die zy in het plukken en bereiden der kruiden waarnemen, bedienen zy zich zonder veel omstandigheden van die genen, wier kracht zy kennen, en stellen zekere natuurlyke hulpmiddelen te werk, die by hen in gebruik zyn. Zy treden kunne hutten niet uit om Doktoren te zoeken, alle mannen en vrouwen zyn daar Doktoren, 't geen evenwel niet belet dat men die geenen aanspreekt die den grootsten naam hebben, voor al zo zy in de genezing van een diergelyke ziekte, als men genezen wil, geslaagt hebben.

Maar zodra 'er eenig vermoeden is dat de ziekte door de ongerustheden van de ziel veroorzaakt is, die om enige zaak zucht en verlangt die zy niet verwerven kan, 't zy dat zy zich in den droom geopenbaart heeft of niet: indien de zieke of zyn vrienden in de kop hebben gestoken, dat de ziekte de uitwerking van een tovery of andere poets is, dan nemen zy hun toevlucht tot de boven-natuurlyke Geneeskunde, en stellende waarzeggereijen te werk, die niet millen zich in deze gelegenheden te doen gelden, en al de bedrie-

Behalven dat hadden zy noch eens die tot den Godsdienst behoorde.

Diod. Sicil. lib. 39. 233.

Hippocrates in Epistolis; Epist. ad Philopponem qua habetur in 4 classis, p. 67 apud Mercatorum.

geryen van hun kuft in 't werk stellen om de bezwering, die de dood veroorzaakt aan den genen daar zy op geworpen is, te ontdekken en weg te nemen.

DERDE HOOFSTUK.

Van de
Natuur-
lyke ge-
nees-
kunde
der Wil-
den.

Het zou een wetenswaardige en schone stof zyn van de Natuurlyke Geneeskunde der Wilden te handelen. Beyde de Amerika's in haar wyde uitgestrektheid zyn vol wonderlyke planten, waar van 'er enige specifiek voor zommige ziekten zyn, en waar mee zy verwonderlyke kuren doen. Maar behalven dat een Missionar is weinig tyds heeft om zich op deze ontdekking toe te leggen, en dat hy het zelf vrees te doen, uit vrees van de bygelovigheden en de zotte inbeeldingen der Wilden ontrent hun eenvoudige hulpmiddelen te schynen voor goed te keuren, zyn zy 'er zelfs zeer agterhoudende mee, en ieder houd die gene die hy ontdekt heeft, of waar van de kennis in zyn geslacht erfelyk is, geheim.

Zo ik evenwel daar ter plaatze was gebleven, zou ik niet gewanhoopt hebben daar eenige nutte ontdekkingen in te doen, waar toe de bezigheden die ik gedurende myn verblyf, had my geen tyd hebben overig gelaten.

De genezing der quetsuren is het meesterstuk van hun operatien; en zy werken hier ontrent zulke wonderlyke zaken uit, dat zy byna ongelooflyk schynen. Ik zou 'er vericheyde voorbeelden van kunnen aanhalen, maar ik zal my met twee genoegen, daar vele menichen getuigen van geweest zyn. Het eerste is van een wilden Abenaki, die in den dronk gequett zynde, en de darmen opgesneden, door die van zyne Natie, die hem te Montreal trakteerden, genezen wierd tegen het gevoelen der Doktoren en Geneesmeesters aan. Het andere is van een van onze krygslieden, die tegen de Natie der Outagamis of Vossen ter oorlog was getrokken. Hy wierd met een vuurichoot in 't bestormen van een dorp van Kikapous getroffen, en zyn schouder was aan stuk geschoten. De gene die over hem ging kort daar na omgebracht zynde, wanneer hy uit onvoorzichtheid te ver was afgedwaalt om kruiden te zoeken, wierd hy naderhand slegt opgepast, en had veel van den honger en andere ongemakken van een reis van meer als zeven hondert mylen te lyden, waar na hy te huis quam met een wonde, die na meer als zes maanden dat hy die gekregen had voor ingekankert kon doorgaan.

Men ondernam de genezing evenwel, en schoon hy zo slecht was, dat ik genoodzaakt was hem de laatste sacramenten te bedienen, en dat 'er zo 't scheen niets goeds van een zo verouderde wond te hopen was, quam hy 'er evenwel van op, en kreeg zyn gezondheid weer, daar een Europeaan misschien duizentmaal den bek by zou hebben ingeschoten.

Zy maken een theriakel-water voor de wonden, dat deze wonderlyke werkingen doet. Deze kompositie geschied op velerhande wyzen. De een is van eenige wond-planten, waar onder zy

Ther-
iakel-
water.

ook

ook verscheyde
Krachten. De
romp of wort
neemsmiddel m
vericheyde die
en daar zy een

Dit theriakel
men geseit be
van 't ordinare
zelfs kracht be
die zich gewoo
dryft, maar ooc
yzers van de p
len ziet uitvalk

De zieke beg
dat hy nuttigt
bezichtigt te h
daar mee geme
mond besproei

De wonde w
niets aan her st
kring van med
heest. Zy stel
de r... dezel
rie aan eren,
zou... v
gen in plaats va

Men neemt h
hernieuwt de z
vlees die wilde
ten; de lippen
frisch, en mits
tenporigh den

Zommige be
de, veel zoete
genezing helpe
van de kracht v
schien noch me
zorg die zy aan

Zy slagen ev
gen, en arm of
gezet en genez
weer tot zyn w

In 't algeme
in hun braak en
Zy moeten daa
kracht hebben.

Het zyn als
maag verzuipen
te hebben, zo z

ook verscheide soorten stellen na de verscheide graden van hare krachten. De andere is van wondgenezende bomen, van wier romp of wortel zy eenige stukken nemen, waar van zy hun geneesmiddel maken. De derde eindelyk is uit het lichamen van verscheide dieren gehaalt, en voor al uit het hart, dat zy drogen en daar zy een poejer of een soort van mastik van maken.

Dit cheriakaal water op een van de voornoemde wyzen te zamen gestelt bestaat uit weinig ingredienten. Het verschilt weinig van 't ordinare water, als dat het een weinig geelachtiger is. Deszelfs kracht bestaat hier in dat het niet alleen de quade humeuren die zich gewoon zyn in de wonden te zamen te zetten, na buiten dryft, maar ook de schilfers van de verbryzelde beenders, en de yzers van de pylen, die men door de kracht van deze heelmiddelen ziet uitvallen.

De zieke begint met dit water te drinken, dat al het voedsel is dat hy nuttigt zo lang hy in gevaar is. De Dokter na de wonde bezichtigt te hebben drinkt 'er zelfs ook van, op dat zyn spog daar mee gemengt zy, voor dat hy de wonde zuigt of met den mond besproeit.

De wonde wel gespuit zynde, dekt de Dokter die zo toe, dat niets aan het stukkende vleesch raakt; ten hoogsten legt hy 'er een kring van medicinalen kruiden om, die hy tot een pap gemaakt heeft. Zy stellen vast dat alle vremde lichamen, die aan de wonde raken, dezelve verslimmeren zouden, en de humeuren in materie aanmeren, welke zich om het verband zettende het vleesch zou vernietigen, vermollfemen en vergiftigen, en de genezing vertragen in plaats van ze te vorderen.

Men neemt het verband regulier van tyd tot tyd weg, en men hernieuwt de zelfde operatie, die zo krachtig is, dat men aan het vlees die wilde uitwallen niet ziet, die men weg moet doen vreten; de lippen van de wond zal altyd kleurig, het vleesch altyd frisch, en mits dat de zieke een goed dieet houde, en geen buitenporigheden bega, is hy gaauw genezen.

Zommige beelden zich in dat de Wilden geen zout gebruikende, veel zoeter en beter vleesch hebben als wy. Dit kan tot hun genezing helpen, ik beken 't, maar ik stel vast dat het voornaamlyk van de kracht van hunne wondgenezende kruiden komt, en mischien noch meer van de wyze van die te gebruiken, en van de zorg die zy aanwende dat 'er geen lucht by de wonde komen.

Zy slagen even zo goed in de breuken, verstuikingen, uitleidingen, en arm of been breuken. Men heeft beenderen gebroken, gezet en genezen, zo dat men die in acht dagen tyds volkomen weer tot zyn wil had.

In 't algemeen zyn hun uitwendige hulpmiddelen goed. Maar in hun braak en buikzuiverende middelen slagen zy zo wel niet. Zy moeten daar al een goede dosis van innemen, eer die eenige krachten hebben.

Het zyn als zeer walgelyke dranken van klisteren, en die de maag verzuipen. Daarenboven menen zy niet genoeg gepurgeert te hebben, zo zy geen sterke medecynen innemen, die hen krachtig

Hoede
Dokter
de won-
den be-
handelt.

De wilden
slagen even
zo goed
in de
breu-
ken,
verstu-
kingen
en arm
of been
breuke.

tig aanraffen, en een paard zouden kunnen ombrengen.

Zy hebben oneindig veel gehelmen voor ziekten, daar wy eertyds byna geen hulpmiddel toe zagen. Een Wildeman te Mississimakinak genas in acht dagen tyds een van onze Zendingen van een geraaktheid over 't gantsche lyf, die hem aan al zyn leden lam maakte, en hem verplichte zich na Quebec te laten voeren, om zich daar te laten genezen; men heeft 't geheim geweten, maar ook weer verloren. Al wat ik 'er van onthouden heb is dat hy in de diepe moerassen een wortel ging zoeken, die hy vervolgens met duile kervel mengde.

Ik heb een Wildin ter plaatze daar ik Zending was gezien, die men my verzekert dat zich van een volkome gezette waterzucht genezen had; ik heb verzuimt uit haar te horen hoe en door wat middel zy geholpen was. Zy hoeden en genezen zich van de Venus ziekten, die de Europeanen uit Amerika na Europa overgebracht hebben, met geraspt heilighout en saliafras. Het zonderlingte hier in is, dat zy de gewoonte hebben van een Hut in het bosch voor die gene op te rechten, die van deze ichandige quaal aangetast zyn, en ze uit het midden van het volk af te scheiden, gelyk de Joden met die gene omsprongen die met melancholie besmet waren. In de zydwee en in alle de ziekten, daar eenige stekende pyn is, trachten zy pyn door verdryving te breken, en zy werken op de andere zyde. In de koortzen temporen zy de hitte en bomen de yhoofdigheid voor door koudebaden van medicinale kruiden, die tegen de hitte aanwerken.

De diët is by hen gelyk over al een groot hulpmiddel, maar zy gaat altyd niet te ver, is niet algemeen, en bestaat dikwils niet als in de onthouding van eenige spyzten, die zy schadelijk voor de ziekte geloven te zyn, daar men van aangetast is.

Voor de komst der Europeanen kenden zy geen aderlating, zy weten zelfs onder malkander zich daar noch niet van te bedienen, maar zy vervullen dat gebrek met scarificatien, die zy met scherpe stenen zonder onderscheyd op alle delen van het lichaam en daar hun de quaal schort in 't werk stellen. Vervolgens leggen zy 'er uitgeholde kauwoerden op, die men met meer eigenfchap *Cucurbita* kan noemen als de glaze, en zy vullen ze met zaden die licht vlam vatten, en steken 'er den brand in.

Dit was en is hedendaags noch een zeer gemeen hulpmiddel in Egypte en by de Oosterliche Volkeren.

Zy houden veel van doorbytende, en inbrandende middelen die zo zeer in Oostindien in gebruik zyn, maar in plaats van de *lapis infernalis* bedienen zy zich van rothout, dat zo sterke hitte niet geeft als het groene.

Zy weten van geen klisteren, en ik weet 'er maar een voorbeeld van, dat Vader Garnier my gezegt heeft van een Wildeman van de hoge landen na de Outaouakken toe, behoort te hebben, die diergelyke komposities maakte. Hy deed ze in een blaas, waar aan hy een riet vastmaakte, en hy zette het klister met de blaas sterk tot malkander te persen.

Voor de
komst
der Eu-
ropea-
nen wi-
sten zy
van
geen a-
derlating

Het zweet
gebruik
gezonden, die
sten, welke h
vervolg hun o

Het stookhu
hoog, daar zy
Hut is met ma
houden. Op
nen, die men
boven hangt n

De gene die
ver als de cerb
veronderstelt z
handelen, volg
beginnen zy u
En nademaal z
zyn, maakt di
horen kan.

Van tyd tot
wekken zy die
water uit die p
ryst een damp
vermeert. Zy
aangezicht, on
het zweet me
zweetgaten ter
lopen zy al zin
daar zy in zwe
naanlyk de zie
sproeien.

Men zou zeg
hitte met het
misschien zelfs
hebben de erva
al de redenerin
't Is gemakly
gen der Scythe
middelen name
„ hunne doden
„ gen zullen;
„ volgende wy
„ Zy nemen
„ hellen, ront
„ stenen in es
„ deze haire
„ hennip, dat
I I.

VIERDE HOOFSTUK.

Het zweeten is hun gemeenste hulpmiddel, en dat zy 't meeste gebruiken. Het is even dienstig voor de zieken en voor de gezonden, die zich hier door van hun overtollige vochten ontlasten, welke hun gezondheid kunnen bedorven hebben, of in 't vervolg hun ongemakken zouden kunnen veroorzaken.

Het stookhuis is een kleine ronde hut, zes of zeven voeten hoog, daar zy zeven of acht personen in kunnen berghen. Deze Hut is met matten en vellen bedekt, om 'er de buitenlucht uit te houden. Op 't midden van de vloer legt men een zeker getal stenen, die men in het vuur heeft gloeiend laten worden, en daar boven hangt men een ketel met koud water.

De gene die zweeten willen treden naakt in deze Hut, voor zo ver als de eerbaarheid toelaat, en hun plaats genomen hebbende, veronderstelt zynde dat zy daar niet van geheime zaken moesten handelen, volgens het gebruik daar wy haast van spreken zullen, beginnen zy uitermate te woelen, en ieder zyn lied te zingen. En nademaal zy ontrent de wys en de woorden zeer verschillende zyn, maakt dit het vreemdste en verwardste muziek uit dat men horen kan.

Van tyd tot tyd als de stenen haar kracht beginnen te verliezen, wekken zy die weer op, besproeiende ze met een weinig koud water uit die pot. Dit water raakt zo dra de stenen niet, of daar ryst een damp uit, die de gantsche Hut vervult, en de hitte veel vermeert. Zy gooien elkander ook van dit koude water in 't aangezicht, om niet qualyk te worden. In een ogenblik loopt het zweet met droppels van hun gantsche lichaam, en als hun zweetgaten ter degen open zyn, en de zweet op zyn sterkste is, lopen zy al zingende ait de Hut, en dompelen zich in de Rivier, daar zy in zwemmen en veel gewoel maken. Sommige, voornamelyk de zieken, vergenoegen zich met koudwater te laten besproeien.

Men zou zeggen dat de tegenstrydigheid van een bovenmatige hitte met het koude water hen bevangen moest en doen sterven; misschien zelfs dat 'er een eerlyk mensch van sterven zou; maar zy hebben de ervarenheid dat hun zulks goed doet, 't geen beter is als al de redeneringen die men hier over doen kan.

't Is gemaklyk te gissen uit het geen Herodotus van de zuiveringen der Scythen verhaalt, dat zy op de zelfde wyze hun zweetmiddelen namen. Hoor wat hy zegt: „Wanneer de Scythen hunne doden begraven hebben, reinigen zy zich gelyk wy zeggen zullen; eerst het hoofd, en vervolgens het lichaam op de volgende wyze.

„Zy nemen drie stukken hout, die zy over malkander doen hellen, rontom hangen ze haire dekens, en werpen gloeiende stenen in een kuip, die 't midden van deze brokken hout en deze haire dekens instaat. Nu groeiter by hen een soort van hennip, dat zeef na vlas gelykt. Zy nemen het zaad van deze

I I. D E E L.

Z

hen

Van
hun
zweet-
midde-
len.Zon-
derlinge
wyze
van
zweeten.Met die
der ou-
de ver-
geleken.Herodot.
lib. 4.
73.
6.eet-
iffili-
van
lam
om
maar
hy in
gensa, die
zucht
r wat
le Ve-
verge-
onder-
in het
quaal
yden,
tsheid
eenige
n, en
zy de
n me-, maar
ls niet
oor deng, zy
dienen,
cherpe
n daar
zy 'er
Cucur-
e licht

del in

ddelen
de la-
te hitten voor:
Wilde-
te heb-
en een
klitsteer

VIER.

„ hennip en leggen het onder deze machine en deze dekens ; en
 „ ter zelfder tyd maken zy 'er zo een aangename reuk van , dat
 „ 'er by de Grieken zulk uitmuntent parfuum niet gevonden word.
 „ De Scythen ichreuwen hun verwondering over dezen lekker-
 „ ren reuk uit , en dit dient hun in plaats van een bad ; want zy
 „ walfchen nooit hun lichaam , en geen als de Vrouwen baden
 „ zich.

Men kan in deze Beschryving de flookhut en de wyze om met
 „ een te zweten klaar onderfcheyden , maar Herodotus heeft dit
 „ op zyn manier verteld ; en 'het komt gants niet waarfchynelyk
 „ voor , dat by de Scythen de maas zich nooit zouden baden.

Strabo
lib. 9.
106.

De Lacedemoniers en de Lufitaniers zweetten op de zelfde wy-
 „ ze , gelyk Strabo ons kiert . „ De Volkeren van Lufitanien , zegt
 „ by , die de oevers van de Duro bewonen , hebben na men ver-
 „ zekert te enemaal de zelfde gebruiken en gewoontens , die men
 „ te Lacedemon heeft . Zy vryven zich tweemaal daags met oli,
 „ en raken door gloeiende fteenen aan 't zweten ; zy baden zich in
 „ koud water , en hebben maar een foort van voedeel , levende
 „ zeer zober.

Het ge-
bruik
der war-
me ba-
den by
de ou-
den zeer
gemeen

Het gebruik der warme baden was oudtyds zeer gemeen : de
 „ Grieken en Romeinen hadden de middelen om te zweten en de
 „ doorwaasfeming te bevorderen tot grote volmaaktheid gebracht.

Het zweten is niet alleen een geneesmiddel by de Wilden van
 „ Noord-Amerika , maar ook een gebruik van de burgerlyke beleeft-
 „ heid , en miffchien van den Godsdienst , om de vreemdelingen te
 „ ontfangen . Want zo dra een vreemdeling aangekomen is , en een
 „ weinig gegoten heeft van het geen 'er voor de hand ftaat , doet
 „ men hem onderwyl dat men een nieuwe pot voor hem kookt om
 „ hem te ontfalen , en terwyl dat men de zweethut klaar maakt , en
 „ de fteenen gloeit , op een zinlyke mat neerzitten ; men trekt hem de
 „ kousfen en fchoenen uit , men fmeert zyn voeten en benen ; ver-
 „ volgens doet men hem in het flookhuis treden , en de meester van
 „ de Hut , die hem ontfangen heeft , treed 'er met hem in . Daar ,
 „ als in een heilighdom van waarheid , verhandelen zy de geheimfte
 „ zaken , hy geeft al de redenen van zyn reis te kennen , en hy be-
 „ antwoordt gemeenlyk in alle oprechtheid de vragen die men hem
 „ doet . Zo men merkt dat hy liegt , en zyn gevoelens of de waar-
 „ heid van de zaken , daar men hem na vraagt , ontveinst , gelaat
 „ men zich het niet te merken ; het gebruik wil dat hy daarom even
 „ vrindelyk en beleeft onthaalt worde , en dit belet niet dat men
 „ hem op zyn vertrek niet met gefchenken en goederen overlade , als
 „ of men reden had om wel over hem voldaan te zyn.

De Wilden doen ook hun zieken met takken van fparrebomen
 „ zweten , die zy in een grote ketel doen koken , waar van zy den
 „ damp op een tapyt , daar zy op gaan leggen ontfangen.

De wil-
den
houden
veel van
vremde

In Amerika gelyk elders maakt men meer werk van de genees-
 „ middelen die van verre komen , als van die men by de hand heeft ,
 „ en die al te gering fchynen , om dat za te gemeen zyn : 't Gaat
 „ met de Doktoren als met de kruiden ; een vremde heeft altyd den
 „ voorrang , men denkt dat hy verftandiger is , zonder te weten
 „ waar

waarom : het
 „ voet stellen de
 „ kent ; en zy ge-
 „ als die van hun
 „ den van de de
 „ heid en om ge-
 „ onze braak en
 „ maar zy vallen
 „ van yzere infu-
 „ te fnyden en
 „ aanhopen van
 „ die zy in 't ge-

DE Jonglers
 „ innerlyke
 „ zwerigen te o-
 „ neesheren die
 „ zien worden : o-
 „ de hulpmiddele
 „ 't is de Geest ,
 „ hun inbeelding
 „ waar in zy of
 „ raadplegen , als
 „ woordigen ftaat
 „ Ik heb reeds
 „ deze Waarzegge
 „ ge overblyfzele
 „ lingen tyd het
 „ zo veel eeuwen
 „ om de menfche
 „ van hun godloo-
 „ boze geesten ,
 „ dienaren , die h
 „ de dan ieder de
 „ hy wil , zal ik
 „ de zieken te ge
 „ handen te verwa

De Bezweerd
 „ een flookhuis ,
 „ hut van zes of
 „ men in het Hey
 „ plaatzen waren

Dit onderfch
 „ Hut , dat deze
 „ de Geest inkom
 „ Waarzegger ve
 „ hy behalven zy
 „ Oïaron en zyn

waaron: het vooroordeel is voor hem, dat 's gepoeg: op dezen voet stellen de Wilden een hulpmiddel dat nieuw is, voor een bekent; en zy gebruiken de Doktoren van een andere Natie liever als die van hun eigen land. Zy geven zich graag onder de handen van de Europeanen, zy laten zich zelfs zonder noodzakelykheid en om een ander gezelschap te houden aderen: zy nemen onze braak en purgeermiddelen om den naam dien zy hebben; maar zy vallen byna in zwym als zy deze yffelyke toebereyding van yzere instrumenten zien, die men in Europa gebruikt om ons te snyden en kerven, en zy kunnen zonder yzen het verhaal niet aanhooren van de grote operatien die met 't incisie-mes geschieden, die zy in 't geheel niet dulden kunnen.

genees-
midde-
len en
Dokto-
ren.

V A S T H O O F T S T U K

DE Jonglers en Waarzeggers niet geroepen wordende als om de innerlyke lusten van de ziel te ontdekken, om van de bezweringen te oordelen en die weg te nemen, moeten ook als Geneesheren die over de gemene wetten der natuur heerschen aangezien worden: ook volgen zy de zelve niet in het voorschryven van de hulpmiddelen tot genezing van deze buiten-gemene ziekten. 't Is de Geest, waar mee zy voorgeven omgang te hebben, 't is hun inbeelding die door de verrukking gaande gemaakt word, waar in zy of wezentlyk of geveint vervallen, daar zy eer mee madplegen, als met een overeenkomend hulpmiddel tot den tegenwoordigen staat der zieken.

Genees-
kunde
door de
waar-
zeggers
of Be-
zwering

Ik heb reeds in 't breede in 't aetikel van den Godsdienst van deze Waarzeggers of Quakzalvers gesproken, welke de ongelukkige overblyfselen van een eerloze kunst over ge-erft hebbende, die langen tyd het Heydendom op de been gehouden, en gedurende zo veel eeuwen onceindige Natien bedrogen heeft, noch volhardten om de menschen te bedriegen, makende een quaad gebruik of van hun godloos vertrouwen op de wezentlyke werkingen van de boze geesten, of van hun zotte lichtgelovigheid aan der zelve dienaren, die hen door guichelaryen om den tuin leyden. Latende dan ieder de vryheid om van deze Bezweerders te oordelen wat hy wil, zal ik niets als de wyze beschryven die zy gebruiken om de zieken te genezen, welke ongelukkig genoeg zyn om in hun handen te vervallen.

De Bezweerder voor dat hy zyn operatie begint, bereyd zich een stookhuis, zoo als ik ze beschreven heb, of een diergelyke hut van zes of zeven voeten hoog, die verstrekt voor het geen men in het Heydendom *Adyta* of *Penetralia* noemde, dat duistere plaatzen waren, daar men de godspraken gaf.

Dit onderscheyd is 'er evenwel tusschen het stookhuis en deze hut, dat deze van boyen licht ontfangt, door een gat waar door de Geest inkomen kan, daar de eerstgenoemde overal toe is. De Waarzegger verbergt zich in dit heyligdom met zyn zak, waar in hy behalven zyn tabak en pyp altyd met zich draagt 't geen ik zyn *Oiaron* en zyn *Manitou* genoemt heb, die men als zyn Talismanen

Hoeds
Jong-
lers hun
Bezwe-
ringen
in 't
werk
stellen

nen of Toverkarakters kan aanzien, waar in al zyn kracht bestaat. Behalven dit maakt hy dikwils een soort van een drank die hem voorbereyd om de indrukking van den Geest te ontvangen, op de zelfde wyze als de Pythische Waarzegster Laurier kaauwde, voor dat zy met Apollo raadpleegde, en op den heiligen driehoek * klom, of liever daar in gong om zich te verbergen. Want schoon men gemeenlyk den Delphischen driehoek voor een tafel of stoel met

* Athenus, in het 2de boek zegt, dat men twee soorten van drie voeten onderscheide, 't een was een beker en het ander een ketel, of om beter te zeggen een soort van een pot, wiens onderste deel op drie voeten rustte. Zy dienden om wyn in te doen. Zy waren de beloning van de overwinnaars in de spelen die aan Bacchus toegewyd waren, en zy waren eigen aan Apollo en Bacchus: aan Apollo ter ontsaak van de zekerheid van sommige zyner Godspaken: aan Bacchus, om dat de wyn de waarheid doet zeggen, en dat men gemeenlyk van de goen, die de waarheid spreken, zegt, dat zy *à Tripode*, uit den driehoek spreken. Maar dit was de Pythische driehoek niet, gelyk Semus van Delos, dien Athenus op deze plaats aanhaalt, duidelyk zegt.

De zelfde Schryver spreekt van een ander soort van driehoek, dat een muziek instrument was, dus genoemd, om dat het na de gedaante van den Delphischen driehoek gemaakt was; deze was een vinding van Pythagoras van Zacynthus. Maar behalven dat hy een Schryver aanhaalt welke zegt dat dit speluig een van die gene was, die men niet wist of ooit in wezen geweest waren, of dat het zo weinig in gebruik geweest was, dat het byna t'eenemaal onbekent was; de beschryving die 'er Athenus naderhand van geeft is zodanig, dat men 'er weinig bericht van het maakzel van den Pythischen driehoek van kan krygen.

Men ziet driehoeken op de medailjes en oude gedenktekens. Deze driehoeken ondersteunen gemeenlyk een soort van *labrum* of kuip, die tot het wywater geschikt is, of ook wel om Offer-platingen in te ontvangen; want men ziet dikwils een Offeraar de schaal voor over houden boven het *Labrum*: 't was ook de Pythische driehoek niet, en, schoon hy tot de Waarzeggerij en Wighelary kon dienen, blykt het klaar, dat het die niet was welke de Pythische Waarzegster gebruikte.

De driehoek van de Pythische Priesters was een klein stoeltje met drie of vier voeten, volgens Jamblichus. Zommige menen dat het een driehoekig tafeltje was, waar op zy klom. Kenige andere onderscheiden twee zaken in den driehoek. De eerste is de driehoek zelf, dat is te zeggen 't geen iets anders ondersteunde, dat geschikt was om hem te bedekken. De tweede het geen men *Cortina* noemde. Nu zeggen zy dat *Cortina* een tafel was, waar op de Pythische Waarzegster klom: of zitten ging, 't geen weinig met den staat van een persoon over een komt, die in razerny verviel. Deze tafel, voegen zy 'er by, was rond. Om deze ronde gedaante te bewyzen halen zy Ennius aan, die het verwelzel van den Hemel *Cortinam cali* noemt, en Severus, die den top van het Theater in de ronde gemaakt, van buiten bol en van binnen hol *Cortinam Theatri* noemt. Nu zo dat waar is, moet men hier uit besluiten dat het geen men *Cortina* noemde geen tafel was daar men op kon gaan zitten; maar een dekkleed, en iets dat als een boog of verwelzel gemaakt was. Nu komt dit alles uit op het geen ik van de tent van onze Bezweerders gezegt heb. Dus zal de driehoek niets anders zyn als de houten die men oprecht, die het ligchaam van het gebouw uitmaken, en die nergens toe dienen als om de vellen, waar mee men ze moet dekken, te ondersteunen, *ipsum sustentaculum cui impenebatur Cortina*, gelyk Fabri zegt: en men zal dit woord *Cortina* door het woord *Operculum* uitleggen, daar zig Plinius van bedient heeft om het te beduiden; en door dat van *Aules* tapyten verstaan, maar tapyten van Leer, volgens de uitlegging die 'er Isidorus van geeft, *Cortina sunt aulæ, id est velæ de pellibus, dictæ a coriis*.

met drie of vier voeten het driehoekig tafeltje der Scythen hooft te zamen naderhand met hier aan door geven.

De Waarzegster die hy in de hooft die hem zyn deed door een vige schudding der le Jeune d by een van de in 't eerst inbedde; dat veroorzaken, zien zweeten van den om die v grypen hoe eeder kon schudde weerslaan.

Maar hy vo sprekende, he deel aan had: mensch het na hevigste geschu boog, men 'er der zag uitkom te.

Wat hier va gen van een g hunne Pythis doet hy alle de ogen der omsta vreemden geest in hem werkt. dingen dat hy l over de hulpmi

Deze souvere zyn zang feiten een voornamen der te doen om men menen zo den: het zyn f feest van *Onnon* dingen meer, d Waarzegger re zorgvuldigheid

met drie of vier voeten aanziet, gelyk Jamblichius zegt, geloof ik volgens het denkbeeld dat ik 'er van maak, dat de gewyde drievoet een Tabernakel was, byna gelyk Herodotus de zweetplaats der Scythen heeft beschreven, bestaande uit drie stukken, die omhoog te zamen quamen, en om laag zich verspreyddden, die men naderhand met vellen, behangzels of tapyten toedekte, 't geen hier aan door de Larynen den naam van *Cortina* een gardyn, deed geven.

De Waarzegger dus ver klaar zynde begint de Lier te roeren die hy in de hand heeft, en te zingen om den geest aan te roepen, die hem zyn tegenwoordigheid doet gevoelen gelyk hy eertyds deed door een dwarrelwind, een geloei van 't aartryk, en een hevige schudding van den Tabernakel, daar hy in gestoten is. Vader le Jeune de Wilde Mikmakken op de jacht zynde gevolgt, was by een van deze vertoningen tegenwoordig. Hy zegt dat hy zich in 't eerst inbeelde dat het de Waarzegger was die deze tent zoo schudde; dat zulks evenwel niet naliet hem grote verwondering te veroorzaken, hebbende in het oprechten van die tent jongeluiden zien zweten van de vermoeiheid en arbeid die zy in 't werk stelden om die vast te maken. En dat hy daarenboven niet kon begrypen hoe een mensch alleen die zo hevig en zo lang na malkander kon schudden, en krachts genoeg hebben om dien arbeidt te weerstaan.

Maar hy voegt 'er by, dat de Wilden, openhartig met hem sprekende, hem hadden verzekert, dat 'er de Bezweerder geen deel aan had: dat het gebouw zomtyds zo vast was, dat een mensch het naauwelyks bewegen kon, en dat wanneer het op zyn hevigste geslut wierd, dat de top van de tent tot op den grond boog, men 'er van onderen de armen en benen van den Bezweerder zag uitkomen, zo dat het klaar bleek dat hy 'er niet aanraakte.

Wat hier van zy, dan begint de Bezweerder in die verrukkingen van een godlyke razerny te vervallen, die de Heydenen in hunne Pythia's, Sibyllen, en Waarzeggers gewaar wierden, dan doet hy alle de wonderwerken of guigchelaryen, waar mee hy de ogen der omstanders verblind, die dezelve aan de macht van den vreemden geest toeschryven, welke alle zyn ledematen beweegt, en in hem werkt. 't Is ook in de grootste hevigheid van deze schuddingen dat hy het vonnis velst over den staat van den zieken, en over de hulpmiddelen die hem dienen.

Deze souvereine remedien om de gezondheid weer te krygen zyn zang seelen en maaltyden, dansseryen van verscheide soorten: een voornamentlyk, waar in zy elkander bezweren als om malkander te doen omkomen, en waar in men 'er verscheide ziet, die men menen zou dat waarlyk sterk uit den neus en mond bloeden: het zyn spelen met de schotel, kolf, en stroohalmen: het feest van *Onnonbouarori* of het feest der Zotten, en diergelyke dingen meer, die hoe buitensporig zy ook zyn, zoo dra het de Waarzegger geordonneert heeft, op staanden voet met zo veel zorgvuldigheid en naaukeurigheid uitgevonden worden, dat hoe

De schryver heeft een ander denkbeeld van het maskel van den Delphischen drievoet als het gemeen.

Relation de la Nouvelle France pour l'an 1634.

Wat voor remedien hy voorschryft.

ongemeen de zaak ook is die hy eische, alles in beweging is om ze te vinden, en dat het enkel vonnis van den Bezweerder zomtyds verscheide dorpen te zamen in roer stelt.

De zieke, die gemeenlyk meer rust als iets anders nodig heeft, is gedurende deze wrede plechtigheid, hoe lang die ook duren mag, aan al dit geraas blootgesteld, dat alleen in staat zou wezen om hen de kop gek te maken of wel heel omhals te brengen. Het geraas is noch niet met al, maar deze elendige schepzels zyn aan die Quakzalvers overgegeven, die hen blazen, zuigen, met een dollemans drift die delen van het lichaam knypen, daar zy 't meeste pyn in voelen, zo dat zy eer na beuls gelyken als na Doktoren. Zomtyds doen zy ze met hen in de zweechhut gaan: op andere tyden doen zy ze danssen en spelen: dikwils doen zy ze met langzame schreden midden over de grotende kolen in de hutten gaan, zonder dat hun het vuur de minste letzel doet: eindelyk zy matten hen zodanig af, dat zy zieker zyn van de bezwering als van de ziekte zelfs.

Men verwacht van den Waarzegger dat hy verklaare wie hem betovert heeft: dat hy ontdekke waar in het bestaat: dat hy den staat van de ziekte voorzegge, en, zo 't mooglyk is, die geneze.

Het valt die van de Natie gemaklyk de perzoon die oorzaak van de qual is te openbaren. Zy hooven 'er maar een van die gene te noemen die een quaden naam hebben, en die gehaat of verdacht zyn. Wie dat zy maar uit zulk een hoop noemen zyn zy verzekert van geloofd te worden, en het gemeen plezier te doen. Een vremd bezweerder zou een weinig verlegener staan; maar hy draagt zorg dat hy voorheen enige geheime onderrichtingen neemt. Zonder zelfs zo veel voorzorg te gebruiken, word hy altoos wel door een menigte van luiden onderrecht, die hem hun vermoedens openbaren; en naderhand zo genoeg zyn om te geloven dat hy waar gezegt heeft, of sijn genoeg om zich zo te gelaten.

't Valt den Bezweerder noch gemaklyker het Toverkarakter te ontdekken en het aan te wyzen. Hy hoeft het maar van te voren te bereyden en te versleken daar het hem goed dunkt. De meeste tyd evenwel haalt hy het uit het lichaam van den zieken. 't Zyn zodanige tekens als hy goed zal vinden, kleine beendertjes, hairen, stukken yzer of koper die hy in zyn mond steekt, en 'er behendig weer uithaalt, na dat hy den zieken gebeten heeft dat hy hem alle kennis doet verliezen; waar na hy veinst dat hy het uit de wond heeft doen komen, en gelukkig genoeg is om dezen elendig te doen geloven dat hy hem veel goeds gedaan heeft. Zo hy hem eenig braakmiddel heeft ingegeven, dat bequaam was om hem tot de darmen toe te doen uitpuwen, dat hy eenig geronne bloed looft; eenige zwarte of materie-achtige stoffen, dit is de *Oikon*, de bote geest of de betovering, die hem quynen deed. Hy toont het met blydschap aan, en is dapper in zyn schik dat hy een zo wieden vyand overwonnen heeft.

De Voorzegging is eer gelukkig als ongelukkig, en geeft altyd grote hoop. Sterft de zieke daarna, 't is voor zyn eige rekening. De Waarzegger heeft driezen redenen om zich te redden. Hy ver-

De sieken worden erbar-meelyk gepiaagt

De Bezweerder wyft den Auteur dan die qual aan.

De waarzegger voor-spelt ge-

liest 'er zyn betaalt. 't middel was, had, 't geene de heeft al de schepzels, d spelt den ge in zyn slaven hebben altyd zent voorbee handen niet der is als trus gespreken, of ten minste sche Goden ven.

Wanneer d vertellen zy Duivel, waar sproken heb. "hut waar is "kleine tafel "Maboye leg "Oukou voor "hoven, zoo "tent moeten "deze versoei "Na dit toe "nis als by na "en de omleg "duistere spel "ken end tab "gevonden, "vervolgens st "grond, en h "mond gestok "daar van we "de, strooit h "aperyen opg "schuddende, "eersten versc "hem door de "Zo de Du "over men he "de Geest die "dat hy haast "raken zy zac "een weinig g "kneusde been "na het zegge "van zyn quaa

lieft 'er zyn aanzien niet door, en werd daarom niet te slechter betaalt. 't is de schuld van de betovering, die boven alle helpmiddel was, of iets wezenlyks dat de bezweerder voorgeschreven had, 't geen men niet nagekomen heeft. Om kort te gaan de doode heeft altyd schuld, en het ongelukkig lot van deze elendige schepzels, die dikwils ter zelfder tyd dat men hun genezing voorspelt den geest geven, kan deze blinde Volkereh, dien de Duivel in zyn slaverny houdt, de vliezen niet van de ogen lichten. Zy hebben altyd hun vertrouwen op hun fittiche Profeten, schoon duizent voorbeelden hen moeten geleert hebben, dat men onder hun handen niet genezen word, dat 'er gemeentelyk niets wankelbaarder is als hunne Voorzeggingen, en dat zy dikwils elkander tegenspreken; wanneer 'er verscheide Waarzeggers te zamen zyn, of ten minsten dat zy zo bewijspelt zyn als de Orakels die de valsche Goden door den mond van hun Priesters en Psychonisten geven.

meentlik
de Ge-
nezing.

Wanneer de Karaiben toevlucht toe hun Bezweerders nemen, verzellen zy altyd deze plichtigheid met een Offerande aan den Duivel, waar van ik in het artikel van den Godsdienst reeds gesproken heb. „Voor al, zegt de Predikant Rochefort, moet de hut waar in de Hooft gaan zal, netter toebereyd zyn: op de kleine tafel, die zy *Matomén* noemen, moet de *Anakri* voor *Maboya* leggen, dat is te zeggen een Offerande van Kaffin en Ouicou voor den bozen geest, en zelfs de oeffeningen van hun hoven, zoo het de vruchte tyd is. Aan de eene kant van de tent moeten ook zo veel kleine stoelen zyn, als 'er personen by deze verfoeilijke aktie tegenwoordig zullen zyn.

Rochefort. *ibid.*
Aburats
des Améri-
cains. 2.
c. 14.

„Na dit toefel komt de Boyé (als ook dit werk der duisternis als by nacht doet) zo zorgvuldiglyk al het vuur van de tent en de omleggende plaatsen te hebben doen uitdoven, in deze duistere spelonk, en op het zwakke schynfel van een aangestoken end tabak, dat hy in de hand heeft, zyn plaats hebbende gevonden, spreekt hy eerst enige onverstaanbare woorden uit: vervolgens stampet hy met zyn linker voet verscheydeemaal op den grond, en het endje tabak dat hy in de hand heeft, in den mond gestoken hebbende, blaast hy vyf of zesmaal den rook daar van weg, dan het endje tabak tuschen zyn handen wryvende, strooit hy het in de lucht. Waar op de Duivel, door deze aperyen opgedaagt, den top van de tent geweldig heen en weer schuddende, of eenig ander verbaarlyk gedruis makende, ten eersten verschynt, en onderscheydentlyk alle de vragen, die hem door den Boyé gedaan zyn, beantwoordt.

„Zo de Duivel verzekert dat de ziekte van den genen, waar over men hem raadpleegt niet doodlyk is, nadert de Boyé en de Geest die hem verzelt den zieken, om hem te verzekeren, dat hy haast genezen zal zyn: en om hem met die hoop te voeden, raken zy zacht de pynlykste delen van zyn lichaam aan, en die een weinig gedrukt hebbende, veinzen zy daar doornen, gekneusde beendertjes, stukken hout en steen uit te persen, die, na het zeggen van deze rampzalige geneesmeesters, de oorzaak van zyn quaal waren.

Zom.

22 Zomtyds bevochtigen zy ook met hun aiffen het zwakke
23 deel, en het zelve eenige reizen gezogen hebbende, maken zy
24 den lyder wys dat zy door dit middel al het venyn dat hy in 't
25 lichaam had, en dat hem quynen deed, za zich getrokken had-
26 den. Eindelyk tot besluit van die duivelyc wryven zy het gans-
27 sche lichaam van den zieken met het sap van de vruchte *Junipa*
28 dat hem gaans donker bruin verft, en dat als het teken en zegel
29 van zyn genezing is.

30 De gene die door een zo verfoetelyk middel meent genezen
31 te zyn, is gewoon tot erkentenis een groot maal te geven, waar
32 op de Boyé de eerste rang onder de genodigden heeft. Hy
33 moet de *Anakri* voor den Duivel niet vergeten, die niet nalaaft
34 zich daar te laten vinden; maar zo de Boyé uit het onderhoud
35 dat hy met den Duivel gehad heeft gemerkt heeft dat de ziekte
36 doodlyk is, vergenoegt hy zich met den zieken te vertroosten,
37 zeggende tegen hem dat zyn God, of, om beter te zeggen, zyn
38 familiere Duivel, medelyden met hem hebbende, hem na zich
39 wil halen, om hem van alle fmerten en quellingen te verlossen.

40 De wyze van door bezwering te genezen is te enemaal onder
41 de Natien van Amerika verspreyd, die, gelyk wy gezegt hebben,
42 alle haar Waarzeggers en Quakzalvers hebben. Zy kan by de ver-
43 fcheyde Volkeren ontrent de omftandigheden verfchillen, maar is
44 de zelfde ten opzichte van de hooftzaak en in den grond.

45 De zieken worden genoeg opgepast zo lang men hoopt en be-
46 lung heeft om hen te genezen; maar zy worden al te licht verla-
47 ten, zo dra men de hoop begint te verliezen. Ik heb 'er een twe-
48 maal uit het gevaar van fierven gered, de eerste reys van koude,
49 en de andere van honger, en hy zou 'er gewis den bek by hebben
50 ingefchoten, zo ik tot zyn geluk niet by hem geroepen was, en
51 hem in die twee noodkriften niet verzorgd had zo als ik 't
52 raadzaamft oordeelde.

Z

W

A M

ZEEVENDIG

Do

mond niet wel t
dood ongedaan
heid verkeert w

De oplettenh
verhaalt de doo
door iets lyd, o
dat zy menen d
moeite gehad on
fen van haar eig
of zy beminden

By alle het ge
sterffelykheid de
te moeten byvoe
te oeffenen.

De omftandig

I I. D

ZE

343
Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

ZEEVENDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK

Dood, Begraffenis en Rouw.

P de nadering van deze laatste oogenblikken, door de godvrucht van alle eeuwen geheiligt en door de wenschen die ieder deed om onder zyn waardste vrienden te sterven, die hun leste zuchten opvangen en hun de ogen mochten sluiten, blinkt de godvrucht der Wilden ook uit; maar de zotte vrees die zy hebben van hun zieken de ogen en mond niet wel te kunnen sluiten, en dat zy 'er hier door na hun dood ongedaan zullen uitzien, maakt dat hun vroomheid in wreedheid verkeert wanneer deze op sterven leggen.

De oplettenheid die zy hebben om hen deze plicht te bewyzen, verhaast de dood van vele, zonder dat hun teerhartigheid hier door iets lyd, om dat zy 'er niets meer van hopen, of zelf, om dat zy menen der zelve smerten te verkorten. Ik heb zomtyds moeite gehad om moeders tegen te houden, die dus moordereffen van haar eige kinderen wierden, die ik niet anders kon zien of zy bemindenzte teerhartig.

By alle het geen ik van 't gevoelen der Amerikanen over de onsterfelykheid der zielen gezegt heb, geloof ik als een nieuw bewys te moeten byvoegen alles wat zy gewoon zyn ontrent hunne doden te oeffenen.

De omstandigheden die ik 'er van ga verhalen zullen een genoeg-
I I. D E E L. A s z a a m

Dood,
Begraaf-
fenis en
Rouw.

zaam bewys zyn van een gevoelen, dat van alle de barbaarste Volkeren aangenomen zynde, geen tegensprekers meer behoorde te vinden. Maar de verdorvenheit des harten gaat zo ver, dat zy de godlozen voor waar doet aanzien, 't geen hun boosheid hen wenfchen doet, om zo veel te geruller in hun ondeugden te kunnen voortgaan: niets meer klem gevende aan de ongebontheit als het geloof waar by zy willen blyven dat alles met het lichaam ver gaat; want dan denken zy hunne driften zonder knaging den vol len room te kunnen geven, en zy vleyen zich dat zy niet te vrezen hebben dat zy in het eeuwige leven de verdienfte van hun misdaden zullen getraft worden.

Gelyk-
vormig-
heid van
de ge-
woon-
tens der
Wilden
met die
der Ou-
den om-
treent het
stuk van
de eer
die zy
den do-
den be-
wyzen.

Niet alleen komen de Amerikanen met alle de andere bekendste Volkeren in de eer overeen, die zy de doden bewyzen en in de beweegredenen van die eer; maar zy zyn in dit stuk zo gelykvormig met de gewoontens der Ouden, dat ik my hier zeer verlegen vind ontrent de order die ik aan myn verhaal geven moet, door de menigte plaatsen en bewyzen die deze overeenkomst aantonen, en die natuurlyk verwarring moeten veroorzaaken. Om te trachten deze Verwarring te vermyden, ga ik eenvoudiglyk verhalen, wat zy gewoon zyn in deze gelegenheden te doen, vergenoegende my met my een weinig breder over enige principale punten uit te laten, die de meeste oplettentheid verdienen.

Na dat de zieke den laaften snik gegeven heeft, worden de eerste zorgen aan het lyk besteed om het tot de Begraffenis te berei den ieder hut heeft een andere daar haar *Libitinari* en * *Pollinctores* dat is te zeggen dode bezorgers in zyn, en dit zyn gemeenlyk ge loof ik de Hutten, die vermaagschapt zyn met die van den overle den. De gene dan die tot dien droevigen dienst moeten gebruikt worden, op het tijp van de dood daar van verwittigt wordende, of zich zelfs ter plaatze gevoegt en verwaardigt hebbende, voor dat 'er de geest uit was, wasschen het ligchaam, smeren het met hun olien, bestryken hem het aangezicht en het hooft, 't geen hun certyds den naam van *Pollinctores* a *Polliendo* of wel a *Polline* van een soort van deeg of blanketzel dat men gebruikte, om te belet ten dat men op hun gezicht de ysselykheden van de dood niet zien zou. Dit blanketzel was niet anders als de verven, daar de Wil den sich noch hedendaags mae bestryken, gelyk ik zelfs op de lykbuifen gezien heb, die de Kardinaal Gualterio in zyn ryk kabi net bewaart. Vervolgens kleden zy het lyk van het hooft tot de voeten, schikken het met zyn halsbanden en verscheide sieraden op: en na het in de gestalte geplaatst te hebben gelyk het in 't graf zyn moet, en het met een ichone bonte rok die gants nieuw is, omwonden te hebben, legt men het op een verheven plaats, daar het tot den begraafdag toe ten toon blyft leggen.

Zy
schik-
ken het
lyk van
't hooft
tot de
voeten
op.

TWEE.

* Servius 9, *Æneid. Pollinctores dièes scribit, quod mortuis es. Polline oblini-
rent, ne livor appareret entibus.*

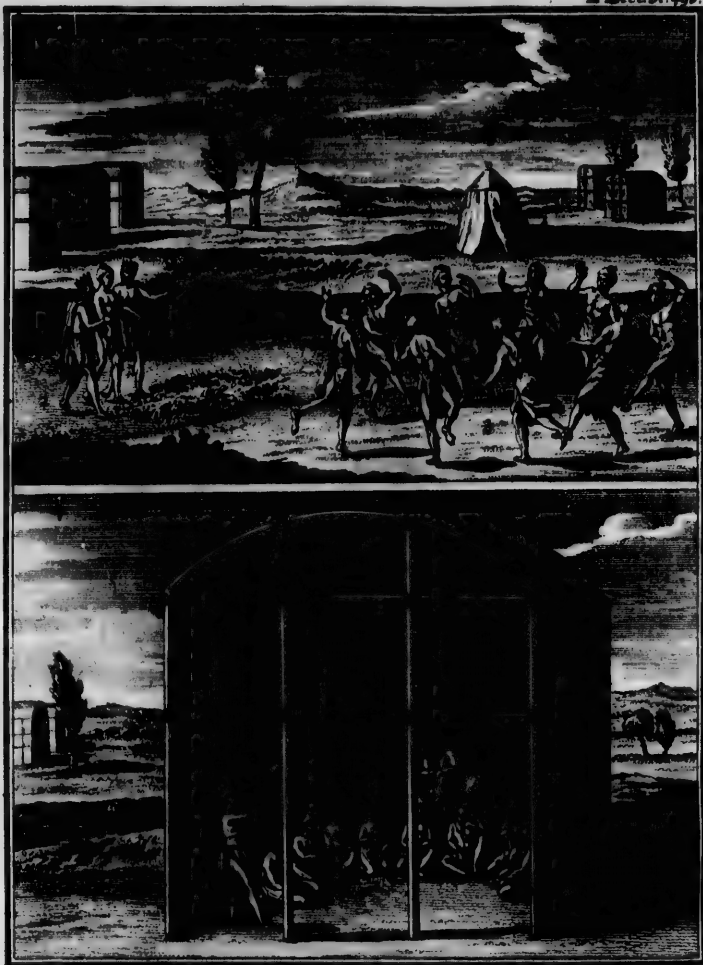
te Vol-
orde te
dat ay
eid han
te kun-
neid als
am ver-
ien vol-
te vre-
an mis-

kendste
en in de
elykvor-
verlegen
t, door
untonen,
trachten
en, wat
ende my
uit te la-

en de eer-
te berei-
ollini flores
enlyk ge-
en overle-
gebruikt
ordende,
de, voor
het met
geen hun
olline van
te belet-
niet zien
de Wil-
fs op de
ryk kabi-
oit tot de
cieraden
t in 't graf
nieuw is,
aats, daar

TWEE.

olline oblini-

Enige Vol-
vonden
lykste persone-
ryen te gebrui-
ren, en die d-
Zy villen het
ben doorkerft
de gewrichte
geraante in a

Deze beend-
men ze weer-
en toebereyd
fyn zand in,
kan dat daar
op een verhev-
hun voor Tem-

Men legt he-
laten drogen e-
op de behoude-
denis dezer li-

In de Spaan-
ner Caciquen
een klein vuur
dit vuur uit, e-
ren was, droeg
met veel eerb-
bewaarde men-
personen die h-

Verscheyde
en de Ethioper-
gen en te balze-
genoeg geboek-

De wyze die
Florida, by de
ren van Louisa-
in gebruik. W-
ring meer na e-
zeggen, dat zy
het gemene V-

D

Het lyk gel-
ginnen d-
was tot dit oge-
jen.

Een oude M-
I I. D

TWEDE HOOFSTUK.

ENige Volkeren van Noord-Amerika hebben een middel gevonden om de lichamen hunner Opperhoofden en de aanzienlykste personen hunner Natie zonder daar de balzemen en speceryen te gebruiken, die by de Ootterfche Volkeren in gebruik waren, en die de Egyptifche Mumien zo beroemt hebben gemaakt. Zy villen het lyk behendig, na dat zy het vel langs den rug hebben doorkerft. Zy ontveefchen hetjes de beenderen, zonder aan de gewrichten te raken, die 'er het verband van maken, om het geraamte in zyn geheel te laten.

Deze beenderen gedurende eenigen tyd gedroogt zynde, fluit men ze weer op nieuw in hun eigen vel, dat men zacht gemaakt en toebereyd heeft, en men naait het weer toe, werpende daar fyn zand in, dat de ledige plaatzen vult, zo dat men niet zien kan dat daar aangeraakt is. Men draagt vervolgens deze lichamen op een verheve plaats, aan 't einde van de Hut opgerecht, die hun voor Tempel dient.

Men legt het vleefch dat men in den rook of in de lucht heeft laten drogen en braden, in wel geftotene korfjes: en de gene die op de behoudenis van het heilige vuur pakt, pakt ook op de behoudenis dezer lichamen.

In de Spaanfche Indien roofterden de Wilden de lichamen hunner Caciquen. Ze leyden ze op houten tralien, en lieten ze over een klein vuur drogen. Het vleefch en het vet waaffemde door dit vuur uit, en wanneer 'er niet meer als het vel over de beenderen was, droegen zy ze in hun Tempels, daar zy ze zorgvuldigen met veel eerbied bewaarden. Op de zelfde wyze zonder twyffel bewaarde men ook de lichamen der Inca's van Peru, en van de personen die hun leven te gelyk met het hunne opofferden.

Verfcheyde Volkeren der Oudheid, behalven de Egyptenaren en de Ethiopers, hadden hunne wyzen van de lichamen uit te drogen en te balzemen, die ons van de Schryvers niet naauwkeurig genoeg geboekt zyn.

De wyze die ik zo even befchreven heb was in Virginia, in Florida, by de Natchez, by de Oumas, by eenige andere volkeren van Louitiana en de Spaanfche Indien, die onder Vorften ftaan, in gebruik. Wat de Huronnen en Irokoizen aangaat, wier regering meer na een gemenebest lykt, ik heb nooit gelezen of horen zeggen, dat zy ooit dit onderscheyd tuffchen hunne Hoofden en het gemene Volk gemaakt hebben.

DERDE HOOFSTUK.

Het lyk gekleed en op zyn plaats ten toon gelegd zynde, beginnen de tranen en klachten, die men noodzaak geweeft was tot dit oogenblik te fparen, met order en op de maat te vloejen.

Een oude Matroon, die in deze gelegenheid de plaats bekleed

I I. D E E L.

A z *

van

Zonderlinge manier om de lichamen te balzemen.

Gomara, lib. 3 cap. 18.
Pietr.
Martyr's Summario dell'Indie. P. 12. Nella Racolta di Ramusio Tom. 3.
Gonzales d'Oviedes Summario del Hift. del'Indie, cap. 1.
Nella Racolta di Ramusio Tom. 3.

Trent-gemantgen en wyze van de dode id

bewe-
nen.Gelyk-
vormig-
heid
dier ge-
woonte
met die
der Ou-
den.Grute-
rus de
funer-
talen, lib. 1
Cap. 14.
Cicero 2.
de legib.Plautus
in Tru-
ent.Hist. de
la Nour.
France,
3 part.
ch. 26.

van 't geen de Romeinen *Præfica* of Huilster * noemden, vangt aan den toon te geven, die van alle Vrouwen gevolgt word, houdende dezelfde maat, maar daar verscheide woorden op toepassende, die ieder persoon voegen na de verscheide graden van bloedverwantschap, of vermaatschapping die zy met den doden hebben. Dit muziek daurt dus eenigen tyd, waar na een van de ouden het stilzwygen opiegt, en alles houdt ogenbliklyk op, zoo dat men geen klagen of stenen meer hoort.

Deze wyze van niet kunn en op de metode te hullen verdient een zonderlingen aandacht, om dat zy kan dienen om ons te doen verstaan wat de *Alenia* der Ouden waren, en wat de Schryvers ons door de woorden *facere lessum* hebben willen betekenen.

Gruterus zegt dat de geleerde luiden der Oudheid aan de betekenis dezer woorden getwyffelt hebbende, het voor hem geen schande kan wezen zo niet te verstaan. Hy haalt in der daad een plaats uit Cicero aan, die ter gelegenheid van deze woorden van de wetten van Solon, die op de 12 tafelen waren overgebracht, *muhores genas ne ruduntio, nove lessum funeris ergo habent*, zegt, „ dat de Oude uitleggers Sextus Aelius en L. Acilius bekend hadden dat zy zo niet verstonden, maar dat zy zich inbeelden dat „ het wel een soort van Rouwkleed mocht zyn. Lelius, vaart de „ ze grote Redenaar voort, heeft gemeent dat de Lessus een soort „ van jammerklacht was, gelyk het woord mée brengt, 't geen „ ik, voegt hy 'er by zo veel te waarfchynlyker geloof, om dat „ dit het gene is dat Solon verbied.

Gruterus vervolgens het gevoelen van Cicero omhelzende, bevestigt het met een plaats uit Plautus, daar gezegt word, dat Thetis door haar jammerklachten voor haar zoon Achilles een *Lessus* maakte: *Thetis quoque etiam lamentando Lessum fecit filis*. Eindelijk hy voegt 'er by, en sluit met te zeggen dat men noch ter zynner tyd in de oude taal van Champagne het droevig gelui der klokken, die te kennen geven dat 'er een dode is, en de overledenen schynen te bewenen *une lessé* noemde, van het woord *Lessus*. Men noemt ook den klaagttoon en de lykzangen in het oude Gaulisch of Fransch *un Lay*.

L'Escarbot verschaft ons hedendaagfche voorbeelden van deze muzikalische jammerklachten, die in eenige Provintien van Frankryk in gebruik zyn. Want na verhaalt te hebben 't geen ons de Historien van het gebruik der Egyptenaren en de Romeinsche Huilster leren, gaat hy dus voort: „ ieder een weet dat de vrouwen van Picardyen haar mans met groot getier bewenen. De „ vrouwen van Bearn zyn noch koddiger, want zy verhalen een „ gantichen dag lang het gantsche leven van haar mans. La mi „ amour, la mi amour, cara rident, œil déspendou, cama leugé, „ bet dansadou, lomé balem balem, lomé fourbat, mati de pes „ fort tard cougat: dat is te zeggen myn lief, myn lief, lagche-
bek,

* *Colepinus. Præfica. Præfica mulier in funere conducta ad lamentabilem cantum, quæ ceteris modum plangendi ostendit, & fortia defuncti facta laudat. Ita dicta, quasi in hoc ipsum præfecta.*

„ bek, glan-
„ danfte, my
„ optlood en
„ Hy haalt o
„ selse Vrouwen
„ te yere, o
„ zeggen; ho
„ daar hy wa
„ dit gebruik v
„ waar van hie
„ oorsprong heb

Deze jammer-
Liederen gene-
zy zodanig w
wierden zy C
was, dat hy z
merus in zyn
heid van haar
drukt. De D
gehouden, en
de wolven) w
feten ook, wa
dochters van
dikwils in de
wel eenvoudi
die Vrouwen
bedryven, en
zy Adonis be-
tranen der Eg
van de Vrouw
dat men den o
pels toefchreef

't Staat aan
treurliederen
waardig voor
hart, het hoe
houdende, zo
maken.

Het schynt
lon, die het
jazon, om de
heid der Argo
als van hun
„ onze vrouw
„ Lessus voor
nelope die du
mans niet.

De mans be-
dige wyze, e
op hun feeft

„bek, glansryk oog, die zo licht te voet was; en zo schoon danste, myn dappere (man) myn wakkere (man) die vroeg opstond en haar te bed gong, enz.

Hy haalt ook Jan de Lery aan, die het zelfde van de Gaskonische Vrouwen verhaalt, en er deze woorden van aanvoert. „Yere yere, o le bet Renegadou, o le bet Jougadou quere, dat is te zeggen; helaas! helaas! de schone vloeker, de schone speelder, daar hy was.“ De Vrouwen van Bearn en Gaskonje moeten dit gebruik van de oude Iberische Celten overgehouden hebben, waar van niet waarfchynelyk is dat de Volkeren van dat land hun oorsprong hebben.

Deze jammerklachten op de maat wierden zomtyds eenvoudig Liederen genoemd, van die soort die men *Threni* noemde, om dat zy zodanig waren als de klaagliederen van Jeremias. Zomtyds wierden zy Gehuil genoemd, om dat der zelve toon zo droevig was, dat hy zeer na het gehuil der wolven geleek. Dus heeft Homerus in zyn *Odyssea* de klachten van Penelope over de afwezenheid van haar zoon Telemachus door het woord *ejulavit*, uitgedrukt. De Dichter zegt, dat Penelope een offerhande hebbende gehouden, en in haar vertrek geweken zynde begon te huilen (als de wolven) wenende om haar zoon. Hier op zinspelen de Profeten ook, wanneer zy de toekomende onheylen voorziende, de dochters van Sion vermanen te huilen: het woord *ululare* word dikwils in de H. Schrift gevonden. Eindelyk men noemde ze ook wel eenvoudig tranen, om haar gebruik en einde. Ezechiël van die Vrouwen sprekende, die hy in den Tempel had zien afgodery bedryven, en treurliederden ter eeren van Adonis zingen, zegt dat zy Adonis beweenden, *plangentes Adonidem*. Dus moet men de tranen der Egyptische Vrouwen over haar God Apis, als ook die van de Vrouwen van Lybien uitleggen, waar aan Herodotus zegt dat men den oorsprong van dit slap van treurliederden in de Tempels toefschreef, om dat zy zich daar zo uitmuntent in queten.

't Staat aan te merken dat het niet als Vrouwen zyn, daar deze treurliederden aan toegeschreven worden. De mans zien die als onwaardig voor hen aan, en bedwingen hun droefheid binnen in 't hart, het hoeft na den grond gebukt en in hun rok bewonden houdende, zonder een woord te zeggen of het minste misbaar te maken.

Het schynt dat dit dus in alle tyden geweest is. De wet van Solon, die het misbaar maken verbied, raakt niet als de Vrouwen. Jazon, om de droefheid uit te drukken die men over de afwezigheid der Argonauten in hunne families moet gevoelen, spreekt niet als van hun moeders en vrouwen. „Onze moeders, zegt hy, en onze vrouwen zitten tegenwoordig op het strand, en maken een „Lessus voor ons als of wy dood waren.“ 't Is Thetis, 't is Penelope die dus hare kinderen bewenen. Men leeft zulks van de mans niet.

De mans bewenen evenwel hunne doden, maar op een edelmoe-dige wyze, en die niets lafhertigs inheeft, gelyk zy gewoon zyn op hun feesten te doen, wanneer zy hun doodlied zingen, en dat

Hij. de
l'Amoris
que, ch.
19.

Homert.
Odyss. lib
4. v. 767

Ezech.
cap. 8. v.
14

Herod.
lib. 4. n.
189.

Apoll.
Rb. d. lib
5 v. 9/3.

Hoede
mans
hunne
doden

bewe-
nen.

zy de *Aibouront* danffen; 't geen zy ook wenen noemen. 't is waar dat wanneer zy op de feesten zingen om hun doden te bewenen, hun zangen en kadans iets droevigers in hebben, als hun gewoonlyke zing feesten.

*Macro-
b. in Somn.
Scip.
lib. 2.
Cap. 3.*

Macrobius * geeft reden van de instelling dezer lykgezangen, en hy zegt dat de beweegreden die de Natiën gehad hebben om die in te voeren, het vaste geloof was dat zy hadden, dat de zielen van de lichamen afscheydende weer ten hemel stegen, daar de oorsprong van het muziek is, en van die betoverende harmony, waar in haar gelukzaligheid bestaat en de schoonheid van dit heelal, gelyk wy reeds aangemerkt hebben dat dit het gemene denkbeeld der Heydenen was.

Nademaal de Dans een deel van deze welluidenheid uitmaakt, en dat zy veronderfelden dat de hemelsche lichamen, dat de geesten die dezelve doen bewegen, en dat de zielen van de menschen, die weer tot haar kringen keren, altyd in de beweging van een gedurig bal zyn, moet men niet verwondert staan dat de Ouden gelyk onze hedendaasche Wilden treurdanssen hebben gehad, en dat zy hunne doden zo wel met danffen als met zingen vereerden. Ik zal my vergenoegen, om dit gebruik der Ouden en vooral de Oosterfche Volkeren te bewyzen, met aan te halen 't geen Ammianus Marcellinus † van de lykplichten verhaalt, die men Grumbates, Koning der Chioniers, en Kroon-prins van Perzien, zoon van Sapore, bewees.

*Ammi-
an.
Marcell.
lib. 19
Cap. 1.*

„Gedurende den tyd van zeven dagen, zegt hy, brachten alle
„de mans in troepen verdeelt den tyd met lykfeesten door, stor-
„tende jammerklachten over dezen jongen Vorst uit, danffende
„en zingende een soort van Treurliederen, waar van de toon zeer
„droevig was.

„De Vrouwen van haar kant maakten een yffelyk misbaar,
„schreeuwende dat de hoop van 't volk in de bloem zyner jeugt
„weggemaait was: gelyk *Venus* aanbidders, wanneer zy de dood
„van *Adonis* bewenen, enz.

Verdere
plech-
tigheden

De eerste jammerklachten zyn zo dra niet opgehouden, of een van die gene die tot de Hut behoren gaat uit om het Opperhoofd van de wyk van 't verlies dat zy geleden hebben te verwittigen. Dees laat de dood door 't gantsche dorp verkondigen. Ter zelfder tyd schikt hy iemand na de naburige dorpen af, daar de overlede vermaagschapt was, en zo 't een Opperhoofd is laat men zo veel

* *Macro. in somn. Scip. lib. 2. cap. 3.* Mortuos quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu plurimarum gentium vel religionum instituta sanxerunt, persuasione hac, quia post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ (ad cælum) redire credantur.

† *Ammianus Marcellinus lib. XIX. cap. 1.* Per dierum spatium septem viri quidem omnes per contubernia & manipulos Epulis indulgebant saltando, & cantando tristitia quædam genera Natiarum, regium juvenem lamentantes. Fæminæ vero miserabili planctu, in primævo flore succisam spem gentis solitis fletibus conclamabant; ut lachrymare cultrices Veneris sæpe spectantur. in solemnibus Adonidis sacris, quod simulachrum aliquod esse frugum adultarum Religionis mysticæ docent.

wel als 't imo
van alle kanten
Onderstelt
maakt een ge-
dat zy 't ligt
reeds aangem-
gewoonte van
dood hunner
te slaan, waar
men en quade

De mogen
tigt zynde, t
woord te spre-
Matroon, die
doopt heb, e-
les wat 'er on-
ziekte tot zyn
digt zynde, t
de Vrouwen,
woordig zyn
Vrouwe altyd
klachten wor-
broken, die b-
te beginnen d
hun Godsdien-
de lof van den
hebben om zyn

Deze reden
zekere natuurl
de goede hoer
waar in men
zyn om den d
die 'er het gro

Deze byna
vervolgens de
hun beurt te k
de plechtighe

De misbaar
ter liefde van
aan, en daar
lang als de ov
byna altyd ge

DE jammer
den in z
eten te berey
Indiaansch ko
zy niet in ita

wel als 't mogelijk is de geestelike Nieuwjaarsfeesten, op dat men van alle kanten hem de laatste eer konge bewyzen.

Ondertusschen staat men op de schorslen (wanden) en men maakt een groot geraas om de ziel van den overleden te dwingen dat zy 't ligchaam verlate, en hy haar voorouders wone; ja ik heb reeds aangemerkt in den Artyskel van den Godsdienst, dat het een gewoonte van de oudheid was, in 't byzonder te Lacédemon by de dood hunner Koningen, van alle kanten op hun kopere bekens te slaan, waar aan zy de kracht toefchreven van de doeken schuimen en quade geesten te verdryven.

De magen en vrienden van den overleden van zyn dood verwittigt zynde, begaven zich na zyn hut, dat ieder zich zonder een woord te spreken plaatst. De Vergadering zynde begint als Matroon, die ik met den naam van *Prætor* of misbaarmaecker gedoopt heb, een aanspraak, om met de uiterste omhandigheden alles wat 'er ontreft den overledenen reedert de eerste aanval nimmer ziekte tot zyn dood gepasseert is, te verhalen. Deze reden geëindigt zynde, spelen de vrouwen weer op een nieuw haar rol, en alle de Vrouwen, zo wel die tot de hut behoren, als die 'er tegenwoordig zyn, verzamelen haar muziek met rechte tranen, die de Vrouwe altyd klaar hebben wanneer zy willen. Deze jammerklachten worden door een van de Hoofden of aanzienlyken afgebroken, die haar een stilzwijgen oplegt, om een andere aanspraak te beginaen die voor een lyk-oratie dient, en over de fabels van hun Godsdienst, over de dappere daden hunner Voorouders, over de lof van den Overleden, en de redenen die de vrienden moeten hebben om zich over zyn dood te vertroosten, loopt.

Deze redenen, schoon zonder kunst opgestok, missen niet een zekere natuurlyke en beweeglyke welsprekenheid te hebben, die de goede hoedanigheden van den overleden in zyn dag stellen, en waar in men geen van de overwegingen verzuimt, die betruam zyn om den druk der toehoorders, en voornamentlyk dier gener, die 'er het grootste belang in nemen, te matigen.

Deze byna algemene vergadering gescheiden zynde, nodigt men vervolgens de een na de ander de byzondere huisgezinnen, om op hun beurt te komen wenen, en men wyft ieder zyn dag en tyd tot de plechtigheid aan.

De misbaarmaecker vangt haar aanspraak weer op nieuw aan, ter liefde van de nieuw gekomene: de leslus begint van voren af aan, en daar word altyd een Lofredenaar gevonden, zo dat zoo lang als de overleden ten toon staat hy altyd bewaart word, en byna altyd geprezen en beschreit.

VIERDE HOOFSTUK.

DE jammerklachten, welke de tegenwoordigheid van den doden in zyn Hut veroorzaakt, maken dat men niet denkt om eten te bereyden. Daar zyn geen als de kinderen die een weinige Indiaansch koojn rooften, om den grootsten honger te stillen, dien zy niet in staat zyn om uit te houden als volwasse menschen, dien

Dood-maal.

het weinig kost verscheide dagen achter mekaar zonder eten door te brengen. Maar op den dag van de begraffenis haat de Opperste van 't dorp het 's morgens vroeg uitroepen, op dat men in ieder hut een pot voor den Overleden te vaur zette. Dit is een recht doodsmat by de Ouden reeds in gebruik en onder den naam van * *Silicernium* bekend, om dat de gens die het toebereyden het stilzwygent deden, en daar niet aanraakten. De Wilden proeven en behouden niets van de pot die zy toegerecht hebben. Zy verdelen ze en zenden ze in verscheide hutten, van waar men hen met dezelve beleeftheid beantwoordt.

Zo vertroofen zy zich onderling in den gemeenen Rouw. Men kan dit een feest noemen, want voor eene pot die zy toegerecht hebben krygen zy van wyd en zyd overvloed van gerechten, daar zy zich op onthalen kunnen. Deze mode is in verscheide landen noch in haar kracht, alwaar de Begraffenis van een heerlyke maaltyd voor de gasten gevolgt word, waar op men voortgaat de doden te bewenen, met wel te eten en te drinken.

De eerste of de derde dag na de dood zyn voor de begraffenis geschikt, ten zy dat eenige partikuliere inzichten die langer uit doen stellen, gelyk het gebeurt wanneer de overleden van een rang is die de Hoofden van de verasgelegen dorpen verplicht om zyn lyktaafsi by te wonen, 't geen in dien korten tyd van drie dagen niet geschieden kan. Dan stelt men de plichtigheid tot den zeven- den of negenden dag uit. Deze dagen waren onder het Heyden- dom tot die droevige plicht geschikt, en de Kerk zelfs heeft ook iets van deze gewoonte behouden.

Alles tot de lyktaafsi vaardig zynde, roept men het in het dorp uit, en men begeeft zich van alle kanten na de siershut, daar de jammerklachten weer als voren beginnen, waar na de zalvers het lyk op een soort van draagbaar leggen, gelyk onze open berrien zyn, dezelve met hun vieren op de schouders dragen tot na de be- graafplaats, daar al het volk hen met een diep stilzwynen verzelt.

Eenige hebben gemeent dat de ouden hunne doden niet door de deur van 't huis deden passeren, om dat de deur iets heiligs had, en door deze doortocht zou ontheiligt zyn geweest, op de zelve wyze gelyk die een lyk aanraakten onrein wierden. Dit is even- wel in alle gevallen niet volstrekt waar.

De ouden zetteden hunne lyken in de voorhuizen ten toon, ge- lyk men noch hedendaags te Parys en op enige andere plaatzen doet. Zy plaatzen dezelve dus niet by de deur, als om dat men ze na alle schyn daar door moest uitdragen. Persius verschaft ons hier een bewys van in het voorbeeld van een lichtmis; die zich door

zyn

* *Silicernium* varie exponi solet. Scribit Nonius esse funebre convivium quod senibus exhibetur. *Varro*. Funus executi laute ad sepulchrum antiquo more silicernium confestim. Festus docet esse farciminis genus, quo familia in luctu purgatur, quia cuius nomine instituebatur ea res jam silentium cerneret. Donatus esse aut canam quae inferitur Diis manibus, vel quod eam silentes cer- nant umbræ, id est umbræ possideant, vel quod qui hæc inferunt cernant neque degustent.

Gevoe-
len van
zommi-
gen, dat
de Ou-
den hun
doden
niet
door de
deur van
't huis
droegen

V.
zyn de bauch
beelt met de

Daar waren
wezen, waar

Vader le Ce-
nezen; en hy
dig regerende
vertoonden de
de Paleys-mun-
gen, om dat
gestelt zyn, z
die geen achte
daas tegen, en

Vader le Je
hoor wat hy z

" van gewaag

" maal geschr

" de gewoone

" weg daar h

Vader le Jeun

algemene rege

zonderlinge ge

D E Begravi-
maakt is
der lyken die b
Patriarchen va
zianen zelfs, g
tuigt: *Mibi quæ*
apud Xenophon

Het bygeloo-
hertstochten v
men niet alle
verandering he
andere Voiker
gaderden de s
bruik aan na h
graf den zelve
had. De Ron
verbood het z
vuur als een Z
ben gemeent e
als een lyk vol
teren hadden

II. A

zyn de baucher en om hals helpt, en dien hy ons op een berri verbeek met de voeten na de hulsdeur uitgestrekt.

Weder.
legz.

In portam rigidos calces extendis

Daar waren evenwel gelegenheden door de bygelovigheid aange-
wezen, waar in dit gebruik waargenomen wierd.

Pers.
Sag. 3.

Vader le Comte verhaalt ons een diergelyk gebruik van de Chi-
nezen; en hy zegt dat de Koninginne moeder van den tegenwoor-
dig regerenden Keyzer gestorven zynde, de Ronzen dezen Vorst
vertoonden dat men volgens het oude gebruik een gedeelte van
de Paleys-muren moest omver gooten, om 'er het lyk door te dra-
gen, om dat de Keyzerlyke familie voor vele rampen bloot zou
gestelt zyn, zo het door de gewone deuren gong. Deze Vorst,
die geen acht sloeg op diergelyke bygelovigheden, kante zich
daar tegen, en stak de gek met hun zotte en ydele opmerkingen.

Nouv.
Mémor.
de la
Chine,
tom. 2. p.
137.

Vader le Jeune maakt 'er een algemene wet voor de Wilden af,
hoor wat hy zegt: „ Myn waard, en de gryzaart, daar ik dikwils
„ van gewaagt heb, hebben my bevestigd, 't geen ik reeds een-
„ maal geschreven heb, dat het lyk van den overleden niet door
„ de gewoonlyke deur van de hut gaat; maar men licht de schors
„ weg daar hy gestorven is, om 'er zyn lyk door te dragen. “
Vader le Jeune moet het qualyk begrepen hebben, ons voor een
algemene regel in de hand duwende, 't geen niet als van eenige
zonderlinge gevallen kan verstaan worden.

Relat.
de la
Nouv.
France
pour l'an
1634.
ch. 4. p.
85.

VYFDE HOOFTSTUK.

DE Begraving, waar door men een ligchaam dat van aarde ge-
maakt is veer tot aarde doet keten, is de eerste bezorging
der lyken die by de ouden in gebruik is geweest. Deze hadden de
Patriarchen van 't oude Testament, de Egyptenaren, en de Per-
zianen zelfs, gelyk Cicero, van het graf van Cyrussprekende, ge-
tuigt: *Mibi quidem antiquissimum Sepultura genus fuisse videtur, quo*
apud Xenophontem Cyrus utitur.

Vet.
schillen-
de ge-
woon-
ten van
't bezor-
gen der
lyken of
lyk-
plichten
Cicer
lib. de le-
gib.

Het bygeloof, de kaprice, de vrees van ontwyding en andere
hertstochten voerden vervolgen andere gebruiken in waar ontrent
men niet alleen by verschillende maar ook met de zelfde Natien
verandering heeft gezin. De Grieken, de Indianen en verscheide
andere Voiker en lieten de hunne door het vuur verflinden, en ver-
gaderden de asschen in lykbussen. De Romeinen namen dit ge-
bruik aan na het voorbeeld dat hun Sylla gaf, welke voor zyn
graf den zelfden smaad vreesde, dien hy dat van Marius aangedaan
had. De Romeinen hadden het ook van aanvang gehad, en Numa
verbood het zyn te verbranden. De Perzianen in tegendeel het
vuur als een Zinnebeeld van de Godheid aanzien, zouden heb-
ben gemeent een schelmstuk te begaan, zo zy een zo onrein ding,
als een lyk volgens het denkbeeld der Ouden was, daar aan te ver-
teren hadden gegeven. Evenwel verzekeren eenige Schryvers dat

Valer
Maxim.
lib. 1. c.
Plin. lib.
lib. 13
Cap. 13.

II. DEEL.

Bb

zy

Nord.
Dionet.
opud
Sedam
Serm.
130
Strab.
lib. 19.
Amud.
Murell.
lib. 19.
Procop.
de Bello
Persico.
lib. 1.
Agathias
lib. 2.
Herodot.
lib. f. 3.
Strab. lib.
24. Diod.
lib. 14.

zy hier ontrent van gevoelen verandert waaren, en dat zy ze in de laatste tyden deden verbranden.

Agathias en verscheide anderen verhalen van hen, dat het hun niet vrystond hunne doden te begraven, voor dat zy die voor den honden en gieren hadden bloot ^{ge}st: en dat zy achtgaven hoe die dieren hen 't eerst aanpakten, om daar voorspellingen uit te trekken van hun eeuwig geluk of rampen. Dit is by de Gauren of Geberen noch gebruikelyk; die men meent dat daar van affstammen, zo wel als in Hyrkanien, daar men expres honden daar toe opvoed, die de Ouden *Graf-honden* noemden.

Wat de andere woester Natien aangaat, zy hadden haar verschikende manier van begraving, die noch vreemder waren.

Wy lezen by de Schryvers dat verscheide Volkeren van Scythien en Indiaan hooft, als tot een zekere ouderdom gekomen waren, melten, waar na zy ze den hals afneden; om 'er voor hun vrienden een maalkyd van te bereyden; andere leyden hun zieken in de bosschen neer, latende hen aan de genade der wilde dieren over, die niet nalieten hen te verlamden en hun den honger en andere ongemakken van een zo wrede verlamming te sparen. De Troglodyten bespotteden hunne lyken; zy leydenza op den top van een berg, bonden hun een steen aan de voeten, en zetteden hun een geythoorn op, en in dezen staat wierpen zy daar na met een hagel van stenen, tot dat zy ze in den afgrond hadden doen vallen, waar na zy huiswaarts keerden, lachende en vrolyk zynde over deze plechtigheid. De lichtyophagen wierpen al hun dode lichamen in de zee, als om dit element en de visschen, die hun tot eenig onderhoud gestrekt hadden, schatting te betalen. De Volkeren van Kolchos begroeven de Vrouwen en hongen de lyken der mans, in ossehuiden genaait, aan de bomen op; die van Thracien, die op de geboorte van hun kinderen weonden, bewezen hun de laatste eer met allerly vrcugdetekenen.

Schoon de Schryvers, die van deze gewoontens gesproken hebben, misschien waarheid hebben gezegt voor zo ver den grond en de wezentlykheid der zaken betreft, sel ik evenwel valt dat de meeste ongeloofbaar zyn, als men op enige omstandigheden let, die ons deze Volkeren veel woester voorstellen, als zy inderdaad waren.

In Amerika daar wy noch de meeste van deze gebruiken, of byna diergelyke, zien, ontdekken wy beweegredenen die eniger maten zachten en verbeteren 't geen deze gewoontens, op zich zelven aangezien, in den eersten opslag te ruw, en barbaars vertonen. 't Is waar dat 'er eenige Natien gevonden worden, die hun gryze Vaders doen sterven, gelyk ik reeds gezegt heb, maar zy geloven hun dienst te doen, en hen van de ongemakken van een ouderdom te verlossen, die de omstandigheden veel yfselyker maken als de dood zelfs: 't is waar dat 'er ayn die met de lyken hunner ouders gasteren, maar het is onwaar dat zy ze in hun ouderdom omhals brengen, om het vermaak te hebben van zich met hun vlees te voeden, en daar een gastaal af te houden.

Ec.

Eenige Natien hebben van o dit niet als u wel gegrond glimpt is; wa te bezorgen, lieten. 't Ka ben in het ge zy by de ge vrolyk waren. niet begrepen der kinderen oorspronkelyk dat de Tibare rikanen by he Zy zullen van de Lyk-ph houden, dan hun denkbeeld algemeen zeg de geweest is, heeft; wy we het verlies har personen, die gen dood ster In Zuider A ner oorlogslie zegt heb, en lang hunne lyk geraamtens in dit gezicht te andere laten z neer zy hun ni zal.

In Noorder der Volkeren v de lyken der n zy op de jacht De Huronne hun lyken in k hoog staan op de Frygijs me De Irokoizen, Wilden volgen en zy oefnen o wyze als Cicer plaats zeer aanm ligchaam aan d weerom maar z boren vrucht in

Benige Natien van Zuider-Amerika, die noch de gewoonte hebben van de dode lichamen hunner vrienden op te eeten, doen dit niet als uit een godvrucht, die om de waarheid te zeggen niet wel gegrond is, maar evenwel met eenige schyn van reden beglimpt is; want zy menen hun dus een veel eerlyker begravenis te bezorgen, als wanneer zy ze aan de wormen en vetrotting overlieten. Kan ook zyn dat de oude Schryvers zich vergilt hebben in het geen zy van de Volkeren van Thracien verhalen, dat zy by de geboorte der menschchen weenden; en by hun sterfen vrolyk waren. Zy zullen vergilt zyn geweest, zeg ik, om dat zy niet begrepen hebben dat deze tranen der ouders op de geboorte der kinderen een penitentie was en een godsdienstige oefening, oorspronkelyk voor de zonden ingestelt, gelyken de na het gebruik dat de Tibareniers hadden, en noch hedendaags de Zuider-Amerikanen by het in de kraam komen van hunne Vrouwen hebben. Zy zullen van 's gelyken in de maling zyn gebracht ten opzichte van de Lyk-plichten, ziende de Volkeren van Thracien gaitmaal houden, danssen en zingen: niet wetende dat danssen en zingen in hun denkbeeld en taal het zelfde is als treuren. Men kan ook in 't algemeen zeggen dat het na allen schyn valsch is dat 'er eenige Natie geweest is, die in de dood van haar vrienden vermaak geschept heeft; wy weten 'er hedendaags gene, of zy is zeer gevoelig over het verlies haren magen, goede vrienden, medeburgers, en alle de personen, die haar waard moeten zyn, voor al zo zy een ontydigen dood sterfen.

In Zuider Amerika ontveeschen enige Volkeren de lyken hunner oorlogslieden, en de vrienden eten hun vleesch, gelyk ik gezegt heb, en na het zelve verteert te hebben bewaren zy een tyd lang hunne lyken met eerbied in hun Hutten, en zy dragen deze geraamts in den stryd voor standaarden om, om hun moed door dit gezicht te ontfleken, en schrik aan hunne vyanden in te blazen; andere laten ze in de aarde verrotten tot dat het verjaarde, wanneer zy hun nieuwe lykplichten bewezen, gelyk ik hier na zeggen zal.

In Noorder-Amerika houden de Ilinenzen noch het oude gebruik der Volkeren van Kolchos, begravinge de vrouwen, en hangende de lyken der mans, in wilde ossen-vellen of van andere dieren, die zy op de jacht gevangen hebben, genaait, aan de bomen.

De Huronnen en enige andere Volkeren daar ontrent, leggen hun lyken in kisten, die op vier palen van tien of vyftien voeten hoog staan op de zelfde wyze als Nikolaas van Damaskus zegt dat de Frygiërs met de lyken hunner Priesters of Korybanten leefden. De Irokoizen, de Karaiben, de Brazilianen en de meeste andere Wilden volgen de gewoonte van de lyken ter aarde te bestellen, en zy oeffenen die, ten minsten ontrent de krygslieden, op dezelfde wyze als Cicero zegt, wier laatste woorden van de aangehaalde plaats zeer aanmerkenwaardig zyn; want niet alleen geven zy het ligchaam aan de aarde, de gemene moeder van alle menschchen, weërom maar zy plaatzen het in de zelfde gestalte, als een ongeboren vrucht in 's moeders schoot legt, *redditur enim terra corpus,*

I I. D E E L

Bb 2

Ge-
woon-
ten der
zuider
Ameri-
kanen.

Ge-
woon-
ten der
Ilinen-
zen in
noorder
Ameri-
ka.

Nicol:
Damasc.
apud
Stephanum
Serm.
120.

Et haec locum ac sum, quasi experimento sensus obducitur.

Zy nemen zelfs zomtyds in acht 't geen *Simodotus* van de Natiemonden verhaakt, die dezelfde gewoonte hebbende van de lyken te begraven, hen in die gestalte stelden, voor dat zy den geest hadden gegeven.

Oever-
vaart-
heid op
de aan-
nader-
ing van
de dood.

Nademaal zy de dood met een geruster wezen aanzien als wy, hebben zy dat valsche mededogen en deze voor een Christen zo schandelyke beschroomtheid niet, van een stervende het gevaar waar in hy is niet te durven bekennt maken, schoon 'er zyn eeuwig weizyn aanhangt, dat men 'er liever aanwagen wil als hem verschrikken. 't Gebeurt zeer dikwils onder deze Barbaren, dat men tegen een zieken zegt dat het met hem gedaan is, dat hy niet meer leven kan. Men meent hem zelfs te vertroosten, met hem als een getuigenis van de genegenheid, die men voor hem heeft, de kostelyke kleren en sieraden te tonen, die hy met zich in 't graf zal dragen; kleren en sieraden die dikwils al van voor lang met den zelfden yver en dezelfde tere liefde toebereyd zyn, die Penelope met zo veel vlyt aan het dood kleed van haar schoonvader Laertes deed arbyden. De zieke is dikwils ook de eerste die zich opgeeft. Hy verkondigt het eerst zyn aanstaande dood aan zyn bloed-vrienden; hy doet zyn vrienden by een komen, hy onthaaltze om hun vaarwel te zeggen: hy geeft hun zelfs redenen van vertroosting in het verlies dat zy lyden zullen, en met de zelfde koele zinnen als iemand die zich tot een kleine reys vervaardigt, laat hy zich wasschen, smeren, beschilderen en by zyn leven in die gestalte pakken, die hy in het graf hebben moet. Hoe veel Europeanen zouden op dit droevig oogenblik op het zien van een dierge-lyken toefsel van schrik sterfen?

*Religion
de la
mort.
Franz
pour l'an
1634.
ch. 4 p.
86.*

*Euripid.
in Alkestis.*

Een oogenblik voor dat men het lyk in den kuil dompelt, slydt de ceremoniemeester hem op den kruin van 't hooft een lok haar af, die hy aan dezelfs naastbestaande geeft, gelyk vader le Jeune schryft. Deze daad is niet zonder geheim, zy was by de Heydenen geheiligd, die de haren aanzagen als den Hellschen Goden toegewyd, en die geloofden dat de stervende of dode niet konden ter helle dalen, zo zy door de offerande dezer eerstellingen daar niet toe ingewyd waren. Dit heeft Euripides aanleyding gegeven om *Orcus* of *Charon* in te voeren, welke zegt, van *Alcestis* sprekende.

„ Deze Vrouw gaat na *Pluto's* huis. Ik ga na haar toe om ze
„ met den dolk in te wyden. Want ieder een, wie het ook zyn
„ mag, die hier mee de haren afgesneden is, is een slacht-offer
„ dat aan de hellsche Goden toegezegd is.

*Virgilius
lib. 4.
Aeneid.*

Virgilius, na Euripides, versiert ook, dat *Juno Isis* na de stervende *Dido* af-aardigde, om haar de nootlottige hairlok, aan *Proserpina* toegewyd, af te snyden, zonder 't welke haar ziel zich niet van 't lichaam kon afscheyden; en zich aan den oever van den *Stix* vertonen. Tot de dieren toe die tot de offeranden geschikt waren, sneed men op het voorhoofd of tusschen de horens eenige haren af, die men de hellsche godheden, voor dat ze geslacht wierden, opofferde. Het schynt dat de Roomsche kerk in haren kinderen dat gebruik, dat de Heydenen hadden, heeft willen heyl-

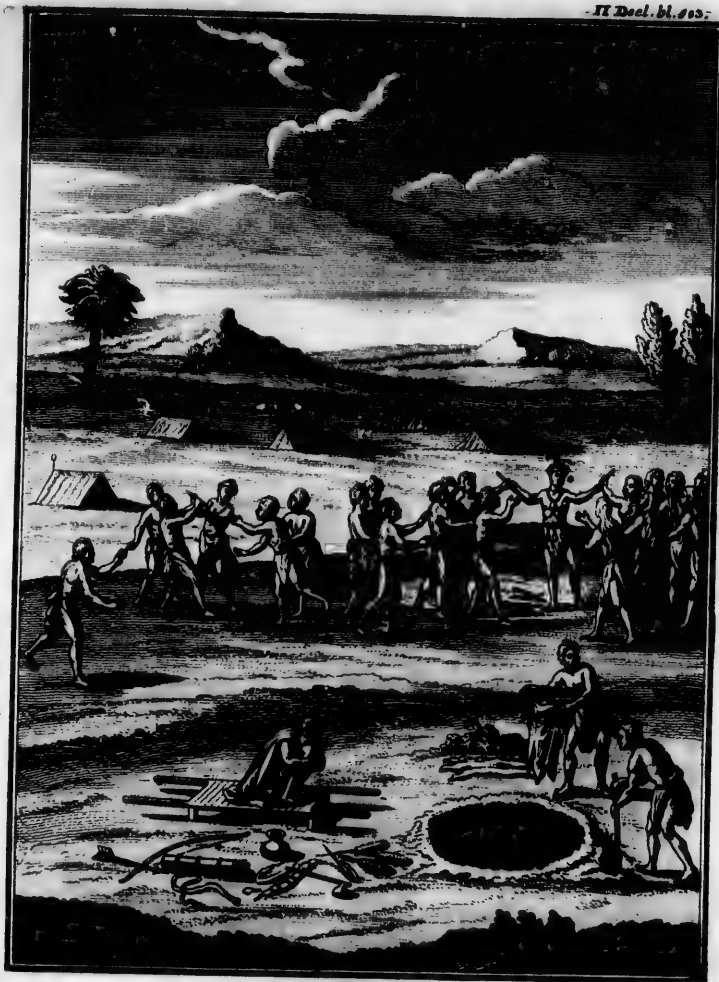
Na-
yken
had-

wy,
en zo
evaar
tuwig
ver-
men
niet
hem
neeft,
in 't
lang
, die
onva-
te die
d aan
, hy
denen
zelfde
rdigt,
in de
Euro-
ierge-

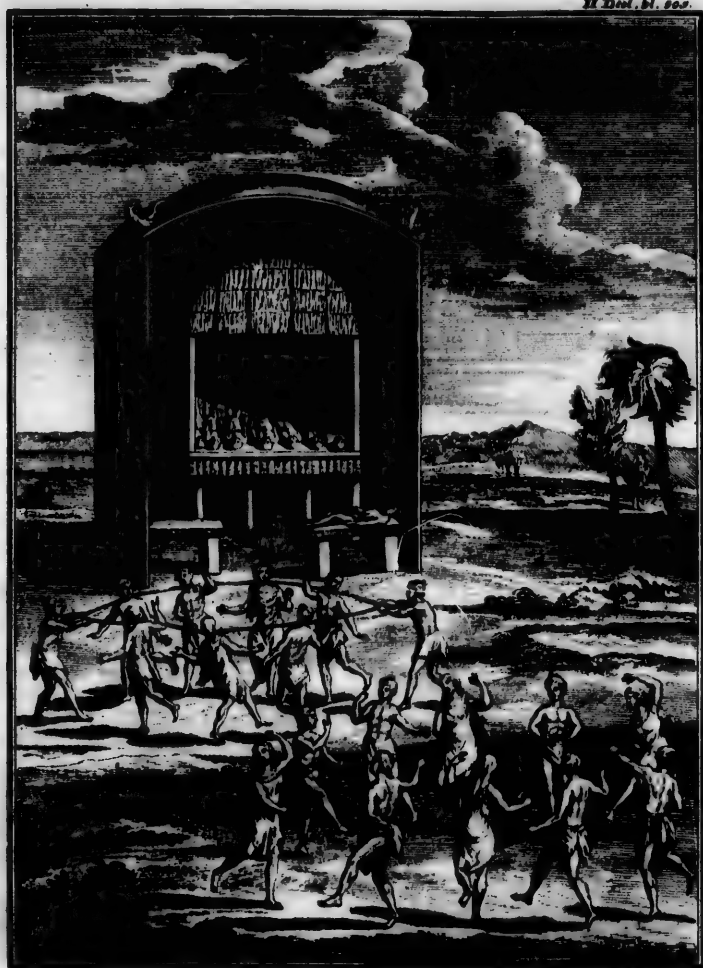
fynd
k hair
Jeune
leyde-
n toe-
en ter
ter toe
Orcus

m ze
k zyn
offer

ster-
Pro-
zich
n den
chikt
enige
flacht
haren
hey-
ll-

ligen, hebb
dienit gefch
die voor her
een volkom
alle haar pr
't Is byna
voor al zo h
kostelyk huis
vloed te beg
met een wo
gelyk dat no
dingen hui
rustplaats toe
ne vrinden
zeer na by d

Cesar maal
gewag, die z
gevaar vati
gebeurde da
gen, of zich
by mensche
in niet gehou

By de Nat
we hoeft (d
van zyn moe
ten van de vi
waar aan mer
ook elk een z
bonden zyn,
gewyd of opge

Deze pers
hoofst, zy we
hun behouden
lukken

De grootst
e'enemaal ver
tuur betaalt
ben geen keu
gevoerde geb

Terwyl da
op den steen
dat men op h
doet men de
dat hen alle
gene getrokke

In dezen s
gen tyd duu
ziet deze eler
van hun lever
was (ten min

ligen, hebbende geordonneert, dat de geen die tot den Autaardienst geschikt zyn, daar door de fchering toe ingewyd worden, die voor hen het Zinnebeeld van een geestelyke dood is, en van een volkome en volstrekte verzaking van de aardfche wereld en alle haar pracht.

't Is byna een zotheid van alle Natien geweest met de doden voor al zo het Vorsten of andere laiden van hoge geboorte waren, kostelyk huisraad, grote rykdommen, offerande, spyzen in overvloed te begraven of met hen op hun lyktafels te verbranden, met een woord al hun liefste zaken tot de slaven en vrouwen toe, gelyk dat noch in de grote Indien gebruyklyk is, als of alle deze dingen hui na hun dood moesten dienen, en hunne zielen tot de rustplaats toe verzellen. De Joden en Christenen zelfs hebben hunne vrienden eerbewyzingen aangedaan, die op de wreedheid na, zeer na by deze Heydensche gewoontens quamen.

Cesar maakt in zyn gedenkschriften van eenige dappere Gallen gewag, die zich aan een groot Heer offerden, en met hem het gevaar van een goede of quade fortuin liepen, zo dat indien het gebeurde dat hy omquam, zy zich alle met hem lieten ombrengen, of zich zelve na zyn nederlaag ombrachten, zonder dat er by menschen geheugen een gevonden was, die zyn woord niet in niet gehouden had.

Verhaal
van Ce-
sar van
de Gau-
len,
Cesar, de
Bello Gal-
lico lib. 3.

By de Natchez, en te Louisiana heeft de opperste, en het vrouwe-hoofd (dat is te zeggen de moeder van den oppersten, of die van zyn moegen of zusters van moeders zyde, die volgens de wetten van de vrouwelyke regering aan het hoofd van de Natie is, en waar aan men de zelfde eer bewyft als aan het opperhoofd zelfs, ook elk een zeker getal van personen, die aan hun eveneens verbonden zyn, en waar aan zy in hun taal een naam geven, die toegewyd of opgeoffert betekent.

Deze personen verzellen altyd den oppersten of het vrouwe-hoofd, zy worden op hun kosten onderhouden, waken altyd op hun behoudenis, en nemen deel aan alle hunne gelukken en ongelukken.

De grootste ramp is de dood van die gene aan wien hun leven eenemaal verknocht is: want zo dra deze de fchatting aan de natuur betaalt hebben, zyn zy ook genootzaakt te sterven. Zy hebben geen keur wat dood zy ondergaan willen, men moet het ingevoerde gebruik volgen, en in ceremonie sterven.

Terwyl dat het lichaam van den overleden man of vrouw noch op den steen aan den ingang van den Tempel ten toon legt, en dat men op het punt staat om een einde van de lykstaaf te maken, doet men deze ongelukkige flacht-offers een touw om den hals, dat hen alle vast houdt, en dat aan beyde de enden sterk door die gene getrokken word, die hen verworgen zullen.

In dezen staat beginnen zy een soort van zang en dans die eenigen tyd duurt, waar na men aan beyde de enden trekt en men ziet deze elendige fchepzels sterven en hoe zy tot den laastten snik van hun leven noch de kadanis en de maat trachten te houden. Dit was (ten minsten voor zo ver men my verzekert heeft, want ik

spreek hier maar op het goed geloof van een Reyziger) de wet die onder hen ingevoerd was. Zedert dat de Franschen zich hier te lande nedergezet hebben belet men hen een zo ontmenschte offerhande ter uitvoering te stellen. Men kan wel begrypen dat de gene die tot een zo harden dienst verbonden zyn daar niet veel te gen hebben.

Gonzales Oviedo, Hist. de las Indias, t. 5. c. 3.

Gomara, Hist. gen. de las Indias, lib. 1. decad. 3. l. 9.

Daar heerschte een diergelyk gebruik op de Spaansche Eylanden. Oviedo zegt dat na de dood der Hoofden, die hy *Caciquen* noemt, men met hen verscheide personen van beyde kunnen begroef, en in 't byzonder verscheide van hunne levendige Vrouwen, die haar roem in deze dood stelden, en zich inbeeldten dat zy hem in den Hemel of in de Zon verzelden. Lopez de Gomara verzekert het zelve, 't geen ook door Petrus Martyr bevestigd word, zeggende dat de *Cacique Bohuico* den tol aan de natuur betaalt hebbende, zyn zuster *Anacaona* met hem verscheide van zyn levendige Vrouwen wilde begraven, maar dat eenige Franciskaner Munniken, zich daar bevindende, zo veel met bidden uitwerkten, dat zy zich vergenoegde met er een enkele te doen begraven, die voor alle andere den voorrang wilde hebben; deze was zeer schoon, zy schikte zich met haar beste sieraden op, en deed in het graf, eer zy er zich in liet sluiten, niet als een kruik water zetten, een brood van maïs en een ander van kassouw.

Wat de andere Wilden aangaat, schoon zy ontrout dit stuk dezelfde gronden hebben als eertyds de Heidenen, ik heb niet gehoord dat zy de wreedheid gepleegt hebben van perzonen te slachten, voor wie de gehele Natie behoorde in de bogt te springen, eer als dat zy den rouw door de menigte van slachtoffers zouden vermenigvuldigen. 't Is waar dat zy seest houden met de handen van den overleden, en dat wanneer zy een slaaf branden of ombrengen, die voor een van hunne doden gegeven is, en in zyn naam, zy zyn schimmen denken te verzoenen met hem te doen sterven, gelyk wy gezegt hebben; maar op den begraafdag ziet men niets bloedigs noch afsgriffelyks: zy leggen zelfs weinig van belang in de tombe of op de baar. De kleren die hy aan heeft, eenige kleine broodjes, een weinigje sagamité, zyn ketel, zyn tabakszak, zyn kalumet, een kawoorde vol olie, een weinig porcelein, een kam, wapens, verwen om zich te beschilderen, en enige andere diergelyke snuysteryen zyn al de voorraad, die hy mee na de andere wereld neemt.

Zy menen misfchien den doden meer plaasier te doen met onder zyn levendige vrienden, en alle de perzonen daar hy eenige achting voor gehad heeft, alles wat hem toebehoorde, en alles daar zy graag gezien hadden dat hy zelfs het genot van gehad had, ter verdelien

Men zou zeggen dat al het slaven, al het zweten, al de handel der Wilden byna alleen geschiedde om hun doden te eren. Tordien einde hebben zy niets te kostelyks. Dan verspillen ze de bever-rokken, hun koorn, hun bylen, hun porcelein zo overdadig, dat men zou denken dat zy'er geen werk ter wereld van maakten, schoon dit alle de rykdommen van 't land zyn. Men ziet ze zomtyds

tyds in de
rokken met
lykplicht
makende,
eijlmoedig
de Wilden
woontens,
voorouders.

Om deze
terwyl het
dat is te zeg
vaart te ere
testament v
meeste byle
hem toebeh
kunnen ver
tot zo verre

Van deze
de andere o
volgens op
doet een va
de vergader
waardy ze

Deze uitd
stonden in g
vleesch, zou
schriften bly
Oudheid no

Behalven
nut strekken
ronnen, die
ben. Dit be
van de hut g
om het op t
sie, en zo v
meent deze
zelve ons aa
de gewoont
men noch v
geweest zyn
koorn, ma
kan in der
van de gods
lende in de
le eer opoff
dig is; zoo
alle vleesch
sanum.

Hun grav
't geen hun

tyds in de strenge winters heel naakt lopen, onderwyl dat zy goerokken met bont, of van stof in hun kassen hebben, die zy tot de lykplicht schicken, ieder zich een punt van eer of van godsdienst makende, om in deze gelegenheden tot verquiffens toe prachtig en edelmoedig te zyn; zo dat men kan zeggen, dat niets klearder by de Wilden in 't algemeen uitblinkt, ten opzicht van hun oude gewoontens, als de eerbied voor de doden, en het aandenken hunner voorouders.

Om deze kosten te helpen dragen, komen de magen en vrienden, terwyl het lyk noch in de hut ten toon staat, den doden dekken, dat is te zeggen, dat zy geschenken komen brengen om zyn uitvaart te eren. Deze geschenken maken als een gedeelte van het testament van den overleden uit, waar toe die van zyn hut het meeste byleggen, behoudende niets, zelfs niets van de zaken die hem toebehoorden, en waar van het gezicht hun droefheid zou kunnen verslimmeren; maar daar noch van het hunne by doende, tot zo verre, dat zy zich byna geheel uitputten.

Van deze geschenken worden sommige op staken gehangen, en de andere op den grond gelegd op tapyten, eerst in de hut, en vervolgens op 't kerkhof. Onderwyl dat men het lyk in 't graf schikt, doet een van de aanzienlyksten, twee of drie voeten hoger staande als de vergadering, een uitdeling van deze godvruchtige legaten, wier waardy zeer hoog stygt, na mate van den rang des overledenen.

Deze uitdelingen waren by de Romeinen zeer gemeen, en bestonden in geld of in andere bruikbare waren, als koorn, wyn, olie, vleesch, zout; gelyk dat noch uit de Munten, Opschriften en Graf-schriften blykt, en andere gedenktekens die ons van de vervalle Oudheid noch overig zyn.

Behalven deze verquiffing van geschenken, die den ontfanger tot nut strekken, geschied 'er noch een andere by de Irokoizen en Huronnen, die geen andere inzicht als een ydele eer schynt te hebben. Dit bestaat in een groten hoop koorn, dat men voor de deur van de hut gooit, en met voeten trapt, op dat niemand lust kryge om het op te rapen. Het minste voor een particulier is zyn provisie, en zo veel als hy in een jaar zou kunnen orberen. Ik heb gemeent deze omstandigheid niet te kunnen voorby gaan, om dat dezelve ons aanleiding geeft om te gissen, dat men eertyds deze zelfde gewoonte in sommige Franfche provintien gehad heeft, daar men noch voor de deur van gestorve luiden, wanneer zy getrouwt geweest zyn en een huishouding gehad hebben, een deel, wel geen koorn, maar stroo en kaf strooit, als een teken van de dood. Dit kan in der daad een overblyfel van enig oud gebruik zyn, waar van de godsdienst en de tyd het misbruik verbeterd hebben, stellende in de plaats van een nutte zaak die men uit bygeloof en ydele eer opofferde, den overvloed van dezelfde zaak die niets waardig is; zoo veel te meer om dat men 'er een zedeles kan uithalen, alle vleesch sroo en hooi zynde, gelyk de Schrift zegt: *Omnis caro fanum*.

Hun graven zyn kleine huisjes in 't rond uitgegraven als putten, *Essai* 40. v. 5. 't geen hun van de Ouden den naam van *Puticuli* deed geven. Men be-

Den dō-
den dek-
ken wat
zulks
zeggen
wil.

Dit was
by de
Romei-
nen al
in ge-
bruik.

Rhodi-
gin, lib.
10 c. 12
Beschry-
ving
hunner
graven.

bekleed ze van binnen van alle kanten met schorssen; en naar het lyk ingezet te hebben, maakt men 'er een verwufzel over byna met den grond gelyk van diergelyke schorssen en palen, die men met aarde en stenen tot een zekere hoogte opstapelt, 't geen deze graven ook de namen van *Agger* en *Tumulus* dede geven. Daar na sluit men dit gantsche ruim toe, bouwende daar een tent van schorssen of planken over heen, of wel men omringtze met slaken, die men boven vast maakt, daar zy te zamen komen in de gedaante van een ronde spits of piramide; een zeer eenvoudige schets van het geen deze gedenktekens in hun eersten oorsprong waren, maar die de ydelheid der Natien naderhand in prachtige mausoleën deed verkeren, welke de tyd, die alles verslind, zo wel verteert als de lichamen die 'er in rusten.

By het graf voegt men de *Cippus*. Dit is een paal als een foort van een eerzuil, waar op, zo het een oorlogsheid is, men zyn portret en zyn dappere daden geschildert ziet, gelyk ik voorheen uitgelegt heb dat deze gedenktekens gemaakt worden: men doet 'er ook eenige van zyn wapens by, of een roeiriem: en zo het een vrouw is, hangt men er draagzelen aan of iets anders van haar huisraad.

Eindelyk om de plechtigheid van de begraafenis door een volkomener gelykenis met de gewoontens der Ouden te eindigen, op de zelve wyze als men eertyds by het graf het schouwspel van een stryd van Kampvechters gaf, die hun oorsprong aan deze lykplechtigheid verschuldigt waren, en die men *Bustuarii* * noemde, na het graf zelfs; besluiten de Wilden dit lykfeest ook met een spel, dat niets wreeds en bloeddorstigs in zich heeft als de Romeinsche Kampgevechten. Een der Hoofden die het opzicht heeft over de plechtigheid werpt van het graf af midden onder den troep jongelingen, of stelt een van de sterksten zelfs een stok van een voet lang ter hand, dien alle de andere hem trachten te ontrukken, en dien hy zo goed als hy kan poogt te verweren. Even een diergelyke word onder de bende van jonge vrouwen en jonge dochters gegooit, die geen mindere krachten inspannen om hem te roven of om hem te behouden.

Na dit gevecht dat redelyk lang duurt en een aangenaam maar ernstige vertoning geeft, geeft men den daar toe gestelden prys aan die gene die de overwinning behaalt hebben, waar na ieder naar huis keert.

Men moet in het geen ik reeds gezegt heb acht gegeven hebben, dat 'er spelen in de oefeningen van den godsdienst quamen. Ik heb reeds aangemerkt hoe er de Bezweerders eenige tot genezing van de zieken ordonneren; dit zyn lykspelen ter eeren van de doden. Aldus waren de plechtige spelen van Griekenland ter eere van hun halve Goden ingestelt, en wierden op het graf hunner Hel-

* *Calepinus. Bustuarii. Gladiatores dicti sunt qui ante sepulchra in honorem defuncti digladiabantur.*

Cicero in Pison. Si mihi cum silo Bustuario gladiatore & tecum & cum Collega tum decertandum fuisset.

maar het
er byna
die men
een deze
. Daar
cent van
t flaken,
de ge-
ge schets
waren,
e maufo-
wel ver-

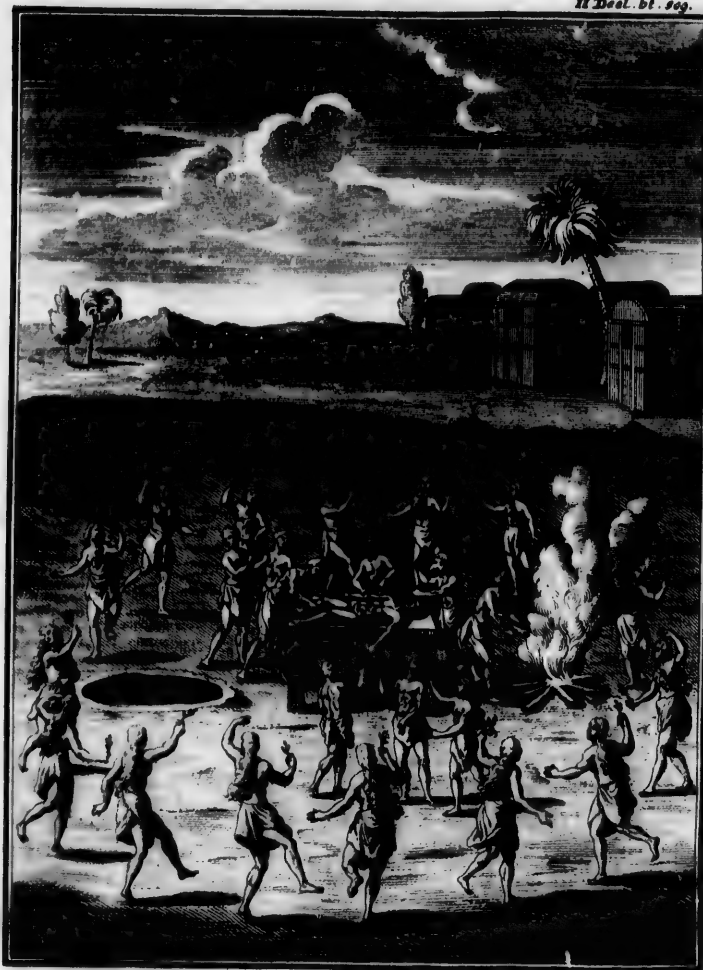
en soort
men zyn
voorheen
men doet
o het een
van haar

een vol-
gen, op
l van een
lykplech-
mdde, na
een spel,
meinsche
over de
ep jonge-
een voet
kken, en
n dierge-
dochters
te roven

am maar
den prys
na ieder

n hebben,
men. Ik
genezing
n de do-
ter eere
af hunner
Hel-

n honorem
cum Colle-

Helden geve
 cersten oorsp
 hebben, van
 mischien de
 richt van, z
 wende om ee
 met zich in
 te voet, en
 oefenen: Cu
 velle certaba

De begravi
 van Zuid-Am
 uitgedelft, en
 te hebben, z
 is in de gestal
 gen de dyen
 gezicht op zy
 pen omringen
 mans plaatsen

Dan beginn
 in overvloed
 ten van steen
 beeld smot en
 ene hand, en
 ze te vertroo
 wenen. De
 een plank op
 Daarna brand
 den op het gr
 kuil in zyn e
 ne hutten of i
 van een kleine

By alle de
 niet even eens
 zien van de pe
 ook hun eige
 dadigers van d
 het leven te v
 men. Door
 van den blixen
 zelfde wyze v
 zelve geleg
 gen die gene,
 sterven waren

Onbegraven
 loosheid, en
 Reysbeschryv
 stierven; en h
 verscheyde ge

Helden geviert : dit kan tot een bewys strekken dat de spelen hun eerste oorsprong aan den Godsdienst verschuldigt zyn.

Schoon de gene die van de oude lichaams-oeffeningen gehandelt hebben, van deze oefening des handbooms niet gesproken en misschien dezelve niet gekent hebben, geeft Salustius ons daar bericht van , zeggende van den groten Pompejus , dat hy zich gewende om een zo groot man te worden als hy naderhand wierd , met zich in 't springen met de vlugsten, in 't lopen met de rapsten te voet, en in den handboom te ontrukken met de sterksten te oefenen : *Cum alacribus saltu , cum velocibus cursu , cum validis vestis certabat.*

De begraving is gelyk ik gezegt heb , byna by alle de Volkeren van Zuid-Amerika in gebruik. Hun graven zyn ook in 't rond uitgedelft , en na wel het lichaam van den overledenen gesmeert te hebben, zet men hem in zyn hamak bewonden in dit graf. Hy is in de gestalte van een zittent mensch , hebbende de benen tegen de dyen gebogen, de elbogen tusschen de benen, en het aangezicht op zyn handen gebogen. Voor dat zy het lichaam toestulpen omringen de vrouwen de kuil, zittende op haar hurken : de mans plaatzen zich achter haar in de zelfde gestalte.

Dan beginnen de vrouwen haar jammerklachten , storten tranen in overvloed, en geven ysselyke gillen, die bequaam zyn om harten van steen door te dringen. Hare mans huilen op haar voorbeeld snot en quyl , maar zonder geraas; zy omhelzen haar met ene hand , en leggen de andere dikwils over haar armen, als om ze te vertroosten , of om ze te vermanen dat zy voortgaan met wenen. De jammerklachten opgehouden zynde , legt een man een plank op de kuil, en de vrouwen dekken ze met aarde toe. Daarna branden ze offerande, en al het huisraad van den overledenen op het graf. Zo het een vader des huisgezins is , word de kuil in zyn eige hut gemaakt, de andere worden of ter zyde hunne hutten of in hun tuinen begraven, en zy hebben de gewoonte van een kleine tent over het graf te maken.

By alle de Volkeren waren de lykplichten voor alle menschen niet even eens; men oeffende 'er meer of min na den rang en aanzien van de perzonen. De godsdienst en het burgerrecht hadden ook hun eige wetten. Het menschelyk gerecht beroofde de misdadigers van de begraafenis, en het was genoodzaakt op hen na het leven te woeden, om schrik voor de misdaden in te boezemen. Door een wet van Numa was het verboden de gene , die van den blixem getroffen waren, de lyk-eer aan te doen. Op de zelfde wyze woedde men tegen die gene, die de handen aan zich zelve gelegd hadden. Men droeg zich ook verscheydenlyk tegen die gene, die in den oorlog op zee, en in vreemde landen gestorven waren.

Onbegraven te blyven is by de Amerikanen een teken van eerloosheid, en een wrede straf. Daar waren wetten , zeggen onze Reysbeschryvingen, voor de kinderen die kort na hun geboorte stierven; en het schynt gewis dat zy 'er ook andere hadden, voor verscheyde gelegenheden, waar van dit een voorbeeld is ten op-

Salust.
apud Vo-
gesium
de remi-
liari, l.
1. c. 9.
p. 3.

Gestalte
van den
doden
in 't graf
by de
Zuid-
Ameri-
kanen.
Roch-
fort,
Hist. mo-
rale des
Antilles,
l. 2. c.
24.

De Tar-
tre, Hist.
Nat. des
Antilles.
Traid 7.
c. 1. § 12

zicht van die gene die in de sneeuw doodgevroren waren , en van die gene die het ongeluk hadden gehad van te verdrinken.

Dan geloofden zy dat het gantsche land met verwoesting bedreigt wierd , en dat de Hemel vergramt was. Hierom vergaen zy nists om hem te bevredigen. Zy zochten het lyk zorgvuldig op , en zo zy zo gelukkig waren van het te vinden , was 'er een salryke oevloeying uit alle de dorpen , als voor een zaak waar in de gantsche Natie belang had : men vermeederde het getal der geschenken , en men verdubbelde de maalyden. Het lyk wierd vervolgens op de begraafplaats gebrachte , en op een verheve mat gelegd , aan welkers eene zyde men een kuil maakte en aan de andere een groot vuur , als tot een soort van offerande , waar van het dode lichaam het slacht-offer moest zyn.

Ondertusschen omringden de zalvers , of jonge luiden , die tot dezen dienst geschikt waren , het lyk , en sneden 'er met messen de vleeschachtige partyen af , die voor heen door een ceremoniemeester , of mischien door een priester afgetekent waren. Deze brokken vleesch wierp men in 't vuur , na mate dat men ze afsneed. Vervolgens openden zy het lyk , en haalden 'er alle de darmen uit , die ook ten prooi van de vlammen waren , waar na zy dit gevilde lyk in de kuil , die 'er voor bereyd was , leyden.

Ondertusschen deden de jonge vrouwen , waar onder zich ook de bloedvrindinnen van den overleden mengden , als een soort van omgang , en draaiden om deze jonge luiden , die zy vermaanden van zich wel van dezen droevigen dienst te quytten , en zy staken hun porcelein-korrels in den mond , als tot een beloning voor hun godvruchtige wreedheid. Indien men deze plechtigheid vergat , zagen zy alle de rampen die hun in 't vervolg mochten overkomen , als een straf van den hemel aan.

Thomas Fuller meent dus twee plaatzen uit de H. Schrift raken de Saül en zyne kinderen over een te brengen. De een is in het 31. Hoofdstuk van het eerste Boek der Koningen , daar staat dat de dappere mannen van Jabés Galaad hen van den muur van Bethsan , daar zy opgehangen waren , wegnamen , en hen na Jabés voerden , daar zy ze verbrandden , en hun beenderen in het bosch begroeven. De andere is in het tiende kapittel van de eerste Paralipomena , 't welk alleen zegt , dat zy hunne beenderen onder een eikenboom begroeven , die te Jabés Galaad was. „ De krygs- „ knechten van Jabés Galaad , zegt deze Schryver , trokken by „ nacht uit en over den Joordaan , voerden de lyken van Saül en „ zyne kinderen weg , na hun woonplaats toe , verbrandden hun „ vleesch , en begroeven de beenderen aan den voet van een eiken- „ boom , die dicht by de stad stond. „ Ik weet niet op wat gezag hy steunt om een diergelyke uitlegging te maken ; mischien zou men kunnen zeggen dat zy de gewoonte hadden van de lichamen uit te drogen , met ze boven een vuur te leggen , gelyk wy gezegt hebben dat men met de Caciquen op het Spaansche Eyland leefde.

De Irokoizen , de Huronnen en de meeste Natien die een verblyvende plaats hadden , hebben gemene kerkhoven by hunne dor-

Thom.
Fuller in
Pag. 5
figt of
Palestin.
l. 1. c. 2.
p. 32.
ed Lond.

V
dorpen. O
Vrankryk
van hun ble
ten drogen
hutten bew
volgende ,
welke met
trakten zou
de Natien b
den een of a
Thomas
breeuwen v
verkiezen ;
het voorjaar
beeld van d
Wy hebben
den het zelf
len 't geen
rentyners ,

Regi
Ant

Een
Zyn
Bestu

't Is misse
eiken waren
lykheid kon

De lykdie
en de zorg
woontens te
gemene gev
dien men i
verschuldigd

't V Alt v
voor
lichaam ge
zelfde pers
van den St
bewezen h
drie vreesse
deelt ; zy le
I I.

dorpen. Onder de Natien die op de hooge Landen van Nieuw Frankryk wonen, worden personen gevonden, die de lyken van hun bloedvrinden en luiden die hun waard zyn hebbende laten drogen, dezelve weer opdelfen, en ze zorgvuldig in hun hutten bewaren, hier in ook het voorbeeld der oude Egyptenaren volgende, die hen aan hun schuldeiffchers in bewaring gaven, welke met deze panden veiliger waren als zy met de beste kontrakten zouden geweest zyn. De Algonkynen en de omzwervende Natien begraven hun lyken in de bosschen, aan den voet van den een of anderen groten boom.

Thomas Fuller gult dat het een punt van den Godsdienst der Hebreuwen was, hun begraafplaats aan den voet der eikeboomen te verkiezen; om dat deze bomen in den winter dood schynende, in het voorjaar schynen te herleven; 't geenshy wil dat een Zinnebeeld van de opstandinge der doden, den dag des oordeels is. Wy hebben voorbeelden genoeg, dat de Egiptenaren in de eerste tyden het zelve deden. Ik zal my vergenoegen met hier aan te halen 't geen Virgilius van het graf van Dercennus, Koning der Laurentyners, verhaalt.

Diderot
St. 1. 11
p. 19.

Thom.
Full. l. 1.
c. 11.

Virg.
Aenid. 1.
x. sub
fine.

*Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaeque ilice testum.*

Beneden en omtrent
Een hogen steenberg lag de Koning van Laurent,
Zyn over oude stadt, Dercennus, buiten kommer,
Befulpt met aarde in 't graf, bedeckt met eickelommer.

VOND.

't Is misschien waarschynlyker dat het van die altyd groenende eiken waren, die een natuurlyker Zinnebeeld van de onsterfelykheid konden zyn.

De lykdiensten die men in alle tyden den doden bewezen heeft, en de zorg die men droeg om nergens in tegen de ingevoerde gewoontens te zondigen, hebben geen anderen grond gehad als het gemene gevoelen van alle Natien, dat 'er de zielen om leden, indien men in de minste zaak, die men meende aan hun uitvaart verschuldigt te zyn, miste.

ZESDE HOOFSTUK.

't **V**Alt wat moeiclyk een recht bezef te krygen wat de Ouden voor een gevoelen aangaande de zielen, na dat zy uit het lichaam gefcheyden waren, hadden. Zy schynen 'er twee in de zelfde persoon onderscheyden te hebben, eene die op den oever van den Stix dwaalde, tot dat men de laatste plichten aan het lyk bewezen had, waar na zy den vloed overtrok; zy wierd door drie vreesfelyke rechters, Minos, Eacus, en Rhadamantus geoordeelt; zy leed de straf die op haar misdaden paste, in de verichey-

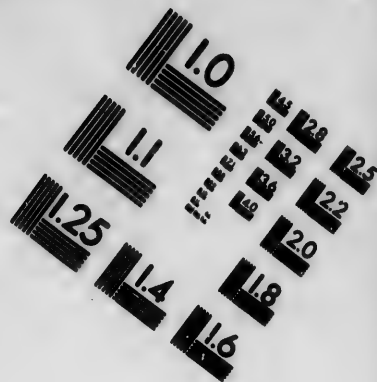
Gevoelen der Heydenen aangaande de de schimmelen.

II. DEEL.

C c 2

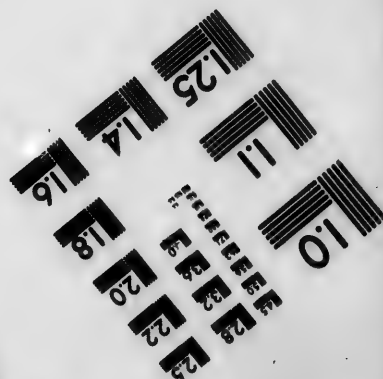
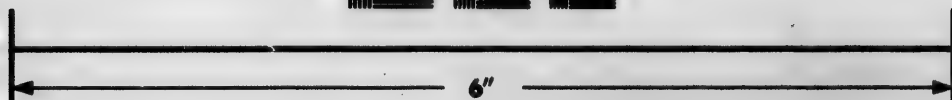
de

Resolution test chart featuring patterns of vertical and horizontal lines, and numerical values indicating resolution levels:

- 1.0
- 1.1
- 1.25
- 1.4
- 1.6
- 1.8
- 2.0
- 2.2
- 2.5
- 2.8
- 3.2
- 3.6
- 4.0
- 4.5
- 5.0
- 5.6
- 6.3
- 7.1
- 8.0
- 9.0
- 10
- 11.2
- 12.5
- 14
- 16
- 18
- 20
- 22.5
- 25
- 28
- 32
- 36
- 40
- 45
- 50
- 56
- 63
- 71
- 80
- 90
- 100
- 112
- 125
- 140
- 160
- 180
- 200
- 225
- 250
- 280
- 320
- 360
- 400
- 450
- 500
- 560
- 630
- 710
- 800
- 900
- 1000
- 1120
- 1250
- 1400
- 1600
- 1800
- 2000
- 2250
- 2500
- 2800
- 3200
- 3600
- 4000
- 4500
- 5000
- 5600
- 6300
- 7100
- 8000
- 9000
- 10000

Photographic Sciences Corporation

**23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503**

de trappen van de Hel, of ontving een beloning na haar verdiensten in de Elifsefche Velden, of zelfs in de Hemelen, wanneer haar dappere bedryven haar tot den rang der helden en halve Godden verheven hadden. De andere ziel was zo wezentlyk niet, zy was niet als de schaduw en het beeld van de eerste: zy hield haar verblyf in 't graf, of waarde daar dikwils rontom, en kon door de bezweringen gemaklyk opdagen; zy vertoonde zich van zelfs aan verscheide personen, vóór al aan de bloedmagen en vrienden; zy verschrikte hare vyanden, spelende voor heilsche razerny, en zy verdween als een damp, wanneer men haar meende te pakken.

Andere in tegendeel plaatzen in de hel niet als de schim en het beeld. Aldus doet Homerus Ulyfles zeggen, dat hy de schim van Herkules in de Elifsefche Velden heeft gezien, maar dat hy zelfs in den Hemel was, daar hy het feest der Goden bywoonde. Lucretius verklaart zich hier onttrent zeer uitdrukkellyk, wanneer hy zeg dat Ennius in de moerassen van Acheron Tempels heeft verciert, daar onze lichamen en zielen nooit komen, maar alleen eenige schaduwen die uitermaten bleek zyn.

Esse Acherusa Templa

*Ennius aeternis exponit versibus Edens,
Quo neque perveniunt anima, neque corpora nostra
Sed quadam simulachra modis pallentia meris.*

Ovidius, in eenige verzen die men op zyn rekening zet, onderscheyd vier zaken in de mensch; die na zyn dood van een scheyden. De schimmen, het vleesch, de schaduw en de ziel. Het graf besluit het vleesch of lichaam; de schaduw zwievert om het graf, de schimmen dalen ter helle, en trekken den Stix over, de ziel vliegt na de starren.

*Bis duo sunt homini, manus, caro, spiritus, umbra.
Quatuor ista, loci bis duo suscipiunt.
Terra tegit carnem, Tunulum circumvolat umbra,
Ortus habet manus, spiritus astra petit.*

Ondertusschen gebruiken de Dichters volgens hun gewoonte zonder onderscheyd de woorden van schimmen, schaduwen, beelden, als of zy van de zelfde betekenis waren.

Wat 'er van hun gevoels zy, die wijschienen niet al te klaar waren, het staat vast dat zy noch iets in het graf vercierten, zelfs na dat zy 'er het lichaam met alle gewoonlyke plechtigheden in besloten hadden, om de ziel in rust te stellen; 't zy dat het de geboorte-geesten waren, die het opzichte over zyn leven gehad hadden, en die zich noch om en by het lyk hielden, gelyk de slang die Virgilius uit het graf van Anchises doet komen, en daar weer in krupen, na van alle de offerfpyzen geproeft te hebben, die Ennius op de verjering van zyn vaders dood daar offerde; 't zy dat het soorten van godheden waren, onder den naam van Dii

Ma-

Manes bel die men op

Volgens schen hien schimmen hoon der l van 't geen ten, gelyk hardden no te bewyzen

Daar was door de gel lla *. De rie genaam daar men de bloemen, e kuiltjes, di melk, en 't te in, daar men nemen.

Daar war te weten d spreken, di verkoor.

De begra men zonder eerbied voe Grieken zel Kreten, en den van de noch na de vyanden w sleepte Ach jen, en zo Trojaners e dere, waar het smaad a dapperheid

De bewe die gene te gerust te ste ven te vrez zaakt gewe veel mindere genparty,

* Cicero 2. omnis parente
† Cicero 3. violasset ant d

*Homer.
Odyss. l.
xi. v.
601.*

*Lucret.
lib. ii. p.
4.*

Manes bekend, gelyk men noch uit de Opfchriften *Manibus*, die men op alle de lykbuften zette, ziet.

Volgens dit gevoelen, had de fchandere godvrucht der menfchen hen vele en onderfcheyde manieren doen uitvinden, om de fchimmen een volmakte rust te verfhaffen, en dezelve voore den hoon der levendigen te dekken. Niet alleen verzuimden zy niets van 't geen voor de lykbuften en om de zielen in het graf te fluiten, gelyk zy het uitleidde, voorgefchreven was, maar zy volhardden noch eenigen tyd met daar zekere lykdiensften en eer aan te bewyzen.

Daar waren 'er tweederlei, de eene wierden door het gemen of door de gehele maagfchap bewezen, en men noemde ze *Parentalia* *. De andere wierden door partikulieren gepleegt, en *Inferiae* genaamt. In beyde deze plechtigheden zuiverde men het graf, daar men de ftrukken en doornen afrukte; men bekrante die met bloemen, en na de fchimmen bezworen te hebben, gaat men in kuiltjes, die expes hier toe gemaakt waren, fchalen met wyn, melk, en 't bloed der offerdieren; men wierp er hooren en groente in, daar men zich inbeelde dat de zielen haar deel van quamen nemen.

Daar waren ook dagen tot deze godvruchtige plichten gefchikt, te weten de dertigfte en de verjaardag, zonder van die gene te fpreken, die ieder uit genegenheid en tedere liefde noch daar toe verkoor.

De begraaftsplaats was om deze reden een geheiligde plaats, die men zonder misdaad niet kon fchenden, en daar de vyanden zelfs eerbied voor hadden †, ten zy dat het Barbaren waren, gelyk de Grieken zelfs in de eerfte tyden waren. *Homerus*, *Diftys* van *Kreten*, en *Dares* de *Frygier* verfhaffen ons verfcheyde voorbeelden van de gruwelyke woeftheid hunner Helden, die hun haat noch na de daad voortzettende, noch op de lyken van hun dode vyanden woedden, en hun alle foort van fmaad aandeden. Zo fleepte *Achilles* fchandelyk het lichaam rontom de muren van *Trojen*, en zo valt 'er een van de hevigit gevechten voor tuffchen de *Trojaners* en *Lyciers* van de eene kant, en de *Grieken* van de andere, waar van de eene het lyk van *Sarpedon* wilden hebben, om het fmaad aan te doen, en de andere wonderlyke voorbeelden van dapperheid gaven, om het voor deze fmaad te dekken.

De beweegredenen van Godsdienst altyd niet genoeg zynde om die gene te wederhouden die 'er geen hebben, of om die gene geruft te ftenen die reden hadden om voor de ontwyding der graven te vrezén, waren de Ouden, om daar in te voorzien, genoodzaakt geweest daar wachten by te zetten, die ze befchermden, veel minder tegen de vyandlykheden van de krygslui hunner tegenparty, als tegen de fchuldeiffchers, de tovereffen en de dieven.

Cc 3

* *Cicero 2. de legibus*. Inferiis privatae sunt ferus, parentalia publice, atque omnis parentatio a civibus aut incolis festo colebatur.

† *Cicero 3. de legibus*. Poena fuit Solonis lege constituta, si quis huiusmodi aut violasset aut deiecerit.

Dagen, tot deze godvruchtigheid gefchikt.

De begraaftsplaatsen waren geheiligde plaatsen.

Iliad. 22 v. 390.

*Apulejus
Mora-
morfe. 2*

*Gevoe-
len der
Ameri-
kaan-
sche
Volke-
ren we-
gens de
zielen.*

*Relat. de
le nouv.
France
pour l'an
1636. 2.
part. ch.
9. p. 146.*

ven. Apulejus heeft hier over een zeer schone plaats in het tweede boek van zyn Herscheppingen, die men kan nazien.

Dit is noch hedendaags het gevoelen der Amerikaansche Volkeren; zy denken dat de zielen der dooden zich haasten om zich na het land van hare Voorzaten te begeven, van waar zy het niet zullen wagen weetrom te komen, om dat men te veel op den weg, dien men gaan en komen moet, uit te staan heeft.

Ondertusschen verzinnen ze noch iets dat der zelve plaats in de graven vervult; zy meenen ze in de dwaallichtjes van hunne kerkhoven en moerassen te zien, en verhalen 'er zo veel verschijningen van; als de oude wyven gemeenlyk by het spinrokken gewoon zyn te vertellen.

Zo dra de ziel uit het lichaam is, houden zy op daar de namen aan te geven, die zy ten tyden van de vereniging hadden. De Huronnen en de Irokoizen noemen ze *Eskenn*, dat al de betekenis van schimmen, schaduw, beeld, enz heeft, die de Ouden haar toegelegd hebben.

Vader Brebeuf verhaalt, dat hy een oud Huron gevraagd hebbende, waarom zy aan dorre en lang uitgedroogde lichamen de namen van *Eskenn* of *Hatiskenn* gaven, die niet als de zielen kunnen betekenen, uit deszelfs antwoord besloot, dat zy zich inbeelden dat wy twee zielen hadden, alle beyde verdeelbaar en stofflyk, en evenwel alle beyde redelyk: dat de eene op het sterfuur van het lichaam scheyd, en evenwel op het kerkhof tot het doodfeest blijft, waar na zy in een Tortelduif verandert, of volgens het gemeenste gevoelen recd uit na het land der zielen gaat; de andere is als aan het lichaam verknocht, en onderrecht, om zo te spreken; het lyk blijft in het graf na het feest, en komt 'er nooit uit, ten zy dat ze weer op nieuw gebaart word, en dat het bewys van deze zielsverwisseling de volmaakte gelykenis was, die eenige levendige personen met andere hebben die voor hen gestorven zyn.

De denkbeelden van de oude Godegeleertheid zyn zo verwacht eer zy tot onze hedendaagse Wilden zyn gekomen, dat het byna onmogelyk is iets zekers uit hun zeggen te besluiten. Ieder een brengt hier omtrent zyn eige herffen-schimmen te berde, en verhaalt de zaken op een gants verschillende wyze als andere.

In deze herichepping van de ziel in een Tortelduif of Ringelduif (want zy kennen geen andere Tortelduiven) ontdek ik noch een overblyfzel van de zinnebeeldige Godgeleertheid, waar in de duif het Zinnebeeld van de ziel of geest by de Oosterseche Volkeren was, en de ziel zodanig uitbeeldden, dat zy de gewoonte hadden van de gedaante daar van op de *Cippi* of spitzen van al hunne graven te stellen, of wel een Witje, dat ook het zinnebeeld van Psyche, dat is te zeggen de ziel, was. Zomtyds zette men deze figuren by malkander, gelyk men noch op enige lykbusfen ziet.

Wat deze soort van nieuwe geboorte aangaat, waar van Vader de Brebeuf spreekt, deze stellen zy weinig anders als in de Kinderen, dien de dood byna geen gebruik, of weet van het leven heeft overgelaten; om deze reden zyn zy gewoon deze aan de kant van de wegen te begraven, met verbeelding dat hun dwalende

Ziel

Ziel, is
varen.

In gewo-
nen graven over
Doden te
om daar de
genoten
bekeetheit

De part
om daar

wilfen der
hun lyk-bu-
op groot-
zy'er door
van planken

De eenige
of het lige-
plaats van

de Ziel zo
zomtyds w

plaatsen te
men zy dikw

Moeders, be-
ontrekt hee-
te drukken

kinderen di

De Volke
toen Fernan

de Wilden

van zyn lan-
een van zy

ligchamen o-
ren, die de

van was ve-
tegen de be-
bezwingen

vyanden, d
woeden, 't

aangezien.

oorlog voer

naauw van
brenderen v

Ik weet n
ben doen w

hun doden
Europeanen

Natiën dryv
de graven s

dat zy 'er in
niet al te sc

Ziet, in den schoot van enig voorbysgaande Vrouw een kuanen
varen.

In gevolge van het algemeen geweten, dat er noch iets in de
graven overblyft, houd de gaatsche natie dikwils een feest om de
Doden te bewenen, die van 't eenst Dorp begeren zich na 't ander,
om daar deze lykdiensten te helpen plagen. De Huron en Bont-
genoten verzuimen ook deze plichten van welvreglykheid en
beestheid niet.

De partikulieren gaan van 's gelyken zeer dikwils na het graf
om daar hun tranen te vernieuwen, daar de Komeinen eertyds
witten derzelver alichaen meest te besproeien, door gaten die zy in
hun lyk-bulchen gemaakt hadden. Zy wieden het kruid uit dat'er
op groeit. Zy brengen 'er dikwils Koorn, en Sagamette op, dat
zy'er door een klein venster op werpen, dat men expes in de hut
van planken of schorffen maakt, die tot een Mausole verstrekt.
Na eenige maanden openen zy op nieuw het graf, om te zien
of het ligchaam noch in goeden staat is, en om nieuwe kleren in
plaats van die te leggen, die reeds verrot zyn, eindelyk, nademaal
de Ziel zodanig niet aan haar graf verknocht is, of zy komt'er
zomtyds wel eens uyt, om daar omtrent te waren, en weer tot de
plaatzen te keren, die zy in 't leuen dikwils bezocht heeft, wer-
pen zy dikwils offeranden op het vuur van hunne haartfleden. De
Moeders boven al, die de dood haar kinderen in de eerste jeugt
ontrikt heeft, laten niet na van tyd tot tyd melk uyt haar boezem
te drukken, en die in 't vuur of op het graf te plengen voor hare
kinderen die aan de borst gestorven zyn.

De Volkeren van Florida deden hunne Kerkhoven bewaken, en
toen Fernand de Soto daar quam, vond hy een Spanjaard die door
de Wilden tot slaaf gemaakt was, en die verheugt zynde menschen
van zyn landaart te zien, hun onder zyn avonturen vertelde, dat
een van zyn grootste plagen was, dat hy tot bewaring der dode
ligchamen op het kerkhof was gestelt geweest tegen de wilde die-
ren, die dezelve 's nachts quamen opgraven, en daar hy byna zelfs
van was verslonden geworden. Deze voorzorg kan goed zyn
tegen de beesten, of tegen zulke die'er als comdia komen om be-
bezwerigen te doen, maar zy kan niet helpen tegen de kryg-
vyanden, die zomtyds in dat land op de lyken hunner vyanden
woeden, 't geen als de grootste boosheid en verbittertheid word
aangezien. 't Is noch niet vele jaren geleden dat de Natien die
oorlog voerden tegen de Tionnontaten, dat Hurons zyn die in het
naauw van de Straat wonen, der zelve graven ontwyden, de
beenderen verstrooiden en ze aan bomen ophongen.

Ik weet niet dat de Irokoizen ooit hun Slaven op de graven heb-
ben doen waken. Maar zy zyn altyd zeer godvruchtig omtrent
hun doden en graven geweest. Evenwel zedert de aankomst der
Europeanen, en den groten handel dien zy door de mengeling der
Natie dryven, behalven dat zy omtrent het porcelain, dat zy in
de graven sloten, veel kariger zyn geworden, heeft het gebrek,
dat zy 'er in 't vervolg van gehad hebben, eenige partikulieren die
niet al te schroomachtig waren, genoodzaakt in de alichaen hunner

Voor-

*Relat. de
la nouv.
France
pour l'an
1634.
ch. 2.
Garcin-
laffo.
Hist. de
la Florid.
l. 2. c. 2.*

Voorvaderen te wroeten, om 'er dit verdoofde en half versleten porcelein uit te halen, dat men noch kennen en onderscheyden kan; zo dat dezelfde gierigheid, die in Europa en Azien de begraaftplaatsen der Koningen heeft doen ontwyden, waar in men grote schatten meende te vinden, deze elendige Volkeren de schuiltplaatsen hunner doden heeft doen sehenden, om 'er deze bagatellen uit te halen, die in onze ogen verachtlyk sehynen, maar by hen van meerder waarde zynde hun gierigheid opwekken, gelyk het goud de onze ontfleekt.

De overwinnaars van Peru en Mexico ontwyden de graven.

De onverzadelyke gretigheid der overhoorders van Peru en Mexico, deed hen dus alle de oude begraaftplaatsen der Indianen ontwyden, met hoop van daar onnoemelyke schatten te zullen vinden, die men de gewoonte had van daar met de lyken te begraven. Zo dra zy ze geopent hadden traptten zy de lichamen verachtelyk met den voet, en wierpen ze ten prooi der wilde dieren.

De Indianen waren hier over in de uiterste wanhoop, en niet tegenstaande den hevigen druk daar zy als van overstelt waren, door deze ontwydingen te zien, konden zy zich niet onthouden, zeggen de Schryvers van die tyden, van deze godloze menschen ootmoedig te smeeken, dat zy toch de rykdommen, daar zy zoo happig na waren, wel van de aschen hunner Voor-Ouderen zouden onderscheyden, die hun van geen nut konden zyn: dat zy wel mochten varen, met het goud ende juwelen, waar van hunne graven vol waren, maar toch de dode lichamen op hun rustplaats laten, om hun vereniging met de ziel ten tyden van de opstanding niet te zwaar en ongemaklyk te maken, met de beenderen hier en daar te strojen, zonder enige eerbied voor hunne schimmen te hebben.

Gemets.
Hist.
Gener.
de las
Indias,
l. 5. c. 17

't Zy Godsdienst, 't zy eerbied voor de overledenen, 't zy inzicht voor hunne vrinden, het is niet meer geoorlooft een dood mensch by een van de namen te noemen, die hy in zyn leven voerde; en al de gene, 't zy mans of vrouwen, die diergelyke namen hadden, zyn genoodzaakt die neer te leggen, en andere aan te nemen, 't geen op de eerste maaltyd geschied. Deze namen blyven als met het lyk begraven, tot dat de rouw verdwenen en verdooft zynde, het den vrinden behaagt den boom weer op te beuren; en den doden te doen herleven.

Op myn aankomst in St. Louis, oordeelden de Zendingen, dat om my aanzien te geven, ik den Wildemans naam van den overleden Vader Bruyas, een beroemt Zending, en die zeer wel by de Irokoizen was gezien geweest, onder welke hy vele jaren had doorgebracht, weer moest opbeuren. Hy was eerst vier maanden van te voren gestorven, en dit was de boom volgens hunne gebruiken wat te vroeg opgerecht; ook wanneer zy misnoegt waren verweten my verscheide, dat ik hun ongelijk had aangedaan, met den naam van hun Vader aan te nemen; evenwel lieten zy niet na my als een anderen Vader Bruyas aan te zien, om dat ik in alle zyne rechten getreden was.

't Is een van de gevoeligste affronten die men een Wildeman aan kan doen, hem van zyn dode vrinden te spreken; men brengt hun denk-

denkbeeld niet zelfs voorziende naam van de merkt heb, en op de zelfsthus of moest schreef, moeving bedieners verlaten heeft.

Het denkb en gelyk men duren de rouw

Z

DE Rouw tusschen dere banden v geground is, a lyk gevonden vast te stellen. dikwils overo wetten door stellen.

De wezent zyn haeren vende tot het aan de hellsch soort van inw overleden het bende om hem dat zy hem ni sterven.

De Joden varen, ondank Deuteronomium algemene verwo lykte teken d zy de zakken zullen kaal zyn zo zyne plager len worden, d zal die tot ee verlies veroor

De H. Sch van rouw ove is te zeggen a schoren, maar afneef, en d of te strikken

I I.

denkbeeld niet als in tyden van nood te binnen, en dan moet men zelfs voorzichtigheid gebruiken. Waar behalven dat men den naam van den overleden niet durft noemen, gelyk ik reeds aangemerkt heb, durft men zelfs niet vlot uit zeggen dat hy dood is; en op de zelfde wyze als men by de Romeinen in plaats van *Mortuus est* moest zeggen *Vixit*, *Abiit suus*, gelyk men op de lykbuisschen schreef, moet men zich van 's gelyken by hen van een omichryving bedienen, en zeggen by voorbeeld: de grote Kapteyn die ons verlaten heeft, dien wy bewenen, enz.

Het denkbeeld van den doden verdwynt evenwel niet met hem, en gelyk men een tyd lang enige Eerbewyzingen aan zyn graf doet, duren de rouw en jammerklachten ook een geruimen tyd.

ZEVENDE HOOFSTUK.

DE Rouw een teken van de wederzydsche liefde zynde, die 'er tusschen personen die door het bloed, de vriendschap, of andere banden verknocht zyn, moet als een plicht, die op de natuur gegrond is, aangezien worden. Alle de natien hebben, die zo redelyk gevonden, dat zy genoodzaakt zyn geweest die in hun wetten vast te stellen. Maar nademaal daar in gelyk als in andere zaken, dikwils overdaad of ydels eer gepleegt wierd, hebben dezelfde wetten door de regels van moeten voorschryven en palen hier in stellen.

De wezentlykste Wet en het duidelykste teken van rouw was zyn haeren te laten afnyden, want gelyk men de doden of sterfende tot het graf inwydde, met hun de hairen af te snyden, die aan de helse Godheden toegeheiligt waren; was het ook een soort van inwyding en geestlyken dood voor de personen, die den overleden het naast bestonden, en die rechtvaardige redenen hebbende om hem te bewenen, betuygden dat het aan haar niet stond dat zy hem niet volgden, en dat zy zo veel het in haar macht was stierven.

De Joden hadden dit gebruik van het Heydendom niet laten varen, ondanks het verbod van de Wet, in het 16. Hoofdstuk van Deuteronomium uitgedrukt. Hierom wanneer God hen met een algemene verwoesting door de Profeten doet dreigen, is het ysselykste teken dat hy hun van hun schande geven kan te zeggen, dat zy de zakken om hun lendenen zullen gorden, en dat alle hoofden zullen kaal zyn, gelyk ook dat hyze zal doen omkomen, en dat hy zo zyne plagen over hen zal laten gaan, dat zy niet begraven zullen worden, dat menze niet zal bewenen, en dat'er niemand zyn zal die tot een teken van den rouw, dien natuurlyker wyze hun verlies veroorzaken moest, zyn hairen zal afnyden.

De H. Schrift merkt aan dat de Heydenen zich tot een teken van rouw over de doden de hairen tusschen de ogen afsneden, dat is te zeggen aan het voorhoofd; misshien waren er die zich geheel schoren, maar het is veel waarschynelyker dat men 'er maar weinig afsneed, en de rest achteloos liet hangen, zonder ze te vlechten of te strikken; gelyk Virgilius van de Trojaansche Vrouwen zegt.

I I. D E E L.

D d

E s

van den
Rouw.

Het half
afnyden
was by
de ouden
het duidelykste
teken
van
Rouw.

Deut.
Cap. 14.
vs. 1.

Exod. 7
v. 18.

Deut. 14
vs. 1.

De strijd van Achilles critum de more solus.

*Phyl.
Aquil.
2. v. 65.*

Daar waren 'er die hun lokken aan hun vrienden opofferden, en deze hun in de handen gaven, wanneer menze begroef of op de houtnuyt ley om te verbranden. Zo geeft Achilles zyn lokken, die zyn Vader Peleus aan den vloed Sperchius toegewyd had, veronderstellende dat hy weer in zyn Vaderland zou kerten, Patroclus in de hand.

*Homer
Iliad 23.
v. 152.*

*Men
besloot
de zyn
hoofd
met
asch, en
omgordde
de zyn
lenden
met een
bairen
zak,*

Men beslootde ook zyn hoofd met asch, en omgordde zyn lenden met een bairen zak, dat is te zeggen met een oud versleten en duister verwig kleed, om door deze achteeloosheid van zyn gantsche lyf een zeer hevige droefheid uit te drukken, die nergens anders omdenkt. In dezen staat ging men op den grond, op beeste huiden zetten, men mengde aschen onder zyn spys, en in de hevige aanvallen van droefheid stiet men de kop tegen de aarde, kerste zyn ligchaam, en sloeg zyn borst aanstukken.

Boven al muuten de vrouwen in deze tijd roepende tekens uyt, zy krabden het aanzicht op, en verdoofden ieder een met haar gehuis en gesichteuw, en begongen hondert andere buiten spogigheden, die men verplicht was te matigen tot vertroosting van die personen, die maar uit kuren en om 't welstaanshalven weenden, eer al uyt een waren Rouw over de personen, die haar zo waard niet zynde als zy wel moesten zyn, in 't gemeen al te lang na de eerste wensich sterven, die zy uitgebloezen hebben omze te zien den geest geven. Alle deze tekens van Rouw zy zo dikwils en in de H. Schrift en in de ongewyde schryvers beschreven, dat het niet nodig is op ieder zaak in 't by zonder te blijven staan, om die met getuigenissen te bevestigen.

De Rouw by de Wilden heeft ook zyne wetten, door een gebruik van onheuglyke tyden af geheiligd, dat een kenken van de eerwaardigste onschuld is. Na de eerste dagen waar op het lyk in de hut ten toon gestaan heeft, en dat een tyd van gedurig wenen is, zyn 'er noch tien dagen van diepen Rouw, en vervolgens een jaar of twee dat de zelfde wat gematigder is.

*De wil-
den heb-
ben ook
dierge-
lyke ge-
woon-
ten.*

De wetten van den diepen Rouw zyn zeer streng, want gedurende deze tien dagen na zich het haar te hebben laten afnyden, het aangezicht met aarde of honschoof besmeurt en gants ongedaan van kleren daar uit te zien, zitten zy op hun mat met het aanzicht tegen den grond aan, of na de berri gekeert, hebbende het hoofd in han deken gewonden, dat de vuilste slet is die zy hebben. Zy zien noch spreken niemant toe, ten zy uit noodzakelykheid en met een zachte stem; zy zetten voor dien tyd alle plichten van wellevendheid en beleefdheid ten opzicht van de gene die hen komen bezoeken aan een kant; zy eten niet als koude kost; zy komen by geen vuur om zich te warmen, zelfs niet in den winter, en gaan niet als by nacht om 'hun nooddrift uit.

In den lichten Rouw vernoeuen zy zich met zelden uit te gaan, geen feesten of openbare vergaderingen by te wonen, eenige plichten

ten van d
niet op te

De Lyk
zynde, zy
Man en v
van beyde
van den o
zy gedure
contractan
ieder in d
vrouw ger
in de hut
om hem
meesters o
streng vol
geheel of
Wannee

geleest he
den Rouw
pleizier in
quytseheid
opentlyk d
te kennen
laatste woc
maal vry
schied ple
kleed en d
verwart te
gehad om
klagen, w
schapping
Rouw te
geschenk
klaren, da
mogen sch
des niet t
noch meer
nen Rouw
deden voor
woord daa
nieuwe ech
rechtswege

De Iro
ten zich ni
lok te late
aan 't begi
overleden
veel tyd z
groeiden,
den kunnen

ten van de gewoonlyke wellevendheid achter wegen te laten, zich niet op te schikken, en zelfs hun hair niet te smeren.

De Lykpligten voor allerley soorten van personen niet dezelfde zynde, zyn de Rouw-wetten ook, voor ieder een niet even zwaar. Man en vrouw zyn er 't naauwste aan verbonden. Zo dra een van beyden de schatting aan de natuur betaalt heeft; krygt de hut van den overleden een recht op de overgebleve persoon, 't geen zy gedurende 't leven van beyde niet had. Want het huwelyk de contractanten niet verplichtende in elkanders hut over te gaan, en ieder in de zyne blyvende, is de langstlevende, 't zy man 't zy vrouw genoodzaakt zyn hut te verlaten, en zich voor eenigen tyd in de hut van den overleden te begeven, om hem te vertonen, en om hem met zyn vrinden te betrouwen, en deze zyn zodanig de meesters over zyn Rouw, dat zy hem kunnen dwingen om dien streng volgens de wetten te onderhouden, of wel hem dien in 't geheel of ten delen quyt te schelden na hun welgevallen.

Wanneer de gerouwdten elkander gelieft en zy te zamen wel geleefd hebben, trachten zy in den weeuwenaar en weduwen staat den Rouw op zyn strengst uit te houden, en de vrinden hebben er plezier in. Dan slyt de Rouw allengsjes uit kracht van zekere quytstellingen die de vrinden toestaan, en die op de feestten opentlyk door geschenken bekend gemaakt worden; die hun wil te kennen geven, tot dat de Rouwtyd om zynde men ze door een laatste woord, dat is te zeggen door een laatste geschenk te eenmaal vry verklaren om na een ander te mogen omzien. Dit geschied plechtiglyk in een vollen Raad, waarin men de weduwe kleed en de lokken vlecht, die de Rouw haar noodzaakte om verwart te laten hangen. Maar indien de vrinden reden hebben gehad om zich over het slecht leven van een man of vrouw te beklagen, welke hier door te kennen gaven dat zy hun vermaagschapping weinig achtten, laten zy hun niet toe den tyd van hun Rouw te vervullen, en zy wachten niet lang om hun door een geschenk, dat het enigste is dat zy te verwachten hebben, te verklaren, dat zy ze ontslaan van alles dat zy hun omtrent dit stuk mogen schuldig zyn, en dat zy hen in volle vryheid laten. Maar des niet tegenstaande zou het schande voor een weeuwenaar en noch meer voor een weduwe zyn, voor den tyd die tot den gewonen Rouw gestelt is te hertrouwen; en zo zy het een van beyde deden voor dat de vrinden van den overleden hun door het laatste woord daar toe vryheid gegeven hadden, zouden zy zich en hun nieuwe echtgenood voor allerley hoon blootstellen, die men van rechtswegen hun zou kunnen aandoen en ook doen zou.

De Irokoische Vrouwen, die zich de hairen laten afnyden, laten zich niet heel kaal scheren. Zy hoefden eigentlyk maar die lok te laten korten, die haar achter den rug hangt, latende die aan 't begin van de schouders afnyden, maar de vrinden van den overleden overdenkende dat het haar beste cieraad is, en dat er te veel tyd zou verlopen eer die hairen weer tot de vorige lengte groeiden, en dat die vrouwen in dien tyd niet uit haar hut zouden kunnen gaan, laten haar bidden van ze te bewaren. Dan me-

De Rouw of streng of slapper na mate van de bloed verwantschap.

De Irokoische Vrouwen laten zich een lok hair afnyden.

hen zy genoeg te doen als zy er een klein endje van laten afshyden, en zy laten het overige onachtzaam hangen, zonder er eenige zorg aan te besteden.

De mans laten ook een weinig van het hals afshyden, en onder deze operatie, die niet pynlyk zyn kan, wil het Ceremonieel dat zo wel de Mats als de Vrouwen door hun woorden betuigen, dat zy er een zo hevige smart van gevoelen, als of men den draad van hun leven afsnijpte. De Vrouwen van Virginia strojen haar lokken op het kerkhof, of werpenze op het graf, na ze te hebben laten afshyden. De Braziliaansche en Karaibische Vrouwen laten de hare dicht aan het hooft afshyden, en leggen haar Rouw hier af voor datze weer gegroeit zyn. Dit is, zegt Homerus, by na het enigste geschenk dat de eene vriend ten den ander gestorvenen doen kan, zich de halsen te laten afshyden, die op zyn graf te strojen, en tranen over hem te vergieten.

De schryvers verhalen van de Lyciers, dat zy zich in den Rouw in 't vrouwen gewaad kleedden, om te betekenen dat de tranen maar vrouwelyke wapenen zynde, zy den Rouw hadst moesten afleggen, en moed te scheppen zo als mannen past, die zich niet door den druk laten overliepen. Ik vind niet dat de Irokozen ende andere Wilden hen in dit stuk na doen; ten zy misschien dat nademaal 'er geen groot onderscheyd by hen tusschen het gewaad van beyde de kunnen is, zy gedurende dien tyd het hooft als de vrouwen bewinden, om hun druk te verbergen; een gewoonte die oudtyds by de Perzen ook in gebruik was.

De Ledijs en het Muzikalisch gehuil geschiedt door vrouwen gedurende den Rouw tyd regulier driemaal 's daags, by 't opgaan van de zon, op den middag, en by haar ondergang. Men volhard daar zomtyd verscheide jaren in, maar niet zo regulier. By enige van de Irokoische natien en in Braziliën is dit een gewoonlyke bezigheid der vrouwen zo dikwils als zy na 't bosch of 't veld gaan, of weerom keren; onderweeg houd ieder haar party, maar dit breekt haar lustigheid niet, want dit gedaan zynde, zyn zy zo vaardig om te lagchen, als of zy om geen huilen gedacht hadden.

De gewoonte van de doden te bewenen is by enige natien van Amerika een plicht van wellevendheid geworden als zy vreemdelingen ontfangen. Men incant hen geen meer eer te kunnen bewyzen; als dat men zich aan de gevoelens van Rouw en droefheid overgeeft die zy over het verlies kunnen hebben, dat zy in de Personen van hun natie geleden hebben, die hen waard moesten zyn. Dan noemen zy alle de luiden van de natie die zy gekent hebben die hen bezoeken, en maken zoo veel te heviger jammerklachten, om dat zy ze als den band van hun vrindschap aanzien en van het recht van gastvryheid, dat de een by den ander heeft. In Braziliën zyn het de vrouwen die dus komen wenen; zy gaan op de hurken zitten, leggende de beyde handen op 't aanzicht; zy blyven enigen tyd in deze gestalte zitten, treurende op de maat en tranen stortende. By de Siouzen en enige Volkeren daar omtrent zyn het de mans die dus wenen, leggende de hand op het

hooft der
natie eer

De H.
gen was.
Rachel vo
zyn nicht
en zyn ster
haar, dat
bekke. De
nen. De
zaken, de
dat Jakob
Oosterliche
wie zy ver
slanden.
sen, die hi
wel met d

BY de n
daar n
een zeker
en bewys
van de Zu
vleesch tyd
en nodigen
nie alle Kar
dansen ter
men hunne
deze affche
'er niets m
lyk voorbee
hunne vrin
Artemisia,
ke het lyk
als haar ch
noch meer
hem liet op
der de zeve
De Heer
ger. Hy
verbranden
pens en h
veel plecht
dat zy gees
ven dat zy
vleesch ver
te enemaal
rechten eer

Homer
Odyss. 4.

Valer.
Maxim.
lib. 2de
Infir.
Antiq.

Plu-
tarch.
Orat.
Cassio.
ad Apol-
lon.

Quint.
Curs.
lib. 10.

hoofst der vreemdelingen, die hen bezoeken, om de doden van hun natie eer aan te doen.

De H. Schrift leert ons dat die een oud gebruik by de Oosterlingen was in het eerste Boek van Mozes word verhaalt dat Jakob Rachel voor de eerste maal ziende, en vernemen hebbende dat het zyn nicht was, en de dochter van Laban, hy haar een kus gaf, en zyn stem verheffende begon te wenen. Vervolgens zeyde hy haar, dat hy de broeder van haar vader was, en de zoon van Rebekka. Men ziet geen reden die Jakob bewegen kon om te wenen. De ontmoeting van Rachel moest haar tot blydschap veroorzaken, dan lust om klachten uit te storten. Het is dan te gelooven dat Jakob zich in die gelegenheid van een gewoontyke plicht der Oosterlyke Volkeren quyt, van by de perlonen te wenen, aan wie zy vermaagschapt waren, noch meer by die van welke zy afstamden. En deze manier om zyn stem by het wenen te verheffen, die hier door de H. Schrift aangewezen word, komt reedelyk wel met die der Amerikanen overeen, van al zingende te wenen.

ACHTSTE HOOFSTUK.

BY de meeste wilde Natiën zyn de dode lichamen in het graf, dat men ze 't eerst gelegd heeft, maar als in bewaring. Na een zekeren tyd recht men een nieuwen lykdienst voor hen aan, en bewyst hun nieuwe ber. De Karaiben, en een groote gedeelte van de Zuidre Wilden laten een gants jaar verlopen, om het vleesch tyd te geven om te vergaan; dan viëren zy het jaargety, en nodigen de dorpen van hunne Natie tot dit feest. Men komt uit alle Karbotten by een, en na verscheide dagen niet zingen en dansen ter eren van de overledene doorgebracht te hebben, brand men hunne beenderen, die men tot pulver stamp; dit pulver of deze aschen mengen zy onder hun drank, en drinken dien tot dat 'er niets meer overblyft: gevende dus een algemeen en oeffenlyk voorbeeld in een gantsche Natie van een alzo tedere liefde, voor hunne vrienden en medeburgers, als die was dewelke de beroemde Artemisia, Koningin van Karlo, onsterffelyk gemaakt heeft, welke het lyk van haar man Mausolus geen ander graf willende geven als haar eigen lichaam, haar naam door deze roemruchtige daad noch meer verveeuwigde, als door het gedenkteken dat zy voor hem liet oprechten, schoon het zo prachtig was, dat men het onder de zeven wonderen van de wereld getelt heeft.

De Heer Biet verhaalt deze daad der Karaiben noch ontfandiger. Hy beweert dat zommige de lichamen straks na de dood verbranden; maar dat andere ze in 't graf leggen, met hun wapens en halbanden verciert. Vervolgens brengen zy hun met veel plechtigheid te eten, zeggende dat men hen voeden moet, tot dat zy geen vleesch meer over de benen hebben, om dat zy gelooven dat zy niet na het land der zieken gaan, of zy moeten hun vleesch verloren hebben. Wanneer zy dan denken dat het vleesch te enemaal verteert is, maken zy een wyn, dat is te zeggen, zy rechten een feest aan om hen te verbranden, 't geen zy op deze

Algemeen
feest der
doden.

2 Lettre
du P. de
la Neu-
ville dans
les Me-
moires de
Trevoux.
Mars
1723.

wyze zangten: zy leggen ze op een bed van heel wit katoen; vier jonge dochters houden ieder een hoek van dit bed vast, zy laten deze beenderen op het geluid van eenig speeltuig dansen, en de gantsche vergadering dans ook, drinkende altyd na onder gewoonte. Na dat zy ze wel hebben doen dansen, rich men een hout myt op, waar op men ze verband met al wat hen in hun leven gedient heeft.

Alles tot sich vertoert zynde ze er noch eenige beenderen gevonden worden die niet syn genoeg zyn, stampen zy die tot gruis, laten ze door een loot van een seel gaan, en mengen deze sich met water, daar zy zich de benen mee wryven. Dan gaanze voort met drinken, waar na een ieder zich naar huis begeeft. De Heer Biet zegt niet dat zy deze asschen drinken, maar misfchien was hy zo wel niet onderrecht als Vader de la Nenville, die na hem geschreven heeft, en die van denelste Wilden spreekt.

Lopes de Gomara,
Hist. ge-
ner. delos
Indias.
t. 2. c. 2.

Lopes de Gomara, zegt van de bewoonders van den vloed van Palmas, dat zy alle de geene die sterven begraven, behalven de Priesters, die zy eershalven verbranden, en dat zy terwyl het lichaam brand zingen en dansen; vervolgens vergaren zy de asschen, en houden ze een jaar lang, om welke tyd de vrienden en de vrouw van den overleden de zelve indrinken, vertellende de plechtigheid van dit jaargety met verscheide bloedige karvingen die zy op hun lichamen doen.

Van de
Natiën
van
Noorder
Ameri-
ka.

De Natiën van Noorder-Amerika houden een algemeen feest, waar op zy alle de lyken van die geene vergaderende die in den tusschen tyd van het eene feest tot het ander gestorven zyn, en alle natiën die hun buren en bondgenoten zyn, zingende, dezelve of verbranden, gelyk het gebruik by de Volkeren van 't noorden is, of wel in een gemene kuil begraven.

Relat.
de la
nouv.
France
pour l'an
1634. 2.
part.

Daar is enig onderscheyd onder deze natiën aangaande de wyze hoe en den tyd wanneer zy dit feest gewoon zyn te vieren. Zommige doen het van jaar tot jaar. De Huronnen ende Irokoizen vieren het alle tien of twaalf jaar maar eens, of zo dikwils als zy van dorp veranderen. Nademaal ik geen van deze feesten bygevoont heb, zal ik my na de beschryving reguleren die 'er Vader de Brebeuf van gegeven heeft, waar by ik enige omstandigheden zal voegen, die ik in de hand schriften van den Heer Nikolaas Perrot gevonden heb.

Het algemene feest der doden is van alle de bedryven der Wilden het roemrykste en plechtigste, zy noemen het *het Zielen Feest*, en het komt hen zo gewichtig voor, dat zy 'er zich van het eene feest tot het ander toe bereyden, om het des te prachtiger te maken en met meer luister en toestel te vieren, zo dra de tyd nadert viert men het eene feest op 't ander, 't zy in partikulier in de Dorpen 't zy in de algemene vergadering van de gantsche natie, om de plaats te beramen daar men de gemene kuil maken moet, om den netten tyd voor 't feest te bepalen, en om de nodige maatregelen te nemen, om het heerlyk te maken door den talryken toeloop van de naburige volkeren en bondgenoten, die men tot dit schouwspel moet uit lokken. Maar deze raads vergaderingen ont-

moet.

moeten d
den, wa
gers groe
onder ve
om het st
ken, met
horigheid
seest gebe
nagelaten

Na om
kiesf men
hem noem
tot de ple

Dan is
begeven
Zalven v
wezen de
zyze certy
afsonderly
hebben, d

't is zo
dezer grav
de dood te
duizender
ander ver
Zommige
over de b
schyn van
andere kri
weet niet
zulk een fe
zer elendig
ter wereld
mee zy zich
lende tot d
en vuile lyk
enige dage
draaglyke f
ken als de
waard ware

De grav
ongedekt t
overwegen
de Lellus e
gens kleed
vleesch van
in 't vuur v
geweest zyn
voren begr
gezuuyvert

moeten dikwils groote zwarigheden door de jalouzy der opperhoofden, waar van sommige met veel snart ziende dat hun mededingers groter gezag krygen, en het meeste deel in de zaken hebben, onder vericheyde voorwendzels vele strubbelingen doen ontstaan, om het feest te ontruiven, en een soort van scheuring te veroorzaken, met hun feest a part te vieten, en de doden van hun ondershorigheid in een afzonderlyke kuil te leggen, gelijk het op dat feest gebeurde, waar van Vader de Brebeuf ons de omstandigheden nagelaten heeft.

Na omtrent den tyd en plaats over een gekömen te zyn, verkieft men onder deze hoofden een *Meester van het Feest* zo als zy hem noemen. Deze laat over al zyn bevelen uit gaan, op dat alles tot de plechtigheid vaardig zy, en daarniets aan ontbreken moge.

Dan is ieder Dorp in beweging. Op den eersten schonen dag begeven zy zich alle na het Kerkhof, daar de Lyk bezorgers en Zalvers van ieder familie, die zy *Arbeidswa* noemen, in 't bywezen der vrienden dazelfde lichamen uit het graf halen, daar zyze certyds ingelegt hadden, terwyl dat de gente die hun doden afsonderlyk op vergelegen plaatsen, waar het ook zy, begraven hebben, dezelve halen zonder hun arbeid te beklagen.

't Is zonder twyfel een Hartroerent schouwspel op het openen dezer graven, de menschelyke elende in deze afbeeldingen van de dood te zien, dewelke zo 't schynt vermaak schept om zich op duizenderly wyzen in deze lyken te vertonen, die alle van den ander verschillen, na den trap van verderving waar in zy zyn. Sommige zyn dor en droog: andere hebben niet als het blote vel over de beenderen: sommige zyn gekookt en gebraden zonder schyn van verrotting: enige andere beginnen nauwelyks te rotten; andere krielen van wurmen, en zwemmen in de Eetcr. Maar ik weet niet wat hen 't meest moet aandoen, of de yssykheid van zulk een schielijke vertoning, of tedere liefde en genegenheid dezer elendige volkeren jegens hun overledene vrienden: want niets ter wereld is verwonderens waardiger als de yverende drift, waar mee zy zich van deze droevige liefdens plicht quytien, verzamende tot de minste beendertjes toe, handelende deze gants stinkende en vuile lyken, enze van de wurmen scheydende, dragende hen enige dagreizen lang op hun schouders, zonder dat hun die onverdraaglyke stank verveelt, en zonder enige ontroering te laten blyken als de droefheid van personen verloren te hebben, die hun waard waren en noch zyn.

De graven geopent zynde laat men deze lyken dus enige uren ongedekt ten toon leggen, gevende dus ieder aanleyding om te overwegen wat hy 't avond of morgen zyn zal, onderwyl dat men de Lessus en de tranen gelyk op den sterfdag hernieuwt. Vervolgens kleed menze in 't nieuw, en kort daar na slyd men al het vleesch van deze beenderen, waar van men de huid en het vleesch in 't vuur werpt met de klederen en matten waar in zy begraven geweest zyn. Men raakt de hele lichamen niet aan, die kort te voren begraven zyn, als dat menze reinigt. Deze beenderen dus gezuuyvert, en ten delen in zakken gestoken zynde, ten delen

en eel
onver-
draagly-
ken
stank
veroor-
zaakt.

Dan
worden
de treur-
zangen
en tran-
nen her-
nieuwt.

Men
scheyd
het
vleesch
van de
beende-
ren en
werpt
het met
de kle-
deren en
matten
in 't
vuur.

Ieder draagt de beenderen zyner lyken weg.

Daar nu worden ze alle in een van de Raads hutten gebragt.

De opperite van de Hut geeft hun een prachtige maaltijd.

Vervolgens geven zy zich met de dode lichamen en zakken met beenderen op de reys.

De genodigde brengen geschenken aan.

in beverkleeden, draagt men de hele lichamen op berrien weg, andere laden de pakken met beenderen op hun schouders, en alle begeven zy zich na hun hutten, daar ieder zyn doden een feest ter eren aanregt.

Twee of drie dagen voor het vertrek draagt men alle deze lyken en beenderen in een van de Raads-hutten, daar een deel opgehangen worden, en de andere op de rey langs det hut gelegd, met alle de geschenken die tot het feest geschikt zyn. De opperite van de Hut geeft hun een prachtige maaltijd, en onthaaltze in den naam van den overleden Kapteyn, waar van hy den naam opgebeurt heeft. Hy zingt daar op het doodslied van dezen Kapteyn, 't geen ons aanwysd dat de liederen zo wel als de namen daar erfelyk zyn, om een groter overeenkomst met de perzoon te tonen, die men weer opwekt, waar van het schynt dat niets vergaat.

De Gasten hebben hier een vryheid die zy op zekere andere feesten niet hebben, van hun vrinden, zo zy iets goeds hebben, mee te delen, en zelfs 't geen hun aanstaat mee te nemen; eindelyk gaat ieder als de maaltijd gedaan is uit de Hut, zingende *Haé! Haé!* 't geen zy noemen het geroep der zielen navolgen.

Alles schikt zich vervolgens tot de reys; en wanneer alles vaardig is ziet menze ten getale van twee of drie hondert personen vertrekken, met de dode lichamen en de zakken met beenderen, die met schone beverkleeden bedekt zyn, op de schouders; sommige nemen de mocite om deze beenderen op hun rechte plaats te schikken, en versieren vervolgens deze gewaamens met porceleine halsbanden en schone kranfen van lang elandshair, die helder en gloeient rood geverft zyn. Zy trekken met kleine dagreyzen voort, en houden overal stil. Op den uyttocht hunner dorpen, op den weg, en op het naderen van de Dorpen, daar zy door moeten trekken, vernieuwen zy hun misbaar en ziele-geroep. Men trekt alle deze Dorpen uit, om hun in 't gemoet te gaan: zy plegen duizent mildheden in deze gelegenheid, en daar is zulke goede order gesteld, dat ieder een overal zyn logies vind voor zyn volk en voor zyn doden, zonder dat zulks de minste verwarring veroorzaakt.

't Is vermaaklyk alle deze verscheide lykstaatsien op de algemene randevoes te zien by een komen, daar even goede order gehouden word, het onthaal prachtiger is en de gastmalen talryker en overvloediger.

De Vremdelingen, die genodigt zyn om dit feest by te wonen, leggen alle de geschenken by een die zy bybrengen, om de doden te dekken. Men ontfangtze in een hut die hier expres toe gemaakt is, daar ieder bondvolk zyn vaste plaats heeft: zo dra zy aangekomen zyn, staan zy overent in de hut, daar menze ingeleyd heeft, zy verhalen de oorzaak van hun komst, en de nodiging die men hun gedaan heeft: vervolgens bieden zy hunne geschenken aan, trekken alle hunne klederen uit, en vangen op 't geluid van de Tamboer en de lier aan te dansen, volgende alle achter mal-kander ronsom drie sparrebomen, die expres in de hut opgericht zyn. Ondertusschen neemt men de geschenken, die zy aangebracht heb-

hebben, hebben le
plaats, en

Enige d
wel die v
gen die o
als mildad
Hoofden e
aan, daar
plaats van
als gesche
De Hoofd
digheden u

Men ver
van de ene
van 's morg
lopen, 't z
ning voor
kracht en
hedendaags
van Elis, d
ning te reg
van gants

Men ver
dat men in
trent tien
omringt de
diepte en ti
nigte ladde
groot getal
ken op steu
deren op t
stellen. Ve
onder het
hoogte van
ligchamen,

Op den
het Dorp
gestelde uur
en ieder een
men de pal
wintze op e
hebben van
voor dat zy
droevig gez
begravenis
hoort.

Dit gehui
en ieder Do
als in proce

hebben, en alle hunne klederen weg, en de gene die hen genodigt hebben leggen 'er andere, die veel aanzienlyker zyn, voor in de plaats, en men vergaft hen.

Enige dagen gaan 'er zoo door met de luiden die by een komen, zo wel die van de natie die hun doden aanbrengen, als de vremdelingen die op het feest genodigt zyn. 't Zyn enige dagen lang niet als mildadigheden van weerskanten, ter eren van de doden. De Hoofden en de partikulieren rechten verscheyde kleine maaltyden aan, daar zy tot twintig en dertig personen op nodigen, maar in plaats van eetwaren en gerechten voor te dienen, zyn het niet als geschenken van veelerley soorten, kleren, bylen, ketels enz. De Hoofden en aanzienlykste luiden munten in diergelyke mildadigheden uit, die hen uitputten.

Men vermaakt zich ook met verscheyde spelen. De jongelingen van de ene kant, en de jonge Maagden van de andere oeffenen zich van 'smorgens tot 'savonds, 't zy met boog te schieten, 't zy met lopen, 't zy met den handboom. In ieder oeffening is een beloning voor den overwinnaar gestelt, en deze Lyk-spelen daar de kracht en behendigheid haar beloning hebben, herroepen noch hedendaags in den schoot van Amerika het herdenken van die spelen van Elis, door tydstoppen afgepaalt, welke dienen om de tydrekening te reguleren, en die gedurende vele eeuwen de eerprikkeling van gants Griekenland opwekten.

Men vervaardigt ondertusschen in 't midden van een groot veld, dat men in den Raad hier toe verkozen heeft, een kuil van ontrent tien voeten diep en verscheyde roeden in diameter. Men omringt deze kuil met een schavot of stellagie van tien roeden diepte en tien of twaalf voeten hoog; rontom lopen 'er een menigte ladders om daar op te klimmen, en boven op zyn 'er een groot getal staken hier en daar opperecht, daar lange dwarsbalken op steunen, die geschikt zyn om alle deze zakken met beenderen op te leggen, die men daar voor 't gemeen ten toon moet stellen. Vervolgens spreit men een menigte matten of schofflen onder het theater, en men recht een hopen kleine stellagies ter hoogte van een mensch op de kanten van de kuil op, voor de hele lichamen, die men daar 'savonds voor het feest brengt.

Op den dag van de plechtigheid laat men verscheyde malen in het Dorp omroepen, op dat ieder zich vaardig houde om op het gestelde uur te vertrekken. Ieder familie schikt zich na haar rang, en ieder een is bezig met den taak die hem opgelegd is. Dan maakt men de pakken los, die in de hutten opgehangen zyn; men ontwintze op een nieuw voor de vrinden, die de vertroosting willen hebben van ze te zien, te handelen, en noch eens op te schikken, voor dat zy hun het laatste vaarwel zeggen; de druk word op dit droevig gezicht vernieuwt, en de Lessus begint weer als op de begraffenis-dag, zo dat men overal niet als gejammer en getier hoort.

Dit gehuil uit zynde, kraamt men op nieuw zyn pakken weer op, en ieder Dorp, ieder wyk onder haar hoofden, begeeft zich op weg als in processie, acht gevende dat zy de doden zelfs in hun tocht

I I. D E E L.

E e

een

Men
ver-
maakt
zich met
verschey-
de spe-
len.

Men
vervaar-
digt on-
dertuf-
schen
een gro-
ten kuil.

een zeer gevoeglyke order doen houden; zo dat de gene die het Lyk van een Opperhoofd draagt, voor aan trekt, en zo na rang, volgens de verscheide trappen van aanzien, ouderdom, en kunne.

Ieder
zet zich
op de
plaats
hem
door
den Ce-
remonie
Meester
aange-
wezen.

Na mate dat deze omgangen op de grote plaats daar de kuil is aankomen, zet zich ieder op verscheide plaatsen neer, die hem door de Ceremoniemeester na den rang der Dorpen en het getal der Huisgezinnen aangewezen zyn; men zet alle deze pakken met beenderen op den grond neer, gelyk een pottakraam op de kerstis, en wanneer al het volk aangekomen is, legt men de geschenken ten toon, ten delen op den grond, ten delen op staken, daar menze een geruimen tyd laat, om den vreemdelingen tyd te geven om zich over derzelver rykdommen en pracht te verwonderen. Op het dode-feest, waar van Vader de Brebeuf ons de beschryving heeft nagelaten, waren 'er twaalf hondert, die vyf of zes hondert roeden lands besloegen, daar zy twe uren lang ten toon bleven leggen; ondertusschen bestond de vergadering niet meer als uit twee duizent personen.

Gruwe-
lyk ge-
woel in
deze ge-
lagen-
heid.

Ieder Dorp onder zyn hoofden geschikt, klimt vervolgens op het theater, daar ieder huisgezin zyn aangewezen plaats heeft. Op het minste teken, dat de Ceremonie-meester geven moet, lopen zy 'er na toe als of zy een dorp zouden bestormen, en in een oogenblik is het gantsche theater vol, door 't middel van ladders die 'er rontom staan. Zy hangen de zakken met beenderen aan de palen die hier toe opgericht zyn. Alle klimmen zy met dezelfde vaardigheid weer af, nemen al de leren weg, en latende op het theater niet als enige Opper-hoofden; die 'er blyven om de geschenken uit te delen.

Op het einde van deze verdeling bedekt men den grond van de kuil, en men omhangtze met grote klederen, ieder uit tien bevervellen bestaande: in 't midden zet men enige ketels en ander huisraad tot dienst van de doden, en men laat 'er de hele lichamen in zakken, waar van ieder een, twee, of drie bever-rokken met zich sleept. Dan is 'er een gruwelyke verwarring, ieder om 't zeerst zich in de kuil werpende, om 'er enige handen vol zand uit te halen, die volgens hun gevoelen hun van groot nut moeten zyn omze geluk in 't spelen toe te brengen.

Aantig
voorstel.

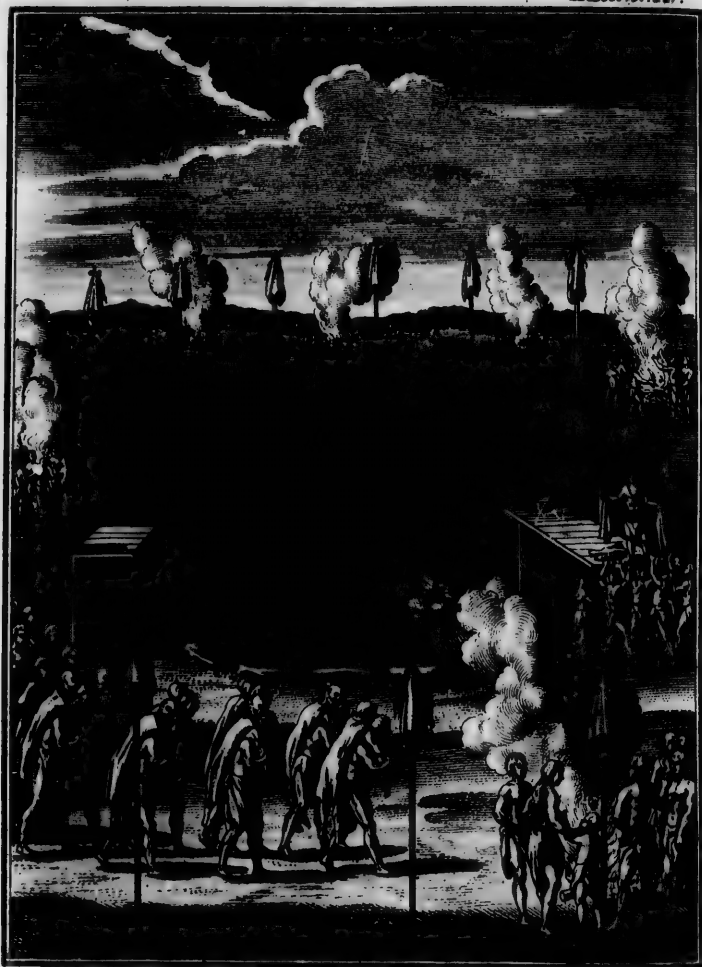
Het jaar dat Vader de Brebeuf deze plechtigheid bywoonde, had men zich geschikt om den nacht op het veld door te brengen, daar men grote vuren stookte en gastereerde. Misschien zou men tot 's anderdaags ver op den dag gewacht hebben, om het feest te be-sluiten, maar een van deze kreukel-zakken van zelfs los geraakte zynde, en in de kuil rollende bracht dit geraas, dat ieder een verbaasde, de gantsche vergadering in oproer; men liep van alle kanten met een yffelyke opschudding naar het theater, van waar men in een oogenblik alle deze zakken in de kuil uitschudde, houdende evenwel die pels-kleren, waar mee zy bedekt waren, daar uit. Dit geraas enige tyd opgehouden zynde, vongen zy aan te zingen, maar op zo een droevige en hart-roerende wyze dat deze Vader, die door middel van de vuren, daar het veld vol van was, alles zien kon, zich levendig de yffelyke droefheid en afbeelding van de wan-

die het
rang,
kunne.
kuil is
ie hem
et getal
en met
de ker-
eischen-
, daar
geven
nderen.
irying
nondert
ven leg-
uit twe

op het
ft. Op
, lopen
n ogen-
s die 'er
e palen
le vaar-
theater
nken uit

van de
n bever-
er huis-
amen in
met zich
't zeerft
it te ha-
zyn om-

nde, had
en, daar
men tot
eft te be-
s geraakt
een ver-
alle kan-
aar men
oudende
daar uit.
zingen,
ader, die
illes zien
g van de
wan-

wanhoop,
gedompel

Enige j
die 'er op
de bever-
en schorste
'er zonder
schotels m
daags en d
't Dorp m
den, als e
aan men d

Van de
gelegd had
ken, en v
gestelt wa
schikken;
men gaf e
natie te
weest; de
de Opperh
als voor p
den, wees
leyden 'er
overige na
het theate
menze no
hadden o
bygelovig
gens toe o

Zo ein
te verenig
toe te stri
is van een
hun overl
vergelyke
gauw ver

Wat d
het ligcha
deze bott
instelling
kelyk een
oude gele
door de
godloosh
nevelt zy
Europea
hep van
van de a
begryper

wanhoop, waar in de zielen van deze blindige schepzels in de helle gedompelt waren, wist voor te stellen.

Enige jongelingen schikten met staken de beenderen in de kuil, die 'er op twee voeten na vol wierd. Boven overheen dekten zy de bever-klederen, die 'er uitstaken, en leyden de rest met matten en schorsten toe, die men met hout, stenen en aarde vulde, dat men 'er zonder schikking op wierp. Enige Vrouwen brachten 'er schotels met sagamiré van haar Indiaanisch koorn, en 's anderen daags en de volgende dagen verschaften 'er verscheide Hutten van 't Dorp met gantsche korven vol, die op de kuil uitgetogen wierden, als een laatste bewys van tedere liefde jegens de doden, waar aan men dezelve opofferde.

Van de twaalf hondert geschenken die men op het feest ten toon gelegd had, zonder van de mildadigheden der partikulieren te spreken, en van de beloningen die 'er op de verscheide oeffeningen gesteld waren, wierden veertig klederen gebruikt om de kuil op te schikken; verscheide wierden met de gehele lichamen begraven, men gaf 'er twintig aan den Meester van 't Feest, om de vreemde natien te bedanken, die tot het schouwspel genodigt waren geweest; de doden deelden 'er een menigte uit door de handen van de Opperhoofden en hun levendige vrienden; een deel diende niet als voor parade, en wierd door de gene, dieze ten toon gelegd hadden, weerom genomen. De ouden die 'er het beklief over hadden, leyden 'er onder 's hands een goede menigte byzyden af, en het overige na dat de kuil vol was, wierd in stukken gesneden en van het theater af onder 't volk gestrooit, dat daar om vocht, zo dat menze noch onder zo vele personen verdelen moest, als 'er recht hadden om daar naar te staan; 't geen zonder twyfel uit enige bygelovigheid geschied, want deze stukken en lappen kunnen nergens toe dienen.

Zo eindigt dit droevig feest, 't welk dient om de volkeren meer te verenigen, om de banden, die hun onderling verbinden meer toe te strikken, en 't welk in deze woeste volkeren een voorbeeld is van een grote ootmoedigheid, indien wy de godvrucht jegens hun overleden vrienden en mede-burgers met de onverschilligheyt vergelyken, die wy voor de onzen hebben, welke gemeenlyk zo gauw vergeten als begraven zyn.

Wat de godlozen ook mogen denken, die willen dat alles met het ligchaam vergaat, zy kunnen de waarheid uit de gewoonte van deze botte volkeren leren; want wat zy ook zeggen mogen, deze instelling, zedert haar oorsprong in wezen gehouden, is klaar-blykelyk een werk van den godsdienst, en een getuigenis van het oude geloof. En schoon hedendaags de gevoelens van godsdienst door de wulpsheid hanner zeden, en misschien noch meer door de godloosheid van die der Europeanen, die met hen omgaan, benevelt zyn; schoon zelfs dit laatste gebruik byna overal daar de Europeanen geweest zyn, begint afgeschaft te worden, om dat zy hen van de ene kant de nodeloosheid van deze verquistingen, en van de andere kant de schade die zy hen toebagten, hebben doen begrypen, schoon het op zommige plaatsen zelfs t'eenemaal vernie-

Besluit
van de
ze stof.

tige is; is het geen zy eertyds deden, een overtuigend bewys van het algemeen gevoelen, dat de zielen de verrotting van het graf overleefden. Het is ook zeer waarfchynelyk dat zy ook zo veel zorg niet voor deze dowe en verterde lighamen, of die in etter en verderving zwommen, pleegden, als ingevolge van de overleving, die hanne voorzaten van omme eerfte voorvaderen ontfangen hadden, dat deze lyken eens een nieuw leven moesten aannemen, & welk zo lang als de eewigheid duren zal.

Z

W

A

А С Н Т

nen, dat
verspreyd
Schikking
door kunst
daags heb
grypen: ze
delingen,
en noch me
hen in hu
zy'er nooi
De me
deze zotte
haagde te
te brengen
door deze

ZE-

Z E D E N
D E R
W I L D E N
V A N
A M E R I K A.

ACHTSTE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Taal.

lets schiet 'er my meet over om dit Werk te eindigen, als van de Taal te spreken. Gods vinger word men hier niet minder in gewaar als in de andere wonderen, die de uitwerkzelen van zyn wysheid en almacht zyn; want de spraak den mensch nodig zynde om de banden van de zamenleving te maken, moet het verwonderlyk schynen, dat 'er in deze menigte van talen, die door de wereld verspreyd zyn, zelfs in die van de domste volkeren een order en schikking heerscht, die zy nooit in staat geweest zyn, om zelfs door kunst en gronden in te voeren, en die zy noch heden-daags hebben, zonder dat zy in staat zyn om die wel te kunnen begrypen: zo dat zy zeer verzet schynen te staan, wanneer de Zendingen, die dezelve door een lange ervarenheid en naastigheid, en noch meer door 't behulp des Allerhoogsten, doorgrond hebben, hen in hun eige taal dit geschikte verband doen aanmerken, dat zy 'er nooit in gewaar wierden.

De menschen hebben maar een en dezelfde spraak gehad toe deze zotte onderneming van hun ydelheid toe, die het God behaagde te verydelen, met zodanig een wanorder in hun gedachten te brengen, dat zy niet deden als elkander in hun werk storen door deze schielijke en onverwachte verandering, welke alle soor-

Van de
Taal.

ten en de betekenis der woorden verwart hebbende, maakte dat zy elkander onmogelyk verstaan konden.

Niets is klarer in de Schrift uitgedrukt als die wonderbaar voorval; maar ik geloof dat men vruchteloze moeite aanwend, te willen raden, in hoe veel moederspraken deze beroemde verdeling geschiedde. Ik weet niet op wat grond men zich inbeeldde, dat zy toen ter tyd in 72. oorspronkelyke talen gesplitst wierd, en ik geloof, dat het van zeer weinig belang is, te weten of 'er een groter of veel kleiner getal geweest is.

Ook geloof ik niet dat men zich af moet sloven, om staande te houden dat de menschen tot den tyd van den Toren van Babel toe Hebreuwsch spraken, wanneer deze taal het voorrecht kreeg om in het gellacht van Heber bewaart te worden, en door Abraham tot het Joodsche Volk, dat 'er van afstamde, overgezet wierd. De gene die volgens dit gevoelen alle de andere talen van Hebreuwsche wortel-woorden, die zy daar in denken te vinden, pogen af te leyden, wenden vruchteloze moeite tot gedroomde gissingen aan.

De Hebreuwsche taal is in der daad eerbied waardig, om dat zy de taal van Gods volk geweest is, en de eerste waar in de H. boeken geschreven zyn, schoon het geen geluid van woorden, of gedaante van karakters is, die haar deze eerbied verschaffen, maar de waarheden die zy behelzen. Maar deze taal in zich zelfs heeft geen groter schoonheden als de andere, en bezit in zich niets, 't geen kan doen zeggen dat zy een voorrecht heeft kunnen verdienen, zo als men veronderstelt, om ten tyden van de verwarring bewaart te worden, als God deze eerste taal, die Adam en zyn nakomelingschap spraken, niet behouden had. Zou dan het wonderwerk, dat hy by den Toren van Babel uitrechte, gebreklyk zyn geweest? het schynt my in tegendeel toe dat het volmaakter geweest zou zyn, met die niet te behouden. Was Heber deugtzamer mensch als de anderen, die van hun dwaze reukeloosheid in deze gemene onderneming van de menschen tegens God de maat ophoopten; waar van daan komt hem dan zo uitzonderlyk en wonderlyk een voorrecht als dit is?

De geleerde Huet heeft met Theodorus gemeent, dat men denken kon dat deze eerste Taal, die men tot de opbouw van den Toren van Babel gesproken had, in deze gelegenheid ganfch vernietigt was; en dat de Hebreuwsche spraak, die hy dezelfde met de Kananeefche geloofd te zyn, een van de gené was, die daar toen opgekomen waren: dat Abraham uit zyn land Chaldea trekkende, genootzaakt was geweest die van het land van Kanaan te leren, welke zyn nakomelingschap naderhand sprak.

Het zou inderdaad moejelyk zyn om te begrypen, hoe dat in de enkele familie van Abraham, die zedert langen tyd onder de Chaldeeers versstrooit was, deze spraak in 't midden van een talryk volk had kunnen behouden worden, dat een ganfch andere taal sprak; en schoon zulk is onmogelyk is, niets verplicht ons evenwel om het zonder krachtige en welgegronde bewyzen te geloven.

Ik geloof evenwel niet dat de Hebreuwsche spraak een van die uitheemsche talen was, die Abraham geleert had. 't Is veel natuurlyker

*Huet de-
moustr.
Evang.
prop. 4.
Cap. 13.
p. 134.*

V
lyker te d
die men in
zyn volk f
dernemes
om zich t
moejelyk v
dialekten
dat in all
een verba
welke cen
van Godso
hebben, e
tel afweek
woestyne,
inboorlinge
van Abrah
in Chaldea
levende sp
deren. W
veel van ha
is met het
Op deze
van die ge
Gods beve
de starren
sche of Ka
breuws zw
zyn, die h
scheyden,
spraak, de
zy bestaan.
Wat 'er
is, het is z
haar ter w
of van afge
Talen vers
Ik voel
gevoelen d
Volkeren,
der, van d
Griekenlan
mooglyk o
en by gevo
telwoorden
meê heeft,
het een Mo
nigte van v
nomen, vo
Maar he
halven dat

lyker te denken dat Abraham, wiens moederspraak die gene was die men in zyn tyd in Chaldea sprak, altyd deze zelfde taal onder zyn volk sprak, schoon de verscheide tochten, die hy moest ondernemen, hem noodzaakten om ook die zynere geburen te leren; om zich te doen verstaan en hen te verstaan. Dit kon hem niet moeijelyk vallen, nademaal de tale van naburige volkeren gemeenlyk dialecten of tongvallen van den ander zyn. 't Is waarfchynelyk dat in alle zyne reizen zyn Moederspraak wat verbastert wierd: een verbastering die in zyn nakomelingschap kenlyker wierd; dewelke een partikulier volk hebbende uitgemaakt, dat tot een punt van Godsdienst stelde, weinig overeenkomst met de Heydenen te hebben; en een eige dialect uitmaakte, 't welk altyd van de wortel afweek, door het lang verblyf dat dit Volk in Egypte, in de woestyne, en in het land van Kanaan hield, daar het byna alle de inboorlingen van het land uitrooide; onderwyl dat deze zelfde spraak van Abraham van een andere kant in die gene verbastert wierd, die in Chaldea gebleven waren, door eene gemeene nootlottigheid der levende spraken, die altyd eniger maten gelyk de moden veranderen. Wy hebben 'er een voorbeeld van in de Fransche taal, die veel van haar zelven verschilt, iadlen men ze zo als ze hedendaags is met het geen zy over vier of vyf eeuwen was vergelykt,

Op deze wyze zoude de Hebreuwsche spraak maar een tongval van die gene zyn, die men in Chaldea sprak, toen 'er Abraham op Gods bevel uittrok, om Vader van een zo talryk volk te zyn als de starren van den Hemel, en het zand van de Zee. De Fenicische of Kananitische en andere Oostersche talen, die na het Hebreuws zwemen, zullen ook Tongvallen van een zelfde Moedertaal zyn, die het niet mogelyk is na zo een grote verwydering te onderscheyden, hebbende alle de Tongvallen van een zelfde Moederspraak, dezelve Wortel-woorden van de meeste woorden waar uit zy bestaan.

Wat 'er ook van dit gevoelen aangaande de Hebreuwsche spraak is, het is zeer zeker dat de talen van Amerika geen gelykenis met haar ter wereld hebben, noch met die gene die daar na zwemen of van afgeleyd zyn, gelyk die gene verzekeren die de geleerde Talen verstaan, en die de een met de ander vergeleken hebben.

Ik voel wel dat men my een tegenverping kan maken tegen het gevoelen dat ik heb, dat een groot gedeelte van de Amerikaansche Volkeren, en misschien de Irokoizen en de Huronnen in 't byzonder, van deze woeste Volkeren zyn afgeslamt, die het eerst in Griekenland woonden. Want indien dat waar was, is het niet mooglyk of daar moesten in hun Talen een menigte van Grieksche, en by gevolg van Hebreuwsche, Fenicische, en alle andere wortelwoorden gevonden worden, daar de Grieksche overeenkomst met heeft, 't zy dat zy zelfs van een andere afgeleyd is, 't zy dat het een Moedertaal is, maar die gemengelt en met een grote menigte van woorden en spreekwyzen, uit de Oostersche talen genomen, verrykt is.

Maar het is gemaklyk deze zwarigheid op te lossen. Want behalven dat ik zou kunnen zeggen, dat deze meeste Volkeren in de

lan-

lange reeks van eeuwen; die 'er zedert hun verhuizing en de wyde oversteking van Griekenland na Amerika, verlopen zyn, zeer wel hun oorspronkelyke en eerste taal kunnen verloren hebben, gelyk het de overgevoerde Volkeren gemeenlyk gaat; evenwel, zonder ten eersten myn toevlucht tot die antwoord te nemen, is het zeker dat deze menigte van woefte volkeren, onder de algemene namen van Pelasgiërs en Helleniers bekend, niet alleen verschillende spraken onder zich hadden; maar die noch verder van die vandeze Overheerders af waren, die zich in Griekenland ter neer sloegen, na hen uit verscheide plaatsen verdreven te hebben.

't Is waar dat de latere Grieken den naam van Barbaren niet alleen aan de Volkeren gaven, die talen spraken die hun ganfch vreemd waren, maar zelfs aan die gene die hunne taal qualyk spraken, 't zy door een mengelmoes van verscheide woorden, die zy van de vreemdelingen ontleenden, en van den omgang die zy met deze volkeren, onder den naam van Barbaren begrepen hadden, 't zy door een plumpe en verdorvene uitspraak, gelyk men noch hedendaags in Provintien, die ver van het hof en de plaatsen daar de taal op haar zuiverst gesproken word, vind.

Maar men moet dit niet alleen in dezen laatste zin verstaan, wanneer ik van die Barbaren spreek, die Griekenland het eerst bewoonden. Zy hadden waarlyk talen, van een ganfch anderen trant als de latere Grieken. Herodotus verzekert het duidelyk van de volkeren die het eerste 't Eyland van Krete bewoonden. Herodotus bekend ook dat de taal der Pelasgiërs teenemaal in Griekenland verloren was, en hy gist dat deze taal dezelfde moest zyn als die der Pelasgiërs, die zich te Crestora, in de buurt van de Tyrreniers gingen ter neer zetten, en die een ganfch andere spraak hadden als deze laatst- genoemde.

Maar zo dit van de Pelasgiërs waar is, moet het zulks noch meer zyn van de Eteocreten en de Cydoniers, die noch voor hen waren, en daar te lande wierden gerekent geboren te zyn. Het zelfde kan ik van byna alle de andere volkeren van Peloponnesus zeggen, en van de Eylanders van de Egeefche Zee, dat meest volkplantingen van de eerste Kretenzers of van de Azianen waren. Herodotus en Thucydides, om de Athenienzers eer te bewyzen, zonderen hen uit, en verzekeren dat hun taal nooit verandert was; om dat deze zich met den landbouw generende en vaster plaats houdende als andere volkeren, die herom zworven, schenen altyd in hun land gebleven te zyn. Maar het is niet waarschynelyk dat de Athenienzers de wisselvalligheden en veranderingen der eerste tyden niet zouden onderworpen zyn geweest, en ik wil 'er geen ander bewys van als het geen Thucydides zelf in 't begin van zyn werk van de levenswyze der eerste menschen zegt. Daar en boven, al waren de Athenienzers vast in hun land gebleven, hoe veele natien hebben wy niet, die zonder uit haar land te wyken de taal van die gene, die haar onder 't juk gebracht hebben, aangenomen hebben?

By na alle de kleine volkeren van klein Azia waren oorspronkelyk uit Griekenland; evenwel zagen de latere Grieken hen voor

Ear-

*vid.
Strab.
lib. 7.
p. 222.*

*Herodot.
lib. 1.
n. 58.*

Barbaren
maar ook
gen. Om
mylen, Te
zelfs, ware
van Ageno
zetten, da
Grieken na

Het kan
keren van
horigheid
bloeiend wa
ren gaan,
Griekische
bende, de
over al in
den van 't
verscheide
laansch, S
Griekenlan
alle Latyns
volkeren B
de Kariërs
pe uitspraak
oneigentlyk
of door de

Herodotus
den van ve
de Egyptif
Perzen, de
van Azia e
rika verster
schen deze

't Is war
zen, de A
die namen
verschillen
grote men
Tartaren,

't Is ool
zyn gewee
tens der B
zagen, on
ner taal al
waar van
wanschepe
opzicht v
Barbaren
als het de
te spreken

II

Barbaren aan, niet alleen om hun zeden en wyze van te sryden, maar ook om hun taal, gelyk Hemerus en Dydīs van Kreten zeggen. Om kort te gaan, alle die volkplantingen van Kariers, Termylen, Telmissiers, Kauniens, Lyciers, Milesiers, en Trojanen zelfs, waren in Asien gezetelt ontrent den tyd van Kadmus, zoon van Agenor en die Kananiters, die zich in Beotien gingen ter neer zetten, daar zy niet alleen de letters, maar ook de taal, die de Grieken naderhand gesproken hebben, brachten.

Het kan egter wel zyn dat in vervolg van tyden deze volkeren van Klein-Azien door de nabuurschap en door de onderhorigheid onder de Grieken, wier gemene-besten langen tyd zeer bloeient waren, ook hun taal aannamen, en hun eige lieten verloren gaan, gelyk het vele andere volkeren ten opzicht van de Griekische volkplantingen, die zich in Afrika ter neer gezet hebbende, dezelve behouden hebben; en van de latynsche taal die over al in Europa verspreyd is, door de overheringen en verboden van 't Romeinsche volk, en die vervolgens verbaast en in verscheide dialecten gesplitst is, gelyk men met het Fransch, Italiaansch, Spaansch, en de Frankische taal kan bewyzen, die in Griekenland in zwang gaat, waar van de naam-afleydingen byna alle Latyns zyn. Men noemde ondertusschen met recht alle deze volkeren Barbaren, of *barbaroi*, gelyk Homerus zich uitdrukt van de Kariers sprekende, om de zwaarte van hun kakebeen en plompe uitspraak, en om dat zy de Griekische taal vermomden door de oneigentlykheid van de spreek wyzen die zy daar onder mengden, of door de meeste woorden die zy raabraakten.

Herodotus en enige andere Schryvers voeren verscheide woorden van verscheide Barbaarsche talen aan, als daar is de Frygische, de Egyptische, die der Scythen, der volkeren van Thracien, der Perzen, der Amazonen, der Indianen, en van enige andere natien van Azia en Afrika. De gene die de verscheide talen van Amerika verstonden, zouden zonder twyffel overeenkomst vinden tusschen deze oude woorden en de talen die zy bezaten.

't Is waar dat de Volkeren van Thracien, de Scythen, de Perzen, de Amazonen zelfs geen enkel volk waren, onder ieder van die namen begrepen, maar een menigte van Barbarische Natien, verscheillende van Taal en Zeden, gelyk men 'er hedendaags een grote menigte begrypt onder de algemene namen van Indianen en Tartaren, waar van vele ons niet bekend zyn.

't Is ook waar dat de Historieschryvers, die weinig getrouw zyn geweest in het verhaal dat zy ons van de Zeden en gewoontens der Barbaren hebben gegeven, die zy van al te grote distantie zagen, om ze wel te kennen, noch gemaklyker de woorden hunner taal als de figuren van hunne personen zullen hebben verminkt, waar van zy ons door al te grote ligtgelovigheid dikwils mislyke wanscheppzels hebben gemaakt. 't Moet inderdaad met ons ten opzichte van de barbaarsche talen zyn ten naasten by als met de Barbaren zelfs ten opzicht van de onze, want op de zelfde wyze als het den Irokoizen onmooglyk zou vallen zekere woorden uit te spreken, die ons gemaklyk vallen, en dat zy by voorbeeld om

Homer.
Iliad. 2.
v. 867.

De volkeren van Thracien de Scythen, Perzen, Amazonen waren geen enkel volk, maar een verzameling van Barbarische natien, Gelyk hedendaags de Indianen en Tartaren.

Hoe de Irokoizen Leiffen en Pontius Pilatus zouden uitpreken.

De Huronnen en Irokoizen hebben geen Liplatters.

Strale, lib. 19. p. 498.

Arrian. lib. 18. Ind.

Plin. lib. 6. Cap. 23.

Arrian. lib. 3. de Exped. Alex.

Ptolem. Tab. 8. Asia.

Lucifer, Pontius Pilatus uit te spreken, zullen zeggen *Rouffleur, Kouskoniras*, is het ook zeer natuuriyk dat zy in hun spraken zommige uitspraken hebben, die wy noodzakelyk verballeren moeten.

Des niet tegenstaande laat ik niet na in deze oude woorden die te onderscheyden, die geen over een komt met de Hieronische en Algonkynsche taal hebben, en anders in tegendeel die op beide kunpen te huis gebracht worden.

Onder deze woorden horen die gene daar veel Liplatters in komen hun zekerlyk niet toe, om dat de Huronnen en de Irokoizen die niet hebben, 't geen hun een groot gemak geeft om altyd met open monde en de pyp tusschen de tanden te spreken. Ik spreek van die woorden daer 'er veel in komen, want daar zyn 'er andere waar in een Liplatter gemaklyk in plaats van een ander kan gestelt zyn, die dezelfde uitwerking ontrent den goeden klank doet.

Ik heb reeds gezegt dat de woorden die my 't meest aangedaan hadden, die gene waren, die uit de taal van een volk van Thracien genomen waren, waar van de oude naam in een of twe Provintien van Azien, te weten *Aria* en *Areiana*, behouden was. Want behalven de gene die ik reeds aangehaalt heb, kan ik 'er noch enige bybrengen, daar geen verandering in te maken is, die zuiver Irokois en Hurons zyn; en andere, die al de zamenstelling en smaak van deze talen hebbende, haar met een kleine verandering weecom gegeven kunnen worden.

Oritha of de *Orinten*, waren een volk van *Areiana*. Dit woord is zuiver Irokois en Hurons. Het betekent een soort van Wilde Duif, in Canada onder den naam van *Tourte* (Torel) bekend, dien 'er de Franschen aan gegeven hebben. Het zyn vreemde of overvliegende vogels, die byna alle jaren hun nesten in het land der Irokoizen komen maken. Dit is een zo overvloedig manna, dat het by de doortrekking der *Quartels* in *Italien* kan gestelt worden. Daar zyn verscheide Wilden die noch den naam van *Oritha* voeren, en hy is erfelyk aan zommige gellachten. 't Is waar dat 'er geen Irokoische natie is die hedendaags dezen naam voert, maar de namen der Natien zyn by hen de verandering onderworpen, en hangen van verscheide omstandigheden af, gelyk ik reeds aangemerkt heb.

De Rivieren van *Aria* en *Areiana*, wierden de eene *Areios* en de andere *Tonderon* genoemd. * De eerste naam heeft het zelfde wortelwoord met den naam van de Provintie, zelfs komt van het woord *Ares*, dat ook de naam van Mars of de Godheid dezer volkeren was. De tweede is een duidelyk Irokois woord, en kan op een Mensch en op een rivier slaan, volgens het gebruik der oude tyden. *Thonneron* of *Thonderon* komt van het woord *Kanneron* of misschien van *Ganneron*, 't Is waarschynelyker dat het van de eerste komt, ter oorzaak van de T. die een plaats aanwyft.

De

* *Plinius, lib. 6. cap. Ariana Regio ambusta fervoribus desertisque circum data, multa tamen interitua opacitate cultores congregat circa duos fluvios Tonderon & Arosapen. Oppidum Artacoana, Arius qui profluit Alexandriam ab Alexandro conditum.*

De Schre naam van de nyinglyke *Artacoana* of *Artacoana* of woord hee en om wel ven worde maakte, en zal dit he wel op het men der S land taal n ven, die 'e van Alexan om deze li waren ond met kryg

Arioch, *Symmachus* was zonder Deze naam *Arioch*; of dat slaan o de derde p gewoonte z zeer wel past

Het moe den die in worden, d heeft, en perhoofde overeenko

Zie hier een Berg, naam, en meerdering langen Bo

† De ver Hooftstad van de woorden stuk van 't d verscheide h *Artacoana*, * *Orontes*

de naam van *Virgilius* *Italien* verzel *Unam qua*

De Schryvers volgen hun gewoonte verminken een weinig den naam van de Hooft-Stad van Aria, die Arrianus den titel van Koninklyke Stad geeft. † Ptolomeus noemtze *Artagena*, *Sirabo*, *Artagena*, Quintus Curtius *Artacana*, Arrianus en Plinius, *Artacoana* of *Artacoanna* volgens sommige overzettingen. Dit laatste woord heeft al de gedaante van een Irokoisch en Huronsch woord, en om wel uitgesproken te worden, moest *Artakoannba* geschreven worden, zo men 'er in het begin een kleine verandering in maakte, en dat in plaats van *Artakoannba* men *Annatakoann-ba* zet, zal dit het grote Dorp of de grote Stad beduiden, en volmaakt wel op het Hooft-Vlok van deze Barbaren passen. De andere namen der Steden van Arien en Arciana bleek het klaar dat uit de land taal niet gehaakt waren, en waren door Vorsten hier aangegeven, die 'er zich meester van gemaakt hadden. Zodanig is de naam van Alexandria, die daar door Alexander de Groot gebout wierd, om deze lichte en onstantvastige volkeren in toom te houden. Zy waren onder de heerschappy der Perzen, die daar een Landvoogt met krygsbenden hielden, om hen in plicht te houden.

Arioch, in de Vulgata Koning van Pontus genoemd, en door Symmachus van de Scythen, had zyn staten in die quartieren en was zonder twyffel een van de hoofden van de volkeren van Arciana. Deze naam kan van het woord *Ario* komen, en Eusebius noemt hem *Ario*; of van het Huronsche woord *Ario* en het Irokoische *Gario* dat slaan of ombrengen betekent. *Hario*k, *Hario*sk, of *Rario*sk in de derde persoon in 't manlyke van den tegenwoordigen tyd van gewoonte betekent den *Ombrenger* of den Overwinnaar, naam die zeer wel aan een groot krygsheld en aan een oversten des volks past.

Het moet ons zeldzaam voorkomen, dat van de weinig woorden die in een of twee zo weinig bekende Provintien gevonden worden, de gene die men uit den schipbreuk der oudheid gered heeft, en die de Godheid, de Provintien, de Hooft-Stad, de Opperhoofden, de Volkeren en Rivieren betekenen, een zo grote overeenkomst met de Huronsche en Irokoische Talen hebben.

Zie hier enige andere. *Orontes* dat de naam van een Man, van een Berg, en van een * Rivier van Azien is, is ook een Irokoische naam, en komt van *Garonta*, met het slot es daaraan, dat totvermeerdering strekt, *Garontes* of *Orontes* een zeer groten en zeer langen Boom. *Orontobas* schynt van dezelfde wortel te komen, en

II. D E E L.

F f 2

om

† De verscheide benoemingen die er in de Schryvers ten opzichte van de Hooftstad van Arien gevonden worden, doen zien hoe onderhevig zy waren om de woorden van uitheemsche Talen te verminken. Riderus over het 12. Hooftstuk van 't 6. Boek van Q. Curtius zegt, dat men in verscheide Schryvers of verscheide hantschriften van de zelve Schryvers leest *Artacana*, *Artacana*, *Artacoana*, *Charteorina*, *Artacana*, *Articandria*, *Artacoanna* & *Articanda*.

* *Orontes* is een Rivier die Syrien van de Stad Antiochien scheidt. 't is ook de naam van een berg, tusschen welken en dezen stroom de Stad gelegen is. Virgilius geeft den naam van *Orontes* aan het hoofd des *Lyciers*, die *Enas* in Italien verzelden.

Unam qua Lycies tidumque debuit Orontem.

Spain
Curt.
lib. 6.
Cap. 22.
Sirabo
lib. 17.
P. 516.
Plinius,
lib. 6.

om het in 't Irokoisch uit te spreken, dat is te zeggen, met den lipletter B, die om de welluidendheid daar in gezet is, in *ou* te veranderen, die de Irokoizen om dezelfde reden in plaats van de lipletters zetten, die zy niet hebben, zal men zeggen *Oronto ou asit* van *Garanto* boom, van *Oronto* een boom in 't water of een kanoo; *Oronto ou asit* een kanoo, die door den stroom weg gesleept word.

Tarr'ha was een Stad en een volkplanting, die uit het Eiland Kreten zich in Pontus in Aziën ging ter neer zetten. Deze naam betekent in 't Irokois een Bosch, van *Garr'ba* bosch, *Tarrba* met de T. die een plaats aanwyft, daar ter plaatze staat een bosch. Daar zyn noch natien die onze Irokoizen *Garr bagorronnen*, dat is te zeggen de Inwoonders van de bosschen of het diepe land noemen, dit zyn deze die de Franschen *Tetes de boule* of kloot-koppen noemen.

Tharea is een naam van een hoofd van een geslacht en van een stam by de Onneicouten. Deze naam schynt dezelfde te zyn als die van Tereus Koning van Thracien, zo beroemt door de fabel van Progne en Filomela.

Honnogares of *Hannagares*, *Sbonnogares* zyn Irokoische namen, die weinig van den anderen verichelen, en waar van het wortelwoord *Gannagara* of *Onnagara* de Hoorn is, *Onnacbarese* de lange Hoorn. *s'Honnagarese* de zeer lange Hoorn. Men kan by deze namen dien van den beroemden Scyth Anacharsis vergelyken, die door zyn wysheid de hoogachting van gansch Griekenland verdiende. De Grieken hebben aan dezen naam enige lichte veranderingen gemaakt. Zy hebben 'er de aspiratie van weg gegooit, dat het ken- teken van de derde persoon in het manlyk geslacht is, de dubbele *n*, en zy hebben een *s* tusschen de *r* en de *e* gevoegt, zeggende *Unacharses* voor *Hannachares*. Ik zou ook de Scyttische namen van *Toxaris*, *Dandamis* en verscheide anderen na aan de Irokoische taal kunnen brengen, maar ik wil myn Lezers niet door woord-af- leyding vervelen, waar op ik zelfs geen groten staat zou durven maken: alleen zal ik hier tot besluit byvoegen, dat 'er noch in Moskovien een Meir is, dat *Onega* genoemd word. *Onnega* bete- kent in 't Irokoisch water, en deze naam schynt een Meir wel te voegen. Niet alleen hebben de Amerikaansche Talen geen over- eenkomst met de Hebreeuwse, Oostersche, Grieksche en La- tynsche spraken, en met alle die welke geleerde genoemd worden; maar zy hebben 'er zelfs geen met de levende spraken in Europa, en de anderen die ons bekend zyn, ten zy dat men die der Ef- kimenzers uitzondere, die na men zegt zeer met die der Biskayers overeenkomt. Indien deze overeenkomst in de schikking van twee spraken gevonden word, zou men 'er enig gevolg aangaande hun oorsprong uit kunnen trekken, en zich verbeelden dat de Ef- kimenzers van deze Iberiers afgesamt zyn, die met de Cantabren gegaan zynde om Spanje te bevolken, daar naderhand, volgens Strabo's getuigenis weer uit trokken, om weer naar Aziën te ke- ren, daar de naam van Iberien noch gevonden word, schoon haar oude Inwoonders, die geen verblyvende plaats hielden, naar Ame- rika

Ovid. 6.
Met. A-
ristot.
lib. 3.
Met.

V
rika hebbe
kaaische w
der Ekime
koophande
Zee-kuster
vangst her
enige woo
wien zy on
en Irokoisc
Latynsche

Alle de
iemand, d
king is.
zonder de
kan zelfs
ten zy hy
het gebre
leer-wyze
den weg
die zo ver
om den k
komen, z
ne taal te
daar van
gebruik k
baren, te
verdorven
zyn, om
der flot,
ven toege
dat zy zi
Op dez
en in de
dryven,
groot reg
betreffen
genomen
Men neer
voor een
hantgeba
maken ce
was. De
de Wilde
genoeg to
Gedure
spraken d
stelden d
maar ik
zien door
tegen her

fika hebben kunnen overtrekken. Maar zo 'er maar enige Biskaische woorden gevonden worden, die op de natuurlyke spraak der Eskimenzers ge-ent zyn, moet men denken dat zy die door den koophandel met de Biskayers gekregen hebben, die het eerste deze Zee-kusten zyn komen bezoeken, daar de Bakeljaauw en Walvischvangst hen na toe had gelokt, op de zelfde wyze als de Grieken enige woorden van de spraken der Barbaren ontleent hadden, met wien zy omgang gehad hadden. Dus worden 'er in de Huronsche en Irokoische talen enige woorden gevonden, die in de Grieksche, Latynsche, en zelfs in de Fransche zyn.

Alle de Barbaarsche spraken zyn moeielyk om te leren voor iemand, die een andere taal spreekt die van een gants andere schikking is. Hy zou alleen die zwarigheden niet te boven komen zonder de uiterste vlyt en een gebruik van verscheide jaren. Men kan zelfs zeggen dat hy ze nooit als zeer onvolmaakt kennen zal, ten zy hy geholpen worde, en zo hy geen bequaamheid heeft om het gebrek der boeken te vervullen, met voor zich zelven een leer-wyze te maken, die de zwarigheden uit den weg helpe, en den weg verkorte. Wanneer dan twee volkeren die talen spreken die zo ver van elkander af zyn als de Irokoische en de Fransche, om den koophandel of om elkander te beschermen by malkander komen, zyn zy van weerskanten gelyklyk genoodzaakt met hunne taal te naderen, om zich te kunnen verstaan; de beginselen daar van zyn redelyk moeielyk: maar eindelyk door een weinig gebruik komen zy zo ver dat zy malkander hun gedachten openbaren, ten delen door hand-gebaar, en ten delen door zekere verdorven woorden, die noch uit de eene noch uit de andere taal zyn, om dat zy gerabraakt zyn, en die een reden uitmaken zonder slot, maar die door het gebruik aan zekere betekenissen blyven toegewyd, welke dienen om hen het oog wit te doen bereiken dat zy zich voorstellen.

Op deze wyze is 'er te Canada, op de Eylanden van Amerika, en in de verscheide andere landen, daar de Franschen handel dryven, een gebroken taal ontstaan, tot welkers woorden geen groot register van noden zou zyn, wyl zy den handel alleen betreffen; daar komen woorden in die uit de talen van alle natien genomen zyn, waar mee de Franschen omgang gehad hebben. Men neemt 'er den enen tyd voor den ander, een derde persoon voor een eerste, een Pluralis voor een Singularis; alles is goed, het hantgebaar, de tegenwoordigheid van de zaak; en het gebruik maken een reden verstaanbaar, die uit zich zelven onverstaanbaar was. De Franschman meent dat hy de taal van de Wilden spreekt, de Wilden die van den Franschman, en zy verstaan elkander wel genoeg tot hun behoef.

Gedurende de eerste maanden van myn verblyf te St. Louis, spraken de Wilden deze gebroke taal tegen my, en zy veronderstelden dat ik een Franschman zynde, dezelve verstaan moest: maar ik verstond het zo weinig, dat zo dra ik een gat begon te zien door de gronden van hunne moederspraak, ik verplicht was tegen hen te zeggen dat zy zouden spreken, gelyk zy onder mal-

Gebro-
ken taal
in Cana-
da, op
de Ey-
landen
van A-
merika.

kander gewoon zyn, en ik begreep toen hun gedachten veel beter.

In Zuid-Amerika is een algemene spraak die over al inzwang is en over al verstaan word, gelyk het Maleits in de grote Indien. Behalven dat heeft ieder byzondere natie haar eigen spraak, die van de andere verschildt; en daar zyn 'er zo veel in getal, dat men wil dat 'er ontrent den vloed der Amazonen alleen by na zeventig verscheide spraken gevonden worden. Behalven dat moet men aanmerken dat 'er na by alle de natien drie zyn, de eene dat de styl van den Raad is, die zo verheven en zo duister is, dat zy dikwils niet verstaan wat zy zeggen. De tweede is den mannen eigen en de derde de Vrouwen.

In Noord-Amerika komen alle de spraken der Volkeren die daar wonen (zo men 'er de Siouzen en enige andere van uitzondert die ons niet genoeg bekend zyn, en die over den Mississippi wonen) op twee Moeder spraken uit, te weten de Algonkynsche en Huronische. Deze worden in zo vele tong-vallen gesmaldeelt als 'er byzondere natien zyn. Wanneer ik zeg dat de Algonkynsche en de Huronische spraken Moederspraken zyn, spreek ik volgens het gemene denkbeeld, want onder zo veel talen die een zeer grote overeenkomst met elkander hebben, zou het moeielyk om niet te zeggen onmooglyk zyn, de oorspronkelyke talen van de tongvallen te onderscheyden.

Schoon 'er weinig ware Alkonkynen meer zyn als de Irokoizen, en dat de Brandewyn dezelve by na alle omhals gebracht heeft, is de Algonkynsche taal evenwel het meeste verspreit, en word door de meeste natien, van den vloed St. Laurens tot Mississippi toe gesproken.

De Huronische taal was eertyds zeer wyd uitgestrekt. Vader Brebeuf telde ontrent dertig duizent zielen op, dat ware Hurons waren, in twintig Dorpen van de Natie verdeelt, behalven dat waren 'er twaalf talryke Natien en die een vaste plaats hielden die hun taal spraken.

De meeste dezer Natien zyn niet meer in wezen, de Irokoizen hebben ze verwoest. De waare Hurons bestaan hedendags in de kleine Queekplaats van Loretto, die by Quebec is, daar men het Christendom tot stichting van alle de Franschen ziet bloeien, in de natie der Tionnontutés, die in het naauw van de straat wonen, en in een andere talryke natie, die na Carolina gevlucht is. Daar is in Virginia noch een elendig overschot van een Volk, dat de Irokoizen *Atati-onoué* noemen, dat is te zeggen, die een zelfde spraak met hen spreken. Ik geloof dat dit die gene zyn, die in de oude Fransche Reisbeschryvingen onder den naam van *Almoucbikezen* bekend zyn. 't Is noch niet lang geleden dat de Irokoizen opgehouden hebben hen af te matten door Oorlogs-Troepen die zy daar na toe zonden.

Ik zou ook geloven dat 'er noch enig Volk van de Huronische spraak in Nova Zembla is. In de eerste verzameling van de Noord-sche Reyzen word gezegt, dat de Deensche Kronyk aanmerkt, „ dat drie Wilden, die een Engelsch Pilot uyt de Straat Davids

De Huronnen waren eertyds zeer wyd uytgebreyd.

De schryver geloof dat 'er noch enig volk van de Huronische spraak in Nova Zembla is.

„ na Kop
„ belden,

„ Oka Ind
Ik meen h
de Liple
Terminati
in deze t
zyn, een
dat in pla
tekenen, A
mond moe
zagen, da
righheid g
gen land t

De vyf
van de Hu
verschillen
en de ande

De Hur
Irokoische,
'en het is
voor de V
huisgenoot
een verbly
zich een fo
maar waar
der gemeen
waren, en
wy kunnen

De Taal
het Huron
zelfde red
heeft zy e
genaam is.

De Taal
niet; ten
aspiratie.

Het On
uitspreken
die taal no
en byten
syllabe sta
onaangena
aardigheyt

Het Go
laatsigeno
en zeggen
Boeren, d
uytfpreyd
heeft, na

„na Kopenhagen gevoert had, zo gauw spraken of eer zo rabelden, dat zy niets duidelyk uitspraken als deze twee woorden, „*Oka Indeba*, waar van men nooit de betekenis geweten heeft. „Ik meen hier in den aart van de Huronsche taal, die uit gebrek van de Lijpsetters haar woorden weinig verstaanlyk uitspreekt, en een Terminatie te ontdekken die by hen gemeen is. Indien men zelfs in deze twee woorden, die ik onderstel dat een weinig verminkt zyn, een kleine verandering maakt, die het oor weinig merkt, en dat in plaats van *Oka Indeba* men *Tao Tndeba* zegge, zal dit betekenen, *Wat is dat?* woorden die deze Wilden dikwils in den mond moesten hebben, die zich in een vreemd land overgevoert zagen, daar zy vele zaken gewaar wierden die hunne nieuwsgierigheid gaande maakten, en die zy niet gewent waren in hun eigen land te zien.

De vyf krokoische Natiën maken zo vele verscheide tongvalen van de Huronsche spraak uit, en die byna zo veel van elkander verschillen als het Fransch, Spaansch en Italiaansch, de ene meer en de andere min, na de plaats daar zy gelegen zyn.

De Huronsche taal is aanzienlyk, groots en regulierder als de Irokoische. De uitspraak daar van is hart, komt diep uit de keel, en het is moeielijk derzelver accent te betrappen, voornaamlyk voor de Vremdelingen. Onze Zendelingen evenwel hadden een huisgenoot by de Huronnen, die schoon hy nooit de taal gedurende een verblyf van vele jaren had kunnen leren, vermaaks halven voor zich een soort van kramers-latyn gemaakt had, dat niets beduidde, maar waar in het accent zo wel nagevolgt was met de uitgangen der gemeenste woorden, dat de Huronnen daar zelfs in bedrogen waren, en zeyden, wy zien wel, dat hy onze taal spreekt, maar wy kunnen niet begrypen wat hy zegt.

De Taal der Onnontagiceesche Irokoizen komt het dichtste by het Hurons, door haar accent en door haar uitgangen; en om deze zelfde reden is zy meer geacht als de andere. In de uitspraak heeft zy een soort van een kadans en na-dreun, die niet onaangenaam is.

De Taal der Agniezen is zachter en komt zo diep uyt de keel niet; ten hoogsten heeft zy maar enige fyne en weinig merkelyke aspiratie.

Het *Onneiouts* schynt van het Agniees gemaakt te zyn. In 't uitspreken gewennen zy zich aan een soort van delikaatheid; en om die taal noch meer te verzachten, veranderen zy de letter *r* in *l*, en byten de helft van de woorden af, waar van men na de laatste syllabe slaan moct. Deze gemaakte delikaatheid is ondertasschen onaangenaam, en de toon, dien zy 'er aan geven, heeft weynig aardigheyt.

Het *Goioguenesh* en het *Tsonnontouanesh* is hart, voor al het laatstgenoemde; ook steken de andere Irokoizen de gek met hen, en zeggen dat zy qualyk spreken. De Franschen zelfs noemen hen *Boeren*, de plompheid van hun taal zich over hun gantsche persoon uytspreydende. Maar Vader de Carheil, die hun spraak geleert heeft, na veel moeite aan het Huronsch en de andere Irokoische talen

Van
der Onn
nonta-
guce-
ische I-
rokoiz-
zen,

Van het
Goioguenesh
en Tsonnontouanesh.

talen aangewent te hebben, vindze de krachtrykste en woordenrykste taal van allen.

Dit zyn alle levendige talen, en die de verandering onderworpen zyn. Daar worden nieuwe Woorden in verzonnen, andere verliezen hun bevalligheid en verouderen. Ieder een beroemt zich van zyn taal te spreken, en zy lagghen graag anderen uit, die kwalik spreken. Zy hebben evenwel eerbied voor de vreemdelingen, voor al de Europeanen, die zy als onbequaam oordelen om dezelve te kunnen leren, zo men er de zendelingen van uytzondert, die zy menen dat dezelve zo goed moeten kennen als zy zelfs, om dat zy het behulp van de schrift hebben, want de Wilden beelden zich in dat alles daar in geschreven staat, en dat zy zich op de spraak nyt Staatkunde toeleggende, het hun eige schult is zo zy die kwalik spreken.

De meeste van deze Westersche Volkeren schoon zy zeer verschillende talen spreken, hebben evenwel by na den zelfden aart, dezelfde wyze van spreken, en dezelfde draien om zich uyt te drukken. Maar nademaal deze talen oneindig vele woorden ontberen, om de kennissen uyt te drukken die onze kunsten ons gegeven hebben, hebben zy ook een groter gebrek van uytdrukkingen, met de denkbeelden over een komende, die wy van den Godsdienst hebben; zo dat de Zendelingen, die deze taal hebben moeten ophelderen, genoodzaakt zyn geweest zwarigheden over te springen, die onoverwinnelyk schenen, niet alleen om de zaken van gebruik en die dikwils in de reden te pas komen te leren, maar zy moesten noch een byzondere en moeielyke studie aarwenden om uyt den grond van deze talen zelfs als een nieuwe taal te halen, welke diende om hun de zaken van den Godsdienst en de afgetrokkene waarheden te leren. En schoon deze nieuwe taal niet in nieuw gesmeede woorden die op de hunne ge-ent zyn, bestaat maar alleen in omschryvingen en zamenstellingen, die uyt den grond en den draai van hun taal zelfs gehaalt zyn, die zy gemaklyk verstaan, is het evenwel zeer moeielyk geweest daar toe te geraken; en de Europeanen, die verscheyde jaren onder hen geleest hebben, die hun taal van kintbeen af hebben geleert, bekenen openhartiglyk, dat zy tegen hen niet van God zouden kunnen spreken, en hen onderwyzyn, gelyk de Zendelingen doen, hoewel zy anders alles begrypen wat de Zendelingen zeggen.

Vader Briard drukt zich hier ontrent geestig uyt, en ik heb gemeent dat het den Lezer niet onaangenaam zou zyn, dat ik hierzyne woorden aanvoerde. „De Jezuiten zegt hy, ziende dat om de „Heydenen te bekeren de spraak hun ten hoogsten noodzakelyk „was, besloten zich met alle vlyt daar op toe te leggen, maar men „zou niet geloven wat grote zwarigheden zy daar in ontmoetten, „voornamentlyk dewyl zy geen tolken noch meesters hadden, de „Hr. van Biencourt en enige anderen verstonden 'er wel zo iets „van en genoeg voor den koophandel en gemene slender, maar „als men van God en den Godsdienst zou spreken stond men ver- „legen. Hierom waren zy genoodzaakt de taal van hen te leren, „vragende aan de Wilden hoe zy dit en dat noemden, en de

Moeielykheid die de Zendelingen ontmoeten.

Relat. de la nouv. France 1616. Ch. 16. p. 149.

V
moeite
aangeraa
steen, e
wat de i
nen niet
getrokke
reden vo
deugt, o
ontrent
nood eer
schoon z
die hun
'er wel d
Wilden
altdy eni
voordeel
ven had
servet d
god-spr
niet te l
zien, w
Ik heb
len, om
la Hontan
gedenksch
uyt vyftig
met stout
hem en ee
lk twyffel
wel in sta
al was het
redenenin
lyk uyt zy
Woorden
maar onde
der twyffel
te kunnen
Wilden v
genoeg he
geloof zal
verzekert
betekenis
onder de
verftond h
De red
aanvang g
zy ontren
hunne ze
oordelen
der ons i

„moeite was zo heel groot niet, wanneer het geen men vroeg
 „aangeraakt kon worden, en met den vinger aangewezen, als
 „steen, een rivier, slang, springen, lagchen, zitten enz. maar
 „wat de innerlyke en geestelyke werken aangong, die aan de zin-
 „nen niet konnen vertoont worden, en de woorden die men af-
 „getrokken en algemcen noemt als geloven, twyffelen, hopen,
 „reden voeren, vrezen, een dier, een zelfstandigheyd, een geest,
 „deugt, ondeugt, zonde, reden, rechtvaardigheid, enz hier
 „ontrent moest men zweten en zwoegen, hier quam de Baren-
 „nood eerst aan. Zy wisten geen middel om het aan te vangen,
 „schoon zy 'er wel hondert probeerden, daar was geen handgebaar
 „die hun bevatting genoegzaam kon te verstaan geven, schoon zy
 „'er wel duizent gebruikten. Ondertusschen schoren onze Heren
 „Wilden uyt tydverdryf onbekrompen de gek met hen, zy hadden
 „altyd enige loopjes, en op dat dit gekschieren met een tot hun
 „voordeel mocht strekken, zo gy uw papier en pen om te schry-
 „ven had, moesten zy volle schotels voor hen hebben, en een
 „servet daar by, want op zulk een drievoot worden de goede
 „god-spraken gegeven. Buiten dien zyn Apollo en Mercurius
 „niet te huys; ze wierden noch moeielyk toe, en lieten hun hielen
 „zien, wanneer men ze een weinig lang wou ophouden.

Ik heb in 't brede de woorden van dezen Vader willen aanha-
 len, om de zeer zeldzaame onbeschaamtheid van den Baron de
 la Hontan te klaarder aan te tonen, die ons aan het eynde zyn-
 gedenschriften een Huronsch Woordenboek gegeven hebbende,
 uyt vyftig woorden bestaande, waar van de meeste verminkt zyn,
 met stoute kaken ons een grote lange zamenpraak tusschen
 hem en een Huron over 't stuk van Godsdienst durft opdringen.
 Ik twyfel of hy na een dertig jaren verblyf onder de Huronnen
 wel in staat zou geweest zyn om zyn Wildeman te antwoorden,
 al was het waar dat de Wildeman bequaam was geweest om, de
 redeningen te voeren, die hy hem doet houden, en die zeker-
 lyk uyt zyn eigen koker komen. Zyn soort van een Algonkynsch
 Woordenboek, schoon langer zynde, is niet naauwkeuriger,
 maar onder den dekmantel van die woorden, die iemand hem zon-
 der twyffel zal op gegeven hebben, heeft hy gemeent het gemeen
 te kunnen wysmaken, dat hy volmaakt de talen en de Zeden der
 Wilden verstond, terwyl hy van de andere kant vertrouwendheid
 genoeg heeft om zich in te beelden, dat het zelfde gemeen hem
 geloof zal geven, wanneer hy van de Priesters en de Zendelingen
 verzekert, die onder de Wilden grys zyn geworden, dat zy de
 betekenis van een zo bekend en gemeen woord niet wisten, dat 'er
 onder de kinderen van de Franche Kanadiers geen een was of hy
 verstond het.

De reden van deze grote zwaarigheid die de Zendelingen in den
 aanvang gehad hebben, om de talen der Wilden te leren, is dat
 zy ontrent dit stuk in dezelfde dwaling waren als ten opzicht van
 hunne zeden. Zy wilden van hen uyt onze manieren en gebruiken
 oordelen, zo dat ze niets van deze gemaniertheid ziende, die on-
 der ons in gevoert is, ontrent den Godsdienst en 't burgerlyk be-

De Ba-
ronde
la Hon-
tan ge-
heikt.

Waarin
de zwa-
righeid,
noch
meer
bestaat.

Verhaal
van Va-
der de
Jeune.

hier, zy dezelve zonder Godsdienst, zonder Wetten en zonder regeringsform geloofden te zyn. Op dezelfde wyze wilden zy van hun talen uyt die van Europa oordeelen, en nademaal zy de zelve niet wel doorkropen hadden gingen zy in hun herfsen steken, gelyk Vader de Jeune toen schreef, „ dat alle woorden van God, „ vrucht, en deugt, al de termen waar van men zich bedient om „ de goederen van 't andere leven uyt te drukken; de taal der „ Godsgeleerden, der Wysgeren, Wiskunstenaars, Geneesheren, „ met een woord, van alle geleerde luiden; alle de woorden die „ de Staatskunde en het bestier van een Stad, Land, of Ryk raken; „ alles wat de gerechtigheid, beloning, kallyding aangaat: de „ namen van een oneindige menigte van kunsten die wy in Europa „ hebben, van zo vele bloemen, bomen, vruchten, dieren, van „ duizent en duizent uytvindingen, van duizent schoonheden en „ rykdommen, dat dit alles, zeg ik, in de gedachten noch in den „ mond der Wilden niet gevonden word, hebbende zy noch waren „ Godsdienst, noch kennis van deugden, noch staatskunde, noch „ regering, noch koningryk, noch gemenebest, noch weten- „ schap, noch iets van het genoemde; en dat bygevolg alle de „ woorden, uytdrukkingen en namen die deze wereld van goederen „ en heerlykheid aangaan, uit hun Woordenboek moesten geschrapt „ worden. ”

Schoon 'er iets waar in deze zaak is, en dat het gebrek van de eene kant, en de onwetenheid van vele zaken van de andere zyde, hun talen veel schraalder als de onze moeten maken, is dit evenwel op ver na zo zeer niet uytgestrekt als deze Vader zegt, maar de oorsprong van de dwaling, die hy met die genen gemeen heeft, die 'er gelyk als hy van hebben gesproken, is de weynige kennis die hy van den draai dezer Wilde talen had, die gants van dien der Europeesche verschilt.

St. Isidorus van Sevilien zegt dat Aristoteles de eerste was, die in de spraak twe delen van de redenvoering ontdekte, te weten den naam en het werkwoord. Dat eyndelyk Donatus dezelve in acht delen splitste, maar dat de zes laatste op deze twee voornaamste, dat is te zeggen den naam en het werkwoord te huys konden gebracht worden, die de persoon en de daad betekenen; dat 'er de andere maar toegiften van zyn, en hun den oorsprong verschuldigt. Want het pronomen komt van den naam, en bekleed desselfs plaats, gelyk by voorbeeld, *Orator ille* die redenaar. Het Adverbium of bywoord komt ook van den naam, gelyk van *Doctus* geleert, *Doctus* geleerdelyk. Het participium is van den naam en het werkwoord gemaakt, gelyk *Lego*, *Legens*, ik lees, lezende. De conjunctie, de prepositie, en interjectie dienen niet als om de andere te verzamelen, en de rede aan een te koppelen. Hierom, voegt hy 'er by, tellen enige maar vyf delen van de redenvoering, als of deze drie laatste overvloedig en vruchteloos waren.

Van de twee delen van de redenvoering die Aristoteles aantekent, hebben de Huronische en Irokoische talen, waar van hier voornamentlyk gesproken word, want de andere ken ik niet, niet als het werkwoord, dat het gezag over de hele spraak voert; dus hebben

Delro-
koizen
en Hu-
ronen
hebben
in hun
Taal
niet als
het
werk-
woord.

zy

zy geen Su-
Artykelen
waar na de
voorkome
afgetrokke
verminder
met een w
woord afli
gewart wi

In een zi
en de wo
die ingeste
beelden, t
uyt zich z
nen, op d
den en te
hebben, s
betekenis
nigvuldige
komen va
king, gee
dezelfde b
den omga
hebben de

Maar v
dachten t
kingen va
zinnen spe
om zich r
noodzake
schap en
zelfde zyn
hebben,
woorden
enz, en
woorden
tweede e
prepositie
ring te b
uyt te m
zo veel t
van deze
gevonden
noodzak
grond ni
len, 't w
mensche
redeneren
De H
woorden

zy geen Substantiva, of Adjectiva, geen Declinatie, casus, noch Artikelen. Zie daar onze talen reeds op de helft vermindert, waar na de verwondering onzer Zendelingen ons niet vreemd moet voorkomen, die in deze Amerikaanse talen een menigte van eige, afgetrokkene, algemene, byzondere, ondeelbare, afgeleide zin verminderende, en vermeerderende namen meenden te vinden, met een woord alles wat in de Europeesche talen van het naamwoord afhangt meenden te vinden, en ondertuffchen niets daar van gewaar wierden.

In een zekere zaak is de taal maar een gants onverschillige zaak, en de woorden waar uyt zy zamen gestelt is niet als tekens zynde die ingestelt zyn om de zaken, waar aan zy gehecht zyn, te verbeelden, betekenen niets uyt zich zelven: dat is te zeggen dat zy uyt zich zelven onverschillig zyn om deeze of gene zaak te betekenen, op dezelfde wyze als de Karakters en figuren, die de beelden en tekens der woorden zyn, geen andere kracht en waardy hebben, als in zo verre men over een gekomen is, dat zy zulk een betekenis zouden hebben. Op deze wyze kunnen de talen vermenigvuldigt worden zo veel als 'er natien zyn, en zy zouden zo volkomen van elkander kunnen verschillen, dat 'er geen eene uytdrukking, geen een enkel woord van de eene in de andere zou zyn met dezelfde betekenis, zonder een zuivere uytwerking van 't geval of den omgang dezer natien, de enige woorden zouden aangenomen hebben door de gemeenschap die zy met malkander hadden.

Maar van een andere kant de taal ingestelt zynde om onze gedachten te verbeelden, en een wezentlyke verbintenis met de werkingen van de ziel hebbende, en met de voorwerpen waar op onze zinnen spelen, om te bevestigen of te ontkennen, met een woord om zich nyt te drukken over het geen hun diendigs of niet, moet noodzakelyk tot verband van de samenleving, voor de koopmanschap en de mededeling van onze denkbeelden, die byna overal de zelfde zyn in alle menschchen, en die overal dezelfde voorwerpen hebben, moet noodzakelyk, zeg ik, ieder taal alle onze naamwoorden van verscheide foorten hebben, Adjectiven, Substantiven, enz, en in deze naam vallen: Active, passive en neutrale werkwoorden enz, en in deze werkwoorden tyden, wyzen, eerste, tweede en derde personen; eyndelyk by woorden, conjunctien, prepositien, en andere kleine deeltjes, dienende om een redevoering te binden, de woorden te verzamelen, en een volmaakt zin uyt te maken: of wel daar moet iets van gelyke waarde zyn, dat zo veel tekens kan verschaffen als men nodig heeft, om het gebrek van deze verscheide delen van de reden te vervullen, die in een taal gevonden wordende in een andere niet worden gevonden, welke noodzakelyk gebreklyk en van geen vrucht zou zyn, zo zy in den grond niets had om het eynde en oogmerk van alle talen te vervullen, 't welk in zodanige mededeling van onze gedachten aan andere menschchen bestaat, dat 'er niets is waar over wy niet spreken en redeneren kunnen.

De Huronsche en Irokoische talen hebben eigentlyk niet als werkwoorden, die 'er den gantschen grond van uytmaken, zo dat alles

Woorden zyn
maar als
tekens
om een
zaak te
verbeel-
den.

Zonder
dat zy
uyt hun
eige
kracht
iets be-
tekene

geconjungeert, en niets gedeclineert word; maar in deze werk woorden ontdekt men een wonderlyke kunst, die al het overige vervult; en deze kunst maakt al de schikking en order van deze talen uit, die zo wel als de onze haar schoonheden hebben. Maar gelyk 'er geen taal volmaakt is hebben zy met haar regulierheid ook haar ongeregeltheden, die dezelve moeielyk en vol doornen maken.

Rede-
nen wa-
rom de
schryver
geen
groter
denk-
beeld
van dese
talen
gegeven
heeft.

Ik zou zo veel te grager een denkbeeld van een dezer talen gegeven hebben, om 'er de order van te doen kennen, 't geen tot heden toe noch niemand gedaan heeft; hebbende zich de meeste Reyzigers vergenoegt enige onvolmaakte Woordenboeken te geven, bestaande in enige verminkte woorden, die het gemeenzaamt in gebruik zyn; maar ik heb overwogen dat een kort denkbeeld al te onvolmaakt zou zyn, en dat ik van de andere kant my niet breed in dit ontwerp kan in laten, zonder door een menigte van Barbaarsche woorden te vervelen, die het gemeen onaangenaam zouden voorkomen, die weynig aandoening van deze uytheemfche talen hebben, waar uit de geleerden zelfs geen groot licht kunnen halen, en die op zyn hoogst geen andere uytwerking kunnen hebben, als te doen zien dat deze talen zeer wyd van die gene die wy kennen, aflopen: dat zy ryk zyn, niet tegenstaande het gebrek dat men haar toefchryft, en dat schoon zy een andere schikking hebben als de onze, zy niet nalaten grote schoonheden te hebben.

Besluit.

Zie daar in 't gros al wat ik van de Zeden der Wilde Amerikanen heb kunnen verzamelen, en 't geen my 't merkwaardigste toegeschenen heeft. Zo ik enige zaken vergeten heb, die tot myn kennis kunnen zyn gekomen, zyn het niet als enige omstandigheden en kleine byzonderheden, die my ontschoten zyn, of die de aandacht van den Lezer niet verdienden. Ik beweer evenwel niet dat ik al het wezentlyke noodzakelyk gezegt heb, ik beken zelfs dat my verscheyde van deze byzonderheden onbewuft zyn, die een gebruik recht konnen uytchilderen, en groot licht geven om een vergelyking met de zeden der ouden te maken, gelyk ik gedaan heb; maar dit is myn schuld niet, 't is eer de schuld van die genen, die onder die verscheyde natien geleefd hebbende, welke ik niet door my zelven heb kunnen kennen, of zich niet gekreunt hebben om het geen zy zagen te doorsnuffelen en te doorgronden, of niet bequaam geweest zyn om diergelyk een onderzoek te doen. 't Geen ik hier gedaan heb is niet als een zeer ruwe en onvolmaakte schets van 't geen men zou doen kunnen, maar 't welk evenwel een plan behelst waar op men op een voor den godsdienst en de geleertheit dienstige wyze zou kunnen arbeeyden. De Zendelingen die by de verscheyde natien van Oost en West-Indien verspreyd zyn, die de talen der volkeren, die zy onderwyzen verstaan, zyn beter in staat als iemand om dezen arbeid te voltooien. Ik wensch met al myn hart dat zy die moeite gelieven te nemen, en ik verklaar heiliglyk dat ik die gene oneindig veel verplichting zal hebben, die myn gevoelens over de punten die ik quasyk zou kunnen verstaan hebben, en waar in ik gedwaalt heb, verbeteren willen, of my nieuwe bewyzen verschaffen, om myn gissingen te ondersteunen en 'er nieuwe te opperen.

Eynde van het tweede Deel.

Vo

A

negen t
vuur, p
tigheid
Minder
den,

ABNER
doende
een geve
van hun

ABRAHA
ter eere
ABRAHA
ze zy
271.
Izaak hu
zuisters

ABRAHA
won, c
Vergely
dien de
ACEPHA
van dez
ACEPHA
dood,
zer van
Barba

ACHILL
de hou
gen, p
Hector
jen, p
troklus
Acte e
Attica

T A F E L

D E R

Voornaamste zaken, in de twee Delen begrepen.

A.

- ABRAHAM**, hun land; p. 75. Godvruchtige achtting voor zekeren boom; p. 76. Voor den maagdelijken staat, p. 167. Genegen tot de waarzegging door 't vuur, p. 190. Zonderlinge plechtigheid in hunne huwelyken, p. 278. Minder wreed, dan de andere Wilden, p. 451.
- ABNER**, uitdrukking van Abner, doende eenen voorslag aan Joab van een gevecht tusschen eenige helden van hun twee legers, p. 386.
- ABRAHAM**, wyd een bosch te Gera ter eere van de godheid, p. 70.
- ABRAHAM en LOH**, op wat wyze zy gebroeders waren, p. 270. 271. In welken zin Abraham en Isaak hunne vrouwen den naam van zusters hebben kunnen geven, p. 271.
- ABRAHAM**, Koningen, die hy overwon, en derzelver staten, p. 388. Vergelyking van dezen oorlog met dien der Wilden, *ibid.*
- ACEPHALEN**, oude en nieuwe, wat van dezelve te denken, p. 321.
- ACEPHALE**, door eenen Irokoisgedood, p. 34. Vertoog van den Keizer van China aan den legaat Mezza-Barba over de Acephalen, p. 33. 34.
- ACHILLES**, doet twaalf Trojanen by de houtmyt van Patroklos ombrengen, p. 436. Sleept 't lichaam van Hector rontom de muren van Trojen, p. 513. Geeft zyn lokken Patroklos in de hand, p. 518.
- ACTE** en **ATTIS**, eerste namen van Attica, of 't land der Athenienzen, 121.
- ACTEUS**, eerste Koning der Athenienzen, zooals ook Cekrops, p. 121.
- ACOUTI**, een dier, dezelfde beschryvinge, 127, 128.
- ADAD**, naam van de zoon en van de Koningen van Syria. Betekent van dit woord, 67.
- ADAM en EVA**, zyn de eerste voorwerpen der historishe godgeleerdheid van de ouden, 3.
- ADES of AIDONEUS**, Koning der Molossen, op dezelve wyze als Pluto van de ouden; betekenis van dit woord, 118.
- ADONIS**, 't zelve als de zott; p. 66. Verborgentheden van Adonis; dezelve als die van Bacchus en van Ceres, 3.
- ADOPTIE**, (*Verneming*) onder de Wilden van West-Amerika, p. 451.
- AFODERY**, begin en voortgang; 73.
- AGNATHYZEN**, hun prikkelhederingen, 322.
- AGOIANDERS**, lichaam der *Agoianders*, 233.
- AGOTKON**, naam der geesten en waarzeggers by de Irokoizen. Zie **WAARZEGGER**.
- AGOTSINNAKEN**, waarzeggers by de Irokoizen, Zie **WAARZEGGER**.
- AGOKSTENHA**, de raad der ouden, 233.
- AMAR**, seest by de Lacedemoniers 'AMAR' genoemd, 252.
- ALGONKYNEN**, (*de*) vergeleken by de Pelasgiers, 48.
- ALGONKYNEN**, zie **WILDEN**.
- ALLELUJA**, in de zangen der Wilden, 460.
- ALMANAK** der Peruvianen, hervormt door eenen hunner Inkas, p. 413. die der Mexicanen, *ibid.*
- AMAZONEN**, (*oude*) haar oorsprong, voortgang, en verval, p. 26. Haar Gg 3 Gine-

- Ginekokratie of vrouwe-regering, p. 19. Wonen in Lyeis, daar ze door Belekrofen verwonnen zyn, p. 226. Haar tribus of stammen, p. 227. 28. Steden, die zy in Asia hadden gebouwt, p. 227. Bouwen het veld, p. 331. Amazonen van Tanais, wonen in de nabuurschap der Chalybers, p. 336.
- AMAZONEN, in Kaukasus, p. 27.
- AMAZONEN, in Amerika en hun zaden, p. 26. Zonderling gevoelen van Pieter Martyr van de Amerikaansche Amazonen, p. 86. Dwaling van Huët omtrent den oorsprong der Amerikaansche Amazonen, en omtrent dien van de volkeren van Peru, p. 27.
- AMASSADEN, p. 453.
- AMERIKA, verdeelt in Noorder en Zuider-Amerika, p. 15. Ontdekking van Amerika, p. 16. Of Amerika van de Ouden bekend zy geweest, p. 15. Hoe en waardoor Amerika heeft konnen bevolkt worden, p. 18. Gissingen over den oorsprong der menschen die Amerika bevolkt hebben, p. 24. Gevoelen van den Schryver omtrent den oorsprong der Amerikanen, p. 35.
- AMERIKANEN, zwerfende en vastte, vergeleken by Pelagiers en Helikisten, p. 46.
- AMERIKANEN, Zie WILDEN.
- AMERICUS VESPUTIUS, ontdekt de nieuwe wereld, en geeft haar zynen naam, p. 16.
- AMRAPHEL, een der vier Koningen, door Abraham verwonnen, p. 388.
- ANACHIRISIS, dezelfde woorden aan zynen Koning, p. 97.
- ANAKRI, offerande van de Karaïbische waarzeggers aan den Duivel, p. 491.
- ANJUS, wat het was, p. 250.
- APIS, 't zelfde als Bachus, Apollo-Horus &c. p. 66. Dezelfs beeldspraak, p. 118.
- APOLLO, dezelfde als de zon, p. 66. En als alle de Godheden, die tot de zon betrekking hebben, *ibid.* Dezelve in 't byzonder met die van de goden, die op den Verlosser meest betrekking hebben, p. 116. Oorlogsgod, p. 98. Van den dans en muziek, p. 99. Leidsman der Muzen, *ibid.* God een uitvinder van de geneeskunde door Waarzeggery, p. 481.
- APOLLO-HORUS, God der Egyptenaars, door de ionge Iſis gezogen, p. 117. Dezelve als Bacchus, p. 118. Dezelfs beeldspraak, *ibid.*
- APOLLO, de slang Python doorichietende, dezelfde zinnebeeld, p. 116.
- APOSTELS, of ze in Amerika geweest zyn, p. 221.
- AREND, vogel, gewyd aan de zon onder de oosterliche, en aan Jupiter, onder de westerliche volkeren, p. 85.
- ARES, naam van den God Mars, p. 104.
- ARESKOVI en AGRISKOVI, namen van de zon by de Irokoizen en Huronnen, p. 203. Deze namen schynen eigentlyk het opperste wezen te betekenen, *ibid.* Hun betrekking op den naam Ares, p. 65.
- ARESKOVI en AGRISKOVI zynde Oorlogsgod, zoo als Mars by die van Thracie, p. 65.
- ARETHUSA, (Markus van) zyne standvastigheid in pynigingen, 137.
- ARGO, schip der Argonauten, 307.
- ARGONAUTEN, Myniers genaamt, 30.
- ARGONAUTEN, hurofferanden, p. 96. Volmaakte overeenkomst tusschen deze beroemde helden der oudheid en deze Wilden, 397.
- ARIOK, een der Koningen, door Abraham overwonnen, 388.
- ARIOS, hoofd der Solymers, 229.
- ASPASIA, byzit van Cyrus den iongen, door Artaxerxes Mnemon priesterlike gemaakt van Diana of van de zon, 83.
- ASTAGUEN, of schildpad, speeltuig der wilde Irokoizen en Huronnen, 108.
- ASTARTE, ASTUR, enz., namen van de Godheid van Syrie, 121.
- ATA, naam van een vermaard waarzegger, kleinzoon van een maagd by de Brazilianen, 122.
- ATABEIRA, naam van de moeder der goden, by de volkeren van 't Spaansche eiland, 122.
- ATABIRIUS, (Jupiter) 122.
- ATAENSIC, Godheid der Irokoizen, betekenis van dien naam, 120. Zyne betrekking met de eene en andere Eva, en met Attée der Banhanten, 121. Ziet voor in 't land der zielen, 197.
- ATAHOCAN, God schepper in de geschiede.

schieden
ATE', doc
Homeru
passing v
nus, op
Toepass
van Eva
de Evasm
de een e
ATE', At
ibrens,
Minerva
Até van
ATEROA
tis, At
te, name
rie,
ATHAMA
in Lycie
ATHENA
vriendsch
ATHONN
vader by
bloedverv
dan die v
ATHONN
AUTAREN
70. Ver
ne haartst
AUTAAR
mon, verg
vrede,
AUTAAR
gen van
keizers,
AUTAAR
AUTOCHT
half slang
onze eerst

BACCHA
den, p.
BACCHAN
verftand v
BACCHAN
't gevolg
BACCHUS
BACCHUS
Leidsman
BACCHUS
sche, p.
Bacchus,
BACCHUS
BACCHUS

VOORNAAMSTE ZAKEN

347

schiedenis der Algonkynen, 122
ATE', dochter van Jupiter, fabel van
 Homerus dienaangande, 48. Toe-
 passing van deze fabel door sint Justi-
 nus, op de zonde der engelen, 49.
 Toepassing van diezelfde op de zonde
 van Eva, *ibid.* Haar betrekking met
 de Evassme der Bachanten, *ibid.* Met
 de een en de andere Eva, 121
ATE', *Atit*, *Aibem*, *Aibena*, *A-*
ibrena, *Aiberonia*, eerste namen van
 Minerva, haar betrekking met de
 Até van Homerus, 121
ATERGATIS, *Adergatis*, *Atharga-*
tis, *Athava*, *Aibyr*, *Ashur*, *Ashar-*
te, namen van de Godheid van Sy-
 rie, 121
ATHAMAS, voert eene volkplanting
 in Lycie, 43
ATHENROSE, of byzondere
 vriendschappen der wilden, 297
ATHONNIS, (*de*) is de hut van den
 vader by de Irokoizen, 379. De
 bloedverwandschap is daar minder,
 dan die van de moeder, 275
ATHONRONT, zoort van dans, 393
AUTAREN, gewyd in de eerste tyden,
 70. Verſcheelden niet vande geme-
 ne haartſteden der huizen, 84
AUTAAK, (*Draag*) genaamt *Pyra-*
mon, vergeleken by den kalumet van
 vrede, 461, 462
AUTAAK, gedragen voor de Konin-
 gen van Perſie, en de Romeinſche
 keizers, 82
AUTAAK, der Karaibers, 169. 170
AUTOCHTHONES, half menſch en
 half ſlang, zyn de zinnebeelden van
 onze eerste ouderen, Adam en Eva,
 115. 116

B.

BACCHANALEN, van de later ty-
 den, p. 92
BACCHANALEN der ouden, en hun
 verſtand volgens Strabo, p. 58. 94
BACCHANTEN, Memden, enz. van
 't gevolg van Bacchus, p. 58. 110
BACCHUS, dezelve als de Zon, p. 66
BACCHUS SABADIUS, p. 98.
 Leidsman der Muzen, p. 99
BACCHUS, Indiaanſche of Arabi-
 ſche, p. 111. Voedſter-nimfen van
 Bacchus, p. 119
BACCHUS, van een maagd geboren,
 p. 119
BACCHUS TAURUS, p. 118

BACCHUS, dezelve als Apollo Horus,
 Apis, enz. p. 118. Zyne betrekking
 tot den Verloſter, p. 119. Thyris
 van Bacchus kruiswys gemaakt, *ibid.*
BADEN, goddeliſtſſige gewoonte on-
 der de wilden, om zich alle morgen
 te baden, p. 131
BALLEN (Kaats) der ouden, p. 477.
 478. Der wilden, p. 478
BALZEN, haar beſchryving, p. 405
BARBAREN, hebben Griekenland
 bewoont voor de later Grieken, p. 46
BEELDEN, aanbidding der beelden,
 p. 73
BENDIS, naam van Diana by die van
 Thracie. Giffing over de betekenis
 van dit woord, p. 71
BEERIEN, die de wilden gebruiken,
 409
BEUKEROOM, (*ſchors* van) komt
 overeen met het papier der ouden,
 405
BEUKELAARS, van de wilden, 396
BEIYDENIS, gemeen onderſcheid
 der Joodſche volkeren, p. 203. De
 Amerikanen hebben niets, dat daar na
 lykt, 203
BIEGTEN, in de verborgentheden der
 ouden, 134. Wyze van Biegten by
 de Gauren, Siammers en die van Pe-
 ru, 206, 207
BOMEN of **BOSSCHEN**, gewyd by
 de Ouden of by de Wilden, 70
BOMEN, honing en zuiker voortbren-
 gende, 372, 373
BOMEN, walſch voortbrengende, 376
BRAZILIANEN, hun ſpeeltuig, 106.
 Inwyngen van hare volwaffe doch-
 ters, 143. Hun byzondere vriend-
 ſchappen, met die der Spartiaten
 overeenkomende, 299. Hun hutten;
 305
BROZEN, der Karaibiſche vrouwen
 van de Antillen, 327
BULLA, cieraad der kinderen by de
 Romeinen, 329

C.

CAKAV, dezelfs beſchryving en
 gebruik, 357
CADMUS, giffing over de betekenis
 van dit woord, 99. Herſchept in
 een ſlang nevens Hermio, wyl hy
 den Tempel van Minerva geſchoonden
 had; dezelfs zinnebeeld, 115
CALUMET van Vrede, 455. Des-
 zelfſ beſchryving, 458. Dans van
 den

den Calumet, 459. Vergelyking van den Vrede Calumet met den Slangenstat van Merkuur, 460. Calumet is een waarschijnlijk staar, waarop de Wilden aan de Zon offeren, 461. Calumetten van vrede en van oorlog, 463. Dezelv gebruik moet vernietigt worden, 465.

CAMBYSES, zyne kunstnaryen, om zyne zufter te trouwen, 272.

CAMILLUS of CASSILLUS der Heidenen, 87.

CAMPMENTEN, der Wilden, 419.

CANOOs, van huiden en schorzen, certyde by de ouden in gebruik, 399. Kanoos der Amerikanen overeenkomstig met die der ouden, 402. Kleine kanoos der Eskymenzers en derzelver beschryving, 400. Grote kanoos of prauwen der Eskymenzers en derzelver beschryving, 399. Kanoos van beukeschorzen en hun beschryving, 406.

CANTABERS, hare vrouwe-regering, 40. Standvastigheid in pyningingen, 410.

CAUVIN, soort van drank, zie *Chica*.

CARAÏBEN, betekenis van dit woord, 25. Giffing over den oorsprong der Caraïben van de Antillen, 28. Hunne offeranden, 91. Bedienen zich van zee-borenties, 109. Hun bygelovigheid ontrent de Eclipsen, 123. Boete als haar vrouwen in de kraam leggen, 129. Inwyingen, 143. Waarzeggers, 169. Repering, 161. Carbetten, feesten, *ibid.* Danzen, *ibid.* Huwelyken, 274. Straffen, overspel, 289. Haar opvoeding, 295. Dorpen, karbetten en hutten, 304. Prikthildering, 319. Naaktheiden beschildering, 326. Cieraden, 327. Voedzel, 331. Dranken, 347. Prauwen, 359. Oorlogen, 443. Straf van hun Slaven, 443. Geneeskunst door waarzeggerij, 491. Gaasfleden, 509. Natuurlyke kleur der Karaïben en zwarten, 17. Eeten geen schildpadden of lamentin, zynde een grote vish, dan op zekere tyden, 307.

CARBETS en hutten der Caraïben, 304. Vergelyking der Carbetten van de Zuidelyke Wilden by de hallender Lacedemoniers, genaamt *Androis* en *Agelai*, 250.

CARIERS, inboorlingen van 't eiland Creta, 37. Ontleenden hun namen

uit de familie van hun moeders, 39.

De vrouwen zyngehouden, het noodlot van hun overwinnaars te volgen, hun eed, 28.

CARTHOGENERS, hadden kennis van Amerika, en beleitten de Tyrheniers, zich daar te vesten, 16.

CASSAU, (brood van) 91. 127.

CASSINA, drank der Floridianen, 358. Verscheide gevoelens ontrent dezen drank, 359. Wyze om de kryghsheden te toetzen door de Cassina by die van Florida, 360.

CECROPS, half mensch en half slang, derzelv zinnebeeld, 115. Eersteinsteller van 't huwelyk, 263.

CELTIBERIS, (*Spaanfibe*) gebruiken opgeblaze huiden, om siveren over te swimmen, 401.

CENTAUREN, haar oirsprong, 309.

CERES, onderscheid tusschen de twee Ceres, en haar overeenkomst met de een en de andere Eva, 117. Verborgentheden van Ceres dezelve als die van Bacchus, enz. 3.

CHAM, zoon van Noach, uitvinder van de tovery, volgens Berofus, 175. Van de veelwyvery en wanorder der huwelyken, 267.

CHARA, wortel waar mede Cesar zyn leger spyzigde, 347.

CHERIEN, Indiaansche Fabel van den draak Cheien, 122.

CHEMIIN, naam dien de Caraïbers aan 't opperste wezen geven; overeenkomst van dien naam met dien welken de Chimisten aan den God Pan gaven, 65.

CHEMIS, naam van Pan by de Chemiten, 65.

CHICA, een sterke drank, 355. Bygelovigheid der Wilden in de wyze van den zelve klaar te maken, 356. Dwaling van Hornius ontrent de Chica, 357.

CHICHIKOUÉ, 108.

CHIRONOMIA, dans dus genaamt, 102.

CHIVW, Indiaansche Fabel, 122.

CHOCOLAAT, hoeze gemaakt werd, 357.

CHODORLANOMOR, een der vier Koningen, door Abraham verwonnen, 388.

CHRISTENEN, beschuldigt, dat ze Bacchus en Ceres aanbidden, 205.

CHRISTENDOM, tekenen van 't Christ.

Christ
rika
CIPP
CINC
spied
CLAT
van
Tem
Chic

COCA
COEM
bruid

CONO
COLO
Nieu
COLO
24.
de c

CONF
ving
CORA
118.
dien
CORY
naam
over
stede

CAETA
dit eik
tenien
stellers
zyn,

CUPID
bikkel
loffe
waarn
speelt

CUSCO

tempe

CYBEL

CYBIR

CYCEO

ingen

van de

onder

CYNOC

honds

DAN

ibid.

101.

neert

Christendom en Jodendom in Ame-
rika gevonden, 203
CIPPUS, 508
CIRCE, dochter van de zonn, 67. Ver-
spied Mela en Jason, 133
CLATRA, Godheid, 106. Ruel
van Clatra, overeenkomstig met de
Tamirac der Brazilianen en met de
Chichikoué der noordelyke Wilden,
108
COCA, plant, dezelfde gebruik, 308
CREMPTIO, of geïchenk van den
bruidegom aan de hnt van de bruid,
279
COHOBIA, kruid, zie TABAC.
COLONBUS, (*Christoffel*) ontdekt de
Nieuwe Wereld, 13
COLONIEW, eerste volkplantingen,
24. Hun oorsprong, 23. Vercheide
colonien in Lycie opgerecht, p.
42.
CONFARRATIO, wyze van verlo-
ving, 279
CORA, naam van Proserpina, p. 117.
118. Vercheide betekenissen van
dien naam, *ibid.*
CORYBANTEN, betekenis van dien
naam, 118. Gissingen van Strabo
over hun oorsprong, 58: Hungraf-
stede, 503
CÆTA, vercheide volkplantingen van
dit eiland komen in Asia, 6. 7. Cre-
tenten beroemden zich, de eerste in-
stellers van den dienst der goden te
zyn, 63
CUPIDO, speelt met Ganymedes met
bikkels, 473. Scheid uit op de be-
lofte, dat hy den bal zal hebben,
waarmede Jupiter in zyne ieugd ge-
speelt had, 475
CUSCO, hoofdstad van Peru; haar
tempel en Vestalen, 85
CYBELE, twee Cybelen, 116
CYBIRISTEN, hundans, 102
CYCRO, drank gebruikt by de inwy-
ingen der ouden, 164. Vergelyking
van dezen drank met dien van Tabak
onder de Amerikanen, *ibid.*
CYNOCEPHALEN, menschen met
hondshoofden, 31

D.

DANS, zyn afleiding, 100. Was
niet afgescheiden van de muziek,
ibid. Eene godsdienstige oeffening,
101. Aan den oorlog geïubordon-
neert, *ibid.* Aangemerkt als een

volmaakteid in Goden en menschen,
ibid. Geheiligt door 't voorbeeld van
David, die voor de arke dansde, 98.
Maakt een gedeelte van de bemiddelde
oedrachtigheid, en is 't voornaam-
ste voorwerp der gelukzaligheid na
de gedachten der Heidenen en Wij-
den, 200. Ondercheide van den
dans der voeten en dien der handen,
102. Die der Kretensen, 270. Die
der Bootzmakers, 256. Die der
Saters, 258. Dans, genaamt de
Athonron, 255. 301. De Te len-
noniakous, 219. Dans der Brail-
anen, 262. Lykdansen, 498
DANZER, toenaam van schoon-dan-
ser, gegeven aan Jupiter, Mars,
enz, 101. Dansers genaamt Cybi-
stres en Betarmonen, 102
DEUCALION, dezelfde als Noach,
10
DIAMASTIGOSIS, geesteling der
longe luiden te Sparte, 435
DIANA, dezelfde als de zonn, 66. De-
zelfde als de Isis by de Egyptenaren,
106. Diana Orthia, 137. Dezel-
ve als de Diana van Tauri, 295.
Diana Hymnia, 83
DICYNNA, dezelfde als Diana de ion-
ge Vesta, 115
DOBBELSTEEN, spel der dobbel-
stenen, genaamt *Tesserarum*, 470
DOOP, plechtigheden der verborgent-
heden by de ouden, overeenkomstig
met den doop, 134. 206
DRAAK, Chineesche fabel van den
draak, van een schildpad voortgeko-
men, 50. 51. Gevoelen der India-
nen van den draak, die de maan wil
verflinden, 123
DRANKEN, sterke en dronkema-
kende, by de Amerikanen, 355
DUEL, voorgelagen door Abner aan
Joab, tusschen de dappersten hunner
legers, 386
DUIVEL, jaloers over Gods groot-
heid en de gelukzaligheid der men-
schen, 155. Heeft de menschen door
tovery misleid, *ibid.* Heeft overal
zyne orakels gehad, 176. Aap van
de godheid volgens de heilige vaders,
6. Zyn zinnebeeld, 113. Oeffent
noch zyne magt op de afgodendien-
naars, 185. Aangebeden en gevreesd
van de Amerikanen, 191. Wat te
denken van des duivels magt over hen,
ibid.

L

ECHTBREUK, strengelyk gestraft in Zuid-Amerika, en by eenige natiën in Noorder-Amerika, 188, 189

ECLYPSSEN, gevoelen der ouden en der Indianen ontrent de slang, die de maan en de zon gedurende hun verduisteringen, wil verslinden, 123. Overeenkomst van dat gevoelen met onzen godsdienst, 124

EOREN, der vrouwen van Lybie, 311

EGIDEN, van Pallas, 311

EGIPTENAREN, hebben eenen godsdienst gehad voor Moïsis, p. 7. Hebben voor en na de zondvloed geleefd, 19. Hun vrouweregering, 39. Hun namen en vercierte tyden, 43. Hun beekdepraktige godsdienst, 62. Egiptenaars, die na de zondvloed geleefd hebben, zyn niet de eerste vinders van dien godsdienst, *ibid.* Hebben tempels en onderhouden het geheiligd vuur, 78. Hun gematigheid in hunne festynen, 96. Hun gevoelen ontrent den wyn, 97. Dansten rondom hun beelden, 111. Hun priesters navolgers van Osiris en Isis, 108. 139. Zonderlinge gewoonte der Egiptenaren ten opzichte der doden, 167. Waren besneden, 203. Hadden eene godsdienstige eerbiedigheid voor het kruis, 216. Trouwden hun eige zusters niet, 269. Hun huizen, 304. Maakten wyn van lotos en gerst, p. 355. 359. Balzemen de lyken van menschen, 495. En van dieren, 178. Steiden hun lyken in handen hunner schuldeischers, 511

ELEUSINA, verborgentheden van Ceres Eleusina, dezelve als die van Bacchus, 137

ENOTOCETE, menschen met lange oren, oude en hedendaagsche, 32

EPHOD, deszelfs gebruik, 175

EPULUM DEORUM, Goden-seeft, 172. Epulones, hun verrichtingen, *ibid.*

EPISCYRUS, 477
ERIGONE, of maagd van den Diener, 117

ERYCHSON, in den korf der dochters van Cecrops; deszelfs Zinnebeeld, 114

ESCHILUS, is de eerste geweest, die van Bacchus een zuiper gemaakt, en de dronkenichap door 't voorbeeld van dien God geheiligd heeft, 97. 98

ESKIMENZERS, wat voorvolk, 29. Hun land, *ibid.* Zeden, 27. Voedzel, 27. Oorsprong, 30. Hutten, 303. Kledy, 313. Kanoos, 400. Taal, 332. Meisje van die natië door de Francken gevangen, 31. Haar verhaal van vercheide wanichape volkeren, 32

ETHIOPIERS, hun vrouwe-egering, 41. Zee-Vaart, 400

EVASME, of juichingen der Bacchanten, komen overeen met die der Wilden, 109. 112

EUCHARISTIE, offerande van brood en van wyn in 't Heidendom vergeleken by de verborgentheid der Eucharistie door de H. Vaders, 119. 120. Plechtigheden van den Godsdienst der Indianen, Peruvianen en Mexikanen, tot het Sacrament van de Eucharistie betrekking hebbende, 204. 207

EVA, afgeschetst in de Orgia van Bacchus en in de Evasme der Bacchanten, 112. Haar betrekking tot de Orgia der Ouden, *ibid.* Tot de moeder der Goden van de sloudheid, *ibid.* De nieuwe Eva afgemaakt in de verborgentheden der Ouden, 118

F

FAN, soort van graan, 332. Eerste voedzel der Romeinen, 280. Gebruikt tot offeranden en in andere Godsdienstige oeffeningen, 338

FESTYNEN, maakten een gedeelte uit van de offeranden by de ouden, 96. Wierden gehouden met veel gematigheid by de Egiptenaren, 96. Waren een geheiligde tyd, om over Staatszaken te handelen, *ibid.* In de eerste tyden wierden alle festynen ter eere van de Goden gehouden, 101. De festynen maken altyd een gedeelte uit der plechtigheden by de Amerikanen, 105. Festynen der Lacedemoniers en Kretenzers, 250. Festynen der wilden overeenkomstig met die der ouden, 251. Bruijlootfeesten, 282. Lykstaatzien, 500. Zielenfeest, 322. Gastmalen, 352. Geschenken-feesten, 524

FETICHE, wat het is, 131

FLA-

FLAG
de in
verb
Aan
Laco
len,
FLOR
Tem
wyir
143-
ne g
FORM
dat e
die d

GA
v
GALA
den
Oud
GALI
GARA
by de
GARA
keren
vuur
GASPI
't kn

GAST
den.
GES
Over
GIN-3
GLAU
derli
Dion
GOD.
Nati
Go.
gep
Hei
GOM
GOR
217
Span
GRIE
46.
ren
de
25.
Pela
ze t
Gro
den
Gev

VOORNAAMSTE ZAKEN.

FLAGELLATIO, soort van boete in de inwyingen, 137. *Flagellatio* inde verborgentheden van Eleufina, *ibid.*
Aan Alea in de Arcadia, *ibid.* Aan Lacedemona, *ibid.* In de Lupercalen, 138
FLORIDIANEN, hun priesters, 65. Tempels, 85. Offeranden, 91. Inwyingen van hun volwasse vrysters, 143. Hun Cassina, 358. Lieten hunne grassleden bewaren, 211
FORMOSA, Zeden der bewoners van dat eiland, zyn overeenkomstig met die der Irokoizen, 131

G.

GATHONARIOSEK, vermaarde vrouw by de Irokoizen, 51
GALAXIA, woonplaats der zielen in den melkweg, 199. Gevoelen der Ouden hier ontrent, *ibid.*
GALIBIS, zie *Caraiïben*.
GARAKONTIS, vermaarde spreker by de Irokoizen, 237
GARAMANTEN, Afrikaanische volkeren, onderhouden het gewyde vuur, 78
GASPTSIARCH, hun vereering van 't kruis, wat daar van te denken, 210
GASTVRYHEID, der ouden en wilden, 343
GESCHREI, doods- geschrei, 430. Overwinnings-geschrei, 431
GINSENG, plant, 368
GLAUCUS, hoofd der Lyciers, onderlinge heusheid van Glaucus en Diomedes, 397
GOD, genoegzaam gekent by alle de Natien 53. 't Gevoelen van eenen God, in het hart der menschen ingeprent, 54. Gedachten welke de Heidenen van God hebben gehad, 63
GOM, soort van graan, 336
GORGO, vrouw van Leonidas, haar antwoord op de vrouwenregering der Spartiaten, 40
GRIEKEN, (later) hun oirsprong, 46. Hebben het land van de Barbaren genomen, 24. Nadcel datze aan de geschiedenis hebben toegebracht, 25. Onderscheiden in Hellenisten en Pelasgiërs, 46. Onderscheid van deze twee volkeren, *ibid.*
GROTIUS (Hugo) zyn gevoelen over den oirsprong der Amerikanen, 18. Gewaakt, *ibid.* Zyn gevoelen on-

trent de tekenen van 't Christendom en Jodendom, in Amerika gevonden, 202. Wederlegt, 203
GUELLEN en *Gauzen*, afkomstig, 200 men zegt, van de oude Perlianen, 71. Dwaling van Hyde ontrent hun godsdienst, 72. Onderhouden het geheiligte vuur, 78

H.

HAMAK, naam van katoene bedden der Zuid-Amerikanen, p. 307
HARNASSEN, der Wilden en hun beschryving, 396
HARPASTUM, 477
HECTOR, deszelfs lyk werd rondt om de muren van Trojen gesleept, 113
HEL, dichtershel, deszelfs overeenkomstigheid met 't geen 't geloof ons leert van ons laatste end, 195. Dichtershel, oirsprong van deszelfs naam, 196. Waar geplaatst, *ibid.*
HELLENISTEN, onderscheid tusschen de Hellenisten en Pelasgiërs, 46
HELIODORUS, maakt een onderscheid tusschen twee soorten van tovery onder de Heidenen, waarvan 'ereene verboden en de andere in achtting was, 187
HERCULES, smorende twee draken in zyn wieg en den heffond aan een kerel leggende, deszelfs zinnebeeld, 115. Hercules de Griek, overwinnaar der Amazonen, 26. 27. Der dwergen, 30. 31
HERMAPHRODITEN, 28
HERMES, naam van Mercurius en Anubis, 109. Was niet anders als een toveraar, *ibid.* Berekent een waarzegger, in de Celtische spraak, 109
HOMERUS, zyn oogmerk in 't schryven van de *Odyflea*, 2
HORENS, deszelfs zinnebeeld in de oudheid, 310
HORNIUS, zyne dwaling over den oirsprong der Irokoizen, Huroanen en Sourikoizen, 35. Ontrent den oirsprong der Peruvianen, 66
HUACA, gewyd vertrek by de Incas, 210
HUACHACUYAC, weldoener der armen, naam der Incas van Peru, p. 153.
Hh 2 HU-

weet, die
maakt, en
voorbeeld
st, 97. 98
rvolk, 49.
17. Voed-
Hutten,
nos, 400.
natie door
31. Haar
schapevol-
32
we- rege-
400
r Bacchan-
e der Wil-
109. 112
e van brood
om verge-
id der Eu-
lers, 119.
den Gods-
avianen en,
hebbende,
204. 207
ia van Bac-
r Bacchan-
ing tot de
Tot de moe-
loudheid,
gemaakt in
uden, 118
32. Eerste
280. Ge-
in andere
, 338
in gedeelte
de ouden,
met veel
naren, 96.
, om over
ibid. In de
estynen ter
den, 101.
den gedeel-
y de Ame-
der Laca-
250. Fe-
emkomstig
Bruilof-
ten, 500.
alen, 252.
524
131
FLA-

MURONNEN, leven veel onregel-
der als de Irokoizen, 286

HUTTEN, der Wilden overeenko-
mende met die der eerste menschen,
303. Hoe ze gemaakt zyn, 304.
Hutten in de lucht gebouwt en op
de bomen, 303. Raadhutten, p.
84

HYPORCHEMATISCH, dans dus ge-
naamt, 102

HYPSILA, en vrouwen van Lem-
nos, snyden haar mans de keel af,
26

J.

JALOEZIE, wreed voorbeeld van ja-
loefte, onder de Irokoizen, 288

JAO, by de ouden, 't zelve als Jeho-
va by de Hebreën, 65

JAOUAI, priesters der bewoners van Flo-
rida, 65. 75

JASON, hoofd der Argonauten, doet
zich tot de verborgenheden inwyen,
138. Haar Circé verzoenen, 133.
Vindt uit 't maken van lange vaartui-
gen, 399

JEHOVA, naam van God by de He-
breën, 65

JEPHTA, dochter van Jephtas haar
offer, 83

JEUGD, opvoeding van dezelve op 't
eiland Creta en Sparta, 294. By
de Perfen, 295. By de Wilden,
295, 296

INCAS van Peru, noemen zich zonen
van de zon, 66. Inwyngen van de
ionge Incas, 151. Biegt der Incas
aan de opperhoofden van Peru, 207.
Bewaarden een kruis in een hunner
koninglyke huizen, 210. Trouwen
haar zusters, 274. Nieuwigheid
van dit gebruik, *ibid*

INDIANEN, verbrandden de lyken
hunner doden, 301

INWYINGEN, uitlegging van dit
woord, 3. Zin der inwyngen, p.
131. Overeenkomst der inwyngen
der Ouden met die der Indianen, p.
139. Verfeiderhande inwyngen,
138. Voor krygslieden, *ibid*. In-
wyngen van die van Virginie, 719.
Der Caraïbers, 143. Der volwasse
vryfters, *ibid*. Inwyng van een
krygsman by de Caraïbers, 146.
Van een kapitein, *ibid*. Van een
kapitein generaal, 149. Van de In-
cas van Peru, 151. Van de ridders,

van Mexico, 153. Van de oude
ridders van Europa, 160. Van een
waarzeggers by de Caraïbers, 165.
Van een waarzeggers by de Moren,
164. Van de Barbaren van Noord-
Amerika, 165. Laatste inwyng
van een Caraïber, 169. Aanmerke-
lyke trekken der oudheid in deze
inwyng, 172

JONGLEERS, zie **WAARZEGGERS**.
IPHIGENIA, priesterin van Hecata
of van Diana, haar offerhande, 83

IROKOIZEN, giffingen over derzel-
ver oirfprong, 35. Haar vrouwe-
regering, 36. Zyn in vyf natien
verdeelt, 51. 51. Haar godsdiens,
53. Bidden de zon aan, 66. Na-
men die zy aan de zon geven, 67.
Uitlegging van die namen, 68. Er-
kennen verfeide minder geesten,
74. Hebben gene andere tempels als
hunne raadhutten, 84. Haar speel-
tuigen, 103. Haar inwyngen,
165. Haar priesters of Jonglers, p.
238. Haar zielenland, 195. Haar
regeringsvorm, 228. Haar tribus
of stammen, 228. Haar opperhoof-
den, 231. Agoianders, 233. Haar
raadvergaderingen, 234. Hun fpre-
kers, 236. Hoe ze hun zaken af-
handelen, 238. Haar gemene fchat-
kist, 248. Plegtigevergaderingen,
250. Hutten, 305. Kledy, 313.
Opfchik, 328. Voedzel, 332.
Oorlog, 378. Kanoos, 399. Strat
der flaven, 431. Gezantfchappen,
433. Koophandel, 463

ISAAC en *Rebekka*, op wat wyze broe-
der en zufter, 271

ISIS, onderscheid tuffchen de twee
Ifis, 115

JODENDOM, tekenen van Jodendom
en Chriftendom in Amerika gevonden,
202

JUNO, dezelve als Venus Urania, zie
Venus Urania.

JUPITER, dezelve als de zon, 66.
Als 't opperste wezen, de hemel en
de lucht, 68

JUSTITIE, voorbeeld van ftrengre ju-
ftitie by de Irokoizen, 241. 242.
Wyze van voldoening by de Wil-
den in gebruik voor eenen manflag,
om de fchuldigen te redden, 259.
240

K.

K A A R
K K A LK A R O E
den,K I N D E R
292. I

haar kin

K L E D Y,
gevolgtyden,
meuzenK O L F S P
K R U I S,

kruis is

dat wer

209. V

teurs o

fchreven

Schryver

kruis, f

tendom

daarvan

aan alle

Heilig

heden v

van 't to

tenaars,

Hebreën

volmaak

tal van t

de Chine

Decuffaf

Romein

Lama,

en in de

Mexika

de Chris

zen, di

den ion

gevond

Verloffe

afgclche

kruis di

toefchre

Jefus C

219.

vonden

dat de

kondig

K R U I S

denken

De overig

vonden

C. te z

KAAZENHOUT, 184
KALOPHOREN, of *Xilophora*, 251
KAROKOLUS, der *Zaiderlyke* Wilden, 329
KINDEREN, 290. Hun wiegen, 292. Liefde der Wildinnen voor haar kinderen, *ibid*
KLEDY, 308. Der volkeren van 't gevolg van Bacchos en van de eerste tyden, 309. Der Wilden ten Eskimeuzers, 313
KOLFSPEL, der Wilden, 477
KRUIS, de eerbiedigheid voor het kruis is in Amerika gevonden, toen dat wereldgedeelte ontdekt wierd, 209. Wraking van 't geen de Auteurs over deze eerbied hebben geschreven, 213. Gevoelen van den Schryver hieromtrent, 216. Het kruis, schoon een teken van 't Christendom, is geen onseifbaar teken daarvan, *ibid*. 't kruis hangt meest aan alle de goden van Egipten, *ibid*. Heilig zinnebeeld in de verborgentheden van Iſis, 216. Zinnebeeld van 't toekomstige leven by de Egiptenaars, en van de predestinatie by de Hebreërs, 217. Zinnebeeld van volmaaktheid, betekende het getal van tien by de Egiptenaars en by de Chinezen, 200. Kruis, genaamt Decussata, betekent 't zelve getal in Romeinsche cyfer, *ibid*. Kruis van Lama, *ibid*. Kruizen in de cyfers en in den wereldlyken Almanak der Mexikanen, *ibid*. Verschil tusschen de Christenen en Heidenen over kruizen, die ten tyde van Theodosius den iongen in den tempel van Serapis gevonden zyn, 218. Kruis vanden Verlosser zoo voort in de eerste tyden afgeschreeft, 221. De kracht van 't kruis die de Egiptenaars 't gesternte toefschreven, moet op 't kruis van Jesus Christus werden toegepast, 219. De kruizen in Amerika gevonden, verstreken geen bewys, dat de Apostels daar 't Evangelie verkondigt hebben, 221
KRUISDRAGERS, wat daarvan te denken, 211
De overige zaken die op de K. niet gevonden worden gelieve den Lezer op de C. te zoeken.

LACEDEMONIERS, hun vrouwe-regering, p. 40. Hun regerings-vorm, p. 126. Festyden en Dansen, p. 250. Genootschappen, overeenkomstig met de Karbets der Amerikanen, p. 251. Haar gematigheid, p. 253. Geestelingen, p. 137. Huwelyks-wetten, p. 276 Opvoeding, p. 294. Byzondere vriendschappen, p. 297. Huizen, p. 308. Bygelovigheid ontrent het leveren van eenen veldslag, 419
LAMA, Kruis van Lama, 220
LAMECH, verstrekt het eerste voorbeeld van de veel-wyvery, 429
LATANUS, Boom, zyne beschrijving, 304
LATONA, fabel van haar, en van 't dryvend eiland, daar ze Apollo en Diana baarde, 49. Latona door 't serpent Python vervolgt, dezelv's zinnebeeld, 115
LAURENT, rivier St. Laurent, 304
LECTISTERNIUM, bed voor de goden, beweegreden van dit feest, 173
LITAI, de Gebeden, dochters van Jupiter, 49
LOTH, op wat wys broeder van Abraham, 271. Dochters van Loth, 268
LOTOS, plant, eerste voedsel der Egiptenaars, 334. Lotos wyn, 355
LUPERKALEN, geesteling van dezelven, 138
LYBIE, (vrouwen van) haar Egidien, en vaardigheid om de huiden te bereiden, waar mede de ouden zich plegen te kleden, 311
LYCASTEN, zoons van Minos, 42
LYCIERS, hun vrouwe-regering en oorsprong, 41. Bidden Apollo aan onder de gedaante van eenen wolf, 50. Haar regering, 227. Haar stammen, 229
LYCIARCH, of hoofd der Lyciers, 227
LYCURGUS, herstelder der Republiek van de Lacedemoniers, 225. 250
LYCUS, zoon van Pandion, geeft den naam aan de Lyciers, 42. Vermaarde Waarzegger, 176
LYRA, de hemelsche Lier verbeeld door een hele Schildpad, 58. De Lier, de Rhombus en andere speeltui-

tuigen van de Orgia en die der wil-
den, aan de godheid gewyd, 109

M.

MABOYA, naam van den duivel by
de Caraïbers, 123
MABY, soort van drank, 356
MAIRE MONAN, naam van eene
godheid by de Brazilianen, 144
MAÏS, Indiaansch koom, 332. Of
het by de ouden bekend zy geweest,
Wyze om het aan te quaken, 337.
Dranken van Maïs gemaakt, 373.
Zuiker uit den halm van Maïs ge-
trokken, 373
MANDARIUS, eer die men hen heeft
bewezen, toenderegering verandert
wierd, 394
MANDIOK of *Maniok*, plant, des-
zelfs verscheide zoorten, 347. Ge-
vaarlyk zap van den Maniok, *ibid.*
Middelen tegen het vergift van dat
vocht, 348. Wyze om het uit te
drukken, 349. Wilden die de Ma-
niok eeten, zonder het zap uit te druk-
ken, *ibid.* Brood van meel van
Maniok, *ibid.* Aanqueking van
Maniok, 351
MANITOU, naam gegeven aan 't
opperste wezen en aan de minder
geesten in de Algonkynsche taal,
64. 74
MANNA of gestolde zuiker der ouden,
werd in Amerika gevonden, 370
MANSFENIS, roofvogel, 146
MARAKA of *Tamaraka*, der Brazi-
lianen, 106
MARMARE, Lyciers van Marmora,
en hun wanhoop onder Alexander
den groten, 44
MARS, dezelve als de zon, 66. Als
't opperste wezen, en de God der
legers, 99. De eenige God der
Persen, 72. Schoon danzer genaamt,
101. Betekenis van dit woord, p.
103
MASARA, zuikermolens in de Sara-
zynsche taal, 372
MARAGNON, of rivier der Amazo-
nen, 27
MASSAGETEN, volk van Schytie,
wierden dronken van den reuk van
zekere planten, 362
MANTOUTOU, outaar der Caraïbers,
waarop zy Ouicou en Kassau aan hun
goden offerden, 174
MAUSOLUS, zyne list, om den Ly-

ciers te doen betalen de schattingen,
die hy van hen eischte, 325
MEDEA, priesterin van Hecaté, 83.
Vlucht met Jafon, *ibid.* Doet haar
by Cirté verzoenen, 133. Haat hu-
welykskoets, 282
MENDES, naam van Pan, 65. Gif-
sing over de betekenis van dit woord,
69
MENDES of *Mendo*, namen van een
stad in Egipte, en van eene in Thracie,
69
MEOTIERS, hun voedsel, 336
MERKURIUS, dezelve als de zon,
66. Uitvinder van de lier, 108.
Naam van een God by de ouden,
109. Zyn slangenstaaf, 460. Waar-
om de God der dieven, 664
MEXIKANEN, hun beelden, 76.
Onderhouden het heilig vuur, 86.
Haar tempels, *ibid.* Offeranden,
91. Priesters en lere, 139. Inwy-
ingen van hun ridders, 153. Van
hun koningen, 156. Hebben een
soort van besnydenis, 203. Zon-
derling feest der Mexikanen, 208.
Hun aching voor hun koningen,
224. Byzondere huwelyksplechtig-
heid, 285. Offerden de krygsgevan-
genen, 436
MINERVA, maagden aan haar ge-
wyd, 83. Haar geboorte, 115.
Verscheide namen, 121. Overeen-
komstigheid met de nieuwe Eva,
115. Haar Egide, 311. Onder-
scheiding van vyf Minervás, 318
Haar werden alle kunsten toegeschre-
ven, waarom, *ibid.*
MINOS, een der eerste wetgevers van
't eiland Kreta, 225. Verscheiden
hebben dien naam gevoert, *ibid.*
Rechter der hellen, 197. Brengt
allereerst een vloot in Zee, p. 399.
Maakt wingewesten in Fenicie,
ibid.
MISSISSIPPI, rivier in Louisiana,
298. Hare ontdekking, 455
MITASSEN, kousen der Wilden van
Noord-Amerika, 374
MITHRA, naam van de zon by de
Persen, 72. Verborgentheden van
Mithra dezelve als die van Bacchus,
3
MOEDER, der goden van de ouden,
twee perzonen onder dien naam afge-
schetst, 79. Haar overeenkomstig-
heid met de oude en nieuwe Eva,
116
Mo-

MONOM
maar c
oudheid
door d
nis, 20
scheide
lyk do
267.
rikaan
MOSES
de eerst
zynove
Huet e
gewna
MUSAG
Hercul
woord
MUZEN
Bacche
dinnen
gende
MUZIE
MYRA
haar n
doche

NAA
de
heid v
merika
NAME
hun n
die na
men,
naam
ven,
naam

NATCH
hoofd
zyn,
85.
NAUC
ciers,
NOAC
bevol

OEF
of
OFFE
OFFE

VOORNAAMSTE ZAKEN.

MONOMAGIA, of verplichting om maar eene vrouw te hebben, hare ouderheid betoogt door de Schriftuur, door de fabel en door de geschiedenis, 266. Waargenomen door verſceide oude volkeren, voornamlyk door de nakomelingen van Jafet, 267. Monomagia by eenige Amerikaanfche volkeren, 273

MOSES, de boeken van Moſes, zyn de eerſten, die ons van de eeuſcheit zyn overgebleven, 9. Gevoelen van Huët en Gerhard Voſſius van Moſes, gewnaakt, 7. 112

MUSAGETEN, Apollo, Bacchus Hercules, 100. Betekenis van dat woord, 100

MUZEN, Gewyd aan Apollo, Bacchus, enz. 100. Oorlogsgodinnen, 100. Dezelve als de bewegende zielen der hemeliſche lichamen, 100

MUZIEK, enzyne beſchryving, 100

MYRNA, dochter van Cyniras, haar miſdaad dezelve als die van de dochters van Loth, 168

N.

NAAKTHEID, van onze eerſte vaders na hun zonden, 308. Naaktheid van de meeſte volkeren van Amerika, 308

NAMEN, op wat wyze de Wilden hun namen krygen, 39. Volkeren die namen van hun moeders aannemen, 36. Volkeren nemen den naam, dien ze aan de godheid geven, 65. Vorſten hebben Gods naam aangenomen en gelafert, p. 66

NATCHES, hun tempel, 85. Hun hoofden zeggen zonen van de zonte zyn, 67. Eer die ze hem bewyzen, 85. Hun hutten, 304

NAOCRATES, Redenaar by de Lyciers, 298

NOACH, of hy Amerika gekent en bevolkt heeft, 19

O.

OEDEPUS en *Jocafte*, hun bloedſchandig huwelyk en droevig end, 168

OFFERANDEN, 89

OFFERANDE, (geheimnisvolle) van

brood en wyu, 173. Zinnebeeld van de Euchariftie, *ibid.* Offerande van Oufcou en Kaſſau der Canibers, overeenkomſtig met de verborgenheden van Bacchus en Ceres, 98

OU, koning van Baran, gehouden voor den vader der later Grieken of der Cadmotheers, 46

OUYGES, watervloed van, 20

OTARON der Irokoizen, wat het is, 182

OPSPRONG, der Amerikaanfche volkeren, 15. Wat men van de Wilden van hun oſprong kan ſagen, 47

ORRI, *Oſken*, naam van 't opperſte wezen en minder geeſten by de Irokoizen en Huron, 1, 64

OLAIMI, berg by de Apalachiten, 74

OLYMPIADEN, duifſterheid der tyden tot op de Olympiaden, 19

ONNONHOVARORI, feſt der dromen, 181

OPS, twee Opſen, 116

ORENOKO, r'ier van Zuid-Amerika, 398

ORPHEUS, vermaarde waarzegger, een der Argonauten, 96

OSIRIS en *Iſis*, (*oude*) zinnebeelden van onke eerſte vaders, 119. Oſiris, zoon van Iſis de jonge, en zyn overeenkomſtigheid met den verloſter, zie *Zinnebeelden der verborgenheden*.

OUTCOU, drank, zie *Chies*.

OUMAS, volkeren van Louiſiana, hadden eenen tempel, zoo als die van de Natchez, 85

P.

PACHACAMAC, naam van 't opperſte wezen te Peru, 63

PEANES, zang der ouden, dus genaamt, 99

PALINOT, zoort van drank, 357

PALLAS, zie *Minerva*.

PAN, naam van 't opperſte wezen by de Chemniten en Mendefiers, 69

PANDORA, de eerſte van alle de Vrouwen, is dezelve als Eva, Moeder van alle menſchen, 114. Doos van Pandora, deſſelfs zinnebeeld, *ibid.*

PANNELIKKER, ('t ampt van) was certys zeer aanzienlyk, 253

PANTOMINE, een zoort van dans, 712

van Bootmakers, 357
PAPIER plant, en deszelfs gebruik by de Ouden, 404. Beschryving van 't papier door Sint Isidorus, 405. Komt overeen met de berkefchorzen waar van men de kanoos maakt, *ibid.*
PARAGUAY, kruid, deszelfs gebruik, 357. 358
PARENTALIA, lykstaaten, dus genaamt, 513
PARTHEN, hun eerbewyzingen aan de zoon, 85. Op wat wyze de koningen der Parthen hun zusters trouwden, 272
PARTHENON, genoodfchap van dechten, te Athenen aan Minerva gewyd, 84
PASIPHAE, noemde zich dochter van de zoon, 67
PATATA of *Batata*, wortel, haar beschryving en gebruik, 350
PLASGERS, onderscheid tusschen hen en de Hellenisten, 46
PERSEN, geven aan den Hemelkring den naam van Jupiter, 68. hadden geen Tempels, 80. gevoelen van Hyde over de oude religie der Perzen, wederlegt, 70. geven aan de zonden naam van Mithra, 72. onderhouden het heilig vuur, 78. hadden Vestalen, 83. gematigheid van hunne seftynen, 96. hun verborgentheden, 134. trouwden hun zuster voor den tyd van Catbyfus, 296. hun opvoeding overeenkomstig met die der Lacedaemoniers, 295. hun kleding levenswyze is als die der Wilden, 311. beschielden de oogen met vermilioen, 323. hun voedsel, 340
PERU, naam die de inwoners van Peru geven aan God den Schepper en aan 't opperste wezen, 63. dwaling van Grotius en Hornius ontrent den oorsprong der Peruvianen, 66. 67. van Huet, 27. hebben beelden, 76. onderhouden het heilig vuur, 85. hun Tempels en Vestalen, 86. bygelovigheid ontrent de eclypsen, 123. Priester en lere, 139. inwyngenvan hun Incas, 151. hebben het gebruik van de biegt, 206. feest van Peru overeenkomstig met de verborgentheid van de Eucharistia, 207. eerbied der Peruvianen voor hun Koningen, 224. hun huizen, 303. hun achting voor de Coca en op wat wyzezy die gebruiken, 368. hun balzen, 410. hun Almanach, 413. hun Quibos

of Register, 415. geloofden een opstandige der dode, 519
PHALLEN, in de verborgentheden der Heidenen, 131. op omige phantzen van Amerika aangeboden, 76.
PHENICIERS, rechten vericheyde Kolonien op in Europa en Afrika en ontdekken een zeer groot eiland aan de uiterste palen van den Oceaan, 16
PIAZE, zie *Waarzeggers*.
PITEN, hun Prik schilderigen, 322
PIEMENT, of gepeperde zaus der Caraibers, 350
PLATA, (de la) Rivier, 398
PLATO, hooffdigheid van Plato en zyne anhangen ontrent de Theurgia, of gemeenfchap met de Goden, 169
PLEIADEN, naam dien de Irokoizen haar geven, 201
POLEXENA, opgecoffert op 't graf van Achilles, 436
POLYGAMIA, veel wyvery, by veel oude volkeren en by de Hebreën veel wyvery in Amerika voormaamlyk aan de hoofden van eenige natien toegelaten, 273
PORCELEIN, der Wilden endezelfs gebruik, 246. is de *Concha* der ouden, 247
PRAEFICA, Huilster dus genaamt, 496
PROPHETEN, by de Joden, doorden H. Geest angeblazen, 174. tweederhande Propheten onder de Joden, 38.
PROSERPINA, dezelve als Diana, 118. Moeder van God Bacchus of Taurus,
PRYTANEU, der Grieken, aan Vesta gewyd, 87. zyn als de *Curia* der Romeinen, *ibid.*
PULTOPHAGEN, Romeinen en anderen dus genaamt, waarom, 341
PYGMEEN, oude en hedendaagsche, 30. 31
PYP, deszelfs gebruik by de Ouden bekend, 361
PYROGEN, der Wilden, 399. Der Caraibers en Zuidelyke Wilden, 406
PYROLATRIA, of dienst van 't heilig vuur, 77. Oirfprong van dezen dienst, *ibid.*
PYROPHOREN, en hunne verrichtingen by de ouden, *ibid.*
PYTHON, 't Serpent Python, deszelfs

zels zinn

QUIP

R AAD-
 Ten
 RAKET
 gebruik
 RHADA
 van de r
 Rhadam
 voert ee

RHEA, t
 RHOMBY
 maakt v
 ROIAND
 den van

ROMEIN
 in de ce
 len, 82
 buitensp
 223. S
 van de
 hun Sen
 hun drie
 welyk a
 in 't be
 ketzel,
 331. 8
 om, 34
 tyden,
 log te
 van hu
 442.
 RYKDE
 begrav

SABE
 spr
 verba
 SABAN
 zius,
 dien
 SACR
 wet.
 gure
 gefc
 lykh
 Voe

VOORNAAMSTE ZAKEN.

zels zinnebeeld, 114. 115. 116

in de verborgenheden der Ouden, 116

Q

QUIPOS, Regiften der Peruvianen, 415

R.

R AAD-TENTEN, zyn in plaats van Tempels in Amerika, 84

R AKETTEN, haar befchryving, 409. gebruik bekend by de Ouden, 410

RHADAMANTUS, eerste Stichter van de regering der Kreteniers, 225 Rhadamanthus, Broeder van Minos, voert eene volkplanting in Lycie, 42

RHEA, twee Rheis, 116

RHOMBUS, der Ouden en hoe ze gemaakt was, 105. 107

ROIANDER GôA, naam der hoofteden van de geflachten der Irokoizen, 231

ROMEINEN, hadden gene beelden in de eerste tyden, 87. Hun Vestalen, 82. veel ouder als Numa, *ibid.* buitenfporigheden van hun bygelooft, 223. Stammen en hooftententide van de flichting van Rome, 228. hun Senaat in de eerste tyden, 235. hun drierhande wyzen om een huwelyk aan te gaan, 279. Hun fmaak in 't befchilderen in plaats van blankeketzel, 323. Eerste voedsel, 280. 331. genaamt Pultophagen en waarom, 341. Hun zoherheid in de eerste tyden, *ibid.* Hun wyze van den oorlog te verklaren, 384. Wreedheid van hun fchouwfpelen en gaffmalen, 442. Hun lykftantzien, 494

RYEDOM, ontrent de doden in hun begraven, en waarom, 505

S.

SABEIENDOM, deszelfs eerste oirfprong, 98. Dat der Heidenen verbaftert in een ware afgodery, 73

SABAZIUS, Jupiter, Bacchus Sabazius, betekenis van dien naam, 99

SACRAMENTEN, van de nieuwe wet, hadden hun fchaduwten en figuren in de wet der natuur en in de gefchreve wet, 204. De wezentlykheid van deze afbeeldzels, *ibid.* Voetftappen van onze Sacramenten

SAGAMITE, of hry, gewoon voedsel der Ouden en Wilden, 342

SARA, hoeze Zuster en Huisvrouw van Abraham was, 269, 270

SARFEDON, voert eene volkplanting van Kreta in Lycie, 42

SATERS, oirfprong der Saters en Centauren, 309

SATURNUS, zyne kinderen verflindende, deszelfs zinnebeeld, 114

SAUL, lyken van Saul en zyne kinderen, en derzelver lykftantzien, 510

SCHILPAD, der Poëten, of de lier van Apollo, wat het was, 108

SCHYTEN, vericheyde volken onder dien naam begrepen, 22. Hun Zeden ovtreenkomende met die der Barbaren, die Griekenland bewoont hadden, 47. Onderhielden het heilig vuur, 78. Hadden ook eenen moker of zwaard tot een zinnebeeld van de Godheid, 98. Ontleenden hun oirfprong van eene vrouw, half menfch en half flang, 115. Baden Diana aan, en deden zich tot hare verborgenheden inwyen, 3. Mefteden hun odden, om 'er voor huur vrienden een maaltijd van te bereiden, 502

SEMIRAMIS, genaamt dochter van de Zon in eenige opfchriften, 67. haar minnedrift tegens haar zoon Ninus geftraft, 268

SEPHORA, is geen zinnebeeld van alle de Godinnen van 't Heidendom, 113

SERPENT, derzelfs zinnebeeld in den Godsdiens der Ouden, 114. Zinnebeeld van tweeftrydige grondftellingen in den Godsdiens der Ouden, 116. Ingewydt tot de verborgenheden, 112. Tamme flangen in de Tempels, 113. Metale flang, zinnebeeld van den Verloffer *ibid.* Beleze en tam gemaakte flangen der wilden, 115. Behoren tot de verborgenheden van hun *Waarzeggerij*, *ibid.*

SILICERNIUM, wat het was, 300

SHONNONKOUIRETI, Kluizenaar en zeer vermaarde *Waarzegger* onder de Wilden, 89. Zyne gefchiedenis en de oorzaak van zyne dood, 192

SLAVEN, wyze van hem te bewaren, 429. Hoe ze werden opgehaalt, 431.

I

441. Maar noodst, 433. Straf in Noord-Amerika, 435. In Zuid-Amerika, 444. Hun vrygving, 471

SOODIANEN, Steedvastigheid van eenige gevange Togdianen, door Alexander ter dood verwesen, 439

SOLYMERS, wat voor volk, 42

STRAFFE, der slaven van Noord-Amerika, 435. Straffe der Wilden van Zuid-Amerika, 444

SYRIE, Godinne van Syrie deselve als Minerva, Diana, enz. Zie *Minerva*.

T.

TAAKLING, spel der Ouden, zie *Dobbelsteen*.

TABAK, 361. Of hy by de Ouden bekend zy geweest, *ibid*. Planten wyt eenige hedendaagse Schryvers, die van den Tabak hebben gesproken overoerkoosig met dien der Ouden, *ibid*. Krachten van den Tabak, *ibid*. Dranken van den Tabak, gebruikt by de *Indië* van de Amerikanen, 164. In Amerika gewyd tot Godsdiens gebruik, 366

TAPPELLIJKER, zie *Pauze*.

TAPTIERS, eenen Manlok zonder't zap uit te drukken, 349

TAU (de) en 't kruis waren eenzelve zinnebeeld, 117. Tau letter van een gelukkig voorteken by de Ouden, *ibid*.

TEMPELS, van Vesta, waren rond, waarom, 87. De Perzen hadden gene Tempels, 80. Prytanen en Romeinsche *Curie* waren de Tempels, 87. De Raad-hutten zyn de Tempels in Amerika, 84. Tempel van Natchez, 87. Van de Oumas van Virginie, *ibid*. van Peru, *ibid*. Van Mexico, 86

TESSEK, zinnebeelden, dus genaamt, 391. Spel der ouden, genaamt *Tesservum*, 470

THABAL, koning der natien, door Abraham verwonnen, 388. Hun staten, 389

THALESTRIS, koningin der Amazotten, 27

THARONHIAOUAGON, naam van de Zon by de Irokoizen, 67. Deutlegging van die spreekwyze komt met het opperste wezen overeen, 68. Is de meester in het zielenland, 197

THETA, letter van een quad voor spel en een teken des doods by de ouden, 218

THEURGIA, gemeenschap met de Goden, 168. Gevoelen der H. Vaders van de Theurgia, der ouden, 169. Hoofdigheid van Plato hierontrent, 169

THOMAS, of sint Thomas of eenig ander Apostel in Amerika geweest zy, 231

THRACIE, verscheide volkeren onder dezen naam begrepen, 23. Werdronken door den reuk van zekere kruiden, 362. De vrouwen verbranden zich met de lyken van hun mannen, 439. Heldhaftigheid dezer vrouwen, *ibid*. Volkeren van Thracie weendden op de geboorte hunner kinderen, en waren vrolyk als ze quamen te sterven, 302

TIBAREMEN, hun gewoonte als hun vrouwen in de kramen komen, 26. Deze gewoonte is uitgelegt door die der Zuidelyke Wilden, 127. Overeenkomstigheid van deze gewoonte met de crizonde, 128

TOERY, zie *Waarzeggers*.

TOUPAN, zekere uitdrukking der Zuidelyke Wilden, 64. Verklaring van die spreekwyze, *ibid*

TRIBUS of *Stammen*, 128. Oorsprong der Tribussen, *ibid*. Stammen van verscheide volkeren, 229. Der Irokoizen, Huronnen, enz. *ibid*.

TROGLODYTEN, aan godsdiensstige achting voor de schildpadden, 51. Hun grasteden, 302

TROPHONIUS, heil van Trophonius, 168

TRUIE, (oorlog van) vergeleken by dien der Wilden, 386

TWEEGEVECHT, voorgesteld door Abner aan Joab, zie *Abner*.

V.

VASCO NUNES de Valboa, ontdekt allereerst de Zuidzee, 28. Zyne dwaling over de mannen als vrouwen gekleed, die hy in Amerika vond, 27. 28

VENUS URANIA, deselve als de jonge Vesta en als de jonge Isis, zie *Isis*. Beeld van de hemeliche Venus op een schildpad, 50

VERBORGENTHEDEN, 110. Onder-

derse
ne V
VEST
Velte
verw
79.
Hale
81.
VISTA
Peru
Manu
Uran
VIRAC
schep
VIRGO
hunte
priks
VITEL
kanen
VOSSIE
ver M
URIM

URANE
110.
Ambr
nen,
VUUR
27.
di he
heilig
van V

WA
der w
overee
aan de
183.
zegge
wying
raiber
Wyz
toe te
Overe
kaans
de ou
WAPE
den,
WICH
van)
WIEG
ren.
WILD
over l
in zw

VOORNAAMSTE ZAKEN.

331

derfheid tusschen de grote en kleine Verborgenheden, 132
VESTA, dienst van Vesta, 78. Wat Vesta was, 79. Twee gdheden verwat onder den naam van Vesta, 79. 80. Haar zinnbeelden, *ibid*. Had oudtyds geen beeld te Rome, 81. Haar tempel, 85
VISTALEN, Romeinsche, 81. Van Peru, 85. Van de Irokoizen, 87. Mannen gewyd aan Vesta, Venus Urania, Cibeles enz. 84
VIRACOMA, naam van God den schepper te Peru, 63
VIRGINIE, volkeren van Virginie, hun tempels, 85. Inwyingen, 139. prikschilderingen, 320
VITILIPUTZLI, God der Mexikanen, 308
VOSIUS, (*Gerard*) zyn gevoelen over Moles, wederlegt, 113
URAIM en *Tammim*, hun gebruik, p. 177
URANEN, of lykbusen der Romeinen, 510. Aanmerkelijke gevonden in Ambria, 324. Bussen voor de dienen, 178
VIJUR, dienst van t heilig vuur, p. 77. Opstelling van de volkeren, di het heilig vuur onderhouden, 78. heilig vuur, bekeert onder den naam van Vesta, 78

W.

WAARZEGGERS, wat ze by de ouden waren, 183. Namen der waarzeggers onder de Wilden, overeenkomende met die, welke men aan de waarzeggers der oudheid gaf, 183. 184. Inbort van deze waarzeggers onder de Wilden, 184. Inwyingen der waarzeggers by de Caraïben, 163. By de Moken, 164. Wyze van hen eenen duivel of geest toe te eigenen by de Caraïben, 169. Overeenkomstigheid van de Amerikaanse waarzeggers met die van de oude tyden, 192
WAPENKNODS, of moker der Wilden, 396
WICHELARY, (verscheide zoorten van) 176
WIEGEN, der Wilden, zie *Kindertren*.
WILDEN, van Amerika, giffingen over hun oirprong 15. Verdeelt in zwervende en aniere, 46. Heb-

ben alle een heilige en verscheidene overlevering van de eerste tyden, 47. Van de Zondvloed, en van t einde der Wereld, 51. Hun geartheid, 53. Godsdienst, 55. Grond van dozen Godsdienst, is als die der Barbaren, die oudtyds Ghekenant bevoor den, 52. Hebben alle de kenmerke van een eerste wezen, 63. Erkennen verscheide geesten, 74. Zyn afgoden-dienaars, *ibid*. Hebben eene Godsdienstige achting voor t vuur, 84. Hun Tempels, 85. Offeranden, 98. Speelruigen, 102. Plechtigheden gedurende den tyd der eclipsen, 123. Inwyingen, 139. Denkbeld van de ziel, 176. Hoofdigheid ontrent de dromen, 178. *Waarzeggers*, 183. Zielenland overeenkomstig met de dichters bel, 197. Zielschilderingen, 202. Vrouwewerking, 226. Plechtige vergaderingen, 250. Zingen, dansen en ginstulen, 253. Haeveliken, 273. Opvoeding, 294. Bysaondere vriendschappen, 297. Bezigheden, 302. Doipen en wyze van deselveteversterken, 303. Kledys, 308. Prikschilderingen, 316. Beschilderingen, 322. Huisnyden en ander opschik, 324. Voedzel, 332. Drank, 355. Oorlog, 378. wyze om dien te verklaren, 392. wapenen, 395. Tochten te water en te land, 398. Sterrekunst, 441. Jaarrekningen, 412. Legeringen, 419. Omzietigheid op vyand bodem, 420. Veldslagen, 425. Gedrag jegens de krygsgevangenen, 426. Strafte van hun slaven, 435. wetten van vrygeving, 451. Gerantschappen, 453. Koophandel, *ibid*. Jagt en visschery, 467. Ziekten en genezing, 479

WISOCAN Tabaksdrank in gebruik by de inwyingen der volkeren van Virginie, 141

WREEDHEID der Amerikanen jegens hun gevangenen zie *Straffe*.

WYN, (*Wynstok*), in Amerika, 354. by vele volkeren onbekent, 97. Gedachten der oude Egyptenaren van den wyn, *ibid*. wyn van allerhandezoot, 354

X.

XANG TI, opperste Keizer en opperste Meester by de Chinezen 63
 Li 2 XANG

Zielen-
neder-
197
ong van
102
1975
over-
heid, met
71
heid, 65
van 't
66
fening,
te hun-
118
den van
ten, enz.
indivloed
veral in
overle-
heid, p.
51
nat voor
y. Van
en in 't
167
de Ou-
n, wcl.
gegeven
van 't
Heden-
erfheid
69. Ze-
ent, 11.
ic, enz.
373